Carnetul auriu

Doris Lessing

Doris Lessing (Doris May Tayler) s-a născut în Persia (actualul Iran) pe 22 octombrie 1919, din părinţi britanici. Ulterior, familia ei s-a mutat în Rhodesia de Sud (în prezent, Zimbabwe). Primul roman, *The Grass Is Singing,* o reflectare a propriei copilării petrecute în Africa neagră, a apărut în 1949. Atrasă de ideologia comunistă, se disociază definitiv de aceasta pe la mijlocul anilor '50, în urma denunţării abuzurilor regimului stalinist. Intre 1951 şi 1959 publică ciclul *Children of Violence,* apoi inovatorul *The Golden Notebook (Carnetul auriu,* 1962), experiment literar şi joc îndrăzneţ cu multiple perspective, considerat o adevărată Biblie a feminismului, în anii '70 şi '80 urmează seria romanelor „despre spaţiul interior", printre care se numără *Briefing for a Decent into Hell (O coborlre în infern,* 1971), *Memoirs of a Survivor {Memoriile unei supravieţuitoare,* 1974) şi ciclul romanelor SF *(Canopus in Argos: Archives,* 1979-1983). Ulterior publică *The Fifth Child (Al cincilea copil,* 1988), *Love, Again* (1996) şi *Ben, in the World* (2000). Pentru *Under My Skin: Volume One of My Autobiography, to 1949* (1995) i-a fost decernat James Tait Black Memorial Prize. A doua (şi ultima) parte a autobiografiei sale, *Walking in the Shade,* apărută în 1997, a fost nominalizată la National Book Critics Circle Award. De-a lungul impresionantei sale cariere a fost distinsă cu cele mai prestigioase premii literare din Europa, iar în 2007 a devenit a unsprezecea femeie căreia i s-a decernat Premiul Nobel pentru Literatură. În acelaşi an i-a fost publicat ultimul roman, *Mitra* (în pregătire la Editura Polirom). în seria de autor „Doris Lessing" au mai apărut: *O coborîre în infern* (2007), *Povestiri africane*(2008), *Al cincelea copil* (2008), *Memoriile unei supravieţuitoare* (2010).

Prefaţă

Structura acestui roman este următoarea:

Există un schelet sau o ramă, cu titlul *Femei libere* — este vorba despre o nuvelă convenţională, de vreo 60 000 de cuvinte, care ar putea forma o parte de sine stătătoare. Însă este împărţită în cinci secţiuni, iar fiecare secţiune e separată de diversele etape în care se află cele patru carnete: cel negru, cel roşu, cel galben şi cel albastru. Carnetele sînt scrise de Anna Wulf, un personaj esenţial din *Femei libere,* care scrie patru carnete şi nu doar unul pentru că, după cum ea însăşi recunoaşte, trebuie să separe lucrurile între ele, de teama haosului, a lipsei de formă - de teama eşecului. Presiunile interne şi externe pun capăt carnetelor; se trasează o linie neagră şi groasă de-a lungul paginii, carnet după carnet. Dar odată terminate, din fragmentele lor poate apărea ceva nou: *Carnetul auriu.*

De-a lungul carnetelor, oamenii au discutat, au filosofat, au dogmatizat, etichetat şi clasificat, uneori pe tonuri atît de generale şi reprezentative pentru vremea lor, încît au devenit anonime, le-aţi putea pune nume precum cele din vechile piese de teatru alegorice: domnul Dogmă şi domnul „Sînt liber pentru că nu îmi găsesc locul nicăieri", domnişoara „Am nevoie de dragoste şi fericire" şi doamna „Orice aş face trebuie să îmi iasă bine", domnul „Unde găsesc o femeie adevărată ?" şi domnişoara „Unde găsesc un bărbat adevărat?", domnul „Sînt

nebun pentru că aşa mi se spune" şi domnişoara „Trec prin orice îmi rezervă viaţa", domnul „Eu fac revoluţia, deci exist" şi domnul şi doamna „Dacă rezolvăm cu bine această mică problemă, atunci poate că vom uita că nu îndrăznim să le abordăm pe cele mari". Dar s-au văzut cu toţii reflectaţi unii în ceilalţi, au aspecte în comun cu ceilalţi, au dat naştere ideilor şi comportamentelor celorlalţi — fiecare dintre ei este, la rîndul său, un celălalt, formînd întreguri unitare. în *Carnetul auriu,* lucrurile au fost puse cap la cap, divizările au fost spulberate, iar la sfîrşitul fragmentării, a rămas informitatea - şi triumfă cel de-al doilea principiu, cel al unităţii. Anna şi Saul Green, eşecul american. Sînt nebuni, zăpăciţi, demenţi, dacă vreţi. Eşecul fiecăruia se reflectă în celălalt, în ceilalţi, sînt doborîte şabloanele false pe care le-au construit pornind de la trecuturile lor, se descompun şabloanele şi tiparele pe care le-au creat ca să se sprijine ei înşişi. Ajung să-şi audă gîndurile unul celuilalt, să se recunoască pe sine în celălalt. Saul Green, bărbatul invidios, nimicitor pentru Anna, acum o sprijină, o sfătuieşte, îi dă subiectul pentru următoarea sa carte, *Femei libere* - un titlu ironic, pentru un text care începe astfel: *Cele două femei erau singure în apartamentul din Londra.* Iar Anna, care a fost geloasă la nebunie pe Saul, posesivă şi pretenţioasă, îi dă lui Saul carnetul cel nou, *Carnetul auriu,* pe care n-a vrut să i-1 dea înainte, îi dă subiectul pentru următoarea Iui carte, scriindu-i şi prima propoziţie: *Pe costişa aridă a unui deal din Algeria, un soldat se uita cum licărea lumina lunii pe puşca lui.* În textul *Carnetului auriu,* scris de amîndoi, nu se mai poate face distincţia între Saul şi Anna, şi nici între ei doi şi celelalte personaje din carte.

Despre subiectul „eşecului", care uneori, atunci cînd oamenii se „prăbuşesc", devine o formă de a se vindeca de propriile false dihotomii şi separări, desigur că, între timp, au mai *scris* şi alţii, la fel ca şi mine. Însă acesta este punctul în care, pe lîngă nuvela ciudată, l-am abordat pentru prima dată. Într-un mod mai neprelucrat, mai apropiat de experienţa directă, înainte ca aceasta să fie cizelată în gînd şi formă — mai valoroasă, pesemne, tocmai pentru că e material neprelucrat.

Însă nimeni nu a băgat în seamă acest subiect esenţial, căci cartea a fost imediat nesocotită de critici, prietenoşi sau duşmănoşi, care au crezut că era vorba despre războiul dintre sexe, sau de către femei, care au considerat-o o armă folositoare în războiul dintre sexe.

De atunci, m-am aflat într-o poziţie falsă, pentru că ultimul lucru pe care mi l-am dorit a fost să le refuz femeilor sprijinul meu.

Pentru a încheia cu subiectul emancipării femeilor: o sprijin, bineînţeles, fiindcă femeile sînt cetăţeni de categoria a doua, după cum se spune în multe ţări, cu atîta convingere şi pricepere. S-ar zice că, cel puţin într-o privinţă, izbîndesc - se fac auzite. Tot soiul de oameni, care înainte se arătau indiferenţi sau potrivnici, spun acum: „Le sprijin scopul, dar nu-mi plac glasurile lor stridente şi nici felul lor de-a fi, obraznic şi necuviincios". Aceasta este o etapă inevitabilă şi uşor de recunoscut în orice mişcare revoluţionară: reformatorii trebuie să se aştepte să le fie negată autoritatea de către aceia care se mulţumesc să savureze ceea ce s-a obţinut pentru ei. Totuşi, nu cred că emanciparea femeilor va schimba prea multe, nu pentru că scopurile sale ar fi nepotrivite, ci fiindcă e deja limpede că întreaga lume se transformă, zguduită de cataclismele pe care le trăim acum: probabil că, atunci cînd vom încheia această etapă, dacă vom reuşi vreodată s-o facem, scopurile emancipării femeilor vor părea foarte mărunte şi bizare.

Însă acest roman nu era menit să trîmbiţeze emanciparea femeilor, înfăţişează multe sentimente feminine de agresivitate, duşmănie sau ranchiună. Sînt scrise negru pe alb. Din cîte se pare, pe multe femei le-a luat prin surprindere ceea ce gîndeau, ceea ce simţeau şi trăiau. Şi de îndată a intrat în acţiune un arsenal întreg de arme străvechi, principalele fiind, ca de obicei, argumente de genul „ea nu e feminină" sau „ea urăşte bărbaţii". Acest reflex particular pare indestructibil. Bărbaţii, dar şi multe femei, au zis că sufragetele erau defeminizate, masculine, abrutizate. Nu-mi amintesc să fi citit vreodată ca, într-o societate oarecare, dintr-un loc oarecare, atunci cînd femeile cereau mai mult decît le oferea natura,

bărbaţii să nu aibă asemenea reacţii - ba chiar şi unele femei. Pe multe femei le-a înfuriat *Carnetul auriu.* Ceea ce îşi spun între ele femeile, bombănind în bucătăriile lor, văitîndu-se şi bîrfind, sau ceea ce lasă să se înţeleagă limpede, în masochismul lor, e adesea ultimul lucru pe care l-ar spune cu voce tare, căci un bărbat le-ar putea auzi. Dacă femeile sînt atît de laşe e pentru că au trăit atîta vreme aproape ca nişte sclave. E încă destul de redus numărul femeilor dispuse să-şi susţină punctul de vedere în privinţa a ceea ce gîndesc, simt sau trăiesc împreună cu un bărbat de care sînt îndrăgostite. Majoritatea femeilor încă ar lua-o la goană, ca nişte căţeluşi bătuţi cu pietre, dacă un bărbat le-ar zice: „Nu sînteţi feminine, sînteţi agresive, îmi subminaţi bărbăţia". Am convingerea că orice femeie care se mărită sau care îl ia în serios, în orice chip, pe un bărbat care se foloseşte de această ameninţare îşi merită soarta. Căci un asemenea bărbat e un tiran, nu ştie nimic despre lumea în care trăieşte sau despre istoria ei: atît bărbaţii, cit şi femeile au jucat o sumedenie de roluri în trecut, ca şi în prezent, în diferite societăţi. Aşadar, e un ignorant sau îi e teamă să fie altfel decît restul lumii — e un laş... Scriu toate aceste observaţii cu aceeaşi senzaţie ca şi cum aş scrie o scrisoare pe care s-o pun la poştă, într-un trecut îndepărtat: atît de sigură sînt că ceea ce acum considerăm firesc va fi şters cu totul în următorii zece ani.

(De ce, aşadar, să mai scriu romane? într-adevăr, de ce? Presupun că va trebui să trăim în continuare *ca şi cum...)*

Unele cărţi nu sînt citite în mod corect pentru că au sărit peste o anumită etapă a liberei opinii, pentru că pornesc de la premisa că în societate s-a produs deja o cristalizare a informaţiilor, înainte ca aceasta să aibă de fapt loc. Cartea de faţă a fost scrisă pornind de la ideea că atitudinile create de mişcările de emancipare a femeilor existau deja. A fost publicată pentru întîia oară acum zece ani, în 1962. Dacă acum ar ieşi de sub tipar pentru prima dată, poate că s-ar citi, dar n-ar mai provoca nici o reacţie: lucrurile s-au schimbat foarte repede. Anumite ipocrizii au dispărut. Spre exemplu, acum zece sau chiar cinci ani (căci am trecut printr-o perioadă de răzvrătiri pe plan sexual), s-au scris numeroase romane şi piese de teatru, ale căror autori criticau furioşi femeile (mai ales în Statele Unite, dar şi în Anglia), înfăţişate ca nemernice şi trădătoare, dar mai ales ca nişte persoane care sapă pe la spate. Însă aceste atitudini erau îngăduite la scriitori, acceptate ca nişte temeiuri filosofice de bun-simţ, cît se poate de normale, cîtuşi de puţin ca reacţii ale unor indivizi agresivi, nevrotici sau misogini. Desigur că şi acum mai e aşa, dar lucrurile s-au îmbunătăţit între timp, nu încape îndoială.

Eu eram atît de absorbită de scrierea acestei cărţi că nici nu m-am gîndit cum avea să fie primită. M-am implicat atît de mult nu doar pentru că era greu de scris (păstrîndu-i schema în minte, am scris-o de la început pînă la sfîrşit, fără întrerupere, şi mi-a fost foarte greu), ci din cauza a ceea ce aflam pe măsură ce o scriam. Poate că atunci cînd îţi stabileşti o structură solidă, cînd îţi impui anumite limite, storci substanţă nouă de acolo de unde te-ai fi aşteptat cel mai puţin. În timp ce scriam, s-au ivit tot soiul de idei şi experienţe pe care nu le-am recunoscut ca fiind ale mele. Scrisul în sine, aşadar, şi nu doar întîmplările relatate în scris, s-a dovedit cu adevărat traumatic, într-atît de mult încît m-a schimbat. La capătul acestui proces de cristalizare, cînd am înmînat manuscrisul editorului şi prietenilor, am aflat că scrisesem un pamflet despre războiul dintre sexe şi am descoperit de îndată că n-aş mai fi putut spune nimic ca să modific acest diagnostic.

Cu toate acestea, esenţa cărţii, structura sa şi tot ceea ce cuprinde ea afirmă, atît implicit, cît şi explicit, că nu trebuie să separăm lucrurile, nu trebuie să le compartimentăm. „Supunere. Libertate. Bine. Rău. Da. Nu. Capitalism. Socialism. Sex. Dragoste..." spune Anna, în *Femei libere,* expunînd un subiect — strigîndu-1, anunţînd un motiv central cu surle şi trîmbiţe... sau cel puţin aşa mi-am închipuit eu. Aşa cum mi-am închipuit şi că, într-o carte intitulată *Carnetul auriu,* miezul său omonim, carnetul auriu, ar putea fi considerat punctul central, cel menit să susţină greutatea poveştii, puterea sa declarativă.

Insă nu.

Alte subiecte au intervenit în elaborarea acestei cărţi, scrise într-o perioadă crucială pentru mine: gîndurile şi subiectele pe care le păstrasem în minte ani la rînd s-au reunit.

Unul dintre ele era că nu putea exista un roman care să descrie climatul intelectual şi moral de acum o sută de ani, la jumătatea secolului trecut, în Marea Britanie - ceva asemănător cu ceea ce au făcut Tolstoi în Rusia sau Stendhal în Franţa. (Odată ajunşi în acest punct, e nevoie să facem clarificările de rigoare.) Să citeşti *Roşu şi negru* şi *Lucien Leuwen* înseamnă să cunoşti acea Franţă de parcă ai fi trăit acolo, să citeşti *Ana Karenina* înseamnă să cunoşti Rusia acelor vremuri. Dar niciodată n-a fost scris vreun roman la fel de folositor care să reflecte perioada victoriană. Hardy ne povesteşte ce însemna să fii sărac, să ai o imaginaţie bogată, care depăşeşte posibilităţile unei epoci foarte limitate, să fii o victimă. George Eliot e bună în ceea ce reuşeşte să facă. Însă eu cred că preţul pe care 1-a plătit ca să fie o femeie victoriană a fost că a trebuit se înfăţişează drept o femeie cumsecade, chiar şi atunci cînd nu era astfel, conform făţărniciilor epocii — sînt atîtea lucruri pe care nu le înţelege din cauza moralităţii sale. Meredith, acel scriitor uluitor de subapreciat, e poate cel care s-a apropiat cel mai mult de realitate. Trollope a abordat subiectul, dar i-a lipsit amploarea. Nu există nici măcar un roman care să aibă forţa şi conflictul de idei care se regăsesc într-o biografie bună a lui William Morris.

Desigur că această încercare a mea pornea de la premisa că filtrul folosit de o femeie pentru a privi viaţa are aceeaşi validitate ca şi acela folosit de un bărbat... Lăsînd deoparte această problemă sau, mai bine zis, neluînd-o nici măcar în considerare, am hotărît că, pentru a exprima „simţul" ideologic al jumătăţii secolului nostru, acţiunea trebuia plasată între socialişti şi marxişti, datorită faptului că marile controverse ale vremurilor noastre au avut loc pe scena congreselor socialiste; mişcările, războaiele şi revoluţiile au fost văzute de participanţi ca nişte procese ale unor diferite tipuri de socialism sau marxism, deja avansate, deja înfrînate, deja decăzute. (Cred că ar trebui, cel puţin, să admitem posibilitatea că oamenii, atunci cînd vor privi înapoi spre timpurile noastre, nu le vor vedea deloc la fel ca noi — întocmai aşa cum noi, cînd privim în urmă, vedem revoluţia britanică, franceză sau chiar revoluţia rusă altfel decît oamenii care trăiau pe atunci.) însă marxismul şi diferitele sale ramuri au stîrnit idei pretutindeni, atît de repede şi de energic, încît ceea ce era cîndva „excentric" a fost absorbit, devenind parte din gîndirea comună. Ideile rezervate doar extremei stingi acum treizeci sau patruzeci de ani au pătruns în zona stîngii moderate, în urmă cu vreo douăzeci de ani, şi au produs locurile comune ale gîndirii sociale convenţionale, de la dreapta la stînga eşichierului politic, în ultimii zece ani. Ceva atît de complet asimilat e deja lichidat ca forţă, dar a fost dominant, iar într-un roman de tipul celui pe care încercam să-l scriu, acest aspect trebuia să fie esenţial.

Un alt gînd cu care am cochetat o bună bucată de vreme a fost necesitatea ca personajul principal să fie un soi de artist, însă unul cu un „blocaj". Această idee provenea din faptul că arta a fost dominată, pentru o bună bucată de vreme, de figura artistului — prin excelenţă pictor, scriitor sau muzician. Toţi scriitorii importanţi l-au folosit, ba chiar şi mulţi dintre cei mai puţin însemnaţi. Aceste arhetipuri, artistul şi imaginea sa răsturnată în oglindă, omul de afaceri, ne-au călărit cultura, unul fiind văzut ca un mitocan insensibil, iar celălalt, ca un creator, ale cărui produse făceau să i se ierte toate excesele de sensibilitate, suferinţă şi egoism semeţ - la fel cum şi omul de afaceri, fireşte, trebuia iertat datorită produselor sale. Ne-am obişnuit cu ceea ce avem şi uităm că artistul-ca-model e un subiect nou. Acum o sută de ani, eroii nu erau prea des artişti, ci soldaţi şi creatori de imperii, exploratori, preoţi şi politicieni — păcat de femei, care nu prea reuşeau să devină Florence Nightingale încă. Doar aiuriţii şi excentricii voiau să fie artişti şi trebuiau să se zbată pentru asta. Dar pentru a folosi acest subiect al zilelor noastre - „artistul", „scriitorul" - m-am hotărît să-l dezvolt dîndu-i acestei creaturi o pană de inspiraţie şi discutînd motivele acestui blocaj. Acestea ar trebui să fie legate de diferenţa dintre copleşitoarele probleme ale războiului, foametei, sărăciei şi neînsemnatul

individ care încearcă să le reflecte. Însă întruchiparea artistului ca model de perfecţiune, îngrozitor de izolat, îngrozitor de narcisist, urcat pe piedestalul său îngrozitor de înalt era intolerabil, chiar nu mai putea fi suportat. Se pare că tinerii au înţeles şi au schimbat, de unii singuri, această situaţie, creîndu-şi propria cultură, în care sute şi mii de oameni fac filme, colaborează la realizarea lor, publică ziare de tot felul, compun muzică, pictează tablouri, scriu cărţi, fac fotografii. Ei au abolit acea figură izolată, creatoare, sensibilă, reproducînd-o în sute de mii de exemplare. Un curent şi-a atins limita, sfirşitul, deci trebuie să apară un fel de reacţie, aşa cum se întîmplă mereu.

Tema „artistului" are legătură, în mod necesar, cu o alta: subiectivitatea. Cînd m-am apucat de scris, se făceau presiuni asupra scriitorilor ca să nu fie „subiectivi". Aceste presiuni au pornit din interiorul mişcărilor comuniste, ca expresie a criticii socio-literare dezvoltate în Rusia secolului XIX, de către un grup de personalităţi remarcabil de talentate. Între acestea, cel mai renumit era Belinski, care folosea arta şi literatura, în special, în lupta împotriva ţarismului şi a opresiunii. Această formă de critică s-a extins rapid pretutindeni, dar abia în anii '50 şi-a găsit expresia în această ţară, în subiectul „compromisului". încă mai e puternică în ţările comuniste. „Şi vă gîndiţi la problemele voastre stupide cînd Roma e în flăcări !" - aceasta e forma pe care o adoptă acea critică la nivelul vieţii cotidiene, şi nu-i uşor să opui rezistenţă, din moment ce vine din partea celor mai apropiate şi dragi fiinţe, de la oamenii care fac tot ceea ce respecţi mai mult: de pildă, luptă împotriva discriminării rasiale din Africa de Sud. Şi totuşi, romanele, povestirile, arta de orice fel a devenit din ce în ce mai personală. În carnetul albastru, Anna scrie despre conferinţele pe care le-a susţinut: „«In timpul Evului Mediu, arta era comună, neindividuală; provenea din conştiinţa unui grup. Nu avea individualitatea intensă şi dureroasă a artei din epoca burgheză. Într-o bună zi, vom lăsa în urmă egotismul intens al artei individuale. Ne vom întoarce la o artă care va exprima nu schismele din interiorul omului şi izolarea lui faţă de semenii săi, ci responsabilitatea faţă de semenii săi şi sentimentele lui frăţeşti. Arta occidentală devine tot mai mult un strigăt de durere al sufletelor aflate în suferinţă. Durerea devine realitatea noastră cea mai profundă... » Am spus lucruri de genul acesta. Cu vreo trei luni în urmă, în toiul unei conferinţe, am început să mă bîlbîi şi n-am mai putut să termin..."

Bîlbîiala Annei se datora faptului că ea încerca să scape de ceva. Însă o dată stîrnită o presiune sau un curent, nu mai există vreun mod de-a le evita. Nu aveai cum *să nu fii* foarte subiectiv: aceasta era, dacă vreţi, misiunea scriitorului la acea vreme. Nu puteai s-o ignori: n-aveai cum să scrii o carte despre construirea unui pod sau a unui stăvilar fără să descrii mintea sau sentimentele oamenilor care l-au construit. (Vi se pare o caricatură? Cîtuşi de puţin! Acest *fie una/fie cealaltă* reprezintă nucleul criticii literare din ţările comuniste în prezent.) In cele din urmă, am înţeles că singura cale de a depăşi sau traversa această dilemă, neliniştile care te încearcă atunci cînd scrii despre „neînsemnate probleme personale" era să recunoaştem că nimic nu e personal, în sensul că ar fi exclusiv al nostru. Scriind despre tine, scrii de fapt despre ceilalţi, căci problemele, durerile, plăcerile, emoţiile — şi ideile tale extraordinare şi remarcabile - nu pot fi doar ale tale. Problema „subiectivităţii" - acea chestiune şocantă a îngrijorării pentru neînsemnatul individ care este, în acelaşi timp, prins într-o explozie de posibilităţi grozave şi minunate — se rezolvă privindu-1 ca pe un microcosmos, pătrunzînd astfel prin filtrul personalului, al subiectivului, transformînd personalul în general, aşa cum, de fapt, face întotdeauna şi viaţa, transformînd o experienţă personală în ceva mult mai amplu — sau cel puţin aşa credem în copilărie: *„eu* mă îndrăgostesc, *eu* simt cutare sau cutare emoţie, *eu* gîndesc asta sau cealaltă". Creşterea şi maturizarea nu înseamnă, la urma urmei, decît să înţelegi că experienţele tale unice şi incredibile le aparţin, de fapt, tuturor.

O altă idee e că, dacă romanul ar fi modelat în modul potrivit, ar reprezenta, în sine, un comentariu asupra modelului de roman convenţional: polemica în privinţa romanului durează încă de la naşterea acestuia şi nu este de dată recentă, aşa cum şi-ar putea închipui cineva care

îi citeşte pe teoreticienii contemporani. Nuvela *Femei libere* introdusă în textura romanului ca un rezumat, o formă condensată a întregii mase de material, reprezenta un comentariu la adresa romanului convenţional, adică un alt mod de a descrie nemulţumirea unui scriitor atunci cînd ceva se termină: „Cît de puţin am reuşit să spun despre adevăr, cît de puţin am surprins din toată această complexitate; cum e cu putinţă oare ca acest lucru mic şi simplu să fie adevărat cînd trăirile mele au fost atît de brutale, atît de amorfe şi de nemodelate, în aparenţă?".

Însă principalul meu scop a fost acela de a plăsmui o carte care să-şi dezvolte singură propriul comentariu, un fel de declaraţie tacită: să vorbească prin modul în care a fost alcătuită.

După cum am spus, acest aspect n-a fost observat.

Un motiv ar fi că romanul e scris mai mult în tradiţia romanescă europeană decît în cea *englezeasca.* Sau, mai degrabă, *în* tradiţia englezească văzută din perspectiva actuală. La urma urmei, romanul englezesc numără titluri precum *Clarissa, Tristram Shandy,* sau *Comedianţii tragici* — sau pe Joseph Conrad.

Însă nu încape îndoială că, atunci cînd încerci să concepi un roman de idei, îţi asumi un handicap: provincialismul culturii noastre e puternic. De pildă, deceniu după deceniu, de pe băncile universităţilor ies tineri şi tinere, toţi inteligenţi, care pot spune cu mîndrie: „Fireşte că nu ştiu nimic despre literatura germană". Acesta este stilul. Victorienii ştiau totul despre literatura germană, dar erau în stare, fără mustrări de conştiinţă, să nu ştie prea multe despre cea franceză.

În ceea ce priveşte restul — ei bine, nu e o întîmplare faptul că am avut parte de critici inteligente din partea celor care au fost sau fuseseră marxişti. Ei şi-au dat seama ce încercam să fac. Asta pentru că marxismul priveşte lucrurile într-o perspectivă holistă şi în raport de interrelaţionare - sau încearcă s-o facă, însă nu limitele sale reprezintă problema centrală în acest moment. O persoană care a fost influenţată de marxism consideră, ca de la sine înţeles, că un eveniment din Siberia se va răsfrînge asupra unuia din Botswana. Cred că e posibil ca marxismul să fi fost prima încercare, în vremea noastră şi în afara religiilor formale, de a crea un cuget global, o etică mondială. N-a izbutit: asemeni tuturor celorlalte religii, nu şi-a putut împiedica diviziunea şi subdiviziunea în biserici şi bisericuţe, în secte şi în crezuri. Dar a fost o încercare.

Această poveste a tentativei de a înţelege ce încercam să fac eu mă aduce la critici şi la primejdia de a stîrni un căscat de plictiseală. Această tristă ciorovăială dintre scriitori şi critici, dintre dramaturgi şi critici: publicul s-a obişnuit atît de mult cu ea încît îi priveşte ca pe nişte copii care se iau tot timpul la ceartă: „Ah, da, micuţii şi drăguţii de ei, uite-i stîrniţi din nou". Sau: „Voi, scriitorii, vă alegeţi cu toate laudele, şi dacă nu cu laudele, atunci cel puţin cu toată atenţia, aşa că de ce vă daţi răniţi întruna ?". Şi publicul chiar are dreptate. Din motive asupra cărora nu voi insista aici, anumite experienţe timpurii şi valoroase din viaţa mea de scriitoare mi-au dat un simţ al perspectivei în privinţa criticilor şi a recenzenţilor. Un simţ pe care l-am pierdut în cazul acestui roman, *Carnetul auriu*: mi s-a părut că, în cea mai mare parte, criticile au fost prea prosteşti ca să fie adevărate. Redobîndindu-mi echilibrul, am înţeles problema: scriitorii se îndreaptă către critici în căutarea unui *alter ego,* a unei identităţi diferite care să fie mai inteligentă, care a priceput unde vrei să ajungi şi care te judecă numai după măsura în care te-ai ridicat sau nu la nivelul scopului tău. N-am cunoscut niciodată vreun scriitor care, confruntat în cele din urmă cu acea fiinţă rară, criticul adevărat, nu încetează cu toată paranoia şi nu devine odios de respectuos — a găsit ceea ce credea că-i trebuie. Însă ceea ce pretinde el, scriitorul, nu e cu putinţă. De ce ar trebui s-o aştepte pe această fiinţa extraordinară, criticul perfect (care chiar există, uneori), de ce-ar trebui să mai existe cineva care să înţeleagă ce încearcă el să facă? La urma urmei, nu există decît o singură persoană care învîrte acel fus, o singură persoană a cărei treabă e să-l învîrtă.

Nu e cu putinţă ca recenzenţii şi criticii să ofere lucrul pe care susţin că-1 oferă — şi după care scriitorii tînjesc atît de copilăreşte şi de ridicol.

Asta deoarece educaţia criticilor nu se îndreaptă în acest sens; pregătirea lor îi conduce tocmai în direcţia opusă.

Totul începe cînd copilul n-are mai mult de cinci sau şase ani, atunci cînd ajunge pe băncile şcolii. Începe cu note, recompense, „locuri", niveluri de performanţă, premii - şi, încă în multe părţi, trese. Această mentalitate de derbi, acest mod de gîndire în funcţie de învingător şi de învins duce la „Scriitorul X este, nu este, cu cîţiva paşi în faţa Scriitorului Y. Scriitorul Y a rămas în urmă. În cea mai recentă carte a sa, Scriitorul Z s-a arătat mai bun decît Scriitorul A". încă de la bun început, copilul e instruit să gîndească în acest mod: întotdeauna în termeni comparativi, în termeni de reuşită şi de eşec. E ca un sistem de plivire: cei mai slabi sînt descurajaţi şi se desprind din formaţie. Un sistem menit să producă doar cîţiva învingători, care se află mereu în concurenţă. Deşi acesta nu e locul potrivit pentru a intra în detalii, eu sînt de părere că talentele unui copil, dincolo de coeficientul său de inteligenţă oficial, i-ar rămîne în fire toată viaţa, îmbogăţindu-1 atît pe el, cît şi pe toţi ceilalţi, dacă aceste talente n-ar fi considerate nişte bunuri cu o anumită valoare în determinarea indicelui de reuşită.

Celălalt lucru care se învaţă de la bun început este neîncrederea în propria judecată. Copiii sînt învăţaţi să se supună în faţa autorităţii, să apeleze la opiniile şi la hotărîrile altora, să repete spusele acestora şi să se conformeze.

Aşa cum se întâmplă în sfera politică, şi copilul învaţă că e liber, că e un democrat, că are libertatea de a alege şi e înzestrat cu o minte liberă, că trăieşte într-o comunitate liberă şi ia hotărîri proprii. În acelaşi timp, e prizonierul presupunerilor şi doctrinelor timpului său, pe care nu le pune la îndoială, pentru că nu i s-a spus niciodată că aceste lucruri există. Pînă ajunge un tînăr la vîrsta la care trebuie să aleagă (încă mai luăm de la sine înţeles faptul că alegerea e inevitabilă) între artă şi ştiinţă, el alege, adesea, arta, pentru că i se pare că în ea sălăşluieşte umanitatea, libertatea, alegerea. Nu ştie că e deja modelat de către un sistem: nu ştie că însăşi alegerea e rezultatul unei false dihotomii înrădăcinate în inima culturii noastre. Cei care percep această realitate şi care nu vor să fie supuşi unei modelări ulterioare au tendinţa de a pleca, într-o încercare instinctivă şi pe jumătate inconştientă de a-şi găsi de lucru acolo unde nu se vor afla în dezacord cu ei înşişi. În ciuda faptului că avem atîtea instituţii, de la organele de poliţie la mediul academic şi de la medicină la politică, nu prea acordăm atenţie celor care părăsesc sistemul — acel proces al eliminării care se produce neîncetat şi care îi exclude, foarte devreme, pe cei ce sînt, după toate probabilităţile, originali şi reformatori, lăsîndu-i pe cei atraşi de ceva pentru simplul fapt că aceştia se aseamănă, deja, cu acel ceva. Un poliţist tânăr pleacă din rîndurile forţelor de ordine, spunînd că nu-i place ceea ce trebuie să facă. O profesoară tînără se lasă de predat, umilită în idealismul ei. Acest mecanism social trece neobservat şi totuşi este la fel de puternic ca oricare altul cînd vine vorba de menţinerea instituţiilor noastre rigide şi despotice.

Aceşti copii care au petrecut ani întregi în interiorul sistemului de instruire devin critici şi recenzenţi şi nu pot furniza ceea ce caută, cu atîta nesăbuinţă, scriitorii şi artiştii - o părere inventivă şi originală. Ceea ce pot face ei - şi ceea ce fac foarte bine, de fapt - e să-i spună scriitorului în ce mod cartea sau piesa lui de teatru corespunde tiparelor actuale de simţire şi gîndire — un climat de opinie. Sînt ca hîrtia de turnesol. Sînt ca nişte anemometre: inestimabili. Sînt cele mai sensibile barometre ale opiniei publice. Aici se văd schimbările de dispoziţie şi de opinie mai curînd de cît oriunde altundeva, cu excepţia domeniului politic, situaţie datorată faptului că aceştia sînt oameni a căror educaţie s-a rezumat la căutarea opiniilor proprii în exterior, la adaptarea la modele de autoritate, la „opiniile gata ambalate“ — o expresie minunat de revelatoare.

Se poate să nu existe altă cale de a educa oamenii. E posibil, dar nu cred aşa ceva. Între timp, ar fi util măcar să descriem situaţia în mod corespunzător, să spunem lucrurilor pe

nume. La modul ideal, de-a lungul trecerii sale prin şcoală, fiecărui copil ar trebui să i se spună, în repetate rînduri, ceva de genul:

„Eşti pe cale de a fi îndoctrinat. Nu am dezvoltat încă un sistem educativ care să nu fie în acelaşi timp şi un sistem de îndoctrinare. Ne pare rău, dar mai mult nu putem face. Ceea ce te învăţăm pe tine aici e un amalgam de prejudecăţi actuale şi de alegeri preferate de această cultură, în particular. Cea mai neînsemnată privire pe care o vei arunca istoriei îţi va arăta cît de efemere sînt, cu siguranţă, toate acestea. Cei care te învaţă pe tine sînt oameni care au putut să se adapteze la un sistem de gîndire întocmit de predecesorii lor. E un sistem care se autoperpetuează. Aceia dintre voi care sînt mai puternici şi mai diferiţi de ceilalţi veţi fi încurajaţi să părăsiţi sistemul şi să vă găsiţi alte căi de a vă forma - de a vă educa propria judecată. Aceia dintre voi care rămîn în sistem trebuie să-şi amintească, întotdeauna şi în orice moment, că sunt modelaţi şi structuraţi pentru a se încadra corespunzător nevoilor înguste şi particulare ale acestei societăţi".

Ca orice alt scriitor, şi eu primesc tot timpul scrisori de la tineri care se pregătesc să scrie dizertaţii şi eseuri despre cărţile mele, în diferite ţări, însă mai ales în Statele Unite. Îmi spun cu toţii: „Vă rog să ne daţi o listă de articole despre opera dumneavoastră şi să ne indicaţi criticii care au scris despre dumneavoastră, adică specialişti de prestigiu". Mai cer şi o sumedenie de detalii absolut irelevante, însă pe care au fost învăţaţi să le considere importante şi care însumează practic un dosar, ca la un departament de imigraţie.

Răspund acestor cereri după cum urmează: „Dragă student. Eşti nebun. De ce petreci luni şi ani întregi scriind mii de cuvinte despre o carte sau chiar şi despre un scriitor, cînd există mii de cărţi care aşteaptă să fie citite ? Nu-ţi dai seama că eşti victima unui sistem dăunător. Iar dacă tu însuţi mi-ai ales opera drept subiect şi dacă chiar trebuie să scrii o dizertaţie - şi crede-mă că-ţi sînt foarte recunoscătoare să văd că ţi se pare folositor ceea ce am scris eu -, atunci de ce nu citeşti ceea ce am scris pentru ca apoi să hotărăşti de unul singur ce să crezi despre opera mea, s-o pui la încercare în oglindă cu propria ta viaţă şi experienţă. Nu te mai gîndi la profesorii Alb şi Negru".

„Dragă scriitoare", îmi răspund ei. „Eu chiar trebuie să ştiu ce au de spus specialiştii în domeniu, fiindcă, dacă nu-i citez, profesorul meu nu-mi va pune nici o notă."

Acesta e un sistem internaţional, absolut identic din Urali pînă în Iugoslavia şi din Minnesota pînă în Manchester.

Problema e că toţi ne-am obişnuit cu el şi nu ne mai dăm seama cît de prost este.

Eu nu sînt obişnuită cu acest sistem, pentru că m-am lăsat de şcoală la vîrsta de paisprezece ani. A existat o vreme cînd am regretat acest lucru, crezînd că ratasem o experienţă valoroasă. Acum sînt recunoscătoare pentru această evadare norocoasă. După publicarea *Carnetului auriu,* mi-am asumat datoria de a afla cîte ceva despre mecanismul literar, de a examina procesul prin care se formează un critic sau un recenzent. Am văzut nenumărate lucrări de la examenele scrise şi nu-mi venea să-mi cred ochilor; am stat în săli la cursuri de literatură şi nu-mi venea să-mi dau crezare urechilor.

Poate că vă spuneţi: „Aceasta e o reacţie exagerată şi nu aveţi dreptul să ripostaţi astfel, din moment ce spuneţi că niciodată n-aţi făcut parte din sistem". Însă eu cred că nu e deloc exagerată şi că reacţia cuiva din exterior este valoroasă pur şi simplu fiindcă e proaspătă şi neafectată de supunerea în faţa unui anumit tip de educaţie.

Însă, după această investigaţie, n-am mai întîmpinat nici o greutate în a-mi răspunde la propriile întrebări: De ce sînt toţi atît de provinciali, de particularizaţi, de înguşti la minte? De ce au mereu tendinţa de a desface firul în patru, de a minimaliza, de ce sînt atît de fascinaţi de detalii şi atît de neinteresaţi de întreg? De ce, atunci cînd interpretează cuvîntul *critic,* trebuie să găsească mereu un neajuns? De ce îi văd mereu pe ceilalţi scriitori ca fiind în conflict unii cu alţii, mai degrabă decît într-o relaţie de complementaritate... E simplu, pentru că aşa sînt pregătiţi să gîndească. Acea persoană valoroasă care înţelege ce faci, ce ţi-ai propus să

realizezi şi care îţi poate oferi sfaturi şi critici adevărate e aproape întotdeauna cineva din afara mecanismului literar, ba chiar din afara sistemului universitar: ar putea fi un student aflat de abia la început, care iubeşte încă literatura, sau ar putea fi o persoană profundă, care citeşte foarte mult, urmîndu-şi propriul instinct.

Acestor studenţi care îşi petrec un an sau doi scriind dizertaţii despre opera mea, le spun: „Există un singur fel de a citi, iar acela presupune să cauţi cărţi în biblioteci şi în librării, să le alegi pe cele care te atrag, să le citeşti doar pe acelea, lăsîndu-le deoparte atunci cînd te plictisesc, sărind peste capitolele tărăgănate – şi niciodată, absolut niciodată să nu citeşti ceva dintr-un sentiment de obligaţie sau pentru că face parte dintr-o tendinţă sau dintr-o mişcare culturală. Amintiţi-vă că acea carte care vă plictiseşte cînd aveţi douăzeci sau treizeci de ani vă va deschide porţi cînd veţi avea patruzeci sau cincizeci de ani - sau viceversa. Nu citiţi o carte dacă nu e momentul potrivit pentru voi. Amintiţi-vă că, pentru toate cărţile deja tipărite, există cel puţin la fel de multe care încă n-au intrat în tipografie sau care încă n-au fost scrise - pînă şi acum, în această epocă a veneraţiei compulsive a cuvîntului scris, istoria, chiar şi etica socială sînt predate prin intermediul unor poveşti, iar oamenii care au fost determinaţi să gîndească doar în funcţie de ceea ce s-a scris — şi, din păcate, produsele sistemului nostru educaţional, în mare majoritate, nu pot face mai mult de-atît — pierd din vedere tocmai ceea ce se află în faţa ochilor lor. De pildă, adevărata istorie a Africii e încă în custodia povestitorilor negri şi a înţelepţilor, a istoricilor negri şi a vracilor: e o istorie orală, păstrată încă la distanţă sigură de albi şi de caracterul lor prădalnic. Oriunde în lume, o minte deschisă va găsi adevărul în cuvintele încă *nescrise.* Aşa că nu vă lăsaţi niciodată înrobiţi de pagina tipărită. Mai presus de orice, ar trebui să ştiţi că, dacă v-aţi dedicat un an sau doi unei cărţi sau unui autor, asta înseamnă că aţi fost învăţaţi prost, că sistemul ar fi trebuit să vă înveţe să citiţi în maniera voastră, să treceţi de la o simpatie la alta, înseamnă că ar trebui să învăţaţi să vă urmaţi propria intuiţie în privinţa propriilor necesităţi: aceste trăsături sînt cele pe care ar fi trebuit să vi le cultivaţi, nu modul în care să-i citaţi pe alţii",

Însă, din nefericire, aproape întotdeauna e prea tîrziu.

O vreme, chiar s-ar fi zis că răzvrătirile recente ale studenţilor ar putea schimba situaţia, că nerăbdarea lor faţă de lucrurile moarte despre care învaţă ar putea fi destul de puternică încît să convingă sistemul să le înlocuiască cu ceva mai proaspăt şi mai folositor. Însă se pare că acea răzvrătire s-a încheiat. Trist. În timpul acelei perioade însufleţite din Statele Unite, am primit scrisori cu relatări despre cum clase întregi de studenţi şi-au refuzat programele analitice şi îşi aduceau la cursuri propriile selecţii de cărţi, pe care le consideraseră relevante pentru vieţile lor. Cursurile erau încărcate de emoţie, uneori violente, furioase, captivante, debordau de viaţă. Desigur că asta s-a petrecut doar cu profesorii care erau înţelegători, solidari cu cauza tinerilor şi pregătiţi să se alăture studenţilor în lupta împotriva autorităţii, adică pregătiţi să suporte consecinţele. Există profesori care ştiu că modul în care sînt nevoiţi să predea e prost şi plictisitor — din fericire, mai sînt încă destul de mulţi care, cu puţin noroc, ar putea înlătura ceea ce e greşit, chiar dacă studenţii înşişi şi-au pierdut avîntul.

Pe de altă parte, există o ţară unde...

Unde acum treizeci sau patruzeci de ani, un critic a întocmit o listă proprie de scriitori şi de poeţi despre care el, personal, considera că alcătuiau adevărata valoare în literatură, dîndu-i la o parte pe toţi ceilalţi. A susţinut valabilitatea acestei liste *in extenso,* în materiale publicate, căci Lista a devenit de îndată subiectul unei polemici aprinse. Au fost scrise milioane de cuvinte în favoarea şi împotriva ei - au apărut şcoli şi secte, pro şi contra. După atîţia ani, discuţia mai continuă încă... Şi nimeni nu găseşte această stare a lucrurilor drept tristă sau ridicolă...

Unde există volume critice, de o enormă complexitate şi erudiţie, care tratează, însă adesea la mîna a doua sau a treia, lucrări originale - romane, piese de teatru, povestiri. Cei care scriu aceste cărţi formează o categorie în universităţile din toată lumea: ei sînt un *fenomen*

internaţional, reprezintă stratul superior al mediului academic literar. Îşi petrec vieţile scriind critici şi criticînd, fiecare dintre ei, criticile celorlalţi. Consideră că această activitate a lor e chiar mai importantă decît opera originală. Se poate ca studenţii la literatură să-şi petreacă mai multă vreme citind critici literare şi critici ale criticilor literare decît citind poezii, romane, biografii sau povestiri. O sumedenie de oameni socotesc că această stare de fapt e una destul de normală, nu tristă şi ridicolă...

Unde am citit, de curînd, un eseu despre *Antoniu şi Cleopatra,* scris de un băiat care urma să dea, în curînd, un examen de treaptă la liceu. Era plin de originalitate şi de emoţie faţă de piesă, de acel sentiment pe care îşi propune să-l producă orice demers adevărat de a preda literatură. Profesorul i-a restituit eseul, cu observaţia: „Nu pot da o notă acestui eseu pentru că nu ai folosit citate din lucrările de referinţă". Prea puţini profesori ar considera această situaţie drept tristă şi ridicolă...

Unde cei care se consideră învăţaţi, educaţi, realmente superiori şi mai cultivaţi decît oamenii de rînd care nu citesc, se vor duce la un scriitor şi-l vor felicita pentru că a avut parte de o recenzie favorabilă apărută într-o publicaţie sau alta. Însă cărora nu Ii se va părea necesar să citească respectiva carte sau să reflecteze asupra faptului că pe ei nu-i interesează decît succesul...

Unde, atunci cînd apare o carte despre un anumit subiect, hai să spunem astronomie, reacţia imediată e ca zeci de facultăţi, societăţi şi emisiuni de televiziune să-l contacteze pe autor, cerîndu-i să vină şi să vorbească despre astronomie. Ultimul lucru care le trece prin cap e să citească şi cartea. Acest comportament e considerat foarte normal şi deloc ridicol...

Unde un tînăr sau o tînără, recenzenţi sau critici, care n-au citit din opera unui autor decît cartea pe care o au în faţă, vor scrie cu aroganţă sau ca şi cum toată povestea i-ar plictisi sau de parcă n-ar avea în cap decît ce notă să dea unui eseu despre respectivul scriitor. Care se poate să fi scris şi cincisprezece cărţi şi care se poate să tot scrie de douăzeci sau treizeci de ani: însă tînărul îi dă sfaturi şi indicaţii autorului despre ce să scrie în continuare şi cum s-o facă. Nimeni nu-şi spune că aşa ceva e absurd şi, cu siguranţă, nu tînărul critic sau recenzent, care a fost învăţat ani la rînd să se adreseze de sus şi să-i catalogheze pe toţi, de la Shakespeare încoace.

Unde un profesor de arheologie poate scrie astfel despre un trib sud-american care deţine cunoştinţe avansate despre plante, despre medicină şi despre metode psihologice: „Uimitor este faptul că oamenii aceştia nu au un limbaj scris..." Şi nimănui nu i se pare că respectivul profesor e absurd.

Unde, cu prilejul centenarului lui Shelley, în aceeaşi săptămînă şi în trei periodice literare diferite, trei tineri, cu o educaţie identică, de la universităţile noastre identice, pot scrie lucrări critice despre Shelley, boscorodindu-1 cu cele mai leşinate elogii, pe tonuri absolut identice, de parcă i-ar face o mare favoare lui Shelley deranjîndu-se să-1 pomenească. Şi, din cîte se pare, nimeni nu consideră că un asemenea lucru ar putea reprezenta un semnal cum că există probleme serioase în sistemul nostru literar.

În încheiere... Acest roman continuă să fie, pentru autoarea lui, o experienţă plină de învăţăminte. Spre exemplu: la zece ani după ce l-am scris, se întîmplă să primesc, în aceeaşi săptămînă, trei scrisori despre el, de la trei persoane inteligente, bine informate şi interesate, care s-au deranjat să se aşeze la birou şi să-mi scrie. Unul ar putea fi în Johannesburg, al doilea, în San Francisco şi al treilea, în Budapesta. Şi iată-mă aici, la Londra, citindu-le, în acelaşi timp sau una după cealaltă: ca de fiecare dată, sunt recunoscătoare celor care mi le-au trimis şi încîntată că ceea ce am scris îi poate stimula şi ilumina pe alţii, ba chiar îi poate supăra, însă una dintre scrisori nu abordează decît subiectul războiului dintre sexe, al cruzimii bărbatului faţă de femeie şi al cruzimii femeii faţă de bărbat, iar cea care mi-a trimis-o a compus pagini întregi doar despre asta, căci ea - deşi nu e mereu o Ea - nu poate vedea altceva în carte.

A doua scrisoare e despre politică, probabil că a scris-o un vechi comunist ca şi mine ori poate că el sau ea scrie multe pagini despre politică şi niciodată nu face trimitere la vreun alt subiect.

Pe cînd cartea era — ca să zic aşa — tînără, aceste două tipuri de scrisori erau cele mai des întîlnite.

Cea de-a treia epistolă, odinioară mai rară, dar care acum le ajunge din urmă pe celelalte, e scrisă de un bărbat sau de o femeie care nu descoperă nimic în carte, în afară de tematica bolii mintale.

Dar e vorba de aceeaşi carte.

Şi, firește, aceste incidente stîrnesc din nou întrebări despre ce înţeleg oamenii atunci cînd citesc o carte, de ce o persoană descoperă o anume structură şi nici un element dintr-o altă structură şi cît de ciudat e să ai, ca autor, o imagine foarte clară a cărţii tale, cînd aceasta e receptată de cititorii ei în mod atît de diferit.

Iar din acest gen de reflecţii s-a ivit o nouă concluzie, şi anume că nu e doar copilăresc, din partea unui autor, să vrea ca cititorii săi să vadă ceea ce vede el, să înţeleagă forma şi scopul unui roman aşa cum le înţelege el, căci dacă vrea asta, înseamnă că n-a priceput o idee esenţială. N-a înţeles faptul că o carte trăieşte şi dă roade, că e puternică şi în stare să promoveze gînduri şi discuţii *numai dacă* structura, forma şi intenţia sa nu sînt înţelese, căci momentul înţelegerii lor este totodată momentul cînd nu se mai poate extrage nimic din carte.

Iar cînd structura unei cărţi şi forma vieţii sale lăuntrice e la fel de clară pentru cititor ca şi pentru autor, atunci poate că a sosit clipa să lăsaţi cartea deoparte, ca şi cum i-ar fi trecut vremea, şi să vă apucaţi iarăşi de ceva nou.

Doris Lessing *Iunie, 1971*

Femei libere

1

Anna se întâlneşte cu prietena ei Molly, în vara anului 1957, după o despărţire...

Cele două femei erau singure în apartamentul din Londra.
— Din cîte îmi dau eu seama, totul se năruie, zise Anna, cînd prietena ei se întoarse după ce vorbise la telefonul de pe palier.
Molly era genul de femeie care ar fi stat toată ziua la telefon. Cînd începuse să sune, ea tocmai întreba:
— Bun, şi care-i bîrfa ?
Acum se întorcea spunînd:
— Era Richard, cică vine încoace. Se pare că astăzi e singura zi liberă pe care o s-o aibă luna asta. Sau cel puţin aşa pretinde el.
— Mă rog, eu nu plec de-aici, zise Anna.
— Nu, tu să nu te mişti din loc.
Molly reflectă puţin la înfăţişarea sa: purta nişte pantaloni şi un pulover, ambele destul de ponosite.
— Va trebui să mă accepte aşa cum arăt, concluziona ea, aşezîndu-se lîngă fereastră. N-a vrut să-mi spună ce se întâmplă, dar presupun că e vorba despre o altă problemă cu Marion.
— Nu ţi-a scris ? întrebă Anna cu prudenţă.
— Mi-au scris şi el, şi Marion, ba chiar nişte scrisori deosebit de *bonome.* Ciudat, nu-i aşa?
Acest *ciudat, nu-i aşa ?* era nota caracteristică a discuţiilor confidenţiale pe care ele două le numeau bîrfe. Totuşi, după ce începuse pe această notă, Molly schimbă placa şi adăugă:
— N-are nici un rost să ne întindem la vorbă acum, din moment ce el a zis că vine imediat.
— Probabil că o să plece cînd o să dea peste mine aici, zise Anna cu voioşie, însă cu o urmă de agresivitate în voce.
Molly îi aruncă o privire sfredelitoare şi spuse:
— Ah, şi de ce, mă rog?
Dintotdeauna se înţelesese de la sine că Richard şi Anna nu se puteau suferi, iar înainte, Anna era cea care pleca de flecare dată cînd trebuia să sosească Richard. Însă în ziua aceea Molly zise:
— De fapt, eu cred că, în adîncul sufletului, îi cam place de tine. Problema e că se simte obligat să mă placă pe mine, din principiu... e atît de nerod încît lui mereu trebuie să-i placă sau să-i displacă cineva, aşa că îţi pune ţie în cîrcă tot ce nu-i place la mine.
— Ce plăcere, zise Anna. Dar ştii ceva? In lipsa ta, mi-am dat seama că multă lume ne consideră aproape interşanjabile pe noi două.
— Adică tu de-abia acum ai înţeles asta ? răspunse Molly, pe acelaşi ton triumfător pe care îl folosea de fiecare dată cînd Anna se apuca să-i spună lucruri care, cel puţin din punctul de vedere al lui Molly, erau cît se poate de evidente. încă de la început, în relaţia dintre cele două femei se stabilise un echilibru: Molly cunoştea, în general, mai multe despre lume decît Anna, care, la rîndul ei, era înzestrată cu mai mult talent.
Anna avea şi ea propriile păreri. De data aceasta zîmbea, recunoscînd că nu-i mersese prea repede mintea.
— Ce ciudat, cînd te gîndeşti că sîntem diferite din toate punctele de vedere! exclamă Molly. Presupun că lumea crede asta pentru că avem acelaşi stil de viaţă - nu ne-am căsătorit şi aşa mai departe. Asta-i tot ce văd ei.
— Femei libere, zise Anna, strîmbîndu-se.

Apoi adăugă, cu o furie pe care Molly nu i-o cunoştea, alegîndu-se cu o altă privire sfredelitoare din partea prietenei sale:
— Încă ne mai definesc în funcţie de relaţiile noastre cu bărbaţii, chiar şi cei mai buni dintre ei.
— Mă rog, asta facem şi noi, nu-i aşa ? răspunse Molly, pe un ton sarcastic. În fine, e foarte greu să n-o faci, adăugă în grabă, din cauza privirii surprinse pe care i-o aruncase Anna.

Urmă o scurtă tăcere, timp în care cele două femei îşi feriră privirile una de cealaltă, spunîndu-şi totuşi că o despărţire de un an era destul de îndelungată, chiar şi în cazul unei vechi prietenii.

Molly zise în cele din urmă, oftînd:
— Libere. Ştii ? În tot timpul ăsta în care am fost plecată m-am gîndit deseori la noi şi am ajuns la concluzia că reprezentăm un gen de femeie cu totul nou. Vrînd-nevrînd sîntem aşa, nu ţi se pare ?
— Nimic nou sub soare, răspunse Anna, încercînd să imite accentul german.

Agasată, Molly, care vorbea vreo şase limbi străine, repetă:
— Nimic nou sub soare.

Reuşise să imite la perfecţie vocea unei bătrîne răutăcioase, cu accent german.

Anna se strîmbă la ea, recunoscîndu-şi înfrîngerea. Nu avea înclinaţie pentru limbile străine şi era prea ruşinoasă ca să imite pe cineva: pentru o clipă, Molly chiar semănase cu Mama Zahăr, adică doamna Marks, la care amîndouă apelaseră pentru psihanaliză. Atitudinea reţinută cu care cele două prietene întîmpinaseră rutina solemnă şi dureroasă a şedinţelor de psihanaliză îşi găsise expresia în acel alint, Mama Zahăr, care, odată cu trecerea timpului, devenise mai mult decît simplul nume de alint al unei persoane, ajungînd să însemne un întreg mod de a privi viaţa (tradiţional, înrădăcinat şi conservator, în ciuda scandaloasei sale familiarităţi cu amoralitatea). *în ciuda acesteia* - aşa se gîndeau Anna şi Molly de cîte ori analizau rutina; în ultima vreme însă, Anna începuse să creadă că „în ciuda" era mai degrabă un fel de „din cauza", iar acesta era unul dintre lucrurile pe care voia să le discute cu prietena ei.

De data aceasta, Molly reacţiona aşa cum făcea în trecut, chiar şi la cel mai vag comentariu de natură critică al Annei în privinţa Mamei Zahăr, şi zise prompt:
— Şi totuşi, era minunată, iar eu eram într-o stare mult prea proastă ca s-o mai pot critica.
— Mama Zahăr obişnuia să spună: „Tu eşti Electra" sau „Tu eşti Antigona", iar din punctul ei de vedere totul se încheia aici, zise Anna.
— Mă rog, nu chiar totul, răspunse Molly, stăruind cu ironie asupra ceasurilor de dureroasă explorare pe care le petrecuseră amîndouă.
— Da, zise Anna, insistînd pe neaşteptate şi făcînd-o pe Molly să o privească ciudat, pentru a treia oară. Da. Nu spun că nu mi-ar fi făcut tot binele din lume, sînt sigură că fără ea n-aş fi putut să fac faţă la tot ce-a trebuit să fac faţă. Dar cu toate astea... îmi aduc bine aminte o după-amiază, cînd stăteam acolo, în camera aia mare luminată discret de aplicele de pe pereţi, cu Buddha şi cu toate tablourile şi statuile.
— Aşa, şi? zise Molly, pe un ton de-acum foarte critic. Anna, confruntîndu-se cu acea hotărîre atît de evidentă, deşi nemărturisită, de a nu să discuta subiectul, spuse:
— M-am tot gîndit la asta în ultimele luni... şi chiar mi-ar plăcea să vorbesc cu tine. La urma urmei, am trecut amîndouă prin acelaşi lucru, ba şi cu aceeaşi persoană...
— Aşa, şi?

Anna insistă:
— Îmi amintesc de după-amiaza aia, cînd ştiam că nu aveam să mă mai întorc acolo. Din cauza afurisitelor obiecte de artă împrăştiate peste tot...

Molly trase adînc aer în piept şi zise de îndată:
— Nu ştiu ce vrei să spui.

Cum Anna nu-i răspunse, adăugă pe un ton acuzator:
— Şi-ai mai scris ceva cît am fost eu plecată ?
— Nu.
— Ţi-am spus de atîtea ori, zise Molly cu glas strident, n-o să te iert niciodată dacă îţi iroseşti talentul. Vorbesc serios. Eu am făcut-o şi nu pot suporta să te văd şi pe tine... Mi-am pierdut vremea pictînd, dansînd, jucînd teatru şi mîzgălind, iar acum... tu eşti atît de talentată, Anna.
De ce ? Pur şi simplu nu înţeleg.
— Şi cum aş putea să-ţi explic vreodată de ce, cînd tu mă iei întotdeauna pe tonul ăsta aspru şi încărcat de reproş?
Molly avea ochii plini de lacrimi, aţintiţi asupra prietenei sale, cu o expresie îndurerată şi dojenitoare. Cu greutate, reuşi să articuleze:
— In adîncul inimii, mi-am spus întotdeauna: Ei bine, o să mă mărit, aşa că nu mai contează că-mi irosesc toate talentele cu care m-am născut. Pînă de curînd chiar visam să am mai mulţi copii... da, ştiu că e o prostie, dar ăsta-i adevărul. Iar acum am patruzeci de ani şi Tommy s-a făcut deja mare. însă problema e că, dacă tu nu scrii fiindcă ai de gînd să te măriţi...
— Dar amîndouă vrem să ne măritäm, spuse Anna în glumă.
Tonul ei readuse conversaţia pe făgaşul reticenţei. Anna înţelesese, cu durere, că, la urma urmei, nu avea să poată discuta anumite subiecte cu Molly.
Molly zîmbi sec, îi aruncă prietenei sale o privire pătrunzătoare şi tăioasă, spunînd:
— Prea bine, dar o să regreţi mai târziu.
— Să regret ? răspunse Anna, rîzînd mirată. Molly, de ce oare nu vrei deloc să crezi că şi alţii au aceleaşi slăbiciuni ca tine?
— Tu ai avut norocul să fii înzestrată cu un singur talent şi nu cu patru.
— Poate că singurul meu talent a fost o povară la fel de apăsătoare ca astea patru ale tale.
— Nu pot să discut cu tine pe tonul ăsta. Îţi fac un ceai, cît îl aşteptăm pe Richard? ,
— Aş prefera mai degrabă o bere, zise Anna, după care adăugă, provocator: M-am gîndit că poate, în timp, o să mă apuc de băut.
Molly îi răspunse pe tonul de soră mai mare stîrnit de Anna:
— N-ar trebui să iei aşa ceva în rîs, Anna, nu cînd vezi ce face băutura din alţii — uită-te la Marion. Mă întreb dacă o fi băut în tot timpul ăsta cît am fost plecată.
— Pot să-ţi răspund eu: da, a băut. A venit la mine de cîteva ori.
— A venit *la tine ?*
— La asta mă refeream atunci cînd am zis că noi două părem interşanjabile.
Molly avea tendinţa să fie posesivă, aşa că se arătă indignată, după cum se şi aşteptase Anna:
— Presupun c-o să-mi spui acum că Richard a venit, de fapt, să te vadă pe tine.
Anna încuviinţă din cap, iar Molly zise, pe un ton aspru:
— Mă duc să iau berea.
Se întoarse din bucătărie cu două pahare înalte pe care se prelingeau picăturile dezgheţate şi zise:
—Atunci mai bine mi-ai spune totul înainte să vină Richard, nu crezi?
Richard era soţul lui Molly — sau, mai bine zis, fusese soţul ei. Molly era rezultatul a ceea ce ea numea „una dintre căsătoriile acelea din anii '20". Mama şi tatăl ei avuseseră parte de o scurtă perioadă sclipitoare în mijlocul cercurilor intelectuale şi boeme ale căror nuclee luminoase erau Huxley, Lawrence, Joyce etc. Copilăria ei fusese dezastruoasă, din moment ce această căsătorie n-a durat decît vreo cîteva luni. Ea se măritase, la vîrsta de optsprezece ani, cu fiul unui prieten de-al tatălui său. De-acum ştia că se căsătorise din nevoia de a căpăta siguranţă şi chiar respectabilitate. Tommy, băiatul ei, era rodul acelei căsnicii. La douăzeci de ani, Richard era deja pe cale să devină un puternic om de afaceri, aşa cum se dovedise, iar el şi Molly nu şi-au suportat incompatibilitatea mai mult de un an. Pe urmă, el s-a căsătorit cu

Marion, cu care a avut trei băieţi, Tommy rămînînd cu Molly. Ea şi Richard, odată încheiată problema divorţului, au redevenit prieteni. Mai tîrziu, Marion s-a împrietenit cu Molly. Aceasta era, aşadar, situaţia la care se referea adesea Molly cînd spunea: „E cît se poate de ciudat totul, nu-i aşa?".

— Richard a venit la mine ca să vorbim despre Tommy, zise Anna.

— Poftim? De ce?

— Of! O prostie. M-a întrebat dacă mi se pare bine pentru Tommy să-şi petreacă atîta vreme căzut pe gînduri. I-am zis că mie mi se pare că e bine pentru oricine să cadă pe gînduri, dacă prin gînduri vrea să spună reflecţie şi i-am mai spus că, în orice caz, din moment ce Tommy are douăzeci de ani şi e deja băiat mare, nu se mai cuvine să intervenim.

— De fapt, nu-i face bine, zise Molly.

— M-a întrebat dacă mi se pare bine pentru Tommy să plece într-o călătorie în Germania — o călătorie de afaceri, împreună cu el. I-am spus să-l întrebe pe Tommy şi nu pe mine. Bineînţeles că Tommy l-a refuzat.

— Bineînţeles. Ei bine, mie îmi pare rău că Tommy nu s-a dus cu el.

— Dar adevăratul motiv pentru care a venit, cred eu, a fost Marion. Insă Marion tocmai fusese la mine şi, drept urmare, avea întîietate, ca să zic aşa. Deci nu aveam de gînd să discut despre Marion. Mi se pare foarte probabil să vină încoace să vorbească despre Marion cu tine.

Molly o privi îndelung pe Anna.

— De cîte ori a venit Richard?

— De vreo cinci sau şase ori.

După un răgaz de tăcere, Molly îşi lăsă mînia să răbufnească:

— Mi se pare ciudat, e ca şi cum s-ar aştepta de la mine să o controlez, într-un fel, pe Marion. De ce eu? Sau tu? Mă rog, poate că la urma urmei ar fi mai bine să pleci. O să fie dificil dacă s-au produs tot soiul de încurcături pe la spatele meu.

Anna răspunse cu fermitate:

— Nu, Molly. Nu eu i-am cerut lui Richard să vină să se sfătuiască cu mine. Nu eu i-am cerut lui Marion să vină să vorbească cu mine. În fond, nu e nici vina mea, şi nici a ta dacă lumea are impresia că jucăm acelaşi rol. Eu le-am spus ce le-ai fi spus şi tu... sau cel puţin aşa cred. În vocea ei se strecurase un ton rugător, care suna nostim, ba chiar copilăresc. Însă era ceva intenţionat. Molly, sora mai mare, zîmbi şi zise:

— Prea bine, atunci.

O privea încă stăruitor pe Anna, care se prefăcea, cu grijă, că nu-şi dă seama. În acel moment, nu voia să-i spună lui Molly ceea ce se petrecuse între ea şi Richard, nu voia să-i spună pînă în momentul cînd ar fi putut să-i povestească tot ce se întîmplase în acel nefericit an din urmă.

— Marion bea cumva prea mult?

— Da, aşa cred.

— Şi ţi-a povestit totul ţie?

— Da. Cu lux de amănunte. Iar partea ciudată e că vorbea, îţi jur, de parcă eu aş fi fost tu — ba chiar s-a tot scăpat, spunîndu-mi Molly şi aşa mai departe.

— Mă rog, *nu ştiu,* zise Molly. Cine şi-ar fi închipuit? Cînd între noi e o diferenţă ca de la cer la pămînt!

— Poate că nu sîntem chiar atît de diferite, zise Anna pe un ton sec, însă Molly rîse neîncrezătoare.

Era o femeie destul de înaltă, ciolănoasă, dar părea zveltă şi chiar băieţoasă, impresie datorată felului în care îşi aranja părul auriu, aspru şi cu şuviţe inegale, tuns ca al unui băiat. Şi se mai datora garderobei sale, în alegerea căreia avea un formidabil talent înnăscut. Îi făcea plăcere să încerce diferite haine care îi stăteau bine. De pildă, uneori părea o ştrengărită,

îmbrăcată în pantaloni strimţi şi pulovere, alteori era o sirenă, cu ochii ei mari şi verzi fardaţi, cu pomeţii obrajilor bine reliefaţi, purtînd o rochie care îi scotea în evidenţă sînii plini.

Acesta era unul dintre jocurile secrete pe care le juca cu viaţa şi pentru care Anna o invidia. Totuşi, în momentele cînd se dojenea singură, îi spunea Annei că îi era ruşine să fie astfel, oricît de multă plăcere i-ar fi făcut să joace diferite roluri:

— E ca şi cum aş fi cu adevărat diferită. Nu înţelegi? Chiar simt că devin altcineva. Iar în toate astea există ceva răuvoitor... Bărbatul acela despre care ţi-am povestit săptămîna trecută, mai ştii ? Prima dată, m-a văzut în pantalonii mei vechi şi cu jerseul ăla lălîu, de cînd lumea, dar mai apoi, cînd am intrat agale în restaurant, ca o *femme fatale,* bietul de el nu mai ştia cum să mă cucerească, n-a scos un cuvînt toată noaptea... Şi mie mi-a făcut plăcere. Ce zici, Anna?

— Dar ţie chiar îţi face plăcere, îi răspundea Anna, rîzînd.

În schimb, Anna era micuţă, slabă, brunetă, fragilă, cu ochii mari şi negri mereu neliniştiţi şi cu o tunsoare ciufulită. In general era mulţumită de imaginea ei, care era întotdeauna aceeaşi. O invidia pe Molly pentru capacitatea ei de a-şi reflecta propriile schimbări de dispoziţie. Anna se îmbrăca îngrijit şi rezervat, ceea ce îi dădea uneori un aer dichisit şi alteori o făcea să pară puţin excentrică; se bizuia pe efectul provocat de mîinile ei albe şi delicate şi de chipul palid, mic şi ascuţit. însă era timidă, nu reuşea să se impună şi era convinsă că putea fi ignorată cu uşurinţă.

Cînd cele două femei ieşeau în oraş împreună, Anna se dădea intenţionat la o parte, aducîndu-şi contribuţia la sporirea dramatismului lui Molly. Însă cînd rămîneau singure, avea tendinţa să-şi domine prietena. Totuşi, nu la fel stătuseră lucrurile la începutul prieteniei lor. Molly, aspră, directă, lipsită de tact, o domina făţiş pe Anna. Puţin cîte puţin şi cu contribuţia consistentă a serviciilor Mamei Zahăr, Anna învăţase să se impună. Chiar şi după atîta timp, tot mai avea momente cînd ar fi contrazis-o pe Molly şi totuşi n-o făcea. Ea însăşi recunoştea în sinea ei că era laşă, prefera de fiecare dată să cedeze înainte să provoace discuţii şi scene. O ceartă o deprima pe Anna zile la rînd, în vreme ce pe Molly o făcea să se simtă minunat. Izbucnea în lacrimi îmbelşugate, spunea lucruri inadmisibile şi uita totul după numai o jumătate de zi. Intre timp, Anna, epuizată, stătea închisă în apartamentul ei ca să-şi vină în fire.

Recunoşteau că erau amîndouă lipsite de „siguranţă" şi de „rădăcini", cuvinte ce datau din epoca Mamei Zahăr. Dar Anna învăţase, de curînd, să folosească aceste cuvinte într-un alt mod, nu ca motiv pentru care să-şi ceară scuze, ci ca stindarde sau flamuri ale unei atitudini ce reprezenta o filozofie diferită. Îşi închipuia încîntată cum îi va spune lui Molly: Am adoptat atitudinea greşită şi totul e din cauza Mamei Zahăr. Ce sînt siguranţa şi echilibrul ăsta care se presupune că îţi schimbă viaţa în bine ? Ce-i atît de rău în a trăi emoţional de pe o zi pe alta, într-o lume care se schimbă aşa de repede ?

Şi totuşi, în acel moment, cînd stătea de vorbă cu Molly, aşa cum făcuse de sute de ori înainte, Anna ajungea să-şi spună în sinea ei: De ce simt nevoia asta îngrozitoare de a-i face pe ceilalţi să vadă lucrurile la fel ca mine ? E copilăresc: de ce ar trebui s-o facă? Asta înseamnă, în fond, că mi-e teamă să rămîn singură cu sentimentele mele.

Încăperea în care stăteau cele două femei se afla la primul etaj şi dădea spre o străduţă lăturalnică îngustă, cu ferestrele caselor pline de ghivece cu flori, cu obloanele vopsite şi trotuarele de pe-o parte şi alta decorate cu trei pisici tolănite la soare, un pechinez şi căruciorul lăptarului, care trecea mai tîrziu pentru că era duminică. Lăptarul era îmbrăcat doar în cămaşă şi avea mînecile suflecate, iar fiul său, un băietan de şaisprezece ani, scotea pe rînd sticle albe şi scinteietoare dintr-un coş de sîrmă şi le punea în faţa fiecărei uşi. Cînd ajunse sub fereastra lor, bărbatul îşi ridică privirea şi dădu din cap. Molly zise:

— Ieri a intrat să bea o cafea. Cum se mai umfla în pene! Fiul lui a primit o bursă şi domnul Gates voia să-mi dea de ştire. I-am zis de îndată, înainte să continue: „Fiul meu a avut parte de toate avantajele acestea, de toată educaţia, şi priviţi-l, habar n-are încotro s-o ia. In timp ce

pentru fiul dumitale n-a fost nevoie să cheltuiţi un sfanţ şi a obţinut o bursă". „Aşa e — mi-a răspuns el — întocmai aşa stau lucrurile". Iar atunci mi-am spus în sine mea că pentru nimic în lume n-o să stau cu braţele încrucişate şi i-am zis: „Domnule Gates, fiul dumitale va ajunge în clasa de mijloc acum, alături de noi toţi, şi nu veţi mai vorbi aceeaşi limbă. Dar ştiţi deja asta, nu?". Iar el mi-a răspuns: „Aşa-i lumea!". „Nu, lumea nu-i aşa deloc — i-am întors-o eu. Aşa e în ţara asta nenorocită, obsedată de diferenţele de clasă." Fiindcă domnul Gates e unul dintre acei afurisiţi de Tory [1] din clasa muncitoare, ştii? Ei bine, atunci mi-a răspuns: „Aşa-i lumea, domnişoară Jacobs, Ziceţi că fiul dumneavoastră nu-şi găseşte calea în viaţă? Ce lucru trist". Şi a plecat să-şi distribuie laptele mai departe, iar eu m-am dus la etaj să dau cu ochii de Tommy, stînd în pat, fără să facă nimic. Probabil că tot acolo e şi acum, dacă o fi acasă. Fiul domnului Gates e un băiat dintr-o bucată, pune suflet ca să obţină ceea ce vrea. Dar Tommy... de cînd m-am întors, acum trei zile, nici că face altceva, stă în pat şi meditează.
— Hai, Molly, nu-ţi mai face atîtea griji. O să-şi revină el.

Stăteau amîndouă aplecate peste pervazul ferestrei, privindu-1 pe domnul Gates şi pe fiul lui. Tatăl era un bărbat scund, vînjos şi zdravăn, iar fiul era un băiat înalt, voinic şi arătos. Cele două femei se uitau la băiat, care se întorcea cu un coş gol şi înşfăca altul plin din spatele căruciorului, ascultînd ordinele tatălui său cu zâmbetul pe buze şi dînd din cap. În acel moment, exista o înţelegere perfectă între ei, iar cele

1. Membru al partidului conservator din Marea Britanie.

două femei, după ce ambele îşi crescuseră copiii fară bărbaţi alături, schimbară un surîs strîmb de invidie.
— Problema e că nici una dintre noi nu era dispusă să se mărite doar pentru a le asigura nişte taţi copiilor noştri, zise Anna. Iar acum trebuie să suportăm urmările... dacă există vreo urmare. De ce-ar trebui să existe urmări?
— Pentru tine totul e uşor, replică Molly cu amărăciune. Nimic nu te îngrijorează, tu laşi totul să curgă de la sine.

Anna se abţinu să-i răspundă, dar apoi făcu un efort şi-i zise:
— Nu sînt de acord. Pretindem prea mult. Am refuzat întotdeauna să trăim după reguli şi orînduieli, aşa că de ce să ne facem griji dacă lumea nu ne tratează conform acestor reguli ? La asta se reduc lucrurile.
— Iar începem, zise Molly pe un ton potrivnic. Însă eu nu sînt genul care să teoretizeze prea mult. Tu faci asta mereu: de fiecare dată cînd te confrunţi cu ceva, te apuci să faci teorii. Eu pur şi simplu sînt îngrijorată din cauza lui Tommy.

Anna nu mai putu să-i răspundă, tonul prietenei sale era mult prea puternic. Se întoarse să cerceteze strada cu privirea: domnul Gates şi fiul său dispăruseră după colţ, trăgînd după ei căruciorul roşu cu sticle de lapte. La celălalt capăt al străzii apăru însă un nou centru de interes – un bărbat care împingea o roabă, strigînd: „Căpşuni proaspete de la ţară, culese în dimineaţa asta, căpşuni de la ţară proaspăt culese de dimineaţă..."

Molly se uită la Anna, care încuviinţă din cap, rînjind ca o fetişcană. (Insă pe deplin conştientă şi deloc încîntată să admită că zîmbetul de fetiţă era menit să domolească reproşurile lui Molly.)
— O să cumpăr şi pentru Richard, zise Molly şi ieşi în fugă din cameră, luîndu-şi poşeta de pe un scaun.

Anna rămase aplecată peste pervaz, într-un locşor încălzit de soare, privind-o pe Molly, care era deja angajată într-o discuţie înflăcărată cu vânzătorul de căpşuni. Molly rîdea şi gesticula, iar bărbatul scutura din cap în semn de dezacord, în timp ce umplea cântarul cu fructele roşii şi cărnoase.

— Dumneata nu suporţi costuri suplimentare, auzea Anna, aşa că de ce trebuie să plătim acelaşi preţ ca în magazin?
— În magazin, domnişoară, nu se vînd căpşuni proaspăt culese. Nu ca astea.
— Zău aşa, domnule, zise Molly, făcîndu-se nevăzută cu casoleta ei albă plină de fructe roşii. Asta-i hoţie pe faţă!

Vînzătorul de căpşuni, tînăr, gălbejit, slab şi nevoiaş, îşi înălţă chipul mîrîind, fixînd cu privirea fereastra la care tocmai reapărea Molly. Cînd le văzu împreună pe cele două femei, zise, prefăcîndu-se că-şi vede de treabă cu cîntarul lui sclipitor:
— Costuri suplimentare! Ce ştiţi dumneavoastră despre aşa ceva?
— Atunci urcaţi la o cafea şi povestiţi-ne, zise Molly, cu chipul însufleţit de provocare.

Bărbatul îşi coborî privirea şi spuse, cu ochii aţintiţi în pavaj:
— Unii oameni trebuie să muncească, dacă alţii nu sunt nevoiţi s-o facă.
— Ei, haide, zise Molly, nu mai fi aşa de morocănos. Vino şi mănîncă nişte căpşuni de-ale dumitale. Fac eu cinste.

Omul nu ştia ce să creadă. Rămase pe loc, încruntat, afişînd o expresie şovăielnică pe chipul lui tînăr, sub o claie deasă de păr bălai şi unsuros.
— Nu sînt genul care să facă aşa ceva, chiar dacă dumneata eşti, spuse el în cele din urmă, cu glas stins.
— Cu atît mai rău pentru tine, răspunse Molly, plecînd de la fereastră şi rîzînd către Anna într-un fel care lăsa să se înţeleagă că refuza să se simtă vinovată.

Însă Anna se aplecă din nou la geam, îşi confirmă părerea despre ce se întîmplase aruncînd o privire la umerii încordaţi şi ostili ai bărbatului şi spuse cu o voce joasă:
— L-ai jignit.
— Ei, asta-i bună! zise Molly, ridicînd din umeri. Uite ce înseamnă să te întorci în Anglia: toată lumea-i supărăcioasă, toţi se simt jigniţi imediat, mai că-mi vine să izbucnesc în urlete şi ţipete de fiecare dată cînd pun piciorul pe acest pămînt îngheţat. Mă simt întemniţată din momentul în care trag în piept sfîntul nostru aer.
— Şi totuşi, zise Anna, omul a crezut că ţi-ai bătut joc de el.

Din casa de vizavi se ivise un alt cumpărător — o femeie în haine de casă, pantaloni, cămaşă largă şi basma galbenă pe cap, numai bune pentru o zi de duminică. Vînzătorul de căpşuni o servea cu indiferenţă. Înainte să ridice mînerele roabei pentru a o împinge mai departe, îşi înălţă din nou privirea spre fereastră şi, văzînd-o doar pe Anna, care stătea sprijinită cu bărbia ei micuţă şi ascuţită într-un cot, uitîndu-se la el cu ochii ei negri, zîmbind, mormăi binedispus:
— Costuri suplimentare, auzi la ea...

Şi apoi scoase un uşor fornăit de lehamite. Le iertase pe amîndouă.

O luă în sus pe stradă, în urma mormanului de fructe roşietice care luceau în lumina soarelui, strigînd:
— Căpşuni proaspete, culese de dimineaţă!

Apoi glasul i se pierdu în larma traficului de pe strada principală, aflată la vreo două sute de metri mai încolo.

Anna se întoarse şi dădu cu ochii de Molly, care împărţea căpşunile în castronaşe pline de frişca, aşezate pe pervaz.
— M-am hotărît că n-are rost să păstrăm şi pentru Richard, zise Molly. Oricum lui nu-i place niciodată nimic. Mai vrei pere?
— La căpşuni merge nişte vin, fireşte, răspunse Anna cu poftă şi îşi mişcă lingura printre fructe, simţindu-le consistenţa moale şi alunecoasă, cu frişca mătăsoasă sub o crustă aspră de zahăr.

Molly umplu cu îndemînare paharele de vin şi le aşeză pe pervazul alb. Razele soarelui se cristalizau lîngă pahare, deasupra vopselei albe, în romburi tremurînde de lumină purpurie şi

galbenă, iar cele două femei se aşezară în bătaia Vazelor, oftînd de plăcere şi întinzîndu-şi picioarele spre căldura difuză, privind vinul roşu şi culorile fructelor din castronaşele scînteietoare.

Dar atunci se auzi soneria, iar amîndouă, din instinct, se adunară şi luară poziţii mai modeste. Molly se aplecă din nou pe fereastră şi strigă:

— Atenţie la cap! în timp ce arunca cheia de Ia uşă, înfăşurată într-un fular vechi.

Îl priviră pe Richard cum se apleca să ia cheia de pe jos, fară să arunce nici măcar o singură privire către ele, deşi ştia cu siguranţă că cel puţin Molly era acolo sus.

— Detestă să-i fac asta, zise ea. Nu ţi se pare ciudat, după atîţia ani ? Şi singura lui reacţie este să se prefacă pur şi simplu că nu s-a întîmplat.

Richard intră în cameră. Un bărbat de vîrstă mijlocie, care părea mult mai tînăr, aşa bronzat cum era după o vacanţă de vară prematură în Italia. Purta un tricou galben cu guler, strîns pe corp şi nişte pantaloni noi, de culoare deschisă. Tot anul, fie iarnă, fie vară, duminica Richard Portmain îşi alegea nişte haine care să-i impună imaginea de bărbat făcut pentru viaţa în aer liber. Era membru al cîtorva distinse cluburi de golf şi tenis, deşi nu juca decît din motive legate de afaceri. De ani de zile avea o casă la ţară, unde îşi trimitea familia fără să meargă şi el şi unde se ducea doar dacă se ivea vreo ocazie de a-şi invita partenerii de afaceri la sfîrşit de săptămână. Era un bărbat de la oraş pînă în măduva oaselor. Îşi petrecea weekendurile umblînd dintr-un bar, birt sau club în altul. Era mai degrabă scund, brunet, îndesat şi cam durduliu. Faţa lui rotundă, atrăgătoare atunci cînd zîmbea, afişa o încăpăţînare care mergea pînă la îmbufnare atunci cînd nu zîmbea. Întreaga sa fiinţă robustă, cu capul proiectat înainte, cu ochii larg deschişi fară să clipească, dădea impresia de hotărîre şi tenacitate. Acum îi întindea lui Molly cheia înfăşurată la nimereală în fularul ei stacojiu. Ea i-o luă şi se apucă să desfăşoare materialul moale între degetele ei albe şi groase, în timp ce comenta:

— Pregătit de o zi sănătoasă la ţară, Richard?

Făcînd efortul de a se abţine la auzul acestei glume, bărbatul îi răspunse cu un zîmbet rigid şi îşi aţinti privirea asupra ferestrei albe, scăldate de lumina orbitoare a soarelui. Cînd reuşi să o desluşească pe Anna, se încruntă fără să vrea, o salută cu o mişcare ţeapănă a capului şi se aşeză degrabă, în cealaltă parte a camerei, spunînd:

— Nu ştiam că ai musafiri, Molly.

— Anna nu e un musafir, zise Molly.

Aşteptă dinadins pînă cînd Richard putu să le vadă pe amîndouă, tolănite la soare, cuprinse de moleşeală, cu capetele întoarse către el cu o expresie întrebătoare, iar în cele din urmă se oferi să-1 servească cu ceva:

— Un pahar de vin, Richard? Bere? Cafea? Sau poate o ceaşcă bună de ceai?

— Dacă ai avea nişte scotch, nu mi-ar prinde rău.

— E lîngă tine, zise Molly.

Însă cum el credea că tocmai făcuse o demonstraţie de masculinitate, nici că se clinti din loc.

— Am venit să vorbim despre Tommy.

Îi aruncă o privire Annei, care îşi termina de mîncat ultima căpşună.

— Dar ai vorbit deja despre toate astea cu Anna, din cîte am auzit, aşa că acum putem discuta toţi trei.

— Deci Anna ţi-a spus...

— Nu mi-a spus nimic, zise Molly. Azi e prima dată cînd am reuşit să ne întîlnim.

— Deci v-am întrerupt prima întrevedere intimă, spuse Richard, făcînd un efort sincer de-a se arăta tolerant şi jovial.

Cu toate acestea, cuvintele lui păreau bombastice, iar cele două femei, drept răspuns, arătau amuzant de stînjenite.

Richard se ridică pe neaşteptate.

— Pleci deja ? întrebă Molly.
— Mă duc să-1 chem pe Tommy.
Îşi umpluse cu aer plămînii ca să scoată strigătul poruncitor la care se aşteptau amîndouă, cînd Molly îl opri, spunînd:
— Richard, nu ţipa la el. Nu mai e un copil. Şi, pe deasupra, mi se pare că nici nu e acasă.
— Ba bineînţeles că e acasă.
— Şi de unde ştii tu?
— Fiindcă stătea la fereastră, la etaj. Mă mir că nici măcar nu ştii dacă fiul tău e acasă sau nu.
— De ce? Doar nu-1 ţin sub control,
— Ce să zic, nemaipomenit, şi ai obţinut ceva cu asta ?
Cei doi se înfruntau acum faţă în faţă, serioşi şi emanînd o ostilitate făţişă. Răspunzînd Ia replica lui „ce ai obţinut cu asta", Molly îi zise:
— N-am de gînd să mă cert acum din cauza felului în care ar fi trebuit să-1 cresc. Hai să aşteptăm să se facă mari şi cei trei copii ai tăi, să vedem dacă o să mai ai şi atunci atîta dreptate.
— N-am venit să vorbesc despre cei trei copii ai mei.
— De ce nu? Am mai vorbit despre ei de sute de ori pînă acum. Şi presupun că ai vorbit şi cu Anna.
Urmă o tăcere scurtă, în care amîndoi îşi controlară mînia, miraţi şi alarmaţi că se ajunsese la o asemenea intensitate. Povestea lor era următoarea: se cunoscuseră în 1935. Pe atunci Molly era foarte dedicată cauzei Spaniei republicane. La fel şi Richard. (Dar, după cum comenta Molly, de cîte ori venea vorba, el se referea la acel episod ca la o regretabilă alunecare de moment în exotism politic: Cine nu făcea la fel pe vremea aceea?) Familia Portmain, de altfel o familie bogată, grăbindu-se să presupună că alegerea lui era o dovadă a unor înclinaţii permanente către comunism, îl lăsase fără sprijin financiar. (După cum îşi amintea Molly: Auzi dragă, să-1 lase fără nici un sfanţ! Bineînţeles că Richard era încîntat; pînă atunci nu-1 luaseră niciodată în serios. Aşa că imediat s-a dus şi s-a făcut membru de partid.) Richard, care n-avea decît un singur talent, şi anume acela de a face bani, har încă nedescoperit pe atunci, a fost întreţinut de Molly vreme de doi ani, timp în care s-a pregătit să devină scriitor. (Molly avea să se întrebe, la ani buni după aceea: Şi-ar putea închipui cineva un lucru mai previzibil? Insă desigur că Richard e absolut previzibil în orice privinţă. Toţi aveau să devină mari scriitori, absolut toţi! Cunoaşte cineva sinistrul secret dosit în vizuina comuniştilor? îngrozitorul adevăr? în realitate, toţi acei cai de luptă ai partidului, adică nişte oameni despre care ţi-ai fi imaginat că ani la rînd n-au făcut altceva decît sa se gîndească la partid, cu toţii aveau cîte un manuscris vechi sau cîte un sul de poezii pus la păstrare. Fiecare dintre ei urma să devină un Gorki sau un Maiakovski contemporan. Nu-i aşa că pare grozav? Sau jalnic? Cu toţii, nişte artişti rataţi. Sînt sigură că asta înseamnă ceva, numai că nu ştiu ce anume.) Molly 1-a întreţinut pe Richard luni la rînd, chiar şi după ce s-au despărţit, sub imperiul unui sentiment de dispreţ. Repulsia lui faţă de doctrina politică de stînga, care apăruse pe neaşteptate, a coincis cu concluzia că Molly era imorală, sentimentală şi boemă. Din fericire pentru ea, totuşi, el se încurcase deja cu o fată. Deşi relaţia n-a durat prea mult timp, a fost suficient de notorie încît să-1 împiedice să obţină divorţul şi custodia lui Tommy, după cum ameninţase că va face. Însă pe urmă a fost primit din nou în sinul familiei Portmain și a acceptat ceea ce Molly numea, cu un dispreţ prietenesc, „o slujbă la oraş". Ea nu-şi închipuia, nici măcar acum, cit de puternic devenise Richard doar prin acea decizie a lui de a moşteni o funcţie. Mai tîrziu, Richard s-a recăsătorit - cu Marion, o fată foarte tînără, caldă, plăcută şi liniştită, odrasla unei familii oarecum renumite. Aveau trei copii împreună.
Între timp, Molly, care era înzestrată cu mai multe talente, s-a ocupat o vreme cu dansul, însă adevărul este că nu avea o constituţie de balerină. A interpretat un număr în care

cînta şi dansa, într-un varieteu, dar şi-a spus că era prea frivol... şi s-a lăsat de dans ca să se apuce să ia lecţii de desen, pe care le-a abandonat cînd a izbucnit războiul, moment în care a început să lucreze ca jurnalistă, iar pe urmă s-a lăsat de jurnalism ca să muncească într-un centrul cultural al Partidului Comunist, de unde a plecat din acelaşi motiv ca şi ceilalţi de teapa ei: nu putea suporta acea plictiseală de moarte... şi atunci s-a făcut actriţă, mai degrabă figurantă, şi, după multă nefericire, s-a împăcat cu ideea că, în fond, nu era decît o diletantă. Sursa respectului ei de sine era că nu cedase — după cum ea însăşi se exprima — şi că nu se refugiase în vreun cuibuşor călduţ şi sigur. într-o căsnicie sigură.

Iar motivul ei tainic de nelinişte era Tommy, pentru care purtase o luptă de ani de zile cu Richard. Acesta îi reproşa, cu mai multă înverşunare decît oricînd, faptul că ea fusese plecată un an întreg, lăsîndu-l pe băiat să-şi poarte singur de grijă în casa ei.

Pe un ton duşmănos, îi spuse:

— Am trecut des pe la Tommy anul ăsta, cînd l-ai lăsat singur...

Ea îl întrerupse:

—Ţi-am tot explicat sau cel puţin am încercat s-o fac... am chibzuit îndelung şi mi-am zis că era mai bine pentru el să rămînă singur. De ce vorbeşti mereu despre el ca şi cum ar fi un copil ? Avea nouăsprezece ani împliniţi şi l-am lăsat într-o casă comodă, cu bani şi cu totul pus la punct.

— Şi tu de ce nu vrei să recunoşti că te-ai distrat de minune chefuind prin toată Europa, fără Tommy care să-ţi pună beţe în roate?

— Păi bineînţeles că m-am distrat de minune, de ce nu?

Richard rîse zgomotos şi neplăcut, iar Molly zise cu nerăbdare:

— Of, pentru numele lui Dumnezeu, fireşte că m-am bucurat să mă simt liberă pentru prima dată de cînd am făcut un copil. De ce nu? Şi tu? Tu o ai pe Marion, soţia cea bună, legată de mîini şi de picioare cu trei băieţi pe cap, în timp ce tu îţi vezi de ale tale... Şi mai e ceva. Tot încerc să-ţi explic şi tu nu mă asculţi niciodată. Nu vreau să crească şi să ajungă ca unul din englezii ăia îngrozitori care se ascund sub fustele maică-sii. Am vrut să-l văd desprinzîndu-se de mine. Da, nu rîde. Nu era bine să rămînem amîndoi în casa asta, atît de apropiaţi mereu şi ştiind fiecare tot ce făcea celălalt.

Richard se strîmbă la ea înciudat şi zise:

— Da, îţi cunosc teoriile pe marginea acestui subiect.

Moment în care interveni Anna:

— Nu e doar Molly... Toate femeile pe care le cunosc, adică toate acele femei adevărate, îşi fac griji că fiii lor o să ajungă aşa... Şi au toate motivele să-şi facă griji.

La auzul acestor vorbe, Richard îşi întoarse privirea ostilă către Anna, în timp ce Molly îi observa pe amîndoi cu atenţie.

— Aşa *cum,* Anna ?

— Vreau să zic, spuse Anna pe un ton intenţionat mieros, oarecum nemulţumiţi de viaţa lor sexuală... Sau ţie ţi se pare că poate exagerez?

Richard se înroşi, o îmbujorare întunecată şi urîtă, şi se întoarse către Molly, spunîndu-i:

— Bine, eu nu zic că ai făcut în mod intenţionat ceva ce n-ar fi trebuit să faci.

— Mersi.

— Dar ce dracu' se întîmplă cu băiatul ăsta? N-a trecut niciodată un examen în mod onorabil, n-a vrut să meargă la Oxford, iar acum taie frunză la cîini, mereu căzut pe gînduri şi...

Anna şi Molly izbucniră amîndouă în rîs la auzul expresiei „căzut pe gînduri".

— Băiatul mă îngrijorează, zise Richard. Vorbesc serios.

— Ba pe mine mă îngrijorează, răspunse Molly pe un ton cumpănit. Şi despre asta o să vorbim, nu-i aşa?

— Eu, unul, îi pun la dispoziţie tot felul de lucruri. Îl invit în diverse locuri ca să cunoască oameni care ar putea să-i facă bine.

Molly rîse din nou.
— Prea bine, n-ai decît să rîzi şi să mă iei peste picior. Dar la cît de departe s-a ajuns, nu ne mai putem permite să rîdem.
— Cînd ai zis *să-i facă bine,* mi-am închipuit că te refereai la planul afectiv. Uit mereu că eşti un snob înfumurat!
— Cuvintele nu rănesc pe nimeni, zise Richard, pe un ton neaşteptat de demn. N-ai decît să mă insulţi dacă vrei. Tu ai trăit într-un fel, eu, într-altul. Nu spun decît că acum sunt în măsură să-i ofer acestui băiat... mă rog, orice ar vrea. Iar lui nici că-i pasă. Dacă măcar l-ai îndemna să facă şi el ceva constructiv, altfel ar sta lucrurile.
— Întotdeauna vorbeşti de parcă eu aş încerca să-l stârnesc pe Tommy împotriva ta.
— Dar bineînţeles c-o faci.
— Dacă te referi cumva la faptul că întotdeauna am spus ceea ce cred despre modul tău de viaţă, despre principiile tale, ideile tale despre succes, despre toate astea, da, bineînţeles că am facut-o. De ce s-ar aştepta lumea de la mine să tac din gură în privinţa tuturor lucrurilor în care cred şi am crezut mereu ? Şi totuşi, de cîte ori nu i-am zis: fii atent cu tatăl tău, trebuie să cunoşti şi lumea lui, care, la urma urmei, există.
— Ce frumos din partea ta.
— Molly îl îndeamnă tot timpul să te viziteze mai des, zise Anna. Ştiu că o face. Şi eu la fel.
Richard încuviinţă din cap nerăbdător, lăsînd să se înţeleagă că ce spuseseră ele era lipsit de importanţă.
— Eşti atît de nătîng cînd vine vorba de copii, Richard. Nu le place să fie dezbinaţi, zise Molly. Uită-te la oamenii pe care îi cunoaşte prin mine — artişti, scriitori, actori şi aşa mai departe.
— Şi politicieni. Nu uita de „tovarăşi".
— Păi de ce nu? Aşa o să crească ştiind pe ce lume trăieşte, ceea ce e mai mult decît poţi spune tu despre cei trei băieţi ai tăi. Eton şi Oxford, asta-i lumea care-i aşteaptă pe ei trei. Tommy cunoaşte tot soiul de oameni, n-o să privească lumea ca pe o mică pepinieră a înaltei societăţi.
Anna spuse:
— N-o să rezolvaţi nimic dacă o ţineţi tot aşa.
Părea supărată, dar încercă să îndrepte totul cu o glumă:
— Asta nu înseamnă decât că voi doi n-ar fi trebuit să vă căsătoriţi niciodată, dar aţi făcut-o, sau cel puţin n-ar fi trebuit să aveţi un copil, dar aţi făcut-o...
Vocea ei trăda iarăşi supărare, aşa că şi-o îndulci din nou, adăugînd:
— Voi nu vă daţi seama că, de ani de zile, vă spuneţi aceleaşi lucruri, iară şi iară? De ce nu vreţi să vă resemnaţi că n-o să cădeţi niciodată de acord asupra nici unui lucru şi să terminaţi odată ?
— Dar cum am putea să terminăm cînd e vorba despre Tommy? zise Richard enervat, ridicînd tonul.
— Chiar trebuie să ţipi ? zise Anna. De unde ştii că n-a auzit fiecare cuvinţel? Pesemne de acolo i se şi trage, probabil simte că e mărul discordiei.
Molly se îndreptă de îndată către uşă, o deschise şi trase cu urechea.
— Prostii, îl aud scriind la maşină, la etaj.
Se întoarse spunînd:
— Anna, mă oboseşti cînd adopţi atitudinea asta englezească şi rezervată.
— Detest ţipetele.
— Mă rog, eu sînt evreică şi îmi plac.
Richard era din nou vizibil afectat.
— Da, şi îţi spui domnişoara Jacobs. Domnişoara, ca să-ţi aperi dreptul la independenţă şi să-ţi protejezi propria identitate... orice o însemna asta. însă Tommy o are pe domnişoara

Jacobs drept mamă.
— Nu cuvîntul „domnişoară" te deranjează pe tine, zise Molly cu voioşie. Ci Jacobs. Ba da, bineînţeles. Dintotdeauna ai fost antisemit.
— La dracu! exclamă Richard, pierzîndu-şi răbdarea.
— Ia spune-mi, cîţi evrei se numără printre prietenii tăi apropiaţi ?
— Dacă e să mă iau după tine, eu n-am prieteni apropiaţi, ci doar prieteni de afaceri.
— In afară de prietenele tale, fireşte. Am observat cu interes că, după mine, trei dintre femeile tale au fost evreice.
— Pentru numele lui Dumnezeu, zise Anna. Eu mă duc acasă.
Şi chiar se ridică de pe pervazul ferestrei unde stătea. Molly rîse, se sculă şi o împinse la loc, adăugînd:
— Trebuie să stai, să conduci discuţia, e limpede că avem nevoie de un mediator.
— Prea bine, zise Anna pe un ton hotărît. O s-o fac. Aşa că gata cu ciondăneala. Despre ce-i vorba aici, la urma urmei ? Adevărul este că sîntem cu toţii de acord, recomandăm cu toţii aceeaşi soluţie, nu-i aşa?
— Aşa să fie? spuse Richard.
— Da. Molly crede că ar trebui să-i oferi lui Tommy o slujbă... la tine, acolo.
Ca şi Molly, Anna vorbea cu un dispreţ automat faţă de lumea lui Richard, care îi răspunse cu un rînjet enervat:
— La mine, acolo ? Şi tu eşti de acord, Molly ?
— Dacă mi-ai da posibilitatea să-mi exprim părerea, ei bine, da.
— Poftim, zise Anna. Nu mai aveţi nici un motiv să vă certaţi.
Richard îşi turna de-acum un pahar de whisky, cu un aer amuzant de răbdător. Molly aştepta, la rîndul ei, amuzant de răbdătoare.
— Deci s-a rezolvat totul ? întrebă Richard.
— Bineînţeles că nu, răspunse Anna. Pentru că trebuie să fie şi Tommy de acord.
— Aşa că o luăm iar de la capăt. Molly, binevoieşti să-mi spui şi mie de ce nu te opui ca scumpul tău fiu să se adune cu cetele lui Mamona ?
— Pentru că l-am crescut astfel încît... e un om bun. E cinstit.
— Deci eu n-am cum să-l corup? întrebă Richard, înăbuşindu-şi mînia şi zîmbind. Şi ai putea să-mi zici şi mie de unde îţi vine toată încrederea asta extraordinară în principiile tale ? Că doar au cunoscut o groază de suişuri şi coborîşuri în ultimii doi ani, nu-i aşa?
Cele două femei îşi aruncară cîteva priviri, parcă spunîndu-şi: Nu putea să se abţină, hai să trecem mai departe şi să terminăm odată.
— Şi nu ţi-a dat cumva prin cap că adevăratul necaz cu Tommy e că jumătate din viaţa lui a fost înconjurat de comunişti sau de aşa-zişi comunişti? Majoritatea oamenilor pe care i-a cunoscut erau implicaţi în asta, într-un fel sau altul. Iar acum părăsesc cu toţii partidul sau l-au părăsit deja. Nu crezi că asta o fi avut o influenţă asupra lui?
— Păi, bineînţeles că da, zise Molly.
— Bineînţeles, reluă Richard, cu un rînjet nervos. O spui cu atîta uşurinţă, dar care a fost preţul preţioaselor tale principii ? Tbmmy a fost crescut să creadă în frumuseţea şi libertatea slăvitei patrii sovietice.
— N-am de gînd să fac politică cu tine, Richard.
— Nu, zise Anna, fireşte că n-ar trebui să faceţi politică.
— Şi de ce nu, cînd are legătură cu subiectul discuţiei ?
— Pentru că tu nu discuţi despre politică, interveni Molly. Tu nu faci altceva decît să preiei lozinci din ziare.
— Mă rog, îmi dai voie să reformulez? Acum doi ani, tu şi Anna dădeaţi fuga la mitinguri şi organizaţi tot timpul cîte ceva...
— Ba eu nu, în orice caz, zise Anna.

— Hai să nu despicăm firul în patru. Fără îndoială că Molly o făcea. Şi acum ? Rusia a căzut în dizgraţie, iar tovarăşii ăia cît mai valorează? în mare parte, suferă de căderi nervoase sau fac o grămadă de bani, din cîte îmi dau eu seama.
— Problema, zise Anna, e că socialismul, în ţara asta, trece printr-o perioadă mai proastă...
— În ţara asta şi pretutindeni.
— Prea bine. Dacă tu zici că unul dintre necazurile lui Tommy e că a fost crescut într-un mediu socialist şi acesta nu-i un bun moment să fii socialist... ei bine, atunci sîntem de acord.
— Sîntem? Şi să fie acesta pluralul majestăţii, pluralul socialist sau doar pluralul vostru, al Annei şi-al lui Molly ?
— Cel socialist, în acest caz, răspunse Anna.
— Şi totuşi, în ultimii doi ani, aţi făcut stînga-mprejur.
— Ba nu. Aici e vorba despre felul fiecăruia de a privi viaţa.
— Vreţi să mă faceţi să cred că felul vostru de a privi viaţa, adică un soi de anarhie, din cîte îmi dau eu seama, este socialist?

Anna se uită la Molly, Molly scutură din cap aproape imperceptibil, însă Richard îi observă gestul şi zise:
— Fără certuri în prezenţa copiilor, nu-i aşa ? Ceea ce mă uimeşte este extraordinara voastră aroganţă. De unde ţi se trage, Molly? Ce eşti tu? Pentru moment, ai un rol într-o capodoperă numită *Aripile lui Cupidon.*
— Noi, actriţele cu roluri mici, nu ne alegem piesele. Iar pe lîngă asta, am petrecut un an întreg hoinărind şi trîndăvind, fără să cîştig un ban, aşa că sînt lefteră.
— Deci aplombul ăsta ţi se trage de la hoinărit şi trîndăvit? Căci cu siguranţă nu se datorează muncii tale.
— Eu zic să ne oprim, interveni Anna. Rolul de moderator îmi aparţine şi declar discuţia încheiată. Vorbim despre Tommy.

Molly o ignoră pe Anna şi trecu iar la atac.
— Ce spui tu despre mine poate fi adevărat sau nu. Dar ţie de unde ţi se trage aroganţa? Nu vreau ca Tommy să devină om de afaceri. Iar tu, în mod special, nici măcar nu eşti un model care să reflecte cît de bună ar fi o asemenea viaţă. Oricine poate fi om de afaceri, tu însuţi mi-ai spus-o şi chiar destul de des. Hai, Richard, revino-ţi, de cîte ori ai trecut tu pe la mine şi, stînd pe scaunul ăla, mi-ai spus cît de goală şi de searbădă e viaţa ta?

Anna făcu o mişcare agilă de avertisment, iar Molly, ridicînd din umeri, zise:
— De acord, nu sînt diplomată. Şi de ce ar trebui să fiu ? Richard spune că viaţa mea nu valorează prea mult; de acord şi cu asta. Dar viaţa lui? Biata ta Marion, pe care o tratezi ca pe o gospodină sau ca pe o gazdă, însă niciodată ca pe o fiinţă umană. Băieţii tăi, modelaţi după matriţa înaltei societăţi doar pentru că aşa vrei tu, fără să li se dea de ales. Idilele tale prosteşti. De ce ar trebui să fiu impresionată ?
— Din cîte văd, voi două aţi vorbit despre mine, la urma urmei, zise Richard, aruncîndu-i Annei o privire plină de ostilitate făţişă.
— Nu, n-am vorbit, răspunse Anna. Sau cel puţin nu ne-am spus nimic nou. Acum vorbim despre Tommy. A venit să discute cu mine şi eu i-am zis că ar trebui să stea de vorbă cu tine, Richard, că poate s-ar descurca într-una dintre slujbele alea de cercetare, nu în afaceri, e ridicol să faci numai afaceri, ci în ceva constructiv, poate la Naţiunile Unite sau la Unesco. Tu i-ai putea face rost de o slujbă acolo, nu-i aşa ?
— Da, s-ar putea.
— Şi ce ţi-a zis el, Anna? întrebă Molly.
— Mi-a zis că voia să fie lăsat în pace să se gîndească. Şi de ce nu? Are douăzeci de ani. De ce n-ar trebui să se gîndească şi să încerce lucruri noi în viaţă, dacă asta îşi doreşte ? De ce-ar trebui să-i forţăm mîna?

— Problema cu Tommy e că nimeni nu 1-a forţat vreodată să facă ceva, zise Richard.
— Mulţumesc, răspunse Molly.
— N-a avut niciodată o direcţie în viaţă. Molly 1-a lăsat pur şi simplu de capul lui, de parcă ar fi fost un adult, întotdeauna. Ce crezi că pot însemna pentru un copil lucruri precum libertatea, fraze ca „hotărăşte-te de unul singur" sau „eu n-o să te forţez"... iar, în acelaşi timp, tovarăşii, disciplina, sacrificiul de sine şi ploconirea în faţa autorităţii... ?
— Tu trebuie să faci următorul lucru, îl întrerupse Molly. Să-i găseşti un post într-una dintre afacerile tale, o slujbă care să nu-1 oblige să vîndă acţiuni, să stimuleze producţia sau să facă bani. Încearcă să-i găseşti ceva constructiv. Apoi explică-i lui Tommy şi lasă-1 pe el să se hotărască.

Richard avea faţa roşie de furie deasupra acelui tricou prea galben şi prea strîmt şi ţinea cu amîndouă mîinile paharul de whisky, rotindu-1 între degete şi privindu-1 fix.
— Mersi, o s-o fac, zise în cele din urmă.

Vorbise cu o încredere atît de îndărătnică în calitatea ofertei pe care avea să i-o facă fiului său, încît Anna şi Molly se priviră din nou, ridicînd din sprîncene, de parcă ar fi vrut să-şi spună că toată discuţia fusese o pierdere de vreme, ca de obicei. Richard le surprinse privirea şi zise:
— Voi două sînteţi incredibil de naive.
— În privinţa afacerilor? întrebă Molly, izbucnind într-un hohot de rîs voios.
— În privinţa afacerilor mari, zise Anna cu calm, amuzată, căci rămăsese surprinsă, în cursul discuţiilor sale cu Richard, de amploarea puterii lui.

Această descoperire nu-i îmbunătăţise părerea despre el, ci mai degrabă s-ar fi zis că îl făcuse să pară mai mic, în comparaţie cu sfera finanţelor internaţionale. Iar afecţiunea ei faţă de Molly crescuse şi mai mult datorită lipsei sale absolute de respect faţă de acest bărbat care-i fusese soţ şi care, la drept vorbind, era unul dintre magnaţii ţării.
— Offf, suspină Molly cu nerăbdare.
— Afaceri foarte mari, repetă Anna rîzînd şi încercînd s-o facă pe Molly să-i ţină hangul, dar actriţa răspunse printr-un gest de indiferenţă, printr-o ridicare din umeri amplă şi tipică, întinzîndu-şi mîinile albe, cu palmele întoarse şi sprijinindu- şi-le pe genunchi. O s-o impresionez cu asta mai tîrziu, îi zise Anna lui Richard. Sau cel puţin o să încerc.
— La ce te referi? întrebă Molly.
— N-are nici un rost, spuse Richard pe un ton sarcastic, duşmănos şi indignat. Nu ştii că în toţi anii ăştia n-a avut nici măcar curiozitatea să mă întrebe?
—Ai plătit taxele şcolare ale lui Tommy, iar asta-i tot ce-am vrut eu vreodată de la tine.
— Ani la rînd l-ai tot descris pe Richard ca pe un fel de... ei bine, ca pe un mic comerciant cu iniţiativă, un soi de negustor de prăvălie plin de aere, zise Anna. Şi după atîta vreme am aflat că era un magnat. De-adevăratelea. Un barosan. Unul dintre cei pe care trebuie să-i urîm... din principiu, adăugă Anna, rîzînd.
— Zău? zise Molly plină de interes, uitîndu-se la fostul ei soţ uşor surprinsă că acel bărbat obişnuit şi, din punctul ei de vedere, nu prea deştept putea fi cineva cu greutate.

Anna îi înţelese privirea, căci şi ea gîndea la fel, şi rîse.
— Doamne sfinte! exclamă Richard. Să stai de vorbă cu voi două e ca şi cum ai vorbi cu două sălbatice.
— De ce ? replică Molly. Ar trebui să ne arătăm impresionate cumva? Nici măcar nu e meritul tău. Tu doar ai moştenit totul.
— Şi ce mai contează? Munca în sine e ceea ce contează. Se prea poate ca sistemul să fie prost, n-am de gînd să dezbat asta... Nu că aş putea măcar să discut asta cu vreuna dintre voi. La economie sînteţi bîtă amîndouă, cu toate că finanţele duc ţara asta mai departe.

Sigur că da, zise Molly, ţinîndu-şi încă mîinile lipite de genunchi, cu palmele întoarse în sus.

Apoi îşi împreună mîinile în poală, imitînd fără să-şi dea seama gestul unui copil pregătit pentru o lecţie.
— Dar de ce atîta dispreţ ? întrebă Richard, cu evidenta intenţie de a continua, însă oprindu-se la vederea acelor mîini batjocoritoare în blîndeţea lor supusă.
Iar în cele din urmă exclamă, dîndu-se bătut:
— Of, Doamne!
— Dar nu e vorba de dispreţ. E ceva prea... anonim ca să putem simţi dispreţ. Dispreţul nostru se îndreaptă către...
Molly se abţinu să pronunţe cuvîntul „tine" şi, simţindu-se parcă vinovată de lipsa ei de bune maniere, îşi lăsă mîinile să piardă acea poziţie de impertinenţă tăcută. Se grăbi să şi le ascundă la spate, iar Anna, privind-o, îşi spuse amuzată: Dacă i-aş zice lui Molly că 1-a întrerupt pe Richard bătîndu-şi joc de el doar prin poziţia mîinilor, n-ar înţelege la ce mă refer. Ce nemaipomenit e să poţi face aşa ceva, cît de norocoasă e...
— Da, ştiu că mă dispreţuiţi, dar de ce ? Cînd tu eşti o actriţă cu un oarecare succes, iar Anna a scris şi o carte odinioară.
Mîinile Annei ţîşniră instinctiv din poziţia lor căzută de-a lungul trupului şi, atingînd cu degetele, neatentă, genunchiul lui Molly, zise:
— Of, cît de plictisitor mai eşti, Richard.
Bărbatul le privi pe amîndouă, încruntîndu-se.
— Asta n-are nici o legătură, spuse Molly.
— Într-adevăr.
— Ideea e că noi două nu ne-am dat bătute, adăugă Molly pe un ton serios.
— În faţa cui ?
— Dacă nu ştii, noi nu-ţi putem spune.
Richard era pe punctul de a ţîşni de pe scaunul pe care stătea. Anna îi vedea muşchii încordîndu-se şi tremurînd. Pentru a evita o ceartă, sperînd să atragă furia lui Richard asupra ei, se grăbi să adauge:
— Asta-i problema, că tu vorbeşti şi tot vorbeşti, dar eşti atît de departe de... de adevăr. Nu înţelegi niciodată nimic.
Manevra îi reuşise. Richard se întoarse cu tot corpul către ea, aplecîndu-se în faţă într-atît încît privirea Annei se ciocni de braţele lui bronzate, calde şi moi, uşor acoperite de păr auriu; îi vedea gîtul gol şi arămiu, chipul înfierbîntat bătînd într-o nuanţă cafeniu-roşiatică. Se dădu puţin înapoi, fără să-şi dea seama de expresia de repulsie de pe faţa sa, în timp ce el îi spunea:
— Ei bine, Anna, am avut onoarea să te cunosc mai bine decît înainte şi nu pot spune că mă impresionezi prin capacitatea ta de a şti ce vrei, ce crezi sau cum ar trebui să abordezi problemele.
Anna, conştientă că se îmbujora, făcu un efort şi se uită direct în ochii lui, apoi îi răspunse, vorbind dinadins tărăgănat:
— Sau poate că ceea ce nu îţi place ţie e faptul că eu chiar ştiu ce vreau, că am fost dintotdeauna dispusă să încerc lucruri noi, nu încerc să mă conving niciodată că mediocritatea e mai mult decît mediocritate şi ştiu cînd să spun nu. Ce zici?
Molly, mutîndu-şi repede privirea de la unul la celălalt, dădu drumul aerului din plămîni, făcu un gest de exclamaţie cu mîinile, lăsîndu-le să cadă despărţite pe genunchi, cu o mişcare afectată, şi fără să-şi dea seama încuviinţă din cap - în parte fiindcă tocmai i se adeverise o bănuială şi în acelaşi timp pentru că aprecia insolenţa Annei.
— Ei, ce e asta? zise Molly tărăgănat, facîndu-1 pe Richard să se întoarcă spre ea. Dacă ne ataci din nou pentru stilul nostru de viaţă, nu-ţi pot spune decît că, ţinînd cont de cum arată viaţa ta personală, cu cît mai puţin vorbeşti, cu atît mai bine.

— Eu păstrez aparenţele, zise Richard, dintr-o dată de dispus să se conformeze rolului pe care ele se aşteptau să-l joace, încît cele două femei izbucniră uimite în rîs.
— Da, dragă, ştim că o faci, zise Molly. In fine, şi ce mai face Marion? Mi-ar face mare plăcere să aflu.

Pentru a treia oară, Richard spuse:
— Văd că aţi vorbit deja despre asta.

Anna interveni:
— I-am spus lui Molly că ai trecut pe la mine. I-am spus ceea ce nu ţi-am zis şi ţie... şi anume că şi Marion m-a vizitat.
— Atunci, ia să auzim, spuse Molly.
— Ei bine, continuă Anna, de parcă Richard nici n-ar fi fost de faţă, Richard e îngrijorat fiindcă Marion a devenit o mare problemă pentru el.
— Şi care-i noutatea ? zise Molly, pe acelaşi ton.

Richard rămăsese nemişcat, uitîndu-se pe rînd la cele două femei, care aşteptau: să schimbe subiectul, să-l vadă ridicîndu-se să plece, să-l audă justificîndu-se. Insă el nu zicea nimic. Părea captivat de spectacolul celor două femei, care i se arătau ostile în mod făţiş, o pereche zîmbitoare şi unită într-o atitudine acuzatoare. Ba chiar începu să dea din cap, spunînd:
— Bine atunci, continuaţi.

Molly zise:
— După cum ştim cu toţii, Richard s-a însurat cu o femeie inferioară ca rang... Nu ca rang social, fireşte, că doar a fost destul de prudent să nu facă aşa ceva, ci mai degrabă, după cum el însuşi spune, a luat o femeie ştearsă, oarecum drăguţă, înzestrată totuşi, din fericire, cu o grămadă de lorzi şi *ladies* împrăştiaţi prin ramurile colaterale ale arborelui genealogic, legături foarte folositoare, fără doar şi poate, pentru anteturile companiilor lui.

La auzul acestor cuvinte, Anna izbucni în rîs, întrucît ceata de lorzi şi *ladies* n-avea nimic de-a face cu genul de bani pe care îi controla Richard. Insă Molly nu ţinu seama de această întrerupere şi zise mai departe:
— Desigur că aproape toţi bărbaţii pe care îi cunoaştem sînt însuraţi cu femei oarecum drăguţe, anodine şi anoste. Mare păcat, bietele de ele. Întîmplarea face ca Marion să fie o femeie bună, deloc proastă, dar căsătorită de cincisprezece ani cu un bărbat care o face să se simtă ca o proastă...
— Ce s-ar alege de toţi bărbaţii ăştia, în lipsa femeilor lor proaste! oftă Anna.
— Vai, nici nu-mi pot închipui. Cînd vreau să mă simt deprimată de-a binelea, mă gîndesc la toţi bărbaţii inteligenţi pe care-i cunosc, însuraţi cu soţiile lor proaste. Ţi se rupe sufletul, zău aşa. Carevasăzică, o avem pe mediocra şi proasta de Marion. Desigur, Richard i-a fost credincios cam la fel de mult timp ca majoritatea bărbaţilor, adică pînă atunci cînd ea s-a internat în spital ca să aducă pe lume primul copil.
— Ce nevoie aveţi să vă cufundaţi atît de mult în trecut ? exclamă Richard fără să vrea, de parcă discuţia lor ar fi fost una serioasă, iar cele două femei izbucniră din nou în hohote de rîs.

Molly se opri şi zise pe un ton serios şi totuşi nerăbdător:
— La dracu', Richard, de ce trebuie să vorbeşti ca un idiot? Nu faci altceva decît să-ţi plîngi de milă că Marion e pentru tine un fel de călcîi al lui Ahile şi pe urmă ne întrebi de ce ne cufundăm atît de mult în trecut?

Apoi se repezi la el, acuzîndu-l pe un ton absolut serios:
— Atunci cînd Marion s-a internat în spital...
— Dar asta a fost acum treisprezece ani, replică Richard, ofensat.
— Ai venit direct la mine. Păreai convins că o să mă culc cu tine, ba chiar te-ai dat lovit în orgoliul tău de bărbat cînd te-am refuzat. Îţi mai aduci aminte ? Acum noi, ca nişte femei

libere ce sîntem, ştim că, în clipa în care soţiile prietenilor noştri se internează la maternitate, drăguţii de Tom, Dick şi Harry vin direct la noi, mereu nerăbdători să se culce cu una dintre prietenele soţiilor lor. Dumnezeu ştie de ce, dar e unul dintre cele mai fascinante fenomene psihologice! În fine, aşa stau lucrurile. Dar cum eu te-am refuzat, nu ştiu la cine te-oi fi dus...

— Şi de unde ştii tu că m-am dus la cineva?

— Pentru că Marion ştie. Mare păcat ce repede se află lucrurile astea. Iar de atunci ai avut un şir întreg de fete şi Marion a aflat despre ele, din moment ce tu trebuie să-i mărturiseşti toate păcatele. N-ar fi la fel de amuzant dacă nu i-ai spune şi ei, nu-i aşa ?

Richard dădu să se ridice de pe scaun şi să plece. Anna îi văzu muşchii de pe coapse încordîndu-se şi apoi destinzîndu-se. Totuşi se răzgîndi şi rămase pe loc, ţuguindu-şi buzele într-un surîs ciudat. Arăta ca un bărbat hotărît să zîmbească sub loviturile de bici.

— Intre timp, Marion creştea trei copii. Era foarte nefericită. Din cînd în cînd, laşi să-ţi scape că poate n-ar fi fost aşa de rău dacă şi-ar fi găsit şi ea un amant, să mai echilibreze puţin situaţia. Ba chiar ai sugerat că era o burgheză, plictisitor de convenţională...

După aceste cuvinte, Molly se opri puţin, rînjind la Richard.

— Eşti atît de ipocrit şi de încrezut.

Îi vorbise pe un ton aproape prietenos, însă cu o anumită nuanţă de dispreţ. Richard îşi mişcă din nou picioarele stînjenit, dar zise de parcă ar fi fost hipnotizat:

— Continuă.

Apoi, dîndu-şi seama că o căuta cu lumînarea, adăugă în grabă:

— Mă interesează să văd cum ai descrie tu situaţia.

— Dar n-are ce să te surprindă, nu-i aşa ? spuse Molly. Nu-mi amintesc să fi trecut sub tăcere, măcar o singură dată, ce credeam despre cum o tratai tu pe Marion. Cu excepţia primului an, ai neglijat-o în permanenţă. Cît au fost mici copiii, tu ai fost tare scump la vedere, iar Marion nu apuca să te vadă decît atunci cînd trebuia să se întreţină cu partenerii tăi de afaceri şi să organizeze dineuri elegante şi alte prostii de genul ăsta. Dar nici un pic de atenţie faţă de ea. Şi pe urmă un bărbat chiar s-a arătat interesat de ea, iar Marion a fost atît de naivă încît a crezut că pe tine n-o să te deranjeze — la urma urmei, îi şi spuseseşi destul de des, atunci cînd se plîngea de cuceririle tale, să-şi găsească şi ea un amant. Aşa că a avut o aventură şi apoi s-a dezlănţuit iadul. N-ai putut să suporţi şi ai trecut la ameninţări. Apoi el a vrut să o ia de nevastă, *cu tot cu* cei trei copii ai ei, da, atît de mult ţinea la ea. Însă nu. Ţie ţi-a revenit simţul etic, te-ai apucat să tuni şi să fulgeri mai ceva ca un profet din Vechiul Testament.

— Era prea tînăr pentru ea, n-ar fi durat.

— Vrei să zici că poate n-ar fi fost fericită alături de el? Adică tu îţi făceai griji pentru fericirea ei? întrebă Molly, rîzînd dispreţuitoare. Nu, era orgoliul tău rănit. Te-ai chinuit serios s-o faci să se îndrăgostească din nou de tine, ai ţinut-o întruna cu scene de gelozie, cu dovezi de dragoste şi săruturi pînă cînd a terminat-o cu el. Şi în momentul în care ai fost sigur că era din nou a ta, ţi-a pierit tot interesul şi te-ai întors la secretarele de pe splendida canapea din biroul tău elegant. Şi ţie se pare o mare nedreptate că Marion e nefericită şi face scene şi bea mai mult decît ar trebui. Sau poate că ar fi mai potrivit să spun: mai mult decît ar trebui să bea nevasta unui bărbat de rangul tău. Mă rog, Anna, s-a schimbat ceva în ultimul an, de cînd am plecat eu?

Richard răspunse furios:

— Nu-i deloc nevoie să transformaţi totul într-un circ.

Acum că era implicată şi Anna, iar discuţia nu mai era doar o ceartă cu fosta lui soţie, se simţea din cale afară de furios.

— Richard a trecut pe Ia mine ca să mă întrebe dacă eu credeam că avea motive întemeiate s-o trimită pe Marion la vreun sanatoriu sau într-un alt loc de genul ăsta. Fiindcă începuse să aibă o influenţă rea asupra copiilor.

Molly trase adînc aer în piept.
— Sper că n-ai făcut aşa ceva, Richard.
— Nu. Dar nici nu mi se pare că ar fi ceva atît de îngrozitor. În perioada aceea bea din cale afară de mult, nu era bine pentru băieţi. Paul are deja treisprezece ani, la urma urmei, şi a dat peste ea într-o noapte cînd s-a sculat să bea apă. A găsit-o lată pe podea, inconştientă, beată criţă.
— Şi tu chiar aveai de gînd s-o internezi pe undeva?
Glasul lui Molly căpătase o ton neutru, golit parcă de orice reproş.
— Prea bine, Molly, prea bine. Dar tu ce-ai face? Şi nu trebuie să-ţi faci griji, căci locţiitoarea ta, aici de faţă, a fost la fel de revoltată ca şi tine. Anna m-a făcut să mă simt la fel de vinovat cum ţi-ar plăcea ţie.
Richard rîse din nou, însă cu o umbra de regret în glas.
— Şi adevărul e că, atunci cînd plec de la tine, mă întreb dacă chiar merit o asemenea înfierare absolută. Exagerezi atît de mult, Molly. Vorbeşti de parca aş fi un fel de Barbă Albastră, cînd eu am avut doar vreo şase aventuri lipsite de importanţă. La fel ca majoritatea bărbaţilor pe care îi cunosc şi care au fost căsătoriţi o bună bucată de vreme. Iar soţiile lor nu se apucă de băut.
— Poate că ar fi fost mai bine dacă ai fi ales cu adevărat o femeie proastă şi nepăsătoare, sugeră Molly. Sau poate că n-ar fi trebuit să-i spui întotdeauna ce făceai... Prostule! Ea e de o mie de ori mai bună decît tine.
— Asta se înţelege de Ia sine, zise Richard. Tu porneşti mereu de la ideea că femeile sînt mai bune decît bărbaţii. Dar asta nu mă ajută cu nimic. Uite ce e, Molly, Marion are încredere în tine. Te rog eu să-i faci o vizită cît de curînd şi să stai de vorbă cu ea.
— Şi ce să-i spun ?
— Nu ştiu. Nu-mi pasă. Orice. N-ai decît să mă faci cu ou şi cu oţet, dar încearcă s-o faci să se lase de băut.
Molly oftă melodramatic şi rămase cu privirea aţintită asupra lui, cu o urmă de dispreţ compătimitor în colţul gurii.
— În fine, zău dacă mai ştiu, zise în cele din urmă. Zău, e cît se poate de ciudat totul. Richard, şi tu de ce nu faci ceva? De ce nu încerci s-o faci să creadă că o placi măcar? Ia-o cu tine într-o vacanţă sau ceva de genul ăsta.
— Chiar am luat-o cu mine în vacanţă, în Italia.
Deşi Richard n-ar fi vrut, glasul lui era plin de resentiment pentru că fusese nevoit s-o ia cu el.
— Richard! exclamară în cor cele două femei.
— Compania mea nu-i face plăcere, continuă Richard. A stat cu ochii pe mine tot timpul. O văd cum mă spionează tot timpul, să nu cumva să mă uit după alte femei, să mă dau cumva de gol. Nu mai suport.
— A băut şi cînd aţi fost în vacanţă?
— Nu, dar...
— Poftim atunci, zise Molly, desfacîndu-şi mîinile strălucitor de albe, de parcă ar fi vrut să spună: Asta lămureşte totul.
— Uite ce e, Molly, n-a băut pentru că era ca un fel de întrecere, nu înţelegi ? Aproape ca un pact: eu nu beau dacă tu nu te uiţi după alte fete. Mai avea puţin şi mă scotea din minţi. Şi, la urma urmei, bărbaţii întîmpină anumite greutăţi concrete... Sînt sigur că voi două, ca nişte femei emancipate ce sînteţi, veţi înţelege asta, dar eu unul nu răzbesc cu o femeie care mă supraveghează ca un temnicer. Să mă culc cu Marion după una dintre încîntătoarele după-amiezi de vacanţă era ca un fel de provocare: „Hai să vedem ce-ţi poate pielea". Pe scurt, cu Marion nu mi s-a sculat. Am spus-o destul de clar acum? Şi a trecut deja o săptămînă de cînd

ne-am întors. Pentru moment, Marion pare să fie bine. M-am dus acasă în fiecare seară, ca un soţ îndatoritor, dar n-am făcut altceva decît să stăm degeaba şi să ne purtăm politicos. Ea are grijă să nu mă întrebe ce-am mai făcut sau cu cine m-am mai întîlnit, iar eu am grijă să nu mă uit la cît whisky mai e în sticlă. Însă cînd Marion iese din cameră, mă uit la sticlă şi parcă îi aud minţişoara mergînd în gol - *Sigur că a fost cu altă femeie, pentru că pe mine nu mă mai doreşte.* E iadul pe pămînt, zău aşa. Of, prea bine! urlă Richard, aplecîndu-se brusc, cum stăea aşezat, iar într-un efort disperat de a fi sincer. Prea bine, Molly. Dar nu poţi să ai totul. Voi două o ţineţi una şi bună cu predicile voastre despre căsătorie şi poate că aveţi dreptate. Probabil că aşa şi e. N-am întîlnit pînă acum vreo căsnicie care măcar să semene cu ceea ce ar trebui să fie. Prea bine. Dar voi aveţi grijă să vă ţineţi la distanţă. E o instituţie îngrozitoare, de acord. Însă eu sînt prins deja în horă, iar voi vorbiţi bine-mersi de pe tuşă.

Anna îi aruncă o privire tăioasă lui Molly, care ridică din sprîncene şi oftă.

— Şi acum ce urmează? întrebă Richard pe un ton jovial.

— Ne gîndim cît de bine-mersi sîntem noi pe tuşă, îi răspunse Anna, pe acelaşi ton.

— Hai să nu ne întrecem cu gluma, zise Molly. Ai măcar idee ce preţ trebuie să plătească femeile ca noi ?

— Ei bine, nu ştiu, replică Richard, iar sincer să fiu, v-aţi făcut-o cu mîna voastră. De ce-ar trebui să-mi pese mie ? Ceea ce ştiu, însă, e că există o problemă pe care voi n-o aveţi... o problemă strict fizică. Cum să ai o erecţie în faţa unei femei cu care eşti căsătorit de cincisprezece ani?

Spuse asta pe un ton camaraderesc, de parcă şi-ar fi pus pe masă şi ultima carte, ca şi cînd ar fi sosit momentul adevărului.

Anna îi observă mişcarea şi, după un răgaz de tăcere, zise:

— Poate că ar fi fost mai uşor dacă ţi-ai fi făcut vreodată un obicei din a te culca cu propria soţie.

Molly interveni şi ea :

— O problemă fizică, zici tu? Fizică? E una emoţională. Ai început să te culci cu alte femei încă de la începutul căsniciei voastre, tocmai pentru că aveai o problemă afectivă. N-are nimic de-a face cu sexualitatea.

— A, nu? Pentru femei e uşor.

— Ba nu, pentru femei nu e uşor. Însă cel puţin noi avem mai mult bun-simţ şi nu folosim cuvinte precum „fizic" şi „afectiv" de parcă n-ar avea nici o legătură.

Richard se lăsă pe spate în scaun şi izbucni în rîs.

— Bine, bine, zise el în cele din urmă. Mă înşel eu. Desigur. Prea bine. Ar fi trebuit să-mi dau seama. Dar vreau să vă întreb ceva, voi chiar credeţi că totul e din vina mea ? Eu sînt personajul negativ, din punctul vostru de vedere. Dar de ce?

— Tu ar fi trebuit s-o iubeşti, zise Anna pe un ton firesc.

— Da, adăugă Molly.

— Doamne sfinte! exclamă Richard, încurcat. Doamne sfinte. Ei bine, mă dau bătut. După tot ce-am zis - şi să ştiţi că nu mi-a fost uşor...

Spuse asta pe un ton aproape ameninţător, înroşindu-se cînd cele două femei izbucniră în hohote de rîs, apoi continuă:

— Nu, nu-i uşor deloc să vorbeşti cu femeile despre sex.

— Nu pricep de ce, că doar n-a fost o mare revelaţie ce ne-ai zis tu acum, spuse Molly.

— Eşti un... un bou plin de aere ! adăugă Anna. Vii la noi cu toată povestea asta de parcă ar fi ultima revelaţie a unui oracol. Pun pariu că vorbeşti despre sex cînd rămîi singur cu vreo păpuşică. Aşa că de ce faci tot circul ăsta doar pentru că ai de-a face cu două femei ?

Molly adăugă în grabă:

— Şi tot n-am luat o hotărîre în privinţa lui Tommy.

Se auzi mişcare după uşă, percepută doar de Anna şi de Molly, însă nu şi de Richard, care spuse:
— Prea bine, Anna, îmi scot pălăria în faţa rafinamentului vostru. Nu mai e nimic de zis. Bine. Acum aş vrea de la voi, ca nişte femei superioare ce sînteţi, să aranjaţi ceva. Aş vrea ca Tommy să vină să stea cu mine şi cu Marion. Dacă va catadicsi s-o facă. Sau nu-i place de Marion cumva?

Molly îşi coborî vocea şi, privind spre uşă, zise:
— N-ai de ce să-ţi faci griji. Cînd Marion vine pe la mine, Tommy stă de vorbă cu ea ore în şir.

Se auzi un alt zgomot, ca o tuse sau ca o bufnitură, de parcă cineva ar fi dat ceva pe jos. Cei trei stăteau tăcuţi cînd uşa se deschise şi Tommy intră în cameră.

N-aveau cum să ghicească dacă băiatul auzise ceva sau nu. Mai întîi îşi salută grijuliu tatăl:
— Ia te uită, tata.

După care o salută pe Anna cu o mişcare a capului, coborîndu-şi privirea ca nu cumva ea să-i amintească de ultima lor întîlnire, cînd îl făcuse să-şi deschidă sufletul în faţa curiozităţii ei înţelegătoare, iar în cele din urmă îi oferi mamei sale un zîmbet prietenos, dar ironic. Apoi le întoarse spatele şi se duse să-şi pună nişte căpşuni din grămăjoara care mai rămăsese în castronul alb, după care, stînd tot cu spatele întors, întrebă:
— Şi ce mai face Marion ?

Deci chiar îi auzise. Anna îşi spuse că îl credea în stare să stea după uşă cu urechea ciulită. Da, şi-l putea închipui ascultîndu-i cu acelaşi zîmbet detaşat şi ironic cu care îşi salutase mai devreme mama.

Încurcat, Richard nu răspunse, însă Tommy insistă:
— Ce mai face Marion ?
— Bine, zise Richard pe un ton cordial. Chiar foarte bine:
— Mă bucur. Pentru că ieri, cînd am fost cu ea la o cafea, părea să fie într-o stare destul de proastă.

Alarmată, Molly îl privi pe Richard ridicînd din sprîncene, iar Anna se strîmbă uşor, în vreme ce Richard se uita fioros la amîndouă, de parcă ar fi vrut să le spună că toată vina era numai a lor.

Fără să-i privească în ochi şi indicînd prin întreaga ţinută a corpului său că îi subapreciau înţelegerea situaţiei şi modul implacabil în care îi judeca, Tommy se aşeză şi se apucă să-şi mănînce căpşunile pe îndelete. Semăna cu tatăl său, adică era un tînăr bine făcut şi rotunjor, cu acelaşi păr brunet, fără nici un pic din flerul şi verva lui Molly. Dar spre deosebire de Richard, a cărui tenace îndărătnicie era făţişă, scînteind mocnit în ochii lui întunecaţi şi dezvăluindu-se în fiecare dintre mişcările sale nerăbdătoare şi eficiente, Tommy arăta de parcă ar fi fost căptuşit din cap pînă-n picioare, ca un prizonier al propriei sale firi. În dimineaţa aceea purta un maiou stacojiu şi nişte jeanşi largi, dar ar fi arătat mai bine într-un costum sobru de om de afaceri. S-ar fi zis că se mişca şi vorbea cu încetinitorul. Molly prinsese obiceiul de a se plînge, în glumă, fireşte, că fiul ei vorbea de parcă şi-ar fi jurat să numere pînă la zece înainte să deschidă gura. Şi s-a plîns, tot în glumă, într-o vară cînd lui Tommy îi crescuse barba, că arăta ca şi cum şi-ar fi lipit de chipul lui serios barba aceea de crai. Continuase să-şi exprime nemulţumirile cu voce tare şi cu voioşie, pînă cînd, într-o bună zi, Tommy i-a atras atenţia:
— Da, ştiu că ai fi preferat să semăn cu tine, adică să fiu atrăgător. Dar asta e, ghinion! M-am ales cu firea ta, cînd ar fi trebuit să fie invers, căci dacă aş fi moştenit înfăţişarea ta şi firea tatei, adică rezistenţa lui, în orice caz, atunci ar fi fost mult mai bine, nu-i aşa?

Insistase asupra subiectului, cu îndărătnicie, aşa cum; făcea de fiecare dată cînd încerca s-o convingă într-o privinţă în care ea se încăpăţîna să pară obtuză. După discuţia aceea, Molly îşi făcuse griji zile la rînd, ba chiar o sunase şi pe Anna:

— Nu ţi se pare îngrozitor, Anna ? Cine şi-ar fi închipuit ? Te gîndeşti la ceva ani în şir şi te împaci cu situaţia, iar apoi, dintr-odată, te ciocneşti de asemenea comentarii şi-ţi dai seama că şi alţii s-au gîndit la acelaşi lucru...
— Dar fără îndoială că ţie nu ţi-ar plăcea să semene cu Richard!
— Nu, însă are dreptate în ceea ce priveşte rezistenţa lui. Şi modul în care mi-a aruncat-o în faţă: „Asta e, ghinion, m-am ales cu firea ta", aşa mi-a zis.

Tommy mîncă, una cîte una, căpşunile pînă cînd le termină de tot. Nu scoase nici o vorbă, iar ceilalţi rămaseră la fel de tăcuţi. Se mulţumeau să-l privească mîncînd, de parcă el i-ar fi obligat s-o facă. Mînca simandicos, mişcîndu-şi gura de parcă ar fi vorbit, rostind fiecare cuvînt în parte, mestecînd pe rînd fiecare căpşună întreagă. Şi se încrunta tot timpul, îngemănîndu-şi sprîncenele negre, ca un băieţel care-şi învaţă lecţia. Pînă şi buzele i se mişcau uşor înainte de fiecare îmbucătură, aşa cum fac bătrînii. Sau orbii, îşi zise Anna, recunoscînd mişcarea; o dată, în tren, se aşezase în faţa unui orb care îşi mişca gura cam în acelaşi fel: o gură destul de plină şi încleştată, încremenită parcă într-o îmbufnare dulceagă şi îngîndurata. Iar ochii lui erau la fel ca ai lui Tommy, chiar şi atunci cînd se uita la cineva: o privire lăuntrică, aţintită înspre sine. Deşi, bineînţeles, bărbatul acela era orb. Anna se simţi cuprinsă de un uşor val de isterie, ca atunci cînd stătea în faţa orbului, cu privirea aţintită asupra ochilor lui nevăzători care păreau întunecaţi de introspecţie. Şi îşi dădea seama că Richard şi Molly simţeau acelaşi lucru; se încruntau şi se foiau neliniştiţi şi nervoşi. Ne intimidează pe toţi, îşi zise Anna, supărată - ne intimidează într-un mod oribil. Şi apoi şi-l închipui din nou stînd după uşă, cu urechea ciulită, probabil o bună bucată de vreme. Era deja convinsă că aşa stăteau lucrurile, fără să aibă vreo justificare, şi prinsese necaz pe băiat din cauza felului în care îi obliga pe toţi să stea ţintuiţi la locul lor şi să aştepte.

Anna se străduia să rupă tăcerea, luptîndu-se cu o extraordinară interdicţie de a vorbi emanată de Tommy, cînd acesta lăsă farfuria din mînă, cu lingura aşezată cu grijă de-a curmezişul, şi spuse calm:
— Voi trei aţi vorbit din nou despre mine.
— Ba bineînţeles că nu, zise Richard, pe un ton cordial şi convingător.
— Bineînţeles, repetă Molly.

Tommy le aruncă amîndurora un surîs îngăduitor şi zise:
— Ai venit să-mi propui o slujbă într-una dintre companiile tale. Ei bine, m-am gîndit şi eu la asta, după cum mi-ai sugerat, dar, dacă nu te deranjează, cred că o să te refuz.
— Of, Tommy! exclamă Molly, disperată.
— Nu dai dovadă de prea multă consecvenţă, mamă, răspunse Tommy, îndreptîndu-şi privirea spre locul unde se afla ea, dar nu asupra ei.

Avea obiceiul acesta de a-şi fixa ochii asupra cuiva, dînd totuşi impresia că era cufundat în gînduri. Pe chip i se aşternuse o expresie gravă, aproape idioată, din cauza efortului pe care îl făcea ca să fie drept cu toată lumea.
— Ştii că asta nu înseamnă doar să accept o slujbă, nu-i aşa? înseamnă că trebuie să trăiesc la fel ca ei.

Richard îşi schimbă poziţia picioarelor şi pufni răsunător, dar Tommy îi dădu înainte:
— N-o spun sub formă de critică, tată.
— Şi dacă nu e o critică, atunci ce e ? spuse Richard, rîzînd nervos.
— Nu e o critică, ci doar o judecată de valoare, răspunse Molly pe un ton victorios.
— Ei, la naiba! exclamă Richard.

Tommy îi ignoră şi continuă să vorbească înspre acea parte a camerei în care stătea mama sa.
— Adevărul e că, de bine, de rău, tu m-ai învăţat să cred în anumite lucruri, iar acum vii să-mi spui că n-am decît să accept o slujbă în imperiul Portmain. De ce ?

— Vrei să zici că de ce nu-ţi ofer ceva mai bun ? răspunse Molly plină de amărăciune şi mustrări de conştiinţă.
— Poate că nu există ceva mai bun. Nu e vina ta şi nici nu insinuez că ar fi, zise el pe un ton blînd, însă cu o hotărîre definitivă, care o facu pe Molly să ofteze deschis şi zgomotos, dînd din umeri şi întinzîndu-şi mîinile. Nu m-ar deranja să fiu ca voi, nu despre asta-i vorba. De ani întregi stau şi-i ascult pe prietenii voştri, s-ar zice că vă aflaţi cu toţii într-o ditamai încurcătura, sau aşa credeţi, chiar dacă lucrurile stau altfel, zise el, încruntîndu-se şi pronunţînd fiecare frază după o atentă cugetare. Asta nu mă deranjează, dar pentru voi totul a fost accidental, că doar nu v-aţi spus, la un moment dat: O să devin un anume fel de om. Vreau să spun că, atît pentru tine, cît şi pentru Anna, a existat mai degrabă un moment cînd v-aţi spus, destul de surprinse: Ah, uite că am devenit acel fel de om, nu-i aşa?

Anna şi Molly schimbară un surîs, apoi zîmbiră spre Tommy, în semn de recunoaştere a adevărului spuselor lui.
— Ei bine, atunci s-a rezolvat, zise Richard. Dacă nu vrei să fii ca Anna şi Molly, poftim o alternativă.
— Nu, răspunse Tommy. Dacă spui asta înseamnă că nu m-am făcut înţeles. Nu.
— Dar trebuie să faci ceva! strigă Molly, fără pic de haz, părînd mai degrabă tăioasă şi înspăimîntată.
— Însă tu nu, zise Tommy, de parcă ar fi fost evident.
— Dar tocmai ai zis că nu vrei să fii ca noi, spuse Molly.
— Nu e vorba că n-aş vrea să fiu ca voi, ci că nu cred c-aş putea, răspunse Tommy.

Apoi se întoarse către tatăl său, pentru a-i explica răbdător.
— Uite cum stau lucrurile cu Anna şi cu mama: nu poţi să le spui Anna Wulf, scriitoarea, sau Molly Jacobs, actriţa, decît dacă nu le cunoşti. Ele nu sînt... Vreau să spun că ceea ce fac ele nu le reprezintă. Însă dacă mă apuc să lucrez cu tine, slujba mea o să mă reprezinte. Pricepi?
— Sincer, nu.
— Vreau să spun că... aş prefera să fiu...

Se poticni, făcînd un efort să-şi găsească cuvintele, apoi rămase tăcut cîteva clipe, mişcîndu-şi buzele şi încruntîndu-se.
— M-am tot gîndit la asta fiindcă ştiam că va trebui să-ţi explic.

Vorbise răbdător, cît se poate de pregătit să facă faţă pretenţiilor nedrepte ale părinţilor lui.
— Oamenii ca Anna, Molly şi cei din grupul lor nu reprezintă doar un lucru, ci mai multe. Şi ştii că se pot schimba şi că pot deveni cu totul altceva. Nu vreau să spun că şi-ar schimba firea, dar nu încap în nici un tipar. Ştii că dacă s-ar întîmpla ceva în lume, dacă ar apărea vreun fel de schimbare, o revoluţie sau ceva asemănător...

Se opri o clipă, răbdător, aşteptînd ca Richard să dea drumul aerului pe care îl trăsese în piept cu iritare la auzul cuvîntului „revoluţie", iar apoi continuă:
— Ar putea deveni altceva, dacă s-ar dovedi necesar. În schimb, tu nu te vei schimba niciodată, tată. Tu va trebui să trăieşti mereu aşa cum o faci acum. Ei bine, nu vreau să mi se întîmple şi mie acelaşi lucru, conchise Tommy, ţuguindu-şi buzele în semn de încheiere a explicaţiei.
— O să fii foarte nefericit, zise Molly, aproape gemînd.
— Da, ca să nu mai vorbim de asta, reluă Tommy. Ultima oară cînd am vorbit despre toate acestea, ai terminat prin a-mi spune: Vai, dar o să fii foarte nefericit. De parcă să fiu nefericit ar fi cel mai groaznic lucru. Însă cînd vine vorba de nefericire, n-aş putea să spun că tu sau Anna sînteţi fericite, dar cel puţin sînteţi mult mai fericite decît tata. Ca să nu mai vorbim de Marion, adăugă el pe un ton domol, acuzîndu-l în mod deschis pe tatăl său.

Richard îi răspunse mînios:
— Şi de ce nu asculţi povestea şi în varianta mea, aşa cum ai făcut-o cu Marion?

Tommy nu-l băgă în seamă şi îşi continuă ideea:

— Ştiu că par, în mod sigur, ridicol. Chiar dinainte să încep am ştiut că o să par naiv.
— Păi bineînţeles că eşti naiv, replică Richard.
— Ba nu eşti naiv, interveni Anna.
— După ultima discuţie cu tine, Anna, m-am întors acasă şi mi-am spus în sinea mea: Fără îndoială că Anna mă crede tare naiv.
— Ba nu, nu aşa a fost. Nu asta-i ideea. Ceea ce se pare că nu înţelegi este că ne dorim ca tu să reuşeşti în viaţă mai bine decît noi.
— Şi de ce-ar trebui s-o fac ?
— Ei bine, poate că şi noi ne-am mai putea schimba încă, poate că am reuşi să fim mai bune, zise Anna, făcînd dovada respectului faţă de tinereţe. Auzindu-şi tonul rugător, izbucni în rîs şi zise : O, Doamne, Tommy, nu-ţi dai seama cît de criticate ne faci să ne simţim?

Pentru prima dată, Tommy demonstra un strop de voioşie. Le privi de-adevăratelea, mai întîi pe Anna, apoi pe mama sa, zîmbind.
— Uitaţi că toată viaţa am stat să vă ascult pe voi două vorbind. Şi ştiu o grămadă de lucruri despre voi, nu-i aşa ? Cred că uneori amîndouă sînteţi cam copilăroase, dar prefer asta în loc de...

Nu se uită la tatăl său, dar nu-şi mai termină propoziţia.
— Ce păcat că nu mi-ai dat niciodată ocazia să vorbesc şi eu, zise Richard, însă pe un ton plin de milă faţă de sine.

Tommy reacţiona printr-un gest de repulsie, sărind imediat în lături. Apoi le spuse Annei şi lui Molly:
— Aş prefera să fiu mai degrabă un ratat, ca voi două, decît să am parte de-o asemenea reuşită şi de succes în chestiile astea. însă nu vreau să spun că astfel aleg eşecul. Adică... nimeni nu alege eşecul, nu-i aşa? Ştiu ce nu vreau, dar nu şi ceea ce vreau.
— Două probleme practice, spuse Richard, în vreme ce Anna şi Molly, crispate, se străduiau să accepte cuvîntul „eşec", folosit de băiatul acela exact în sensul în care l-ar fi folosit şi ele.

Cu toate acestea, nici una nu-1 întrebuinţase asupra propriei existenţe. Sau cel puţin, nu în acel mod atît de adecvat și de indiscutabil.
— Şi din ce-o să trăieşti ? reluă Richard.

Molly era furioasă. Nu voia ca atacurile zeflemiste ale lui Richard să-1 smulgă pe Tommy din intervalul acela sigur de reflecţie pe care i-1 oferea ea.

Însă Tommy răspunse:
— Dacă mama n-are nimic împotrivă, pe mine nu mă deranjează să trăiesc pe socoteala ei o vreme. La urma urmei, eu nu cheltuiesc mai nimic. Însă dacă trebuie să cîştig bani, aş putea oricînd să mă fac profesor.
— Asta ca să-ţi dai singur seama că e un mod de viaţă mult mai mărginit decît cel pe care ţi-1 ofer eu, zise Richard.

Tommy era stînjenit.
— Nu cred că ai înţeles cu adevărat ce încerc să-ţi spun. Poate că nu m-am exprimat bine.
— O să devii un derbedeu care îşi face veacul prin cafenele, spuse Richard.
— Ba nu, mie nu mi se pare aşa. Spui asta pentru că ţie nu îţi plac decît oamenii care au o grămadă de bani.

Cei trei adulţi tăceau acum. Molly şi Anna nu spuneau nimic fiindcă erau încredinţate că băiatul se putea apăra şi singur, iar Richard, fiindcă îi era teamă să nu-şi dezlănţuie furia. După un răstimp, Tommy zise:
— Aş putea încerca să fiu scriitor.

Richard scoase un geamăt. Molly făcu un efort să nu zică nimic. Anna, în schimb, exclamă:
— Of, Tommy, după toate sfaturile bune pe care ți le-am dat!

Băiatul îi răspunse afectuos, dar îndărătnic:
— Anna, tu uiţi că eu n-am ideile tale complicate despre scris.

— Ce idei complicate? întrebă Molly pe un ton tăios.
Tommy i se adresă Annei:
— M-am tot gîndit la lucrurile pe care mi le-ai spus.
— Ce lucruri ? insistă Molly.
Anna spuse:
— Tommy, eşti îngrozitor. Îţi spune omul un lucru şi tu iei imediat totul în serios.
— Dar tu chiar ai vorbit serios, nu?
Anna îşi înăbuşi impulsul de a încheia totul printr-o glumă şi zise:
— Da, am vorbit serios.
— Da, ştiam şi eu. Aşa că m-am gîndit la ce mi-ai spus. Pare să existe o anumită aroganţă la mijloc.
— Aroganţă ?
— Da, aşa cred. În amîndouă vizitele pe care ţi le-am făcut, tu ai vorbit, iar cînd pun cap la cap tot ce mi-ai zis, mie îmi sună a aroganţă. Sau un soi de dispreţ.
Ceilalţi doi, Molly şi Richard, stăteau cu braţele încrucişate, zîmbind, aprinzîndu-şi ţigările, făcînd schimb de priviri, simţindu-se excluşi.
Cu toate acestea, aducîndu-şi aminte de sinceritatea cu care i se adresase băiatul, Anna se hotărîse să se debaraseze chiar şi de vechea sa prietenă Molly, cel puţin pe moment.
— Dacă ţi-am lăsat o impresie de dispreţ, atunci nu cred că m-am făcut înţeleasă prea bine.
— Da. Pentru că asta înseamnă că n-ai încredere în oameni. Cred că ţi-e teamă.
— De ce să-mi fie teamă ? întrebă Anna.
Se simţea foarte vulnerabilă, mai ales în faţa lui Richard, și dintr-odată parcă avea gîtul uscat şi iritat.
— De singurătate. Da, ştiu că ţie îţi sună ciudat, pentru că, firește, tu alegi să rămîi singură în loc să te măriţi doar ca să nu fii singură. Dar eu mă refer la altceva. Ţie ţi-e teamă să scrii ce crezi despre viaţă, fiindcă te-ai putea pune într-o postură vulnerabilă, fiindcă te-ai putea demasca, te-ai trezi singură.
— Zău, zise Anna posomorită. Aşa crezi tu ?
— Da. Sau, dacă nu ţi-e teamă, atunci e dispreţ. Cînd am vorbit despre politică, mi-ai spus că ai învăţat din experienţa ta de comunistă că e cel mai îngrozitor lucru cînd liderii politici nu spun adevărul. Mi-ai zis că o mică minciună s-ar putea răspîndi, transformîndu-se într-o mocirlă de minciuni și otrăvind totul. Nu-ţi mai aduci aminte? Ai vorbit destul de mult despre asta... Mă rog. Asta ai spus despre politică. Dar ai cărţi întregi pe care le-ai scris doar pentru tine şi pe care nu le vede nimeni. Mi-ai zis că tu crezi că prin toată lumea există cărţi ascunse în sertare, că oamenii scriu doar pentru ei înşişi, chiar şi în ţările în care nu e periculos să spui adevărul. Îţi mai aduci aminte, Anna? Ei bine, asta-i o formă de dispreţ.
Vorbise fără să se uite direct la ea, însă cu o privire serioasă, întunecată, introspectivă. Îi observă apoi chipul îmbujorat şi tulburat, dar se stăpîni şi spuse, pe un ton șovăielnic:
— Anna, îmi spuneai ceea ce credeai cu adevărat, nu-i aşa?
— Da.
— Dar zău, Anna, doar nu te aşteptai să nu mă gîndesc la ce mi-ai zis?
Anna închise ochii pentru o clipă, cu un surîs îndurerat, apoi îi spuse:
— Presupun că am subestimat... cît de mult o să mă iei în serios.
— E acelaşi lucru, e la fel ca şi cu scrisul. De ce ar trebui să nu te iau în serios?
— Nu ştiam că Anna a scris ceva în ultima vreme, interveni Molly cu fermitate.
— Nici n-am scris, răspunse Anna pe dată.
— Poftim, zise Tommy. De ce spui asta ?
— Îmi aduc aminte că ţi-am zis atunci că mă copleşise un sentiment îngrozitor de dezgust, de inutilitate. Poate că nu-mi place să-i molipsesc şi pe alţii cu asemenea emoţii.

— Dacă Anna te-a umplut de scîrbă faţă de cariera literară, de data asta n-o să mă cert cu ea, spuse Richard, rîzînd.

Era un comentariu atît de fals, încît Tommy pur şi simplu îl ignoră, controlîndu-şi politicos sentimentul de jenă şi ducîndu-şi ideea mai departe:

— Dacă ţi-e scîrbă, asta e. De ce să te prefaci că nu? Însă problema e că tu vorbeai despre responsabilitate. Sînt de acord cu tine — oamenii nu-şi asumă răspunderi faţă de ceilalţi. Ai zis că socialiştii au încetat să mai reprezinte o forţă morală, cel puţin pe moment, pentru că nu vor să-şi asume răspunderi morale. În afară de vreo cîţiva dintre ei. Asta ai spus, nu-i aşa? În schimb, scrii şi tot scrii în nişte carnete, consemnînd ce crezi despre viaţă, dar le ţii sub cheie. Iar asta nu e o formă de responsabilitate.

— O mulţime de oameni ar zice că adevărata lipsă de responsabilitate e să răspîndeşti sila, anarhia sau tulburarea, zise Anna, oarecum în glumă, cu glas plîngăreţ şi trist, încercînd să-şi facă interlocutorul să adopte acelaşi ton.

Iar el reacţiona imediat, închizîndu-se în sine, lăsîndu-se pe spate şi arătîndu-i că îl dezamăgise. Ca toţi ceilalţi, bineînţeles că şi ea trebuia să-i înşele aşteptările - părea să dea de înţeles expresia lui condescendentă şi îndărătnică. Se retrase în sine, spunînd:

— În orice caz, asta am venit să zic. Aş prefera să o duc aşa fără să fac nimic încă vreo lună sau două. La urma urmei, e o cheltuială mult mai mică decît dacă m-aş duce la facultate, aşa cum voiaţi voi.

— Nu despre bani e vorba aici, zise Molly.

— O să vezi că tocmai despre bani e vorba, interveni Richard. Cînd te răzgîndeşti, dă-mi un telefon.

— Oricum o să te sun, i-o întoarse Tommy.

— Mersi, zise Richard pe un ton tăios şi înverşunat.

Apoi rămase o clipă în picioare, surîzîndu-le supărat celor două femei.

— O să-ţi fac o vizită zilele astea, Molly.

— Oricînd vrei tu, răspunse Molly cu dulceaţă în glas.

Richard o salută distant pe Anna cu o mişcare a capului, îşi aşeză mîna pentru o clipă pe umărul fiului său, care rămase indiferent, apoi plecă. Tommy se ridică imediat şi zise:

— Mă duc sus, în camera mea.

Ieşi, împungînd aerul cu capul, apucînd cu stîngăcie minerul uşii şi deschizînd-o doar atît cît trebuia ca să aibă loc să se strecoare, de parcă şi-ar fi stors tot corpul ca să iasă din cameră. După care se auziră pe scări paşii lui greoi şi ritmici.

— *Aşa deci,* zise Molly.

— Aşa deci, zise Anna, pregătindu-se pentru înfruntare.

— Se pare că s-au întîmplat o mulţime de lucruri cît am fost eu plecată.

— Înainte de toate, se pare că i-am spus lui Tommy nişte lucruri pe care n-ar fi trebuit să i le spun.

— Sau nu i-ai zis destule.

Anna făcu un efort să-i răspundă:

— Da, ştiu că vrei să vorbesc de probleme artistice şi aşa mai departe. Dar pentru mine lucrurile stau altfel...

Molly stătea în aşteptare doar, cu o expresie sceptică, ba chiar posacă.

— Dacă aş lua-o drept o problemă artistică, atunci ar fi mai uşor, nu-i aşa? Ne-am alege cu nişte conversaţii foarte inteligente despre romanul modern.

Glasul Annei trăda o enervare intensă, pe care ea încercă s-o atenueze cu un surîs.

— Şi atunci ce e în jurnalele alea ?

— Nu sînt jurnale.

— Ce-or fi ele.

— Haos, asta-i problema.

Anna rămase cu privirea aţintită asupra degetelor albe şi groase ale lui Molly, care se răsuceau şi se încleştau. Mîinile ei spuneau: De ce mă jigneşti aşa? Dar dacă insişti, o să rabd.
— Dacă ai scris deja un roman, nu văd de ce n-ai mai scrie încă unul, zise Molly, iar Anna nu se putu abţine şi izbucni în rîs, în vreme ce ochii prietenei sale se umpleau de lacrimi.
— Nu rîdeam de tine.
— Tu chiar nu înţelegi, spuse Molly, reţinîndu-şi lacrimile cu hotărîre. Pentru mine a însemnat mereu atît de mult ca tu să produci ceva, chiar dacă eu n-o făceam.
Annei aproape că-i veni să spună, cu încăpăţînare: „Dar eu nu sînt o prelungire a ta", însă ştia că probabil mamei sale i-ar fi putut spune un asemenea lucru, aşa că se abţinu. Nu-şi aducea aminte prea multe despre mama ei: murise înainte de vreme, dar în asemenea momente, reuşea să-şi contureze imaginea unei persoane puternice şi impunătoare, cu care Anna trebuia să se lupte.
— Te superi aşa de tare din cauza unor lucruri, că nici nu ştiu cum să încep, zise Anna.
— Da, mă supăr. Sînt supărată. Sînt supărată pe toţi oamenii pe care îi cunosc şi care se irosesc. Nu-i vorba numai despre tine. Sînt o mulţime de oameni la fel.
— Cît ai fost tu plecată, s-a întîmplat ceva ce mi s-a părut interesant. Îţi mai aduci aminte de Basil Ryan? Mă refer la pictor.
— Bineînţeles. Îl cunoşteam.
— Ei bine, a apărut un articol în ziar, în care zicea că n-o să mai picteze niciodată. Zicea că la cît de haotică e lumea, arta nu mai are importanţă.
Urmă o clipă de tăcere, pînă cînd Anna îi ceru un răspuns:
— Asta nu înseamnă nimic pentru tine ?
— Nu. Şi, mai ales, nu venind din partea ta. La urma urmei, nu faci parte dintre cei care scriu romane mărunte despre sentimente. Tu scrii despre lucruri reale.
Anna aproape că izbucni în rîs din nou, dar apoi adăugă pe un ton serios:
— Nu-ţi dai seama cîte dintre lucrurile pe care le spunem noi sînt doar nişte ecouri? Comentariul tău de adineaori e doar un ecou al criticii Partidului Comunist... în cele mai proaste momente ale lui, pe deasupra. Dumnezeu ştie ce-o vrea să însemne un asemenea comentariu, eu habar n-am. Niciodată nu le-am înţeles. Dacă marxismul are vreo semnificaţie, aceasta e că un roman mărunt despre sentimente ar trebui să reflecte „lucrurile reale" din moment ce sentimentele sînt o funcţie şi un produs al societăţii...
Expresia lui Molly o făcu să se oprească.
— Nu te uita aşa, Molly. Ai zis că vrei să vorbesc despre asta, deci poftim. Şi mai e ceva. Ceva fascinant, dacă n-ar fi atît de deprimant. Uite-ne acum, în 1957, multe s-au întîmplat şi multe au fost uitate. Dar dintr-odată, în Anglia, se produce un fenomen artistic pe care a naibii să fiu dacă l-am prevăzut... O grămadă de oameni, care n-au avut niciodată nimic de-a face cu partidul, s-au ridicat să susţină, ca şi tocmai le-ar fi dat prin cap aşa ceva, că piesele de teatru sau romanele mărunte despre sentimente nu reflectă realitatea. Realitatea, ai să fii surprinsă, înseamnă economie sau mitraliere ce seceră oamenii care protestează în faţa noii ordini.
— Toate astea doar pentru că nu mă exprim cu uşurinţă. Nu mi se pare cinstit, răspunse Molly degrabă.
— În orice caz, eu n-am scris decît un roman.
— Da, şi ce-ai de gînd să faci cînd o să se termine banii pe care i-ai luat pe el? Ai avut noroc cu romanul ăsta, dar într-o zi o să ţi se termine şi norocul.
Anna făcu un efort să rămînă liniştită. Molly vorbise pur şi simplu mînată de invidie. Voise să-i spună: mă bucur că o să fii şi tu supusă la aceleaşi presiuni cărora trebuie să le facem faţă şi noi, ceilalţi. Anna îşi zise în sinea ei: ce n-aş da să nu fi devenit atît de conştientă de absolut

orice, de fiecare nuanţă neînsemnată. înainte, nu mi-aş fi dat seama, însă acum, de fiecare dată cînd stai de vorbă cu cineva, de fiecare dată cînd te întîlneşti cu cineva, e ca şi cum ai traversa un cîmp minat. Şi de ce nu pot să accept ideea că uneori pînă şi cel mai bun prieten îţi poate împlînta adînc un pumnal în spate?

Aproape că răspunse, pe un ton sec: „O să te bucure să afli că banii îi primesc cu pipeta şi că în curînd voi fi nevoită să-mi găsesc o slujbă". Însă în schimb zise, cu voioşie, răspunzînd doar la sensul de suprafaţă al cuvintelor lui Molly:

— Da, cred că foarte curînd voi avea nevoie de bani şi va trebui să-mi găsesc o slujbă.

— Şi n-ai făcut nimic cît am fost eu plecată.

— Ba cu siguranţă că am avut grijă să duc o viaţă foarte complicată.

Molly îi aruncă din nou o privire sceptică, aşa că Anna se dădu bătută. Adăugă, pe un ton hazliu, uşuratic şi duios:

— A fost un an prost. Mai întîi de toate, puţin a lipsit să am o aventură cu Richard.

— Aşa s-ar zice. Probabil c-a fost un an prost pentru tine doar fiindcă a trebuit să te gîndeşti la Richard.

— Ştii că lumea lui e într-un stadiu foarte interesant de anarhie ? Ai rămîne surprinsă. De ce n-ai vorbit niciodată cu Richard despre munca lui? Asta mi se pare mie ciudat.

— Adică ţi-a stîrnit interesul pentru că e aşa de bogat ?

— Of, *Molly.* Bineînţeles că nu. Nu. Ţi-am zis doar, totul se năruie. Şleahta asta din înalta societate nu crede în nimic. Mă trimit cu gîndul la albii din America Centrală, care spuneau adesea: „Păi bineînţeles, negrii or să ne arunce în mare în cincizeci de ani". O spuneau cu voioşie chiar. Altfel spus: „Ştim că ceea ce facem e rău". Dar s-a dovedit că a durat mult mai puţin de cincizeci de ani.

— Spune-mi despre Richard.

— Ei bine, m-a invitat la o cină elegantă. Era un prilej de sărbătoare. Tocmai cumpărase pachetul majoritar în toată producţia de tigăi, bureţi de sîrmă sau elice de avion din Europa, ceva de genul ăsta. La masă erau patru magnaţi cu patru păpuşici. Eu eram una dintre păpuşici. M-am aşezat la masă şi m-am uitat la chipurile comesenilor. Doamne sfinte, ţi se făcea frică! M-am întors brusc la perioada mea comunistă cea mai primitivă. Îţi aduci aminte? Cînd crezi că tot ce-ai de făcut e să-i împuşti pe nemernici... Mă rog, asta înainte să afli că şi cei din tabăra opusă sînt la fel de iresponsabili. M-am uitat la chipurile acelea, n-am făcut altceva decît să stau şi să mă uit la chipurile lor.

— Dar asta-i ceea ce am spus mereu amîndouă, zise Molly. Care-i noutatea?

— M-a cam făcut să-mi dau seama cum stau lucrurile. Şi, pe deasupra, felul în care tratează femeile... Totul în mod inconştient, firește. Doamne, om avea noi momente cînd ne simţim nefericiţi, dar cît de norocoşi sîntem! Cei din grupul nostru măcar sînt pe jumătate civilizaţi.

— Spune-mi despre Richard.

— Ah, da. Mă rog. N-a avut nici o importanţă. A fost doar o întîmplare. Dar m-a adus acasă în noul lui Jaguar. L-am servit cu cafea. El era foarte dispus... Şi eu stăteam acolo gîndindu-mă că, la urma urmei, nu e mai rău decît cretinii cu care m-am culcat eu.

— Anna, ce te-a apucat?

— Vrei să zici că n-ai simţit niciodată epuizarea asta morală îngrozitoare, cînd te doare în cot de orice?

— Mă refer la cum vorbeşti. E ceva nou.

— Cred şi eu. Dar mi-a dat prin cap un lucru: dacă ducem ceea ce se cheamă o viaţă liberă, adică o viaţă la fel ca a bărbaţilor, de ce să nu folosim şi acelaşi limbaj ca ei?

— Pentru că nu sîntem ca ei. Asta-i ideea.

Anna rîse.

— Bărbaţi. Femei. Legaţi. Liberi. Buni. Răi. Da. Nu. Capitalism. Socialism. Sex. Dragoste...

— Anna, ce s-a întîmplat cu Richard ?

— Nimic. Faci din ţînţar armăsar. Am stat la o cafea şi m-am uitat la faţa aia tîmpă pe care o are şi mi-am spus că, dacă aş fi fost bărbat, probabil m-aş fi culcat cu el, pur şi simplu pentru că l-aş crede tîmpit... Dacă şi el ar fi fost femeie, vreau să zic. Şi-apoi eram atît, atît, atît de plictisită ! Mi-a simţit plictiseala şi s-a hotărît să se salveze. Aşa că s-a ridicat şi mi-a zis: Ei bine, presupun c-ar fi mai bine s-o pornesc spre casă, pe Plane Avenue nr. 16 sau cît o fi. Se aştepta ca eu să-i spun: Vai, nu, n-aş suporta să te văd plecînd. Ştii şi tu, bietul bărbat însurat, legat de nevastă şi de copilaşi. Toţi fac la fel. Fie-ţi milă de mine, trebuie să mă duc acasă pe Plane Avenue nr. 16, la căsuţa cea posomorită, utilată cu tot ce-i trebuie, din suburbii. A zis-o o dată. A zis-o de trei ori... Ca şi cînd n-ar fi locuit acolo, ca şi cînd n-ar fi fost însurat cu ea şi toată povestea asta n-ar fi avut nimic de-a face cu el. Căsuţa din Plane Avenue nr. 16 şi jupîneasa lui.
— Ca să fim exacte, un ditamai căsoiul cu două menajere .şi trei maşini, în Richmond.
— Trebuie să recunoşti, totuşi, că degajă un aer de suburbie. Ciudat. Dar aşa e cu toţi - mă refer la toţi grangurii ăştia, că doar sînt la fel. Parcă şi vezi casa utilată cu toată aparatura electrocasnică şi apoi copilaşii, cu toţii în cămăşuţe de noapte, coborînd pe scări să-i dea lui tati un pupic de noapte bună. Nişte porci îngîmfaţi, asta sînt cu toţii.
— Vorbeşti ca o tîrfă, zise Molly, după care arboră o faţă ruşinată şi zîmbi, surprinsă că folosise acel cuvînt.
— Păi, oricît de curios ar părea, doar printr-un enorm efort de voinţă reuşesc să nu mă simt ca o tîrfă. Se străduiesc atît de mult, fără să-şi dea seama, fireşte, şi astfel reuşesc, de fiecare dată, să te facă să te simţi ca o tîrfă. Mă rog. În orice caz, i-am spus: Noapte bună, Richard, mi-e aşa de somn... Mersi frumos că mi-ai arătat cum e viaţa înaltei societăţi. El a rămas pe loc, întrebîndu-se dacă era momentul să-mi spună: Of, Doamne! Trebuie să mă întorc acasă, la nevasta mea anostă, pentru a patra oară. Se întreba cum de era cu putinţă ca Anna, femeia aceea obtuză, să arate atît de puţină înţelegere faţă de el. Apoi parcă l-am văzut cum îşi spunea: Fireşte, nu-i decît o intelectuală, ce păcat că n-am scos-o în oraş pe una dintre celelalte. Aşa că am aşteptat, ştii şi tu, să sosească momentul cînd se simt nevoiţi să ţi-o întoarcă. Mi-a zis: Anna, ar trebui să ai mai multă grijă de tine, arăţi cu zece ani mai bătrînă decît e cazul. Te zbîrceşti. Aşa că i-am spus : Richard! Dar dacă ţi-aş fi zis - oh, da, poftim în patul meu, în acest moment mi-ai fi spus cît de frumoasă sînt. Nu crezi că adevărul e pe undeva la mijloc?

Molly strîngea la piept o perniţă, îmbrăţişînd-o şi rîzînd în hohote:
— Iar el mi-a zis: Anna, dar desigur că atunci cînd m-ai invitat la o cafea ştiai ce înseamnă asta. Sînt un bărbat foarte viril, mi-a spus el, şi fie am o relaţie cu o femeie, fie n-o am. Iar atunci m-am săturat de el şi i-am spus: Of, dar pleacă o dată, Richard, eşti îngrozitor de pisălog... Asta ca să înţelegi că era inevitabil ca între mine şi Richard să nu apară - nu ştiu dacă *tensiuni* e cuvîntul pe care-1 caut...

Molly se opri din rîs şi zise:
— In orice caz, tu şi Richard sînteţi cu siguranţă nebuni.
— Da, zise Anna, de-acum cu totul serioasă. Da, Molly, cred că n-a lipsit mult.

La auzul acestor cuvinte, Molly se ridică şi zise în grabă:
— Mă duc să pregătesc prînzul.

Privirea pe care i-o aruncă Annei era plină de vinovăţie şi remuşcări. Anna se ridică şi ea, după care spuse:
— Atunci vin şi eu să stau puţin cu tine la bucătărie.
— Îmi poţi spune bîrfele.
— Ahhh, exclamă Anna căscînd, cu nonşalanţă. Dacă stau să mă gîndesc bine, ce noutăţi aş avea să-ţi spun? Totul e la fel, absolut la fel.
— Într-un an întreg? Al Douăzecilea Congres. Ungaria. Suez. Şi, bineînţeles, fireasca avansare a inimii omeneşti de la un lucru la altul? Nici o schimbare?

Bucătăria micuţă era albă, ticsită şi ordonată, cu şiruri strălucitoare de căni, platouri şi farfurii colorate, cu picături de aburi condensate pe pereţi şi pe tavan. Ferestrele erau aburite. Cuptorul părea să trepideze şi să zvîcnească de la energia căldurii dinăuntru. Molly deschise brusc fereastra şi mirosul încins de friptură se năpusti afară, peste acoperişuri jilave şi curţi noroite, iar soarele, de parcă abia aşteptînd, ţîşni ca o minge peste pervaz şi se încolăci pe podeaua bucătăriei.

— Anglia, zise Molly. Anglia. De data asta întoarcerea a fost mai grea decît de obicei. încă de pe vapor am început să simt cum mi se goleşte trupul de vlagă. Am intrat prin magazine ieri şi m-am uitat la chipurile drăguţe şi decente ale oamenilor, toată lumea atît de amabilă, atît de decentă şi atît de îngrozitor de plictisitoare.

Aruncă o privire fugară pe fereastră, după care îi întoarse spatele cu fermitate.

— Am face bine să acceptăm faptul că e foarte probabil ca noi şi toţi cei pe care-i cunoaştem să ne petrecem vieţile văicărindu-ne din cauza Angliei. Şi totuşi, aici trăim...

— O să plec din nou în curînd. Aş pleca şi mîine dacă n-ar fi problema cu Tommy. Ieri eram la o repetiţie la teatru. Toţi bărbaţii din distribuţie sînt nişte poponari, în afară de unul singur, iar acela are şaisprezece ani. Deci ce caut eu aici? Cîtă vreme am fost plecată, totul a decurs în mod firesc: bărbaţii te tratează ca pe o femeie, te simţi bine, nu mi-am amintit în nici un moment ce vîrstă am, nu m-am gîndit niciodată la sex. Am avut vreo două aventuri drăguţe, fără bătăi de cap, cu toată lejeritatea. Însă imediat ce pui piciorul aici, trebuie să strîngi centura şi să-ţi aduci aminte : Ai grijă acum, bărbaţii ăştia sînt englezi. Cu vreo rară excepţie. Aşa că începi să devii timidă şi să conştientizezi diferenţele de sex. Cum poate fi aşa de bună o ţară cu oameni atît de bezmetici ?

— O să te domoleşti tu în vreo două săptămîni.

— Dar nu vreau să mă domolesc. Deja simt cum mă doboară resemnarea. Şi casa asta! Ar trebui văruită din nou. Pur şi simplu n-am chef să mă apuc de văruit şi de pus perdele. De ce aici totul trebuie să fie atît de anevoios? în Europa nu-i aşa. Dormi cîteva ore pe noapte şi eşti fericit. Aici, dormi şi tot trebuie să faci un efort...

— Da, da, zise Anna, rîzînd. Mă rog, sînt sigură că o să ne tot ţinem una alteia acelaşi discurs ani la rînd, de fiecare dată cînd ne-om întoarce de undeva.

Casa se zgudui la trecerea prin apropiere a unui tren, în subteran.

— Şi trebuie să faci ceva cu tavanul, adăugă Anna, ridicîndu-şi privirea.

Casa, despicată în două de o bombă la sfîrşitul războiului, rămăsese goală timp de doi ani, cu toate încăperile expuse la vînt şi ploaie. Fusese reamenajată, însă cînd treceau trenurile, se auzea cum cădeau fărîme de tencuială dincolo de straturile noi de var de pe pereţi. Tavanul era străbătut de o crăpătură.

— La naiba, zise Molly. Nu mă simt în stare de aşa ceva, dar presupun c-o s-o fac. De ce numai în ţara asta toţi cei pe care îi cunoşti îţi lasă impresia că întîmpină totul cu zîmbetul pe buze, că îşi duc crucea cu curaj ?

I se umpluseră ochii de lacrimi, iar Molly clipi ca să scape de ele şi se întoarse spre cuptor.

— Pentru că asta e singura ţară pe care o cunoaştem. Nu trăim şi gîndim în alte ţări.

— Asta nu e întru totul adevărat, după cum bine ştii şi tu. În fine. Ai face bine să te grăbeşti cu veştile. O să pun masa într-un minut.

Îi venise rîndul lui Molly să lase impresia că se simte singură şi neînţeleasă. Mîinile ei, dramatice şi stoice, o acuzau pe Anna, care îşi spunea: Dacă intru acum în jocul ei despre ce e în neregulă cu bărbaţii, atunci n-o să mai plec acasă, o să rămîn la prînz şi o să stau aici toată după-amiaza, iar eu şi Molly o să ne simţim înviorate şi prietenoase, or să dispară toate barierele. Şi cînd o să ne despărţim, o să apară brusc un sentiment ostil, o ranchiună, căci, la urma urmei, sîntem devotate cu adevărat bărbaţilor şi nu femeilor...

Anna dădu să se aşeze, gata să se cufunde în această experienţă. Însă nu o făcu. îşi zise în sinea ei: Vreau să termin cu toate astea, cu opoziţia dintre bărbaţi şi femei, cu toate

nemulţumirile, reproşurile şi trădările. Ca să nu mai spunem că e nedrept. Am ales să ne ducem viaţa într-un anumit fel, ştiind ce preţ vom avea de plătit - sau, dacă nu-l ştiam, îl ştim acum, aşa că de ce să ne plîngem de milă şi să ne văităm? Şi, pe deasupra, dacă n-am grijă, eu şi Molly o să ne transformăm într-un soi de fete bătrîne nedespărţite, care stau toată ziua şi-şi spun: Îţi mai aduci aminte de bărbatul ăla, oare cum îl chema, care a fost aşa de nepăsător cu noi, prin 1947 parcă...
— Ei hai, dă-i drumul, îi zise Molly pe un ton aspru Annei, care nu mai zisese nimic de ceva vreme.
— Da. Presupun că nu vrei să-ţi povestesc despre tovarăşi, nu-i aşa?
— În Franţa şi în Italia, intelectualii vorbesc de dimineaţa pînă seara despre al Douăzecilea Congres şi despre Ungaria, despre perspectivele, lecţiile şi greşelile din care se poate învăţa.
— În cazul ăsta, din moment ce aici e la fel, deşi slavă Domnului că oamenii au început să se plictisească de aşa ceva, o să sar peste acest subiect.
— Foarte bine.
— Dar cred că o să pomenesc vreo trei tovarăşi... doar în treacăt, se grăbi să adauge Anna la vederea grimasei lui Molly. Trei fii deosebiţi ai clasei muncitoare şi reprezentanţi ai sindicatelor.
— Cine?
— Tom Winters, Len Colhoun şi Bob Fowler.
— I-am cunoscut, fireşte, zise Molly de îndată - ea întotdeauna cunoştea sau cunoscuse pe toată lumea. Aşa, şi?
— Chiar înainte de Congres, cînd cercurile noastre erau dominate de neliniști şi de intrigi, problema cu Iugoslavia şi aşa mai departe, s-a întîmplat să mă întîlnesc cu ei ca să abordăm subiectul pe care ei îl numesc, în mod normal, „chestiuni culturale". Cu condescendenţă. La vremea aceea, eu şi alţii ca mine dedicam mult timp luptelor interne din partid - ce naivi eram, încercînd să-i convingem pe oameni că e mult mai bine să recunoşti că lucrurile stau prost în Rusia decît să negi situaţia. Mă rog. Într-o bună zi, m-am trezit că primesc scrisori de la toţi trei - trimise de fiecare în parte, fireşte, nici unul dintre ei nu ştia că şi ceilalţi mi-au scris. Erau nişte scrisori foarte aspre. Toate zvonurile legate de mîrşăviile care se petreceau sau nu la Moscova ori dacă Tătucu' Stalin făcuse vreun pas greşit erau răspîndite de duşmanii clasei muncitoare.
Molly rîse, dar numai din politeţe; acea coardă sensibilă îi fusese atinsă de prea multe ori deja.
— Nu, nu asta-i problema. Ceea ce contează e că scrisorile erau identice. Cu excepţia caligrafiei, bineînţeles.
— O mare excepţie, de fapt.
— Ca să mă distrez, am transcris la maşină toate cele trei scrisori, care erau şi lungi, pe deasupra, şi le-am pus una lîngă alta. Ca frazeologie, stil şi ton erau identice. N-ai fi putut să le deosebeşti şi să spui: asta a fost scrisă de Tom, iar cealaltă de Len.
Molly spuse cu duşmănie:
— Ai făcut-o pentru carnetul ăla sau ce-o fi el, pe care tu şi Tommy îl păstraţi secret?
— Nu. Am făcut-o ca să aflu ceva. Însă n-am terminat.
— Bine, atunci n-o să mai insist.
— După aceea a urmat Congresul şi, aproape imediat, am mai primit trei scrisori. Toate scrise pe un ton isteric, acuzator, plin de culpabilitate şi umilinţă.
— Le-ai transcris din nou la maşină ?
— Da. Şi le-am pus iarăşi una lîngă alta. Păreau scrise de aceeaşi persoană. Şi... *chiar nu-ţi dai seama!*
— Nu. Ce tot încerci să demonstrezi ?
— Ei bine, e logic - eu ce stereotip reprezint? Cărui întreg anonim îi aparţin?

— Aşa vezi tu lucrurile? Mie nu mi se pare, zise Molly.

Răspunsul ei spunea, de fapt: Dacă tu vrei să te transformi într-o nulitate, n-ai decît, dar nu-mi pune şi mie eticheta asta.

Dezamăgită, fiindcă tocmai despre această descoperire şi despre ideile care decurseseră din ea aşteptase să discute cu Molly, Anna spuse în grabă:

— Of, prea bine. Mie mi s-a părut interesant. Şi cam asta-i tot... A fost o perioadă caracterizată de o stare - să-i zicem - de confuzie, iar unii au părăsit partidul. Sau, mai bine zis, *toată lumea* a părăsit partidul, adică cei cărora le trecuse timpul psihologic. Iar pe urmă, dintr-odată, chiar în aceeaşi săptămînă - şi tocmai asta e partea cea mai extraordinară, Molly... (Deşi nu voia, Anna apela din nou la Molly.) Trei scrisori lipsite de îndoieli, răspicate şi pline de hotărîre. Asta se întîmpla la o săptămînă după Ungaria. Cu alte cuvinte, biciul plesnise din nou, iar cei care şovăiau reintraseră în rînduri. Acele trei scrisori erau şi ele identice - nu mă refer la cuvintele folosite, firește, zise Anna cu nerăbdare, văzînd expresia intenţionat sceptică de pe chipul lui Molly. Mă refer la stil, la expresii, la modul în care se legau cuvintele. Iar acele scrisori intermediare, cele pline de isterie şi umilinţă, parcă nici n-ar fi fost scrise vreodată. De fapt, sunt sigură că Tom, Len şi Bob şi le-au şters pentru totdeauna din memorie.

— Dar le-ai păstrat?

— Mă rog, n-am de gînd să le folosesc la tribunal, dacă la asta te referi.

Molly stătea în picioare, ştergînd încet nişte pahare cu o cîrpă în dungi roz şi mov, ridicîndu-le şi privindu-le, pe rînd, în lumină, înainte să le pună la locul lor.

— Ei bine, sînt atît de sătulă de toate astea, încît nu cred că mai vreau să-mi bat capul cu aşa ceva vreodată.

— Molly, dar bineînţeles că nu putem face asta, nu-i aşa ? Ani şi ani la rînd am fost comuniste, aproape comuniste sau cum oi vrea tu să-i zici. Nu putem să spunem, aşa, dintr-odată: Gata, ne-am plictisit.

— Partea ciudată e că eu chiar sînt plictisită . Da, ştiu că sună straniu. Acum doi sau trei ani, mă simţeam vinovată dacă nu-mi petreceam tot timpul liber organizînd cîte ceva. Acum nu mă mai apasă nicio vină dacă mă mulţumesc să-mi fac treaba şi, în restul timpului, lenevesc pur şi simplu. Nu-mi mai pasă, Anna. Sincer, nu-mi mai pasă cîtuşi de puţin.

— Dar nu e vorba de vină aici. E vorba despre nevoia de a cîntări bine ce înseamnă toate astea.

Cum Molly nu răspunse, Anna se grăbi să adauge:

— Nu vrei să auzi nişte veşti din Colonie ?

Colonia era numele pe care îl foloseau pentru un grup de americani care trăiau la Londra din motive politice.

— Nu, Doamne ferește. Şi de ei sînt sătulă . Nu. Dar aş vrea să ştiu ce s-a întîmplat cu Nelson, care mi-e drag.

— Scrie capodopera americană. Şi-a părăsit nevasta pentru că era nevrotică. Şi-a găsit o fată foarte drăguţă, dar s-a convins că e nevrotică. Aşa că s-a întors la nevastă-sa. Pe urmă s-a convins iar că e nevrotică. A părăsit-o şi şi-a găsit altă fată, care încă n-a devenit nevrotică.

— Şi ceilalţi?

— Intr-un fel sau altul , idem, idem, idem.

— Atunci hai să sărim peste ei. Am cunoscut colonia americană din Roma. E un grup al dracului de jalnic.

— Da. Despre mai cine vrei să-ţi zic ?

— Despre prietenul tău, domnul Mathlong - ştii tu, africanul.

— Bineînţeles că ştiu. Păi, pe moment e în închisoare, aşa că presupun că la anul, pe vremea asta, o să fie primministru.

Molly rîse.

— Şi mai e prietenul tău, de Silva.

— *Era* prietenul meu, zise Molly rîzînd din nou, însă împotrivindu-se tonului deja critic al Annei.
— Păi, lucrurile stau după cum urmează: s-a întors în Ceylon cu nevastă-sa, nu ştiu dacă-ţi mai aduci aminte că ea nu voia să plece. Mi-a scris pentru că îţi scrisese ţie şi nu primise nici un răspuns. îmi spunea că Ceylonul e minunat, plin de poezie şi că soţia lui era din nou însărcinată.
— Dar ea nu-şi mai dorea alt copil.
Dintr-odată, Anna şi Molly izbucniră în rîs în acelaşi timp. Se aflau pe neaşteptate în deplină armonie.
— După care mi-a scris să-mi spună că-i era dor de Londra şi de toate libertăţile ei culturale.
— Atunci ne putem aştepta să-l vedem în orice clipă.
— S-a întors deja, acum vreo două luni. Şi-a părăsit nevasta, din cîte se pare. Zice că e mult prea bună pentru el şi varsă lacrimi grele, deşi nu chiar atît de grele, din moment ce, la urma urmei, ea a rămas în Ceylon cu doi copii pe cap şi fără o leţcaie. Aşa că el e bine-mersi.
— Te-ai întîlnit cu el ?
— Da.
Însă Anna îşi dădu seama că îi era cu neputinţă să-i spună lui Molly ce urmase. Ce rost avea? Ar fi ajuns să-şi petreacă după-amiaza - aş a cum ea îşi jurase că n-o să se întîmple - cufundate într-o conversaţie seacă şi înverşunată, care le era la îndemînă amîndurora.
— Şi despre tine, Anna, ce-mi spui?
Pentru prima oară, Molly îi pusese întrebarea în aşa fel încît Anna îi putea răspunde, aşa că aceasta îi zise de îndată:
— Michael mi-a făcut o vizită. Cam acum o lună.
Trăise cinci ani cu Michael. Relaţia lor se încheiase în urmă cu trei ani, împotriva voinţei ei.
— Şi cum a fost ?
— Păi, întrucîtva, a fost ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.
— Fireşte, din moment ce vă cunoaşteţi atît de bine...
— Dar se purta - cum să mă exprim? Eram ca o prietenă de-o viaţă, înţelegi? M-a adus într-un punct la care voiam să ajung. Mi-a vorbit despre un coleg de-al lui. Mi-a zis: îl mai ţii minte pe Dick? Curios lucru, nu crezi? Că nu-şi mai amintea dacă îl mai ţineam minte pe Dick, din moment ce ne întîlneam adesea cu el pe vremea aceea. Dick a obţinut o slujbă în Ghana, mi-a zis el. Amanta lui voia să meargă şi ea. Greu mai e cu amantele astea, mi-a spus Michael, după care a izbucnit în rîs. A pronunţat ultima propoziţie cu atîta naturaleţe, pe un ton foarte degajat. Asta a fost partea dureroasă. Apoi l-am văzut stînjenit, pentru că şi-a adus aminte că eu fusesem amanta lui, s-a înroşit şi şi-a luat o expresie vinovată.
Molly nu zise nimic, se mulţumi s-o observe pe Anna îndeaproape.
— Asta-i tot, presupun.
— O turmă de porci, asta sînt cu toţii, zise Molly cu voioşie, adoptînd în mod intenţionat tonul care s-o facă pe Anna să rîdă.
— Molly! zise Anna cu durere în glas, pe un ton implorator.
— Ce ? N-are nici un rost să continuăm discuţia asta, nu ?
— Păi, m-am tot gîndit. Ştii, poate că noi am făcut o greşeală.
— Poftim ? Numai una ?
Însă Anna nu voia să rîdă.
— Nu. Vorbesc serios. Ţinem morţiş amîndouă că suntem puternice... Nu, ascultă-mă, vorbesc serios. Uite ce vreau să zic: o căsnicie se duce pe apa sîmbetei; asta e, zicem noi, căsnicia noastră a fost un eşec, ce păcat. Un bărbat ne dă papucii; mare păcat, zicem noi, nu contează. Ne creştem copiii fără bărbaţi; nu-i mare lucru, zicem noi, putem face faţă.

Petrecem ani întregi în Partidul Comunist şi apoi ne zicem: Asta e, am făcut o greşeală, ce păcat.
— Ce vrei să spui? interveni Molly, cu precauţie, ţinîndu-se la distanţă de Anna.
— Ţie nu ţi se pare că e cel puţin posibil, măcar posibil ca lucrurile să ne meargă atît de rău încît să nici nu mai putem trece peste ele ? Fiindcă atunci cînd îmi pun problema la modul serios, nu cred că l-am uitat cu adevărat pe Michael. Cred că mi-a mers prost. Of, ştiu că, de fapt, ar trebui să zic: Asta e, mi-a dat papucii... La urma urmei, ce mai contează cinci ani? Treci la altceva.
— Dar aşa şi trebuie: să treci la altceva.
— De ce oare cei ca noi nu-şi recunosc niciodată eşecul ? Niciodată. Poate că ne-ar face mai bine s-o recunoaştem. Şi nu e vorba numai despre dragoste şi bărbaţi. De ce nu putem spune ceva de genul: Sîntem oameni care, din cauza situării noastre accidentale în istorie, am luat parte cu mare intensitate la marele vis - dar numai în închipuirea noastră, şi tocmai asta-i problema, iar acum trebuie să recunoaştem că marele vis a pălit şi că adevărul e cu totul altul, şi anume că niciodată n-o să avem vreun rost. La urma urmei, Molly, nu-i o pierdere prea mare, nu-i aşa? O mînă de oameni, cîţiva oameni de un anumit tip, care spun că s-au săturat, că nu le mai rămîne nimic de făcut. De ce nu ? Ar fi aproape o aroganţă din partea noastră să nu putem spune asta.
— Of, Anna! Toate astea sînt doar din cauza lui Michael. Şi se prea poate ca el să se întoarcă în curînd şi o să vă reînnodaţi relaţia. Şi dacă n-o să vină, de ce te plîngi ? Îţi rămîne scrisul.
— Doamne sfinte, îngăimă Anna. Doamne sfinte.
Apoi, după un moment, făcu un efort şi reveni la tonul ei sigur:
— Da, e foarte ciudat totul... ei bine, trebuie să plec acasă.
— Dar parcă ai zis că Janet era la o prietenă.
— Da, însă am treburi de făcut.
Se sărutară în grabă. Îşi comunicară faptul că nu reuşiseră să se pună pe aceeaşi lungime de undă printr-o scurtă strîngere de mînă, un gest blînd şi chiar comic. Anna ieşi în stradă şi o porni pe jos spre casă. Locuia în Earls Court, la cîteva minute de Molly. Înainte să intre pe strada pe care stătea, o elimină automat din cîmpul său vizual. Ea nu locuia pe stradă, şi nici măcar în clădire, ci în apartament. Şi n-avea de gînd să lase imaginea străzii să-i revină în ochi înainte să închidă în urma ei uşa de la intrare.
Camerele ocupau cele două etaje superioare ale casei, cinci camere mari, două jos şi trei sus. Cu patru ani înainte, Michael o convinsese pe Anna să se mute în propriul ei apartament. îi spusese că nu era bine pentru ea să stea în casa lui Molly, să se afle mereu sub aripa surorii mai mari. Cînd s-a plîns că nu-şi permite un apartament, Michael i-a zis să închirieze o cameră. Se mutase, închipuindu-şi că el o să împartă viaţa aceea cu ea, însă el o părăsise la scurtă vreme. Un timp, a continuat să trăiască după structura pe care i-o impusese Michael. Doi studenţi într-o cameră mare, fiica ei într-alta, iar dormitorul şi sufrageria aranjate pentru două persoane, ea şi Michael. Unul dintre studenţi a plecat, dar Anna nu s-a deranjat să caute pe cineva în locul lui. S-a lăsat cuprinsă de o repulsie bruscă faţă de dormitor, care fusese pregătit pentru a-1 împărţi cu Michael, aşa că s-a mutat în sufragerie, unde dormea şi se ocupa de carnetele sale. La etaj locuia încă un student, un tînăr din Ţara Galilor. Uneori Anna îşi spunea că s-ar fi putut zice că împărţea apartamentul cu un tînăr, însă acesta era homosexual, aşa că nu exista nici o tensiune între ei. Nu dădeau mai-deloc ochii unul cu altul. Anna îşi vedea de viaţa ei, în timp ce Janet era la şcoală, care se afla la doar cîteva sute de metri. Cînd Janet era acasă, i se dedica în întregime ei. O bătrînă venea o dată pe săptămînă să facă curăţenie. Primea bani cu ţîrîita pentru singurul ei roman, *Hotare de război,* care fusese cîndva un bestseller şi care încă îi mai aducea destui bani cît să se descurce. Apartamentul era plăcut, văruit în alb, cu podele strălucitoare. Balustradele şi coloanele scărilor conturau un desen alb pe tapetul roşu.

Acesta era cadrul în care se desfăşura viaţa Annei. Dar numai în singurătate, în camera mare, devenea ea însăşi. Era o cameră lunguiaţă, cu o nişă în care să încapă un pat îngust, în jurul căruia se aflau mormane de cărţi, hîrtii şi un telefon. Pe peretele exterior erau trei ferestre înalte. Într-un capăt al camerei, lîngă şemineu, era aşezat biroul cu maşina de scris, pe care o folosea ca să redacteze scrisori, precum şi recenziile de cărţi şi articolele pe care le scria cîteodată, însă din ce în ce mai rar. În celălalt capăt al odăii, se afla o masă demontabilă, vopsită în negru, iar într-unul dintre sertarele acesteia îşi ţinea cele patru carnete. Pe masă nu punea niciodată nimic. Pereţii şi tavanul camerei erau de culoare albă, însă un alb mînjit de aerul negricios al Londrei. Podeaua era vopsită în negru. Pe pat avea o cuvertură neagră. Draperiile lungi erau de un roşu şters.

Acum Anna se plimba, încetişor, de la o fereastră la alta, cercetînd lumina slabă şi decolorată a soarelui ce nu mai ajungea pe trotuarele care formau caldarîmul adîncit dintre casele victoriene înalte. Acoperi ferestrele, ascultînd cu plăcere alunecarea familiară a inelelor de la draperii care glisau în scobiturile lor adînci şi foşnetul moale al mătăsii grele adunîndu-se şi unindu-se. Aprinse lumina deasupra mesei demontabile, făcîndu-i să strălucească suprafaţa neagră şi lustruită, în care se reflecta pîlpîirea roşie a draperiei de alături. Apoi scoase cele patru carnete, unul cîte unul, şi le aşeză în şir.

Pentru această ocupaţie se folosea de un taburet vechi, pe care îl învîrti pînă îl aduse la înălţimea lui maximă, care atingea aproape nivelul mesei, iar apoi se aşeză, uitîndu-se la cele patru carnete. Arăta ca un general, care, de pe un vîrf de munte, îşi priveşte oştile desfaşurîndu-se în vale, la picioarele lui.

Carnetele

[Cele patru carnete erau identice, de vreo patruzeci şi cinci de centimetri pătraţi, cu coperţi lucioase, ca dintr-o mătase ieftină. Însă culorile le diferenţiau: negru, roşu, galben şi albastru. La deschiderea oricărui carnet, pe primele patru pagini nu părea să existe vreo ordine : în fiecare dintre ele, primele două pagini conţineau nişte mîzgălituri frînte şi propoziţii scrise

doar pe jumătate. Pe urmă apărea un titlu, ca şi cum Anna s-ar fi împărţit în patru aproape automat, Iar apoi, luîndu-se după esenţa celor scrise, ar fi dat nume fiecărei părţi. Întocmai aşa se şi întîmplase. Primul carnet, cel negru, începea cu mîzgălituri, simboluri muzicale împrăştiate, chei sol care se transformau în simbolul € şi viceversa, iar apoi un desen complicat, cu cercuri intersectate, urmate de cuvinte:]

negru
întuneric, e atîta întuneric
e întuneric
e un fel de întunecime aici

[Şi apoi, cu o caligrafie schimbată şi tremurată:]

De fiecare dată cînd mă aşez la masa de scris şi-mi las mintea să zburde liberă, apar cuvintele: E atîta întuneric, sau ceva legat de întunecime. Spaimă. Spaima acestui oraş. Spaima de a fi singură. Un singur lucru mă opreşte să sar în sus şi să mă pun pe urlat sau să dau fuga la telefon să sun pe cineva: fac un efort ca să-mi închipui că sînt din nou în lumina aceea fierbinte... lumina albă, lumina, ochii închişi, lumina roşie şi fierbinte pe ochii mei. Arşiţa aspră şi vibrantă a unui bulgăre de granit. Palma mea lipită de el, mişcîndu-se peste licheni. Aspectul granular al lichenilor. Mici grăunţe, ca nişte urechi de animale minuscule, ca o mătase caldă şi aspră în palma mea, frecîndu-se cu insistenţă de porii pielii mele. Şi fierbinte. Mirosul soarelui pe piatra încinsă. Uscat şi încins, cu mătasea prafului peste obrazul meu, mirosind a soare, soarele. Scrisori de la agentă despre roman. De fiecare dată cînd soseşte una, îmi vine să rîd. Să rîd cu hohotul dezgustului. Un rîs urît, rîsul neputinţei, al autocondamnării. Scrisori fantasmagorice cînd mă gîndesc la un povîrniş de granit încins şi poros, obrajii mei lipiţi de piatra fierbinte, lumina roşie pe pleoape. La prînz cu agenta. Fantasmagoric - romanul e din ce în ce mai mult un soi de creatură cu viaţă proprie. *Hotare de război* nu mai are nimic de-a face cu mine, de-acum le aparţine altora. Agenta zice că ar trebui ecranizat. Am spus nu. Ea a fost răbdătoare - aşa-i cere meseria.

[Aici mîzgălise o dată: 1951.]

(1952) Prînz cu bărbatul din cinema. Discutat distribuţia pentru *Hotare.* Atît de incredibil că-mi venea să rîd. Am zis nu. Pînă la urmă m-a convins. M-am ridicat repede şi n-am mai lungit-o, ba chiar m-am surprins închipuindu-mi cuvintele *Hotare de război* pe faţada unei săli de cinema. Deşi, bineînţeles, el prefera titlul *Dragoste interzisă.*
(1953) Toată dimineaţa încercînd să-mi amintesc cum stăteam jos, sub copacii din lunca de lîngă Mashopi. N-am reuşit.

[Aici apărea titlul sau subtitlul carnetului:]

BEZNA

[Paginile erau traversate, la mijloc, de o linie subţire şi neagră, iar fiecare parte astfel separată era numită:]

Sursă *Bani*

[Sub cuvîntul din stînga se aflau fragmente de propoziţii, scene amintite, scrisori de la prieteni din Africa Centrală lipite pe pagină. Pe partea cealaltă, o descriere a tranzacţiilor

legate de *Hotare de război,* bani primiţi pe traduceri, relatări ale unor întrevederi de afaceri şi aşa mai departe.

După cîteva pagini, însemnările de pe partea stîngă se încheiau. Vreme de trei ani, carnetul negru nu conţinea decît însemnări legate de afaceri şi chestiuni practice, care păreau să fi absorbit amintirile despre Africa materială, concretă, însemnările de pe partea stîngă începeau din nou, lîngă o foaie care părea un manifest scris la maşină, lipit de pagină. Acesta era un sinopsis al filmului *Hotare de război,* care de-acum se numea *Dragoste interzisă,* text pe care Anna îl scrisese în glumă şi care fusese aprobat de departamentul de sinopsisuri de la biroul agentei sale:]

Neînfricatul tînăr Peter Carey, a cărui eminentă carieră universitară la Oxford fusese întreruptă de Al Doilea Război Mondial, e trimis în Africa Centrală împreună cu tineretul înveşmântat în uniformele bleu ale RAF [1] , pentru a fi instruit ca pilot. Idealist şi înflăcărat, tînărul Peter e frapat de agresivitatea întreprinzătoare şi de discriminarea rasială a societăţii orăşelului de provincie, motiv pentru care se înhăitează cu grupul local de stîngişti bogaţi, care se folosesc de radicalismul său tineresc şi naiv. De luni pînă vineri, vociferează împotriva nedreptăţilor comise faţă de negri, dar la sfîrşitul săptămînii chefuiesc într-un hotel luxos din afara oraşului, administrat de un soi de englez tipic, hangiul Boohtby şi drăgălaşa lui soţie, a căror drăguţă fiică adolescentă se îndrăgosteşte de Peter. El o încurajează, lăsîndu-se condus de nechibzuinţa tinereţii. Intre timp, doamna Boothby, neglijată de soţul ei căzut în patima beţiei şi a banilor, dezvoltă o pasiune puternică, dar tainică, pentru arătosul tînăr. Peter, scîrbit de orgiile de weekend ale stîngiştilor, ia legătura, în secret, cu propagandiştii africani din localitate, al căror lider e bucătarul de la hotel. Se îndrăgosteşte de tînăra soţie a bucătarului, neglijată de soţul său înnebunit după politică, dar această dragoste încalcă tabuurile şi moravurile comunităţii de colonişti albi. Doamna Boothby îi surprinde într-un

1. Forţele Aeriene Regale (Royal Air Force).

rendez-vous romantic şi, lăsîndu-se pradă geloziei, înştiinţează autorităţile din tabăra RAF din localitate, care îi promit că Peter va fi transferat departe de colonie. Ea îi povesteşte fiicei sale, fără să-şi dea seama că o face cu scopul de a o umili pe nepăsătoarea tînără pe care Peter a preferat-o în locul ei, iar fata se îmbolnăveşte din cauza insultei aduse mîndrei sale de fată albă şi anunţă că pleacă de acasă, într-o scenă în care mama, ieşindu-şi din minţi, urlă: *Nici măcar n-ai fost în stare să-l atragi. In locul tău, a preferat-o pe negresa aia mizerabilă.* Bucătarul, informat de doamna Bopthby despre infidelitatea soţiei sale, o dă afară, spunîndu-i să se întoarcă la familia ei. Însă fata, într-un acces rebel de orgoliu, se îndreaptă către oraşul învecinat şi alege calea cea mai uşoară, devenind femeie de stradă. Peter, cu inima frîntă şi cu speranţele năruite, îşi petrece ultima noapte în colonie beat, dînd din întîmplare peste iubita lui negresă într-o circiumă părăginită. Cei doi îşi petrec îmbrăţişaţi ultima noapte împreună, în singurul loc în care albii şi negrii se pot întîlni, în bordelul de pe malul apelor murdare ale rîului din oraş. Dragostea lor, pură şi nevinovată, sfărîmată de asprele legi inumane ale ţării şi de invidia celor corupţi, nu mai are nici un viitor. Vorbesc cu jale despre cum se vor întîlni în Anglia după încheierea războiului, însă amîndoi ştiu că aceasta e o minciună curajoasă. Dimineaţa, Peter îşi ia rămas-bun de la grupul de „progresişti" din localitate, cu dispreţul faţă de ei reflectat în ochii lui tineri şi serioşi. Între timp, tînăra lui iubită negresă îl pîndeşte din celălalt capăt al peronului, ascunsă într-un grup de semeni de-ai ei. Cînd porneşte trenul, îi face semn cu mîna, însă el n-o vede, în ochii lui se reflectă deja premoniţia morţii care-l aşteaptă - deşi e un pilot excelent! -, iar ea revine pe străzile din oraşul întunecat, se întoarce în braţele altui bărbat, cu un rîset neruşinat care-i ascunde trista înjosire.

[Pe partea cealaltă, scrisese:]

Bărbatul de la departamentul de sinopsisuri s-a arătat satisfăcut şi s-a apucat să discute cum să facă povestea „mai puţin supărătoare" pentru bogătaşi: de pildă, protagonista n-ar trebui să fie o soţie necredincioasă, care ar fi un personaj prea puţin simpatic, ci mai degrabă fiica bucătarului. Am zis deja că scrisesem textul cu intenţia de a face o parodie, iar el, după o clipă de enervare, a izbucnit în rîs. Am observat cum i se întipărea pe faţă acea mască a toleranţei făţişe şi joviale care e o mască a corupţiei actuale (spre exemplu, tovarăşul X, la asasinarea a trei comunişti britanici în închisorile lui Stalin, a avut pe chip exact aceeaşi expresie cînd a zis: Mă rog, niciodată nu am făcut destule concesii naturii umane) şi l-am auzit spunînd: „Mă rog, domnişoară Wulf, acum aflaţi că atunci cînd stai la masă cu dracul, lingura nu numai că trebuie să aibă o coadă lungă, dar, pe deasupra, trebuie să fie din azbest... E un sinopsis cît se poate de potrivit, scris pe limba lor". Deşi am insistat, nu şi-a pierdut cumpătul şi m-a întrebat, vai, cu cîtă indulgenţă, zâmbind în continuare, dacă nu eram de aceeaşi părere cu el cum că, în ciuda neajunsurilor industriei, se realizau filme bune... „Ba chiar filme cu un mesaj progresist, domnişoară Wulf!" Era încîntat că găsise o exprimare cu care să facă impresie asupra mea şi lăsa să se vadă asta: expresia de pe chipul lui denota mulţumire de sine şi, în acelaşi timp, o cruzime cinică. M-am întors acasă, conştientă că nutream o aversiune mai puternică decît de obicei, aşa încît m-am aşezat şi mi-am impus să citesc romanul, pentru prima oară de la publicare. Ca şi cum l-ar fi scris altcineva. Dacă mi s-ar fi cerut să-i fac o recenzie în 1951, cînd a apărut, aş fi răspuns astfel:

„Un roman de debut, care dezvăluie un adevărat talent tînăr. Noutatea cadrului său - o bază în savana din Rhodesia, în mijlocul unei aşezări de colonişti albi, dezrădăcinaţi şi ahtiaţi după bani, în contrast cu africanii posaci şi deposedaţi; noutatea subiectului - o aventură amoroasă între un tînăr englez, ajuns în colonie din cauza războiului, şi o negresă aproape sălbatică - disimulează faptul că e o poveste prea puţin originală, insuficient dezvoltată. Forţa Annei Wulf constă în simplitatea stilului ei, însă e prea devreme pentru a ști dacă e vorba de simplitatea deliberată a controlului artisic sau de exactitatea formală, adesea înşelătoare, care e atinsă uneori, în mod arbitrar, cînd se permite ca forma romanului să fie dictată de o emoţie puternică".

Dar începînd din 1954 :

„Continuă potopul de romane a căror poveste se derulează într-un cadru african. *Hotare de război* e relatat cu îndemînare şi cu o considerabilă putere de intuiţie în privinţa relaţiilor erotice, mai degrabă melodramatice. Însă fireşte că puţine lucruri noi se mai pot spune despre conflictul dintre albi şi negri. Vrajba şi cruzimea discriminării rasiale a devenit zona cel mai bine documentată a prozei noastre. Cea mai interesantă întrebare suscitată de această nouă relatare de la hotarul rasial este următoarea: dacă opresiunea şi tensiunile din Africa colonizată de albi au existat decenii la rînd, în forme mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cea din prezent, de ce au răbufnit în formă artistică de abia la sfîrşitul anilor '40 şi în anii '50? Dacă am şti răspunsul, am înţelege mai bine relaţiile dintre societate şi talentul pe care aceasta îl produce, dintre artă şi tensiunile care o alimentează. Romanul Annei Wulf a izbucnit aproape doar din indignarea emoţională în faţa nedreptăţii: e bine, dar nu mai e suficient..."

În acea perioadă de trei luni în care am scris recenzii, citind cîte zece cărţi sau mai mult pe săptămînă, am făcut o descoperire: că interesul cu care citeam acele cărţi n-avea nici o legătură cu ceea ce simt atunci cînd citesc - să zicem - Thomas Mann, ultimul scriitor în sensul vechi al cuvîntului, un autor care se folosea de roman pentru a face afirmaţii filosofice despre viaţă. Ideea e că funcţia romanului pare să se schimbe : proza s-a transformat într-un avanpost al jurnalismului. Citim romane ca să aflăm informaţii despre zone ale vieţii pe care nu le cunoaştem: Nigeria, Africa de Sud, armata americană, o aşezare minieră, găştile din

Chelsea etc. Citim ca să *aflăm ce se întîmplă.* Doar un roman din cinci sute sau din două mii are calitatea care să-l transforme într-un roman autentic: calitatea filosofică. Consider că citesc majoritatea romanelor cu *acelaşi fel de curiozitate* pe care l-aş avea pentru un volum de reportaje. Majoritatea romanelor, atunci cînd au un anumit succes, sînt originale în sensul că relatează despre existenţa unui aspect al societăţii, despre un anume gen de personaj care nu fusese încă acceptat în conştiinţa literară generală. Romanul a devenit o funcţie a societăţii fragmentate, a conştiinţei fragmentate. Fiinţele umane sînt atît de divizate, devin din ce în ce mai divizate, din ce în ce *mai subdivizate pe dinăuntru* ca o reflexie a lumii, încît caută cu disperare, fără să-şi dea seama că o fac, informaţii despre alte grupuri din propria lor ţară, ca să nu mai vorbim de subculturile din alte ţări. E o căutare oarbă a propriei lor deplinătăţi, iar romanul-reportaj e un mijloc pentru a atinge acest scop. În această ţară, în Anglia, clasa de mijloc nu ştie nimic despre viaţa clasei muncitoare şi viceversa, iar reportajele, articolele şi romanele se vînd peste hotare şi sînt citite de parcă ar fi nişte studii despre triburi sălbatice. Acei pescari din Scoţia erau o specie diferită de minerii la care am stat în Yorkshire, dar ambele categorii aparţin unei lumi diferite de cea a cartierelor rezidenţiale din jurul Londrei.

Şi totuşi nu sînt în stare să scriu singurul gen de roman care mă interesează pe mine : o carte insuflată de o pasiune intelectuală sau morală îndeajuns de puternică încît să poată crea ordine, să creeze un nou mod de a vedea viaţa. M-am hotărît să nu mai scriu niciodată vreun alt roman. Am cincizeci de „subiecte" despre care aş putea să scriu şi toate ar fi destul de acceptabile. Dacă există ceva de care să putem să fim siguri, acel lucru e că din edituri se vor revărsa în continuare romane acceptabile şi informative. Eu am doar una - cea mai puţin importantă - dintre calităţile necesare pentru a scrie: curiozitatea. E curiozitatea jurnalistului. Mă torturează chinurile nemulţumirii şi ale neajunsului din cauza neputinţei mele de a pătrunde în acele zone ale vieţii pe care mi le interzic felul meu de a trăi, educaţia, sexul, politica şi diferenţele de clasă. Este o boală de care suferă unii dintre cei mai buni oameni ai acestor vremuri - iar unii îi pot suporta povara, în timp ce alţii clachează din cauza ei. Este o nouă sensibilitate, o încercare parţial inconştientă de a atinge o nouă înţelegere imaginativă. Insă e fatală artei. Pe mine mă interesează doar să mă întind la maxim, să trăiesc pe cît mai deplin cu putinţă. Cînd i-am spus asta Mamei Zahăr, mi-a răspuns cu acea neînsemnată încuviinţare din cap, la care recurg oamenii în cazul acestor adevăruri răsunătoare, cum ar fi. ideea că artistul scrie sub imboldul unei neputinţe de a trăi. Îmi amintesc senzaţia de greaţă care m-a încercat atunci cînd am auzit-o spunîndu-mi asta, iar acum, transcriindu-i răspunsul, simt din nou aversiunea provocată de scîrbă: căci toată povestea asta cu arta şi artistul s-a devalorizat atît de mult, încît a ajuns la cheremul oricărui amator sentimental, iar orice persoană care are o legătură reală cu arta simte nevoia s-o rupă la fugă cînd vede acest mărunt gest de satisfacţie, acest surîs care trădează mulţumirea de sine. Pe deasupra, cînd un adevăr a fost cercetat atît de minuţios - iar acesta a devenit subiectul artei în ultimul secol -, cînd s-a transformat într-un clişeu atît de monstruos, începi să te întrebi dacă o fi vorba, fără nici o îndoială, de un adevăr. Începi să te gîndeşti la expresiile „neputinţă de a trăi", „artistul" etc, lăsîndu-le să răsune şi să se dilueze în minte, împotrivindu-te acelei senzaţii de dezgust şi rîncezeală, aşa cum am încercat eu în ziua aceea, în faţa Mamei Zahăr. Dar cît de extraordinar e modul în care ceva atît de învechit reiese proaspăt şi autoritar de pe buzele psihanalizei. Mama Zahăr, care e tocmai o femeie cultă, o europeană cufundată în cultură, debita atîtea banalităţi în calitatea sa de vraci, încît i s-ar fi făcut ruşine dacă s-ar fi aflat printre prieteni şi nu în cabinetul de consultaţii. O unitate de măsură pentru viaţă şi alta pentru canapeaua pacientului. Tocmai asta n-am mai putut să suport, în ultimă instanţă. Pentru că e vorba de o unitate de măsură morală în cazul vieţii şi de o alta în cazul pacienţilor. Ştiu prea bine cărei unităţi de măsură proprii îi aparţine acest roman, *Hotare de război.* Ştiam şi cînd l-am scris. Simţeam atunci aceeaşi ură pe care o simt acum. Cum acea parte din mine căpătase atîta putere încît ameninţa să înghită totul, m-am dus la vraci, cu sufletul deschis. Şi totuşi, atunci

cînd s-a ivit cuvîntul Artă, vraciul însuşi a zîmbit de complezenţă: acel animal sacru care este artistul justifica totul - tot ce face el este justificat. Zîmbetul de complezenţă, încuviinţarea tolerantă din cap nici măcar nu reprezintă apanajul vracilor culţi sau al profesorilor, ci le aparţine tuturor zarafilor, infimilor şacali din presă, duşmanilor. Cînd un mogul din lumea filmului vrea să cumpere un artist, îşi numeşte victima „artist", deşi adevăratul motiv pentru care caută talentul autentic şi scînteia creativă e pentru că vrea să le distrugă - fără să-şi dea seama că asta vrea: să se disculpe distrugînd originalitatea, îi spune victimei sale: „Eşti un artist, fireşte..." Iar victima, de cele mai multe ori, surîde afectat şi îşi înghite sila.

Adevăratul motiv pentru care atît de mulţi artişti trec azi la politică, la „artă angajată" şi aşa mai departe e că aleargă după o disciplină, oricare o fi ea, care să-i salveze de otrava cuvîntului „artist" folosită de duşman.

Îmi aduc aminte prea bine momentul în care s-a născut acel roman. Inima îmi bătea frenetic, iar apoi, cînd mi-am dat seama că urma să scriu, am cumpănit despre ce să scriu. „Subiectul" nu avea aproape nici o însemnătate. Cu toate acestea, ceea ce mă interesează acum e tocmai asta: de ce n-am scris o relatare a celor întîmplate, în loc să modelez o „poveste" care n-avea nimic de-a face cu tema din care s-a născut? Desigur, relatarea directă, simplă şi lipsită de formă n-ar fi alcătuit un „roman" şi n-ar fi fost publicată. Însă pe mine, la modul cel mai sincer, nu mă interesa să „fiu o scriitoare" şi nici să fac bani din asta. Nu mă refer acum la jocul pe care îl practică scriitorii, în sinea lor, atunci cînd scriu, jocul psihologic - acel incident din carte provenea dintr-un incident real, acel personaj era o prelucrare a unei persoane din viaţa cotidiană, iar acea relaţie era îngemănată, psihologic, cu cealaltă. Eu îmi pun pur şi simplu întrebarea: De ce să spui o poveste ? Nu că ar fi o poveste proastă, falsă sau care ar fi denigrat ceva anume. Însă de ce să nu spui, pur și simplu, adevărul?

Mi se face rău cînd mă uit la parodia din sinopsis, la scrisorile primite de la compania producătoare de filme. Şi totuşi, ştiu că ceea ce i-a entuziasmat atît de tare pe producători a fost tocmai elementul care a asigurat succesul romanului. Romanul este „despre" o problemă rasială. În paginile lui, n-am spus nimic care să nu fie adevărat. Însă emoţia din care s-a născut a fost ceva înspăimîntător: a fost freamătul nesănătos, febril şi clandestin al vremurilor de război, o nostalgie ascunsă, o poftă de desfrîu, de libertate, de sălbăticie, de lipsă a formei. Mi-e atît de clar că acum nu pot citi romanul fără să mi se facă ruşine, ca şi cum aş umbla goală pe stradă. Şi totuşi, nimeni nu pare să observe asta. Nici unul dintre criticii literari, nici unul dintre prietenii mei culţi şi literaţi n-a observat asta. E un roman imoral pentru că acea teribilă nostalgie ascunsă îi luminează fiecare frază. Şi ştiu că, pentru a scrie alt roman, pentru a scrie cele cincizeci de relatări despre societate, utilizînd datele pe care le deţin, ar trebui să-mi provoc, în mod intenţionat, aceeaşi emoţie. Căci tocmai această emoţie ar face ca aceste cincizeci de cărţi să fie romane şi nu reportaje.

Cînd încep să mă gîndesc la acea vreme, la weekendurile petrecute în hotelul Mashopi împreună cu grupul acela, mai întîi trebuie să decuplez ceva în mine, căci altminteri ar reieşi o „poveste", un roman, şi nu adevărul. E ca şi cînd ţi-ai aminti o aventură sentimentală deosebit de intensă, o obsesie sexuală. E fantastic să poţi demonstra cum, pe măsură ce se adînceşte nostalgia, „poveştile" încep să prindă contur datorită emoţiei, înmulţindu-se ca nişte celule urmărite la microscop. Există totuşi atîta forţă în acea nostalgie, încît nu pot scrie aceste rînduri decît dacă mă opresc la fiecare două-trei fraze. Nimic nu are atîta forţă cît acest nihilism, această înclinaţie furioasă de a arunca totul peste bord, această voinţă, această poftă de a lua parte la desfrîu. Emoţia aceasta reprezintă unul dintre cele mai puternice motive ale continuării războaielor. Iar cei care au citit *Hotare de război* s-au hrănit din această emoţie, chiar dacă nu şi-au dat seama. De aceea mi se face ruşine şi mă simt în continuare ca şi cum aş fi comis o crimă.

Grupul era format din oameni adunaţi la întîmplare, care ştiau că nu aveau să se mai întîlnească după încheierea acelei etape concrete a războiului. Ştiau cu toţii - şi o recunoşteau

cu absolută sinceritate - că nu aveau nimic în comun.

Pe lîngă entuziasmul, credinţa şi îngrozitoarele greutăţi pe care le provoca războiul în alte părţi ale lumii, în cazul nostru, particularitatea a fost, de la bun început, un sentiment ambiguu. De îndată a devenit clar că, pentru noi, războiul avea să se dovedească a fi un lucru excelent. Fenomenul nu era deloc complicat, aşa că nu era nevoie de explicaţia unui expert. Prosperitatea materială a ajuns, concret, şi în Africa Centrală şi de Sud; dintr-odată erau mai mulţi bani pentru toată lumea, ba chiar şi pentru africani, de la care se aştepta doar să aibă minimul necesar ca să rămînă în viaţă şi să muncească. Nu s-a produs nici o criză serioasă de bunuri care să poată fi cumpărate cu acei bani sau, dacă s-a produs, n-a fost destul de gravă încît să se răsfrîngă asupra desfătării vieţii. Producătorii locali au început să producă ceea ce erau obişnuiţi să importe, astfel dovedindu-se încă o dată că războiul are două feţe. Era o economie atît de letargică, de neglijată, atît de bazată pe mîna de lucru insuficientă şi depăşită, încît era nevoie să fie scuturată bine din afară. Iar războiul a reprezentat tocmai acea zguduitură necesară.

Mai exista un motiv pentru cinism, căci oamenii au început să se arate cinici, sătui deja să se ruşineze, aşa cum făcuseră odinioară. Războiul se prezenta ca o cruciadă împotriva doctrinelor răuvoitoare ale lui Hitler, împotriva rasismului etc. Însă toată întinderea aceea enormă de pămînt, care acoperea aproape jumătate din întreaga suprafaţă a Africii, era condusă tocmai după concepţia lui Hitler cum că unele fiinţe umane sînt mai bune decît altele datorită rasei. Mulţimea de africani de pe tot continentul — sau, cel puţin, cei care iveau o anumită cultură - se amuzau sardonic în faţa spectacolului stăpînilor albi care propovăduiau cruciada împotriva diavolului rasismului. Îi distra spectacolul şefilor albi, atît de nerăbdători să pornească la luptă pe orice front apropiat, împotriva unei doctrine pe care aveau s-o apere pînă la moarte pe propriul lor teritoriu. În timpul războiului, secţiunile din ziare unde se publicau scrisorile cititorilor erau pline de discuţii despre cît de sigur era să pui o armă în mîna unui soldat african, fie şi un pistol de jucărie, din moment ce ar fi putut să tragă asupra stăpînilor lui albi sau, cine ştie, să folosească cunoştinţele dobîndite despre arme, atît de utile, mai tîrziu. S-a ajuns, pe bună dreptate, la concluzia că nu ar fi sigur.

Iată două motive bune pentru ca războiul să-şi aibă încînitătoarele sale ironii, în ceea ce ne priveşte pe noi, încă de la început.

(Mă întorc iarăşi la tonul dăunător, chiar dacă detest acest ton. Şi totuşi, am trăit cu el luni la rînd, ani întregi - şi ne-a dăunat tuturora, sînt sigură de asta. Era denigrant, ca o paralizie a sentimentelor, ca şi cînd nu ştiam cum sau nu voiam să facem legătura între lucruri contradictorii pentru a obţine un întreg; astfel încît să putem trăi înăuntrul său, oricît ar fi fost de îngrozitor. Negarea înseamnă că nu poţi nici să distrugi, nici să schimbi, negarea înseamnă, la urma urmei, moartea sau sărăcirea individului.)

Voi încerca să expun datele, pe scurt. Pentru populaţie în general, războiul a avut două etape. În prima, lucrurile mergeau prost şi înfrîngerea părea posibilă; această etapă s-a încheiat, în cele din urmă, la Stalingrad. Cea de-a doua etapă a însemnat să răbdăm pînă la victorie.

Pentru noi - şi cînd zic „noi" mă refer la stîngişti şi la liberalii asociaţi cu stînga - războiul a avut trei etape. Prima a fost cînd Rusia n-a vrut să ia parte la război, ceea ce ne-a paralizat luările de poziţie politice (e vorba de vreo cincizeci sau o sută de persoane, a căror resursă emoţională fusese încrederea în Uniunea Sovietică). Această perioada s-a încheiat atunci cînd Hitler a atacat Rusia. A urmat, de îndată, o explozie de energie.

Oamenii se înfierbîntă prea mult cînd vine vorba de comunism - sau, mai bine zis, de propriile partide comuniste – şi ia în considerare un subiect care va fi, cîndva, teren fertil pentru sociologi. Mă refer la activităţile sociale produse ca rezultat direct sau indirect al existenţei unui partid comunist, adică la oamenii sau grupurile de oameni pe care, fără

ca ei să-şi dea seama, Partidul Comunist i-a inspirat, i-a însufleţit sau le-a adus un nou suflu de viaţă. Iar acest lucru e valabil în toate ţările în care au existat asemenea partide, oricît de reduse ar fi fost ele. În orăşelul nostru, la un an după intrarea Rusiei în război şi după ce stînga îşi recăpătase astfel curajul, au apărut (pe lîngă activităţile Partidului, căci nu la acestea mă refer acum) o mică orchestră, cercuri de lectură, două trupe de teatru, o asociaţie de film, un studiu realizat de amatori despre afecţiunile copiilor africani din oraşe - care, odată publicat, a tulburat conştiinţa albilor şi a reprezentat începutul unui sentiment tardiv de vinovăţie - şi vreo şase grupuri de discuţii despre probleme africane. Pentru prima dată de la întemeiere, acel oraş cunoştea o anumită viaţă culturală, de care se bucurau sute de persoane care nu auziseră altceva despre comunişti decît că erau nişte oameni odioşi. Şi, bineînţeles, multe dintre aceste fenomene au fost dezaprobate chiar de către comunişti, care pe atunci se aflau la apogeul energiei şi dogmatismului lor. Şi totuşi, comuniştii îi inspiraseră, pentru că o încredere devotată în omenire produce valuri în toate direcţiile.

Pentru noi, a început atunci o perioadă de activitate intensă (lucru valabil pentru toate oraşele din acea parte a Africii). Această etapă de încredere triumfătoare s-a încheiat în cursul anului 1944, cu mult înaintea terminării războiului. Schimbarea nu s-a datorat unui eveniment extern, precum o modificare a orientării politice a Uniunii Sovietice. A fost, în schimb, o schimbare internă, autoindusă, iar dacă privesc în urmă, pot indica, aproape exact, momentul în care s-a produs, imediat după crearea „grupului" comunist. Fireşte că toate cluburile, grupurile de discuţii şi aşa mai departe, au dispărut la începutul Războiului Rece, iar orice dovadă de interes faţă de China şi de Uniunea Sovietică a devenit suspectă – nu mai era *de bon ton.* (Au continuat să existe organizaţiile strict culturale, precum orchestrele, trupele de teatru etc.) Dar cînd atitudinea de „stînga", cea „progresistă" sau „comunistă" - oricare cuvînt e potrivit, iar după atîta vreme e greu de spus - era la apogeu în oraşul nostru, nucleul central de oameni care iniţiaseră totul cădea deja într-o stare de apatie, de derută sau, în cel mai bun caz, funcţiona dintr-un simţ al datoriei. Fireşte, la vremea aceea, nimeni n-a înţeles asta, însă era ceva inevitabil. Acum e limpede că, în structura Partidului Comunist sau a oricărui alt grup funcţionează un principiu inerent de autodiviziune. Toate partidele comuniste, de pretutindeni, există şi poate chiar prosperă datorită acestui proces prin care se înlătură anumiţi indivizi sau trupuri: nu datorită meritelor sau neajunsurilor personale, ci conform modului în care aceştia corespund dinamismului intern al partidului în orice moment. În grupul nostru de dletanţi, mic şi grotesc, la drept vorbind, n-a survenit nici un eveniment care să nu se fi întîmplat deja în cadrul grupului Iskra din Londra, la începutul secolului, cînd au apărut primele forme de comunism organizat. Dacă am fi ştiut, cît de cît, ceva despre istoria mişcării din care făceam parte, am fi fost scutiţi de cinism, de frustrare şi de dezorientare, însă nu despre asta vreau să vorbesc acum. În cazul nostru, logica internă a „centralismului" a făcut ca procesul dezintegrări să devină inevitabil, fiindcă nu aveam nici o legătură cu mişcările africane care existau: asta se întîmpla înaintea apariţiei oricărei mişcări naţionaliste, a oricărei grupări sindicale. Existau, pe atunci, cîţiva africani care s-au întîlnit, în taină, sub nasul poliţiei, dar care n-au avut încredere în noi, pentru că eram albi. Unul sau doi au venit să ne ceară sfatul în privinţa unor probleme formale, însă, n-am ştiut niciodată ce le trecea prin minte. Situaţia făcea ca un grup de politicieni albi extrem de militanţi să opereze într-un spaţiu gol, pentru că masele de culoare nu începuseră să se agite, aşa cum n-aveau s-o facă nici în următorii ani. Iar aceasta se aplica şi în cazul Partidului Comunist din Africa de Sud. Pe noi ne-au distrus foarte repede luptele, conflictele şi polemicile din interiorul grupului nostru, care ar fi putut să fie canalizate înspre o tendinţă de creştere, dacă nu am fi fost un corp străin, lipsit de rădăcini. În timp de un an, grupul nostru s-a divizat, au apărut subgrupuri, cu trădători şi cu un nucleu loial, ai cărui membri au continuat să se schimbe, în afară de unul sau doi. Cum nu înţelegeam procesul, acesta ne-a vlăguit de energie emoţională. însă, deşi

ştiu că procesul de autodistrugere a început aproape la apariţia grupului, nu pot să indic cu precizie momentul în care s-a schimbat tonul discuţiilor şi comportamentul nostru. Depuneam aceleaşi eforturi, dar pe fondul unui cinism care se agrava în mod constant. Iar în afara întrunirilor formale, glumele noastre veneau în contradicţie cu lucrurile pe care le afirmam şi în care credeam cu toată convingerea. Tocmai în acea perioadă a vieţii mele am învăţat să acord atenţie modului în care glumesc oamenii. Se poate ca tonul uşor maliţios sau inflexiunea cinică a vocii să se fi dezvoltat, timp de zece ani, într-un cancer care a distrus o întreagă personalitate. Am asistat adesea la acest proces şi în multe alte locuri, pe lîngă organizaţiile politice sau comuniste.

Grupul despre care vreau sa scriu a devenit un grup după o ceartă îngrozitoare în „Partid" (trebuie să pun ghilimelele pentru că acesta n-a fost niciodată constituit instituţional, fiind mai degrabă un soi de entitate emoţională). S-a împărţit în două, din cauza unui element care nici măcar nu era prea important: de fapt, era atît de lipsit de importanţă, încît nu-mi aduc aminte despre ce-a fost vorba, ci doar uimirea noastră îngrozită că toată ura şi înverşunarea pe care le simţeam cu toţii s-ar fi putut datora unei mici probleme de organizare. Cele două grupuri au căzut de acord să-şi continue colaborarea - măcar atîta minte ne rămăsese şi nouă, însă deja aveam politici diferite. Îmi vine să rîd, chiar şi acum, de disperare : totul pare atît de irelevant, iar adevărul era că grupul nostru semăna cu un grup de exilaţi, cu acea înverşunare febrilă a exilaţilor din cauza unor fleacuri. Iar noi toţi, douăzeci şi ceva, cîţi eram, semănăm cu nişte exilaţi: datorită faptului că ideile noastre erau cu mult înaintea dezvoltării ţării. Da, acum îmi aduc aminte că cearta a început din cauză că jumătate din organizaţie se plîngea că anumiţi membri nu erau „înrădăcinaţi în ţară". Din acest motiv ne-am despărţit.

Iar acum să aruncăm o privire şi la micul nostru subgrup. Erau trei bărbaţi din taberele de aviaţie, care se cunoscuseră mai întîi la Oxford - Paul, Jimmy şi Ted. Apoi George Hounslow, care lucra la drumuri. Pe urmă, Willi Rodde, refugiatul german. În cele din urmă, două fete: eu şi Maryrose, care se născuse în ţară. Eu eram diferită de ceilalţi membri ai grupului, singura care era liberă: liberă în sensul că, de la bun început, eu alesesem să merg în colonie şi puteam să plec oricînd voiam. De ce n-am plecat? Uram locul acela, îl detestasem din momentul cînd sosisem, în 1939, ca să mă mărit şi să devin soţia unui cultivator de tutun. îl cunoscusem pe Steven la Londra, cu un an înainte, cînd venise în vacanţă. A doua zi după ce am ajuns la ferma lui, ştiam deja că, deşi Steven îmi plăcea, nu voi putea suporta niciodată viaţa de acolo. Însă, în loc să mă întorc la Londra, m-am dus la oraş şi am devenit secretară. Viaţa mea pare să fi constat, ani la rînd, din activităţi pe care începeam să le fac cu gîndul că sînt provizorii, temporare, fără prea mult entuziasm, dar apoi mă conformam. Spre exemplu, am devenit „comunistă" pentru că stîngiştii erau singurii oameni din oraş care aveau o anumită energie morală, singurii cărora li se părea de la sine înţeles că discriminarea rasială era monstruoasă. Şi totuşi, în mine au coexistat întotdeauna două personalităţi, „comunista" şi Anna, iar Anna o judeca tot timpul pe comunistă şi viceversa. Un soi de letargie, presupun. Ştiam că se apropia războiul şi că avea să fie greu să obţin un bilet de întoarcere în Anglia, dar am rămas. Deşi nu-mi făcea plăcere viaţa de acolo şi nu eram omul care să se dea în vînt după distracţii, eu tot mergeam la serate şi la petreceri dansante – îmi plăcea totuşi să joc tenis şi să stau la soare. Pare să se fi întîmplat cu atîta vreme în urmă, încît nu mă *simt* făcînd nici unul dintre lucrurile astea. Nu pot să-mi „amintesc" cum era să fiu secretara domnului Campbell şi să dansez în fiecare seară etc. Ca şi cum totul i s-ar fi întîmplat altcuiva. E adevărat, azi îmi pot închipui toate acestea, dar nici măcar asta n-a fost cu putinţă pînă cînd n-am găsit, deunăzi, o fotografie veche în care apărea o fătucă slabă şi fragilă, în alb-negru, aproape ca o păpuşă. Firește, eram mai versată decît fetele din colonie, dar mult mai puţin experimentată: într-o colonie, oamenii au mai multă libertate să facă după bunul plac. Fetele pot face lucruri pentru care eu ar fi trebuit să mă zbat în Anglia. Versarea mea era literară şi socială. Eram

copil mic în comparaţie cu o fată precum Maryrose, în ciuda aparentei sale fragilităţi şi vulnerabilităţi. Fotografia mă înfăţişează stînd pe treptele clubului, ţinînd în mînă o rachetă de tenis. S-ar zice că mă distrez şi că am un aer critic: o feţişoară tăioasă. N-am dobîndit niciodată acea admirabilă calitate a celor din colonie: jovialitatea. (De ce e admirabilă? Nu ştiu, dar îmi place.) Dar nu-mi aduc aminte ce simţeam, în afară de faptul că mi-am repetat, în sinea mea, zi de zi, chiar şi după ce a început războiul, că trebuie să-mi cumpăr biletul de întoarcere acasă. Cam pe atunci l-am cunoscut pe Willie Rodde şi m-am implicat în politică. Nu pentru prima oară. Desigur, eram prea tînără ca să mă fi implicat în Războiul Civil din Spania, dar aveam prieteni care contribuiseră la cauza spaniolă, aşa că nici comunismul şi nici stînga politică nu reprezentau ceva nou pentru mine. Nu-1 plăceam pe Willi şi nici el nu mă plăcea. Totuşi am început să trăim împreună – sau cel puţin în măsura în care aşa ceva e cu putinţă într-un oraş în care toată lumea ştie ce faci. Aveam camere în acelaşi hotel şi luam masa împreună. Am trăit astfel vreme de trei ani. În ciuda faptului că nu ne-am plăcut şi nu ne-am împăcat bine niciodată. Nu ne făcea plăcere să împărţim patul. Fireşte, pe de altă parte, eu eram lipsită de experienţă, din moment ce mă culcasem doar cu Steven şi doar pentru o scurtă perioadă. Dar chiar şi aşa, îmi dădeam seama, la fel ca Willi, că eram incompatibili. Cum între timp am mai învăţat despre sex, ştiu că acest cuvînt, „incompatibil", reprezintă ceva foarte concret. Nu înseamnă că nu eşti îndrăgostit, că nu există înţelegere reciprocă sau că îţi lipseşte răbdarea sau că eşti ignorant. Două persoane pot fi incompatibile sexual, chiar dacă sînt absolut fericite, în pat, cu alte persoane, ca şi cum însăşi structurile chimice ale trupurilor lor ar fi ostile. Ei bine, eu şi Willi am înţeles atît de bine asta, încît nu ne-a rănit orgoliul. Însă sentimentele noastre au fost afectate, şi tocmai aceasta era problema. Simţeam un fel de milă pentru celălalt: eram amîndoi permanent copleşiţi de un sentiment de tristă neajutorare, pentru că nu eram în stare să ne facem fericiţi, unul pe celălalt, la acest nivel. Însă nimic nu ne împiedica să ne căutăm alţi parteneri, deşi n-am făcut-o. Nu e de mirare că eu n-am făcut-o, din cauza acelei trăsături ale mele pe care o numesc letargie - sau curiozitate - şi care mă reţine într-o situaţie mai multă vreme decît ar trebui. Slăbiciune? înainte să scriu acest cuvînt, nu mi-a dat niciodată prin cap că mi s-ar putea aplica mie. Însă presupun că mi se aplică. Willi, totuşi, nu dădea dovadă de slăbiciune. Dimpotrivă, era cea mai nemiloasă fiinţă pe care am cunoscut-o vreodată. Odată ce-am scris aceste rînduri, sînt uluită. Ce vreau să spun? Willi era în stare de o imensă bunătate. Iar acum îmi aduc aminte că, în toţi acei ani, am descoperit că orice adjectiv pe care l-aş fi folosit pentru a-1 descrie pe Willi îşi avea contrariul său, care era la fel de potrivit. M-am uitat în hîrtiile mele vechi. Găsesc o listă, intitulată *Willi:*

Nemilos	Amabil
Rece	Cordial
Sentimental	Realist

Şi aşa mai departe, pînă la sfîrşitul paginii. Iar dedesubt, am scris: „In procesul scrierii acestor cuvinte am descoperit că nu ştiu nimic despre Willi. Dacă e vorba de o persoană pe care o înţelegi, nu trebuie să întocmeşti o listă de cuvinte".

Însă, de fapt, ceea ce am descoperit - deşi nu ştiam asta pe atunci - era că toate acele cuvinte sînt lipsite de sens, indiferent ce personalitate ar descrie ele. Cînd descrii o persoană, spui: „Willi, stînd ţeapăn în capul mesei, îşi lăsă ochelarii rotunzi să scînteieze înspre oamenii care îl priveau şi spuse, pe un ton formal, dar cu un umor grosolan, lipsit de tact..." Ceva de genul ăsta. însă ideea e că - iar acest lucru mă obsedează (şi cît de ciudat e ca această obsesie să se manifeste, cu atîta vreme în urmă, sub forma acelor zadarnice liste de cuvinte contrarii, fără să ştiu măcar cum va decurge totul) - aşadar, ideea e că eu accept amoralitatea, odată ce spun că aceste cuvinte, precum bun/rău, puternic/slab, sînt irelevante. Şi o accept în momentul în care încep să scriu „o povestire", „un roman", pur şi simplu pentru că nu-mi pasă. Îmi pasă

doar de faptul că ar trebui să-i descriu pe Willi şi pe Maryrose în aşa fel încît cititorul să-i poată percepe drept fiinţe reale. Şi asta-i tot ce-mi mai rămîne, după ce-am trăit, timp de douăzeci de ani, înăuntrul şi în preajma stîngii politice, ceea ce înseamnă douăzeci de ani în care m-a preocupat chestiunea moralităţii în artă. Aşa că ceea ce spun, de fapt, e că personalitatea umană, acea flacără unică, e atît de sfîntă pentru mine, încît orice altceva devine lipsit de importanţă. Oare asta spun, de fapt? Şi dacă da, atunci ce înseamnă această poziţie?

Dar hai să revenim la Willi. El era centrul emoţional al subgrupului nostru şi, înainte de sciziune, fusese centrul marelui grup - un alt bărbat puternic, asemănător cu Willi, conducea acum celălalt subgrup. Willi era centrul datorită siguranţei sale absolute că avea dreptate. Era un maestru al dialecticii: putea să fie foarte subtil şi inteligent în diagnosticarea unei probleme sociale, dar chiar în următoarea propoziţie putea fi prostesc de dogmatic. Odată cu scurgerea timpului, a devenit, treptat, din ce în ce mai încăpăţînat. Şi totuşi, partea ciudată era că oamenii continuau să se învîrtă în jurul lui Willi: oameni mai fini decît el, chiar şi atunci cînd îşi dădeau seama că îndruga prostii. Chiar şi atunci cînd ajunseserăm să-i rîdem în faţă din cauza vreunei mostre atroce de ciopîrţire a logicii, am continuat să ne învîrtim în jurul lui şi să depindem de el. Pare îngrozitor faptul că un asemenea lucru este cu putinţă.

De pildă, în primă fază, cînd el a început să se impună, iar noi l-am acceptat, ne-a spus că fusese membru al mişcării de rezistenţă clandestine care lupta împotriva lui Hitler. Avea şi o poveste fantastică despre cum omorîse trei soldaţi SS, pe care îi îngropase în taină şi apoi fugise spre graniţă şi, de acolo, în Anglia. Noi l-am crezut, bineînţeles. De ce nu? Dar chiar şi după ce Sam Kettner, care venise de la Johannesburg şi îl cunoştea de ani de zile, ne-a spus că, în Germania, Willi nu fusese decît un liberal şi că nu se alăturase niciodată vreunui grup antihitlerist, ci doar îşi părăsise ţara atunci cînd cei de vîrsta lui au devenit eligibili pentru înrolare, chiar şi atunci noi am continuat să-1 credem pe Willi. Oare pentru că îl credeam în stare de lucrurile pe care ni le povestise? Mă rog, sînt convinsă că aşa era. Cumva pentru că, pe scurt, valoarea cuiva e dată de valoarea fanteziilor sale?

Dar nu povestea lui Willi vreau s-o spun - era destul de tipică pentru acea vreme. El era un refugiat dintr-o Europă mondenă, blocat pe perioada războiului într-o pustietate îndepărtată. Ceea ce vreau să descriu este caracterul lui – dacă pot. Ei bine, cel mai remarcabil lucru la el era modul în care se apuca să calculeze tot ce i s-ar fi putut întîmpla în următorii zece ani, pentru ca apoi să-şi facă planuri anticipat. Nimic nu e mai greu de înţeles pentru majoritatea oamenilor decît faptul că o persoană poate să se organizeze, în mod constant, pentru a face faţă tuturor împrejurărilor neprevăzute care s-ar putea ivi în timp de cinci ani. Cuvîntul pe care îl folosim pentru a descrie o asemenea situaţie este „oportunismul", însă foarte puţini oameni sînt cu adevărat oportunişti. Pentru aşa ceva nu e nevoie doar de claritate mentală în privinţa propriei persoane, acest caz fiind destul de comun, ci de o energie puternică şi tenace, care e mult mai rar întîlnită. Spre exemplu, în timpul celor cinci ani de război, Willi a băut bere (pe care o detesta) în fiecare sîmbătă dimineaţa cu un bărbat de la Brigada de Criminalistică (pe care îl dispreţuia), deoarece estimase că era foarte probabil ca acest bărbat anume să devină un ofiţer important pînă în momentul în care Willi ar fi putut să aibă nevoie de el. Şi avea dreptate, pentru că, atunci cînd s-a încheiat războiul, tocmai acest bărbat şi-a folosit relaţiile pentru a-i obţine lui Willi naturalizarea cu mult înaintea celorlalţi refugiaţi. Şi astfel, Willi a putut să plece din colonie cu doi ani înaintea lor. După cum s-a dovedit, n-a ales să trăiască la Londra, ci să se întoarcă la Berlin, căci, dacă s-ar fi hotărît să plece în Anglia, atunci ar fi avut nevoie de cetăţenie britanică şi aşa mai departe. În tot ce făcea el se regăsea această doză de planificare calculată atent. Şi totuşi era atît de evident că nimeni nu-1 credea în stare de aşa ceva. De pildă, noi credeam că el chiar îl plăcea, ca om, pe tipul de la Brigada de Criminalistică, dar că îi era ruşine să recunoască totuşi că prinsese drag de un „duşman de

clasă". Iar cînd Willi spunea: „îmi va fi de folos într-o zi", noi rîdeam cu afecţiune, de parcă i-am fi descoperit o slăbiciune care-l făcea mai uman.

Căci, firește, îl credeam inuman. El juca rolul comisarului, al conducătorului intelectual comunist. Şi totuşi, era cea mai burgheză persoană pe care am cunoscut-o vreodată. Prin asta vreau să spun că Willi avea o înclinaţie naturală spre ordine, corectitudine şi menţinere a stării existente, îmi aduc aminte că Jimmy rîdea de el şi-i spunea că dacă s-ar fi aflat, miercuri, în fruntea unei revoluţii victorioase, pînă joi ar fi fost numit deja ministru al Moralităţii Convenţionale. În replică, Willi spunea că el era socialist, şi nu anarhist.

Nu arăta pic de compătimire pentru cei slabi de înger, pentru nevoiaşi sau pentru inadaptaţi. îi dispreţuia pe oamenii care permiteau ca vieţile lor să fie tulburate de trăirile personale. Ceea ce nu însemna că nu era în stare să petreacă nopţi întregi dînd sfaturi unui om aflat la ananghie; însă, cel mai adesea, poveţele lui îi dădeau suferindului impresia că era o persoană incapabilă şi nevrednică.

Willi avea cea mai convenţională educaţie de clasă mijlocie superioară cu putinţă. Berlinul la sfîrşitul anilor '20 şi în anii '30: o atmosferă pe care el o numea decadentă, dar din care făcuse parte cu vîrf şi îndesat. O mică experienţă homosexuală la vîrsta de treisprezece ani. Sedus de menajeră pe cînd avea paisprezece ani. Apoi petrecerile, maşinile rapide, cîntăreţele de cabaret. O tentativă sentimentală de-a aduce pe calea cea bună o prostituată, lucru de care acum vorbea cu un cinism sentimental. Un dispreţ aristocratic faţă de Hitler. Şi, întotdeauna, o mulţime de bani.

Pînă şi în această colonie, chiar şi atunci cînd nu cîştiga decît cîteva lire pe săptămînă, Willi tot era îmbrăcat ireproşabil, etalîndu-şi eleganţa într-un costum făcut pe zece şilingi de un croitor indian. Era un tip de înălţime medie, uscăţiv, uşor adus de spate, avea părul lins, negru şi strălucitor, dar începuse să chelească tot mai mult. Fruntea înaltă şi palidă, nişte ochi verzi peste măsură de glaciali şi un nas autoritarist. În timp ce oamenii vorbeau, îi asculta răbdător, cu lentilele scăpărînd, iar apoi îşi dădea jos ochelarii, lăsîndu-şi la vedere ochii, care la început erau neputincioşi şi clipea des pînă se obişnuia, după care se îngustau brusc şi deveneau critici. Pe urmă vorbea cu o aroganţă atît de naturală încît îi lăsa pe toţi ceilalţi cu gura căscată. Acesta era Wilhelm Rodde, revoluţionarul profesionist care mai tîrziu (după ce n-a reuşit să-şi găsească slujba bine plătită la o firmă din Londra pe care se baza) s-a dus în Germania de Est (observînd cu obişnuita lui sinceritate brutală: „Mi se spune că toată lumea trăieşte foarte bine aici, cu maşini şi şoferi") şi a devenit un funcţionar învestit cu destulă putere. Şi sunt convinsă că e un funcţionar nemaipomenit de eficient. Sunt convinsă că e cumsecade, atunci cînd se poate. Dar îmi aduc aminte de el la Mashopi, îmi aduc aminte de noi toţi la Mashopi, căci toţi acei ani de nopţi petrecute discutînd şi organizînd, pe cînd eram nişte fiinţe politice, îmi par acum mai puţin revelatori pentru cum eram noi atunci, decît mi se părea mie că sînt atunci cînd eram la Mashopi. Deşi, bineînţeles, după cum am mai spus, asta e adevărat doar pentru că ne aflam într-un vid politic, fără să avem nici o şansă de a ne exprima în termenii responsabilităţii politice.

Cei trei bărbaţi din tabără nu aveau nimic altceva în comun decît uniforma militară, deşi fuseseră prieteni la Oxford. Recunoşteau şi ei că sfîrşitul războiului avea să fie şi sfîrşitul apropierii lor. Uneori, recunoşteau pînă şi faptul că nu se plăceau unul pe celălalt - şi făceau asta pe un ton relaxat, surd, autozeflemitor, pe care îl aveam cu toţii în acea perioadă. Noi toţi, în afară de Willi, care, doar ca să-i lase pe ceilalţi să se simtă liberi în voia lor, făcea o concesie faţă de tonul şi stilul vremii. Era felul său de a lua parte la anarhie. La Oxford, cei trei fuseseră homosexuali. Cînd scriu cuvîntul şi mă uit la el, îmi dau seama ce potenţial tulburător are. Dar aducîndu-mi aminte de cei trei, de cum erau ei şi ce caractere aveau, nu resimt nici un şoc, nici un moment de tulburare. Şi totuşi, cuvîntul *homosexual,* aşternut pe hîrtie - mă rog, trebuie să-mi combat repulsia şi neliniştile. Extraordinar. Atenuez acest cuvînt spunînd că, după numai optsprezece luni, cei trei îşi luau deja în rîs „etapa homosexuală" şi li

se părea ridicol că făcuseră ceva doar fiindcă era la modă. Se aflaseră pe atunci într-un grup deşucheat de vreo douăzeci de persoane, toţi cu uşoare înclinaţii de stînga, toţi uşor aplecaţi spre lumea literară, prinşi între ei în legături amoroase în orice fel de combinaţie sexuală. Dar, pe de altă parte, în această prezentare totul devine prea bombastic. Era la începutul războiului, iar ei aşteptau să fie mobilizaţi. Privind retrospectiv, e limpede că încercau, în mod intenţionat, să creeze acea stare de iresponsabilitate, din care făcea parte şi sexul, ca o formă de protest social.

Cel mai remarcabil dintre cei trei era Paul Blackenhurst, însă asta doar graţie farmecului său. El a fost sursa de inspiraţie, pentru personajul „tînărului pilot galant", plin de entuziasm şi de idealism, din *Hotare de război.* De fapt, Paul nu era cîtuşi de puţin entuziast, dar lăsa această impresie, datorită modului său vioi de a aprecia orice anomalie morală sau socială. Adevărata lui răceală se ascundea în spatele farmecului şi al eleganţei care se regăsea în tot ceea ce făcea el. Era un tînăr înalt, bine făcut, solid, dar totuşi vioi şi agil în mişcări. Avea faţa rotundă, ochii foarte rotunzi, de un albastru intens, pielea extrem de albă şi luminoasă, dar uşor pistruiată în jurul nasului fermecător. Şi o claie deasă de păr, mătăsos, întotdeauna căzîndu-i în dezordine pe frunte, care în lumina soarelui căpăta o nuanţă de auriu deschis strălucitor, iar la umbră un castaniu aurit şi cald. Sprîncenele deschise la culoare aveau acelaşi lustru splendid. Pe toţi cei cu care se întîlnea îi înfrunta cu o scînteiere în ochii lui de un albastru aprins - o căutătură foarte serioasă, întrebătoare la modul politicos, indiscutabil respectuoasă, ba chiar se apleca uşor în încercarea de a-şi exprima sincera apreciere. La prima întîlnire, vocea lui era un murmur domol, fermecător şi respectuos. Foarte puţini reuşeau să nu-i cedeze acestui bărbat încîntător, atît de pătruns de postavul uniformei sale (deşi, firește, asta împotriva propriei voinţe). Celor mai mulţi le lua destul timp ca să-şi dea seama că-şi bătea joc de ei. Am văzut femei, ba chiar şi bărbaţi, care, înţelegînd sensul nemilos de tihnit al afirmaţiilor lui tărăgănate, se albeau pur şi simplu de uimire şi se holbau la el ca şi cum n-ar fi putut crede că o asemenea candoare ingenuă putea fi însoţită de o asemenea grosolănie intenţionată. De fapt, Paul aducea foarte mult cu Willi, dar numai în privinţa aroganţei sale. Era aroganţa clasei dominante. Paul era englez, din clasa mijlocie superioară, deosebit de inteligent. Părinţii lui făceau parte din mica nobilime, iar tatăl său era un fel de *Sir.* Aşa că el avea acea siguranţă absolută a minţii şi trupului care provine dintr-o educaţie primită într-o familie tradiţională înstărită, netulburată de lipsuri băneşti. „Familia" – despre care vorbea în batjocură, firește - era presărată prin toate straturile superioare ale societăţii englezeşti. Spunea uneori, pe un ton tărăgănat:

— Acum zece ani aş fi pretins că Anglia îmi aparţine şi ştiu bine asta. Bineînţeles, războiul va pune capăt la toate astea, nu-i aşa?

Iar surîsul lui lăsa să se înţeleagă că nu credea deloc aşa ceva şi că spera că noi eram prea inteligenţi ca să dăm crezare unor asemenea ipoteze. Era stabilit ca, după încheierea războiului, să se ducă la Londra. Vorbea şi despre asta, tot pe un ton zeflemitor:

— Dacă închei o căsătorie avantajoasă, o să fiu un industriaş de succes. Am inteligenţa, educaţia şi relaţiile necesare, tot ce-mi trebuie sînt banii. Dacă nu închei o căsătorie avantajoasă, voi fi locotenent - e un lucru mult mai distractiv, firește, să faci parte din armată şi îţi cere mai puţină responsabilitate, spunea el, în timp ce în colţul gurii atrăgătoare se contura o umbră de amuzament.

Dar ştiam cu toţii că putea să ajungă cel puţin colonel. Insă aspectul cel mai remarcabil e că genul acesta de discuţii se desfăşura cînd grupul „comunist" se afla pe culmile siguranţei de sine. O personalitate pentru sala de şedinţe şi alta pentru discuţiile de cafenea de mai tîrziu. Iar această situaţie nu era chiar aşa de frivolă precum pare, căci, dacă Paul ar fi fost angrenat într-o mişcare politică menită să-i pună în valoare talentele, i-ar fi rămas fidel. La fel ca Willi, a devenit un soi de administrator comunist pentru că nu a reuşit să-şi atingă nivelul de distins

consultant în afaceri (deşi era făcut pentru aşa ceva). Nu, acum cînd privesc în urmă, îmi dau seama că anomaliile şi cinismul din acea perioadă erau doar proiecţii a ceea ce era cu putinţă.

Între timp, făcea glume pe seama „sistemului". Bineînţeles că nu credea în el, batjocura lui era veritabilă. Însă, intrîndu-şi în rolul de viitor locotenent, îşi ridica privirea albastră către Willi şi-i zicea, domol:

— Îmi folosesc timpul în mod util, nu crezi? Observîndu-i pe tovarăşi voi avea un avantaj în faţa rivalilor mei locotenenţi, nu ţi se pare? Da, voi înţelege inamicul. Probabil chiar tu, dragul meu Willi. Da.

La care Willi îi răspundea cu un zîmbet aprobator, mărunt şi pizmaş. Odată chiar i-a zis:

— Toate bune şi frumoase pentru tine, tu ai unde să te întorci. Eu sînt un refugiat.

Se simţeau bine împreună. Deşi Paul ar fi preferat să moară mai degrabă decît să recunoască (în rolul său de viitor industriaş de succes) că era realmente interesat de ceva, că era fascinat de istorie, datorită plăcerii intelectuale stîrnite de parodoxuri, căci asta era istoria, pentru el. Iar Willi avea şi el aceeaşi pasiune - pentru istorie, nu pentru paradoxuri...
îmi aduc aminte că într-o zi i-a spus lui Paul:

— Numai un adevărat diletant ar putea vedea istoria drept o înşiruire de improbabilităţi.

Iar Paul i-a răspuns :

— Dar, dragul meu Willi, eu aparţin clasei muribunde, iar tu ai fi primul care să-şi dea seama că nu-mi pot permite să am o altă atitudine.

Paul, închis în popota ofiţerilor cu nişte bărbaţi pe care îi considera cretini, în marea lor majoritate, simţea lipsa conversaţiilor serioase, cu toate că, firește, n-ar fi recunoscut asta niciodată. Şi îndrăznesc să spun că motivul principal pentru care s-a ataşat de noi a fost că noi ne pretam la asemenea conversaţii. Un alt motiv era că se îndrăgostise de mine. Dar, pe de altă parte, la vremea aceea toţi ne îndrăgosteam, pe rînd, unii de ceilalţi. După cum ar fi zis Paul, era „obligatoriu în epoca în care trăim să ne îndrăgostim de cît mai mulţi oameni cu putinţă". Nu spunea asta pentru că se gîndea că va fi ucis, nici nu-i trecea prin cap că ar putea să fie ucis. îşi calculase şansele la modul matematic, iar atunci erau mult mai serioase decît înainte, în timpul Bătăliei Angliei. El avea să piloteze bombardiere, care erau mai puţin periculoase decît avioanele de vînătoare. Şi, pe deasupra, un unchi de-al lui, pripăşit prin nivelurile superioare ale Forţelor Aeriene, se interesase şi hotărîse (sau poate că aranjase) ca Paul să fie detaşat nu în Anglia, ci în India, unde numărul de răniţi era ceva mai mic. Eu cred că Paul era cu adevărat „fără nervi". Cu alte cuvinte, nervii lui, bine căptuşiţi încă de la naştere datorită siguranţei date de averea familiei lui, nu deprinseseră obiceiul de a semnala mesaje apocaliptice. Mi-au spus (bărbaţii care zburau cu el) că îşi păstra calmul în orice împrejurare, că era sigur pe sine şi precis, adică un pilot înnăscut.

În această privinţă era diferit de Jimmy McGrath, un alt pilot bun, care trecea printr-un infern al fricii. Jimmy obişnuia să se întoarcă la hotel, după o zi de zboruri, şi să spună că se îmbolnăvise de nervi. Recunoştea că nu putuse să doarmă nopţi la rînd din cauza neliniştii. Îmi mărturisea, pe un ton lugubru, că avusese o premoniţie că în ziua următoare avea să fie omorît. Şi mă suna din tabără a doua zi ca să-mi spună că premoniţia fusese justificată, întrucît se aflase la un pas de o „prăbuşire cu avionul" şi mai era încă în viaţă doar din pură întîmplare. Instrucţia era un chin nesfîrşit pentru el.

Totuşi Jimmy pilota bombardiere şi se părea că o făcea chiar foarte bine, în ultima etapă a războiului, cînd zbura deasupra Germaniei în timpul campaniei noastre de a reduce la ruine oraşele nemţeşti. A zburat neîncetat vreme de peste un an şi a supravieţuit.

Paul a fost ucis cu o zi înainte să plece din colonie. Fusese detaşat în India, deci unchiul său avusese dreptate. Şi-a petrecut ultima seară cu noi, la o petrecere. De obicei bea cu măsură, chiar şi atunci cînd se prefăcea că bea pe rupte alături de noi toţi. Însă în seara aceea s-a făcut criţă, iar Jimmy şi Willi au fost nevoiţi să-1 bage în cada de la hotel ca să-1 aducă în fire. S-a întors în tabără la răsăritul soarelui, ca să-şi ia rămas-bun de la prietenii lui de acolo. Stătea pe

pista de decolare, după cum mi-a povestit Jimmy mai tîrziu, încă pe jumătate ameţit de alcool, cu lumina soarelui din zori bătîndu-i în ochi - deşi, fireşte, cum el era Paul, n-ar fi arătat în ce stare se afla. Un avion s-a apropiat ca să aterizeze şi s-a oprit la cîţiva paşi distanţă. Paul s-a întors, orbit de soare, şi a intrat direct în elice, care trebuie să-i fi părut o fîşie de lumină aproape transparentă. Picioarele i-au fost retezate fix de la nivelul pelvisului şi a murit pe loc.

Jimmy făcea şi el parte din clasa de mijloc. Era scoţian, nu englez. Nu avea nimic scoţian în el, cu excepţia momentelor cînd se îmbăta, devenea sentimental şi se apuca să vorbească despre vechile atrocităţi ale englezilor, precum cea din Glencoe. Vorbea cu un accent de Oxford tărăgănat, bine prelucrat şi afectat. E un accent greu de suportat în Anglia, iar într-o colonie era de-a dreptul ridicol. Jimmy ştia asta şi exagera în mod intenţionat, ca să-i supere pe cei de care nu-i plăcea. Faţă de noi, care-l plăceam, îşi cerea scuze.

— La urma urmei, ştiu că e ridicol, dar din vocea asta scumpă o să mă întreţin eu după război, spunea el.

Şi astfel Jimmy, la fel ca Paul, cel puţin la un nivel al personalităţii sale, refuza să creadă în viitorul socialismului pe care-l profesa. Familia lui era, per ansamblu, mai puţin impresionantă decît cea a lui Paul. Sau, mai bine zis, el făcea parte dintr-o ramură decadentă a familiei. Tatăl lui era un colonel „nesatisfăcător" pensionat după misiunea din India - nesatisfăcător, după cum sublinia Jimmy, pentru că „nu e autentic. Îi plac indienii şi a prins drag de omenire şi de budism. Na-ţi-o bună !". Jimmy zicea că îşi bea zilele, dar eu cred că spunea asta doar ca să completeze tabloul, fiindcă, pe de altă parte, ne arăta poezii scrise de tatăl lui şi probabil că era, în sinea sa, foarte mîndru de el. Era singur la părinţi, se născuse cînd mama lui, pe care o adora, avea deja peste patruzeci de ani. La prima vedere, Jimmy avea acelaşi tip de înfăţişare ca Paul: de la o sută de metri, se vedea că făceau parte din acelaşi trib uman, adică era destul de greu să-i diferenţiezi. însă priviţi de aproape, această asemănare le accentua diferenţele categorice de caracter. Carnea lui Jimmy era greoaie, aproape mătăhăloasă, avea umbletul apăsat şi mîinile mari, dar durdulii, ca nişte mîini de copil. Trăsăturile lui aveau aceeaşi albeaţă sculptată şi luminoasă ca ale lui Paul, cu aceeaşi ochi albaştri, dar erau lipsite de delicateţe, iar privirea lui era patetică şi plină de aerul rugător al unui copil care cerşeşte simpatie. Părul spălăcit, lipsit de strălucire, îi cădea în şuviţe unsuroase. Chipul său, după cum îi plăcea lui Jimmy să sublinieze, era decadent: prea plin, prea copt, aproape fleşcăit. Nu era ambiţios şi nu voia decît să ajungă profesor de istorie la vreo universitate, dorinţă care i s-a şi îndeplinit între timp. Spre deosebire de ceilalţi, era cu adevărat homosexual, deşi îşi dorea să nu fi fost. Era îndrăgostit de Paul, pe care îl dispreţuia şi care îl enerva. Mult mai tîrziu s-a căsătorit cu o femeie care era cu cincisprezece ani mai în vîrstă decît el. Anul trecut mi-a trimis o scrisoare în care descria acest mariaj; era limpede că o scrisese la beţie şi că o trimisese, ca să zic aşa, spre trecut, îmi spunea că s-a culcat cu ea, ceea ce ei îi făcuse prea puţină plăcere, iar lui, deloc - „deşi m-am străduit, te asigur!" vreme de cîteva săptămîni. Apoi ea rămăsese însărcinată, iar acesta a fost sfîrşitul relaţiilor sexuale dintre ei doi. Pe scurt, o căsnicie englezească deloc ieşită din comun. Din cîte se pare, soţia lui nu bănuieşte că el n-ar fi un bărbat normal. Jimmy e foarte dependent de ea şi, dacă ea ar muri, îmi închipui că el s-ar sinucide sau s-ar refugia în băutură.

Ted Brown era cel mai original. Provenit dintr-o familie mare din rîndurile clasei muncitoare, Ted obţinuse burse şcolare toată viaţa, iar în cele din urmă a ajuns la Oxford. Dintre cei trei, el era singurul socialist adevărat - vreau să spun „socialist" din instinct şi prin temperament. Willi obişnuia să se plîngă că Ted se purta „de parcă ar fi trăit într-o societate comunistă matură sau de parcă ar fî fost crescut într-un nenorocit de kibbutz". Ted se uita la el, realmente derutat: nu putea înţelege de ce asemenea concepte trebuiau să fie subiect de critici. Apoi ridica din umeri şi prefera să uite de Willi, într-o nouă izbucnire de entuziasm. Era un tînăr plin de energie, zvelt, deşirat şi vioi, cu o claie de păr negru şi cu ochii căprui. N-avea niciodată bani, pentru că îi dădea altora, şi umbla mereu prost îmbrăcat - nu avea timp

de haine sau, din nou, le dădea altora. Şi n-avea niciodată timp pentru sine, pentru că timpul chiar şi-1 dăruiă pe tot celorlalţi. Avea o pasiune pentru muzică, despre care învăţase destul de mult de unul singur, pentru literatură şi pentru semenii lui, pe care îi considera, la fel ca şi pe sine însuşi, victime ale unei conspiraţii aproape cosmice menite să-i deposedeze de adevărata lor fire. Ceea ce bineînţeles că era o atitudine frumoasă, generoasă şi bună din partea lui. Uneori spunea că preferă să fie homosexual, asta însemnînd că avea o serie de protejaţi. Adevărul era că nu putea suporta faptul că alţi tineri din aceeaşi clasă socială ca şi el nu avuseseră parte de avantajele lui. Se lua după vreun mecanic inteligent din tabără sau, la întrunirile publice din oraş, după vreun tînăr care părea să se afle acolo dintr-un interes real şi nu pentru că n-ar fi avut altceva mai bun de făcut. Îl lua sub aripa lui, îl punea să citească, îl instruia într-ale muzicii, îi spunea că viaţa era o aventură splendidă şi apoi venea la noi exclamînd: „Cînd găseşti un fluture sub o piatră, trebuie să-1 salvezi". Apărea tot timpul la hotel cu cîte un tînăr necopt şi năuc, cerîndu-ne să-1 „adoptăm" în grupul nostru. Ceea ce şi făceam întotdeauna. În cei doi ani în care a stat în colonie, Ted a salvat cam o duzină de fluturi, toţi aceştia avînd un respect amuzat, afectuos faţă de el. Era îndrăgostit de ei la modul colectiv; le schimba vieţile. În Anglia postbelică, a păstrat legătura cu ei, i-a pus să înveţe, i-a îndrumat către Partidul Laburist, căci pe atunci deja nu mai era comunist, şi a avut grijă ca ei să nu intre în hibernare, după cum obişnuia să spună. S-a căsătorit - un mariaj foarte romantic, în ciuda oricăror contradicţii, cu o nemţoaică. Acum are trei copiii şi predă engleza la o şcoală pentru copii retardaţi. Era un pilot competent, dar, tipic din partea lui, a făcut intenţionat în aşa fel încît să pice testele finale, pentru că, la vremea aceea, se lupta cu sufletul unui juncan din Manchester, care refuza să aprecieze muzica şi care se încăpăţîna să prefere fotbalul literaturii. Ted ne-a explicat că e mai important să salvezi o fiinţă omenească din hăurile ignoranţei decît să mai adaugi încă un pilot în încleştarea belică, cu sau fără fascism. Aşa că a rămas la sol, a fost trimis înapoi în Anglia şi şi-a făcut stagiul militar în minele de cărbune, experienţă care 1-a lăsat cu o afecţiune pulmonară cronică. În mod ironic, tînărul pentru care a făcut toate astea a fost singurul lui eşec.

Cînd a fost scos din minele de cărbune pe motiv că era ‚inapt", a reuşit cumva să ajungă în Germania, ca educator. Soţia lui nemţoaică era numai bună pentru el, fiind o femeie practică şi competentă şi o infirmieră foarte bună. De-acum Ted are nevoie de îngrijiri, se plînge amarnic că starea plămînilor lui îl sileşte să „hiberneze".

Pînă şi Ted a fost afectat de atmosfera care domina în colonie. N-a putut să îndure disputele şi înverşunarea din interiorul grupului din partid, iar la momentul său, sciziunea a fost ultima picătură.

— E limpede că nu sînt comunist pentru că tendinţa asta de-a despica firul în patru mie mi se pare absurdă, i-a spus el lui Willi, pe un ton posomorit şi cu amărăciune.

— Nu, e limpede că nu eşti, i-a răspuns Willi. Chiar mă întrebam cît timp îţi mai trebuia ca să-ţi dai seama.

Ceea ce-1 neliniştea cel mai mult pe Ted era că logica polemicilor anterioare îl făcuse să intre în subgrupul condus de Willi. Considera că liderul celuilalt grup, un caporal de la baza aeriană şi vechi marxist, era „un birocrat veştejit", dar, ca om, îl prefera, mai degrabă decît pe Willi. Şi totuşi era ataşat de Willi... ceea ce mă duce cu gîndul la ceva ce nu mi-a dat prin cap atunci. Scriu şi tot scriu cuvîntul „grup". Care înseamnă o mulţime de oameni. Pe care o asociezi cu o relaţie colectivă - şi e adevărat că ne-am întîlnit zi de zi, luni la rînd, ore întregi în fiecare zi. Dar privind înapoi acum, privind înapoi ca să-mi aduc aminte cu adevărat ceea ce s-a întîmplat, nu mi se pare deloc aşa. De pildă, nu cred că Ted şi Willi au avut vreodată o discuţie veritabilă - se luau peste picior din cînd în cînd. Ba nu, o dată chiar au intrat în contact, într-o discuţie aprinsă. Eram pe veranda hotelului din Mashopi şi, deşi nu-mi amintesc motivul disputei, îmi aduc aminte că l-am auzit pe Ted urlînd:

— Tu eşti genul de om care ar fi în stare să împuşte cincizeci de persoane înainte de micul dejun şi după aia să se înfrupte din şase feluri de mîncare. Ba nu, ai porunci altcuiva să-i împuşte, asta ai face.

Iar Willi i-a răspuns:

— Da, dacă ar fi necesar, aş face-o...

Şi au ţinut-o tot aşa, mai bine de o oră, în timp ce carele cu boi treceau încet prin colbul alb al savanei, în timp ce trenurile goneau zguduindu-se în drumul lor dinspre Oceanul Indian către capitală, în timp ce fermierii îmbrăcaţi în kaki stăteau la un păhărel în bar, iar grupuri de africani în căutare de slujbe tăiau frunză la cîini sub ramurile unui jacaranda, ore în şir, aşteptînd răbdători momentul în care domnul Boothby, şeful cel mare, avea să-şi facă timp să vină să-i vadă.

Şi ceilalţi ? Paul şi Willi împreună, vorbind despre istorie, la nesfîrşit. Jimmy sfădindu-se cu Paul, de obicei într-o chestiune istorică. Jimmy spunea de fapt, iarăşi şi iarăşi, că Paul era frivol, glacial şi insensibil. Însă Paul şi Ted nu aveau de-a face unul cu celălalt, ei nici măcar nu se certau, în ceea ce mă priveşte pe mine, eu jucam rolul „iubitei liderului", ca un fel de liant - un rol cu adevărat străvechi. Şi bineînţeles că, dacă aş fî avut măcar o relaţie profundă cu oricare dintre oamenii aceştia, intervenţia mea ar fi fost dezbinatoare, şi nu împăciuitoare. Se mai afla cu noi şi Maryrose, care era frumuseţea inaccesibilă. Aşa că ce reprezenta grupul acesta ? Care era elementul său de coeziune ? Eu cred că era aversiunea implacabilă şi fascinaţia reciprocă dintre Paul şi Willi, care semănau aşa de mult şi care erau hărăziţi unor sorţi atît de diferite.

Da. Willi, cu engleza lui guturală, atît de corectă, şi Paul, cu rostirea lui delicată şi tihnită - două voci, ore în şir, noaptea, în hotelul Gainsborough. Asta-mi aduc aminte cel mai bine despre grup, din perioada dinainte să plecăm la Mashopi şi să se schimbe totul.

Hotelul Gainsborough era, de fapt, o pensiune: un loc în care oamenii stăteau multă vreme. Pensiunile din oraş fuseseră la origine, în mare parte, case particulare, ceea ce le făcea, cu siguranţă, mai confortabile, deşi dezagreabil de fandosite. Am stat acolo o săptămînă şi jumătate: n-am putut suporta contrastul dintre cruzimea colonialismului din oraș și pedanteria pensiunii pline de burghezi englezi care parcă nici n-ar fi părăsit vreodată Anglia. Hotelul Gainsborough fusese construit de curînd şi era un loc urît, mare şi gălăgios, plin de refugiaţi, de funcţionari, de secretare şi de cupluri căsătorite care nu-şi puteau găsi o casă sau un apartament. Oraşul era ticsit de oameni din cauza războiului, iar preţul chiriilor explodase.

Tipic pentru Willi, la nici o săptămînă după instalarea în hotel, avea deja privilegii speciale, şi asta în ciuda faptului că era neamţ şi, astfel, teoretic vorbind, un străin duşman. Alţi refugiaţi din Germania se dădeau drept austrieci sau se străduiau să nu atragă atenţia nimănui, dar Willi se trecuse astfel în registrul hotelului: Dr. Wilhelm Karl Gottlieb Rodde, ex-Berlin, 1939. Pur şi simplu. Doamna James, cea care administra hotelul, îl venera. Willi avusese grijă să-i dea de veste că mama lui era contesă, lucru adevărat, de altfel. Ea-1 credea medic, iar el nu s-a deranjat să-i explice ce însemna cuvîntul „doctor" în Europa.

— Nu-i vina mea că e ea proastă, spunea Willi, cînd noi îi reproşam asta.

O sfătuia gratuit în chestiuni juridice, o trata de sus, era nepoliticos atunci cînd nu obţinea ceea ce voia şi, pe scurt, o punea mereu să se ţină după el, „ca un căţel speriat", după cum el însuşi spunea. Doamna James era văduva unui miner care murise într-o surpare de galerie pe platoul Rand, avea cincizeci şi doi de ani şi era obeză, hărţuită, năduşită şi incompetentă. Ne dădea să mîncăm tocane, dovleci şi cartofi. Servitorii ei africani o trăgeau pe sfoară. Pierdea bani pînă să-i spună Willi cum să-şi conducă afacerea, lucru pe care el la făcut din proprie iniţiativă, la sfârşitul primei săptămîni de şedere la pensiune. După sfaturile lui, a început să cîştige o grămadă de bani: era deja o femeie bogată cînd Willi a plecat de la hotel - îşi investise banii în proprietăţi alese de Willi, răspîndite prin tot oraşul.

Eu stăteam în camera de lîngă Willi. Mîncam la aceeaşi masă, iar prietenii noştri veneau să ne viziteze zi şi noapte. Pentru noi, sufrageria aceea enormă şi urîtă, care se închidea, în cele din urmă, la ora opt (cina era servită de la şapte la opt), era deschisă chiar şi după miezul nopţii. Sau ne făceam singuri ceai la bucătărie, iar doamna James cobora, cel mult, în cămaşă de noapte, zîmbind împăciuitoare şi cerîndu-ne să vorbim mai încet. Era interzis să avem musafiri după ora nouă seara, dar noi ţineam seminarii în camerele noastre, pînă pe la patru sau cinci dimineaţa, de mai multe ori pe săptămînă. Făceam după bunul nostru plac, în vreme ce doamna James se îmbogăţea, iar Willi îi spunea că e o gîsculiţă proastă, fără pic de talent la afaceri.

Ea îi răspundea: „Da, domnule Rodde" şi se hlizea, asezîndu-se sfioasă pe patul lui ca să fumeze o ţigară. Ca o şcolăriţă. îmi aduc aminte că Paul i-a spus odată lui Willi:

— Chiar ţi se pare corect ca un socialist să obţină ce vrea, bătîndu-şi joc de o femeie bătrînă?

— O ajut să cîştige o grămadă de bani.

— Mă refeream la sex, a zis Paul.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, i-a răspuns Willi.

Şi chiar nu înţelegea. Bărbaţii sînt mult mai inconştienţi decît femeile atunci cînd îşi folosesc sexul în această manieră; sînt mult mai puţin oneşti.

Pentru noi, hotelul Gainsborough era, aşadar, o prelungire a Clubului Stîngii şi a grupului din Partid şi ne asocia, din punctul nostru de vedere, cu munca cea grea.

La hotelul Mashopi ne-am dus prima dată dintr-un impuls de moment. Paul ne-a îndrumat într-acolo. Efectuase nişte zboruri prin zonă şi fusese nevoit să aterizeze din cauza unei furtuni neaşteptate, iar apoi s-a întors cu instructorul său în maşină, oprindu-se la hotelul Mashopi să ia masa de prînz. In seara aceea, a venit la Gainsborough foarte vesel şi doritor să-şi împartă cu noi buna dispoziţie.

— Nu vă puteţi închipui... trîntit în mijlocul desişurilor, înconjurat din toate părţile de movile, sălbatici şi exotism, ăsta e hotelul Mashopi. Are un bar cu un joc de darts şi o tablă de ţintar şi servesc plăcintă de carne şi rinichi cînd termometrul indică treizeci şi două de grade şi, pe deasupra, domnul şi doamna Boothby sînt imaginea leită a soţilor Gatsby, vă amintiţi ? Cuplul care avea pubul acela din Aylesbury ? E ca şi cum soţii Boothby nici măcar n-ar fi călcat vreodată afară din Anglia. Şi pun pariu că el e un fost sergent-major. N-ar putea fi nimic altceva.

— Atunci ea e o fostă chelneriţă, a spus Jimmy. Şi au o fată drăgălaşă pe care vor s-o mărite. Iţi mai aduci aminte, Paul, de fata aia, biata de ea, care nu putea să-şi ia ochii de la tine, în Aylesbury?

— Bineînţeles că voi, coloniştii, nu puteţi aprecia asemenea absurditate desăvîrşită, a intervenit Ted.

De dragul glumelor de acest gen, se considera că eu şi Willi eram colonişti.

— Foştii sergenţi-majori care parcă n-ar fi plecat niciodată din Anglia conduc jumătate dintre barurile şi hotelurile din ţara asta, am zis eu. Aşa cum v-aţi fi dat şi voi seama, dacă aţi fi catadicsit vreodată să vă desprindeţi de Gainsborough.

De dragul glumelor de acest gen, se considera că Ted, Jimmy şi Paul dispreţuiau atît de mult colonia, încît nu ştiau nimic despre ea. Dar, fireşte, erau foarte bine informaţi.

Era în jur de şapte seara şi se apropia ora cinei la pensiunea Gainsborough. Dovleac prăjit, tocăniţă cu carne şi compot de fructe.

— Hai să dăm o fugă pînă acolo şi să aruncăm o privire, a spus Ted. Acum. Putem să bem o halbă de bere şi să ne întoarcem la timp ca să prindem autobuzul către tabără.

Sugerase asta cu entuziasmul lui obişnuit, de parcă hotelul Mashopi avea să se dovedească, fără doar şi poate, cea mai frumoasă experienţă din viaţa noastră.

Ne-am întors privirile către Willi. În seara aceea era o întrunire a Clubului Stîngii, ajuns pe atunci la apogeu. Se presupunea că ne vom prezenta cu toţii acolo. Totuşi, Willi s-a arătat de acord şi a răspuns cu atîta naturaleţe, de parcă replica n-ar fi avut nimic ciudat în ea:
— Am putea foarte bine s-o facem. Se va găsi cineva care să mănînce dovleacul doamnei James în seara asta.

Willi conducea o maşină ieftină de mîna a cincea. Ne-am urcat toţi cinci în ea şi-am pornit spre Mashopi, care se afla la vreo sută de kilometri depărtare. Îmi aduc aminte că era o noapte senină, dar înăbuşitoare: stelele, îngroşate şi joase aveau strălucirea apăsătoare de dinaintea furtunii- Am mers printre deluşoare care erau ca nişte grămezi de bolovani de granit, tipice pentru acea parte a ţării. Bolovanii erau încărcaţi cu căldură şi electricitate, astfel încît, în timp ce traversam dealurile, ne simţeam feţele biciuite de nişte rafale de aer fierbinte, ca nişte lovituri uşoare de pumn.

Am ajuns la hotelul Mashopi pe la ora opt şi jumătate şi am găsit barul plin de lumină şi de fermierii din zonă. Era un loc mic şi sclipitor de curat, care strălucea de la lemnul lustruit şi de la pardoseala neagră de ciment lustruită. Aşa cum zisese Paul, exista o ţintă uzată pentru jocul de darts şi o tablă de ţintar. Iar în spatele barului stătea domnul Boothby, un tip de un metru optzeci, corpolent, cu burtă, cu spatele drept ca un zid şi cu faţa aspră, cu pînza ei de vinişoara umflate de la alcool, dominate de nişte ochi reci, ageri şi bulbucaţi. Îşi amintea de Paul de la prînz şi 1-a întrebat cum mergeau lucrările de reparaţie a avionului. Aparatul nu fusese avariat, însă Paul s-a lansat într-o poveste lungă despre cum fulgerul îi lovise o aripă şi cum coborîse el, pînă în vîrful copacilor, cu paraşuta, ţinîndu-1 strîns pe instructor la subsuoară. O poveste atît de vădit falsă, încît domnul Boothby a arborat încă de la primele cuvinte o expresie stînjenită. Şi totuşi Paul o spunea cu un asemenea farmec, sincer şi respectuos, iar la sfîrşit, prefăcîndu-se că-şi şterge o lacrimă de bravură, încheie:
— Nu e treaba mea să înţeleg cauzele, treaba mea e să zbor şi să-mi dau viaţa.

Moment în care domnul Boothby a scos un chicotit scurt fără nici o tragere de inimă şi 1-a întrebat dacă nu vrea să bea ceva. Paul se aşteptase ca băutura să-i fie oferită din partea casei - un fel de răsplată pentru erou, ca să zic aşa. Însă domnul Boothby a întins mîna să primească banii, mijindu-şi ochii de parcă ar fi vrut să-i spună: „Da, ştiu că nu e o glumă şi că ţi-ai fi bătut joc de mine dacă ai fi putut". Paul a plătit cu un gest jovial, iar apoi a revenit la conversaţie. După alte cîteva minute, s-a apropiat de noi, zîmbitor, şi ne-a zis că domnul Boothby fusese sergent în organizaţia cercetaşilor din America şi că se însurase în timp ce se afla în permisie în Anglia. Că ea lucrase la tejghea într-un bar, că aveau împreună o fată de optsprezece ani şi că administrau hotelul de unsprezece ani.
— Descurcîndu-se minunat, dacă mi-e permis să adaug, l-am auzit noi pe Paul spunînd. Mi-a plăcut foarte mult prînzul de astăzi... Dar e nouă seara, sala de mese se va închide în curînd, iar gazda mea nu s-a oferit să ne hrănească. Aşa că am dat greş. Vom muri de foame. Iertaţi-mi nereuşita, a continuat Paul.
— Stai să văd ce pot aranja, a răspuns Willi.

S-a îndreptat spre domnul Boothby, a cerut un whisky, iar în mai puţin de cinci minute reuşise să-1 facă să deschidă sala de mese, numai pentru noi. Nu ştiu cum a făcut-o. Mai întîi de toate, el era o pată de culoare atît de stranie în acel bar plin de fermieri pîrjoliţi de soare, îmbrăcaţi în haine kaki, împreună cu nevestele lor şleampete, încît ochii tuturor le îndreptaseră asupra lui, iarăşi şi iarăşi, încă de cînd intrase. Purta un costum elegant din mătase crem chinezească, părul negru îi strălucea în luminile puternice şi avea chipul palid şi urban. A spus, în engleza lui excesiv de corectă, atît de evident german, că el şi bunii lui prieteni fuseseră pe drum toată ziua, venind de la oraş ca să deguste mîncarea de la Mashopi despre care auziseră atîtea şi era convins că domnul Boothby n-avea să-i dezamăgească. A vorbit cu aceeaşi cruzime arogantă şi voalată cu care îşi spusese şi Paul povestea despre coborîrea cu paraşuta, iar domnul Boothby a rămas tăcut, uitîndu-se cu răceală la Willi, fără

să-şi dezlipească mîinile mari de pe tejgheaua barului. Apoi Willi şi-a scos liniştit portofelul şi a extras o bancnotă de o liră. Presupun că de ani de zile nimeni nu mai îndrăznise să-i dea bacşiş domnului Boothby, care nici n-a reacţionat imediat. Şi-a întors capul cu o mişcare domoală, intenţionat, iar ochii i s-au bulbucat şi mai mult, în timp ce şi-i mijea gîndindu-se la posibilităţile financiare ale lui Paul, Ted şi Jimmy, care stăteau cu toţii cu nişte halbe mari de bere în mînă. Apoi a spus:
— Să văd ce poate face soţia mea.

Pe urmă a dispărut din bar, lăsînd bancnota de o liră a lui Willi pe tejghea. Ideea era ca Willi să şi-o ia înapoi, dar el a lăsat-o acolo şi s-a apropiat de noi ca să ne dea de ştire:
— Nu-i nici o problemă.

Paul îi atrăsese deja atenţia unei fiice de fermier, care avea în jur de şaisprezece ani, era frumuşică şi durdulie şi purta o rochiţă cu volane din muselină înflorată. Paul stătea în faţa ei, ţinîndu-şi halba într-o mînă, şi spunea pe un ton blînd şi agreabil:
— De cînd am intrat în barul acesta am tot vrut să-ţi spun că n-am mai văzut o rochie ca a dumitale încă de cînd eram la Ascot, în urmă cu trei ani. Fata părea hipnotizată de el. Se îmbujorase. Dar probabil că, în cîteva momente, ar fî înţeles că e doar impertinent. Însă acum Willi 1-a luat de braţ pe Paul şi i-a zis:
— Haide. O să fie timp pentru asta mai tîrziu.

Am ieşit cu toţii pe verandă. Peste drum se înălţau nişte eucalipţi, cu frunzele scînteind în lumina lunii. Mai încolo se afla un tren care şuiera, scuipînd aburi şi apă pe şine. Ted a spus pe un ton pătimaş, aproape în şoaptă:
— Paul, eşti cel mai puternic motiv care îmi trece prin cap pentru a-i împuşca pe toţi cei din înalta societate şi a scăpa de oamenii ca tine.

I-am dat dreptate imediat. Nu era prima oară cînd se întîmpla aşa ceva. Cam cu o săptămînă înainte, aroganţa lui Paul îl enervase atît de mult pe Ted încît acesta plecase alb ca varul şi întors pe dos, spunînd că n-o să mai vorbească niciodată cu Paul.
— Sau ca Willi, că sînteţi ca două picături de apă, a adăugat el.

Ore întregi ne-a luat, mie şi lui Maryrose, ca să-1 convingem pe Ted să se dea pe brazdă. Şi totuşi, Paul i-a răspuns pe-un ton voios:
— N-a auzit în viaţa ei de Ascot [1], dar cînd o să afle, o să se simtă flatată.

În replică la aceste cuvinte, tot ce-a spus Ted, după o lungă tăcere, a fost:
— Ba nu, te înşeli. Te înşeli.

Iar apoi, un alt răstimp de tăcere, în vreme ce ne uitam la frunzele argintii unduioase. Şi pe urmă a continuat:
— La dracu'! N-o să înţelegeţi asta cît veţi trăi, nici tu, şi nici Willi. Şi mie nici că-mi pasă. Pronunţase acel *mie nici că-mi pasă* pe un ton pe care nu-1 mai auzisem niciodată la Ted, un ton aproape frivol. După care a rîs. Niciodată nu-1 mai auzisem rîzînd aşa. M-am simţit prost, eram derutată, pentru că eu şi Ted fuseserăm întotdeauna de aceeaşi parte a baricadei, iar acum rămăsesem singură.

Aripa principală a hotelului se afla la şosea şi era formată din bar şi sala de mese, cu tot cu bucătăriile din spate. De-a lungul faţadei se întindea veranda, sprijinită de stîlpi de lemn, pe care se înfăşurau plante agăţătoare. Noi stăteam pe bănci în tăcere, căscînd, istoviţi dintr-odată şi foarte înfometaţi, în curînd, doamna Boothby, chemată din propria casă de către soţul ei, ne-a poftit în sala de mese şi a închis uşa după noi, ca nu cumva călătorii să intre şi să comande mîncnre. Aceasta era una dintre principalele şosele ale coloniei, mereu plină de maşini. Doamna Boothby era o femeie masivă, planturoasă, foarte ştearsă, cu obrajii rumeni şi cu părul extrem de creţ şi spălăcit. Purta corsete strîmte, iar şezutul i se lăţea brusc şi avea sînii ridicaţi ca un sertar. Era plăcută, amabilă, îndatoritoare, dar demnă. Şi-a cerut scuze că, din moment ce veniserăm aşa tîrziu, nu avea timp să pregătească o cină completă, dar îşi va da toată silinţa. Apoi, după o înclinare din cap şi un salut de noapte bună, ne-a lăsat cu

chelnerul, care era îmbufnat pentru că era ţinut la muncă atîta timp peste programul lui normal. Am mîncat nişte platouri cu bucăţi mari de carne friptă, cartofi la cuptor

1. Orăşelul Ascot, din comitatul Berkshire, este celebru pentru cursele de cai, care se desfăşoară anual sub auspiciile familiei regale britanice.

şi morcovi. Iar la desert, plăcintă cu mere şi frişca şi brînză din zonă. Era mîncare specifică pentru o tavernă englezească, dar gătită cu grijă. Sufrageria vastă era cufundată în tăcere; toate mesele străluceau, pregătite pentru micul dejun de-a doua zi. De uşi şi de ferestre atîrnau draperii grele înflorate, Farurile maşinilor care treceau pe şosea luminau neîncetat perdelele, ştergînd modelul floral şi făcînd ca nuanţele de roşu şi de albastru ale florilor să strălucească puternic, după ce razele lor orbitoare dispăreau, îndepărtîndu-se în sus pe drum, către oraş. Ne era somn şi nu prea aveam chef de vorbă, dar după o vreme am început să mă simt mai bine atunci cînd Paul şi Willi s-au apucat, ca de obicei, să-l trateze pe ospătar ca pe un servitor, dîndu-i ordine şi cerîndu-i una, alta. Ted s-a însufleţit pe neaşteptate şi i s-a adresat bărbatului ca unei fiinţe omeneşti, ba chiar cu mai multă simpatie decît în general, ceea ce m-a făcut să-mi dau seama că-i era ruşine pentru izbucnirea de mai devreme, de pe verandă. În timp ce Ted îl întreba pe ospătar despre familia lui, despre slujbă sau despre viaţă, oferindu-i totodată informaţii despre sine, Paul şi Willi mîncau liniştiţi mai departe, fără să-i acorde atenţie, aşa cum făceau de fiecare dată la ocazii asemănătoare. De multă vreme dăduseră cărţile pe faţă în această privinţă,

— Ted, tu crezi că dacă eşti amabil cu servitorii faci ceva pentru cauza socialismului? îl întrebase Willi.

— Da.

— Atunci nu pot să fac nimic pentru tine, conchisese Willi, ridicînd din umeri în semn că Ted era deja un caz pierdut.

Jimmy a mai cerut de băut. Era deja beat - se îmbăta mai repede decît oricine altcineva. În curînd şi-a făcut apariţia domnul Boothby şi ne-a zis că, în calitate de oaspeţi, se cuvenea să bem, lămurind astfel şi motivul pentru care ne dăduse de mîncare aşa de tîrziu. Dar, în loc să comandăm băuturi scumpe aşa cum voia el, noi am cerut vin, iar el ne-a adus o sticlă de vin alb, rece ca gheaţa - era un vin foarte bun. Nu voiam să bem coniacul nerafînat pe care ni-l servise domnul Boothby, dar l-am băut, iar după aceea, am trecut din nou la vin... Pînă cînd Willi a anunţat că aveam să ne întoarcem weekendul următor şi-l întreba pe domnul Boothby dacă putea să ne rezerve nişte camere. Domnul Boothby a zis că nu era nici o problemă şi ne-a adus nota de plată, pentru care cu greu am reuşit să strîngem suma necesară.

Willi nu ne întrebase şi pe noi dacă eram liberi în acel weekend ca să venim la Mashopi, dar ni s-a părut o idee bună. Ne-am întors acasă pe lumina lunii. Deja era răcoare afară, iar o ceaţă rece şi albicioasă acoperea văile, era foarte tîrziu şi toţi băuserăm destul de mult. Jimmy era inconştient. Cînd am ajuns în oraş, era prea tîrziu pentru cei trei să se mai poată întoarce în tabără, aşa că i-am dus în camera mea de la Gainsborough, iar eu am trecut în camera lui Willi. În asemenea momente, se trezeau de obicei cu noaptea în cap, adică pe la ora patru, şi mergeau pînă la ieşirea din oraş, sperînd să se ofere cineva să-i ducă pînă în tabără, unde trebuiau să-şi înceapă exerciţiile de zbor la şase, de îndată ce răsărea soarele.

Aşadar, în weekendul următor ne-am dus la Mashopi. Eu și Willi, Maryrose, Ted, Paul şi Jimmy. Am plecat vineri noaptea, tîrziu, căci fuseserăm prinşi într-o discuţie despre „linia" partidului. Ca de fiecare dată, despre cum să atragem masele de africani către acţiunea politică. Discuţia fusese tăioasă din cauza divizării oficiale, care ne-a împiedicat să ne simţim uniţi în acea noapte. Eram înjur de douăzeci, iar problema consta în faptul că, deşi eram de acord cu toţii că „linia" actuală era corectă, eram de asemenea de acord că în acest fel nu obţineam nici un rezultat.

După ce-am urcat în maşină cu valize sau genţi, am rămas tăcuţi. Şi am păstrat tăcerea tot drumul pînă la ieşirea din oraş. Apoi Paul şi Willi au reluat discuţia despre „linia" partidului. N-au spus nici un lucru care să nu fi fost deja dezbătut atent în şedinţa de dinainte. Totuşi, ascultam cu toţii, trăgînd speranţă, presupun, că va apărea o idee nouă care să ne scoată din încurcătura în care ne aflam. „Linia" era simplă şi admirabilă: într-o societate dominată de diferenţele de rasă, datoria socialiştilor era, firește, să lupte împotriva rasismului. Aşadar, „înaintarea" trebuia realizată printr-o combinaţie de avangarde progresiste, formate din albi şi din negri. Cine erau cei meniţi să facă parte din avangarda albă? Sindicatele, firește. Şi avangarda neagră? Sindicatele negre, bineînţeles. Pe moment, nu existau sindicate negre pentru că erau scoase în afara legii, iar masele negre nu erau suficient de dezvoltate pentru acţiuni ilegale. În ceea ce priveşte sindicatele albe, acestea erau atît de conştiente de privilegiile lor încît se arătau mai ostile faţă de africani decît orice alt grup de albi. Aşa că, din moment ce principiul nostru de căpătîi spunea că proletariatul e cel care deschidea calea spre libertate, acea schemă a noastră cu ce urma să se întîmple, cu ce trebuia să se întîmple de fapt, nu era deloc reflectată în realitate. Cu toate acestea, principiul de căpătîi era prea sfînt pentru a fi pus la îndoială. Naţionalismul negru era considerat printre noi (şi în partidul comunist sud-african) o deviere reacţionară care trebuia combătută. Principiul de căpătîi, bazat cum era pe cea mai fundamentală idee umanistă, ne umplea de simţăminte morale foarte reconfortante.

Văd că încep să alunec din nou în tonul înjositor şi cinic, Şi totuşi, cît e de mîngîietor acest ton! E ca un plasture aplicat pe o rană, căci nu mai încape îndoială că e vorba de o rană... La fel ca mine, mii de oameni nu-şi pot aduce aminte de timpul dedicat partidului, fie ca membri, fie în calitate de colaboratori, fără să simtă o neliniște înfiorătoare, împietrită. Totuşi, această durere e la fel de primejdioasă ca nostalgia: e vara ei primară şi la fel de nocivă. Voi continua să scriu despre asta atunci cînd voi putea s-o fac în chip firesc, fără să recurg la acest ton.

Îmi aduc aminte că Maryrose a pus punct discuţiei, remarcînd:

— Dar nu spuneţi nimic ce să nu fi spus deja înainte!

Această observaţie a fost decisivă şi categorică. O făcea adesea, era în stare să ne reducă la tăcere pe toţi. Şi totuşi, bărbaţii o tratau ca pe o fetişcană, li se părea că nu are o apetenţă prea mare pentru teoria politică şi asta pentru că nu putea sau nu voia să recurgă la jargonul lor. Dar înţelegea repede ceea ce era important şi traducea asta în termeni simpli. Există un gen de mentalitate, precum a lui Willi, care poate accepta idei doar dacă sînt exprimate în acelaşi limbaj pe care l-ar folosi el.

Cu acel prilej, a zis:

— Trebuie să fie vreo greşeală la mijloc, căci altminteri n-ar trebui să petrecem ore întregi discutînd numai la modul ăsta.

Vorbise cu siguranţă de sine şi nimeni nu i-a răspuns. Însă Maryrose, observînd cum ceilalţi se încărcau cu răbdare, ceea ce o făcea să se simtă stînjenită, a spus pe un ton rugător:

— Nu m-am exprimat bine, dar ştiţi deja ce vreau să spun...

Acel ton rugător i-a făcut pe bărbaţi să-şi recapete buna dispoziţie, iar Willi a spus, binevoitor:

— Bineînţeles că te exprimi bine. Cum s-ar putea exprima prost o femeie aşa de frumoasă ca tine?

Fiind aşezată lîngă mine, Maryrose şi-a întors capul în întunericul dinăuntrul maşinii, ca să-mi adreseze un surîs. Ne surîdeam în felul acela foarte adesea.

— Eu mă culc, a spus ea, punîndu-şi capul pe umărul meu şi ghemuindu-se ca un pisoiaş.

Eram cu toţii foarte obosiţi. Nu cred că oamenii care n-au făcut niciodată parte dintr-o mişcare de stînga pot înţelege cît de mult lucrează socialiştii devotaţi, de dimineaţă pînă seara, tot anul. La urma urmei, ne cîştigam cu toţii traiul, iar bărbaţii din tabere - cel puţin cei care chiar participau la antrenamente - erau supuşi unui stres continuu. Seară de seară, organizam întruniri, grupuri de discuţii, dezbateri. Citeam foarte mult cu toţii. De cele mai

multe ori, nu ne culcam pînă pe la patru-cinci dimineaţa. Pe lîngă asta, ne consideram şi tămăduitori de suflete. Ted ducea la extrem o concepţie pe care o aveam cu toţii, şi anume că ne asumam răspunderea pentru orice persoană aflată în orice fel de încurcătură. Şi era, în parte, de datoria noastră să explicăm tuturor celor înzestraţi cu o scînteie de inteligenţă că viaţa o o aventură splendidă. Acum, privind retrospectiv, îmi închipui că, din toată munca aceea îngrozitor de crîncenă la care ne-am înhămat, singurul lucru care ne-a ieşit a fost un soi de prozelitism personal. Mă îndoiesc că oricare dintre cei pe care i-am luat sub aripă va uita vreodată pura exuberanţă a convingerii noastre că viaţa e splendidă, căci, dacă n-aveam această credinţă prin temperament, o aveam din principiu. Îmi vin în minte tot felul de incidente - de exemplu Willi, care, după cîteva zile în care se tot întrebase ce să facă pentru o femeie care era nefericită fiindcă soţul o înşela, s-a hotărît să-i ofere un exemplar din *Creanga de aur* [1], deoarece „atunci cînd eşti nefericit pe plan personal, calea potrivită e să abordezi problema într-o perspectivă istorică". Femeia i-a adus cartea înapoi, cerîndu-şi scuze şi spunînd că era peste puterile ei de înţelegere şi că, în orice caz, se hotărîse să-şi părăsească soţul fiindcă ajunsese la concluzia că nu merita să-şi bată atîta capul cu el. Dar i-a scris cu regularitate lui Willi după ce a plecat din oraşul nostru, i-a trimis scrisori politicoase, emoţionante, recunoscătoare. Îmi amintesc îngrozitoarele cuvinte: „Nu voi uita niciodată că aţi fost atît de amabil încît să vă interesaţi de mine". (Deşi, la vremea aceea nu m-au izbit în nici un fel.)

Trăiam cu toţii, de peste doi ani, la acel nivel de intensitate şi cred că e posibil să o fi luat puţin razna din pură epuizare.

Ted s-a apucat de cîntat ca să rămînă treaz, iar Paul, pe un ton complet diferit de cel pe care-1 folosise în discuţia cu Willi, s-a apucat să dezvolte o fantezie bizară despre ce s-ar întîmpla într-o colonie de albi cînd s-ar fi răsculat africanii. (Asta se întîmpla cu un zece ani înainte de insurecţia rebelilor Mau Mau din Kenya.) Paul descria cum „doi bărbaţi şi jumătate" (Willi protesta faţă de această trimitere la Dostoievski, pe care îl considera un scriitor reacţionar) au lucrat, vreme de douăzeci de ani, ca să-i facă pe indigeni să devină conştienţi de poziţia lor de avangardă. Dintr-odată, un demagog autodidact care petrecuse şase luni la Şcoala de Ştiinţe Economice din Londra a creat peste noapte o mişcare de masă, cu sloganul „Afară cu albii!". Cei doi bărbaţi şi jumătate, politicieni responsabili, au rămas uluiţi de acest demers, dar era deja prea tîrziu - demagogul i-a denunţat c-ar

1. *The Golden Bough - A Study in Magic and Religion,* scrisă de antropologul scoţian James George Frazer şi publicată iniţial în două volume, în 1890, e un studiu comparativ de mitologie şi religie, care a avut o influenţă covîrşitoare asupra perspectivelor ulterioare, fie ele antropologice, literare, filosofice sau psihologice.

fi fost în slujba albilor. Cuprinşi de panică, albii i-au băgat la puşcărie pe demagog şi pe cei doi bărbaţi şi jumătate, aducîndu-le învinuiri false. Rămasă fără lideri, populaţia neagră s-a refugiat în păduri şi pe dealuri, transformîndu-se în trupe de gherilă. „Pe măsură ce regimentele negre erau înfrînte treptat de către regimentele albe, zeci de băieţi simpatici, cu minţile limpezi şi cu o bună educaţie, la fel ca noi, aduşi tocmai din Anglia pentru a menţine legea şi ordinea, au căzut pradă magiei negre şi vracilor. Acest imoral comportament necreştinesc a reuşit, pe bună dreptate, să-i îndepărteze de cauza neagră pe toţi oamenii onorabili. Iar nişte băieţi simpatici şi deschişi ca noi, pătrunşi de furia condamnării morale, i-au bătut, i-au torturat şi i-au spînzurat. Legea şi ordinea au învins. Albii i-au scos din temniţă pe cei doi bărbaţi şi jumătate, dar l-au spînzurat pe demagog. A fost anunţat un minim de drepturi democratice pentru populaţia neagră, dar cei doi bărbaţi şi jumătate etc, etc, etc."

Nici unul dintre noi nu spusese nimic faţă de această zburdălnicie a fanteziei lui. Era aşa de departe de posibilităţile noastre de diagnosticare. Pe deasupra, rămăseserăm uluiţi de tonul lui.

(Fireşte, acum văd în el un idealism frustrat - acum, cînd scriu acest cuvînt şi îl pun în legătură cu Paul, mă cam surprinde. E prima dată cînd l-am crezut în stare s-o facă.) El a continuat:
— Mai e o posibilitate. Ce-ar fi dacă ar cîştiga armatele negrilor? Un lider naţionalist inteligent n-are decît un singur lucru de făcut: să-şi întărească acest sentiment naţionalist şi să dezvolte industria. Nouă ne-a dat cumva prin cap, tovarăşi, că va fi de datoria noastră, ca progresişti, să sprijinim statele naţionaliste a căror misiune va fi să dezvolte morala capitalistă neegalitaristă pe care o detestăm atît de mult? Ei bine, v-aţi gîndit la asta? Pentru că eu văd asta, zău că o văd în globul meu de cristal - dar va trebui să sprijinim toată povestea. Oh, da, da, pentru că nu vom avea de ales.
— Ţie-ţi trebuie ceva de băut, remarca Willi în acel moment.

Toate barurile din hotelurile de la şosea erau deja închise la acea oră, aşa că Paul s-a culcat. Maryrose dormea. Jimmy dormea. Ted a rămas treaz lîngă Willi, pe scaunul din dreapta şoferului, fluierînd o arie. Nu cred că-1 ascultase pe Paul - atunci cînd fluiera sau cînta crîmpeie de muzică, o făcea în semn de dezaprobare.

După o bună vreme, îmi aduc aminte că mi-am spus că, în toţi acei ani de discuţii analitice interminabile, doar o singură dată ne-am apropiat, cît de cît, de adevăr (aşa îndepărtat cum era), iar asta a fost cînd Paul s-a apucat să vorbească, la supărare, pe un ton sarcastic.

Cînd am ajuns la hotel, totul era cufundat în întuneric. Un servitor somnoros ne aştepta pe verandă ca să ne conducă în camerele noastre. Corpul de clădire în care se aflau dormitoarele era construit pe un povîrniş din spate, la vreo două sute de metri de pavilionul care cuprindea sala de mese şi barul. Douăzeci de camere sub un singur acoperiş, avînd pereţi comuni şi verande pe amîndouă părţile coridorului, cîte zece camere la fiecare verandă. Odăile erau răcoroase şi plăcute, în ciuda faptului că nu aveau ventilaţie transversală. Aveau însă ventilatoare electrice şi ferestre mari. Ne fuseseră repartizate patru camere : Jimmy stătea cu Ted, eu cu Willi, iar Maryrose şi Paul aveau cîte o cameră fiecare. Acest aranjament nu avea să sufere modificări sau, mai bine zis, din moment ce soţii Boothby n-au comentat nimic, eu şi Willi am stat de fiecare dată în aceeaşi cameră la hotelul Mashopi. Nici unul dintre noi nu s-a trezit pînă tîrziu, la multă vreme după ora micului dejun. Barul era deschis şi am băut ceva, păstrînd aproape tot timpul tăcerea, după care am luat prînzul, aproape în tăcere, remarcînd, din cînd în cînd, cît era de ciudat să ne simţim cu toţii aşa de obosiţi. Mesele de prînz de la hotel erau întotdeauna excelente : cantităţi mari de diferite cărnuri reci şi tot soiul de salate şi fructe. Ne-am retras cu toţii la culcare, din nou. Soarele apunea deja cînd eu şi Willi ne-am trezit şi a trebuit să-i sculăm şi pe ceilalţi. Şi apoi ne-am întors în pat, la numai jumătate de oră după ce serviserăm cina. Iar ziua următoare, duminica, a fost aproape la fel de proastă. De fapt, primul weekend pe care l-am petrecut acolo a fost şi cel mai plăcut. Ne aflam cu toţii într-o stare de linişte dată de extrema epuizare. Nu beam mai deloc, iar domnul Boothby era dezamăgit de noi. Willi s-a arătat deosebit de tăcut. Cred că în acel sfîrşit de săptămînă s-a hotărît să se retragă din politică sau, cel puţin, să se îndepărteze cît mai mult cu putinţă pentru a se dedica studiului. În ceea ce-1 priveşte pe Paul, el a avut un comportament realmente simplu şi plăcut faţă de toată lumea, mai ales faţă de doamna Boothby, care prinsese drag de el.

Ne-am întors cu maşina în oraş duminică la o oră tîrzie, pentru că nu voiam să plecăm de la hotelul Mashopi. Am stat pe verandă, sorbind bere, înainte de plecare, iar hotelul se contura întunecat în spatele nostru. Lumina lunii era atît de puternică încît puteam să vedem fiecare fir de nisip alb în parte, scînteind acolo unde fusese azvîrlit pe şosea de carele cu boi. Frunzele ascuţite ale eucalipţilor, atîrnînd sub propria povară, străluceau ca nişte lănci mărunte. Mi-1 amintesc pe Ted spunînd:
— Ia uite cum stăm cu toţii aici, fără să scoatem un cuvînt. Mashopi e un loc primejdios. O să revenim aici la fiecare sfîrşit de săptămînă, o să hibernăm de la toată berea asta, de la

lumina lunii şi de la mîncarea bună. Mă întreb unde vom ajunge astfel, zău aşa!

Nu ne-am întors acolo timp de o lună. Inţeleseserăm cu toţii cît de obosiţi eram şi cred că ne era teamă de ce s-ar fi putut întîmpla dacă am fi lăsat tensiunea oboselii să ne doboare. A fost o lună de muncă foarte grea. Paul, Jimmy şi Ted îşi terminau antrenamentul şi efectuau zboruri în fiecare zi. Vremea era bună. A fost o perioadă de intensă activitate politică periferică, cu conferinţe, grupuri de studiu şi sondaje. Dar „Partidul" nu s-a întrunit decît o singură dată. Celălalt subgrup pierduse cinci membri. E interesant de remarcat că singura dată cînd ne-am întîlnit, ne-am certat cu înverşunare pînă spre dimineaţă şi, totuşi, în restul lunii ne-am întîlnit în particular mai tot timpul, fără resentimente, ca să discutăm detaliile activităţii periferice de care ne făceam răspunzători. Între timp, grupul nostru şi-a continuat întîlnirile de la hotelul Gainsborough. Rîdeam pe seama hotelului Mashopi şi a influenţei sale sinistre şi odihnitoare, îl foloseam drept simbol al tuturor tipurilor de lux, decadenţă şi slăbiciune a minţii. Prietenii noştri care nu fuseseră acolo, dar care ştiau că era un hotel ordinar de pe marginea drumului, ne spuneau că am înnebunit. La o lună după vizita noastră la Mashopi, a venit un sfîrşit de săptămînă cu cîteva zile libere, de joi noaptea pînă miercurea următoare - cei din colonie îşi luau foarte în serios perioadele de vacanţă – şi ne-am strîns să ne ducem din nou acolo. Grupul consta din cei şase care merseserăm şi data trecută şi din noul protejat al lui Ted, Stanley Lett din Manchester, de dragul căruia prietenul nostru a şi picat testul de pilotaj, mai tîrziu. Plus Johnnie, un pianist de jazz, prieten cu Stanley. Am mai stabilit de asemenea să ne întîlnim, direct acolo, cu George Hounslow. Am mers cu maşina şi cu trenul, iar în momentul în care barul se închidea, joi noaptea, era deja limpede că acel sfîrşit de săptămînă avea să fie foarte diferit de primul.

Din cauza punţii de zile libere, hotelul era plin de oaspeţi. Doamna Boothby deschisese o anexă cu încă douăsprezece camere. Urmau să aibă loc două baluri, unul public şi celălalt privat, iar în hotel se simţea atmosfera plăcută a desprinderii de viaţa obişnuită. Foarte tîrziu, cînd grupul nostru s-a aşezat la masa de seară, un chelner împodobea colţurile sufrageriei cu hîrtie colorată şi cu şiruri de beculeţe. Şi ni s-a servit un desert special cu îngheţată, pregătit pentru noaptea următoare. Apoi a venit un emisar din partea doamnei Boothby să ne întrebe dacă pe „băieţii din aviaţia militară" i-ar deranja s-o ajute a doua zi la împodobirea sălii mari. Mesagerul era June Boothby şi era cît se poate de limpede că venise din simpla curiozitate de a-i vedea pe băieţii în chestiune, probabil pentru că mama sa îi vorbise despre ei. Dar era la fel de limpede că n-a rămas impresionată. Foarte multe fete din colonie aruncau o singură privire la băieţii din Anglia şi apoi îi respingeau imediat, considerîndu-i efeminaţi, molîi şi firavi. June era una dintre aceste fete. In seara aceea n-a zăbovit decît atît cît era nevoie ca să-şi transmită mesajul şi să audă tonul încîntat şi extrem de politicos al lui Paul, cînd i-a răspuns că acceptă, „în numele aviaţiei militare", amabila invitaţie a mamei ei. După care a ieşit de îndată. Paul şi Willi au glumit îndeajuns pe seama fiicei de măritat a gazdelor, dar au făcut-o pe acelaşi ton al glumelor despre „domnul şi doamna Boothby, cîrciumarul şi nevasta lui". Apoi au ignorat-o pe tot parcursul acelui sfîrşit de săptămînă şi al celor care au urmat. Pesemne o considerau atît de ştearsă încît se abţineau s-o pomenească, din milă sau poate chiar din galanterie, deşi nici unul dintre aceşti bărbaţi nu prea făcea dovada unei asemenea emoţii în mod obişnuit. June era o fată înaltă, corpolentă, cu mîini şi picioare mari, roşii şi blegi. Avea faţa îmbujorată, ca a mamei ei, şi acelaşi păr spălăcit aranjat în jurul feţei ei pline, cu trăsături grosolane. N-avea nici o trăsătură ori calitate fermecătoare. Dar avea un soi de energie îmbufnată, explozivă şi pînditoare, pentru că se afla în acea fază prin care trec multe fete - o stare de obsesie sexuală care uneori seamănă cu un fel de transă. Pe cînd aveam cincisprezece ani şi încă locuiam cu tatăl meu pe Baker Street, am petrecute cîteva luni în acea stare, aşa că acum nu mai pot trece prin zona aceea fără să-mi aduc aminte, în parte amuzîndu-mă, în parte ruşinîndu-mă, de marasmul emoţional atît de năucitor încît avea puterea de a absorbi trotuarele, casele şi vitrinele magazinelor. Dacă ar fi fost logic ca

natura să aştearnă astfel lucrurile încît bărbaţii care-i ieşeau în cale lui June să-şi dea seama ce o tulbura, la June era interesant tocmai faptul că asta nu se întîmpla deloc. În acea primă seară, eu şi Maryrose am schimbat cîteva priviri fără să vrem şi aproape că am izbucnit în rîs recunoscînd situaţia şi încercînd un sentiment amuzant de compasiune faţă de ea. Totuşi n-am rîs, fiindcă am înţeles în acelaşi timp că acest fapt atît de evident pentru noi nu era deloc evident şi pentru bărbaţi, iar noi voiam s-o ferim de rîsul lor. Toate femeile de acolo îşi dăduseră seama ce i se întîmpla lui June. Îmi aduc aminte că, într-o dimineaţă, cînd stăteam pe verandă cu doamna Lattimore, femeiuşcă roşcată care flirta cu tînărul Stanley Lett, a apărut June, cutreierînd fără ţintă printre eucalipţii de lîngă şinele de cale ferată. Era ca şi cum ne-am fi uitat la o somnambulă. Făcea vreo cinci paşi, fixînd cu privirea munţii albaştri de dincolo de vale, îşi ridica mîinile la nivelul capului, astfel încît trupul, bine conturat de bumbacul roşu-aprins, îi arăta fiecare linie încordată şi petele întunecate de sudoare de la subsuoară. Pe urmă îşi lăsa braţele să cadă, cu pumnii încleştaţi pe lîngă corp. Rămînea nemişcată un moment, apoi începea să meargă din nou, se oprea, părea cufundată în visare, lovea cenuşa cu vîrful sandalei albe şi înalte, şi o ţinea tot aşa, tot îndepărtîndu-se, pînă cînd am pierdut-o din ochi, dincolo de eucalipţii scăldaţi în razele soarelui. Doamna Lattimore a scos un oftat adînc, eliberînd apoi cîteva hohote de rîs indulgente, cu delicateţea ei, şi a spus:
— O, Doamne, n-aş mai vrea să fiu tînără din nou nici pentru un milion de lire. O, Doamne, să trec din nou prin toate astea, nici pentru un milion.

Iar eu şi Marion am consimţit. Totuşi, deşi pe noi ne stînjenea îngrozitor fiecare apariţie a acestei fete, bărbaţii n-o observaseră, aşa că am avut grijă să n-o dăm de gol. E vorba de un cavalerism feminin aici, de femei ţinînd partea femeilor, un sentiment la fel de puternic precum oricare alt gen de loialitate. Sau poate că nu voiam să facem faţă, acasă la noi, cusururilor imaginaţiei propriilor noştri bărbaţi.

June îşi petrecea mai tot timpul pe veranda casei Boothby, care se afla la o distanţă de vreo cîteva sute de metri de hotel. Era construită pe o fundaţie adîncă de trei metri, departe de pericolul furnicilor. Avea o verandă lungă şi răcoroasă, văruită în alb şi plină de plante agăţătoare şi de flori. Era nespus de luminoasă şi de frumoasă, iar aici şedea June, pe o canapea veche acoperită cu o ţesătură din creton, ascultînd la gramofonul portabil, ore în şir, închipuindu-şi-l pe bărbatul căruia i se va permite s-o izbăvească de starea ei de somnambulă. După cîteva săptămîni, acea imagine din închipuirea ei a devenit destul de puternică încît să dea formă bărbatului dorit. Stăteam cu Maryrose pe veranda hotelului cînd am văzut un camion oprindu-se din drumul său către est. Din cabină a coborît un tînăr grobian, cu picioare masive şi roşii şi cu braţele dogorite de soare, groase ca nişte pulpane de bou. June se plimba alene pe poteca de prundiş dinspre casa tatălui ei, lovind pietrişul cu vîrful ascuţit al sandalei. O pietricică a ajuns la picioarele tînărului care tocmai se îndrepta spre bar, făcîndu-l să se oprească şi să se uite la fată. Apoi, aruncîndu-i cu coada ochiului mai multe priviri inexpresive, aproape hipnotizate, tînărul a intrat în bar. June l-a urmat. Domnul Boothby îi servea cu gin tonic pe Jimmy şi pe Paul şi vorbea despre Anglia. Nu şi-a observat fiica, aşezată într-un colţ într-o postură afectată, de unde privea ca prin vis, peste mine şi peste Maryrose, înspre strălucirea şi colbul dimineţii încinse. Tînărul şi-a luat berea şi s-a aşezat pe bancă, la un metru de ea. După jumătate de oră, cînd s-a urcat din nou în camionul său, June era cu el. Brusc şi în acelaşi timp, eu şi Maryrose nu ne-am mai putut abţine şi am izbucnit în rîs, oprindu-ne abia cînd Jimmy şi Paul şi-au întors privirea de la bar, vrînd să afle care era gluma. O lună mai tîrziu, June era deja logodită oficial cu tînărul şi de abia atunci şi-a dat seama toată lumea că era o fată liniştită, plăcută şi sensibilă. Privirea aceea toropită şi drogată dispăruse cu totul. De abia atunci ne-am dat şi noi seama cît de mult o deranjase pe doamna Boothby starea fiicei sale. Se distingea un exces de bucurie, de uşurare în maniera ei de a accepta ajutorul fetei în hotel, de a se împrieteni din nou cu ea, de a discuta planurile pentru

nuntă. Aproape c-ai fi zis că se simţea vinovată pentru toată iritarea ei din trecut. Şi poate că, în parte, această îndelungată stare de iritare o făcuse să-şi piardă răbdarea ulterior şi să se comporte atît de nedrept.

La scurtă vreme după ce June s-a retras în acea primă noapte, doamna Boothby a venit în cameră la noi. Willi a poftit-o să ia loc, iar Paul s-a grăbit să-i facă şi el aceeaşi invitaţie. Amîndoi vorbeau într-un fel care nouă, celorlalţi, ni se părea politicos într-un mod exagerat şi jignitor. Totuşi, ultima dată cînd ea îl văzuse pe Paul, în acel sfîrşit de săptămînă cînd ne simţeam cu toţii atît de istoviţi, acesta afişase un comportament simplu şi lipsit de aroganţă, vorbindu-i despre tatăl şi mama lui, despre „casa" lui. Deşi, firește, Anglia lui şi cea a ei erau două ţări diferite.

Obişnuiam să glumim între noi spunînd că doamna Boothby avea o slăbiciune pentru Paul. Nici unul dintre noi nu credea aşa ceva, căci, dacă am fi crezut-o, n-am mai fi glumit - sau cel puţin eu sper din tot sufletul că n-am fi făcut-o, fiindcă, în acele începuturi, ne plăcea foarte mult de doamna Boothby. Însă nu mai încăpea îndoială că Paul o fascina. Aşa cum o fascina şi Willi. Şi o fascinau tocmai prin trăsătura pe care noi o detestam la amîndoi: prin grosolănia lor, prin aroganţa care se ascundea sub bunele lor maniere imperturbabile.

De la Willi am şi aflat că există atîtea femei cărora le place să fie maltratate. Era umilitor şi eu mă împotriveam din răsputeri să accept adevărul, deşi îl văzusem cu ochii mei de nenumărate ori. Dacă exista vreo femeie pe care noi ceilalţi o consideram dificilă, căreia îi îndeplineam dorinţele şi-i făceam concesii, Willi spunea:

— Voi nu înţelegeţi nimic. Adevărul e că ce-i trebuie ei ar fi o chelfăneală bună.

„Chelfăneala bună" era o expresie colonială, pe care albii o foloseau de obicei în următorul fel: „Ce-i trebuie acestui cafru[1] e o chelfăneală bună"; însă Willi îşi însuşise termenul pentru uz general. Îmi aduc aminte de mama lui Maryrose, o femeie nevrotică şi dominatoare, care o storcea pe biata fată de toată vlaga, o femeie de vreo cincizeci de ani, la fel de robustă şi de mofturoasă ca o cloşcă bătrînă. De dragul lui Maryrose, eram cu toţii politicoşi, o acceptam cînd dădea buzna la Gainsborough să-şi ia fiica. Cu ea de faţă, Maryrose aluneca într-o stare de agasare indiferentă, un soi de epuizare nervoasă. Ştia că ar fi trebuit să-i ţină piept mamei ei, dar n-avea energia morală. Pe această femeie, căreia eram pregătiţi să-i facem pe plac şi să ne lăsăm plictisiţi de ea, Willi a lecuit-o cu cîteva cuvinte. Venise la Gainsborough într-o seară şi ne găsise pe toţi stînd de vorbă în sufrageria pustie. Ne-a zis cu glas răsunător:

— Deci iată-vă pe toţi aici, ca de obicei. Trebuia să vă fi culcat deja.

Dar tocmai cînd se pregătea să se aşeze lîngă noi, Willi i-a zis, fără să ridice tonul, dar facînd ca ochelarii să-i scapere înspre ea:

— Doamnă Fowler.

— Da, Willi? Ce mai vrei?

— Doamnă Fowler, de ce tot veniţi aici după Maryrose şi sînteţi o asemenea pacoste?

Femeia a rămas lîngă scaunul pe care dăduse să se aşeze, îmbujorată, cu răsuflarea întretăiată, holbîndu-se la Willi.

1. Membru al unei rase negre din sudul Africii. În sens figurat cuvîntul era folosit de albii din Rhodesia şi din Africa de Sud ca o insultă la adresa tuturor negrilor africani.

— Da, i-a zis el pe un ton liniştit. Sînteţi o pacoste bătrînă. Puteţi să luaţi loc, dacă vreţi, dar trebuie să vă ţineţi gura şi să nu mai spuneţi prostii.

Maryrose s-a făcut albă ca varul de teamă şi de mîhnire pentru mama ei. Însă, după o clipă de tăcere, doamna Fowler a izbucnit într-un mic rîs nervos şi apoi s-a aşezat, fără să mai scoată vreun cuvînt. Iar după acest incident, dacă venea la Gainsborough, se purta cu Willi ca o fetiţă bine-crescută în faţa unui tată asupritor. Iar asta nu s-a întîmplat doar cu doamna Fowler şi cu proprietara hotelului.

Acum se întîmpla şi cu doamna Boothby, care nu era deloc genul de tiran aflat în căutarea unui tiran şi mai puternic. Şi nici nu era atît de nesăbuită încît să se amestece nepoftită. Totuşi, chiar şi după ce a înţeles, cu ajutorul nervilor ei – şi nu al inteligenţei, căci nu era o femeie inteligentă – că era maltratată, tot se întorcea să mai capete o porţie. Nu se cufunda în acea stare de satisfacţie stridentă, precum doamna Fowler după ce i se „dăduse o chelfăneală", şi nici nu devenea sfioasă şi copilăroasă ca doamna James de la Gainsborough. Asculta cu răbdare şi riposta, implicîndu-se, ca să zic aşa, în stratul de suprafaţă al conversaţiei şi ignorînd insolenţa subiacentă. Iar astfel reuşea, cîteodată, să-i facă pe Willi şi pe Paul să se ruşineze şi să-şi revină la tonul politicos. Însă sînt sigură că uneori, cînd rămînea singură, se îmbujora şi, cu pumnii încleştaţi, bombănea în sinea ei: „Da, mi-ar plăcea să-i lovesc. Da, ar fi trebuit să-l lovesc cînd mi-a spus asta şi cealaltă".

În seara aceea, Paul s-a apucat aproape imediat de unul dintre jocurile lui preferate: să parodieze clişeele coloniale într-atît de mult, încît cel vizat să-şi dea seama că era luat peste picior. Iar Willi i-a ţinut hangul.

— Bucătarul îl aveţi de mulţi ani, fireşte... Doriţi o ţigară?

— Mersi, dragă, dar nu fumez. Da, e un băiat bun, trebuie s-o recunosc, a fost foarte credincios dintotdeauna.

— Aş zice că e aproape ca un membru al familiei.

— Da, aşa îmi place să cred. Şi e foarte ataşat de noi, nu mai încape îndoială. L-am tratat corect mereu.

— Poate nu chiar ca pe un prieten, ci ca pe un copil ? (Asta a spus-o Willi.) Pentru că nu sînt decît nişte copii mari.

— Da, aşa e. Sînt doar nişte copii mari, cînd ajungi să-i înţelegi cu adevărat. Le place să te porţi cu ei aşa cum te-ai purta cu un copil: cu fermitate, dar corect. Eu şi domnul Boothby credem că pe negri trebuie să-i tratezi corect. Aşa se cuvine.

— Dar, pe de altă parte, nu trebuie să-i laşi să profite de pe urma ta, a spus Paul. Căci, dacă o faci, nu te mai respectă deloc.

— Mă bucur că spui asta, Paul, fiindcă voi, băieţii englezi, aveţi mai toţi o sumedenie de idei bizare despre cafri. Dar e adevărat. Trebuie să-i faci să înţeleagă să stea la locul lor.

Şi aşa mai departe.

Doamna Boothby a roşit şi a întors capul de abia cînd Paul, aşezat în poziţia sa preferată, cu halba ridicată şi ţintuind-o cu ochii lui albaştri, a spus:

— Şi, fireşte, mai sînt secolele de evoluţie care ne despart de ei, căci, de fapt, nu sînt decît nişte babuini.

Pentru colonie, „babuini" era deja un cuvînt prea crud, deşi cu cinci ani înainte era considerat acceptabil, chiar şi în titlurile de ziar. (Aşa cum avea să se întîmple şi cu „cafru", peste alţi zece ani.) Doamnei Boothby nu-i venea să creadă că „un tînăr educat la una dintre cele mai bune universităţi din Anglia" putuse să folosească termenul „babuini". Dar cînd s-a uitat din nou la Paul, cu chipul ei roşu şi onest pregătit pentru jignire, el afişa acelaşi surîs angelic încîntător şi curtenitor pe care îl avusese cu o lună în urmă, cînd nu era, fără nici o îndoială, decît un băiat cuprins de dorul de casă care se bucura să fie alintat puţin. Doamna Boothby a oftat brusc şi s-a ridicat, spunînd pe un ton politicos:

— Iar acum vă rog să mă scuzaţi, merg să-i duc cina bătrînului. Domnului Boothby îi place să ia o gustare tîrziu – nu are niciodată timp să stea la cină, din moment ce serveşte la bar toată seara.

Ne-a spus noapte bună, aruncîndu-le o privire lungă şi cam îndurerată lui Willi şi apoi lui Paul. După aceea, a ieşit din cameră.

Paul şi-a lăsat capul pe spate, rîzînd, şi ne-a zis:

— Sînt incredibili, sînt fantastici, sînt ireali pur şi simplu.

— Aborigeni, a intervenit Willi, rîzînd.

„Aborigeni" era cuvîntul pe care îl folosea el cînd se referea la albii din colonie.

Maryrose a spus pe un ton domol:

— Nu văd care e hazul, Paul. Nu faci altceva decît să-ţi baţi joc de oameni.

— Scumpă Maryrose. Scumpă şi frumoasă Maryrose, i-a răspuns Paul, chicotind în halba lui de bere.

Maryrose era frumoasă: o fată micuţă şi subţire, cu ochi mari, cafenii şi cu cîrlionţi de culoarea mierii. Apăruse pe copertele revistelor în Cape Town, fusese manechin pentru o vreme. Îi lipsea orice urmă de înfumurare. I-a zîmbit răbdătoare şi a insistat, în maniera ei domoală şi binevoitoare:

— Da, Paul. La urma urmei, eu am crescut aici. O înţeleg pe doamna Boothby. Şi eu am fost la fel pînă cînd nişte oameni ca tine mi-au explicat că mă înşelam. N-o vei schimba luînd-o peste picior. Nu faci altceva decît s-o jigneşti.

Paul a chicotit însă din nou, stăruind:

— Maryrose, Maryrose, şi tu eşti la fel de ireală.

Dar, mai tîrziu, în cursul acelei seri, fata a reuşit să-1 facă să-i fie ruşine.

George Hounslow, care lucra la drumuri, locuia într-un orăşel aflat la o distanţă de vreo sută cincizeci de kilometri, împreună cu nevasta, cei trei copii şi cei patru părinţi în vîrstă. Ajungea acasă la miezul nopţii, în camioneta lui. Ne propusese să-şi petreacă serile de la sfîrşit de săptămînă cu noi, iar ziua să-şi vadă de munca lui la drumul principal. Am ieşit din sufragerie şi ne-am dus să ne aşezăm sub pîlcul de eucalipţi de lîngă calea ferată, ca să-1 aşteptăm pe George. Sub copaci se afla o masă de lemn neşlefuită şi cîteva băncuţe de lemn. Domnul Boothby ne-a trimis vreo şase sticle reci de vin alb de Cape. Eram deja cam cherchelíţi. Hotelul zăcea în întuneric, iar în curînd s-au stins şi luminile din casa soţilor Boothby. A rămas doar luminiţa din clădirea gării şi mănunchiul de scîntei din căminul aflat cîteva sute de metri mai sus. Aşezaţi sub eucalipţi, scăldaţi în lumina rece a lunii care se strecura printre ramuri, în timp ce adierea nopţii răscolea ţărîna şi ne-o aşternea la picioare, era ca şi cum ne-am fi aflat în mijlocul savanei. Hotelul se făcuse nevăzut în peisajul sălbatic alcătuit din *kopjes* [1] din granit, copaci şi lumina lunii. La cîţiva kilometri distanţă, şoseaua principală traversa o movilă, părînd o licărire slabă de lumină palidă printre pilcurile de copaci negri. Mireasma uscată şi uleioasă a eucalipţilor, mirosul uscat şi agasant al colbului, aroma rece a vinului: totul încerca să ne îmbete.

Jimmy a adormit, ghemuit lîngă Paul, care îl cuprinsese cu braţul. Eram şi eu aproape adormită, rezemată de umărul lui Willi. Stanley Lett şi Johnnie, pianistul, stăteau unul lîngă altul, privindu-ne cu o curiozitate binevoitoare. Nu ascundeau deloc faptul că noi, şi nu ei, eram cei toleraţi, căci ei aparţineau şi aveau să aparţină şi mai departe clasei muncitoare - lucru pe care îl afirmau cu limpezime -, dar nu se împotriveau prilejului de a observa în mod direct, datorită accidentelor fericite ale războiului, comportamentul unui grup de intelectuali. Stanley era cel care vorbea şi nu mai voia să tacă. Johnnie, pianistul, nu vorbea niciodată. Nu se folosea deloc de cuvinte. Stătea mereu lîngă Stanley, aliat cu el în tăcere.

Ted începuse deja să sufere din cauza lui Stanley, „fluturele de sub piatră", care refuzase să creadă că ar fi avut nevoie să fie salvat. Ca să se consoleze, Ted s-a aşezat lîngă Maryrose şi şi-a petrecut braţul în jurul ei. Fata i-a zîmbit jovial şi a rămas în cercul trasat de braţul lui, însă de parcă s-ar fi desprins de el şi de orice alt bărbat. Multe fete oficial frumoase - ca să zicem aşa - au acest dar de a se lăsa atinse, sărutate, ţinute în braţe, ca şi cum acesta ar fi un tribut pe care trebuie să-1 plătească Providenţei fiindcă s-au născut frumoase. Se supun bărbaţilor cu un surîs îngăduitor, care e ca un căscat sau ca un oftat răbdător. Insă, în cazul lui Maryrose, acest surîs ascundea mai mult de-atît.

— Maryrose, i-a zis Ted pe un ton direct, coborîndu-şi privirea asupra căpşorului sclipitor rezemat pe umărul lui. De ce nu ne iubeşti pe nici unul dintre noi ? Şi de ce nu laşi pe nici unul dintre noi să te iubească?

1. *Kopje, koppie* (lb. afrikaans) - deluşoare în general stîncoase care se ridică în savana africană.

Maryrose se mulţumi să zîmbească imperceptibil şi, pînă şi în acea lumină slabă, punctată cu umbre de ramuri şi frunze, ochii ei cafenii păreau enormi şi scînteiau uşor.
— Maryrose are inima frîntă, a observat Ted pe deasupra capului meu.
— Inimile frînte ţin de domeniul romanelor demodate, a intervenit Paul. Nu se potrivesc epocii în care trăim.
— Ba din contră, i-a întors-o Ted. Acum există mai multe inimi frînte decît oricînd, tocmai din cauza epocii în care trăim. De fapt, sînt sigur că toate inimile pe care le întîlnim sînt atît de plesnite, ciobite şi crăpate încît par nişte grămăjoare de ţesuturi cicatrizate.

Maryrose i-a zîmbit timid lui Ted, cu o expresie recunoscătoare, spunînd pe un ton serios:
— Da, bineînţeles că da.

Maryrose avusese un frate pe care îl iubise din tot sufletul. Aveau firi asemănătoare, dar mai importantă era legătura drăgăstoasă dintre ei, din cauza mamei lor imposibile, asupritoare şi penibile, în faţa căreia se sprijiniseră reciproc. Acest frate murise în Africa de Nord cu un an înainte. Se întîmplase pe cînd Maryrose lucra ca manechin în Cape Town, unde, fireşte, era foarte căutată pentru înfăţişarea ei. Unul dintre tineri semăna cu fratele ei. ÎI văzuserăm într-o fotografie: era un tînăr subţirel, agresiv şi cu o mustăcioară blondă. S-a îndrăgostit numaidecît de el. Mai tîrziu ne-a spus – şi îmi aduc aminte cît de şocaţi am rămas cu toţii, aşa cum păţeam de fiecare dată cu ea, din cauza sincerităţii ei depline, dar nepăsătoare:
— Da, ştiu că m-am îndrăgostit de el pentru că semăna cu fratele meu, dar ce-i rău în asta?

Tot timpul ne întreba sau zicea „Ce-i rău în asta ?" şi nouă nu ne dădea niciodată prin cap vreun răspuns. Însă tînărul semăna cu fratele ei numai la înfăţişare şi, chiar dacă era bucuros să aibă o aventură cu Maryrose, nu voia să se însoare cu ea.
— Poate că-i adevărat, dar e foarte prostesc, a spus Willi. Ştii ce o să păţeşti, Maryrose, dacă nu eşti atentă? O să-ţi creezi un adevărat cult pentru acest iubit al tău şi vei fi din ce în ce mai nefericită. O să ţii la distanţă toţi băieţii drăguţi care ar fi dispuşi să se însoare cu tine şi, în cele din urmă, o să te măriţi cu cineva doar de dragul căsătoriei şi o să devii una dintre acele doamne respectabile şi nemulţumite pe care le vedem peste tot.

Ceea ce s-a şi întîmplat cu Maryrose, în paranteză fie spus. În următorii cîţiva ani, şi-a păstrat frumuseţea încîntătoare, s-a lăsat curtată fără să-şi şteargă de pe chip acel surîs dulceag ce aducea cu un căscat şi a rămas, răbdătoare, în cercul trasat de braţele unuia sau ale altuia. Iar în cele din urmă, pe neaşteptate, s-a măritat cu un bărbat între două vîrste care avea deja trei copii. Nu-1 iubea. Inima i se oprise în ziua aceea în care fratele ei fusese strivit de un tanc.
— Şi atunci ce crezi că ar trebui să fac ? 1-a întrebat Maryrose pe Willi, cu groaznica ei amabilitate, luminată de razele lunii.
— Ar trebui să te culci cu unul dintre noi. Cît mai curînd. Nu există alt leac mai bun pentru o asemenea pasiune, i-a răspuns Willi, pe tonul brutal şi binevoitor la care apela cînd îşi intra în rolul de berlinez rafinat.

Ted s-a strîmbat şi şi-a retras braţul, lăsînd să se înţeleagă cît se poate de limpede că nu avea de gînd să se asocieze cu o asemenea paradă de cinism şi că, dacă s-ar fi culcat cu Maryrose, ar fi făcut-o din romantismul cel mai pur. Cum să nu, parcă mai încăpea vreo îndoială.
— In orice caz, nu-i văd rostul, a remarcat Maryrose. Eu tot mă gîndesc la fratele meu.
— N-am mai cunoscut pe nimeni care să afişeze o sinceritate atît de deplină în privinţa incestului, a spus Paul.

I-o zisese în glumă, dar Maryrose a luat-o în serios şi i-a răspuns:
— Da, ştiu că era incest. Dar ciudat e că atunci nu mi se părea incest. Vezi tu, eu şi fratele meu ne iubeam.

Am rămas şocaţi din nou. Am simţit umărul lui Willi încordîndu-se şi-mi amintesc cum mi-am spus că doar cu cîteva momente în urmă el jucase rolul europeanului decadent. Însă gîndul că Maryrose se culcase cu fratele ei îl azvîrlise din nou în firea lui autentic puritană.

A urmat o tăcere, după care Maryrose a remarcat:

— Da, înţeleg de ce vă indignaţi. Dar zilele acestea mă gîndesc adesea la toate astea. N-am făcut nimic rău, nu-i aşa? Nu văd ce-i rău în asta.

Din nou, tăcere. Apoi Paul a luat taurul de coarne şi a zis, cu nonşalanţă:

— Dacă pentru tine nu contează, atunci de ce nu te culci cu mine, Maryrose? Cine ştie, poate că te-ai lecui.

Paul stătea încă în picioare, sprijinind greutatea trupului lui Jimmy, care se tolănise copilăreşte, rezemat de el. Paul îl suporta pe Jimmy cu indulgenţă, aşa cum şi Maryrose îi permisese lui Ted să-şi petreacă braţul în jurul ei. Paul şi Maryrose jucau aceleaşi roluri în grup, însă de pe poziţiile opuse ale barierei sexuale.

Maryrose i-a răspuns pe un ton domol:

— Dacă iubitul meu din Cape Town n-a reuşit să mă facă să-mi uit fratele, de ce crezi c-ai putea tu?

— Şi care e natura obstacolului care te împiedică să te măriţi cu drăguţul tău? i-a întors-o Paul.

Maryrose a replicat:

— Provine dintr-o familie bună din Cape Town, iar părinţii nu vor să-1 lase să se însoare cu mine, pentru că nu sunt destul de bună pentru el.

Paul scoase din nou acel chicotit profund şi atrăgător. Nu spun că şi-ar fi cultivat acel chicotit, dar ştia cu siguranţă că era unul dintre atuurile sale.

— O familie bună, a repetat el ironic. O familie bună din Cape Town. Asta chiar că-i ridicol.

Remarca lui n-a fost atît de snoabă pe cît s-ar zice. Paul îşi exprima snobismul în mod indirect, prin glume sau jocuri de cuvinte, iar în acel moment se lăsase în voia pasiunii sale dominante, cea pentru elucubraţii. Şi eu nu sînt în măsură să-1 critic, deoarece presupun că motivul adevărat pentru care am rămas în colonie mult mai mult decît era necesar a fost distracţia pe care ţi-o pot oferi asemenea momente. Paul ne poftea pe toţi să ne amuzăm, aşa cum o făcuse şi cînd îi descoperise pe patronii hotelului Mashopi - domnul şi doamna Boothby, englezii tipici.

Însă Maryrose i-a răspuns liniştită:

— Presupun că ţie ţi se pare amuzant, din moment ce eşti obişnuit cu familiile bune din Anglia şi, firește, înţeleg că sînt diferite de familiile bune din Cape Town. Dar în ceea ce mă priveşte pe mine, înseamnă acelaşi lucru, nu crezi ?

Paul şi-a păstrat expresia ştrengărească ascunzînd începutul unei senzaţii de stînjeneală. De parcă ar fi vrut să-i arate că îl atacase pe nedrept, se mişcă uşor, astfel încît capul lui Jimmy să se rezeme mai comod de umărul lui, în încercarea de a-şi afişa potenţialul de tandreţe.

— Dacă m-aş culca cu tine, Paul, sînt sigură că te-aş îndrăgi. Dar eşti la fel ca el, ca iubitul meu din Cape Town. Nici tu nu te-ai însura cu mine, n-aş fi destul de bună pentru tine. N-ai pic de inimă.

Atunci Willi a izbucnit într-un rîs aspru, iar Ted a zis:

— Cu asta te-a pus la punct, Paul.

Paul n-a scos un cuvînt. Cu doar o clipă în urmă, cînd îl mişcase pe Jimmy, trupul tînărului alunecase uşor, astfel încît de-acum Paul trebuia să-i ţină în poală capul şi umerii. Legănîndu-1 pe Jimmy ca pe un copil, Paul a privit-o pe Maryrose, tot restul serii, cu un zîmbet blajin şi trist. Iar după aceea, i-a vorbit de fiecare dată cu blîndeţe, încercînd să-i înfrîngă dispreţul. Dar n-a reuşit.

Pe la miezul nopţii, luminile orbitoare ale farurilor camionetei au înghiţit razele lunii şi apoi s-au abătut de pe drum, oprindu-se în cele din urmă pe un petic gol de nisip din apropierea

căii ferate. Era o camionetă mare, încărcată cu utilaje, şi tracta o rulotă mică. Această rulotă era casa lui George Hounslow atunci cînd supraveghea lucrările de construcţie a drumurilor. George a sărit de pe scaunul şoferului şi s-a apropiat de noi, iar Ted 1-a întîmpinat cu un pahar de vin. George 1-a dat pe gît, bolborosind între înghiţituri:

— Beţivani, nerozi, nătărăi cherchelţi! Staţi aici şi trageţi la măsea!

Îmi amintesc mirosul vinului, răcoros şi pătrunzător, care s-a vărsat şuierînd în ţărînă, cînd Ted a luat o altă sticlă să îi umple din nou paharul. Ţărîna avea o mireasmă grea şi dulceagă, de parcă ar fi plouat.

George a venit să mă sărute.

— Frumoasă Anna, frumoasă Anna — dar nu pot să te am din cauza acestui afurisit de Willi.

Apoi 1-a dat la o parte pe Ted ca s-o sărute pe Maryrose, care-i întinsese obrazul, şi ne-a zis:

— Cîte femei frumoase există pe lume, iar noi n-avem decît două aici. Îmi vine să plîng.

Bărbaţii au rîs, iar Maryrose mi-a zîmbit. I-am zîmbit şi eu. Surîsul ei era plin de o durere neaşteptată, care m-a făcut să-mi dau seama că şi al meu era la fel. Apoi pe chip i s-a aşternut o expresie stînjenită, fiindcă îşi trădase gîndurile, aşa că ne-am ferit imediat privirile, îndepărtîndu-le de acel moment de sinceritate şi vulnerabilitate. Cred că nici una dintre noi n-ar fi fost dispusă să analizeze durerea pe care o simţeam. De-acum George stătea în faţa noastră şi, ţinînd în mînă un pahar de vin plin-ochi, ne-a zis:

— Ticăloşi şi tovarăşi, gata cu lîncezitul. A venit momentul să-mi spuneţi noutăţile.

Ne-am foit, ne-am însufleţit, am alungat toropeala somnului. Am ciulit urechile în timp ce Willi îi dădea lui George informaţii despre situaţia politică din oraş. George era un om extrem de serios şi avea un respect profund pentru Willi — pentru mintea lui Willi. Era însă convins de propria-i prostie. Era convins - aşa cum probabil că fusese toată viaţa – de ineficienta sa şi, în acelaşi timp, de urîţenia sa.

De fapt, era destul de arătos - sau cel puţin femeile erau atrase de el, chiar dacă nu-şi dădeau seama. De pildă, doamna Lattimore, roşcata drăguţă care exclama adesea cît de respingător i se părea George, dar care nu-şi putea lua ochii de la el. Era destul de înalt, însă părea mai scund din cauza umerilor largi, pe care şi-i ţinea tot timpul gîrboviţi. Trupul i se îngusta brusc de la umeri pînă la brîu. Avea o alură taurină, iar toate mişcările lui reflectau îndărătnicia şi asprimea caracteristice acelora care îşi ţin în frîu supărarea şi mînia, împotriva voinţei lor. Iar asta din cauza greutăţilor vieţii sale de familie. Acasă era răbdător, altruist şi disciplinat, aşa cum trebuise să fie ani la rînd. Aş zice că nici una dintre aceste trăsături nu se regăseau în firea lui. Poate că acesta era şi motivul nevoii lui de a se înjosi, al lipsei lui de încredere în sine. Era un om care ar fî putut să fie mult mai mare decît reuşise în spaţiul strimt pe care i-1 oferise viaţa. Cred că şi el ştia asta şi, poate fiindcă, în sinea lui, se învinovăţea pentru frustrarea din mediul familial, acea denigrare de sine era modul lui de a se pedepsi. Nu ştiu... sau poate că se pedepsea astfel pentru neîncetata infidelitate faţă de nevastă. Pentru a înţelege relaţia lui George cu soţia lui, ar fi trebuit să fiu mult mai în vîrstă decît eram eu pe atunci. George simţea pentru ea o compasiune loială şi aprigă - compasiunea unei victime faţă de alta.

Dintre toţi oamenii pe care i-am cunoscut vreodată, George era cel mai „lipicios". Era, fără doar şi poate, şi cel mai hazliu. Prin spontaneitatea lui, devenea irezistibil de hazliu. L-am văzut făcînd să rîdă o încăpere plină de oameni, de la ora închiderii barului pînă în zorii zilei. Ne trînteam pe paturi şi pe podea, rîzînd pînă nu ne mai puteam clinti. Totuşi, a doua zi, cînd ne aduceam aminte glumele lui George, nu ni se mai păreau atît de amuzante. Dacă ne tăvăliserăm de rîs în noaptea dinainte, asta se datora, în parte, chipului lui George, care era frumos, dar de o frumuseţe exemplară, aproape ştearsă în uniformitatea ei, care te făcea să te aştepţi să vorbească după uzanţe. Insă cred că succesul i se datora mai ales buzei superioare foarte lungi şi subţiri, care îi aşternea pe faţă o expresie împietrită şi îndărătnică, aproape

tîmpă. Dar apoi începea să debiteze un şuvoi de opinii triste şi irezistibile, prin care se autoflagela. Deşi se uita la noi cum ne tăvăleam de rîs, nu rîdea niciodată cu victimele lui, ci ne privea cu o uimire veritabilă, de parcă şi-ar fi zis: Ei bine, n-am cum să fiu atît de inutil pe cît credeam din moment ce pot să-i fac să rîdă pe toţi oameni ăştia deştepţi.

Avea în jur de patruzeci de ani, adică era cu doisprezece ani mai în vîrstă decît cel mai mare dintre noi - Willi. Nu ne-am fi gîndit niciodată la asta, dar el nu putea să uite. Era genul de bărbat care nu se poate abţine să urmărească trecerea timpului, ca şi cum anii ar fi nişte perle care-ţi scapă printre degete, una cîte una, pierzîndu-se în mare. Asta din cauza pasiunii lui pentru femei. Cealaltă obsesie a lui era politica. Iar unul dintre lucrurile care îl marcase cel mai mult era originea: provenea dintr-o familie bine înrădăcinată în vechea tradiţie socialistă britanică a secolului XIX, deci avusese nişte părinţi raţionalişti, pragmatici şi, mai presus de toate, extrem de credincioşi orientării lor antireligioase. Iar acest gen de educaţie n-avea cum să-1 ajute să se integreze printre oamenii din colonie. Era o persoană singuratică şi izolată, care trăia într-o orăşel înapoiat şi izolat. Noi, acest grup de oameni mult mai tineri decît el, eram primii prieteni adevăraţi pe care-i avusese după mulţi ani. Îl iubeam cu toţii. Însă nu cred nici în ruptul capului că el a ştiut asta vreodată sau că şi-a permis să ne recunoască sentimentele. Smerenia lui era mult prea puternică, mai ales smerenia lui faţă de Willi. Îmi aduc aminte că o dată, exasperată de poziţia în care stătea, exprimînd prin toţi porii respectul pentru Willi, în vreme ce acesta perora despre una sau alta, i-am şi zis:

— Pentru numele lui Dumnezeu, George, eşti un bărbat atît de drăguţ, nu mai suport să te văd ploconindu-te pe lîngă unul ca Willi.

— Dar dacă aş avea mintea lui Willi, aş fi cel mai fericit om din lume, mi-a răspuns - şi era tipic pentru el să nu întrebe cum de îndrăzneam să fac asemenea observaţii despre un bărbat cu care, la urma urmei, trăiam.

Iar apoi buza de sus i s-a îngustat într-un gest de batjocură de sine, înainte să adauge:

— Cum adică un bărbat *drăguţ* ? Sînt un ticălos şi o ştii prea bine! Îţi povestesc ce-am tot făcut şi tu-mi zici că sunt drăguţ.

Se referea la ceea ce ne povestise mie şi lui Willi, dar nimănui altcuiva, despre relaţiile lui cu femeile.

De atunci, m-am gîndit adesea la asta, adică la cuvîntul „drăguţ". Poate că, de fapt, vreau să spun „bun". Bineînţeles că aceste cuvinte nu înseamnă nimic, dacă te gîndeşti mai bine. Adesea spunem: un bărbat bun, o femeie bună, un bărbat drăguţ, o femeie drăguţă. Numai în conversaţie, fireşte, căci acestea nu sînt cuvinte potrivite într-un roman. Aş avea mare grijă să nu le folosesc.

Totuşi, din acel grup, aş spune pur şi simplu, fără să mai despic firul în patru, că George era un om bun, iar Willi, nu. Că Maryrose, Jimmy, Ted şi Johnnie-pianistul erau oameni buni, iar Paul şi Stanley Lett, nu. Mai mult chiar, aş pune rămăşag că, dacă ai alege la întîmplare zece oameni de pe stradă şi i-ai face să se întîlnească cu prietenii noştri sau i-ai invita la petrecerea din noaptea aceea de sub eucalipţi, aceşti oameni ar fi de acord cu clasificarea mea şi, dacă aş folosi doar cuvîntul „bun", ei ar înţelege ce-am vrut să spun.

Gîndindu-mă la asta, aşa cum m-am gîndit foarte mult deja, îmi dau seama că ajung, pe o uşă dosnică, la un alt lucru care mă obsedează. Mă refer, fireşte, la problema „personalităţii". Dumnezeu mi-e martor că nu ni se permite să uităm nici măcar pentru o clipă că „personalitatea" nu mai există. Reprezintă însă subiectul a jumătate din romanele scrise vreodată, subiectul sociologiei şi al tuturor celorlalte ,,-logii". Ni se spune atît de des că personalitatea umană s-a dezintegrat complet sub povara întregii noastre ştiinţe, încît am ajuns s-o şi cred. Şi totuşi, cînd îmi amintesc de acel grup de oameni aşezaţi sub eucalipţi, şi-1 recompun în memorie, îmi dau seama pe dată că e o absurditate. Să zicem că m-aş întîlni din nou cu Maryrose acum, după toţi aceşti ani; cu siguranţă ar face vreun gest sau şi-ar roti privirea într-un fel anume redevenind acea Maryrose de dinainte, o fiinţă indestructibilă. Sau

să zicem că ar „lua-o razna", că ar înnebuni. S-ar sfărîma în toate componentele ei, dar gestul, rotirea privirii ar rămîne la fel, chiar dacă i-ar lipsi corelarea. Aşadar, toată această tiranie antiumanistă despre evaporarea personalităţii devine absurdă pentru mine în momentul în care îmi adun înăuntru destulă energie emoţională pentru a reconstitui, din memorie, o fiinţă pe care am cunoscut-o. Mi aşez şi-mi amintesc mirosul ţărînei şi al razelor lunii şi-1 văd pe Ted întinzîndu-i un pahar lui George, precum şi reacţia din cale afară de recunoscătoare a lui George în faţa unui asemenea gest. Sau o văd, ca într-o scenă de film derulată cu încetinitorul, pe Maryrose întorcîndu-se spre mine, cu acel zîmbet al ei, îngrozitor de răbdător... Am scris cuvîntul „film". Da. Toate momentele pe care mi le amintesc au siguranţa absolută a zîmbetelor, privirilor şi gesturilor din tablouri sau din filme. Să însemne asta oare că siguranţa de care mă agăţ ţine de domeniul artelor vizuale şi nu de roman, ba chiar deloc de roman, care a căzut pradă dezintegrării şi decăderii totale? Ce-1 face pe un romancier să se agate de amintirea unui surîs sau a unei priviri, ştiind prea bine ce detalii complexe se ascund în spatele lor? Totuşi, dacă n-aş face-o, n-aş reuşi să aştern nici măcar un singur cuvînt pe hîrtie. Adică întocmai ca atunci cînd mă străduiam să-mi aduc aminte, intenţionat, senzaţia soarelui fierbinte pe piele ca să nu înnebunesc în acest oraş friguros din nord.

Şi astfel voi scrie din nou că George era un om bun. Şi că nu suportam să-1 văd cum se transforma într-un şcolar stîngaci ori de cîte ori îl asculta pe Willi... În seara aceea ascultase cu smerenie detaliile despre greutăţile cu care se confruntau grupurile stîngiste de la oraş. Apoi dăduse din cap, ca şi cînd ar fi vrut să spună că voia să se gîndească la ele de unul singur şi pe îndelete: firește, era prea prost ca să-şi formeze o opinie fără să chibzuiască ceasuri bune înainte, deşi pe noi, ceilalţi, ne credea atît de inteligenţi încît n-ar fi trebuit să avem nevoie de opinia lui.

Noi credeam cu toţii că Willi făcuse o analiză prea superficială. Vorbise de parcă ar fi făcut parte dintr-un comitet şi nu spusese nimic nou despre noile noastre neliniști, despre noul ton de neîncredere şi batjocură.

Iar Paul, respingîndu-1 pe Willi, s-a hotărît să-i spună lui George adevărul, în felul său. A iniţiat un dialog cu Ted. Îmi aduc aminte că mă uitam la Ted și mă întrebam dacă avea să dea curs acestei provocări facile şi ciudate. Ted a şovăit, şi-a manifestat stînjeneala, dar s-a prins în joc. Dar tocmai pentru că nu-i stătea în fire, şi nici nu corespundea puternicelor lui principii, cuvintele sale au căpătat o nuanţă excesivă şi violentă, care ne-a cutremurat mai mult decît ceea ce spunea Paul.

Paul începuse cu descrierea unei şedinţe de comitet în care „doi oameni şi jumătate" hotărau întreaga soartă a continentului african „fară să se refere deloc, firește, la africani". (Aceasta era, desigur, o trădare: să recunoşti, în faţa unor străini precum Stanley Lett şi Johnnie-pianistul, că am fi putut să ne îndoim de principiile noastre. George i-a privit pe cei doi cu suspiciune, a conchis că probabil ei se alăturaseră grupului nostru, căci altminteri noi n-am fi fost atît de iresponsabili, şi a zîmbit încîntat că aveam doi recruţi noi.) De-acum Paul descria cum cei doi bărbaţi şi jumătate, aflaţi în Mashopi, se apucau să „îndrume Mashopi spre o linie corectă de acţiune".

— Aş zice că hotelul ar fi un loc potrivit de unde să începem, nu ţi se pare, Ted?

— Pe lîngă bar, Paul, unde sînt toate dotările moderne.

Ted nu se prea dădea în vînt după băutură, iar George, auzindu-1, s-a încruntat la el, uimit.

— Problema e că nu avem de-a face tocmai cu un centru de dezvoltare al proletariatului intelectual. Bineînţeles, am putea spune - şi poate că ar şi trebui s-o recunoaştem - că în toată ţara e la fel.

— Foarte adevărat, Paul. Dar, pe de altă parte, districtul e înţesat de muncitori agricoli înapoiaţi şi morţi de foame.

— Care au nevoie doar de o mînă călăuzitoare din partea respectivului proletariat, dacă acesta ar exista.

— Gata, ştiu. Avem cinci negri amărîţi care lucrează aici la calea ferată, zdrenţuiţi şi cufundaţi într-o sărăcie lucie. Ne-ar fi de ajuns, nu-i aşa?
— Deci tot ce-am avea de făcut ar fi să-i convingem să adopte o înţelegere corectă a poziţiei lor de clasă şi apoi ne vom alege cu un tărăboi revoluţionar în tot districtul înainte să putem zice „comunismul de stînga, o revoltă infantilă".

George s-a uitat la Willi, aşteptîndu-se să-l audă protestînd. Dar, în dimineaţa aceea, Willi îmi zisese că avea de gînd să-şi dedice tot timpul studiului şi că nu mai avea, aşadar, vreme pentru „toţi aceşti băieţi de bani gata şi fete în căutare de soţi". Şi astfel, cu o uşurinţă uluitoare, a renunţat la oamenii pe care, pînă atunci, îi luase destul de mult în serios încît să lucreze cu ei ani la rînd.

De-acum, George se simţea extrem de stînjenit; percepuse deja dispariţia vigorii convingerilor noastre, iar asta îi confirma singurătatea. Aşa că i-a ignorat pe Paul şi pe Ted şi i s-a adresat lui Johnnie-pianistul:
— Ăştia spun numai gogomănii, nu-i aşa, amice? Johnnie a încuviinţat din cap, însă nu la auzul cuvintelor - cred că rareori dădea atenţie cuvintelor, mai degrabă intuia dacă oamenii erau prietenoşi cu el sau nu.
— Cum te cheamă? Nu ne-am mai întîlnit pînă acum, nu-i aşa?
— Johnnie.
— Eşti din Midlands?
— Din Manchester.
— Sînteţi membri amîndoi ?

Johnnie a scuturat din cap. George a deschis încet gura, după care şi-a şters repede ochii cu mîna şi s-a hotărît brusc să păstreze tăcerea. Intre timp, Johnnie şi Stanley stăteau unul lîngă altul, privind cu luare-aminte. Amîndoi beau bere. Iar George, într-o încercare subită şi disperată de a doborî toate piedicile, s-a sculat în picioare, ţinînd o sticlă de vin.
— N-a rămas prea mult, dar mai e ceva, i-a zis el lui Stanley.
— Nu-mi trebuie, i-a răspuns Stanley. Berea e pentru noi.

Apoi s-a bătut uşor peste buzunare şi pe partea din faţă a hainei, de unde sticlele de bere se iţeau în toate unghiurile. Marele geniu al lui Stanley era să „organizeze" neabătut provizii de bere pentru sine şi pentru Johnnie. Chiar şi atunci cînd nu se mai prea găsea bere în colonie, lucru care se întîmpla din cînd în cînd, Stanley îşi făcea apariţia cu lăzi întregi pline de sticle pe care le ţinuse în depozite secrete prin tot oraşul şi pe care le vindea pe bani frumoşi cît ţinea seceta de bere.
— Ai dreptate, i-a zis George. Dar noi, bieţii colonişti daţi dracului, ne-am obişnuit stomacul cu poşirca de Cape încă de la înţărcare.

Lui George îi plăcea la nebunie vinul. Insă nici măcar această măsură de prietenie nu avea vreun efect domolitor asupra celor doi.
— Nu credeţi că ăştia doi ar trebui bătuţi peste fund ? a întrebat George, arătînd către Ted şi Paul. (Paul i-a zîmbit; Ted arăta ruşinat.)
— Mie, unul, nu-mi trebuie aşa ceva, a zis Stanley.

La început George a crezut că se referea tot la vin, dar cînd şi-a dat seama că vorbea despre politică, i-a aruncat o privire tăioasă lui Willi, cerîndu-i îndrumări. Însă Willi îşi plecase capul şi fredona ceva pentru sine. Ştiam că suferea de dor de casă. Willi n-avea ureche muzicală, nu ştia să cînte, dar cînd îşi aducea aminte de Berlin, începea să fredoneze fals, iarăşi şi iarăşi, o melodie din *Opera de trei parale* a lui Brecht.

Ah *rechinul* are
Dinţi răi, dragă
Şi şi-i *păstrează*
Strălucitor de albi...

Peste cîţiva ani a devenit o melodie populară, dar eu am auzit-o mai întîi în Mashopi, de la Willi; şi-mi amintesc senzaţia tăioasă de dezrădăcinare pe care am avut-o cînd am auzit cîntecul la Londra, după ce Willi ne-a spus că fredona „un cîntec pe care-l cîntam în copilărie - al unuia, pe nume Brecht, mă întreb ce s-o fi întîmplat cu el, odinioară era foarte bun".

— Ce se întîmplă, oameni buni? a întrebat George, după o lungă tăcere destul de stingheră.

— Aş zice că se instalează un anumit nivel de demoralizare, i-a răspuns Paul pe un ton cumpănit.

— Ba nu, a intervenit Ted, dar apoi s-a controlat şi a rămas încruntat.

Pe urmă a sărit în picioare şi ne-a zis:

— Eu mă duc la culcare.

— Mergem cu toţii la culcare, i-a răspuns Paul. Aşa că aşteaptă o clipă.

— Eu vreau în patul meu. Sînt mort de somn, a zis Johnnie - o declaraţie mai lungă decît tot ce auziserăm pînă atunci de la el.

S-a ridicat împleticindu-se şi s-a sprijinit cu o mînă de umărul lui Stanley. S-ar fi zis că se gîndise bine la toată situaţia şi de-acum înţelegea că trebuia să facă un soi de declaraţie.

— Uite ce e, i-a zis lui George. Am venit la hotel fiindcă sînt prieten cu Stanley. El mi-a zis că la hotel au pian şi că se şi dansează niţel sîmbătă noaptea. Da' nu mă duc pentru politică. Tu eşti George Hounslow. I-am auzit vorbind despre tine. Incîntat de cunoştinţă.

I-a întins mîna, iar George i-a strîns-o cu căldură.

Stanley şi Johnnie au luat-o la lumina lunii spre dormitor, iar Ted s-a sculat şi ne-a zis:

— Mă duc şi eu şi n-o să mă mai întorc niciodată aici.

— Ei, hai, nu exagera, i-a răspuns Paul cu răceală.

Acea răceală bruscă 1-a luat prin surprindere pe Ted, care ne-a privit pe toţi, pe rînd, jignit şi stînjenit. Dar pe urmă s-a aşezat la loc.

— Ce naiba caută băieţii ăştia doi cu noi ? a întrebat George pe un ton aspru - era asprimea nefericirii. Sînt sigur că-s băieţi buni, dar ce ne-a apucat să ne discutăm problemele în faţa lor?

Willi tot nu zicea nimic, văzîndu-şi mai departe de melodia pe care o fredona încetişor, la cîţiva centimetri de urechea mea: „Ah *rechinul* are *dinţi* răi, dragă..."

Paul i-a zis lui Ted, pe un ton prudent şi nonşalant:

— Cred că am evaluat incorect situaţia de clasă din Mashopi. L-am ignorat pe cel care era, în mod evident, persoana-cheie. Şi cînd colo, s-a aflat sub ochii noştri de la bun început: bucătarul doamnei Boothby.

— Bucătarul? Ce dracu' vrei să spui? a insistat George, pe un ton mult prea tăios.

Stătea în picioare, agresiv şi jignit, şi-şi tot agita vinul în pahar, pînă cînd a ajuns să-1 verse în ţărînă. Am crezut cu toţii că această ostilitate se datora, pur şi simplu, faptului că îl nedumerea atitudinea noastră. Nu-1 mai văzuserăm de cîteva săptămîni. Cred că toţi măsurăm profunzimea schimbării care se produsese în noi, fiindcă, pentru prima oară, ne vedeam pe noi înşine oglindiţi, ca să zic aşa, în propriii noştri ochi din urmă cu atît de puţină vreme. Şi fiindcă ne simţeam vinovaţi, nu-1 sufeream pe George - atît de mult încît voiam să-1 rănim. îmi aduc aminte foarte bine cum stăteam acolo, uitîndu-mă la chipul sincer şi supărat al lui George, spunîndu-mi în sinea mea: Oh, Doamne, ce urît mi se pare, ce ridicol mi se pare, nu-mi aduc aminte să mai fi simţit aşa ceva înainte. Iar apoi am înţeles de ce mă simţeam aşa. însă, firește, am înţeles de abia după ce am priceput cu toţii adevărata cauză a reacţiei lui George la comentariul lui Paul, cînd îl pomenise pe bucătar.

— Bucătarul, bineînţeles, a spus Paul cu grijă, îndemnat de noua sa dorinţă de a-1 provoca şi jigni pe George. Bucătarul ştie să citească. Şi să scrie. Bucătarul are idei – doamna Boothby se plînge de asta. *Ergo,* bucătarul e un intelectual. Bineînţeles că va trebui împuşcat mai tîrziu, cînd ideile lui vor deveni un impediment, dar pînă atunci îşi va fi slujit deja scopul. La urma urmei, vom fi şi noi împuşcaţi cu el.

Îmi aduc aminte că George i-a aruncat lui Willi o privire lungă şi nedumerită. După care 1-a cercetat atent pe Ted, care îşi lăsase capul pe spate, cu bărbia îndreptată în sus, spre crengile de deasupra, examinînd stelele ce scăpărau printre frunze. Apoi s-a uitat cu îngrijorare la Jimmy, care zăcea încă beat în braţele lui Paul.
Ted a spus cu asprime:
— M-am săturat. O să te conducem la rulota ta, George, şi o să plecăm.

Era un gest de reconciliere şi prietenie, dar George i-a răspuns pe un ton tăios:
— Nu.

Reacţia lui 1-a făcut pe Paul să se ridice imediat, răsturnîndu-1 pe Jimmy, care s-a prăbuşit pe bancă, şi să spună cu o insistenţă glacială:
— Bineînţeles că te conducem la culcare.
— Nu, a spus George din nou.

Părea înspăimîntat. Apoi, la auzul propriului glas, şi-a schimbat tonul.
— Nemernici idioţi ce sînteţi. Aşa beţi criţă, o să vă împiedicaţi şi-o să cădeţi pe şinele de cale ferată.
— Am spus că o să mergem să te ducem la culcare, a repetat Paul într-o doară.

S-a ridicat clătinîndu-se, dar şi-a recăpătat echilibrul. La fel ca Willi, Paul era în stare să bea foarte mult şi să ţină bine la băutură. Dar de-acum era deja beat.
— Nu, a zis George. Am spus nu. Nu m-aţi auzit?

Iar în acel moment şi-a venit în fire Jimmy, care s-a ridicat împleticindu-se de pe bancă şi s-a agăţat de Paul ca să-şi menţină echilibrul. Cei doi tineri s-au clătinat o clipă, după care s-au repezit către şinele de cale ferată şi către rulota lui George.
— Întoarceţi-vă, a strigat George. Idioţi fără minte. Proşti beţi. Tîmpiţi.

De-acum cei doi erau la cîţiva metri distanţă, legănîndu-şi trupurile pe picioarele împleticite. Umbrele aruncate de picioarele lor lungi şi răsfirate se întindeau ascuţite şi întunecate peste nisipul scînteietor pînă în apropiere de locul unde se afla George. Arătau ca nişte mici marionete, tremurînd în timp ce coborau pe scări lungi şi negre. George s-a uitat lung la ei, s-a încruntat şi pe urmă a înjurat violent, cu foc, şi a luat-o la fugă pe urmele lor. Între timp, noi ne-am strîmbat îngăduitori unul la celălalt: ce-o fi cu George ? George i-a ajuns din urmă pe cei doi, i-a înşfăcat de umăr şi i-a întors cu faţa la el. Jimmy a căzut. Lîngă şine se întindea o fîşie de pietriş grunjos, iar el a alunecat pe pietrele mişcătoare. Paul a rămas în picioare, înţepenit în încercarea de a-şi păstra echilibrul. George era deja în ţărînă, lîngă Jimmy, chinuindu-se să-1 ridice în picioare, să-i ridice trupul greu îmbrăcat în uniformă ca într-o teacă de pîslă.
— Beţiv nătîng ce eşti, îi spunea cu o asprime grijulie băiatului beat. Ţi-am zis să te întorci, nu? Nu?

Cît pe ce să-1 scuture exasperat, George s-a abţinut şi a încercat să-1 ridice de pe jos cu cea mai blîndă compasiune. Între timp, noi ceilalţi dăduserăm fuga să ajungem la şine, lîngă ei. Jimmy zăcea pe spate, cu ochii închişi. Se alesese cu o tăietură pe frunte de la căzătura în pietriş şi sîngele i se scurgea negru pe chipul alb. Părea adormit. Părul lui lins căpătase, de această dată, o anumită graţie, unduindu-i-se arcuit pe frunte. Fiecare fir de păr îi strălucea intens.
— Fir-ar să fie, a exclamat George, în culmea disperării.
— Atunci de ce ai făcut atît scandal? i-a răspuns Ted. Nu voiam decît să te conducem pînă la camionul tău.

Willi şi-a dres glasul, cu acelaşi sunet aspru şi stingher dintotdeauna. O făcea adesea. Nu din nervozitate, ci, uneori, în semn de avertizare discretă, iar alteori, ca afirmaţie, de parcă ar fi vrut să spună: Ştiu ceva ce voi nu ştiţi. Mi-am dat seama că în acel caz era vorba de a doua variantă şi că încerca să ne spună că motivul pentru care George nu voia pe nimeni în apropierea rulotei era că acolo se afla o femeie. Cînd era treaz, Willi n-ar fi dezvăluit

niciodată un secret, nici măcar în mod indirect, ceea ce însemna că acum era beat. Pentru a acoperi indiscreţia, i-am şoptit lui Maryrose:
— Noi tot uităm că George e mai mare decît noi, probabil că în ochii lui sîntem ca o ceată de copii.

Am vorbit destul de tare încît să mă audă şi ceilalţi. Iar George m-a auzit şi mi-a aruncat peste umăr un surîs crispat de recunoştinţă. Dar tot nu puteam să-l clintim pe Jimmy. Stăteam cu toţii încremeniţi în picioare, uitîndu-ne la el. De-acum trecuse bine de miezul nopţii, iar căldura dispăruse din pămînt şi luna coborîse pe cer, strălucind deasupra munţilor din spatele nostru. Îmi aduc aminte că mă întrebam cum de se putea ca Jimmy, care, atunci cînd era în apele lui, nu-şi pierdea niciodată acel aer stîngaci şi nefericit, să fi reuşit, de data aceasta, cînd zăcea beat pe un petic de pietriş murdar, să pară deopotrivă demn şi înduioşător, cu rana neagră pe frunte. Şi mă întrebam totodată cine ar putea fi femeia - care dintre nevestele fermierilor aprigi, care dintre fiicele lor de măritat sau dintre oaspeţii de la hotel cu care băusem la bar în seara aceea se strecurase în rulota lui George, încercînd să se facă nevăzută în lumina transparentă a lunii, îmi aduc aminte că o invidiam. Îmi aduc aminte că în acel moment am simţit o dragoste profundă şi dureroasă pentru George, în timp ce mă blagosloveam cu tot soiul de insulte pentru prostia mea, fiindcă îl respinsesem de prea multe ori. Din motive pe care nu le-am înţeles decît mai tîrziu, în acel moment din viaţa mea nu mă lăsam sedusă de bărbaţii care mă doreau cu adevărat.

În cele din urmă, am reuşit să-l ridicăm pe Jimmy în picioare. A trebuit să ajutăm cu toţii, smucindu-l şi trăgîndu-l de pe jos. Iar apoi l-am sprijinit şi l-am dus printre eucalipţi, pe cărarea lungă dintre straturile de flori, pînă în camera de hotel. Odată ajuns acolo, Jimmy s-a rostogolit imediat pe partea cealaltă, adormit, fără să se trezească în timp ce îi curăţăm rana. Era o tăietură adîncă şi plină de pietriş şi ne-a luat mult timp să oprim sîngerarea. Paul a zis că o să rămînă treaz ca să aibă grijă de Jimmy, „deşi nu-mi face nici o plăcere să mă văd în rolul unei nenorocite de Florence Nightingale". Totuşi, a adormit de îndată ce s-a aşezat, aşa că, în cele din urmă, Maryrose a fost cea care nu s-a culcat şi a avut grijă de ei amîndoi pînă spre dimineaţă. Ted s-a dus în camera lui după ce ne-a spus un „noapte bună" scurt şi aproape mînios. (Totuşi, de dimineaţă, a trecut repede la o atitudine cinică şi autoironică. Avea să petreacă luni întregi pendulînd brusc între seriozitate vinovată şi un cinism din ce în ce mai înverşunat - mai tîrziu avea să spună că acela a fost momentul din viaţă de care se simţea cel mai ruşinat.) Am stat pe trepte cu Willi şi cu George în lumina slabă a lunii.
— Mulţumesc, a spus George.

S-a uitat de aproape la mine şi apoi la Willi cu o privire apăsătoare, dar nu ne-a zis la ce se referea. În schimb, s-a simţit obligat să facă o glumă pe tonul lui ţîfnos:
— Să faceţi acelaşi lucru şi pentru voi o dată.

După care a pornit spre camionul lăsat lîngă calea ferată, iar Willi mi-a şoptit:
— Arată exact ca un bărbat care are un rendez-vous.

Îşi reintrase în rolul de om versat, vorbind tărăgănat şi cu un surîs de cunoscător. Însă eu o invidiam prea mult pe femeia necunoscută ca să-i răspund, aşa că ne-am dus la culcare în tăcere. Şi am fi dormit, foarte probabil, pînă la prînz, dacă nu ne-ar fi trezit cei trei membri ai forţelor aeriene care ne-au adus tăvile cu micul dejun. Jimmy era bandajat în jurul capului şi părea să nu se simtă prea bine. Ted era neverosimil de voios, iar Paul ne-a zis, fermecător peste măsură:
— Am început deja să-i subminăm planurile bucătarului, fiindcă, iată, ne-a lăsat să-ţi pregătim micul dejun, dragă Anna, şi, ca o însărcinare suplimentară, însă necesară, chiar şi pe al lui Willi.

Mi-a pus tava în faţă cu un gest afectat.
— Bucătarul s-a apucat deja să pregătească bunătăţile pentru diseară. Îţi place ce ţi-am adus?

Aduseseră destulă mîncare pentru noi toţi, aşa că ne-am înfruptat din bunătăţi, papaya şi avocado, şuncă şi ouă, pîine proaspătă şi fierbinte şi cafea. Ferestrele erau deschise şi lumina soarelui dogorea afară, iar vîntul care intra în cameră era cald şi aducea miros de flori. Paul şi Ted s-au aşezat pe patul meu şi am început să flirtăm, iar Jimmy s-a aşezat pe patul lui Willi, cu o atitudine smerită după noaptea de beţie dinainte. Insă era deja tîrziu, se deschisese barul, aşa că ne-am îmbrăcat repede şi am pornit într-acolo împreună, printre straturile de flori care umpleau lumina soarelui cu aroma uscată şi înmiresmată a petalelor ofilite şi încinse. Verandele hotelului erau pline de oameni veniţi să bea ceva, barul era plin, iar Paul ne-a anunţat, agitîndu-şi halba, că petrecerea a început.

Însă Willi se retrăsese. În primul rînd, nu era de acord cu gesturile nonconformiste precum servirea colectivă a micului dejun în dormitor.

— Dacă am fi căsătoriţi, ar putea fi acceptabil, mi se plînsese mai devreme.

Am rîs, la care el mi-a zis:

— Da, rîzi. Însă vechile reguli îşi au şi ele rostul lor. I-au tot ajutat pe oameni să nu dea de necaz.

S-a supărat că am rîs de el şi mi-a zis că o femeie în poziţia mea avea nevoie de un comportament mai demn.

— La ce poziţie te referi ?

Mă simţeam înfuriată dintr-odată, din cauza senzaţiei de limitare pe care o au femeile în asemenea momente.

— Da, Anna, dar lucrurile nu stau la fel pentru femei şi pentru bărbaţi. Situaţiile au fost diferite dintotdeauna şi mai mult ca sigur aşa vor şi rămîne.

— Dintotdeauna ? l-am întrebat, poftindu-1 să-şi aducă aminte de propria istorie.

— De cînd aşa ceva contează.

— Contează pentru tine, nu pentru mine.

Dar ne mai certaserăm din cauza asta, ştiam deja toate expresiile pe care le-ar fi folosit fiecare dintre noi – slăbiciunea femeilor, simţul de proprietate al bărbaţilor, femeile în antichitate etc, etc, pînă în pînzele albe. Ştiam că era o ciocnire de temperament atît de profundă încît nu existau cuvinte care să ne facă să ne schimbăm părerile: adevărul era că ne răneam tot timpul în cele mai adînci sentimente şi instincte ale noastre. Aşa că viitorul revoluţionar profesionist mi-a răspuns printr-o încuviinţare rigidă, dînd din cap, apoi s-a aşezat pe veranda hotelului cu volumele lui de gramatică rusă. Însă n-avea să fie lăsat în pace prea mult ca să studieze, fiindcă George se apropia deja printre eucalipţi, cu o expresie foarte serioasă pe chip.

Paul m-a întîmpinat spunîndu-mi:

— Anna, vino să vezi minunăţiile din bucătărie.

Şi-a petrecut braţul în jurul meu, iar eu mi-am dat seama că Willi băgase de seamă gestul, după cum îmi şi propusesem, iar apoi am luat-o pe holurile cu podele din piatră către bucătărie, care era o încăpere mare şi joasă, aflată în partea din spate a hotelului. Mesele erau pline de mîncare şi acoperite cu pînză subţire ca să nu se aşeze muştele. Doamna Boothby era acolo cu bucătarul şi se întreba, fără doar şi poate, cum se făcea că deveniserăm nişte oaspeţi atît de privilegiaţi încît să tot intrăm şi ieşim din bucătărie după bunul nostru plac. Paul 1-a salutat imediat pe bucătar şi 1-a întrebat ce-i mai face familia. Bineînţeles că doamnei Boothby nu i-a plăcut această familiaritate, însă Paul tocmai de asta o şi făcea. Atît bucătarul, cît şi patroana lui albă reacţionau în faţa lui Paul în acelaşi fel: cu grijă, nedumerire şi o uşoară lipsă de încredere. Fiindcă bucătarul era derutat: printre urmările faptului de a fi avut în colonie sute şi mii de bărbaţi din aviaţie vreme de cinci ani se număra şi aceea că mai mulţi africani au înţeles că era cu putinţă - în fine, printre altele - ca un alb să-1 trateze pe un negru ca pe o fiinţă umană. Bucătarul doamnei Boothby cunoştea familiaritatea relaţiei feudale, cunoştea brutalitatea crudă a relaţiilor impersonale mai noi. Însă acum vorbea cu Paul despre

copiii lui ca de la egal la egal. Şovăia puţin înainte de fiecare replică, şovăia pentru că nu era obişnuit cu aşa ceva, dar demnitatea lui firească, în general ignorată, l-a îndrumat repede către comportamentul cuiva care discută de pe poziţii de egalitate. Doamna Boothby a ascultat vreo cîteva minute, după care i-a întrerupt din scurt, spunînd:

— Dacă chiar vrei să fii de folos, Paul, poţi să te duci cu Anna în sala mare şi să ajutaţi la împodobit.

Vorbise pe un ton menit să-i dea de înţeles lui Paul că îşi dăduse seama de intenţia lui de a rîde de ea cu o noapte în urmă.

— Bineînţeles, i-a răspuns Paul. Cu mare plăcere.

Însă a avut grijă să mai continue puţin discuţia cu bucătarul. Acesta era un bărbat din cale afară de arătos - un bărbat puternic, bine făcut, de vîrstă mijlocie, cu un chip vioi şi o privire ageră; mulţi dintre africanii din această parte a coloniei erau indivizi slăbiţi fizic de la boli şi subnutriţie, însă acesta locuia în spatele reşedinţei familiei Boothby, într-o casă micuţă, împreună cu soţia şi cei cinci copii ai lui. Firește, era ceva ilegal, fiindcă legea le interzicea negrilor să trăiască pe pămîntul albilor. Căsuţa era destul de sărăcăcioasă, însă era totuşi de douăzeci de ori mai bună decît coliba africană obişnuită. Avea în jur flori şi zarzavaturi, precum şi găini şi bibilici. Îmi închipui că bucătarul era foarte mulţumit de slujba sa de la hotelul Mashopi.

Cînd am ieşit cu Paul din bucătărie, ne-a salutat după cum era obiceiul:

— Bună dimineaţa, Nkos. Bună dimineaţa, Nkosikaas. Asta însemnînd „Bună dimineaţa, şefule", „Bună dimineaţa, şefa", în limbajul triburilor.

— Doamne sfinte! a izbucnit Paul, pe un ton agasat şi mînios, cînd eram deja afară.

Iar apoi a continuat pe tonul nepăsător şi straniu dictat de instinctul lui de conservare:

— Mai ciudat e că-mi pasă. La urma urmei, dacă Dumnezeu a vrut să-mi ofere această poziţie în viaţă, care se potriveşte atît de limpede gusturilor şi talentelor mele, de ce să-mi pese? Şi totuşi...

Ne-am îndreptat spre sala mare prin lumina dogoritoare, păşind peste colbul cald şi parfumat. Îşi petrecuse din nou braţul în jurul meu, ceea ce-mi făcea plăcere şi din alte motive, nu numai pentru că Willi se uita la noi. Îmi aduc aminte că simţeam apăsarea intimă a braţului lui pe talie şi-mi spuneam că, din moment ce trăiam cu toţii într-un grup, aceste scîntei rapide de atracţie se puteau aprinde şi stinge într-o clipă, lăsînd în urmă o senzaţie de tandreţe, de curiozitate nesatisfăcută, o durere a pierderii uşor distorsionată şi nu chiar neplăcută; îmi spuneam că, probabil, e mai presus de toată acea durere chinuitoare a posibilităţilor neîmplinite care ne lega. Sub un arbore mare de jacaranda din faţa camerei, de unde Willi nu mai putea să ne vadă, Paul m-a întors cu faţa la el şi mi-a zîmbit, iar durerea suavă a acelui gest m-a săgetat iarăşi şi iarăşi.

— Anna, mi-a zis pe un ton melodios. Anna, frumoasă Anna, absurdă Anna, nebună Anna, alinarea noastră în pustietatea asta, Anna cea cu ochi negri, amuzaţi şi îngăduitori.

Ne-am zîmbit cu soarele străpungîndu-ne prin dantelăria deasă şi verde a copacului, de parcă ne-ar fi împuns cu nişte ace aurii şi ascuţite. Cuvintele lui mi-au adus un soi de revelaţie. Fiind tot timpul derutată, nemulţumită, nefericită, chinuită de sentimentul de neputinţă, împinsă de dorinţă către toate tipurile de viitor imposibil, starea de spirit descrisă de „ochii amuzaţi şi îngăduitori" îmi era aproape străină. Nu cred că pe atunci îi vedeam cu adevărat pe oameni – decît ca pe nişte accesorii ale nevoilor mele. De abia acum, cînd privesc în urmă, îmi dau seama, însă atunci trăiam într-o ceaţă orbitoare, care se modifica şi licărea potrivit dorinţelor mele schimbătoare. Firește, aceasta e doar o descriere a tinereţii. Însă, dintre noi toţi, doar Paul avea „ochi amuzaţi" şi, în timp ce ne îndreptam, de mînă, către sala mare, mă uitam la el şi mă întrebam dacă era cu putinţă ca un asemenea tînăr stăpîn pe sine să fie la fel de nefericit şi de zbuciumat ca mine; şi, dacă era adevărat că aveam, ca şi el, „ochi amuzaţi", ce Dumnezeu putea să însemne asta? Am alunecat dintr-odată într-o depresie

intensă şi irascibilă, aşa cum mi se întîmpla adesea pe atunci, dintr-o clipă într-alta, aşa că m-am desprins de Paul şi m-am îndreptat de una singură către un bovindou.

Sala mare cred că era cea mai plăcută încăpere în care m-am aflat vreodată. Soţii Boothby o construiseră fiindcă n-aveau nici un salon şi erau nevoiţi tot timpul să golească sufrageria pentru serate dansante sau întruniri politice. Însă o construiseră din altruism, ca pe un dar adus districtului, nu pentru cîştiguri.

Era ca un salon mare, dar arăta ca o cameră de zi, cu pereţi de cărămidă roşie şlefuită şi cu podele din ciment de un roşu închis. Coloanele - avea opt coloane imense care sprijineau acoperişul de stufăriş bogat - erau din cărămidă roşcat-portocalie neşlefuită. Şemineurile din fiecare capăt al camerei erau destul de mari încît ai fi putut să faci un bou la proţap. Grinzile erau dintr-un lemn spinos, cu o aromă amăruie, care se schimba dacă aerul era uscat sau umed. Într-un capăt se afla un pian cu coadă, aşezat pe un mic piedestal, iar în celălalt, un radio cu pick-up şi o grămadă de discuri. Pe fiecare latură a încăperii erau cîte douăsprezece ferestre, unele dînd către lespezile de granit stivuite în spatele gării, iar celelalte, către şesurile vaste care se întindeau pînă la munţii albaştri.

Johnnie cînta la pian în celălalt capăt al sălii, fără să-i bage în seamă pe Stanley Lett şi Ted, care stăteau lîngă el. Îşi mişca umerii şi picioarele în ritmul jazzului, cu chipul lui cam umflat şi alb golit de expresie şi cu privirea aţintită spre munţi. Pe Stanley nu-1 deranja că Johnnie îl trata cu indiferenţă: Johnnie era tichetul lui de masă, invitaţia lui la petrecerile unde cînta Johnnie, paşaportul care-i asigura distracţia. Nu încerca să ascundă de ce umbla cu Johnnie - era cel mai sincer dintre escrocii mărunţi. În schimb, vedea că Johnnie avea o grămadă de ţigări, bere şi fete, toate aranjate fără să facă nimic. Am spus că era un escroc, dar vorbesc prostii, bineînţeles. Stanley era un om care înţelesese de la bun început că există o singură lege pentru bogaţi şi una pentru săraci. Eu n-am înţeles asta decît teoretic pînă cînd n-am locuit într-un cartier muncitoresc din Londra. De abia atunci l-am înţeles pe Stanley Lett. Omul avea cel mai profund dispreţ instinctiv faţă de lege; pe scurt, dispreţuia Statul despre care noi vorbeam atît de mult. Presupun că tocmai de asta îl şi fascina aşa de tare pe Ted, care spunea adesea: „Dar e atît de inteligent!" - ideea fiind că, dacă inteligenţa ar fi fost pusă în practică, Stanley ar fi putut să fie utilizat în favoarea cauzei. Şi presupun că Ted nu se înşela prea tare. Stanley era ca un fel de sindicalist: dur, controlat, eficient, lipsit de scrupule. Nu l-am văzut niciodată pierzîndu-şi acel control de sine viclean, pe care-1 folosea ca pe o armă ca să obţină tot ce putea dintr-o lume care lui i se părea că era orînduită doar pentru cîştigul altora. Era înspăimîntător. Pe mine mă înspăimînta fără doar şi poate, cu trupul lui mare şi puternic, cu trăsături dure şi bine definite, cu ochi cenuşii, reci şi analitici. Şi de ce îl tolera pe Ted, care era înflăcărat şi idealist? Nu cred că o făcea pentru ceea ce-ar fi putut să obţină de la el. îl impresiona faptul că Ted, „un băiat cu carte", era încă preocupat de clasa lui socială, în acelaşi timp, îl considera nebun. îi spunea: „Uite ce e, amice, ai avut noroc, ai mai multă minte decît cei mai mulţi dintre noi. Foloseşte-ţi şansele şi nu mai pierde vremea. Muncitorilor nu le pasă nici cît negru sub unghie de altcineva decît de ei înşişi. Ştii că aşa e. Ştiu şi eu că aşa e". însă Ted îi răspundea cu ochii aruncînd scîntei, cu părul negru fluturîndu-i agitat în cap: „Stan, dacă destui dintre noi ar arăta interes pentru ceilalţi, am putea schimba totul, nu înţelegi ?". Stanley a citit pînă şi cărţile pe care i le-a dat Ted şi i le-a înapoiat zicîndu-i: „N-am nimic împotrivă. Mult noroc, asta-i tot ce pot să-ţi spun".

În acea dimineaţă, Stanley aşezase rînduri întregi de halbe de bere pe pian. Intr-un colţ se afla o ladă plină de sticle. În jurul pianului plutea un fum gros, luminat de licăriri rătăcite ale razelor de soare. Cei trei bărbaţi erau izolaţi în cameră într-o ceaţă de fum străpuns de soare. Johnnie cînta, cînta, cînta, nepăsător la cele din jur. Stanley bea şi fuma, fără să scape din ochi fetele care intrau în cameră şi care ar fi fost potrivite pentru el sau pentru Johnnie. Iar Ted pendula între atracţia către sufletul politic al lui Stanley şi sufletul muzical al lui Johnnie. După cum am zis, Ted învăţase muzică de unul singur, dar nu ştia să cînte la pian. Adesea

fredona frînturi din Prokofiev, Mozart, Bach, cu chipul chinuit de o dorinţă neputincioasă, obligîndu-l pe Johnnie să cînte. Johnnie cînta orice după ureche, cînta ariile aşa cum i le fredona Ted, cu mîna stîngă suspendată într-un gest de nerăbdare deasupra clapelor. În clipa în care se atenua apăsarea hipnotică a concentrării lui Ted, mîna stîngă prelua ritmul, iar apoi ambele mîini izbucneau cu furie în vîltoarea jazzului, în timp ce Ted zîmbea, dădea din cap şi ofta, încercînd să-i atragă atenţia lui Stanley cu o expresie pe jumătate amuzată, pe jumătate mîhnită străbătîndu-i chipul. Însă zîmbetul cu care îi răspundea Stanley era doar de dragul socializării, fiindcă el n-avea deloc ureche muzicală.

Cei trei au stat la pian toată ziua.

În salon erau vreo douăsprezece persoane, dar cum încăperea era atît de mare, părea goală. Maryrose şi Jimmy agăţau ghirlande de hîrtie de grinzile întunecate, urcaţi pe scaune şi ajutaţi de vreo doisprezece soldaţi din aviaţie care veniseră cu trenul din oraş după ce auziseră că Stanley şi Johnnie se aflau aici. June Boothby stătea pe un pervaz, pierdută în visare. Cînd au poftit-o să ajute la împodobireasalonului, a refuzat dînd încet din cap şi apoi s-a întors să se uite pe fereastră la munţi. Paul a rămas o vreme alături de grupul care muncea, iar apoi a venit lîngă mine, la pervaz, după ce rechiziţionase nişte bere de la Stanley.

— Nu ţi se pare o privelişte tristă, Anna? m-a întrebat facînd semn către grupul de tineri şi către Maryrose. Uită-te la ei cît de abătuţi par de atîta frustrare sexuală şi uite-o pe ea, frumoasă foc şi neinteresată de nimeni în afară de fratele ei mort. Şi uite-l pe Jimmy, umăr la umăr cu ea, neinteresat de nimeni pe lume în afară de mine. Din cînd în cînd, îmi spun că ar trebui să mă culc cu el, că doar de ce nu? L-aş face atît de fericit. Dar adevărul e că am început să ajung fără să vreau la concluzia că nu numai că nu sînt homosexual, ci că nici n-am fost vreodată. Fiindcă după cine tînjesc eu cînd stau întins pe perna mea singuratică? Tînjesc cumva după Ted ? Sau chiar după Jimmy ? Sau după oricare dintre tinerii eroi viteji care mă înconjoară mai tot timpul? Cîtuşi de puţin. Eu tînjesc după Maryrose. Şi mai tînjesc după tine. Firește, nu după amîndouă în acelaşi timp, de preferinţă.

George Hounslow a intrat în salon şi s-a îndreptat direct către Maryrose, care era încă pe scaun, sprijinită de cavalerii ei. Însă aceştia s-au retras în toate părţile la apropierea lui. Şi apoi dintr-odată s-a întîmplat ceva înfricoşător. George aborda femeile într-un mod stîngaci, mult prea smerit, ba chiar se şi bîlbîia uneori. (Însă de fiecare dată cînd se bîlbîia, aveai impresia că o făcea intenţionat.) în acelaşi timp, ochii lui de un căprui aprins le ţintuiau pe femei cu o intensitate intimidantă. Totuşi, atitudinea lui era în continuare smerită, umilă. Femeile se fîstîceau, se supărau sau rîdeau nervos. Era, firește, o persoană senzuală. Vreau să spun că era o persoană realmente senzuală, nu se prefăcea, aşa cum fac atîţia alţii, dintr-un motiv sau altul. Era un bărbat care avea nevoie de femei, o nevoie reală şi puternică. Spun asta pentru că nu mai sînt mulţi asemenea bărbaţi. Şi mă refer la bărbaţi civilizaţi, bărbaţii nesexuali şi afectuoşi din civilizaţia noastră. George avea nevoie de o femeie care să i se supună, care să îi cadă fizic în mreje. Iar bărbaţii de acum nu mai pot să le domine pe femei în acest fel fără să se simtă vinovaţi. Sau foarte puţini dintre ei sînt în stare. Cînd George se uita la o femeie, şi-o închipuia aşa cum ar arăta după ce-ar fî futut-o pînă ar fi lăsat-o lată. Şi îi era teamă că i s-ar fi putut citi în priviri această imagine. Pe atunci nu înţelegeam asta, nu înţelegeam de ce mă zăpăceam cînd se uita la mine. Dar între timp am mai cunoscut cîţiva bărbaţi ca el, toţi înzestraţi cu aceeaşi smerenie nerăbdătoare şi cu aceeaşi putere arogantă ascunsă.

George stătea lîngă scaunul pe care era cocoţată Maryrose cu braţele ridicate. Părul strălucitor îi cădea pe umeri şi era îmbrăcată într-o rochie galbenă fară mîneci. Braţele şi picioarele ei aveau o nuanţă blîndă brun-aurie. Bărbaţii din aviaţie erau aproape năuciţi în faţa ei. Iar George, preţ de o clipă, a avut aceeaşi privire de neclintire împietrită. George a zis ceva. Maryrose şi-a lăsat braţele în jos, a coborît uşor de pe scaun şi acum stătea lîngă el, mai scundă, privind în sus. George a mai spus ceva. Îmi amintesc expresia de pe chipul lui - bărbia ridicată într-un gest agresiv, ochii îndîrjiţi, o înfăţişare prostesc de umilă. Maryrose şi-a ridicat

pumnul şi 1-a lovit în faţă - cu toată puterea, iar chipul lui a zvîcnit înapoi şi George chiar a făcut un pas în spate, clătinîndu-se. Pe urmă, fără să se uite la el, Maryrose s-a urcat din nou pe scaun şi şi-a văzut mai departe de ghirlande. Jimmy îi zîmbea lui George cu o jenă încordată, de parcă el ar fi fost responsabil de lovitură. George a venit către noi, reintrîndu-şi în rolul de bufon binevoitor, iar curtezanii lui Maryrose şi-au reluat posturile de adoraţie neajutorată.

— Prea bine, a zis Paul. Sînt foarte impresionat. Dacă Maryrose m-ar lovi pe mine aşa, aş crede că fac progrese cu ea.

Dar George avea ochii înlăcrimaţi.

— Sînt un prost, ne-a zis. Un imbecil. De ce s-ar uita la mine o fată frumoasă ca Maryrose?

— Chiar aşa, de ce? i-a răspuns Paul.

— Cred că îmi curge sînge din nas, a zis George ca să aibă un motiv să-şi sufle nasul, după care a zîmbit. Am dat de necaz peste tot. Iar afurisitul ăla de Willi e prea ocupat cu nenorocita aia de rusă ca să-i pese de mine.

— Am dat cu toţii de necaz, i-a zis Paul.

Paul emana o stare calmă de bine fizic, iar George i-a răspuns:

— Ah, detest tinerii de douăzeci de ani. Ce necazuri ai putea să ai tu?

— E un caz dificil, i-a zis Paul. In primul rînd, am douăzeci de ani. Ceea ce înseamnă că sînt foarte nervos şi stingher faţă de femei. În al doilea rînd, am douăzeci de ani. Am toată viaţa înainte şi, sincer vorbind, perspectiva mă îngrozeşte adesea. In al treilea rînd, am douăzeci de ani, sunt îndrăgostit de Anna şi mi se rupe inima.

George mi-a aruncat o privire rapidă ca să verifice dacă era adevărat, iar eu am dat din umeri. Pe urmă a băut pe nerăsuflate o halbă întreagă de bere şi a zis:

— In orice caz, n-am nici un drept să-mi pese dacă cineva e îndrăgostit de altcineva. Sînt o lepădătură şi un ticălos. Mă rog, asta ar fi tolerabil, dar pe deasupra mai sînt şi un socialist practicant. Şi sînt un porc. Cum de poate un porc să fie socialist, asta aş vrea să ştiu.

Glumea, dar ochii i se umpluseră din nou de lacrimi şi avea trupul încordat şi încleştat de nefericire.

Paul şi-a întors capul, cu farmecul indolent care-1 caracteriza, şi 1-a ţintuit pe George cu ochii lui mari şi albaştri. Aproape că-1 auzeam spunîndu-şi în sinea lui: „O, Doamne, iată o problemă adevărată, dar nici nu vreau să ştiu despre ea"... S-a lăsat să alunece de pe pervaz pe podea, mi-a aruncat cel mai cald şi afectuos zîmbet şi mi-a zis:

— Dragă Anna, te iubesc ca pe ochii din cap, dar mă duc să o ajut pe Maryrose.

Iar ochii lui spuneau: „Scapă de idiotul ăsta trist şi mă întorc". George nici n-a băgat de seamă plecarea lui Paul.

— Anna, mi-a zis George. Anna, nu ştiu ce să fac.

Şi m-am simţit la fel ca Paul, nu voiam să am de-a face cu nişte probleme adevărate. Voiam să fiu şi eu în grupul care agaţă ghirlande şi care de-acum, după ce li se alăturase Paul, se înveselise dintr-odată. începeau să danseze. Paul cu Maryrose, ba chiar şi June Boothby, pentru că erau mai mulţi bărbaţi decît femei, iar oamenii se adunau de prin hotel, atraşi de muzica de dans.

— Hai să ieşim, mi-a zis George. Toată tinereţea şi voioşia asta mă deprimă cumplit. Plus că, dacă vii şi tu, bărbatul tău o să vorbească. Cu el vreau să vorbesc, de fapt.

— Mersi, i-am răspuns, aproape fără nici o simpatie.

Dar m-am dus cu el pe veranda hotelului, care se golea cu repeziciune, pe măsură ce oamenii se îndreptau spre sala de dans. Cu un gest răbdător, Willi şi-a lăsat jos gramatica şi a zis:

— Presupun că cer prea mult dacă vreau să fiu lăsat să lucrez în linişte.

Ne-am aşezat toţi trei, cu picioarele întinse la soare şi cu restul corpului la umbră. Berea din paharele lungi era scînteietoare şi aurie, licărind de la razele soarelui. Apoi George a început

să vorbească. Ceea ce spunea era foarte serios, dar făcea haz de necaz, astfel încît totul părea urît şi strident, iar în tot acest timp ritmul muzicii răzbătea din sala de dans şi eu îmi doream să mă aflu acolo.

Iată care era situaţia. Am spus că viaţa lui conjugală era dificilă. De fapt, era insuportabilă. Avea o soţie, doi fii şi o fiică. Îşi întreţinea socrii şi părinţii. Am fost şi eu în căsuţa lui. Pînă şi o vizită era insuportabilă. Tînărul cuplu - sau, mai bine zis, cuplul de vîrstă mijlocie - care stătea acolo era privat de orice viaţă adevărată din cauza prezenţei celor patru bătrîni şi a celor trei copii. Soţia lui George muncea din greu toată ziua şi el, la fel. Cei patru bătrîni erau cu toţii, în diferite feluri, invalizi şi aveau nevoie de îngrijiri speciale, de regimuri alimentare şi aşa mai departe. Seara, cei patru jucau cărţi la nesfîrşit în acea cameră de zi, cu toată sfada şi irascibilitatea vîrstei; jucau ore în şir, în mijlocul camerei, iar copiii îşi făceau temele pe unde puteau, în timp ce George şi soţia lui se duceau la culcare devreme, cel mai adesea din cauză că erau absolut epuizaţi, la care se adăuga şi faptul că dormitorul lor era singurul loc în care puteau avea parte de o oarecare intimitate. Aceasta era viaţa de acasă. Pe urmă, George era plecat jumătate de săptămînă, uneori muncind la sute de kilometri distanţă, în celălalt capăt al ţării. Îşi iubea soţia şi ea îl iubea pe el, dar se simţea vinovat tot timpul pentru că numai îngrijirea acelei gospodării ar fi fost o treabă grea pentru orice femeie, iar nevasta lui, pe deasupra, mai şi lucra ca secretară. Nu-şi mai luaseră concedii de ani de zile, erau tot timpul strîmtoraţi cu banii şi se dondăneau groaznic pe fiecare bănuţ.

Pe de altă parte, George avea legături amoroase. Îi plăceau mai ales africancele. Cu vreo cinci ani în urmă, rămăsese în Mashopi peste noapte şi se simţise foarte atras de nevasta bucătarului soţilor Boothby. Femeia i-a devenit apoi amantă.

— Dacă poţi folosi un asemenea cuvînt, a zis Willi.

Dar George a insistat, fără nici o tentă conştientă de umor:

— Păi de ce nu? Dacă nu-ţi place discriminarea rasială, atunci, fără îndoială, vei înţelege că are şi ea dreptul să i se aplice cuvîntul cuvenit, ca o dovadă de respect, să zicem.

George trecea adesea prin Mashopi în drumurile lui. Cu un an în urmă, zărise un grup de copii, iar unul era mai deschis la culoare decît ceilalţi şi semăna cu el. A întrebat-o pe femeie, care i-a spus că da, credea că e copilul lui. Dar nu făcuse un tărăboi din asta.

— Şi atunci? Care-i problema? a întrebat Willi.

Îmi amintesc expresia nenorocită, de o incredulitate absolută, de pe chipul lui George.

— Dar Willi, prost grămadă ce eşti, ăla-i copilul meu, eu sînt responsabil pentru că trăieşte în mahalaua aia.

— Aşa, şi? a repetat Willi.

— Sînt un socialist, i-a răspuns George. Şi, în măsura în care se poate, în locul ăsta infect, încerc să fiu socialist şi să mă opun discriminării rasiale. Deci? Mă urc pe estrade şi ţin discursuri - ah, cu foarte mult tact, fireşte, spunînd că discriminarea rasială nu face bine celor implicaţi, că Iisus cel blînd, bun şi blajin n-ar fi fost de acord, fiindcă ar însemna să-mi depăşesc atribuţiile spunînd că e ceva inuman şi izbitor de imoral şi că albii sînt blestemaţi pe veci pentru aşa ceva. Iar acum mă apuc să mă port exact la fel ca toţi ceilalţi împuţiţi de albi beţivani care se culcă cu cîte o negresă şi contribuie la sporirea numărului de corcituri din colonie.

— Ea nu ţi-a cerut să faci nimic în acest sens, i-a răspuns Willi.

— Dar nu asta-i ideea.

George şi-a ascuns faţa în palmele-i netede şi am zărit lacrimi scurgîndu-i-se printre degete.

— Mă roade. Am aflat de asta anul trecut şi mă scoate din minţi.

— Ceea ce n-o să te ajute să rezolvi nimic, i-a zis Willi, iar George şi-a dat brusc mîinile la o parte, arătîndu-şi chipul brăzdat de lacrimi, şi s-a uitat la el.

— Anna? a pledat George, uitîndu-se la mine.

Eu eram copleşită de un val fantastic de emoţie. În primul rînd, eram geloasă pe femeia respectivă. Noaptea trecută îmi dorisem să fiu ea, dar asta era o emoţie impersonală. De-acum ştiam despre cine era vorba şi am rămas uimită cînd mi-am dat seama că-l uram pe George şi dădeam vina pe el - aşa cum îl detestasem noaptea trecută cînd mă făcuse să mă simt vinovată. Iar apoi (ceea ce era şi mai rău), mi-am dat seama cu mirare că nu-mi convenea că femeia era o negresă. Îmi închipuisem că nu puteam fi afectată de o asemenea emoţie, dar iată că eram, şi mi-era ruşine şi eram supărată - atît pe mine însămi, cît şi pe George. Dar nu era doar atît. Fiind aşa de tînără - douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru de ani -, sufeream şi eu, ca atîtea alte fete „emancipate", de spaima de a mă trezi prinsă şi îmblînzită de viaţa casnică. Mă îngrozea atît de tare încît uneori aveam coşmaruri. Şi totuşi, acest bărbat, George, prizonierul vieţii casnice, bărbatul care o închisese într-o colivie pe acea femeie nefericită, reprezenta pentru mine - şi o ştiam - o sexualitate puternică de care fugeam în sinea mea, dar spre care mă întorceam inevitabil. Ştiam instinctiv că dacă m-aş culca cu George aş descoperi o sexualitate de care nici măcar nu mă apropiasem pînă atunci. Şi cu toate aceste atitudini şi emoţii care se ciocneau în mine, încă îmi plăcea de el, de fapt îl iubeam, la modul cel mai firesc, cum iubeşti o altă fiinţă umană. Am stat acolo pe verandă o vreme, neputînd să-i răspund, conştientă că mă înroşisem şi că îmi tremurau mîinile. Am ascultat muzica şi cîntecele care răzbăteau din sala mare de pe deal şi am avut senzaţia că George mă excludea, prin apăsarea nefericirii lui, de la ceva incredibil de dulce şi de minunat. Pe atunci mi se părea că îmi petrecusem jumătate din viaţă crezîndu-mă exclusă de la acest lucru minunat; şi totuşi ştiam, cu toată inteligenţa mea, că era o absurditate – că Maryrose, de pildă, mă invidia deoarece credea că eu şi Willi aveam tot ce-şi dorea ea; ea ne credea doi oameni care se iubeau.

Willi se uitase la mine în tot acest timp, apoi a zis:

— Anna a rămas şocată pentru că femeia e negresă.

— Aşa e, în parte, am răspuns. Totuşi, mă miră faptul că gîndesc aşa.

— Pe mine mă miră că o recunoşti, a zis Willi cu răceală, cu ochelarii aruncînd scîntei.

— Pe mine mă miră că tu n-o recunoşti, i-a zis George lui Willi. Revino-ţi. Ce ipocrit afurisit eşti.

Willi şi-a luat volumele de gramatică şi şi le-a pus pe genunchi.

— Care-i alternativa, ai vreo sugestie inteligentă ? l-a întrebat. Nu-mi spune. Fiind aşa cum eşti, crezi că e de datoria ta să iei copilul acasă. Iar asta înseamnă că pe cei patru bătrîni o să-i bagi în mormînt de consternare, pe lîngă faptul că nimeni n-o s ă mai vorbească vreodată cu ei. Cei trei copii vor fi ostracizaţi la şcoală. Soţia ta îşi va pierde slujba. Şi tu îţi vei pierde slujba. Nouă oameni vor fi distruşi. Şi cu ce-i va fi de folos asta fiului tău, George? îmi dai voie să te întreb?

— Deci asta-i tot? am întrebat.

— Da, mi-a răspuns Willi, afişîndu-şi expresia obişnuită în asemenea momente – încăpăţînată şi stăruitoare, cu buzele strînse.

— Aş putea face din asta un precedent, a zis George.

— Un precedent pentru ce ?

— Pentru toată ipocrizia asta afurisită.

— De ce foloseşti cuvîntul cu mine ? Doar m-ai făcut ipocrit.

George arăta smerit, iar Willi a continuat:

— Cine ar plăti preţul pentru gestul tău nobil? N-ai opt oameni care depind de tine?

— Soţia mea nu depinde de mine. Eu depind de ea. Emoţional vorbind. Îţi închipui că nu ştiu asta?

— Vrei să-ţi explic din nou cum stau lucrurile? l-a întrebat Willi, răbdător peste măsură, aruncînd o privire la manualele lui.

Atît eu, cît şi George ştiam că, din moment ce-l făcuse ipocrit, n-avea să se mai domolească de-acum, dar George a continuat:
— Willi, dar chiar nu există nici o soluţie ? Nu pot să cred că s-a terminat totul, pur şi simplu.
— Vrei să mă auzi spunînd că e nedrept, imoral sau altele de genul ăsta, foarte de ajutor?
— Da, a zis George, după o pauză, plecîndu-şi capul în piept. Da, presupun că asta vreau. Fiindcă ce-i mai rău e că, dacă tu crezi că am încetat să mă mai culc cu ea, ei bine nu, n-am făcut-o. Se prea poate să mai apară încă un mic Hounslow în bucătăria Boothby cît de curînd. Desigur, am mai multă grijă acum decît înainte.
— Asta-i treaba ta, i-a răspuns Willi.
— Ce porc nemilos eşti, a zis George după o scurtă tăcere.
— Mulţumesc. Dar nu e nimic de făcut, nu-i aşa? Eşti de acord cu mine, nu?
— Băiatul ăla o să crească acolo, printre dovleci şi găini şi o să fie un muncitor la fermă sau un funcţionar incompetent, iar ceilalţi trei copii ai mei or să meargă la facultate şi or să plece din ţara asta afurisită chiar dacă eu o să intru în mormînt plătind pentru asta.
— Şi care-i ideea ? l-a întrebat Willi. Sîngele tău? Sperma ta sfîntă sau ce?
Şi eu, şi George am rămas uluiţi. Willi ne-a văzut reacţia şi chipul i s-a crispat, păstrîndu-şi expresia supărată cînd George a zis:
— Nu, e vorba de responsabilitate. E prăpastia dintre ceea ce cred şi ceea ce fac.
Willi a dat din umeri şi nici unul dintre noi n-a mai zis nimic. Prin tăcerea amiezii apăsătoare s-au auzit degetele lui Johnnie bătînd darabana.
George s-a uitat din nou la mine, iar eu m-am adunat să mă lupt cu Willi. Cînd îmi amintesc, îmi vine să rîd, fiindcă alegeam automat să mă cert în termeni literari, aşa cum el îmi răspundea automat în termeni politici. Dar atunci nu mi s-a părut ieşit din comun. Şi nu i s-a părut ceva ieşit din comun nici lui George, care a tot dat din cap încuviinţînd ceea ce spuneam eu.
—Uite ce e, i-am zis. în secolul XIX literatura era plină de aşa ceva. Era genul de criteriu moral. Ca învierea, de pildă. Dar acum tu nu faci altceva decît să dai din umeri şi nu contează?
— N-am observat că am dat din umeri, mi-a răspuns Willi. Dar poate e adevărat că dilema morală a unei societăţi nu se mai cristalizează prin apariţia unui copil ilegitim.
— De ce nu?
— De ce nu ? a zis şi George pe un ton foarte vehement.
— Ei bine, chiar aţi zice că problema africanilor din această ţară e reprezentată, în mare, de copilul din flori al bucătarului soţilor Boothby?
— Ce frumos pui tu problema, i-a zis George mînios. (Şi totuşi avea să apeleze în continuare la Willi, să ceară sfaturi cu smerenie şi să-l venereze, să-i scrie scrisori în care se umilea singur, încă mulţi ani după ce plecase din colonie.)
De-acum stătea cu privirea aţintită în soare, clipind întruna ca să-şi înăbuşe lacrimile. După care a zis:
— Mă duc să-mi umplu paharul.
A plecat spre bar.
Willi şi-a ridicat manualul şi mi-a zis fară să se uite la mine:
— Da, ştiu. Dar ochii tăi plini de reproş nu mă impresionează. I-ai da şi tu acelaşi sfat, nu? Presărat cu oftaturi şi cu vaiete, dar acelaşi sfat.
— Iar asta înseamnă că totul e atît de îngrozitor încît ne-a înăsprit şi nu ne mai pasă cu adevărat.
— Aş putea să-ţi sugerez să te rezumi la anumite principii de bază - precum abolirea lucrurilor nedrepte, schimbarea lucrurilor nedrepte? In loc să stai degeaba şi să te tot plîngi?
— Şi ce-i de făcut între timp ?

— Între timp, eu o să mă întorc la studiu, iar tu o să pleci şi o să-l laşi pe George să-ţi plîngă pe umăr şi o să-ţi pară tare rău de el, ceea ce n-o să ajute cu absolut nimic.

Am plecat de lîngă Willi şi m-am întors încet în sala mare. George stătea rezemat de perete, cu un pahar în mînă şi cu ochii închişi. Ştiam că ar fi trebuit să mă duc la el, dar n-am făcut-o. Am intrat în sala mare. Maryrose stătea singură la o fereastră şi m-am dus la ea. Plînsese.

I-am zis:

— Se pare că azi plînge toată lumea.

— Nu şi tu, mi-a răspuns Maryrose.

Asta însemna că eu eram prea fericită cu Willi ca să simt nevoia să plîng, aşa că m-am aşezat lîngă ea şi i-am zis:

— Ce s-a întîmplat?

— Stăteam aici, uitîndu-mă la ei cum dansează, şi am căzut pe gînduri. Cu doar cîteva luni în urmă, noi credeam că lumea o să se schimbe şi că totul o să fie frumos, iar acum ştim că n-o să fie aşa.

— Chiar ştim ? am întrebat-o eu, cuprinsă de un soi de spaimă.

— De ce ar trebui să se schimbe? m-a întrebat pe un ton firesc.

N-aveam energia morală să o contrazic, iar după cîteva clipe de tăcere, Maryrose mi-a zis:

— Ce voia George de la tine ? Presupun că ţi-a zis că sunt o scorpie pentru că l-am lovit?

— Poţi să ţi-l închipui pe George spunînd despre oricine că e o scorpie pentru că l-a lovit? Şi de ce ai făcut-o?

— Păi şi din cauza asta plîngeam. Fiindcă bineînţeles că adevăratul motiv pentru care l-am lovit este că ştiu că cineva ca George m-ar putea face să uit de fratele meu.

— Atunci poate că ar trebui să laşi pe cineva ca George să încerce măcar?

—Poate că ar trebui, mi-a zis Maryrose.

Mi-a aruncat apoi un zîmbet minuscul, bine cunoscut, care-mi spunea cît se poate de clar „Ce puerilă eşti!". I-am răspuns pe un ton furios:

— Dar dacă ştii, de ce nu faci nimic în acest sens?

Acelaşi surîs minuscul, după care mi-a spus:

—Nimeni n-o să mă iubească vreodată aşa cum m-a iubit fratele meu. El m-a iubit cu adevărat. George ar face dragoste cu mine. Iar asta n-ar fi acelaşi lucru, nu crezi? Care-i problema dacă spui: am avut deja cel mai bun lucru şi n-o să-l mai am niciodată, în loc să te mulţumeşti să faci sex. Care-i problema cu asta?

—Cînd spui „care-i problema cu asta", aşa, pur şi simplu, atunci nu ştiu ce răspuns să-ţi dau, deşi ştiu că există o problemă.

— Aşa, şi?

Mi s-a părut realmente curioasă şi i-am răspuns pe un ton şi mai furios:

— Nu încerci, asta e, că nu mai încerci. Te-ai dat bătută pur şi simplu.

— E foarte simplu pentru tine, mi-a zis, referindu-se din nou la Willi, iar de această dată n-am mai putut să zic nimic.

Era rîndul meu să-mi vină să plîng, iar Maryrose şi-a dat seama şi mi-a spus cu infinita ei superioritate într-ale suferinţei:

— Anna, nu plînge, n-are nici un rost. Mă duc să mă spăl înainte de prînz.

Şi a plecat. Toţi tinerii cîntau de-acum în jurul pianului, aşa că am ieşit şi eu din încăpere şi m-am îndreptat spre locul unde îl văzusem pe George rezemat de perete. Mi-am croit drumul prin hăţişul de urzici şi dentiţe, fiindcă George se mutase mai încolo, în spatele casei, şi stătea cu privirea străbătînd crîngul de papaya către coliba unde locuia bucătarul cu nevasta şi cu copiii lui. Vreo doi copii tuciurii stăteau pe vine în ţărînă, printre găini.

Am observat că braţul foarte neted al lui George tremura în timp ce încerca să-şi aprindă o ţigară, că n-a reuşit şi a aruncat-o, neaprinsă, cu un gest de nerăbdare, după care mi-a zis pe un ton calm:

— Nu, bastardul meu nu e printre ei.

La hotel a început să bată gongul de prînz.

— Am face bine să intrăm, i-am zis.

— Mai stai puţin aici, cu mine.

Mi-a pus mîna pe umăr şi i-am simţit căldura arzîndu-mă prin rochie. Gongul a încetat să-şi reverse lungile valuri de sunete metalice, iar înăuntru pianul s-a oprit. S-a aşternut tăcerea, apoi dintr-un arbore de jacaranda a început să uguiască un porumbel. George mi-a pus mîna pe sîn şi mi-a zis:

— Anna, aş putea să mă culc acum cu tine — şi apoi cu Marie, negresa mea, după care să mă întorc diseară la nevastă-mea şi să mă culc şi cu ea şi să fiu fericit cu toate trei. Înţelegi asta, Anna?

— Nu, i-am răspuns furioasă.

Şi totuşi, mîna lui aşezată pe pieptul meu m-a făcut să înţeleg.

— Nu? m-a întrebat George pe un ton ironic. Chiar nu înţelegi ?

— Nu, am insistat eu, minţind în numele tuturor femeilor şi gîndindu-mă la soţia lui, care mă făcea să mă simt închisă într-o colivie.

George a închis ochii. Genele-i negre formau mici curcubeie aşa cum tremurau pe obrajii lui cafenii. Fără să deschidă ochii, mi-a zis:

— Uneori mă privesc din afară. George Hounslow, cetăţean respectat, excentric, firește, cu socialismul lui, element anulat însă de devotamentul arătat părinţilor săi în vîrstă, fermecătoarei lui soţii şi celor trei copii. Iar lîngă mine văd o gorilă uriaşă care dă din mîini şi din picioare. O văd aşa de limpede încît mă mir că n-o mai vede nimeni.

Şi-a lăsat mîna să alunece de pe sînii mei, astfel încît am putut să respir normal din nou şi i-am zis:

— Willi are dreptate. Nu poţi să faci nimic, aşa că trebuie să încetezi să te mai chinuieşti singur.

Avea ochii încă închişi. Nu ştiam că aveam să zic ceea ce am zis, dar a deschis brusc ochii şi s-a dat în spate, deci a fost un soi de telepatie. I-am spus:

— Şi nu poţi să te sinucizi.

— De ce nu? m-a întrebat cu curiozitate.

— Din acelaşi motiv pentru care nu poţi să iei copilul acasă. Trebuie să ai grijă de nouă persoane.

— Anna, m-am întrebat dacă aş lua copilul acasă în cazul în care aş avea, să zicem, doar două persoane în grija mea.

Nu ştiam ce să-i spun. După o clipă, şi-a petrecut braţul în jurul meu şi m-a condus prin desişul de dentiţe şi urzici, spunîndu-mi:

— Vino cu mine la hotel şi ţine gorila la distanţă.

Iar acum eram cuprinsă, firește, de o supărare perversă pentru că refuzasem gorila şi adoptasem rolul de soră asexuată, aşa că la prînz m-am aşezat lîngă Paul şi nu lîngă George. După masă, am dormit cu toţii o bună bucată de vreme şi am început să bem devreme. Deşi serata dansantă era privată, doar pentru „fermierii asociaţi din Mashopi şi din district", sala de dans era deja plină de oameni care dansau atunci cînd au început să sosească fermierii şi soţiile în maşinile lor mari. Eram cu toţii acolo, cu mult mai mulţi ofiţeri de aviaţie din oraş, iar Johnnie cînta la pian – pianistul obişnuit, care era de zece ori mai slab decît Johnnie, plecase de bunăvoie la bar. Maestrul de ceremonii al serii a formalizat situaţia printr-un discurs pripit şi nu prea sincer de bun venit adresat băieţilor în uniforme albastre, iar apoi am dansat cu toţii pînă cînd Johnnie a obosit, ceea ce s-a întîmplat cam pe la cinci dimineaţa. Pe urmă am stat adunaţi în grupuri sub un cer rece şi glazurat cu stele, cu luna aruncînd umbre negre şi ascuţite în jurul nostru. Am stat îmbrăţişaţi cu toţii, cîntînd. Parfumul florilor era iarăşi pătrunzător şi răcoros în aerul înviorător al nopţii, iar florile

se ridicau proaspete şi puternice. Paul era cu mine, dansaserăm împreună toată seara. Willi era cu Maryrose – dansase cu ea. Iar Jimmy, care era foarte beat, se împleticea de unul singur. Reuşise din nou să se taie cumva şi avea o mică rană sîngerîndă deasupra ochilor. Şi astfel s-a încheiat prima noastră zi plină, care a dat cumva tonul celor ce au urmat. La marele dans „public" din seara următoare au participat aceiaşi oameni, iar barul soţilor Boothby a avut succes, bucătarul a muncit pînă la epuizare, iar soţia lui, probabil, a avut întîlnire cu George. Care îşi îndrepta atenţiile chinuitoare şi zadarnice către Maryrose.

În cea de-a doua seară, Stanley Lett a început să-i facă curte doamnei Lattimer, roşcata, ceea ce s-a încheiat... era să spun „dezastruos". Dar acest cuvînt e ridicol. Fiindcă ceea ce e atît de dureros din acea perioadă e tocmai faptul că nimic n-a fost dezastruos. Totul era greşit, urît, nefericit şi mînjit cu cinism, dar nimic nu era tragic, nu au existat momente care să poată schimba ceva sau pe cineva. Din cînd în cînd, se aprindea fulgerul emoţional, iar la lumina lui se întrezărea un peisaj al suferinţelor personale, după care ne vedeam mai departe de dans. Relaţia lui Stanley Lett cu doamna Lattimer n-a condus decît la un incident care presupun că s-a mai petrecut, probabil, de zece ori în căsnicia ei.

Doamna Lattimer era o femeie pe la patruzeci şi cinci de ani, cam plinuţă, cu nişte mîini splendide şi picioare suple. Avea o piele albă delicată, nişte ochi albaştri imenşi şi blînzi, acei ochi înceţoşaţi, afectuoşi, miopi şi aproape violeţi care privesc viaţa prin pîcla lacrimilor. Dar în cazul ei, era şi din vina alcoolului. Soţul ei era tipul de comerciant voluminos şi ţîfnos, pe deasupra un alcoolic înverşunat şi brutal. Se punea pe băut cînd se deschidea barul şi bea toată ziua, devenind din ce în ce mai îmbufnat. În schimb, pe ea alcoolul o înmuia, o făcea să ofteze şi să lăcrimeze. Nici măcar o dată nu l-am auzit să-i spună soţiei lui vreun cuvînt care să nu fie brutal. S-ar fi zis că ea nu-1 băga în seamă sau că încetase să-i mai pese. Nu aveau copii, dar doamna Lattimer era nedespărţită de cîinele ei, un setter irlandez absolut superb, care avea blana de aceeaşi culoare cu părul ei şi ochii la fel de mistuitori şi de înlăcrimaţi ca ai ei. Stăteau împreună pe veranda hotelului, roşcata cu cîinele ei roşcat şi pufos, şi primeau omagii şi băuturi de la ceilalţi oaspeţi. Cei trei veneau la hotel în fiecare weekend. Ei bine, doamna Lattimer îl fascina pe Stanley Lett, care spunea că ea nu-şi dădea aere. Că era o femeie cu adevărat bună. În cea de-a doua noapte de dans, Stanley i-a ţinut tovărăşie în timp ce soţul ei a băut la bar pînă la ora închiderii, cînd s-a ridicat clătinîndu-se pe lîngă pian, iar Stanley i-a oferit un ultim pahar, care în sfîrşit i-a pus capac, şi a plecat împleticindu-se la culcare, lăsîndu-şi soţia să danseze. S-ar fi zis că nu-i păsa ce făcea ea. Doamna Lattimer şi-a petrecut timpul cu noi sau cu Stanley, care îi „aranjase" lui Johnnie o femeie de la o fermă aflată la cîţiva kilometri şi al cărei soţ era plecat la război. Cei patru se distrau de minune, după cum au şi zis, în repetate rînduri. Am dansat în sala mare, iar Johnnie a cîntat la pian, cu soţia fermierului (o blondă masivă şi îmbujorată din Johannesburg) aşezată lîngă el. Ted renunţase temporar la lupta pentru sufletul lui Stanley. După cum zicea el însuşi, sexul se dovedise prea puternic pentru el. Pe parcursul acelui sfîrşit de săptămînă prelungit - de fapt, a fost aproape o săptămînă - am băut şi am dansat avînd permanent în urechi sunetul pianului lui Johnnie.

Iar cînd ne-am întors în oraş ştiam cu toţii, după cum a remarcat Paul, că vacanţa nu ne prea fusese de folos. Doar unul dintre noi păstrase un dram de autodisciplină, iar acela fusese Willi, care a lucrat constant o bună parte din fiecare zi cu manualele lui de gramatică. Totuşi, pînă şi el a cedat niţel — în faţa lui Maryrose. Căzuserăm de acord să ne întoarcem cu toţii la Mashopi. Cred că ne-am întors după vreo două săptămîni, tot în weekend. De această dată a fost ceva diferit de vacanţa publică - hotelul era gol, în afară de noi, cuplul Lattimer cu cîinele lor şi soţii Boothby. Aceştia ne-au întîmpinat cu multă amabilitate. Era evident că discutaseră despre noi, că nu priveau cu ochi buni faptul că ne purtam de parcă am fi fost proprietarii hotelului, dar că cheltuiam prea mulţi bani ca să ne descurajeze. Nu-mi amintesc mare lucru

din acel sfîrşit de săptămînă sau din cele patru-cinci weekenduri care au urmat, la intervale de cîteva săptămîni. Nu mergeam acolo în fiecare weekend.

Criza - dacă poate fi numită criză - s-a produs probabil la vreo şase sau opt luni după prima noastră vizită. Eram acelaşi grup: eu, George, Willi şi Maryrose, Ted, Paul şi Jimmy. Stanley Lett şi Johnnie făceau parte de-acum dintr-un alt grup, cu doamna Lattimer şi cîinele ei şi cu soţia fermierului. Uneori li se alătura şi Ted, care stătea tăcut lîngă ei, fără să se implice prea mult şi doar ca să se întoarcă repede la noi, unde rămînea la fel de tăcut, zîmbind în sinea lui. Era un zîmbet nou la Ted - un surîs crispat, introspectiv, plin de amărăciune. Aşezaţi sub eucalipţi, auzeam glasul muzical al doamnei Lattimer răzbătînd dinspre verandă:
— Stan, dragule, îmi aduci ceva de băut? Ai cumva o ţigară pentru mine, Stan, dragule? Fiule, vino încoace şi vorbeşte cu mine.

Iar el îi spunea „doamna Lattimer", însă uneori, cînd uita, îi zicea Myra, moment în care ea îşi pleca genele negre irlandeze în faţa lui. Stanley avea în jur de douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani, îi despărţeau aşadar vreo douăzeci de ani şi le făcea mare plăcere să joace în public rolurile de mamă şi fiu, cu o sexualitate atît de puternică între ei doi, încît noi priveam în jur cu teamă cînd se apropia doamna Lattimer.

Cînd îmi aduc aminte de acele weekenduri, mi se par ca nişte mărgele într-un şirag, două mari şi scînteietoare la început, apoi o succesiune de mărgeluşe neînsemnate şi pe urmă încă una strălucitoare la sfîrşit. Dar acesta e numai efectul memoriei leneşe, fiindcă, de îndată ce mă apuc să mă gîndesc la ultimul sfîrşit de săptămînă, îmi dau seama că probabil au mai existat incidente în weekendurile dinainte care să fi condus la aşa ceva. Dar nu-mi mai aduc aminte, s-a şters totul. Şi mă exasperează, pentru că încerc să-mi amintesc - e ca şi cum te-ai lupta cu un alter ego îndărătnic care insistă să-şi păstreze propria intimitate. Şi totuşi, ştiu că se află totul în mintea mea, măcar dacă aş putea să-mi amintesc. Mă îngrozesc cînd îmi dau seama cît de multe mi-au scăpat atenţiei, trăind înăuntrul acelei pîcle subiective, intens colorate. De unde ştiu că fragmentele pe care mi le „amintesc" au fost cele cu adevărat importante ? Anna, cea de acum douăzeci de ani, a ales ceea ce îmi amintesc. Nu ştiu ce ar alege această Anna, cea de acum. Fiindcă experienţa cu Mama Zahăr şi experimentele cu carnetele mi-au accentuat obiectivitatea într-atît de mult (dar acest gen de observaţii îşi are locul în carnetul albastru, nu în acesta)... În orice caz, deşi acum s-ar părea că în ultimul weekend au explodat tot soiul de drame fără nici un semnal de avertizare, bineînţeles că aşa ceva nu e cu putinţă.

De pildă, prietenia lui Paul cu Jackson trebuie să fi progresat destul de mult ca s-o deranjeze aşa de mult pe doamna Boothby. Nu-mi amintesc momentul cînd, în cele din urmă, i-a ordonat lui Paul să iasă din bucătărie - probabil că a fost în penultimul weekend. Eu şi Paul ne aflam în bucătărie şi stăteam de vorbă cu Jackson. Doamna Boothby a intrat şi ne-a zis:
— Ştiţi că regulamentul le interzice oaspeţilor hotelului să intre în bucătărie.

Îmi amintesc foarte clar sentimentul de uluire, de parcă ne-am fi confruntat cu o nedreptate, aşa cum se simt copiii cînd adulţii se comportă arbitrar. Ceea ce înseamnă că, probabil, noi tot intraserăm şi ieşiserăm din bucătărie în tot acel timp fără vreo obiecţie din partea ei. Paul a pedepsit-o luînd de bun ceea ce i-a zis. Aştepta la uşa din dos a bucătăriei pînă la ora cînd Jackson trebuia să iasă după prînz şi apoi mergea cu el în văzul tuturor pînă la gardul de sîrmă care împrejmuia căsuţa lui Jackson, vorbind cu mîna aşezată pe braţul sau pe umărul bărbatului. Iar acest contact dintre carnea neagră şi cea albă era intenţionat, menit să scandalizeze orice alb care ar fi putut să-i vadă. Nu ne-am mai apropiat de bucătărie. Şi fiindcă simţeam înclinaţia să fim extrem de infantili, chicoteam şi vorbeam despre doamna Boothby aşa cum ar vorbi copiii despre o directoare de şcoală. Acum mi se pare extraordinar că eram în stare să fim aşa de copilăroşi, fără să ne pese că o jigneam. Doamna Boothby devenise o „aborigenă" fiindcă nu-i plăcea prietenia lui Paul cu Jackson. Şi totuşi, noi ştiam prea bine că nu exista nici măcar un singur alb în colonie căruia să nu-i fi displăcut acea

relaţie, iar cînd ne jucam rolurile politice eram în stare să dovedim o infinită răbdare şi înţelegere pentru a le explica unor albi de ce atitudinile lor rasiale erau inumane.

Îmi mai amintesc ceva - Ted discutînd cu Stanley Lett despre doamna Lattimer. Ted i-a spus că domnul Lattimer era gelos şi pe bună dreptate. Stanley i-a răspuns cu o amabilitate batjocoritoare: domnul Lattimer îşi trata soţia ca pe un gunoi şi îşi merita soarta. Însă batjocura îi era adresată, de fapt, lui Ted, fiindcă el era cel gelos - pe Stanley. Lui Stanley nu-i păsa că Ted suferea. Şi de ce să-i pese ? Nimănui nu-i place cînd i se face curte, într-un anume fel, de dragul altuia. Niciodată. Fireşte, Ted se afla în primul rînd în căutarea „fluturelui de sub piatră" şi îşi ţinea bine în frîu trăirile romantice. Însă acestea existau fără doar şi poate, iar Ted şi-a meritat pe deplin acel moment, care s-a repetat cel puţin o dată, cînd Stanley i-a aruncat unul dintre zîmbetele lui cunoscătoare, cu buzele strînse şi cu ochii reci şi mijiţi, şi i-a zis:

— Revino-ţi, amice. Ştii că nu mă dau în vînt după aşa ceva.

Şi totuşi. Ted îi oferise o carte sau o seară de audiţie muzicală. Stanley începuse să-şi afişeze tot mai făţiş dispreţul faţă de Ted. Iar Ted, în loc să-i spună să se ducă dracului, i-a permis să se poarte aşa. Ted era unul dintre cei mai atenţi oameni pe care i-am cunoscut vreodată, dar cu toate acestea se apuca să „aranjeze expediţii" cu Stanley, ca să şterpelească bere sau mîncare. După aceea ne spunea că nu fusese decît ca să aibă şansa de a-i explica lui Stanley că aceea nu era calea potrivită în viaţă, „după cum o să ajungă să-şi dea şi el seama, în timp".

Şi apoi mai era şi problema cu fiul lui George. Tot grupul ştia despre el. Deşi George era o fire discretă şi sînt sigură că n-a spus nimănui nimic de-a lungul anului în care s-a chinuit singur. Nici eu, şi nici Willi n-am mai spus altora. Şi totuşi, ştiam cu toţii. Presupun că, într-o noapte cînd ne-am cam îmbătat, George a făcut vreo aluzie, închipuindu-şi că a zis ceva indescifrabil. În scurtă vreme, am ajuns să glumim cu toţii pe această temă, aşa cum, din disperare, glumeam şi atunci cînd ne refeream la situaţia politică din ţară. Îmi amintesc că, într-o seară, George ne-a făcut să rîdem cu lacrimi povestindu-ne o fantezie de-a lui în care, într-o bună zi, fiul său avea să vină la el acasă şi să ceară de lucru ca servitor. El, George, n-avea să-l recunoască, însă se va simţi atras de băiat printr-o legătură mistică etc. Băiatul urma să primească o slujbă la bucătărie şi, datorită firii lui sensibile şi inteligenţei înnăscute, „toate moştenite de la mine, fireşte", întreaga familie avea să-l îndrăgească în curînd. După o vreme, avea să adune de pe jos cărţile pe care cei patru bătrîni le scăpau de pe masa de joc şi să închege o prietenie afectuoasă şi nepretenţioasă cu cei trei copii - „fraţii lui vitregi". De pildă, urma să se dovedească indispensabil ca băiat de mingi cînd ceilalţi jucau tenis. În cele din urmă, avea să fie răsplătit pentru servitutea lui răbdătoare. Într-o zi, lui George avea să-i pice fisa din senin, în momentul în care băiatul îi înmîna pantofii, „foarte bine lustruiţi, fireşte".

— Baas [1], ce mai pot face?

— Fiule!

Tată! în sfîrşit!

Şi aşa mai departe.

În acea noapte l-am văzut pe George stînd de unul singur sub copaci, cu capul sprijinit în mîini, neclintit, o umbră apăsătoare şi abătută printre umbrele mişcătoare ale frunzelor

1. Stăpîn, şef - termen folosit în Africa de Sud, de către negri aflaţi în serviciul albilor.

ca nişte suliţe sclipitoare. Ne-am dus să stăm cu el, dar nu mai găsea nimeni nimic de spus.

In ultimul weekend urma să aibă loc o altă serată dansantă de amploare; noi am sosit cu maşina şi cu trenul, în momente diferite ale zilei de vineri, şi ne-am întîlnit în sala mare. Cînd am ajuns eu cu Willi, Johnnie era deja la pian cu blonda lui îmbujorată alături; Stanley dansa

cu doamna Lattimer, iar George stătea de vorbă cu Maryrose. Willi s-a dus direct la ei şi l-a dat la o parte pe George, iar Paul a venit după mine. Relaţia noastră rămăsese neschimbată - afectuoasă, pe jumătate în glumă, foarte promiţătoare. Un necunoscut care ne-ar fi văzut ar fi putut să creadă – şi probabil că aşa şi părea - că Willi era cu Maryrose, iar eu cu Paul. Deşi, uneori, s-ar fi zis că eu eram cu George, iar Paul cu Maryrose. Bineînţeles că aceste relaţii romantice, adolescentine erau posibile datorită relaţiei mele cu Willi, care era, după cum am zis, aproape asexuală. Dacă în mijlocul unui grup există un cuplu cu o relaţie sexuală reală şi deplină, acest cuplu devine un catalizator pentru altele şi, adesea, distruge grupul cu totul, de fapt. Am văzut multe asemenea grupuri de atunci, atît politice, cît şi nepolitice, şi relaţia cuplului central (fiindcă există întotdeauna un cuplu central) poate fi analizată mereu prin prisma relaţiilor cuplurilor din jurul lor.

In acea vineri au fost nişte probleme la o oră după sosirea noastră. June Boothby a venit în sala mare ca să ne roage pe mine şi pe Paul să mergem în bucătăria hotelului şi să o ajutăm cu mîncarea pentru cina din acea seară, fiindcă Jackson era ocupat cu mîncarea pentru petrecerea de a doua zi. Ne-am dus cu ea. Jackson amesteca fructe şi frişca pentru îngheţată, iar Paul a intrat imediat în vorbă cu el. Au discutat despre Anglia, care lui Jackson i se părea un loc atît de îndepărtat şi de magic încît ar fi fost în stare să asculte ore în şir cele mai simple amănunte despre acea ţară – reţeaua de metrou, de pildă, autobuzele sau parlamentul. Eu şi June am rămas împreună şi am pregătit salate pentru cina de la hotel. June ardea de nerăbdare să scape şi să se întîlnească cu tînărul ei, care trebuia să ajungă în orice moment. Apoi a intrat doamna Boothby, care s-a uitat la Paul şi la Jackson şi a zis:

— Parcă v-am spus că nu vreau să mai intraţi în bucătărie.

— Of, mamă, eu i-am rugat, a zis June pe un ton nerăbdător. De ce nu mai angajezi un bucătar? E prea multă muncă pentru Jackson.

— Jackson a făcut asta timp de cincisprezece ani şi pînă acum n-am avut niciodată probleme.

— Of, mamă, nu e nici o problemă. Numai că, de cînd a început războiul şi băieţii din aviaţie vin tot timpul, e mai multă muncă. Pe mine nu mă deranjează să dau o mînă de ajutor - şi nici pe Paul sau pe Anna.

— O să faci cum îţi zic eu, June, i-a răspuns mama ei.

— Of, mamă, a spus June, enervată, dar tot amabilă.

După care s-a strîmbat la mine:

— N-o băga în seamă.

Doamna Boothby i-a văzut grimasa şi i-a zis:

— Fata mea, ia vezi-ţi lungul nasului. De cînd dai tu ordine în bucătărie?

June şi-a ieşit din fire şi a părăsit încăperea.

Respirînd anevoios, cu chipul şters şi mereu îmbujorat, arătînd chiar şi mai roşu decît de obicei, doamna Boothby s-a uitat neliniştită la Paul. Dacă Paul ar fi făcut un comentariu prietenos, dacă ar fi făcut măcar ceva ca s-o potolească, femeia şi-ar fi revenit imediat în firea ei afabilă. Dar el s-a comportat la fel ca înainte: mi-a făcut semn cu capul să**-l** urmez şi am ieşit amîndoi pe uşa din dos, în timp ce Paul îi spunea lui Jackson:

— Ne vedem mai încolo, după ce termini cu treaba. Dacă mai apuci să termini vreodată.

Iar eu i-am zis doamnei Boothby:

— N-am fi venit dacă nu ne-ar fi rugat June.

Însă scuzele mele n-o interesau cîtuşi de puţin şi nu mi-a răspuns. Aşa că m-am întors în sala mare şi am dansat cu Paul.

În tot acest timp glumiserăm între noi că doamna Boothby era îndrăgostită de Paul. Poate că şi era, măcar puţin. Dar era totodată o femeie foarte simplă şi harnică. De la începutul războiului muncea foarte mult, iar hotelul, care fusese odinioară un loc unde călătorii poposeau peste noapte, devenise o destinaţie de weekend. Probabil că situaţia o surmena. Şi

pe urmă mai era şi June, care, în ultimele săptămîni, se transformase dintr-o adolescentă bosumflată într-o tînără cu un viitor. Cînd îmi aduc aminte, mi se pare că tocmai căsătoria lui June a stat la baza nefericirii mamei ei. Probabil că June era singura ei supapă emoţională. Domnul Boothby stătea mereu la bar şi era genul de alcoolic cu care e cel mai greu să convieţuieşti. Bărbaţii care beau mult la anumite intervale sînt o nimica toată în comparaţie cu cei care „ţin la băutură" - care ţin la multă băutură în fiecare zi, în fiecare săptămînă, an după an. Aceşti alcoolici împătimiţi şi constanţi le fac mult rău soţiilor lor. Doamna Boothby o pierduse pe June, care urma să trăiască la aproape 500 de kilometri depărtare. Nu era o distanţă mare pentru colonie, dar, cu toate acestea, o pierduse. Şi poate că o afectase şi neliniştea vremurilor de război. Fiind o femeie care se resemnase, cu ani în urmă, să nu mai fie deloc femeie, doamna Boothby o privise săptămîni la rînd pe doamna Lattimer, care era de aceeaşi vîrstă cu ea, fiind curtată de Stanley Lett. Poate că nutrea cu adevărat visuri secrete cu Paul. Nu ştiu. Dar, cînd îmi aduc aminte, o văd pe doamna Boothby ca pe un personaj jalnic şi singuratic. Insă pe atunci nu mi se părea aşa. Pe atunci mi se părea o „aborigenă" proastă. O, Doamne, ce dureros e să te gîndeşti la oamenii cu care te-ai purtat urît. Mai ales că nu ne-ar fi costat mare lucru s-o facem fericită - dacă am fi invitat-o să vină să bea cu noi uneori, dacă am fi stat de vorbă cu ea. Dar noi trăiam încuiaţi în grupul nostru şi făceam glume prosteşti pe seama ei, rîdeam de ea. Îmi amintesc chipul ei cînd am ieşit cu Paul din bucătărie. L-a urmărit cu privirea pe Paul - afectată, derutată, cu ochii plini de o neînţelegere disperată. Şi apoi tonul tăios pe care i-a zis lui Jackson:

— Eşti din ce în ce mai obraznic, Jackson. De ce eşti aşa de obraznic?

Potrivit regulamentului, Jackson trebuia să aibă liber în fiecare după-amiază între trei şi cinci, dar, ca un bun servitor feudal ce era, renunţa la acest drept cînd era prea mult de muncă. In acea după-amiază l-am văzut ieşind din bucătărie de abia pe la cinci, cînd a pornit agale către casă. Paul mi-a zis:

— Dragă Anna, nu te-aş iubi aşa de mult dacă nu l-aş iubi pe Jackson mai mult. Iar de-acum a devenit o chestiune de principiu...

Şi a plecat de lîngă mine, îndreptîndu-se către Jackson. Cei doi au stat de vorbă în picioare, lîngă gard, cu doamna Boothby privindu-i pe fereastra de la bucătărie. Cînd a plecat Paul, a venit la mine George, care s-a uitat la Jackson şi mi-a zis:

— Tatăl fiului meu.

— Of, încetează odată, nu foloseşte la nimic.

— Îţi dai seama, Anna, ce farsă? Nici măcar bani nu pot să-i dau acelui copil, deşi e al meu... Îţi dai seama cît de nemaipomenit şi de al dracului de ciudat e, cînd Jackson cîştigă cinci lire pe lună ? Ce-i drept, din moment ce sînt atît de împovărat de copii şi de bătrîni senili, cinci lire pe lună mi se pare o sumă - dar dacă i-aş da lui Marie cinci lire, doar ca să-i cumpere bietului copil nişte haine mai acătării, pentru ei ar fi atît de mulţi bani încît... Ea mi-a zis că mîncarea pentru familia Jackson costă zece şilingi pe săptămînă. Fac faţă mîncînd dovleac, mămăligă şi resturi de la bucătărie.

— Dar Jackson nici măcar nu bănuieşte ?

— Marie crede că nu. Am întrebat-o. Ştii ce mi-a zis? „E un soţ bun pentru mine", aşa mi-a zis. „E bun cu mine şi cu toţi copiii mei"... Ştii, Anna, cînd mi-a spus asta, cred că niciodată nu m-am simţit aşa de bou ca atunci.

— Te mai culci cu ea şi acum?

— Da. Ştii, Anna, o iubesc pe femeia aia, o iubesc atît de mult încît...

După o vreme am văzut-o pe doamna Boothby ieşind din bucătărie şi îndreptîndu-se către Paul şi Jackson. Jackson a intrat în coliba lui, iar doamna Boothby, încremenită în furia ei de om singur, s-a întors în casă. Paul a venit la noi şi ne-a spus ce i-a zis ea lui Jackson: „Nu-ţi dau timp liber ca să vorbeşti obrăzniciuni cu albi care ar trebui să ştie cum stau lucrurile". Paul era prea furios ca să fie nerespectuos. Mi-a zis:

— O, Doamne, Anna. O, Doamne. O, Doamne.

Apoi, revenindu-şi treptat, m-a învîrtit să dansăm din nou şi mi-a spus:

— Ceea ce mă interesează cu adevărat e că mai există şi oameni, ca tine, de exemplu, care cred în mod sincer că lumea poate fi schimbată.

Ne-am petrecut seara bînd şi dansînd. Ne-am culcat foarte tîrziu cu toţii. Eu şi Willi ne-am dus la culcare supăraţi. El se înfuriase pentru că George îi făcuse iar capul calendar cu problemele lui şi era plictisit de George. Mi-a zis:

— S-ar zice că tu şi Paul vă împăcaţi foarte bine.

Ar fi putut să spună asta în orice moment din ultimele şase luni. I-am răspuns:

— La fel de adevărat e că şi tu şi Maryrose vă împăcaţi foarte bine.

Eram deja în paturile noastre de o persoană, aşezate de o parte şi alta a camerei. Willi avea în mînă o carte despre dezvoltarea socialismului german timpuriu. Stătea acolo, cu toată inteligenţa lui concentrată dincolo de ochelarii sclipitori, întrebîndu-se dacă cearta avea vreun sens. Cred că a ajuns la concluzia că totul se va reduce la disputa noastră obişnuită despre George... „sentimentalism siropos" faţă de „birocraţie dogmatică". Sau poate - fiindcă Willi era un bărbat incredibil de ignorant în privinţa propriilor motive - credea că relaţia mea cu Paul este intolerabilă. Şi poate chiar nu putea suporta această relaţie a mea cu Paul. Simţindu-mă provocată, i-am răspuns:

— Maryrose.

Dacă aş fi fost provocată acum, aş fi zis că orice femeie crede, în adîncul sufletului, că dacă bărbatul ei n-o satisface, atunci are dreptul să se ducă la altul. Acesta e primul ei gînd şi cel mai puternic, indiferent cum şi-l atenuează ulterior, din compasiune sau comoditate. Însă eu şi Willi nu eram împreună pentru sex. Şi atunci ? Scriu asta şi mă gîndesc cît de puternic trebuie să fi fost acel balans argumentativ-conflictual dintre noi încît pînă şi acum îl evaluez, instinctiv şi din pură deprindere, în termeni de bine şi rău. Ce prostie. E mereu o prostie.

Nu ne-am certat în noaptea aceea. După o clipă, Willi a început să fredoneze de unul singur: *Ah, rechinul are dinţi răi, dragă...* Apoi şi-a luat cartea şi s-a apucat să citească, iar eu m-am culcat.

A doua zi, un aer irascibil săgeta hotelul. June Boothby plecase la un bal cu logodnicul ei şi se întorsese de abia dimineaţa. La sosire, domnul Boothby urlase la ea, iar doamna Boothby plînsese. Cearta cu Jackson se impregnase şi în rîndul celorlalţi angajaţi. La prînz, chelnerii erau supăraţi pe noi toţi. Jackson a ieşit din tură la ora trei fix, după cum dicta litera legii, lăsînd-o pe doamna Boothby să pregătească mîncarea pentru petrecere, iar June n-a vrut să-şi ajute mama din cauza felului în care îi vorbise cu o zi înainte. Şi nici noi n-am vrut s-o ajutăm. Am auzit-o pe June urlînd:

— Dacă n-ai fi aşa de rea, ţi-ai lua un ajutor de bucătar, în loc să te sacrifici ca să economiseşti cinci lire pe lună.

Doamna Boothby avea ochii roşii, chipul ei exprima trăiri confuze şi disperate şi o urma pe June peste tot, protestînd. Pentru că, bineînţeles, nu era rea. Cinci lire nu însemnau nimic pentru soţii Boothby; presupun că motivul pentru care nu angaja încă un bucătar era că nu o deranja să lucreze de două ori mai mult şi credea că nici pe Jackson n-ar fi trebuit să-l deranjeze.

Doamna Boothby s-a dus acasă să se întindă puţin. Stanley Lett era cu doamna Lattimer pe verandă. La ora patru, un chelner venea să servească ceaiul de la hotel, dar doamna Lattimer avea o migrenă şi voia cafea fără zahăr. Presupun că avusese nişte probleme cu soţul ei, însă cum pentru noi existenţa lui era doar de complezenţă şi ne obişnuiserăm cu această stare de lucruri, nu ne-am gîndit la asta decît ulterior. Stanley Lett s-a dus la bucătărie să-i spună chelnerului să pună de cafea, dar cafeaua era încuiată în dulap, iar cheile de la cămară le avea Jackson, servitorul de încredere al familiei. Stanley Lett a pornit către coliba lui Jackson să

împrumute cheile. Nu cred că i-a dat prin cap că, în situaţia respectivă, gestul său era lipsit de tact. Nu făcea altceva decît să „aranjeze" proviziile, după cum îi stătea în fire. Jackson, care îl plăcea pe Stanley fiindcă asocia Forţele Aeriene Regale cu un comportament omenos, a venit de acasă să descuie dulapul şi să facă nişte cafea pentru doamna Lattimer. Probabil că doamna Boothby a văzut toate acestea de la ferestrele dormitorului, fiindcă s-a întors la hotel şi i-a spus lui Jackson că dacă mai face aşa ceva vreodată, o să fie dat afară. Stanley a încercat s-o liniştească, dar totul a fost în zadar – doamna Boothby era ca o femeie posedată, iar soţul ei a trebuit s-o ia de acolo şi s-o ducă înapoi în pat.

George a venit la mine şi la Willi şi ne-a zis:

— Vă daţi seama ce s-ar întîmpla dacă Jackson ar fi dat afară? I-ar distruge toată familia.

— Vrei să zici că te-ar distruge pe tine, i-a răspuns Willi.

— Nu, prost grămadă ce eşti, de data asta mă gîndesc la ei. Asta e casa lor. Jackson n-ar mai găsi niciodată un alt loc în care să poată trăi cu familia lui. Ar trebui să-şi găsească o slujbă pe undeva, iar familia s-ar întoarce în Nyasaland [1].

— Tot ce se poate, i-a zis Willi. S-ar afla în aceeaşi situaţie ca toţi ceilalţi africani, în loc să facă parte din minoritatea de jumătate de procent - dacă se ajunge măcar la atît de mult.

La scurtă vreme s-a deschis barul, iar George s-a dus să bea. Îl avea pe Jimmy cu el. Din cîte se pare, am uitat cel mai important lucru: Jimmy o supărase pe doamna Boothby în weekendul anterior. În prezenţa doamnei Boothby, Jimmy îl luase în braţe pe Paul şi-l sărutase. Era beat în acel moment. Doamna Boothby, o femeie simplă, rămăsese îngrozitor de şocată. Am încercat să-i explic că obiceiurile sau noţiunile masculine ale coloniei nu erau aceleaşi cu cele din Anglia, dar femeia n-a mai putut să se uite la Jimmy fără scîrbă după aceea. Nu o deranjase faptul că era un beţiv împătimit, că umbla nebărbierit şi arăta foarte neplăcut cu cele două cicatrici pe jumătate vindecate care i se întrezăreau prin barba galbenă, că se prăbuşea peste tot în uniforma lui cu nasturii deschişi şi gulerul atîrnînd. Toate astea erau acceptabile; era acceptabil ca tinerii să bea, să nu se bărbierească şi să-şi neglijeze înfăţişarea. Doamna Boothby se arătase chiar maternă şi amabilă cu el. Însă cuvîntul „homosexual" 1-a scos pe Jimmy din limitele bunei-cuviinţe acceptate de doamna Boothby. „Presupun că e ceea ce se cheamă homosexual", a zis ea, folosind cuvîntul de parcă şi el ar fi fost otrăvit.

1. Actualul Malawi.

Jimmy şi George s-au îmbătat în bar şi, cînd a început dansul, erau deja sentimentali şi drăgăstoşi. Sala mare era plină cînd au intrat ei. Au dansat împreună, George făcînd o parodie, în timp ce Jimmy arăta ca un copil fericit. Au dat o singură dată roată sălii, dar a fost de ajuns. Doamna Boothby era deja acolo, arătînd ca o focă în rochia ei de satin negru, cu faţa roşie ca focul din cauza supărării. S-a îndreptat către cei doi şi le-a zis să-şi manifeste în altă parte comportamentul dezgustător. Ceilalţi nici măcar nu observaseră incidentul, iar George i-a zis să nu se mai poarte ca o scorpie idioată, după care s-a apucat să danseze cu June Boothby. Jimmy a rămas pe loc, cu gura căscată, neajutorat, ca un băieţel care a luat bătaie şi nu ştie pentru ce. Apoi s-a îndepărtat de unul singur în noapte.

Eu am dansat cu Paul. Willi a dansat cu Maryrose. Stanley a dansat cu doamna Lattimer. Domnul Lattimer era la bar şi George tot pleca de lîngă noi ca să dea cîte o tură pe la rulota lui.

Eram cu toţii mai zgomotoşi şi mai batjocoritori decît fuseserăm vreodată. Cred că ştiam că era ultimul nostru sfîrşit de săptămînă acolo. Totuşi, nu luaserăm hotărîrea să nu ne mai întoarcem; aşa cum nu existase nici o decizie formală să mergem acolo de la bun început. În aer plutea o senzaţie de pierdere; printre altele, Paul şi Jimmy urmau să fie transferaţi curînd.

Era aproape miezul nopţii cînd Paul a observat că Jimmy lipsea de mult timp. L-am căutat prin mulţimea din sala mare, dar nimeni nu-l văzuse. M-am dus să-l caut cu Paul şi ne-am întîlnit cu George la uşă. Noaptea era umedă, cu un cer înnorat. In acea parte a ţării, se întîmpla adesea să intervină o pauză de cîte două-trei zile în vremea senină cu care se obişnuieşte toată lumea, iar atunci cade o ploaie foarte măruntă sau o burniţă, ca ploaia lină şi subţire din Irlanda. Aşa era şi atunci, iar afară stăteau să se răcorească mai multe grupuri şi cupluri, însă era prea întuneric ca să le vedem chipurile şi am luat-o printre ei, încercînd să-l reperăm pe Jimmy după conformaţie. Barul se închisese deja, iar Jimmy nu era pe veranda hotelului şi nici în sufragerie. Am început să ne facem griji, fiindcă fuseserăm nevoiţi, în repetate rînduri, să-l recuperăm beat criţă de printr-un strat de flori sau de sub eucalipţi. Am căutat în dormitoare. Am căutat cu atenţie prin grădini, împiedicîndu-ne prin tufişuri şi plante, dar fără să-l găsim. Stăteam în spatele corpului principal din clădirea hotelului, întrebîndu-ne unde să mai căutăm, cînd s-a aprins lumina în bucătărie, la vreo cîţiva paşi în faţa noastră. Jackson a intrat în bucătărie, singur, mergînd încet. Nu ştia că-l privea cineva. Nu-l văzusem niciodată altfel decît politicos şi precaut; însă atunci era deopotrivă supărat şi tulburat - îmi amintesc că mă uitam la chipul lui spunîndu-mi că nu i-l mai văzusem cu adevărat înainte. Chipul i s-a schimbat - se uita la ceva de pe podea. Ne-am aplecat înainte să vedem şi noi, iar acolo zăcea Jimmy adormit sau beat - sau şi una, şi alta – pe podeaua din bucătărie. Jackson s-a aplecat să-l adune de pe jos şi, în acel moment, a intrat doamna Boothby pe la spatele lui. Jimmy s-a trezit, l-a văzut pe Jackson şi a ridicat braţele ca un copil de-abia sculat din somn şi şi le-a petrecut în jurul gîtului lui Jackson. Negrul i-a spus:

— Baas Jimmy, trebuie să mergi la culcare. Nu trebuie să fii aici.

Iar Jimmy i-a zis :

— Tu mă iubeşti, Jackson, nu-i aşa? Tu mă iubeşti, nici unul dintre ceilalţi nu mă iubeşte.

Doamna Boothby era atît de uluită încît s-a lăsat să alunece de-a lungul peretelui, iar faţa i-a căpătat o culoare cenuşie. De-acum eram şi noi trei în bucătărie, ridicîndu-l pe Jimmy de pe jos şi descleştîndu-i mîinile din jurul gîtului lui Jackson.

Doamna Boothby a zis:

— Jackson, mîine pleci.

— Doamnă, dar ce-am făcut ?

— Ieşi afară. Pleacă de aici. Ia-ţi familia murdară şi plecaţi cu toţii de aici. Mîine - sau vin cu poliţia peste voi.

Jackson s-a uitat la noi, încreţindu-şi şi descreţindu-şi fruntea, cu pielea de pe faţă strîngîndu-i-se şi apoi destinzîndu- se în cute de durere stîrnite din cauză că nu înţelegea; era ca şi cum chipul i s-ar fi încleştat şi descleştat. Bineînţeles, el n-avea nici cea mai vagă idee de ce se supărase aşa de tare doamna Boothby.

— Doamnă, am lucrat la dumneavoastră cincisprezece ani, i-a zis el domol.

— O să vorbesc eu cu ea, Jackson, a intervenit George.

Pînă atunci, George nu-i mai adresase nici un cuvînt direct lui Jackson. Se simţea prea vinovat faţă de el.

Iar în acel moment Jackson şi-a întors privirea către George şi a clipit încet, ca un om care a primit o lovitură. George a rămas tăcut, aşteptînd. Apoi Jackson a zis:

— Nu vrei să plecăm, domnule ?

Nu ştiu cît de mult însemna asta. Poate că Jackson ştiuse de la bun început despre soţia lui. Cel puţin aşa s-ar fi zis atunci. Însă George a închis ochii o clipă, după care a îngăimat ceva ce a sunat grotesc, ca şi cum ar fi vorbit un idiot. Pe urmă a ieşit din bucătărie poticnindu-se.

L-am ridicat cît de cît pe Jimmy şi l-am împins cumva din bucătărie, după care am zis:

— Noapte bună, Jackson, mulţumim pentru că ai încercat să-l ajuţi pe Baas Jimmy.

Dar el nu ne-a răspuns.

Eu şi Paul l-am băgat în pat pe Jimmy. Am ieşit din blocul cu dormitoarele şi, cînd treceam prin întunericul umed, l-am auzit pe George vorbind cu Willi la vreo zece paşi distanţă. Willi îi spunea:

— Întocmai.

Şi apoi:

— Evident.

Şi:

— Tot ce se poate.

Iar George devenea din ce în ce mai vehement şi mai incoerent.

Paul mi-a zis aproape în şoaptă:

— O, Doamne, Anna, vino cu mine, chiar acum.

— Nu pot, i-am răspuns.

— S-ar putea să plec din ţară cît de curînd. S-ar putea să nu te mai văd niciodată.

— Ştii că nu pot.

Fără să-mi răspundă, Paul s-a făcut nevăzut în întuneric, iar eu tocmai mă pregăteam să pornesc după el cînd a venit Willi. Eram aproape de dormitorul nostru, asa că ne-am dus acolo. Willi mi-a zis:

— E cel mai bun lucru care s-ar fi putut întîmpla. Jackson o să plece cu familia lui, iar lui George o să-i vină mintea la cap.

— Asta înseamnă că, mai mult ca sigur, familia va trebui să se despartă. Jackson n-o să-şi mai aibă familia alături de acum încolo.

— Tipic pentru tine să zici aşa ceva, mi-a răspuns Willi. Jackson a avut destul noroc să-şi facă o familie. Cei mai mulţi dintre ei nu pot. Iar acum, o să fie şi el ca ceilalţi. Asta-i tot. Ai plîns şi te-ai văitat pentru toţi ceilalţi care trăiesc fără familiile lor?

— Nu, eu am sprijinit măsuri politice care ar trebui să pună capăt întregii nebunii.

— Întocmai. Şi pe bună dreptate.

— Dar întîmplarea face să-i ştiu pe Jackson şi pe familia lui. Uneori nu-mi vine să cred că vorbeşti serios.

— Bineînţeles că nu-ţi vine să crezi. Sentimentaliştii nu pot să creadă în nimic altceva decît în propriile lor emoţii.

— Şi n-o să-l ajute cu nimic pe George. Fiindcă tragedia lui George nu e Marie, ci George. O să-şi găsească pe altcineva după ce o să plece ea.

— Ar putea să se înveţe minte, mi-a zis Willi, cu o expresie urîtă pe faţă.

L-am lăsat pe Willi în dormitor şi am ieşit pe verandă. Burniţa se rărise, iar dinspre cerul destul de întunecat răzbătea o lumină slabă şi difuză. Paul stătea la cîţiva paşi, uitîndu-se la mine. Şi, dintr-odată, toată beţia, furia şi nefericirea au ţîşnit din mine ca o bombă explodînd şi nu mi-a mai păsat de nimic altceva decît să fiu cu Paul. Am fugit către el şi el m-a prins de mînă, după care, fără să scoatem o vorbă, am rupt-o la fugă amîndoi, fără să ştim încotro fugeam sau de ce. Am alergat de-a lungul şoselei principale către est, alunecînd şi împiedicîndu-ne pe asfaltul umed şi plin de băltoace şi ne-am abătut către o potecă prin iarbă care ducea undeva, deşi nu ştiam unde. Am fugit pe cărare, prin băltoace nisipoase pe care nu le vedeam, prin burniţa măruntă care începuse să cadă din nou. În fiecare parte se întrezăreau copaci uzi şi întunecaţi, care rămîneau în urma noastră pe măsură ce alergam mai departe. Am rămas fără răsuflare, am ieşit împleticindu-ne de pe cărare şi am intrat în savana acoperită de un strat de vegetaţie joasă, invizibilă şi foioasă. Am fugit cîţiva paşi şi ne-am prăbuşit unul lîngă altul, îmbrăţişaţi, pe frunzele ude în timp ce ploaia cădea domol; deasupra noastră nori întunecaţi goneau jos pe cer, iar luna licărea pe alocuri şi apoi dispărea, luptîndu-se cu întunericul, astfel încît ne cufundam iarăşi în beznă. Am început să tremurăm atît de tare încît ne-a pufnit rîsul; amîndurora ne clănţăneau dinţii. Nu aveam pe mine decît rochia de dans din crepon subţire. Paul şi-a scos jacheta de la uniformă şi m-a învelit cu ea, după care ne-am

întins din nou pe pămînt. Lipiţi unul de altul, pielea ni se părea fierbinte, iar totul în jur era umed şi rece. Păstrîndu-şi atitudinea afectată chiar şi în acel moment, Paul a remarcat:
— N-am mai făcut asta niciodată, dragă Anna. Nu ţi se pare o dovadă de isteţime din partea mea că am ales o femeie experimentată ca tine?

Iar asta m-a făcut să izbucnesc în rîs din nou.

Nu eram nici unul dintre noi cîtuşi de puţin isteţi, eram prea fericiţi. După cîteva ore, cerul a început să se limpezească, iar muzica pianului lui Johnnie, care răzbătea de departe, de la hotel, a încetat. Am ridicat privirea şi am văzut că norii dispăruseră, făcînd loc stelelor. Ne-am ridicat şi, încercînd să ne amintim de unde se auzise muzica de pian, am pornit în direcţia în care credeam că se afla hotelul. Am mers, împleticindu-ne, prin tufăriş şi iarbă, cu mîinile fierbinţi lipite, cu chipurile brăzdate de lacrimi şi de umezeala din iarbă. Nu am reuşit să găsim hotelul: probabil că vîntul purtase aiurea sunetul muzicii de dans. Ne-am croit anevoios drumul prin întuneric, am tot urcat şi, în cele din urmă, ne-am trezit în vîrful unui mic *kopje.* In jurul nostru, sub licărirea cenuşie a stelelor, se întindea, kilometri în şir, o beznă absolută şi mută. Am stat împreună pe o lespede udă de granit, îmbrăţişaţi, aşteptînd să se lumineze. Eram aşa de uzi, de înfriguraţi şi de obosiţi că n-am mai vorbit. Am stat lipiţi cu obrajii îngheţaţi şi am aşteptat.

N-am mai simţit niciodată, în toată viaţa mea, o fericire atît de disperată, de nestăpînită şi de dureroasă ca atunci. Era un sentiment atît de puternic, încît nu-mi venea să cred. Îmi amintesc că-mi spuneam în sinea mea: asta e, asta e fericirea. In acelaşi timp, mă îngrozea faptul că se ivise dintr-atîta urîţenie şi nefericire. Şi, fără încetare, pe chipurile noastre îngheţate, lipite unul de celălalt, alunecau lacrimi fierbinţi.

După un lung răstimp, prin întuneric am zărit în faţa noastră o lumină roşie, iar peisajul s-a desprins din ea - tăcut, cenuşiu, splendid. Straniu de la acea înălţime, hotelul părea la mai puţin de un kilometru distanţă şi nu se afla unde ne aşteptam. Era cufundat cu totul în întuneric, nu se zărea nici o lumină pe nicăieri. Iar de-acum am văzut că piatra pe care ne aşezaserăm era la intrarea într-o mică grotă şi peretele de stîncă netedă din fundul peşterii era acoperit cu picturi boşimane - proaspete şi strălucitoare chiar şi în acea lumină slabă, dar foarte ciobite. Tot acel colţ de ţară era plin de asemenea picturi, dar majoritatea erau distruse, pentru că copiii albi aruncau cu pietre în ele, fără să le cunoască valoarea. Uitîndu-se la micile siluete colorate care reprezentau oameni şi animale, de-acum crăpate şi zgîriate, Paul mi-a zis:
— Un comentariu potrivit pentru toate acestea, dragă Anna, deşi, în starea în care mă aflu acum, mi-ar fi foarte greu să găsesc cuvinte să explic de ce.

M-a sărutat, pentru ultima oară, şi apoi am coborît încet prin încîlceala de iarbă şi frunze ude. Rochia mea de crepon intrase la apă şi îmi ajungea deasupra genunchilor, iar asta ne-a făcut să rîdem, fiindcă nu mai puteam să fac decît paşi mici. Am mers agale pe cărarea spre hotel şi apoi către blocul cu dormitoarele, iar acolo, pe verandă, stătea doamna Lattimer şi plîngea. In spatele ei, uşa de la dormitor era întredeschisă, iar domnul Lattimer şedea pe podea, lîngă uşă. Nu-şi revenise încă din beţie şi spunea pe un ton metodic, grijuliu şi beat:
— Curvă ce eşti. Curvă urîtă ce eşti. Tîrfă stearpă.

Evident că asta se întîmplase mai devreme. Doamna Lattimer şi-a ridicat chipul distrus către noi, apucîndu-se cu amîndouă mîinile de minunatul ei păr roşcat, cu lacrimile alunecîndu-i pe bărbie. Lîngă ea stătea ghemuit cîinele, scîncind uşor cu capul în poala ei, în timp ce mătura podeaua dintr-o parte într-alta, cu coada roşie şi pufoasă, de parcă şi-ar fi cerut iertare. Domnul Lattimer nici nu ne-a băgat în seamă. Stătea cu ochii urîţi şi roşii aţintiţi asupra nevestei lui:
— Tîrfă stearpă şi leneşă ce eşti. Femeie de stradă ce eşti. Curvă ordinară.

Paul a plecat de lîngă mine şi am intrat în dormitor, înăuntru era întuneric şi aer închis.
— Unde ai fost? m-a întrebat Willi.
— Ştii unde.

— Vino încoace.

M-am dus la el şi m-a înşfăcat de încheietura mîinii, trăgîndu-mă în jos, lîngă el. Îmi aduc aminte că zăceam acolo, urîndu-l şi întrebîndu-mă de ce singura dată, din cîte îmi aminteam, cînd făcea dragoste cu mine cu oarecare convingere era atunci cînd ştia că tocmai făcusem dragoste cu altcineva.

Acel incident a pus capăt relaţiei mele cu Willi. Nu ne-am iertat niciodată pentru ce s-a întîmplat. N-am mai vorbit niciodată despre acea seară, dar ea n-a dispărut deloc. Şi astfel, o relaţie „fără sex" s-a terminat, în cele din urmă, cu sex.

A doua zi era duminică şi ne-am adunat, chiar înainte de prînz, sub copacii de lîngă calea ferată. George stătuse singur acolo. Părea bătrîn, trist şi terminat. Jackson îşi luase nevasta şi copiii şi dispăruse în cursul nopţii, iar de-acum mergeau spre nord, către Nyasaland. Căsuţa sau coliba care păruse atît de plină de viaţă se golise şi fusese abandonată peste noapte. De-acum părea un locşor dărîmat, întinzîndu-se pustiu dincolo de arborii de papaya. Însă Jackson fusese prea grăbit ca să-şi ia şi orătăniile. Lăsase în urmă cîteva bibilici, nişte găini mari şi roşii, niscaiva păsări mici şi vînjoase numite păsări kaffir şi un cocoşel frumos cu pene negre şi cafenii strălucitoare şi cu o coadă neagră care scînteia ca un curcubeu în lumina soarelui; bietul de el zgîrma în ţărînă cu ghearele-i tinere şi albe şi croncănea zgomotos.

— Ăsta-s eu, mi-a zis George, uitîndu-se la cocoşel şi glumind ca să-şi salveze viaţa.

La prînz, cînd ne-am întors la hotel, a venit doamna Boothby să-i ceară scuze lui Jimmy. Era grăbită şi nervoasă, avea ochii roşii, dar era destul de sinceră, chiar dacă nici măcar nu putea să se uite la el fără să-şi arate aversiunea. Jimmy i-a acceptat scuzele cu o recunoştinţă înflăcărată. Nu-şi mai amintea ce se întîmplase în noaptea dinainte şi nici noi nu i-am spus. Credea că doamna Boothby îşi cerea scuze pentru incidentul cu George de pe ringul de dans.

— Şi ce-i cu Jackson? a întrebat Paul.

— A plecat, cale bătută.

A spus-o pe un ton apăsat şi tulburat care avea o oarecare nuanţă de mirare neîncrezătoare. Era limpede că se întreba ce Dumnezeu o făcuse să-şi dea afară, cu atîta uşurinţă, servitorul credincios familiei vreme de cincisprezece ani.

— Sînt destui alţii bucuroşi să-i ia locul, ne-a zis.

Ne-am hotărît să plecăm de la hotel în acea după-amiază şi nu ne-am mai întors niciodată. După cîteva zile, Paul a murit pe front, iar Jimmy a plecat să-şi piloteze bombardierele deasupra Germaniei. În scurtă vreme, Ted a picat testul de pilotaj, iar Stanley Lett i-a zis că e un prost. Johnnie pianistul a continuat să cînte pe la petreceri şi a rămas prietenul nostru mut, interesat şi detaşat.

Cu ajutorul comisarilor băştinaşi, George i-a dat de urmă lui Jackson. Îşi dusese familia în Nyasaland, îi lăsase pe toţi acolo şi de-acum lucra ca bucătar la o casă particulară din oraş. Uneori, George le trimitea bani, sperînd că familia lui Jackson o să creadă că banii proveneau de la soţii Boothby, care s-ar fi simţit vinovaţi, după cum susţinea el. Dar de ce să se simtă vinovaţi ? Din punctul lor de vedere, nu se întîmplase nimic care să-i facă să le fie ruşine.

Şi astfel s-a terminat totul.

Acesta e materialul din care s-a plăsmuit *Hotare de război.* Firește, cele două „poveşti" n-au absolut nimic în comun, îmi aduc aminte foarte limpede momentul în care mi-am dat seama că aveam să scriu romanul. Stăteam pe treptele corpului de clădire în care se aflau dormitoarele, la hotelul Mashopi, învăluită în lumina rece, aspră şi scînteietoare a lunii. Dincolo de eucalipţii de lîngă calea ferată, tocmai sosise un tren care se oprise şuierînd şi pufăind nori de abur alb. In apropiere de tren era parcat camionul lui George, iar în spatele acestuia, rulota lui ca o cutie vopsită într-o nuanţă maronie, care arăta ca o ladă de ambalaj şubredă. In acel moment, George era în rulotă cu Marie - tocmai o văzusem strecurîndu-se şi urcîndu-se în vehicul. Straturile de flori, umede şi răcoroase, împrăştiau un parfum pătrunzător de vegetaţie. Din sala de dans răzbăteau acordurile pianului lui Johnnie. Din

spate, auzeam glasurile lui Paul şi Jimmy, care vorbeau cu Willi, şi, dintr-odată, rîsul tînăr al lui Paul. Mă simţeam năpădită de o asemenea beţie delicioasă şi primejdioasă încît aş fi fost în stare să cobor de pe drepte direct în văzduh, urcînd pînă la stele prin puterea propriei beţii. Iar beţia, după cum ştiam chiar de pe atunci, însemna nechibzuinţa infinitelor posibilităţi, a pericolului, pulsul înspăimîntător, urît şi secret al războiului, al morţii pe care ne-o doream cu toţii, atît pentru ceilalţi, cît şi pentru noi înşine.

[O dată, după cîteva luni.]

Am citit toate acestea astăzi, pentru prima oară de cînd le-am scris. E o poveste plină de dor, fiecare cuvînt e încărcat cu dor, deşi, pe vremea cînd scriam, credeam că sînt „obiectivă". Dor de ce? Nu ştiu. Fiindcă mai bine aş muri decît să mai trec o dată prin aşa ceva. Iar acea „Anna" de atunci e ca un duşman sau ca un vechi prieten pe care ai ajuns să-l cunoşti prea bine şi nu mai vrei să-l vezi.

[Al doilea carnet, cel roşu, începea fără urmă de ezitare. Pe prima pagină era scris Partidul Comunist Britanic, subliniat de două ori, iar dedesubt era trecută data - 3 ianuarie 1950:]

Săptămîna trecută, Molly a venit la miezul nopţii să-mi spună că printre membrii de partid circula un formular, în care li se cerea să-şi descrie istoricul de membri, şi că exista o secţiune în care li se cerea să-şi detalieze „îndoielile şi nelămuririle". Molly a zis că se apucase de formular, aşteptîndu-se să scrie vreo cîteva propoziţii, dar se trezise scriind „o întreagă dizertaţie - zeci de pagini afurisite". Părea supărată pe sine.
— Ce vor de fapt, o confesiune ? Mă rog, din moment ce-am scris-o, am s-o şi trimit.
I-am spus că e nebună.
— Să zicem că Partidul Comunist Britanic chiar ajunge la putere cîndva, documentul ăla va fi arhivat şi, dacă vor vrea o dovadă ca să te spînzure, o s-o aibă, cu vîrf şi îndesat.
Mi-a răspuns prin surîsul ei subţire, aproape amar – surîsul pe care îl foloseşte cînd îi spun asemenea lucruri. Molly nu e o comunistă inocentă. Mi-a spus:
— Eşti foarte cinică.
— Ştii că e adevărat. Sau că ar putea fi aşa.
— Dacă asta crezi, de ce mai vorbeşti despre înscrierea în partid?
— Şi tu de ce mai rămîi în partid, dacă gîndeşti la fel ?
Mi-a zîmbit din nou, ironic, fără pic de amărăciune, şi a dat din cap, după care a căzut pe gînduri o vreme, fumînd.
— Ce ciudat e totul, Anna, nu-i aşa?
Iar de dimineaţă mi-a zis:
— Ţi-am urmat sfatul şi am rupt hîrtia.
În aceeaşi zi am primit un telefon de la tovarăşul John, care mi-a spus că auzise că voiam să intru în partid şi că „tovarăşului Bill" - responsabilul de cultură - i-ar plăcea să aibă o întrevedere cu mine.
— Firește, nu trebuie să te întîlneşti cu el, dacă n-ai chef, mi-a zis John în grabă. Dar mi-a zis că l-ar interesa s-o cunoască pe prima intelectuală pregătită să intre în partid de la începutul Războiului Rece.
Mi-a plăcut nuanţa sardonică a acestei idei şi i-am zis că o să mă întîlnesc cu tovarăşul Bill. Asta deşi nu luasem, de fapt, hotărîrea finală să mă înscriu în partid. Printre motivele de a nu o face se număra acela că detest să mă înscriu în orice ar fi, ceea ce mi se pare demn de dispreţ. Al doilea motiv - că poziţia pe care o am faţă de comunism nu-mi va permite să spun nici un lucru pe care-l consider adevărat nici unui tovarăş pe care îl cunosc - e cu siguranţă decisiv, nu? Mi se pare că totuşi nu, deoarece, în ciuda faptului că mi-am tot spus, luni la rînd,

că n-aş putea să mă înscriu într-o organizaţie care nu mi se pare onestă, m-am surprins în repetate rînduri pe punctul de a lua hotărîrea să mă înscriu. Şi am făcut-o mereu în aceleaşi momente – două tipuri de momente, mai exact. Primul — ori de cîte ori mă întîlnesc, dintr-un oarecare motiv, cu scriitori, editori etc, lumea literară. E o lume atît de pedantă, ca o mătuşă rămasă fată bătrînă, atît de legată de ideea de clasă; sau, dacă vorbim despre latura ei comercială, e atît de ostentativă încît orice contact cu această lume mă face să mă gîndesc la înscrierea în partid. Celălalt moment e cînd o văd pe Molly, care tocmai dă fuga să mai organizeze ceva, plină de viaţă şi de entuziasm, sau cînd urc pe scări şi aud glasuri din bucătărie şi intru. Atmosfera prietenoasă, de oameni care muncesc cu un scop comun. Dar asta nu-i de ajuns. O să mă întîlnesc cu tovarăşul Bill mîine şi o să-i spun că sînt, din fire, „un tovarăş de drum" şi că prefer să nu mă bag.

A doua zi.

Întrevedere pe King Street, un labirint de birouri mici ascunse în spatele unei faţade de sticlă zăbrelită. N-am mai observat locul înainte, deşi am trecut destul de des pe lîngă el. Geamurile zăbrelite mi-au stîrnit două senzaţii: una de frică - lumea violenţei - şi cealaltă, o senzaţie de protecţie, nevoia de a proteja o organizaţie în care lumea aruncă cu pietre. Am urcat pe scările înguste gîndindu-mă la prima senzaţie : la cîţi oameni au intrat în Partidul Comunist Britanic fiindcă, în Anglia, e greu să-ţi aduci aminte de realităţile războiului, ale violenţei; oare Partidul Comunist Britanic reprezintă pentru ei realităţile puterii neînarmate care se ascund sub pelerina Angliei înseşi ? Tovarăşul Bill s-a dovedit a fi un bărbat foarte tînăr, evreu, ochelarist, inteligent, din clasa muncitoare. Atitudinea lui faţă de mine - vioaie şi precaută, cu glasul calm, aspru, cu o oarecare nuanţă de dispreţ. Mi s-a părut interesant faptul că, atunci cînd am perceput acel dispreţ, pe care el îl afişa inconştient, am simţit că începe să se contureze în mine nevoia de a-mi cere scuze, aproape o nevoie de a mă bîlbîi. Întrevederea a fost foarte eficientă; i se spusese că eram gata să mă înscriu şi, deşi m-am dus să-i spun că n-o s-o fac, m-am trezit acceptînd situaţia. Mi-am zis în sinea mea (probabil din cauza atitudinii lui dispreţuitoare) că da, are dreptate, ei îşi văd mai departe de treabă, pe cînd eu tot oscilez preocupată de conştiinţa mea. (Deşi, firește, nu cred că are dreptate.) Înainte să plec, mi-a spus din senin:

— Peste cinci ani, presupun că o să scrii articole în presa capitalistă în care o să ne prezinţi ca pe nişte monştri, aşa cum fac toţi ceilalţi.

Prin „toţi ceilalţi" se referea, firește, la intelectuali. Din cauza mitului din partid cum că intelectualii se schimbă de la o zi la alta, cînd adevărul e că asta se întîmplă în toate clasele şi grupurile. Eram furioasă. Pe deasupra - iar asta m-a dezarmat -, eram şi jignită. I-am spus:

— Ce bine că am experienţă. Dacă aş fi fost un recrut necopt, atitudinea dumitale m-ar fi dezamăgit.

Mi-a aruncat o privire lungă, rece şi ageră, prin care-mi spunea: Păi bineînţeles că n-aş fi făcut acea observaţie dacă n-ai fi avut experienţă. Reacţia lui mi-a plăcut, aducîndu-mă la loc în turmă, ca să zic aşa, dîndu-mi deja dreptul să dezvolt ironii şi complicităţi cu iniţiaţii, dar, în acelaşi timp, m-a făcut să mă simt, dintr-odată, epuizată. Desigur, din moment ce nu mai făcusem parte atîta vreme din acea atmosferă, uitasem de încordarea defensivă şi sarcastică a cercurilor exclusiviste. Dar în momentele în care am vrut să intru în partid, am simţit o deplină înţelegere a naturii acestor cercuri exclusiviste. Toţi comuniştii pe care-i ştiu - adică cei înzestraţi cu o oarecare inteligenţă - au aceeaşi atitudine faţă de centru: că partidul a fost garnisit cu un grup de birocraţi stătuţi care-l conduc şi că adevărata muncă se face în ciuda centrului. De pildă, cînd i-am spus prima oară că s-ar putea să mă înscriu, tovarăşul John mi-a zis:

— Eşti nebună. Scriitorii care se înscriu în partid sunt detestaţi şi dispreţuiţi. Doar cei care nu se înscriu au parte de respect.

Din partea centrului, adică. Era o glumă, fireşte, dar destul de tipică. În metrou, citind ziarul de seară. Atac asupra Uniunii Sovietice. Ceea ce ziceau despre atac mi s-a părut destul de adevărat, dar tonul răutăcios, satisfăcut, triumfător mi-a făcut scîrbă şi m-am bucurat că m-am înscris în partid. Am ajuns acasă s-o caut pe Molly. Ieşise din casă şi am stat ore întregi deprimată, întrebîndu-mă de ce m-am înscris. Cînd a venit, i-am povestit, spunîndu-i apoi:
— Ciudat e că m-am dus să le zic că n-o să mă înscriu, dar am făcut-o.

Mi-a aruncat acel surîs subţire şi acrişor (iar acest surîs e doar pentru politică, niciodată pentru altceva, fiindcă nu e nimic acru în firea ei).
— Şi eu m-am înscris, deşi n-aveam de gînd.

Nu-mi dăduse niciodată de înţeles aşa ceva, fusese dintotdeauna atît de devotată, încît probabil că mi-am arătat mirarea. Mi-a zis :
— Mă rog, acum dacă te-ai înscris, o să-ţi spun.

Vrînd să spună că nu i s-ar putea spune adevărul cuiva din afară.
— Am umblat atît de mult prin cercurile partidului încît...

Dar nici măcar acum nu putea să spună direct: „ştiam prea multe ca să vreau să mă înscriu". Mi-a aruncat din nou un zîmbet - sau mai degrabă o grimasă.
— Am început să lucrez cu ei la propaganda pentru pace, credeam în ea. Toţi ceilalţi erau membri. Intr-o zi, vaca aia de Ellen m-a întrebat de ce nu sînt şi eu membră. I-am răspuns cu obrăznicie - mare greşeală, era furioasă. După vreo două zile mi-a zis că circula zvonul că aş fi fost agent, fiindcă nu eram membră de partid. Presupun că ea a demarat zvonul. Partea ciudată e că, dacă aş fi fost agent, evident că m-aş fi înscris - dar eram aşa de supărată că am plecat şi am semnat pe linia punctată...

A tăcut, fumînd în continuare şi părînd nefericită. Apoi mi-a zis din nou:
— Ce ciudat e totul, nu?

Şi pe urmă s-a dus la culcare.

5 februarie 1950

E aşa cum am prevăzut - singurele discuţii despre politică în care spun ce cred sînt cu oameni care au fost în partid şi l-au părăsit deja. Atitudinea lor faţă de mine e deschis tolerantă, de parcă ar crede că e o greşeală neînsemnată faptul că m-am înscris.

19 august 1951

Am luat prînzul cu John pentru prima oară de cînd m-am înscris în partid. Am început să vorbesc, aşa cum fac de obicei cu prietenii mei foşti membri de partid, recunoscînd deschis ceea ce se întîmplă în Uniunea Sovietică. John s-a apucat imediat să ia apărarea Uniunii Sovietice, pe un ton foarte enervant. Şi totuşi, astă-seară am luat cina cu Joyce, din cercurile de la *New Statesman* [1], iar ea s-a apucat să atace Uniunea Sovietică. M-am trezit imediat apărînd automat Uniunea Sovietică, lucru pe care nu-1 pot suporta la alţii. Ea a continuat şi am continuat şi eu. I se părea că stă de vorbă cu o comunistă, aşa că a început cu anumite clişee. I-am răspuns cu aceeaşi monedă. A încercat de două ori să-şi rupă abordarea, să o ia de la capăt pe un alt nivel, a dat greş – atmosfera era plină de ostilitate. Astă-seară a trecut pe aici Michael. I-am spus despre incidentul cu Joyce, remarcînd că, deşi sîntem prietene de mult, probabil că n-o să ne mai întîlnim. Deşi nu-mi schimbasem atitudinile mentale în nici un fel, faptul că devenisem membră de partid mă transformase, în ochii ei, în întruchiparea unui lucru faţă de care se simţea obligată să reacţioneze. Iar eu am ripostat pe măsură. La care Michael mi-a zis:
— Păi, şi la ce te aşteptai ?

Vorbea din postura lui de exilat est-european, fost revoluţionar înăsprit de experienţa politică reală, adresîndu-mi-se ca şi cum aş fi fost o „inocentă din punct de vedere politic".

I-am răspuns din acea postură, producînd tot soiul de gogomănii liberale. Fascinant - rolurile pe care le jucăm, felul în care ne jucăm rolurile.

15 septembrie 1951

Cazul lui Jack Briggs. Jurnalist la *The Times,* de unde a plecat la începutul războiului. Pe atunci era apolitic. În timpul războiului a lucrat ca spion britanic. În acea perioadă a fost influenţat de comuniştii cu care s-a întîlnit, orientîndu-se tot mai mult către stînga. După război, a refuzat mai mult slujbe extrem de bine plătite la ziarele conservatoare şi a

1. Ziar britanic de stînga.

muncit pentru salarii mici la ziare de stînga. Sau stîngiste – fiindcă, atunci cînd a vrut să scrie un articol despre China, Rex, acel stîlp al stîngii, 1-a obligat să demisioneze. A rămas fără bani. În acel moment, cînd era considerat un comunist în lumea gazetărească - şi, prin urmare, imposibil de angajat - , numele îi apare în Procesul Maghiar, ca agent britanic implicat într-o conspiraţie pentru răsturnarea comunismului. L-am cunoscut din întîmplare - era deprimat în ultimul hal. În partid şi în cercurile din jurul partidului circulau zvonuri cum că el era şi ar fi fost „un spion capitalist". Prietenii îl tratau cu neîncredere. O întîlnire a grupului de scriitori. Am discutat despre asta, ne-am hotărît să-1 abordăm pe Bill şi să punem capăt acestei campanii revoltătoare. M-am dus cu John la Bill, i-am zis că era evident o minciună că Jack Briggs ar fi putut să fie agent vreodată şi i-am cerut să facă ceva. Bill a fost amabil, agreabil. A zis că o să facă „cercetări" şi că o să ne dea de ştire. L-am lăsat să-şi vadă de „cercetări", ştiind că asta însemna o discuţie cu mahării din partid. Nici o veste de la Bill. Au trecut săptămînile. Tehnica obişnuită a şefilor din partid: în momente dificile, ne facem că plouă. Ne-am dus din nou la Bill. Extrem de amabil. Ne-a zis că nu poate să facă nimic. De ce nu? „Păi, în asemenea situaţii în care ar exista vreo îndoială..." Şi eu, şi John eram furioşi şi i-am cerut lui Bill să ne spună dacă lui, personal, nu i se părea de neconceput ca Jack să fi fost vreodată agent. Bill a şovăit, a trecut apoi la un raţionament vădit nesincer despre cum ar fi cu putinţă ca oricine să fie agent, „inclusiv eu". Cu un zîmbet strălucitor, prietenos. Eu şi John am plecat, abătuţi, furioşi şi singuri. Am avut grijă să ne întîlnim personal cu Jack Briggs şi să insistăm s-o facă şi alţii, însă zvonurile şi bîrfele răutăcioase continuă. Jack Briggs e extrem de deprimat – şi acum e complet izolat, atît de la stînga, cît şi de la dreapta. Ca să fie şi mai puternică ironia, la trei luni după disputa cu Rex pentru articolul despre China, despre care Rex a zis că are un „ton comunist", ziarele respectabile au început să publice articole scrise pe acelaşi ton, moment în care lui Rex, curajos cum era, i s-a părut că a sosit momentul să publice un articol despre China. L-a rugat pe Jack Briggs să-1 scrie. Întors pe dos, într-o dispoziţie plină de amărăciune, Jack n-a vrut.

Această poveste, cu variaţiile mai mult sau mai puţin melodramatice, e povestea intelectualului comunist sau cvasicomunist din această epocă.

3 ianuarie 1952

Scriu foarte puţin în acest carnet. De ce ? Văd că tot ce scriu e o critică la adresa partidului. Din care încă fac parte. Şi Molly la fel.

Trei prieteni de-ai lui Michael spînzuraţi ieri la Praga. Aseară Michael a vorbit cu mine - sau mai degrabă de unul singur. La început mi-a explicat cum de nu se putea ca aceşti oameni să fie trădători ai comunismului. Apoi mi-a explicat, cu mare subtilitate politică, de ce era imposibil ca partidul să le facă înscenări şi să spînzure oameni nevinovaţi şi mi-a spus că, poate, cei trei se plasaseră, fără să vrea, în poziţii „obiectiv" antirevoluţionare. A vorbit şi a tot vorbit pînă cînd, în cele din urmă, i-am zis că ar trebui să ne culcăm. A plîns în somn toată noaptea. Am tot tresărit din somn şi l-am găsit smiorcăindu-se, cu lacrimile udîndu-i perna.

Dimineaţa, i-am spus că a plîns. Era supărat - pe sine. S-a dus la muncă arătînd îmbătrînit, cu faţa brăzdată şi cenuşie, salutîndu-mă absent din cap - era atît de absent, de închis în groaznicele-i îndoieli de sine. între timp, eu contribui la o petiţie pentru soţii Rosenberg [1]. Imposibil să-i convingi pe oameni să semneze, în afară de intelectuali din partid şi din cercurile apropiate partidului. (Nu ca în Franţa. Atmosfera din ţara asta s-a schimbat considerabil în ultimii doi-trei ani, lumea a devenit încordată, bănuitoare, înspăimîntată. Nu i-ar lipsi mult să se dezechilibreze şi să se transforme într-o versiune autohtonă de mccarthyism.) Pînă şi oamenii din partid, ca să nu mai vorbesc de intelectualii „respectabili", mă întreabă de ce promovez o petiţie pentru soţii Rosenberg şi nu una

1. Ethel şi Julius Rosenberg, cuplu de evrei newyorkezi arestat în 1950 de FBI şi acuzat de spionaj în favoarea URSS. Cei doi fost declaraţi vinovaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi pe scaunul electric în 1953.

pentru victimele înscenării din Praga. Mi-e imposibil să le răspund raţional, nu pot decît să le spun că cineva trebuie să pregătească un apel pentru cuplul Rosenberg. Mi-e silă – de mine, de oamenii care nu vor să semneze pentru soţii Rosenberg; mi se pare că trăiesc într-o atmosferă respingătoare, plină de suspiciuni. Molly a izbucnit în plîns astă-seară, din senin : stătea pe patul meu şi sporovăia despre ce a făcut toată ziua, iar pe urmă a izbucnit în lacrimi. Un plîns domol, neputincios. Mi-a amintit de ceva, nu puteam să-mi dau seama de ce, dar bineînţeles că era vorba de Maryrose, cînd lacrimile au început să-i şiroiască brusc pe faţă în timp ce stătea în sala mare din Mashopi şi mi-a spus: „Noi credeam că lumea o să se schimbe şi că totul o să fie frumos, iar acum ştim că n-o să fie aşa". La fel plîngea şi Molly. Ziare peste tot pe podeaua din camera mea, despre soţii Rosenberg, despre evenimentele din Europa de Est.

Soţii Rosenberg au fost electrocutaţi. Mi-a fost rău toată noaptea. De dimineaţă m-am trezit întrebîndu-mă: de ce mă simt aşa din cauza cuplului Rosenberg şi mă simt doar neajutorată şi deprimată din cauza înscenărilor din ţările comuniste? Răspunsul era ironic. Mă simt responsabilă de ceea ce se întîmplă în Occident, dar cîtuşi de puţin pentru ce se întîmplă în Est. Şi totuşi, fac parte din partid. I-am spus ceva de genul ăsta lui Molly, iar ea mi-a răspuns, pe un ton foarte aspru şi eficient (e în toiul unei munci grele de organizare): „Prea bine, ştiu, dar sînt ocupată".

Koestler[1]. Mi-a rămas în minte ceva ce-a spus el – că orice comunist din Occident care a rămas în partid după o anumită dată a făcut-o pe baza unui mit personal. Ceva de genul ăsta. Aşa că mă întreb: care e mitul meu personal? Că, dacă majoritatea criticilor aduse Uniunii Sovietice sunt adevărate, probabil că există un grup mare de oameni acolo,

1. Arthur Koestler (1905-1983) - scriitor, jurnalist şi eseist maghiar, devenit ulterior cetăţean britanic. În 1931 a intrat în Partidul Comunist German, din care s-a retras şapte ani mai tîrziu, după ce a emigrat în Marea Britanie. La sfîrşitul anilor '40, era unul dintre cei mai direcţi şi faimoşi anticomunişti.

care aşteaptă ca procesul actual să se inverseze şi să ducă iar la socialismul real. Nu-mi mai formulasem această idee cu atîta claritate înainte. Bineînţeles că nu i-aş spune-o nici unui membru de partid, deşi e genul de discuţie pe care o port cu oamenii care s-au retras din partid. Ce-ar fi dacă toţi membrii de partid pe care îi cunosc ar avea mituri personale, incomunicabile, toate diferite ? Am întrebat-o pe Molly, care a sărit la mine: „Ce te-a apucat să-1 citeşti pe Koestler?". Această remarcă e atît de diferită de nivelul ei obişnuit de discuţie, politic sau de alte feluri, încît m-a mirat şi am încercat să discut subiectul cu ea. Dar e foarte

ocupată. Lucrează la un proiect de organizare (pregăteşte o mare expoziţie de artă din Europa de Est), e prea prinsă ca să o intereseze altceva. E cufundată într-un rol cu totul diferit. Astăzi mi-a dat prin cap că, atunci cînd vorbesc cu Molly despre politică, nu ştiu niciodată care persoană o să-mi răspundă – femeia politică rezervată, înţeleaptă şi ironică sau fanatica de partid care pare de-a dreptul maniacă. Pînă şi eu am aceste două personalităţi. De pildă, m-am întîlnit cu redactorul-şef Rex pe stradă. Asta a fost săptămîna trecută. După schimbul de saluturi, i-am văzut conturîndu-i-se pe faţă o privire dispreţuitoare şi critică şi mi-am dat seama că urma o glumă despre partid. Şi ştiam că dacă face o glumă, o să apăr partidul. N-aş fi putut suporta să-1 aud pe el vorbind dispreţuitor sau pe mine vorbind prosteşte. Aşa că am inventat o scuză şi am plecat. Problema e că, deşi cînd intri în partid nu-ţi dai seama, în curînd nu te mai întîlneşti decît cu comunişti sau cu oameni care au fost comunişti şi care pot vorbi fără acel îngrozitor dispreţ diletant. Te izolezi. De asta o să mă şi retrag din partid, bineînţeles.

Observ ce am scris ieri, că o să mă retrag din partid. Mă întreb cînd - şi din ce cauză ?

Am luat cina cu John. Ne întîlnim rar - sîntem întotdeauna la limita dezacordului politic. La sfîrşitul cinei, mi-a zis:
— Motivul pentru care nu ne retragem din partid e că nu suportăm să ne luăm rămas-bun de la idealurile noastre de a avea o lume mai bună.
Destul de banală ideea. Şi interesantă, fiindcă dă de înţeles că el crede - şi că eu trebuie să cred - că doar partidul comunist poate îmbunătăţi lumea. Totuşi, nici unul dintre noi nu crede într-adevăr aşa ceva. Dar, mai presus de toate, această remarcă m-a frapat deoarece contrazicea tot ce spusese el înainte. (Eu susţinusem că situaţia de la Praga era evident o înscenare, iar el zicea că, chiar dacă partidul face „greşeli", e incapabil să fie atît de cinic în mod intenţionat.) M-am întors acasă spunîndu-mi că atunci cînd m-am înscris în partid, undeva, în adîncul minţii mele, exista o nevoie de deplinătate, de a pune capăt modului dezbinat, divizat şi nesatisfăcător în care trăim cu toţii. Totuşi, înscrierea în partid a intensificat dezbinarea: nu ideea de a aparţine unei organizaţii ale cărei principii - pe hîrtie, cel puţin – contrazic întru totul ideile societăţii în care trăim, ci ceva mult mai profund. Sau, în orice caz, mai greu de înţeles. Am încercat să mă gîndesc la asta, dar mintea mi se tot cufunda în gol, mă zăpăceam şi oboseam. Michael a venit foarte tîrziu. I-am spus ce încercam să analizez. La urma urmei, Michael e un vraci, un tămăduitor de suflete. S-a uitat la mine, foarte sec şi ironic, şi mi-a zis:
— Draga mea Anna, sufletul omenesc e destul de complicat, indiferent dacă stăm în bucătărie sau, la o adică, într-un pat dublu, nu-1 înţelegem cîtuşi de puţin. Şi totuşi, iată-te aici, făcîndu-ţi griji pentru că nu reuşeşti să înţelegi sufletul omenesc în toiul unei revoluţii mondiale.
Aşa că am lăsat-o moartă, ba chiar cu bucurie, deşi mă simţeam totuşi vinovată fiindcă eram atît de fericită încît să nu mă mai gîndesc la asta.

Am fost în vizită la Berlin cu Michael. El îşi căuta foşti prieteni, împrăştiaţi în timpul războiului, care ar putea fi oriunde. „Morţi, îmi închipui", mi-a zis pe noul lui ton, care e fad de atîta hotărîre să nu simtă nimic. Glasul ăsta ţine de pe vremea proceselor de la Praga. Berlinul de Est – un loc înspăimîntător, mohorît, cenuşiu, dărăpănat, dar mai ales atmosfera, lipsa de libertate ca o otravă invizibilă care se împrăştie neîncetat pretutindeni. Cel mai însemnat incident: Michael a dat peste nişte oameni pe care-i cunoştea dinainte de război. L-au salutat cu ostilitate - astfel încît Michael, care întinsese pasul către ei, ca să le atragă atenţia, le-a văzut chipurile neprietenoase şi s-a dat înapoi. Reacţia lor se datora faptului că ştiau că Michael fusese prieten cu bărbaţii spînzuraţi la Praga - sau cu trei dintre ei, care erau trădători, ceea ce însemna că şi el era un trădător. Foarte liniştit şi politicos, Michael a încercat să stea de vorbă. Ceilalţi erau ca o haită de cîini, ca nişte animale care te înfruntă,

strîngînd rîndurile ca să se sprijine unul pe altul. N-am mai simţit niciodată aşa ceva, spaima şi ura de pe feţele lor. O femeie cu ochi arzători şi mînioşi a zis:
— Tovarăşe, cum de poţi să porţi costumul ăla scump ?

Hainele lui Michael sînt toate de-a gata, nu cheltuieşte nimic pe haine. I-a răspuns:
— Irene, e cel mai ieftin costum pe care am putut să mi-1 cumpăr la Londra.

Pe chipul ei s-a aşternut imediat neîncrederea, s-a uitat la însoţitorii ei, apoi a afişat o expresie triumfătoare, zicînd:
— De ce vii aici, împrăştiind otrava aia capitalistă? Ştim că sînteţi în zdrenţe, că nu există bunuri de consum.

La început, Michael a rămas uluit, după care i-a zis, tot fără nici o urmă de ironie, că pînă şi Lenin a înţeles posibilitatea că societatea comunistă nou-creată ar putea suferi de o lipsă de bunuri de consum. Pe cînd Anglia - care, „după cum cred că ştii, Irene", e o societate capitalistă foarte puternică – e destul de bine dotată cu bunuri de consum. Femeia i-a răspuns printr-o grimasă de furie - sau ură. Apoi s-a întors pe călcîie şi a plecat, iar însoţitorii ei au plecat odată cu ea. Michael n-a spus decît:
— Odinioară era o femeie inteligentă.

Mai tîrziu a glumit pe seama incidentului, părînd obosit şi abătut. De pildă, mi-a zis:
— Anna, închipuie-ţi că toţi comuniştii aceia eroici au murit ca să creeze o societate în care tovarăşa Irene poate să mă scuipe în ochi pentru că port un costum niţel mai bun decît cel al soţului ei.

Azi a murit Stalin. Am stat cu Molly în bucătărie, tulburate. Eu îi tot ziceam:
— Nu sîntem coerente, ar trebui să fim bucuroase. De luni întregi tot zicem că Stalin ar trebui să moară.
— Of, nu ştiu, Anna, poate că nu ştia despre toate lucrurile îngrozitoare care se întîmplau, mi-a răspuns Molly, după care a rîs şi a continuat: adevăratul motiv pentru care suntem supărate e că murim de frică. E mai bun răul pe care-1 cunoaştem.
— In fine, lucrurile n-ar putea sta mai rău de-atît.
— De ce nu? S-ar zice că sîntem convinşi cu toţii că lucrurile se vor îmbunătăţi. Dar de ce să fie aşa ? Uneori mi se pare că intrăm într-o nouă eră glacială a tiraniei şi terorii, de ce nu ? Cine ar putea să oprească asta - să ne oprească pe noi ?

Mai tîrziu, cînd a venit Michael, i-am povestit ce a zis Molly, despre Stalin care nu ştia, fiindcă mi s-a părut ciudat că noi toţi avem nevoie de marele om, aşa că-1 creăm iarăşi şi iarăşi, în ciuda tuturor dovezilor. Michael părea obosit şi sumbru. Spre mirarea mea, a zis:
— Mă rog, s-ar putea să fie adevărat, nu ? Tocmai asta-i ideea: orice ar putea fi adevărat oriunde, n-avem de unde şti niciodată adevărul despre nimic. Totul e posibil - totul e atît de nebunesc, absolut totul e posibil.

A spus asta cu un chip descompus, înroşit. A spus-o pe tonul lui inert pe care îl foloseşte în prezent. Mai tîrziu a adăugat:
— Mă rog, ne pare bine că a murit. Dar pe cînd eram tînăr şi activ politic, Stalin a fost un mare om pentru mine. A fost un mare om pentru noi toţi.

Apoi a încercat să rîdă şi ne-a zis:
— La urma urmei, nu e nici o problemă, în sine, dacă vrei să existe oameni remarcabili pe lume.

După care şi-a dus mîna la ochi într-un gest nou, ferindu-şi privirea, de parcă lumina i-ar fi făcut rău.
— Mă doare capul, ne-a zis. Mai bine hai să mergem la culcare.

N-am făcut dragoste, ci am stat în pat unul lîngă altul, în tăcere, fără să vorbim. A plîns în somn; a trebuit să îl trezesc dintr-un coşmar.

Alegeri parţiale. Nordul Londrei. Candidaţi din partea Partidului Conservator, Laburist, Comunist. Un fotoliu laburist, dar cu o majoritate redusă de la alegerile anterioare. Ca de obicei, discuţii lungi în cercurile PC pe marginea întrebării dacă e corect să atragem voturi de la laburişti. Am participat la mai multe asemenea discuţii, care se desfăşoară după acelaşi tipar. Nu, nu vrem divizarea votului; e esenţial să avem laburiştii la putere în loc de conservatori. Dar, pe de altă parte, dacă credem în politica PC, trebuie să încercăm să ne plasăm candidatul la putere. Totuşi, ştim că nu există nici o speranţă să plasăm la putere un candidat din PC. Acest impas se menţine pînă cînd vine un emisar de la Centru să ne spună că nu e bine să considerăm PC ca pe un soi de grup de iniţiativă, că asta e doar o formă de defetism, că trebuie să luptăm în alegeri ca şi cum am fi convinşi că o să cîştigăm. (Dar ştim că n-o să cîştigăm.) Deci discursul despre luptă al omului de la Centru nu rezolvă dilema de bază, deşi îi însufleţeşte pe toţi să lucreze din greu. În cele trei cazuri cînd am asistat la această situaţie, îndoielile şi nelămuririle au fost rezolvate printr-o glumă. Oh, da, foarte importantă în politică acea glumă. Iată gluma făcută tocmai de omul de la Centru : Nu-i nimic, tovarăşi, n-o să atingem pragul electoral, n-o să cîştigăm destule voturi ca să luăm de la laburişti. Rîsete de mare uşurare şi întrunirea se împrăştie. Gluma asta, care contrazice cu totul fiecare element din politica oficială, rezumă, de fapt, ceea ce simte toată lumea. Am făcut campanie trei după-amiezi la rînd. Sediul de campanie – în casa unui tovarăş care locuieşte în zonă; campania, organizată de omniprezentul Bill, care locuieşte în circumscripţie. Vreo douăsprezece gospodine, disponibile pentru dezbateri politice după-amiaza - bărbaţii vin noaptea. Se ştiau toţi între ei, mi se pare o atmosferă minunată - de oameni care lucrează împreună pentru un scop comun. Bill e un organizator genial, totul a mers ca pe roate pînă în cele mai mici detalii. Ceşti de ceai şi discuţii despre cum mergea treaba înainte să ne ducem la dezbatere. E o zonă muncitorească. „Sprijin puternic pentru partid pe aici", ne-a spus cu mîndrie o femeie. Primesc vreo douăsprezece fişe cu nume de oameni cărora li s-a prezentat deja platforma electorală şi au fost trecuţi „incerţi". Treaba mea e să mă întîlnesc din nou cu ei şi să-i conving să voteze cu PC. Cînd plec de la sediul general, o discuţie despre modul potrivit de a te îmbrăca cînd faci campanie - majoritatea acestor femei sînt mult mai bine îmbrăcate decît femeile din zonă.

— Nu mi se pare potrivit să te îmbraci altfel decît de obicei, e ca şi cum ai trişa, zice o femeie.

— Da, dar dacă te prezinţi la oameni la uşă prea elegantă, o să fii întîmpinată cu o atitudine defensivă.

Rîzînd şi fiind amabil — aceeaşi amabilitate energică pe care o are şi Molly cînd se lasă absorbită de o muncă minuţioasă -, tovarăşul Bill spune:

— Ce contează e să obţii rezultate.

Cele două femei îl dojenesc pentru că nu e cinstit.

— Trebuie să ne comportăm cinstit în tot ce facem, fiindcă altminteri oamenii n-au încredere în noi.

Lista de nume pe care o primesc cuprinde oameni împrăştiaţi pe o zonă întinsă de străzi muncitoreşti. O zonă foarte urîtă, cu case asemănătoare, mici şi sărăcăcioase. Un nod de cale ferată la aproape un kilometru distanţă, revărsînd fum negru în toate părţile. Nori negri şi groşi plutesc aproape de pămînt, iar fumul se ridică înspre ei. Prima casă are o uşă decolorată şi crăpată. Doamna C, într-o rochie lălîie de lînă şi cu şorţ pe deasupra - o femeie sleită. Are doi băieţi mici, bine îmbrăcaţi si îngrijiţi. Îi spun că vin din partea PC, iar ea dă din cap. Îi spun:

— Înţeleg că nu sînteţi hotărîtă dacă să votaţi pentru noi.

— N-am nimic împotriva voastră, îmi zice.

Nu e ostilă, ci politicoasă. îmi spune:

— Doamna care a venit săptămîna trecută mi-a lăsat o carte.

E o broşură. În cele din urmă, îmi zice:

— Draga mea, dar noi am votat dintotdeauna cu laburiştii.

Scriu „Laburist" pe fişa ei, tai calificativul „Incert" şi plec mai departe. În următoarea casă, o familie cipriotă. E o casă şi mai săracă: un tînăr care pare necăjit, o fată brunetă frumuşică, un nou-născut. Aproape nici urmă de mobilă. De-abia sosiţi în Anglia. Se dovedeşte că „incerţi" în cazul lor înseamnă că nu sînt siguri dacă au măcar dreptul să voteze. Le explic că au dreptul. Amîndoi sînt foarte blajini, dar vor să plec, bebeluşul plînge, e o atmosferă încordată şi stingheră. Bărbatul îmi spune că n-are nimic cu comuniştii, dar că nu-i plac ruşii. Am senzaţia că nu se vor deranja să voteze, dar las calificativul „incerţi" pe fişă şi mă îndrept spre următoarea vizită. E o casă bine îngrijită, în faţa căreia văd o grămadă de bătăuşi. Sînt întîmpinată cu fluierături şi zeflemele prietenoase. O deranjez pe gospodină, care e gravidă şi stătea întinsă. Înainte să-mi dea drumul în casă, îi reproşează fiului ei că i-a promis că-i face cumpărăturile. El îi spune că se duce mai tîrziu: e un băiat frumuşel, bătăios, bine îmbrăcat, de vreo şaisprezece ani - toţi copiii din zonă sînt bine îmbrăcaţi, chiar dacă părinţii lor nu sînt.

— Ce vreţi? mă întreabă femeia.

— Sînt din PC.

Şi încep să-i explic.

— Da, am mai avut de-a face cu dumneavoastră înainte.

Politicoasă, dar indiferentă. După o discuţie în care mi-e greu s-o fac să accepte sau să respingă orice, îmi spune că soţul ei a votat dintotdeauna cu laburiştii şi că ea face cum zice soţul ei. Cînd plec, o aud ţipînd la fiul ei, dar băiatul dispare cu un grup de prieteni, rînjind. Femeia urlă după el. Insă această scenă are o nuanţă de blîndeţe în ea: femeia nu se aşteaptă cu adevărat ca băiatul să se ducă la cumpărături în locul ei, dar ţipă la el din principiu, în timp ce el se aşteaptă ca mama să urle la el şi nu-1 prea deranjează. La următoarea casă, femeia îmi oferă imediat o ceaşcă de ceai cu mare bunăvoinţă, spunîndu-mi că-i plac alegerile, că tot trec oameni pe la ea „să stea puţin de vorbă". Pe scurt, se simte singură. Vorbeşte şi tot vorbeşte despre problemele ei personale pe un ton tărăgănat, apatic şi necăjit. (Dintre toate casele în care am intrat, în aceasta mi s-a părut că se aflau adevăratele necazuri, adevărata nefericire.) Mi-a zis că are trei copii mici, că e plictisită, că vrea să lucreze din nou, dar că soţul nu o lasă. A vorbit şi a tot vorbit, obsesiv, şi am stat acolo aproape trei ore, n-am putut să plec. Cînd am întrebat-o, în cele din urmă, dacă are de gînd să voteze cu PC, mi-a zis:

— Da, dacă vrei tu, drăguţă.

Lucru pe care sînt singură că-1 spusese tuturor agenţilor electorali. A adăugat că soţul ei votează dintotdeauna cu laburiştii. Am schimbat calificativul „Incert" cu „Laburist" şi am plecat mai departe. M-am întors pe la zece seara, cu toate fişele, în afară de trei, modificate în „Laburist" şi i le-am înmînat tovarăşului Bill. I-am spus:

— Avem nişte agenţi electorali cam optimişti.

Tovarăşul Bill a răsfoit fişele, fără să comenteze, după care le-a pus la loc în cutiile lor şi a spus, cu glas tare, ca să-1 audă ceilalţi agenţi electorali care intrau:

— Platforma noastră electorală se bucură de un sprijin real, candidatul nostru încă mai poate cîştiga.

Am făcut campanie trei după-amiezi în total, dar în celelalte două zile n-am mai avut de-a face cu „incerţi", ci am intrat pentru prima oară în casele alegătorilor. Am găsit doi votanţi PC, amîndoi membri de partid, iar restul au fost toţi laburişti. Cinci femei singure, care-şi pierdeau minţile în tăcere, în ciuda soţilor şi copiilor sau, mai curînd, din cauza lor. O trăsătură pe care o aveau toate: lipsa de încredere în sine. Sentimentul de vinovăţie pentru că nu erau fericite. Expresia pe care au folosit-o toate: „Probabil că e ceva în neregulă cu mine". în sediul general de campanie, am vorbit despre aceste femei cu femeia responsabilă de sediu în acea după-amiază, iar ea mi-a zis:

— Da, ori de cîte ori mă duc pe teren ca agent electoral, mă ia cu tremurici. Ţara asta e plină de femei care îşi pierd minţile de unele singure.

S-a oprit puţin, după care a adăugat, pe un ton uşor agresiv, cealaltă latură a îndoielii de sine - sentimentul de vinovăţie demonstrat de femeile cu care vorbisem:

— Şi eu eram la fel înainte să intru în partid şi să-mi găsesc un scop în viaţă.

M-am tot gîndit la asta - adevărul e că aceste femei mă interesează mult mai mult decît campania electorală. Ziua alegerilor: laburiştii au cîştigat cu majoritate redusă. Candidatul comunist pierde sprijinul extern. Glume. (în sediul general de campanie, Marele Glumeţ, tovarăşul Bill.)

— Dacă am mai fi obţinut două mii de voturi, laburiştii s-ar fi ales cu o majoritate pe muchie de cuţit. Tot răul e spre bine.

Jean Barker. Soţia unui şef neînsemnat din partid. Treizeci şi patru de ani. Scundă, brunetă, plinuţă. Cam ştearsă. Soţul o tratează de sus. Afişează tot timpul o amabilitate forţată şi iscoditoare. Trece să încaseze cotizaţiile de membru. E o fire flecară, vorbeşte întruna, dar e cel mai interesant gen de fire flecară, fiindcă nu ştie niciodată ce o să spună înainte ca vorbele să-i iasă din gură, aşa că se înroşeşte neîncetat, se opreşte brusc ca să explice ce a vrut să spună mai exact sau rîde nervos. Ori se întrerupe dintr-odată în mijlocul propoziţiei, încruntîndu-se nedumerită, de parcă ar vrea să spună: „Nu se poate să cred aşa ceva!". Deci, în timp ce vorbeşte, arată ca un om care ascultă. A început un roman, spune că n-are timp să-l termine. Pînă acum n-am cunoscut nici un membru de partid, niciunde, care să nu fi scris, să nu fi început sau să nu aibă de gînd să scrie un roman, proză scurtă sau o piesă de teatru, ceea ce mi se pare extraordinar, deşi nu înţeleg. Din cauza incontinenţei sale verbale, care îi şochează pe ceilalţi - sau îi face să rîdă femeia e pe cale de a dezvolta o personalitate de clovn sau de umorist cu acte în regulă. N-are pic de simţ al umorului. Dar cînd aude cîte o observaţie la care se preface surprinsă, ştie din experienţă că lumea o să rîdă sau o să se supere, aşa că rîde şi ea, într-un fel nervos şi nedumerit, după care îi dă înainte. Are trei copii. Ea şi soţul ei au planuri ambiţioase pentru copii, îi încurajează la şcoală, îi îndeamnă să obţină burse. Copii atent educaţi pe „linia" partidului, care ştiu despre situaţia din Rusia etc. Faţă de necunoscuţi, afişează acea privire defensivă şi închisă a celor care ştiu că sînt în minoritate. Faţă de comunişti, tind să-şi expună demonstrativ cunoştinţele despre partid, în timp ce părinţii îi urmăresc plini de mîndrie.

Jean lucrează ca administratoare de cantină. Are program de lucru prelungit. Are grijă de apartament, de copii şi de sine însăşi. E secretara filialei locale a partidului. E nemulţumită de sine.

— Nu fac destul, adică partidul nu-mi ajunge, mă satur, numai hîrţogărie, ca o muncă de birou, care nu înseamnă nimic.

Rîde nervos.

— George, soţul meu, zice că nu e atitudinea corectă, dar nu pricep de ce ar trebui să mă plec mereu în faţa lor. Adică – se înşală şi ei destul de des, nu?

Rîde.

— M-am hotărît să întorc foaia şi să fac ceva important.

Rîde.

— Adică altceva. La urma urmei, pînă şi tovarăşii de la conducere vorbesc despre sectarism, nu? Păi bineînţeles că tovarăşii de la conducere ar trebui să fie primii care să vorbească despre aşa ceva...

Rîde.

— Dar se pare că se întîmplă altceva... în orice caz, m-am hotărît să întorc foaia şi să fac ceva folositor.

Rîde.

— Adică ceva diferit. Aşa că acum predau, sîmbătă dupăamiaza, la o clasă de copii retardaţi. Ştiţi, înainte am fost profesoară. îi instruiesc. Nu, nu sînt copii de membri de partid, ci copii de rînd.

Rîde.

— Sînt cincisprezece. E mult de muncă. George zice că mi-aş folosi timpul mai bine recrutînd membri de partid, dar eu am vrut să fac ceva realmente folositor...

Şi aşa mai departe. Partidul Comunist e alcătuit, în mare parte, din oameni care nu sînt deloc politici, dar care au un simţ puternic al datoriei, o mare nevoie de a se face utili. Şi apoi mai sînt şi cei singuri, iar partidul e familia lor. Paul, poetul care s-a îmbătat săptămîna trecută şi a zis că s-a săturat pînă peste cap de partid, dar că s-a înscris în 1935 şi că, dacă ar părăsi partidul, şi-ar părăsi „întreaga viaţă"...

[Carnetul galben arăta ca un manuscris de roman, fiindcă era intitulat *Umbra celei de-a treia persoane.* Un lucru e sigur - chiar începea ca un roman:]

De la parter se auzi tare vocea Juliei:

— Ella, nu mergi la petrecere ? Intri cumva la baie ? Dacă nu, intru eu.

Ella nu-i răspunse; în primul rînd, stătea pe patul fiului ei, aşteptînd ca acesta să adoarmă. In al doilea rînd, se hotărîse să nu meargă la petrecere şi nu voia să se certe cu Julia. După puţin timp, se ridică cu grijă de pe pat, dar Michael deschise de îndată ochii şi o întrebă:

— Ce petrecere ? Şi te duci ?

— Nu. Tu culcă-te.

Ochii băiatului se închiseră, genele tremurîndu-i o clipă şi apoi rămînînd încremenite. Chiar şi în somn era formidabil, un băieţel de patru ani robust şi voinic. În lumina slabă, părul şi genele arămii, ba chiar şi pufuşorul de pe braţu-i gol străluceau în nuanţe aurii. Pielea-i cafenie sclipea uşor de la soarele verii. Ella stinse luminile şi aşteptă; se duse la uşă şi aşteptă; ieşi din cameră şi aşteptă. Nici un sunet. Julia urcă sprintenă pe scări, întrebînd cu obişnuita-i nonşalanţă şi voioşie:

— Deci mergi, pînă la urmă?

— Şşş, Michael tocmai a adormit.

Julia coborî tonul şi zise:

— Du-te şi fă-ţi baie acum. Vreau să mă bălăcesc în voie după ce pleci.

— Dar am spus deja că nu mă duc, îi răspunse Ella, pe un ton uşor irascibil.

— De ce nu? întrebă Julia, intrînd în camera mare.

Apartamentul avea două camere şi o bucătărie, toate cam mici şi joase, aflate exact sub acoperiş. Era casa Juliei, iar Ella stătea şi ea, cu fiul ei Michael, în aceste trei camere. In camera mai mare se afla un pat pliant, cărţi şi nişte afişe. Era o încăpere luminoasă, destul de tipică sau anonimă. Ella nu încercase să-şi impună propriul gust acolo. O împiedica faptul că era casa Juliei, mobila Juliei: gustul ei aştepta undeva în viitor.

Cam asta şi simţea. Dar îi plăcea să stea acolo şi n-avea de gînd să se mute. Urmînd-o pe Julia, Ella îi zise:

— N-am chef să mă duc.

— Tu n-ai chef niciodată.

Julia stătea într-un fotoliu prea mare pentru acea cameră şi fuma. Era o evreică durdulie, îndesată, vioaie şi plină de energie. Era actriţă; juca roluri mici şi o făcea cu pricepere. Se plîngea că existau doar două categorii de personaje: „cele comice, de rînd, din clasa muncitoare şi cele tragice, de rînd, din clasa muncitoare". Tocmai începuse să lucreze în televiziune şi era foarte nemulţumită de sine.

Replica ei „Tu n-ai chef niciodată" era, în parte, un reproş pentru Ella, dar şi un reproş adresat sieşi. Julia avea mereu chef să iasă în oraş şi nu era niciodată dispusă să refuze o

invitaţie. Spunea că pînă şi atunci cînd detesta un rol în care juca, chiar şi atunci cînd detesta piesa în care juca şi-şi dorea să nu mai aibă de-a face cu toate astea, tot îi făcea plăcere să-şi „etaleze personalitatea peste tot", după cum se exprima ea însăşi. Îi plăceau la nebunie repetiţiile, atelierul de teatru, bîrfele şi duşmăniile.

Ella lucra la o revistă pentru femei. Vreme de trei ani scrisese articole despre haine şi cosmetice, despre cum să cucereşti şi să păstrezi un bărbat şi-şi detestase munca. Nu era bună la aşa ceva. Ar fi dat-o afară dacă n-ar fi fost prietenă cu femeia care era redactor-şef. De curînd, lucra la ceva ce-i plăcea mult mai mult. Revista crease o rubrică medicală, scrisă de un doctor. Dar în fiecare săptămînă, pe adresa redacţiei soseau cîteva sute de scrisori, dintre care numai jumătate aveau de-a face cu medicina, fiind de o natură atît de personală, încît trebuia să li se răspundă în privat. Ella se ocupa de aceste scrisori. Pe deasupra, mai scrisese şi vreo şase proze scurte pe care ea însăşi le descria, satiric, drept „sensibile şi feminine" şi care erau genul de povestiri pe care atît ea, cît şi Julia le detestau cel mai mult. Plus că mai scrisese o bucată de roman. Pe scurt, la prima vedere, Julia n-avea nici un motiv s-o invidieze pe Ella. Dar o invidia.

Petrecerea din acea seară se ţinea în casa doctorului cu care colabora Ella. Era departe, în partea de nord a Londrei, iar Ella era leneşă. Orice deplasare i se părea un efort. Şi dacă n-ar fi apărut Julia, s-ar fi băgat deja în pat şi ar fi citit ceva.

— Zici că vrei să te recăsătoreşti, dar cum o s-o poţi face dacă nu cunoşti pe nimeni?

— Tocmai asta nu pot să sufăr, îi răspunse Ella, într-o răbufnire de energie. Sînt din nou disponibilă, aşa că trebuie să mă duc la petreceri.

— N-are nici un rost să adopţi atitudinea asta - aşa se face, nu?

— Aşa cred.

Dorindu-şi ca Julia să plece, Ella se aşeză pe marginea patului (care în acel moment era o canapea acoperită cu o ţesătură de un verde şters) şi-şi aprinse şi ea o ţigară. Îşi închipuia că-şi masca sentimentele, dar de fapt se încrunta şi era agitată.

— La urma urmei, nu te întîlneşti decît cu impostorii ăia îngrozitori din redacţie. În afară de asta, hotărîrea ta era categorică săptămîna trecută.

Ella izbucni în rîs dintr-odată, iar după o clipă începu şi Julia să rîdă, amîndouă simţindu-se de îndată binevoitoare una faţă de cealaltă.

Ultima remarcă a Juliei atinsese o coardă bine cunoscută. Amîndouă se considerau foarte normale, ca să nu spunem femei obişnuite. Adică femei cu reacţii emoţionale obişnuite. Credeau că dacă viaţa lor nu părea să o apuce niciodată pe cărările obişnuite, asta era pentru că nu cunoscuseră nişte bărbaţi în stare să le vadă aşa cum erau ele cu adevărat. De fapt, femeile le priveau cu un amestec de invidie şi duşmănie, iar bărbaţii, cu emoţii deprimant de banale, după cum se plîngeau ele. Prietenii le considerau nişte femei care dispreţuiau în mod categoric moralitatea obişnuită. Julia era singura persoană care ar fi crezut-o pe Ella dacă aceasta ar fi zis că, în toată perioada în care aşteptase pronunţarea divorţului, avusese grijă să-şi înfrîneze propriile reacţii faţă de bărbaţii care se arătau atraşi de ea (sau, mai bine zis, aceştia se înfrînau singuri). De-acum Ella era liberă. Soţul ei se recăsătorise a doua zi după pronunţarea divorţului. Ellei nu-i păsa. Fusese o căsnicie tristă - ce-i drept, nu mai rea decît multe altele, dar pe de altă parte Ella ar fi avut impresia că s-ar fi trădat pe sine însăşi dacă ar fi rămas într-un menaj de compromis. Cei din afară credeau că George, soţul Ellei, o părăsise ca să fie cu altcineva. Ella nu putea suferi mila pe care o stîrnea această versiune, dar nu făcea nimic ca să remedieze situaţia, şi asta din cauza unui soi de mîndrie complicată. Plus că - ce conta ce credeau ceilalţi?

Ea rămăsese cu copilul, cu respectul de sine, cu un viitor. Nu-şi putea imagina acest viitor fără un bărbat alături. Prin urmare - şi bineînţeles că accepta faptul că Julia avea tot dreptul să fie aşa de realistă -, trebuia să meargă la petreceri şi să accepte invitaţii. În loc să facă asta, ea dormea prea mult şi era deprimată.

— Plus că, dacă mă duc, va trebui să mă cert cu doctorul West, iar asta nu ajută la nimic.

Ella voia să spună că, din punctul ei de vedere, doctorul West îşi restrîngea competenţele, nu din lipsă de conştiinciozitate, ci din lipsă de imaginaţie. Îi plasa Ellei toate întrebările la care nu putea răspunde prin sfaturi referitoare la dreptul de a beneficia de spitalizare, medicamente sau tratament.

— Ştiu, sînt absolut îngrozitori.

Julia se referea la lumea funcţionarilor, a birocraţilor, a oamenilor care lucrau în orice tip de birou. Din punctul de vedere al Juliei, aceştia erau prin definiţie burghezi – Julia era comunistă, deşi nu se înscrisese niciodată în partid, la care se adăuga faptul că avea părinţi proletari.

— Fii atentă aici, spuse Ella pe un ton aprins, scoţînd din geantă o hîrtie albastră împăturită.

Era o scrisoare, redactată pe o coală ieftină, în care se spunea:

„Dragă doctore Allsop. Simt nevoia să vă scriu din disperare. Am reumatism la gît şi cap. Pe alţi suferinzi îi sfătuiţi cu amabilitate în rubrica dumneavoastră. Vă rog să mă sfătuiţi şi pe mine. Reumatismul mi-a început cînd a murit soţul meu, pe 9 martie 1950, la ora 3 după-amiaza, la spital. Acum mă ia cu frică, fiindcă stau singură în apartament şi ce mi s-ar putea întîmpla dacă m-ar apuca o criză de reumatism din cap pînă în picioare şi pe urmă n-aş putea să mă mişc ca să cer ajutor. Vă mulţumesc anticipat pentru atenţia acordată, a dvs., (dna) Dorothy Brown".

— Şi el ce-a zis ?

— A zis că a fost angajat ca să scrie o rubrică medicală, nu ca să conducă un ambulatoriu de nevrotici.

— Parcă-l şi aud, zise Julia, care se întîlnise o dată cu doctorul West şi-l considerase inamic la prima vedere.

— Sînt sute şi mii de oameni, în toată ţara, care dau în clocot de suferinţă şi nimănui nu-i pasă.

— Nimănui nu-i pasă nici cît negru sub unghie.

Julia îşi stinse ţigara şi adăugă, părînd să renunţe la efortul de a o convinge pe Ella să meargă la petrecere:

— Mă duc să fac baie.

Şi apoi coborî scările cu un clămpănit voios, cîntînd.

Ella nu se clinti din loc. Îşi spunea: dacă mă duc, va trebui să-mi calc ceva pentru că n-am haine pregătite. Era cît pe ce să se ridice şi să-şi verifice hainele, dar se încruntă şi-şi zise: Dacă mă întreb în ce să mă îmbrac, asta chiar înseamnă că vreau cu adevărat să mă duc ? Ce ciudat. Poate chiar vreau să mă duc? La urma urmei, fac mereu la fel, spunînd că nu vreau ceva anume, după care mă răzgîndesc. Problema e că probabil am luat deja o hotărîre. Dar ce-am ales? N-o să mă răzgîndesc. Dintr-odată mă trezesc făcînd ceva ce-am spus că n-o să fac. Da. Iar acum, zău că habar n-am ce-am hotărît.

După cîteva minute, se concentra asupra romanului ei, care era pe jumătate gata. Subiectul cărţii era o sinucidere. Moartea unui tînăr care nu ştiuse că avea să se sinucidă pînă în momentul morţii, cînd înţelegea că, de fapt, în ultimele luni îşi pregătise moartea pînă în cele mai mici amănunte. Ideea romanului trebuia să fie contrastul dintre aparenţa vieţii lui, care era aşezată şi planificată, dar totuşi lipsită de orice obiectiv pe termen lung, şi un motiv subiacent referitor numai la sinucidere şi care avea să conducă la sinucidere. Planurile lui de viitor erau toate vagi şi imposibile, în opoziţie cu pronunţatul caracter practic al vieţii lui din prezent. Curentul subteran de disperare, de nebunie sau de lipsă de logică avea să conducă ulterior la fanteziile imposibile ale unui viitor îndepărtat - sau mai degrabă să decurgă din acestea. Prin urmare, continuitatea reală a romanului avea să se regăsească în acel prim substrat de disperare, greu de observat, în creşterea intenţiei necunoscute de a-şi curma viaţa. Momentul morţii trebuia să coincidă totodată cu momentul în care s-ar înţelege continuitatea reală a

vieţii lui – o continuitate care nu ţine de ordine, de disciplină, de realism sau de simţ practic, ci de irealitate. Trebuia să se înţeleagă, în momentul morţii, că legătura dintre nevoia întunecată de a muri şi moartea în sine consta în fanteziile nebuneşti şi nestăpînite ale unei vieţi frumoase şi că ordinea şi simţul practic nu fuseseră (spre deosebire de cum s-ar fi zis la începutul poveştii) simptomele echilibrului psihic, ci semnele nebuniei.

Ellei îi dăduse prin cap ideea să scrie romanul într-un moment cînd se îmbrăca să meargă la cină cu nişte cunoscuţi, după ce-şi spusese că nu voia să iasă în oraş. Surprinsă de conceptul romanului, îşi spusese în sinea ei: exact aşa m-aş sinucide eu. M-aş trezi pe punctul de a mă arunca pe fereastră sau deschizînd gazul într-o cămăruţă închisă şi mi-aş spune, fără pic de emoţie, ci mai degrabă cu sentimentul că am înţeles subit ceva ce ar fi trebuit să înţeleg cu mult înainte - Doamne Sfinte! Deci asta aveam de gînd să fac. Despre asta a fost vorba de la bun început! Mă întreb cîţi se sinucid tocmai în acest mod? Lumea îşi închipuie mereu că e vorba despre o anume stare sufletească disperată sau despre un moment de criză. Totuşi, pentru mulţi oameni probabil că se întîmplă exact aşa: se trezesc punîndu-şi actele în ordine, scriind scrisori de adio, ba chiar sunîndu-şi prietenii, într-un mod voios şi prietenos, aproape cu un sentiment de curiozitate... probabil că se trezesc îndesind ziare sub uşă sau în cercevelele ferestrelor, cu destul calm şi eficienţă, spunîndu-şi în sinea lor, detaşaţi: Ia te uită! Cît de interesant. Cît de extraordinar că n-am înţeles mai devreme despre ce era vorba!

Acest roman i se părea dificil Ellei. Nu din motive practice. Dimpotrivă, şi-1 putea imagina foarte limpede pe tînărul protagonist. Ştia cum trăia acesta, care îi erau obiceiurile. Era ca şi cum povestea ar fi fost deja scrisă undeva în adîncul ei, iar ea o transcria. Problema era că i se făcea ruşine de acest subiect. Juliei nu i-1 povestise. Ştia că prietena ei ar fi spus ceva de genul: „E un subiect foarte negativ, nu crezi?", sau „Nu e un subiect deschizător de căi..." Sau vreo altă opinie inspirată din arsenalul comunist al momentului. Ella rîdea adesea de Julia din cauza acestor expresii, însă, în adîncul sufletului, i se părea că e de acord cu prietena ei, fiindcă nu înţelegea la ce i-ar fi folosit cuiva să citească un asemenea roman. Totuşi, ea îl scria. Şi, pe lîngă faptul că o ruşina şi o mira, subiectul o mai şi înspăimînta uneori. Ajunsese chiar să-şi spună: Poate că am luat o hotărîre secretă să mă sinucid, dar nu-mi dau seama încă? (Totuşi, nu credea în această ipoteză.) Şi continua să scrie romanul, inventînd pretexte de genul: „în fine, nu mă obligă nimeni să-1 public, o să-1 scriu pur şi simplu pentru mine". Vorbind cu prietenii ei despre roman, glumea: „Dar toţi cei pe care îi cunosc scriu un roman". Ceea ce era mai mult sau mai puţin adevărat. De fapt, atitudinea ei faţă de carte era cea a unei persoane cu patima dulciurilor, cufundată în singurătate sau în altă meteahnă personală, precum interpretarea unor scene cu un alter ego invizibil sau purtarea unei conversaţii cu propria imagine reflectată în oglindă.

Ella scoase o rochie din dulap şi întinse masa de călcat, după care se întrebă: Deci pînă la urmă chiar mă duc la petrecere, nu-i aşa ? Mă întreb cînd oare m-am hotărît s-o fac. In timp ce călca rochia, se gîndea în continuare la romanul ei sau, mai curînd, la cum ar fi putut să aducă la lumină mai mult din ceea ce se afla deja acolo, aşteptînd în întuneric, îşi puse rochia şi se privi în oglinda lungă înainte să-1 lase în pace pe tînăr şi să se concentreze asupra a ceea ce făcea. Nu era satisfăcută de propria înfăţişare. Rochia aceea nu-i plăcuse niciodată prea mult. Avea destule haine în şifonier, dar nici una nu-i plăcea din cale afară. La fel se întîmpla şi cu chipul şi părul. Părul nu-i stătea bine niciodată. Şi totuşi, avea toate elementele necesare ca să fie realmente atrăgătoare. Era minionă, cu oasele subţiri. Avea trăsături frumoase, pe un chip micuţ şi ascuţit. Julia îi spunea tot timpul: „Dacă te-ai aranja cum trebuie, ai fi ca una dintre franţuzoaicele alea piperate, întotdeauna sexy, ăsta e genul tău". Şi totuşi Ellei nu-i ieşea niciodată. Rochia din acea seară era simplă, din lînă neagră, arătînd de parcă ar fî trebuit să fie „întotdeauna sexy", dar nu era. Cel puţin, nu pe Ella. Îşi prinsese părul la spate. Arăta palidă, aproape sobră.

Dar nu-mi pasă de oamenii pe care o să-i cunosc, îşi spuse în sinea ei, întorcînd spatele oglinzii. Deci nu contează. M-aş strădui mai mult la o petrecere la care chiar aş avea chef să merg.

Fiul ei dormea. Ella strigă după Julia din faţa uşii de la baie:

— Mă duc, pînă la urmă.

La care Julia îi răspunse cu un chicotit calm şi triumfător:

— Mă aşteptam să te duci...

Ella se simţi uşor deranjată de triumful din vocea Juliei, dar spuse:

— O să mă întorc devreme.

La care Julia nu-i răspunse direct, ci îi zise:

— O să-mi las uşa de la dormitor deschisă pentru Michael. Noapte bună.

Ca să ajungă acasă la doctorul West trebuia să meargă jumătate de oră cu metroul, să schimbe linia o dată, după care mai făcea puţin cu autobuzul.

Motivul principal pentru care Ella nu era niciodată dispusă să se urnească din casa Juliei era că oraşul o înspăimînta. O înfuria deplasarea, kilometru după kilometru, prin povara de urîţenie care e Londra în pustietăţile ei anonime de la periferie; pe urmă furia scădea, făcînd loc fricii. În staţie, în timp ce aştepta autobuzul, se răzgîndi şi se hotărî să o ia pe jos, să se pedepsească pentru laşitatea ei. Avea să parcurgă pe jos kilometrul pînă la casa doctorului şi să înfrunte ceea ce detesta. În faţa ei se întindea tîrîş, la nesfîrşit, strada cu căsuţe sărăcăcioase şi cenuşii. Lumina cenuşie a serii tîrzii de vară cobora pe cerul umed. Kilometri întregi, în toate direcţiile, aceeaşi urîţenie, aceeaşi sărăcie. Aceasta era Londra - străzi nesfîrşite cu asemenea case. Povara fizică acută a acestei realităţi era greu de suportat - unde se afla forţa care ar fi putut să schimbe urîţenia? Ella îşi spuse că, pe fiecare stradă, stăteau oameni ca femeia a cărei scrisoare se afla în geanta ei. Pe aceste străzi domnea frica şi ignoranţa, le construiseră ignoranţa şi sărăcia. Acesta era oraşul în care trăia, iar ea făcea parte din el, era responsabilă pentru el... Ella iuţi pasul, singură pe stradă, auzindu-şi tocurile răsunînd în urmă. Se uita la perdelele de la ferestre. Din capătul acela, strada era proletară, după cum ţi-ai fi dat seama după perdele, după dantelă şi după ţesăturile înflorate. Aceia erau oamenii care trimiteau scrisorile groaznice la care nu se putea răspunde, dar cu care era silită să aibă de-a face Ella. Dar totul se schimbă dintr-odată, fiindcă perdelele de la ferestre se schimbaseră - zări un albastru-verzui strălucitor. Era casa unui pictor care se mutase în acea locuinţă ieftină şi o înfrumuseţase. După el, în zonă se mutaseră şi alţi profesionişti. Acolo trăia un mic grup de oameni diferiţi de ceilalţi din zonă. Nu puteau comunica cu vecinii din celălalt capăt al străzii, care, la rîndul lor, nu puteau - şi probabil că nici n-ar fi făcut-o - să intre în aceste case. Ajunse la casa doctorului West, care îl cunoştea pe primul venit, pe pictor, şi-şi cumpărase casa aflată aproape vizavi de a lui. Spusese atunci: „Tocmai la fix, cînd preţurile cresc deja". Grădina era neîngrijită. Doctorul West era un doctor foarte ocupat, cu trei copii, iar soţia lui îl ajuta la cabinet. N-avea timp de grădini. (Grădinile aflate în josul străzii păruseră, în mare parte, bine îngrijite.) Ella îşi spuse că din această lume nu plecau scrisori către oracolii de la revistele pentru femei. Uşa se deschise şi se ivi chipul vioi şi binevoitor al doamnei West.

— Iată-te, în sfîrşit, zise aceasta şi-i luă haina Ellei.

Holul era drăguţ şi practic - lumea doamnei West.

— Soţul meu mi-a spus că aţi mai avut o ciocnire din cauza fanaticilor lui. Ce frumos din partea ta să te deranjezi atît de mult pentru oamenii ăştia.

— E slujba mea, răspunse Ella. Sînt plătită pentru asta.

Doamna West zîmbi cu o îngăduinţă amabilă. N-o putea suferi pe Ella. Nu fiindcă lucra cu soţul ei - nu, acesta ar fi fost un sentiment prea primitiv pentru doamna West. Ella nu înţelesese ranchiuna doamnei West pînă în ziua cînd o auzise folosind expresia „voi, fetele de carieră". Era o expresie atît de discordantă, cam ca „din cauza fanaticilor" şi ca „oamenii ăştia", iar Ella nu fusese în stare să-i răspundă. Iar acum doamna West ţinuse să-i demonstreze

că soţul ei vorbea cu ea despre slujba lui, trasîndu-şi astfel drepturile de soţie. În trecut, Ella îşi zisese în sinea ei: Dar e o femeie drăguţă, la urma urmei. Acum îşi spunea furioasă: Nu e o femeie drăguţă; oamenii ăştia sînt cu toţii morţi şi condamnaţi, cu expresiile lor dezinfectante, cu fanaticii lor şi fetele de carieră - nu-mi place de ea şi n-o să mă prefac că-mi place... O urmă pe doamna West în sufragerie, unde se aflau mai multe feţe cunoscute. Femeia pentru care lucra la revistă, de pildă. Şi ea era între două vîrste, dar arătoasă şi îmbrăcată elegant, cu părul creţ, cenuşiu şi lucitor. Era o femeie de carieră, al cărei aspect făcea parte din slujba pe care o avea, spre deosebire de doamna West, care oferea o înfăţişare plăcută, dar nu era deloc elegantă. O chema Patricia Brent, iar numele făcea şi el parte din profesia ei – doamna Patricia Brent, redactor-şef. Ella se duse să se aşeze lîngă Patricia, care îi spuse:
— Doctorul West ne-a povestit că v-aţi tot certat din cauza scrisorilor pe care le primeşte.

Ella aruncă o privire rapidă în jur şi văzu oameni care îi zîmbeau în expectativă. Incidentul le fusese servit în meniul petrecerii, iar de-acum toţi se aşteptau ca ea să-şi joace puţin rolul, după care să accepte ca întreaga poveste să fie lăsată baltă. Însă fără pic de discuţii sau controverse reale. Ella spuse zîmbind:
— Nici vorbă de ceartă.

După care adăugă, alegîndu-şi cu grijă un ton întristat şi în acelaşi timp nostim, adică exact genul de reacţie pe care o aşteptau toţi ceilalţi:
— Dar e foarte deprimant, la urma urmei, cu toţi oamenii ăştia pentru care nu poţi să faci nimic.

Îşi dădu seama că folosise expresia „oamenii ăştia" şi se simţi furioasă şi abătută. N-ar fi trebuit să vin, îşi zise în sinea ei. Oamenii ăştia (referindu-se, de această dată, la soţii West şi la ceea ce reprezentau ei) nu te suportă decît dacă eşti la fel ca ei.
— Ah, dar tocmai asta-i ideea, interveni doctorul West pe un ton vioi.

Doctorul West era un bărbat competent, foarte energic. După o clipă adăugă, tachinînd-o pe Ella:
— Numai dacă nu se schimbă întregul sistem, fireşte. Ella a noastră e o revoluţionară fără să-şi dea seama.
— Îmi închipuiam că toţi vrem să se schimbe sistemul, răspunse Ella.

Dar replica ei nu le pică prea bine celorlalţi. Doctorul West se încruntă fără să vrea, după care zîmbi.
— Dar bineînţeles că vrem, zise el. Cu cît mai repede, cu atît mai bine.

Soţii West votau cu Partidul Laburist. Pe Patricia Brent, care era conservatoare, faptul că doctorul West era laburist o făcea să se simtă mîndră, pentru că astfel îşi demonstra toleranţa. Ella nu avea înclinaţii politice, dar şi ea era importantă pentru Patricia, din motivul ironic că nu ţinea să-şi ascundă dispreţul faţă de revistă. Lucra în acelaşi birou cu Patricia. Atmosfera din acel birou şi din toate celelalte din redacţie era aceeaşi - o atmosferă sfioasă, domnişorească, snoabă. Şi s-ar fi zis că toate femeile care lucrau acolo căpătau acelaşi comportament, vrînd-nevrînd, chiar şi Patricia, care nu era deloc aşa. Căci Patricia era drăguţă, cordială, sinceră, debordînd de un respect de sine combativ. Totuşi, în redacţie spunea lucruri care nu îi stăteau în fire, iar Ella, temîndu-se pentru propria-i evoluţie, o critica pentru asta. Pe urmă adăuga că, deşi amîndouă erau nevoite să-şi cîştige traiul, nu le obliga nimeni să se mintă singure în privinţa lucrurilor pe care trebuiau să le facă. Ella se aşteptase – ba chiar îşi şi dorise, într-o anumită măsură - ca Patricia s-o dea afară. În schimb, se trezise scoasă în oraş, la un prînz costisitor, unde Patricia se apărase, explicînd că, pentru ea, slujba aceea reprezenta o înfrîngere. Înainte fusese redactor de modă la una dintre marile reviste elegante pentru femei, dar cei de acolo consideraseră că nu se ridica la nivelul aşteptărilor. Era o revistă cu un luciu cultural modern, unde era nevoie de un redactor care să se priceapă la tot ce era în vogă în artă. Patricia nu avea nici o aplecare pentru modele culturale, element care, din punctul de vedere al Ellei, reprezenta un avantaj, însă patronul acelui grup de reviste

pentru femei o transferase pe Patricia la *Women at Home* [1], o publicaţie destinată femeilor din clasa muncitoare, care nu avea pretenţii de a atinge un ton cultural. De-acum Patricia era pricepută la ceea ce făcea, dar tocmai această adecvare o întrista în secret. Savurase cu poftă atmosfera de la cealaltă revistă, care se lăuda cu autori la modă şi artişti asociaţi cu numele publicaţiei. Patricia provenea dintr-o familie din provincie, bogată, dar mic-burgheză; în copilărie avusese parte de ajutorul servitorilor şi tocmai acest aspect, acest contact

1. *Femei la casa lor* (engl.).

timpuriu cu „clasele inferioare" (după cum se referea la săraci, în redacţie, cu timiditate, iar în afara redacţiei, pe un ton degajat) îi oferise o înţelegere directă şi fină a abordării necesare cititorilor ei.

În loc s-o dea afară pe Ella, dezvoltase acelaşi respect nostalgic pentru ea ca şi pentru revista *glossy* de unde fusese nevoită să plece. Remarca dezinvolt că pentru ea lucra cineva cu pretenţii intelectuale, o persoană ale cărei povestiri fuseseră publicate în ziare de intelectuali.

Pe deasupra, era capabilă de o înţelegere mult mai cordială şi mai umană a scrisorilor sosite pe adresa redacţiei decît doctorul West.

De-acum o apăra pe Ella, spunînd:

— Sînt de acord cu Ella. Ori de cîte ori arunc o privire la doza ei săptămînală de suferinţă, nu ştiu cum de reuşeşte să se descurce. Pe mine mă deprimă aşa de tare că-mi piere pofta de mîncare. Şi, credeţi-mă, nu e de glumit cînd îmi dispare pofta de mîncare.

Toată lumea rîse, iar Ella îi zîmbi recunoscătoare Patriciei, care dădu din cap, de parcă ar fi vrut să-i spună: „Stai liniştită, nu te criticam".

După care invitaţii îşi reluară firul conversaţiei, iar Ella se simţi liberă să arunce o privire în jur. Sufrageria era mare; demolaseră un perete. In celelalte căsuţe identice de pe stradă, existau două mici încăperi la parter care îndeplineau una rolul de sufragerie, plină de oameni şi folosită ca spaţiu de locuit, şi alta rolul de salon, pentru întreţinerea oaspeţilor. Această cameră ocupa întregul parter al casei, de unde pornea o scară care ducea la dormitoare. Era un spaţiu luminos, cu destul de multe culori diferite - porţiuni de culori contrastante, verde închis, roz aprins şi galben. Doamna West n-avea pic de gust, iar camera nu reprezenta deloc o reuşită. Ella îşi spuse că, peste cinci ani, casele de pe stradă vor avea pereţi văruiţi în culori vii şi consistente, cu perdele şi pernuţe asortate. Noi le băgăm pe gît această fază a preferinţelor în materie de gust - prin *Women at Home,* de pildă. Iar această cameră va fi... cum anume?

Oricum o fi moda următoare, presupun... dar ar trebui să fiu mai sociabilă, la urma urmei, asta e o petrecere...

Uitîndu-se din nou în jur, îşi dădu seama că nu era o petrecere, ci o adunare de oameni care se aflau acolo pentru că soţii West spuseseră: „Ar fi timpul să invităm nişte oameni pe la noi", iar aceştia veniseră spunînd: „Presupun că trebuie să trecem pe la familia West".

Mai bine n-aş fi venit, îşi spuse Ella, gîndindu-se la drumul lung care o aştepta la întoarcerea acasă. În acel moment, un bărbat se ridică de pe scaunul lui din celălalt capăt al camerei şi veni să se aşeze lîngă ea. Printre primele detalii pe care le observase se numărau chipul lui slab, tineresc şi un surîs intens şi critic, aproape la modul nervos, dar care, pe măsură ce bărbatul începu să vorbească, prezentîndu-se (îl chema Paul Tanner şi era doctor), căpătă nuanţe blînde pe alocuri, de parcă zîmbetul i-ar fi înflorit pe chip fără ca el să vrea sau să-şi dea seama. Ella se trezi zîmbindu-i, la rîndul ei, acceptând acele momente cordiale, aşa că îl privi cu mai multă atenţie. Bineînţeles că se înşelase: nu era aşa de tînăr cum crezuse iniţial. Părul negru şi cam aspru începuse să i se rărească în creştet, iar pe pielea foarte albă şi

uşor pistruiată din jurul ochilor se zăreau riduri adînci. Avea ochii de un albastru intens, foarte frumoşi — nişte ochi deopotrivă dîrji şi serioşi, cu o scînteiere de nesiguranţă. Ella ajunse la concluzia că era un chip nervos şi observă ca bărbatul avea trupul încordat în timp ce vorbea, lucru pe care îl făcea bine, dar cu o anumită reţinere, mereu în gardă. Timiditatea lui o făcu să dea înapoi, cînd numai cu cîteva momente în urmă răspunsese la căldura inconştientă a surîsului lui.

Acestea erau primele ei reacţii faţă de bărbatul pe care, mai tîrziu, avea să-l iubească din tot sufletul. Ulterior, el avea să se plîngă, pe jumătate în glumă, pe jumătate jignit:

— Mai întîi de toate, nu m-ai iubit deloc. Ar fi trebuit să mă iubeşti de la prima vedere. Mi-aş dori ca măcar o dată în viaţă o femeie să-mi arunce o privire şi să se îndrăgostească de mine, dar nu mi s-a întîmplat niciodată.

Mult mai tîrziu, avea să dezvolte subiectul, pe un ton mucalit, conştient de propriul limbaj sentimental:

— Chipul este sufletul omului. Cum să aibă încredere un bărbat într-o femeie care se îndrăgosteşte de el de abia după ce au făcut dragoste ? Nu m-ai iubit deloc.

Şi avea să rîdă amar, glumind în continuare, în timp ce Ella exclama:

— Cum poţi separa actul dragostei de toate celelalte ? N-are nici un sens.

Nu mai putea să fie atentă la ce îi spunea. Îşi dădea seama că începe să se foiască şi că şi el observase asta. Pe deasupra, înţelegea că lui îi păsa: se simţea atras de ea. Pe chip i se citea hotărîrea de a nu o lăsa să-i scape; Ella avu senzaţia că, pe undeva, aceea era o demonstraţie de mîndrie, o mîndrie sexuală pe care avea s-o insulte dacă nu-i răspundea, iar asta o făcu să simtă o dorinţă bruscă de a scăpa de el. Acest complex de emoţii, mult prea neaşteptat şi prea violent pentru a prilejui o atmosferă confortabilă, o făcu pe Ella să se gîndească la soţul ei, George. Aproape că se căsătorise cu el aproape din extenuare, după ce George o curtase violent un an întreg. Ştiuse că n-ar fi trebuit să se mărite cu el. Totuşi o făcuse - nu avusese tăria de a se despărţi de el. La scurtă vreme după ce se căsătoriseră, George începuse să-i provoace repulsie sexuală, sentiment pe care nu fusese în stare să-l controleze sau să-l ascundă. Însă lui George, acest obstacol îi înzecise pofta de ea, fapt care o făcuse să-l displacă şi mai mult: repulsia ei părea să-i provoace soţului ei senzaţii tari sau o anumită satisfacţie. S-ar fi zis că se aflau într-un impas psihologic fără ieşire. Apoi, ca să-i facă în ciudă, George se culcase cu alta şi-i spusese Ellei. Mult prea tîrziu, Ella îşi găsise curajul pe care nu-l avusese înainte şi se despărţise de el: se bazase, în mod nesincer, pe faptul că el o înşelase. Nu-şi respectase propriul cod moral şi ajunsese să se dispreţuiască pentru faptul că folosea argumente convenţionale, repetînd, la nesfîrşit şi din laşitate, că el nu-i fusese credincios. Ultimele săptămîni cu George fuseseră un coşmar — isterie şi dispreţ de sine, pînă cînd, în cele din urmă, Ella plecase din casa lui ca să pună capăt situaţiei, ca să se îndepărteze de bărbatul care o sufocase, o făcuse prizoniera lui, aparent răpindu-i propria voinţă. După care George se însurase cu femeia de care se folosise ca să o recucerească pe Ella. Şi totul spre marea uşurare a Ellei.

Cînd era deprimată, avea obiceiul să-şi facă sînge rău din cauza comportamentului ei în perioada căsniciei. Făcea nenumărate observaţii psihologice complicate referitoare la mariaj; se ponegrea atît pe sine, cît şi pe soţul ei, avea senzaţia că întreaga poveste o obosise şi o murdărise şi, mai rău chiar, se temea în secret că ar avea un defect care o condamnă la o inevitabilă repetare a experienţelor ei alături de alt bărbat.

Dar la scurtă vreme după începutul relaţiei cu Paul Tanner, ajunse să spună cu maximă simplitate:

— Fireşte, pe George nu l-am iubit niciodată.

De parcă n-ar mai fi fost nimic de zis. Şi, din punctul ei de vedere, chiar nu mai era nimic de zis. Aşa cum nu-şi bătea capul nici cu faptul că toate atitudinile psihologice complicate

puteau fi puse pe acelaşi plan, precum: „Fireşte că nu l-am iubit", cu corolarul „II iubesc pe Paul".

Dar deocamdată, era neliniştită - voia să scape de el şi se simţea prinsă într-o cursă - nu de Paul în sine, ci de posibilitatea ca trecutul ei să renască prin el.

— Ce caz a provocat disputa ta cu West? o întrebă Paul, încercînd să-i atragă atenţia.

— Ah, şi tu eşti doctor, bineînţeles că toate sînt cazuri.

Ii răspunsese pe un ton strident şi agresiv, aşa că se sili să zîmbească şi adăugă:

— Îmi cer scuze. Însă presupun că slujba mă preocupă mai mult decît ar trebui.

— Ştiu.

Doctorul West n-ar fi răspuns niciodată aşa, iar Ellei îi plăcu imediat mai mult de Paul. Atitudinea ei rece - pe care o adopta inconştient şi la care n-avea să renunţe decît cu oamenii pe care îi cunoştea bine — se topi de îndată. Căută scrisoarea în poşetă şi-1 văzu zîmbind ironic la vederea dezordinii dinăuntru. Paul luă scrisoarea surîzînd şi rămase cu ea în mînă, fără să o deschidă, privind-o pe Ella cu apreciere, de parcă ar fi întîmpinat-o cu bucurie pe ea, persoana adevărată, care se deschidea de-acum în faţa lui. Apoi citi scrisoare şi rămase din nou cu ea în mînă - deschisă, de această dată.

— Ce putea să facă bietul West? Ai fi vrut să-i dea o reţetă de alifii?

— Nu, bineînţeles că nu.

— Probabil că femeia asta şi-a tot bătut la cap propriul doctor de trei ori pe săptămînă începînd de pe... - Paul verifică data din scrisoare - 9 martie 1950. Bietul om probabil că i-a prescris toate alifiile posibile.

— Da, ştiu. Trebuie să răspund mîine-dimineaţă. La această scrisoare şi la încă vreo sută.

Ella întinse mîna după scrisoare.

— Ce o să-i spui ?

— Ce pot să-i spun ? Adevărul e că există mii şi mii, probabil milioane de oameni ca ea.

Cuvîntul „milioane" părea pueril, iar Ella îl ţintui cu privirea pe Paul, încercînd să-i transmită imaginea din mintea ei - o povară întunecată şi apăsătoare de ignoranţă şi suferinţă. Paul îi întinse scrisoare şi-i zise:

— Dar ce ai de gînd să-i spui ?

— Nu pot să-i spun nici un lucru de care să aibă nevoie cu adevărat. Fiindcă ceea ce vrea ea, fireşte, e ca doctorul Allsop însuşi să vină la ea şi s-o salveze ca un cavaler pe un cal alb.

— Fireşte.

— Tocmai asta-i problema. Nu pot să-i spun: Dragă doamnă Brown, nu aveţi reumatism, ci vă simţiţi singură şi neglijată, aşa că vă inventaţi simptome ca să vă revendicaţi anumite drepturi în ochii lumii, în speranţa că cineva vă va acorda atenţie. Deci, cum să pot?

— Cu mult tact, poţi să-i spui toate astea. Probabil că ştie şi ea adevărul. Ai putea să-i spui să facă un efort să cunoască oameni, să se înscrie într-o organizaţie, ceva de genul ăsta.

— E arogant din partea mea să-i spun ce să facă.

— Ea a scris cerînd ajutor, deci e mai arogant să n-o faci.

— Într-o organizaţie, zici? Dar nu asta îşi doreşte. Nu vrea ceva impersonal. A fost măritată ani buni şi acum are senzaţia că i s-a smuls jumătate din sine.

La auzul acestor cuvinte, Paul o privi cu o expresie gravă preţ de cîteva momente, fără ca Ella să-i poată ghici gîndurile. In cele din urmă, îl auzi spunînd:

— Mă rog, presupun că ai dreptate. Dar ai putea să-i sugerezi să se adreseze unei agenţii matrimoniale.

Rîse văzînd expresia de silă de pe chipul Ellei şi continuă:

— Da, dar ai rămîne surprinsă dacă ai şti cîte mariaje bune am organizat eu însumi, printr-o agenţie matrimonială.

— Parcă ai fi un soi de asistent social cu pregătire psihiatrică, zise Ella.

De îndată ce-i ieşiră cuvintele din gură, îşi dădu seama care avea să fie răspunsul. Doctorul West, generalistul normal prin definiţie, care nu răbda deloc „zorzoanele", glumea pe seama colegului său, „vraciul", la care îşi trimitea pacienţii cu probleme psihice serioase. Aşadar, acesta era „vraciul".

Paul Tanner îi spuse pe un ton şovăitor:

— Asta şi sînt, într-o anumită măsură.

Ella îşi dădu seama că ezitarea se datora faptului că bărbatul nu voia de la ea răspunsul evident. Iar ea ştia răspunsul, fiindcă simţise o tresărire de uşurare şi interes – un interes incomod, pentru că el era vraciul, deci deţinea tot soiul de informaţii despre ea. Aşa că îi răspunse repede:

— Ah, n-o să-ţi povestesc problemele mele.

După o pauză în care, aşa cum îşi dădu seama şi Ella, el îşi alese cu grijă cuvintele ce aveau să descurajeze această pornire din partea ei, Paul îi zise:

— Nici eu nu dau niciodată sfaturi la petreceri.

— Cu excepţia văduvei Brown, replică Ella.

Paul zîmbi şi apoi comentă:

— Faci parte din clasa de mijloc, nu?

Întrebarea dădea glas, fără doar şi poate, unei prejudecăţi, iar Ella se simţi jignită.

— Prin origine.

— Eu provin din rîndurile proletariatului, aşa că poate ştiu ceva mai multe despre văduva Brown decît tine.

În acel moment se apropie de ei Patricia Brent, care îl luă pe Paul cu ea ca să vorbească cu un membru al echipei ei. Ella îşi dădu seama că oferiseră imaginea unui cuplu cufundat în conversaţie, la o petrecere care nu fusese organizată pentru cupluri. Atitudinea Patriciei le dăduse de înţeles că le atrăseseră atenţia celorlalţi. Aşa că Ella se simţi destul de enervată. Paul nu voia să se desprindă de ea şi îi aruncă o privire insistentă şi imploratoare, însă puternică. Da, îşi spuse Ella, o privire puternică, un semn prin care i se ordona să nu se clintească din loc pînă nu se întorcea el. Ceea ce o făcu să bată din nou în retragere.

Era timpul să se întoarcă acasă. Stătuse în casa soţilor West doar o oră, dar voia să plece de acolo. Paul Tanner stătea de-acum între Patricia şi o femeie tînără. Ella n-avea cum să audă despre ce vorbeau, dar ambele femei aveau pe chip nişte expresii pline de un interes pe jumătate entuziast, pe jumătate ascuns, ceea ce însemna că discutau, direct sau indirect, despre profesia doctorului Tanner, care, în timp ce le lămurea, afişa un zîmbet politicos, dar rigid. N-o să scape de ele ore în şir, îşi zise Ella; aşa că se sculă şi îi ceru scuze doamnei West, care se supără pe ea pentru că pleca aşa devreme. După care îl salută din cap pe doctorul West, cu care avea să se întîlnească a doua zi, ca să discute maldărul de scrisori, şi-i zîmbi lui Paul, ai cărui ochi albaştri o fixară brusc, foarte albaştri şi surprinşi de vestea plecării ei. Ella ieşi pe hol să-şi pună haina, iar Paul o urmă grăbit, oferindu-se să o conducă acasă. Atitudinea lui era de-acum bruscă, aproape grosolană, fiindcă se vedea silit să-i facă curte în mod atît de public. Ella îi răspunse:

— Probabil că nu e în drumul tău.

— Unde stai ?

Iar cînd Ella îi zise, Paul îi răspunse pe un ton ferm că, într-adevăr, nu-i era deloc în drum. Avea o maşină mică englezească şi conducea repede şi bine. Pentru cei care merg cu maşina sau taxiul, Londra e un oraş foarte diferit de cel pe care îl cunosc cei care iau metroul sau autobuzul. Ella îşi spunea că nenumăraţii kilometri de sărăcie cenuşie pe care îi străbătuse la venire se transformaseră deja într-un oraş ceţos şi strălucitor, plin de lumini, care nu mai avea puterea s-o înspăimînte. Între timp, Paul Tanner îi arunca priviri sfredelitoare şi iscoditoare, punîndu-i scurte întrebări concrete despre viaţa ei. Vrînd să conteste încercarea de categorisire

la care se simţea supusă, Ella îi zise că, în timpul războiului, lucrase într-un bufet pentru femeile care munceau în fabrici şi că locuise toată perioada în aceeaşi pensiune. Că după război luase tuberculoză, dar nu fusese ceva grav, şi stătuse şase luni la pat, într-un sanatoriu. Aceasta era experienţa care îi schimbase viaţa, care o transformase la un nivel mult mai profund decît toţi anii în care lucrase cu femeile din fabrici. Mama ei murise cînd era mică şi o crescuse tatăl ei – un bărbat tăcut şi înăsprit, fost ofiţer de armată în India.
— Dacă se poate spune că m-a crescut: m-a lăsat să-mi port singură de grijă şi-i sînt recunoscătoare pentru asta, zise ea, rîzînd.

După care avusese o căsnicie scurtă şi nefericită. Paul Tanner dădu din cap la fiecare nou crîmpei de informaţie, iar Ella şi-l închipui aşezat la birou, dînd din cap în timp ce pacientul îi răspundea la întrebări.
— Am auzit că scrii romane, zise el, trăgînd pe dreapta în faţa casei Juliei.
— Nu scriu romane, răspunse Ella, deranjată de această violare a intimităţii sale, după care se dădu jos din maşină imediat.

Paul coborî pe partea lui şi ajunse la uşă odată cu ea. Acolo şovăiră amîndoi. Însă Ella voia să intre în casă, să scape de atenţia lui încordată. Paul îi zise brusc:
— Nu vrei să facem o plimbare cu maşina mîine dupăamiază?

Apoi, de parcă i-ar fi dat prin cap prea tîrziu, aruncă o privire rapidă la cer, care era acoperit de nori grei, şi zise:
— S-ar zice că o să avem vreme bună.

La care ea izbucni în rîs, iar senzaţia plăcută pe care i-o provocă rîsul o făcu să-i accepte invitaţia. Lui Paul i se lumină chipul, afişînd o expresie de uşurare - ba chiar mai mult, de triumf, ceea ce o făcu să-şi spună, oarecum descurajată, că el cîştigase un soi de victorie. Apoi, după o altă ezitare, Paul îi strînse mîna, dădu din cap şi se îndreptă spre maşină, spunîndu-i că avea să treacă să o ia la ora două. Ella intră în casa cufundată în tăcere, străbătu holul întunecat şi urcă scările întunecate. De sub uşa Juliei răzbătea lumină. La urma urmei, era foarte devreme.
— Julia, m-am întors.

La care se auzi vocea limpede a Juliei:
— Intră să stăm puţin de vorbă.

Julia avea un dormitor mare şi confortabil şi citea întinsă pe pernele adunate într-un pat dublu, spaţios. Era îmbrăcată în pijamale, cu mînecile suflecate pînă la cot, şi avea o expresie amabilă, ageră şi foarte iscoditoare.
— Deci, cum a fost?
— Plictisitor, răspunse Ella, transformîndu-şi răspunsul într-o critică la adresa Juliei care o silise să se ducă prin forţa invizibilă a voinţei ei. M-a adus acasă un psihiatru.

Ella alese cuvîntul în mod intenţionat, ca să vadă cum apare pe faţa Juliei expresia pe care şi-o simţise pe propriul chip şi apoi pe cel al Patriciei şi al celeilalte femei. Cînd văzu că reuşise, se simţi cuprinsă de ruşine şi de regret că spusese aşa ceva, de parcă ar fi săvîrşit, în mod intenţionat, un act de agresiune la adresa Juliei. Ceea ce am şi făcut, îşi zise în sinea ei.
— Şi nu cred că-mi place de el, adăugă Ella, reluîndu-şi postura puerilă şi jucîndu-se cu sticluţele de parfum de pe măsuţa de toaletă a Juliei.

Îşi dădu cu parfum la încheietura mîinii, cu ochii aţintiţi în oglindă asupra chipului Juliei, care îşi recăpătase expresia sceptică, stăruitoare şi ageră. Îşi zise în sinea ei: păi bineînţeles că Julia e un soi de model matern, dar chiar trebuie să-mi joc rolul tot timpul? Şi, pe deasupra, în cea mai mare parte a timpului eu am porniri materne faţă de Julia, simt nevoia s-o ocrotesc, deşi nu ştiu de ce anume.
— De ce nu-ţi place de el?

Julia o întrebase pe un ton serios, iar Ella îşi dădu seama că de-acum trebuia să se gîndească serios.

— Mersi c-ai avut grijă de Michael.

După care urcă scările spre dormitorul ei, cerîndu-i scuze Juliei printr-un surîs în timp ce ieşea din cameră.

A doua zi, Londra era scăldată în lumina soarelui, iar copacii de pe străzi nu păreau să facă parte din povara clădirilor şi caldarîmurilor, ci se preschimbau într-o întindere rustică de cîmpuri şi iarbă. Nehotărîrea Ellei în privinţa plimbării cu maşina din acea după-amiază se transformă în plăcere în vreme ce-şi închipuia razele soarelui strălucind în iarbă. Şi înţelese, din brusca ridicare de moral, că probabil fusese mai deprimată în ultima vreme decît crezuse. Se trezi cîntînd în timp ce pregătea prînzul copilului. Asta datorită faptului că-şi amintea de vocea lui Paul. Cu o seară în urmă, nu-i remarcase conştient vocea, dar o auzea acum - o voce caldă, puţin aspră acolo unde se menţineau urmele unui accent necultivat. (în timp ce se gîndea la el, în loc să-1 privească cu ochii minţii, mai degrabă îl asculta.) Şi nu asculta cuvintele pe care le folosea Paul, ci tonul în care de-acum deslușea delicateţe, ironie şi compasiune.

Julia urma să-1 ia pe Michael cu ea în acea după-amiază în vizită la prieteni şi plecă devreme, imediat după prînz, astfel încît băiatul să nu afle că mama lui se duce să se plimbe cu maşina fără el.

— Pari foarte satisfăcută, la urma urmei, spuse Julia.

— Mă rog, n-am mai ieşit din Londra de luni întregi. În plus, viaţa asta fără un bărbat alături nu mi se potriveşte.

— Şi cui i se potriveşte ? îi răspunse Julia. Totuşi, nu cred că e mai bine să fii cu orice bărbat decît cu nici unul.

După ce aruncă această ultimă săgeată, plecă cu băiatul, binedispusă.

Paul întîrzie şi, văzîndu-1 cu cît automatism îşi cere scuze, Ella îşi dădu seama că acesta avea obiceiul să întîrzie – şi din temperament, nu doar pentru că era un doctor cu un program încărcat şi foarte solicitat. În linii mari, se bucură că Paul întîrziase. Privindu-i chipul, pe care se aşternuse iarăşi norul de irascibilitate nervoasă, îşi aminti că nu-i plăcuse de el cu o seară în urmă. Pe deasupra, faptul că întîrziase însemna că nu-i păsa prea tare de ea, iar asta îi domoli uşoara stare de panică, ce avea legătură cu George, şi nu cu Paul. (îşi dădea singură seama de atîta lucru.) însă de îndată ce urcară în maşină şi se îndreptară spre ieşirea din Londra, observă că el îi arunca iarăşi priviri nervoase pe furiş şi îi simţi determinarea. Însă Paul îi vorbea, iar Ella îi asculta glasul, care era la fel de plăcut cum şi-1 amintea. Îl ascultă şi se uită pe geam, după care rîse. Paul îi spunea de ce a întîrziat. Avusese o neînţelegere cu un grup de doctori cu care lucra la spital :

— Nimeni n-a spus nimic cu glas tare, dar membrii clasei mijlocii-superioare comunică între ei prin chiţăituri, ca liliecii. Ceea ce îi dezavantajează pe oamenii dintr-un mediu ca al meu.

— Eşti singurul doctor de acolo provenit din rîndurile proletariatului ?

— Nu, nu în spital, doar în secţia aia. Şi nu te lasă niciodată să uiţi asta. Iar ei nici măcar nu o fac în mod conştient.

O spusese pe un ton blînd, nostim, dar totodată plin de amărăciune. Însă amărăciunea se datora puterii obişnuinţei şi nu era deloc usturătoare.

În acea după-amiază conversaţia curgea mai uşor, de parcă, în cursul nopţii, s-ar fi topit în tăcere bariera dintre ei. Lăsară în urmă periferiile lungi şi urîte ale Londrei şi se lăsară învăluiţi de razele soarelui, iar dispoziţia Ellei se îmbunătăţi atît de repede încît parcă se simţea îmbătată. Pe deasupra, ştia că acel bărbat avea să fie iubitul ei, îşi dădea seama după plăcerea pe care i-o dădea vocea lui, şi se cufundase într-o stare de desfătare secretă. De-acum Paul îi arunca priviri zîmbitoare, aproape îngăduitoare. La fel ca Julia, îi zise:

— Pari foarte satisfăcută.
— Da, se datorează faptului că am ieşit din Londra.
— Atît de tare urăşti oraşul ?
— Ah, nu, îmi place, adică îmi place stilul meu de viaţă acolo. Dar detest... asta.

Ella făcu un semn spre fereastră. Un sătuc înghiţise din nou toate gardurile vii şi copacii. Din vechea Anglie, nu mai rămăsese nimic acolo, totul era nou şi urît. Îşi continuară drumul pe strada principală, plină cu magazine ale căror nume erau aceleaşi cu cele pe care le văzuseră în trecerea lor grăbită pe drumul de ieşire din Londra.
— De ce?
— Mă rog, e evident, e aşa de urît.

Paul îi aruncă o privire curioasă, iar după o vreme zise:
— Aici trăiesc oameni.

Ella dădu din umeri.
— Îi deteşti şi pe ei ?

Ella simţi un val de antipatie: îi dădu prin cap că, de ani întregi, orice persoană pe care ar fi cunoscut-o ar fi înţeles fără explicaţii de ce detesta „toate astea"; iar întrebarea dacă „îi detesta şi pe ei", adică pe oamenii de rînd, era irelevantă. Totuşi, după ce reflectă puţin, îi răspunse pe un ton sfidător:
— Într-un fel, da. Detest realitatea pe care o îndură. Ar trebui să radă tot - absolut tot.

Moment în care făcu un gest amplu cu mîna, măturînd toată povara uriaşă şi întunecată a Londrei şi a miilor de oraşe urîte, a miilor de vieţi meschine şi înghesuite din Anglia.
— Dar ştii că n-o să se întîmple, îi răspunse Paul, zîmbind uşor cu încăpăţînare. Va merge totul înainte: o să existe mai multe lanţuri de magazine, antene TV şi oameni respectabili. La asta te referi, nu?
— Bineînţeles. Dar te mulţumeşti să accepţi situaţia. De ce iei totul drept sigur?
— Asta-i epoca în care trăim. Iar lucrurile stau mai bine decît înainte.

Mai bine! exclamă Ella involuntar, dar se stăpîni apoi.

Căci înţelese că dădea expresiei „mai bine" o viziune personală care data din perioada ei de şedere în spital – imaginea unei forţe întunecate, impersonale şi nimicitoare care funcţiona la baza vieţii şi care căpăta expresie prin război, cruzime şi violenţă. Aspecte care n-aveau nimic de-a face cu subiectul discuţiei lor.
— Vrei să spui „mai bine" în sensul scăderii şomajului şi a foamei?
— Poate că sună ciudat, dar da, asta vreau să spun.

Paul îi răspunsese în aşa fel încît pusese o barieră între ei: el venea din rîndurile proletariatului, pe cînd ea, nu, iar el era unul dintre cei iniţiaţi. Aşa că Ella nu-i răspunse înainte ca Paul să insiste:
— Lucrurile stau mult mai bine, mult, mult mai bine. Cum de nu-ţi dai seama? îmi aduc aminte...

Paul se opri brusc - de această dată, nu pentru că o „intimida" (după cum zicea Ella), ci din cauza faptului că ştia mai multe, din cauza amintirilor dureroase care-l copleşeau.

Aşa că Ella încercă din nou:
— Nu reuşesc să înţeleg cum poate cineva să vadă ce se întîmplă cu ţara asta şi să nu deteste ceea ce vede. În aparenţă, totul e bine - liniştit, domesticit şi suburban. Dar sub acest strat zace unul otrăvitor, plin de ură, de invidie şi de oameni singuri.
— Asta se aplică la orice, oriunde. Se aplică la orice loc care a atins un anumit nivel de trai.
— Dar asta nu înseamnă că lucrurile stau mai bine.
— Orice altceva e mai bun decît un anumit gen de frică.
— Te referi la sărăcia adevărată. Şi, firește, vrei să spui că n-am ce trebuie ca să înţeleg asta cîtuşi de puţin.

În acel moment, Paul îi aruncă o privire rapidă, mirat de insistenţa ei şi simţind un anumit respect faţă de ea, după cum i se păru Ellei. În acea privire nu exista nici o urmă de interes pe care l-ar manifesta un bărbat care măsoară o femeie pentru potenţialul ei sexual, ceea ce o făcu să se relaxeze.
— Deci ai vrea să treci cu un buldozer uriaş peste toate astea, peste toată Anglia?
— Da.
— Lăsînd în urmă doar cîteva catedrale şi clădiri vechi, cîteva sate frumuşele?
— Da.
— Şi apoi i-ai aduce din nou pe oameni în oraşe noi şi frumoase, care ar fi ca rupte din visul unui arhitect, şi le-ai spune tuturor să le placă sau să tacă şi să înghită.
— Da.
— Sau poate ai prefera o Anglie mai veselă, cu bere, popice şi fete în rochii lungi ţesute în casă?
La care Ella îi răspunse furioasă:
— Ba bineînţeles că nu! Detest chestiile astea de genul William Morris [1]. Dar nu eşti sincer. Uită-te la tine – sunt sigură că ţi-ai consumat aproape toată energia numai ca să treci peste hotarul dintre clase. De-acum nu mai există nici o legătură între cum trăieşti tu şi cum trăiau părinţii tăi. Probabil că eşti ca un străin pentru ei. Probabil că te simţi rupt în două. Aşa e şi ţara asta. O ştii prea bine. Iar eu o urăsc, urăsc toate astea. Urăsc o ţară atît de dezbinată încît... n-am ştiut nimic despre asta pînă cînd a început războiul şi am trăit cu toate femeile alea.

1. William Morris (1834-1896), poet şi artizan englez, unul dintre fondatorii curentului Arts and Crafts („Arte şi meşteşuguri"). Modelele pe care le-a impus în domeniul decoraţiunilor interioare (de la mobilier şi vitralii pînă la covoare şi tapete) şi textele sale au revoluţionat gustul victorian, Morris fiind considerat una dintre cele mai importante personalităţi culturale din Marea Britanie a secolului XIX.

— Mă rog - zise el, într-un sfîrşit - aveau dreptate azinoapte: eşti o revoluţionară, la urma urmei.
— Ba nu, nu sînt. Cuvintele alea nu înseamnă nimic pentru mine. Politica nu mă interesează deloc.
La care Paul rîse, însă îi răspunse cu o afecţiune care o emoţiona:
— Dacă ai obţine ceea ce-ţi doreşti, dacă ai reuşi să construieşti noul Ierusalim, ar fi ca şi cum ai omorî o plantă mutînd-o într-un sol care nu i se potriveşte. Există o anumită continuitate, un soi de logică invizibilă în tot ceea ce se întîmplă. Tu ai ucide spiritul oamenilor dacă ţi s-ar face pe plac.
— Continuitatea nu e neapărat corectă doar pentru că e continuitate.
— Ba da, Ella, este. Crede-mă, este.
Conversaţia devenise atît de personală, încît îi veni ei rîndul să se uite mirată la el şi să prefere să închidă gura. Îşi spuse în sinea ei: „Îmi spune că fractura din interiorul lui e atît de dureroasă încît uneori se întreabă dacă a meritat sacrificiul..." După care se întoarse şi începu să se uite din nou pe geam. Treceau printr-un alt sat, care era mai frumos decît cel dinainte: avea un centru vechi, cu case tradiţionale şi discrete, care alcătuiau o imagine caldă în lumina soarelui. Însă, în jurul centrului, se zăreau case noi şi urîte, iar în piaţa centrală se afla un magazin Woolworths, care arăta absolut la fel ca toate celelalte magazine din lanţul Woolworths, şi un pub imitînd stilul Tudor. Aveau să mai treacă printr-un rînd de asemenea sate, înşiruite unul după altul. Ella zise:
— Hai să ne îndepărtăm de sate, să mergem undeva unde nu e absolut nimic.

Apoi observă că privirea pe care i-o aruncă Paul de această dată era de-a dreptul uimită, lucru pe care îl înţelese de-abia mai tîrziu. Bărbatul nu-i mai zise nimic o vreme, dar cînd ajunseră în dreptul unui drum îngust, care şerpuia printre copacii puternic luminaţi de soare, Paul o luă pe acolo.

— Unde stă tatăl tău ? o întrebă el.

— Ah, înţeleg unde baţi. Dar el nu e deloc aşa.

— Aşa cum? N-am zis nimic.

— Nu, dar insinuezi asta tot timpul. A făcut parte din armata din India. Dar nu e ca ofiţerii din caricaturi. A devenit necorespunzător pentru serviciul militar şi a lucrat o vreme în administraţie. Dar nu e nici ca un funcţionar administrativ.

— Şi atunci cum e ?

Ella rîse. Sunetul hohotului ei denota o afecţiune spontană şi autentică, dar şi o amărăciune de care nu era conştientă.

— A cumpărat o casă veche cînd a plecat din India. E în Cornwall. E mică şi izolată. Foarte frumoasă. Veche, mă înţelegi. E un om retras, aşa a fost dintotdeauna. Citeşte foarte mult. Ştie foarte multe despre filosofie şi religie – despre Buddha, de exemplu.

— Îi place de tine ?

— Dacă îi place de mine ?

Întrebarea o ului pe Ella. Nu o dată se întrebase dacă tatălui ei îi plăcea de ea. Se întoarse către Paul cu o privire revelatoare, rîzînd:

— Ce întrebare. Dar poţi să crezi că nu ştiu?

După care adăugă aproape în şoaptă:

— Nu, dacă mă gîndesc mai bine, ceea ce n-am făcut niciodată, nu cred că-i place de mine, nu cu adevărat.

— Ba bineînţeles că da, spuse Paul pe un ton pripit, evident regretînd că îi pusese acea întrebare.

— Nu există nici un „bineînţeles" aici.

Apoi Ella tăcu, căzînd pe gînduri. Ştia că Paul îi arunca priviri vinovate şi afectuoase, iar această grijă pentru ea o făcu să-i placă foarte mult de el. Încercă să-i explice:

— Cînd mă duc acasă să petrec cîte un sfîrşit de săptămînă, se bucură să mă vadă - îmi dau seama de asta. Totuşi, nu se plînge niciodată că nu mă duc mai des. Dar cînd sunt acolo, prezenţa mea nu pare să-1 deranjeze deloc. Are o rutină zilnică. Şi o femeie în vîrstă care-i face curat şi-i găteşte. Mîncarea e impecabilă. Mănîncă cele cîteva feluri pe care le-a mîncat toată viaţa, precum friptură de vită şi ouă. Bea un gin înainte de prînz şi două-trei pahare de whisky după cină. În fiecare dimineaţă, după micul dejun, face cîte o plimbare lungă. După-amiaza trebăluieşte în grădină. Citeşte în fiecare seară pînă tîrziu. Cînd sînt acolo, totul decurge absolut la fel. Nici măcar nu vorbeşte cu mine.

Ella rîse din nou.

— E cum ai zis mai devreme. Nu sîntem pe aceeaşi lungime de undă, are un singur prieten apropiat, un colonel cu care mai şi seamănă - amîndoi slabi şi duri, cu nişte sprîncene fioroase. Comunică între ei prin sunete ascuţite, greu de auzit. Uneori stau faţă în faţă fără să schimbe o vorbă, doar stau şi beau whisky, iar alteori fac trimiteri concise la India. Iar cînd tata e singur, cred că începe să comunice cu Dumnezeu sau cu Buddha sau cu altcineva. Dar nu cu mine. De obicei, dacă eu spun ceva, îmi răspunde pe un ton jenat sau se apucă să vorbească despre altceva.

Ella tăcu brusc, spunîndu-şi că era cel mai lung discurs pe care îl ţinuse în faţa lui şi asta i se părea ciudat, din moment ce rareori vorbea despre tatăl ei şi foarte rar se gîndea la el. Paul nu reluă povestea, ci o întrebă pe neaşteptate:

— Cum ţi se pare asta?

Ajunseseră la capătul drumului bolovănos, într-un cîmp mic, împrejmuit de garduri vii.

— Ah, făcu Ella. Da. De dimineaţă speram că o să mă duci într-un cîmp mic, exact ca ăsta.

Se dădu repede jos din maşină, de-abia înregistrînd privirea uimită a lui Paul, dar nu-şi aduse aminte de asta decît mai tîrziu, în timp ce scotocea prin memorie ca să-şi dea seama cum i se păruse lui ziua petrecută împreună.

O vreme se plimbă prin iarbă, trecîndu-şi degetele printre firele verzi, mirosindu-le şi stînd cu chipul în bătaia soarelui. Cînd se întoarse la el, Paul întinsese o pătură pe iarbă şi stătea acolo, aşteptînd. Acea nuanţă de aşteptare care i se citea în privire destramă tihna pe care o aşternuse în sufletul Ellei mica libertate a cîmpului scăldat în razele soarelui şi sădi tensiune. În timp ce se aşeza pe pătură, Ella îşi zise: e pornit pe ceva, oh, Doamne, are de gînd să facă dragoste cu mine aşa de repede ? A, nu, n-ar face-o, nu încă. Cu toate acestea, se aşează lîngă el, simţindu-se fericită şi mulţumindu-se să lase lucrurile să-şi urmeze făgaşul firesc.

Mai tîrziu, deşi nu cu mult mai tîrziu, Paul avea să spună, tachinînd-o, că Ella îl dusese acolo fiindcă ajunsese la concluzia că voia să facă dragoste cu el şi asta fusese intenţia ei. Iar Ella se enerva de fiecare dată pînă la limita indignării, iar apoi, cînd el insista, îl trata cu răceală. După care uita toată povestea. Dar pe urmă Paul o relua şi, fiindcă ea ştia că era ceva important pentru el, mica ciondăneală repetată lăsa o pată otrăvită care se tot întindea. Nu era adevărat. În maşină, Ella îşi dăduse seama că Paul avea să fie iubitul ei, datorită vocii sale, care îi stîrnea încrederea. Însă la un moment dat, nu conta cînd. Ella avea senzaţia că Paul o să-şi dea seama cînd va veni vremea potrivită. Şi astfel, dacă momentul oportun era atunci, în acea primă după-amiază petrecută în doi, pesemne că aşa trebuia să fie.

— Şi ce crezi că s-ar fi întîmplat dacă n-ai fi făcut dragoste cu mine? avea să-l întrebe ea, mai tîrziu, pe un ton curios şi ostil.

— Ai fi fost irascibilă, îi răspundea el rîzînd, dar cu o nuanţă ciudată de regret.

Iar regretul, care era sincer, o atrăgea înspre el, de parcă ar fi fost amîndoi victimele unei cruzimi a vieţii pe care nici unul dintre ei n-o putea împiedica.

— Dar tu ai pus totul la cale, îi zicea ea. Ba chiar ai adus pînă şi o pătură tocmai pentru asta. Să nu-mi zici că iei mereu o pătură în maşină cînd faci o plimbare după-amiaza, pentru orice eventualitate.

— Bineînţeles, nimic nu se compară cu o pătură bună şi caldă întinsă pe iarbă.

La care ea izbucnea în rîs. Iar mai încolo, îşi spunea, înfrigurată: „Presupun că a dus şi alte femei pe cîmpul ăla, probabil că era doar un obicei de-al lui".

Totuşi, în acel moment era cît se poate de fericită. Povara oraşului i se ridicase de pe umeri, iar mireasma ierbii şi soarele i se păreau delicioase. După care îşi dădu seama că el o privea cu un zîmbet cam ironic şi se ridică în capul oaselor, într-o atitudine defensivă. Paul începu să vorbească, cu o ironie conştientă, despre soţul ei. Ella îi spuse ce voia să ştie, pe scurt, din moment ce îi oferise deja datele concrete cu o seară înainte. Şi apoi îi povesti, la fel de concis, despre copil; dar de această dată adoptă un ton pripit, fiindcă se simţea vinovată că se afla acolo, la soare, cînd Michael s-ar fi bucurat de plimbare şi de cîmpul cald.

Înţelese că Paul spusese ceva despre soţia lui. Îi luă cîteva clipe să priceapă cu totul. Paul îi mai spuse şi că avea doi copii. Ella se simţi zguduită, dar nu lăsă şocul să-i tulbure încrederea în acel moment. Modul în care Paul vorbea despre soţia lui, pe un ton repezit şi aproape irascibil, îi spunea Ellei că nu o iubea. Folosea deja cuvîntul „iubire", ba chiar cu o naivitate destul de nefirească, dată fiind maniera ei normală de a analiza relaţiile. Ba chiar îşi închipui că Paul se despărţise de soţia lui, din moment ce putea să vorbească despre ea pe un ton atît de nepăsător.

Apoi făcu dragoste cu ea. Ella îşi spuse: „Ei bine, are dreptate, e momentul potrivit, aici, unde e frumos". Trupul ei reţinuse prea multe amintiri legate de soţul ei şi n-avea cum să nu simtă o anumită încordare. Dar, în scurtă vreme, Ella capitulă cu toată încrederea, fiindcă trupurile lor se înţelegeau între ele. (însă de abia mai tîrziu avea să folosească o asemenea expresie precum „trupurile noastre s-au înţeles între ele". La acea vreme, îşi spunea: „Ne

înţelegem între noi".) Totuşi, o dată, cînd deschise ochii, îi văzu chipul, pe care se reflecta o expresie dură, aproape urîtă. Ella închise ochii ca să n-o mai vadă şi se simţi fericită în mişcările dragostei. După aceea, îl văzu întorcînd capul cu aceeaşi privire dură. Se îndepărtă instinctiv de el, dar Paul îi puse o mînă pe pîntece şi o ţintui în loc. După care îi spuse, pe jumătate în glumă:

— Eşti mult prea slabă.

Ella rîse, fără să se simtă jignită, fiindcă felul în care şedea mîna lui pe carnea ei îi spunea că o plăcea aşa cum e. Şi Ellei îi plăcea corpul ei gol. Era un corp firav şi subţire, cu contururi ascuţite la umeri şi genunchi, dar sînii şi abdomenul aveau o nuanţă de alb scînteietor, iar picioarele micuţe erau delicate şi albe. Îşi dorise adesea să fie altfel, jinduise să fie mai mare, mai împlinită, mai rotundă, mai „feminină", însă modul în care Paul o atingea cu mîna îi anula toate aceste dorinţe şi o făcea să se simtă fericită. Paul nu-şi întrerupse presiunea uşoară pe abdomenul ei încă vreo cîteva momente, după care îşi retrase brusc mîna şi începu să se îmbrace. Simţindu-se abandonată, Ella începu şi ea să se îmbrace. Dintr-odată, era cît pe ce să o podidească plînsul, în mod inexplicabil, iar propriul trup i se părea din nou prea slab şi prea gingaş. Paul o întrebă:

— De cînd nu te-ai mai culcat cu un bărbat?

Ella rămase perplexă, întrebîndu-se: „Se referă oare la George ? Dar George n-a contat, nu l-am iubit. Nu suportam să mă atingă".

— Nu ştiu, răspunse ea, înţelegînd în acel moment că Paul o întrebase dacă se culcase cu el din prea multă abstinenţă.

Se înroşi şi se ridică repede de pe pătură, întorcîndu-şi privirea, iar apoi spuse, pe un ton care în urechile ei suna urît:

— De săptămîna trecută. Am agăţat un bărbat la o petrecere şi m-am întors acasă cu el.

Ella scotoci printre amintiri cuvintele pe care le foloseau fetele de la bufet, în timpul războiului.

— Era o bucăţică de carne bună.

Apoi se urcă în maşină, trîntind uşa. Paul azvîrli pătura în portbagaj, se urcă şi el repede şi se apucă să dea în marşarier şi să întoarcă maşina ca să o scoată din cîmp.

— Ţi-ai făcut un obicei din asta, să înţeleg? o întrebă cu un glas calm şi detaşat.

Ella îşi spuse că, dacă cu o clipă în urmă, Paul îi pusese întrebări din postura de bărbat, de-acum revenise la discursul profesionist de birou. Îşi zise că de abia aştepta să se termine odată drumul spre casă fiindcă voia să se retragă acolo şi să plîngă. Faptul că făcuseră dragoste era legat de-acum în mintea ei de amintirile despre soţul ei şi de cum trupul ei se retrăgea din faţa trupului lui George, fiindcă acum sufletul ei se retrăgea din faţa acestui nou bărbat.

— Deci ţi-ai făcut un obicei din asta ? o întrebă Paul din nou.

— Din ce?

Ella izbucni în rîs.

— Ah, înţeleg.

Îi aruncă o privire plină de îndoială, de parcă l-ar fi considerat nebun. În acel moment, Paul i se părea uşor nebun, cu chipul crispat de îndoieli. De-acum nu mai era cîtuşi de puţin profesionistul de birou, ci un bărbat cu o atitudine duşmănoasă. De-acum Ella se simţea pornită împotriva lui, aşa că rîse furioasă şi-i zise:

— Eşti foarte prost, la urma urmei.

Nu mai schimbară nici o vorbă pînă la intrarea pe şosea, cînd pătrunseră din nou în torentul traficului care se închega dens pe drumul de întoarcere în oraş. După care Paul remarcă, pe un ton diferit, prietenos, de parcă voia să facă pace:

— Nu sînt persoana cea mai indicată să critice, la urma urmei. Viaţa mea amoroasă cu greu ar putea fi descrisă drept exemplară.

— Sper că m-ai considerat o distracţie satisfăcătoare.

Paul părea derutat. Ella îl considera prost fiindcă nu era înţelegător. Şi-l închipuia rostind cuvinte şi apoi renunţînd la ele. Aşa că nu-i mai dădu ocazia să vorbească. Se simţea de parcă ar fi primit, în mod intenţionat, o lovitură după alta, toate ţintite într-un punct aflat undeva sub sîni. Durerea provocată de aceste lovituri aproape că-i tăiase respiraţia. Buzele îi tremurau, dar ar fi preferat să moară decît să plîngă în faţa lui. Îşi întoarse chipul într-o parte, urmărind cu privirea peisajul rustic care de-acum se cufunda în umbre şi în frig şi începu să vorbească. Atunci cînd se ambiţiona, putea să fie dură, răutăcioasă, amuzantă. Îl amuză cu bîrfe rafinate despre redacţia revistei, despre aventurile Patriciei Brent etc, etc, în acelaşi timp dispreţuindu-l pentru că accepta această versiune contrafăcută a ei. Îi vorbi fără întrerupere, iar el păstră tăcerea; cînd ajunseră acasă la Julia, Ella se dădu jos din maşină repede şi ajunse în pragul casei înainte ca el s-o poată urma. Se tot chinuia să bage cheia în yală cînd Paul se apropie din spate şi-i zise:

— Prietena ta Julia îl culcă pe fiul tău astă-seară ? Am putea merge să vedem o piesă dacă vrei. Ba nu, un film, că e duminică.

Surprinsă, Ella răspunse pe nerăsuflate:

— Dar n-o să ne mai vedem niciodată. Doar nu te aştepţi să vreau să merg?

Paul întinse mîinile şi o apucă de umeri pe la spate, spunîndu-i:

— De ce nu ? Iţi plac, n-are nici un rost să te prefaci că nu-i aşa.

La care Ella rămase fără răspuns, fiindcă nu vorbise pe limba ei. De-acum nu mai reuşea să-şi aducă aminte cît de fericită fusese alături de el, pe cîmp. Ii zise:

— Nu vreau să ne mai întîlnim.

— De ce nu ?

Ella se zvîrcoli furioasă şi-şi eliberă umerii, băgă cheia în broască, o întoarse şi spuse:

— Nu m-am mai culcat cu nimeni de multă vreme. Ultima oară a fost acum doi ani, cînd am avut o aventură de o săptămînă. A fost o aventură minunată...

Îl văzu crispîndu-se şi se bucură că-l făcea să sufere, mai ales pentru că minţea - nu fusese o aventură minunată. Însă apoi trecu la adevăr şi-l acuză cu fiecare atom din trupul ei:

— Cu un american. Nu m-a făcut să mă simt prost, nici măcar o dată. Nu era prea bun la pat, dar sînt sigură că asta-i una dintre expresiile tale, nu-i aşa? însă el nu m-a dispreţuit.

— De ce-mi spui toate astea?

— Eşti atît de prost, replică Ella pe un ton voios şi batjocoritor, simţind cum se stîrnea în adîncul ei o veselie aspră şi înverşunată, distrugătoare atît pentru el, cît şi pentru ea însăşi. Vorbeşti despre soţul meu. Ce-are a face el? Din punctul meu de vedere, nu m-am culcat niciodată cu el...

Paul rîse, sceptic şi amarnic, dar Ella continuă:

— Nu puteam suporta să mă culc cu el. Nu se pune. Şi tu mă întrebi: de cît timp nu te-ai mai culcat cu un bărbat? Desigur că ţie ţi se pare cît se poate de simplu. Zici că eşti psihiatru, doctor de suflete, dar nu înţelegi cele mai simple frămîntări ale altcuiva.

Cu aceste cuvinte, Ella intră în casa Juliei şi închise uşa, după care îşi lipi faţa de perete şi izbucni în plîns. Atmosfera dinăuntru îi spunea că nu era nimeni acasă. Soneria aproape că-i sparse urechile: Paul, care încerca s-o facă să deschidă uşa. Însă Ella se îndepărtă de bîzîitul soneriei şi se cufundă în puţul întunecat al casei, îndreptîndu-se, agale şi plîngînd, către micuţul apartament luminos de la etaj. Începu să sune şi telefonul. Ştia că era Paul, care o suna din cabina telefonică de peste drum. Lăsă telefonul să sune fiindcă plîngea. Ţîrîitul se termină şi apoi începu din nou. Ella se uită lung la liniile compacte, impersonale şi negre ale aparatului şi-l detestă; îşi înghiţi lacrimile, îşi calmă glasul şi răspunse. Era Julia, care-i spuse că voia să rămînă să ia cina la prietenii ei. Avea să-l aducă pe băiat mai tîrziu şi să-l bage în pat, aşa că Ella putea să iasă în oraş dacă voia.

— Ce-i cu tine? se auzi vocea Juliei, rotundă şi calmă ca de obicei, deşi de la doi kilometri de străzi distanţă.
— Plîng.
— Te aud şi eu că plîngi, dar de ce ?
— Of, bărbaţii ăştia nesuferiţi, îi urăsc pe toţi.
— Mă rog, dacă aşa stau lucrurile, mai bine du-te la film, o să te mai înveselească.

Ella se simţi dintr-odată mai bine, de parcă incidentul ar fi fost mai puţin important, aşa că rîse.

După încă o jumătate de oră, cînd telefonul sună din nou, răspunse fără să se gîndească la Paul. Dar el era. Îi spuse că aşteptase în maşină ca să sune din nou. Voia să vorbească cu ea.
— Nu văd la ce bun, zise Ella pe un ton rece şi comic.

La care el răspunse, pe un ton comic şi amuzat:
— Vino la film şi n-o să vorbim.

Aşa că Ella se duse. Se întîlni cu el nestingherită, pentru că îşi spusese că n-avea să mai facă dragoste cu el niciodată. Se terminase totul. Ieşea cu el în oraş fiindcă i s-ar fi părut melodramatic dacă l-ar fi refuzat. Şi fiindcă vocea lui la telefon n-avea absolut nici o legătură cu duritatea chipului pe care-1 zărise deasupra ei pe cîmp. Şi fiindcă acum puteau să se întoarcă la nivelul relaţiei lor din maşină, pe drumul de ieşire din Londra. Atitudinea lui după ce o posedase pe cîmp anulase pur şi simplu totul. Ba bine că nu se întîmplase nimic, dacă aşa avea de gînd să creadă el!

Mai tîrziu, Paul avea să-i spună:
— Cînd te-am sunat, după ce te-ai repezit în casă, ai venit pur şi simplu, aveai nevoie doar de puţină muncă de convingere.

După care rîdea. Ella detesta nuanţa acelui rîset. În asemenea momente, Paul afişa un surîs trist, timid şi trist, un surîs de libertin, jucînd rolul unui libertin ca să-şi poată bate joc de sine însuşi. Totuşi, Ellei i se părea că îi reuşeau ambele ipostaze, fiindcă nemulţumirea lui era autentică. Aşa că, în asemenea momente, mai întîi zîmbea la parodia libertinului, după care schimba repede subiectul. I se părea că, în acele momente, Paul căpăta o altă personalitate, nu mai era el. Ella era însă sigură că nu era personalitatea lui – se desfăşura la un nivel care nu numai că n-avea nimic de-a face cu simplitatea şi naturaleţea apropierii lor, ci o şi trăda atît de tare încît ei nu-i mai rămînea altceva de făcut decît s-o ignore. Altminteri ar fi trebuit să se despartă de el.

Pînă la urmă, nu s-au dus la film, ci într-un cafe-bar, unde el i-a povestit despre munca lui de la spital. Avea două slujbe la două spitale diferite. Într-un loc, era psihiatru consultant, iar în celălalt făcea muncă de reorganizare:
— Încerc să transform un balamuc în ceva mai civilizat. Şi cu cine trebuie să mă confrunt? Cu publicul? Nu, dimpotrivă, cu doctorii de modă veche...

Povestirile lui aveau două subiecte. Primul era înfumurarea plină de ifose a stratului de mijloc al instituţiei spitaliceşti. Ella îşi dădea seama că toate criticile lui erau formulate din cel mai simplu punct de vedere în privinţa clasei sociale. Din ceea ce spunea Paul, se subînţelegea că prostia şi lipsa de imaginaţie erau trăsături ale clasei de mijloc, iar atitudinea lui progresistă şi eliberatoare se datora apartenenţei sale la clasa muncitoare. Ceea ce reflecta, firește, discursul Juliei şi criticile pe care Ella însăşi i le adresa doctorului West. Totuşi, de cîteva ori se trezi burzuluindu-se de indignare, de parcă pe ea ar fi criticat-o Paul. Iar cînd se întîmpla asta, revenea la amintirile din anii petrecuţi la bufet şi-şi spunea că, dacă n-ar fi trecut prin acea experienţă, n-ar mai fi fost în stare să observe clasa dominantă a ţării de dedesubt, prin ochii fetelor de la fabrică, ca un banc de peşti ciudaţi, văzuţi prin fundul sticlei unui acvariu. Cel de-al doilea subiect al lui Paul consta tocmai în inversarea celui dintîi şi era

marcat de o schimbare a întregii sale personalităţi atunci cînd îl aborda. În timpul depanării poveştilor critice, degaja o ironie maliţioasă şi satisfăcută. Însă cînd vorbea despre pacienţi era serios. Avea aceeaşi atitudine pe care o arătase ea faţă de „doamnele Brown" - ajunseseră deja să le dea acest nume generic tuturor petiţionarilor ei. Paul vorbea despre pacienţi cu o extraordinară delicateţe şi bunătate, dar şi cu o compasiune furioasă. Ceea ce îl înfuria era neajutorarea lor.

De-acum Ellei îi plăcea atît de mult de el încît, din punctul ei de vedere, întregul episod de pe cîmp nu avusese loc. Paul o duse acasă şi păşi pe hol, după ea, vorbind încă. Urcară scările, iar Ella îşi spuse: „Presupun că ar trebui să fac nişte cafea şi după aia o să plece". Erau gînduri sincere. Şi totuşi, cînd Paul făcu dragoste din nou cu ea, Ella îşi spuse din nou: „Da, e bine, fiindcă toată seara ne-am simţit foarte apropiaţi". După aceea, cînd el i se plîngea:

— Bineînţeles că ştiai c-o să fac dragoste cu tine din nou...

Ella îi răspundea:

— Ba nu, nu ştiam. Şi n-ar fi contat dacă n-ai fi făcut-o.

La care el îi răspundea fie „Ah, ce ipocrită!", fie „Atunci n-ai nici un drept să fii atît de inconştientă de motivele tale".

Prima noapte petrecută cu Paul Tanner a fost cea mai profundă experienţă pe care o avusese Ella cu un bărbat, atît de diferită de tot ceea ce cunoscuse înainte, încît tot trecutul deveni irelevant. Sentimentul i se părea atît de categoric încît, către zorii zilei următoare, cînd Paul o întrebă ce crede Julia despre „chestiile astea", Ella îi replică pe un ton imprecis:

— Ce chestii ?

— Săptămîna trecută, de pildă. Ai zis că ai adus un bărbat acasă după o petrecere.

— Eşti nebun, îi răspunse ea, rîzînd relaxată.

Stăteau pe întuneric. Ella se întoarse ca să-i vadă faţa; în lumina de la fereastră se zărea conturul întunecat al unui obraz, pe care se aşternea o expresie retrasă şi singuratică. Ella îşi zise în sinea ei: a alunecat în aceeaşi pasă de mai devreme. Dar de data aceasta, expresia lui nu o mai deranja, fiindcă simplitatea atingerii calde dintre coapsele lor făcea ca înstrăinarea de pe chipul lui să pară irelevantă.

— Şi ce spune Julia?

— Despre ce ?

— Ce-o să spună de dimineaţă ?

— De ce-ar trebui să spună ceva ?

— Înţeleg, zise el repede, după care se ridică şi adăugă: trebuie să mă duc acasă, să mă bărbieresc şi să-mi pun o cămaşă curată.

În acea săptămîna, Paul veni la ea în fiecare noapte, cînd Michael dormea deja. În fiecare dimineaţă pleca devreme, ca să-şi „ia o cămaşă curată".

Ella se simţea pe deplin fericită, plutind pe valul moale al renunţării la gînduri şi judecăţi. Atunci cînd Paul făcu o observaţie despre „personalitatea lui negativă", Ella se simţi atît de sigură de emoţiile ei încît îi răspunse:

— Of, ţi-am mai spus, eşti atît de prost că nu înţelegi nimic.

Cuvîntul „negativ" îi aparţinea Juliei, care îl folosise după ce îl zărise pe Paul pe scări:

— Chipul acela are ceva negativ şi plin de amărăciune.

Ella îşi spunea că, în curînd, Paul se va însura cu ea. Sau poate nu chiar curînd. Avea să se întîmple la vremea potrivită, iar el avea să ştie cînd sosea acea vreme. La urma urmei, căsnicia lui probabil că era inexistentă din moment ce putea să rămînă lîngă ea, noapte de noapte şi să se întoarcă acasă în zori, „să ia o cămaşă curată".

În duminica următoare, la o săptămîna după prima lor excursie la ţară, Julia îl duse din nou pe băieţel la prieteni, iar de această dată, Paul o duse pe Ella în Kew. Se aşezară pe iarbă în spatele unui tufiş protector de rododendron, cu copacii ridicîndu-se deasupra lor şi cu soarele

strecurîndu-se printre ramuri. Se ţineau de mînă. Adoptînd surîsul afectat de libertin, Paul îi zise:
— Vezi, deja sîntem ca un cuplu căsătorit de mult – ştim c-o să facem dragoste în pat la noapte, aşa că acum ne ţinem de mînă doar.
— Şi care-i problema? întrebă Ella, amuzată.
Paul se aplecă peste ea, privind-o direct în ochi. Ella îi surîse. Ştia că o iubea. Avea o încredere totală în el.
— Care-i problema? repetă Paul cu un soi de disperare comică. E îngrozitor. Iată-ne cum stăm amîndoi...
Felul în care stăteau amîndoi se oglindea pe chipul şi în ochii lui, aţintiţi asupra chipului ei cu o privire caldă.
—...şi iată cum ar fi dacă am fi căsătoriţi.
Ella simţi că îi îngheaţă sîngele în vine. Îşi spuse în sinea ei: Sper că nu-mi spune asta pe tonul de avertizare pe care îl folosesc bărbaţii cu femeile ! Nu poate să fie atît de josnic! Apoi zări vechea amărăciune pe chipul lui şi-şi spuse: Nu, nu asta face, slavă Domnului, acum poartă nu ştiu ce discuţie cu sine însuşi. Iar lumina dinăuntrul ei se aprinse la loc. îi zise:
— Dar tu nu eşti însurat. Nu poţi să numeşti relaţia aia o căsnicie. Nu dai niciodată ochii cu soţia ta.
— Ne-am căsătorit cînd aveam amîndoi douăzeci de ani. Ar trebui să dea o lege împotriva acestor mariaje, adăugă Paul, cu acelaşi umor disperat, sărutînd-o.
Apoi, cu buzele lipite de gîtul ei, continuă:
— Ai ştiut ce faci cînd nu te-ai măritat, Ella. Fii deşteaptă şi nu te mărita.
Ella zîmbi, în timp ce-şi spunea, în sinea ei: Deci m-am înşelat, pînă la urmă. Tocmai asta face, spunîndu-mi că nu pot să cer mai mult de la el. Se simţi respinsă cu totul, în timp ce Paul stătea încă întins lîngă ea, cu mîinile pe braţele ei; Ella simţea căldura acelor mîini strecurîndu-i-se prin tot trupul, iar ochii lui, calzi şi plini de dragoste pentru ea, o fixau de la cîţiva centimetri mai sus. Îi zîmbea.
În acea noapte, odată ajunşi în pat, făcu dragoste cu el în mod automat, limitîndu-se doar la mecanica reacţiilor. Era o experienţă diferită de cele din celelalte nopţi. I se păru că el nu-şi dădea seama, iar după aceea rămaseră, ca de obicei, strîns îmbrăţişaţi. Ella se simţea deznădăjduită şi înspăimîntată.
A doua zi, avu o discuţie cu Julia, care, în tot acel timp, nu deschisese gura să spună nimic în privinţa nopţilor petrecute de Paul în casă.
— E însurat. E însurat de treisprezece ani. E genul de căsnicie în care nu contează că el nu-şi petrece nopţile acasă. Au doi copii.
Julia răspunse printr-o grimasă neutră şi aşteptă.
— Problema e că nu sînt deloc sigură... şi mai e şi Michael.
— Care-i atitudinea lui faţă de Michael ?
— Nu l-a văzut decît o singură dată, preţ de o clipă. Vine tîrziu - ştii şi tu asta. Şi pleacă înainte să se trezească Michael. Ca să-şi ia o cămaşă curată de acasă.
La care Julia rîse, iar Ella i se alătură şi ea.
— Ce femeie extraordinară trebuie să fie soţia lui, zise Julia. Vorbeşte vreodată despre ea?
— Mi-a zis că s-au căsătorit prea tineri. După care el a plecat pe front, iar de-atunci n-a făcut altceva decît să aibă aventuri.
— Nu sună prea bine, răspunse Julia. Şi tu ce simţi faţă de el?
În acel moment, Ella nu simţea altceva decît un val de disperare rece şi dureroasă. Pentru nimic în lume n-ar fi putut să accepte fericirea lor alături de atitudinea lui, pe care ea o considera cinică. Era cuprinsă de un soi de panică. Julia o cerceta cu agerime.
— Prima dată cînd l-am văzut, mi-am spus: are o faţă atît de încordată şi de nefericită.
— Nu e deloc nefericit, răspunse Ella repede.

Apoi, dîndu-şi seama că îl apărase din instinct şi în mod iraţional, rîse de propria reacţie şi zise:
— Mă rog, da, există aşa ceva în el, un fel de amărăciune. Dar apoi mai e şi munca lui, care îi place. Aleargă din spital în spital şi spune poveşti minunate despre ce face acolo; şi apoi mai e şi modul în care vorbeşte despre pacienţii lui – îi pasă cu adevărat. Şi noaptea stă cu mine şi ai zice că nu simte niciodată nevoia să doarmă.
Ella roşi, dîndu-şi seama că îl lăuda.
— Mă rog, e adevărat, zise ea, urmărind din ochi surîsul Juliei. Şi pe urmă, dimineaţa, iese valvîrtej din casă, după ce n-a apucat să doarmă mai deloc, şi se duce să-şi ia cămaşa curată şi, probabil, să stea puţin la taclale cu nevastă-sa despre una sau alta. Energie. Energia nu înseamnă nefericire. La o adică, nu înseamnă nici amărăciune. Nu există nici o legătură între ele.
— Mă rog, făcu Julia. În cazul ăsta, mai bine aştepţi să vezi ce se întîmplă, nu crezi?
În noaptea aceea, Paul se arătă şăgalnic şi foarte tandru.
Ca şi cum şi-ar cere scuze, îşi spuse Ella. Durerea i se topi. Dimineaţa, cînd se trezi, revenise la starea de fericire. În timp ce se îmbrăca, Paul îi zise:
— Nu pot să vin diseară, Ella.
— Nu-i nimic, îi răspunse ea, fară teamă.
Insă el continuă, rîzînd:
— La urma urmei, trebuie să-mi mai văd şi eu copiii.
Replica lui lăsa să se înţeleagă că ar fi acuzat-o pe ea că-1 ţinuse departe de copii în mod intenţionat.
— Dar nu te-am oprit eu să-i vezi.
— Ba da, ba da, ai făcut-o, spuse Paul pe un ton melodios.
O sărută uşor pe frunte, rîzînd. Ella îşi spuse că aşa îşi săruta toate femeile înainte să le părăsească pentru totdeauna. Da. Nu-i păsa de ele, dar rîdea şi le săruta pe frunte. Şi, dintr-odată, în minte i se înfiripă o imagine la care se holbă, mută de uimire. Îl văzu punînd bani pe o poliţă de şemineu. Însă Paul nu era, din cîte îşi dădea seama ea, genul de bărbat care ar fi plătit o femeie. Totuşi, îl vedea clar, cu ochii minţii, punînd bani pe o poliţă de şemineu. Da. Era ceva latent din atitudinea lui. Şi cu ea, Ella... Dar ce-are asta de-a face cu toate ceasurile pe care le-am petrecut împreună, cînd fiecare privire şi mişcare a lui îmi spunea că mă iubeşte? (Căci faptul că Paul îi spusese, în repetate rînduri, că o iubeşte nu însemna nimic sau, mai bine zis, n-ar fi însemnat nimic dacă nu i-ar fi fost confirmat prin modul în care o atingea şi prin căldura vocii lui.) în acel moment, înainte să plece, Paul spuse, cu grimasa lui minusculă şi îndurerată:
— Deci eşti liberă diseară, Ella.
— Cum adică „liberă"?
— Ah... liberă să te întîlneşti cu ceilalţi iubiţi ai tăi; i-ai cam neglijat, nu-i aşa?
După ce-şi lăsă copilul la grădiniţă, Ella se duse la redacţie, avînd senzaţia că îi intrase frigul în oase, în adîncul sufletului. Tremura uşor, deşi era o zi călduroasă. De cîteva zile, se lăsase prea absorbită de fericirea ei şi nu mai păstrase legătura cu Patricia. Acum se apropie din nou cu uşurinţă de femeia mai în vîrstă. Patricia fusese măritată vreme de unsprezece ani, pînă cînd soţul ei o părăsise pentru o femeie mai tînără. Atitudinea ei faţă de bărbaţi consta într-un cinism galant, amabil şi spiritual, lucru care o deranja pe Ella, fiindcă îi era străin. Patricia avea pe la cincizeci şi ceva de ani, locuia singură şi avea o fiică adultă. Ella ştia că Patricia era o femeie curajoasă, însă nu-i plăcea să se gîndească prea atent la ea, fiindcă dacă s-ar fi identificat cu ea, chiar şi din simpatie, ar fi însemnat să-şi reteze nişte posibilităţi. Sau cel puţin asta era impresia ei. În acea zi, Patricia o servi cu un comentariu sec despre un coleg care se despărţea de nevastă, iar Ella îi răspunse urît. Mai tîrziu, se întoarse în cameră şi-şi ceru scuze, pentru că o jignise pe Patricia. Ella se simţea mereu în dezavantaj în faţa ei, nu-i

păsa de şefa ei atît de mult pe cît ştia că-i pasă Patriciei de ea. Ştia că ea reprezenta un fel de simbol pentru Patricia, poate chiar un simbol al propriei tinereţi. (însă Ella nu voia să se gîndească la asta, i se părea periculos.) Aşa că se hotărî să stea cu Patricia, vorbind şi glumind, şi observă, cu groază, lacrimi în ochii şefei sale. În acel moment văzu, cu claritate, o femeie de vîrstă mijlocie, plinuţă, amabilă, elegantă, cu haine din revistele de modă care păreau un soi de uniformă, cu ghemotocul ei galant de bucle cenuşii vopsite şi cu acei ochi – duri cînd venea vorba de muncă, blînzi faţă de Ella. În timp ce se afla cu Patricia, o sună editorul unei reviste care-i publicase o povestire. Bărbatul o întrebă dacă nu era disponibilă să ia prînzul împreună. Ella îi răspunse că da, zăbovind în gînd asupra cuvîntului „disponibilă". Fiindcă, în ultimele zece zile, nu se simţise disponibilă. Nici acum nu se simţea disponibilă, ci mai curînd detaşată, ca şi cum ar fi plutit pe valurile voinţei altcuiva - a lui Paul. Editorul respectiv a vrut să se culce cu ea, iar Ella îl refuzase. Acum i se părea foarte probabil să se culce cu el. De ce nu? Cu ce-ar fi schimbat asta lucrurile ? Editorul respectiv era un bărbat inteligent şi atrăgător, însă o dezgusta ideea atingerii lui. Nu avea nici un strop din acea căldură instinctivă faţă de o femeie, acea atracţie şi simpatie faţă de femei pe care Ella o simţise la Paul. Şi tocmai de aceea s-ar fi culcat cu el; de-acum n-ar mai fi putut să lase să o atingă nici un bărbat pe care îl considera atrăgător. Însă s-ar fi zis că lui Paul nu-i păsa nicidecum; glumise pe seama „bărbatului cu care se întorsese ea acasă de la petrecere", de parcă i-ar fi plăcut ceea ce făcuse Ella. Prea bine, atunci; prea bine - dacă asta voia el, ei nu-i păsa deloc. Aşa că se duse la prînz, aranjîndu-se cu grijă, într-o dispoziţie sfidătoare şi dezgustată la adresa întregii lumi.

Prînzul a fost ca de obicei - scump, iar Ellei îi plăcea mîncarea bună. Editorul se dovedi amuzant, iar Ellei îi plăcu conversaţia lui. Reveni cu uşurinţă la relaţia ei intelectuală obişnuită cu el, iar între timp îl urmărea cu privirea, spunîndu-şi că i se părea de neconceput să poată face dragoste cu el. Şi totuşi, de ce nu? Doar îi plăcea de el. Şi atunci? Şi cum rămînea cu dragostea? Insă dragostea era un miraj aflat în proprietatea revistelor de femei; n-ar fi putut să folosească cuvîntul „dragoste" pentru a se referi la un bărbat căruia nu-i păsa dacă ea se mai culca şi cu alţii sau nu. Însă dacă vreau să mă culc cu bărbatul din faţa mea, ar trebui să fac ceva în privinţa asta, îşi zise Ella. Însă nu ştia ce să facă: îl respinsese atît de des, încît de-acum el se aştepta să fie respins. După prînz, cînd se aflau pe trotuar, Ella se simţi eliberată dintr-odată: ce prostii, bineînţeles că n-avea să se culce cu el, avea să se întoarcă imediat în redacţie şi cu asta basta. Apoi văzu două prostituate în pragul unei uşi şi-şi aminti cum şi-l închipuise pe Paul în acea dimineaţă. Aşa că, atunci cînd editorul îi spuse „Ella, mi-aş dori aşa de mult să...", ea îl întrerupse cu un surîs şi-i zise:
— Atunci du-mă acasă. Nu, nu la mine, ci la tine.

Fiindcă de-acum n-ar fi suportat prezenţa altui bărbat în afară de Paul în patul ei. Bărbatul acesta era însurat, aşa că o duse în garsoniera lui. Avea o casă la ţară, unde îşi ţinea soţia şi copiii, iar garsoniera o folosea pentru aventuri precum cea cu Ella. În tot timpul în care rămase dezbrăcată lîngă el, se gîndi la Paul. Probabil că e nebun. Ce fac eu cu un nebun ? Chiar îşi închipuie că aş putea să mă culc cu altul cînd sînt cu el? N-are cum să creadă aşa ceva. Între timp, era cît putea de drăguţă cu acest tovarăş inteligent al prînzurilor ei intelectuale, care întîmpina dificultăţi - iar Ella ştia asta fiindcă nu-l dorea cu adevărat, deci era vina ei, deşi el se învinovăţea singur. Aşa că se hotărî să-i facă pe plac, spunîndu-şi că el n-avea de ce să se simtă prost doar pentru că ea săvîrşea crima de a se culca cu un bărbat care nu dădea doi bani pe ea. Şi cînd se termină totul, ea trecu pur şi simplu cu vederea întregul incident. Nu însemnase absolut nimic. Totuşi, rămase vulnerabilă, cuprinsă de o nefericire disperată şi tremurînd din nevoia de a plînge. De fapt, tînjea după Paul. Care o sună a doua zi să-i spună că nu putea să vină nici în acea seară. De-acum, nevoia de Paul se intensificase atît de mult, încît Ella îşi spuse că nu mai conta cîtuşi de puţin - bineînţeles că el trebuia să lucreze sau să se întoarcă acasă la copiii lui.

În seara următoare, cînd se reîntîlniră, amîndoi îşi ridicaseră zidurile de apărare. După cîteva minute, acestea dispăruseră cu totul, iar Ella şi Paul se aflau din nou împreună.
La un moment dat, în acea noapte, el îi zise:
— Ce ciudat, nu-i aşa, chiar e adevărat că, atunci cînd iubeşti o femeie, nu înseamnă nimic dacă te culci cu alta.

Ea nu îl auzi în acel moment - undeva în interiorul ei începuse să funcţioneze un mecanism care o împiedica să-l audă atunci cînd făcea observaţii care o puteau face nefericită. Însă auzi cuvintele a doua zi, cînd îi reveniră brusc în minte şi le ascultă. Deci, în acele două nopţi, trăise şi el experienţa de a se culca cu altcineva, cu acelaşi rezultat ca şi ea. Îşi recapătă dintr-odată toată siguranţa şi încrederea în el. Apoi el începu s-o întrebe ce făcuse în acele două zile. Ella îi zise că luase prînzul cu un editor care-i publicase o povestire.
— Ţi-am citit o povestire. Mi s-a părut destul de bună.

I-o spusese pe un ton îndurerat, de parcă ar fi preferat ca povestirea ei să fi fost proastă.
— Păi de ce să nu fie bună? întrebă ea.
— Presupun că era vorba de soţul tău, George.
— În parte, nu întru totul.
— Şi editorul ăsta?

Preţ de o clipă, Ella se gîndi să-i spună: Am avut aceeaşi experienţă ca şi tine. Dar apoi se răzgîndi: Dacă el e în stare să se frămînte din cauza unor lucruri care nu s-au întîmplat niciodată, ce-ar zice dacă i-aş spune că m-am culcat cu acel bărbat? Deşi n-am făcut-o, n-a contat, n-a fost deloc acelaşi lucru.

Ulterior, Ella ajunse la concluzia că relaţia lor (nu folosea niciodată cuvîntul „aventură") începuse din acel moment - cînd amîndoi îşi puseseră la încercare reacţiile în faţa altor persoane şi-şi dăduseră seama că ceea ce simţeau unul pentru celălalt îi lăsa pe ceilalţi lipsiţi de importanţă. Aceea a fost singura dată cînd Ella 1-a înşelat pe Paul, deşi ei nu i se părea că ar fi contat. Totuşi, se simţea nefericită că o făcuse, fiindcă acea scăpare avea să devină un soi de cristalizare a tuturor acuzaţiilor formulate de Paul la adresa ei mai tîrziu. După aceea, Paul veni la ea aproape în fiecare noapte, iar cînd nu putea să ajungă, Ella ştia că nu era din cauză că n-ar fi vrut. Sosea tîrziu, din cauza slujbei şi din cauza copilului. O ajuta cu scrisorile de la „dna. Brown", iar ei îi făcea mare plăcere să lucreze cu el pentru a-i ajuta pe acei oameni pentru care, cîteodată, putea face cîte ceva.

Ella nu se gîndea deloc la soţia lui. Cel puţin, nu la început.

Singura ei grijă, la început, era Michael. Băieţelul îşi iubise din tot sufletul tatăl, care între timp se recăsătorise şi trăia în America. Era normal să-şi îndrepte afecţiunea către noul bărbat. Insă Paul înlemnea cînd Michael îl cuprindea cu braţele sau cînd dădea fuga să-1 întîmpine la sosirea acasă. Ella îl privea cum încremenea instinctiv, rîzînd cu jumătate de gură, după care îi intra în funcţiune mintea (mintea doctorului de suflete, care analiza cum ar fi fost mai bine să abordeze situaţia). Cu mare grijă, îi dădea la o parte braţele lui Michael şi-i vorbea uşurel, de parcă ar fi fost om mare. Iar Michael reacţiona bine. Pe Ella o durea să-şi vadă băieţelul, lipsit de afecţiune masculină, reacţionînd printr-o atitudine adultă, serioasă, răspunzînd la întrebări serioase. Din sufletul lui fusese retezată afecţiunea spontană, pe care o mai păstra doar pentru ea, care era caldă şi sensibilă în atingeri şi cuvinte, însă faţă de Paul, faţă de lumea bărbaţilor, afişa o reacţie responsabilă, calmă şi serioasă. Uneori Ella intra puţin în panică: Îi fac rău lui Michael, asta o să-i facă rău. N-o să mai aibă niciodată o reacţie firească şi cordială faţă de un bărbat. După care îşi zicea: Nu prea cred aşa ceva. Probabil că îi face bine că sînt fericită, probabil că-i face bine că sînt o femeie adevărată, în cele din urmă. Aşa că Ella nu-şi făcu griji prea mult timp, iar instinctele îi spuseră să nu şi le facă. Se lăsă cuprinsă de dragostea lui Paul pentru ea şi nu se mai gîndi la toate astea. Ori de cîte ori se trezea analizîndu-şi obiectiv relaţia, din punctul de vedere al celor din afară, se simţea înspăimîntată şi cinică. Aşa că renunţă s-o mai facă. Trăia de pe o zi pe alta şi nu mai privea înainte.

*

Cinci ani.

Dacă aş scrie eu acest roman, subiectul sau motivul principalul ar zace ascuns la început, trecînd încet în prim-plan. Motivul soţiei lui Paul - cea de-a treia parte integrantă a relaţiei. La început Ella nu se gîndeşte la ea. Trebuie să facă un efort conştient ca să nu se gîndească la ea. In acel moment îşi dă seama că are o atitudine vrednică de dispreţ faţă de acea femeie, pe care nici măcar n-o cunoaşte: se simte victorioasă în faţa ei, încîntată că i 1-a răpit pe Paul. În momentul în care conştientizează pentru prima oară această emoţie, Ella rămîne atît de îngrozită şi de copleşită de ruşine, încît îşi reprimă imediat impresia. Totuşi, umbra acestei terţe persoane creşte din nou, iar Ellei îi e imposibil să nu se mai gîndească la ea. Se gîndeşte foarte mult la femeia invizibilă la care se întoarce Paul (şi la care se va întoarce mereu), iar de această dată nu mai simte triumf, ci invidie. O invidiază, încet, fără să vrea, îşi construieşte în minte imaginea unei femei senine, calme, lipsite de gelozie, lipsite de invidie şi de pretenţii, o femeie autosuficientă, care-şi găseşte fericire în resurse lăuntrice, dar care e oricînd gata să ofere fericire dacă i se cere. Ellei îi dă prin cap (însă mult mai tîrziu, după vreo trei ani) că a construit o imagine remarcabilă, din moment ce nu corespunde deloc celor spuse de Paul despre soţia lui. Deci de unde provine această imagine? încetul cu încetul, Ella pricepe că femeia închipuită e ea, aşa cum şi-ar dori să fie, acea femeie e propria sa umbră, tot ceea ce ea nu e. Fiindcă de-acum e conştientă şi înfricoşată de dependenţa ei totală de Paul. Fiecare fibră din corpul ei e întreţesută cu el şi nu-şi mai poate imagina viaţa fără el. Simpla idee de a trăi fără el îi stîrneşte o senzaţie de spaimă neagră şi rece, care o înghite cu totul, aşa că nu se gîndeşte la asta. Ajunge să-şi dea seama că se agaţă de această imagine a celeilalte femei - a treia persoană - ca de un lucru menit să-i ofere siguranţă sau protecţie pentru sine însăşi.

Cel de-al doilea motiv se supune, de fapt, primului, deşi rămîne ascuns pînă la sfîrşitul romanului: gelozia lui Paul. Gelozia se intensifică şi e legată de ritmul retragerii lui lente. Paul o acuză pe Ella, mai în glumă, mai în serios, că se culcă cu alţii. Într-o cafenea, o acuză că-i face ochi dulci unui bărbat pe care ea nici nu 1-a băgat în seamă. Pentru început, Ella rîde de el. Cu timpul, gelozia lui îi lasă un gust amar, însă ea îşi înăbuşă de flecare dată amărăciunea, care i se pare prea periculoasă. Apoi, cînd ea reuşeşte să înţeleagă imaginea pe care şi-a creat-o despre cealaltă femeie - senină etc. -, îşi pune întrebări asupra geloziei lui Paul şi ajunge să se gîndească la ce înseamnă această gelozie – nu din amărăciune, ci ca s-o înţeleagă. Îi dă prin cap că umbra lui Paul, celălalt bărbat pe care şi-1 imaginează el, e un libertin care se detestă, un bărbat liber, degajat şi lipsit de inimă. (Acesta e şi rolul pe care îl joacă uneori cu ea, bătîndu-şi joc de sine.) Deci, asta înseamnă că, prin apropierea de Ella, într-o relaţie serioasă, libertinul din Paul a fost surghiunit, dat la o parte, iar acum stă în culisele personalităţii lui, nefolosit temporar, aşteptînd să revină pe scenă. Iar Ella zăreşte acum, alături de femeia înţeleaptă, senină şi calmă - umbra ei - conturul acestui fustangiu compulsiv, care se detestă pe sine însuşi. Aceste două personaje discordante se deplasează unul pe lîngă altul, ţinînd pasul cu Ella şi cu Paul. După care vine un moment (însă chiar la sfîrşitul romanului, în punctul culminant) cînd Ella îşi spune: „Umbra lui Paul, bărbatul pe care îl vede el pretutindeni, chiar şi în imaginea unui bărbat pe care eu nici măcar nu l-am băgat în seamă, e acest libertin aproape demn de un spectacol de revistă. Ceea ce înseamnă că, atunci cînd e cu mine, Paul îşi foloseşte latura «pozitivă»". (în exprimarea Juliei). „Cu mine e bun. Dar eu am drept umbră o femeie bună, matură, puternică şi nepretenţioasă. Ceea ce înseamnă că eu, cu el, îmi folosesc latura «negativă». Deci această amărăciune pe care o simt crescînd în mine, care se ridică împotriva lui, e o ridiculizare a adevărului. De fapt, Paul e mai bun decît mine în această relaţie. O demonstrează aceste personaje invizibile care ne ţin companie tot timpul."

Motive secundare. Romanul ei. Paul o întreabă ce scrie şi ea îi povesteşte. Fără tragere de inimă, fiindcă ori de cîte ori se referă la textele Ellei, vocea lui Paul e încărcată de neîncredere. Ea îi spune:
— E un roman despre sinucidere.
— Şi ce ştii tu despre sinucidere?
— Nimic. Eu doar scriu romanul.

(Faţă de Julia, glumeşte tăios, spunînd că Jane Austen îşi ascundea romanele sub sugativă cînd intra cineva în cameră; citează dictonul lui Stendhal cum că orice femeie sub cincizeci de ani care scrie ar trebui s-o facă la adăpostul unui pseudonim.)

În următoarele zile, Paul îi deapănă poveşti despre pacienţii lui cu tendinţe sinucigaşe. Ellei îi ia mult timp să-şi dea seama că el o face fiindcă o crede prea naivă şi ignorantă ca să scrie despre sinucidere. (Iar ea chiar îi dă dreptate.) Paul o instruieşte. Ea începe să-şi ascundă textele de el. Spune că nu-i pasă „să fie scriitoare, vrea doar să scrie cartea, să vadă ce se întîmplă". Se pare că asta n-are nici o noimă în ochii lui Paul, care începe să se plîngă că Ella îi foloseşte cunoştinţele profesionale ca să obţină date concrete pentru roman.

Motivul Juliei. Lui Paul nu-i place relaţia Ellei cu Julia, considerînd-o o alianţă împotriva lui, şi produce glume în jargon profesional despre aspectele lesbiene ale acestei prietenii. La care Ella răspunde că, în acest caz, prieteniile lui cu bărbaţii sînt homosexuale! însă Paul spune că ea n-are deloc simţul umorului. La început, instinctul îi spune Ellei să o sacrifice pe Julia de dragul lui Paul, însă, ulterior, prietenia lor chiar se schimbă şi devine critică la adresa lui Paul. Conversaţiile celor două femei sînt complexe, pline de priviri critice, implicit critice la adresa bărbaţilor. Totuşi, Ella nu crede că prin această abordare îl trădează pe Paul, fiindcă aceste conversaţii provin dintr-o lume diferită - lumea analizelor complexe n-are nimic de-a face cu sentimentele ei faţă de Paul.

Motivul dragostei de mamă pe care i-o poartă Ella lui Michael. Se străduieşte tot timpul să-1 facă pe Paul să-i fie tată băiatului şi dă greş de fiecare dată. Iar Paul îi spune:
— O să ajungi să te bucuri de asta, o să vezi că am dreptate.

Ceea ce nu poate însemna decît: După ce o să te părăsesc, o să te bucuri că n-am stabilit o relaţie apropiată cu fiul tău. Aşa că Ella preferă să nu-1 asculte.

Motivul atitudinii lui Paul faţă de profesia sa, care e caracterizat de un clivaj. Paul îşi ia munca cu pacienţii în serios, dar ridiculizează jargonul pe care îl foloseşte. De exemplu, poate să spună o poveste despre un pacient, foarte subtilă şi profundă, însă folosind limbajul literaturii şi al emoţiei. Apoi se apucă să analizeze aceeaşi anecdotă în termeni psihanalitici, conferindu-i o dimensiune diferită. După care, peste cinci minute, trece la cea mai inteligentă şi ironică parodiere a termenilor pe care tocmai i-a folosit pe post de etalon pentru a analiza criteriile literare şi adevărurile emoţionale. Şi, în fiecare moment, în fiecare personalitate — literară, psihanalitică, în cea a omului care se îndoieşte de toate sistemele de gîndire ce se socotesc decisive — se menţine serios şi se aşteaptă ca Ella să-1 accepte cu totul în respectiva ipostază; şi se simte jignit cînd ea încearcă să facă legătura între aceste personalităţi existente în el.

Viaţa lor împreună se umple de expresii şi simboluri. „Dna. Brown" e numele dat pacienţilor lui şi femeilor care-i cer Ellei ajutorul.

„Prînzurile tale literare" e expresia folosită de el pentru infidelităţile ei, pe care o foloseşte uneori cu umor şi alteori serios.

„Tratatul tău despre sinucidere" — romanul ei, atitudinea lui faţă de roman. Şi totodată o altă expresie care devine din ce în ce mai importantă, deşi atunci cînd el o foloseşte pentru prima oară, ea nu-şi dă seama că reflectă o atitudine atît de înrădăcinată în el.

„Amîndoi sîntem supuşi la chinuri sisifice." Aceasta e expresia pe care o foloseşte el pentru a da glas situaţiilor pe care le consideră eşecuri proprii. Eforturile lui de a-şi depăşi originile sărace, de a cîştiga burse, de a căpăta cele mai înalte titluri medicale provin din ambiţia de a fi

un om de ştiinţă creativ. Însă de-acum ştie că nu va fi niciodată acest om de ştiinţă original. Iar acest defect este cauzat, parţial, de latura lui cea mai bună, de compasiunea lui constantă şi neabătută faţă de cei săraci, de cei neştiutori de carte, de cei bolnavi. I-a ales întotdeauna pe cei slabi, chiar şi atunci cînd ar fî trebuit să aleagă biblioteca sau laboratorul. De-acum n-o să mai fie nicicînd un descoperitor sau un deschizător de noi drumuri. A devenit un om care se confruntă cu un director de spital reacţionar, provenit din rîndurile clasei de mijloc, care vrea să-şi ţină pacienţii sub cheie sau în cămăşi de forţă.
— Noi doi, Ella, noi sîntem rataţii. Ne petrecem viaţa străduindu-ne să-i facem pe oamenii ceva mai proşti decît noi să accepte adevăruri pe care oamenii de seamă le-au ştiut dintotdeauna. Au ştiut de mii de ani că dacă bagi un bolnav la carceră îi înrăutăţeşti starea. Au ştiut de mii de ani că orice sărac care se teme de proprietarul casei sale şi de poliţie e un sclav. Au ştiut-o. O ştim şi noi. Însă o ştie oare şi marea masă luminată a poporului britanic ? Nu. E datoria noastră, Ella, a ta şi a mea, să le-o spunem. Fiindcă oamenii de seamă sînt prea însemnaţi ca să se deranjeze cu aşa ceva. Ei sînt deja pe cale să descopere cum să colonizeze planeta Venus şi să ducă irigaţiile pe Lună. Asta e ceea ce contează în epoca noastră. Noi doi sîntem supuşi la chinuri sisifice. Toată viaţa, noi doi ne vom investi toată energia şi talentul ca să împingem o stîncă mare pe un munte. Stânca reprezintă adevărul pe care oamenii de seamă îl cunosc din instinct, iar muntele e prostia omenirii. Noi împingem stînca. Uneori îmi doresc să fi murit înainte să primesc această slujbă pe care mi-am dorit-o atît de mult - mi se părea ceva creativ. Cum îmi petrec timpul ? Spunîndu-i doctorului Shackerly, un omuleţ speriat din Birmingham care-şi intimidează soţia fiindcă nu ştie cum să iubească o femeie, că trebuie să deschidă uşile în spitalul lui, că nu trebuie să-i ţină pe bieţii bolnavi încuiaţi într-o celulă căptuşită cu piele albă punctată cu nasturi şi să-i lase în întuneric, trebuie să-i spun ce prosteşti sînt cămăşile de forţă. Aşa îmi petrec eu zilele. Iar tratarea bolilor cauzate de o societate atît de proastă încît... Şi tu, Ella. Tu le spui nevestelor de muncitori care sînt la fel de bune ca patronii lor să preia stilul şi mobilierul adus la modă de oameni de afaceri care se folosesc de snobism ca să facă bani. Le spui bietelor femei care sînt sclavele prostiei tuturor să iasă din casă, să se înscrie într-un club de societate sau să adopte orice fel de hobby sănătos ca să uite de faptul că nu le iubeşte nimeni. Iar dacă hobby-ul sănătos nu funcţionează — şi de ce ar funcţiona, la o adică —, mă trezesc cu ele pe lista de pacienţi ambulatorii... Aş vrea să fi murit, Ella. Aş vrea să fi murit. Nu, bineînţeles că nu pricepi asta, îmi dau seama de pe faţa ta că nu înţelegi...

Din nou moartea. Moartea ieşită din roman şi intrată în viaţa ei. Totuşi, moartea ca formă de energie, fiindcă acest bărbat munceşte ca un nebun, dintr-o compasiune furioasă şi mînioasă, acest bărbat care spune că-şi doreşte să fi murit nu ia nici o pauză de la munca lui pentru binele celor neajutoraţi.

E ca şi cum acest roman ar fi deja scris şi eu l-aş citi. Iar acum, cînd îl văd în întregime, observ un alt subiect, de care nu mi-am dat seama cînd l-am început. Subiectul este naivitatea. Momentul în care Ella îl cunoaşte pe Paul şi ajunge să-1 iubească, momentul în care începe să folosească cuvîntul „dragoste" marchează apariţia naivităţii.

Aşa că acum, analizîndu-mi retrospectiv relaţia cu Michael (am folosit numele iubitului meu din viaţa reală pentru fiul fictiv al Ellei, cu zîmbetul minuscul şi prea dornic al unui pacient care-i oferă unui psihoterapeut dovezile pe care acesta le aştepta, dar pe care pacientul le consideră, cu convingere, irelevante), îmi dau seama, mai presus de toate, de naivitatea mea. Orice persoană inteligentă ar fi putut să prevadă sfîrşitul acestei aventuri încă de la începutul său. Şi totuşi eu, Anna, am refuzat să-1 văd, aşa cum a făcut şi Ella cu Paul. Paul a creat-o pe Ella, pe Ella cea naivă. A distrus-o pe Ella cea ştiutoare, prevăzătoare, versată şi i-a adormit iarăşi şi iarăşi inteligenţa, ba chiar cu complicitatea ei deplină, astfel încît Ella a ajuns să plutească misterios pe valurile iubirii pentru el, prin naivitatea ei care e un alt cuvînt menit

să exprime o credinţă creativă spontană. Iar cînd neîncrederea lui Paul în sine a distrus-o pe această femeie îndrăgostită, care, prin urmare, a început să gîndească, Ella a purces la lupta de întoarcere la naivitate.

Acum, cînd mă simt atrasă de un bărbat, sînt în stare să analizez profunzimea unei posibile relaţii cu el în funcţie de gradul în care se reface în mine Anna cea naivă.

Uneori, cînd eu, Anna, privesc înapoi, îmi vine să rîd în hohote. E rîsul îngrozitor şi invidios al cunoaşterii în faţa inocenţei. Acum aş fi incapabilă de o asemenea încredere. Eu, Anna, n-aş începe niciodată o aventură cu Paul. Sau cu Michael. Sau, mai bine zis, aş începe o aventură, dar doar atît, ştiind exact ce s-ar întîmpla; aş începe o relaţie limitată, intenţionat stearpă.

Ceea ce a pierdut Ella în acei cinci ani a fost puterea de a crea din naivitate.

Sfîrşitul aventurii. Deşi Ella nu a folosit acest cuvînt atunci. L-a folosit mai tîrziu — şi cu amărăciune.

Mai întîi, Ella înţelege că Paul se desprinde de ea în momentul în care îşi dă seama că nu o mai ajută cu scrisorile. O întreabă:

— La ce bun ? Am de-a face cu văduva Brown toată ziua la spital. Nu pot face mare lucru, nu neapărat. Ajut şi eu pe unul sau pe altul. În cele din urmă, cei cu chinuri sisifice ca noi nu prea reuşesc să ajute pe nimeni. Doar ne închipuim că ajutăm. Psihiatrii şi asistenţa socială — e ca şi cum ai pune o compresă peste o suferinţă zadarnică.

— Paul, dar ştii că îi ajuţi.

— Îmi spun tot timpul: sîntem demodaţi cu toţii. Ce fel de doctor eşti cînd îţi vezi pacienţii ca pe nişte simptome ale unei maladii globale ?

— Dacă chiar ai crede asta, n-ai mai munci atît de mult.

Paul ezită un moment, după care îi dă lovitura:

— Ella, dar tu eşti amanta, nu soţia mea. De ce vrei să împărtăşesc cu tine toate problemele serioase din viaţa mea?

Ella se înfurie.

— Noapte de noapte, te culci în patul meu şi-mi povesteşti totul. Sînt soţia ta.

În timp ce o spune, îşi dă seama că semnează mandatul de sfîrşit al relaţiei lor. I se pare o dovadă îngrozitoare de laşitate că n-o spusese mai devreme. Paul reacţionează cu un hohot de rîs subţire, jignit şi cu un gest de retragere.

Ella îşi termină romanul, iar o editură acceptă să i-l publice. Ştie că e un roman destul de bun, dar nu senzaţional. Dacă ar trebui să-l citească, ar declara că e un roman modest şi sincer. însă Paul îl citeşte şi reacţionează cu un sarcasm complex. Îi spune:

— Mă rog, noi, bărbaţii, am putea foarte bine să renunţăm la viaţă.

Ella se sperie şi-l întreabă:

— Ce vrei să spui ?

Însă, izbucneşte în rîs din cauza tonului său dramatic, autoironic.

După care Paul renunţă la parodie şi-i spune cu mare seriozitate:

— Draga mea Ella, nu ştii care e marea revoluţie a epocii noastre ? Revoluţiile din Rusia, din China - astea nu înseamnă nimic. Adevărata revoluţie e cea dintre femei şi bărbaţi.

— Paul, dar asta nu înseamnă nimic pentru mine.

— Am văzut un film săptămîna trecută, m-am dus de unul singur, nu te-am luat şi pe tine, era un film pe care orice bărbat trebuie să-l vadă singur.

— Ce film?

— Ştiai că acum femeile pot să facă copii fără bărbaţi ?

— Dar pentru ce Dumnezeu ar face-o ?

— Poţi să pui gheaţă pe ovarele unei femei, de pildă. Şi poate rămîne gravidă. Omenirea nu mai are nevoie de bărbaţi.

Ella izbucneşte în rîs dintr-odată, cu toată încrederea!

— Şi ce femeie în toate minţile şi-ar dori gheaţă pe ovare, şi nu un bărbat?

Rîde şi Paul.

— Pentru că, lăsînd gluma la o parte, toate astea, Ella, reprezintă un semn al vremii noastre.

La care Ella exclamă:

— Doamne, Paul, dacă m-ai fi rugat, în orice moment din ultimii cinci ani, să facem un copil, aş fi fost atît de fericită.

Gestul instinctiv şi speriat de îndepărtare de ea. Apoi răspunsul premeditat şi prudent, în timp ce rîde:

— Ella, dar ăsta e principiul teoriei. Bărbaţii nu mai sunt necesari.

— Of, principiile, spuse Ella, rîzînd. Eşti nebun. Am spus-o dintotdeauna.

La care el răspunde pe un ton cumpătat:

— Mda, poate că ai dreptate. Tu eşti foarte întreagă la minte, Ella. Aşa ai fost dintotdeauna. Spui că sînt nebun. O ştiu şi eu. înnebunesc din ce în ce mai tare. Uneori mă întreb de ce nu mă încuie pe mine în locul pacienţilor mei. Iar tu devii din ce în ce mai întreagă la minte. Asta e puterea ta. Mai ai timp să-ţi pui gheaţă pe ovare.

La care ea exclamă, atît de jignită încît nu-i mai pasă cum pare din punctul lui de vedere:

— Eşti nebun. Dă-mi voie să-ţi spun că mai degrabă aş muri decît să fac un copil aşa. Nu ştii că de cînd te-am cunoscut am vrut să fac un copil cu tine? De cînd te-am cunoscut viaţa mea a fost atît de plină de bucurie încît...

Ella îi vede chipul, pe care se reflectă respingerea instinctivă a spuselor ei.

— Prea bine atunci. însă să zicem că ăsta-i motivul pentru care, în cele din urmă, se va dovedi că bărbaţii nu mai sînt necesari - fiindcă nu mai aveţi pic de încredere în ceea ce sînteţi...

De-acum, pe chipul lui Paul se citeşte uimirea şi tristeţea, dar Ella e pe culmile volubilităţii şi nu-i pasă.

— N-ai înţeles niciodată un lucru foarte simplu - e atît de simplu şi de banal că nu ştiu de ce nu înţelegi. Cu tine totul a fost doar fericire, tihnă şi bucurie, iar tu vorbeşti despre femei care-şi pun gheaţă pe ovare. Gheaţă. Ovare. Ce înseamnă toate astea? Mă rog, dacă vreţi să dispăreţi de pe faţa pămîntului, atunci faceţi-o, nu-mi pasă.

La care el îi spune, întinzînd braţele:

— Ella. Ella! Vino încoace.

Ella se duce la el, el o ia în braţe, dar după o clipă începe s-o tachineze:

— Dar vezi tu, aveam dreptate - la o adică, o recunoşti şi tu -, ne-aţi împinge pe toţi de pe marginea pămîntului rîzînd.

Sex. Pentru femei, dificultatea de a scrie despre sex vine din faptul că sexul e cel mai bun atunci cînd nu te gîndeşti la el, cînd nu-l analizezi. Femeile aleg în mod intenţionat să nu se gîndească la sex din punct de vedere practic. Se inflamează cînd bărbaţii discută despre sex, o fac din instinct de autoconservare : vor să conserve emoţia spontană care e esenţială pentru satisfacţia lor.

Pentru femei, sexul e, în esenţă, emoţional. De cîte ori s-a scris asta oare ? Şi totuşi, i se întîmplă uneori chiar şi celui mai intuitiv şi inteligent bărbat, cînd o femeie îl priveşte peste un abis: el n-a înţeles, ea se simte dintr-odată singură şi se grăbeşte să uite momentul, fiindcă, altminteri, ar trebui să se gîndească la el. Eu, stînd la bîrfe în bucătărie cu Julia şi Bob. Bob spune o poveste despre destrămarea unei căsnicii. Spune:

— Problema a fost sexul. Bietul nenorocit, are o sulă cît un ac.

Julia:

— Eu am crezut mereu că ea nu-l iubea.

Bob, crezînd că ea nu l-a auzit:

— Nu, el şi-a făcut dintotdeauna griji că o are prea mică.

Julia:

— Dar ea nu l-a iubit niciodată, oricine şi-ar fi dat seama de asta doar privindu-i împreună.

Bob, de-acum niţel exasperat:

— Nu e vina lor, bieţi idioţi ce sînt, natura le-a dejucat demersurile încă de la bun început.

Julia:

— Ba bineînţeles că-i vina ei. Dacă nu-l iubea, n-ar fi trebuit să se mărite niciodată cu el.

Bob, deranjat de prostia ei, se avîntă într-o îndelungă explicaţie tehnică, timp în care ea se uită la mine, oftează, zîmbeşte şi dă din umeri. După cîteva minute, din moment ce Bob insistă, Julia îl întrerupe cu o glumă acră, nevrînd să-l lase să continue.

În ceea ce mă priveşte pe mine, Anna, mi se pare remarcabil că, pînă în momentul în care m-am apucat să scriu despre sex, n-am analizat niciodată acest aspect al relaţiei mele cu Michael. Totuşi, în cei cinci ani a existat o evoluţie cît se poate de clară, care se conturează în memoria mea ca o linie curbă într-un grafic.

În primele luni, cînd Ella a început să facă dragoste cu Paul, ceea ce a pus pecetea pe faptul că-l iubea, ceea ce a făcut-o să poată folosi acest cuvînt a fost faptul că a avut imediat orgasm. Adică orgasm vaginal. Şi n-ar fi putut să simtă aşa ceva dacă nu l-ar fi iubit. E genul de orgasm creat de nevoia unui bărbat de a avea o femeie, de încrederea lui în acea nevoie.

Pe măsură ce a trecut timpul, Paul a început să recurgă la mijloace mecanice. (Mă uit la cuvîntul „mecanic" – un bărbat nu l-ar folosi.) A început să se bazeze pe manipularea externă, oferindu-i Ellei orgasme clitoridiene. Foarte interesante, însă o parte din ea le detesta, fiindcă avea impresia că faptul că el voia aşa ceva reprezenta expresia dorinţei lui de a nu-şi asuma obligaţii faţă de ea. Avea senzaţia că lui Paul îi era frică de emoţie, fără s-o ştie sau fără să-şi dea seama de asta (deşi poate că-şi dădea seama). Orgasmul vaginal reprezintă emoţie şi nimic altceva, se simte ca emoţie şi se exprimă prin senzaţii care nu se pot deosebi de emoţii. Orgasmul vaginal e o dizolvare într-o senzaţie vag generalizată şi întunecată, ca şi cum ai fi prins într-o vîltoare caldă. Există diferite feluri de orgasme clitoridiene, care sînt mai puternice (acesta e un cuvînt masculin) decît orgasmul vaginal. Pot exista mii de fioruri, senzaţii etc, dar nu există decît un singur orgasm feminin adevărat, care are loc atunci cînd bărbatul, din întreaga sa nevoie şi dorinţă, posedă o femeie şi vrea reacţia ei absolută. Toate celelalte nu sînt decît nişte elemente înlocuitoare şi false, fapt pe care îl percepe instinctiv pînă şi cea mai neexperimentată femeie. Înainte de Paul, Ella nu mai avusese niciodată un orgasm clitoridian, lucru pe care i l-a şi spus, iar el a rămas încîntat.

— Deci eşti virgină măcar dintr-un punct de vedere, Ella.

Dar cînd ea i-a spus că nu mai avusese un „orgasm adevărat" (după cum insista să-l numească) de o asemenea intensitate pînă la el, Paul s-a încruntat involuntar şi i-a zis:

— Ştii că există psihologi eminenţi care afirmă că femeile n-au nici o bază fizică pentru orgasmul vaginal ?

— Atunci psihologii ăştia nu ştiu mare lucru, nu crezi ?

Şi astfel, odată cu trecerea timpului, s-a mutat accentul din relaţia lor amoroasă de la orgasmul adevărat la orgasmul clitoridian, iar apoi a sosit momentul cînd Ella şi-a dat seama (şi a refuzat imediat să se gîndească la asta) că nu mai avea orgasme adevărate. Asta se întîmpla chiar înainte de sfîrşitul relaţiei lor, cînd Paul a părăsit-o. Pe scurt, Ella ştia, la nivel emoţional, care era adevărul chiar dacă mintea ei nu voia să-l recunoască.

Tot cu puţin timp înainte de sfîrşit, Paul i-a spus un lucru (din moment ce, în pat, prefera ca ea să aibă orgasme clitoridiene) pe care ea l-a trecut cu vederea, considerîndu-l un alt simptom al personalităţii scindate a acestui bărbat – din moment ce tonul povestirii şi abordarea lui narativă contraziceau ceea ce simţea ea, de fapt, alături de el.

— Azi, la spital, s-a întîmplat ceva ce te-ar fi amuzat, îi zise Paul.

Stăteau în întuneric, în maşina parcată în faţa casei Julie. Ella se strecură ca să se apropie mai mult de el, iar Paul îşi petrecu braţul pe după umerii ei. Ella îi simţea întregul trup scuturîndu-se de rîs.

— După cum ştii, măreţul nostru spital oferă prelegeri bilunare pentru angajaţi. Ieri s-a anunţat că profesorul Bloodrot ne va ţine o prelegere despre orgasm la femela de lebădă.

Ella se îndepărtă instinctiv de el, însă Paul o trase înapoi şi-i zise:

— Ştiam c-o să faci asta. Stai cuminte şi ascultă. Sala era plină - se înţelege de la sine. Profesorul s-a ridicat în picioare, la un metru nouăzeci cît are el, ca o riglă îndoită care se îndreaptă, cu bărbuţa aia albă bîţîindu-se dintr-o parte într-alta, şi ne-a zis că a demonstrat în mod hotărîtor că femela de lebădă nu are orgasm. Şi că o să folosească această utilă descoperire ştiinţifică drept bază pentru o scurtă discuţie despre natura orgasmului feminin în general.

Ella izbucni în rîs.

— Da - şi ştiam că o să rîzi tocmai la partea asta. Dar n-am terminat. În acel moment era limpede că începuse agitaţia în sală. Lumea se ridica să plece. Părînd enervat, venerabilul profesor ne-a zis că speră ca acest subiect să nu jignească pe nimeni. La urma urmei, spre deosebire de superstiţiile legate de sex, în toate spitalele de acest gen din întreaga lume se realizează cercetări în domeniul sexualităţii. Cu toate acestea, lumea începuse să plece. Cine pleca? Toate femeile. În sală erau vreo cincizeci de bărbaţi şi vreo cincisprezece femei. Şi toate acele doamne doctor s-au ridicat şi s-au îndreptat spre ieşire de parcă ar fi primit ordin s-o facă. Profesorul nostru era foarte deconcertat. Şi-a scos bărbuţa la înaintare şi ne-a zis că e uimit de faptul că doamnele colege, pe care le respectă atît de mult, sînt capabile de o asemenea pudibonderie. Dar n-a folosit la nimic, nu mai rămăsese nici o femeie în sală. La care profesorul nostru şi-a dres glasul şi ne-a anunţat că-şi va continua prelegerea, în ciuda atitudinii deplorabile a doctoriţelor. Ne-a spus că, pe baza cercetărilor sale pe segmentul femelelor de lebădă, a ajuns la opinia că nu există nici o bază fiziologică pentru orgasmul vaginal la femei... nu, nu te îndepărta, Ella, zău că femeile sînt nemaipomenit de previzibile. Stăteam lîngă doctorul Penworthy, care are cinci copii şi care mi-a şoptit că i se pare foarte ciudat că n-a venit şi soţia profesorului – o doamnă foarte preocupată de binele public şi nelipsită de la micile prelegeri ale soţului ei. În acel moment, am comis un act de trădare faţă de sexul meu. Le-am urmat exemplul femeilor şi am ieşit din sală. Ele dispăruseră toate. Era foarte ciudat, nu se zărea picior de femeie în jur. Dar, în cele din urmă, am dat peste vechea mea prietenă Stephanie, care bea o cafea la bufet. M-am aşezat lîngă ea. Era evident că voia să stea departe de mine. I-am zis: „Stephanie, de ce aţi plecat toate de la prelegerea categorică despre sex a marelui nostru profesor?". Mi-a aruncat un zîmbet duşmănos şi mi-a răspuns cu multă dulceaţă în glas: „Dragul meu Paul, după atîtea secole, orice femeie, cu sau fără minte la cap, ştie că nu trebuie să-i întrerupă pe bărbaţi cînd încep să le spună ce cred despre sex". Am avut nevoie de o jumătate de oră de muncă grea de convingere şi trei căni de cafea ca s-o fac pe prietena mea Stephanie să-i placă iar de mine.

Paul rîdea din nou, cu braţul petrecut pe după Ella. Se întoarse ca s-o privească în ochi şi-i spuse:

— Da. Hai, nu te supăra şi tu pe mine doar fiindcă aparţin aceluiaşi sex ca profesorul - asta i-am spus şi lui Stephanie.

Ellei i se topi furia şi rîse împreună cu el. În sinea ei, îşi spuse: Diseară o să vină cu mine. Dacă pînă de curînd Paul rămăsese aproape în fiecare noapte cu ea, în ultima vreme îşi petrecea cîte două-trei nopţi pe săptămînă acasă. Aparent pe negîndite, Paul îi zise:

— Ella, eşti femeia cel mai puţin geloasă pe care am cunoscut-o vreodată.

Ella se simţi străbătută de un fior rece, apoi de panică, după care mecanismul de apărare intră repede în acţiune, nu mai auzi nimic din ceea ce-i spunea el şi-l întrebă:

— Vii cu mine ?
— Mă hotărîsem să nu vin. Dar dacă chiar m-aş fi hotărît, n-aş mai fi aici cu tine, nu-i aşa?
Urcară la etaj, ţinîndu-se de mînă. Paul îi zise:
— Mă întreb cum te-ai înţelege cu Stephanie.
Ella îşi spuse că Paul o privea ciudat, „de parcă ar experimenta ceva". Simţi acelaşi val uşor de panică, în timp ce-şi spunea: Vorbeşte foarte mult despre Stephanie în ultima vreme, ceea ce mă face să mă întreb dacă... După care gîndurile i se estompară şi-i zise:
— Am ceva de mîncare dacă ai chef de cină.
Mîncară amîndoi, iar Paul se uită la ea şi-i zise:
— Eşti şi o bucătăreasă foarte bună pe deasupra. Ce să fac cu tine, Ella?
— Exact ce faci şi acum, îi răspunse ea.
Paul o privea cu un umor disperat, exasperat, pe care Ella i-1 observase tot mai des în ultima vreme.
— Şi n-am reuşit să te schimb cîtuşi de puţin. Nici măcar în privinţa modului în care te îmbraci sau îţi aranjezi părul.
Acesta era un conflict care reapărea frecvent între ei. Paul îi dădea părul într-o parte sau într-alta, îi trăgea materialul rochiei ca să cadă altfel pe ea şi-i spunea:
— Ella, de ce te încăpăţînezi să arăţi ca o profesoară foarte sobră? Slavă Domnului, nu eşti deloc aşa.
Îi aducea cîte o bluză decoltată sau îi arăta o rochie într-o vitrină, spunîndu-i:
— De ce nu-ţi cumperi o rochie ca asta?
Însă Ella continuă să-şi prindă strîns părul la spate şi refuză hainele fabuloase care îi plăceau lui. În adîncul minţii, îşi spunea: Acum se plînge că nu sînt mulţumită cu el şi vreau să fiu cu altul. Ce-ar crede dacă m-aş apuca să port haine sexy? Dacă aş deveni foarte ademenitoare, n-ar putea suporta schimbarea. Chiar şi aşa e destul de rău.
Ella îi spuse o dată, rîzînd:
— Paul, mi-ai cumpărat bluza aia roşie. E atît de decoltată încît îmi lasă sînii la vedere. Dar cînd m-am îmbrăcat cu ea, ai intrat în cameră, te-ai apropiat imediat de mine şi mi-ai încheiat toţi nasturii - ai făcut-o instinctiv.
În acea seară, se apropie de ea, îi desfăcu părul şi i-1 lăsă să cadă pe spate. Privind-o de aproape cu o expresie încruntată, îi despleti cîteva şuviţe peste frunte şi-i aranja părul în jurul gîtului. Ella îl lăsă să facă ce vrea, rămînînd tăcută sub căldura mîinilor lui, zîmbindu-i. Dintr-odată îşi spuse: Mă compară cu cineva, mă priveşte, dar nu pe mine mă vede. Se îndepărtă de el repede, iar Paul îi zise:
— Ella, ai putea fi o femeie frumoasă foc dacă ţi-ai da silinţa.
— Deci nu crezi că sînt frumoasă acum?
Paul gemu, apoi rîse şi o trase în pat, lîngă el.
— Evident că nu.
— Prea bine, zise ea, zîmbitoare şi plină de încredere,
În acea noapte Paul îi spuse, aproape în treacăt, că i se oferise o slujbă în Nigeria şi că se gîndea să se ducă acolo. Ella îl auzi, dar cu un aer absent, acceptînd tonul neglijent pe care îl impunea el situaţiei. Apoi îşi dădu seama că în suflet i se căsca un hău de disperare şi că se întîmpla ceva decisiv. Totuşi, ea continua să-şi spună: Ei bine, asta va rezolva totul. Pot să mă duc cu el. Nu mă reţine nimic aici. Michael poate să se ducă la şcoală şi acolo. Şi ce m-ar putea reţine aici?.
Era adevărat. Stînd întinsă pe întuneric în braţele lui Paul, îşi spuse că, de-a lungul anilor, acele braţe îi îndepărtaseră treptat pe toţi ceilalţi. Ella nu ieşea decît rareori în oraş, fiindcă nu-i făcea plăcere să iasă singură şi fiindcă acceptase, încă de la început, că ieşirile în grup nu meritau efortul, la cîte probleme îi aduceau. Paul fie devenea gelos, fie îi spunea că el nu-şi avea locul printre prietenii ei din cercurile literare. La care Ella răspundea:

— Nu sînt prieteni, sînt cunoştinţe.

Nu avea nici o legătură esenţială cu altcineva în afară de fiul ei, de Paul şi de Julia. Relaţia cu Julia avea să reziste, era o prietenie pe viaţă. Aşa că îi spuse:

— Pot să vin cu tine, nu?

Paul şovăi şi-i spuse, rîzînd:

— Nu cred că vrei să renunţi la toate evenimentele literare captivante din Londra.

Ella îi răspunse că era nebun de legat şi începu să-şi facă planuri de plecare.

Într-o zi îl însoţi acasă la el. Soţia şi copiii lui erau plecaţi în vacanţă. S-au dus acolo după ce văzuseră un film împreună, iar el îi zisese că voia să-şi ia o cămaşă curată. Paul îşi parcă maşina în faţa unei căsuţe plasate într-un şir de case identice dintr-o suburbie aflată la nord de Shepherd's Bush [1] . Pe un petic de grădină îngrijită zăceau abandonate multe jucării.

— Îi tot spun lui Muriel să aibă grijă cu copiii, zise Paul pe un ton supărat. Chiar n-ar trebui să-şi lase lucrurile aşa, împrăştiate peste tot.

Atunci înţelese şi Ella că aceea era casa lui.

— Hai, intră puţin, îi zise el.

Ella nu voia să intre, dar îl urmă. Holul era îmbrăcat într-un tapet înflorat obişnuit, avea un dulap de culoare închisă şi un covor lung şi drăguţ. Dintr-un oarecare motiv, imaginea o consolă pe Ella. Sufrageria provenea dintr-o altă epocă a gustului: trei tapete diferite, cu perdele şi pernuţe care nu se asortau. Era limpede că tocmai fusese renovată: încă mai avea o anumită atmosferă de expoziţie. Era deprimant, iar Ella îl urmă pe Paul în bucătărie, în căutarea cămăşii curate şi, de această dată, a unei reviste medicale de care avea nevoie. Bucătăria era cea mai folosită cameră din casă şi arăta mizerabil. Insă un perete fusese îmbrăcat în tapet roşu, deci s-ar fi zis că şi această încăpere era pe cale să fie transformată. Pe masa din bucătărie zăcea un maldăr de cîteva zeci de exemplare din *Women at Home.* Ella avu senzaţia că încasase o lovitură, însă îşi spuse că, în fond şi la urma urmei, lucra şi ea la acea revistă dezgustătoare şi snoabă şi ce drept avea, atunci, să se uite cu dispreţ la cei care o citeau? Îşi spuse că nu cunoştea pe nimeni care să se implice trup şi suflet în propria muncă, îşi spuse că toată lumea părea să lucreze fără tragere de inimă, cu cinism sau

1. Cartier rezidenţial din vestul Londrei, aflat în districtul Hammersmith and Fulham.

cu mintea în două locuri, aşa că nu era ea mai brează decît toţi ceilalţi. însă aceste gînduri n-o ajutară deloc; în colţul bucătăriei se afla un televizor mic, iar Ella şi-o închipui pe soţia lui Paul stînd acolo, noapte de noapte, citind *Women at Home* sau uitîndu-se la televizor şi ascultînd ce făceau copiii la etaj. Paul o văzu stînd acolo, atingînd revistele şi analizînd camera, şi îi zise cu bine cunoscutul lui umor sumbru:

— E casa ei, Ella. Poate să facă ce vrea aici. Înţelegi că măcar atît trebuie să fac.

— Da, măcar atît.

— Da. Probabil că e la etaj.

Paul ieşi din bucătărie şi începu să urce scările, întorcînd capul să-i spună:

— Hai, nu urci şi tu?

Ella se întrebă: Oare îmi arată casa lui ca să-mi demonstreze ceva? Fiindcă vrea să-mi spună ceva? Nu ştie că nu suport să stau aici?

Însă îl urmă, din nou, supusă, urcă scările şi intră în dormitor. Şi această cameră era diferită şi era limpede că multă vreme fusese exact aşa cum era atunci. Văzu două paturi de o singură persoană, aşezate de fiecare parte a unei măsuţe simple pe care se afla o fotografie înrămată cu Paul. Era în nuanţe de verde, portocaliu şi negru, cu multe dungi alb-negru mari şi neliniştite - epoca jazzului în mobilier şi decoraţiuni interioare, la douăzeci şi cinci de ani de la începutul perioadei. Paul îşi găsise revista, care era pe noptieră, şi se pregătea să plece din nou. Ella îi zise:

— Într-una din zilele astea, o să primesc o scrisoare pe care o să mi-o înmîneze doctorul West. „Dragă doctore Allsop. Vă rog să mă sfătuiţi ce să fac. În ultima vreme nu mai pot să dorm noaptea. Am tot băut lapte cald înainte să mă duc la culcare şi încerc să-mi domolesc gîndurile, dar nu-mi ajută la nimic. Vă rog să mă sfătuiţi, Muriel Tanner. P.S. Am uitat să menţionez că soţul meu mă trezeşte devreme, pe la ora şase, cînd se întoarce după ce a lucrat pînă tîrziu la spital. Uneori nu se întoarce acasă toată săptămîna. Îmi dispare tot cheful de viaţă. O ţinem aşa de cinci ani deja."

Paul o ascultă cu o expresie serioasă şi tristă, după care îi zise, într-un tîrziu:

— Nu a fost un secret pentru tine că nu sînt prea mîndru de mine ca soţ.

— Pentru numele lui Dumnezeu, de ce nu-i pui capăt atunci ?

— Poftim?! exclamă el, aproape izbucnind în rîs şi reluîndu-şi postura de libertin. S-o părăsesc pe biata femeie cu doi copii?

— Şi-ar putea găsi un bărbat care să ţină la ea. Nu-mi spune că te-ar deranja dacă ar face-o. Sper că nu-ţi place s-o vezi trăind aşa.

Paul îi răspunse pe un ton serios:

— Ţi-am mai spus, e o femeie foarte simplă. Tu presupui tot timpul că ceilalţi sînt la fel ca tine. Ei bine, nu sînt. Ei îi place să se uite la televizor, să citească *Women at Home* şi să lipească bucăţi de tapet pe pereţi. Şi e o mamă bună.

— Dar n-o deranjează că nu are un bărbat alături?

— Din cîte ştiu, are unul, n-am întrebat niciodată, zise Paul, rîzînd din nou.

— Of, mă rog, nu ştiu! izbucni Ella, absolut demoralizată, urmîndu-1 la parter.

Ieşi bucuroasă din căsuţa discrepantă, ca şi cum ar fi scăpat dintr-o capcană; aruncă o privire în lungul străzii şi-şi spuse că probabil toate casele de acolo erau la fel, toate compuse din frînturi, nici una dintre ele alcătuind un întreg, reflectînd o viaţă întreagă, o fiinţă umană întreagă sau, la o adică, o familie întreagă.

— Ceea ce nu-ţi convine e că Muriel s-ar putea simţi fericită trăind aşa, îi zise Paul în timp ce demara.

— Cum să fie fericită ?

— Cu ceva vreme în urmă, am întrebat-o dacă ar vrea să mă părăsească. S-ar putea întoarce la părinţii ei dacă ar vrea. Mi-a spus că nu. În afară de asta, s-ar simţi pierdută fără mine.

— Doamne sfinte! izbucni Ella, dezgustată şi speriată.

— E adevărat, sînt ca un fel de tată pentru ea, e complet dependentă de mine.

— Dar nu apucă să te vadă niciodată.

— Sînt cît se poate de eficient, îi răspunse el pe un ton tăios. Cînd mă duc acasă, mă ocup de toate. De radiatoarele cu gaz, de factura de curent, de unde se poate cumpăra un covor ieftin şi ce e de făcut cu şcoala la care merg copiii. De toate.

Cum Ella nu răspunse, Paul insistă:

— Ţi-am mai spus-o: eşti o snoabă, Ella. Nu suporţi ideea că poate aşa îi place ei să trăiască.

— Nu, nu suport ideea şi nici n-o cred. Nici o femeie de pe lumea asta nu vrea să trăiască fără dragoste.

— Ce perfecţionistă eşti. Ce absolutistă. Măsori totul după un soi de ideal care există în capul tău şi dezaprobi dacă nu se ridică la nivelul minunatelor tale concepţii. Sau te convingi că e minunat chiar dacă nu e.

Ella îşi zise: Se referă la noi. Între timp, Paul îşi continua discursul:

— De pildă - Muriel ar putea la fel de bine să zică despre tine: De ce Dumnezeu acceptă femeia asta să fie amanta soţului meu, ce siguranţă găseşte în asta? Şi nu e ceva respectabil.

— Of, siguranţa!

— Da, întocmai. Tu spui, cu dispreţ: Ah, siguranţa! Ah, respectabilitatea! Dar Muriel n-ar spune-o. Aceste elemente sînt foarte importante pentru ea. Sînt foarte importante pentru majoritatea oamenilor.

Ellei îi dădu prin cap că Paul era furios, ba chiar jignit, îi dădu prin cap că Paul se identificase cu soţia lui (deşi toate gusturile lui erau diferite, atunci cînd era cu ea) şi că siguranţa şi respectabilitatea erau foarte importante şi pentru el.

Ella tăcu, spunîndu-şi: Dacă chiar îi place să trăiască aşa sau, cel puţin, dacă simte nevoia să trăiască aşa, asta ar explica de ce se simte mereu atît de nemulţumit cu mine. Reversul soţioarei aşezate şi respectabile e amanta inteligentă, veselă şi atrăgătoare. Poate că lui chiar i-ar plăcea dacă l-aş înşela şi aş purta haine de curvă. Mă rog, n-o s-o fac. Sînt cum sînt şi, dacă nu-i convine, să tacă şi să înghită.

Mai tîrziu, în cursul acelei seri, Paul îi zise rîzînd, dar pe un ton agresiv:

— Ţi-ar face bine dacă ai fi ca alte femei, Ella.

— Ce vrei să spui ?

— Să aştepţi acasă, ca o soţie, încercînd să te lupţi cu alte femei ca să-ţi păstrezi bărbatul. În loc să ai un amant la îndemînă.

— Ah, deci te am la îndemînă ? întrebă ea pe un ton ironic. Dar de ce vezi căsnicia ca pe un soi de luptă ? Eu n-o văd ca un conflict.

— Nu mai spune! făcu el, întorcîndu-i ironia.

Paul tăcu un răstimp, iar apoi îi zise:

— Tocmai ai scris un roman despre sinucidere.

— Şi asta ce-are de-a face ?

— Toată abordarea aia inteligentă...

Paul se controla şi se opri cu ochii aţintiţi asupra ei, trist şi critic, ba chiar dezaprobator, după cum i se păru Ellei. Se aflau la etaj, în odăiţa ei de sub acoperiş, cu copilul dormind în camera de alături, cu resturile mesei pregătite de ea întinse pe măsuţa joasă dintre ei doi, aşa cum stătuseră de o mie de ori. Paul îşi răsuci între degete paharul de vin şi-i zise pe un ton îndurerat:

— Nu ştiu cum aş fi depăşit ultimele luni fără tine.

— Ce s-a întîmplat atît de deosebit în ultimele luni?

— Nimic. Tocmai asta e. Totul merge înainte, la nesfîrşit. Mă rog, în Nigeria n-o să mai tot cîrpesc boli cronice, răni de leu jegos. În asta constă munca mea: să pun alifie pe rănile unui animal bătrîn care nu mai are vitalitatea necesară ca să se vindece. Cel puţin în Africa o să lucrez cu ceva nou, cu ceva în dezvoltare.

Paul plecă în Nigeria cu o grabă neaşteptată. Neaşteptată, cel puţin, pentru Ella. Atunci cînd Paul veni să-i spună că pleca a doua zi, ei încă mai discutau despre plecare ca despre ceva ce avea să se întîmple în viitor. Planurile legate de modul în care urma să i se alăture Ella erau, în mod inevitabil, vagi, cel puţin pînă cînd Paul avea să vadă ce condiţii de viaţă îi aşteptau acolo. Ella îl conduse la aeroport, de parcă avea să se reîntîlnească cu el în cîteva săptămîni. Totuşi, după ce Paul o sărută de rămas-bun, se întoarse dînd uşor din cap cu un aer amarnic şi cu un surîs strîmb, cu un soi de grimasă îndurerată care îi cuprindea tot corpul; atunci Ella simţi dintr-odată lacrimile scurgîndu-i-se pe faţă, iar senzaţia de pierdere îi îngheţă toţi nervii. Nu putea să se oprească din plîns, să contenească frigul care o făcu să tremure, neîncetat, zile la rînd. Scrise scrisori şi făcu planuri, dar nu scăpă de umbra lăuntrică ce se întindea treptat, tot mai mult, peste ea. Paul îi scrise o dată, spunîndu-i că îi era cu neputinţă să-i dea o dată finală cînd ar fi putut să plece cu Michael după el; după care urmă tăcerea.

Într-o după-amiază, Ella lucra cu doctorul West la un teanc de scrisori obişnuite, iar acesta îi zise:

— Ieri am primit o scrisoare de la Paul Tanner.

— Serios?

Din cîte ştia Ella, doctorul West habar n-avea de relaţia ei cu Paul.

— S-ar zice că-i place acolo, deci presupun că o să-şi cheme familia.

Doctorul West prinse nişte scrisori în propriul lui teanc şi continuă:

— Mi se pare că e mai bine că a plecat. Chiar înainte să plece, mi-a spus că s-a încurcat cu o bucăţică frumuşică şi fluşturatică. Mi-a lăsat impresia că s-a încurcat serios. Femeia nu mi s-a părut prea bună.

Ella se străduí să respire normal, se uită atent la doctorul West şi trase concluzia că nu era decît o bîrfă obişnuită despre un prieten comun, fără nici o intenţie de a o jigni pe ea. Luă o scrisoare pe care i-o înmînase doctorul şi care începea astfel: „Dragă doctore Allsop, vă scriu despre băieţelul meu care e somnambul..." şi îi zise:

— Doctore West, asta ţine de sfera dumneavoastră de competenţă, nu?

Fiindcă lupta lor amabilă continuase, neschimbată, în toţi anii de cînd colaborau.

— Nu, Ella, nu ţine de mine. Dacă un copil e somnambul, n-are nici un rost să-i prescriu eu nişte medicamente, iar tu ai fi prima care m-ar arăta cu degetul dacă aş face-o. Spune-i femeii să se ducă la spital şi să sugereze, cu mult tact, că e vina ei şi nu a copilului. Mă rog, nu trebuie să-ţi spun eu ce să-i scrii.

Doctorul West luă altă scrisoare şi zise:

— I-am spus lui Tanner să stea departe de ţară cît poate el de mult. Nu e mereu uşor să te desprinzi din legăturile astea. Tînăra respectivă îl tot bătea la cap să se însoare cu ea. De fapt, nu era chiar aşa de tînără. Tocmai asta era problema. Presupun că ea se săturase să ducă o viaţă imorală şi voia să se aşeze la casa ei.

Ella se străduí să nu se gîndească la acea discuţie înainte să termine împărţirea scrisorilor cu doctorul West. În cele din urmă, îşi zise : Ei bine, am fost naivă. Presupun că avea o aventură cu Stephanie, de la spital. Cel puţin, nu mi-a pomenit-o decît pe Stephanie, vorbea mereu despre ea. Dar nu s-a referit niciodată la ea pe tonul acela, „bucăţică fluşturatică". Nu, asta e exprimarea soţilor West, ei folosesc expresii prosteşti, precum bucăţică fluşturatică şi cum se satură oamenii de o viaţă imorală. Cît de nemaipomenit de vulgari sînt oamenii ăştia respectabili din clasa de mijloc.

Între timp, se simţea extrem de deprimată, iar umbra cu care se confruntase după plecarea lui Paul o înghiţise cu totul. Se gîndi la soţia lui Paul: probabil că aşa s-a simţit, a trecut prin această respingere absolută atunci cînd Paul s-a săturat de ea. Măcar ea, Ella, se bucurase de avantajul de a fi prea proastă ca să-şi dea seama că Paul avea o aventură cu Stephanie. Însă poate că şi Muriel preferase să fie proastă - poate că şi ea preferase să creadă că Paul petrecea atîtea nopţi la spital.

Ella visă ceva neplăcut şi tulburător. Se făcea că era într-o căsuţă urîtă, în care toate odăiţele erau diferite între ele. Ea era soţia lui Paul, însă numai printr-un efort de voinţă putea să împiedice casa să se dezintegreze şi să se risipească în toate direcţiile din cauza conflictului dintre camere. Ajungea la concluzia că trebuia să redecoreze întreaga casă, într-un singur stil - al ei. Însă de îndată ce punea perdele noi sau văruia o cameră, se refăcea camera lui Muriel. Ella era ca o fantomă în această casă şi-şi dădea seama că locuinţa avea să rămînă în picioare atîta vreme cît spiritul lui Muriel se afla în ea, ajutînd-o să rămînă în picioare tocmai datorită faptului că fiecare cameră aparţinea unei alte epoci, unui alt spirit. Iar apoi Ella se vedea stînd în bucătărie, cu mîna pe teancul de reviste *Women at Home* ; arăta ca o „bucăţică sexy“ (aproape că auzea cuvintele pronunţate de doctorul West), cu o fustă strimtă şi colorată, cu un jerseu foarte strîmt şi cu părul tuns după ultima modă. Şi atunci Ella îşi dădea seama că Muriel nu era acolo, pînă la urmă, că plecase în Nigeria, la Paul, iar Ella aştepta în casă pînă cînd avea să se întoarcă Paul.

Ella se trezi din acest vis plîngînd. Pentru prima oară, îi dădu prin cap că femeia de care Paul încercase să se despartă, din cauza căreia plecase în Nigeria fiindcă trebuia să se despartă de ea cu orice preţ, era tocmai ea. Ea era bucăţica fluşturatică.

Mai înţelese şi că doctorul West abordase subiectul în mod intenţionat, poate din cauza vreunei expresii din scrisoarea primită de la Paul. Era un avertisment adresat Ellei din partea lumii respectabile a doctorului West, care-şi apăra un membru.

În mod destul de ciudat, şocul se dovedi atît de puternic încît reuşi, pentru o vreme cel puţin, să rupă puterea dispoziţiei depresive întunecate care pusese stăpînire pe Ella în ultimele luni. Trecu la o stare de sfidare furioasă şi înverşunată, îi spuse Juliei că Paul i-a „dat papucii" şi că fusese o proastă să nu-şi dea seama mai devreme (iar tăcerea Juliei îi dădu de înţeles că era de acord cu ea întru totul). Zise că n-avea de gînd să zacă şi să-şi plîngă de milă.

Se duse în oraş şi-şi cumpără haine noi, fără să-şi dea seama că plănuise asta în mod inconştient. Nu erau hainele „sexy" pe care o îndemnase Paul să şi le cumpere, dar erau diferite de toate hainele pe care le purtase înainte şi se asortau cu noua ei personalitate, care era cam dură, degajată şi nepăsătoare - sau cel puţin aşa credea Ella. Se tunse, astfel încît părul să îi cadă într-o formă moale şi provocatoare în jurul chipului ei mic şi ascuţit. Şi se hotărî să plece din casa Juliei. Era casa în care trăise cu Paul şi nu mai putea s-o suporte.

Cu mult sînge rece, claritate şi eficienţă, îşi găsi un nou apartament şi se instala acolo. Era un apartament mare, mult prea mare pentru ea şi pentru copil. De abia după ce se mută acolo îşi dădu seama că spaţiul în plus era pentru un bărbat. De fapt, pentru Paul, căci Ella încă trăia de parcă Paul ar fi urmat să se întoarcă la ea.

După care îi ajunse la urechi, absolut din întîmplare, că Paul se întorsese în Anglia în concediu şi că se afla deja în ţară de două săptămîni. In seara zilei cînd află această veste, se trezi stînd la fereastră, cu ochii aţintiţi în stradă, frumos îmbrăcată şi machiată, aşteptîndu-l pe Paul. Îl aşteptă pînă după miezul nopţii, spunîndu-şi: Munca la spital ar putea să-l reţină fără probleme pînă la ora asta, nu trebuie să mă duc la culcare prea devreme, fiindcă o să vadă luminile stinse şi n-o să urce de teamă să nu mă trezească.

Îl aşteptă aşa noapte după noapte. Se vedea stînd acolo şi-şi spunea în sinea ei: Am înnebunit. Asta e nebunie curată. Nebunia înseamnă să nu te poţi împiedica să faci ceva ce ştii că e iraţional. Fiindcă tu ştii că Paul n-o să vină.

Şi totuşi, continuă să se îmbrace şi să stea ore în şir la fereastră, aşteptînd, noapte de noapte. În timp ce stătea acolo şi se privea pe sine, îşi dădu seama în ce mod era legată această nebunie de nebunia care o împiedicase să înţeleagă cum s-ar termina, în mod inevitabil, relaţia ei cu Paul, să priceapă naivitatea care o făcuse atît de fericită. Da, încrederea şi naivitatea prostească o făcuseră să ajungă, în mod destul de logic, să stea la fereastră aşteptînd un bărbat, deşi ştia prea bine că acesta n-avea să se mai întoarcă niciodată.

După cîteva săptămîni, doctorul West îi spuse, aparent în treacăt şi cu o răutate victorioasă ascunsă, că Paul se întorsese în Nigeria.

— Soţia lui n-a vrut să-l însoţească, spuse doctorul West. Nu vrea să se desprindă de rădăcini. Se pare că e absolut fericită cu viaţa ei de aici.

Problema cu această poveste este că e scrisă ca o analiză a principiilor dezintegrării relaţiei dintre Paul şi Ella. Nu văd nici o altă cale de a o scrie. De îndată ce supravieţuieşti unei experienţe, se creează un tipar. Iar tiparul unei aventuri amoroase, chiar şi al uneia care a durat cinci ani şi a fost la fel de strînsă ca o căsnicie, e analizat în funcţie de ceea ce îi pune capăt. Iată de ce toate astea nu reprezintă adevărul. Fiindcă, în momentul în care treci printr-o perioadă dificilă, nu gîndeşti deloc aşa.

Să zicem că aş scrie povestea astfel: două zile întregi, cu lux de amănunte, una la începutul relaţiei şi cealaltă, la final ? Nu, fiindcă tot aş izola şi sublinia instinctiv factorii care au distrus relaţia. Tocmai asta îi dă relaţiei forma pe care o are. Altminteri, totul ar fi un haos, pentru că aceste două zile, despărţite de atîtea luni, n-ar avea nici un pic de umbră, ci ar fi doar nişte consemnări ale unei fericiri simple şi nechibzuite, poate cu vreo două momente nearmonioase (care, de fapt, ar oglindi sfîrşitul ce se apropie, deşi în acel moment nu ar fi percepute ca atare), însă şi acestea ar fi nişte momente care se pierd în acea fericire.

Literatura e o analiză *a posteriori.*

Tonul celuilalt text, despre ce s-a întîmplat în Mashopi, e nostalgia. În acest text nu există nici un fel de nostalgie legată de Paul şi Ella, însă tonul ţine de un fel de durere.

Pentru a descrie o femeie care iubeşte un bărbat, ar trebui s-o prezinţi pregătindu-i masa, deschizînd o sticlă de vin pentru masă, în timp ce aşteaptă să-l audă sunînd la uşă. Sau trezindu-se dimineaţa înaintea lui, ca să-i vadă chipul transformîndu-se din tihna somnului într-un zîmbet primitor. Da. Situaţii care se repetă de o mie de ori. Dar asta nu e literatură. Probabil ar merge mai bine ca film. Da, natura fizică a vieţii - asta înseamnă să trăieşti, nu analiza ulterioară sau momentele de dezacord ori de presimţire. Un cadru de film: Ella decojind încet o portocală, întinzîndu-i lui Paul feliile galbene ale fructului, pe care acesta le ia, una după alta, căzut pe gînduri, încruntîndu-se : se gîndeşte la altceva.

[Carnetul albastru începe cu o propoziţie:]

„Tommy părea să-şi acuze mama."

[După care Anna scrisese:]

Am urcat la etaj după scena dintre Tommy şi Molly şi m-am apucat imediat s-o transform într-o povestire. Mi-a dat prin cap că această tendinţă de a transforma totul în ficţiune trebuie să fie o formă de eschivare. De ce să nu notez pur şi simplu ce s-a întîmplat astăzi între Molly şi fiul ei? De ce nu notez niciodată, pur şi simplu, ceea ce se întîmplă ? De ce nu ţin un jurnal? În mod evident, faptul că transform totul în ficţiune e doar un mijloc de a ascunde ceva de mine însămi. Astăzi totul mi s-a părut atît de limpede, după ce am stat s-o ascult pe Molly certîndu-se cu Tommy, simţindu-mă foarte răscolită, pentru ca apoi să vin direct la etaj şi să mă apuc să scriu o povestire, deşi nici măcar nu avusesem de gînd s-o fac. Ar trebui să încep un jurnal.

7 ianuarie 1950

Tommy a împlinit 17 ani săptămîna asta. Molly nu l-a constrîns niciodată să ia o hotărîre în privinţa viitorului. De fapt, i-a spus de curînd să nu-şi mai facă griji şi să plece cîteva săptămîni în Franţa ca să-şi „lărgească orizonturile". (Expresia asta l-a înfuriat pe Tommy cînd a auzit-o la Molly.) Astăzi a intrat în bucătărie pornit pe ceartă - şi eu, şi Molly ne-am dat seama de îndată ce a apărut în cadrul uşii. De ceva vreme e plin de duşmănie faţă de Molly. Totul a început după prima vizită acasă la tatăl lui. (La momentul respectiv, nu ne-am dat seama cît de profund l-a afectat acea vizită.) Atunci s-a apucat să-şi critice mama pentru că e comunistă şi duce o viaţă „boemă". Molly l-a ignorat, rîzînd, şi i-a zis că e distractiv să vizitezi case de la ţară, pline de bani şi de boieraşi moşieri, dar că el e al dracului de norocos că nu trebuie să ducă o asemenea viaţă. După cîteva săptămîni, Tommy i-a mai făcut o vizită tatălui său şi s-a întors la mama lui extrem de politicos şi în continuare plin de duşmănie. Moment în care am intervenit eu şi i-am povestit despre Molly şi tatăl său (lucru pe care l-ar fi făcut şi Molly cu mîndrie): cum o intimidase financiar ca s-o facă să se întoarcă la el, apoi cum o ameninţase că o s-o pîrască la patroni că e comunistă etc, ca să-şi piardă slujba - întreaga poveste, în toată urîţenia ei. La început, Tommy nu m-a crezut; îmi închipui că nimeni n-ar fi putut să fie mai încîntător decît Richard într-un weekend prelungit. După care m-a crezut, dar n-a folosit la nimic. Molly a zis că poate ar trebui să se ducă să petreacă vara acasă la tatăl lui pentru ca să dea timp farmecului acelei vieţi să se risipească (aşa mi-a explicat ea mie). Tommy s-a dus. Şase săptămîni. Casă la ţară. Soţie fermecătoare şi convenţională. Trei fetiţe încîntătoare. Richard acasă la sfîrşit de săptămîna, invitînd parteneri de afaceri etc. Boierimea locală. Reţeta lui Molly a funcţionat de minune. Tommy ne-a

anunţat că „weekendurile sînt destul de lungi". Molly era încîntată. Dar s-a bucurat prea repede. Cearta de astăzi a fost ca o scenă dintr-o piesă. A venit Tommy, cică pe motiv că trebuia să se hotărască ce să facă cu serviciul militar obligatoriu: era limpede că se aştepta ca Molly să-i spună că ar trebui să adopte poziţia de obiector de conştiinţă. Firește, lui Molly i-ar plăcea să-l vadă făcînd aşa ceva, dar i-a zis că e decizia lui. Tommy a început prin a susţine că ar trebui să accepte încorporarea. Ceea ce a devenit un atac la adresa modului ei de viaţă, a înclinaţiilor ei politice, a prietenilor ei — a tot ceea ce o reprezintă. Stăteau amîndoi faţă în faţă la masa din bucătărie, Tommy cu faţa-i smeadă, încăpăţînată şi botoasă îndreptată către ea, Molly şezînd degajată şi relaxată, cu un ochi la mîncarea pusă pe foc pentru prînz, dînd tot timpul fuga la telefon pentru treburi de partid, el aşteptînd cu răbdare şi furie sfîrşitul fiecărei convorbiri telefonice pentru ca ea să se întoarcă. Iar la sfîrşitul unei lungi confruntări, Tommy se convinsese să ia hotărîrea de a se opune înrolării, iar de-acum criticile pe care i le adresa mamei lui erau legate de această poziţie - militarismul Uniunii Sovietice etc. Cînd s-a dus la etaj, anunţînd - de parcă asta ar fi decurs în mod firesc din ceea ce se petrecuse înainte - că are de gînd să se însoare de tînăr şi să aibă o familie numeroasă, Molly a alunecat într-o stare de epuizare mentală şi a izbucnit în plîns. Am urcat la etaj să-i dau lui Janet să mănînce de prînz. Răscolită. Fiindcă Molly şi Richard mă fac să mă gîndesc la tatăl lui Janet. Din punctul meu de vedere, a fost o legătură extrem de nevrotică şi stupidă, lipsită de orice importanţă. N-o să-mi schimb opinia indiferent de cîte ori aş repeta expresii precum „tatăl copilului meu". Într-o zi, Janet o să spună: „Mama a fost măritată cu tata un an, după care au divorţat". Iar după ce o să mai crească şi o să-i spun adevărul: „Mama a trăit cu tata trei ani, după care s-au hotărît să facă un copil şi s-au căsătorit ca să nu mă nasc din flori şi pe urmă au divorţat". Însă aceste cuvinte n-au nici o legătură cu adevărul, aşa cum îl percep eu. Ori de cîte ori mă gîndesc la Max, mă simt copleşită de neputinţă. Îmi aduc aminte că senzaţia de neputinţă m-a mai făcut să scriu despre el. (Willi din carnetul negru.) însă în momentul în care s-a născut copilul, căsnicia prostească şi pustie părea anulată, îmi aduc aminte că, prima dată cînd am văzut-o pe Janet, mi-am spus: Ei şi, ce mai contează dragostea, căsnicia, fericirea şi aşa mai departe ? Uite ce copil minunat. Însă Janet n-o să înţeleagă asta. Tommy nu înţelege. Dacă Tommy arputea să priceapă aşa ceva, n-ar mai fi supărat pe Molly fiindcă 1-a părăsit pe tatăl lui. Parcă îmi aduc aminte că am început un jurnal cîndva, înainte să se nască Janet. O să-l caut. Da, iată însemnarea pe care mi-o aminteam doar vag.

9 octombrie, 1946

Azi-noapte m-am întors de la muncă în acea cameră oribilă de hotel. Max stătea întins în pat, tăcut. M-am aşezat pe canapea. S-a apropiat de mine, şi-a aşezat capul în poala mea şi mi-a cuprins mijlocul cu braţele. îi simţeam disperarea. Mi-a zis:

— Anna, nu avem ce să ne spunem. De ce se întîmplă asta ?

— Fiindcă nu sîntem acelaşi gen de oameni.

— Ce înseamnă asta, acelaşi gen de oameni ? m-a întrebat el, injectîndu-şi în glas ironia automată - un soi de tărăgănare intenţionată, protectoare, ironică.

Am simţit un fior rece şi mi-am spus că poate nu înseamnă nimic, dar m-am agăţat de viitor şi i-am zis:

— Bineînţeles că înseamnă ceva - să fii acelaşi gen de oameni.

Apoi el mi-a răspuns:

— Hai în pat.

În pat, mi-a pus mîna pe sîni şi am simţit repulsie sexuală, aşa că i-am zis:

— Ce rost are, cînd nu ne potrivim şi nici nu ne-am potrivit vreodată?

Aşa că ne-am culcat. Spre dimineaţă, cuplul de tineri căsătoriţi din camera de alături a făcut dragoste. Pereţii erau aşa de subţiri în acel hotel că se auzea totul. Ascultîndu-i, m-am simţit nefericită; nu mai fusesem niciodată aşa de nefericită. Max s-a trezit şi m-a întrebat:

— Ce e?

I-am răspuns:

— Vezi tu, fericirea e posibilă şi ar trebui să ne agăţăm amîndoi de ideea asta.

Era foarte cald. Răsărea soarele, iar cuplul de alături rîdea. Soarele arunca pe perete o pată caldă şi uşoară de lumină trandafirie. Max stătea întins lîngă mine, iar trupul lui era fierbinte şi nefericit. Păsările

ciripeau zgomotos, după care soarele s-a încins prea tare şi le-a domolit. Brusc. De la zgomotul strident, vioi şi discordant, au trecut direct la tăcere. Cei doi de alături vorbeau şi rîdeau, iar apoi copilul lor s-a trezit şi s-a pus pe plîns. Max mi-a zis:
— Poate că ar trebui să facem un copil ?
— Vrei să zici că un copil ne-ar apropia ? l-am întrebat pe un ton irascibil, detestîndu-mă pentru ceea ce spuneam.

Însă sentimentalismul lui mă rodea. Arăta încăpăţînat şi a repetat ce spusese:
— Ar trebui să facem un copil.

După care mi-am spus dintr-odată: De ce nu? Oricum n-o să putem pleca din colonie în următoarele luni. Nu avem bani să plecăm. Hai să facem un copil - şi aşa trăiesc tot timpul de parcă ceva minunat ar urma să se cristalizeze la un moment dat, în viitor. Hai să facem să se întîmple ceva acum... Aşa că m-am întors spre el şi am făcut dragoste, în acea dimineaţă am conceput-o pe Janet. Ne-am căsătorit în săptămîna următoare, la registrul civil. După un an, ne-am despărţit. Dar acest bărbat nu m-a influenţat niciodată, nu a reuşit să se apropie niciodată de mine. Insă mi-a dat-o pe Janet... Cred că o să mă duc la un psihanalist.

10 ianuarie 1950

Azi am fost la doamna Marks. După preambul, m-a întrebat:
— De ce ai venit la mine ?
— Fiindcă am avut experienţe care ar fi trebuit să-şi pună amprenta asupra mea, dar n-au făcut-o.

Doamna Marks aştepta să audă mai multe, aşa că am continuat:
— De pildă, fiul prietenei mele Molly; săptămîna trecută s-a hotărît să se opună înrolării pe motive de conştiinţă, dar ar fi. putut la fel de bine să n-o facă. E ceva ce recunosc în mine însămi.
— Ce anume ?
— Mă uit cu atenţie la ceilalţi oameni: se hotărăsc să facă una sau alta. Dar e ca şi cum ar intra într-un fel de dans: ar putea la fel de bine să facă tocmai contrariul, cu la fel de multă convingere.

Doamna Marks a ezitat puţin, după care m-a întrebat:
— Ai scris un roman?
— Da.
— Scrii altul acum ?
— Nu, n-o să mai scriu niciodată alt roman.

A dat din cap. Cunoşteam deja acel gest de încuviinţare şi i-am zis:
— Nu am venit aici pentru că am intrat în pană de inspiraţie.

A dat din nou din cap şi i-am zis:
— Trebuie să mă credeţi dacă...

Ezitarea aceea a fost ciudată şi plină de agresivitate, aşa că am continuat cu un zîmbet intenţionat agresiv:
— ... o să continuăm.

Mi-a zîmbit sec. Apoi:
— De ce nu vrei să mai scrii altă carte ?
— Fiindcă nu mai cred în artă.
— Deci nu crezi în artă ? - izolînd cuvintele şi arătîndu-mi-le ca să le analizez.
— Nu.
— Aşa deci.

14 ianuarie 1950

Visez foarte mult. Visul: sînt într-o sală de concert. Publicul dichisit, îmbrăcat în haine de seară. Un pian cu coadă. Eu, aşezată la pian, îmbrăcată absurd în satin eduardian, cu un şirag scurt de perle, ca regina Mary [1]. Nu sînt în stare să cînt nici o notă. Publicul aşteaptă. Visul e stilizat, ca o scenă

1. Mary de Teck (1867-1953), soţia regelui George al V-lea, al Regatului Unit.

dintr-o piesă sau o ilustraţie veche. Îi povestesc visul doamnei Marks, care mă întreabă:
— Despre ce e vorba ?
— Despre lipsa de emoţie.

Doamna Marks îmi răspunde cu surîsul ei imperceptibil şi înţelept care conduce discuţiile noastre ca o baghetă de dirijor.

Vis: In vremea războiului, în Africa Centrală. O sală de dans de duzină. Toată lumea s-a îmbătat şi dansează strîns în căutare de sex. Eu aştept pe marginea ringului de dans. Un bărbat elegant se apropie de mine. II recunosc pe Max. (Dar are o aură literară din ce am scris în carnetul despre Willi.) Mă arunc în braţele lui, ca o păpuşă, înmărmuresc, nu mai pot să mă mişc. Visul capătă din nou o nuanţă grotescă. E ca o caricatură. Doamna Marks mă întreabă:
— Despre ce e vorba în visul ăsta ?
— Despre acelaşi lucru, lipsa de emoţie. Cu Max, am fost frigidă.
— Deci ţi-e frică de frigiditate?
— Nu, fiindcă el a fost singurul bărbat cu care am fost frigidă.

Doamna Marks dă din cap. Încep să-mi fac griji dintr-odată: voi mai fi frigidă din nou?

19 ianuarie 1950

Azi de dimineaţă eram în camera mea de sub acoperiş. Prin perete se auzea un plînset de copil şi mi-am amintit de acea cameră de hotel din Africa, unde bebeluşul ne trezea dimineaţa cu scîncetele lui, după care mînca, începea să gîngurească şi să scoată sunete fericite în timp ce părinţii lui făceau dragoste. Janet se juca pe jos cu cuburile ei. Azi-noapte, Michael m-a invitat la o plimbare cu maşina şi i-am spus că n-am cum, fiindcă Molly trebuia să iasă în oraş şi n-aveam cum s-o las singură pe Janet. Mi-a răspuns pe un ton ironic:
— Mă rog, grijile materne trebuie să treacă mereu înaintea dorinţelor îndrăgostiţilor.

Ironia lui rece m-a făcut să reacţionez cu ostilitate. Iar azi de dimineaţă m-am simţit îngrădită de ideea de repetiţie: bebeluşul plîngînd în camera de alături, ostilitatea mea faţă de Michael. (îmi aminteşte de ostilitatea faţă de Max.) Apoi o senzaţie de irealitate - nu mai reuşeam să-mi amintesc unde mă aflu: aici, în Londra, sau acolo, în Africa, în cealaltă clădire, unde se auzea prin perete plînsetul bebeluşului. Janet şi-a ridicat privirea de la podea şi mi-a zis:
— Hai să ne jucăm, mami.

Nu puteam să mă mişc. M-am forţat să mă ridic de pe scaun după o vreme şi m-am aşezat pe jos, lîngă fetiţă. M-am uitat la ea şi mi-am zis : Asta-i copilul meu, carne din carnea mea, sînge din sîngele meu. Dar nu puteam să simt asta. Janet mi-a zis din nou:
— Joacă-te, mami.

Am început să mut cuburile din lemn ca să fac o casă, dar cu gesturi automate. Forţîndu-mă să fac fiecare mişcare. Parcă mă şi vedeam stînd pe podea, personificarea unei „tinere mame care se joacă cu fetiţa ei". Ca un cadru dintr-un film sau ca o fotografie. I-am povestit asta doamnei Marks, care m-a întrebat:
— Deci?
— E ca în vise, numai că se transpune brusc în viaţa reală.

Doamna Marks aştepta să continui, aşa că i-am zis:
— A fost din cauză că simţeam ostilitate faţă de Michael - şi asta a blocat totul.
— Te culci cu el ?
— Da.

Doamna Marks aştepta din nou, aşa că i-am zis, zîmbind:
— Nu, nu sînt frigidă.

A dat din cap, o încuviinţare încărcată de expectativă. Nu ştiam ce se aştepta să spun. Mi-a sugerat:

— Fetiţa ta te-a rugat să te joci cu ea?
N-am înţeles. Mi-a zis:
— Să te joci. Să te joci cu ea. Nu puteai să te joci.
Apoi m-am înfuriat, înţelegînd. În ultimele zile, am tot fost adusă şi readusă, cu atîta pricepere, în acelaşi punct; şi de fiecare dată m-am înfuriat - totuşi, furia mea ajunge să pară un mecanism de apărare împotriva adevărului. I-am răspuns:
— Nu, visul acela nu era despre artă. Nu era.
Am continuat, încercînd să glumesc:
— Cine a visat visul acela, eu sau dumneata ?
Dar doamna Marks n-a vrut să rîdă la gluma mea:
— Draga mea, tu ai scris cartea aceea, tu eşti artista.
A pronunţat cuvîntul „artistă" cu un surîs blînd, înţelegător şi respectuos.
— Doamnă Marks, trebuie să mă credeţi, nu-mi pasă dacă nu mai scriu nici un cuvînt de acum încolo.
— Nu-ţi pasă, repetă ea, vrînd să mă facă să-mi aud propriile cuvinte dincolo de „nu-mi pasă": lipsă de emoţie.
— Da, nu-mi pasă, am insistat eu.
— Draga mea, am devenit psihoterapeut fiindcă m-am crezut artistă cîndva. Acum tratez foarte mulţi artişti. N-ai idee cîţi oameni au stat unde stai tu acum, din cauză că inspiraţia li s-a blocat undeva în adîncul lor şi nu mai sunt în stare să creeze.
— Dar eu nu fac parte dintre ei.
— Descrie-te.
— Cum?
— Descrie-te ca şi cum ai descrie pe altcineva.
— Anna Wulf e o femeie micuţă, brunetă, slabă şi înţepată, extrem de critică şi mereu în defensivă. Are treizeci şi trei de ani. A fost măritată un an cu un bărbat pe care nu l-a iubit şi are o fetiţă. E comunistă.
Doamna Marks a zîmbit. Am întrebat-o:
— N-a fost bine?
— Încearcă din nou: în primul rînd, Anna Wulf a scris un roman care a fost elogiat de critici şi a avut atîta succes, încît, de fapt, ea încă trăieşte din banii încasaţi de pe urma cărţii.
Mă simţeam plină de duşmănie.
— Prea bine: Anna Wulf stă pe un scaun în faţa unui doctor de suflete. Se află acolo fiindcă nimic n-o mai face să simtă emoţii profunde. E blocată. Are mulţi prieteni şi cunoştinţe. Oamenii se bucură să o vadă. Dar ei nu-i pasă decît de o singură persoană pe lume: de fiica ei, Janet.
— De ce e blocată ?
— I-e frică.
— De ce anume ?
— De moarte.
Doamna Marks a dat din cap, iar eu i-am întrerupt jocul şi i-am zis:
— Nu, nu de moartea mea. Mi se pare că, încă de la începuturile memoriei mele, adevăratul lucru care s-a întîmplat în lume a fost moartea, distrugerea. Mi se pare că moartea e mai puternică decît viaţa.
— De ce eşti comunistă?
— Cel puţin comuniştii cred în ceva.
— De ce te referi la ei ca la un alt grup, cînd şi tu faci parte din Partidul Comunist?
— Dacă aş putea spune „noi", din tot sufletul, n-aş mai fi aici, nu credeţi?
— Deci nu-ţi pasă cu adevărat de tovarăşii tăi ?
— Mă înţeleg foarte uşor cu toată lumea, dacă la asta vă referiţi.

— Nu, nu la asta mă refer.
— V-am mai spus, singura persoană de care îmi pasă cu adevărat e fiica mea. Iar asta denotă egocentrism.
— Nu-ţi pasă de prietena ta, Molly?
— Ţin la ea.
— Şi nu-ţi pasă de bărbatul tău, Michael ?
— Adică, dacă m-ar părăsi mîine, cît timp mi-aş aduce aminte că ... îmi place să mă culc cu el?
— De cît timp îl ştii - de trei săptămîni ? De ce te-ar părăsi ?

Nu-mi venea în minte nici un răspuns, de fapt eram surprinsă că reuşisem să spun asta. Ni se terminase timpul. Mi -am luat la revedere şi, cînd dădeam să plec, mi-a zis:
— Draga mea, nu trebuie să uiţi că artistul are o datorie sfîntă.

Nu m-am putut abţine şi am izbucnit în rîs.
— De ce rîzi ?
— Nu vi se pare amuzant - arta e sfîntă, un acord măreţ în do major?
— Ne vedem poimîine, ca de obicei, draga mea.

31 ianuarie 1950

Azi m-am dus la doamna Marks cu zeci de vise – toate visate în ultimele trei zile. Toate înzestrate cu aceeaşi aură de artă falsă, caricatură, ilustraţie, parodie. Toate visate în nişte culori vii, proaspete şi splendide, care mi-au oferit o mare plăcere. Doamna Marks mi-a zis:
— Visezi foarte mult.
— De îndată ce închid ochii.
— Şi despre ce e vorba în toate visele astea?

Zîmbesc înainte să apuce să zîmbească ea, moment în care mă priveşte cu o expresie severă, pregătită să adopte o tactică drastică. Dar îi zic:
— Vreau să vă întreb ceva. Jumătate din visele acelea au fost coşmaruri, m-am trezit realmente îngrozită, mă trecuseră toate apele. Şi totuşi, fiecare moment din vis mi-a făcut plăcere. Îmi place să visez. De abia aştept să mă culc tocmai pentru că o să visez. Mă trezesc noaptea, iarăşi şi iarăşi, ca să mă bucur de ceea ce am visat. Dimineaţa mă simt aşa de fericită de parcă aş fi construit oraşe întregi în somn. Deci ? Dar ieri am cunoscut o femeie care face psihanaliză de zece ani - o americancă, bineînţeles.

În acel moment, doamna Marks a zîmbit.
— Femeia asta mi-a spus, cu un soi de zîmbet strălucitor, steril, că pentru ea visele sînt mai importante decît propria viaţă, că le simte mai reale decît orice i se întîmplă în cursul zilei cu copilul şi cu soţul ei.

Doamna Marks zîmbi.
— Da, ştiu ce o să-mi spuneţi. Şi e adevărat - mi-a spus că s-a considerat scriitoare cîndva. Dar, pe de altă parte, n-am mai cunoscut pe nimeni - nicăieri şi din nici o clasă, rasă sau religie - care să nu se fi considerat cîndva scriitor, pictor, dansator sau altceva. Şi probabil că acesta e un lucru mult mai interesant decît tot ce-am discutat în această cameră – la urma urmei, majorităţii oamenilor nici nu le-ar fi dat prin cap să fie artişti acum o sută de ani. Acceptaupoziţia socială în care binevoise Dumnezeu să-i pună. Dar nu e cumva ceva în neregulă dacă găsesc mai multă satisfacţie, emoţie şi bucurie în somn decît în orice mi se întîmplă cînd sînt trează? Nu vreau să ajung ca americanca aceea.

Tăcere, surîsul ei dirijoral.
— Da, ştiu ce-aţi vrea să vă spun: că toată creativitatea mi se scurge în vise.
— Aşa, şi nu-i adevărat?
— Doamnă Marks, o să vă rog să ignorăm o vreme visele mele.

Îmi spune pe un ton sec:

— Ai venit la mine, un psihoterapeut, să mă rogi să-ţi ignorăm visele?
— Nu se poate, cumva, ca faptul că visez cu atîta plăcere să reprezinte o evadare din calea emoţiilor?

Stă fără să spună nimic, căzută pe gînduri. Ah, e o femeie în vîrstă extrem de inteligentă. Cu un gest uşor mă roagă să tac în timp ce se gîndeşte dacă ceea ce i-am zis are sens sau nu. Între timp, mă uit la camera în care stăm. E înaltă şi lungă, plină de obscuritate şi linişte. Flori peste tot. Pereţii sînt acoperiţi cu reproduceri de capodopere. Există şi statui. E aproape ca o galerie de artă. E o cameră concepută cu un scop exclusiv. Îmi face plăcere să intru aici, ca într-o galerie de artă. Adevărul e că nimic din viaţa mea nu corespunde vreunui element din această încăpere: viaţa mea a fost dintotdeauna crudă, nefinisată, neprelucrată, provizorie - şi la fel au fost vieţile celor pe care i-am cunoscut foarte bine. Uitîndu-mă la această cameră, mi-a dat prin cap că natura crudă şi nefinisată a vieţii mele e tocmai ceea ce preţuiesc mai mult şi că ar trebui să ţin cu dinţii de ea. Doamna Marks şi-a revenit din scurta ei meditaţie şi mi-a zis:
— Prea bine, draga mea. Îţi vom lăsa visele deoparte o vreme, iar tu îmi vei aduce fanteziile înfiripate cînd eşti trează.

În acea zi, ultima însemnare, am încetat să visez de parcă cineva mi-ar fi fluturat prin faţă o baghetă magică.
— Ceva vise ? mă întreabă ea pe un ton degajat, încercînd să afle dacă sînt pregătită să renunţ la modalitatea absurdă prin care am ales să mă eschivez.

Discutăm despre nuanţele sentimentelor mele faţă de Michael. În cea mai mare parte a timpului, sîntem fericiţi împreună, după care, dintr-odată, mă simt cuprinsă de ură şi de duşmănie faţă de el. Însă întotdeauna din aceleaşi motive: cînd spune cîte o glumă despre faptul că am scris o carte - nu suportă asta, mă ia peste picior pentru că sînt o „autoare", cînd devine ironic în privinţa lui Janet, spunîndu-mi că pun poziţia de mamă înaintea dragostei pentru el, şi cînd mă avertizează că nu are de gînd să se însoare cu mine. Emite întotdeauna acest avertisment după ce-mi spune că mă iubeşte şi că sînt cea mai importantă în viaţa lui. Mă simt jignită şi mă înfurii. I-am spus cu mînie:
— Mi se pare că ăsta e genul de avertisment pe care nu trebuie să-l dai decît o singură dată.

După care m-a tachinat pînă mi-a trecut îmbufnarea. Însă în noaptea aceea, pentru prima oară, n-am simţit nici o plăcere alături de el. Cînd i-am povestit doamnei Marks, mi-a zis:
— Cîndva am tratat timp de trei ani o femeie din cauza frigidităţii. Trăia cu un bărbat pe care îl iubea. Dar nu avusese nici un orgasm în toţi acei trei ani. În ziua în care s-au căsătorit, a avut orgasm pentru prima oară.

După ce mi-a spus aceste cuvinte, a dat din cap în mod semnificativ, de parcă ar fi vrut să-mi spună: Poftim, vezi ?

Am izbucnit în rîs şi i-am zis:
— Doamnă Marks, vă daţi seama ce stîlp de susţinere sînteţi ?

Mi-a răspuns, zîmbind:
— Şi ce înseamnă acel cuvînt, draga mea?
— Pentru mine înseamnă foarte mult.
— Totuşi, în prima noapte după ce bărbatul tău îţi spune că n-o să se însoare cu tine, devii frigidă?
— Dar a mai spus sau a mai dat de înţeles asta şi înainte şi n-am fost frigidă pînă acum.

Mi-am dat seama că nu sînt chiar sinceră, aşa că am recunoscut:
— E adevărat că modul în care reacţionez în pat depinde de felul în care mă acceptă el pe mine.
— Fireşte, doar eşti o femeie adevărată.

Doamna Marks foloseşte acest cuvînt, femeie, o femeie adevărată, la fel cum spune artist, un artist adevărat. Cuvinte absolute. Cînd mi-a spus că sînt o femeie adevărată, n-am putut să mă abţin şi am izbucnit în rîs, iar după o vreme a început să rîdă şi ea. După care m-a întrebat de ce rîd şi i-am zis. Era cît pe ce să se folosească de prilej ca să aducă în discuţie cuvîntul „artă", la care nu se mai referise nici una dintre noi încă de cînd încetasem să mai visez. În schimb, mi-a zis:
— De ce nu-mi vorbeşti niciodată despre politică?
M-am gîndit o clipă şi i-am răspuns:
— În ceea ce priveşte Partidul Comunist, sentimentele mele alternează între frică şi ură, pe de o parte, şi o dorinţă disperată de-a mă agăţa de el. Din nevoia de a-l ocroti şi de a-i sprijini consolidarea - înţelegeţi ce vreau să spun?
Doamna Marks a dat din cap, aşa că am continuat:
— Iar referitor la Janet - uneori existenţa ei îmi provoacă o aversiune violentă, pentru că mă împiedică să fac atîtea lucruri pe care vreau să le fac, dar în acelaşi timp o iubesc. Şi pe Molly – pot s-o urăsc o oră întreagă pentru că e aşa de autoritară şi de protectoare, dar pe urmă o iubesc. Şi cu Michael la fel. Deci mi se pare evident că ne-am putea limita doar la una dintre relaţiile mele, fiindcă astfel ne-am ocupa de întreaga mea personalitate, nu credeţi?
În acel moment, doamna Marks mi-a zîmbit sec.
— Prea bine, hai să ne limităm la Michael.

15 martie 1950
M -am dus la doamna Marks şi i-am spus că, deşi sînt mai fericită cu Michael decît am fost în toată viaţa mea, se întîmplă ceva ce nu înţeleg. Adorm în braţele lui, topită de fericire, dar dimineaţa mă trezesc plină de ură şi de aversiune faţă de el. La care doamna Marks mi-a zis:
— Păi, draga mea, poate că a sosit momentul să începi să visezi din nou.
Am izbucnit în rîs, dar doamna Marks aştepta să încetez cu rîsul, aşa că i-am zis:
— Cîştigaţi de fiecare dată.
Noaptea trecută am început din nou să visez, de parcă aş fi primit ordin s-o fac.

27 martie 1950
Plîng în somn. Cînd mă trezesc, nu-mi amintesc decît că am plîns în somn. Cînd i-am povestit asta doamnei Marks, mi-a zis:
— Lacrimile pe care le vărsăm în somn sînt singurele lacrimi sincere pe care le vărsăm în această viaţă. Cînd sîntem treji, lacrimile reprezintă milă de sine.
I-am răspuns:
— Sună foarte poetic ce spuneţi, dar nu-mi vine să cred că asta vreţi să ziceţi...
— Şi de ce nu ?
— Fiindcă, atunci cînd mă duc la culcare ştiind că o să plîng în somn, gîndul îmi provoacă plăcere.
Doamna Marks zîmbeşte ; îi aştept sugestia, dar de-acum nu mai are de gînd să mă ajute.
— N-o să încercaţi să insinuaţi că sînt masochistă? O întreb pe un ton ironic.
Dă din cap: desigur.
— Durerea implică şi plăcere, îi zic, trîmbiţîndu-i ideea.
Doamna Marks dă din cap. Îi zic:
— Doamnă Marks, acea durere nostalgică şi tristă care mă face să plîng e aceeaşi emoţie pe care am folosit-o ca să scriu afurisita aia de carte.
Doamna Marks se îndreaptă de spate, uluită. Pentru că eu puteam să atribui unei cărţi, unei forme de artă, unei activităţi nobile, un adjectiv precum „afurisit". Îi zic:
— Nu aţi făcut altceva decît să mă ghidaţi, pas cu pas, să ajung la cunoaşterea subiectivă a ceea ce ştiam deja şi anume că temelia acelei cărţi era otrăvită.

— Orice cunoaştere de sine înseamnă să cunoşti, la niveluri din ce în ce mai profunde, ceea ce ştiai dinainte.
— Dar asta nu-i de ajuns.

Doamna Marks dă din cap şi cade pe gînduri. Ştiu că o să mă ia prin surprindere, dar nu-mi dau seama cu ce. Apoi mă întreabă:
— Ţii un jurnal ?
— Cu întreruperi.
— Consemnezi în el ceea ce se întîmplă aici ?
— Uneori.

Dă din cap. Ştiu la ce se gîndeşte: că tocmai acest proces, de a scrie într-un jurnal, reprezintă începutul unui fenomen pe care ea îl identifică drept deblocare, drept degajare a „blocajului" care mă împiedică să scriu. Mă simţeam atît de furioasă şi de indignată, încît n-am putut să-i răspund. Era ca şi cum, odată cu menţionarea jurnalului, cu integrarea lui în procesul deblocării, ca să zicem aşa, doamna Marks m-ar fi lăsat fără el.

[În acest punct, jurnalul, ca document personal, se întrerupea, continuînd sub formă de tăieturi din ziare, lipite cu grijă şi datate.]

Martie 1950

Modelistul numeşte asta „Stil Bomba H", explicînd că „h"-ul vine de la peroxid de hidrogen, folosit pentru pigmentare. Părul e aranjat să se ridice în valuri la ceafă, ca o explozie de bombă. *Daily Telegraph*

13 iulie 1950

Aplauze şi ovaţii astăzi în Congresul american atunci cînd domnul Lloyd Bentsen, democrat, 1-a îndemnat pe preşedintele Truman să le spună nord-coreenilor să se retragă în termen de o săptămînă dacă nu vor ca oraşele să le fie bombardate cu bombe atomice. *Express*

29 iulie 1950

După cum a explicat domnul Attlee, decizia Marii Britanii de a cheltui încă 100 de milioane de lire sterline pe resurse militare înseamnă că mult aşteptatele îmbunătăţiri ale condiţiilor de trai şi ale serviciilor sociale trebuie amînate. *NewStatesman*

3 august 1950

America îşi continuă planul cu bomba cu hidrogen, care se presupune că va fi de sute de ori mai puternică decît bombele atomice. *Express*

5 august 1950

Pe baza concluziilor extrase din lecţiile învăţate la Hiroshima şi Nagasaki în privinţa anvergurii exploziei, a întinderii ei, a nivelului de radiaţii etc, se presupune că o singură bombă atomică ar putea ucide 50 000 de oameni într-o zonă urbană britanică. Însă, lăsînd la o parte bomba cu hidrogen, e absolut nesigur să presupunem că... *New Statesman*

24 noiembrie 1950

MACARTHUR ADUCE 100 000 DE SOLDAŢI ÎNTR-O OFENSIVĂ MENITĂ SĂ PUNĂ CAPĂT RĂZBOIULUI DIN COREEA. *Express*

9 decembrie 1950

COREEA MANIFESTĂ DESCHIDERE PENTRU UN ARMISTIŢIU, DAR ALIAŢII NU VOR SĂ CADĂ LA PACE. *Express*

16 decembrie 1950
SUA„ÎN PERICOL GRAV". Apel de urgenţă astăzi. Preşedintele Truman le-a spus astă-seară americanilor că Statele Unite sînt într-un „pericol grav" din cauza conducătorilor Uniunii Sovietice.

13 ianuarie 1951
Ieri, Truman a stabilit ţinte ample pentru efortul militar al SUA, implicînd sacrificii pentru toţi americanii. *Express*

12 martie 1951
BOMBELE ATOMICE, POTRIVIT LUI EISENHOWER: „Le-aş folosi imediat dacă aş crede că ar provoca destulă distrugere în tabăra inamică". *Express*

6 aprilie 1951
FEMEIA ACUZATĂ DE SPIONAJ ATOMIC, CONDAMNATĂ LA MOARTE. Soţul a fost şi el trimis pe scaunul electric. Judecătorul: „Voi aţi cauzat Coreea".

2 mai
COREEA: 371 DE MILITARI UCIŞI, RĂNIŢI SAU DAŢI DISPĂRUŢI.

9 iunie 1951
Curtea Supremă a Statelor Unite a sprijinit condamnarea celor unsprezece lideri ai Partidului Comunist American pentru conspiraţie prin diseminarea metodei de răsturnare violentă a guvernului. Vor fi puse în aplicare acum condamnările la cinci ani de închisoare şi amenzile individuale de 10 000 de dolari. *Statesman*

16 iunie 1951
The Los Angeles Times din 2 iunie precizează: „Se estimează că, de la începutul războiului, în Coreea au fost ucişi sau au murit din cauza condiţiilor vitrege înjur de 2 milioane de civili, cea mai mare parte dintre ei fiind copii. Peste zece milioane de oameni au rămas fără acoperiş şi trăiesc la limita sărăciei". Dong Sung Kim, trimis special al Republicii Coreea, a prezentat aici un raport pe 1 iunie : „într-o singură noapte, au fost arse 156 de sate. Acestea se aflau în calea înaintării armatei inamice. Deci, firește, avioanele ONU au trebuit să le distrugă. Iar toţi bătrînii şi copiii care se aflau încă acolo fiindcă nu au putut să dea curs ordinelor de evacuare au fost ucişi". *New Statesman*

13 iulie 1951
Discuţiile pentru încheierea unui acord de pace au fost întrerupte - deoarece comuniştii nu vor să permită accesul a 20 de reporteri şi fotografi aliaţi în Kaesong. *Express*

16 iulie
Manifestaţii violente din cauza terenurilor petrolifere. 10 000 de persoane implicate. Forţele de intervenţie au folosit gaze lacrimogene. *Express*

28 iulie
Reînarmarea nu a determinat pînă acum nici un sacrificiu din partea poporului american. Dimpotrivă, consumul e încă în creştere. *New Statesman*

1 septembrie 1951

Metoda congelării rapide a celulelor reproducătoare şi păstrarea lor pe o perioadă nelimitată pot aduce o schimbare absolută în ceea ce priveşte semnificaţia timpului. În prezent, această metodă se aplică în cazul spermei umane, dar ar putea fi extinsă, cu timpul, şi la ovule. Un bărbat în viaţă în 1951 şi o femeie în viaţă în 2051 s-ar putea împerechea“ în 2251, producînd un copil cu ajutorul, unei mame surogat. *Statesman*

17 octombrie 1951
LUMEA MUSULMANĂ RĂBUFNEŞTE. Mai mulţi soldaţi în Suez. *Express*

20 octombrie
SUB ASEDIUL ARMATEI IZOLEAZĂ EGIPTUL. *Express*

16 noiembrie 1951
12 790 de prizonieri de război ai forţelor NATO şi 250 000 de civili sud-coreeni au fost ucişi de comunişti în Coreea. *Express*

24 noiembrie 1951
În cursul vieţii generaţiei următoare, populaţia lumii ar putea ajunge la 4 miliarde. Cum vor săvîrşi miracolul de a hrăni 4 miliarde de oameni? *Statesman*

24 noiembrie 1951
Nu se ştie cîţi oameni au fost executaţi, aruncaţi în închisoare, trimişi în lagăre de concentrare sau cîţi au murit în timpul lunilor de interogatorii desfăşurate în cadrul marii epurări sovietice din 1937-39, aşa cum nu se ştie nici dacă în Rusia, în prezent, sînt supuşi la muncă silnică un milion sau douăzeci de milioane de oameni. *Statesman*

13 decembrie 1951
RUSIA FABRICĂ BOMBARDIERE ATOMICE. Cele mai rapide din lume. *Express*

1 decembrie 1951
SUA traversează cea mai mare creştere economică din istorie. Deşi cheltuielile americane pe armament şi ajutoare externe depăşesc deja întregul buget federal antebelic. *Statesman*

29 decembrie 1951
Acesta a fost primul an de pace din istoria britanică în care am avut unsprezece divizii în străinătate şi am consumat 10% din venitul naţional pe armament. *Statesman*

29 decembrie 1951
Există semnale că McCarthy şi prietenii săi au întrecut măsura în Statele Unite. *Statesman*

12 ianuarie 1952
La începutul anilor '50, cînd preşedintele Truman a declarat întregii lumi că Statele Unite vor intensifica eforturile de a produce bomba cu hidrogen - care, potrivit oamenilor de ştiinţă, ar avea un efect exploziv de o mie de ori mai puternic decît bomba de la Hiroshima sau egal cu 20 de milioane de tone de TNT -, Albert Einstein a atras atenţia, în mod discret, că astfel „se iveşte, mai mult sau mai puţin vizibil, spectrul distrugerii totale". *Statesman*

1 martie 1952

Aşa cum sute de mii de oameni nevinovaţi au fost condamnaţi pentru vrăji în Evul Mediu, la fel şi nenumăraţi comunişti şi ruşi patrioţi au devenit victimele epurărilor din cauza legendarelor activităţi contrarevoluţionare. Într-adevăr, ritmul arestărilor a atins asemenea proporţii fantastice tocmai pentru că nu era nimic de descoperit (printr-o metodă foarte ingenioasă, domnul Weissberg estimează că opt milioane de oameni nevinovaţi au trecut prin închisori în perioada 1936-1939). *Statesman*

22 martie 1952
Acuzaţia că NATO foloseşte arme bacteriologice în Coreea nu poate fi respinsă doar pentru că procedura ar fi nebunească. *Statesman*

15 aprilie 1952
Guvernul comunist din România a ordonat deportarea în masă a „neproductivilor" din Bucureşti. Numărul lor se ridică la 200 000, o cincime din populaţia oraşului. *Express*

28 iunie 1952
Nu se poate calcula numărul de americani cărora li s-a îngrădit sau refuzat dreptul la paşaport, însă cazurile cunoscute arată că a fost afectată o gamă largă de indivizi, de diferite origini, credinţe şi orientări politice. Lista include... *Statesman*

5 iulie 1952
Mai presus de toate, efectul vînătorii de comunişti din America constă în producerea unui nivel general de conformism, o nouă doctrină căreia individul i se opune pe propriul risc economic. *Statesman*

2 septembrie 1952
Ministrul de interne britanic a declarat că, deşi o bombă atomică lansată cu precizie poate cauza daune grave, uneori riscul este prezentat exagerat. *Express*

Îmi dau prea bine seama că nu se poate face revoluţie cu apă de trandafiri; întrebarea mea era dacă, pentru a elimina pericolul de război din Formosa, chiar era necesară executarea unui milion şi jumătate de oameni sau dacă nu cumva dezarmarea ar fi fost o măsură adecvată. *Statesman*

13 decembrie 1952
JAPONEZII VOR ARME. *Express*

13 decembrie
Capitolul II al Legii McCarran [1] oferă în mod concret bazele pentru crearea unor aşa-zise centre de detenţie. Departe de a controla crearea acestor centre, legea autorizează justiţia americană să aresteze şi să reţină „în asemenea locuri de detenţie la recomandarea ministrului... toate persoanele în

1. McCarran Internai Security Act (sau Legea de Control a Activităţilor Subversive) din 1950 e o lege federală americană care impunea tuturor organizaţiilor comuniste să se înregistreze pe lîngă Ministerul de Justiţie şi crea totodată o comisie pentru anchetarea persoanelor suspectate de activităţi „neamericane".

cazul cărora există temeiuri rezonabile pentru a crede că vor săvîrşi sau vor pregăti împreună cu alţii acte de spionaj şi de sabotaj".

3 Octombrie 1952
BOMBA NOASTRĂ EXPLODEAZĂ. Prima armă atomică britanică a fost detonată cu succes. *Express*

11 octombrie 1952
Insurgenţii MAU MAU CIOPÎRŢESC UN COLONEL. *Express*

23 octombrie 1952
BICIUIŢI-I. Lordul Goddard, preşedintele Curţii Supreme. *Express*

25 octombrie 1952
Colonelul Robert Scott, comandantul Bazei Aeriene Americane de la Furstenfeldbruck: „A fost semnat tratatul preliminar încheiat între America şi Germania. Sper cu toată sinceritatea că patria voastră va deveni în curînd un membru cu drepturi depline al forţelor NATO... Voi aştepta cu nerăbdare, împreună cu voi, ziua în care vom sta umăr la umăr, ca prieteni şi fraţi, pentru a opune rezistenţă ameninţării comuniste. Sper şi mă rog să vină în curînd momentul în care eu sau un alt comandant american va preda această minunată Bază Aeriană în mîinile unui comandant de aviaţie german, la începutul noii Luftwaffe a Germaniei". *Statesman*

17 noiembrie 1952
SUA TESTEAZĂ BOMBA CU HIDROGEN. *Express*

1 noiembrie 1952
Coreea: Pierderile totale de vieţi omeneşti, inclusiv civili, de la începutul discuţiilor de încheiere a ostilităţilor, se vor apropia în curînd de numărul prizonierilor al căror statut a devenit principalul obstacol în calea armistiţiului. *Statesman*

27 noiembrie
Guvernul din Kenia a anunţat în această seară că, drept pedeapsă colectivă pentru asasinarea comandantului Jack Meiklejohn de sîmbăta trecută, 750 de bărbaţi şi 2200 de femei şi copii au fost evacuaţi din casele lor. *Express*

8 noiembrie 1952
În ultimii ani s-a conturat moda denunţării persoanelor care critică mccarthyismul drept „antiamericani" dispeptici. *Statesman*

22 noiembrie 1952
Au trecut de abia doi ani de cînd preşedintele Truman a dat startul programului de fabricare a bombei cu hidrogen. De îndată s-a demarat construcţia unei uzine de un miliard de dolari pe malul rîului Savannah, în Carolina de Sud, destinată producţiei de tritiu (izotop radioactiv al hidrogenului); la sfîrşitul anului 1951, industria bombelor devenise un proiect industrial comparabil doar cu US Steel şi cu General Motors. *Statesman*

22 noiembrie 1952
Însă prima lovitură din actuala campanie a fost dată, în mod foarte convenabil, astfel încît să coincidă cu apogeul frenetic al campaniei electorale republicane, în care s-a valorificat la maxim capitalul de imagine obţinut prin „contaminarea" Departamentului de Stat de către Alger Hiss [1], spre folosul senatorului republican de Wisconsin, Alexander Wiley, care a dezvăluit că a cerut o anchetă a „infiltrării excesive" a comuniştilor americani în Secretariatul

ONU... Apoi Subcomisia de Siguranţă Internă a Senatului a trecut la interogarea primelor douăsprezece victime din noua campanie de hărţuire, toţi fiind înalţi demnitari... totuşi refuzul celor

1. Alger Hiss (1904-1996), avocat american, implicat în crearea ONU, atît ca reprezentant al Departamentului de Stat al SUA, cît şi ca reprezentant ONU. În 1948 a fost denunţat ca spion sovietic, iar în 1950 a fost condamnat pentru sperjur în legătură cu această acuzaţie.

12 martori de a-şi recunoaşte afiliaţiile comuniste nu i-a scăpat de... Insă senatorii implicaţi în campania de persecuţie a comuniştilor erau, în mod evident, porniţi să găsească peşti mai mari decît cei doisprezece, împotriva cărora singura dovadă de activitate subversivă şi de spionaj a fost propria lor tăcere. *Statesman*

29 noiembrie 1952
Deşi urmează tiparul clasic al justiţiei politice din democraţiile populare, procesul de sabotaj din Cehia stîrneşte un interes aparte. În primul rînd, Cehoslovacia era singura ţară din blocul estic care avea un mod de viaţă democratic bine închegat şi care includea drepturi civile depline şi un sistem judecătoresc independent. *Statesman*

3 decembrie 1952
BĂRBAT BICIUIT ÎN ÎNCHISOAREA DARTMOOR. Infractorul a primit 12 lovituri cu un bici cu nouă şfichiuri. *Express*

17 decembrie 1952
11 LIDERI COMUNIŞTI SPÎNZURAŢI LA PRAGA. Guvernul ceh susţine că erau spioni capitalişti.

29 decembrie 1952
O nouă fabrică atomică de 10.000 de lire sterline menită să dubleze producţia britanică de arme atomice. *Express*

13 ianuarie 1953
ŞOCANT - COMPLOT DE ASASINAT SOVIETIC. Radioul din Moscova a acuzat, la începutul zilei de azi, un grup de doctori evrei terorişti că au încercat să asasineze anumiţi lideri ruşi, între care şi unii dintre cei mai importanţi ofiţeri ai armatei sovietice şi un om de ştiinţă specializat în fizică atomică. *Express*

6 martie 1953
MOARE STALIN. *Express*

23 martie 1953
2 500 DE INSURGENŢI MAU MAU ARESTAŢI. *Express*

23 martie 1953
RUSIA DĂ AMNISTIE PENTRU DEŢINUŢI. *Express*

1 aprilie 1953
CE AR PUTEA ÎNSEMNA PENTRU TINE PACEA IN COREEA? *Express*

7 mai 1953
CRESC ŞANSELE DE PACE ÎN COREEA. *Express*

8 mai 1953
America ia în calcul o posibilă acţiune ONU pentru a „stăvili agresiunea comunistă în sud-estul Asiei". Şi trimite un număr mare de avioane, tancuri şi muniţie în Indochina. *Express*

13 mai
ATROCITĂŢI ÎN EGIPT. *Express*

18 iulie 1953
LUPTĂ NOCTURNĂ ÎN BERLIN. 15 000 de persoane din Berlinul de Est au opus rezistenţă unei divizii de tancuri sovietice şi de infanterie pe străzile întunecate ale oraşului, la primele ore ale dimineţii de astăzi. *Express*

6 iulie
REVOLTĂ ÎN ROMÂNIA. *Express*

10 iulie 1953
BERIA JUDECAT ŞI ÎMPUŞCAT. *Express*

27 iulie 1953
ACORD DE ÎNCETARE A FOCULUI ÎN COREEA. *Express*

7 august 1953
RĂSCOALĂ MASIVĂ A PRIZONIERILOR DE RĂZBOI. Apelînd la gaze lacrimogene şi la arme de foc de calibru mic, paznicii din forţele ONU au reprimat o răzmeriţă în masă declanşată de 12 000 de prizonieri de război nord-coreeni. *Express*

20 august 1953
300 de morţi în lovitura de stat din Persia. *Express*

19 februarie 1954
Marea Britanie are deja un depozit de bombe atomice. *Express*

27 martie 1954
A doua bombă cu hidrogen e amînată - Insulele sînt încă prea fierbinţi după prima detonare. *Express*

30 martie
A DOUA BOMBĂ CU HIDROGEN A EXPLODAT. *Express*

[Aici încep din nou însemnările personale.]

2 aprilie 1954
Mi-am dat seama astăzi că am început să mă feresc de ceea ce doamna Marks numeşte „experienţa" mea cu ea, iar asta din cauză că mi-a spus ceva, ceva ce probabil ştia de suficientă vreme.
— Nu trebuie să uiţi că sfîrşitul unei analize nu înseamnă şi sfîrşitul experienţei în sine.
— Vreţi să spuneţi că drojdia dospeşte în continuare?
A zîmbit şi a dat din cap.

4 aprilie 1954

Am avut din nou coşmarul: mă ameninţa principiul anarhiei, de această dată reprezentat de un soi de spiriduș feroce. În vis era şi doamna Marks, foarte mare şi puternică, era un fel de vrăjitoare bună. Mi-a ascultat visul şi mi-a zis:

— Cînd eşti pe cont propriu şi te simţi ameninţată, trebuie s-o chemi în ajutor pe vrăjitoarea cea bună.

— Pe dumneata.

— Nu, pe tine, întruchipată în ceea ce ai făcut din mine.

Deci povestea s-a terminat. Era ca şi cum mi-ar fi zis: „Acum eşti pe cont propriu". Fiindcă mi-a vorbit pe un ton degajat, aproape indiferent, ca o persoană care-ţi întoarce spatele. I-am admirat talentul; era ca şi cum, în clipa în care ne luam rămas-bun, îmi înmîna ceva - o creangă înflorită, poate, sau un talisman care să mă apere de rău.

7 aprilie 1954

Doamna Marks m-a întrebat dacă am păstrat însemnări despre „experienţă". Trebuie să spun că, în ultimii trei ani, nu s-a referit nici măcar o dată la j u r n a l ; probabil că ştia din instinct că n-am păstrat însemnări. I-am răspuns:

— Nu.

— N-ai consemnat nimic?

— Nu. Totuşi, am o memorie foarte bună.

Tăcere.

— Deci jurnalul pe care l-ai început a rămas gol ?

— Nu, am lipit în el tăieturi din ziare.

— Ce fel de tăieturi ?

— Doar nişte chestii care m-au frapat - evenimente care mi s-au părut importante.

Doamna Marks m-a fixat cu privirea ei sfredelitoare, cu care îmi spunea: Mă rog, aştept să-mi dai definiţia. I-am zis:

— M-am uitat peste ele deunăzi: ceea ce am adunat e o consemnare despre război - asasinate, haos, suferinţă.

— Şi ăsta ţi se pare ţie că e adevărul ultimilor cîţiva ani ?

— Nu vi se pare că ar fi adevărul ?

Doamna Marks s-a uitat la mine cu ironie. Îmi spunea fără cuvinte că „experienţa" noastră a fost creativă şi fructuoasă şi că răspunsurile mele erau lipsite de sinceritate. l-am zis:

— Prea bine, atunci; am apelat la tăieturile din ziare ca să nu pierd măsura. Am petrecut trei ani, mai mult chiar, luptîndu-mă cu nepreţuitul meu suflet, iar între timp...

— Între timp ce ?

— E doar o chestiune de noroc că n-am fost torturată, asasinată, că n-am murit de foame sau în închisoare.

Doamna Marks avea o privire ironică, plină de răbdare, aşa că am continuat:

— Nu se poate să nu vă daţi seama că ceea ce se întîmplă aici, în această cameră, nu mă pune în legătură doar cu ceea ce dumneavoastră numiţi creativitate. Mă pune în legătură cu... dar nu ştiu cum să-i zic.

— Mă bucur că n-ai de gînd să foloseşti cuvîntul „nimicire".

— Prea bine, totul are două feţe şi aşa mai departe, dar cu toate acestea, ori de cîte ori se întîmplă ceva îngrozitor undeva, mi se reflectă în vise, de parcă aş fi implicată personal.

— Adică ai decupat din ziare toate lucrurile rele şi le-ai lipit în jurnalul dedicat acestei experienţe ca să te înveţi pe tine însăţi cum să visezi?

-— Doamnă Marks, şi care ar fi problema în acest caz ?

Am ajuns în acest impas de atîtea ori şi nici una dintre noi nu încearcă să-1 depăşească. Doamna Marks stătea la locul ei, zîmbindu-mi sec şi răbdător. Am înfruntat-o provocator.

9 aprilie 1954

Astăzi, cînd mă pregăteam să plec, mi-a zis:

— Şi acum, draga mea, cînd ai de gînd să te apuci din nou de scris?

Bineînţeles, aş fi putut să-i spun că, în tot acest timp, am mîzgălit cîte ceva în carnete, dar nu la asta se referea doamna Marks. I-am răspuns:

— Cel mai probabil, niciodată.

Doamna Marks a făcut un gest exasperat, aproape irascibil; părea supărată, ca o gospodină care îşi vede planurile luînd-o razna - gestul era sincer, nu ca zîmbetele, încuviinţările sau dezaprobările exprimate prin mişcări ale capului ori ca plescăiturile nerăbdătoare cu limba pe care le foloseşte în timpul şedinţelor. Vrînd cu adevărat s-o fac să înţeleagă, i-am zis:

— De ce nu reuşiţi să înţelegeţi că eu nu pot să pun mîna pe un ziar fără ca tot conţinutul lui să mi se pară atît de îngrozitor, atît de copleşitor încît să mă facă să cred că n-aş putea scrie nimic care să aibă un fir de sens?

— Atunci n-ar trebui să citeşti ziare.

Am izbucnit în rîs. După o vreme, doamna Marks mi-a răspuns printr-un surîs.

15 aprilie 1954

Am avut mai multe vise, toate legate de faptul că Michael m-ar părăsi. Tocmai din aceste vise mi-am dat seama că o să mă părăsească în curînd; o s-o facă, în curînd. În somn, urmăresc atent aceste scene de despărţire. Fără emoţie. În viaţă sînt nefericită, la modul intens şi disperat. În somn, nu mă afectează nimic. Doamna Marks m-a întrebat astăzi:

— Dacă te-aş ruga să-mi spui într-o propoziţie ce ai învăţat de la mine, ce mi-ai răspunde?

— Că m-aţi învăţat să plîng, i-am zis, pe un ton cam sec.

Mi-a zîmbit, acceptîndu-mi tonul sec.

— Aşa, şi?

— Şi sînt de o sută de ori mai vulnerabilă decît eram înainte.

— Aşa, şi ? Asta-i totul ?

— Vreţi să spuneţi că sînt şi de o sută de ori mai puternică? Nu ştiu. Habar n-am. Sper.

— Eu sînt sigură, mi-a zis ea pe un ton categoric. Eşti mult mai puternică. Şi vei scrie despre această experienţă.

A dat din cap prompt şi cu fermitate, după care mi-a spus:

— O să vezi. Peste cîteva luni, poate peste cîţiva ani.

Am dat din umeri. Mi-a făcut programare pentru săptămîna viitoare - va fi ultima întîlnire.

23 aprilie

Am avut un vis pentru ultima întîlnire şi i l-am povestit doamnei Marks. Se făcea că ţineam în mînă un soi de lacră, iar înăuntru se afla ceva foarte preţios. Mergeam printr-o încăpere lungă, ca o galerie de artă sau o sală de conferinţe, plină de imagini şi statui moarte. (Cînd am folosit cuvîntul „moarte", doamna Marks mi-a zîmbit ironic.) La capătul sălii, pe un fel de platformă, se adunase un mic grup de oameni care stătea şi aştepta. Mă aşteptau pe mine să le înmînez lacra. Eram incredibil de fericită că puteam, în sfîrşit, să le dau acel obiect preţios. însă cînd le-am înmînat-o, am văzut dintr-odată că erau toţi oameni de afaceri, brokeri, ceva de genul ăsta. N-au deschis cutia, ci au început să-mi dea sume mari de bani. Am izbucnit în plîns. Urlam: „Deschideţi cutia, deschideţi cutia", dar ei nu mă auzeau sau nu voiau să mă asculte. Dintr-odată, mi-am dat seama că erau cu toţii nişte personaje dintr-un film sau dintr-o piesă pe care o scrisesem eu - şi mi-era ruşine cu ea. Totul se transforma într-o farsă, pîlpîitoare şi grotescă, iar eu deveneam personaj în propria mea piesă. Am deschis cutia şi i-am silit să se uite. Însă, în locul acelui lucru frumos pe care mă aşteptam să-1 văd acolo,

în lacră se afla un morman de fragmente, de fărîme. Nu un lucru întreg, spart în fragmente, ci bucăţele de peste tot, de prin toată lumea - am recunoscut un bulgăre de pămînt roşiatic care ştiam că provenea din Africa şi apoi o bucăţică de metal provenit dintr-o armă din Indochina, după care totul era oribil, bucăţi de carne de la oamenii ucişi în Războiul din Coreea şi ecusonul de partid al unui comunist care murise într-o închisoare sovietică. Imaginea acelei adunături de fragmente urîte era atît de dureroasă, încît n-am mai putut să mă uit şi am închis cutia. Însă grupul de oameni de afaceri sau strîngători de bani nu văzuse nimic. Mi-au luat cutia şi au deschis-o. M-am întors, ca să nu văd conţinutul, dar ei păreau încîntaţi. într-un tîrziu, m-am uitat şi am văzut că era ceva în cutie: un crocodil mic şi verde, cu un bot rînjit, întredeschis. Mi s-a părut iniţial că era reprezentarea unui crocodil, făcută din jad sau din smaralde, dar apoi am observat că era viu, fiindcă de-a lungul obrajilor îi alunecau lacrimi mari, îngheţate, care se transformau în diamante. Am izbucnit în hohote de rîs cînd mi-am dat seama cum îi înşelasem pe oamenii de afaceri, după care m-am trezit.

Doamna Marks mi-a ascultat visul fără să comenteze, aparent fără pic de interes. Ne-am luat rămas-bun cu afecţiune, dar ea se retrăsese deja în sine, la fel ca mine. Mi-a spus să nu ezit să „mai trec pe la ea" dacă simt nevoia. Mi-am spus: Cum aş putea avea nevoie de tine cînd mi-ai lăsat moştenire imaginea ta ?; ştiu prea bine că o voi visa pe acea vrăjitoare mare şi maternă de fiecare dată cînd voi avea cîte o problemă. (Doamna Marks e o femeie foarte micuţă, slabă, vînjoasă şi energică, dar eu am visat-o întotdeauna mare şi puternică.) Am părăsit acea încăpere întunecată şi solemnă în care am petrecut atîtea ore intrînd şi ieşind din fantezii şi din vise, încăperea care e ca un sanctuar al artei, şi am ajuns pe trotuarul rece şi urît. M-am văzut într-o vitrină de magazin: o femeie micuţă, cam palidă, uscată, înţepată, dar pe chipul meu era o expresie crispată, pe care am recunoscut-o drept rînjetul de pe botul acelui crocodil mic, verde şi maliţios din lacra de cristal din visul meu.

Femei libere
2

Două vizite, cîteva apeluri telefonice şi o tragedie...

Telefonul sună tocmai cînd Anna ieşea tiptil din camera copilului. Janet se sculă din nou şi bodogăni pe un ton satisfăcut:
— Presupun că-i Molly şi o să vorbiţi ore în şir.
— Şşş, făcu Anna.

După care se duse să răspundă la telefon, spunîndu-şi: la copii ca Janet, structura siguranţei nu e ţesută din bunici, verişori şi un cămin stabil, ci din prieteni care sună în fiecare zi, din pronunţarea anumitor cuvinte.
— Janet tocmai se culcă şi-ţi transmite că te iubeşte, zise Anna cu glas tare în receptor.

La care Molly răspunse, jucîndu-şi rolul:
— Spune-i lui Janet că şi eu o iubesc şi că îi zic să se culce imediat.
— Molly zice că trebuie să te culci, îţi zice noapte bună, spuse Anna cu glas tare înspre camera întunecată.

— Cum să mă culc acum, cînd voi două o să staţi de vorbă ore în şir?

Totuşi, natura tăcerii din camera lui Janet îi spuse Annei că fetiţa era pe punctul de a adormi, satisfăcută; prin urmare, coborî tonul şi zise în receptor:

— Bine. Tu ce faci ?

Molly îi răspunse pe un ton mult prea degajat:

— Anna, Tommy e cumva cu tine ?

— Nu, de ce să fie cu mine?

— Ah, mă întrebam doar... Dacă ar şti că-mi fac griji din cauza lui, bineînţeles că s-ar înfuria.

În ultima lună, buletinele de ştiri pe care i le livra zilnic Molly din casa ei, aflată la o distanţă de mai puţin de un kilometru, constau doar în noutăţi despre Tommy – care stătea, ore în şir, în camera lui, de unul singur, din cîte s-ar fi zis, fără măcar să se gîndească la ceva anume.

Apoi Molly renunţă la subiectul Tommy şi-i oferi Annei o relatare lungă, nostimă şi plină de bombăneli a cinei servite în seara anterioară cu un fost iubit din America. Anna o ascultă, percepînd nuanţa subiacentă de isterie din glasul prietenei ei, aşteptînd ca aceasta să-şi încheie povestea :

— In fine, m-am uitat la trîntorul ăla fudul, ajuns la vîrsta a doua, şi m-am gîndit cum era odinioară - mă rog, îmi imaginez că şi el îşi zicea: „Ce păcat că Molly a ajuns aşa cum e acum". Dar de ce ţin să-i critic pe toţi astfel? Oare chiar nu e nimeni destul de bun pentru mine ? Şi nu e ca şi cum aş putea să compar oferta din prezent cu vreo experienţă minunată din trecut, fiindcă nu reuşesc să-mi aduc aminte dacă m-am simţit vreodată satisfăcută cu adevărat – nu mi-am spus niciodată: Da, asta e. Dar pe Sam mi l-am amintit ani la rînd cu atîta nostalgie, considerîndu-1 cel mai bun dintre toţi, ba chiar întrebîndu-mă cum de am fost aşa de proastă încît să-1 refuz, iar azi îmi aduceam aminte cît de mult mă plictisea chiar şi pe atunci. Ce-o să faci după ce adoarme Janet? Ieşi în oraş?

— Nu. Rămîn acasă.

— Trebuie să fug la teatru. Şi aşa am întîrziat. Anna, poţi să-1 suni pe Tommy aici, cam într-o oră ? Inventează şi tu un pretext.

— Ce te îngrijorează?

— Tommy a trecut pe la Richard la birou azi după-amiază. Da, ştiu, nici mie nu mi-a venit să cred. M-a sunat Richard şi mi-a zis: Insist ca Tommy să treacă pe la mine imediat. Aşa că i-am zis lui Tommy: Tatăl tău insistă să treci pe la el imediat. Tommy mi-a răspuns „Bine, mamă", s-a sculat şi dus a fost. Pur şi simplu. Ca să-mi facă pe plac. Am senzaţia că dacă i-aş fi zis să sară pe fereastră, ar fi sărit.

— Dar Richard nu ţi-a zis nimic?

— A sunat acum vreo trei ore, la fel de sarcastic şi arogant ca de obicei, ca să-mi spună că nu-1 înţeleg pe Tommy. I-am zis că mă bucur că el, cel puţin, îl înţelege. Dar mi-a spus că Tommy tocmai plecase de la el. însă n-a venit acasă. M-am dus la Tommy în cameră şi am găsit pe pat vreo şase cărţi de psihologie luate de la bibliotecă. Din cîte s-ar zice, s-a apucat să le citească pe toate în acelaşi timp... Trebuie să mă grăbesc, Anna, îmi ia jumătate de oră să mă machiez pentru rolul ăsta - dracu' s-o ia de piesă idioată, de ce oi fi acceptat să joc în ea? În fine, noapte bună.

Peste zece minute, cînd sună din nou Molly, Anna stătea în picioare, lîngă masa pliantă, pregătindu-se să se apuce de scris în carnetul albastru.

— Tocmai m-a sunat Marion, zise Molly. Îţi vine să crezi ? Tommy s-a dus la ea. Probabil că s-a urcat în primul tren după ce a plecat de la biroul lui Richard. A stat douăzeci de minute şi pe urmă a plecat din nou. Marion mi-a zis că era foarte tăcut. Şi n-a mai trecut pe acolo de o eternitate. Anna, nu ţi se pare ciudat?

— Era foarte tăcut ?

— Mă rog, Marion era iar beată. Bineînţeles că Richard nu ajunsese acasă. Nu ajunge niciodată acasă înainte de miezul nopţii în ultima vreme - o are pe fatuca aia de la birou. Marion m-a tot bătut la cap cu asta. Probabil că l-a tot bătut la cap şi pe Tommy. Vorbea şi despre tine - te-a făcut cu ou şi cu oţet. Deci presupun că Richard i-a spus că are o relaţie cu tine.
— Dar nu-i adevărat.
— Te-ai mai întîlnit cu el ?
— Nu. Şi nici cu Marion.

Cele două femei rămaseră tăcute, cu telefonul în mînă; dacă s-ar fi aflat în aceeaşi cameră, şi-ar fi aruncat nişte priviri sau zîmbete crispate. Dintr-odată, Anna auzi:
— Mi-e groază, Anna. Se întîmplă ceva cumplit, sînt sigură de asta. Of, Doamne, nu ştiu ce să fac - şi trebuie să mă grăbesc. De-acum va trebui să iau un taxi. Pa!

De obicei, cînd auzea zgomot de paşi pe scări, Anna se retrăgea din camera mare unde ar fi fost silită să-şi dea bineţe, fără rost, cu tînărul din Ţara Galilor. De această dată, aruncă o privire tăioasă în jur şi de abia se abţinu să nu scoată o exclamaţie de uşurare cînd îşi dădu seama că cel pe care îl auzise venind era Tommy. Zîmbetul lui confirma că tocmai aceea era scena pe care se aşteptase s-o vadă: Anna, camera ei, creionul în mînă şi carnetele împrăştiate. însă, după ce zîmbi, ochii lui întunecaţi îşi recăpătară ţintuirea lăuntrică, iar pe chip i se aşternu o expresie serioasă. Anna întinsese mîna, în mod instinctiv, după telefon, dar se opri, spunîndu-şi că o să inventeze un pretext să se ducă pînă la etaj şi să sune de acolo. Însă Tommy îi zise:
— Presupun că ai de gînd s-o suni neapărat pe mama ?
— Da. Tocmai m-a sunat.
— Atunci du-te sus, dacă vrei, nu mă deranjează.

Un gest frumos din partea lui, ca să se liniştească Molly.
— Nu, o să sun de aici.
— Presupun că şi-a băgat nasul la mine în cameră şi s-a supărat din cauza cărţilor despre nebunie.

La auzul cuvîntului „nebunie", Anna îşi simţi chipul înăsprindu-i-se de uimire. Văzu că Tommy îi observă reacţia şi apoi exclamă cu forţă:
— Tommy, stai jos. Trebuie să vorbesc cu tine. Dar mai întîi trebuie să o sun pe Molly.

Tommy nu se arătă deloc uimit în faţa fermităţii ei neaşteptate. Luă loc, se instala cuminte, cu picioarele lipite şi cu mîinile întinse înainte pe braţele scaunului şi o privi pe Anna în timp ce aceasta o suna pe Molly. însă prietena ei plecase deja de acasă. Anna se aşeză pe pat, încruntîndu-se supărată: era convinsă deja că lui Tommy îi făcea plăcere să le sperie. Băiatul îi zise:
— Anna, patul tău e exact ca un sicriu.

Anna se văzu cu ochii minţii - o femeie mică, palidă, îngrijită, îmbrăcată în pantaloni negri, cu o cămaşă neagră, ghemuită cu picioarele încrucişate pe patul îngust, acoperit cu o cuvertură neagră.
— O fi arătînd ca un sicriu, zise ea, dar se ridică de pe pat şi se aşeză pe un scaun în faţa lui.

Tommy îşi rotea de-acum privirea, încet şi atent, în jurul camerei, din obiect în obiect, oferindu-i aceeaşi atenţie Annei ca şi scaunului, cărţilor, şemineului şi unui tablou.
— Am înţeles că ai fost la tatăl tău?
— Da.
— Ce voia de la tine ?
— Poate că voiai să adaugi: „dacă pot să te întreb..."

După care chicoti. Era un chicot nou - strident, necontrolat şi răutăcios. La auzul acelui sunet, Anna se simţi copleşită de un val de panică. Ba chiar şi de o dorinţă de a chicoti, la

rîndul ei. Se potoli, spunîndu-şi: A ajuns aici de mai puţin de cinci minute, dar isteria lui mă afectează deja. Ai grijă. Îi zise, zîmbind:
— Aveam de gînd să adaug asta, dar m-am stăpînit.
— Ce rost are ? Ştiu că tu şi cu mama vorbiţi despre mine tot timpul. Vă faceţi griji pentru mine.

Afişa din nou o răutate calmă, dar victorioasă. Anna nu-1 considerase niciodată pe Tommy răutăcios sau duşmănos, aşa că avea impresia că în camera ei se afla un necunoscut. Care arăta şi destul de ciudat, fiindcă chipul lui sincer şi întunecat se crispa într-o mască de răutate zîmbitoare: se uita în sus la ea cu nişte ochi mijiţi, duşmănoşi şi zîmbitori.
— Ce voia tatăl tău ?
— Mi-a zis că una dintre firmele controlate de compania lui construieşte un baraj în Ghana. M-a întrebat dacă n-aş vrea să mă duc acolo şi să accept o slujbă în care să am grijă de africani — asistenţă socială.
— Şi l-ai refuzat ?
— I-am zis că nu văd sensul - adică rostul lor e să fie mînă de lucru ieftină pentru el. Aşa că, chiar dacă i-aş ajuta eu să fie niţel mai sănătoşi, mai bine hrăniţi şi aşa mai departe, chiar dacă le-aş găsi şcoli pentru copii, tot n-ar avea nici un sens. Aşa că tata mi-a zis că o altă companie controlată de compania lui are nu ştiu ce proiect de inginerie în nordul Canadei şi mi-a oferit o slujbă de asistent social acolo.

Tommy se opri, cu privirea fixată asupra Annei. Necunoscutul răutăcios dispăruse din cameră; Tommy redevenise el însuşi - încruntat, gînditor, deconcertat. Îi spuse pe neaşteptate:
— Ştii, nu e deloc prost.
— Nu cred că noi am zis vreodată că ar fi prost.

Tommy zîmbi răbdător:
— Nu eşti sinceră. Cînd i-am zis că nu vreau slujbele alea, m-a întrebat de ce şi i-am explicat, iar el mi-a zis că reacţionez aşa din cauza influenţei partidului comunist.

Anna izbucni în rîs:
— Ţi-am spus eu. Se referă la mine şi la mama ta.

Tommy aşteptă ca Anna să termine de zis ceea ce se aşteptase să audă de la ea, după care îi răspunse:
— Poftim. Nu la asta se referea. Nu-i de mirare că vă credeţi proşti între voi - vă aşteptaţi ca mereu celălalt să fie prost. Cînd îi văd pe tata şi pe mama împreună, nu-i recunosc de proşti ce sînt. Şi nici pe tine, cînd eşti cu Richard.
— Mă rog, şi ce a vrut să zică, atunci ?
— Mi-a zis că modul în care i-am răspuns la oferte însuma influenţa reală a partidelor comuniste din Occident. Mi-a zis că oricine a fost sau este membru al PC sau oricine care are de-a face cu PC e un megaloman. Mi-a zis că dacă ar fi şeful poliţiei şi ar trebui să-i stîrpească pe comuniştii dintr-un anume loc, ar pune o singură întrebare: Te-ai duce într-o ţară înapoiată ca să conduci o clinică rurală pentru cincizeci de oameni ? Toţi comuniştii ar răspunde: Nu, fiindcă ce rost are să îmbunătăţeşti sănătatea a cincizeci de oameni cînd organizarea de bază a societăţii rămîne neschimbată?

Tommy se aplecă înainte, înfruntînd-o pe Anna, şi insistă:
— Deci, Anna?

Anna zîmbi şi dădu din cap, încuviinţînd, dar nu era de-ajuns, aşa că îi răspunse :
— Nu, nu e deloc o prostie.
— Nu.

Tommy se lăsă pe spate, uşurat. însă, după ce-şi salvase tatăl, la o adică, de dispreţul lui Molly şi al Annei, de-acum începu să le recunoască şi lor meritele:
— Dar i-am zis că testul ăla nu te-ar exclude nici pe tine, şi nici pe mama, pentru că voi amîndouă v-aţi duce la acea clinică, nu-i aşa?

Conta foarte mult pentru el ca Anna să-i spună că da, însă ea se încăpăţînă să fie sinceră, pentru binele ei.
— Da, m-aş duce, dar tatăl tău are dreptate. Aş crede exact ce a zis el.
— Dar te-ai duce ?
— Da.
— Mă întreb dacă chiar te-ai duce. Fiindcă nu cred că eu aş face-o. Adică ce dovadă mai bună decît că n-o să accept nici una dintre slujbele astea? Iar eu nici măcar n-am fost comunist - doar v-am văzut pe tine, pe mama şi pe prietenii voştri şi asta m-a influenţat. Sufăr de o paralizie a voinţei.
— Richard a folosit cuvintele astea, paralizie a voinţei ? întrebă Anna, sceptică.
— Nu. Dar asta voia să spună. Am găsit expresia într-una dintre cărţile despre nebunie. Ceea ce mi-a zis el, de fapt, a fost că efectul ţărilor comuniste în Europa e că oamenii nu pot fi deranjaţi. Fiindcă toată lumea s-a obişnuit cu ideea că o ţară întreagă se poate schimba complet în vreo trei ani - precum China sau Rusia. Şi dacă nu se întrevede nici o schimbare completă în viitorul apropriat, oamenii nu vor să-şi bată capul... Ţi se pare adevărat?
— În parte, da, e adevărat. E adevărat în cazul celor care au făcut parte din mitul comunist.
— Cu puţină vreme în urmă, erai comunistă, iar acum foloseşti expresii precum mitul comunist.
— Uneori am senzaţia că dai vina pe mine, pe mama ta şi pe toţi ceilalţi ca noi pentru că nu mai sîntem comunişti.
Tommy îşi plecă uşor capul şi rămase încruntat.
— Mă rog, îmi aduc aminte cînd erai foarte activă şi dădeai fuga de colo pînă colo, făcînd una sau alta. Acum nu mai eşti aşa.
— Vrei să spui că e mai bine să faci orice decît să nu faci nimic?
Tommy îşi ridică iar capul şi-i spuse pe un ton tăios, acuzator:
— Ştii ce vreau să zic. Şi ştii ce i-am zis tatei ? I-am zis că dacă m-aş duce să mă joc, nesincer, de-a asistentul social, aş începe să organizez grupuri revoluţionare în rîndul muncitorilor. Nu s-a supărat deloc. Mi-a zis că, în ziua de azi, revoluţiile reprezintă un risc fundamental pe care şi-1 asumă marile companii şi că el ar avea grijă să-şi facă o poliţă de asigurare ca să se ferească de revoluţia pe care aş stîrni-o eu.
Anna nu răspunse, aşa că Tommy continuă:
— Era o glumă, îţi dai seama.
— Da, îmi dau seama.
— Dar i-am zis să nu-şi facă griji din cauza mea. Fiindcă n-aş stîrni revoluţii. Acum douăzeci de ani, aş fi făcut-o. Dar nu acum. Fiindcă acum ştim ce se întîmplă cu grupurile revoluţionare - ne-am omorî între noi în cinci ani.
— Nu neapărat.
Tommy se uită la ea cu o privire care spunea: Nu eşti sinceră.
— Îmi aduc aminte că te-am auzit vorbind cu mama, acum vreo doi ani. Îi ziceai: Dacă am fi avut ghinionul să fim comuniste în Rusia, Ungaria sau pe altundeva, mai mult ca sigur una dintre noi ar fi împuşcat-o pe cealaltă, considerînd-o trădătoare. Şi aia era o glumă.
— Tommy, eu şi mama ta am avut nişte vieţi mai complicate şi am făcut multe la viaţa noastră. Nu ne poţi cere să fim pline de certitudini tinereşti, de lozinci şi de devize. Ne apropiem amîndouă de vîrsta a doua.
Anna se auzi făcînd aceste observaţii cu o anumită mirare crispată, ba chiar cu aversiune. Îşi spunea în sinea ei: Parcă aş fi un liberal bătrîn şi obosit. Totuşi, se hotărî să-şi susţină spusele şi se uită la Tommy, care tocmai atunci se uita la ea cu o privire foarte critică.
— Adică la vîrsta mea n-am dreptul să fac comentarii de vîrsta a doua? Asta e, Anna, mă simt de vîrsta a doua. Ce-ai de zis acum?
Se întorsese necunoscutul răutăcios, care stătea în faţa ei cu ochii plin de duşmănie.

Anna îi zise repede:
— Spune-mi ceva, Tommy: cum ai sintetiza întrevederea cu tatăl tău?
Tommy oftă şi-şi reveni în fire.
— Ori de cîte ori trec pe la el pe la birou, rămîn surprins, îmi aduc aminte prima oară - pînă atunci, întotdeauna mă întîlnisem cu el în casa noastră şi o dată sau de două ori la Marion. Mă rog, mi s-a părut mereu un tip foarte obişnuit, mă înţelegi? Banal. Monoton. Aşa cum îl vedeţi tu şi cu mama. În fine, prima dată cînd l-am văzut în birou m-am simţit derutat: ştiu că o să-mi spui că ţine de puterea pe care o are, de banii lui. Dar n-a fost doar asta. Dintr-odată nu mi s-a mai părut obişnuit şi mediocru.
Anna tăcea, întrebîndu-se: Ce vrea să zică ? Ce nu reuşesc să înţeleg?
— Ah, ştiu la ce te gîndeşti, îţi spui că Tommy e şi el obişnuit şi mediocru.
Anna se înroşi: în trecut, exact aşa îl considerase pe Tommy. Tînărul o văzu roşind şi zîmbi răutăcios.
— Oamenii obişnuiţi nu sînt neapărat proşti, Anna. Ştiu prea bine cum sînt. Şi tocmai de aceea mă simt derutat cînd intru în biroul tatei, cînd îl văd ca pe un fel de magnat. Fiindcă şi eu aş putea să fac asta foarte bine. Dar n-aş fi în stare s-o fac, niciodată, fiindcă aş face-o cu mintea dezbinată – din cauza ta şi a mamei. Diferenţa dintre mine şi tata e că eu ştiu că sînt banal, iar el nu. Ştiu prea bine că cei ca tine şi ca mama sînt de o sută de ori mai buni decît el - deşi voi v-aţi ratat atît de tare şi vă aflaţi într-o asemenea încurcătură. Dar îmi pare rău c-o ştiu. Te rog să nu-i spui asta mamei, dar îmi pare rău că nu m-a crescut tata, pentru că atunci aş fi fost foarte fericit să-i calc pe urme.
Anna nu se putu abţine să nu-i arunce o privire tăioasă: bănuia că Tommy îi spusese asta tocmai pentru ca să-i transmită, de fapt, lui Molly acele cuvinte, ca s-o facă să sufere, însă pe chipul lui se aşternuse veşnica privire introspectivă - răbdătoare, sinceră, tăcută. Totuşi, Anna avea senzaţia că se formează în ea un val de isterie şi ştia că aceasta era o reacţie la isteria lui, aşa că începu să caute frenetic cuvintele cu care să-1 înfrîneze. Îl văzu întorcîndu-şi capul greoi pe axul gîtului scurt şi gros, ca să se uite la carnetele ei care zăceau deschise pe măsuţa pliantă. Îşi zise : Doamne sfinte, sper că n-a venit aici ca să vorbească despre ele! Despre mine! Îi zise repede:
— Mi se pare că îl transformi pe tatăl tău într-o persoană mult mai simplă decît este. Nu cred că nu se simte rupt în două: mi-a zis cîndva că marii oameni de afaceri din ziua de azi nu sînt mai breji decît nişte comisionari mai de soi. Şi uiţi că, în anii '30, a trecut printr-o perioadă de simpatii comuniste, ba chiar a şi dus o viaţă cam boemă o vreme.
— Iar ca să-şi amintească de asta acum, se încurcă cu secretarele de la birou - ăsta-i modul lui de a se convinge că nu e doar o spiţă obişnuită şi respectabilă din roata clasei de mijloc.
Tommy vorbise pe un ton strident şi duşmănos, iar Anna îşi zise: Deci despre asta a venit să vorbească. Se simţi uşurată.
— Azi după-amiază, după ce m-am dus la tata la birou, am trecut pe la Marion. Voiam s-o văd, pur şi simplu. De obicei mă întîlnesc cu ea la noi acasă. Era beată, iar copiii se prefăceau că nu-şi dau seama. Mi-a povestit despre tata şi secretara lui, iar copiii se prefăceau că nu ştiu despre ce vorbeşte.
Tommy se opri, aşteptînd ca Anna să zică ceva; se aplecă înainte, mijindu-şi ochii acuzator. Cum Anna nu zise nimic, tînărul continuă:
— De ce nu spui ce crezi ? Ştiu că-1 dispreţuieşti pe tata, din cauză că nu e un om bun.
La auzul cuvîntului „bun", Anna rîse fără să vrea, după care îl văzu încruntîndu-se.
— Îmi pare rău, dar eu nu folosesc cuvîntul ăsta.
— De ce nu ? E ceea ce crezi. Tata a distrus-o pe Marion şi acum îi distruge şi pe copiii ăia. Cum, nu-i aşa? Cum, n-o să-mi spui că e vina lui Marion?
— Tommy, nu ştiu ce să-ţi spun: vii la mine acasă şi ştiu că vrei să-ţi spun lucruri care să aibă sens. Dar eu pur şi simplu nu ştiu...

Chipul palid şi transpirat al lui Tommy era extrem de serios, iar în ochi îi strălucea sinceritatea. Însă i se mai citea ceva în ei - o scăpărare de satisfacţie duşmănoasă: o condamna pe Anna fiindcă îl dezamăgea şi era încîntat că ea îl dezamăgea. întoarse din nou capul şi se uită la carnete. Acum, îşi zise Anna: Acum trebuie să-i spun ceea ce vrea să audă. Însă, înainte să apuce să se gîndească ce să-i spună, Tommy se ridică şi se îndreptă spre carnete; Anna se încorda fără să scoată o vorbă, nu putea suporta ideea că cineva i-ar putea vedea carnetele acelea şi, totuşi, i se părea că Tommy avea dreptul să le vadă. Însă n-ar fi putut să-şi explice de ce. Tommy rămase cu spatele la ea, uitîndu-se la carnete. După care întoarse capul şi o întrebă:

— De ce ai patru carnete ?

— Ştii deja. Nu mi-am spus niciodată că o să scriu patru carnete, s-a întîmplat pur şi simplu.

— De ce nu unul singur?

Anna se gîndi o vreme şi-i răspunse:

— Poate pentru că ar ieşi un talmeş-balmeş. O încîlceală.

— Dar de ce să nu-ţi iasă o încîlceală?

În timp ce Anna încerca să găsească cuvintele potrivite ca să-i explice, de la etaj se auzi vocea lui Janet:

— Mami ?

— Da? Credeam că dormi.

— Dormeam. Mi-e sete. Cu cine vorbeşti?

— Cu Tommy. Vrei să urce să-ţi spună noapte bună ?

— Da. Şi vreau apă.

Tommy se întoarse fără să comenteze şi ieşi din încăpere; Anna îl auzi dînd drumul la robinetul din bucătărie şi apoi bocănind pe scări. Se simţea prinsă într-un extraordinar tumult de senzaţii, de parcă o substanţă iritantă i-ar fi atins fiecare particulă şi celulă din corp. Prezenţa lui Tommy în cameră şi necesitatea de a se gîndi cum să-1 înfrunte o ajutaseră să se simtă, cît de cît, ea însăşi. însă de-acum aproape că nu se mai recunoştea deloc. Îi venea să rîdă, să plîngă, ba chiar să urle; îi venea să strice un obiect, să pună mîna pe el şi să-1 tot scuture pînă cînd... acest obiect era, fireşte, Tommy. Îşi spuse că se molipsise de la starea lui de spirit, că emoţiile lui o năpădiseră. O mira faptul că scînteile de ură şi răutate care apăreau pe chipul lui Tommy şi care i se strecurau, preţ de o clipă, şi în glas, în tonul strident sau dur, reprezentau, foarte probabil, indiciile externe ale unei furtuni lăuntrice atît de violente. Apoi Anna îşi dădu seama, dintr-odată, că avea palmele şi axilele reci şi umede. Îi era frică. Prin asta se traduceau toate senzaţiile ei diferite şi contradictorii: era îngrozită. Se întrebă dacă era cumva cu putinţă să-i fie fizic frică de Tommy. Să-i fie atît de frică şi totuşi să-1 fi trimis la etaj să stea de vorbă cu fetiţa ei. Dar nu, nu-i era cîtuşi de puţin frică pentru Janet. Auzea cele două glasuri discutînd cu voioşie. Apoi răzbătu pînă la ea un hohot de rîs - al lui Janet. Apoi paşii lenţi şi hotărîţi ai lui Tommy, care se întorcea la ea. De îndată ce intră în cameră, îi zise:

— Ce crezi că o să se facă Janet cînd o să fie mare?

Pe chipul lui palid se citea aceeaşi încăpăţînare, dar nimic mai mult. Anna se linişti. Tommy se oprise lîngă măsuţa pliantă, cu mîna pe ea. Anna îi zise:

— Nu ştiu. Are de-abia 11 ani.

— Nu-ţi faci griji în privinţa asta?

— Nu. Copiii se schimbă neîncetat. De unde să ştiu ce o să vrea mai încolo ?

Tommy îşi ţuguie buzele într-un zîmbet critic, iar Anna spuse:

— Ce, am spus din nou o prostie?

— E vorba de cum o spui. De atitudinea ta.

— Îmi pare rău.

Însă, fără să vrea, adoptase un ton jignit, negreşit agasat iar Tommy îi aruncă un zîmbet foarte scurt şi plin de satisfacţie.
— Te gîndeşti vreodată la tatăl lui Janet ?
La auzul acestei întrebări, unda de şoc o lovi în plin pe Anna, aproape tăindu-i respiraţia. Totuşi, îi răspunse:
— Nu, aproape niciodată.
Tommy se uită lung la ea, iar Anna continuă:
— Vrei să-ţi spun ce simt cu adevărat, nu? Adineauri parcă ai fi fost Mama Zahăr. Şi ea îmi spunea chestii de genul: E tatăl copilului tău. Sau: A fost soţul tău. Dar lucrurile astea n-au însemnat nimic pentru mine. Ce te deranjează, că mama ta n-a ţinut cu adevărat la Richard ? Ei bine relaţia ei cu Richard a fost mult mai serioasă decît a mea cu Max Wulf.
Tommy stătea în picioare, cu spatele drept, foarte palid, cu o privire introspectivă. Anna se întrebă, îndoindu-se, dacă băiatul era măcar conştient de prezenţa ei. I se păru, totuşi, că o asculta, aşa că adăugă:
— Înţeleg ce înseamnă... să faci un copil cu bărbatul pe care îl iubeşti. Dar n-am înţeles-o decît în momentul cînd m-am îndrăgostit de un bărbat. Voiam să fac un copil cu Michael. Dar adevărul e că am un copil cu un bărbat pe care nu l-am iubit...
Annei i se stinse glasul în timp ce se întreba dacă Tommy o asculta. Tînărul stătea cu ochii aţintiţi pe perete, într-un punct aflat la cîţiva metri distanţă. Îşi întoarse privirea absentă şi întunecată către ea şi spuse pe un ton uşor sarcastic pe care Anna nu i-1 mai auzise niciodată:
— Continuă, Anna. Pentru mine e o mare revelaţie să ascult o persoană experimentată vorbind despre propriile emoţii.
Totuşi, privirea din ochii lui era extrem de serioasă, aşa că Anna îşi înghiţi supărarea pe care i-o provocase sarcasmul lui şi continuă:
— Aşa mi se pare mie. Nu e ceva îngrozitor - mă rog, ar putea fi îngrozitor, dar nu e nociv, nu e otrăvitor să trăieşti fără ceva ce-ţi doreşti. Nu e greşit să spui: Slujba mea nu e chiar ceea ce vreau să fac, sînt în stare să fac ceva mult mai important. Sau: Sînt o persoană care are nevoie de dragoste, dar mă descurc fără ea. Mai îngrozitor e să te prefaci că ceva mediocru e, de fapt, ceva minunat. Să te prefaci că n-ai nevoie de dragoste atunci cînd chiar ai nevoie sau că-ţi place slujba pe care o ai atunci cînd ştii prea bine că eşti în stare de mai mult. Ar fi greşit, fără doar şi poate, dacă aş zice, dintr-un sentiment de vinovăţie sau din alt motiv, că l-am iubit pe tatăl lui Janet, cînd ştiu prea bine că n-a fost aşa. Sau ca mama ta să spună că 1-a iubit pe Richard. Sau să afirme că îmi place slujba mea...
Anna se opri. Tommy dăduse din cap. Anna nu-şi putea da seama dacă băiatului îi plăcuse ceea ce-i spusese ea sau dacă gîndurile ei i se păreau atît de evidente, încît nu voia să le audă. Tommy se întoarse la carnete şi-1 deschise pe cel cu copertă albastră. Anna îi văzu umerii scuturaţi de un hohot de rîs sarcastic, menit să o înfurie.
— Aşa, şi ?
Tommy citi cu glas tare:
— 12 martie 1956. Din senin, Janet e agresivă şi dificilă. Una peste alta, o etapă dificilă.
— Aşa, şi ?
— Îmi aduc aminte că ai întrebat-o o dată pe mama: Ce face Tommy? Glasul mamei nu e chiar potrivit pentru confidenţe. Ţi-a răspuns într-o şoaptă răsunătoare: Ah, trece printr-o etapă dificilă.
— Poate că aşa şi era.
— O etapă - era într-o seară cînd luai cina cu mama în bucătărie. Eu stăteam în pat şi vă ascultam, rîdeaţi şi sporovăiaţi. Am coborît după un pahar cu apă. În acea perioadă, eram nefericit şi-mi făceam griji din orice. Nu eram în stare să-mi fac temele şi noaptea mă apuca groaza. Bineînţeles că paharul cu apă a fost doar un pretext. Voiam să intru în bucătărie din cauza rîsetelor voastre. Voiam să mă apropii de acele rîsete. Nu voiam ca nici una dintre

voi să ştie că mi-era frică. Am ajuns în faţa uşii şi te-am auzit pe tine: Ce face Tommy ? Şi apoi pe mama : Trece printr-o etapă dificilă.
— Aşa, şi?
Anna se simţea cufundată într-un mare de epuizare: se gîndea la Janet. Janet tocmai se trezise şi ceruse un pahar cu apă. Oare Tommy încerca să-i spună că şi Janet era nefericită?
— Replica aceea m-a paralizat, zise Tommy pe un ton posac. De-a lungul întregii mele copilării, am tot încercat să ajung la ceva ce mi se părea nou şi important. Am tot acumulat victorii. În noaptea aceea am marcat o victorie, fiindcă am reuşit să cobor pe scările întunecoase prefăcîndu-mă că nu era nimic în neregulă. Mă agăţăm de ceva, de sentimentul că sînt cineva cu adevărat. Apoi am auzit-o pe mama: doar o etapă. Cu alte cuvinte, ceea ce simţeam atunci nu conta, era produsul glandelor sau ceva de genul ăsta, şi avea să-mi treacă.
Anna nu-i răspunse; îşi făcea griji din cauza lui Janet. Totuşi, fetiţa părea prietenoasă, veselă şi se descurca bine la şcoală. Rareori se trezea noaptea şi nu spusese niciodată că i-ar fi fost frică de întuneric.
Tommy continua:
— Presupun că tu şi cu mama v-aţi tot spus că trec printr-o etapă dificilă?
— Nu cred că am zis aşa ceva. Dar bănuiesc că am lăsat să se subînţeleagă asta, răspunse Anna pe un ton crispat.
— Ceea ce simt eu acum nu contează deloc ? Şi cînd o să am dreptul să-mi spun: ceea ce simt acum e valabil? În fond şi la urma urmei, Anna...
În acel moment, Tommy se întoarse s-o privească în ochi:
—...nu-ţi poţi trăi întreaga viaţă în etape. Trebuie să existe un scop pe undeva.
Ochii îi seînteiau plini de ură, iar Anna îi răspunse cu o oarecare greutate:
— Dacă vrei să insinuezi că eu mi-am atins vreun scop şi că te judec pe tine dintr-un plan superior, atunci n-ai dreptate.
— Etape, insistă Tommy. Faze. Problemele perioadei de creştere.
— Uite, mie mi se pare că aşa îi percep femeile pe ceilalţi. Cu siguranţă, aşa îşi percep propriii copii. În primul rînd, dintotdeauna au existat cele nouă luni în care nu ştii dacă bebeluşul o să fie fetiţă sau băiat. Uneori mă întreb cum ar fi fost Janet dacă s-ar fi născut băiat. Nu înţelegi ? Şi apoi bebeluşii trec printr-atîtea etape, după care devin copii. Cînd o femeie se uită la un copil, vede simultan toate etapele prin care a trecut acesta. Cînd mă uit la Janet, uneori văd un bebeluş şi o simt în pîntecele meu, o văd ca fetiţă, în diferitele stadii ale creşterii, văd toate astea în acelaşi timp.
Tommy o fixa cu o privire acuzatoare şi sarcastică, însă Anna insistă:
— Asta e percepţia feminină. Femeile văd totul într-un soi de flux creativ continuu - mă rog, nu ţi se pare firesc să fie aşa?
— Dar pentru voi, noi nu sîntem cîtuşi de puţin persoane. Sîntem doar nişte forme temporare. Etape.
Tommy rîse cu furie. Anna îşi spuse că aceea era prima oară cînd îl auzea rîzînd cu adevărat, aşa că se simţi încurajată. Rămaseră tăcuţi amîndoi o vreme, în timp ce el îşi trecea degetele peste carnete, stînd aproape întors cu spatele la ea, iar Anna îl privea, încereînd să se calmeze, încereînd să respire adînc, să stea liniştită şi cuminte. Însă avea în continuare palmele umede, iar în minte îi revenea acelaşi gînd: parcă m-aş lupta cu cineva, parcă m-aş lupta cu un inamic invizibil. Şi-l imagina foarte bine pe acest inamic: era diabolic, îşi spunea Anna cu convingere, o formă aproape tangibilă a răutăţii şi distrugerii care se întindea între ea şi Tommy, încereînd să-i distrugă pe amîndoi.
În cele din urmă, îi zise:
— Ştiu de ce ai venit aici. Ai venit ca să-ţi spun eu ce rost are viaţa. Dar ştii dinainte cam ce-aş putea să-ţi spun, pentru că mă cunoşti aşa de bine. Ceea ce înseamnă că ai venit aici

ştiind deja ce o să-ţi spun - ai venit după o confirmare.

Apoi, coborînd tonul, Anna adăugă fără să vrea:

— Tocmai de-asta mi-e atît de frică.

Era un apel. Tommy îi aruncă o privire rapidă, prin care recunoştea că Anna avea dreptate să-i fie frică. Îi răspunse cu încăpăţînare:

— O să-mi spui că o să cred altceva peste o lună. Să zicem că n-o să fie aşa. Prea bine, Anna, spune-mi: ce rost are viaţa?

De-acum Tommy stătea cu spatele întors la ea, cu tot trupul scuturîndu-i-se într-un hohot de rîs tăcut şi triumfător.

— Sîntem genul de stoici moderni, zise Anna. Oamenii ca noi.

— Mă incluzi şi pe mine între acei oameni? Mulţumesc, Anna.

— Poate că problema ta e că ai prea multe posibilităţi de a alege.

Poziţia umerilor lui Tommy îi dădu de înţeles Annei că o asculta, aşa că adăugă:

— Prin intermediul tatălui tău, poţi să ajungi în cinci-şase ţări diferite şi să lucrezi aproape în orice domeniu. Eu şi mama ta te-am putea ajuta să-ţi găseşti vreo zece tipuri de slujbe în lumea teatrului sau pe piaţa editorială. Sau ţi-ai putea petrece vreo cinci ani pierzînd vremea - eu sau mama ta ţi-am da bani, chiar dacă tatăl tău n-ar face-o.

— O sută de lucruri de făcut, însă unul singur care merită efortul, zise el cu încăpăţînare. Dar poate că nu mă simt demn de o asemenea abundenţă de oportunităţi. Poate că nu sînt stoic, Anna - îl ştii pe Reggie Gates ?

— Băiatul lăptarului? Nu, dar mama ta mi-a povestit despre el.

— Bineînţeles că ţi-a povestit. Îmi şi imaginez ce ţi-a zis. Adevărul e - şi sînt sigur că asta a zis şi ea - că el n-are de ales. Are o bursă, dar dacă pică la examen, o să-şi petreacă viaţa livrînd lapte împreună cu taică-su. Iar dacă ia examenul - şi cred că o va face - va ajunge lîngă noi, în rîndurile clasei de mijloc. El nu are o sută de oportunităţi. Are doar una singură. Dar ştie deja ce vrea. Nu e afectat de paralizie voinţei.

— Îl invidiezi pe Reggie Gates pentru dezavantajele lui ?

— Da. Şi ştii ceva, e conservator. Crede că oamenii care se plîng că nu le convine sistemul sînt ţicniţi. Săptămîna trecută am fost cu el la un meci de fotbal. Ce n-aş da să fiu în locul lui.

Tommy rîse din nou, dar de această dată, sunetul o făcu pe Anna să simtă un fior rece. Tînărul continuă:

— Îţi aduci aminte de Tony ?

— Da.

Anna şi-l amintea: un prieten de-al lui Tommy de la şcoală, care lăsase pe toată lumea cu gura căscată cînd se hotărîse să refuze serviciul militar pe motive de conştiinţă. În loc să facă armata, lucrase doi ani într-o mină de cărbune, enervîndu-şi la culme familia respectabilă.

— Tony a devenit socialist acum trei săptămîni.

Anna rîse, dar Tommy continuă:

— Nu, tocmai asta e. Îţi aduci aminte cînd a refuzat să facă armata? A făcut-o doar ca să-şi enerveze părinţii. Ştii şi tu că-i aşa, Anna.

— Da, dar s-a ţinut de cuvînt, nu?

— Îl ştiam foarte bine pe Tony. Ştiu că a fost aproape... ca un fel de glumă. Ba chiar mi-a zis o dată că nici măcar nu era sigur că are dreptate. Însă n-avea de gînd să-i lase pe părinţii lui să-i rîdă în faţă - exact aşa mi-a zis.

— Cu toate astea - insistă Anna - nu cred că i-a fost uşor: doi ani, făcînd acelaşi lucru, a strîns din dinţi şi a răbdat.

— Asta nu-i de-ajuns, Anna. Şi tocmai de-aia a devenit socialist. Ai auzit despre grupul ăla de socialişti noi – genul Oxford, în mare parte ? Se pregătesc să scoată o revistă, *The Left*

Review[1] sau ceva asemănător. În fine, m-am întîlnit cu ei. Zbiară lozinci şi se comportă ca o adunătură de...
— Tommy, ce-mi spui e o prostie.
— Ba nu, nu e. Singurul motiv pentru care o fac e că nimeni nu se poate înscrie în partidul comunist acum, aşa că ăsta e un fel de înlocuitor. Folosesc jargonul ăla îngrozitor – mă rog, te-am auzit pe tine şi pe mama rîzînd de jargon, deci de

1. *Revista de stînga* (engl.).

ce ar fi acceptabil în cazul lor? Presupun că o să-mi zici că e aşa pentru că sînt tineri, dar nu-i de-ajuns. Dă-mi voie să-ţi zic ceva. Peste cinci ani, Tony o să aibă o slujbă bună în Comisia Naţională a Cărbunelui sau ceva de genul ăsta. O să fie parlamentar laburist. O să ţină discursuri despre stînga şi socialism...

Tommy îşi recăpătase tonul strident şi gîfîia.
— Poate că o să aibă, totuşi, o slujbă foarte folositoare, zise Anna.
— Nu crede cu adevărat în toate astea. E doar o atitudine pe care şi-a însuşit-o. Pe deasupra, mai are şi o iubită – vrea să se însoare cu ea. E sociolog şi face şi ea parte din grupul ăla. Dau fuga de colo pînă colo, lipind afişe şi zbierînd lozinci.
— S-ar zice că-l invidiezi.
— Nu mă lua pe tonul ăsta, Anna. Mă tratezi cu condescendenţă.
— Nu asta era intenţia mea. Nu cred că asta făceam.
— Ba da, asta făceai. Ştiu foarte bine că dacă ai fi vorbit cu mama despre Tony, ai zice cu totul altceva. Şi dacă ai vedea-o pe fătuca aia - îmi şi închipui ce ai spune. E genul de figură maternă. De ce nu eşti sinceră cu mine, Anna?

Ultima propoziţie o pronunţase urlînd de-a binelea la ea, cu chipul crispat. Se uita urît la ea. Apoi se întoarse repede, de parcă ar fi avut nevoie de acea izbucnire de furie ca să-şi facă curaj, şi începu să-i cerceteze carnetele, cu spatele întors, opunînd o rezistenţă încăpăţînată oricărei încercări a Annei de-al împiedica.

Anna rămase nemişcată, simţindu-se extrem de vulnerabilă, impunîndu-şi acea încremenire. Suferea, amintindu-şi ce lucruri intime scrisese în carnete. Iar el citea fără încetare, cuprins de o febră încăpăţînată, în vreme ce ea stătea acolo fără să se mişte. Apoi, Anna se simţi alunecînd într-un fel de amorţeală sleită şi-şi spuse evaziv: În fine, ce mai contează? Dacă de asta are nevoie, atunci ce mai contează ce cred eu?

După o vreme, poate chiar după o oră, Tommy o întrebă:
— De ce îţi modifici scrisul în notiţe ? Şi de ce pui fragmente între paranteze ? Acorzi importanţă unui anumit gen de simţire, dar şi celorlalte? Cum decizi ce e important şi ce nu?
— Nu ştiu.
— Ştii că poţi mai mult. O ştii prea bine. Uite aici o însemnare de pe cînd stăteai încă împreună cu noi. „M-am oprit uitîndu-mă în jos pe fereastră. Strada părea să se întindă la kilometri distanţă sub mine. Dintr-odată am avut senzaţia că parcă m-aş fl aruncat pe fereastră. Mă vedeam zăcînd pe trotuar. Apoi mi s-a părut că stăteam în picioare, lîngă trupul de pe trotuar. Eram doi oameni. Sînge şi creieri împrăştiaţi peste tot. Am îngenuncheat şi am început să ling sîngele şi creierii."

Tommy o privi acuzator, iar Anna tăcu.
— Cînd ai scris asta, ai trecut rîndurile între paranteze groase. Şi pe urmă ai scris: „M-am dus la magazin şi am cumpărat trei sferturi de kilogram de roşii, un sfert de kilogram de brînză, un borcan de gem de cireşe şi o sută de grame de ceai. Apoi am făcut o salată de roşii şi am dus-o pe Janet la plimbare în parc".
— Aşa, şi?
— E în aceeaşi zi. De ce ai pus între paranteze prima parte, în care lingi sîngele şi creierii?

— Avem cu toţii viziuni nebuneşti în care zăcem morţi pe trotuar, devenim canibali, ne sinucidem sau mai ştiu eu ce.
— Şi astea nu-s lucruri importante ?
— Nu.
— Roşiile si suta de grame de ceai, asta e ceea ce contează ?
— Da.
— Ce te face să crezi că nebunia şi cruzimea nu sînt la fel de puternice precum continuarea vieţii fireşti?
— Nu e doar asta. Nu pun între paranteze nebunia şi cruzimea — e altceva la mijloc.
— Ce?
Tommy insista să primească un răspuns, iar Anna căuta, din adîncurile epuizării ei, căuta un mod de a-i răspunde.
— E un alt fel de sensibilitate. Nu înţelegi ? Intr-o zi cînd cumpăr mîncare, gătesc, am grijă de Janet şi lucrez, apare o viziune nebunească, iar cînd o scriu negru pe alb pare dramatică şi îngrozitoare. E aşa doar pentru că o trec pe hîrtie. Însă lucrurile adevărate care s-au întîmplat în acea zi au fost lucrurile obişnuite.
— Şi atunci de ce te mai deranjezi să treci asta pe hîrtie?
Îţi dai seama că tot carnetul ăsta, cel albastru, e alcătuit fie din tăieturi din ziare sau din fragmente ca ăsta cu sîngele şi creierii, toate puse între paranteze sau tăiate cu creionul, şi apoi din însemnări ca astalaltă în care cumperi roşii sau ceai?
— Presupun că aşa e. O fac pentru că mă tot străduiesc să scriu adevărul şi-mi dau seama că ceea ce scriu nu e adevărat.
— Poate că e - răspunse el brusc -, poate că e şi nu poţi să-1 suporţi, aşa că tai cu creionul.
— Poate.
— De ce patru carnete ? Ce s-ar întîmpla dacă ai avea un singur volum mare, fără toate împărţirile astea, fără paranteze şi caligrafii aparte?
— Ţi-am mai spus: ar fi haos.
Tommy se întoarse ca să se uite la ea. îi zise cu acreală:
— Ce făptură curată şi îngrijită eşti - şi uite ce scrii.
— Parcă ai fi maică-ta : aşa mă critică şi ea, pe tonul ăla.
— Nu-mi distrage atenţia, Anna. Ţi-e frică să fii haotică?
Annei i se strînse stomacul de frică şi zise, după o vreme:
— Presupun că da.
— Atunci nu e o lipsă de integritate din partea ta. În fond şi la urma urmei, îţi sprijini atitudinea pe anumite principii, nu ? Ba da - îi dispreţuieşti pe oamenii ca tata, care îşi impun singuri limitele. Dar şi tu te limitezi. Din acelaşi motiv. Ţi-e frică. Eşti iresponsabilă.
Tommy îşi enunţă această ultimă opinie cu buzele ţuguiate intenţionat într-un zîmbet plin de satisfacţie. Anna îşi dădu seama că tocmai asta venise să-i spună. Către acest punct îşi croiseră drum toată seara. Băiatul era pregătit să continue, dar Anna îi zise, ca străfulgerată de o revelaţie :
— Îmi las uşa deschisă adeseori - ai mai intrat aici ca să-mi citeşti carnetele?
— Da. Am intrat ieri, dar te-am văzut venind pe stradă , aşa că am ieşit înainte să apuci să mă vezi. În fine, am ajuns la concluzia că nu eşti sinceră, Anna. Eşti fericită, dar...
— Eu, fericită ? zise Anna pe un ton ironic.
— Mulţumită, atunci. Ba da, eşti. Mult mai mult decît mama - sau decît oricare dintre cunoscuţii mei. Dar dacă e să te uiţi mai atent, totul e o minciună şi nimic altceva. Stai aici şi scrii şi tot scrii, dar nimeni nu-ţi vede carnetele - ţi-am mai spus-o, asta e o dovadă de aroganţă. Şi nici măcar nu eşti destul de sinceră încît să-ţi permiţi să fii aşa cum eşti : totul la tine e dezbinat şi divizat. Aşa că ce rost are să mă iei de sus şi să-mi spui: Treci printr-o etapă

proastă. Dacă nu treci printr-o etapă proastă, asta e pentru că nu poţi trece printr-o etapă pentru că ai grijă să te împărţi în compartimente. Dacă situaţia e haotică, atunci şi tu eşti la fel. Nu cred că există vreun tipar în viaţă - tu inventezi tipare din laşitate . Cred că oamenii nu sînt deloc buni, sunt nişte canibali şi, la o adică, nimănui nu-i pasă de ceilalţi. Nici cei mai buni oameni nu pot să fie buni decît cu o singură persoană sau cu rudele lor. Dar asta înseamnă să fii egocentric, nu să fii bun. Nu sîntem cu nimic mai buni decît animalele, doar susţinem că sîntem. De fapt, nu ne pasă cu adevărat de ceilalţi.

În acel moment, Tommy se apropie şi se aşează în faţa ei, părînd din nou băiatul încăpăţînat şi lent pe care îl ştia Anna. După care scoase pe neaşteptate un chicotit vesel şi înspăimântător, iar Anna zări din nou scăpărarea de duşmănie.

— Mă rog, n-am ce să-ţi răspund la asta, nu ?

Tommy se aplecă înainte şi îi zise:

— O să-ţi mai dau o şansă, Anna.

— Poftim ? facu ea, tresărind, cît pe ce să izbucnească în rîs.

Însă chipul lui Tommy era înfricoşător, aşa că, după un răstimp, Anna îi zise:

— Ce vrei să spui?

— Vorbesc serios. Spune-mi un lucru, te rog. Cîndva aveai o filosofie în viaţă - ei bine, nu-i aşa?

— Presupun că da.

— Iar acum vorbeşti despre mitul comunist. Deci după ce principii te ghidezi acum ? Nu folosi cuvinte precum stoicism, care nu înseamnă nimic.

— Uite cum mi se pare mie că stau lucrurile : din cînd în cînd, poate o dată la sută de ani, se conturează un fel de... act de credinţă. Se umple o fîntînă de credinţă şi, într-o ţară sau alta, se produce un enorm salt înainte, care reprezintă o mişcare progresistă pentru întreaga lume. Fiindcă e un act de imaginaţie, care ţine de ceea ce e posibil pentru întreaga lume. În secolul nostru, asta s-a întîmplat în 1917 în Rusia. Şi în China. Apoi fîntîna seacă, fiindcă, după cum zici tu, cruzimea şi urîţenia din lume sînt prea puternice. După care fîntîna se umple, treptat, la loc. Şi apoi urmează un alt salt dureros înainte.

— Un salt înainte ?

— Da.

— Neţinînd seama de nimic altceva, un salt înainte ?

— Da. Pentru că visul se consolidează cu fiecare pas. Dacă oamenii îşi pot imagina ceva, atunci vine o vreme cînd îşi pot îndeplini visul.

— Ce să-şi imagineze ?

— Ce ai zis şi tu - bunătate. Bunăvoinţă. Să înceteze să mai fie animale.

— Şi ce ne rămîne de făcut nouă, în acest moment?

— Să ne agăţăm de acel vis, să-i menţinem flacăra vie. Fiindcă vor apărea mereu alţi oameni, lipsiţi de paralizia voinţei.

Anna încheie cu hotărîre, dînd din cap cu energie şi spunîndu-şi, în timp ce vorbea, că semăna cu Mama Zahăr la sfîrşitul unei şedinţe: Nu trebuie să-ţi pierzi încrederea! Trompete şi fanfare. Probabil că i se aşternuse pe chip un surîs autoacuzator - şi-l simţea singură, deşi credea în ce spusese, fiindcă Tommy dădea din cap cu un soi de triumf maliţios. Sună telefonul, iar băiatul spuse:

— Mai mult ca sigur e mama, care sună să verifice cum îmi evoluează etapa.

Anna răspunse la telefon cu da şi nu, puse receptorul în furcă şi se întoarse spre Tommy.

— Nu, nu era mama ta, dar va trece cineva pe la mine.

— Atunci trebuie să plec.

Tommy se ridică alene, cu încetineala greoaie care-l caracteriza, şi-şi aşternu din nou pe faţă privirea introspectivă cu care venise.

— Mersi că ai stat de vorbă cu mine.

De fapt, îi spunea: Mersi pentru că mi-ai confirmat ceea ce mă aşteptasem să descopăr la tine.

De îndată ce plecă Tommy, Anna o sună pe Molly, care tocmai se întorsese de la teatru.
— Tommy a fost la mine şi tocmai a plecat. Mă sperie. E ceva în neregulă cu el, ceva groaznic, dar nu ştiu ce anume – şi nu cred că i-am spus ce trebuia.
— Ce ţi-a zis?
— Mă rog, zice că s-a dus totul pe apa sîmbetei.
— Mă rog, aşa şi e, răspunse Molly, pe un ton răsunător şi vesel.

În cele cîteva ore de cînd vorbise ultima oară despre fiul ei, jucase rolul unei proprietărese voioase — personaj pe care îl dispreţuia, dintr-o piesă pe care o dispreţuia - şi încă nu-şi ieşise din rol. Pe deasupra, fusese într-un bar cu cîţiva colegi din distribuţie şi se distrase. Se simţea mult mai bine decît înainte.
— Şi Marion tocmai m-a sunat din cabina telefonică de jos. A luat ultimul tren special ca să vină la mine.
— Pentru ce Dumnezeu? întrebă Molly enervată.
— Nu ştiu. E beată. O să-ţi spun dimineaţă. Molly...

Anna se simţea cuprinsă de spaimă, amintindu-şi cum plecase Tommy.
— Molly, trebuie să facem ceva pentru Tommy - şi repede. Sînt convinsă de asta.
— O să vorbesc cu el, răspunse Molly, pe un ton practic.
— Sună Marion la uşă. Trebuie să-i deschid. Noapte bună.
— Noapte bună. O să-ţi povestesc dimineaţă în ce ape se scaldă Tommy. Mi se pare că ne facem griji degeaba. La urma urmei, numai gîndeşte-te cît de groaznice am fost şi noi la vîrsta lui.

Anna auzi rîsul răsunător şi jovial al prietenei ei în timp ce punea receptorul în furcă.

Apoi apăsă butonul care debloca uşa principală şi ascultă paşii şovăielnici ai lui Marion care urca scările. Nu se ridică s-o ajute fiindcă era sigură că nu i-ar fi picat bine lui Marion. Aceasta intră în cameră şi-i aruncă un zîmbet foarte asemănător cu al lui Tommy: un surîs pregătit dinainte şi adresat întregii încăperi. Se îndreptă spre scaunul pe care stătuse Tommy şi se prăbuşi cu toată greutatea pe el. Era o femeie greoaie - înaltă, corpolentă, spetită. Avea un chip blînd – sau mai curînd şters, iar ochii căprui aruncau o privire deopotrivă înceţoşată şi neîncrezătoare. În tinereţe, fusese suplă, plină de viaţă şi nostimă. „O fetişcană castanie", după cum spunea Richard - odinioară cu afecţiune, iar de-acum cu duşmănie.

Marion se uită lung în jur, strîngînd din pleoape şi apoi făcînd ochii mari. Zîmbetul îi dispăruse. Era limpede că era
beată criţă şi că Anna ar fi trebuit să încerce s-o ducă la culcare. Între timp, Anna stătea în faţa ei, unde Marion putea s-o vadă cu uşurinţă - pe acelaşi scaun pe care stătuse în faţa lui Tommy.

Indreptîndu-şi capul şi acomodîndu-şi ochii ca s-o poată vedea pe Anna, Marion zise cu greutate:
— Ce norocoasă eşti, Anna. Chiar cred că eşti norocoasă că poţi... că poţi să trăieşti aşa cum îţi place. Ce cameră frumoasă. Şi tu... tu... tu eşti liberă. Să faci după cum te taie capul.
— Marion, dă-mi voie să te duc la culcare şi putem să stăm de vorbă mîine-dimineaţă.
— Crezi că sînt beată, spuse Marion pe un ton clar şi indignat.
— Da, bineînţeles că eşti. Nu contează. Ai face bine să te culci.

De-acum Anna era foarte obosită şi, dintr-odată, resimţi toată extenuarea aceea ca pe nişte braţe puternice, care o trăgeau în jos de mîini şi de picioare. Se aşează neglijent pe scaun, ţinînd piept oboselii care o năpădea în valuri.
— Vreau un păhărel, zise Marion pe un ton arţăgos. Vreau un păhărel. Vreau un păhărel.

Anna se ridică, intră alături, în bucătărie, umplu un pahar cu nişte ceai slab care-i rămăsese în ceainic, turnă în el o lingură de whisky şi i-l duse lui Marion.

— Mulţam, făcu Marion.

După care luă o duşcă din acea poţiune şi dădu din cap. Ţinea paharul cu grijă, într-un gest drăgăstos, cu degetele bine încleştate pe el. Apoi întrebă, pe un ton precaut, cu chipul încordat de la efortul de a articula cuvintele:

— Ce mai face Richard ?

Îşi pregătise întrebarea dinainte să intre la Anna. Aceasta o transpuse, cum ar veni, în vocea obişnuită a lui Marion, şi-şi zise: Doamne sfinte, Marion e geloasă pe mine şi mie nici nu mi-a dat prin cap aşa ceva. Îi răspunse pe un ton sec:

— Marion, tu ar trebui să ştii mai bine decît mine, nu?

Anna observă tonul sec dispărînd în spaţiul alcoolizat dintre ea şi Marion, observă că lui Marion îi mergea mintea, încercînd să descopere, plină de bănuieli, sensul cuvintelor.
Anna îi zise cu glas tare şi domol:

— Marion, n-ai de ce să fii geloasă pe mine. Dacă Richard ţi-a spus ceva, să ştii că nu ţi-a spus adevărul.

— Nu sînt geloasă pe tine, răspunse Marion într-o izbucnire şuierătoare.
Cuvîntul „geloasă" îi reaprinsese gelozia şi, preţ de cîteva clipe, deveni o femeie geloasă, uitîndu-se în jur cu chipul schimonosit la obiectele din cameră care jucaseră un rol în fanteziile ei geloase, cu privirea revenindu-i întruna la pat.

— Nu e adevărat, spuse Anna.

— Asta nu schimbă n'ic, răspunse Marion, izbucnind într-un hohot de rîs aproape inimos. De ce nu şi tu, cînd a avut atîtea ? Cel puţin tu nu eşti o batjocură.

— Dar eu nu sînt nimic pentru el.

Marion ridică bărbia şi înghiţi amestecul de ceai cu whisky în trei sorbituri mari.

— Aveam nevoie de asta, zise ea pe un ton serios, întinzîndu-i paharul Annei ca să i-1 umple din nou.

Anna nu luă paharul.

— Îmi pare bine că ai trecut pe la mine, Marion, dar, serios acum, te înşeli.

Marion clipi neplăcut şi răspunse pe tonul ştrengăresc al unui om beat:

— Ah, dar eu cred că am venit pentru că-s invidioasă. Eşti aşa cum aş vrea eu să fiu - eşti liberă, ai amanţi şi te comporţi cum vrei.

— Nu sînt liberă.

Anna îşi auzi tonul sec şi-şi dădu seama că trebuie să renunţe la el, iar apoi continuă:

— Marion, mi-ar plăcea să fiu căsătorită. Nu-mi place să trăiesc aşa.

— Uşor de zis. Dar te-ai putea căsători, dacă ai vrea. Mă rog, va trebui să mă laşi să dorm aici în noaptea asta. Am pierdut ultimul tren. Richard e prea meschin şi nu mă lasă să închiriez o maşină. Richard e îngrozitor de meschin. Ba da, e.

Anna observă că Marion părea mai puţin beată cînd îşi ponegrea soţul.

— Îţi vine să crezi că poate fi aşa de meschin? E al dracului de bogat. Ştii, cam 1% dintre oameni sînt la fel de bogaţi ca noi - dar el tot îmi verifică cheltuielile casnice în fiecare lună. S-a lăudat că ne numărăm printre bogătaşii din acel 1%, dar mi s-a plîns cînd mi-am cumpărat o rochie originală. Bineînţeles că, atunci cînd îmi verifică lista de cheltuieli, descoperă cît dau pe băutură, dar face la fel şi cu banii.

— Nu crezi că ar fi mai bine să mergi la culcare ?

— Unde mă culc ? Cine e sus ?

— Janet şi chiriaşul meu. Dar mai am un pat.

În ochii lui Marion se aprinse o bănuială plină de încîntare.

— Ce ciudat că ai un chiriaş. Un bărbat. Ce ciudat din partea ta.

Anna îi traduse din nou afirmaţia şi auzi, în imaginaţie glumele pe care aveau să le facă, pe seama ei, Richard şi Marion, cînd Marion se va trezi din beţie, rîzînd de ea din cauza chiriaşului. Anna simţi un val brusc de repulsie (lucru care i se întîmpla mai rar în acea vreme

decît înainte) faţă de oamenii ca Marion şi Richard. îşi spuse în sinea ei: O fi greu să trăieşti ca mine, dar cel puţin eu nu trăiesc cu oameni precum Marion şi Richard, nu trăiesc în lumea aceea în care o femeie nu poate lua un bărbat în chirie fără să devină obiect de batjocură.
— Şi ce crede Janet despre faptul că trăieşti aici, în apartamentul tău, cu un bărbat?
— Marion, nu trăiesc aici cu un bărbat. Am un apartament mare şi am închiriat o cameră. El a fost prima persoana care a venit să vadă camera şi a vrut să o închirieze. La etaj mai am o odăiţă unde nu stă nimeni. Hai să te duc la culcare
— Nu-mi place deloc să mă duc la culcare. Cîndva, era ce mai fericit moment din viaţa mea. Imediat după ce m-am căsătorit. De-asta te invidiez. Nici un bărbat n-o să mă mai vrea de acum încolo. S-a terminat cu asta. Uneori, Richard se culcă cu mine, dar trebuie să facă un efort. Bărbaţii sunt proşti, nu ţi se pare ? Cred că noi nu ne dăm seama. Anna, te-ai culcat vreodată cu un bărbat ştiind că face un efort?
— Am trecut prin asta cînd eram căsătorită.
— Da, dar tu l-ai părăsit pe el. Bravo ţie. Ştiai că am cunoscut un bărbat care s-a îndrăgostit de mine ? Voia să se însoare cu mine şi mi-a zis că mă accepta cu copii cu tot. Richard s-a prefăcut că mă iubeşte din nou. Nu voia decît să mă ţină pe post de dădacă pentru copii. Asta-i totul. Ce n-aş da să-1 fi părăsit cînd mi-am dat seama că asta-i tot ce voia. Ştiai că Richard m-a dus în vacanţă vara asta ? A fost la fel tot timpul: ne duceam la culcare şi se forţa să presteze. Ştiu că se gîndea tot timpul la curviştina aia pe care o are la birou.

Marion îi întinse paharul Annei cu un gest hotărît, după care zise pe un ton categoric:
— Umple-1.

Anna se duse în bucătărie, pregăti acelaşi amestec de ceai şi whisky, după care se întoarse în cameră cu paharul plin. Marion bău şi vocea i se rostogoli într-o tînguială plină de milă faţă de sine însăşi:
— Anna, cum te-ai simţi dacă ai şti că n-o să te mai iubească niciodată un bărbat? Cînd ne-am dus în vacanţă, am crezut că o să fie altfel. Nu ştiu de ce am crezut aşa ceva. În prima seară, ne-am dus la restaurantul hotelului şi la masa de lîngă noi era o italiancă tînără. Richard se tot uita la ea, presupun că i se părea că nu-mi dau seama. Apoi mi-a zis că ar trebui să mă culc devreme. Voia să pună mîna pe italiancă. Dar eu n-am vrut să mă culc devreme.

Marion scoase un suspin ascuţit, scrîşnind cu satisfacţie.
— Nici vorbă. I-am zis: Ai venit în vacanţă cu mine, nu ca să agăţi curve.

Ochii i se înroşiseră plini de lacrimi răzbunătoare, iar pe obrajii durdulii îi apărură pete roşii, umede şi aspre.
— Mi-a zis: Te-ai ales cu copiii, nu? Dar de ce să-mi pese mie de copii dacă ţie nu-ţi pasă de mine - asta i-am zis. El nu înţelege asta. De ce ar trebui să-ţi pese de copiii unui bărbat dacă el nu te iubeşte ? Nu-i aşa, Anna ? Ei bine, nu-i aşa? Hai, zi ceva, aşa e, nu? Cînd mi-a zis că vrea să se însoare cu mine, mi-a zis că mă iubeşte, n-a zis: O să facem trei copii şi pe urmă o să te las cu ei ca să mă duc la curviştine. Mă rog, zi ceva, Anna. Toate bune şi frumoase pentru tine, tu ai un singur copil şi poţi să faci ce vrei. Ţie ţi-e uşor să fii atrăgătoare pentru Richard, cînd el n-are altceva de făcut decît să treacă pe la tine, din cînd în cînd, pentru una mică.

Telefonul sună o dată şi apoi încetă.
— Presupun că e unul dintre bărbaţii tăi, zise Marion. Poate că e Richard. Mă rog, dacă e el, spune-i că sînt aici, spune-i că ştiu ce face. Aşa să-i spui.

Telefonul sună din nou şi continuă să sune. Anna se duse să răspundă, spunîndu-şi că Marion părea aproape trează din nou.
— Alo?

O auzi pe Molly urlînd:
— Anna, Tommy s-a sinucis, s-a împuşcat!
— Ce?

— Da. A venit acasă tocmai după ce ai sunat. S-a dus la etaj fără să spună nimic. Am auzit o pocnitură, dar am crezut că şi-a trîntit uşa. Pe urmă am auzit un geamăt, după ceva timp. Aşa că am strigat la el şi nu mi-a răspuns şi am crezut că mi s-a părut mie. Pe urmă m-a apucat frica din senin şi m-am dus la el şi am văzut sînge prelingîndu-se pe scări. Nu ştiam că are un revolver. N-a murit, dar o să moară, îmi dau seama din ce spun poliţiştii. O să moară! urlă Molly.
— Vin la spital. La ce spital?

De la celălalt capăt al firului se auzi o voce de bărbat:
— Gata, don'şoară, daţi-mi voie să vorbesc eu cu ea.

Apoi, în receptor:
— O ducem pe prietena dumneavoastră şi pe fiul ei la spitalul St Mary's. Cred că prietenei dumneavoastră i-ar face bine să vă aibă alături.
— Vin imediat.

Anna se întoarse către Marion. Femeii îi picase capul şi stătea cu bărbia sprijinită în piept. Anna o ridică cu greu de pe scaun, o duse împleticindu-se de-a lungul camerei şi o rostogoli pe pat. Marion zăcea inertă, cu gura deschisă, cu faţa umezită de salivă şi de lacrimi. Avea obrajii aprinşi de la băutură. Anna o înveli cu nişte pături, stinse soba şi luminile şi se năpusti în stradă aşa cum era îmbrăcată. Era trecut de miezul nopţii. Nici ţipenie de om. Nici un taxi. Anna fugi pe stradă, plîngînd aproape în hohote, zări un poliţist şi alergă către el.
— Trebuie să ajung la spital, spuse, înşfăcîndu-l strîns.

De după colţ apăru alt poliţist. Unul dintre ei avu grijă de ea în timp ce celălalt găsi un taxi şi o însoţi la spital. Tommy nu murise, dar doctorii se aşteptau să moară înainte de zori.

Carnetele

[Carnetul negru continua gol sub titlul *Sursă,* pe partea stîngă. Totuşi, jumătatea dreaptă a paginii, cu titlul *Bani,* era plină.]

Scrisoare de la domnul Reginald Tarbrucke, Amalgamated Vision, către Miss Anna Wulf:

Săptămîna trecută am citit - absolut din întîmplare, trebuie să recunosc - minunata dumneavoastră carte, *Hotare de război.* M-a frapat imediat prin prospeţime şi sinceritate. Fireşte, căutăm subiecte potrivite pentru ecranizări TV. Mi-ar face mare plăcere să abordez acest subiect cu dumneavoastră. Aţi fi disponibilă să ne întîlnim la o cafea vinerea viitoare, la ora unu - ştiţi localul Black Bull de pe Great Portland Street? Daţi-mi un telefon, vă rog.

Scrisoare de la Anna Wulf către Reginald Tarbrucke :

Vă mulţumesc foarte mult pentru scrisoare. Cred că aş face bine să vă zic de la început că există foarte puţine ecranizări la televizor care să mă încurajeze să scriu pentru acest mediu. îmi pare foarte rău.

Scrisoare de la Reginald Tarbrucke către Anna Wulf:

Vă mulţumesc foarte mult pentru sinceritate. Sînt de acord cu dumneavoastră şi tocmai de aceea v-am şi scris de îndată ce am terminat de citit fermecătorul roman *Hotare de război.* Avem disperată nevoie de producţii TV proaspete, sincere şi de o integritate reală. Nu vreţi să ne vedem vinerea viitoare la Red Baron ? E un local mic şi lipsit de pretenţii, dar acolo se serveşte o friptură foarte bună.

De la Anna Wulf către Reginald Tarbrucke:

Vă mulţumesc foarte mult, dar chiar am vorbit serios. Dacă aş crede că *Hotare de război* ar putea fi ecranizat într-un mod care să mă mulţumească, aş adopta altă atitudine. însă, în aceste împrejurări... Cu sinceritate, a dvs...

De la Reginald Tarbrucke către domnişoara Wulf:

Ce păcat că nu există mai mulţi autori cu minunata dumneavoastră integritate! Vă asigur că nu v-aş fi scris dacă n-aş căuta cu disperare un adevărat talent creator. Televiziunea are nevoie de aşa ceva. Vă rog să luaţi prînzul cu mine lunea viitoare la White Tower. Cred că avem nevoie de timp pentru a închega o discuţie lungă şi liniştită. Cu multă sinceritate, al dvs...

Prînz cu Reginald Tarbrucke, Amalgamated Vision, la White Tower.

Nota: 6 lire, 15 şilingi, 7 pence.

Cînd mă îmbrăcam pentru prînz, mă gîndeam cum i-ar plăcea asta lui Molly: să joace un rol sau altul. Am ajuns la concluzia că arătam ca o „scriitoare". Mi-am pus o fustă cam prea lungă şi o bluză care nu-mi venea bine. Am mai adăugat şi nişte mărgele de efect. Şi nişte cercei lungi de coral. Arătam potrivită pentru rol. Dar mă simţeam extrem de incomod, de parcă m-aş fi aflat în trupul nepotrivit. Deranjată. Nu m-a ajutat deloc să mă gîndesc la Molly. În ultimul moment, m-am schimbat, ca să mă simt eu însămi. Mi-a fost destul de greu. Domnul Tarbrucke („spuneţi-mi Reggie") a rămas uimit: se aşteptase să dea ochii cu scriitoarea. Un englez de vîrstă mijlocie, arătos, cu un chip blînd.

— Ei bine, domnişoară Wulf - ne putem tutui cumva ? — ce scrii acum?

— Trăiesc din încasările făcute cu *Hotare de război.*

Se uită uşor mirat la mine — îi vorbisem de parcă nu m-ar fi interesat decît banii.

— Probabil că a avut mare succes.

— Tradus în douăzeci şi cinci de limbi, i-am răspuns într-o doară.

Grimasă nostimă — invidie. Îmi schimb tonul şi trec la o abordare de artist dedicat:

— Fireşte, nu vreau să mă grăbesc cu al doilea. Al doilea roman e foarte important, nu crezi?

Răspunsul meu îl încîntă şi se linişteşte.

— Nu ne iese tuturor din prima, îmi zice cu un oftat.

— Desigur, eşti şi tu scriitor ?

— Ce inteligentă eşti, ai ghicit deja!

Din nou grimasa nostimă automată, scînteierea stranie din ochi.

— Am în sertar un roman scris pe jumătate, dar viaţa asta solicitantă nu-mi prea lasă timp să scriu.

Ne dedicăm acestui subiect în timp ce servim creveţii şi primul fel. Aştept pînă cînd, inevitabil, îmi spune:

— Şi, fireşte, te chinui şi te tot chinui să prinzi în năvod ceva cît de cît decent. Bineînţeles că băieţii din vîrful ierarhiei habar n-au de asta.

El fiind la o treaptă de vîrful ierarhiei.

— Habar n-au. Proşti ca noaptea. Uneori mă întreb la ce bun fac toate astea.

Halva şi cafea la ibric. Îşi aprinde un trabuc, îmi cumpără nişte ţigări. Nu am atins încă subiectul minunatului meu roman.

— Spune-mi, Reggie, ai de gînd să duci echipa în Africa Centrală ca să filmezi *Hotare de război ?*

Chipul îi încremeneşte preţ de o clipă, după care afişează o expresie încîntătoare.

— Ei bine, mă bucur că m-ai întrebat, fiindcă, bineînţeles, asta e problema.

— Ţi se pare că peisajul joacă un rol în roman?

— Ah, un rol esenţial, sînt de acord cu tine. Splendid. Ce sensibilitate ai faţă de peisaj. Serios vorbind, aproape că simţeam mirosul locului, absolut splendid.

— Ai filma într-un platou ?

— Mă rog, cam asta e şi ideea. Şi de asta am vrut să discut cu tine. Spune-mi, Anna, ce-ai zice dacă ai fi întrebată care e subiectul principal al minunatei tale cărţi? La modul simplu, desigur, fiindcă televiziunea e, în esenţă, un mediu simplu.

— E vorba, la modul simplu, despre segregarea rasială.

— Ah, sînt foarte de acord, ce lucru îngrozitor, bineînţeles că eu, unul, nu m-am confruntat niciodată cu aşa ceva, dar cînd am citit cartea ta - îngrozitor! însă mă întreb dacă înţelegi ce-ţi zic - şi sper că înţelegi. Ar fi imposibil să filmăm *Hotare de război* pentru televiziune aşa cum e scris (grimasă stranie). Ar trebui simplificat, lăsîndu-i intact nucleul splendid. Aşa că mă întrebam ce părere ai avea să plasezi acţiunea în Anglia? Nu, stai puţin. Nu cred că ai avea vreo obiecţie dacă aş reuşi să te fac să vezi ce văd eu - televiziunea ţine de viziune, nu crezi? Poate cineva să aibă această viziune? Asta e mereu problema şi am senzaţia că unii dintre autorii noştri au tendinţa să uite de ea. Acum, dă-mi voie să spun ce văd eu. O bază de instrucţie aeriană în timpul războiului. În Anglia, am făcut parte chiar eu din aviaţia militară - nu, n-am fost unul dintre băieţii în uniformă, ci doar un funcţionar. Dar poate că tocmai de-asta m-a impresionat atît de mult cartea ta. Ai surprins atmosfera într-un mod atît de desăvîrşit...

— Ce atmosferă?

— Ah, draga mea, eşti atît de minunată, adevăraţii artişti sînt nemaipomenit de minunaţi, în cea mai mare parte a timpului nici voi nu ştiţi ce-aţi scris...

I-am spus brusc, fără să vreau:

— Dar poate că ştim şi nu ne place.

S-a încruntat, preferind să-mi ignore comentariul, şi a continuat:

— E minunăţia Tensiunii, senzaţia de disperare, emoţia... „nu m-am simţit niciodată aşa de viu ca atunci"... în fine, iată ce vreau să sugerez. Menţinem nucleul cărţii, fiindcă - sînt de acord - e atît de important. Baza aeriană. Un pilot tînăr, care se îndrăgosteşte de o fată din sat. Părinţii lui se împotrivesc - bariera de clasă, mă înţelegi, din păcate există încă în această ţară. Cei doi îndrăgostiţi sînt nevoiţi să se despartă. Iar la final avem o scenă minunată în gară: el pleacă şi ştim că o să moară. Nu, te rog să te gîndeşti la asta, doar o clipă: cum ţi se pare ?

— Vrei să scriu un scenariu original?

— Păi, da şi nu. Povestea e, în principiu, o poveste simplă de dragoste. Ba da, aşa e. Partea cu discriminarea e realmente... da, ştiu că e extrem de importantă şi nici c-aş putea să-ţi dau mai multă dreptate, la cît de înfiorătoare e întreaga chestiune, dar povestea ta e o poveste de

dragoste, simplă şi emoţionantă. Crede-mă, ai toate ingredientele, e ca o a doua *Scurtă întîlnire* [1]. Sper sincer că vei putea înţelege asta la fel de clar ca mine - nu trebuie să uiţi că micul ecran e doar o chestiune de perspectivă.
— Foarte clar, dar la fel de bine s-ar putea arunca romanul *Hotare de război* la gunoi ca să se înceapă de la zero.
— Mă rog, nu tocmai, deoarece cartea e atît de renumită şi de minunată, iar eu chiar aş vrea să păstrez titlul, că doar *hotarul* nu e geografic, nu? Nu în mod fundamental? Mie nu mi se pare aşa. E vorba de *hotarul* experienţei.
— Mă rog, poate că ar fi mai bine să-mi scrii o scrisoare în care să-mi precizezi condiţiile pentru un scenariu original de televiziune.
— Dar nu e întru totul original. (O scînteie ciudată în ochi.) Nu crezi că cei care au citit cartea ar rămîne surprinşi s-o vadă transformată într-un soi de *Scurtă întîlnire înaripată*? (Grimasă ciudată.) Dar nu, draga mea Anna, nimic nu i-ar lua prin surprindere, cum să-i mai mire ceva cînd vine vorba de micul ecran?
— Bine, mi-a plăcut mult prînzul.
— Ah, draga mea Anna, ai atîta dreptate, fireşte. Insă, evident, cu inteligenţa ta îţi dai seama, mai mult ca sigur, de ce nu putem filma în Africa Centrală; băieţii din vîrful ierarhiei pur şi simplu nu ne dau acces la asemenea sume de bani.
— Nu, bineînţeles că nu. Dar cred că am cam insinuat asta în scrisorile mele.
— Ar fi un film fermecător. Ia spune-mi, nu vrei să pun o vorbă la un prieten de-al meu din industria cinematografică?
— Ei bine, am trecut deja prin asta.
— Ah, draga mea, ştiu, zău că ştiu. Presupun că nu ne rămîne altceva de făcut decît să ne vedem de trudă. Eu, unul, cîteodată cînd ajung noaptea acasă şi mă uit pe birou

1. *Brief Encounter,* film britanic din 1945 regizat de David Lean. înfăţişează viaţa suburbană engleză prin intermediul unei casnice pentru care iubirea adevărată (spre deosebire de căsnicia ei politicoasă) ia forma unei relaţii neaşteptat de năvalnice.

şi văd o duzină de cărţi pe care trebuie să le citesc pentru că s-ar putea ecraniza, apoi încă o sută de scenarii... Iar bietul meu roman, pe jumătate scris, zace într-un sertar şi în ultimele luni n-am mai avut timp nici măcar să mă uit la el - mă consolez cu gîndul că, uneori, scot cîte ceva proaspăt şi autentic din năvod. Gîndeşte-te, te rog, la sugestia mea pentru *Hotare de război,* chiar cred că ar putea funcţiona.

Plecăm din restaurant. Doi chelneri ne fac plecăciuni. Reginald îşi ia haina şi strecoară o monedă în mîna omului, aruncîndu-i un zîmbet subţire şi spășit. Ajungem pe trotuar. Sînt foarte nemulţumită de mine : de ce fac aşa ceva ? Fiindcă ştiam exact ce o să se întîmple încă de la prima scrisoare primită de la Amalgamated Vision ; numai că oamenii ăştia se comportă, de fiecare dată, mai prost decît te-ai aştepta. Însă dacă ştiu asta, de ce mă mai deranjez? Doar ca să mi-o dovedesc ? Scîrba de mine începe să se transforme într-o altă emoţie pe care o recunosc destul de bine: un soi de isterie secundară. Ştiu prea bine că în curînd o să spun ceva greşit, nepoliticos, acuzîndu-1 pe celălalt sau pe mine însămi. Există un moment în care ştiu că am de ales între a mă opri şi a mă lansa într-un discurs pe care nu-1 mai pot opri. Sîntem pe trotuar şi el vrea să scape de mine. Apoi o luăm către staţia de metrou Tottenham Court Road. îi zic:
— Reggie, ştii ce mi-ar plăcea să fac cu *Hotare de război ?*
— Vai, draga mea, spune-mi, te rog.
Totuşi, se încruntă fără să vrea.
— Mi-ar plăcea să-1 transform în comedie.
Se opreşte, surprins. îşi vede de drum.
— În comedie ?

Îmi aruncă repede o privire piezişă care-mi dezvăluie toată antipatia pe care o simte, de fapt, faţă de mine. Apoi îmi zice:
— Draga mea, dar e scris minunat în stilul măreţ al tragediei simple. Nu reuşesc să-mi aduc aminte nici măcar o scenă comică.
— Îţi aduci aminte de emoţia despre care vorbeai ? Despre vibraţia războiului?
— Draga mea, da, chiar foarte bine.
— Ei bine, sînt de acord cu tine: despre asta e vorba, de fapt, în carte.

Tăcere. Chipul arătos şi fermecător se încordează: pare precaut, circumspect. Am glasul aspru, furios, plin de dezgust. Dezgust faţă de mine însămi.
— Acum trebuie să-mi explici ce vrei să spui, de fapt.

Am ajuns la gura de metrou. Îmbulzeală. Vînzătorul de ziare nu are chip. Nu are nici nas, gura e o gaură cu dinţi de iepure şi ochii par cufundaţi în răni cicatrizate.
— Hai să luăm, de pildă, povestea ta, îi zic. Tînăr aviator, galant, frumos, nesăbuit. O fată din sat, fiica frumoasă a braconierului din localitate. Anglia în vremea războiului. Baza de instrucţie pentru piloţi. Acum, adu-ţi aminte scena pe care am văzut-o amîndoi de o mie de ori în filme – avionul care decolează spre Germania. Cadrul cu harababura din cabină - postere cu fete, mai degrabă frumuşele decît sexy, care nu sugerează că băieţii noştri ar avea şi altfel de instincte decît inocente. Un băiat frumos citeşte o scrisoare primită de la mama lui. Un trofeu sportiv pe raft.

Tăcere, apoi:
— Da, draga mea, sînt de acord cu tine, filmăm prea des asemenea scene.
— Avionul aterizează. Două aparate dispărute. Grupuri de bărbaţi stau şi aşteaptă, cu ochii pironiţi pe cer. Un muşchi se încordează pe gîtul cuiva. Cadru cu dormitorul piloţilor. Un pat gol. Intră un tînăr. Nu spune nimic. Se aşază pe patul lui şi se uită la celălalt pat gol. I se încordează un muşchi pe gît. Apoi se duce la patul gol. Pe pat zace un ursuleţ de pluş. Tînărul ia ursuleţul. Un muşchi i se încordează pe gît. Cadru cu un avion în flăcări. Trecere la imaginea cu tînărul care strînge în braţe ursuleţul de pluş, uitîndu-se la nişte poze cu o fată frumuşică - ba nu, nu o fată, mai bine un buldog. Trecere la scena cu avionul în flăcări şi imnul naţional.

Tăcere. Vînzătorul de ziare cu faţă de iepure şi fără nas strigă:
— Război în Quemoy! Război în Quemoy!

Reggie ajunge la concluzia că probabil se înşală, aşa că zîmbeşte şi zice:
— Draga mea Anna, dar ai folosit cuvîntul „comedie".
— Ai avut perspicacitatea necesară ca să-ţi dai seama despre ce era vorba cu adevărat în carte: despre nostalgia morţii.

Se încruntă, dar de această dată încruntarea persistă.
— Mă rog, mi-e ruşine şi aş vrea să mă revanşez: hai să facem o comedie despre eroismul inutil. Hai să parodiem nenorocita aia de poveste cu douăzeci şi cinci de tineri în floarea vîrstei etc, care se duc să moară, lăsînd în urmă rămăşiţe de ursuleţi de pluş, trofee de fotbal şi o femeie care stă într-o poartă, privind cu stoicism spre cer unde trece un alt val de avioane care se îndreaptă spre Germania. Femeia priveşte şi i se încordează un muşchi pe gît. Cum ţi se pare ?

Vînzătorul de ziare strigă:
— Război în Quemoy!

Am dintr-odată senzaţia că mă aflu în mijlocul unei scene dintr-o piesă care parodiază ceva. Izbucnesc în rîs. Un rîs isteric. Reggie se uită la mine, încruntat şi dezaprobator. În liniile gurii - care înainte se mişca sub impulsul complicităţii şi al dorinţei de a se face plăcut - i se reflectă o urmă de viclenie şi de amărăciune. Mă opresc din rîs şi, dintr-odată, îmi dispare hăhăitul şi discursul impulsiv şi-mi vin în fire. Reggie îmi spune:

— Ei bine, Anna, sînt de acord cu tine, dar trebuie să-mi păstrez slujba. Ai o idee comică minunată, dar pentru un film, nu pentru televiziune. Da, îmi imaginez cum ar fi.

Îşi revine la normalitate, fiindcă eu sînt normală din nou.

— Desigur, ar fi ceva bestial. Mă întreb dacă oamenilor le-ar plăcea.

Gura i se răsuceşte la loc, reluîndu-şi nuanţa de farmec straniu. Se uită la mine: nu-i vine să creadă că a existat momentul nostru de ură absolută. Nici mie nu-mi vine să cred.

— Mă rog, poate că ar funcţiona, nu? În fond şi la urma urmei, războiul s-a terminat de zece ani. Dar pur şi simplu nu e o idee potrivită pentru televiziune. Televiziunea e un mediu simplu. Iar publicul - mă rog, nu trebuie să ţi-o mai spun eu - nu e cel mai inteligent public cu putinţă. Nu trebuie să uităm asta.

Cumpăr un ziar care are titlu pe prima pagină „Război în Quemoy". Îi spun într-o doară:

— Uite încă un loc despre care aflăm numai pentru că se desfăşoară un război acolo.

— Da, draga mea, e atît de îngrozitor, nu-i aşa? Faptul că sîntem atît de ignoranţi cu toţii.

— Vai, te reţin aici, cînd probabil vrei să te întorci la birou.

— Adevărul e că am cam întîrziat. La revedere, Anna, mi-a făcut plăcere să te cunosc.

— La revedere, Reggie, şi mulţumesc pentru un prînz minunat.

Cînd ajung acasă, cad în depresie, urmată de un dezgust furios faţă de mine însămi. Însă singura parte din întîlnire de care nu mi-e ruşine e momentul în care am devenit isterică şi proastă. Nu trebuie să mai răspund la nici o invitaţie de-asta de colaborare în lumea televiziunii sau a filmului. La ce bun ? Nu fac altceva decît să-mi spun în sinea mea: Ai ales pe bună dreptate să nu mai scrii. Totul e atît de umilitor şi de urît că ar trebui să te ţii la distanţă. Dar oricum ştiu asta, aşa că de ce continui să-mi fac rău?

Scrisoare de la doamna Edwina Wright, reprezentantă a serialului TV de o oră *Blue Bird* din SUA. Dragă domnişoară Wulf: Căutînd cu mare atenţie drame de interes durabil care ar putea fi ecranizate pe micul ecran, ne-am bucurat extrem de mult cînd am descoperit romanul dumneavoastră, *Hotare de război.* Vă scriu în speranţa că vom putea colabora la mai multe proiecte spre beneficiul amîndurora. Mă voi afla trei zile la Londra, în drum spre Roma şi Paris, şi sper că mă veţi suna la Hotelul Black's ca să ne vedem la o cafea. Vă ataşez o broşura pe care am alcătuit-o ca un îndreptar pentru autorii noştri. Cu sinceritate, a dvs...

Broşura era tipărită şi avea nouă pagini şi jumătate. Începea astfel: „în fiecare an sute de texte sosesc pe adresa noastră. Multe dintre ele fac dovada unei adevărate sensibilităţi faţă de industria televiziunii, dar nu reuşesc să ne satisfacă deloc condiţiile deoarece ignoră cerinţele fundamentale ale necesităţilor noastre. Noi difuzăm o dramă de o oră, o dată pe săptămînă" etc, etc, etc. Articolul (a) precizează: „Esenţa serialului *Blue Bird* constă în diversitate! Nu interzicem nici un fel de subiecte! Vrem aventură, dragoste, poveşti din călătorii, poveşti despre experienţe exotice, despre viaţa de casnică, despre viaţa de familie, despre relaţiile dintre părinţi şi copii, vrem fantezii, comedii, tragedii. *Blue Bird* nu refuză nici un scenariu care abordează experienţele reale, de orice fel, în mod autentic şi sincer". Articolul (b) precizează : „Scenariile *Blue Bird* sînt urmărite în fiecare săptămînă de nouă milioane de americani de toate vîrstele. *Blue Bird* produce scenarii de o veridicitate vie pentru omul de rînd - bărbat, femeie sau copil. *Blue Bird* crede că aceasta e o responsabilitate şi o datorie. Din acest motiv, autorii care scriu pentru *Blue Bird* nu trebuie să-şi uite răspunderea pe care o împărtăşesc cu *Blue Bird: Blue Bird* nu va lua în considerare scenariile care abordează subiecte legate de religie, rasă, politică sau sex extraconjugal. Aşteptăm cu nerăbdare să-ţi citim scenariul".

Domnişoara Anna Wulf către doamna Edwina Wright. Dragă doamnă Wright: Vă mulţumesc pentru măgulitoarea dumneavoastră scrisoare. Totuşi, din broşura îndrumătoare pentru autorii dumneavoastră, înţeleg că nu vă plac scenariile care ating subiecte precum diferenţele rasiale sau sexul extraconjugal. *Hotare de război* atinge ambele subiecte. Prin

urmare, consider că nu are sens să discutăm posibilitatea ecranizării acestui roman în serialul dumneavoastră. Cu sinceritate, a dvs...

Doamna Edwina Wright către domnişoara Wulf: O telegramă. Vă mulţumesc foarte mult pentru răspunsul prompt şi serios. Stop. Vă rog să luaţi cina cu mine mîine-seară la Hotelul Black's la ora opt. Stop. Răspuns plătit în avans.

Cina cu doamna Wright la Hotelul Black's.

Nota: 11 lire, 4 şilingi, 6 pence.

Edwina Wright, patruzeci şi cinci sau cincizeci de ani; o femeie durdulie, alb-trandafirie, cu părul cenuşiu, cîrlionţat şi lucios; pleoape sclipitoare de un albastru cenuşiu; buze trandafirii lucioase; unghii de un trandafiriu deschis lucioase. Un costum într-o nuanţă de albastru deschis, foarte scump. O femeie scumpă. Cordialitate lejeră şi vorbăreaţă în faţa paharelor de Martini. Ea bea trei, eu, două. Le dă pe gît imediat, chiar are nevoie de ele. Îndreaptă discuţia către subiectul personalităţilor literare din Anglia, aflînd pe cine cunosc personal. Nu cunosc aproape pe nimeni. încearcă să mă ghicească. Intr-un final, mă etichetează zîmbind şi spunîndu-mi:

— Un prieten foarte bun de-al meu (menţionează numele unui scriitor american) îmi spune tot timpul că detestă să se întîlnească cu alţi scriitori. Cred că are un viitor foarte interesant.

Intrăm în sala de mese. Plăcută, confortabilă, discretă. Edwina Wright se aşază şi apoi aruncă o privire înjur, lăsînd o clipă garda jos, mijindu-şi ochi cu pleoape machiate şi ridate, cu gura trandafirie întredeschisă: se uită după cineva sau ceva. Apoi adoptă o expresie tristă, plină de regret, care probabil că era şi sinceră, totuşi, fiindcă îmi spune pe un ton serios:

— Ador Anglia. Ador să vin în Anglia. Caut pretexte ca să fiu trimisă aici.

Mă întreb dacă hotelul ăsta reprezintă „Anglia" pentru ea, însă mi se pare prea ageră şi inteligentă pentru a gîndi aşa. Mă întreabă dacă mai vreau un Martini; mă pregătesc s-o refuz, dar apoi înţeleg că ea mai vrea unul, prin urmare îi spun că da. În stomac mi se pune un nod de tensiune; apoi îmi dau seama că e tensiunea ei, care mi se transmite. Mă uit la chipul frumos, controlat şi pus în gardă şi îmi pare rău de ea. Îi înţeleg viaţa foarte bine. Comandă cina - e plină de tact şi solicitudine. E ca şi cînd m-ar fi scos un bărbat în oraş. Totuşi, nu e deloc masculină; pur şi simplu e obişnuită să controleze asemenea situaţii. Îmi dau seama că acest rol nu-i stă în fire şi că îi e destul de greu să-1 joace. În timp ce aşteptăm pepenele galben, îşi aprinde o ţigară. Stă pe scaun cu pleoapele coborîte, cu ţigara atîrnînd, scrutînd din nou sala. Chipul i se destinde într-o expresie de uşurare, pe care o maschează imediat, după care dă din cap şi zîmbeşte în direcţia unui american care a intrat în sala de mese şi s-a aşezat într-un colţ de unde comandă cina pentru o singură persoană. Drept răspuns, bărbatul îi face semn cu mîna, ea îi zîmbeşte, cu fumul încolăcindu-i-se în dreptul ochilor. Se întoarce către mine, făcînd un efort să-şi concentreze atenţia asupra mea. Dintr-odată, pare mult mai bătrînă. îmi place foarte mult de ea. Parcă o văd aievea, în camera ei, mai încolo în cursul nopţii, îmbrăcată în ceva foarte feminin. Da, văd sifon înflorat, ceva de genul ăsta... da, din cauza efortului de a fi nevoită să joace acest rol în timpul zilei, cînd lucrează. Ba chiar o văd uitîndu-se la volănaşele de sifon şi adresîndu-şi singură vreo vorbă de duh despre ţesătură. Dar nu stă degeaba - aşteaptă. Apoi se aude o bătaie discretă la uşă. Ea deschide şi spune o glumă. Amîndoi sînt deja afabili şi ameţiţi de la alcool. Încă un pahar. Pe urmă împerecherea seacă şi măsurată. În New York, se vor întîlni la o petrecere şi vor face schimb de ironii. În prezent, ea îşi mănîncă pepenele cu o expresie critică; în cele din urmă, spune că mîncarea din Anglia are mai mult gust. îmi povesteşte că are de gînd să-şi dea demisia şi să se retragă la ţară, în New England, ca să scrie un roman. (Nu-şi pomeneşte niciodată soţul.) Îmi dau seama că nici una dintre noi n-are chef să vorbească despre *Hotare de război.* M-a analizat deja şi nu se arată nici aprobatoare, nici dezaprobatoare; şi-a asumat un risc; cina e o pierdere financiară, dar aşa funcţionează treburile astea. Într-o clipă, o să se apuce să-mi vorbească pe un ton amabil, dar superficial, despre cartea mea. Bem o sticlă de vin de Burgundia bun şi sec: cotlet,

ciuperci, ţelină. Îmi spune din nou că mîncarea noastră are gust mai bun, dar adaugă că ar trebui să învăţăm s-o gătim. De-acum alcoolul m-a făcut la fel de afabilă ca şi ea, însă nodul din stomac mi se strînge tot mai mult - tensiunea ei. Îi tot aruncă priviri americanului din colţ. îmi dau seama, dintr-odată, că trebuie să am grijă ca să nu mă trezesc vorbind cu isteria care m-a făcut, acum cîteva săptămîni, să ajung la acea parodie comică în faţa lui Reginald Tarbrucke. Îmi spun că trebuie să am grijă, îmi place prea mult de femeia asta. Care mă sperie.

— Anna, mi-a plăcut foarte mult cartea ta.

— Mă bucur, mulţumesc.

— La noi există un interes real faţă de Africa şi de problemele africanilor.

Zîmbesc larg şi-i zic:

— Dar în carte există o problemă rasială.

Îmi zîmbeşte la fel de larg, recunoscătoare că i-am zîmhit, şi-mi răspunde:

— Adesea e o chestiune de măsură. Mă rog, în minunatul tău roman, îl pui pe tînărul aviator să se culce cu negresa. Ei bine, tu chiar ai zice că aşa ceva ţi se pare important ? Ai zice că e un element esenţial în poveste că cei doi fac sex?

— Nu, n-aş zice asta.

O văd şovăind. În ochii ei istoviţi şi extraordinar de ageri se aprinde o scînteie de dezamăgire. Sperase să nu fac nici o concesie, deşi e treaba ei să se asigure că le fac. Îmi dau seama acum că, din punctul ei de vedere, sexul e, de fapt, miezul poveştii. Abordarea i se schimbă subtil: are de-a face cu o scriitoare care e pregătită să-şi sacrifice integritatea ca să-şi vadă o poveste transformată într-o ecranizare TV. Continui:

— Îţi dai seama, însă, că şi dacă ar fi vorba de o dragoste în cea mai platonică formă cu putinţă, asta tot v-ar încălca regulamentul ?

— Depinde de cum tratezi problema.

Îmi dau seama că, în acest punct, am face bine să renunţăm cu totul la întreaga tărăşenie. Din cauza atitudinii mele ? Nu: din cauza că o frămîntă prea tare americanul singur din colţ. L-am surprins uitîndu-se la ea de două ori, cred că femeia se frămîntă pe bună dreptate. Bărbatul probabil că se întreabă dacă să vină la masa noastră sau să plece undeva de unul singur. Totuşi, se pare că-i place destul de mult de ea. Chelnerul ne strînge masa. Edwina Wright se bucură cînd îi spun că vreau cafea, dar fără desert: în timpul călătoriei, a tot servit mese de afaceri de cîte două ori pe zi şi se simte uşurată că poate scurta întîlnirea renunţînd la desert. Îi aruncă o altă privire compatriotului ei singuratic, care nu dă semne că ar vrea să se urnească încă, şi se hotărăşte să se întoarcă la subiectul care ţine de slujbă.

— În timp ce mă gîndeam cum s-ar putea folosi textul tău, care e realmente minunat, mi-a dat prin cap că ar fi un excelent musical - spre deosebire de poveştile sincere, în musicaluri poţi să strecori fără probleme cîte un mesaj serios.

— Un musical plasat în Africa Centrală?

— În primul rînd, fiind vorba de un musical, am scăpa de problema peisajului. Ai un peisaj foarte bun, dar deloc potrivit pentru televiziune.

— Vrei să spui că s-ar recrea peisajul african prin decoruri modelate?

— Da, cam asta e ideea. Şi o poveste foarte simplă. Tînărul tău aviator aflat în instrucţie în Africa. Negresa frumoasă pe care o cunoaşte la o petrecere. El se simte singur. Ea e drăguţă cu el. El îi cunoaşte familia.

— Dar în acea zonă băiatul n-ar putea, sub nici o formă, să cunoască o negresă tînără la o petrecere. Decît dacă ar fi într-un context politic: o mică minoritate de oameni implicaţi politic încearcă să doboare obstacolul rasial. Doar nu v-aţi gîndit la un musical politic?

— Ah, dar nu mi-am dat seama... ce-ar fi dacă aviatorul ar fi avut un accident pe stradă, iar ea l-ar fi ajutat şi l-ar fi dus la ea acasă?

— N-ar putea să-l ducă la ea acasă fără să încalce vreo duzină de legi. Dacă l-ar duce acasă pe furiş, atunci ar apărea o nuanţă de disperare şi de teamă extremă, care n-ar fi deloc atmosfera potrivită pentru un musical.
— Într-un musical poţi avea o abordare foarte, foarte serioasă, îmi răspunde dojenitor şi formal. Am putea introduce cîntece şi dansuri populare. Pentru telespectatorii noştri, muzica din Africa Centrală ar fi o adevărată noutate.
— În perioada în care se desfăşoară povestea, africanii ascultau jazz american. Nu începuseră să-şi dezvolte propriile genuri.

Edwina Wright îmi aruncă o privire prin care îmi spune : încerci să fii dificilă, nici mai mult, nici mai puţin. Renunţă la ideea cu musicalul şi-mi zice:
— Ei bine, dacă am achiziţiona drepturile în ideea de a ecraniza povestea, mi se pare că ar trebui să schimbăm amplasarea. Aş sugera o bază militară din Anglia. O bază americană. Un soldat american îndrăgostit de o englezoaică.
— Un soldat negru ?

Ezită.
— Mă rog, ar fi greu. Fiindcă, la urma urmei, e vorba doar despre o poveste foarte simplă de dragoste. Sînt o admiratoare foarte, foarte înfocată a filmului de război britanic. Faceţi nişte filme de război atît de minunate - cu o asemenea reţinere. Aveţi atîta... tact. Ar trebui să aspirăm şi noi să atingem genul ăsta de sensibilitate. Iar atmosfera de război - atmosfera din Bătălia Angliei, apoi o poveste simplă de dragoste, un băiat de-al nostru şi o fată de-a voastră.
— Dar dacă pe el l-aţi face soldat negru, n-aţi putea folosi toată muzica populară locală din inima Sudului american ?
— Mă rog, da. Dar înţelegi că n-ar fi o abordare nouă pentru telespectatorii noştri.
— Acum înţeleg. Un cor de soldaţi americani negri, într-un sătuc englezesc din timpul războiului, cu un alt cor de englezoaice tinere şi înfloritoare, dansînd pe ritmuri populare locale din Anglia.

Îi arunc un zîmbet larg. Se încruntă. Apoi îmi zîmbeşte larg. Ni se întîlnesc privirile şi izbucneşte într-un hohot scurt de rîs. Rîde din nou. Pe urmă se controlează şi rămîne încruntată. Şi, de parcă acel rîs subversiv nu s-ar fi produs deloc, trage adînc aer în piept şi începe:
— Desigur, eşti artistă, o artistă foarte subtilă, e o onoare pentru mine să te cunosc şi să vorbesc cu tine. Te împotriveşti, în mod firesc şi profund, să ţi se facă modificări în ceea ce ai scris. Dar dă-mi voie să-ţi spun doar atît: e o greşeală să te laşi copleşită de intoleranţă faţă de televiziune. E forma artistică a viitorului: asta e părerea mea şi tocmai de-asta mă simt atît de privilegiată să lucrez în acest domeniu.

Se opreşte: americanul singuratic se uită în jur, căutîndu-l din priviri pe chelner - dar nu, nu pleacă, ci comandă încă o cafea. Edwina Wright îşi fixează din nou atenţia asupra mea şi continuă:
— După cum a zis cîndva o mare personalitate, arta ţine de răbdare. Dacă vrei să te mai gîndeşti la ce am discutat şi să-mi scrii - sau poate că ai prefera să încerci să ne scrii un scenariu pe alt subiect? Bineînţeles că nu putem solicita lucrări de la un autor care nu are experienţă în televiziune, dar ne-ar face mare plăcere să-ţi oferim toată îndrumarea şi ajutorul posibil.
— Mulţumesc.
— Ai de gînd să ajungi în Statele Unite ? Mi-ar face mare plăcere să-mi dai un telefon, am putea discuta orice propuneri ai avea.

Ezit. Aproape că mă opresc. Pe urmă îmi dau seama că nu pot să mă opresc şi îi răspund:
— Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decît să-ţi vizitez ţara, dar, din păcate, nu mi s-ar da voie să intru – sînt comunistă.

Mă ţintuieşte imediat cu nişte ochi mari, albaştri şi speriaţi. În acelaşi timp, face un gest involuntar, dînd să-şi împingă scaunul în spate şi să se ridice de la masă. Începe să respire sacadat. Văd o persoană înfricoşată. Îmi pare rău deja şi mi-e ruşine. I-am spus ce i-am spus din nenumărate motive, principalul fiind o copilărie: voiam s-o şochez. În al doilea rînd, la fel de infantil, aveam senzaţia că trebuia s-o spun, pentru că, dacă i-ar fi zis cineva după aceea că sunt comunistă, femeia asta ar avea senzaţia că i-am ascuns adevărul. În al treilea rînd, voiam să văd ce s-ar întîmpla. Stă în faţa mea, respirînd sacadat, cu ochii plini de nesiguranţă şi cu buzele-i trandafirii (cam şterse de-acum) întredeschise, îşi spune: Data viitoare trebuie să am grijă să fac cercetări înainte. Totodată, se percepe ca o victimă: în acea dimineaţă citisem un teanc de tăieturi din ziarele din State, despre zeci de oameni daţi afară de la serviciu, supuşi la interogatorii de către comitetele antiamericane etc. Îmi spune cu sufletul la gură:
— Bineînţeles că lucrurile stau cu totul altfel aici, în Anglia... îmi dau seama de asta
Masca de femeie de lume se prăbuşeşte de tot şi izbucneşte:
— Draga mea, dar n-aş fi ghicit nici în ruptul capului... Ceea ce înseamnă: îmi place de tine, deci cum de se poate să fii comunistă? Atitudinea ei mă enervează dintr-odată, mă înfurie provincialismul ei şi revin la părerea pe care am avut-o mereu în asemenea cazuri: mai bine să fii comunist, mai bine să fii, cu aproape orice preţ, în contact cu realitatea, decît desprins de a ea în asemenea măsură încît să faci o remarcă atît de idioată. Dintr-odată amîndouă sîntem foarte supărate. Îşi întoarce privirea de la mine şi-şi vine în fire. Îmi aduc aminte de noaptea aceea, de acum doi ani, pe care mi-am petrecut-o stînd de vorbă cu scriitorul rus, vorbind pe aceeaşi limbă: a comuniştilor. Totuşi, experienţa noastră era atît de diferită încît fiecare expresie pe care o foloseam însemna altceva pentru celălalt. M-a cuprins o senzaţie de absolută irealitate şi, în cele din urmă, în puterea nopţii - sau mai degrabă către dimineaţă - am tradus unul dintre lucrurile pe care le spusesem din jargonul sigur al irealităţii în ceva ce se întîmplase în realitate : i-am povestit despre Jan, care suferise torturi într-o închisoare din Moscova. Şi atunci s-a reprodus acelaşi moment în care m-a ţintuit cu o privire înfricoşată, făcînd un gest involuntar de a se îndepărta de mine, parcă încercînd să scape: dacă ar fi povestit, în ţara lui, ceea ce îi spuneam eu, ar fi ajuns în închisoare. Adevărul era că expresiile filosofiei noastre comune reprezentau o cale de a ascunde adevărul. Adevărul era că nu aveam nimic în comun, în afara etichetei de comunişti. Iar acum, acelaşi lucru cu americanca asta: am putea vorbi toată noaptea pe limba democraţiei şi experienţele înfăţişate ar continua să fie diferite. Stăteam acolo amîndouă, reamintindu-ne că ne plăceam una pe alta ca femei. Dar nu mai era nimic de zis: aşa cum nu mai fusese nimic de zis nici după momentul respectiv cu scriitorul rus. În cele din urmă, mi-a spus:
— Ei bine, draga mea, nici că m-ai fi putut surprinde mai mult. Pur şi simplu nu pot să înţeleg.
De data asta e o acuzaţie şi mă înfurii din nou. Ba chiar o aud adăugind:
— Desigur, îţi admir sinceritatea.
Apoi îmi zic: Ei bine, dacă aş fi în America acum, urmărită de comitete, n-aş sta la o masă de hotel afirmînd cu nonşalanţă că sînt comunistă. Deci furia e imorală, dar, cu toate astea, tocmai furia mă face să-i spun, pe un ton sec:
— Poate că ar fi o idee bună să faci nişte verificări înainte să inviţi la cină scriitori din ţara asta, fiindcă destul de mulţi te-ar putea pune într-o situaţie jenantă.
De-acum pe chip i se citeşte că s-a îndepărtat foarte mult de mine, e plină de bănuieli: am intrat în categoria „comunişti" şi, prin urmare, probabil că mint. Îmi aduc aminte de momentul cînd scriitorul rus avea de ales dacă să-mi răspundă pe măsură şi să discutăm despre ceea ce îi povestisem sau să bată în retragere, opţiune pe care a preferat-o, afişînd o expresie ironică de cunoscător şi spunîndu-mi:
— Mă rog, nu e prima oară cînd un prieten al ţării noastre s-a transformat într-un duşman.

Cu alte cuvinte: ai cedat presiunilor făcute de inamicul capitalist. Din fericire, în acel moment îşi face apariţia americanul, care se opreşte lingă masa noastră. Mă întreb dacă nu s-a înclinat balanţa în favoarea lui prin faptul că femeia a încetat să-i mai acorde atenţie - şi nu dintr-o pornire calculată, ci în mod sincer.
— Ei bine, Jerry, m-am întrebat dacă o să ne întîlnim, am auzit că eşti în Londra.
— Bună, zice el. Ce faci? Mă bucur să te văd.
Îmbrăcat elegant, stăpîn pe sine, amabil.
— Ea e domnişoara Wulf.
Face prezentările cu greutate, fiindcă îşi spune, probabil, în sinea ei: îi prezint un prieten unui duşman, ar trebui să-1 avertizez cumva.
— Domnişoara Wulf e o scriitoare foarte, foarte renumită.
Observ că expresia „scriitoare foarte renumită" i-a mai domolit nervozitatea. Intervin:
— Vă deranjează dacă plec şi vă las? Trebuie să mă întorc acasă şi să am grijă de fiica mea.
E limpede că femeia se simte uşurată. Ieşim din sala de mese. Îmi iau la revedere şi, cînd mă întorc să plec, o văd petrecîndu-şi mîna pe după cotul lui. O aud spunîndu-i:
— Jerry, mă bucur că eşti aici, credeam că mă aşteaptă o seară de stat singură.
— Draga mea Eddy, cînd ţi-ai petrecut tu vreo seară de una singură fără să fi vrut asta dinadins?
O văd aruncîndu-i un zîmbet sec şi recunoscător. În ceea ce mă priveşte, mă duc acasă spunîndu-mi că, în ciuda celor petrecute, momentul în care am străpuns suprafaţa comodă a relaţiei care se înfiripa între noi a fost singurul moment sincer din toată seara. Totuşi, mă simt ruşinată, nemulţumită şi deprimată, exact cum am păţit după noaptea discuţiei cu scriitorul rus.

[Carnetul roşu.]

28 august 1954
Aseară mi-am umplut timpul încercînd să aflu cît mai mult despre Quemoy. Foarte puţine informaţii în biblioteca mea sau în cea a lui Molly. Eram speriate amîndouă – poate că acesta o să fie începutul unui nou război. Apoi Molly mi-a zis:
— De cîte ori n-am mai făcut asta, de cîte n-am stat aici făcîndu-ne griji, cînd, în cele din urmă, nu izbucneşte un război însemnat.
Îmi dădeam seama că altceva o îngrijora pe ea. Într-un tîrziu, mi-a spus despre ce era vorba: se împrietenise la cataramă cu fraţii Forest. Cînd aceştia au „dispărut" — din cîte se bănuia - în Cehoslovacia, Molly s-a dus la sediul central să pună întrebări. I s-a sugerat să nu-şi facă griji, că fraţii Forest lucrau la treburi importante pentru partid. Ieri s-a anunţat că au stat în închisoare trei ani şi tocmai au fost eliberaţi. Molly s-a dus din nou la sediul central ca să întrebe dacă partidul a ştiut că fraţii Forest au fost în închisoare. S-a dovedit că se ştiuse de la bun început. Molly mi-a zis:
— Mă gîndesc să ies din partid.
— De ce nu aştepţi să vezi dacă se îmbunătăţeşte situaţia. La urma urmei, încă se mai face curat după Stalin.
— Săptămîna trecută mi-ai zis că ai de gînd să ieşi din partid. Mă rog, asta i-am spus lui Hal - da, m-am întîlnit chiar cu şeful cel mare. I-am zis: Toţi băieţii răi au murit, nu? Stalin şi Beria etc, etc? Aşa că de ce voi vă vedeţi de treburi la fel ca înainte ? Mi-a zis că avem obligaţia să sprijinim Uniunea Sovietică dacă e atacată. Mă înţelegi, povestea obişnuită. L-am întrebat cum rămîne cu evreii din Uniunea Sovietică. Mi-a zis că e o minciună capitalistă. I-am răspuns: O, Doamne, nu asta din nou. în orice caz, mi-a ţinut o morală lungă, pe acelaşi ton prietenos şi calm, despre cum nu trebuie să intrăm în panică. Dintr-odată, am avut senzaţia că

am luat-o razna: fie eu, fie ei toţi. I-am zis: Uite, voi, cei de aici, trebuie să înţelegeţi ceva cît mai repede sau n-o să mai rămînă nimeni în partid ; trebuie să vă obişnuiţi să spuneţi adevărul, să terminaţi cu toată conspiraţia asta secretoasă şi să încetaţi să mai spuneţi minciuni. A insinuat că eram supărată, pe bună dreptate, fiindcă prietenii mei au fost la pîrnaie. Dintr-odată, mi-am dat seama că începusem să bat în retragere, cînd ştiam prea bine că aveam dreptate şi că el se înşela. Nu ţi se pare ciudat, Anna? Că într-un minut începusem deja să-i cer scuze? De-abia am reuşit să mă opresc. Am plecat imediat. M-am întors acasă şi m-am dus să mă întind în pat de supărată ce eram.

Michael a ajuns tîrziu. I-am spus ce mi-a povestit Molly. Mi-a zis:

— Aşa că ai de gînd să ieşi din partid?

Mi s-a părut că i-ar fi părut rău dacă o fac, în ciuda circumstanţelor. Apoi a adăugat, pe un ton foarte sec:

— Îţi dai seama, Anna, că atunci cînd tu şi cu Molly vorbiţi despre ieşirea din partid se poate subînţelege oricînd că abandonul vă va conduce într-un soi de încurcătură marcată de josnicie morală. Totuşi, adevărul e că, fără exagerare, milioane de oameni absolut în toate minţile au ieşit din partid (dacă n-au fost ucişi înainte) şi au făcut-o pentru că lăsau în urmă crime, cinism, orori, trădări.

— Dar te-ai gîndit că poate nu asta-i ideea?

— Şi atunci care-i ideea ?

— Acum un minut am avut impresia că ţi-ar fi părut rău dacă ţi-aş fi zis că vreau să ies din partid.

Michael a izbucnit în rîs, dîndu-mi dreptate. Apoi a rămas tăcut un răstimp, după care mi-a zis, rîzînd din nou:

— Poate că sînt cu tine, Anna, fiindcă e plăcut să fii cu cineva plin de convingeri, deşi tu însuţi nu le ai.

— Convingeri!

— Entuziasmul tău sincer.

— Eu nu mi-aş fi descris mai deloc atitudinea faţă de partid cu cuvintele astea.

— Cu toate astea, eşti în partid, ceea ce nu se poate spune despre...

Michael a rînjit la mine, aşa că l-am întrerupt.

— Despre tine ?

Mi s-a părut că arăta foarte nefericit, stînd acolo liniştit şi căzut pe gînduri. În cele din urmă mi-a zis:

— Ei bine, am încercat. Chiar am încercat. N-am reuşit, dar... hai la culcare, Anna.

Am avut un vis minunat. Se făcea că vedeam întinzîndu-se o pînză imensă, dintr-un material superb. Era nespus de frumoasă, toată acoperită cu imagini brodate. Imaginile erau reprezentări ale miturilor omenirii, dar nu erau doar imagini, erau întruchiparea miturilor, astfel încît pînza moale şi scînteietoare prindea viaţă. Erau atîtea culori subtile şi fantastice, însă ca impresie de ansamblu acea ţesătură întinsă părea să fie de o culoare roşie unanimă, un soi de roşu pestriţ şi luminos. În vis, atingeam şi pipăiam acest material şi plîngeam de bucurie. M-am uitat mai atent şi am văzut că materialul avea forma unei hărţi a Uniunii Sovietice. Apoi a început să crească: s-a întins, s-a lăţit în afară ca o mare domoală şi sclipitoare, înghiţind ţările din jurul Uniunii Sovietice, precum Polonia, Ungaria etc, însă rămînînd transparentă şi subţire pe margini. Eu încă plîngeam de bucurie. Dar şi de teamă. Iar apoi ceaţa roşiatică s-a aşternut peste China şi s-a intensificat deasupra Chinei pînă a prins nuanţa unui cheag sîngeriu greoi. Iar eu am rămas pironită în spaţiu, pe undeva, şi îmi menţineam poziţia în spaţiu dînd din picioare şi călcînd aerul din cînd în cînd. Stăteam în ceaţa albastră a spaţiului în timp ce globul se învîrtea, îmbrăcat în nuanţe de roşu acolo unde erau ţările comuniste şi petice multicolore în restul lumii. Africa era neagră, însă un negru

profund, luminos, captivant, ca o noapte în care luna se ascunde sub linia orizontului şi stă să răsară. De-acum eram înspăimîntată de-a binelea şi mă cuprinsese o senzaţie de greaţă, de parcă m-ar fi copleşit un sentiment pe care nu voiam să-l recunosc. Mi-era prea rău şi mă simţeam prea ameţită ca să mă uit în jos şi să văd Lumea învîrtindu-se. Pe urmă mă uit - şi e ca o viziune: timpul a dispărut, iar întreaga istorie a omenirii, lunga istorie a omenirii e prezentă în ceea ce văd acum, e ca un măreţ imn de bucurie şi triumf care se înalţă cu avînt şi în care durerea e un contrapunct mărunt şi viu. Mă uit şi văd că zonele roşii sînt cotropite de diferitele culori aprinse din celelalte părţi ale lumii. Culorile se topesc şi se varsă unele într-altele, nespus de frumoase, iar lumea capătă o singură culoare frumoasă şi scînteietoare, însă o culoare pe care n-am mai văzut-o niciodată, în toată viaţa mea. Acesta e un moment de o fericire aproape insuportabilă, o fericire care pare să dea pe dinafară, iar totul ţîşneşte brusc, explodează: rămîn dintr-odată pironită în spaţiu, în tăcere. Sub mine se întinde tăcerea, învîrtindu-se încet, lumea se dizolvă treptat, dezintegrîndu-se şi desprinzîndu-se în fărîme care plutesc în spaţiu, astfel încît, în jurul meu zăresc pretutindeni fărîme imponderabile în derivă, lovindu-se între ele şi plutind mai departe. Lumea a dispărut, făcînd loc haosului. Eram singură în haos. Iar la ureche mi-a şoptit foarte limpede un glas domol: Cineva a tras un fir din ţesătură şi s-a deşirat totul. M-am trezit voioasă, în culmea fericirii. Voiam să-l trezesc pe Michael şi să-i povestesc, dar ştiam, fireşte, că n-aş putea să-i descriu în cuvinte emoţia din vis. Semnificaţia visului a început să se şteargă aproape imediat; mi-am spus în sinea mea: dispare semnificaţia, prinde-o, repede. După care mi-am zis: dar nu ştiu care-i semnificaţia. însă semnificaţia dispăruse deja, lăsîndu-mă cuprinsă de o fericire de nedescris. Mă ridicasem în capul oaselor şi stăteam pe întuneric lîngă Michael, de una singură. Apoi m-am întins din nou în pat şi l-am îmbrăţişat, iar el s-a întors şi, în somn, şi-a lipit faţa de sînii mei. Mi-am zis: La drept vorbind, nu-mi pasă cîtuşi de puţin de politică, filosofie sau orice altceva, nu vreau decît ca Michael să se întoarcă în somn, pe întuneric, şi să-şi lipească faţa de sînii mei. După care am adormit. Azi de dimineaţă mi-am adus aminte visul cu limpezime şi cum mă simţeam în vis. Mi-am amintit mai ales cuvintele : Cineva a tras un fir din ţesătură şi s-a deşirat totul. De-a lungul zilei, visul s-a tot micşorat şi s-a şters, iar de-acum e mic, strălucitor şi lipsit de sens. Însă azi de dimineaţă, cînd s-a trezit în braţele mele, Michael a deschis ochii şi mi-a zîmbit. Albastrul cald al ochilor lui în timp ce zîmbea la vederea chipului meu. Mi-am spus: viaţa mea a fost prea mult timp sucită şi dureroasă, iar acum, cînd fericirea îmi năpădeşte tot trupul ca o apă caldă, albastră şi scînteietoare, nu-mi vine să cred. Îmi spun în sinea mea: Eu sînt Anna Wulf, sînt eu, Anna, şi sînt fericită.

[Aici erau lipite nişte foi scrise necitet si datate 11 noiembrie 1952.]

Întrunirea grupului de scriitori aseară. Cinci la număr - ca să discutăm opiniile lui Stalin despre lingvistică [1]. Rex,

1. „Marxismul şi problemele lingvisticii", eseu publicat în 1950, în trei numere din ziarul *Pravda.*

critic literar, propune să analizăm eseul propoziţie cu propoziţie. George, „scriitor proletar" din anii '30, fumător de pipă şi foarte direct din fire, zice:
— Doamne sfinte, chiar trebuie s-o facem? N-am fost niciodată prea ataşat de teorie.
Clive, pamfletar şi jurnalist comunist, zice:
— Da, trebuie să discutăm serios.
Dick, romancierul socialist-realist, spune:
— Ar trebui să abordăm cel puţin punctele principale.

Aşa că Rex începe. Vorbeşte despre Stalin pe tonul simplu şi respectuos cu care ne-a obişnuit de ani de zile. Îmi spun în sinea mea: Pe de altă parte, toţi cei care ne aflăm în această încăpere, am adopta un ton diferit, sec şi stînjenit, dacă ne-am întîlni într-un bar sau pe stradă. Tăcem cu toţii în timp ce Rex articulează un scurt discurs introductiv. Apoi Dick, care tocmai s-a întors din Rusia (călătoreşte tot timpul într-o ţară comunistă sau alta) face trimitere la o conversaţie pe care a purtat-o la Moscova cu un scriitor sovietic despre una dintre cele mai dure tirade critice ale lui Stalin la adresa unui filosof:

— Să nu uităm că ei au o tradiţie polemică mult mai dură şi mai atroce decît noi.

Tonul lui e tonul simplu, direct, de băiat bun pe care îl folosesc şi eu uneori:

— Mă rog, bineînţeles că nu trebuie să uităm că tradiţiile sistemelor juridice sînt foarte diferite de ale noastre.

Şi aşa mai departe. Încep să mă simt incomod ori de cîte ori aud acest ton; cu cîteva zile în urmă, m-am surprins pe mine însămi folosindu-1 şi am început să mă bîlbîi. De obicei nu mă bîlbîi. Fiecare dintre noi are cîte un exemplar al eseului. Mi se taie elanul fiindcă textul mi se pare o absurditate, dar eu nu am o pregătire filosofică (precum Rex) şi mi-e teamă să nu fac comentarii prosteşti. Însă nu e doar atît. Sînt într-o dispoziţie care îmi devine din ce în ce mai cunoscută: cuvintele îşi pierd dintr-odată sensul. Mă trezesc ascultînd o propoziţie, o expresie, un grup de cuvinte de parcă ar fi într-o limbă străină: distanţa dintre ceea ce ar trebui să însemne şi ceea ce înseamnă de fapt acele cuvinte mi se pare imposibil de străbătut. M-am tot gîndit la romanele despre eşecul limbii, precum *Finnegans Wake.* Şi la interesul faţă de semantică. Faptul că Stalin se deranjează să scrie un eseu pe acest subiect e cu atît mai mult un semn al neliniştii generale în privinţa limbii. Dar ce drept am eu să critic ceva cînd propoziţiile din cel mai frumos roman ajung să mi se pară prosteşti ? Totuşi, acest eseu mi se pare nereuşit şi spun:

— Poate că traducerea e proastă.

Rămîn uimită cînd îmi aud tonul conciliant. (Ştiu că n-aş vorbi aşa dacă aş fi. doar eu cu Rex.) De îndată, îmi dau seama că am exprimat opinia tuturor: că eseul e, realmente, prost. Ani la rînd, analizînd eseuri, articole şi declaraţii din Rusia, am spus cu toţii: „Mă rog, probabil că traducerea e proastă". Iar acum mă văd nevoită să mă lupt cu mine însămi ca să spun: Eseul ăsta e prost. Mă uimeşte forţa cu care mă împotrivesc propriei încercări de a spune asta. (Mă întreb cîţi dintre noi vin la asemenea întruniri hotărîţi să ne exprimăm stingherealа şi dezgustul şi ne trezim reduşi la tăcere de această extraordinară interdicţie de îndată ce începe întrunirea.) In cele din urmă spun - iar tonul meu are o oarecare nuanţă sfioasă, o doză de farmec:

— Uite, nu sînt în măsură să critic eseul ăsta din punct de vedere filosofic, dar e limpede că propoziţia asta de aici e o propoziţie-cheie, că expresia „nici suprastructură, nici bază" e fie o eschivare, fie o ieşire completă din canonul marxist, un gînd cu totul nou. Sau pur şi simplu o mostră de aroganţă.

Răsuflu uşurată că, pe măsură ce vorbesc, tonul meu îşi pierde „farmecul" dezarmant şi devine serios, deşi surescitat. Rex se înroşeşte, întoarce eseul pe toate părţile şi zice:

— Da, trebuie să recunosc că propoziţia aceea mi s-a părut şi mie cam...

Se aşterne tăcerea şi apoi George spune pe un ton direct:

— Toate chestiile astea teoretice mă depăşesc.

Acum arătăm cu toţii stînjeniţi, în afară de George. O mulţime de tovarăşi au adoptat această atitudine lipsită de fasoane, ca un fel de obtuzitate confortabilă. Totuşi, ea a ajuns să facă parte din personalitatea lui George atît de mult, încît el se simte destul de mulţumit. Mă surprind spunîndu-mi în sinea mea: Mă rog, e îndreptăţită – George lucrează atît de mult pentru partid, deci dacă ăsta e modul lui de a rămîne membru, atunci... Fără să luăm, de fapt, hotărîrea de a nu analiza eseul, îl lăsăm deoparte şi ne apucăm să vorbim despre subiecte generale, despre politica comunistă din toată lumea - din Rusia, China, Franţa, din ţara

noastră. În tot acest timp, eu îmi spun că nici unul dintre noi nu îndrăzneşte să spună că ceva esenţial e în neregulă, însă toţi lăsăm să se înţeleagă asta. Nu mă pot abţine să nu mă gîndesc la acest fenomen: că atunci cînd ne întîlnim cîte doi, discuţiile noastre se desfăşoară pe un plan total diferit de cel atins atunci cînd sîntem trei de faţă. Doi oameni - şi, potrivit unei tradiţii critice, două persoane discută despre politică aşa cum ar discuta doi oameni care n-ar fi comunişti. (Prin oameni care nu sînt comunişti mă refer la faptul că, dacă cineva din afară ar auzi conversaţia, nu i-ar lua drept comunişti, cu excepţia jargonului.) însă dacă se adună mai mult de două persoane, se instalează o atmosferă complet diferită. Asta se aplică în mod deosebit situaţiilor în care se vorbeşte despre Stalin. Deşi sînt mai mult decît dispusă să-l consider nebun şi asasin (cu toate că îmi amintesc mereu ceea ce spune Michael: că în aceste vremuri e imposibil să ştii adevărul despre orice), îmi place să-i aud pe ceilalţi folosind acel ton plin de respect, simplu şi binevoitor, cînd vorbesc despre el. Fiindcă, dacă s-ar renunţa la acel ton, oricît de paradoxal ar părea, odată cu el ar dispărea ceva foarte important: încrederea în posibilităţile democraţiei, ale decenţei. Ar muri un vis - pentru vremurile noastre, cel puţin.

Discuţia a început să şchiopăteze, m-am oferit să fac ceai şi toată lumea s-a arătat mulţumită că întrunirea se apropie de sfîrşit. Am făcut ceai şi pe urmă mi-am adus aminte de o povestire pe care am primit-o săptămîna trecută, printr-un tovarăş care stă pe undeva pe lîngă Leeds. Cînd am citit-o, mi s-a părut că e un exerciţiu de satiră. Apoi am considerat-o o parodie foarte ingenioasă a unei anumite atitudini. După care mi-am dat seama că era concepută cu seriozitate, în momentul în care mi-am scotocit prin memorie şi am stîrpit de acolo cîteva fantezii proprii. Însă ceea ce mi s-a părut important a fost faptul că putea fi citită în cheie de parodie, ironie sau text serios. Acest lucru mi se pare a fi o altă expresie a fragmentării întregului, a dureroasei dezintegrări care se leagă de ceea ce consider autentic în cazul limbii, a subţierii limbii pe fundalul densităţii experienţei noastre. Totuşi, cînd am făcut ceaiul, le-am spus că vreau să le citesc o povestire.

[Aici erau lipite mai multe foi de hîrtie obişnuită rupte dintr-un caiet dictando cu linii albastre şi scrise cu o caligrafie foarte îngrijită.]

Tovarăşul Ted s-a simţit foarte mîndru cînd a aflat că a fost ales să meargă în delegaţia de profesori trimişi în Uniunea Sovietică. La început nu-i venea să creadă. Nu se considera demn de o asemenea onoare. Dar n-avea de gînd să piardă această oportunitate de a ajunge în ţara primilor proletari! În cele din urmă, a sosit marea zi cînd s-a întîlnit cu ceilalţi tovarăşi la aeroport. Din delegaţie făceau parte trei profesori care nu erau membri de partid, dar şi aceştia s-au dovedit a fi nişte tipi straşnici! Lui Ted, zborul pe deasupra Europei i s-a părut încîntător, entuziasmul îi creştea cu fiecare minut şi atunci cînd, într-un sfîrşit, s-a trezit într-un dormitor foarte scump, cu tot ce-i trebuie, dintr-un hotel din Moscova, nu-şi mai încăpea în piele de bucurie! La sosirea delegaţiei, era aproape miezul nopţii, aşa că au trebuit să aştepte pînă dimineaţă pentru a simţi primul fior la vederea unei ţări comuniste! Tovarăşul Ted stătea la masa mare - lungă cît pentru cel puţin doisprezece oameni! — care îi fusese pusă la dispoziţie în dormitor, scriindu-şi însemnările din acea zi, fiindcă era hotărît să înregistreze fiecare moment nepreţuit. Apoi auzi o bătaie la uşă.

— Intră, spuse tovarăşul Ted, aşteptîndu-se să dea ochii cu unul dintre tovarăşii din delegaţie. în schimb, apărură doi băieţi tineri, cu şepci de pînză şi cizme muncitoreşti. Unul dintre ei spuse:

— Tovarăşe, te rugăm să vii cu noi.

Aveau chipuri sincere şi simple, aşa că nu i-am întrebat unde mă duceau. (Trebuie să mărturisesc că, spre ruşinea mea, am avut o senzaţie ciudată preţ de o clipă, amintindu-mi de toate poveştile pe care le citim în presa capitalistă – fără să vrem, otrava asta ne intoxică pe toţi!.) Am coborît cu liftul împreună cu cei doi ghizi prietenoşi. Femeia de la recepţie mi-a

zîmbit şi i-a salutat pe noii mei prieteni. Afară ne aştepta o maşină neagră. Am urcat şi ne-am aşezat unul lîngă altul, fără să schimbăm o vorbă. Aproape imediat am văzut în faţa noastră turnurile Kremlinului. Deci a fost o plimbare scurtă cu maşina. Am trecut de porţile mari şi maşina s-a oprit în faţa unei uşi lăturalnice. Cei doi prieteni ai mei s-au dat jos şi mi-au deschis uşa. Mi-au zîmbit:

— Vino cu noi, tovarăşe.

Am urcat pe o scară de marmură splendidă, încadrată de fiecare parte de opere de artă, apoi am trecut printr-un coridor micuţ, care era simplu şi modest. Ne-am oprit în faţa unei uşi obişnuite - o uşă ca oricare alta. Unul dintre însoţitorii mei a bătut la uşă. S-a auzit o voce arţăgoasă:

— Intră.

Cei doi băieţi mi-au zîmbit din nou şi au dat din cap. Apoi au pornit-o înapoi pe coridor la braţ. Am intrat în încăpere cu mare îndrăzneală, deşi, cumva, ştiam ce o să văd. Tovarăşul Stalin stătea în cămaşă, fără haină, la un birou obişnuit, care părea să fi fost folosit foarte mult, fumînd o pipă.

— Intră, tovarăşe, şi ia loc, mi-a zis pe un ton amabil.

M-am relaxat, am luat loc şi m-am uitat la chipul sincer şi bonom şi la ochii scînteietori.

— Mulţumesc, tovarăşe, i-am spus, aşezîndu-mă în faţa lui.

A urmat o scurtă tăcere, după care mi-a zîmbit şi m-a cercetat cu privirea. Pe urmă mi-a zis:

— Tovarăşe, iartă-mă că te-am deranjat la ora asta tîrzie...

— Ah - l-am întrerupt eu cu înflăcărare -, dar toată lumea ştie că lucraţi pînă noaptea tîrziu.

Şi-a şters fruntea cu mîna aspră de muncitor. Atunci am văzut urmele epuizării şi ale stresului - muncea pentru noi! Pentru întreaga lume! M-am simţit mîndru şi smerit.

— Te-am deranjat aşa de tîrziu, tovarăşe, fiindcă am nevoie de sfatul dumitale. Am auzit că a venit o delegaţie de profesori din ţara dumitale şi m-am gîndit să mă folosesc de prilej.

— Dacă vă pot ajuta cu ceva, tovarăşe Stalin, cu orice informaţie...

— Mă întreb adesea dacă primesc sfaturile corecte despre strategia noastră din Europa şi, mai ales, despre cea din Marea Britanie.

N-am spus nimic, dar m-am simţit extrem de mîndru - da, Stalin este un om cu adevărat remarcabil! Ca un conducător comunist adevărat ce este, nu se sfieşte să ceară sfaturi chiar şi de la membri de rînd ai partidul, aşa cum sînt şi eu!

— Ţi-aş rămîne recunoscător, tovarăşe, dacă mi-ai schiţa cum crezi că ar trebui să fie strategia noastră în marea Britanie. Îmi dau seama că obiceiurile voastre sînt foarte diferite de ale noastre şi îmi dau seama că, atunci cînd ne-am conceput strategiile, n-am luat în calcul aceste obiceiuri.

De-acum mă simţeam destul de calm încît să încep să vorbesc. I-am spus că am adesea senzaţia că există multe greşeli în strategia Partidului Comunist din Uniunea Sovietică în privinţa Marii Britanii. I-am explicat că mi se pare că asta se datorează izolării impuse Uniunii Sovietice din cauza urii pe care o manifestă puterile capitaliste faţă de această ţară comunistă în plină dezvoltare. Tovarăşul Stalin mă asculta şi-şi fuma pipa, dînd din cap în tot acest timp. Cînd ezitam, mi-a spus nu o dată:

— Te rog, continuă, tovarăşe, să nu-ţi fie teamă să spui exact ce-ţi trece prin minte.

Ceea ce am şi făcut. Am vorbit vreo trei ore, începînd cu o scurtă dare de seamă analitică a poziţiei istorice a Partidul Comunist Britanic. O dată, tovarăşul Stalin a sunat dintr-un clopoţel şi în cameră a intrat un alt tovarăş tînăr care a adus o tavă cu două pahare de ceai rusesc, punîndu-mi un pahar în faţă. Stalin şi-a sorbit ceaiul cu un aer cumpătat, dînd din cap în timp ce mă asculta. I-am schiţat cum cred eu că ar trebui să fie strategia corectă pentru Marea Britanie. Cînd am terminat, mi-a zis cu simplitate:

— Mulţumesc, tovarăşe. Îmi dau seama acum că am fost sfătuit foarte prost.

După care a aruncat o privire la ceas şi mi-a zis:

— Tovarăşe, va trebui să mă scuzi, dar mai am mult de lucru înainte de răsăritul soarelui. M-am ridicat. Mi-a întins mîna. I-am strîns-o.
— La revedere, tovarăşe Stalin.
— La revedere, bunul meu tovarăş din Marea Britanie, şi mulţumesc încă o dată.

Ne-am zîmbit fără să ne spunem nimic. Ştiu că mi se umpluseră ochii de lacrimi - şi îmi voi aminti cu mîndrie de ele pînă cînd voi muri! Cînd am plecat, Stalin îşi reumplea pipa, cu ochii fixaţi deja pe un teanc mare de hîrtii care-l aşteptau pentru o lectură atentă. Am ieşit pe uşă după cel mai important moment din viaţa mea. Cei toi tovarăşi tineri mă aşteptau. Ne-am zîmbit cu un aer de adîncă înţelegere. Aveam ochii umezi. Am mers cu maşina pînă la hotel în deplină tăcere. O singură dată s-au rostit cîteva cuvinte:
— Ce bărbat remarcabil, am zis eu, iar ei au dat din cap.

Cînd am ajuns la hotel, m-au însoţit pînă în faţa uşii. Mi-au strîns mîna fără nici un cuvînt. Apoi m-am întors la însemnările din jurnal. Acum chiar că aveam ce să scriu! Am lucrat pînă.la răsăritul soarelui, gîndindu-mă la cel mai important om din lume, care se afla la nici un kilometru distanţă, treaz şi el şi cufundat în muncă, avînd grijă de destinele noastre, ale tuturor!

[Din acest punct reapare scrisul Annei:]

Cînd am terminat de citit această povestire, nimeni n-a zis nimic pînă cînd s-a auzit glasul lui George:
— Chestii bune, sincere şi fundamentale.

Ceea ce putea însemna orice. Atunci am intervenit:
— Îmi aduc aminte că am avut eu însămi fantezia asta, cuvînt cu cuvînt, numai că, în cazul meu, corectam şi strategia pentru Europa.

Dintr-odată s-a auzit un hohot de rîs incomod, iar George a zis:
— La început mi s-a părut o parodie - te pune pe gînduri, nu?
Clive a intervenit şi el:
— Îmi aduc aminte că am citit cîndva un text tradus din ruseşte - cred că era pe la începutul anilor '30. Doi tineri se află în Piaţa Roşie şi li s-a stricat tractorul. Nu ştiu care e problema. Dintr-odată, văd că se apropie o siluetă vînjoasă. Fumează o pipă. Îi întreabă ce s-a întîmplat, iar ei îi răspund că tocmai asta-i problema, că nu ştiu ce s-a întîmplat. Deci nu ştiţi, deh, asta nu-i bine, le răspunde celălalt. Bărbatul vînjos face semn cu pipa către o parte a utilajului: V-aţi gîndit la asta? Tinerii încearcă şi tractorul porneşte zgomotos. Se întorc să-i mulţumească necunoscutului care stătea lîngă ei, privindu-i cu o sclipire părintească în ochi. Îşi dau seama că e Stalin. Dar bărbatul s-a întors deja să plece, salutîndu-i cu mîna şi reluîndu-şi plimbarea solitară prin Piaţa Roşie, către Kremlin.

Am izbucnit din nou în rîs cu toţii, iar George a zis:
— Ce vremuri au fost acelea! N-aveţi decît să ziceţi ce vreţi. Mă rog, eu mă duc acasă.

Cînd ne-am despărţit, încăperea era plină de ostilitate: ne antipatizam şi o ştiam cu toţii.

[Carnetul galben continua.]

Umbra celei de-a treia persoane

Patricia Brent, redactorul-şef, îi sugeră Ellei să petreacă un sfîrşit de săptămînă la Paris. Cum sugestia venise din partea Patriciei, instinctul îi dictă Ellei să refuze imediat.
— Nu trebuie să-i lăsăm să ne doboare.

Asta îi spusese Patricia, referindu-se la bărbaţi. Pe scurt, Patricia era mai mult decît doritoare s-o primească pe Ella în clubul femeilor părăsite; atitudinea ei avea o oarecare bunătate în ea, dar şi o doză de satisfacţie tainică. Ella spuse că i se pare o pierdere de vreme să meargă la Paris. Pretextul călătoriei era necesitatea de a lua un interviu redactorului-şef al unei reviste similare din Franţa pentru a putea cumpăra drepturile de publicare a unui foileton în Marea Britanie. Ella spuse că povestirea respectivă ar putea fi potrivită pentru femeile casnice din Vaugirard, dar cîtuşi de puţin adecvată pentru cele din Brixton [1].

1. Vaugirard e cea mai lungă stradă din Paris, pornind din Cartierul Latin şi întinzîndu-se pînă la marginea oraşului, la Porte de Versailles. Brixton e un district rezidenţial din sudul Londrei.

— Te duci în vacanţă gratis, îi spuse Patricia pe un ton acru, fiindcă ştia că Ella nu refuza doar o călătorie la Paris.

După cîteva zile, Ella se răzgîndi. Toată povestea îi adusese aminte că trecuse un an de cînd o părăsise Paul şi că tot ce făcea, spunea sau simţea avea legătură cu el. Viaţa i se orînduise în jurul unui bărbat care nu avea să se mai întoarcă la ea. Trebuia să se elibereze singură, iar aceasta era o decizie intelectuală, lipsită de susţinerea energiei morale. Ella era apatică şi abătută, ca şi cum Paul i-ar fi răpit, prin plecarea lui, nu doar toată capacitatea de a se bucura, ci şi voinţa. Zise că avea să se ducă la Paris, ca un pacient refractar care acceptă, în cele din urmă, să ia un medicament, dar insistă să-i spună doctorului:

— Bineînţeles că n-o să-mi folosească la nimic.

Era aprilie, iar Parisul, ca întotdeauna, era fermecător. Ella se cazăîntr-o cameră dintr-un hotel modest de pe malul stîng al Senei în care mai stătuse cu Paul, în urmă cu doi ani. Se instala în cameră, lăsînd loc şi pentru el. De abia cînd îşi dădu seama ce făcea îi veni în minte că n-ar fi trebuit nicidecum să se cazeze în acel hotel. Dar i se părea prea mare efortul de a pleca şi a găsi alt hotel. Era seară, dar încă devreme. Sub ferestrele ei înalte, Parisul se întindea însufleţit, cu copaci înverziţi şi oameni care se plimbau. Îi luă Ellei aproape o oră să se convingă să iasă din cameră şi să se ducă la restaurant să mănînce. Îşi consumă cina în grabă, simţindu-se urmărită şi vulnerabilă, după care se întoarse la hotel pe jos, avînd grijă să-şi menţină privirea absorbită de cîte ceva. Cu toate acestea, doi bărbaţi o salutară jovial, iar Ella încremeni, de fiecare dată, într-o postură de iritare nervoasă şi iuţi pasul. Intră în cameră şi încuie uşa de parcă ar fi vrut să se apere de un pericol. Apoi se aşeză la fereastră şi-şi spuse că, în urmă cu cinci ani, cina de una singură i s-ar fi părut plăcută datorită solitudinii şi posibilităţii de a cunoaşte întîmplător pe cineva, iar drumul pe jos, de la restaurant la hotel, neînsoţită, ar fi fost încîntător. Şi ar fi acceptat, cu siguranţă, să servească o cafea sau un pahar de ceva împreună cu unul dintre cei doi bărbaţi. Aşa că ce se întîmplase cu ea? Într-adevăr, cu Paul se obişnuise să nu se mai uite la bărbaţi, nici măcar în treacăt, din cauza geloziei lui; cu el, se simţea ca o femeie casnică protejată dintr-o ţară latină. Dar îşi închipuise că aceasta era o dovadă de conformism aparent menit să-l scutească pe Paul de o suferinţă pe care şi-o provoca singur. Acum îşi dădea seama că întreaga ei personalitate se schimbase.

Rămase o vreme la fereastră, apatică, privind oraşul înflorit cuprins de înserare, şi-şi spuse că o să se străduiască să-i colinde străzile şi că o să se oblige să stea de vorbă cu oamenii, că o să se lase agăţată şi o să flirteze niţel. Dar îşi dădu seama că era incapabilă să coboare scările de la hotel, să lase cheia la recepţie şi să iasă în oraş, de parcă ar fi stat patru ani la carceră, iar acum fusese eliberată şi i se zisese să se comporte normal. Se duse la culcare. Nu putea să doarmă. Adormi, ca întotdeauna, gîndindu-se la Paul. De cînd o părăsise, nu mai putuse să aibă un orgasm vaginal; era în stare să atingă violenţa intensă a orgasmului extern, mîna ei devenind mîna lui Paul, deplîngînd, prin acest act, pierderea propriei individualităţi reale. Dormea surescitată, nervoasă, epuizată, înşelată. Şi, folosindu-l astfel pe Paul, se apropia de identitatea lui „negativă", de bărbatul plin de neîncredere în sine. Bărbatul real se

îndepărta tot mai mult de ea. Îi era din ce în ce mai greu să-şi aducă aminte de căldura ochilor lui, de ironia din vocea lui. Dormea lîngă spectrul înfrîngerii, iar acest spectru avea un zîmbet minuscul, amar şi autoironie cu care o fixa permanent, chiar şi atunci cînd se trezea cîteva clipe, din obişnuinţă, ca să întindă braţele pentru ca Paul să-şi sprijine capul pe sînii ei sau ca să-şi lipească ea capul de umărul lui. Totuşi, în vis, îl recunoştea mereu, indiferent de înfăţişare, fiindcă imaginea lui era una plină de o masculinitate caldă şi domoală. Cînd dormea, îl păstra alături pe Paul, bărbatul pe care îl iubise. Cînd era trează, nu mai reţinea decît imagini ale durerii.

A doua zi de dimineaţă se trezi tîrziu, aşa cum făcea de fiecare dată cînd dormea departe de fiul ei. Se trezi spunîndu-şi că pesemne Michael s-a sculat deja, s-a îmbrăcat şi a luat micul dejun cu Julia cu cîteva ore în urmă, iar de-acum se apropia ora prînzului la şcoală. Apoi îşi spuse că n-a venit la Paris ca să urmărească, în minte, etapele zilei fiului ei, îşi reaminti că afară o aştepta Parisul, întinzîndu-se în lumina unui soare voios. Şi că era momentul să se îmbrace pentru întîlnirea cu redactorul-şef.

Redacţia *Femme et Foyer* [1] era pe malul celălalt al Senei, în inima unei clădiri vechi, cu sub o arcadă sculptată şi nobilă la intrare, pe sub care probabil că trecuseră, odinioară, trăsuri, iar înainte de asta, escadroane de soldaţi în simbrie. *Femme et Foyer* ocupa vreo douăsprezece încăperi scumpe, decorate într-un stil modern sobru, în mijlocul unor mormane de zidărie şubrezite, care chiar şi acum păstrau mirosul de biserică - sau de feudalism. Fiind aşteptată, Ella se văzu condusă în biroul domnului Brun, unde o întîmpină *monsieur* Brun, un tînăr masiv, foarte îngrijit şi bovin; acesta o salută făcînd un exces de bune maniere prin care nu reuşi să-şi ascundă lipsa de interes faţă de Ella şi de propunerea ei editorială. Urmau să iasă împreună la un aperitiv. Robert Brun anunţă vreo şase secretare frumuşele că, din moment ce avea să ia prînzul împreună cu logodnica lui, nu se va întoarce pînă la ora trei, anunţ la care i se răspunse printr-o duzină de zîmbete pline de înţelegere şi felicitări. Ella şi Robert Brun traversară curtea veche, trecură pe sub poarta arhaică şi se îndreptară spre cafenea, în timp ce Ella îi punea întrebări politicoase despre viitoarea lui căsnicie. Robert o informă, într-o engleză fluentă şi corectă, că logodnica lui era extraordinar de frumoasă, inteligentă şi talentată. Urmau să se căsătorească într-o lună, iar în prezent erau prinşi cu pregătirea apartamentului. Elise (îi pronunţa numele pe un ton de proprietar deja exersat, serios şi formal) negocia chiar în acel moment cumpărarea unui covor pe care şi-1 doreau foarte mult amîndoi. Ella avea să aibă privilegiul de a o vedea pe Elise cu ochii ei. Ella se grăbi să-1 asigure că i-ar face mare plăcere şi-1 felicită din nou. Intre timp, ajunseseră la peticul de trotuar acoperit de umbră şi de mese unde aveau să poposească, aşa că Robert luă loc la o masă şi comandă două pahare de Pernod. Sosise momentul pentru afaceri. Ella era în dezavantaj. Ştia că, dacă se întoarce la

1. *Femei şi căminuri,* trad. aprox. (fr.) - o traducere aproape literală a numelui revistei la care lucra Ella în Anglia, *Women at Home.*

Patricia Brent cu drepturile de publicare ale seriei *Comment j'ai fuis un grand amour* [1]*,* şefa ei din cale afară de provincială avea să să fie încîntată. În ochii Patriciei, cuvîntul „francez" garanta un însemn de excelenţă - discretă, dar autentic senzuală -, de ţinută, de rafinament cultural. În ochii ei, expresia „printr-un acord cu publicaţia pariziană *Femme et Foyer"* avea să degaje aceeaşi picanterie exclusivă ca un parfum franţuzesc scump. Totuşi, Ella ştia că, de îndată ce Patricia citea textul (tradus, fiindcă nu ştia franceza), avea să consimtă, deşi cu părere de rău, că povestirea nu era deloc potrivită. Ella se putea vedea în postura de a o proteja pe Patricia de propria slăbiciune, dacă ar fi vrut. Însă adevărul era că Ella n-avea nici o intenţie să achiziţioneze povestirea şi nici nu avusese vreodată intenţia s-o facă, aşa că îi irosea timpul acelui tînăr incredibil de corect, bine hrănit şi bine îngrijit. Ar fi trebuit să se simtă vinovată din cauza asta, dar nu se simţea aşa. Dacă i-ar fi plăcut de el, ar fi avut

remuşcări, însă la cum stăteau lucrurile, îl considera un soi de animal de clasă medie foarte bine dresat şi era pregătită să profite de el - nu era în stare, se simţea atît de şubrezită ca fiinţă independentă, încît nu putea să se bucure de posibilitatea de a sta la o masă în public lipsită de protecţie unui bărbat, iar bărbatul din faţa ei era la fel de bun ca oricare altul. De dragul formei, începu să-i explice domnului Brun cum ar fi trebuit adaptată povestirea pentru publicul din Anglia. Era vorba despre o orfană săracă şi tînără, îndurerată de pierderea unei mame frumoase pe care un soţ aspru o adusese pe patul morţii înainte de vreme. Această orfană fusese crescută într-o mănăstire de nişte măicuţe cumsecade. În ciuda cucerniciei sale, la vîrsta de cincisprezece ani fusese sedusă de un grădinar fără inimă şi, neputînd să dea ochii cu călugăriţele neprihănite, se văzuse nevoită să fugă la Paris, unde, vinovată, dar curată la suflet, se agăţase de un bărbat după altul şi toţi o trădaseră. În cele din urmă, la vîrsta de douăzeci de ani, cînd avea deja un copil din flori pe care îl lăsase în grija altor măicuţe cumsecade, a cunoscut un ajutor de brutar de a cărui dragoste

1. *Cum am evitat o mare dragoste* (fr.).

se simţea nedemnă. A fugit de această relaţie, de iubirea adevărată, refugiindu-se în braţele altor bărbaţi nepăsători, plîngînd în hohote aproape fără încetare. însă, în cele din urmă, ajutorul de brutar a regăsit-o (însă numai după ce s-a lăsat să curgă un şuvoi suficient de cuvinte), a iertat-o, i-a jurat dragoste nepieritoare, pasiune şi ocrotire. Povestirea se încheia astfel: *‚Mon amour,* cînd am fugit de tine nu ştiam că fug din calea dragostei adevărate".
— Vezi, această exprimare are un iz atît de franţuzesc încît ar trebui să o rescriem.
— Da ? De ce anume ?

Ochii rotunzi şi bulbucaţi, de un căprui închis, erau plini de ranchiună. Ella se abţinu în pragul indiscreţiei (fiind la un pas de a se plînge de tonul plin de erotism amestecat cu religiozitate), spunîndu-şi că Patricia Brent ar fi înţepenit exact la fel dacă cineva, poate chiar Robert Brun, i-ar fi zis că o anume exprimare are un iz atît de englezesc.

Robert Brun răspunse:
— Mie povestea mi s-a părut foarte tristă; psihologic, e foarte corectă.

La care Ella remarcă:
— Povestirile scrise pentru revistele de femei sînt întotdeauna corecte sub aspect psihologic. însă întrebarea e: la ce nivel sînt corecte?

O nedumerire iritată îi încremeni preţ de o clipă chipul şi ochii rotunzi. Apoi Ella îl văzu îndepărtîndu-şi privirea, uitîndu-se la lumea de pe trotuar: logodnica lui întîrziase. Robert zise:
— Am înţeles din scrisoarea domnişoarei Brent că s-a hotărît să cumpere povestirea.
— Dacă e s-o tipărim, ar trebui s-o rescriem, eliminînd mănăstirile, călugăriţele şi religia.
— Dar trebuie să-mi dai dreptate, tocmai asta e idee povestirii, bunătatea bietei fete - în adîncul sufletului, ea e o fată bună.

Robert Brun înţelesese că n-aveau să-i cumpere povestirea; nu-i păsa dacă i-o cumpărau sau nu, iar de-acum privirea i se limpezi, fiindcă la capătul trotuarului îşi făcea apariţia o fată zveltă şi frumoasă, cam de aceeaşi constituţie ca şi Ella, cu o faţă mică, palidă şi ascuţită şi cu părul negru şi ciufulit. În timp ce fata se apropia, iar ea aştepta să-1 vadă pe Robert ridicîndu-se să-şi întîmpine logodnica, îşi spuse: Mă rog, oi fi eu genul lui de femeie, dar el cu siguranţă nu e genul meu. Dar, în ultimul moment, Robert Brun îşi întoarse privirea, iar fata trecu mai departe. Apoi începu să se uite din nou către capătul trotuarului. Ia te uită, îşi zise Ella, ia te uită - şi rămase acolo, urmărindu-1 în timp ce tînărul analiza în detaliu, cu ochi critic, practic şi senzual, o femeie după alta, atît de insistent încît uneori femeia în cauză se uita la el, enervată sau interesată, moment în care bărbatul îşi fixa privirea în altă parte.

În cele din urmă, îşi făcu apariţia o femeie care era urîtă, dar totuşi atrăgătoare: un personaj şters şi stîngaci, fardată frumos şi foarte elegant îmbrăcată. Aceasta era logodnica. Cei doi se salutară cu plăcerea permisă unui cuplu a cărui uniune a devenit publică. După cum era de aşteptat, toate privirile se întoarseră către fericitul cuplu, iar oamenii începură să zîmbească. Apoi Robert Brun făcu prezentările. Conversaţia continuă în franceză. Era vorba despre covor, care se dovedise mult mai scump decît se aşteptaseră cei doi. Însă fata îl cumpărase. Robert Brun răspunse prin bombăneli şi exclamaţii, iar viitoarea *madame* Brun oftă şi dădu din gene, fixîndu-l cu nişte ochi întunecaţi, cu contururi negre, şi şoptindu-i cu afecţiune reţinută că nimic nu e prea bun pentru el. Îşi zîmbiră, prinzîndu-se de mîini. Surîsul lui era plin de mulţumire de sine, iar al ei, satisfăcut şi puţin neliniştit. Înainte să-şi descleştеze mîinile, lui Robert îi fugiră o clipă ochii, din obicei, către capătul trotuarului, unde îşi făcea apariţia o fată frumoasă. Se încruntă, stăpînindu-se. Viitoarei lui soţii îi încremeni zîmbetul pe faţă, preţ de un moment, observîndu-i scăparea. Totuşi, se sprijini de spătarul scaunului, surîzînd drăgălaş, şi-i vorbi delicat Ellei despre problemele cu mobilierul în asemenea vremuri grele. Privirile pe care i le arunca logodnicului ei o trimiseră pe Ella cu gîndul la o prostituată pe care o văzuse în toiul unei nopţi la metrou în Londra: acea femeie mîngîia şi invita un bărbat cu exact aceleaşi priviri scurte, discrete şi drăgălaşe.

Ella îi oferi date concrete despre decoraţiunile de interior din Anglia, în timp ce-şi spunea: am ajuns să stau cu un cuplu logodit ca a cincea roată la căruţă. Mă simt izolată şi exclusă. Mă simt din nou vulnerabilă. Intr-un minut, cei doi se vor ridica şi vor pleca. Iar atunci o să mă simt şi mai vulnerabilă. Ce s-a întîmplat cu mine? Şi totuşi, mai bine mor decît să fiu în locul acestei femei - şi ăsta-i adevărul adevărat.

Cei trei rămaseră împreună încă vreo douăzeci de minute. Logodnica avea în continuare un comportament vioi, feminin, viclean şi afectuos faţă de prizonierul ei. Logodnicul îşi păstră atitudinea manierată şi protectoare. Doar ochii îl trădau. Iar ea, prizoniera lui, nu-l scăpă din ochi nici măcar o clipă, privirea ei însoţind-o pe a lui ca să observe fiecare evaluare serioasă şi detaliată (de-acum totuşi inevitabil redusă) a femeilor care treceau pe trotuar. Întreaga situaţie i se părea sfîşietor de limpede Ellei, care avea senzaţia că oricine ar fi băgat de seamă acelaşi lucru dacă ar fi analizat cuplul preţ de numai cinci minute. Erau amanţi de prea mult timp. Ea avea bani, iar el avea nevoie de banii ei. Ea era îndrăgostită de el cu disperare şi teamă. El ţinea la ea şi fumega la gîndul lanţurilor căsătoriei. Taurul masiv şi bine îngrijit începea să dea semne de nelinişte chiar înainte ca laţul să i se fi strîns măcar în jurul gîtului. În doi-trei ani, aveau să fie *monsieur* şi *madame* Brun, într-un apartament frumos mobilat (cu banii puşi de ea), cu un copil mic şi poate o bonă; ea avea să fie în continuare afectuoasă, voioasă şi neliniştită, iar el, la fel de binedispus şi politicos, însă ţîfnos uneori, cînd cerinţele familiei îl împiedică să-şi găsească plăcerea în braţele amantei.

Deşi fiecare etapă a acestei căsnicii îi era la fel de limpede Ellei de parcă totul s-ar fi întîmplat deja şi cineva i-ar fi spus povestea lor, deşi aversiunea faţă de întreaga situaţie o umplea de nervi, Ellei îi era groază de momentul în care cei doi aveau să se ridice şi să se despartă de ea. Ceea ce tinerii şi făcură, cu toată politeţea lor franţuzească admirabilă: el, atît de politicos la modul indiferent şi liniştit, ea, atît de politicoasă la modul agitat, fără să-şi scape logodnicul din ochi, postură prin care îi spunea: uite ce frumos mă port cu prietenii tăi de afaceri. Ella rămase pe terasă, la ora meselor de socializare, simţindu-se de parcă cineva i-ar fi jupuit un strat de piele. Se proteja automat, imaginîndu-şi că Paul va veni să stea lîngă ea, acolo unde stătuse Robert Brun. Îşi dădea seama că doi bărbaţi o evaluau, cîntărindu-şi şansele, acum că rămăsese singură. Într-o clipă, unul dintre ei avea să se apropie, iar ea va trebui să se comporte ca o persoană civilizată, să bea ceva împreună, să se bucure de întîlnire şi apoi să se întoarcă la hotel, întremată şi eliberată de spectrul lui Paul. Stătea cu spatele către un gărduleţ cu verdeaţă. Copertina de deasupra ei o înconjura cu o lumină gălbuie şi caldă. Închise ochii şi-şi spuse : Cînd o să deschid ochii, o să-l văd pe Paul. (Dintr-odată i se păru de

neconceput ca Paul să nu fie pe aproape, aşteptînd să ajungă acolo şi să se aşeze lîngă ea.) îşi spuse: Ce-a însemnat să spun că-l iubesc pe Paul cînd după plecarea lui am rămas ca un melc căruia o pasăre i-a ciugulit cochilia ? Ar fi trebuit să spun că relaţia cu Paul a însemnat, în fond, că eu am rămas eu însămi, am rămas independentă şi liberă. Nu i-am cerut nimic şi cu siguranţă nu i-am cerut să se însoare cu mine. Şi totuşi, acum sînt zdrobită. Deci totul a fost o înşelătorie. De fapt, mă adăposteam la umbra lui. Nu eram cu nimic mai bună decît femeia aia îngrozită - soţia lui. Nu sînt cu nimic mai bună decît Elise, viitoarea soţie a lui Robert. Muriel Tanner l-a păstrat pe Paul nepunîndu-i niciodată întrebări, retrăgîndu-se mereu din calea lui. Elise îl cumpără pe Robert. Dar eu folosesc cuvîntul „dragoste" şi mă consider liberă, cînd adevărul e că... O voce o întrebă de aproape dacă locul de lîngă ea era liber, iar Ella deschise ochii şi văzu un francez micuţ, vioi şi vesel, care se pregătea să ia loc. Îşi spuse că bărbatul avea o înfăţişare plăcută şi că ea, una, n-avea să se clintească de acolo. Îi zîmbi nervos, spuse că se simţea rău, că o durea capul, iar apoi se ridică şi plecă, dîndu-şi seama că reacţionase ca o şcolăriţă speriată.

Apoi luă o hotărîre. Se întoarse pe jos la hotel, traversînd Parisul, îşi făcu bagajele, îi rimise o telegramă Juliei şi alta Patriciei şi luă autobuzul pînă la aeroport. Era un loc liber în avionul de ora nouă, peste trei ore. Intră în restaurantul din aeroport şi mîncă în tihnă, simţindu-se ea însăşi din nou. Călătorii au dreptul să stea singuri la masă. Citi vreo douăsprezece reviste franţuzeşti de femei, analizîndu-le cu un ochi profesionist, însemnînd articole şi materiale care ar fi putut s-o intereseze pe Patricia Brent. Făcea asta cu atenţia înjumătăţită şi se trezi spunîndu-şi: ei bine, leacul pentru genul de stare în care mă aflu eu e munca. O să scriu un alt roman. Însă, problema cu ultimul a fost că nu mi-am spus în nici un moment: o să scriu un roman. M-am trezit scriind un roman. Mă rog, trebuie să mă aduc în aceeaşi stare de spirit: una de disponibilitate deschisă, de aşteptare pasivă. Apoi, poate că într-o zi o să mă trezesc scriind. Dar nu-mi pasă cu adevărat de romanul ăsta - nu mi-a păsat cu adevărat nici de celălalt. Să zicem că mi-ar fi spus Paul că s-ar însura cu mine dacă i-aş promite că n-o să mai scriu un singur cuvînt. Doamne, cum aş mai fi făcut-o! Aş fi fost în stare să-mi cumpăr antidepresive, cum Elise îl cumpără pe Robert Brun. Dar ar fi însemnat să mă amăgesc de două ori, fiindcă actul scrierii era irelevant - nu era un act de creaţie, ci unul de consemnare. Povestea era deja scrisă, cu cerneală invizibilă... mă rog, poate că undeva, în adîncul meu, zace o altă poveste scrisă cu cerneală invizibilă... dar care-i rostul? Sînt nefericită pentru că am pierdut un soi de independenţă, o anumită libertate, însă „libertatea" mea n-are nimic de-a face cu scrierea unui roman, ci cu atitudinea mea faţă de un bărbat, iar această atitudine s-a dovedit a fi nesinceră, fiindcă sînt zdrobită. Adevărul e că fericirea pe care am trăit-o alături de Paul a fost mai importantă pentru mine decît orice altceva şi unde m-a adus asta ? Sînt singură, mi-e frică să fiu singură, fără sprijin, fugind dintr-un oraş captivant fiindcă n-am energia morală să sun măcar o persoană din duzina de oameni cărora le-ar face plăcere dacă i-aş suna - sau cel puţin s-ar dovedi că le face plăcere.

Cel mai groaznic e că, după ce se termină fiecare etapă a vieţii mele, nu rămîn decît cu vreo banalitate pe care o recunoaşte toată lumea: în cazul ăsta, faptul că emoţiile femeilor încă sînt ajustate pentru un gen de societate care nu mai există. Emoţiile mele profunde, cele adevărate, ţin de relaţia mea cu un bărbat. Un singur bărbat. Dar nu trăiesc genul acela de viaţă şi cunosc prea puţine femei care o fac. Deci ceea ce simt e irelevant şi prostesc... Ajung mereu la concluzia că emoţiile mele reale sînt prosteşti, ajung întotdeauna în ipostaza în care mă văd nevoită - ca să zic aşa - să mă neutralizez. Ar trebui să fiu ca un bărbat, să-mi pese mai mult de munca mea decît de oameni; ar trebui să-mi pun munca pe primul loc şi să-i iau pe bărbaţi aşa cum sunt sau să găsesc un bărbat banal şi comod care să-mi asigure mijloacele de trai - dar n-o s-o fac, nu pot să fiu aşa...

La difuzor se anunţa numărul zborului, iar Ella traversă pista împreună cu ceilalţi şi se urcă în avion. Se aşeză şi observă că lîngă ea stătea o femeie şi se simţi uşurată că era o femeie. Cu

cinci ani în urmă, i-ar fi părut rău. Avionul rulă pe pistă, întoarse şi acceleră înainte de decolare. Aparatul prinse tot mai multă viteză, vibrînd, părînd să se îndoaie sub presiunea efortului de a se ridica în aer, după care încetini. Se opri cîteva minute, huruind în zadar. Era ceva în neregulă, înghesuiţi aşa în nava de metal tremurîndă, pasagerii îşi aruncau priviri pe furiş, studiindu-şi reciproc chipurile aprinse, verifîcînd dacă teama lor se regăseşte pe faţa altuia şi înţelegînd că propriile chipuri probabil că reflectau încă o mască de indiferenţă. După care se lăsară să cadă pradă spaimelor interioare, aruncîndu-i priviri stewardesei, a cărei expresie de nepăsare părea exagerată. De încă trei ori avionul acceleră, se pregăti de decolare, încetini şi se opri huruind. Apoi se întoarse pe pistă către clădirea aeroportului, unde pasagerii au fost poftiţi să coboare, cîtă vreme mecanicii „reglau o mică problemă la motor". Se întoarseră cu toţii la restaurant, unde îi întîmpinară reprezentanţii companiei (cu expresii politicoase, dar emanînd un aer agasat), care îi anunţară că urma să li servească o masă. Ella se aşeză singură într-un colţ, plictisită şi enervată. De-acum grupul stătea în tăcere, gîndindu-se ce noroc că problema de la motor a fost descoperită la timp. Mîncară cu toţii, ca să omoare timpul, îşi comandară de băut şi rămaseră cu privirea aţintită pe fereastră, către locul unde mecanicii se adunaseră în jurul avionului, sub nişte reflectoare puternice.

Ella se trezi copleşită de o senzaţie care, după ce o analiză, se dovedi a fi singurătatea. Ca şi cum, între ea şi grupurile de oameni din jur, s-ar fi întins un spaţiu plin de aer rece, un gol emoţional. Era o senzaţie de răceală fizică, de izolare fizică. Se gîndi din nou la Paul, cu atîta patimă încît i se părea de neconceput să nu-l vadă intrînd pur şi simplu pe uşă şi apropiindu-se de ea. Simţea frigul din jur topindu-se sub puterea convingerii că Paul o să fie cu ea în curînd. Făcu un efort şi-şi întrerupse fantezia, spunîndu-şi înspăimîntată: dacă nu pot să termin cu asta, cu nebunia asta, n-o să mai fiu niciodată eu însămi, n-o să-mi mai revin. Reuşi să alunge imanenţa lui Paul, simţi spaţiile glaciale deschizîndu-se din nou în jurul ei, pline de răceală şi izolare, frunzări teancurile de reviste franţuzeşti şi nu se mai gîndi la nimic. Lîngă ea stătea un bărbat, cufundat în nişte reviste de medicină, din cîte văzu Ella. La prima vedere, părea american: scund, masiv, robust, cu părul tuns foarte scurt lucind ca o blană cafenie. Dădea pe gît pahar după pahar de tonic de fructe şi nu părea deranjat de întîrziere. Privirile li se întîlniră o dată, în timp ce examinau amîndoi avionul de afară, în jurul cărora roiau mecanicii, iar atunci el îi zise, rîzînd zgomotos:

— O să rămînem blocaţi aici toată noaptea.

După care îşi văzu mai departe de publicaţiile lui medicale. De-acum trecuse de ora unsprezece şi numai ei rămăseseră să aştepte în clădire. Dintr-odată se auzi de jos o larmă îngrozitoare, strigăte şi exclamaţii în franceză: mecanicii aveau o neînţelegere şi se certau. Unul dintre ei, care părea să fie responsabil cu reparaţiile, îi sfătuia pe ceilalţi sau se plîngea, dînd mult din mîini şi din umeri. La început, ceilalţi strigară şi ei la el, după care se îmbufnară. Pe urmă grupul se întoarse încet în clădirea principală, lăsîndu-l pe responsabil singur, sub avion. Iar acesta, de unul singur, înjură cu foc la început, iar apoi, într-un final, dădu din umeri cu un aer apăsat şi furios şi îi urmă pe ceilalţi în clădire. Americanul şi Ella îşi aruncară din nou o privire, iar el spuse, pe un ton aparent amuzat, în timp ce vocea din difuzor îi poftea să-şi ocupe locurile din avion:

— N-are mare importanţă.

Ella şi americanul porniră împreună. Ea îi zise:

— Poate că ar trebui să refuzăm să urcăm la bord ?

Arătîndu-şi dinţii frumoşi şi foarte albi, el îi răspunse, cu o scînteiere înfocată în ochii albaştri de băieţandru:

— Am o întîlnire fixată mîine-dimineaţă.

Din cîte se părea, întîlnirea era destul de importantă încît să justifice asumarea riscului de a se prăbuşi cu avionul. Grupul de pasageri, cărora, în mare parte, le scăpase scena cu mecanicii, se urcă supus în avion, aparent consumaţi de necesitatea de a vedea partea bună a

lucrurilor. Pînă şi stewardesa trăda nervozitate, deşi avea o înfăţişare calmă. În interiorul puternic luminat al aparatului de zbor, patruzeci de oameni erau copleşiţi de groază şi preocupaţi să n-o arate. Ella îşi spuse că toţi erau aşa, în afară de american, care se aşezase lîngă ea de data aceasta, cufundat deja în lucru cu cărţile lui de medicină. În ceea ce o priveşte pe Ella, ea se urcase în avion de parcă ar fi intrat într-o sală de execuţie; însă se gîndea la cum dăduse din umeri mecanicul-şef: exact asta simţea şi ea. Cînd avionul începu să vibreze, Ella îşi zise: o să mor, după toate probabilităţile - şi-mi pare bine.

După primul moment, această revelaţie nu o şocă. Ştiuse asta de la bun început: Mă simt atît de nemaipomenit de epuizată, atît de absolut de epuizată pînă în măduva oaselor, încît ideea că nu trebuie să-mi duc viaţa pînă la capăt e ca o graţiere. Ce extraordinar! Şi toţi oamenii ăştia, poate cu excepţia acestui tînăr exuberant, sînt îngroziţi că avionul o să se prăbuşească, deşi am urcat cu toţii la bord ascultători. Deci poate că avem aceeaşi senzaţie ? Ella se uită curioasă la trei persoane aşezate de partea cealaltă a coridorului: erau palizi de frică, iar pe frunte le străluceau broboane de transpiraţie. Avionul se pregăti din nou pentru saltul în aer. Hurui lung pe pistă şi, apoi, trepidînd, se ridică greoi în aer, ca un om obosit. Zbură la joasă înălţime, apoi se ridică deasupra acoperişurilor, urcînd greoi, prizînd înălţime cu mare greutate. Americanul zise, zîmbind larg:

— Ei bine, măcar am trecut de asta.

După care se apucă din nou să citească. Stewardesa, care pînă atunci stătuse ţeapănă, zîmbind intens, se trezi la viaţă şi se întoarse să pregătească mai multă mîncare, iar americanul comentă:

— Condamnatul o să înghită acum o masă consistentă.

Ella închise ochii. Îşi zise: Sînt cît se poate de convinsă că ne vom prăbuşi. Sau că cel puţin e foarte probabil să se întîmple. Şi ce-o să se aleagă de Michael? Nici măcar nu m-am gîndit la el - mă rog, Julia o să aibă grijă de el. Gîndindu-se la Michael simţi o chemare la viaţă preţ de o clipă, după care îşi zise: E trist ca o mamă să moară într-un accident de avion, dar n-o să rămînă marcat. Nu e ca o sinucidere. Ce ciudat - se spune „a da viaţă unui copil", dar copilul îi dă şi el viaţă părintelui atunci cînd părintele se hotărăşte să trăiască doar pentru că sinuciderea i-ar face rău copilului. Mă întreb cîţi părinţi se hotărăsc să continue să trăiască fiindcă s-au hotărît să nu le facă rău propriilor copii, deşi nu mai vor să trăiască. (De-acum pe Ella o lua somnul.) Mă rog, în felul ăsta mi se ia responsabilitatea de pe umeri. Bineînţeles că aş fi putut să refuz să mă urc în avion, dar Michael n-o să afle niciodată despre scena aceea cu mecanicii. S-a terminat totul. Am senzaţia că parcă m-aş fi născut cu povara extenuării pe cap şi că am purtat-o toată viaţa. Singura perioadă în care n-am rostogolit nici o stîncă grea pe un povîrniş a fost cînd eram cu Paul. Mă rog, gata cu Paul, gata cu iubirea şi gata cu egoismul: emoţiile astea sînt atît de plictisitoare încît ne trezim prinşi în ele şi nu mai putem să ne eliberăm, indiferent cît de mult am vrea... Ella simţea vibraţiile puternice ale avionului. Îşi zise: o să se spulbere în aer, iar eu o să mă prăbuşesc ca o frunză în întuneric, în mare, o să mă prăbuşesc imponderabil în bezna îngheţată şi nimicitoare a mării. Ella dormi şi, cînd se trezi, avionul se oprise, iar americanul trăgea de ea s-o scoale. Aterizaseră. Era deja unu noaptea, iar cînd autobuzul plin de oameni ajunse la terminal, era aproape ora trei.

Ella se simţea amorţită, greoaie, îi era frig de oboseală. Americanul era încă în preajma ei, încă vesel, eficient, cu faţa lui mare, rozalie strălucind de sănătate. O invită să împartă un taxi; nu erau suficiente maşini pentru toată lumea.

— Credeam că s-a zis cu noi, spuse Ella, observînd că avea acelaşi ton vesel şi nepăsător ca şi el.

— Da. Aşa părea, nu?

Americanul rîse, dezvelindu-şi toţi dinţii.

— Cînd l-am văzut pe tipul ăla dînd din umeri atunci, mi-am zis: amice, pînă aici ţi-a fost! Unde stai ?

Ella îi răspunse, după care îl întrebă:
— Ai unde să stai?
— O să găsesc un hotel.
— La ora asta, noaptea, n-o să fie uşor. Te-aş invita la mine, dar am două camere, iar într-una stă fiul meu.
— Foarte frumos din partea ta, dar nu, nu-mi fac griji din cauza asta.

Şi nici că-şi făcea. Avea să se lumineze de ziuă în curînd, n-avea unde să doarmă, iar el era la fel de debordant şi de proaspăt cum fusese la începutul serii. O lăsă pe Ella în dreptul casei, spunîndu-i că i-ar face mare plăcere dacă ar lua cina cu el. Ella şovăi, după care acceptă. Prin urmare, aveau să se întîlnească în seara următoare - sau, mai bine zis, în acea seară. Ella urcă la etaj, spunîndu-şi că n-o să aibă ce vorbi cu americanul şi deja simţea că o apucă plictiseala la gîndul serii care urma. Îşi găsi fiul dormind într-o cameră care semăna cu grota unui animal tînăr şi care mirosea a somn sănătos. II înveli mai bine şi se aşeză o vreme să se uite la chipul trandafiriu şi tînăr, deja vizibil în lumina cenuşie care se strecura pe fereastră, să vadă sclipirea moale din părul castaniu stufos. Îşi spuse: seamănă cu americanul la constituţie, amîndoi sînt solizi, laţi în umeri şi acoperiţi cu carne puternică şi trandafirie. Totuşi, americanul îmi provoacă repulsie fizică; deşi nu-mi displace, aşa cum mi-a displăcut taurul ăla frumos şi tînăr, Robert Brun. De ce nu? Ella se duse la culcare, pentru prima oară după multe nopţi, fără să invoce amintirea lui Paul. Se gîndea că patruzeci de oameni care crezuseră că o să moară stăteau întinşi în pat, vii, împrăştiaţi prin tot oraşul.

După două ore se trezi fiul ei, radios şi surprins să o găsească acasă. Din moment ce Ella era, practic, încă în concediu, nu se duse la birou, dar o anunţă pe Patricia la telefon că nu cumpărase seria şi că Parisul nu-i adusese izbăvirea. Julia avea repetiţii pentru o piesă nouă. Ella îşi petrecu ziua singură, făcînd curăţenie, gătind, reordonînd apartamentul şi jucîndu-se cu băiatul după ce acesta se întoarse de la şcoală. De abia într-un tîrziu sună americanul, care se prezentă drept Cy Maitland, ca să spună că se lasă pe mîinile ei: ce-ar vrea ea să facă ? Să meargă la teatru ? La operă? La balet? Ella zise că era prea tîrziu pentru oricare dintre aceste posibilităţi şi-i sugeră să ia cina împreună.

Americanul păru dintr-odată uşurat.
— Sincer să fiu, nu prea mă dau în vînt după spectacole, nu prea merg la spectacole. Acum zi-mi, unde ai vrea să luăm cina?
— Vrei să mergi într-un local deosebit? Sau într-un restaurant unde să comanzi un biftec, ceva de genul ăsta?

Americanul păru din nou uşurat.
— Mi-ar conveni de minune - am gusturi destul de simple cînd vine vorba de mîncare.

Ella pronunţă numele unui restaurant bun şi serios şi puse deoparte rochia pe care o alesese pentru acea seară: era genul de rochie pe care n-o purtase niciodată cînd era cu Paul, din tot soiul de inhibiţii, dar pe care o tot purtase de atunci, din pură bravadă. Se îmbrăcă cu o fustă şi o cămaşă şi se farda să arate mai degrabă naturală decît interesantă. Michael stătea în pat, înconjurat de reviste de benzi desenate.
— De ce ieşi în oraş cînd de abia te-ai întors acasă ?

Vorbise intenţionat pe un ton ofensat.
— Fiindcă aşa am chef, zise Ella, răspunzînd la tonul lui printr-un zîmbet larg.

Michael îi aruncă un surîs calculat, după care se încruntă şi zise pe un ton jignit:
— Nu-i drept.
— Dar tu o să adormi într-o oră - sper.
— O să-mi citească Julia înainte de culcare ?
— Ţi-am citit eu ore în şir. În plus, mîine ai şcoală şi trebuie să te culci.
— Dar sînt aproape sigur că, după ce o să pleci, o s-o conving să-mi citească.
— Atunci ai face bine să nu-mi spui, fiindcă o să mă supăr!

Michael îi aruncă o privire obraznică; stătea în capul oaselor, voinic, robust, cu obrajii trandafirii, foarte sigur de sine şi de lumea din casa lui.
— De ce nu te-ai îmbrăcat cu rochia pe care aveai de gînd s-o porţi?
— M-am hotărît să mă îmbrac aşa în loc să-mi pun rochia celaltă.
— Ce ţi-e şi cu femeile, spuse băiatul de nouă ani, pe un ton semeţ. Femeile şi rochiile lor.
— Noapte bună, zise Ella, lipindu-şi o clipă buzele de obrazul cald şi catifelat, mirosind cu plăcere parfumul de săpun proaspăt din părul lui.

Coborî la parter şi o găsi pe Julia în baie. Strigă la ea:
— Eu am plecat!

Julia îi răspunse:
— Ai face bine să te întorci acasă devreme, n-ai dormit deloc azi-noapte.

Cy Maitland o aştepta la restaurant. Arăta înviorat şi plin de viaţă. Ochii lui, de un albastru deschis, nu păreau deloc tulburi de la nesomn, iar Ella, strecurîndu-se pe scaunul de lîngă el şi simţindu-se dintr-odată epuizată, îi zise:
— Nu ţi-e somn deloc ?
— Nu dorm niciodată mai mult de trei-patru ore pe noapte, răspunse americanul, pe un ton dintr-odată triumfător.
— De ce nu ?
— Fiindcă n-o să ajung unde vreau dacă îmi irosesc timpul dormind.
— Povesteşte-mi despre tine şi apoi o să-ţi spun şi eu despre mine.
— Bine. Bine. Adevărul este că eşti un mister pentru mine, aşa că va trebui să-mi povesteşti multe.

De-acum chelnerii se apropiaseră să le stea la dispoziţie, iar Cy Maitland comandă „cel mai mare biftec din local" şi Coca-Cola, fără cartofi fiindcă trebuia să slăbească şase kilograme, şi sos de roşii.
— Nu bei alcool niciodată?
— Niciodată. Doar suc de fructe.
— In fine, mă tem că va trebui să comanzi vin pentru mine.
— Cu mare plăcere.

Cy Maitland îi spuse chelnerului să-i aducă o sticlă din „cel mai bun vin" pe care îl avea. După ce se îndepărtară chelnerii, îi spuse Ellei cu satisfacţie:
— La Paris, chelnerii se dau peste cap ca să-ţi demonstreze că eşti un ţărănoi, dar aici văd că ţi-o arată pur şi simplu, fără să se străduiască.
— Te consideri un ţăran ?
— Da, cum să nu, răspunse americanul, dezvelindu-şi şirurile de dinţi frumoşi şi strălucitori. Ei bine, a sosit momentul să-mi spui povestea vieţii tale.

Ceea ce le luă pînă cînd terminară de mîncat - lucru care, în cazul lui Cy, dură zece minute. Insă o aşteptă politicos să termine şi ea, răspunzîndu-i la întrebări. Se născuse într-o familie săracă. Dar, totodată, se născuse înzestrat cu inteligenţă şi o folosise din plin. Bursele de tot soiul îl ajutaseră să ajungă acolo unde îşi dorise: era neurochirurg, avea o carieră înfloritoare, o căsnicie bună şi cinci copii, o poziţie şi un viitor luminos, chiar dacă el era cel care o spunea.
— Şi ce înseamnă să te naşti sărac în America?
— Tata a vîndut dresuri de femei toată viaţa şi încă o mai face. Nu zic că am făcut foamea vreodată, dar poţi să fii sigură că nu mai există alţi neurochirurgi în familia noastră.

Se lăuda pe un ton atît de simplu, de firesc, încît nu părea laudă de sine. Iar vitalitatea lui începuse s-o molipsească pe Ella, care uitase că e obosită. Cînd Cy îi spuse că venise momentul să-i povestească şi ea despre propria viaţă, Ella amînă ceea ce ştia deja că o să fie un chin. În primul rînd, îi dădu prin cap că, din punctul ei de vedere, viaţa ei nu se putea descrie printr-o simplă succesiune de afirmaţii: părinţii mei au fost aşa şi pe dincolo, am locuit

în locul cutare şi cutare, am lucrat făcînd asta sau cealaltă. Pe de altă parte, înţelesese că se simţea atrasă de el, iar această revelaţie o tulburase. Cînd Cy şi-a aşezat mîna albă şi mare pe braţul ei, Ella simţi cum sînii i se întăresc şi o înţeapă. Era umedă între picioare. Dar n-avea nimic în comun cu el. Nu reuşea să-şi aducă aminte ca măcar o dată în viaţă să fi simţit o reacţie fizică faţă de un bărbat care să nu-i semene cîtuşi de puţin. Se simţise mereu atrasă de o privire, de un surîs, de tonul unei voci, de un rîset. Din punctul ei de vedere, bărbatul acela era un sălbatic viguros, iar revelaţia că voia să se culce cu el o făcea să se simtă învrăjbită. Se simţea din cale afară de iritată şi de deranjată de situaţie şi-şi aduse aminte că exact la fel se simţea atunci cînd soţul ei încerca s-o excite prin manipulare fizică, în ciuda emoţiilor ei. Iar acea abordare dusese la frigiditate. Îşi zise: aş putea foarte bine să fiu o femeie frigidă. Apoi o frapa umorul situaţiei: stătea într-un restaurant, înmuindu-se de dorinţa de a se culca cu acel bărbat, dar în acelaşi timp făcîndu-şi griji din cauza unei frigidităţi ipotetice. Izbucni în rîs, iar el o întrebă:

— Ce te amuză?

Ella răspunse la nimereală, iar americanul îi spuse pe un ton voios:

— Bine, deci şi tu mă crezi ţăran. Mă rog, n-am nici o problemă cu asta. Uite, am o sugestie. Trebuie să dau vreo douăzeci de telefoane şi vreau s-o fac de la hotel. Întoarce-te cu mine, îţi ofer ceva de băut şi, cînd o să termin cu telefoanele, o să poţi să-mi povesteşti despre tine.

Ella încuviinţă, după care se întrebă dacă nu cumva americanul interpretase asta drept un consimţămînt că se va culca cu el. Dacă aşa i se păruse, nu-i dădu şi ei de înţeles. Ellei îi trecu brusc prin cap că, atunci cînd venea vorba de bărbaţii pe care îi cunoştea în lumea ei, putea să le interpreteze emoţiile sau gîndurile pornind de la o privire, un gest sau o anumită atmosferă, astfel încît cuvintele nu-i spuneau ceva ce nu ştia deja. Însă, cu acest bărbat, nu ştia absolut nimic. Era însurat, însă Ella nu ştia - aşa cum ar fi ştiut, de pildă, în cazul lui Robert Brun - ce atitudine avea el faţă de infidelitate. Din moment ce nu ştia nimic despre el, era de presupus că nici el nu ştia nimic despre ea: de exemplu, nu ştia despre senzaţia de arsură care-i cuprinsese sfîrcurile. Aşadar, Ella acceptă, cu o atitudine nonşalantă, să îl însoţească la hotel.

Cy Maitland îşi găsise un apartament cu baie într-un hotel scump. Camerele se aflau în centrul clădirii şi erau dotate cu aer condiţionat, fără ferestre, claustrofobice, mobilate îngrijit şi anonim. Ella se simţea închisă într-o colivie, dar el părea să se simtă ca acasă. Îi oferi un pahar de whisky, apoi îşi trase telefonul aproape şi, după cum îi spusese, dădu vreo douăzeci de telefoane, proces care dură jumătate de oră. Ella ascultă şi observă că, a doua zi, americanul avea cel puţin zece întîlniri, între care patru vizite la spitale renumite din Londra. Cînd termină cu telefonul, începu să umble cu paşi exuberanţi dintr-o parte într-alta a camerei mici.

— Doamne! exclamă el. O, Doamne. Ce bine mă simt acum.

— Dacă n-aş fi aici, ce-ai face acum?

— Aş munci.

Pe noptieră se afla un teanc mare de reviste de medicină, iar Ella întrebă:

— Ai citi?

— Da. Dacă vrei să nu rămîi în urmă, trebuie să citeşti foarte mult.

— În afară de lecturile profesionale, mai citeşti şi altceva?

— Nu.

Cy Maitland izbucni în rîs şi-i spuse:

— Soţia mea e cea cu cultura. Eu n-am timp.

— Povesteşte-mi despre ea.

Bărbatul scoase imediat o poză cu o blondă frumuşică, cu faţă de păpuşă, care era înconjurată de cinci copii mici.

— Doamne ! Nu ţi se pare frumoasă? E cea mai frumoasă fată din tot oraşul!

— De aceea te-ai însurat cu ea?

— Păi, bineînţeles...

Cy Maitland îi înţelese tonul, rîse de propria reacţie împreună cu ea şi spuse, dînd din cap de parcă s-ar fi mirat de răspunsul lui:

— Bineînţeles! Mi-am spus: o să mă însor cu cea mai frumoasă şi mai distinsă fată din oraş şi asta am făcut. Exact asta am şi făcut.

— Şi eşti fericit ?

— E o fată nemaipomenită, zise el imediat, pe un ton plin de entuziasm. E frumoasă şi am cinci băieţi frumoşi. Mi-aş fi dorit şi o fată, dar sînt mulţumit cu băieţii mei. Doar că mi-aş dori să am mai mult timp pentru ei - atunci cînd sunt cu ei, mă simt foarte bine.

Ella îşi spunea: Dacă mă ridic acum şi spun că trebuie să plec, o să accepte fără să se supere, cu amabilitate. Poate că o să-1 mai văd. Poate că nu. Nici unuia dintre noi nu-i pasă. Dar acum trebuie să preiau eu frîiele, fiindcă el habar n-are ce să se facă cu mine. Ar trebui să plec; dar de ce ? De-abia ieri mi-am spus că e ridicol ca femeile ca mine să simtă lucruri care nu se potrivesc cu viaţa contemporană. Pe de altă parte, un bărbat aflat în această situaţie - genul de bărbat care aş fi eu, dacă m-aş fi născut bărbat - s-ar duce la culcare şi nici că s-ar mai gîndi la asta. Americanul îi spunea:

— Ella, ţi-am tot povestit despre mine şi ştii să asculţi de minune, trebuie s-o recunosc, dar îmi dau seama că nu ştiu nimic despre tine, absolut nimic.

Acum, îşi zise Ella. Acum. Dar trase de timp:

— Ştiai că e trecut de douăsprezece ?

— Nu. Aşa e ? Păcat. Nu mă culc niciodată înainte de ora trei sau patru dimineaţa şi mă scol la şapte, în fiecare zi.

Acum, îşi zise Ella. E ridicol, nu poate fi aşa de dificil, îşi zise. Ceea ce se pregătea să spună contravenea celor mai profunde instincte ale ei, aşa că rămase surprinsă cînd îşi auzi tonul aparent nepăsător, avînd doar răsuflarea uşor întretăiată:

— Vrei să te culci cu mine ?

Bărbatul o privi cu un zîmbet larg. Nu părea surprins. Era interesat. Da, îşi zise Ella, e interesat. Mă rog, bravo lui, îi plăcea şi mai mult de el din acest motiv. Dintr-odată, el îşi dădu pe spate capul mare şi sănătos şi strigă cu bucurie:

— O, Doamne, dacă aş vrea? Da, cum să nu, Ella, dacă nu m-ai fi întrebat tu, n-aş fi ştiut ce să spun.

— Ştiu, răspunse ea, zîmbind sfios.

Ella îşi simţea acest surîs sfios şi se minuna în sinea ei. Îi spuse, pe un ton sfios:

— Ei bine, domnule, acum cred că ar trebui să mă liniştești sau ceva de genul ăsta.

Cy Maitland zîmbi larg. Stătea în cealaltă parte a camerei, iar Ella, uitîndu-se la el, vedea carne, un trup de carne caldă, copioasă, exuberantă. Prea bine atunci, aşa avea să fie. (în acel moment, Ella se desprinse de Ella şi se dădu la o parte, privind şi mirîndu-se.)

Se ridică, zîmbind, şi-şi scoase rochia cu un gest studiat. Zîmbind, americanul îşi scoase sacoul şi-şi dădu jos cămaşa.

În pat urmă o ciocnire încîntătoare de carne caldă şi încordată. (Ella stătea deoparte, spunîndu-şi ironic: Ia te uită, ia te uită!) Bărbatul o penetra aproape imediat şi ejacula după cîteva secunde. Ella era cît pe ce să-1 consoleze sau să-1 abordeze cu tact, cînd bărbatul se rostogoli pe spate, îşi azvîrli braţele în sus şi exclamă:

— Doamne! O, Doamne !

În acel moment Ella redeveni ea însăşi, o singură persoană, ambele ipostaze reunindu-se într-o singură gîndire.

Rămase întinsă lîngă el, controlîndu-şi dezamăgirea fizică, zîmbind.

— O, Doamne! făcu el, satisfăcut. Aşa cum îmi place. Nici o problemă cu tine.

Ella se gîndi domol la afirmaţia lui, îmbrăţişîndu-1. Apoi americanul începu să-i vorbească despre soţia lui, aparent la întîmplare.

— Ştii ce ? Mergem la club să dansăm, cîte două-trei nopţi pe săptămînă. E cel mai bun club din oraş. Toţi băieţii se uită la mine şi-şi zic: ce noroc pe ticălosul ăsta! E cea mai frumoasă fată de acolo, chiar şi după cinci copii. Îşi spun cu toţii că ne distrăm pe cinste. O, Doamne, iar eu uneori îmi spun: să zicem că le-aş spune că avem cinci copii. Şi am făcut-o de cinci ori de cînd ne-am căsătorit. Mă rog, exagerez, dar cam aşa stau lucrurile. Nu o interesează, deşi arată ca o femeie interesată de aşa ceva.
— Care-i problema? întrebă Ella pe un ton rezervat.
— Habar n-am! înainte să ne căsătorim, cînd ieşeam împreună, atunci era destul de fainã. O, Doamne, cînd îmi aduc aminte!
— Cît timp aţi ieşit împreună ?
— Trei ani. După care ne-am logodit. Patru ani.
— Şi n-aţi făcut dragoste niciodată ?
— Dacă am făcut dragoste - ah, înţeleg. Nu, nu voia ea şi oricum nici eu n-aş fi vrut ca ea să vrea. Făceam orice în afară de asta, totuşi. Şi ce fainã era pe atunci, Doamne, cînd îmi aduc aminte! Şi apoi, în luna de miere, s-a răcit faţă de mine. Iar acum n-o mai ating deloc. Mă rog, uneori, dacă ne ameţim pe la vreo petrecere.

Cy Maitland izbucni într-un hohot de rîs tineresc şi energic, ridicîndu-şi picioarele cafenii şi mari şi apoi lăsîndu-le să cadă.
— Şi mergem să dansăm, e îmbrăcată la marele fix, iar toţi băieţii se uită la ea şi mă invidiază; şi atunci îmi spun : dacă ar şti ei cum stau lucrurile!
— Nu te deranjează?
— Ce dracu', bineînţeles că mă deranjează. Dar n-o să iau pe nimeni cu forţa. Asta-mi place la tine: zici că hai să ne băgăm în pat şi e totul aşa minunat şi uşor. Îmi place de tine.

Ella stătea întinsă lîngă el, zîmbind. Trupul lui mare şi sănătos vibra cuprins de o stare de bine. Ii zise:
— Aşteaptă puţin, o s-o fac din nou. Mi-am ieşit din mînă, cred.
— Te culci cu alte femei?
— Uneori. Cînd apuc. Nu umblu după nici una. N-am timp de aşa ceva.
— Eşti prea ocupat să ajungi acolo unde îţi doreşti ?
— Întocmai.

Cy Maitland îşi coborî un braţ şi se pipăi.
— N-ai vrea mai bine să fac eu asta ?
— Ce? Nu te deranjează?
— Să mă deranjeze? făcu ea, zîmbind, întinsă lîngă el în pat, sprijinindu-se într-un cot.
— La naiba, nevastă-mea nu vrea să pună mîna pe mine. Femeilor nu le place aşa ceva.

Bărbatul izbucni în alt hohot de rîs.
— Deci nu te deranjează ?

După o clipă, expresia de pe chip i se schimbă într-una de senzualitate mirată.
— La naiba! făcu el. La naiba. O, Doamne!

Ella îi stîrni o erecţie, pe îndelete, după care îi zise:
— Iar acum nu te mai grăbi aşa tare.

Bărbatul se încruntă, căzut pe gînduri; Ella şi-l imagina analizînd situaţia; în fine, prost nu era, dar ea îşi punea întrebări despre soţia lui şi despre celelalte femei cu care se culcase. O penetra, iar Ella îşi zise: N-am mai făcut asta pînă acum - ofer plăcere. Ce extraordinar, n-am mai folosit expresia asta pînă acum şi nici nu m-am gîndit la ea. Cu Paul, mă cufundam în beznă şi încetam să mai gîndesc. Esenţa situaţiei ăsteia e că sînt dispusă, pricepută şi discretă – ofer plăcere. N-are nimic în comun cu ceea ce aveam cu Paul. Dar sînt în pat cu acest bărbat, iar aceasta e intimitate. Carnea lui se mişca în carnea ei, prea repede, prea nedelicat. Din nou, ea nu ajunse la orgasm, iar el scotea strigăte de desfătare, sărutînd-o şi urlînd:
— O, Doamne, o, Doamne, o, Doamne!

Ella îşi spunea: dacă aş fi fost cu Paul, aş fi avut orgasm deja - deci care-i problema? Nu-i de ajuns să spun că nu-l iubesc pe bărbatul ăsta? înţelese dintr-odată că n-avea să aibă niciodată orgasm cu acel bărbat. Îşi zise: la femeile ca mine, integritatea nu înseamnă castitate şi nici fidelitate, nu se poate folosi nici unul dintre vechile cuvinte. Integritatea înseamnă orgasm. Iar asupra acestui element, n-am pic de control. N-aş putea avea niciodată un orgasm cu acest bărbat, pot să-i ofer plăcere şi nimic mai mult. Dar de ce nu? Încerc să spun că n-o să am niciodată orgasm decît cu un bărbat pe care îl iubesc? Fiindcă, dacă aşa e, în ce fel de pustiu mă condamn eu însămi să trăiesc?

Americanul era extrem de încîntat de ea, lăudînd-o generos, sclipind de fericire. Iar Ella era încîntată de sine pentru că putuse să-l facă aşa de fericit.

După ce Ella se îmbrăcase să plece acasă şi suna la taxi, el îi zise:

— Mă întreb cum ar fi căsnicia cu cineva ca tine – la naiba!

— Ţi-ar plăcea? întrebă Ella pe un ton sfios.

— Aş avea - mamă! aş avea o femeie cu care să vorbesc şi cu care să mă simt aşa de bine în pat - mamă, nici nu pot să-mi închipui cum ar fi!

— Nu vorbeşti cu soţia ta?

— E o fată bună, zise el pe un ton serios. Am o părere nemaipomenită despre ea şi despre copii.

— E fericită?

Întrebarea îl surprinse aşa de tare încît se sprijini într-un cot ca să se gîndească bine la întrebare şi la Ella deopotrivă, încruntîndu-se cu un aer grav. Ella îşi dădu seama că-i plăcea foarte mult de el: stătea pe marginea patului, îmbrăcată, plăcîndu-i de el. După ce se gîndi bine, bărbatul îi zise:

— Are cea mai bună casă din oraş. Are tot ce cere pentru casă. Are cinci băieţi - ştiu că vrea o fată, dar poate că data viitoare... Cu mine se simte bine - ieşim la dans în oraş o dată sau de două ori pe săptămînă şi e întotdeauna cea mai elegantă fată, oriunde am merge. Mă are pe mine - şi, crede-mă, Ella, n-o spun ca să mă laud, îmi dau seama după zîmbetul tău cînd o spun -, dar are un bărbat care se descurcă destul de bine.

Americanul luă poza soţiei sale de pe noptieră şi o puse jos, spunînd:

— Ţi se pare că arată ca o femeie nefericită ?

Ella se uită la feţişoara frumoasă din imagine şi răspunse:

— Nu.

Apoi adăugă:

— Dar nici în ruptul capului n-aş putea înţelege o femeie ca soţia ta.

— Nu, nu cred că ai putea, la o adică.

Taxiul aştepta; Ella îl sărută şi plecă după ce el îi spuse .

— O să te sun mîine. Doamne, chiar vreau să ne vedem din nou.

Ella îşi petrecu următoarea seară cu el. Nu din dorinţa de plăcere, ci fiindcă îi plăcea de el. Şi, pe deasupra, avea senzaţia că l-ar fi jignit dacă ar fi refuzat să se întîlnească cu el. Luară cina din nou, în acelaşi restaurant.

— Asta e restaurantul nostru, Ella, îi zise el pe un ton sentimental, de parcă i-ar fi zis: Asta e melodia noastră, Ella. Îi povesti despre cariera lui.

— Şi ce o să se întîmple după ce o să-ţi dai toate gradele şi o să participi la toate conferinţele?

— O să candidez pentru Senat.

— De ce nu pentru preşedinţie ?

Bărbat rîse de el însuşi, împreună cu ea, la fel de inimos ca întotdeauna.

— Nu, preşedinte nu. Dar senator, da. Crede-mă pe cuvînt, Ella, şi uită-te după numele meu. O să-l găseşti, peste vreo cincisprezece ani, în vîrful profesiei mele. Pînă acum am făcut tot ce-am zis că o să fac, nu ? Aşa că ştiu ce o să fac în viitor. Cy Maitland, senator de Wyoming. Pui pariu cu mine ?

— Nu pun niciodată pariuri pe care ştiu că o să le pierd.

A doua zi, el pleca în State. Avusese întrevederi cu vreo douăsprezece doctori de rang din domeniul lui, fusese într-o duzină de spitale, participase la patru conferinţe. Terminase ce avea de făcut în Anglia.

— Mi-ar plăcea să merg în Rusia. Dar nu pot, nu în situaţia actuală.

— Te referi la McCarthy?

— Ai auzit şi tu de el, să înţeleg?

— Ei bine, da, am auzit şi noi de el.

— Ruşii ăştia, sînt destul de buni în domeniul meu, îi citesc cu atenţie, nu m-ar deranja să fac o călătorie, dar nu la cum stau lucrurile în momentul ăsta.

— Cînd o să ajungi senator, ce atitudine o să ai faţă de McCarthy?

— Ce atitudine o să am? Îţi baţi joc de mine iar?

— Cîtuşi de puţin.

— Atitudine... mă rog, are dreptate, nu putem să-i lăsăm pe comunişti să preia controlul.

Ella şovăi, apoi spuse pe un ton rezervat:

— Stau în aceeaşi casă cu o femeie care e comunistă.

Îl simţi înţepenind dintr-odată, după care îl văzu căzînd pe gînduri, iar apoi relaxîndu-se din nou.

— Ştiu că aici, la voi, lucrurile stau altfel. Nu înţeleg şi nu mă deranjează să ţi-o spun.

— Mă rog, nu contează.

— Nu. Te întorci cu mine la hotel?

— Dacă vrei.

— Dacă vreau!

Din nou, Ella îi oferi plăcere. Îi plăcea de el şi nimic mai mult.

Vorbiră despre munca lui. Se specializase în lobotomii:

— Doamne, am tăiat pe jumătate sute de creiere, fără exagerare!

— Şi nu te deranjează ceea ce faci ?

— De ce să mă deranjeze?

— Pentru că ştii că, atunci cînd ai terminat operaţia asta, e ceva definitiv, iar oamenii n-o să mai fie niciodată la fel ?

— Dar tocmai asta e ideea - cei mai mulţi dintre ei nu vor să mai fie la fel.

Apoi, cu sinceritatea care-l caracteriza, adăugă:

— Dar o s-o recunosc: uneori, cînd mă gîndesc că am făcut sute de lobotomii şi că înseamnă ceva destul de definitiv...

— Ruşii n-ar fl deloc de acord cu tine, spuse Ella.

— Nu. Tocmai de-aia nu m-ar deranja să mă duc acolo, să aflu ce fac ei în locul lobotomiilor. Spune-mi, cum se face că ştii despre lobotomii?

— Cîndva am avut o aventură cu un psihiatru. Era şi neurolog. Dar nu neurochirurg. Mi-a spus că nu recomandă niciodată o lobotomie - decît foarte rar.

Bărbatul îi zise dintr-odată:

— De cînd ţi-am spus că sînt specialist în genul ăsta de operaţii, nu-ţi mai place de mine la fel de mult.

După un răstimp, Ella îi zise:

— Nu. Dar n-am ce-i face.

El izbucni în rîs atunci şi-i spuse:

— Mă rog, nici eu n-am ce-i face.

Apoi adăugă:

— Îmi spui că ai avut cîndva o aventură, pe tonul ăsta nonşalant?

Ella îşi spusese, atunci cînd folosise acea expresie ca să se refere la relaţia ei cu Paul: Am avut cîndva o aventură e întocmai echivalentul expresiei lui „o bucăţică frumuşică şi

fluşturatică" - sau cum or fi fost cuvintele pe care le-a folosit el ca să spună acelaşi lucru. Se trezi gîndindu-se, fără să vrea: Bravo ! A zis că sînt aşa! Ei bine, aşa sînt şi mă bucur de asta.

Cy Maitland o întreba în acel moment:

— L-ai iubit ?

Nu folosiseră pînă atunci cuvîntul iubire în discuţiile dintre ei, iar el nu-1 folosise cînd vorbise despre soţia lui. Ella îi răspunse:

— Foarte mult.

— Nu vrei să te căsătoreşti ?

— Orice femeie vrea să se căsătorească, îi răspunse Ella pe un ton reţinut.

Bărbatul izbucni într-un hohot de rîs fornăit, după care se întoarse către ea şi-i aruncă o privire vicleană.

— Ştii ce, Ella? Nu te înţeleg. Nu te înţeleg deloc. Dar înţeleg că eşti genul de femeie destul de independentă.

— Mă rog, da, presupun că sînt.

Cy Maitland o cuprinse cu braţele şi-i zise:

— Ella, am învăţat cîte ceva de la tine.

— Mă bucur. Sper că ţi-a făcut plăcere.

— Ah, da, zău că da.

— Bun.

— Mă iei peste picior?

— Doar puţin.

— Nu-i nimic, nu mă deranjează. Ştii, Ella, i-am menţionat cuiva numele tău astăzi şi mi-a zis că ai scris o carte.

— Toată lumea a scris o carte.

— Dacă i-aş spune soţiei mele că am cunoscut o scriitoare adevărată, nu i-ar veni să creadă, e înnebunită după cultură şi după treburile astea.

— Atunci poate că ar fi mai bine să nu-i spui.

— Şi dacă ţi-aş citi cartea ?

— Dar tu nu citeşti cărţi.

— Ştiu să citesc, zise el pe un ton binevoitor. Despre ce e vorba?

— Păi... stai să mă gîndesc. E o carte plină de pătrundere şi integritate, de una şi de alta.

— Nu-ţi iei cartea în serios ?

— Ba bineînţeles că o iau în serios.

— Bine atunci. Bine. Doar nu pleci?

— Trebuie să plec - fiul meu se scoală în cam patru ore şi, spre deosebire de tine, eu am nevoie de somn.

— Bine, N-o să te uit, Ella. Mă întreb cum ar fi să fiu însurat cu tine.

— Am sentimentul că nu ţi-ar plăcea foarte mult.

Ella se îmbrăca, iar Cy Maitland stătea lungit în pat, urmărind-o cu o privire ageră şi gînditoare.

— Atunci înseamnă că nu mi-ar plăcea, zise el, izbucnind în rîs şi întinzîndu-şi braţele. Probabil că nu, la o adică.

— Nu.

Se despărţiră cu afecţiune.

Ella se urcă în taxi şi se întoarse acasă, unde urcă tiptil pe scări ca să n-o deranjeze pe Julia. Dar de sub uşa Juliei răzbătea lumină şi i se auzi glasul:

— Ella?

— Da. Totul bine cu Michael?

— Nici nu i s-a auzit gura. Cum a fost ?

— Interesant, spuse Ella pe un ton calculat.

— Interesant ?
Ella intră în dormitor. Julia stătea sprijinită pe perne, fumînd şi citind. O măsură pe Ella din priviri, cu un aer gînditor.
— Era un bărbat tare drăguţ.
— Mă bucur.
— Şi mîine-dimineaţă o să fiu extrem de deprimată. De fapt, simt deja că începe să mă cuprindă depresia.
— Fiindcă se întoarce în State ?
— Nu.
— Arăţi groaznic. Care-i problema, n-a fost bun la pat?
— Nu prea.
— Ce să-i faci, zise Julia pe un ton îngăduitor. Ai o ţigară?
— Nu. Mă duc să mă culc înainte să mă pocnească depresia.
— Te-a pocnit deja. De ce te-ai culcat cu un bărbat de care nu te simţeai atrasă?
— N-am spus că nu mă simţeam atrasă de el. Adevărul e că n-are nici un rost să mă culc cu altcineva decît cu Paul.
— O să-ţi treacă.
— Da, bineînţeles. Dar durează mult.
— Trebuie să mergi mai departe.
— Asta şi am de gînd, răspunse Ella.
Îi zise noapte bună Juliei şi urcă în camera ei.

[Carnetul albastru continua.]

15 septembrie 1954
Aseară, Michael mi-a spus (nu ne mai văzuserăm de o săptămînă):
— Ei bine, Anna, deci marea noastră iubire se apropie de sfîrşit ?
Tipic pentru el s-o spună sub formă de întrebare: el îi pune capăt, dar vorbeşte de parcă eu aş face-o. I-am răspuns, zîmbind, însă, fără să vreau, ironică:
— Dar cel puţin a fost o iubire extraordinară ?
El a zis:
— Ah, Anna, inventezi poveşti despre viaţă pe care ţi le spui ţie şi nu mai ştii ce e adevărat şi ce nu.
— Deci noi nu am avut o iubire extraordinară ?
Spusesem asta cu răsuflarea tăiată şi pe un ton implorator, deşi nu aşa intenţionasem. Simţeam o dezamăgire şi o răceală teribilă în cuvintele lui, de parcă mi-ar fi refuzat existenţa. Michael a spus, capricios:
— Dacă spui tu că am avut, atunci am avut. Dacă spui că nu, atunci nu.
— Deci ce simţi tu nu contează?
— Eu? Dar, Anna, de ce aş conta eu?
(A spus asta înverşunat şi batjocoritor, dar nu lipsit de afecţiune.) După aceea m-am luptat cu senzaţia că întotdeauna mă domină, în urma acestor dialoguri: irealitate, ca şi cum substanţa mea s-ar subţia şi s-ar dizolva. Apoi m-am gîndit cît de ironic e că, pentru a mă recupera, trebuia să o folosesc pe acea Anna care îi diplăcea lui Michael cel mai mult; Anna cea critică şi gînditoare. Foarte bine atunci; el spune că eu inventez poveşti despre viaţa noastră împreună. O să îmi notez, cît de fidel pot, fiecare etapă a unei zile. Mîine. Cînd ziua de mîine se va sfîrşi, mă voi aşeza la masă şi voi scrie.

17 septembrie 1954

Aseară nu am putut să scriu, pentru că eram prea nefericită. Şi acum, bineînţeles, mă întreb dacă faptul că am ales să fiu foarte conştientă de tot ce s-a întîmplat ieri a modificat conturul acelei zile. Dacă, doar pentru că eram conştientă, am făcut din ea o zi specială? Oricum, o să scriu ca să văd cum arată. M-am trezit devreme, pe la cinci, încordată din cauză că mi s-a părut că o aud prin perete pe Janet cum se mişcă în camera ei. Dar probabil că se mişcase şi adormise din nou. Un şuvoi gri de apă pe geamul ferestrei. Un gri deschis. Contururile mobilei, enorme în lumina vagă. Michael şi cu mine stăteam întinşi cu faţa spre fereastră, eu cu braţele în jurul lui, pe sub bluza de pijama, şi genunchii înghesuiţi în unghiul genunchilor lui. O căldură vindecătoare intensă dinspre el spre mine. M-am gîndit: foarte curînd nu se va mai întoarce. Poate că o să-mi dau seama că e ultima oară, poate că nu. Poate că asta e ultima oară ? Dar părea imposibil să asociez cele două senzaţii: Michael, cald în braţele mele, adormit; şi faptul că ştiam că, în curînd, nu avea să mai fie acolo. Mi-am mişcat mîna, părul de pe pieptul lui era alunecos, dar aspru sub palma mea. Am simţit o plăcere intensă.
El a tresărit, simţindu-mă trează, şi a spus tăios:
— Anna, ce e asta?

Vocea lui venea dintr-un vis, era speriată şi furioasă. S-a întors pe spate şi a adormit iar. M-am uitat la faţa lui, să văd pe ea umbra visului; faţa lui era încleştată. Odată îmi spusese, cînd se trezise brusc şi speriat dintr-un vis: „Draga mea Anna, dacă insişti să te culci cu un bărbat care înglobează istoria Europei din ultimii douăzeci de ani, n-ar trebui să te plîngi că are vise agitate". Spusese asta cu ranchiună: ranchiună că eu nu făceam parte din istoria aceea. Şi totuşi, eu ştiu că unul dintre motivele pentru care stă cu mine este că eu nu sînt parte a ei şi că nimic din mine nu fusese distrus, în dimineaţa aceea m-am uitat la faţa adormită şi încordată şi am încercat din nou să-mi imaginez ce ar însemna acel lucru, astfel încît el să facă parte din experienţa mea: „Şapte membri ai familiei mele, inclusiv mama şi tatăl meu, au fost omorîţi în camerele de gazare. Majoritatea prietenilor mei apropiaţi sînt morţi: comunişti omorîţi de comunişti. Supravieţuitorii sînt, cei mai mulţi, refugiaţi în ţări străine. Eu voi trăi, pentru tot restul vieţii mele, într-o ţară care nu va fi niciodată cu adevărat casa mea". Dar, ca de obicei, nu am reuşit să-mi imaginez. Lumina era densă şi grea, din cauza ploii de afară. Faţa lui era netensionată, liniştită. Acum era mare, calmă şi relaxată. Pleoapele închise calm, iar deasupra lor sprîncenele strălucitoare, uşor pronunţate. Mi-l imaginam ca băiat, neînfricat, obraznic, cu un zîmbet luminos, inocent şi dinamic. Şi îl vedeam la bătrîneţe: va fi un bătrîn irascibil, inteligent şi energic, izolat într-o singurătate amară şi înţeleaptă. Eram plină de emoţia pe care o ai, pe care o au femeile, faţă de copii: o senzaţie de triumf intens că, în ciuda tuturor probabilităţilor, în ciuda greutăţii morţii, această fiinţă umană există, aici, un miracol al cărnii care respiră. Mi-am încurajat această senzaţie, am întărit-o, împotriva celeilalte, că avea să mă părăsească în curînd. Probabil că a simţit asta în somn, pentru că s-a mişcat şi a spus:
— Culcă-te, Anna.

A zîmbit, cu ochii închişi. Zîmbetul lui era puternic şi calm; dintr-o altă lume decît cea din care-mi spune uneori : Dar, Anna, de ce aş conta eu? Mi-a trecut prin minte: Prostii, bineînţeles că n-o să mă părăsească; nu poate să-mi zîmbească aşa, în timp ce se gîndeşte să mă părăsească. M-am întins lîngă el, pe spate. Stăteam cu grijă să nu adorm, pentru că Janet avea să se trezească imediat. Lumina din cameră era ca o apă străvezie şi gri, mişcîndu-se din cauza pîrîiaşelor de pe geamuri. Geamurile s-au zgîlţîit uşor. În nopţile cu vînt se izbesc şi tremură, dar eu nu mă trezesc. Şi totuşi, mă trezesc cînd Janet se întoarce în pat.

Trebuie să fie cam şase dimineaţa. Genunchii mei sunt încordaţi. Îmi dau seama că ceea ce numeam, în discuţiile cu Mama Zahăr, „boala gospodinei" a pus stăpînire pe mine. Tensiunea din mine, atît de mare încît pacea m-a părăsit deja, e din cauza curentului care a fost deja pornit: trebuie să-o-îmbrac-pe-Janet-să-îi-pregătesc-micul-dejun-să-o-trimit-la-şcoală-să-îi-pregătesc-micul-dejun-lui-Michael-să-nu-uit-că-nu-mai-am-ceai-etc.-etc. Cu această tensiune inutilă, dar aparent inevitabilă, îşi face loc şi resentimentul. Resentimentul împotrva a ce ? O

nedreptate. Că trebuie să-mi petrec atît de mult timp preocupîndu-mă de detalii. Resentimentul se concentrează într-un punct unic, asupra lui Michael; deşi ştiu, cu inteligenţa mea, că nu are nimic de-a face cu el. Dar totuşi îi port ranchiună, pentru că el îşi va petrece ziua servit de secretare, asistente, femei cu tot felul de funcţii care vor prelua această povară de la el. Încerc să mă relaxez, să opresc curentul. Dar au început să mă doară membrele, trebuie să mă întorc pe partea cealaltă. De dincolo de perete se aude încă o mişcare - Janet se trezeşte. În acelaşi timp, Michael se foieşte şi simt cum i se întăreşte, lipit de coapsele mele. Resentimentul ia o nouă formă: Bineînţeles că alege momentul acesta, cînd nu sînt relaxată şi ascult ce face Janet. Dar furia nu are legătură cu el. Cu mult timp în urmă, de-a lungul şedinţelor cu Mama Zahăr, am învăţat că resentimentul, furia, e impersonală. Este boala femeilor din vremea noastră. O văd în fiecare zi pe feţele femeilor, o simt în vocea lor sau în scrisorile care vin la birou. Emoţia femeilor: resentimente împotriva nedreptăţii, o otravă impersonală. Nenorocoasele care nu ştiu că e impersonală o îndreaptă împotriva bărbaţilor lor. Cele norocoase ca mine - se luptă cu el. E o luptă obositoare. Michael mă pătrunde pe la spate, pe jumătate adormit, intens şi apropiat. Mă pătrunde impersonal, aşa că eu nu răspund, aşa cum fac atunci cînd o iubeşte pe Anna. Şi, în plus, cu jumătate a minţii mele mă gîndesc că, dacă aud afară paşii uşori ai lui Janet, trebuie să mă ridic şi să traversez camera, să o împiedic să intre. Nu intră niciodată înainte de şapte ; asta e regula; nu mă aştept să intre; totuşi trebuie să fiu atentă. În timp ce Michael mă strînge şi mă umple, zgomotele din camera alăturată continuă şi eu ştiu că le aude şi el şi că, pentru el, parte din plăcere e să mă pătrundă cînd e riscant; că Janet, fetiţa de opt ani, reprezintă pentru el, în parte, femeile - alte femei, pe care el le trădează culcîndu-se cu mine; şi în parte copilul; esenţa copilului, împotriva căruia el îşi afirmă dreptul lui la viaţă. Nu vorbeşte niciodată despre propriii lui copii fără un rîs uşor, pe jumătate afectuos, pe jumătate agresiv – moştenitorii lui, asasinii lui. Copilului meu, aflat la un metru distanţă dincolo de perete, Michael nu-i va permite să-i fure libertatea. După ce terminăm, el spune:

— Şi acum, Anna, presupun că o să mă abandonezi pentru Janet ?

Se poartă ca un copil care e neglijat în favoarea unui frate sau a unei surori mai mici. Rîd şi îl sărut; deşi resentimentul e, dintr-odată, atît de puternic, încît îmi încleştez dinţii din cauza asta. Mă stăpînesc, ca de obicei, gîndindu-mă: dacă aş fi bărbat, aş fi la fel. Am dobîndit atît de greu controlul şi disciplina de a fi mamă, încît nu mă pot amăgi că, dacă aş fi fost bărbat fără să fiu obligată să mă controlez, aş fi fost altfel decît el. Şi totuşi, în cele cîteva clipe de care am nevoie ca să-mi iau halatul şi să mă duc la Janet, resentimentul e ca o otravă furioasă. înainte să intru la Janet mă spăl repede între picioare, astfel încît să n-o tulbure mirosul de sex, chiar dacă ea nu ştie încă ce e aia. Îmi place mirosul ăsta şi îmi pare rău să-1 spăl aşa de repede; iar acest fapt îmi sporeşte proasta dispoziţie. (Mă gîndeam, îmi amintesc, că reacţiile mele erau exacerbate de faptul că le observam cu atenţie; în mod normal n-ar fi atît de puternice.) Şi totuşi, atunci cînd închid uşa lui Janet în urma mea şi o văd stînd în fund pe pat, cu părul ei negru şi sălbatic, cu cîrlionţi ca de spiriduş şi faţa ei mică şi palidă (a mea) zîmbind, resentimentul îmi dispare, sub obiceiul disciplinei, şi aproape imediat se transformă în afecţiune. Este şase şi jumătate şi camera mică e foarte rece. Pe fereastra lui Janet şiroieşte apa gri. Aprind soba cu gaz, în timp ce ea stă în fund pe pat, înconjurată de petele strălucitoare de culoare ale revistelor ei de desene, uitîndu-se la mine să vadă dacă fac totul ca de obicei şi citind, în acelaşi timp. Mă chircesc, de afecţiune, pînă la dimensiunile lui Janet şi devin Janet. Focul galben, enorm, ca un ochi mare; fereastra, enormă, prin care poate intra orice; o lumină gri şi rău prevestitoare care aşteaptă soarele, un demon sau un înger, care să alunge ploaia. Apoi mă forţez să fiu Anna: o văd pe Janet, un copil mic într-un pat mare. Trece un tren şi pereţii se cutremură uşor. Mă apropii să o sărut şi inspir mirosul plăcut de carne caldă, păr şi materialul pijamalelor ei, încălzite de somn. În timp ce camera ei se încălzeşte, mă duc la bucătărie şi îi prepar micul dejun - cereale, ochiuri şi ceai, pe o tavă. Mă întorc cu tava în

camera ei, iar ea îşi mănîncă micul dejun stînd în fund pe pat, în timp ce eu beau ceai şi fumez. Casa e încă tăcută - Molly va mai dormi încă două sau trei ore. Tommy s-a întors tîrziu, cu o fată: şi ei trebuie să doarmă. Prin perete plînge un bebeluş. Asta îmi dă o senzaţie de continuitate, de odihnă, bebeluşul care plînge aşa cum plîngea pe vremuri şi Janet. Este plînsul mulţumit, pe jumătate somnoros al unul bebeluş care a fost hrănit şi va adormi într-o clipă. Janet spune:

— De ce nu mai facem un copil ?

Spune asta adesea. Iar eu îi răspund:

— Pentru că eu nu am soţ şi trebuie să ai soţ ca să ai un copil.

Pune întrebarea asta în parte pentru că i-ar plăcea ca eu să am un copil; şi în parte pentru a fi liniştită în privinţa lui Michael. Apoi întreabă:

— Michael e aici ?

— Da, e aici, doarme, spun eu ferm.

Fermitatea mea o linişteşte; şi începe din nou să mănînce. Acum camera e caldă, iar Janet se dă jos din pat, în hainele ei de noapte albe, părînd fragilă şi vulnerabilă. Se agaţă cu mîinile de gîtul meu şi se leagănă înainte şi înapoi, cîntînd „Nani, nani, puişor". O legăn şi cînt - o alint, a devenit bebeluşul de alături, bebeluşul pe care n-o să-1 am. Apoi, brusc, îmi dă drumul, iar eu simt cum zvîcnesc în sus, ca un copac care a fost aplecat sub o greutate. Janet se îmbracă, fredonînd, încă pe jumătate moţăind, încă împăcată. Cred că pacea asta o să-i mai rămînă ani de zile, pînă cînd vor veni presiunile, iar ea va trebui să înceapă să se gîndească: peste o jumătate de oră trebuie să-mi aduc aminte să pregătesc cartofii, apoi trebuie să fac lista de cumpărături, apoi trebuie să-mi aduc aminte să schimb gulerul de la rochie şi apoi...
Aş vrea foarte mult s-o protejez de presiuni, să le amîn; apoi îmi spun că nu trebuie s-o protejez de nimic, această nevoie e de fapt dorinţa Annei de a o proteja pe Anna. Janet se îmbracă încet, murmurînd puţin şi fredonînd; are mişcările leneşe şi neîndemînatice ale unei albine la soare. Poartă o fustă plisată scurtă şi roşie, un pulovăr albastru închis şi ciorapi lungi albastru închis. O fetiţă drăguţă. Janet. Anna. Bebeluşul de alături a adormit; se aude tăcerea lui mulţumită. Toată lumea doarme, în afară de mine şi de Janet. E o senzaţie de intimitate şi exclusivitate - o senzaţie care a apărut cînd ea s-a născut, cînd ea şi cu mine ne-am trezit împreună în momente în care oraşul din jurul nostru dormea. E o voioşie caldă, leneşă şi intimă. Janet mi se pare atît de fragilă, încît îmi vine să întind mîna, să o salvez de la un pas greşit sau o mişcare neatentă - şi în acelaşi timp e atît de puternică, încît o cred nemuritoare. Simt ce am simţit şi cu Michael în timp ce dormea, nevoia de a rîde triumfător, datorită acestei fiinţe umane minunate, precare şi nemuritoare, în ciuda greutăţii morţii.

Acum e aproape opt şi începe o altă presiune: azi e ziua în care Michael merge la spitalul din South London, aşa că trebuie să se trezească la opt ca să ajungă la timp. Preferă ca Janet să fi plecat deja la şcoală cînd se trezeşte el. Şi eu prefer asta, pentru că mă împarte. Cele două personalităţi - mama lui Janet şi amanta lui Michael sînt mai fericite separate. E un efort să trebuiască să fiu amîndouă în acelaşi timp. Nu mai plouă. Şterg ceaţa de respiraţie condensată şi transpiraţie din timpul nopţii de pe geamul ferestrei şi văd că e o zi rece, umedă, dar senină. Şcoala lui Janet e aproape, ajunge imediat pe jos. Ii spun:

— Trebuie să-ţi iei pelerina.

Vocea ei protestează imediat, tare:

— O, nu, mami, urăsc pelerina, vreau hanoracul.

Ii spun, calm şi ferm:

— Nu. Pelerina. A plouat toată noaptea.

— De unde ştii, dacă ai dormit?

Această replică victorioasă o binedispune. Acum o să-şi ia pelerina şi cizmele de cauciuc fără alte obiecţii.

— Mă iei de la şcoală în după-amiaza asta?

— Da, cred că da, dar dacă nu sînt acolo, atunci vino acasă şi aici o să fie Molly.
— Sau Tommy.
— Nu, nu Tommy.
— De ce nu ?
— Tommy e adult acum şi are o prietenă.

O spun intenţionat, pentru că Janet a dat semne de gelozie faţă de prietena lui Tommy. Spune cu calm:
— Tommy o să mă iubească întotdeauna pe mine mai mult.

Apoi adaugă:
— Dacă nu eşti acolo să mă iei, mă duc să mă joc acasă la Barbara.
— Păi, dacă te duci, vin să te iau la şase.

Se repede pe scări în jos, făcînd o gălăgie groaznică. Parcă ar fi o avalanşă care se prăvale prin mijlocul casei. Mă tem că Molly s-ar putea trezi. Stau în capul scărilor, ascultînd, pînă cînd, zece secunde mai tîrziu, uşa de la intrare se trînteşte; şi mă forţez să îndepărtez orice gînduri despre Janet, pînă la momentul oportun. Mă întorc în dormitor. Michael este o movilă întunecoasă sub pătură. Trag perdelele complet, mă aşez pe pat şi îl sărut ca să se trezească. Mă apucă şi spune:
— Hai înapoi în pat.

Eu spun:
— E opt. Trecut.

El îşi pune mîinile pe sînii mei. Sfîrcurile încep să-mi ardă, dar îmi controlez reacţia faţă de el şi spun:
— E opt.
— Ah, Anna, eşti întotdeauna atît de eficientă şi practică dimineaţa.
— Chiar sînt, spun eu, dar simt enervarea din vocea lui.
— Unde e Janet ?
— A plecat la şcoală.

Îşi lasă mîinile să alunece de pe sînii mei, iar acum mă simt dezamăgită - în mod pervers - pentru că n-o să facem dragoste. Şi uşurată; pentru că dacă am face, atunci el ar întîrzia şi ar fi irascibil cu mine. Şi, bineînţeles, resentimentul: chinul, povara şi crucea mea. Resentimentul apare din cauză că el spune : „eşti întotdeauna atît de eficientă şi practică", în condiţiile în care tocmai eficienţa şi spiritul meu practic îi oferă două ore de somn în plus.

Se ridică, se spală şi se bărbiereşte, iar eu îi pregătesc micul dejun. Întotdeauna mîncăm micul dejun pe o măsuţă joasă de lîngă pat, ale cărui aşternuturi au fost strînse în grabă. Acum bem cafea, mîncăm fructe şi pîine prăjită; iar el e deja omul profesional, îmbrăcat elegant, calm şi cu ochi limpezi. Mă priveşte. Ştiu că face asta din cauză că intenţionează să-mi spună ceva. Oare astăzi este ziua în care va rupe relaţia? Îmi amintesc că asta e prima dimineaţă pe care o petrecem împreună de o săptămînă. Nu vreau să mă gîndesc la asta, pentru că e puţin probabil ca Michael, care se simte izolat şi nefericit acasă la el, să fi stat cu soţia lui în ultimele şase zile. Unde atunci? Sentimentul meu nu e atît de gelozie, cît de durere grea şi inertă, durerea pierderii. Dar zîmbesc, îi întind pîinea prăjită, îi ofer ziarele. Ia ziarele, se uită la ele şi remarcă:
— Dacă mă poţi suporta două nopţi la rînd - în seara asta trebuie să fiu la spitalul de pe strada asta, să ţin o prelegere.

Zîmbesc; pentru o clipă schimbăm ironii, din cauza anilor în care ne-am petrecut toate nopţile împreună. Apoi el alunecă spre sentimentalism, dar parodiindu-l în acelaşi timp:
— Ah, Anna, dar uite că acum ţi-a trecut.

Zîmbesc doar, din nou, pentru că nu are nici un rost să spun nimic, apoi el spune, de data aceasta vesel, pe un ton glumeţ de libertin:

— Pe zi ce trece devii din ce în ce mai practică dimineaţa. Orice bărbat cu minte ştie că, atunci cînd o femeie devine atît de eficientă cu el, e momentul să plece.

Dintr-odată devine prea dureros să mai joc jocul ăsta şi spun:

— Ei, oricum, mi-ar plăcea să vii în seara asta. Vrei să mănînci aici?

El spune:

— Doar nu crezi că o să refuz să mănînc cînd eşti o bucătăreasă atît de bună, nu-i aşa?

— De-abia aştept, spun eu.

El spune:

— Dacă te îmbraci repede pot să te duc cu maşina la birou.

Ezit, din cauză că mă gîndesc: dacă trebuie să gătesc în seara asta, atunci trebuie să cumpăr alimente înainte să merg la muncă. El spune repede, din cauza ezitării mele:

— Dar dacă nu vrei, atunci am plecat.

Mă sărută, iar sărutul e continuarea întregii iubiri pe care am avut-o împreună. Apoi spune, anulînd momentul de intimitate, pentru că cuvintele lui continuă cealaltă temă:

— Dacă nu mai avem nimic altceva în comun, rămîne sexul.

De fiecare dată cînd spune asta simt cum golul din stomacul meu îngheaţă; este o respingere totală a mea, sau aşa simt eu; şi e o mare distanţă între noi. Îi spun ironic, pe deasupra acestei distanţe:

— Asta e tot ce avem împreună ?

Iar el spune:

— *Tot ?* Dar, draga mea Anna, draga mea Anna – trebuie să plec, o să întîrzii.

Şi pleacă, cu acel zîmbet amar şi trist al unui bărbat respins.

Iar acum trebuie să mă grăbesc. Mă spăl din nou şi mă îmbrac. Aleg o rochie de lînă alb cu negru, cu un guler mic alb, pentru că lui Michael îi place şi s-ar putea să nu am timp să mă schimb înainte de seara aceasta. Apoi alerg la băcănie şi la măcelărie. E o mare plăcere să cumpăr alimentele pe care le voi găti pentru Michael; o plăcere senzuală, ca actul de a găti în sine. Îmi imaginez carnea, în învelişul ei de pesmet şi ou; ciupercile clocotind în smîntînă şi ceapă, supa limpede şi tare, de culoarea chihlimbarului. În timp ce îmi imaginez asta creez mîncarea, mişcările pe care le voi face, verificarea ingredientelor, a căldurii şi texturii. Duc proviziile sus şi le pun pe masă; apoi îmi amintesc că viţelul trebuie bătut şi că trebuie s-o fac acum, pentru că mai tîrziu o s-o trezesc pe Janet. Aşa că am bătut bine carnea de viţel, am împachetat bucăţile în hîrtie şi le-am lăsat acolo. Acum e nouă. Nu prea am bani, aşa că o să merg cu autobuzul, nu cu taxiul. Am cincisprezece minute la dispoziţie. Mătur rapid camera şi fac patul, schimbînd cearşaful care e pătat de noaptea trecută. In timp ce bag cearşaful pătat în coşul cu rufe, observ o pată de sînge. Dar încă nu e timpul să-mi vină ciclul, nu-i aşa? Verific rapid datele şi îmi dau seama că da, e azi. Dintr-odată mă simt obosită şi irascibilă, pentru că aceste senzaţii însoţesc la mine ciclul. (Mă întreb dacă nu ar fi mai bine ca azi să nu notez tot ceea ce simt; apoi decid să continui. Nu a fost planificat; uitasem de ciclu. Decid că sentimentul instinctiv de ruşine şi pudoare era neonest: nici o emoţie pentru scriitoare.) îmi îndes în vagin un tampon din vată şi am luat-o deja pe scări în jos cînd îmi aduc aminte că am uitat să-mi iau tampoane de rezervă cu mine. Am întîrziat. Îmi împachetez nişte tampoane în geantă, ascunzîndu-le sub o batistă şi simţindu-mă tot mai iritată. În acelaşi timp îmi spun că, dacă nu aş fi observat că mi-a început ciclul, nu m-aş simţi nici pe departe atît de irascibilă. Dar cu toate astea, acum trebuie să mă controlez, înainte să pornesc spre serviciu, sau o să mă trezesc descărcîndu-mi nervii la birou. Pînă la urmă pot să iau chiar şi taxiul - aşa o să am zece minute la dispoziţie. Mă aşez şi încerc să mă relaxez în fotoliul cel mare. Dar sînt prea tensionată. Mă gîndesc la moduri de a diminua tensiunea. Pe pervaz sînt şase ghivece cu o plantă agăţătoare gri-verzuie al cărei nume nu îl cunosc. Duc ghivecele de lut în bucătărie şi le bag, unul după celălalt, într-o chiuvetă cu apă, privind bulele care urcă pe măsură ce apa coboară şi împinge aerul în sus. Frunzele sclipesc, ude. Pămîntul întunecat miroase a vegetaţie

udă. Pun ghivecele cu plante înapoi pe pervaz, unde poate să le bată soarele, dacă o să apară cumva. Apoi îmi înşfac haina şi cobor scările în fugă, trecînd pe lîngă Molly, somnoroasă în halatul ei de casă.
— De ce te grăbeşti aşa? mă întreabă ea.
— Am întîrziat, strig eu în urma mea, auzind contrastul dintre vocea ei tare şi leneşă şi vocea mea tensionată.

Nu găsesc nici un taxi pînă la staţia de autobuz şi, în timp ce începe să plouă, tocmai apare un autobuz. Ciorapii mei sînt puţin stropiţi; trebuie să-mi aduc aminte diseară să-i schimb; Michael observă genul ăsta de detalii. Acum, în timp ce stau în autobuz, simt împunsătura difuză din partea de jos a pîntecelui. Nu e prea rău. Bun, dacă acest prim junghi e uşor, atunci în două zile am terminat. De ce sînt atît de nerecunoscătoare cînd, în comparaţie cu alte femei, sufăr atît de puţin ? - Molly, de exemplu, geme şi se plînge timp de cinci sau şase zile, copleşită de o plăcută suferinţă. Îmi dau seama că mintea mea a intrat iar în rutina treburilor practice, lucrurile pe care trebuie să le fac astăzi, de data aceasta legat de birou. În acelaşi timp îmi fac griji în privinţa acestei probleme de a fi conştientă de orice şi de a nota totul, mai ales în legătură cu venirea ciclului. Pentru că, deşi la mine faptul că sînt la ciclu nu înseamnă altceva decît intrarea într-o stare emoţională care revine periodic, asta nu are prea mare importanţă; ştiu că, imediat ce scriu cuvîntul „sînge", acesta va primi o importanţă eronată, chiar şi pentru mine, atunci cînd voi ajunge să citesc ce am scris. Aşa că încep să mă îndoiesc de valoarea notiţelor unei zile înainte de a începe să le scriu. Îmi dau seama că mă gîndesc la o problemă majoră de stil literar, de tact. De exemplu, atunci cînd James Joyce şi-a descris omul în actul defecării a fost un şoc, a fost şocant. Deşi intenţia lui a fost să ia cuvintelor puterea lor de a şoca. Şi de curînd am citit nu ştiu ce recenzie, în care un bărbat spunea că ar fi revoltat de descrierea unei femei care defechează. M-a iritat asta; pentru că ceea ce voia el să spună era, bineînţeles, că nu ar fi vrut ca imaginea aceasta romantică, femeia, să devină mai puţin romantică. Dar, cu toate astea, avea dreptate. Îmi dau seama că, de fapt, nu e deloc o problemă literară. De exemplu, atunci cînd Molly îmi spune, cu rîsul ei vesel şi tare : „Mi-a venit pacostea", trebuie să-mi suprim imediat dezgustul, chiar dacă sîntem amîndouă femei; şi încep să fiu conştientă de posibilitatea mirosurilor urîte. Gîndindu-mă la reacţia mea faţă de Molly, uit de problemele mele de a fi autentică în scris (ceea ce înseamnă să fii autentic faţă de tine) şi încep să-mi fac griji: oare miros ? Este singurul miros despre care ştiu că-mi displace. Nu mă deranjează mirosul de după ce folosesc toaleta; îmi place mirosul de sex, transpiraţie, piele sau păr. Dar detest mirosul uşor dubios şi fundamental stătut de sînge menstrual. Mă ofensează. E un miros care mi se pare straniu chiar mie, o impunere din exterior. Nu dinăuntrul meu. Însă timp de două zile trebuie să suport chestia asta din exterior - un miros urît care emană din mine. Îmi dau seama că nu aş avea deloc în cap toate gîndurile astea dacă nu mi-aş fi propus să fiu conştientă. Ciclul e ceva de care mă ocup, fără să mă gîndesc la asta în mod deosebit, sau mai degrabă mă gîndesc la el cu o parte a minţii mele care se ocupă de problemele curente. Este aceeaşi parte a minţii mele care se ocupă de problemele curăţeniei curente. Dar ideea că va trebui să scriu lucrurile acestea modifică echilibrul, distrugînd adevărul; aşa că îmi elimin din minte gîndurile despre ciclul meu; dar îmi spun să nu uit ca, imediat ce ajung la birou, să mă duc la toaletă să mă asigur că nu există nici un miros. Ar trebui de fapt să mă gîndesc la apropiata întîlnire cu tovarăşul Butte. Îi spun „tovarăş" ironic; la fel cum şi el îmi spune ironic „tovarăşa Anna". Săptămîna trecută i-am spus, furioasă în legătură cu ceva: „Tovarăşe Butte, îţi dai seama că, dacă din cine ştie ce întîmplare am fi amîndoi comunişti ruşi, ai fi pus să mă împuşte cu ani în urmă?". „Da, tovarăşă Anna, mi se pare foarte probabil." (Această glumă, mai ales, este tipică pentru partid în perioada aceasta.) In acest timp, Jack stătea şi zîmbea la noi amîndoi din spatele ochelarilor lui rotunzi. Îi plac certurile mele cu tovarăşul Butte. După ce a plecat John Butte, Jack mi-a spus : „Există un lucru pe care tu nu îl iei în calcul, că ai fi putut foarte bine să fii tu

cea care ordona împuşcarea lui John Butte". Remarca aceasta se lega strîns de coşmarul meu intim, iar pentru a o exorciza am spus: „Dragul meu Jack, esenţa poziţiei mele este că, în principiu, eu sînt cea care ar trebui împuşcată - acesta este, prin tradiţie, rolul meu". „Nu fi prea sigură, dacă l-ai fi cunoscut pe John Butte în anii '30 nu l-ai distribui atît de uşor în rolul unui călău birocratic." „Oricum, nu asta era ideea." „Dar care?" „Stalin a murit de aproape un an şi nimic nu s-a schimbat." „S-au schimbat foarte multe." „Eliberează oamenii din închisori; nu se face nimic pentru a schimba atitudinea care i-a băgat acolo." „Se gîndesc să schimbe legea." „Schimbarea sistemului juridic într-un fel sau altul nu va reuşi să schimbe cu nimic spiritul de care vorbesc eu." După o clipă, Jack a dat din cap. „Foarte posibil, dar nu ştim asta." Mă examina cu blîndeţe. M-am întrebat adesea dacă blîndeţea asta, detaşarea asta care făcea posibil ca noi doi să avem aceste conversaţii este semnul unei personalităţi zdrobite; cedarea la care ajung cei mai mulţi oameni, la un moment dat; sau dacă e o putere camuflată. Nu ştiu. Ceea ce ştiu e că Jack e singura persoană din Partid cu care pot să am genul acesta de discuţii. Cu cîteva săptămîni în urmă i-am spus că mă gîndeam să plec din Partid, iar el a răspuns în glumă: „Eu sînt în Partid de treizeci de ani, şi uneori mă gîndesc că eu şi cu John Butte o să fim singurii care o să mai rămînă în el, dintre miile pe care i-am cunoscut". „Asta e o critică la adresa Partidului sau la adresa miilor de oameni care au plecat?" „A miilor care au plecat, bineînţeles", a spus el rîzînd. Ieri a spus: „Ei bine, Anna, dacă o să pleci din partid te rog să-mi dai preavizul normal de o lună, pentru că eşti foarte utilă şi o să am nevoie de timp ca să te înlocuiesc".

Azi trebuie să vorbesc despre două cărţi pe care le-am citit, pentru John Butte. Va fi o luptă. Jack m-a angajat, ca armă în bătălia pe care o duce cu spiritul partidului – pe care de-abia aşteaptă să o descrie ca moartă şi îngropată. Jack ar trebui să conducă această editură. De fapt, el e un fel de administrator; deasupra lui, instaurat deasupra lui „de partid", e John Butte; iar deciziile finale despre ceea ce va fi sau nu publicat sînt luate la sediul central al partidului. Jack e un „comunist bun". Adică şi-a eliminat cu adevărat, în mod real, falsa mîndrie care l-ar fi putut face să se simtă ofensat de această lipsă de independenţă. În principiu, nu se simte ofensat de faptul că o subcomisie condusă de John Butte, de la sediul central, este cea care ia deciziile pe care el trebuie să le aplice. Dimpotrivă, el susţine acest tip de centralism. Dar consideră că politica sediului central e greşită; şi, mai mult decît atît, problema nu e a unei persoane sau a unui grup cu care el n-ar fi de acord; pur şi simplu declară că, „în epoca aceasta", partidul este o apă stătătoare intelectuală, care nu are altceva de făcut decît să aştepte ca lucrurile să se schimbe. Între timp, el e pregătit ca numele lui să fie asociat cu atitudini intelectuale pe care le dispreţuieşte. Diferenţa dintre el şi mine este că el vede partidul în termenii deceniilor, chiar secolelor (rîd de el spunînd: ca Biserica Catolică); în timp ce eu cred că acest colaps intelectual este probabil definitiv. Discutăm la nesfîrşit despre asta, la prînz şi în pauzele de lucru de la birou. Uneori e acolo John Butte, care ascultă, chiar intervine. Iar asta mă fascinează şi mă înfurie: pentru că genul de idei pe care le folosim în acest fel de dispute e la o mie de kilometri distanţă de „linia" oficială a partidului. Mai mult, genul acesta de idei ar însemna trădare într-o ţară comunistă. Totuşi, cînd o să plec din partid, asta o să-mi lipsească - compania oamenilor careşi-au petrecut viaţa într-un anumit gen de atmosferă, unde e de la sine înţeles că vieţile lor trebuie puse în legătură cu o filosofie centrală. Asta e motivul pentru care atît de mulţi oameni care ar vrea să plece sau care cred că ar trebui să plece din partid nu o fac. Nu există nici un grup de oameni sau tip de intelectual din afara Partidului pe care să-l fi cunoscut eu şi care să nu fie prost informat, frivol şi provincial, în comparaţie cu anumite tipuri de intelectual din interiorul partidului. Şi tragedia e că această responsabilitate intelectuală, această mare seriozitate există în vid: ea se leagă nu de Marea Britanie, nu de ţările comuniste aşa cum sînt ele acum, ci de un spirit care exista în comunismul internaţional cu ani în urmă, înainte ca el să fie ucis de spiritul disperat şi dement al luptei pentru supravieţuire căruia acum îi dăm numele de „stalinism".

După ce mă dau jos din autobuz îmi dau seama că m-am animat prea tare gîndindu-mă la lupta care urmează : esenţa unei bătălii victorioase cu tovarăşul Butte este că trebuie să rămîi calm. Eu nu sînt calmă; şi, în plus, mă doare partea de jos a abdomenului. Şi am întîrziat jumătate de oră. Întotdeauna am grijă să ajung la timp, să lucrez orele normale, pentru că nu sînt plătită şi nu vreau să am privilegii speciale din cauza asta. (Michael glumeşte: faci parte din marea tradiţie britanică a clasei superioare care serveşte comunitatea, draga mea Anna; lucrezi pentru Partidul Comunist, neplătită, aşa cum bunica ta ar fi lucrat pentru săracii înfometaţi. E genul de glumă pe care îl fac şi eu; dar atunci cînd o face Michael mă doare.) Mă duc imediat la toaletă, repede, din cauză că am întîrziat, mă examinez, schimb tamponul şi îmi torn mai multe căni de apă caldă între coapse, ca să acopăr mirosul acru şi stătut. Apoi îmi miros coapsele şi antebraţele şi îmi pun în minte să cobor peste o oră sau două; mă duc la etaj, la biroul lui Jack, trecînd pe lîngă al meu. Jack e acolo, cu John Butte. Jack spune:
— Miroşi minunat, dragă Anna.

Dintr-odată mă simt în largul meu, capabilă să fac orice. Mă uit la John Butte, scîrţîitor şi grizonant, un bărbat destul de în vîrstă, cu toate sevele uscate, şi îmi amintesc că Jack mi-a spus că în tinereţea lui, la începutul anilor '30, era vesel, strălucitor şi inteligent. Era un vorbitor public strălucit; era în opoziţie faţă de oficialităţile de atunci ale partidului; era, în mod esenţial, critic şi ireverenţios. Iar după ce Jack mi-a spus toate astea, savurîndu-mi neîncrederea, mai degrabă ipocrit, mi-a întins o carte pe care John Butte o scrisese cu douăzeci de ani în urmă, un roman despre Revoluţia Franceză. Era o carte sclipitoare, vie şi curajoasă. Iar acum mă uit din nou la ei şi mă gîndesc, involuntar: adevăratele crime ale Partidului Comunist Britanic sînt multitudinea de oameni minunaţi pe care fie i-a zdrobit, fie i-a transformat în oameni de birou uscaţi ca iasca, despicînd firul în patru şi trăind împreună cu alţi comunişti în grupuri strînse, desprinşi de tot ceea ce se întîmplă în propria lor ţară. Apoi cuvintele pe care le folosesc mă surprind şi îmi displac: cuvîntul „crime" vine din arsenalul comunist şi nu are nici un sens. Există aici un anumit tip de proces social care face să sune stupid cuvinte precum „crime". Şi, în timp ce mă gîndesc la asta, simt cum se naşte un alt fel de gînd; şi continui să mă gîndesc, stîngaci: ca orice altă instituţie, Partidul Comunist continuă să existe printr-un proces de absorbire a criticilor lui în sine însuşi. Fie îi absoarbe, fie îi distruge. Mă gîndesc: întotdeauna am considerat societatea, societăţile organizate astfel: o parte a ei sau un guvern care conduce, în timp ce celelalte părţi sînt în opoziţie; partea mai puternică fie este schimbată, în cele din urmă, de partea din opoziţie, fie e înlocuită de ea. Dar nu e deloc aşa : dintr-odată, văd lucrurile altfel. Nu, există un grup de oameni călîţi şi fosilizaţi cărora li se opun revoluţionarii tineri, proaspeţi, aşa cum a fost odată John Butte, formînd împreună un întreg, un echilibru. Apoi un grup de oameni fosilizaţi şi călîţi precum John Butte, căruia i se opune un grup de oameni critici, proaspeţi şi cu mintea vie. Dar nucleul de moarte, de gîndire secată nu ar putea exista fără lujerii însufleţiţi ai vieţii proaspete, care, la rîndul lor, vor fi transformaţi atît de repede în lemn uscat, lipsit de sevă. Cu alte cuvinte, eu, „tovarăşa Anna" — iar tonul ironic al vocii tovarăşului Butte mă înspăimîntă acum, cînd mi-l amintesc - îl face pe tovarăşul Butte să existe, îl hrăneşte, iar la momentul potrivit va deveni el. Şi, în timp ce mă gîndesc la asta, că nu există nici corect, nici greşit, că e vorba de un proces, o roată învîrtindu-se, încep să mă înspăimînt, pentru că totul din mine ţipă împotriva unei astfel de viziuni asupra vieţii, iar eu revin în interiorul unui coşmar în care par să fiu închisă de ani de zile, de fiecare dată cînd las jos garda. Coşmarul ia forme diferite, vine în somn sau în stare de trezie, şi poate fi înfăţişat cel mai simplu astfel: există un om legat la ochi care stă cu spatele la un zid de cărămidă. A fost torturat pînă aproape de moarte.
În faţa lui sînt şase bărbaţi cu puştile ridicate, gata să tragă, comandaţi de un al şaptelea, care ţine mîna ridicată. Cînd va lăsa mîna, împuşcăturile vor răsuna, iar prizonierul va cădea la pămînt, mort. Dar dintr-odată se întîmplă ceva neaşteptat - deşi nu cu totul neaşteptat, pentru că în tot acest timp al şaptelea bărbat a ascultat să vadă dacă nu se întîmplă asta. Pe strada de

afară izbucnesc strigăte şi lupte. Cei şase bărbaţi privesc întrebător la cel de-al şaptelea, ofiţerul lor. Ofiţerul aşteaptă să vadă cum se vor termina luptele de afară. Se aude un strigăt: „Am cîştigat!". În momentul ăsta ofiţerul străbate spaţiul pînă la zid, îl dezleagă pe bărbatul imobilizat şi îi ia locul. Bărbatul care fusese legat îl leagă acum pe celălalt. Există un moment, şi acesta este momentul oribil al coşmarului, în care îşi zîmbesc unul altuia: e un zîmbet scurt, amar, de acceptare. Acel zîmbet îi înfrăţeşte. Zîmbetul conţine un adevăr îngrozitor de care vreau să scap. Pentru că el anulează orice emoţie creatoare. Ofiţerul, al şaptelea, stă acum legat la ochi, aşteptînd cu spatele la zid. Fostul prizonier se apropie de plutonul de execuţie care încă stă cu armele pregătite. Ridică braţul, apoi îl lasă în jos. Răsună împuşcăturile, iar trupul de lîngă zid cade, zvîcnind. Cei şase soldaţi sînt zguduiţi şi scîrbiţi; acum se vor duce să bea, ca să înece amintirea crimei lor. Dar bărbatul care fusese legat şi care acum e liber zîmbeşte în timp ce ei se îndepărtează poticnindu-se, înjurîndu-l cu ură, cu tot atîta ură cum l-ar fi înjurat şi pe celălalt, acum mort. Iar în zîmbetul acestui bărbat adresat celor şase soldaţi nevinovaţi există o teribilă înţelegere şi ironie. Acesta e coşmarul, între timp, tovarăşul Butte aşteaptă. Zîmbeşte, ca de obicei, în felul lui reţinut, critic şi defensiv, ca o grimasă.
— Ei bine, tovarăşă Anna, ni se va permite să publicăm aceste două capodopere?

Jack face o grimasă involuntară, iar eu îmi dau seama că tocmai a înţeles, ca şi mine, că aceste două cărţi vor fi publicate: decizia a fost deja luată. Jack le-a citit pe amîndouă şi a remarcat, cu blîndeţea lui caracteristică: „Nu sînt cine ştie ce, dar presupun că puteau fi şi mai rele". Spun:
— Dacă chiar te interesează ce cred eu, atunci ar trebui să publicaţi una dintre ele. Să fie clar, nu cred că vreuna din ele e bună de ceva.
— Dar bineînţeles că nu mă aştept ca ele să atingă înălţimile aprecierii critice la care a ajuns capodopera ta.

Asta nu înseamnă că nu i-a plăcut *Hotarele de război*; i-a spus lui Jack că i-a plăcut, deşi mie nu mi-a spus niciodată nimic despre asta. Sugerează că a avut atît de mult succes din cauza a ceea ce el ar descrie drept „escrocheria editorială capitalistă". Şi bineînţeles că eu sînt de acord cu el, numai că termenul capitalist poate fi înlocuit cu altele, cum ar fi „comunist" sau „reviste pentru femei", de exemplu. Tonul lui e doar parte a jocului pe care îl jucăm, a rolurilor noastre. Eu sînt o „scriitoare burgheză de succes"; el e „custodele purităţii valorilor clasei muncitoare". (Tovarăşul Butte provine dintr-o familie de clasă de mijloc superioară engleză, dar asta, desigur, e irelevant.) Îi sugerez: „Poate că ar fi bine să le discutăm separat?". Pun două pachete de manuscrise pe birou şi împing unul spre el. El dă din cap. Se intitulează: *Pentru pace şi fericire* şi e scrisă de un tînăr muncitor. Cel puţin aşa îl descrie tovarăşul Butte. De fapt, are aproape patruzeci de ani, este un oficial al Partidului Comunist de douăzeci de ani încoace şi înainte a fost zidar. Scrisul e prost, povestea lipsită de viaţă, dar cel mai înspăimîntător la cartea asta este că e complet integrată în mitul curent. Dacă acel om de nădejde imaginar de pe Marte (sau, la o adică, un om din Rusia) ar citi această carte, ar avea impresia că (a) oraşele din Marea Britanie sînt pradă sărăciei crunte, şomajului şi violenţei, o mizerie dickensiană; şi (b) muncitorii britanici sînt toţi comunişti sau cel puţin recunosc Partidul Comunist ca lider natural al lor. Acest roman nu atinge realitatea în nici un punct. (Jack l-a descris drept: „vomă comunist-fantezistă".) Totuşi, e o recreare foarte precisă a miturilor autoamăgitoare ale Partidului Comunist în acest moment anume; iar eu le-am citit cam în cincizeci de forme şi travestiuri diferite în ultimul an. Îi spun:
— Ştii cît se poate de bine că e o carte foarte proastă.

Pe faţa lungă şi osoasă a tovarăşului Butte apare o expresie e încăpăţînare uscată. Îmi amintesc romanul scris de el însuşi, cu douăzeci de ani în urmă, care era atît de proaspăt şi bun, şi mă minunez că poate fi acelaşi om. Acum îmi spune:
— Nu e o capodoperă, n-am spus asta, dar e o carte bună, cred.

Asta e uvertura, ca să spun aşa, la ceea ce e de aşteptat să urmeze. Eu o să-1 contrazic şi el o să argumenteze. Sfîrşitul va fi acelaşi, pentru că decizia a fost deja luată. Cartea va fi publicată. Oamenilor din partid care au un oarecare discernămînt le va fi încă şi mai ruşine, din cauza înjosirii continue a valorilor partidului; *Daily Worker* îl va lăuda: „In ciuda defectelor lui, e un roman onest despre viaţa partidului"; criticii „burghezi" vor observa că e demn de dispreţ. De fapt, totul va fi ca de obicei. Dar dintr-odată nu mă mai interesează. Îi spun:

— Foarte bine, publică-1. Nu mai e nimic de spus.

Se lasă o tăcere uimită; iar tovarăşul Jack şi tovarăşul Butte chiar schimbă priviri. Tovarăşul Butte îşi lasă privirea în jos. E enervat. Îmi dau seama că rolul sau funcţia mea e să contest, să joc rolul criticului, astfel încît tovarăşul Butte să poată avea iluzia că s-a luptat cu o opoziţie competentă. De fapt, eu sînt ipostaza lui de tinereţe, stînd în faţa lui, pe care el trebuie să o înfrîngă. Mi-e ruşine că nu am înţeles pînă acum acest fapt foarte evident; şi chiar mă gîndesc - poate că celelalte cărţi n-ar fi fost publicate dacă aş fi refuzat să joc acest rol de critic captiv? După o vreme, Jack spune blînd:

— Dar, Anna, asta nu e de ajuns. Ne aşteptam să-1 critici, pentru edificarea tovarăşului Butte, aici de faţă.

Eu spun:

— Tu ştii că e prost. Tovarăşul Butte ştie că e prost...

Tovarăşul Butte şi-a ridicat ochii estompaţi, înconjuraţi de riduri şi mă priveşte fix.

— ... iar eu ştiu că e prost. Şi toţi ştim că va fi publicat.

John Butte spune:

— Poţi să-mi spui, te rog, tovarăşă Anna, în şase cuvinte, poate opt, dacă te poţi lipsi de atît de mult din preţiosul dumitale timp, de ce e proastă cartea asta?

— Din cîte văd eu, autorul şi-a extras amintirile lui din anii '30, intacte, şi le face să fie valabile pentru Marea Britanie în anul 1954, şi pe lîngă asta pare să creadă că clasa muncitoare britanică datorează un fel de supunere Partidului Comunist.

Ochii lui scînteiază de furie. Dintr-odată ridică pumnul şi izbeşte cu el în biroul lui Jack.

— Îl publicăm şi să-1 ia naiba! strigă el. Îl publicăm şi să-1 ia naiba! Aşa spun eu.

Asta este atît de bizar, încît rîd. Apoi îmi dau seama că era de aşteptat. La rîsul meu şi zîmbetul lui Jack, John Butte pare să se chircească de furie; se retrage în spatele a nenumărate baricade ale propriei lui fiinţe, într-o fortăreaţă interioară, din care priveşte fix, cu ochi furioşi.

— Pare să te amuze, Anna. Ai fi atît de amabilă să explici de ce?

Rîd şi privesc spre Jack, care dă din cap la mine: da, explică-i. Mă uit din nou la John Butte şi spun:

— Ceea ce ai spus rezumă tot ceea ce e greşit cu partidul. Este ca o cristalizare a putreziciunii intelectuale a partidului faptul că strigătul umanismului de secol XIX, curajul împotriva oricărei probabilităţi, adevărul împotriva minciunii, este folosit acum pentru a apăra publicarea unei cărţi mizerabile şi mincinoase de o companie comunistă care nu va risca nimic prin publicarea ei, nici măcar o bine-cunoscută integritate.

Sînt îngrozitor de furioasă. Apoi îmi aduc aminte că lucrez pentru această companie şi nu am căderea de a o critica; şi că Jack o conduce şi, de fapt, va trebui să publice această carte. Mă tem să nu-i fi făcut rău lui Jack; mă uit la el, se uită şi el la mine, în tăcere, apoi dă din cap, doar o dată, şi zîmbeşte. John Butte vede mişcarea din cap şi zîmbetul. Jack se întoarce să înfrunte furia lui John. John Butte e literalmente chircit de furie. Dar e o furie moralistă, el apără ceea ce e bun, drept şi adevărat. Mai tîrziu, cei doi aveau să discute despre ceea ce se întîmplase; Jack avea să fie de acord cu mine şi cartea tot avea să fie publicată.

— Iar cealaltă carte ? întreabă Butte.

Dar eu sînt plictisită şi mi-am pierdut răbdarea. Mă gîndesc că, la urma urmei, acesta este nivelul la care ar trebui judecat partidul, nivelul la care ia decizii concrete şi face ceea ce face;

nu la nivelul conversaţiilor pe care le am eu cu Jack şi care nu afectează partidul deloc. Dintr-odată mă hotărăsc că trebuie să plec din partid. Interesant e că mi-am ales acest moment şi nu altul.

— Prin urmare, spun eu pe un ton plăcut, ambele cărţi vor fi publicate, iar asta a fost o discuţie foarte interesantă.

— Da, mulţumesc, tovarăşă Anna, într-adevăr, spune John Butte.

Jack mă priveşte; cred că ştie că m-am hotărît. Dar aceşti bărbaţi au acum alte lucruri de discutat, care nu mă privesc pe mine, aşa că îmi iau rămas-bun de la John Butte şi mă duc în camera mea de alături. O împart cu secretara lui Jack, Rose. Nu ne simpatizăm şi ne salutăm rece. Mă aşez în faţa mormanului de reviste şi hîrtii de pe biroul meu.

Citesc reviste şi periodice publicate în engleză în ţările comuniste: Rusia, China, Germania de Est etc. e t c , şi dacă găsesc o poveste, articol sau roman „adecvat condiţiilor britanice", îi atrag atenţia lui Jack, şi prin urmare lui John Butte, asupra lui. Foarte puţine sînt „adecvate pentru condiţiile britanice" - din cînd în cînd, cîte un articol sau povestire scurtă. Şi totuşi, citesc tot acest material cu lăcomie, ca şi Jack, şi din acelaşi motiv: citim printre şi în spatele rîndurilor, să detectăm tendinţe şi evoluţii.

Dar - după cum am aflat recent - e ceva mai mult decît atît. Motivul fascinaţiei mele este altul. Mare parte a textelor sînt plate, îmblînzite, optimiste şi pe o notă neobişnuit de voioasă, chiar şi atunci cînd abordează războiul sau suferinţa. Totul provine din mit. Dar acest scris prost, mort şi banal este reversul medaliei. Mi-e ruşine de impulsul psihologic care a creat *Hotarele de război.* M-am hotărît să nu mai scriu niciodată, dar aceasta este emoţia care trebuie să-mi alimenteze scrisul.

De-a lungul ultimului an, în timp ce citeam aceste povestiri, aceste romane, în care poate apărea ocazional un paragraf, o propoziţie, o expresie de adevăr, am fost forţată să recunosc că străfulgerările artei adevărate provin, toate, din emoţia profundă, dintr-odată puternică, inconfundabil privată. Chiar şi în traducere, sînt evidente aceste străfulgerări de sentiment personal autentic. Şi citesc chestiile astea moarte rugîndu-mă ca, măcar o dată, să fie o povestire scurtă, un roman, chiar şi un articol scris în întregime dintr-un sentiment personal autentic.

Deci acesta este paradoxul: eu, Anna, resping propria mea artă „nesănătoasă"; dar resping şi arta „sănătoasă" atunci cînd o văd.

Ideea e că acest scris este în mod esenţial impersonal. Banalitatea lui este aceea a impersonalului. E ca şi cum ar fi opera anonimităţii secolului XX.

De cînd sînt în partid, „munca mea de partid" a constat mai ales din prelegeri de artă ţinute în faţa unor mici grupuri. Spun lucruri de genul acesta: „În timpul Evului Mediu, arta era comună, neindividuală; provenea din conştiinţa unui grup. Nu avea individualitatea intensă şi dureroasă a artei din epoca burgheză. într-o bună zi, vom lăsa în urmă egotismul intens al artei individuale. Ne vom întoarce la o artă care va exprima nu schismele din interiorul omului şi izolarea lui faţă de semenii săi, ci responsabilitatea faţă de semenii săi şi sentimentele sale frăţeşti. Arta occidentală...", ca să folosesc acest util clişeu, „devine tot mai mult un strigăt de durere al sufletelor aflate în suferinţă. Durerea devine realitatea noastră cea mai profundă...!" Spun lucruri de genul acesta. Cu vreo trei luni în urmă, în toiul unei conferinţe, am început să mă bîlbîi şi n-am mai putut să termin. Nu am mai ţinut nici o prelegere. Ştiu ce înseamnă acea bîlbîială.

Mi-am dat seama că am venit să lucrez cu Jack, fără să ştiu de ce, pentru că voiam ca preocupările mele private profunde despre artă, despre literatură (şi, prin urmare, despre viaţă), despre refuzul meu de a mai scrie să fie puse într-un loc foarte vizibil, unde să trebuiască să le văd în fiecare zi.

Am discutat despre asta cu Jack. El mă ascultă şi înţelege, (întotdeauna înţelege.) Şi spune: „Anna, comunismul nu are nici măcar patruzeci de ani. Pînă acum, mare parte din arta pe care

a produs-o e proastă. Dar ce te face să crezi că aceştia nu sînt primii paşi ai unui copil care învaţă să meargă? Iar peste un secol..." - „Sau peste cinci secole", îl întrerup, tachinîndu-l - „Peste un secol se va naşte noua artă. De ce nu ?" Iar eu spun: „Nu ştiu ce să cred. Dar încep să mă tem că am spus prostii. Îţi dai seama că toate disputele noastre sînt despre acelaşi lucru - conştiinţa individuală, sensibilitatea individuală?". Iar el mă tachinează, spunînd: „Şi conştiinţa individuală o să producă această artă plină de bucurie, comună şi neegoistă?". „De ce nu? Poate că şi conştiinţa individuală e un copil care învaţă să meargă ?" Iar el dă din cap; asta înseamnă: da, toate astea sînt foarte interesante, dar hai să ne apucăm iar de lucru.

Să citesc toată această masă de literatură moartă e doar o mică parte a muncii mele. Pentru că, fără să fi vrut cineva asta sau să se fi aşteptat la asta, munca mea a devenit ceva foarte diferit. Este „muncă socială" - o glumă pe care o face şi Jack, şi eu; şi Michael de asemenea: „Cum merge munca ta socială, Anna? Ai mai salvat ceva suflete în ultimul timp ?".

Înainte să încep „munca socială", mă duc la toaletă, mă machiez, mă spăl între picioare şi mă întreb dacă hotărîrea pe care tocmai am luat-o, de a pleca din partid, se datorează faptului că gîndesc mai limpede ca de obicei, din cauza hotărîrii ca astăzi să îmi notez totul ? în care caz, cine este această Anna care va citi ceea ce scriu ? Cine este acest alt eu de a cărui judecată mă tem; sau, cel puţin, a cărui privire e diferită de a mea atunci cînd nu gîndesc, nu notez şi nu sînt conştientă. Şi poate că mîine, cînd ochii acestei Anna vor fi asupra mea, mă voi hotărî să nu plec din partid? Un lucru e sigur, că o să-mi lipsească Jack - cu cine altcineva să discut, şi fără rezerve, toate aceste probleme? Cu Michael, desigur - dar el mă părăseşte. Şi, în plus, cu el discuţia e întotdeauna amară. Dar mai interesant e asta: Michael e fostul comunist, trădătorul, sufletul rătăcit; Jack este comunistul birocrat. Într-un fel, Jack este cel care i-a ucis pe tovarăşii lui Michael (dar şi eu la fel, pentru că sînt în partid). Jack este cel care îl etichetează pe Michael drept trădător. Şi Michael este cel care îl etichetează pe Jack drept criminal. Şi totuşi, aceşti doi bărbaţi (dacă se întîlnesc nu schimbă un cuvînt, din neîncredere) sînt cei doi bărbaţi cu care pot discuta şi care înţeleg tot ceea ce simt eu. Fac parte din aceeaşi experienţă. Stau în baie, parfumîndu-mă pe braţe, ca să acopăr mirosul stătut al scurgerii de sînge; şi dintr-odată îmi dau seama că ceea ce gîndesc despre Michael şi Jack este chiar coşmarul despre plutonul de execuţie şi prizonierii care fac schimb de locuri. Mă simt ameţită şi confuză. Mă duc la etaj, în biroul meu, şi dau la o parte teancurile mari de reviste: *Voks, Literatura sovietică, Popoare, treziţi-vă la libertate!, China renăscută* e t c , etc. (oglinda în care m-am uitat de mai mult de un an încoace) şi mă gîndesc că nu mai pot să citesc lucrurile astea. Pur şi simplu nu pot să le citesc. Sînt moarte pentru mine sau eu pentru ele. Să văd ce „muncă socială" e pentru astăzi. Şi, cînd ajung la acest moment, intră Jack, pentru că John Butte a plecat deja la sediul central, şi spune:

— Anna, vrei să mîncăm împreună sendvişurile mele şi să bem ceai?

Jack trăieşte din salariul oficial de la partid, care este de opt lire pe săptămînă; iar soţia lui cîştigă cam tot atît ca profesoară. Aşa că trebuie să facă economii; iar una dintre economii e să nu meargă la masă în oraş. Îi spun mulţumesc, merg în biroul lui şi vorbim. Nu despre cele două romane, pentru că nu mai e nimic de spus: vor fi publicate şi amîndurora ne e ruşine, fiecăruia în felul lui. Jack are un prieten care tocmai s-a întors din Uniunea Sovietică cu informaţii private despre antisemitismul de acolo. Şi zvonuri despre crime, torturi şi toate tipurile de intimidare. Iar Jack şi cu mine stăm şi verificăm fiecare informaţie: e adevărată ? Pare adevărată? Dacă e adevărat, atunci asta înseamnă că... Şi mă gîndesc, a suta oară, cît de ciudat e că omul ăsta face parte din birocraţia comunistă, şi totuşi nu ştie mai mult decît mine sau comuniştii de rînd ce să creadă. În cele din urmă decidem, nu pentru prima oară, că Stalin trebuie să fie nebun patologic. Bem ceai, mîncăm sendvişuri şi speculăm despre probabilitatea ca, dacă noi am fi trăit în Uniunea Sovietică în ultimii ani, să fi decis că e de datoria noastră să-l asasinăm. Jack spune că nu; Stalin face parte din experienţa lui, experienţa lui cea mai profundă, în asemenea măsură încît chiar dacă ar şti că e un nebun criminal, atunci cînd ar

sosi momentul să apese pe trăgaci nu ar putea s-o facă: ar întoarce revolverul spre el însuşi, în schimb. Iar eu spun că nici eu n-aş putea, deoarece „asasinatul politic e împotriva principiilor mele". Şi aşa mai departe; iar eu mă gîndesc cît de groaznică e discuţia asta, cît de necinstită, stînd în Londra sigură, confortabilă şi prosperă, fără ca vieţile şi libertatea să ne fie ameninţate de nici un pericol. Şi se întîmplă ceva de care îmi e tot mai frică - cuvintele îşi pierd semnificaţia. Aud cum vorbim, eu şi Jack - cuvintele par să iasă din interiorul meu, din cine ştie ce loc anonim -, dar nu au nici o semnificaţie. Continui să *văd,* în faţa ochilor mei, imagini ale lucrurilor despre care vorbim - scene de moarte, tortură, interogatoriu şi aşa mai departe; iar cuvintele pe care le folosim nu au nimic de-a face cu ceea ce văd eu. Sună ca o bolboroseală idioată, ca vorbele unui nebun. Dintr-odată, Jack spune:

— O să pleci din Partid, Anna ?

Eu spun:

— Da.

Jack dă din cap. Este un gest prietenesc, care nu judecă. Şi foarte singuratic. Dintr-odată, între noi există o prăpastie - nu de încredere, pentru că avem încredere unul în celălalt, ci de experienţă viitoare. El va rămîne, pentru că e aici de atît de mult timp, pentru că asta e viaţa lui, pentru că toţi prietenii lui sînt aici şi vor rămîne aici. Şi în curînd, atunci cînd ne vom întîlni, vom fi doi necunoscuţi. Mă gîndesc ce om bun este el, şi ceilalţi ca el; şi cum au fost ei trădaţi de istorie - iar cînd folosesc această expresie, ea nu e melodramatică, ci exactă. Iar dacă i-aş spune-o acum, ar da din cap simplu şi prietenos, cum face el. Şi ne-am uita unul la celălalt cu o înţelegere ironică - bine, dar pentru numele lui Dumnezeu etc. (precum cei doi bărbaţi care fac schimb de locuri în faţa plutonului de execuţie).

Îl privesc atentă: stă pe biroul lui, cu un sendviş pe jumătate mîncat, uscat şi fără gust, în mînă, arătînd, în ciuda a orice, ca un crai - ceea ce ar fi putut ales să devină. Tînăr, cu ochelari, palid, intelectual. Şi decent. Da, ăsta e cuvîntul, decent. Şi totuşi, în spatele lui, a unei părţi a lui, ca şi a unei părţi a mele, este istoria mizerabilă a sîngelui, crimei, mizeriei, trădării, minciunii. Spune:

— Anna, plîngi?

— Aş putea să plîng imediat.

El dă din cap şi spune:

— Trebuie să faci ceea ce simţi tu că trebuie să faci.

Apoi eu rîd, pentru că el a vorbit din punctul de vedere al educaţiei lui britanice, al conştiinţei decente şi nonconformiste. Ştie de ce rîd, dă din cap şi spune:

— Cu toţii sîntem produsul experienţei noastre. Eu am avut ghinionul să mă nasc ca fiinţă umană conştientă la începutul anilor '30.

Dintr-odată sînt insuportabil de nefericită şi spun:

— Jack, eu mă apuc iar de lucru.

Mă întorc în biroul meu, îmi las capul pe braţe şi mulţumesc Domnului că secretara aia stupidă s-a dus să mănînce de prînz. Mă gîndesc: Michael mă părăseşte, s-a terminat; şi chiar dacă el a plecat din partid cu ani în urmă, face parte din toată povestea asta. Iar eu plec din partid. E o etapă a vieţii mele care a luat sfîrşit. Şi după aceea? Aleg să ies afară, spre ceva nou, trebuie să fac asta. Năpîrlesc sau mă nasc din nou. Secretara, Rose, intră în birou, mă vede cu capul pe braţe şi mă întreabă dacă sînt bolnavă. Ii spun că nu am prea dormit şi că trăgeam un pui de somn. Şi încep „munca socială". O să-mi lipsească, după ce plec, mă trezesc gîndindu-mă, o să-mi lipsească iluzia că fac ceva util, şi mă întreb dacă într-adevăr cred că e o iluzie.

Cam cu un an şi jumătate în urmă, într-una din revistele partidului, a apărut un mic paragraf care spunea că o firmă, Boles and Hartley, a hotărît să publice romane, precum şi sociologie, istorie etc, care sînt ocupaţia lor principală. Şi dintr-odată biroul a fost inundat de manuscrise.

Obişnuiam să glumim că fiecare membru de Partid trebuie să fie romancier cu jumătate de normă, dar apoi a încetat să mai fie o glumă. Pentru că împreună cu fiecare manuscris - unele dintre ele în mod evident păstrate ani de zile în sertar, venea o scrisoare; iar aceste scrisori deveniseră treaba mea. Majoritatea romanelor sînt destul de proaste - fie scrise de banalul Anonim, fie obişnuita proastă calitate. Dar scrisorile proveneau dintr-un climat complet diferit. Îi spuneam lui Jack ce păcat că nu putem publica o selecţie de vreo cincizeci de scrisori, în volum. La care el răspundea: „Dar, draga mea Anna, asta ar fi o acţiune împotriva partidului, ceea ce *sugerezi* tu!".

O scrisoare tipică: „Dragă tovarăşe Preston: Nu ştiu ce credeţi despre ce v-am trimis. L-am scris cam acum patru ani. L-am trimis la o serie de edituri aşa-zis „prestigioase" — e clară treaba! Cînd am văzut că Boles and Hartley s-a hotărît să încurajeze şi creativitatea, pe lîngă obişnuitele tratate filosofice, m-am simţit îndemnat să îmi încerc norocul din nou. Poate că această hotărîre este semnul îndelung aşteptat al unei noi atitudini a partidului faţă de creaţia autentică? Orişicum ar fi, aştept decizia voastră cu nerăbdare – se înţelege de la sine! Cu salutări tovărăşeşti. P.S. Mi-e foarte greu să îmi fac timp pentru scris. Sînt secretarul filialei locale a partidului (care în ultimii zece ani a scăzut de la cincizeci şi şase la cincisprezece membri - şi cei mai mulţi dintre cei cincisprezece sînt membri inactivi). Activez în sindicatul din domeniul meu. Sînt şi secretarul unei asociaţii muzicale din localitate - îmi pare rău, dar eu consider că astfel de manifestări ale culturii locale nu trebuie dispreţuite, deşi ştiu ceea ce ar spune sediul central despre *asta!* Am soţie şi trei copii. Aşa că, pentru a scrie acest roman (dacă merită acest nume!) mă trezeam în fiecare dimineaţă la ora patru şi scriam timp de trei ore, înainte să se trezească jumătatea mea şi copiii. Apoi plecam la birou, unde mă aştepta încă o zi de trudă pentru şefi, în cazul acesta Beckly Cement Co. Ltd. N-aţi auzit niciodată de ei? Ei bine, credeţi-mă pe mine, dacă aş putea scrie un roman despre ei şi activităţile lor, aş fi dat în judecată pentru calomnie. E clară treaba?".

Şi alta: „Dragă tovarăşe... Cu multă teamă şi incertitudine vă trimit poveştile mele. Aştept din partea voastră o judecată corectă şi dreaptă - mi-au fost returnate de mult prea multe ori de aşa-zisele noastre reviste culturale. Mă bucur să văd că partidul a găsit în sfîrşit de cuviinţă să încurajeze talentele din sînul lui, în loc să ţină discursuri despre cultură la fiecare conferinţă şi să nu facă niciodată ceva practic în privinţa asta. Toate aceste tomuri despre materialismul dialectic şi despre istoria revoltelor ţărăneşti sînt foarte bune, dar ce spuneţi de ceva cu adevărat autentic? Am multă experienţă în privinţa scrisului. Am început în război (Al Doilea Mondial), cînd am scris pentru revista batalionului nostru. De atunci am scris încontinuu, atunci cînd am avut timp. Dar iată care e problema. Faptul că am o soţie şi doi copii (iar soţia mea e complet de acord cu înţelepţii din King Street că e mai bine ca un tovarăş să se ocupe cu distribuirea de broşuri decît *să piardă timpul mîzgălind)* înseamnă o luptă permanentă nu doar cu ea, dar şi cu oficialii locali ai partidului, care nu privesc cu ochi buni atunci cînd eu spun că vreau să-mi iau liber ca să scriu. Cu salutări tovărăşeşti".

„Dragă tovarăşe: Cum să încep această scrisoare este cea mai mare dificultate a mea, şi totuşi, dacă sînt reticentă şi ezit în faţa acestui efort, atunci nu voi afla niciodată dacă veţi avea bunătatea să mă ajutaţi sau veţi arunca scrisoarea mea la coş. Mai întîi vă scriu ca mamă. Ca alte mii de femei, căminul meu a fost distrus în ultimele faze ale războiului, iar eu a trebuit să asigur existenţa ambilor mei copii, deşi aceasta era exact perioada în care terminasem o cronică (nu un roman) a copilăriei mele, despre care a avut cuvinte de laudă lectorul uneia dintre cele mai bune edituri ale noastre (capitalistă, mă tem, şi despre care trebuie să presupunem că avea anumite prejudecăţi - nu am făcut nici un secret din credinţa mea politică!). Dar cu doi copii în grijă, trebuia să renunţ la orice speranţă de a mă exprima în scris. Am fost suficient de norocoasă şi am găsit un post de femeie în casă la un văduv cu trei copii, şi astfel au trecut voios cinci ani, apoi el s-a recăsătorit (nu foarte înţelept, dar asta este altă poveste) iar eu nu mai eram necesară în gospodăria lui, astfel că eu şi cu copiii mei a

trebuit să plecăm. Apoi mi-am găsit o slujbă de secretară la un stomatolog şi, cu 10 lire pe săptămînă, trebuia să îi hrănesc pe copii şi pe mine şi să păstrez o aparenţă exterioară de respectabilitate. Acum cei doi băieţi ai mei lucrează amîndoi şi, dintr-odată, sînt stăpînă pe timpul meu. Am patruzeci şi cinci de ani, dar mă revolt împotriva ideii că viaţa mea s-a terminat. Prietenii şi/sau tovarăşii îmi spun că e datoria mea de a-mi petrece timpul liber pe care îl am în partid - căruia eu i-am rămas credincioasă în gîndurile mele, chiar dacă nu aveam timp ca să mă fac utilă. Dar - îndrăznesc oare să mărturisesc asta ? - gîndurile mele despre partid sînt confuze şi adesea negative. Nu pot reconcilia credinţa mea de la început în viitorul glorios al omenirii cu ceea ce citim (chiar dacă, desigur, în presa capitalistă - deşi pare să fie un caz de nu iese fum fără foc ?) şi cred că mi-aş servi mai bine eul meu adevărat prin scris. Dar iată că timpul a trecut cu treburi domestice şi problema cîştigării existenţei, iar eu am pierdut contactul cu lucrurile frumoase ale vieţii. Vă rog să-mi recomandaţi ce să citesc, cum să mă cultiv şi cum aş putea să recuperez timpul pierdut. Cu salutări frăţeşti. P.S. Amîndoi fiii mei au făcut liceul şi amîndoi mă depăşesc cu mult, mă tem, în cunoaştere. Asta mi-a dat un sentiment de inferioritate care este greu de combătut. Aş aprecia amabilul vostru sfat şi ajutor mai mult decît pot exprima."

Timp de un an am răspuns la aceste scrisori, întîlnindu-mă cu autorii lor şi oferind sfaturi practice. De exemplu, i-am rugat pe cei care trebuiau să se lupte cu oficialii de partid locali ca să aibă timp de scris să vină la Londra. Apoi eu şi cu Jack i-am scos la masă sau la ceai şi le-am spus (Jack e esenţial pentru asta, pentru că el e în ierarhia partidului) să se lupte cu aceşti oficiali, să insiste că e dreptul lor să vrea timp pentru ei înşişi. Săptămîna trecută am ajutat o femeie să ajungă la Biroul de Asistenţă Legală, astfel încît să fie consiliată în privinţa divorţului de soţul ei.

În timp ce mă ocup de aceste scrisori sau de autorii lor, Rose Lattimer lucrează vizavi de mine, ţeapănă de ostilitate. Este membrul tipic de partid al acestor vremuri: clasă mijlocie inferioară ca origine, iar cuvîntul „muncitor" o face să-i dea lacrimile, la propriu. Cînd ţine discursuri şi foloseşte expresiile : Muncitorul Britanic sau Clasa Muncitoare, vocea ei devine catifelată, plină de adoraţie. Cînd se duce în provincie să organizeze întîlniri sau să ţină discursuri, se întoarce exaltată: „Ce oameni minunaţi", spune ea, „ce oameni minunaţi, extraordinari. Sînt *adevăraţi".* Acum o săptămîna am primit o scrisoare de la soţia unui oficial al unui sindicat la care Rose îşi petrecuse un weekend cu un an în urmă, întorcîndu-se cu obişnuitul imn despre oamenii minunaţi şi adevăraţi. Soţia acestuia se plîngea că e la capătul puterilor: soţul ei îşi petrecea tot timpul fie cu oficialii sindicatului frate, fie la crîşmă, iar ea nu primea nici un ajutor din partea lui cu cei patru copii. Postscriptumul iluminator obişnuit adăuga că nu mai aveau „nici un fel de viaţă amoroasă" de opt ani. I-am dat această scrisoare lui Rose, fără nici un comentariu, iar ea a citit-o şi a spus repede, defensivă şi furioasă:

— Nu am văzut nimic din toate acestea atunci cînd am fost *eu* acolo. El e sarea pămîntului. Toţi aceşti oameni sunt sarea pămîntului.

Apoi mi-a înmînat scrisoarea, cu un zîmbet fals :

— Presupun că o s-o încurajezi să-şi plîngă de milă.

Îmi dau seama ce uşurare ar fi să scap de compania lui Rose. Nu mi se întîmplă des să îmi displacă cineva (sau cel puţin nu pentru mai mult de cîteva clipe), dar ea îmi displace profund şi tot timpul. Şi îmi displace aspectul ei fizic. Are un gît lung, subţire şi strîmb, cu coşuri şi urme de murdărie pe el. Iar deasupra acestui gît neplăcut, un cap îngust, strălucitor şi drăguţ, ca al unei păsări. Îşi cicăleşte soţul, şi el oficial al partidului, un bărbat plăcut şi nu foarte inteligent; şi are doi copii, pe care i-a crescut în cel mai conformist stil de clasă mijlocie, temîndu-se în legătură cu manierele şi viitorul lor. Odată a fost o fată drăguţă - mi s-a spus că în anii '30 era „una dintre fetele strălucitoare" din partid. Bineînţeles că mă sperie: mă sperie în modul în care o face şi John Butte - ce mă va opri să nu ajung ca ea?

În timp ce mă uit la Rose, hipnotizată de gîtul ăla murdar al ei, îmi amintesc că astăzi am un motiv special să mă preocupe propria mea curăţenie, aşa că fac încă o vizită la toaletă. Cînd mă întorc la biroul meu a venit poşta de după-amiază; încă două manuscrise şi încă două scrisori, împreună cu ele. Una dintre scrisori este de la un pensionar bătrîn, un bărbat de şaptezeci şi cinci de ani, care trăieşte singur şi îşi leagă speranţele de credinţa că publicarea acestei cărţi (arată destul de rău) „îi va îndulci bătrîneţile". Mă hotărăsc să mă duc să-l vizitez, apoi îmi amintesc că o să renunţ la slujba asta. Oare o să facă cineva munca asta, dacă eu n-o s-o mai fac? Probabil că nu. Ei bine, are atît de multă importanţă? În acest an de „muncă socială", nu-mi pot imagina că scrisorile pe care le-am scris, vizitele pe care le-am făcut, sfaturile pe care le-am dat şi chiar ajutorul practic au avut atît de multă importanţă. Poate că ceva mai puţină frustrare, ceva mai puţină nefericire - dar ăsta e un mod periculos de a gîndi, unul care îmi este prea natural şi de care mă tem.

Mă duc la Jack, care stă singur, în cămaşă şi cu picioarele pe birou, fumînd pipă. Faţa lui palidă şi inteligentă e concentrată şi încruntată, iar el pare, mai mult decît oricînd, un conferenţiar universitar relaxat. Ştiu că se gîndeşte la opera lui privată. Specialitatea lui e istoria Partidului Comunist din Uniunea Sovietică. A scris vreo cinci sute de mii de cuvinte pe acest subiect. Dar ele nu pot fi tipărite acum, fiindcă Jack a scris adevărul despre rolul oamenilor ca Troţki şi alţii asemănători. Adună manuscrise, note, înregistrări de conversaţii. Îl tachinez, spunînd:

— Peste două secole adevărul va putea fi spus.

El zîmbeşte calm şi spune:

— Sau două decenii... sau cinci.

Nu îl preocupă deloc faptul că toată această muncă detaliată nu va primi nici un fel de recunoaştere practică timp de ani de zile, poate nici măcar în timpul vieţii lui. Odată a spus: „N-aş fi deloc surprins dacă cineva suficient de norocos să fie în afara partidului ar publica toate lucrurile astea mai întîi. Dar, pe de altă parte, cineva din afara partidului nu ar avea accesul pe care îl am eu la anumiţi oameni şi anumite documente. Aşa că e cu două tăişuri".

Îi spun:

— Jack, după ce plec eu, o să fie cineva care să facă ceva cu toţi oamenii ăştia cu probleme?

El spune:

— Păi, nu-mi pot permite să plătesc pe cineva s-o facă. Nu sînt prea mulţi tovarăşi care să-şi permită să trăiască din drepturi de autor, ca tine.

Apoi se înmoaie şi spune:

— Să văd ce pot să fac cu cazurile cele mai rele.

— E un pensionar bătrîn, spun eu.

Mă aşez şi discutăm despre ce s-ar putea face. Apoi el spune:

— Înţeleg că n-o să-mi dai un preaviz de o lună? Întotdeauna am crezut că o să faci asta - că o să te decizi să pleci si o să ieşi imediat pe uşă.

— Păi, dacă nu fac asta, probabil că n-aş mai reuşi să plec deloc.

El dă din cap.

— O să-ţi iei altă slujbă ?

— Nu ştiu, vreau să mă gîndesc.

— O să te izolezi, cumva, o vreme ?

— Ideea e că mi se pare că mintea mea e un ghem de atitudini total contradictorii despre orice.

— Mintea oricui e un ghem de atitudini contradictorii. Ce importanţă are?

— Are importanţă pentru noi, nu-i aşa?

(In sensul că are importanţă pentru comunişti.)

— Dar, Anna, te-ai gîndit vreodată că de-a lungul istoriei...

— Ah, Jack, hai să nu vorbim despre istorie, despre cele cinci secole, e doar o formă de eschivare.
— Nu, nu înseamnă eschivare. Pentru că de-a lungul istoriei au existat poate cinci, zece sau cincizeci de oameni a căror conştiinţă s-a ridicat cu adevărat la înălţimea timpului lor. Iar dacă, întîmplător, conştiinţa noastră nu se potriveşte timpului nostru, ce e aşa de groaznic în asta? Copiii noştri...
— Sau stră-stră-stră-strănepoţii noştri, spun eu cu o voce irascibilă.
— Foarte bine - stră-stră-stră-strănepoţii noştri vor privi în urmă şi le va fi perfect clar că modul în care vedeam noi lumea, modul în care vedem noi lumea acum este incorect. Dar şi viziunea lor va aparţine timpului lor. Nu contează.
— Dar, Jack, astea sînt aşa nişte prostii...

Îmi aud vocea ascuţită şi mă opresc. Îmi dau seama că ciclul mi-a venit de hac; în fiecare lună există un moment cînd se întîmplă asta şi atunci devin iritată, pentru că mă simt neajutorată şi lipsită de control. De asemenea sînt iritată din cauză că acest bărbat a petrecut ani la universitate studiind filosofia; iar eu nu-i pot spune: Ştiu că nu ai dreptate pentru că aşa simt. (Şi, în plus, în ceea ce spune el e ceva periculos de atrăgător, iar eu ştiu că parte a iritării vine din lupta împotriva acestei atracţii.) Jack ignoră vocea mea ascuţită şi spune blînd:
— Cu toate acestea, aş vrea să te gîndeşti la asta, Anna - e ceva foarte arogant în a insista asupra dreptului de a avea dreptate.

(Cuvîntul arogant mă izbeşte; pentru că eu însămi m-am condamnat adesea că sînt arogantă.)

Spun, destul de încet:
— Dar mă gîndesc încontinuu.
— Nu, lasă-mă să încerc altfel: în ultimul deceniu sau ultimele două decenii, realizările ştiinţifice au fost revoluţionare, în orice fel de domeniu. Probabil că nu există un singur om de ştiinţă în lume care să înţeleagă implicaţiile tuturor realizărilor ştiinţifice sau cel puţin o parte a lor. Probabil că există în Massachusetts un om de ştiinţă care înţelege un lucru, altul în Cambridge care înţelege alt lucru şi altul în Uniunea Sovietică înţelegînd un al treilea - şi aşa mai departe. Dar eu mă îndoiesc chiar şi de asta. Mă îndoiesc că există cineva în viaţă care să înţeleagă cu adevărat, imaginativ, toate implicaţiile, să spunem, ale utilizării energiei atomice în industrie...

Simt că se abate îngrozitor de la subiect; eu îmi menţin cu încăpăţînare ideea:
— Tot ce vrei tu să spui e că trebuie să acceptăm că sîntem scindaţi.
— Scindaţi, spune el.
— Da.
— Fără îndoială, voiam să spun că tu nu eşti om de ştiinţă, nu ai imaginaţie ştiinţifică.

Eu spun:
— Tu eşti umanist, aşa a fost educaţia ta, şi dintr-odată ridici mîinile în sus şi spui că nu putem judeca nimic pentru că tu nu ai fost pregătit în fizică şi matematică ?

Jack pare stînjenit; atît de rar pare astfel, că mă face să mă simt şi eu stînjenită. Totuşi, îmi continui ideea:
— Alienare. Scindare. Ca să spunem aşa, asta e partea morală a mesajului comunist. Şi dintr-odată tu dai din umeri şi spui că, din cauză că baza mecanică a vieţii noastre se complică, ar trebui nici măcar să nu încercăm să înţelegem lucrurile ca întreg?

Văd că, acum faţa lui şi-a luat o expresie încăpăţînată şi închisă care îmi aminteşte de cea a lui John Butte. Şi pare furios. Spune:
— Nu că sîntem scindaţi, problema nu e să înţelegem cu ajutorul imaginaţiei tot ceea ce se întîmplă. Sau să încercăm asta. E vorba de a-ţi face treaba cît mai bine posibil şi de-a fi un om bun.

Simt că trădează ceea ce se presupune că ar trebui să susţină. Spun:

— Asta e trădare.
— Faţă de ce ?
— Faţă de umanism.
El se gîndeşte şi spune:
— Ideea de umanism se va schimba, ca tot restul.
Eu spun:
— Atunci va deveni altceva. Dar umanismul reprezintă întreaga persoană, întregul individ care se străduie să devină pe cît de conştient şi responsabil posibil faţă de tot ce e în univers. Iar tu stai aici, foarte calm, şi ca om de ştiinţă îmi spui că, din cauza complexităţii realizărilor ştiinţifice, fiinţa umană nu se poate aştepta să fie întreagă, trebuie să fie întotdeauna fragmentată.

El stă pe gînduri. Şi dintr-odată mă gîndesc că are o privire nedezvoltată, incompletă; şi mă întreb dacă această reacţie se datorează faptului că am decis să plec din Partid şi deja proiectez asupra lui emoţii; sau chiar e cu adevărat altfel decît l-am văzut eu în tot acest timp. Dar nu mă pot abţine să nu îmi spun în sinea mea că faţa lui e cea a unui băiat îmbătrînit; şi îmi amintesc că e căsătorit cu o femeie care pare suficient de bătrînă ca să-i fie mamă şi că e foarte clar că e o căsătorie bazată pe afecţiune.

Insist:
— Atunci cînd spui că a nu mai fi scindat va fi doar o problemă de a-ţi face treaba bine etc. - ei bine, ai putea spune asta şi despre Rose, de alături?
— Da, aş putea, şi chiar o spun.

Nu-mi vine să cred că vorbeşte serios şi chiar mă uit să descopăr licărul de umor care ar trebui să însoţească aceste cuvinte. Apoi îmi dau seama că vorbeşte serios; şi mă întreb din nou de ce doar acum, după ce am spus că plec din partid, încep să apară aceste discordanţe între noi.

Dintr-odată, Jack îşi scoate pipa din gură şi spune:
— Anna, cred că sufletul tău e în pericol.
— Asta e mai mult decît probabil. Dar e chiar atît de groaznic ?
— Eşti într-o poziţie foarte periculoasă. Cîştigi suficienţi bani cît să nu trebuiască să lucrezi, datorită recompenselor arbitrare ale sistemului nostru editorial...
— Nu am pretins niciodată că asta se datora vreunui merit special al meu.
(Observ că vocea mea a devenit iar ascuţită şi adaug un zîmbet.)
— Nu, nu ai pretins. Dar e posibil ca acea carte mică şi drăguţă a ta să continue să-ţi aducă suficienţi bani ca să nu lucrezi o vreme. Iar fiica ta e la şcoală şi nu-ţi dă prea mari bătăi de cap. Astfel că nu e nimic care să te împiedice să stai undeva, într-o cameră, şi să nu faci mai nimic, în afară de a medita la orice.

Rîd. (Rîsul meu pare iritat.)
— De ce rîzi ?
— Aveam o profesoară, în timpul furtunoasei mele adolescenţe, care îmi spunea: „Nu medita, Anna. Nu mai medita, du-te şi fă ceva".
— Poate avea dreptate.
— Chestia e că eu nu cred că avea. Şi cred că nici tu nu ai.
— Ei bine, Anna, nu mai e nimic de spus.
— Şi nu cred nici pentru o clipă că *tu* crezi că ai dreptate.

La asta Jack se înroşeşte uşor şi îmi aruncă o privire rapidă şi ostilă. Simt pe faţă căutătura lui ostilă. Mă uimeşte că între noi a apărut brusc antagonismul ăsta; mai ales cînd a venit momentul să ne despărţim. Pentru că într-un moment de antagonism nu e chiar atît de dureros să te desparţi pe cît mă aşteptam. Amîndoi avem ochii înlăcrimaţi, ne sărutăm pe obraz şi ne îmbrăţişăm cu putere; dar nu există nici o îndoială că ultima dispută a schimbat sentimentele

noastre faţă de celălalt. Mă duc rapid la mine în birou, îmi iau haina şi geanta şi cobor scările, recunoscătoare că Rose nu e prin preajmă, aşa că nu trebuie să dau nici o explicaţie.

Plouă iar, o burniţă uşoară şi monotonă. Clădirile sunt mari, întunecate şi umede, cu un halou de lumină reflectată, iar autobuzele sînt purpurii şi însufleţite. E prea tîrziu să mai ajung la şcoală pentru Janet, chiar dacă iau un taxi. Aşa că mă sui într-un autobuz şi mă aşez în mijlocul oamenilor uzi, mirosind a stătut. Îmi doresc mai mult decît orice să fac o baie, rapid. Coapsele mele se freacă una de alta, lipicioase, şi sînt umedă la subsuori. În autobuz mă prăbuşesc în gol; dar mă hotărăsc să nu mă gîndesc la asta; trebuie să fiu proaspătă pentru Janet. Şi în modul acesta o las în urmă pe Anna cea care se duce la birou, se contrazice la nesfîrşit cu Jack, citeşte scrisorile acelea triste şi frustrate şi nu-i place de Rose. Cînd ajung acasă nu e nimeni, aşa că o sun pe mama prietenei lui Janet. Janet o să ajungă acasă la şapte; are de terminat un joc. Apoi dau drumul la apă, umplu baia cu aburi şi fac baie cu încîntare, încet. După aceea mă uit la rochia alb cu negru şi văd că gulerul e uşor murdar, aşa că nu o pot purta. Mă irită că am irosit rochia asta la birou. Mă îmbrac iar; de data aceasta îmi iau pantalonii mei veseli, cu dungi, şi haina de catifea neagră; dar parcă-1 aud pe Michael spunînd: De ce arăţi atît de băieţoasă în seara asta, Anna ? - aşa că am grijă să îmi pieptăn părul în aşa fel încît să nu arate deloc băieţos. Deja am dat drumul la toate focurile, încep să fac două mese: una pentru Janet, alta pentru Michael şi mine. Pe moment, a făcut o pasiune pentru spanac la cuptor cu ouă. Iar pentru merele coapte am uitat să cumpăr zahăr brun. Mă reped la băcănie, exact în timp ce încuie uşile. Mă lasă să intru, binedispuşi, iar eu mă trezesc jucînd jocul care le place lor: cei trei vînzători bărbaţi, în halatele lor albe, glumesc cu mine, îmi fac pe plac şi îmi spun „scumpo" şi „răţuşcă". Sînt draga de Anna, o fetiţă dragă. Mă întorc repede acasă, acum Molly a ajuns, iar Tommy e cu ea. Se ceartă cu voce tare, aşa că eu mă prefac că nu aud şi urc la etaj. Acolo e Janet. E animată, dar ruptă de mine; a fost în lumea copiilor la şcoală, şi apoi în lumea copiilor cu mica ei prietenă şi nu vrea să iasă din ea. Spune:

— Pot să mănînc de seară în pat ?

Iar eu spun, de dragul formei:

— Ah, ce leneşă eşti!

Iar ea spune:

— Da, dar nu-mi pasă.

Se duce, fără să-i spun, la baie şi îşi dă drumul la apă. O aud pe ea şi pe Molly cum rîd şi vorbesc de la un etaj la altul. Cînd e cu copiii, Molly devine copil fără nici un efort. Spune o poveste absurdă despre nişte animale care au preluat un teatru şi l-au administrat şi nimeni nu a observat că nu sunt oameni. Povestea asta mă captivează, aşa că mă duc pe palier să ascult; pe palierul de dedesubt e Tommy, care ascultă şi el, dar cu o expresie urîtă, prost dispusă pe faţă - mama lui nu îl irită niciodată mai tare decît atunci cînd e cu Janet sau alt copil. Janet rîde şi stropeşte cu apă în toată baia, aud zgomotul apei care împroaşcă podeaua. Sînt iritată, la rîndul meu, pentru că acum va trebui să şterg toată apa asta. Janet iese, în halatul ei alb şi în pijamalele albe, deja somnoroasă. Mă duc jos şi şterg oceanele de apă din baie. Cînd mă întorc, .Janet e în pat, înconjurată de revistele ei de benzi de desenate. Aduc tava cu spanac copt cu ouă şi mere coapte cu un boţ de frişca sfărîmicioasă. Janet îmi zice să-i spun o poveste.

— A fost odată o fetiţă pe care o chema Janet, încep eu.

Janet zîmbeşte de plăcere. Îi spun cum această fetiţă s-a dus la şcoală într-o zi ploioasă, şi-a făcut lecţiile, s-a jucat cu ceilalţi copii, s-a certat cu prietena ei...

— Nu, mami, nu m-am certat, asta a fost ieri. O *iubesc* pe Marie pentru totdeauna.

Aşa că schimb povestea astfel încît Janet s-o iubească pe Marie pentru totdeauna. Janet mănîncă, visătoare, ducînd ritmic lingura la gură şi ascultînd în timp ce eu îi recreez ziua, îi

dau formă. O privesc, o văd pe Anna cum o priveşte pe Janet. Alături plînge bebeluşul. Din nou începe senzaţia de continuitate, de intimitate voioasă, iar eu termin povestea:
— Şi apoi Janet a mîncat o cină foarte bună cu spanac şi ouă şi mere cu frişca, iar bebeluşul de alături a plîns puţin, apoi s-a oprit din plîns şi a adormit, iar Janet s-a spălat pe dinţi şi a adormit.

Iau tava şi Janet spune:
— Trebuie să mă spăl pe dinţi ?
— Bineînţeles, aşa e povestea.

Îşi trece picioarele peste marginea patului, le bagă în papuci, se duce ca o somnambulă la chiuvetă, se spală pe dinţi şi se întoarce. Sting focul din camera ei şi trag perdelele. Janet stă în pat înainte să se culce, ca un adult: pe spate, cu mîinile la ceafă, privind fix la perdelele care se mişcă încet. Plouă iar, tare. Aud uşa de la intrare închizîndu-se: Molly s-a dus la teatrul ei. Janet aude şi spune:
— Cînd o să cresc mare o să fiu actriţă.

Ieri voia să fie profesoară. Spune, somnoroasă:
— Cîntă-mi.

Închide ochii şi murmură.
— In seara asta sînt un bebeluş. Sînt un bebeluş.

Aşa că îi cînt iar şi iar, în timp ce ea e atentă la schimbările cunoscute pe care o să le folosesc, pentru că am modificat cuvintele în toate felurile:
— Nani, nani, puişor, în patul tău căldişor, cu vise noi şi frumoase în al tău căpşor, visează, visează, în noaptea întunecoasă, şi trezeşte-te la căldură şi siguranţă în dimineaţa luminoasă.

Adesea, atunci cînd lui Janet i se pare că acele cuvinte alese de mine nu se potrivesc cu dispoziţia ei, mă opreşte şi îmi cere altă variantă; dar în seara asta am ghicit corect şi îi cînt iar şi iar, pînă adoarme. Pare lipsită de apărare şi minusculă atunci cînd doarme, iar eu trebuie să îmi stăpînesc un impuls puternic de a o proteja, de a o izola de orice rău posibil. În seara asta impulsul e mai puternic ca de obicei; dar ştiu că asta e din cauză că sînt la ciclu şi trebuie să mă agăţ eu însămi de cineva. Ies din cameră, închizînd uşa încet.

Iar acum mă apuc să gătesc pentru Michael. Desfac viţelul pe care mi-am amintit să îl bat dimineaţă şi dau bucăţile prin gălbenuş şi pesmet. Am copt ieri pesmet, care încă miroase proaspăt şi uscat, în ciuda umezelii din aer. Tai ciuperci în smîntînă. Am un vas plin de gelatină în congelator, pe care o dezgheţ şi o condimentez. Scobesc merele care au rămas de cînd am gătit pentru Janet de sub coaja lor încă crocantă şi caldă, scot miezul şi îl amestec cu cremă fină de vanilie şi o bat pînă se îngroaşă; îndes amestecul înapoi în cojile de măr şi le pun să se rumenească în cuptor. Toată bucătăria e plină de mirosuri plăcute de gătit; şi dintr-odată sînt fericită, atît de fericită încît simt căldura fericirii în tot corpul. Apoi simt o senzaţie rece în stomac şi mă gîndesc: a fi fericit e o minciună, e o obişnuinţă a fericirii din momente precum acestea din timpul ultimilor patru ani. Iar fericirea dispare şi eu sunt atît de obosită încît mă apucă disperarea. Iar odată cu oboseala vine şi vinovăţia. Cunosc toate formele şi variantele acestei vinovăţii atît de bine, încît chiar mă plictisesc. Dar, cu toate acestea, trebuie să mă lupt cu ele. Poate că nu petrec suficient timp cu Janet - o, ce prostie, nu ar fi atît de fericită şi blîndă dacă nu m-aş descurca cum trebuie. Sînt prea egoistă, Jack are dreptate, ar trebui pur şi simplu să mă ocup de o anumită muncă şi să nu-mi mai bat capul cu conştiinţa mea - prostii, nu cred asta. N-ar trebui să-mi displacă atît de mult Rose - ei bine, doar un sfînt ar putea, e o femeie îngrozitoare. Trăiesc din bani nemunciţi, din cauză că norocul a făcut din cartea mea un bestseller, iar alţi oameni cu mai mult talent trebuie să asude şi să sufere - prostii, nu e vina mea. Lupta cu diversele forme ale insatisfacţiei mele mă oboseşte; dar ştiu că asta nu e o luptă personală. Cînd vorbesc despre lucrurile acestea cu alte femei, ele îmi spun că trebuie să se lupte cu tot felul de vinovăţii despre care îşi dau seama că sînt iraţionale,

de regulă legate de muncă sau de faptul că vor timp pentru ele însele; iar vinovăţia este o obişnuinţă din trecut a nervilor, aşa cum fericirea mea de acum cîteva clipe era o obişnuinţă a nervilor dintr-o situaţie care a luat sfîrşit. Pun o sticlă de vin să se încălzească şi mă duc în camera mea, unde îmi fac plăcere tavanul scund şi alb, pereţii difuzi, întunecoşi şi strălucirea roşie a focului. Mă aşez în fotoliul cel mare, iar acum sînt atît de deprimată încît trebuie să mă lupt cu lacrimile. Mă gîndesc, încerc să mă îmbărbătez: gătitul pentru Michael şi aşteptarea lui - ce înseamnă asta? Deja are altă femeie, la care ţine mult mai mult decît la mine. Ştiu asta. O să vină diseară din obişnuinţă sau amabilitate. Apoi mă lupt din nou cu această depresie, făcîndu-mă să revin la dispoziţia încrezătoare (ca şi cum aş intra în altă încăpere din mine) şi să spun: o să vină imediat şi o să mîncăm împreună, o să bem vinul, apoi o să fumăm şi el o să mă ia în braţe. Eu o să-i spun că mi-a venit ciclul şi, ca de obicei, el o să rîdă şi o să spună: draga mea Anna, nu-ţi arunca sentimentele de vinovăţie asupra mea. Atunci cînd sînt la ciclu mă bazez pe faptul că Michael va face dragoste cu mine, noaptea; asta elimină resentimentul împotriva acelei răni a trupului meu pe care nu am ales s-o am. Apoi vom dormi împreună, toată noaptea. îmi dau seama că se face tîrziu. Molly se întoarce de la teatru. Spune:

— Michael nu vine ?

Iar eu spun:

— Ba da.

Dar văd pe faţa ei că ea nu crede că o să vină. Mă întreabă cum a fost azi, iar eu îi spun că m-am hotărît să plec din partid. Ea dă din cap şi spune că a observat că, de unde înainte era în şase comisii diferite şi era tot timpul ocupată cu munca de partid, acum e într-o singură comisie şi nu-i vine să facă munca de partid.

— Deci e acelaşi lucru, presupun, spune ea.

Dar ceea ce o îngrijorează în seara asta e Tommy. Nu-i place noua lui prietenă. (Nici mie.) Spune:

— Tocmai mi-am dat seama că prietenele lui sînt toate de acelaşi tip - tipul menit să *nu* mă placă pe mine. De fiecare dată cînd sînt aici, pur şi simplu emană tot timpul dezaprobare faţă de mine; şi în loc să aibă grijă să nu ne întîlnim, Tommy ne împinge pur şi simplu una spre cealaltă. Cu alte cuvinte, se foloseşte de prietenele lui ca de un fel de alter ego, ca să spună despre mine ceea ce gîndeşte, dar nu spune cu voce tare. Ţi se pare prea exagerat?

Ei bine, nu, mi se pare că are dreptate, dar îi spun că da. Sînt plină de tact faţă de Tommy, aşa cum şi ea a fost faţă de faptul că Michael mă părăseşte - ne protejăm una pe cealaltă. Apoi spune din nou ceva despre faptul că îi pare rău că Tommy a fost un obiector de conştiinţă, pentru că cei doi ani petrecuţi în mină au făcut din el un fel de erou pentru un cerc restrîns.

— Eu nu suport aerul ăla exaltat, îngrozitor de autosatisfăcut al lui.

Şi pe mine mă irită, dar îi spun că e tînăr şi o să treacă de asta.

— Şi în seara asta i-am spus ceva îngrozitor: am spus că mii de oameni muncesc în mine toată viaţa şi nu li se pare ceva extraordinar - pentru numele lui Dumnezeu, nu face aşa mare lucru din asta. Şi sigur că asta nu a fost corect, pentru că *este* mare lucru ca un băiat cu originea lui să lucreze în mină. Şi totuşi... a rezistat pînă la sfîrşit!

Molly îşi aprinde o ţigară, iar eu îi privesc mîinile aşezate pe genunchi; par inerte şi descurajate. Apoi spune:

— Ceea ce mă sperie e că s-ar părea că nu reuşesc niciodată să văd ceva *pur* în ceea ce fac oamenii - înţelegi ce vreau să spun? Chiar şi atunci cînd fac un lucru bun, mă trezesc analizîndu-l cu cinism - asta *este* îngrozitor, Anna, nu-i aşa?

Ştiu prea bine ce vrea să spună, şi îi spun asta, apoi stăm într-o tăcere deprimantă pînă cînd ea spune:

— Cred că Tommy o să se căsătorească cu cea de acum, am o intuiţie.

— Ei, trebuie să se căsătorească cu una din ele.

— Şi ştiu că asta sună a mamă care e ranchiunoasă că fiul ei se căsătoreşte - ei bine, e şi asta. Dar jur că oricum aş crede că fata e îngrozitoare. E atît de ostentativ din clasa mijlocie. Şi e atît de socialistă. Ştii, cînd am cunoscut-o prima oară m-am gîndit: Dumnezeule mare, cine e această conservatoare mică şi groaznică pe care Tommy mi-o bagă pe gît? Apoi s-a dovedit că e socialistă, ştii, unul dintre socialiştii ăia academici de la Oxford. Studiază sociologia. Ştii, parcă îţi vine şi ţie cheful cînd vezi încontinuu fantoma lui Keir Hardie. Care cred că ar fi surprins să vadă ce urmaşi are. Noua prietenă a lui Tommy ar putea să-i deschidă ochii cu adevărat. Ştii, poţi să vezi cu cea mai mare claritate poliţele de asigurare şi depozitele bancare care prind formă în aerul din jurul lor, în timp ce spun că trebuie să-i facem pe laburişti să-şi ţină promisiunile. Ieri chiar i-a spus lui Tommy că ar trebui să-şi facă planuri pentru bătrîneţe. Te-ai fi putut gîndi la aşa ceva?

Rîdem împreună, dar fără folos. Apoi Molly coboară la parter, spunîndu-mi noapte bună. O spune cu blîndeţe (aşa cum îi spun eu lui Janet noapte bună) şi ştiu că asta e din cauză că e nefericită pentru mine, pentru că Michael nu o să vină. Acum e aproape unsprezece şi ştiu că n-o să vină. Sună telefonul şi e Michael.

— Anna, iartă-mă, dar pînă la urmă nu pot veni în seara asta.

Spun că nu e nici o problemă. El spune:

— O să te sun mîine - sau peste cîteva zile. Noapte bună, Anna.

Şi adaugă, bîjbîind după cuvinte:

— Îmi pare rău dacă ai gătit special pentru mine.

Acel *dacă* mă înfurie dintr-odată. Apoi mi se pare ciudat că mă înfurii dintr-un lucru neînsemnat şi chiar rîd. El aude rîsul meu şi spune:

— Ah, da, Anna, da...

Vrînd să spună că n-am inimă şi nu-mi pasă de el. Dar dintr-odată eu nu mai suport asta şi spun:

— Noapte bună, Michael.

Apoi închid.

Iau toată mîncarea de pe cuptor, păstrînd cu atenţie ce mai poate fi folosit şi aruncînd restul - aproape tot. Stau şi mă gîndesc: ei bine, dacă sună mîine... Dar ştiu că nu va suna. Îmi dau seama, în sfîrşit, că s-a terminat. Mă duc să văd dacă Janet a adormit - ştiu că da, însă trebuie să o văd. Apoi îmi dau seama că în jurul meu s-a creat un haos turbionar, negru şi groaznic, aşteptînd să mă pătrundă. Trebuie să mă culc rapid, înainte să devin acel haos. Tremur de nefericire şi oboseală. Umplu un pahar cu vin şi îl beau, repede. Apoi mă bag în pat. Îmi pluteşte capul, din cauza vinului. Mîine, mă gîndesc - mîine - voi fi responsabilă, voi înfrunta viitorul şi voi refuza să fiu nefericită. Apoi adorm, dar chiar înainte să adorm mă aud plîngînd, plînsul din somn, de data aceasta doar durere, fără nici un pic de bucurie în el.

[Totul de mai sus a fost tăiat - anulat şi scris dedesubt: „Nu, nu a ieşit. Un eşec, ca de obicei". Sub asta era scris, cu altă caligrafie, mai îngrijită şi ordonată decît textul cel lung, care era rapid şi neglijent:]

15 septembrie 1954

O zi normală. În timpul unei discuţii cu John Butte şi Jack m-am hotărît să plec din partid. Acum trebuie să fiu atentă să nu încep să urăsc partidul aşa cum urîm etape ale vieţii noastre pe care le-am depăşit. Semne deja observate în privinţa asta: momente de neplăcere faţă de Jack, destul de iraţionale. Janet ca de obicei, nici o problemă. Molly îngrijorată, cred că pe bună dreptate, din cauza lui Tommy. Are o intuiţie că el se va căsători cu noua lui prietenă. Ei bine, de obicei intuiţiile ei se adeveresc. îmi dau seama că Michael s-a hotărît în sfîrşit să se despartă de mine. Trebuie să mă adun.

Femei libere

3

Tommy se adaptează la faptul că e orb, în timp ce maturii încearcă să-l ajute...

Tommy a oscilat o săptămînă între viaţă şi moarte. Sfîrşitul acelei săptămîni a fost marcat prin aceste cuvinte spuse de Molly; vocea ei era foarte departe de tonul ei normal de încredere de sine răsunătoare:
— Nu e ciudat, Anna? A oscilat între viaţă şi moarte. Acum va trăi. Pare imposibil să nu trăiască. Dar dacă ar fi murit, atunci presupun că am fi simţit că şi asta e inevitabil ?

Timp de o săptămînă, cele două femei au stat lîngă patul de spital al lui Tommy; au aşteptat în camere anexe în timp ce doctorii se consultau, evaluau, operau; s-au întors la apartamentul lui Anna ca să aibă grijă de Janet; au primit scrisori şi vizite de simpatie; şi au apelat la rezervele lor de simpatie pentru a se ocupa de Richard, care le condamna deschis pe amîndouă. În această săptămînă, în care timpul s-a oprit şi sentimentele s-au oprit (s-au întrebat fiecare pe sine şi una pe cealaltă de ce nu simţeau nimic în afară de amorţeală şi suspans, deşi desigur că tradiţia justifica această reacţie), au vorbit, chiar dacă scurt şi stenodactilografie, ca să spunem aşa, de vreme ce subiectele în discuţie le erau amîndurora atît de familiare, despre cum îl va îngriji Molly pe Tommy despre relaţia lui Anna cu el, pentru a depista evenimentul sau momentul în care ele îl dezamăgiseră definitiv. Din cauză că Molly fusese plecată timp de un an ? Nu, ea încă simţea că asta era ceea ce trebuia să facă. Din cauza lipsei de formă a propriilor vieţi ? Dar cum ar fi putut ele să fie altfel ? Din cauză că, în timpul ultimei vizite a lui Tommy la Anna, s-a spus ceva sau nu s-a spus ceva? Posibil, dar ele simţeau că nu; şi cum ai fi putut să-ţi dai seama ? Nu puneau catastrofa în contul lui Richard; dar atunci cînd el le acuza, răspundeau:
— Uite ce e, Richard, nu are rost să ne jignim reciproc. Problema este ce putem face în continuare pentru el?

Nervul optic al lui Tommy era afectat; avea să fie orb. Creierul nu era afectat sau, cel puţin, avea să-şi revină.

Acum că fusese declarat în afara pericolului, timpul îşi reluă cursul, iar Molly se prăbuşi în ore întregi de plîns încet şi neajutorat. Anna era foarte ocupată cu ea şi cu Janet, care trebuia protejată de informaţia că Tommy încercase să se sinucidă. Anna folosise expresia: „a avut un accident", dar era o expresie stupidă, pentru că acum vedea în ochii copilului ideea că posibilitatea unui accident suficient de groaznic pentru a ţintui la pat un om, orb pe viaţă, în spital, pîndeşte în obiectele şi obiceiurile de fiecare zi. Astfel că Anna rectifică fraza, adăugind că Tommy s-a rănit accidental în timp ce curăţa un revolver. Janet i-a răspuns atunci că în apartamentul lor nu exista nici un revolver; iar Anna a spus că aşa e, că nu, şi nici nu va exista vreodată etc.; iar copilul a scăpat de anxietatea lui.

Intre timp, Tommy, care fusese o siluetă învelită şi tăcută dintr-o cameră întunecoasă, îngrijit de cei vii şi neajutorat în mîinile lor, se trezi la viaţă şi spuse cîteva vorbe. Iar acel

grup de oameni, Molly, Anna, Richard, Marion, care aşteptaseră în picioare, aşteptaseră aşezaţi, stătuseră de veghe de-a lungul unei săptămîni nesfîrşite, au înţeles cît de departe îi permiseseră, în mintea lor, să treacă dincolo de ei, spre moarte. Atunci cînd Tommy şi-a rostit primele vorbe a fost un şoc pentru toată lumea. Pentru că acel fel de a fi al lui, acea încăpăţînare acuzatoare şi neînduplecată care îl făcuse să încerce să-şi tragă un glonte în cap, se ştersese din gîndurile lor despre el ca victimă care zăcea învelită în aşternuturi şi bandaje albe. Primele cuvinte pe care le-a spus Tommy – şi erau toţi acolo, ca să le asculte - au fost:
— Sînteţi aici, nu-i aşa? Ei bine, eu nu vă pot vedea.

Modul în care spusese asta i-a făcut să tacă în continuare. Tommy continuă:
— *Sînt* orb, nu-i aşa?

Din nou, cuvintele au fost spuse într-un mod care făcea imposibilă îndulcirea revenirii lui la viaţă, cum le dictase primul lor impuls să facă. După o clipă, Molly îi spuse adevărul. Cei patru stăteau în jurul patului, privind în jos la capul orb de sub matriţa de faşă albă, şi toţi erau devastaţi de oroare şi milă, imaginîndu-şi bătălia singuratică şi curajoasă care trebuia să aibă loc. Însă Tommy nu spuse nimic. Rămase liniştit. Mîinile lui, mîini mari şi neîndemînatice pe care le avea de la tatăl său, stăteau întinse pe lîngă el. Le ridică, şi le împreună pe dibuite şi le aşeză pe piept, într-o atitudine de îndurare. Dar în modul în care făcuse acest gest era ceva ce le-a făcut pe Molly şi Anna să schimbe o privire în care era mai mult decît milă. Richard le observă pe cele două femei comunicîndu-şi acest sentiment şi scrîşni din dinţi, de furie. Nu era acolo locul să spună ce simţea; dar afară a spus-o. Plecau împreună de la spital, Marion puţin în urma lor - şocul produs de ceea ce i se întîmplase lui Tommy o făcuse să înceteze să bea pentru moment, dar încă părea să se mişte într-o lume mai lentă a ei. Richard îi vorbi aprig lui Molly, privind-o intens şi furios pe Anna, ca s-o includă şi pe ea:
— Frumos lucru ai făcut, nu-i aşa ?
— Ce ? spuse Molly, de sub braţul încurajator al lui Anna.

Acum ieşiseră din spital, iar Molly se zguduia de plîns.
— Să-i spui aşa, pur şi simplu, că e orb pe viaţă. Cum să faci aşa ceva...
— Tommy ştia, a spus Anna, văzînd că Molly e prea zguduită ca să vorbească şi dîndu-şi seama că nu acesta era lucrul de care Richard le acuza.
— Ştia, ştia, şuieră Richard la ele. Abia se trezise din starea aia de inconştienţă şi tu îi spui că e orb pe viaţă.

Răspunzînd cuvintelor lui, dar nu şi sentimentelor lui, Anna spuse:
— Trebuia să ştie.

Ignorîndu-l pe Richard şi continuînd dialogul cu Anna, care începuse cu acea privire tăcută îngrozită, de confirmare, de lîngă patul de spital, Molly spuse:
— Anna, cred că e conştient de ceva vreme. A aşteptat să fim toţi acolo - e ca şi cum ar fi fost încîntat de asta. Nu ţi se pare *îngrozitor,* Anna?

Apoi începu să plîngă isteric, iar Anna îi spuse lui Richard:
— Acum nu te răzbuna pe Molly.

Richard scoase o exclamaţie dezarticulată de dezgust şi se întoarse spre Marion, care îi urma aproximativ pe cei trei, o luă nerăbdător de braţ şi plecă împreună cu ea de-a curmezişul pajiştii de un verde aprins a spitalului, punctată regulat de straturi de flori strălucitoare. Plecă cu maşina, împreună cu Marion, fără să se uite în urmă şi lăsîndu-le să-şi găsească singure un taxi.

Nu a existat nici un moment în care Tommy să cedeze psihic. Nu a dat nici un semn de prăbuşire în nefericire şi autocompătimire. Din primul moment, de la primele lui cuvinte, era răbdător, calm, coopera amabil cu asistentele şi doctorii şi discuta cu Anna şi cu Molly, eventual cu Richard, despre planuri pentru viitorul lui. Era, după cum repetau neîncetat asistentele - deşi acea nelinişte pe care Anna şi Molly o resimţeau atît de puternic nu dispăruse fară o urmă - „un pacient model". Nu cunoscuseră niciodată pe cineva, spuneau ele

- şi continuau să repete -, cu atît mai puţin un băiat de douăzeci de ani, care, pus în faţa unei sorţi atît de cumplite, să o înfrunte atît de curajos.

S-a sugerat ca Tommy să petreacă un timp într-un spital pregătitor pentru cei orbiţi de curînd, dar el insistă să se întoarcă acasă. Şi folosise atît de bine săptămînile din spital încît deja îşi manevra mîncarea, se putea spăla şi putea avea grijă de el, se putea mişca încet prin camera lui. Anna şi Molly stăteau şi se uitau la el: era din nou normal, aparent acelaşi ca şi înainte, cu excepţia apărătorii negre de pe ochii lui nevăzători, mişcîndu-se cu o răbdare încăpăţînată de la pat la scaun, de la scaun la perete, cu buzele strînse de concentrare, educîndu-şi voinţa să-i sprijine fiecare mişcare. „Nu, mulţumesc, doamna asistentă, mă descurc." „Nu, mamă, te rog nu mă ajuta." „Nu, Anna, nu am nevoie de ajutor." Şi nu avea.

S-a hotărît că livingul lui Molly de la parter trebuie să îi fie cedat lui Tommy - avea mai puţine scări de care să se ocupe. El era pregătit să accepte această adaptare, dar insistă că viaţa ei şi a lui ar trebui să continue ca înainte.

— Nu e nevoie de nici o schimbare, mamă, nu vreau să fie nimic altfel.

Vocea lui revenise la tonul familiar lor: isteria, chicotitul imanent, ascuţimea pe care le avusese în acea seară în care o vizitase pe Anna dispăruseră complet. Vocea lui, la fel ca mişcările, era lentă, plină şi controlată, fiecare cuvînt fiind autorizat de un creier metodic. Dar atunci cînd a spus: „Nu e nevoie de nici o schimbare", cele două femei s-au privit, ceea ce acum, cînd el nu vedea, puteau să facă în siguranţă (deşi nu puteau scăpa de suspiciunea că el totuşi îşi dădea seama) şi au simţit amîndouă aceeaşi teamă difuză. Pentru că folosise cuvintele de parcă nu s-ar fi schimbat nimic, de parcă faptul că acum era orb ar fi fost o întîmplare, iar faptul că mama lui era nefericită din cauza asta ar fi fost pentru că aşa voia ea sau pentru că era agitată şi sîcîitoare, ca o femeie care se enervează din cauza dezordinii sau a unui obicei prost. Le făcea pe plac, aşa cum un bărbat le face pe plac unor femei dificile. Cele două se uitară la el, se priviră, îngrozite, una pe cealaltă, apoi îşi întoarseră din nou privirea, copleşite de aceeaşi senzaţie că el simţea mesajele lor tăcute prin care îşi comunicau teama, şi urmăriră neajutorate cum băiatul se adaptează, cu greu, dar aparent nedureros, la lumea întunecată care era acum a lui.

Pervazul cu perne albe pe care Molly şi Anna stătuseră atît de des la discuţii, cu jardiniere de flori în spatele lor şi geamurile însorite sau ude de ploaie, erau tot ce mai rămîne la fel în camera aceea. Acum camera conţinea un pat îngust şi ordonat, o masă cu un scaun drept, cîteva rafturi plasate la îndemînă. Tommy învăţa Braille. Şi se învăţa din nou să scrie, cu o carte de exerciţii şi o riglă de şcolar. Scrisul lui era foarte diferit de ceea ce fusese: era mare, pătrat şi clar, ca al unui copil. Cînd Molly bătea la uşă să intre, el îşi ridica faţa umbrită de apărătoarea neagră de pe textul Braille sau ceea ce scria el şi spunea „Intră", cu atenţia trecătoare, însă graţios acordată a unui bărbat din spatele unui birou oficial.

Astfel că Molly, care refuzase un rol într-o piesă ca să poată avea grijă de Tommy, reveni la lucru şi începu să joace iar. Anna încetă să mai treacă pe la ei seara, cînd Molly era plecată la teatru, pentru că Tommy spunea: „Anna, eşti foarte amabilă că vii pentru că ţi-e milă de mine, dar nu mă plictisesc deloc. Îmi place să fiu singur". Aşa ar fi spus-o şi dacă era un om obişnuit care preferă solitudinea. Iar Anna, care încercase să revină la intimitatea ei cu Tommy de dinaintea accidentului, însă nereuşind (se simţea de parcă băiatul ar fi fost un necunoscut pe care nu-l mai văzuse niciodată), lua de bun ce zicea el. Propriu-zis, nu-i venea în minte nimic ce-ar putea să-i spună. Şi, în plus, cît timp era singură în cameră cu el, cădea pradă unor valuri de panică pură pe care nu le înţelegea.

Iar acum Molly o suna pe Anna nu de acasă de la ea, de vreme ce telefonul era chiar în faţa camerei lui Tommy, ci de la cabine telefonice sau de la teatru. „Ce mai face Tommy?", întreba Anna. Iar vocea lui Molly, răsunătoare şi stăpînă pe ea din nou, dar cu o notă permanentă de nedumerire provocatoare, de durere sfidată, răspundea: „Anna, e atît de ciudat,

nu ştiu ce să fac sau să spun. Stă pur şi simplu în camera lui şi lucrează, întotdeauna tăcut; iar atunci cînd nu mai pot suporta asta nici o clipă şi dau buzna înăuntru, el ridică privirea şi-mi spune: „Ei, mamă, cu ce pot să te ajut?". „Da, ştiu." „Aşa că, bineînţeles, spun ceva prostesc, cum ar fi — mă gîndeam că poate vrei nişte ceai. De obicei spune nu, foarte politicos, aşa că eu plec. Iar acum învaţă cum să-şi facă singur ceai şi cafea. Şi chiar să gătească." „Manevrează ibrice şi altele?" „Da. Sînt stupefiată. Iar eu trebuie să plec din bucătărie, pentru că el ştie ce simt şi spune: Mamă, nu trebuie să te sperii, nu o să-mi dau foc." „Păi, Molly, nu ştiu ce să spun." (Aici interveni un moment de tăcere, din cauza lucrului pe care amîndouă se temeau să-1 spună.) Apoi Molly continuă: „Şi vin oameni în vizită, ah, atît de drăguţi şi amabili, ştii?". „Da, ştiu." „Sărmanul tău fiu, nefericitul tău Tommy... Am ştiut întotdeauna că totul e o junglă, dar niciodată la fel de clar ca acum." Anna înţelegea asta pentru că diverşi prieteni şi cunoştinţe comune o foloseau pe ea ca ţintă a remarcilor lor, la suprafaţă amabile, dar ascunzînd răutate, pe care ar fi vrut să li le adreseze lui Molly. „Sigur, mare păcat că Molly a plecat şi 1-a lăsat pe băiat singur în anul ăla." „Nu cred că asta a avut vreo legătură. în plus, ea a făcut asta după ce s-a gîndit bine." Sau: „Sigur, exista acea căsătorie distrusă. Sper foarte mult că Janet nu o să ajungă şi ea la fel". Şi în tot acest timp, cînd Anna o apăra pe Molly şi pe ea însăşi, mai exista ceva, cauza acelei panici pe care amîndouă o simţeau, acel ceva pe care se temeau să-1 rostească.

Acel ceva era exprimat de simplul fapt că, dacă în urmă cu nici şase luni ea, Anna, suna acasă la Molly ca să vorbească cu ea şi îi trimitea mesaje prin Tommy; o vizita pe Molly, poate intra şi în camera lui Tommy să discute puţin cu el; mergea la petrecerile lui Molly, la care Tommy era un musafir ca toţi ceilalţi; participa la viaţa lui Molly, la aventurile ei cu bărbaţi, la nevoile ei, la eşecul ei de a se căsători - acum toate acestea, intimitatea creată încet, de-a lungul anilor, era blocată şi distrusă. Anna nu o suna niciodată pe Molly, decît atunci cînd avea motive cît se poate de practice, pentru că şi dacă telefonul nu ar fi fost în faţa camerei lui Tommy, se pare că acesta era capabil să intuiască ceea ce spuneau oamenii prin intermediul unui nou, al şaselea simţ. De exemplu, odată cînd Richard, care încă făcea acuzaţii agresive, a sunat-o pe Molly şi i-a spus: „Răspunde prin da sau nu, doar cît e necesar: Vreau să-1 trimit pe Tommy în vacanţă cu o asistentă specializată să lucreze cu orbii. Vrea să meargă ?". înainte ca Molly să apuce să răspundă, Tommy a spus tare, dinăuntrul camerei lui: „Spune-i tatălui meu că nu am nevoie. Mulţumeşte-i şi spune-i că îl sun mîine".

Anna nu o mai vizita întîmplător şi fără pretenţii pe Molly, pentru o seară, şi nu mai trecea pe la ea cînd avea drum pe acolo. Suna la uşă după un telefon preliminar, auzea soneria de la etaj şi era convinsă că Tommy ştie deja cine e. Uşa se deschidea, lăsînd să se vadă zîmbetul aspru şi îndurerat al lui Molly, încă forţîndu-se să fie vesel. Se duceau în bucătăria de la etaj, discutînd despre subiecte neutre, conştiente de prezenţa băiatului de cealaltă parte a peretelui. Făceau ceai sau cafea şi îi ofereau o ceaşcă lui Tommy. Acesta refuza întotdeauna. Cele două femei urcau în camera care fusese dormitorul lui Molly şi acum era un fel de dormitor-sufragerie. Stăteau acolo, gîndindu-se fără să vrea la băiatul de dedesubtul lor, care era acum centrul casei, dominînd-o, conştient de tot ceea ce intra în ea, o prezenţă oarbă, dar atotconştientă. Molly pălăvrăgea puţin, povestea bîrfe de la teatru din obişnuinţă. Apoi amuţea, cu gura schimonosită de nelinişte şi ochii înroşiţi de lacrimile reţinute. Acum avea tendinţa de a izbucni brusc şi fără avertisment în lacrimi – la un cuvînt, în mijlocul unei propoziţii, lacrimi neajutorate şi isterice pe care şi le reţinea imediat. Viaţa ei se schimbase complet. Acum se ducea la teatru să lucreze, cumpăra ceea ce era necesar, apoi se întorcea acasă şi stătea singură în bucătărie sau în dormitorul ei sufragerie.

— Nu te vezi cu nimeni ? o întrebă Anna.

— M-a întrebat şi Tommy asta. Săptămîna trecută mi-a spus: nu vreau să-ţi întrerupi viaţa socială doar pentru mine, mamă. De ce nu-ţi aduci prietenii acasă? Ei bine, am luat de bun ce mi-a spus. Aşa că l-am adus acasă pe producătorul ăla, ştii, cel care voia să se căsătorească cu

mine. Dick. Îţi aminteşti ? Ei, el a fost foarte drăguţ cu Tommy - vreau să spun cu adevărat drăguţ şi amabil, nu răutăcios. Eu stăteam aici cu el şi beam amîndoi nişte whisky. Şi pentru prima oară m-am gîndit, ei bine, nu m-ar deranja - chiar *este* amabil, şi în seara asta m-aş mulţumi cu un umăr masculin amabil. Şi eram pe punctul de a-i da undă verde, apoi mi-am dat seama - n-aş fi putut să-l sărut nici măcar ca o soră fără ca Tommy să ştie ce se întîmplă. Chiar dacă, bineînţeles, Tommy nu mi-ar fi reproşat asta niciodată, nu-i aşa ? A doua zi dimineaţa mi-ar fi spus, foarte probabil, a fost plăcut aseară, mamă? Mă bucur foarte mult.

Anna îşi cenzură impulsul de a spune : Exagerezi. Pentru că Molly nu exagera, şi nu putea fi atît de lipsită de onestitate cu Molly.

— Ştii, Anna, cînd mă uit la Tommy, cu chestia aia neagră şi înfiorătoare de pe ochi - ştii, curat şi îngrijit, iar gura lui - ştii gura aia a lui, fermă, dogmatică... Dintr-odată mă înfurii foarte tare...

— Da, înţeleg asta.

— Dar nu e groaznic? îmi vine să mă manifest... fizic. Mişcările acelea lente şi atente, stii.

— Da.

— Pentru că, pur şi simplu, e ca înainte, numai că - întărit, dacă înţelegi ce vreau să spun...

— Da.

— Ca un fel de zombi.

— Da.

— Aş fi în stare să urlu de furie. Şi chestia e că trebuie să ies din cameră pentru că ştiu foarte bine că *el* ştie că simt asta şi...

Molly se opri. Apoi îşi impuse singură să continue, sfidător:

— Îi place.

Rîse puţin, scîncit, apoi adăugă:

— E fericit, Anna.

— Da.

Acum, cînd în sfîrşit fusese spus acest lucru, amîndouă se simţeau uşurate.

— E fericit, pentru prima oară în viaţa lui. Asta e atît de îngrozitor... se vede în modul în care se mişcă şi vorbeşte – e împăcat cu el, pentru prima oară în viaţa lui.

Molly căscă gura de groaza propriilor ei cuvinte, auzind ce spusese - *împăcat cu el* - şi comparînd asta cu adevărul mutilării lui. Apoi îşi luă faţa în mîini şi izbucni într-un altfel de plîns, din tot corpul ei. După ce termină cu plînsul, ridică privirea şi spuse, încercînd să zîmbească:

— N-ar trebui să plîng. O să mă audă.

Chiar şi acum, în zîmbetul acela exista curaj.

Anna observă, pentru prima oară, că masa de păr aspru şi auriu al prietenei ei avea şuviţe grizonante; şi că în jurul ochilor ei direcţi, dar trişti existau scobituri negre care lăsau să se vadă osul subţire şi ascuţit.

— Cred că ar trebui să-ţi vopseşti părul, spuse Anna.

— Ce rost are ? răspunse Molly, furioasă.

Apoi se forţă să rîdă şi zise:

— Parcă îl aud şi acum: eu urc scările cu o coafură foarte elegantă, foarte mulţumită de mine, iar Tommy miroase vopseaua sau ceva de genul ăsta, simte pur şi simplu vibraţiile şi spune: Mamă, ţi-ai vopsit părul ? Ei bine, mă bucur că nu te neglijezi.

— Ei bine, eu m-aş bucura dacă nu te-ai neglija, chiar dacă el nu.

— Mă aştept să devin din nou rezonabilă atunci cînd o să mă obişnuiesc cu toate astea... Ieri mă gîndeam la asta - cuvintele, adică să te obişnuieşti cu ele, vreau să spun. Asta înseamnă viaţa, să te obişnuieşti cu lucruri care sînt cu adevărat insuportabile...

Ochii ei se înroşiră, umezindu-se, iar ea clipi din nou hotărîtă, limpezindu-i.

Cîteva zile mai tîrziu Molly a sunat de la o cabină telefonică să-i spună:

— Anna, se întîmplă ceva foarte ciudat. Marion vine la orice oră din zi să-1 vadă pe Tommy.
— Ce mai face Marion?
— De-abia dacă a mai băut de la accidentul lui Tommy încoace.
— Cine ţi-a spus ?
— I-a spus lui Tommy şi Tommy mi-a spus mie.
— Ah. Ce ţi-a spus el?
Molly imită vocea lentă şi pedantă a fiului ei:
— „Marion se simte foarte bine, în ansamblu. Evoluează foarte frumos."
— Nu cred.
— Ba da, aşa a zis.
— Ei, cel puţin Richard trebuie să fie încîntat.
— E furios. Îmi scrie scrisori lungi şi furioase - iar cînd deschid una din ele, chiar dacă în acelaşi timp au mai sosit alte zece scrisori, Tommy spune: Şi ce mai zice tatăl meu? Marion vine aproape în fiecare zi şi petrece ore întregi cu el. Tommy e ca un profesor bătrîn care îşi primeşte eleva lui preferată.
— Ei... spuse Anna, neajutorată. Ei...
— Da, ştiu.
Cîteva zile mai tîrziu, Anna a fost chemată la biroul lui Richard. Acesta o sunase, pe un ton abrupt din cauza ostilităţii, ca să-i spună:
— Aş vrea să ne vedem. Aş *putea* veni la tine, dacă vrei.
— Dar e evident că nu vrei să vii.
— Sper să pot să-mi fac timp o oră sau două mîine după-amiază.
— A, nu, sînt sigură că nu ai timp. Vin eu la tine. Să facem o programare?
— Mîine, la ora trei, îţi convine?
— Trei să fie, spuse Anna.
Era încîntată că Richard nu vine la ea acasă şi era conştientă de asta. În timpul ultimelor luni, o tot bîntuise amintirea lui Tommy stînd aplecat deasupra carnetelor ei, dînd pagină după pagină, în seara în care încercase să se sinucidă. Anna scrisese puţin în ultima vreme, şi atunci cu efort. Se simţea ca şi cum băiatul ar fi stat lîngă cotul ei, cu ochi acuzatori, aprinşi şi întunecaţi. Se simţea ca şi cum camera ei nu mai era a ei. Iar dacă Richard ar fi venit, ar fi fost şi mai rău.
La ora trei fix, Anna se prezentă la secretara lui Richard, spunîndu-şi că, bineînţeles, el o să ţină neapărat s-o facă să aştepte. Cam zece minute, evalua ea intervalul de timp necesar pentru satisfacerea vanităţii lui. Cincisprezece minute mai tîrziu, a fost anunţată că poate să intre. După cum spusese Tommy, Richard era impresionant, în spatele biroului său, într-un mod pe care ea nu l-ar fi crezut posibil niciodată. Birourile principale ale imperiului său ocupau patru etaje ale unei clădiri vechi şi urîte din City. Aceste birouri nu erau, desigur, acolo unde se făceau de fapt afacerile; erau mai degrabă o vitrină a personalităţilor lui Richard şi ale asociaţilor lui. Decorul era plin de tact cu un iz internaţional. N-ai fi fost surprins să-1 vezi oriunde în lume. Din momentul în care intrai pe uşa mare din faţă, liftul, coridoarele şi sălile de aşteptare erau o pregătire lungă, dar subtilă pentru momentul în care intrai, în cele din urmă, în biroul lui Richard. Podeaua de scîndură întunecată avea cincisprezece centimetri grosime. Pereţii erau din sticlă întunecată, între panouri albe. Biroul era luminat neprietenos şi, se pare, din spatele diferitelor plante de perete care îşi întindeau frunzişul bine îngrijit de la un nivel la altul. Cu trupul său mohorît şi încăpăţînat, anulat de costumul anonim, Richard stătea în spatele biroului său, care arăta ca un mormînt din marmură verzuie.
În timp ce aştepta, Anna o examinase pe secretară şi observase că era un gen de femeie similar cu al lui Marion: încă o fată cu păr castaniu, tinzînd spre o neglijenţă strălucitoare şi însufleţită. Avu grijă să observe cum se comportau Richard şi fata aceasta, în cele cîteva secunde de care a fost nevoie pentru ca ea să fie condusă înăuntru. Surprinse o privire dintre

cei doi şi înţelese că aveau o relaţie. Iar Richard, observînd că Anna ajunsese la unele concluzii îi spuse:
— N-am nevoie de una din predicile tale, Anna. Vreau să vorbim serios.
— Dar de asta sînt aici, nu-i aşa ?

Richard îşi reprimă enervarea. Anna refuzase să stea pe locul din faţa biroului lui, pe care i-1 oferise el, şi se aşezase pe pervazul unei ferestre, la ceva distanţă de el. Înainte ca Richard să apuce să vorbească, pe panoul telefonului său de birou se aprinse o lumină verde, iar el îşi ceru scuze că trebuie să vorbească.
— Scuză-mă o clipă, spuse din nou.

O uşă interioară se deschise şi în încăpere intră un tînăr cu un dosar, pe care îl aşeză în cel mai discret şi fermecător mod posibil pe placa de marmură din faţa lui Richard, aproape făcînd o plecăciune înainte de a ieşi din nou în vîrful picioarelor.

Richard frunzări grăbit dosarul, făcu o însemnare cu creionul şi era pe cale să apese un alt buton, cînd observă expresia de pe faţa Annei şi spuse:
— Ce e aşa de amuzant ?
— Nimic. Îmi amintesc cum cineva spunea că importanţa oricărui om public poate fi măsurată prin numărul tinerilor suavi din jurul lui.
— Molly, presupun.
— De fapt, da. Tu cîţi ai, de curiozitate ?
— Vreo cîteva zeci, presupun.
— Nici prim-ministrul nu s-ar putea lăuda cu aşa ceva.
— Sper că nu. Anna, trebuie să faci asta ?
— Făceam doar conversaţie.
— În acest caz o să te scutesc de efort. E vorba de Marion. Ştiai că îşi petrece tot timpul cu Tommy?
— Mi-a spus Molly. Mi-a mai spus şi că nu mai bea.
— Vine în oraş în fiecare dimineaţă. Cumpără toate ziarele şi îşi petrece timpul citindu-i-le lui Tommy. Se întoarce acasă la şapte sau opt. Nu ştie să vorbească despre altceva decît despre Tommy şi politică.
— Nu mai bea, spuse Anna din nou.
— Şi cum rămîne cu copiii ei? îi vede la micul dejun şi, dacă au noroc, o oră înaintea serii. Presupun că jumătate din timp Marion nici nu-şi mai aduce aminte că ei există.
— Cred că, deocamdată, ar trebui să angajezi pe cineva.
— Uite ce e, Anna, te-am chemat aici să vorbim serios.
— Eu vorbesc serios. Îţi sugerez să angajezi o femeie drăguţă care să stea cu băieţii pînă cînd - lucrurile se vor rezolva.
— Dumnezeule, cît o să coste asta...

Dar apoi se opri, încruntîndu-se stînjenit.
— Vrei să spui că nu-ţi doreşti o femeie străină în casă, nici măcar temporar? Nu poate fi vorba de bani. Marion spune că tu cîştigi treizeci de mii pe an, înainte să iei în calcul cîştigurile suplimentare şi cheltuielile.
— Marion spune numai lucruri absurde despre bani, de obicei. Bine atunci, nu vreau o femeie străină în casă. Toată povestea asta e incredibilă! Pe Marion n-a interesat-o niciodată politica. Dintr-odată decupează articole din ziare şi debitează prostii de prin *New Statesman.*

Anna rîse.
— Richard, care e cu adevărat problema? Ei, ce e ? înainte, Marion bea pînă nu mai ştia de ea. S-a oprit. Asta ar trebui să fie mai important ca orice. Îmi imaginez că acum e o mamă mai bună ca înainte.
— Asta înseamnă foarte mult!

Buzele lui Richard tremurau efectiv şi toată faţa îi era umflată şi înroşită. Văzînd expresia Annei, care diagnostica vizibil o tendinţă spre autocompătimire, Richard încercă să-şi revină apăsînd din nou soneria, iar atunci cînd tînărul atent şi discret - altul - intră în birou, Richard îi întinse dosarul spunînd:
— Sună-l pe *Sir* Jason şi roagă-l să ia prînzul cu mine miercuri sau joi la club.
— Cine e *Sir* Jason ? întrebă Anna.
— Ştii foarte bine că nu te interesează.
— Mă interesează.
— E un om foarte fermecător.
— Bine.
— Şi îi place opera - ştie totul despre muzică.
— Incîntător.
— Şi sîntem pe cale să cumpărăm un pachet majoritar în compania lui.
— Ei, asta e foarte mulţumitor, nu-i aşa ? Mi-aş dori să treci la subiect, Richard. Ce te preocupă de fapt ? '
— Dacă plătesc o femeie să vină şi s-o înlocuiască pe Marion cu copiii, asta o să-mi dea viaţa peste cap. Pe lîngă costuri, nu se putu abţine să adauge.
— Îmi dau seama că ai această atitudine extraordinară faţă de bani din cauza aventurilor tale boeme din anii '30? N-am cunoscut niciodată un bărbat care să se fi născut bogat şi să aibă atitudinea ta faţă de bani. Presupun că atunci cînd familia ta nu ţi-a mai dat bani a fost un adevărat şoc pentru tine? Continui să trăieşti ca un director de fabrică de la periferii care s-a descurcat mai bine decît se aştepta.
— Da, ai dreptate. A fost un şoc. A fost prima oară în viaţa mea cînd mi-am dat seama care e valoarea banilor. N-am uitat niciodată asta. Şi sînt de acord - am atitudinea faţă de bani a unuia care i-a făcut. Marion nu a înţeles niciodată asta - iar tu şi cu Molly îmi spuneţi mereu cît de inteligentă e!
Ultima parte fusese spusă pe un asemenea ton de moralism rănit, încît Anna rîse din nou, sincer.
— Richard, eşti amuzant. Chiar eşti. Bine, hai să nu ne certăm. Ai suferit o traumă profundă cînd familia ta a luat în serios flirtul tău cu comunismul; drept rezultat, nu te poţi bucura niciodată de bani. Şi ai fost întotdeauna atît de ghinionist cu femeile. Molly şi Marion sînt amîndouă mai degrabă proaste şi au caractere dezastruoase.
Richard o înfruntă pe Anna, cu încăpăţînarea lui caracteristică:
— Da, aşa văd eu lucrurile.
— Bun. Şi acum?
Dar acum Richard îşi lăsă privirea să se îndepărteze de a ei şi să se aşeze, încruntată, pe torentul de frunze verzi şi delicate oglindite în sticla întunecată. Anna se gîndea că probabil a vrut să se întîlnească cu ea nu din motivul obişnuit, de a o ataca pe Molly prin intermediul ei, ci pentru a anunţa un nou plan.
— Ce ai de gînd, Richard? Vrei s-o pensionezi pe Marion? Asta e ? Ai în plan ca Marion şi Molly să-şi petreacă bătrîneţea undeva împreună, în timp ce tu...
Anna îşi dădu seama că acest zbor al imaginaţiei dăduse, de fapt, peste adevăr.
— Ah, Richard, spuse ea. Nu poţi s-o părăseşti pe Marion acum. Mai ales cînd abia a început să-şi controleze alcoolismul.
Richard spuse aprins:
— Nu-i pasă de mine. Nu are timp pentru mine. Aş putea la fel de bine să... nu mai fiu deloc.
În vocea lui se simţea vanitatea rănită. Iar Anna era uimită. Pentru că era rănit sincer. Evadarea lui Marion din poziţia ei de prizonieră sau victimă îl lăsase singur şi îndurerat.
— Pentru numele lui Dumnezeu, Richard! Ai ignorat-o ani de zile. Te-ai folosit pur şi simplu de ea ca să...

Din nou, buzele lui tremurau febril, iar ochii lui mari şi negri se umpleau de lacrimi.
— Dumnezeule ! spuse Anna simplu.

Se gîndea: Molly şi cu mine sîntem foarte proaste, la urma urmei. Despre asta e vorba, ăsta e modul lui de a iubi pe cineva şi nu înţelege nimic altceva. Şi probabil că asta e ceea ce înţelege şi Marion.
— Atunci care e planul tău? zise Anna. Am impresia că eşti implicat într-o relaţie cu fata de afară? Nu-i aşa?
— Da, aşa e. Cel puţin ea mă iubeşte.
— Richard, spuse Anna neputincioasă.
— Da, e adevărat. Din punctul de vedere al lui Marion, eu aş putea foarte bine să nu exist.
— Dar dacă divorţezi de ea acum, asta ar putea s-o distrugă definitiv.
— Mă îndoiesc că o să observe. Oricum, nu intenţionam să fac nimic dintr-odată. De asta voiam să ne vedem. Aş vrea să le sugerez lui Marion şi lui Tommy să meargă undeva în vacanţă, împreună. La urma urmei, şi aşa îşi petrec tot timpul împreună. I-aş trimite oriunde ar vrea să meargă. Oricît timp vor să stea. Orice vor ei. Şi cît timp sînt plecaţi, aş prezenta-o pe Jean copiilor - treptat. Ei o cunosc, bineînţeles, şi le place de ea, dar i-aş face să accepte ideea că, la momentul potrivit, o să mă căsătoresc cu ea.

Anna rămase tăcută, pînă cînd el îi spuse insistînd:
— Ei, ce zici?
— Vrei să spui, ce ar zice Molly?
— Te întreb pe tine, Anna. Îmi dau seama că pentru Molly ar putea fi un şoc.
— Nu ar fi nicidecum un şoc pentru Molly. Nimic din ce faci tu n-ar fi un şoc. Ştii asta. Aşa că, ce vrei de fapt să ştii ?

Refuzînd să-1 ajute, nu doar pentru că îi displăcea persoana lui, dar şi pentru că-i displăcea propria ei persoană – cum stătea aşa, judecîndu-1, critică şi rece, în timp ce el părea atît de nefericit -, Anna continuă să stea pe pervazul ferestrei, fumînd.
— Ei bine, Anna?
— Dacă ai întreba-o pe Molly, cred că ea ar fi uşurată dacă Marion şi Tommy ar pleca pentru o vreme.
— Sigur că ar fi. Ar scăpa de povară!
— Uite ce e, Richard, poţi s-o jigneşti pe Molly în faţa altora, dar nu în faţa mea.
— Atunci care e problema, dacă pe Molly n-ar deranja-o!
— Păi, evident, Tommy.
— De ce? Marion îmi spune că lui Tommy nu-i place nici măcar ca Molly să stea în cameră cu el - e fericit doar cu ea. Cu Marion, vreau să spun.

Anna ezită, apoi zise:
— Tommy a aranjat totul în aşa fel încît să o aibă pe mama lui în casă, nu lîngă el, dar aproape. Ca prizonieră a lui. Şi nu pare să renunţe la asta. Ar putea lua în considerare, ca pe o mare favoare, să plece într-o vacanţă cu Marion, atîta timp cît Molly ar veni după ei, controlată bine...

Richard explodă, furios:
— Dumnezeule, aş fi putut să-mi dau seama. Sînteţi atît de perverse, dezgustătoare şi reci... Sînteţi două...

Bîlbîielile lui Richard se transformară într-o tăcere nearticulată, în timp ce el respira greoi. Însă o privea cu curiozitate, aştepta să audă ce are ea de spus.
— M-ai chemat aici ca să spun ceea ce am spus, astfel încît să mă poţi bălăcări. Sau s-o bălăcăreşti pe Molly. Acum ţi-am făcut pe plac şi am spus asta, aşa că mă duc acasă.

Anna îşi dădu drumul de pe pervazul înalt în picioare, gata de plecare. Încerca un sentiment de dezaprobare faţă de ea însăşi, mai ales gîndindu-se: Sigur că Richard m-a chemat aici pentru motivele obişnuite - ca, în cele din urmă, să îl jignesc. Dar ar fi trebuit să ştiu asta. Aşa

că am venit pentru că aveam nevoie să-l jignesc, pe el şi ceea ce reprezintă el. Fac parte din acest întreg joc stupid şi ar trebui să-mi fie ruşine. Însă, deşi se gîndea la asta şi era sinceră, Richard stătea în faţa ei, în postura cuiva care aşteaptă să fie biciuit, iar Anna spuse:
— Există oameni care au nevoie de victime, dragă Richard. Înţelegi asta, nu-i aşa? La urma urmei, e fiul tău.

Se îndreptă spre uşa pe care intrase. Dar uşa era oarbă, fără nici un mîner. În acest birou, uşa se deschidea doar la apăsarea unui buton fie de afară, fie de pe biroul lui Richard.
— Ce să fac, Anna?
— Nu cred că o să poţi face nimic.
— N-am de gînd să mă las jucat pe degete de Marion!

Din nou, Anna rîse, surprinsă.
— Richard, te rog opreşte-te! Marion s-a săturat, asta e tot. Pînă şi cei mai slabi oameni au căi de evadare. Marion s-a îndreptat spre Tommy pentru că el are nevoie de ea. Asta e tot. Sînt sigură că nu a plănuit niciodată nimic - să foloseşti expresia Jucat pe degete" în privinţa lui Marion e atît de...
— Totuşi, ea ştie foarte bine, triumfă. Ştii ce mi-a spus acum o lună? A spus: poţi dormi singur, Richard şi...

Dar Richard se opri, înainte de a termina cuvintele ei.
— Dar, Richard, tu te plîngeai că trebuie să dormiţi în acelaşi pat!
— Aş putea să nici nu fiu căsătorit. Marion are acum camera ei. Şi nu e niciodată acasă. De ce să mi se fure o viaţă normală?
— Dar, Richard...

Inutilitatea o facu pe Anna să se oprească. El încă aştepta, vrînd să audă ce are ea de spus. Anna spuse:
— Dar o ai pe Jean, Richard. Trebuie să îţi dai seama că undeva există o legătură. O ai pe secretara ta.
— N-o să aştepte la infinit. Vrea să se căsătorească.
— Richard, oferta de secretare e nelimitată. O, nu-ţi lua expresia asta jignită. Ai avut relaţii cu cel puţin o duzină dintre secretarele tale, nu-i aşa?
— Vreau să mă căsătoresc cu Jean.
— Ei bine, nu cred că va fi uşor. Tommy n-o să îngăduie asta, chiar dacă Marion divorţează de tine.
— A spus că nu divorţează de mine.
— Atunci lasă-i timp.
— Timp. Nu întineresc. Anul viitor o să fac cincizeci de ani. Nu-mi permit să pierd timpul. Jean are douăzeci şi trei. De ce ar aştepta, irosindu-şi şansele, în timp ce Marion...
— Ar trebui să vorbeşti cu Tommy. Cred că îţi dai seama că el e cheia tuturor problemelor?
— Şi el o să-mi arate o grămadă de simpatie. Întotdeauna a fost de partea lui Marion.
— Poate că ar trebui să-l atragi de partea ta ?
— Nu am nici o şansă.
— Ba da, cred că da. Cred că va trebui să joci pe muzica lui Tommy. Ca şi Molly, ca şi Marion...
— Exact ceea ce aşteptam de la tine - băiatul e invalid şi tu vorbeşti despre el de parcă ar fi un fel de infractor.
— Da, ştiu că la asta te aşteptai. Nu mă pot ierta pentru că ţi-am oferit ce voiai. Te rog, lasă-mă să merg acasă, Richard. Deschide uşa.

Anna stătea lîngă uşă, aşteptînd ca el s-o deschidă.
— Şi mai şi rîzi... la tot dezastrul ăsta îngrozitor.

— Rîd, cum ştii prea bine, la priveliştea unuia dintre magnaţii financiari ai acestei măreţe ţări dansînd de furie ca un copil de trei ani, în mijlocul covorului său extrem de scump. Te rog lasă-mă să ies, Richard.

Cu un efort, Richard se întoarse la biroul său, apăsă pe buton şi uşa se deschise.

— Dacă aş fi în locul tău, aş aştepta cîteva luni şi i-aş oferi lui Tommy o slujbă aici. Una bună, importantă.

— Vrei să spui că acum ar fî atît de amabil încît s-o accepte?

Eşti nebună. Şi-a luat un avînt politic de stînga... el şi cu Marion, chiar în clipa asta se indignează din cauza nedreptăţilor acelor sărmani negri afurisiţi.

— Ei, ei. De ce nu? E foarte la modă. Nu ştiai? Îţi lipseşte simţul timpului, Richard. Întotdeauna ţi-a lipsit, ştii. Asta nu e stînga. E *ă la mode.*

— Eşti încîntată, trebuia să-mi dau seama.

— A, dar cum să nu. Aminteşte-ţi ce ţi-am spus – dacă manevrezi lucrurile cum trebuie, Tommy va fi încîntat să accepte o slujbă aici. Probabil chiar să o preia pe a ta.

— Ei bine, aş fi fericit. Te-ai înşelat dintotdeauna în privinţa mea, Anna. De fapt nu-mi place toată escrocheria asta. Vreau să mă retrag, imediat ce o să pot, şi să mă duc să trăiesc o viaţă liniştită alături de Jean, poate să mai fac nişte copii. Asta am de gînd să fac. Nu am fost făcut pentru escrocheria asta financiară.

— Numai că ai multiplicat de patru ori proprietăţile şi profiturile imperiului tău de cînd l-ai preluat, aşa zice Marion. La revedere, Richard.

— Anna.

— Ei, ce e?

Richard ocolise rapid biroul, pentru a se pune între ea şi uşa pe jumătate deschisă. Apoi o lovi să se închidă, cu un zvîcnet nerăbdător din şold. In timp ce stătea acolo, aşteptînd să plece, contrastul dintre această mişcare şi maşinăriile line, gestionate invizibil, ale biroului luxos sau ale sălii de expoziţie, o impresiona pe Anna, ca un memento al propriului ei sine discordant. Se văzu pe ea însăşi: mică, palidă, drăguţă, păstrînd un zîmbet inteligent şi critic. Sub acest înveliş al ordinii, ea însăşi trăia într-un haos de disconfort şi anxietate. Acea zvîcnire mică şi urîtă a fundului bine îmbrăcat al lui Richard se potrivea cu propriul ei tumult, de-abia ascuns, şi astfel ar fi fost o ipocrizie să îi displacă. Insă, după ce-i trecură prin minte gîndurile astea, Anna se simţi, în schimb, epuizată şi spuse:

— Richard, nu văd la ce ar putea folosi asta. De fiecare dată cînd ne întîlnim e la fel.

Richard îi simţi descurajarea de moment. Stătea chiar în faţa ei, respirînd greoi, cu ochii lui negri îngustaţi. Apoi zîmbi, încet şi sarcastic. Ce vrea să-mi aducă aminte? se întrebă Anna. Doar nu e - da, asta era. El îi amintea de acea seară cînd ea ar fi putut, cine ştie, să se culce cu el. Şi, în loc să se simtă furioasă sau dispreţuitoare, Anna ştia că pare inhibată. Zise:

— Richard, te rog deschide uşa.

Richard îşi menţinea presiunea aceea sarcastică asupra ei, savurînd-o; apoi ea se strecură pe lîngă el spre uşă şi încercă să o deschidă împingînd-o. îşi dădea seama cum arată, stingheră şi congestionată, împingînd inutil uşa. Uşa se deschise brusc: Richard se întorsese la biroul lui şi apăsase butonul potrivit. Anna ieşi imediat, trecînd pe lîngă secretara opulentă, probabil succesoarea lui Marion, şi coborî prin holul strălucitor cu covor şi plante al clădirii înspre strada urîtă, pe care o întîmpină cu vădită uşurare.

O luă înspre cea mai apropiată staţie de metrou, fără să se gîndească o clipă, ştiind că era aproape în stare de colaps. Ora de vîrf începuse. Era înghiontită de o turmă de oameni. Dintr-odată intră în panică, atît de rău, încît se retrase dintre oamenii care se înghesuiau spre casa de bilete şi rămase sprijinită de zid, cu palmele şi subsuorile umede. I se mai întîmplase asta de două ori în ultima vreme, la ora de vîrf. Se întîmplă ceva cu mine, se gîndi ea, luptîndu-se să-şi recapete controlul. Reuşesc doar să alunec la suprafaţă, la suprafaţa a ceva - dar despre ce e vorba ? Rămase lîngă zid, incapabilă să pătrundă din nou în mulţimea din faţa ei. Oraşul la ora

de vîrf - îi era imposibil să ajungă rapid de aici la apartamentul ei, la opt sau nouă kilometri distanţă, altfel decît cu metroul. Nimeni nu putea. Erau toţi, toţi oamenii aceştia, prinşi de teribila presiune a oraşului. Toţi în afara lui Richard şi a celor ca el. Dacă urca scările din nou şi îl ruga s-o trimită acasă cu maşina, bineînţeles că el ar fi facut-o. Ar fi fost încîntat s-o facă. Şi bineînţeles că ea n-ar fi fost. Nu avea altceva de făcut decît să se silească să avanseze. Anna se forţă să înainteze, se strecură în fluxul de oameni, îşi aşteptă rîndul la bilete şi coborî pe scările rulante, într-un şuvoi continuu de oameni. După ce ajunse pe peron, trecură patru trenuri înainte ca ea să reuşească să încapă într-un compartiment. Acum partea cea mai rea trecuse. Nu trebuia decît să stea în picioare, menţinută pe verticală de presiunea oamenilor, în acest loc iluminat strălucitor, aglomerat şi urît mirositor, şi peste zece sau douăsprezece minute avea să ajungă la staţia ei. Ii era frică să nu leşine.

Se gîndea: Dacă cineva o ia razna, ce înseamnă asta? Care e momentul cînd o persoană pe punctul de a se prăbuşi spune : o iau razna? Iar dacă eu aş lua-o razna, ce formă ar avea asta? Anna închise ochii, urmărind pîlpîirea luminii deasupra pleoapelor, simţind presiunea trupurilor, mirosind transpiraţia şi murdăria; şi era conştientă de sine, de Anna, redusă la un ghem strîns de fermitate, undeva în stomacul ei. Anna, Anna, eu sînt Anna, îşi repeta ea întruna; şi, oricum, nu pot să fiu bolnavă sau să cedez, din cauza lui Janet; aş putea dispărea de pe pămînt mîine, şi nu ar conta pentru nimeni în afară de Janet. Atunci ce sînt eu, Anna? - ceva ce îi e necesar lui Janet. Dar asta e îngrozitor, se gîndi ea, în timp ce teama i se agrava. Asta e rău pentru Janet. Aşa că să încercăm din nou: cine sînt eu, Anna ? Acum nu se mai gîndi la Janet, ci o îndepărtă voit. În schimb, îşi văzu propria cameră, lungă, albă, liniştită, cu carnetele colorate pe măsuţa cu picioare încrucişate. Se văzu pe ea, Anna, aşezată pe taburetul de muzică, scriind, scriind; scriind o notiţă într-un carnet, apoi eliminînd-o sau tăind-o; văzu paginile cu diferite moduri de a scrie: întrerupt, pus între paranteze, strivit - simţi o greaţă unduitoare, apoi îl văzu pe Tommy, nu pe ea însăşi, stînd cu buzele ţuguiate de concentrare şi dînd paginile carnetelor ei ordonate.

Deschise ochii, ameţită şi înspăimîntată, şi observă plafonul sclipitor legănîndu-se, un vîrtej de reclame şi feţe inexpresive care priveau fix, încercînd să-şi menţină echilibrul în metrou. O faţă, la cincisprezece centimetri depărtare: carnea era gri-gălbuie, cu pori mari, gura umedă, cu aspect boţit. Ochii erau fixaţi asupra ochilor ei. Faţa zîmbea, pe jumătate înfricoşată, pe jumătate îmbietoare. Anna se gîndi: în timp ce eu stăteam cu ochii închişi, el se uita la faţa mea şi şi-o imagina sub a lui. O apucă greaţa; îşi răsuci gîtul, privind fix în altă parte. Simţea pe obraz respiraţia lui inegală şi stătută. Mai avea de mers două staţii. Anna încercă să-şi facă loc mai încolo, centimetru cu centimetru, simţind în clătinările şi legănările metroului cum bărbatul se ţine după ea, cu faţa dezgustător de însufleţită. Era hidos. Dumnezeule, cît sînt de urîţi, sîntem atît de urîţi, îşi zise Anna, în timp ce carnea ei, ameninţată de apropierea lui, furnica de repulsie, în staţie se strecură afară din metrou, în timp ce alţii se strecurau înăuntru; iar bărbatul coborî în urma ei, împingîndu-se în spatele ei pe scara rulată şi aşteptă în spatele ei la bariera de acces. Anna întinse biletul şi plecă grăbită, întorcîndu-se să se încrunte la el atunci cînd îl auzi, spunînd, imediat în spatele ei:

— Vrei să ne plimbăm? Vrei să ne plimbăm?

Rînjea, triumfător; în fantezia lui o umilise şi triumfase asupra ei, în timp ce ea stătea cu ochii închişi în metrou Anna îi răspunse:

— Pleacă.

Apoi se îndepărtă şi ieşi de la metrou, în stradă. El continua s-o urmărească. Anna era înspăimîntată; apoi, pentru un moment, rămase uimită de ea însăşi - o speria însuşi faptul că îi era frică. Ce se întîmplă cu mine? Asta se întîmplă în fiecare zi, asta înseamnă viaţa în oraş, nu mă afectează - dar o *afecta*; aşa cum o afectase nevoia agresivă a lui Richard de a o umili, cu jumătate de oră în urmă, în biroul lui. Faptul că ştia că bărbatul continua s-o urmărească, rînjind neplăcut, o făcea pe Anna să vrea să fugă, panicată. Se gîndi: dacă aş putea vedea sau

dacă aş putea atinge un lucru care să nu fie hidos... chiar în faţa ei era o roabă cu fructe, oferind grămezi colorate şi ordonate de prune, piersici, caise. Anna cumpără fructe: aspira mirosul curat şi acidulat, atingînd cojile netede sau uşor pufoase. Se simţea mai bine. Panica trecuse. Bărbatul care o urmărise stătea lîngă ea, aşteptînd şi rînjind; dar acum ea era imună la el. Trecu pe lîngă el, imună.

Întîrziase, dar nu era îngrijorată - Ivor trebuia să fie acolo. In timpul în care Tommy fusese în spital, iar Anna stătuse atît de mult cu Molly, Ivor intrase în viaţa lor. Din tînărul aproape necunoscut care trăia în camera de sus, spunînd noapte bună şi bună dimineaţa, venind şi plecînd discret, devenise prietenul lui Janet. O dusese la film, în timp ce Anna era la spital, o ajutase cu temele şi îi repetase Annei că n-ar trebui să-şi facă griji, îi făcea mare plăcere să aibă grijă de Janet. Şi aşa era. Totuşi, această nouă situaţie o neliniştea pe Anna. Nu din cauza lui sau a lui Janet, pentru că, faţă de copil, Ivor era plin de înţelegere, într-o manieră simplă şi fermecătoare.

Anna se gîndea acum, în timp ce urca scările urîte spre uşa apartamentului ei: Janet are nevoie de un bărbat, în viaţa ei, îi lipseşte un tată. Ivor e foarte bun cu ea. Şi totuşi, el nu e bărbat - ce vreau să spun atunci cînd zic că nu e bărbat? Richard e bărbat; Michael e bărbat. Şi totuşi, Ivor nu e? Ştiu că, odată cu un „bărbat adevărat", ar apărea o întreagă zonă de tensiune, de înţelegere ambiguă, care nu poate exista cu Ivor; ar exista o întreagă dimensiune care acum nu există; şi totuşi, el e fermecător cu ea, aşa că ce vreau să spun prin „bărbat adevărat"? Pentru că Janet îl adoră pe Ivor. Şi îl adora - sau cel puţin aşa spunea – pe prietenul lui, Ronnie.

Cu cîteva săptămîni în urmă, Ivor o întrebase dacă poate să aducă în camera lui un prieten care era în criză de bani şi nu avea de lucru. Anna a îndeplinit ritualul formal de a se oferi să pună încă un pat în cameră şi aşa mai departe. Ambele părţi şi-au jucat rolurile, dar Ronnie, un actor fără slujbă, s-a mutat în camera şi în patul lui Ivor şi, dat fiind că pe Anna nu o interesa asta, nu a spus nimic. Se părea că Ronnie avea intenţia de a sta atîta timp cît ea nu spunea nimic. Anna ştia că Ronnie era preţul pe care ea trebuia să-1 plătească pentru noua prietenie a lui Ivor cu Janet.

Ronnie era un tînăr negricios şi graţios, cu un păr sclipitor, ondulat cu grijă, şi un zîmbet alb, strălucitor, pregătit cu grijă. Annei nu-i plăcea de el, dar, dîndu-şi seama că îi displăcea mai degrabă acel tip decît persoana, îşi controla pornirile. Şi Ronnie era amabil cu Janet, dar nu din inimă (ca Ivor), ci din motive strategice. Probabil că şi relaţia lui cu Ivor era din motive strategice. Lucrurile acestea nu o interesau pe Anna, nici nu-i era teamă că or să aibă o influenţă proastă asupra lui Janet, pentru că Anna avea încredere în Ivor că fetiţa nu va fi niciodată supusă vreunui şoc. Şi totuşi, era neliniştită. Să presupunem că eu aş trăi cu un bărbat - „un bărbat adevărat" - sau aş fi căsătorită. Fără îndoială că .Janet ar resimţi nişte tensiuni. Janet ar avea resentimente faţă de el, ar trebui să-1 accepte şi să ajungă la un compromis. Iar resentimentul s-ar datora tocmai specificului sexului, faptului de a fi bărbat. Sau chiar dacă ar fi aici un bărbat cu care eu nu m-aş culca sau cu care nu mi-aş dori să mă culc, chiar şi atunci faptul că el ar fi „un bărbat adevărat" ar declanşa tensiuni, ar crea o opoziţie. Ei bine, atunci? De ce am senzaţia că ar trebui să am în preajmă un bărbat adevărat, şi chiar de dragul lui Janet, ca să nu mai zic de al meu, în locul acestui tînăr fermecător, prietenos şi atent, Ivor? Oare în cazul ăsta spun sau presupun (asta presupune toată lumea?) că un copil are nevoie de tensiune pentru a creşte? Dar de ce? Şi totuşi e evident că asta simt, altfel n-aş fi neliniştită cînd îl văd pe Ivor cu Janet, pentru că el e ca un cîine mare şi prietenos sau un fel de frate mai mare inofensiv - folosesc cuvîntul inofensiv. Dispreţ. Simt dispreţ. E demn de dispreţ că fac asta. Un bărbat adevărat - Richard ? Michael ? Amîndoi sînt foarte stupizi cu copiii. Şi totuşi, fără nici o îndoială, eu am senzaţia că modul lor de a fi, faptul că le plac femeile mai degrabă decît bărbaţii, ar fi mai potrivit pentru Janet decît ceea ce-i poate oferi Ivor.

De pe scările întunecoase şi prăfoase, Anna ajunse în curăţenia apartamentului ei şi auzi deasupra capului ei vocea lui Ivor. Ii citea lui Janet. Trecu pe lîngă uşa camerei ei mari, urcă scările albe şi o găsi pe Janet stînd cu picioarele încrucişate pe patul ei, un copil neastîmpărat cu păr negru, şi pe Ivor, negricios, hirsut şi prietenos, stînd pe podea cu o mînă ridicată şi citind energic o poveste despre o fetiţă care mergea la şcoală. Folosindu-se de mîna ridicată ca de un fel de diapazon, Ivor făcu cu ochiul şi continuă să citească, cu voce mai tare:

— Şi astfel Betty s-a înscris în echipa de hochei. Avea ea să fie aleasă? Avea să aibă noroc?

Ivor îi spuse apoi lui Anna, cu vocea lui normală:

— O să venim la tine după ce terminăm.

Apoi continuă:

— Totul depindea de domnişoara Jackson. Betty se întreba dacă aceasta fusese sinceră atunci cînd îi urase noroc, după meciul de miercurea trecută? Chiar vorbise serios?

Anna se opri în faţa uşii, ascultînd. In vocea lui Ivor apăruse o nouă nuanţă: ridiculizarea. Ridiculizarea era adresată lumii din care făcea parte şcoala fetiţei şi lumii feminine, nu absurdităţii poveştii, şi începuse din momentul în care Ivor devenise conştient de prezenţa Annei. Da, dar nu era nimic nou în acest lucru, care ei îi era familiar. Pentru că ridiculizarea, apărarea homosexualului, nu era nimic altceva decît o formă de galanterie exagerată, politicoasă a unui bărbat „adevărat", bărbatul „normal" care vrea să stabilească limite relaţiei lui cu o femeie, conştient sau nu. De obicei inconştient. Era aceeaşi emoţie evazivă şi rece, dusă cu o treaptă mai sus; exista o diferenţă de grad, dar nu de tip. Anna aruncă o privire din pragul uşii la Janet şi observă că faţa copilului lăsa să se vadă un zîmbet larg încîntat, dar pe jumătate stînjenit. Simţea ridiculizarea adresată ei, ca femeie. Anna îşi îndreptă către fiica ei gîndurile tăcute, pline de compasiune: Ei bine, sărmana mea fetiţă, ar fi bine să te obişnuieşti cu asta devreme, pentru că va trebui să trăieşti într-o lume plină de aşa ceva. Iar acum, cînd ea, Anna, ieşise complet din scenă, vocea lui Ivor îşi pierdu rezonanţa parodică şi reveni la normal.

Uşa camerei pe care o împărţeau Ivor şi Ronnie era deschisă. Ronnie cînta, de asemenea pe un ton de parodie. Era o melodie cîntată peste tot, pe tonurile unei dorinţe chinuitoare şi dezolate. „Dă-mi în seara asta ce vreau, scumpo, nu vreau să ne certăm, scumpo, sărută-mă, strînge-mă etc." Şi Ronnie ridiculiza iubirea „normală", însă la un nivel mai batjocoritor, mai comun, mai josnic. Anna se gîndi: De ce presupun eu că asta nu o va atinge pe Janet? De ce mi se pare de la sine înţeles că un copil nu poate fi corupt? Ceea ce vrea să spună că sînt sigură că influenţa mea, influenţa feminină sănătoasă, este suficient de puternică pentru a o acoperi pe a lor. Dar de ce aş fi sigură de asta? Anna se întoarse să coboare la parter. Vocea lui Ronnie amuţi, iar capul lui apăru de după uşa întredeschisă. Era un cap fermecător coafat, capul unei fete băieţoase. Ronnie zîmbi, dispreţuitor. Spunea, cît de clar se putea, că el crede că Anna îl spiona - unul dintre lucrurile care te tulburau la Ronnie era acela că el întotdeauna presupunea că tot ce spuneau sau făceau oamenii trebuia să aibă legătură cu el; şi, astfel, toată lumea era întotdeauna conştientă de prezenţa lui. Anna dădu din cap înspre el. Se gîndea: nu mă pot mişca liber în propria mea casă, din cauza ăstora doi. Sînt tot timpul în defensivă, în propriul meu apartament. Ronnie decise apoi să-şi mascheze maliţiozitatea şi ieşi din cameră, stînd într-o rînă, cu greutatea corpului pe un singur picior.

— Ei, Anna, nu ştiam că şi tu iei parte la bucuriile orei copiilor.

— Am trecut pe acolo să văd ce se întîmplă, spuse Anna scurt.

Ronnie era acum întruchiparea farmecului seducător.

— Un copil atît de încîntător, Janet.

Îşi amintise că stătea acolo gratis şi depindea de buna dispoziţie a Annei. Acum era imaginea exactă - ei bine, da, îşi zise Anna - a unei domnişoare bine-crescute, aproape că şi sîsîia cum se cuvine. Eşti foarte *jeune fille,* i se adresă Anna în tăcere, oferindu-i un zîmbet care voia să transmită: nu mă duci tu pe mine, să nu cumva să crezi asta. Apoi coborî la

parter, însă privind scurt în sus, îl văzu încă stînd acolo, fără să se uite la ea, holbîndu-se la peretele din dreptul scărilor. Faţa lui drăguţă, ah-atît-de-îngrijită, căpătase un aer rătăcit. De frică. O, Doamne, se gîndi Anna, deja îmi dau seama ce o să se întîmple - aş vrea să plece, dar n-o să am inima să-l dau afară. Pentru că altfel, dacă nu sînt atentă, o să mi se facă milă de el.

Intră în bucătărie şi îşi umplu încet un pahar cu apă; lăsă apa să curgă, ca s-o vadă cum stropeşte şi sclipeşte, să audă zgomotul ei potolit. Folosea apa aşa cum mai devreme folosise fructele - ca să se calmeze, să se asigure de posibilitatea normalităţii. însă în tot timpul acesta se gîndea: sînt complet dezechilibrată. Mă simt de parcă atmosfera din apartamentul ăsta ar fi otrăvită, ca şi cum peste tot ar exista spiritul urît şi pervers al răutăţii. Dar este absurd. Adevărul e că tot ce gîndesc acum e greşit. *Simt* că aşa e... şi totuşi mă salvez prin genul acesta de gîndire. Mă salvez de la ce? Anna începu să se simtă rău din nou, şi speriată, cum se simţise în metrou. îşi zise : trebuie să termin cu asta, pur şi simplu trebuie - deşi nu ar fi putut spune cu ce trebuia să termine. O să mă duc alături, se hotărî ea, şi o să mă aşez, şi - nu-şi termină gîndul, dar avea o imagine mentală a unui puţ secat care se umple încet cu apă. Da, asta e problema cu mine - sînt secată. Sînt goală. Trebuie să ating o sursă de undeva sau... Deschise uşa camerei mari şi acolo era o siluetă feminină enormă, întunecată în lumina ferestrelor, care avea ceva ameninţător.

— Cine eşti? spuse Anna tăios.

Apoi apăsă comutatorul, astfel încît silueta să prindă contur şi personalitate în lumina edificatoare.

— Dumnezeule mare, Marion, tu eşti?

Anna părea enervată şi confuză, din cauză că era greşeala ei. Se uită la Marion cu atenţie, pentru că, în toţi anii de cînd o cunoştea, i se păruse o siluetă jalnică, dar niciodată una ameninţătoare. Şi, în timp ce o privea, parcă se vedea pe ea însăşi traversînd un proces care, i se părea ei, trebuia acum să îl tot traverseze de o sută de ori pe zi; se îndreptă de spate, îşi adună puterile şi deveni precaută; şi, pentru că era atît de obosită, pentru că „puţul era secat", îşi forţă creierul, o maşinărie mică, critică şi uscată, să intre în alertă. Aproape că îşi putea simţi propria inteligenţă, activă, defensivă şi eficientă - o maşinărie. Şi se gîndi: această inteligenţă e singura barieră dintre mine şi - de data asta termină, ştia cum să termine propoziţia. Dintre mine şi a o lua razna. Da.

Marion spuse:

— Îmi pare rău dacă te-am speriat, dar am urcat la etaj şi l-am auzit pe tînărul tău citindu-i lui Janet şi n-am vrut să-i deranjez. Şi apoi m-am gîndit ce plăcut e să stai pe întuneric...

Anna auzi cuvintele „tînărul tău", rostite cu un soi de gîngăveală timidă, ca din partea unei matroane a societăţii care flatează o femeie tînără ? - şi se gîndi că, de fiecare dată cînd se întîlneşte cu Marion, după cinci minute intervine acest moment neplăcut; apoi îşi aduse aminte de lumea în care fusese crescută Marion. Spuse:

— Îmi cer scuze că am părut enervată. Sînt obosită. M-a prins ora de vîrf în oraş.

Trăgea perdelele, redînd camerei ei gravitatea liniştită de care avea nevoie.

— Dar, Anna, eşti atît de răsfăţată - noi, sărmanii oameni obişnuiţi, trebuie să înfruntăm lucrurile acestea în fiecare zi.

Anna privi, uimită, la Marion, care nu trebuise niciodată, in toată viaţa ei, să înfrunte nimic atît de obişnuit precum ora de vîrf. Văzu expresia de pe faţa lui Marion: nevinovată, cu ochi strălucitori, plină de entuziasm. Zise:

— Eu simt nevoia să beau ceva, tu vrei ?

Îşi aminti... apoi se bucură că uitase şi îi oferise lui Marion ceva de băut cu toată nonşalanţa din lume, pentru că acum aceasta răspundea:

— O, da, aş vrea foarte mult, doar o picătură. Tommy spune că e mult mai curajos să te hotărăşti să bei pur şi simplu normal, decît să renunţi complet. Crezi că are dreptate? Eu da. Cred că e extraordinar de deştept şi de puternic.

— Da, dar aşa trebuie să fie mult, mult mai dificil.

Anna turnă whisky în pahare, întoarsă cu spatele la Marion, încercînd să se gîndească: A venit aici din cauză că ştie că tocmai m-am întîlnit cu Richard? Şi dacă motivul e altul, care ? Apoi spuse:

— Tocmai vin de la Richard.

Marion luă paharul şi îl aşeză lîngă ea cu o lipsă de interes aparent autentică, după care zise:

— Da? Ei bine, voi aţi fost întotdeauna amici atît de buni.

Anna refuză să tresară la cuvîntul „amici"; îşi observă alarmată propria enervare crescînd, întărită de raza strălucitoare a inteligenţei ei reci, iar de la etaj auzi vocea lui Ivor zbierînd:

— Trage! au strigat cincizeci de voci nerăbdătoare, iar Betty, alergînd cît o ţineau puterile în celălalt capăt al terenului, a lovit pucul şi a dat gol. Reuşise! Aerul răsuna de vocile copiilor aclamînd, iar Betty vedea prin ceaţa lacrimilor de fericire feţele prietenilor ei.

— Atît de mult îmi plăceau poveştile astea minunate cu şcoala cînd eram copil, spuse Marion, sîsîind ca o fetiţă mică.

— Eu le uram.

— Dar tu ai fost dintotdeauna atît de intelectuală.

Acum Anna se aşezase, cu whisky-ul ei, şi o examina pe Marion. Aceasta purta un costum maro scump, evident nou. Părul ei întunecat şi uşor grizonant era proaspăt ondulat. Ochii ei căprui erau strălucitori, iar obrajii rozalii. Era imaginea unei matroane prospere, fericite şi pline de viaţă.

— Şi de asta am venit să te văd, spunea Marion. A fost ideea lui Tommy. Avem nevoie de ajutorul tău, Anna. Tommy a avut o idee cît se poate de minunată, mi se pare că e un băiat atît de deştept, şi amîndoi ne-am gîndit că ar trebui să te întrebăm pe tine.

Marion luă o gură de whisky, făcu o mică strîmbătură simpatică de neplăcere şi puse paharul jos, continuînd:

— Datorită lui Tommy, tocmai mi-am dat seama cît de îngrozitor de ignorantă sînt. Totul a început cu faptul că îi citeam ziarele. Eu nu am mai citit niciodată nimic. Şi, bineînţeles, el e atît de bine informat, şi mi-a explicat cum stau lucrurile, iar eu chiar mă simt o altă persoană şi mi-e atît de ruşine că înainte nu mi-a păsat de nimic altceva decît de mine însămi.

— Richard a amintit faptul că a început să te intereseze politica.

— A, da, şi el e foarte nervos. Şi bineînţeles că mama şi surorile mele sînt *furioase.*

Marion stătea, zîmbind ca o fetiţă poznaşă, strîngînd uşurel şi poznaş din buze; în colţurile ochilor ei sclipeau mici priviri vinovate.

— Îmi pot imagina.

Mama lui Marion fiind văduvă de general, iar surorile ei toate soţii de aristocraţi, Anna îşi dădea seama ce plăcere trebuie să fi fost să le enerveze.

— Dar bineînţeles că ele nu-şi dau seama deloc, absolut deloc ce înseamnă asta, aşa cum nici eu nu-mi dădeam seama înainte ca Tommy să înceapă să se ocupe de mine. Mă simt de parcă viaţa mea ar fi început din acel moment. Mă simt o altă persoană.

— Şi arăţi ca o altă persoană.

— Ştiu. Anna, ziceai că te-ai întîlnit azi cu Richard ?

— Da, la biroul lui.

— A spus ceva despre divorţ? întreb pentru că, dacă ţi-a spus ţie ceva, atunci presupun că ar trebui luat în serios. Tot timpul e atît de ameninţător şi tiranic - e îngrozitor de tiran. Aşa că n-am luat-o în serios. Dar dacă chiar vorbeşte despre asta, atunci presupun că eu şi cu Tommy trebuie s-o luăm în serios.

— Cred că vrea să se căsătorească cu secretara lui. Sau cel puţin aşa a spus.

— Ai văzut-o?

Marion chicoti, cu o expresie de-a dreptul şmecherească.

— Da.
— Ai observat ceva?
— Că arată ca tine, cînd aveai vîrsta ei ?
— Da.
Marion chicoti din nou.
— Nu e amuzant?
— Dacă tu crezi asta...
— Da, cred.
Dintr-odată, Marion oftă şi expresia de pe chipul ei se schimbă. În faţa ochilor Annei, se transformase dintr-o fetiţă într-o femeie gravă. Rămase cu privirea fixă, serioasă şi în acelaşi timp ironică.
— Nu înţelegi că trebuie să cred că e amuzant?
— Ba da, înţeleg.
— S-a întîmplat dintr-odată, într-o dimineaţă la micul dejun. Richard a fost întotdeauna îngrozitor la micul dejun. E tot timpul prost dispus şi mă sîcîie. Dar ciudat e că, mă rog, nu ştiu de ce l-am lăsat... îi dădea înainte, sîcîindu-mă cu faptul că mă văd cu Tommy atît de des. Şi dintr-odată, a fost ca un fel de revelaţie. Chiar a fost, Anna. Aproape că începuse să sară, în sus şi în jos prin sufragerie. Şi faţa lui era roşie. Şi era atît de prost dispus. Iar eu îi ascultam vocea. Are o voce urîtă, nu-i aşa ? E o voce de tiran, nu-i aşa ?
— Da, aşa e.
— Şi m-am gîndit - Anna, aş vrea să-ţi pot explica. A fost chiar o revelaţie. M-am gîndit: sînt căsătorită cu el de ani şi ani de zile, şi în tot timpul ăsta am fost - conţinută, ambalată în el ca într-un înveliş. Mă rog, aşa sînt femeile, nu? Nu mă puteam gîndi la altceva. Ani de zile am plîns în fiecare noapte pînă adormeam. Am făcut scene, am fost proastă şi am fost nefericită şi... Ideea e, pentru ce? vorbesc serios, Anna.
Anna zîmbi, iar Marion continuă:
— Pentru că, ideea e că el nu e totul, nu-i aşa ? Nici măcar nu e foarte atrăgător. Nici măcar nu e foarte inteligent - nu-mi pasă că e atît de important şi magnat în domeniul lui. Înţelegi ce vreau să spun?
— Ei bine, şi apoi?
— M-am gîndit, Dumnezeule, pentru fiinţa asta mi-am ruinat eu viaţa. Îmi amintesc exact momentul. Stăteam la masa de mic dejun, într-un fel de neglijeu pe care l-am cumpărat pentru că lui îi place cum arăt în genul ăsta de lucruri - ştii, cu dantele şi flori, sau, mă rog, îi *plăcea* cum arăt în ele. Eu întotdeauna le-am *detestat.* Şi m-am gîndit, am purtat ani de zile haine pe care le detestam, doar ca să-i fac plăcere acestei *creaturi.*
Anna izbucni în rîs. Marion rîdea la rîndul ei, cu faţa ei frumoasă animată de o uşoară autoironie, şi cu ochii trişti şi sinceri.
— E umilitor, nu-i aşa, Anna ?
— Da, este.
— Dar pun pariu că tu nu te-ai făcut niciodată de rîs din cauza vreunui bărbat stupid. Ai prea multă minte.
— Asta e ceea ce crezi tu, spuse Anna sec.
— Nu, ai prea mult minte, şi asta admir eu la tine.
Acum Marion îşi ţinea paharul între degetele încordate. Luă o gură de whisky, apoi încă una, încă una şi încă una - Anna se forţă să nu se uite la ea. Auzi vocea lui Marion:
— Şi mai e şi fata asta, Jean. Cînd am văzut-o, a fost altă revelaţie. El spune că e îndrăgostită de el. Dar problema e de cine e îndrăgostit el. E îndrăgostit doar de un tip de femeie, ceva ce îl atinge la lingurică.

Grosolănia cuvintelor *atinge la lingurică,* surprinzătoare pentru Marion, o făcu pe Anna s-o privească. Marion stătea încordată, cu trupul ei mare, rigid şi drept în scaun, buzele strînse şi degetele încleştate ca nişte gheare în jurul paharului
în care privea cu lăcomie.
— Deci ce e cu iubirea asta ? Pe mine nu m-a iubit niciodată. Iubeşte femei solide, cu păr maroniu şi piept mare.Cînd eram tînără, aveam un piept minunat.
— Fata cu păr castaniu, spuse Anna, privind mîna lacomă strînsă în jurul paharului.
— Da. Deci n-are nimic de-a face cu mine. Asta e ceea ce am decis. Probabil că el nici măcar nu ştie cum sînt eu. Aşa că de ce vorbim despre iubire?

Marion rîse, de data aceasta cu dificultate. îşi lăsă capul pe spate şi rămase cu ochii închişi: închişi atît de strîns, încît gemele maro îi tremurau pe obrajii care acum păreau supţi ca la bolnavi. Apoi ochii ei se deschiseră şi clipiră căutînd în jur; căutau sticla de whisky care era pe măsuţa cu picioare încrucişate de lîngă perete. Dacă îmi cere să-i mai pun, va trebui s-o fac, se gîndi Anna. Era ca şi cum ea, Anna, era implicată cu întreg sinele ei în lupta tăcută a lui Marion. Marion închise ochii, suspină, îi deschise din nou, privi spre sticlă, mîna ei cu paharul zvîcni şi ea închise din nou ochii.

Totuna, se gîndi Anna - e mai bine pentru Marion să fie alcoolică şi o persoană întreagă; mai bine beţivă, ranchiunoasă şi sinceră, decît fără să bea, dacă preţul pentru asta este să se transforme într-o fetiţă timidă şi sprintenă, îngrozitoare – tensiunea devenise atît de dureroasă, încît Anna se trezi că încearcă să-i pună capăt întrebîndu-se singură: Oare ce ar vrea Tommy să fac? Marion se îndreptă de spate, puse jos paharul şi într-o clipă deveni, dintr-o femeie tristă, onestă şi înfrîntă, o fetiţă.
— Ah, Tommy e atît de minunat, atît de minunat în toate privinţele, Anna. I-am spus că Richard mi-a zis că vrea să divorţeze şi a fost atît de minunat.
— Ce-a spus?
— A spus că eu trebuie să fac ceea ce e corect, ceea ce cred eu cu adevărat că e corect, şi că nu trebuie să-i satisfac lui Richard această infatuare, doar pentru că mi se pare că aşa ar fi principial sau pentru că aş vrea să fiu nobilă. Pentru că prima mea reacţie a fost, n-are decît să divorţeze, ce mă interesează pe mine? Am destui bani ai mei, nu e o problemă. Dar Tommy a spus nu, trebuie să mă gîndesc la ceea ce e mai bine pentru Richard pe termen lung. Aşa că eu trebuie să-1 fac să-şi înfrunte responsabilităţile.
— Înţeleg.
— Da. E atît de lucid. Şi cînd te gîndeşti, are doar douăzeci şi unu de ani. Deşi presupun că se explică avînd în vedere povestea asta îngrozitoare care i s-a întîmplat – vreau să spun, e îngrozitor, dar nici măcar nu te poţi gîndi că e o tragedie atunci cînd îl vezi atît de curajos, fără să cedeze niciodată, şi fiind o persoană atît de minunată.
— Nu, presupun că nu.
— Prin urmare, Tommy spune că nu ar trebui să-1 bag în seamă pe Richard, ar trebui doar să-1 ignor. Pentru că eu sînt foarte serioasă atunci cînd spun că o să-mi dedic viaţa unor lucruri mai importante. Tommy îmi arată calea. O să trăiesc pentru alţii, şi nu pentru mine.
— Bine.
— Şi de asta am trecut să te văd. Trebuie să ne ajuţi pe Tommy şi pe mine.
— Sigur, ce trebuie să fac ?
— Ţi-1 aminteşti pe liderul acela negru, bărbatul african pe care îl cunoşteai? Mathews sau ceva de genul ăsta?

Asta nu era deloc ceva la care Anna s-ar fi aşteptat.
— Vrei să spui Tom Mathlong?

Marion chiar îşi scosese un carneţel şi stătea cu creionul pregătit.
— Da. Dă-mi, te rog, adresa lui.
— Dar e la închisoare, spuse Anna.

Părea neajutorată. Auzindu-şi propria voce cum protestează slab, îşi dădu seama că se simţea nu doar neajutorată, ci înspăimîntată. Era aceeaşi teamă pe care o simţea alături de Tommy.
— Da, sigur că e în închisoare, dar care e numele închisorii?
— Dar, Marion, ce ai de gînd să faci ?
— Ţi-am spus, nu voi mai trăi pentru mine însămi. Vreau să-i scriu sărmanului de el, să văd ce pot face pentru el.
— Dar, Marion...
Anna o privi, încercînd să stabilească contactul vizual cu femeia aceasta cu care vorbise cu doar cîteva minute în urmă. A fost întîmpinată de o privire a unor ochi căprui plini de o isterie vinovată, dar fericită. Anna continuă, ferm:
— Nu e o închisoare frumos organizată, ca Brixton sau alta la fel. Probabil că sînt nişte colibe în savană, la sute de kilometri depărtare de orice, vreo cincizeci de prizonieri politici, şi e foarte probabil ca nici măcar să nu primească scrisori. Ce credeai? Că au zile de vizită, drepturi şi lucruri de felul ăsta?
Marion se bosumflă şi spuse:
— Asta mi se pare o atitudine negativă îngrozitoare faţă de sărmanii de ei.
Anna se gîndi: „atitudine negativă" e de la Tommy – ecouri de la Partidul Comunist; dar „sărmanii de ei" e Marion sută la sută - probabil că mama şi surorile ei dau haine vechi la organizaţiile de caritate.
— Adică, spuse Marion fericită, e un continent înlănţuit, ei bine, nu-i aşa? *{Tribune,* îşi spuse Anna; sau poate *Daily Worker.)* Şi ar trebui luate imediat măsuri pentru a reda africanilor încrederea în justiţie, dacă nu cumva e deja prea tîrziu. *(New Statesman,* se gîndi Anna.) Ei bine, situaţia aceasta ar trebui eliminată complet, în interesul tuturor. *(The Manchester Guardian,* într-o perioadă de criză acută.) Dar, Anna, nu înţeleg atitudinea ta. Recunoşti şi tu că nimic nu merge cum trebuie, doar există dovezi! *(The Times,* editorial, la o săptămînă după ştirea că administraţia albă a împuşcat douăzeci de africani şi a băgat la puşcărie alţi cincizeci, fără proces.)
— Marion, ce te-a apucat?
Marion stătea neliniştită, aplecată în faţă şi clipind grav, în timp ce îşi explora cu limba buzele zîmbitoare.
— Uite ce e, dacă vrei să te implici în politica africană există organizaţii în care te poţi înscrie, Tommy trebuie să ştie asta.
— Dar sărmanii de ei, Anna, spuse Marion cu reproş în glas.
Anna se gîndi: evoluţia politică a lui Tommy dinaintea accidentului său era atît de mult peste „sărmanii de ei", încît fie mintea lui a fost afectată serios, fie... Anna rămase tăcută, luînd pentru prima oară în considerare posibilitatea ca mintea lui Tommy să fi fost afectată.
— Tommy ţi-a spus să vii şi să mă întrebi despre adresa închsorii în care se află domnul Mathlong, astfel încît tu şi cu el să puteţi trimite sărmanilor prizonieri pachete cu mîncare şi scrisori de consolare? El ştie foarte bine că n-o să ajungă niciodată la închisoare - şi nici altceva.
Ochii căprui şi strălucitori ai lui Marion, fixaţi asupra Annei, nu o vedeau. Zîmbetul ei de fetiţă era îndreptat spre un prieten fermecător, însă voluntar.
— Tommy a spus că sfaturile tale ar fi foarte utile. Şi că toţi trei am putea lucra împreună pentru cauza comună.
Anna era furioasă, începînd să înţeleagă. Spuse cu voce tare, sec:
— Tommy n-a mai folosit de ani de zile cuvîntul „cauză" altfel decît ironic. Dacă îl foloseşte acum, atunci...
— Dar, Anna, asta sună atît de cinic, parcă n-ai fi tu deloc.

— Dar tu uiţi că noi toţi, inclusiv Tommy, am fost scufundaţi ani de zile în atmosfera cauzelor bune, iar eu te asigur că, dacă am fi folosit întotdeauna acest cuvînt cu atîta reverenţă, cum îl foloseşti tu, nu am fi reuşit niciodată să realizăm nimic.

Marion se ridică. Părea să se simtă extrem de vinovată, şireată şi încîntată de ea însăşi. Anna înţelegea acum că Marion şi Tommy discutaseră despre ea şi deciseseră să-i salveze sufletul. Pentru ce? Era extraordinar de furioasă. Şi furia aceea era disproporţionată faţă de ceea ce se întîmplase; Anna ştia asta, şi era cu atît mai înspăimîntată.

Marion îi simţi furia şi era în acelaşi timp încîntată şi încurcată, iar apoi spuse:

— îmi pare rău că te-am deranjat pentru nimic.

— Ah, dar nu a fost pentru nimic. Scrie-i o scrisoare domnului Mathlong, în grija Administraţiei închisorilor, Provincia de Nord. Bineînţeles că n-o s-o primească, dar în chestiunile astea gestul contează, nu-i aşa?

— Ah, mulţumesc, Anna, eşti foarte îndatoritoare, ştiam că aşa vei fi. Acum trebuie să plec.

Marion plecă, strecurîndu-se pe scări în jos, încă jucînd parodia fetiţei vinovate, însă sfidătoare. Anna o privea şi se vedea pe ea însăşi, stînd acolo pe palier - rece, rigidă, critică. După ce Marion nu s-a mai văzut, Anna s-a dus şi 1-a sunat pe Tommy.

Vocea lui se auzi, lentă şi formală, de la distanţa de aproximativ un kilometru.

— Zero zero cinci şase şapte?

— Sînt Anna. Marion tocmai a plecat. Spune-mi, chiar a fost ideea ta să corespondaţi cu prizonierii politici africani? Pentru că dacă aşa e, nu îmi pot reprima impresia că eşti uşor depăşit.

O mică pauză.

— Mă bucur că m-ai sunat, Anna. Cred că ar fi un lucru bun.

— Pentru sărmanii prizonieri ?

— Ca să fiu sincer, cred că ar fi bine pentru Marion. Tu nu crezi? Cred că are nevoie să se intereseze şi de altceva decît de ea însăşi. Anna spuse:

— Un fel de terapie, vrei să spui ?

— Da. Nu eşti de acord cu mine ?

— Dar, Tommy, ideea e că *eu* nu cred că am nevoie de terapie - cel puţin, nu de felul acesta.

Tommy spuse atent, după o pauză:

— Mulţumesc că m-ai sunat şi mi-ai spus părerea ta, Anna. Iţi sînt foarte recunoscător.

Anna rîse, furioasă. Se aştepta ca şi el să rîdă cu ea; dar, în ciuda a orice, ea se gîndise la vechiul Tommy, care ar fi rîs. Puse jos receptorul şi rămase acolo tremurînd - simţea nevoia să se aşeze.

În timp ce şedea, se gîndi: băiatul acesta, Tommy – îl cunosc de cînd era copil. S-a rănit singur atît de groaznic - şi totuşi, acum îl văd ca pe un fel de zombi, o ameninţare, ceva de care să-ţi fie frică. Şi toţi simţim asta. Nu, nu e nebun, nu e vorba de asta, dar s-a transformat în altceva, în ceva diferit... Nu pot să mă gîndesc la asta acum - mai tîrziu. Trebuie să-i pregătesc cina lui Janet.

Era nouă şi ceva, trecut de ora cinei lui Janet. Anna puse mîncarea pe o tavă şi se duse cu ea la etaj, aranjîndu-şi lucrurile în minte în aşa fel încît Marion, Tommy şi ceea ce reprezentau ei să nu iasă la iveală. Deocamdată.

Janet luă tava pe genunchii ei şi spuse:

— Mamă ?

— Da.

— Iţi place de Ivor?

— Da.

— Mie îmi place foarte mult. E bun.

— Da, este.

— Iţi place de Ronnie ?

— Da, spuse Anna după o ezitare.
— Dar de fapt nu-ţi place de el.
— Ce te face să spui asta? întrebă Anna, uimită.
— Nu ştiu, răspunse copilul. Mă gîndeam doar că nu-ţi place de el. Pentru că-l face pe Ivor să se poarte prosteşte.

Nu a spus mai mult, dar şi-a mîncat cina gînditoare şi absentă. De cîteva ori privi, foarte şiret, spre mama ei. Care stătea, lăsîndu-se inspectată cu şiretenie, păstrînd o aparenţă de autoritate calmă.

După ce a adormit Janet, Anna coborî în bucătărie să fumeze în timp ce bea ceai. Acum era îngrijorată din cauza lui Janet: Janet e tulburată de toate acestea, dar nu ştie din ce cauză. însă nu e din cauza lui Ivor - e atmosfera creată de Ronnie. Aş putea să-i spun lui Ivor că Ronnie trebuie să plece. Cu siguranţă s-ar oferi să plătească el chirie pentru Ronnie, dar nu asta e ideea. Mă simt exact cum m-am simţit cu Jemmie...

Jemmie era un student din Ceylon, care locuise în camera goală de sus cîteva luni de zile. Annei nu-i plăcea de el, dar nu se putea hotărî să-i dea preaviz din cauză că era de culoare. Problema s-a rezolvat pînă la urmă, pentru că el s-a întors în Ceylon. Iar acum Anna nu le putea cere unor tineri care îi tulburau pacea sufletească să plece pentru că erau homosexuali şi, la fel ca în cazul studentului de culoare, le-ar fi fost greu să găsească o cameră.

Şi totuşi, de ce s-ar fi simţit Anna responsabilă?... Nu e ca şi cum n-ai avea suficiente probleme cu bărbaţii „normali", îşi spuse ea, încercînd să-şi împrăştie neliniştea cu puţin umor. Dar umorul eşuă. Încercă din nou: e casa mea, casa mea, casa mea - de data asta străduindu-se să-şi insufle sentimente puternice de proprietar. Eşuă de asemenea. De acum stătea, gîndindu-se: dar de ce am eu o casă ? Pentru că am scris o carte de care mi-e ruşine, cu care am cîştigat o grămadă de bani. Noroc, noroc, asta e tot. Şi urăsc toate astea - casa *mea,* bunurile *mele,* drepturile *mele.* Şi totuşi, după ce ajung în punctul la care mă simt inconfortabil, revin la aceste lucruri, exact ca toţi ceilalţi. Al meu. Proprietate. Bunuri. O s-o protejez pe Janet din cauza proprietăţii *mele.* Ce rost are s-o protejez ? O să crească în Anglia, o ţară plină de bărbaţi care sînt băieţei, homosexuali şi homosexuali pe jumătate... însă acest gînd obosit dispăru, într-un val puternic de emoţie sinceră - Dumnezeule, au mai rămas doar cîţiva bărbaţi adevăraţi, iar eu o să mă asigur că ea îl va obţine pe unul dintre ei. O să mă asigur că o să crească în aşa fel încît să poată recunoaşte un bărbat adevărat, atunci cînd întîlneşte unul. Ronnie va trebui să plece.

Şi cu asta Anna s-a dus la baie, să se pregătească de culcare. Luminile erau aprinse. Se opri la uşă. Ronnie se uita nerăbdător în oglindă, pe deasupra poliţei pe care îşi ţinea cosmeticele. Îşi întindea cremă pe obraji cu tamponul ei şi încerca să îşi netezească ridurile de pe frunte.

Anna spuse:
— Îţi place loţiunea mea mai mult decît a ta?

Ronnie se întoarse, fără să fie surprins. Iar Anna îşi dădu seama că el îşi dorise ca ea să-l găsească acolo.
— Draga mea, spuse el, graţios şi cochet, îţi încercam loţiunea. Îţi e de vreun folos?
— Nu cine ştie ce, răspunse Anna.

Se sprijini de pragul uşii, privind şi aşteptînd să înţeleagă.

Ronnie purta un halat scump de mătase, de un violet difuz, strălucitor, cu o eşarfă roşcată băgată sub guler. Purta papuci de piele mauri, roşii şi scumpi, cu barete aurii. Arăta de parcă ar fi trebuit să fie într-un harem, nu în acest apartament din pustiurile zonei studenţeşti din Londra. Acum stătea cu capul într-o parte, netezindu-şi părul negru şi ondulat, uşor grizonant, cu mîna lui manichiurată.
— Am încercat să mă vopsesc, remarcă el, dar firele albe tot se văd.
— Pare distins, spuse Anna.

Acum înţelesese: îngrozit că ar putea să-l dea afară, făcea apel la ea, ca de la o fată la alta. Anna încercă să-şi spună că e amuzată. Însă, în realitate, era dezgustată şi îi era ruşine din cauza asta.

— Da, draga mea Anna, susură Ronnie cuceritor, să arăţi distins e foarte bine, atunci cînd eşti - dacă pot spuse aşa - cel care plăteşte.

— Dar, Ronnie, îşi zise Anna, cedînd în ciuda dezgustului ei şi jucînd rolul pe care se presupunea că trebuie să-l joace, arăţi foarte fermecător, în ciuda celor cîteva fire de păr grizonant. Sînt sigură că zeci de oameni te găsesc devastator.

— Nu la fel de mulţi ca înainte, spuse el. Din păcate, trebuie s-o mărturisesc. Bineînţeles că mă descurc destul de bine, în ciuda suişurilor şi coborîşurilor, dar chiar trebuie să am mare grijă de mine.

— Poate că îţi vei găsi foarte curînd un protector bogat permanent.

— O, draga mea, exclamă el, zvîcnind uşurel şi inconştient din şolduri, sper că-ţi dai seama că am încercat?

— Nu mi-am dat seama că oferta de pe piaţă e atît de disproporţionată, spuse Anna.

Vorbise cu dezgust şi imediat, înainte să-i iasă cuvintele din gură, i se făcu ruşine din cauza asta. Dumnezeule mare ! se gîndi ea, să te naşti Ronnie ! Să te naşti aşa - eu mă plîng din cauza dificultăţilor pe care le am pentru că sînt o astfel de femeie, dar, Dumnezeule mare! - aş fi putut să fiu un „Ronnie".

El îi aruncă o privire scurtă, plină de ură deschisă. Ezită, dar impulsul era prea puternic pentru el şi pînă la urmă spuse:

— Cred că, totuşi, îmi place mai mult loţiunea ta decît a mea.

Ronnie ţinea sticla în mînă, revendicînd-o. Îi zîmbi Annei pieziş, provocînd-o şi urînd-o pe faţă.

Zîmbind, Anna întinse mîna şi luă sticla:

— Atunci ar fi bine să-ţi cumperi şi tu una, nu-i aşa?

Acum Ronnie îi zîmbi rapid, impertinent, recunoscînd că ea îl înfrînsese, că o ura pentru asta şi că îi venea s-o provoace din nou. Apoi zîmbetul lui se estompă, succedat de frica rece şi rătăcită pe care o văzuse ea mai devreme. Ronnie îşi spunea lui însuşi că impulsurile lui agresive erau periculoase şi că ar fi trebuit s-o îmbuneze pe Anna, nu s-o provoace.

Ronnie îi spuse că trebuie să plece, cu un murmur fermecător de îmbunare, adăugă un noapte bună şi începu să urce ezitant scările, spre Ivor.

Anna îşi făcu o baie şi apoi se duse la etaj, să vadă dacă Janet e pregătită de culcare. Uşa camerei celor doi tineri era deschisă. Anna rămase surprinsă, ştiind că ei s-au obişnuit cu ea, în fiecare seară, la ora aceea, să urce să o vadă pe Janet. Apoi şi-a dat seama că era deschisă intenţionat. Auzi ceva de genul: „Vaci cu fundul mare..." Era vocea lui Ivor, care adăugă şi un zgomot obscen. După care vocea lui Ronnie: „Sîni transpiraţi şi lăsaţi..." Şi imită zgomotul vomitatului.

Furioasă, Anna era pe punctul de a se duce să se certe cu ei. În schimb, se trezi tremurînd, speriată. Coborî scările încet, sperînd ca ei să nu-şi fi dat seama că fusese acolo. Dar acum ei închiseseră uşa cu un trosnet, iar Anna auzea hohotele de rîs puternice ale lui Ivor şi alte hohote ascuţite şi graţioase ale lui Ronnie. Se băgă în pat, îngrozită. De ea însăşi. Pentru că îşi dădea seama că mica piesă obscenă care fusese pregătită pentru ea nu era altceva decît faţa nocturnă a atitudinii lor, Ronnie ca o fetiţă şi Ivor ca un cîine mare şi prietenos, şi că ea ar fi putut să deducă asta de una singură, fără să mai aibă nevoie de o demonstraţie. Anna era speriată din cauză că se simţea afectată. Rămase aşezată pe pat, în camera mare şi întunecoasă, fumînd şi simţindu-se vulnerabilă şi neajutorată. Şi îşi spuse din nou: dacă aş fi cedat atunci... Bărbatul din metrou o zguduise ; cei doi tineri de la etaj o făcuseră să tremure. Cu o săptămînă în urmă, în timp ce se întorcea tîrziu de la teatru, un bărbat se expusese în

faţa ei, la un colţ de stradă întunecat. In loc să-1 ignore, Anna se trezise că se chirceşte în interior, ca şi cum ar fi fost un atac personal asupra ei - se simţise de parcă ea, Anna, ar fi fost ameninţată de asta. Totuşi, privind nu cu mult în urmă, Anna se vedea pe ea însăşi străbătînd pericolele şi urîţenia marelui oraş neînfricoşată şi imună. Acum i se părea că această urîţenie se apropiase atît de mult de ea, încît ar fi putut să se prăbuşească urlînd.

Şi cînd se născuse această nouă Anna, înspăimîntată şi vulnerabilă? Anna ştia: atunci cînd o părăsise Michael.

Speriată şi scîrbită, Anna zîmbi larg de una singură, zîmbi la ideea că ea, o femeie independentă, era independentă şi imună la urîţenia sexului pervers, a sexului violent doar atîta timp cît era iubită de un bărbat. Stătea în întuneric zîmbind larg sau, mai degrabă, forţîndu-se să zîmbească şi gîndindu-se că nu exista nimeni pe lume cu care să împărtăşească acest soi de umor în afară de Molly. Numai că Molly avea atîtea probleme acum, încît nu era momentul să vorbească cu ea. Da - mîine trebuia s-o sune pe Molly şi să-i vorbească despre Tommy.

Iar acum Tommy reveni în prim-planul minţii Annei, în timp ce ea îşi făcea griji din cauza lui Ivor şi a lui Ronnie, şi asta era deja mult prea mult; Anna se strecură sub aşternuturi, agăţîndu-se de ele.

Realitatea este, îşi spuse Anna, încercînd să rămînă calmă, că nu sînt în măsură să fac faţă la nimic. Mă menţin deasupra acestui întreg — haos, din cauza minţii mele tot mai reci, critice şi ezitante. (Anna îşi văzu din nou creierul, ca o maşinărie mică şi rece, cum lucrează în capul ei.)

Rămase întinsă în pat, speriată, şi din nou în minte îi apărură cuvintele : „Primăvara a secat". Iar odată cu aceste cuvinte se contura şi imaginea: văzu puţul secat, o crăpătură în pămînt, un pămînt care nu era decît praf.

Zvîrcolindu-se în căutarea a ceva de care să se prindă, Anna se agăţă de amintirea Mamei Zahăr. Da. Trebuie să visez apă, îşi zise ea. Pentru că ce folos ar mai fi avut acea lună, „experienţa" cu Mama Zahăr, dacă acum, în vreme de secetă, nu putea apela la ajutor. Trebuie să visez apă, trebuie să visez cum poate fi adusă primăvara înapoi.

Anna a dormit şi a visat. Stătea la marginea unui deşert mare şi galben, la amiază. Soarele era întunecat de praful care plutea în aer. Soarele era de un portocaliu malefic, deasupra întinderii galbene şi prăfoase. Anna ştia că trebuie să traverseze deşertul. Deasupra acestuia, de partea cealaltă, erau munţi - violet, portocaliu şi gri. Culorile visului erau extraordinar de frumoase şi vii. Dar Anna era prinsă de ele, prinsă de aceste culori vii şi seci. Nu exista apă nicăieri. Anna o porni de-a curmezişul deşertului, astfel încît să poată ajunge la munţi.

Acesta era visul cu care s-a trezit dimineaţa; şi ştia ce înseamnă. Visul marca o schimbare în Anna, în cunoaşterea ei de sine. În deşert era singură şi nu exista apă deloc, iar ea era la mare distanţă de izvoare. Se trezise ştiind că, dacă era să traverseze deşertul, atunci trebuia să mai scape de povară. Se culcase confuză în legătură cu ce ar fi trebuit să facă cu Ronnie si Ivor, dar se trezise ştiind ce avea să facă. În timp ce Ivor pleca la muncă (Ronnie încă dormea somnul cuvenit unei amante răsfăţate), Anna îl opri şi îi spuse:

— Ivor, aş vrea să vă mutaţi.

În dimineaţa aceasta, Ivor era palid, speriat şi implorator. Nu ar fi putut s-o spună mai clar, fără să folosească cuvintele: „îmi pare rău, îl iubesc şi nu mă pot abţine".

Anna spuse:

— Ivor, sînt sigură că-ţi dai seama că nu poate continua aşa.

El răspunse:

— Voiam să-ţi spun asta de ceva timp - ai fost atît de bună, aş vrea foarte mult să-ţi plătesc pentru că Ronnie stă aici.

— Nu.

— O chirie pe care o stabileşti tu, adăugă el.

Chiar şi acum, cînd în mod sigur îi era ruşine de atitudinea lui de seara trecută şi, mai presus de orice, era speriat că idila lui putea fi zdrobită, Ivor nu-şi putea reprima acel ton zeflemitor şi batjocoritor din voce.

— Dat fiind că Ronnie stă aici deja de săptămîni de zile, iar eu nu am zis nimic despre chirie, e evident că nu e vorba de bani, spuse Anna, displăcîndu-i persoana critică şi rece care stătea acolo, folosindu-i vocea.

Ivor ezită din nou; faţa lui exprima un amestec extraordinar de vinovăţie, impertinenţă şi frică.

— Uite ce e, Anna, am întîrziat foarte mult la muncă. Trec pe la tine în seara asta să discutăm despre toate astea.

Era deja la jumătatea scărilor, coborîndu-le în salturi, disperat să scape de ea şi de propriul lui impuls de a-şi bate joc de ea şi de a o provoca.

Anna se întoarse în bucătărie. Janet îşi mînca micul dejun.O întrebă:

— Despre ce vorbeai cu Ivor ?

— I-am sugerat că ar trebui să plece... sau cel puţin Ronnie ar trebui să plece.

Apoi adăugă repede, pentru că Janet era pe punctul de a protesta:

— Camera aceea e pentru o persoană, nu pentru două. Iar ei sînt prieteni, probabil că ar prefera să locuiască împreună.

Spre surpriza Annei, Janet se decise să nu protesteze. A fost tăcută şi gînditoare în timpul mesei, aşa cum fusese şi în timpul cinei din seara anterioară. La sfîrşit a spus:

— De ce nu pot să merg la şcoală?

— Dar mergi la şcoală.

— Nu, vreau să spun o şcoală adevărată. O şcoală cu internat.

— Internatele nu sînt deloc ca în povestea pe care ţi-a citit-o Ivor aseară.

Janet părea că vrea să continue, dar lăsă subiectul să treacă. Plecă la şcoală, ca de obicei. Puţin mai tîrziu, Ronnie a coborît scările, mult mai devreme decît o făcea de obicei. Era îmbrăcat îngrijit şi foarte palid sub fondul de ten uşor de pe obraji. Pentru prima oară, se oferi să îi facă Annei cumpărăturile.

— Sînt foarte priceput la micile treburi de prin casă.

Cînd Anna 1-a refuzat, s-a aşezat în bucătărie, pălăvrăgind încîntător, şi în tot acest timp ochii lui o implorau.

Dar Anna era hotărîtă, iar în seara aceea, cînd Ivor veni în camera ei ca să discute, nu-şi schimbă hotărîrea. Aşa că Ivor sugeră ca Ronnie să plece, iar el să rămînă.

— La urma urmei, Anna, eu stau aici de luni de zile şi pînă acum nu ne-am supărat unul pe celălalt. Sînt de acord cu tine, Ronnie cere puţin prea mult. Dar o să se mute, îţi promit.

Ana ezită, iar el insistă:

— Şi mai e şi Janet. Mi-ar fi dor de ea! Şi nu cred că exagerez dacă spun că şi ei i-ar fi dor de mine. Am stat o grămadă de timp împreună cît tu ai fost ocupată să ai grijă de sărmana ta prietenă, în timpul acelei probleme îngrozitoare cu fiul ei.

Anna cedă. Ronnie îşi făcu bagajele. Reuşind să-şi transforme plecarea într-o reprezentaţie. Şi îi transmise în mod clar Annei că era o ticăloasă pentru că îl dă afară. (Iar ea se simţea ticăloasă.) Iar lui Ivor i s-a transmis, de asemenea, clar că şi-a pierdut amanta, al cărei preţ minim era un acoperiş deasupra capului. Ivor îi purta ranchiună Annei pentru pierderea lui şi o arăta. Era îmbufnat.

Dar îmbufnarea lui Ivor însemna că lucrurile reveniseră la cum erau înainte de accidentul lui Tommy. De-abia dacă îl mai vedeau. Devenise din nou tînărul care spune bună seara şi bună dimineaţa atunci cînd se întîlneau pe scări. În majoritatea serilor era plecat. Apoi Anna a auzit că Ronnie nu reuşise să-şi păstreze noul protector, că se instalase într-o cameră mică de pe o stradă din apropiere şi Ivor îl întreţinea.

Carnetele

[Carnetul negru şi-a realizat acum planul său iniţial, deoarece ambele părţi fuseseră scrise. Sub titlul de pe partea stingă, *Sursa,* era scris:]

11 noiembrie 1955

Astăzi, pe trotuar, un porumbel gras londonez defila printre cizmele şi pantofii oamenilor care se grăbeau spre un autobuz. Un bărbat îl loveşte cu piciorul, porumbelul zvîcneşte în aer şi cade înainte, lovindu-se de un felinar, unde rămîne cu gîtul întins şi ciocul deschis. Bărbatul e uluit: se aşteptase ca porumbelul să-şi ia zborul. Aruncă o privire furişată în jur, ca să se facă nevăzut. E prea tîrziu, o femeie bărbătoasă, cu faţa congestionată, se apropie deja de el. „Brută ce eşti! Să loveşti un porumbel cu piciorul!" Acum şi faţa bărbatului e congestionată. „întotdeauna zboară", remarcă el, cerînd să i se facă dreptate. Femeia strigă: „L-ai omorît — să loveşti cu piciorul un biet porumbel!". Dar porumbelul nu e mort, îşi întinde gîtul, lîngă felinar, încercînd să-şi ridice capul, iar aripile lui flutură şi se prăbuşesc, iar şi iar. Deja s-a adunat o mică mulţime, inclusiv doi băieţi de vreo cincisprezece ani. Au feţele ascuţite şi atente ale prădătorilor străzii. Privesc neclintiţi, mestecînd gumă. Cineva spune : „Chemaţi protecţia animalelor". Femeia strigă: „N-ar fi fost nevoie de asta, dacă această brută nu ar fi lovit cu piciorul sărmanul animal". Bărbatul stă ruşinat, un infractor urît de mulţime. Singurii oameni care nu se implică emoţional sînt cei doi bieţi. Unul spune, fără să se adreseze nimănui: „Locul infractorilor ca el e la închisoare". „Da, da", strigă femeia. E atît de ocupată să-1 urască pe bărbat încît nu se uită la porumbel. „La închisoare", spune al doilea băiat, „şi biciuit, aş zice eu". Acum femeia îi examinează cu atenţie pe băieţi şi îşi dă seama că îşi bat joc de ea. „Da, şi voi la fel!", le spune ea gîfîit, cu vocea parcă smulsă din ea de furie. „Să rîzi în timp ce sărmana pasăre suferă". Cei doi băieţi deja rînjesc acum, deşi nu la fel de ruşinos şi incredul ca nemernicul de ocazie. „Să rîzi", spune femeia. „Să rîzi. *Ar trebui* să fiţi biciuiţi. Da. E adevărat." între timp, un bărbat încruntat şi eficient s-a aplecat deasupra porumbelului şi îl examinează. Se ridică şi declară: „O să moară". Are dreptate: ochii păsării devin sticloşi, iar din ciocul deschis îi curge sînge. Iar acum femeia, uitînd cele trei obiecte ale urii ei, se apleacă în faţă ca să privească pasărea. Femeia ţine gura uşor deschisă şi are o expresie neplăcută de curiozitate în timp ce pasărea cască, îşi zvîrcoleşte capul şi apoi rămîne inertă. „A murit", spune bărbatul eficient. Nemernicul îşi revine şi încearcă să se scuze, dar în mod evident hotărît să nu accepte prostii: „îmi pare rău, dar a fost un accident. N-am văzut

niciodată un porumbel care să nu se dea la o parte". Privim cu toţii dezaprobator la acest ucigaş de porumbei înrăit. „Un accident! Spune femeia. Un accident!"

Dar acum mulţimea se dizolvă. Bărbatul eficient ia pasărea în mînă, dar asta este o greşeală, pentru că acum nu ştie ce să facă cu ea. Ucigaşul pleacă, însă femeia se ia după el, spunînd: „Care e numele şi adresa ta, o să te denunţ la procuratură". Bărbatul spune, enervat: „Ah, nu face din ţînţar armăsar". Ea continuă: „Presupun că să omori o sărmană pasăre e pentru tine o nimica toată". „Oricum, nu e un armăsar, omorul nu e armăsar", remarcă unul din băieţii de cincisprezece ani, care stă rînjind, cu mîinile în buzunarele de la haină. Prietenul lui preia ştafeta, sagace: „Ai dreptate. Ţînţarii înseamnă omor, dar armăsarii nu". „Aşa e", spune primul, „cînd e un porumbel armăsar? Cînd e ţînţar." Femeia se întoarce spre ei, iar nemernicul fuge, recunoscător, arătînd, în ciuda sa, incredibil de vinovat. Femeia încearcă să găsească cuvintele potrivite pentru a-i jigni pe cei doi băieţi, dar acum bărbatul eficient stă cu cadavrul în mînă, arătînd neajutorat, iar unul dintre băieţi îl întreabă batjocoritor: „Faci plăcintă de porumbel, domnu'?". „Dacă eşti obraznic cu mine chem poliţia", spune prompt bărbatul eficient. Femeia e încîntată şi spune: „Exact, exact, ar fi trebuit chemaţi de mult". Unul dintre băieţi emite un şuierat lung încredul şi batjocoritor: „Asta-i soluţia", spune el, „chemaţi poliția. O să te acuze că ai furat un porumbel public, domnu'!" Cei doi pleacă, tăvălindu-se de rîs, dar cît pot de repede în aşa fel încît să nu se facă de rîs, dat fiind că a fost pomenită poliţia.

Rămîn femeia furioasă, bărbatul eficient, cadavrul şi cîţiva trecători. Bărbatul priveşte înjur, vede un coş de gunoi lîngă felinar şi avansează pentru a arunca pasărea moartă în el. Dar femeia îl interceptează şi apucă porumbelul. „Dă-mi-1 mie", spune ea, cu o voce plină de tandreţe. „O să îngrop sărmana pasăre în jardiniera mea." Bărbatul eficient se îndepărtează grăbit şi recunoscător. Femeia rămîne, privind dezgustată la sîngele gros care picură din ciocul păsării.

12 noiembrie

Noaptea trecută am visat porumbelul. Îmi amintea de ceva, nu ştiu ce anume. În visul meu mă chinuiam să-mi amintesc. Însă cînd m-am trezit, ştiam despre ce era vorba - un incident din timpul weekendurilor de la hotelul Mashopi. Nu mă mai gîndisem la evenimentul respectiv de ani de zile, dar acum îmi apărea cu toată claritatea, în detaliu. Sînt din nou exasperată că creierul meu conţine atîtea lucruri încuiate, imposibil de atins dacă nu cumva apare, din pur noroc, un incident precum cel de ieri. Probabil că fusese unul dintre weekendurile intermediare, nu acel ultim weekend apoteotic, pentru că eram încă în termeni buni cu soţii Boothby. Îmi amintesc cum, la micul dejun, doamna Boothby a intrat în sala de mese cu o carabină de calibrul 22 şi ne-a spus:

— Ştie careva dintre voi să tragă ?

Paul a luat carabina şi a zis:

— Costisitoarea mea educaţie nu a omis să includă rafinamentul uciderii de potîrnichi şi fazani.

— A, aici nu avem nimic atît de elegant, răspunse doamna Boothby. Există potîrnichi şi fazani prin preajmă, dar nu atît de mulţi. Domnul Boothby a spus că i-ar plăcea o plăcintă de porumbel. Înainte se mai ducea la vînătoare, dar acum nu mai are silueta necesară, aşa că m-am gîndit că, dacă aţi fi atît de amabili... ?

Paul îşi trecu arma dintr-o mînă în alta, întrebător. În cele din urmă spuse:

— Ei bine, nu m-am gîndit niciodată să împuşc păsări cu carabina, dar dacă domnul Boothby poate, pot şi eu.

— Nu e greu, începu să-i explice doamna Boothby, lăsîndu-se păcălită, ca de obicei, de aparenţa politicoasă a atitudinii lui Paul. Mai încolo, între coline, există o mică vale care e plină de porumbei. Ii laşi să se aşeze, apoi ţinteşti şi tragi.

— Nu e deloc sportiv, spuse Jimmy, solemn.
— Dumnezeule, nu e sportiv! strigă şi Paul, intrînd în joc.
Îşi duse o mînă la frunte, iar cu cealaltă îndepărtă carabina de el.
Doamna Boothby nu era sigură dacă să-l ia sau nu în serios, dar îi explică:
— E destul de corect. Nu tragi dacă nu eşti sigur că îi omori, şi atunci ce e rău?
— Are dreptate, îi spuse Jimmy lui Paul.
— Aveţi dreptate, îi zise Paul doamnei Boothby. Perfectă dreptate. O facem. De cîţi porumbei e nevoie pentru plăcinta domnului Boothby?
— Nu prea ai ce să faci dacă sînt mai puţini de şase, dar dacă puteţi aduce destui aş putea să fac plăcintă de porumbel şi pentru voi. Ar fi o schimbare.
— Într-adevăr, spuse Paul. *Ar fi* o schimbare. Bazaţi-vă pe noi.
Ea îi mulţumi cu gravitate şi ne lăsă cu puşca.

Micul dejun se terminase, era ora zece dimineaţa şi noi eram bucuroşi că avem cu ce să ne umplem timpul pînă la prînz. La mică distanţă de hotel, din şoseaua principală se desprindea în unghi drept un drum plin de făgaşe, care rătăcea prin savană, urmînd o potecă africană mai veche. Acest drum ducea la Misiunea Romano-Catolică, la vreo zece kilometri în sălbăticie. Uneori venea după provizii maşina Misiunii; alteori treceau grupuri de muncitori agricoli spre şi dinspre Misiune, care avea o fermă mare, dar în majoritatea timpului drumul era gol. Toată ţara aceea era o savană nisipoasă înaltă, ondulată, întreruptă abrupt din loc în loc de coline. Atunci cînd ploua, solul părea să opună rezistenţă, nu să accepte. Apa dansa şi răpăia, într-o furie de picături nlbe, pînă la o înălţime de jumătate de metru sau un metru deasupra solului tare, dar la o oră după furtună era deja uscat din nou, iar în şanţuri se formau torenţi adînci curgînd zgomotos. Noaptea trecută plouase atît de tare încît acoperiturile de fier ale barăcilor se zbătuseră şi bubuiseră deasupra capetelor noastre, dar acum soarele era sus, cerul fără nori, iar noi mergeam pe lîngă asfalt, pe o crustă fină de nisip alb care pocnea uscat sub picioarele noastre, lăsînd să se vadă umezeala întunecată de dedesubt.

În dimineaţa aceea eram cinci, nu-mi amintesc unde erau ceilalţi. Poate că era un weekend cînd doar cinci dintre noi veniseră la hotel. Paul ducea carabina, purtîndu-se ca un cavaler şi zîmbind de unul singur din cauza acestui rol. Alături de el era Jimmy, neîndemînatic, grăsuţ şi palid, cu ochii lui inteligenţi întorcîndu-se mereu spre Paul, umili de dorinţă şi ironici din cauza durerii provocate de situaţia în care se afla. Eu, Willi şi Maryrose veneam în spate. Willi ducea o carte. Maryrose şi cu mine purtam haine de sărbătoare - salopete şi cămăşi colorate. Maryrose purta salopetă albastră şi cămaşă roz. Eu purtam salopetă roz şi cămaşă albă.

Imediat după ce am ieşit de pe şoseaua principală pe drumul de nisip a trebuit să mergem încet şi atent, pentru că în dimineaţa aceea, după ploaia grea, era un festival al insectelor. Totul părea să se revolte şi să se tîrască. Deasupra ierburilor joase, un milion de fluturi albi cu aripi alb-verzui pluteau şi zvîcneau. Erau toţi albi, dar de mărimi diferite. O singură specie eclozase, ţîşnise sau se tîrîse din crisalidele ei şi îşi sărbătorea libertatea. Iar prin iarbă şi peste tot pe drum săreau lăcuste viu colorate, în cupluri, dintr-o anumită specie. Şi din ele erau milioane.
— O lăcustă a sărit în spatele altei lăcuste, spuse din faţa noastră Paul, cu o voce veselă, dar gravă.
Se opri. Jimmy se opri şi el alături, supus. Ne-am oprit și noi în spatele lor.
— E ciudat, continuă Paul, dar pînă acum n-am înţeles niciodată sensul profund şi concret al acestui cîntec.

Era grotesc, şi toţi eram nu atît stînjeniţi, cît oripilaţi. Am izbucnit în rîs, dar rîsul era prea tare. În orice direcţie, peste tot în jurul nostru, erau insecte care se acuplau. O insectă stătea nemişcată, cu picioarele înfipte ferm în pămînt, în timp ce alta, aparent identică, era încleştată ferm deasupra ei, astfel încît cea de dedesubt să nu se poată mişca. Sau o insectă încerca să se

suie pe alta, în timp ce cea de dedesubt rămînea nemişcată, aparent încercînd s-o ajute pe cea care se suia şi ale cărei elanuri solemne sau frenetice ameninţau să le încline pe amîndouă pe o parte. Un cuplu nepotrivit se răsturna, iar cea care fusese dedesubt se ridica şi rămînea aşteptînd, în timp ce cealaltă se străduia să-şi reia poziţia, sau altă insectă aparent identică o alunga. Dar peste tot în jurul nostru erau insecte fericite sau formînd perechi reuşite, una deasupra celeilalte, cu ochii lor stupizi, strălucitori, rotunzi şi negri privind fix. Pe Jimmy îl apucase o criză de rîs, iar Paul l-a bătut pe spate.

— Aceste insecte extrem de vulgare nu merită atenţia noastră, spuse Paul.

Avea dreptate. Una dintre aceste insecte sau cinci sau o, sută ar fi părut atrăgătoare, cu culorile lor strălucitoare şi pe jumătate îngropate în iarba subţire de smarald. Dar cu miile, verde crud şi roşu crud, cu ochii goi şi negri privind fix - erau absurde, obscene şi, mai presus de orice, emblema absolută a stupidităţii.

— E mult mai bine să te uiţi la fluturi, spuse Maryrose şi îşi urmă spusele.

Erau extraordinar de frumoşi. Cît puteam să vedem, aerul albastru era ornamentat cu aripi albe. Iar cînd priveam în jos, spre valea îndepărtată, fluturii erau o ceaţă albă şi strălucitoare deasupra ierbii verzi.

— Draga mea Maryrose, îi zise Paul, cum eşti tu drăguţă, fără îndoială că îţi imaginezi că aceşti fluturi celebrează bucuria de a trăi sau pur şi simplu se distrează, dar nu este aşa. Nu urmăresc decît sexul murdar, exact ca şi lăcustele acestea atît de vulgare.

— De unde ştii asta ? întrebă Maryrose foarte serioasă, cu vocea ei subţire.

Paul rîse, în modul lui reţinut, despre care ştia că e foarte atrăgător, şi rămase în urmă pînă cînd ajunse lîngă ea, lăsîndu-1 pe Jimmy singur în faţă. Willi, care o însoţea pe Maryrose, îi lăsă locul lui Paul şi veni spre mine, dar eu deja trecusem în faţă cu Jimmy, care era oropsit.

— Chiar este grotesc, continuă Paul, părînd sincer uimit. Am privit unde privea el. Printre armatele de lăcuste erau două cupluri inoportune. Unul era format dintr-o insectă enormă şi vînjoasă, mişcîndu-se ca un piston pe picioarele ei mari şi subţiri, iar pe spatele ei, un mascul mic şi ineficient, incapabil să urce suficient de sus. Iar lîngă el, poziţiile se inversau: o lăcustă mică, strălucitoare şi jalnică era încălecată, cocoşată şi aproape strivită de o insectă dinamică, enormă şi puternică.

— O să încerc un mic experiment ştiinţific, ne-a anunţat Paul.

Înainta atent printre insecte înspre iarba de pe marginea drumului, lăsă jos carabina şi smulse cîteva fire de iarbă. Se lăsă într-un genunchi pe nisip, măturînd insectele la o parte cu o mînă eficientă şi indiferentă. Ridică atent insecta cu trup masiv de pe cea mică. Dar insecta ţîşni imediat înapoi la locul ei, dintr-un singur salt hotărît, cît se poate de surprinzător.

— E nevoie de doi pentru operaţiunea aceasta, anunţă Paul.

Imediat, Jimmy smulse un fir de iarbă şi-şi luă locul alături de Paul, deşi faţa lui era contorsionată de dezgustul de a trebui să se aplece atît de aproape de roi. Cei doi tineri stăteau acum îngenuncheaţi pe drumul de nisip, manevrîndu-şi firele de iarbă. Eu, Willi şi Maryrose stăteam şi ne uitam. Willi era încruntat.

— Cîtă frivolitate, am remarcat eu ironic.

Deşi, ca de obicei, în dimineaţa aceea nu eram în termeni prea buni, Willi îşi îngădui să-mi zîmbească şi spuse, sincer amuzat:

— Chiar şi aşa, e interesant.

Ne-am zîmbit unul altuia, cu afecţiune şi durere, fiindcă aceste momente erau atît de rare. Dincolo de băieţii îngenuncheaţi, Maryrose ne privea, cu invidie şi durere. Vedea un cuplu fericit şi se simţea dată la o parte. Nu puteam suporta asta, aşa că m-am dus la Maryrose, abandonîndu-1 pe Willi. Maryrose şi cu mine ne-am aplecat deasupra spinărilor lui Paul şi Jimmy şi am privit.

— Acum, spuse Paul.

Ridică din nou monstrul de pe insecta mică. Dar Jimmy era neîndemînatic şi nu reuşi să-şi îndeplinească sarcina, iar înainte de-a apuca să încerce încă o dată, insecta cea mare a lui Paul era la loc pe poziţii.

— Ah, ce prost eşti, spuse Paul iritat.

Era un gen de enervare pe care de obicei şi-o reprima, pentru că ştia că Jimmy îl adoră. Jimmy aruncă firul de iarbă şi rîse îndurerat; încerca să nu pară ofensat - dar deja Paul luase cele două fire, ridicase cele două insecte, cea mare şi cea mică, de pe celelalte două, mare şi mică, şi acum erau două cupluri potrivite, două insecte mari împreună şi două mici împreună.

— Gata, spuse Paul. Asta e abordarea ştiinţifică. Cît de ordonat. Cît de uşor. Cît de satisfăcător.

Stăteam toţi cinci acolo, observînd triumful bunului-simţ. Şi am început toţi să rîdem din nou, neputincioşi, pînă şi Willi, din cauza totalei absurdităţi a faptului. Între timp, în jurul nostru mii şi mii de lăcuste colorate se ocupau în continuare de munca perpetuării speciei lor fără nici o asistenţă din partea noastră. Şi, în curînd, chiar şi micul nostru triumf luă sfîrşit, pentru că insecta mare care fusese deasupra celeilalte insecte mari căzu, iar cea care fusese dedesubt o încalecă sau îl încalecă imediat.

— Obscen, spuse Paul grav.

— Nu există nici o dovadă... zise Jimmy.

Încerca să imite tonul voios, dar grav al prietenului său, însă nu-i reuşea, pentru că vocea lui era întotdeauna gîfîită, ascuţită sau prea glumeaţă:

— Nu există nici o dovadă că în ceea ce noi numim natură lucrurile sînt mai bine ordonate decît la noi. Ce dovezi avem că toţi aceşti... troglodiţi miniaturali sînt aranjaţi frumos, masculii deasupra femelelor?

Jimmy continuă îndrăzneţ, pe nota lui în mod fatal greşită:

— Sau măcar masculi cu femele ? Din cîte ştim noi, acesta ar putea fi un desfrîu sălbatic, masculi cu masculi, femele cu femele...

Se opri cu un rîs gîfîit. Privind faţa lui aprinsă, încurcată şi inteligentă, ne-am dat seama cu toţii că se întreba de ce nimic din ceea ce spunea el sau ar fi putut să spună nu părea degajat, ca atunci cînd spunea Paul ceva. Pentru că, dacă Paul ar fi ţinut acel discurs, după cum ar fi putut s-o facă foarte bine, cu toţii am fi rîs. În schimb, noi ne simţeam inconfortabil şi eram conştienţi că sîntem asediaţi de aceste insecte tîrîtoare hidoase.

Dintr-odată, Paul sări şi calcă deliberat mai întîi cuplul gigantic, a cărui împerechere o organizase, apoi pe cel mic.

— Paul, spuse Maryrose zguduită, privind la amestecul strivit de aripi colorate, ochi şi pete albe.

— Răspunsul tipic al unui sentimental, zise Paul, parodiindu-1 deliberat pe Willi.

Acesta zîmbi, recunoscînd faptul că ştia că este ridiculizat. Dar apoi Paul spuse serios:

— Dragă Maryrose, pînă diseară, sau, ca să exagerăm puţin, pînă mîine-seară, aproape toate aceste chestii vor fi moarte - exact ca şi fluturii tăi.

— O, nu, spuse Maryrose, privind cu angoasă la norii de fluturi dansînd, dar ignorînd lăcustele. De ce?

— Pentru că sînt prea multe. Ce s-ar întîmpla dacă ar trăi toate ? Ar fi o invazie. Hotelul Mashopi ar dispărea sub o masă de lăcuste tîrîtoare, ar fi făcut una cu pămîntul, în timp ce roiuri de fluturi extrem de ameninţători ar dansa victorioşi la moartea domnului şi doamnei Boothby şi a fiicei lor nubile.

Jignită şi palidă, Maryrose îşi întoarse privirea de la Paul. Toţi ştiam că se gîndeşte la fratele ei mort. În astfel de momente avea o expresie de izolare totală, iar nouă, încît tuturora, ne venea să o luăm în braţe.

Totuşi, Paul continuă, începînd acum să-1 imite pe Stalin:

— Este evident, se înţelege de la sine - şi, de fapt, nu e deloc nevoie să spui aşa ceva, aşa că de ce aş face-o... Cu toate acestea, fie că e sau nu nevoie să spui un lucru – este irelevant. După cum bine se ştie, spuneam, natura e risipitoare. Nu peste multe ore, aceste insecte se vor fi ucis una pe cealaltă prin lupte, muşcături, crimă deliberată, sinucidere sau copulare neîndemînatică. Sau ar fi fost mîncate de păsările care, chiar în clipa aceasta, aşteaptă ca noi să ne îndepărtăm pentru a-şi putea începe ospăţul. Cînd vom reveni la acest încîntător hotel, weekendul următor, sau, dacă îndatoririle noastre politice nu ne permit, weekendul celălalt, ne vom face plimbările noastre bine stabilite pe acest drum şi poate că vom vedea una sau două dintre aceste încîntătoare insecte roşu cu verde făcîndu-şi de lucru prin iarbă, şi ne vom spune: voi, cît de drăguţe sînt! Şi prea puţin ne vom gîndi la milioanele de cadavre scufundîndu-se în ultimul lor loc de odihnă, peste tot în jurul nostru. Ca să nu mai pomenesc fluturii cărora, fiind incomparabil mai frumoşi, deşi probabil nu mai utili, le vom duce dorul energic, chiar cu asiduitate - dacă nu vom fi mai ocupaţi cu distracţiile noastre decadente.

Ne întrebam de ce răsuceşte deliberat cuţitul în rana din sufletul lui Maryrose, căreia îi murise fratele şi care acum zîmbea dureros. Iar Jimmy, care era încontinuu chinuit de frica că se va prăbuşi şi va muri, avea acelaşi zîmbet subţire, crispat, ca şi Maryrose.

— Ideea pe care încerc s-o exprim, tovarăşi...

— Ştim cu toţii care e ideea pe care vrei s-o exprimi, spuse Willi brutal şi furios.

Poate că momentele precum acesta erau motivul pentru care el deţinea „rolul de părinte" al grupului, după cum spunea Paul.

— Destul, zise Willi. Haideţi să vînăm porumbeii ăia.

— Se înţelege de la sine, este evident, spuse Paul, revenind la expresiile preferate de preambul ale lui Stalin, doar ca să nu cedeze în faţa lui Willi, că plăcinta de porumbel a gazdei noastre Boothby nu se va face niciodată dacă vom continua în această manieră iresponsabilă.

Am pornit mai departe pe drum, printre lăcuste. Cam la un kilometru mai încolo, era o colină mică sau o grămadă de stînci de granit; iar dincolo de ea, ca şi cum s-ar fi tras o linie, nu mai erau lăcuste. Pur şi simplu nu existau acolo, erau o specie dispărută. Fluturii, însă, existau în continuare, ca nişte petale dansînd.

Cred că trebuie să fi fost octombrie sau noiembrie. Nu din cauza insectelor, sînt prea ignorantă ca să stabilesc momentul anului în funcţie de ele, ci din cauza tipului de căldură din ziua aceea. Simţeai cum te absoarbe, era o căldură ameninţătoare, splendidă. Spre sfîrşitul anotimpului ploios, în aer ar fi existat o urmă de efervescenţă, o avertizare a iernii. Dar în ziua aceea îmi amintesc cum căldura ne lovea obrajii, braţele, picioarele, ni se strecura prin haine. Da, sigur că trebuie să fi fost la începutul anotimpului, iarba era scurtă, smocuri de un verde limpede şi tăios iţindu-se din nisipul alb. Astfel că acel weekend era cu patru sau cinci luni înaintea celui final, exact înainte ca Paul să fie ucis. Iar drumul pe care mergeam în dimineaţa aceea era acolo unde, luni mai tîrziu, eu şi cu Paul alergam ţinîndu-ne de mînă prin vălătuci de ceaţă fină, pentru a ne arunca împreună pe iarba umedă. Unde ? Probabil aproape de locul în care ne-am aşezat ca să împuşcăm porumbei pentru plăcintă.

Am lăsat colina cea mică în urmă, iar acum în faţa noastră a apărut una mare. Golul dintre ele reprezenta locul în care doamna Boothby spusese că se vînează porumbei. Am ieşit de pe drum, spre poalele colinei mari, în tăcere. Îmi amintesc cum mergeam tăcuţi, în timp ce soarele ne înţepa în spate. Parcă văd - cinci tineri mici şi viu coloraţi, mergînd prin valea plină de iarbă printre fluturi albi plutind, sub un cer albastru splendid.

La poalele colinei era un pîlc de copaci mari sub care ne-am aşezat în ordine. La vreo douăzeci de metri distanţă era alt pîlc. De undeva din frunzişul acestui al doilea pîlc uguia un porumbel. Era un sunet moale şi adormitor, hipnotic, ca sunetul greierilor, care, acum că ascultam, ne-am dat seama că scrîşneau peste tot în jurul nostru. Zgomotul greierilor e ca atunci cînd ai malarie şi eşti plin de chinină, un zgomot ascuţit, neîncetat şi dement, care pare

să-ţi vină din timpane. În curînd nu-l mai auzi, aşa cum încetezi să auzi scrîşnetul febril al chininei din sînge.
— Doar un porumbel, spuse Paul. Doamna Boothby ne-a indus în eroare.

Sprijini ţeava carabinei de o stîncă, ţinti pasărea, apoi îşi schimbă poziţia, încercînd şi fără ajutorul stîncii şi, exact cînd credeam că va trage, dădu carabina la o parte.

Ne-am pregătit să lenevim. Umbra era densă, iarba moale şi înfoiată, iar soarele urca spre poziţia lui de la miezul zilei. Colina din spatele nostru se înălţa spre cer, dominatoare, dar nu ameninţătoare. Colinele din această parte a ţării sunt înşelătoare. Adesea destul de înalte, ele se răsfiră şi scad atunci cînd te apropii de ele, fiindcă sînt formate din grupuri sau grămezi de stînci de granit rotunjite; astfel că, atunci cînd stai la baza unei coline, poţi foarte bine să vezi clar printr-o crevasă sau o mică ravenă colina din partea cealaltă, cu stînci mari, înclinate şi strălucitoare, ca o grămadă de pietricele a unui uriaş. Această colină, după cum ştiam, pentru că o explorasem, era plină de întărituri şi baricade construite de Mashona cu şaptezeci-optzeci de ani în urmă, ca apărare împotriva atacatorilor Matabele. Era, de asemenea, plină de picturi magnifice ale boşimanilor. Cel puţin fuseseră magnifice pînă cînd le desfiguraseră oaspeţii hotelului, care se distraseră aruncînd cu pietre în ele.
— Imaginaţi-vă, spuse Paul. Noi sîntem un grup de Mashona asediaţi. Matabele se apropie, cu toate podoabele lor oribile. Sîntem copleşiţi numeric. În plus, noi nu sîntem, după cum mi s-a spus, un popor războinic, ci doar oameni simpli dedicaţi artelor păcii, iar Matabele cîştigă întotdeauna. Noi, bărbaţii, ştim că peste cîteva momente vom avea parte de o moarte dureroasă. Însă voi, femeile norocoase, Anna şi Maryrose, veţi fi doar tîrîte de noii voştri stăpîni în tribul superior al mult mai războinicilor şi virililor Matabele.
— Mai bine se sinucid, spuse Jimmy. Nu-i aşa, Anna? Nu-i aşa, Maryrose?
— Bineînţeles, răspunse Maryrose, amuzată.
— Bineînţeles, am spus eu.

Porumbelul îşi continua uguitul. Îl vedeam, o pasăre mică şi arătoasă, întunecată pe fondul cerului. Paul luă carabina, ţinti şi trase. Pasărea căzu, rostogolindu-se cu aripile ei moi, şi lovi pămîntul cu un bufnet pe care l-am auzit de unde stăteam.
— Avem nevoie de un cîine, spuse Paul.

Se aştepta ca Jimmy să sară şi să aducă porumbelul. Deşi îl vedeam pe Jimmy cum se luptă cu sine însuşi, pînă la urmă se ridică, merse pînă la pîlcul geamăn de copaci şi aduse cadavrul acum lipsit de graţie. îl aruncă la picioarele lui Paul, apoi se aşeză iar. Mica plimbare în soare îl congestionase şi făcuse ca pe cămaşa lui să apară pete mari. Jimmy şi-o scoase. Torsul lui gol era alb şi grăsuţ, aproape copilăresc.
— Mult mai bine, spuse el sfidător, ştiind că ne uităm la el, probabil critic.

Copacii erau acum tăcuţi.
— Un porumbel, zise Paul. O gură de plăcintă savuroasă pentru gazda noastră.

Dinspre copacii îndepărtaţi se auzi uguitul altor porumbei, un murmur blînd.
— Răbdare, spuse Paul.

Lăsă din nou carabina şi începu să fumeze.

Între timp, Willi citea. Maryrose stătea pe spate, cu părul ei moale şi auriu pe un petic de iarbă şi ochii închişi. Jimmy găsise o nouă distracţie. Printre smocurile izolate de iarbă era un făgaş clar de nisip pe unde cursese apa, probabil noaptea trecută, în timpul furtunii. Era o albie de rîu în miniatură, cam de jumătate de metru lăţime, deja uscată ca iasca din cauza soarelui de dimineaţă. Iar pe nisipul alb erau o duzină de depresiuni puţin adînci, dar la distanţe neregulate şi de mărimi diferite. Jimmy luase un fir de iarbă şi, întins pe burtă, răsucea firul pe fundul uneia dintre gropile mari. Nisipul fin cădea continuu în avalanşe, iar într-o clipă groapa minunat de regulată fusese distrusă.
— Prost neîndemînatic ce eşti, spuse Paul.

Părea îndurerat şi iritat, ca întotdeauna în astfel de momente cu Jimmy. Chiar nu înţelegea cum cineva poate să fie atît de stîngaci. Îi smulse lui Jimmy firul de iarbă şi împunse delicat în fundul altei gropi de nisip, iar într-o clipă pescuia insecta care o făcuse - o mîncătoare de furnici minusculă, dar un exemplar mare pentru specia ei, cam de mărimea unei gămălii mari de chibrit. Insecta alunecă de pe firul de iarbă a lui Paul pe un petic de nisip normal şi începu imediat să se zbată cu mişcări frenetice. Într-o clipă dispăruse sub nisipul care tresaltă şi se scurgea deasupra ei.

— Aşa, îi spuse Paul lui Jimmy aspru, dîndu-i înapoi firul.

Paul părea stînjenit de propria lui enervare; Jimmy, tăcut şi destul de palid, nu-i răspunse nimic. Luă firul de iarbă privind cum saltă micul petic de nisip.

Între timp, fuseserăm prea absorbiţi ca să observăm că alţi doi porumbei sosiseră în copacii din faţa noastră. Acum începuseră să uguie, aparent fără nici o intenţie de coordonare, pentru că cele două fluxuri de sunete catifelate continuau uneori împreună, alteori nu.

— Sînt foarte drăguţi, protestă Maryrose, cu ochii încă închişi.

— Cu toate acestea, la fel ca fluturii tăi, sînt condamnaţi.

Apoi Paul ridică puşca şi trase. O pasăre se prăbuşi de pe creangă, de data aceasta ca un bolovan. Cealaltă pasăre privi uimită înjur, cu capul ei ascuţit întors cînd într-o parte, cînd în alta, cu un ochi întors spre cer, pentru ca nu cumva un şoim să fi plonjat şi să-i fi răpit tovarăşul, apoi reveni cu privirea spre pămînt, unde se pare că nu reuşi să identifice obiectul însîngerat care zăcea în iarbă. Pentru că, după o clipă de aşteptare tăcută şi încordată, în timpul căreia se auzi răsunînd cocoşul carabinei, începu să uguie din nou, iar Paul ridică imediat puşca, trase şi al doilea porumbel căzu şi el la pămînt. Acum nici unul dintre noi nu se mai uita la Jimmy, care nu îşi ridicase privirea de la insecta lui. Deja se vedea în nisip o groapă puţin adîncă şi minunat de regulată, pe fundul căreia insecta invizibilă lucra cu mici opintiri. Aparent, Jimmy nu remarcase împuşcarea celor doi porumbei. Iar Paul nu-i aruncă nici o privire. Doar aştepta, fluierînd foarte încet şi încruntîndu-se. După o clipă, fără să se uite la noi sau la Paul, Jimmy se înroşi la faţă, se ridică în picioare şi se duse la copaci, întorcîndu-se cu cele două cadavre.

— Pînă la urmă nu avem nevoie de cîine, remarcă Paul.

Spusese asta înainte ca Jimmy să ajungă la jumătatea distanţei, dar totuşi ştia că fusese auzit. Îmi imaginez că Paul nu-şi dorise neapărat ca Jimmy să-l audă, însă nici nu-i păsa că acesta auzise. Jimmy se aşeză din nou şi vedeam cum pielea foarte albă de pe umerii lui începuse să devină stacojie din cauza celor două scurte excursii în bătaia soarelui prin iarba strălucitoare. Jimmy reveni la observarea insectei sale.

Din nou se lăsase o tăcere încordată. Nu se auzeau nicăieri porumbei uguind. Trei cadavre însîngerate zăceau aruncate în soare, lîngă o mică stîncă protuberantă. Granitul gri şi aspru era pătat şi încrustat cu licheni în nuanţe de ruginiu, gri şi mov, iar în iarbă se vedeau picături stacojii dense şi strălucitoare.

Se simţea mirosul de sînge.

— Păsările alea or să se strice, remarcă Willi, care citise fără întrerupere în tot acest timp.

— Ar fi bine să stea undeva mai sus, spuse Paul.

Privirea lui Paul oscila spre Jimmy şi Jimmy se lupta din nou cu el însuşi, aşa că m-am ridicat repede şi am aruncat la umbră cadavrele inerte, cu aripile atîrnînd.

Acum exista deja o tensiune înţepătoare între noi toţi, iar Paul zise:

— Vreau să beau ceva.

— Mai e o oră pînă deschid crîşmele, răspunse Maryrose.

— Păi, nu pot decît să sper că numărul necesar de victime se va prezenta în curînd, pentru că fix la ora deschiderii eu plec. O să las măcelul pe seama altcuiva.

— Nici unul dintre noi nu poate să tragă la fel de bine ca tine, spuse Maryrose.

— După cum ştii foarte bine, zise Jimmy, dintr-odată plin de răutate.

Jimmy observa pîrîiaşul de nisip. Deja era greu de spus care groapă de furnică era cea nouă. Jimmy privea fix la una ceva mai mare, pe fundul căreia se vedea o cocoaşă minusculă - trupul monstrului care aştepta, şi un fragment mic şi negru de crenguţă - fălcile monstrului.
— Acum nu ne mai trebuie decît nişte furnici, spuse Jimmy.
— Şi nişte porumbei, spuse Paul.
Apoi, răspunzînd criticii lui Jimmy, adăugă:
— Sînt eu de vină pentru talentele mele naturale ? Domnul dă. Domnul ia. în cazul meu, El a dat.
— Inegal, am spus eu.
Paul îmi aruncă zîmbetul său apreciativ, fermecător şi sarcastic. I-am zîmbit şi eu. Fără să-şi ridice ochii din carte, Willi şi-a dres vocea. Era un sunet comic, ca de teatru prost, şi atît eu, cît şi Paul am izbucnit într-unul din acele accese de rîs violente şi incontrolabile cărora le cădeau pradă adesea membrii grupului, individual, în cupluri sau colectiv. Am rîs la nesfirşit, în timp ce Willi citea. Dar acum îmi amintesc poziţia aplecată şi răbdătoare a umerilor lui şi linia buzelor strînse cu un aer îndurerat. În momentul acela am preferat să nu le observ.
Dintr-odată, se auzi un fîlfîit de aripi violent, ascuţit şi mătăsos, iar un porumbel se aşeză ferm pe o creangă, aproape deasupra capetelor noastre. Observînd-ne, îşi ridică aripile ca să plece din nou, apoi le strînse la loc şi se învîrti de cîteva ori pe creangă. Ne privea cu capul înclinat. Ochii deschişi, negri şi strălucitori, erau ca ochii rotunzi ai insectelor care se împerecheau pe drum. Vedeam rozul delicat al ghearelor lui încleştat pe creangă şi luciul solar al aripilor lui. Paul ridică puşca - era aproape perpendiculară -, trase şi pasărea căzu printre noi. Cîţiva stropi de sînge săriră pe antebraţul lui Jimmy. Jimmy se făcu din nou palid la faţă. Se şterse, fără să spună nimic.
— Devine dezgustător, zise Willi.
— Aşa a fost de la început, răspunse Paul calm.
Se aplecă, luă pasărea de pe iarbă şi o examina. Era încă vie. Atîrna inertă, dar ochii ei negri ne priveau fără încetare. Deasupra lor se aşternu o peliculă, apoi, cu un zvîcnet de hotărîre mic, dar perceptibil, porumbelul dădu moartea la o parte şi se zbătu cîteva clipe în mîinile lui Paul.
— Ce să fac? spuse Paul, cu o voce dintr-odată ascuţită.
Apoi îşi reveni instantaneu cu o glumă:
— Vă aşteptaţi să omor animalul cu sînge rece ?
— Da, spuse Jimmy, înfruntîndu-1 şi provocîndu-1.
Sîngele lui neîndemînatic îi revenise în obraji, pătîndu-1 şi împestriţîndu-1, dar îl privea pe Paul direct în ochi.
— Foarte bine, spuse Paul dispreţuitor, cu buzele strînse. Ţinea porumbelul delicat, habar neavînd cum să-1 ucidă. Iar Jimmy aştepta ca Paul să-şi arate măsura. Între timp, pasărea se scufunda într-o învălmăşeală strălucitoare de pene în mîinile lui Paul, cu capul atîrnînd de gît, ridicîndu-se din nou tremurător şi alunecînd într-o parte, în timp ce ochii lui frumoşi erau acoperiţi de pelicula aceea. Porumbelul se lupta iar şi iar să învingă moartea.
Apoi, scutindu-1 pe Paul de chin, muri brusc, iar Paul îl aruncă pe mormanul de cadavre.
— Ai întotdeauna atîta noroc în privinţa a orice, spuse Jimmy, cu o voce tremurătoare şi furioasă.
Gura lui cu contur plin, buzele pe care şi le descria mîndru drept „decadente" tremurau vizibil.
— Da, ştiu, spuse Paul. Ştiu asta. Zeii m-au favorizat. Pentru că trebuie să recunosc, dragă Jimmy, că nu m-aş fi putut hotărî să sucesc gîtul porumbelului.
Jimmy întoarse capul, suferind, şi îşi reluă observarea gropilor pe care le făcuseră mîncătorii de furnici. In timp ce atenţia îi fusese atrasă de Paul, o furnică foarte mică, la fel

de uşoară ca un puf, căzuse de pe marginea gropii şi acum era în fălcile monstrului, ruptă în două. Această dramă a morţii era la o scară atît de mică, încît groapa, mîncătorul de furnici şi furnica ar fi putut să încapă confortabil pe o unghie mică - de exemplu, unghia mică şi roz a lui Maryrose.

Minuscula furnică dispăru sub o peliculă de nisip alb, iar într-o clipă fălcile reapărură, curate şi gata de o nouă întrebuinţare.

Paul scoase cartuşul din carabină şi introduse un glonţ, cu o pocnet tăios al închizătorului.

— Mai avem încă doi pînă să satisfacem cerinţele minime ale lui tanti Boothby, spuse el.

Dar copacii erau goi, cum stăteau plini şi tăcuţi în soarele arzător, cu crengile lor verzi uşoare şi graţioase, mişcîndu-se foarte puţin. Fluturii erau acum evident mai puţini; doar cîteva zeci dansau în arşiţa mocnită. Valurile de căldură urcau uleioase dinspre iarbă şi peticele de nisip. Erau puternice şi dense, deasupra bolovanilor care se înălţau din iarbă.

— Nimic, spuse Paul. Nu se întîmplă nimic. Ce plictiseală.

Timpul trecea. Am fumat. Am aşteptat. Maryrose stătea întinsă, cu ochii închişi, savuroasă ca mierea. Willi citea, educîndu-se cu obstinaţie. Citea *Stalin şi problema colonială.*

— Uite încă o furnică, spuse Jimmy animat.

O furnică mai mare, aproape de mărimea mîncătorului de furnici, înainta zvîcnind grăbită, cu mişcări neregulate în toate părţile, printre firele de iarbă. Se mişca în modul neregulat, aparent spasmodic al unui cîine de vînătoare cînd ia urma. Căzuse imediat peste marginea gropii de data aceasta am apucat să văd fălcile maro şi strălucitoare cum se întind, şi apucă furnica de mijloc, aproape rupînd-o în două. O luptă. Alunecări de nisip albe pe părţile laterale ale gropii. Se băteau sub nisip. Apoi linişte.

— Ţara asta are ceva, spuse Paul, care o să mă marcheze pe viaţă. Cînd te gîndeşti la copilăria ferită pe care au avut-o băieţii drăguţi precum Jimmy sau mine - casele noastre drăguţe, şcolile publice şi Oxfordul, am putea fi altfel decît recunoscători pentru aceste lecţii despre natura sălbatică?

— Eu nu sînt recunoscător, zise Jimmy. Urăsc ţara asta.

— Eu o ador. Îi datorez totul. Nu voi mai putea să rostesc niciodată platitudinile liberale şi nobile ale educaţiei mele democratice. Acum ştiu cum stau lucrurile.

Jimmy spuse:

— Poate că şi eu ştiu cum stau lucrurile, dar voi continua să rostesc platitudini nobile. Exact din clipa în care mă voi întoarce în Anglia. De-abia aştept. Educaţia noastră ne-a pregătit pentru micimea îndelungată a vieţii. Pentru ce altceva ne-a pregătit? Vorbesc în numele meu, eu de-abia aştept ca îndelungata micime să înceapă. După ce mă întorc - adică, dacă o să mă mai întorc, o să...

— Hei, exclamă Paul, uite încă o pasăre. Ba nu.

Un porumbel îşi croia drum spre noi, ne văzu şi o coti în aer, aproape să se aşeză în celălalt pîlc de copaci, dar apoi se răzgîndi şi se îndepărtă rapid. Un grup de muncitori de la fermă treceau pe drum, la cîteva sute de metri distanţă. I-am privit în tăcere. Înainte să ne vadă vorbeau şi rîdeau, dar acum tăcuseră şi ei şi au trecut cu feţele întoarse în altă parte, ca şi cum în felul acesta ar fi putut evita orice rău ar fi putut să vină din partea noastră, oamenii albi.

Paul spuse încet:

— Dumnezeule, Dumnezeule, Dumnezeule.

Apoi tonul lui se schimbă şi zise voios:

— Privind obiectiv chestiunea, cu cît mai puţină referire la tovarăşul Willi şi la tagma sa - tovarăşe Willi, te invit la o evaluare obiectivă.

Willi puse cartea jos, pregătit să-şi arate ironia.

— Ţara aceasta este mai mare decît Spania. Conţine un milion şi jumătate de negri, dacă este permis să vorbim despre ei, şi o sută de mii de albi. Aceasta este, în sine, o idee care impune două minute de tăcere. Şi ce vedem ? Ţi-ai putea imagina - ai avea toate scuzele să-ţi

imaginezi, în ciuda spuselor tale, tovarăşe Willi, că această mînă de nisip neînsemnat de pe plaja timpului - nu e rea imaginea asta, neoriginală, dar întotdeauna nimerită, nu-i aşa? -, acest milion şi puţin peste jumătate de oameni există pe această bucată drăguţă a pămîntului lui Dumnezeu doar ca să-şi aducă nefericire unul altuia...

În acest moment, Willi îşi luă din nou cartea, concentrîndu-şi atenţia asupra ei.

— Tovarăşe Willi, urmăreşte literele cu ochii, dar cu urechile ascultă-ţi sufletul. Pentru că realitatea - *realitatea* - este că există suficientă hrană pentru toată lumea! Suficiente materiale încît să aibă toată lumea un acoperiş deasupra capului! Suficient talent, deşi într-adevăr, în acest moment, atît de bine ascuns prin tufişuri că doar cel mai generos ochi l-ar putea depista - suficient talent, spuneam, pentru a crea lumină acolo unde acum e întuneric.

— De unde deduci că? spuse Willi.

— Nu deduc nimic. Sînt izbit de o nouă... e o lumină orbitoare, nimic altceva...

— Dar ceea ce spui tu e adevărul despre lumea întreagă, nu doar despre ţara aceasta, zise Maryrose.

— Magnifică Maryrose! Da. Ochii mei se deschid către... – tovarăşe Willi, n-ai spune că există un principiu funcţional care nu este încă recunoscut de filosofia ta? Un anumit principiu al distrugerii?

Willi spuse, exact pe tonul la care ne aşteptaserăm cu toţii:

— Nu e nevoie să cauţi mai departe de filosofia luptei de clasă.

Ca şi cum ar fi apăsat pe un buton, Jimmy, Paul şi cu mine am izbucnit în unul din accesele de rîs nestăpînit la care Willi nu ni se alătura niciodată.

— Sînt încîntat să văd, spuse el cu gura strînsă, că bunilor socialişti - cel puţin doi dintre voi vă spuneţi socialişti – li se pare asta atît de amuzant.

— Mie nu mi se pare amuzant, răspunse Maryrose.

— Ţie nimic nu ţi se pare amuzant niciodată, spuse Paul. Ştii că nu rîzi niciodată, Maryrose? Niciodată? în timp ce eu, a cărui viziune asupra vieţii nu poate fi descrisă altfel decît ca morbidă, şi din ce în ce mai morbidă cu fiecare clipă care trece, rîd încontinuu? Cum poţi explica asta?

— Eu nu am nici o viziune asupra vieţii, spuse Maryrose.

Stătea pe spate, arătînd ca o păpuşă mică, îngrijită şi catifelată, în pantalonii şi cămaşa ei elegante, viu colorate.

— Oricum, adăugă ea, tu nu rîzi. Te-am ascultat mult timp...

O spusese ca şi cum ea nu ar fi fost una dintre noi, ci un străin.

— ... şi am observat că tu rîzi mai ales atunci cînd spui ceva groaznic. Ei bine, eu nu numesc asta rîs.

— Cînd erai cu fratele tău rîdeai, Maryrose ? Şi cînd erai cu norocosul tău flăcău din Cape Town?

— Da.

— De ce ?

— Pentru că eram fericiţi, răspunse Maryrose simplu.

— Doamne Dumnezeule, zise Paul îngrozit. Eu n-aş putea spune aşa ceva. Jimmy, tu ai rîs vreodată pentru că erai fericit ?

— Eu n-am fost fericit niciodată, răspunse Jimmy.

— Tu, Anna?

— Nici eu.

— Willi?

— Sigur, spuse Willi încăpăţînat, apărînd socialismul, filosofia fericirii.

— Maryrose, continuă Paul, tu spuneai adevărul. Nu îl cred pe Willi, dar te cred pe tine. Eşti de invidiat, Maryrose, în ciuda a orice. Ştii asta?

— Da, a spus Maryrose. Da, cred că sînt mai norocoasă decît oricare dintre voi. Nu cred că e ceva greşit să fii fericit. Ce e greşit în asta?

Tăcere. Ne uitam toţi unii la alţii. Apoi Paul execută o plecăciune solemnă înspre Maryrose:

— Ca de obicei, spuse el umil, ne avem ce să-ţi răspundem.

Maryrose închise ochii din nou. Un porumbel ateriza rapid într-un copac din pilcul de vizavi. Paul trase şi rată.

— O ratare, exclamă el, pe un ton tragic simulat.

Pasărea rămase unde era, surprinsă şi uitîndu-se în jurul ei, privind cum pluteşte spre pămînt o frunză pe care glonţul lui Paul o desprinsese. Paul scoase cartuşul gol, îşi reîncărcă puşca fără grabă, ţinti şi trase din nou. Pasărea se prăbuşi. Jimmy refuza cu încăpăţînare să se mişte. Şi nici că se mişcă. Iar Paul, înainte ca războiul voinţelor să se poată termina cu înfrîngerea lui, obţinu victoria ridicîndu-se în picioare şi spunînd:

— Voi fi propriul meu ogar.

Se duse alene să aducă porumbelul, şi toţi vedeam că Jimmy duce o luptă aprigă cu sine însuşi ca să îşi împiedice membrele să-1 propulseze în picioare şi de-a curmezişul ierbii, în urma lui Paul. Care se întoarse căscînd cu pasărea moartă, aruncînd-o lîngă celelalte păsări moarte.

— Aşa tare miroase a sînge că o să mi se facă rău, spuse Maryrose.

— Răbdare, îi zise Paul. Aproape că ne-am făcut norma.

— Şase o să fie suficienţi, spuse Jimmy. Pentru că nici unul dintre noi nu va mînca din această plăcintă. Poate s-o ia domnul Boothby pe toată.

— Eu o să mănînc cu siguranţă din ea, spuse Paul. Şi voi la fel. Chiar credeţi că, atunci cînd această plăcintă delicioasă, plină de sos şi carne cafenie savuroasă, va fi aşezată în faţa voastră, vă veţi aminti dulcile cîntece ale acestor păsări, atît de brutal întrerupte de un trosnet apocaliptic?

— Da, spuse Maryrose.

— Da, am spus eu.

— Willi ? întrebă Paul, făcînd un caz din asta.

— Probabil că nu, răspunse Willi citind.

— Femeile sînt delicate, continuă Paul. Se vor uita la noi cum mîncăm, jucîndu-se în acest timp cu friptura de vită bună a doamnei Boothby, făcînd mici grimase de dezgust şi iubindu-ne şi mai mult pentru brutalitatea noastră.

— Ca femeile Mashona şi Matabele, spuse Jimmy.

— Îmi place să mă gîndesc la vremurile acelea, zise Paul, stînd cu carabina pregătită şi privind spre copaci. Atît de simple. Oameni simpli care se omorau unii pe alţii pentru motive întemeiate - pămînt, femei, mîncare. Nu ca noi. Deloc ca noi. Iar în ce ne priveşte — ştiţi ce se va întîmpla? O să vă spun. Drept rezultat al muncii bunilor tovarăşi precum Willi, întotdeauna gata să se dedice celorlalţi, sau a oamenilor ca mine, preocupaţi doar de profit, prevestesc că peste cincizeci de ani toată această ţară minunată şi goală pe care o vedem în faţa noastră, plină doar de fluturi şi lăcuste, va fi acoperită de perechi de case semidetaşate, pline de muncitori negri bine îmbrăcaţi.

— Şi care e problema? întrebă Willi.

— Asta înseamnă progres, Paul.

— Da, aşa e, zise Willi.

— De ce să fie case semidetaşate ? întrebă apoi Jimmy, foarte serios.

Avea momente în care era serios în privinţa viitorului socialist.

— Într-o guvernare socialistă vor fi case frumoase, fiecare cu propria ei grădină, sau apartamente mari.

— Dragul meu Jimmy! spuse Paul. Ce păcat că te plictiseşte atît de mult economia. Socialistă sau capitalistă - în oricare dintre cazuri, pe tot cuprinsul acestor minunate terenuri, potrivit pentru construcţie, se va construi în ritmul posibil pentru ţările serios subcapitalizate - asculţi, tovarăşe Willi ?
— Ascult.
— Din cauză că un guvern care se confruntă cu necesitatea de a oferi rapid locuinţe unei mulţimi de oameni fără locuinţă, fie că e socialist sau capitalist, va prefera cele mai ieftine posibil case. Dat fiind că binele maxim este inamicul binelui, acest peisaj îndepărtat va fi unul al fabricilor fumegînd spre cerul frumos şi albastru şi al grupurilor de case ieftine şi identice. Nu am dreptate, tovarăşe Willi?
— Ai dreptate.
— Şi atunci ?
— Nu asta e ideea.
— E ideea mea. De asta meditez la sălbăticia simplă a triburilor Matabele şi Mashona. Cealaltă variantă e pur şi simplu prea hidoasă pentru a fi contemplată. Este aceasta realitatea timpului nostru, socialist sau capitalist - ei, tovarăşe Willi?

Willi ezită, apoi spuse:
— Vor exista anumite similarităţi exterioare, dar...

A fost întrerupt de Paul, de mine şi apoi de Jimmy, care am izbucnit într-un acces de rîs.

Maryrose îi spuse lui Willi:
— Nu rîd de ceea ce spui, ci pentru că întotdeauna spui ceea ce se aşteaptă ei.
— Îmi dau seama de asta, răspunse Willi.
— Nu, zise Paul, te înşeli, Maryrose. Eu rîd şi din cauza a ceea ce spune. Pentru că mi-e groaznic de frică să nu fie adevărat. Doamne fereşte, ar trebui să fiu dogmatic în privinţa asta, dar mă tem că - eu, personal, voi pleca din cînd în cînd cu avionul din Anglia, pentru a-mi inspecta investiţiile din străinătate, voi zbura din întîmplare pe deasupra acestei regiuni, voi privi în jos la fabricile care fumegă şi la cartierele de locuinţe şi îmi voi aminti de aceste zile plăcute şi idilice şi...

Un porumbel ateriza în copacii de vizavi. Apoi un altul şi un altul. Paul trase. Una dintre păsări căzu. Trase iar şi căzu şi o a doua. A treia explodă dintr-un mănunchi de frunze spre cer, de parcă ar fi fost propulsată cu o catapultă. Jimmy se ridică şi aduse cele două păsări însîngerate, aruncîndu-le lîngă celelalte, apoi spuse:
— Şapte. Pentru numele lui Dumnezeu, nu e destul ?
— Ba da, zise Paul, lăsînd jos carabina. Iar acum haideţi să mergem repede la crîşmă. De-abia dacă o să avem timp să ne spălăm de sînge înainte să deschidă.
— Uitaţi, spuse Jimmy.

Un gîndac mic, cam de două ori mai mare decît cel mai mare mîncător de furnici se apropria printre firele înalte de iarbă.
— Nu e bun, spuse Paul, nu e o victimă naturală.
— Poate că nu, răspunse Jimmy.

Împinse gîndacul în cea mai mare groapă. A urmat o convulsie. Fălcile maro şi strălucitoare se repeziră la gîndac, gîndacul sări în sus, trăgînd mîncătorul de furnici pînă la jumătatea părţii laterale a gropii. Groapa se surpă, cu un val de nisip alb, în timp ce la vreo cinci centimetri în jurul luptei tăcute şi sufocante, nisipul zvîcnea şi se învîrtejea.
— Dacă am avea urechi care să audă, spuse Paul, aerul ar fi plin de ţipete, gemete, mormăituri şi gîfîieli. Dar aşa, deasupra văii însorite domneşte liniştea păcii.

Un fîlfîit de aripi. O pasăre ateriza.
— Nu, nu face asta, spuse Maryrose cu durere în glas. deschizînd ochii şi ridicîndu-se într-un cot.

Dar era prea tîrziu. Paul trăsese, iar pasărea a căzut. Chiar înainte ca ea să atingă pămîntul, o altă pasăre ateriza, legănîndu-se încet pe o rămurică din vîrful unei crengi. Paul trase, pasărea căzu; de data aceasta porumbelul ţipase, dînd neputincios din aripi. Paul se ridică, străbătu iarba alergînd şi luă pasărea moartă şi pe cea rănită. L-am văzut cum îi aruncă păsării rănite care se zbătea o privire rapidă şi hotărîtă, cu gura strînsă, apoi îi suceşte gîtul.

Se întoarse, aruncă cele două cadavre la pămînt şi spuse:

— Nouă. Şi asta e tot.

Părea palid şi îngreţoşat, dar, cu toate acestea, reuşi să-i arunce lui Jimmy un zîmbet triumfător şi amuzat.

— Haideţi să mergem, zise Willi, închizînd cartea.

— Staţi, spuse Jimmy.

Nisipul era acum nemişcat. Jimmy săpă un pic în el cu un fir de iarbă subţire şi trase afară mai întîi corpul gîndacului mic, apoi corpul mîncătorului de furnici. Fălcile mîncătorului de furnici erau încrustate în corpul gîndacului. Cadavrul mîncătorului de furnici nu avea cap.

— Morala, spuse Paul, e că nu trebuie să ataci decît inamicii tăi naturali.

— Dar cine decide care sînt duşmani naturali şi care nu? întrebă Jimmy.

— Nu tu, îi zise Paul. Uite cum ai tulburat echilibrul naturii. Acum există un mîncător de furnici mai puţin. Şi probabil că sute de furnici care ar fi trebuit să-i umple lui burdihanul acum vor trăi. Şi există un gîndac mort, măcelărit fără rost.

Jimmy păşi cu atenţie peste rîul de nisip strălucitor, cu gropi rotunde, astfel încît să nu tulbure insectele rămase care aşteptau pe fundul capcanelor lor de nisip. Îşi trase cămaşa peste carnea lui transpirată şi înroşită. Maryrose se ridică în modul ei caracteristic - obedientă, răbdătoare şi cu o nesfîrşită capacitate de a suporta, ca şi cum nu ar fi avut o voinţă a ei proprie. Ne-am oprit cu toţii la marginea peticului de umbră, înainte să ne aruncăm în miezul zilei, de acum încins ca fierul roşu, ameţiţi şi năuciţi de cei cîţiva fluturi care mai pluteau beţi în arşiţă. Şi, în timp ce stăteam acolo, pilcul de copaci sub care poposiserăm s-a trezit la viaţă cîntînd. Greierii care locuiau în acest crîng şi care tăcuseră răbdători în cele două ore, aşteptînd să plecăm, începuseră unul după altul să scoată sunete ascuţite. Iar în pîlcul de copaci geamăn sosiseră, fară ca noi să-i observăm, doi porumbei care începuseră să uguie. Paul îi studie o clipă, legănîndu-şi puşca.

— Nu, spuse Maryrose, te rog, nu.

— De ce?

— Te rog, Paul.

Maldărul de nouă porumbei morţi, legaţi împreună de picioarele lor roz, atîrna de mîna liberă a lui Paul, picurînd sînge.

— E un sacrificiu teribil, zise Paul grav, dar pentru tine, Maryrose, o să mă abţin.

Ea îi zîmbi, nu a recunoştinţă, ci în modul rece şi plin de reproş în care îi zîmbea mai totdeauna. Iar Paul îi zîmbi şi el, cu faţa lui cu ochi albaştri, încîntătoare şi măslinie, deschisă sub privirile ei, ca să i-o poată inspecta în voie. Au luat-o împreună în faţă, cu aripile păsărilor tîrîndu-se pe deasupra smocurilor de iarbă de culoarea jadului.

Noi trei veneam în urma lor.

— Ce păcat, observă Jimmy, că lui Maryrose îi displace atît de mult de Paul. Pentru că nu există nici o îndoială că sînt ceea ce se numeşte un cuplu perfect potrivit.

Încercase un ton degajat şi ironic şi aproape că reuşise. Aproape, nu pe de-a-ntregul; gelozia faţă de Paul încă se auzea scrîşnind în vocea lui.

I-am privit; cei doi erau un cuplu perfect, amîndoi atît de uşori şi graţioşi, cu soarele care dădea lustru părului lor deschis şi strălucitor, sclipind pe pielea lor maronie. Şi totuşi, Maryrose mergea fără să privească spre Paul, care îi arunca privirile lui albastre, capricioase şi imploratoare, în zadar.

Era prea cald ca să vorbim pe drumul de întoarcere. În timp ce treceam pe lîngă colina mică ale cărei bucăţi de granit erau bătute de soare, ne-au izbit valuri de căldură ameţitoare, aşa că am depăşit-o în grabă. Peste tot era pustiu şi tăcut, doar greierii şi un porumbel îndepărtat cîntau. După colină am încetinit, ne-am uitat după lăcuste şi am văzut că acele cupluri încleştate, viu colorate, aproape dispăruseră. Rămăseseră cîteva, una deasupra celeilalte, ca nişte cîrlige de rufe colorate, cu ochi negri vopsiţi pe ele. Cîteva. Iar fluturii dispăruseră de asemenea. Unul sau doi pluteau în jur, obosiţi, deasupra ierbii bătute de soare.

Ne durea capul de căldură. Şi ne era puţin greaţă din cauza mirosului de sînge.

La hotel ne-am despărţit aproape fără un cuvînt.

[Partea dreaptă a carnetului negru continua, sub titlul *Bani.*]

Cu cîteva luni în urmă am primit o scrisoare de la *Pomegranate Review,* din Noua Zeelandă, care îmi cerea o povestire. Le-am scris spunînd că eu nu scriu povestiri. Mi-au răspuns cerîndu-mi „fragmente din jurnalele dumneavoastră, dacă ţineţi". Am răspuns spunînd că nu cred în publicarea jurnalelor ţinute pentru sine. M-am amuzat compunînd un jurnal imaginar, pe tonul potrivit unei reviste literare dintr-o colonie sau din dominioane: cercurile izolate de centrele culturale tolerează un ton mult mai solemn decît editorii şi clienţii acestora din, să zicem, Londra sau Paris. (Deşi uneori mă întreb dacă e aşa.) Acest jurnal e ţinut de un tînăr american trăind din alocaţia primită de la tatăl său, care lucrează în asigurări. A publicat trei povestiri şi a terminat o treime dintr-un roman. Bea prea mult, dar nu atît de mult pe cît i-ar plăcea să creadă lumea; fumează marijuana, însă numai atunci cînd îl vizitează prieteni din State. Este plin de dispreţ faţă de acest fenomen grosolan, pe nume Statele Unite ale Americii.

16 aprilie. *Pe treptele Luvrului.* Mi-am amintit de Dora. Fata aia avea necazuri mari. Mă întreb dacă şi-a rezolvat problemele. Trebuie să-i scriu tatălui meu. Tonul ultimei lui scrisori m-a rănit. Chiar trebuie să fim întotdeauna izolaţi unul faţă de celălalt ? Sînt un artist - *Mon Dieu!*

17 aprilie. *Gare de Lyon.* M-am gîndit la Louise. Dumnezeule, şi asta a fost acum doi ani! Ce am făcut cu viaţa mea? Parisul mi-a furat-o... trebuie să recitesc Proust.

18 aprilie. *Londra. Parada gărzilor călare.* Un scriitor este conştiinţa lumii. M-am gîndit la Mărie. Este sarcina scriitorului să îşi trădeze soţia, ţara şi prietenul, dacă asta serveşte artei sale. De asemenea, amanta.

18 aprilie. *In faţa Palatului Buckingham.* George Eliot este un Gissing [1] al omului bogat. Trebuie să-i scriu tatălui meu. Doar nouăzeci de dolari rămaşi. Vom vorbi oare vreodată aceeaşi limbă?

9 mai. *La Vatican.* M-am gîndit la Fanny. Dumnezeule, ce pulpe formidabile, ca nişte gîturi de lebădă. Şi ce probleme avea! Un scriitor este, trebuie să fie, un Machiavelli al anticamerei sufletului. Trebuie să recitesc Thom (Wolfe).

11 mai. *Campagna.* Mi-am amintit de Jerry - l-au ucis. Nemernicii! Cei mai buni mor tineri. Nu mai am mult de trăit. La treizeci de ani mă voi sinucide. M-am gîndit la Betty. Umbrele întunecate ale lămîilor pe faţa ei. Arăta ca un craniu. Am sărutat orbitele ochilor ei, astfel încît să simt osul alb cu buzele. Dacă nu am veşti de la tatăl meu pînă săptămîna viitoare, voi oferi acest jurnal spre publicare. Va fi doar vina lui. Trebuie să recitesc Tolstoi. Nu a spus nimic care să nu fie evident, dar poate că acum, cînd realitatea suge toată poezia din viaţa mea, îl pot primi în Panteonul meu.

21 iunie. *Les Halles.* Am vorbit cu Marie. Foarte ocupată, dar mi-a oferit una din nopţile ei pe gratis. *Mon Dieu,* îmi dau lacrimile cînd îmi amintesc! Atunci cînd mă voi sinucide, o să-mi amintesc că o femeie de stradă mi-a oferit din dragoste una din nopţile ei. Nu am primit niciodată un compliment mai mare. Nu jurnalistul, ci criticul este prostituata intelectului.

Recitesc *Fanny Hill.* Mă gîndesc să scriu un articol intitulat „Sexul este opiumul popoarelor".

22 iunie. *Cafe de Florence.* Timpul este Rîul pe care frunzele gîndurilor noastre sînt purtate către uitare. Tatăl meu spune că trebuie să mă întorc acasă. Oare nu o să mă înţeleagă niciodată ? Scriu un porno pentru Jules, intitulat *Vintre.* Cinci sute de dolari, aşa că tatăl meu n-are decît să se spînzure. Arta este Oglinda idealurilor noastre trădate.

1. George Gissing (1857-1903), romancier englez, portretist al claselor inferioare.

30 iunie. *Londra. Toaletă publică, Leicester Square.* Ah. oraşele pierdute ale coşmarului nostru urban! M-am gîndit la Alice. Dorinţa pe care o simt în Paris este diferită de dorinţa pe care o simt în Londra. În Paris, sexul e parfumat cu un *je ne sais quoi.* In Londra e doar sex. Trebuie să mă întorc în Paris. Oare să citesc Bossuet? Citesc cartea mea, *Vintre,* pentru a treia oară. Destul de bună. Am pus în ea nu cel mai bune sine al meu, ci al doilea cel mai bun. Pornografia este adevăratul jurnalism al anilor '50. Jules spune că o să-mi plătească doar trei sute de dolari pentru ea. Nemernicul! I-am telegrafiat tatălui meu, i-am spus că am terminat o carte care a fost acceptată. Mi-a trimis o mie de dolari. *Vintre* este o adevărată flegmă în ochii publicităţii americane. Leautard este un Stendhal al omului sărac. Trebuie să citesc Stendhal.

Am ajuns să îl cunosc pe tînărul scriitor american James Schaffer. I-am arătat acest jurnal. A fost încîntat. Am născocit încă vreo mie de cuvinte, iar el 1-a trimis unei mici reviste americane, ca operă a unui prieten prea timid ca să-1 trimită el însuşi. A fost publicat. M-a scos la restaurant ca să sărbătorim. Mi-a povestit următoarele: criticul Hans R, un bărbat foarte infatuat, scrisese un articol despre opera lui James, spunînd că e coruptă. Criticul trebuia să vină la Londra. James, care înainte îl ignorase pe Hans P., pentru că nu-i plăcea de el, i-a trimis o telegramă adulatoare la aeroport şi un buchet de flori la hotel. L-a aşteptat în hol să sosească de la aeroport, cu o sticlă de whisky şi încă un buchet de flori. Apoi s-a oferit să-i fie ghid în Londra. Hans P. era flatat, dar stînjenit. James a ţinut-o aşa tot timpul celor două săptămîni ale vizitei lui Hans P, agăţîndu-se de fiecare cuvînt al acestuia. Cînd a plecat, Hans P. a spus, de la o mare înălţime morală: „Fără îndoială, vei înţelege că nu permit niciodată ca sentimentele mele personale să interfereze cu conştiinţa mea critică". La care James a răspuns, „zvîrcolindu-se de josnicie morală", după cum descrie el: „Păi da, sigur înţeleg asta, dar, omule, comunicarea e ceea ce *contează,* păi nu?". Două săptămîni mai tîrziu, Hans P. a scris un articol în care spunea că elementul de corupţie din opera lui James este mai mult cinismul onest al unui tînăr scriitor decît un element durabil al viziunii lui James asupra vieţii. James s-a tăvălit pe jos de rîs toată după-amiaza.

James răstoarnă masca obişnuită a tînărului scriitor. În primul rînd, toţi, sau aproape toţi, suficient de naivi, încep să folosească, pe jumătate conştient, pe jumătate inconştient, naivitatea ca mecanism de protecţie. Dar James face pe coruptul. Confruntat, de exemplu, cu un regizor de film care îşi joacă rolul obişnuit, cum că ar vrea să facă un film după una din povestirile lui James, „exact aşa cum e, dar bineînţeles, trebuie să facem unele mici modificări" - James îşi petrece o după-amiază, cu o expresie serioasă, bîlbîindu-se grav şi oferindu-se să facă modificări din ce în ce mai nebuneşti, de dragul încasărilor, în timp ce regizorul se simte din ce în ce mai stînjenit. Dar, după cum spune James, nici o sugestie pe care ar putea să le-o dea cineva în privinţa eventualelor modificări nu va fi mai incredibilă decît ceea ce sînt dispuşi ei înşişi să facă, astfel încît n-au cum să-şi dea seama dacă el îşi bate joc de ei sau nu. Cînd pleacă, sînt „amuţiţi de o emoţie recunoscătoare". „In sinea lor" se simt jigniţi şi nu îl mai contactează niciodată. Sau, la o petrecere unde se nimereşte să fie un critic sau un mandarin care arată o cît de mică urmă de infatuare, James se aşază la picioarele lui sau ei şi imploră pe faţă favoruri, debitînd declaraţii măgulitoare. După aceea rîde. I-am spus că toate acestea sînt periculoase; el a răspuns că nu e mai periculos decît a fi: „tînărul artist

onest, cu integritate înnăscută". „Integritatea", spune el cu o expresie solemnă, scărpinîndu-se la şliţ, „este pînza roşie a taurului lui Mamona sau, ca să spunem altfel, integritatea este apărătoarea de vintre a omului sărac." I-am spus că toate acestea sînt foarte bune - el a răspuns: „Ei bine, Anna, dar cum ai descrie tu toată această parodie ? Care e diferenţa dintre mine şi tine?".

Am fost de acord că are dreptate; dar apoi, inspiraţi de succesul nostru cu jurnalul tînărului american, ne-am hotărît să mai inventăm unul, scris ca de o autoare la începutul vîrstei de mijloc care şi-a petrecut cîţiva ani într-o colonie africană şi a devenit sensibilă. Acesta îi este menit lui Rupert, editorul de la *Zenith,* care îmi ceruse „nişte chestii de ale tale - măcar acum!".

James îl cunoscuse pe Rupert şi îl detesta. Rupert e umed, inert, isteric, homosexual şi inteligent.

Săptămîna Paştilor.

Printre uşile Bisericii Ortodoxe Ruse din Kensington se revarsă mijlocul de secol XX. înăuntru, umbre pîlpîitoare, tămîie, siluete îngenuncheate şi aplecate, în pietate imemorială. Podeaua imensă şi goală. Cîţiva preoţi absorbiţi de ritualul slujbei lor. Cei cîţiva credincioşi îngenunchează pe lemnul tare, aplecîndu-se în faţă ca să atingă podeaua cu fruntea. Cîţiva, da. Dar *reali.* Asta era realitate. Eram conştientă de realitate. Pînă la urmă, majoritatea umanităţii este cea care se regăseşte, cu toate fiinţele ei, în interiorul unei religii, iar minoritatea e păgînă. Păgînă? Ah, acesta este un cuvînt vesel pentru ariditatea omului modern fără Dumnezeu ! Am rămas în picioare în timp ce ceilalţi îngenuncheau. Eu, încăpăţînata de mine, simţeam cum genunchii mi se încovoaie, eu, care eram singura stînd cu obstinaţie în picioare. Preoţii gravi, armonioşi, *masculini.* O mînă de băieţi încîntători şi palizi, fermecător de gravi din cauza pietăţii Valurile răsunătoare, bogate şi *virile* ale cîntării ruseşti. Genunchii mei, slăbiţi... M-am trezit îngenunchind. Unde era mica mea individualitate, care de obicei se impunea? Nu-mi păsa. Eram conştientă de unele lucruri mai profunde. Am descoperit cum siluetele grave ale preoţilor pîlpîiau ceţos prin lacrimile din ochii mei. Era *prea* mult. M-am ridicat împleticindu-mă şi am fugit de acel sol, nu de al meu; de acea solemnitate, nu de a mea... oare ar trebui să nu mă mai descriu drept atee, ci agnostică? Există ceva atît de arid în cuvîntul ateu, cînd mă gîndesc (de exemplu) la fervoarea maiestuoasă a acelor preoţi. Agnostic are mai mult *ton?* Intîrziasem la recepţie. Nu contează, contesa nu a observat. Cît de trist mi s-a părut, cum mi se pare de fiecare dată, să fii contesa Pirelli... o cădere, fără îndoială, după ce ai fost amanta a patru bărbaţi celebri? Dar presupun că fiecare dintre noi are nevoie de mica lui mască împotriva lumii crude, încăperea era aglomerată, ca de obicei, de crema Londrei literare. L-am depistat pe dragul meu Harry imediat. II îndrăgesc atît de mult pe acest englez înalt şi cabalin, cu frunte palidă - atît de *nobil.* Am vorbit, în larma lipsită de sens a recepţiei. El mi-a sugerat că ar trebui să scriu o piesă bazată pe *Hotare de război.* E adevărat, bineînţeles... ce este sărăcia, ce este foamea, malnutriţia, lipsa unei case, degradările pedestre (cuvîntul lui - cît de sensibili, de plini de sensibilitate adevărată sînt un anumit tip de englezi, mult mai intuitivi decît orice femeie!) comparate cu realitatea, realitatea umană a dilemei albe? Ascultîndu-l cum vorbeşte, mi-am înţeles cartea mai bine. Şi m-am gîndit cum, la doar un kilometru depărtare, siluetele îngenuncheate pe piatra rece a bisericii ruseşti îşi apleacă frunţile, închinîndu-se unui adevăr mai profund. Adevărul meu? Vai, nu ! Cu toate acestea, am decis ca de acum înainte să mă descriu ca agnostică şi nu ca atee, iar mîine voi lua prînzul cu dragul meu Harry şi vom discuta despre piesa mea. Cînd ne-am despărţit, el mi-a strîns mîna - atît de delicat, o apăsare răcoroasă, esenţial poetică. M-am dus acasă, cred că mai apropiată de realitate decît fusesem vreodată în viaţa mea. Şi, în tăcere, m-am băgat în patul meu proaspăt şi îngust. Ah, ce plăcere senzorială (nu senzuală) să te strecori, proaspăt

îmbăiată, între cearşafurile răcoroase şi *curate,* şi să aştepţi să adormi. Ah, norocoasa de mine...

Duminica Paştelui.

Am luat prînzul cu Harry. Cît de fermecătoare e casa lui! Făcuse deja o schiţă a modului în care credea el că trebuie să fie piesa. Este bun prieten cu *Sir* Fred, despre care crede că ar juca rolul principal şi atunci, bineînţeles, nu ar mai exista nici una din problemele obişnuite de a găsi un actor secundar. A sugerat o uşoară modificare a poveştii. Un fermier alb, tînăr observă o fată africană de o frumuseţe şi inteligenţă rare. Încearcă să o facă să se educe singură, să se crească singură, pentru că cei din familia ei nu sînt altceva decît băştinaşi primitivi din rezervaţie. Dar ea îi înţelege greşit motivele şi se îndrăgosteşte de el. Apoi, atunci cînd el îi explică (ah, atît de blînd) adevăratul lui interes faţă de ea, ea devine o scorpie şi îl jigneşte. Îşi bate joc de el. El suportă răbdător. Dar ea se duce la poliţie şi le spune că el a încercat s-o violeze. El îndură stigmatul social în tăcere. Se duce la închisoare acuzînd-o doar din priviri, în timp ce ea întoarce capul, ruşinată. Ar fi o dramă adevărată, puternică! Simbolizează, după cum spune Harry, statutul spiritual superior al omului alb prins în capcana istoriei, tîrît în noroiul animalic al Africii. Atît de adevărat, atît de pătrunzător, atît de *nou.* Adevăratul curaj constă în a înota împotriva curentului. După ce am plecat de la Harry, am luat-o spre casă, iar realitatea mă atingea cu aripile ei albe. Mergeam cu paşi mici, astfel încît să nu irosesc această experienţă *minunată.* Apoi în pat, îmbăiată şi *curată,* să citesc *Pe urmele lui Hristos,* pe care mi-a împrumutat-o Harry.

M-am gîndit că e puţin cam prea de tot, dar James a zis că nu, o s-o înghită. S-a dovedit că James avea dreptate; dar din nefericire, rara mea sensibilitate m-a copleşit în ultimul moment şi am decis să îmi menţin anonimatul. Rupert mi-a trimis un bilet în care spunea că mă înţelege atît de bine unele experienţe sînt prea personale pentru tipar.

[În acest punct, în carnetul negru era prinsă de pagină o copie pe calc a unei povestiri scurte de James Schaffer după ce i se ceruse să facă o cronică a zece romane pentru o anumită revistă literară. James a trimis editorului acest text, sugerînd să-1 publice în locul cronicii. Editorul i-a răspuns cu entuziasm faţă de poveste, cerînd permisiunea de a o publica în revistă - „dar unde este cronica dumneavoastră, domnule Schaffer? O aşteptam pentru acest număr". Acesta a fost momentul în care James şi Anna au decis că fuseseră înfrînţi; că se întîmplase ceva cu lumea care făcea parodia imposibilă. James a scris o cronică serioasă despre cele zece romane, luîndu-le unul cîte unul, într-o mie de cuvinte. Anna şi cu el nu au mai scris nici o parodie.!

Sînge pe frunzele de bananier

Frrrrrrr, frrr, frrr, spun bananierii ca nişte fantome în lumina lunii obosite de timp din Africa, cernind vîntul. Fantome. Fantome ale timpului şi ale durerii mele. Aripi negre de caprimulgi, aripi albe de fluturi de noapte, tăiată, cernută, luna. Frrrr, frrr, spun bananierii, iar luna alunecă palidă şi îndurerată pe frunzele înclinate de vînt. John, John, cîntă fata mea maronie, cu picioarele încrucişate în întuneric sub streaşina colibei, cu luna misterioasă în globii ei oculari. Ochi pe care i-am sărutat în noapte, ochi-victimă ai unei tragedii impersonale, de-ar fi să nu mai fie niciodată impersonali, ah, Africa! Pentru că, în curînd, frunzele de bananier vor fi senile de roşul întunecat, praful roşu va fi încă şi mai roşu, mai roşu decît buzele proaspăt rujate ale iubirii mele întunecate, păcălită, la schimb, de pofta comercială a negustorului alb.

— Stai liniştită şi dormi acum, Noni, luna are acum patru colţuri ameninţătoare, iar eu fac soarta ta şi a mea, soarta poporului nostru.
— John, John, spune fata mea, iar vocea ei oftează de dor, aşa cum oftează frunzele incandescente care curtează luna.
— Dormi acum, Noni a mea.
— Dar inima mea este ca abanosul de nelinişte şi de vinovăţia sorţii mele.
— Dormi, dormi, nu te urăsc, Noni a mea, am văzut adesea omul alb îndreptîndu-şi ochii ca nişte săgeţi spre legănările şi unduirile şoldurilor tale, Noni. Am văzut asta. Am văzut asta, aşa cum văd frunzele de banană răspunzînd lunii şi lăncile albe ale ploii ucigînd solul violat de canibali al pămîntului nostru. Dormi.
— Dar, John, John al meu, mă scîrbeşte să ştiu că te-am trădat, bărbatul meu, iubitul meu, însă am fost luată cu forţa, fără să fii stăpînă pe sinele meu adevărat, de către omul alb de la magazin.

Frrrrr. Frrrr, spun frunzele de bananier, iar caprimulgii ţipă omor negru către luna de un gri dezgustător.
— Dar, John, John al meu, nu era decît puţin ruj, doar puţin ruj pe care l-am cumpărat, pentru a face buzele mele însetate şi mai minunate pentru tine, iubirea mea, iar cînd l-am cumpărat am văzut ochii lui reci şi albaştri arzînd pe coapsele mele de fecioară şi am fugit, fugeam, iubirea mea, de la magazin către tine, iubirea mea, cu buzele mele roşii pentru tine, pentru tine, John al meu, bărbatul meu.
— Dormi acum, Noni. Nu mai sta cu picioarele încrucişate în umbrele rînjite ale lunii. Nu mai sta, plîngînd de durerea ta, care e şi durerea mea şi a poporului nostru care plînge de mila mea, pe care o ai acum şi o vei avea întotdeauna, Noni a mea, fata mea.
— Dar iubirea ta, John al meu, unde este iubirea ta pentru mine?

Ah, inelele întunecate ale şarpelui roşu al urii, tîrîndu-se la rădăcinile bananierului şi crescînd în ferestrele dantelate ale sufletului meu.
— Iubirea mea, Noni, este a ta - şi pentru poporul nostru şi pentru şarpele ascuns şi roşu al urii.

„Ai, ai, ai", ţipă iubirea mea, iubirea mea Noni, înjunghiată în pîntecele ei misterios de pofta omului alb, de pofta lui de a avea, de pofta lui de negustor.

Şi „ai, ai, ai" se tînguie şi femeile bătrîne din colibe, atunci cînd aud în vînt şi văd în semnul frunzelor de bananier violate hotărîrea mea. *Voci ale vlntului, spuneţi lumii libere durerea mea, şarpe din praful plin de ecouri, muşcă pentru mine călcîiul acestei lumi fără inimă!*
— Ai, ai, John al meu, şi ce copil voi avea, apasă greu pe inima mea, copilul pe care ţi-1 dăruiesc ţie, iubirea mea, bărbatul meu, şi nu bărbatului alb urît de la magazin, care a pus piedică grăbitelor mele călcîie în timp ce fugeam de el, trîntindu-mă în praful orb la ora soarelui apunînd, ora la care toată lumea este trădată de noaptea fără de vîrstă?
— Dormi, dormi, fata mea, Noni a mea, copilul este al lumii, greu de destin şi supărat pe misterul sîngelui amestecat, este un copil al umbrelor răzbunătoare, copilul şarpelui încolăcit al urii mele.

„Ai, ai", ţipă Noni a mea, zvîrcolindu-se adînc şi mistic în umbrele streşinii colibei.

„Ai, ai", ţipă femeile bătrîne auzind hotărîrea mea, femeile bătrîne, ascultătoare ale fluxului vieţii, cu pîntecele lor uscate de viaţă, auzind ţipetele tăcute ale celor vii din colibele lor.
— Dormi acum, Noni a mea. Mă voi întoarce după mulţi ani. Dar acum am un ţel bărbătesc. Nu mă opri.

Albastru închis şi verde sînt fantomele din lumina lunii, fantomele împărţite de ura mea. Şi roşu întunecat, şarpele din praful mov de sub bananier. Între miriade de răspunsuri, răspunsul. Dincolo de un milion de ţeluri, ţelul. Frrrrr, frrr, spun frunzele de bananier, iar iubirea mea cîntă: John, unde vei pleca de lîngă mine, care te voi aştepta mereu, cu pîntecele plin de dor.

Acum mă duc în oraş, pe străzile zvîrcolitoare, de un gri ca metalul puştii, ale omului alb. îmi găsesc fraţii, iar în mîinile lor voi depune şarpele roşu al urii mele şi împreună vom căuta pofta omului alb şi o vom ucide, astfel încît bananierii să nu mai poarte fructe străine, iar solul ţării noastre violate să strige, iar praful sufletelor noastre să plîngă după ploaie.

„Ai, ai" ţipă femeile bătrîne.

În noaptea ameninţată de lună, un ţipăt de omor anonim.

Noni a mea se furişează, încovoiată, în colibă, iar umbrele mov-verzui ale lunii sînt goale, goală e şi inima mea, în afara ţelului ei şerpesc.

Fulgerele de abanos urăsc frunzele. Tunetul jacarandei ucide copacii. Globurile dulci de papaia primesc răzbunarea indigo. Frrr, frr, spun frunzele de bananier, fantome ale luminii obosite de timp a lunii. Plec, le spun frunzelor de bananier. Nenumăraţi fiori pervertiţi tulbură visele bîntuitoare ale pădurii împiedicate.

Plec pe picioarele destinului, iar ecourile prafului sunt întunecate ca mlaştina în pînda timpului. Trec pe lîngă bananieri, iar şerpii roşi ai urii iubitoare cîntă în urma mea: Du-te, omule, du-te la oraş după răzbunare. *Iar luna de pe frunzele de bananier se face stacojie, cîntînd frrrr, frrr, strigă, ţipă şi fredonează, ah, roşie este durerea mea, stacojie este durerea mea geamănă, ah, roşii şi stacojii cad frunzele cu ecou de lună ale urii mele.*

[Aici, de pagină era prinsă o cronică a *Hotarelor de război,* decupată din *Scrisul sovietic* şi datată august 1952.]

Groaznică, într-adevăr, este exploatarea dezvăluită de acest prim roman curajos, scris şi publicat chiar sub ochii opresorului pentru a dezvălui lumii adevărul real din spatele Imperialismului Britanic! Totuşi, admiraţia pentru curajul tinerei scriitoare, care riscă totul pentru conştiinţa ei socială, nu trebuie să ne orbească în faţa accentului greşit pe care ea îl pune pe lupta de clasă din Africa. Aceasta este povestea unui tînăr pilot, un adevărat patriot care va muri atît de curînd pentru ţara sa, în Marele Război Antifascist, asociat cu un grup de aşa-zişi socialişti, colonişti albi decadenţi care se joacă de-a politica. Scîrbit de experienţele sale cu această bandă de mondeni bogaţi şi cosmopoliţi, el se întoarce spre oameni, spre o fată negresă simplă, care îl învaţă realităţile adevăratei vieţi ale clasei muncitoare. Şi totuşi, exact aici este punctul slab al acestui roman bine intenţionat, dar nejudicios. Pentru că ce legătură poate avea un tînăr englez din clasa superioară cu fiica unui bucătar? Ceea ce trebuie să caute un scriitorul în calvarul său înspre adevărata verosimilitate artistică este tocmai situaţia tipică. Iar o astfel de situaţie nu este şi nu poate fi tipică. Să presupunem că tînăra scriitoare, provocînd cele mai înalte creste ale adevărului, ar fi făcut din eroul ei un muncitor alb tînăr, iar din eroina ei o muncitoare africană sindicalizată dintr-o fabrică? Într-o astfel de situaţie, scriitoarea ar fi putut să găsească o soluţie politică, socială şi spirituală care ar fi aruncat lumină asupra viitoarei lupte pentru Libertate din Africa. Unde sînt clasele muncitoare din această carte ? Unde sînt luptătorii cu conştiinţă de clasă ? Nu apar. Dar această tînără şi talentată scriitoare nu ar trebui să se lase descurajată ! înălţimile artistice sunt pentru marile spirite ! Înainte ! Pentru această lume!

[Cronică a *Hotarelor de război, Gazeta sovietică,* datată august 1954.]

Maiestuoasă şi neîmblînzită e Africa! Ce izbucnire de splendoare ni se dezvăluie din paginile acestui roman care tocmai a ajuns la noi din Marea Britanie, descriind un incident din timpul războiului, în chiar inima cîmpiilor şi junglelor de pe pămîntul african.

Se înţelege de la sine că personajele tipice din artă diferă de conceptele ştiinţifice ale tipurilor, în conţinut şi, respectiv, în formă. Prin urmare, atunci cînd această autoare citează

la începutul cărţii ei o zicală care, oricît ar aminti de balivernele sociologice occidentale, conţine totuşi un adevăr profund: „Se spune că Adam a fost pierdut, sau a căzut, din cauză că a mîncat mărul. Eu spun că a fost din cauză că a pretins ceva al lui, pentru acele Eu, Al meu, Mine ale lui şi altele asemenea" - privim opera ei cu o nerăbdare lacomă care nu este justificată. Totuşi haideţi să-i urăm bun venit pentru ceea ce ne a oferit, aşteptînd cu speranţă ceea ce ne-ar putea oferi, ceea ce ne va oferi cu siguranţă, atunci cînd va ajunge să înţeleagă că o adevărată operă artistică trebuie să conţină viaţă revoluţionară - exprimînd un conţinut, profunzime ideologică şi omenie, precum şi calitate artistică. Pagină după pagină, senzaţia devine tot mai puternică: cît de nobile, cît de profunde cu adevărat trebuie să fie tipurile umane create de acest continent încă nedezvoltat; senzaţia îţi rămîne şi trezeşte în mod repetat un răspuns în inima ta. Pentru că tînărul pilot englez şi fata neagră încrezătoare, oricît de memorabili ar fi, graţie puterii de fascinaţie a autoarei, nu sînt totuşi tipici pentru potenţialităţile morale profunde ale viitorului. Cititorii noştri îţi spun, dragă autoare, într-o singură voce: „Continuă să lucrezi! Nu uita că arta trebuie să se scalde mereu în lumina adevărului! Nu uita că procesul de creaţie a formelor noi şi concrete de realism în literatura Africii şi, în general, ale ţărilor subdezvoltate cu puternice mişcări de eliberare naţională este un proces foarte dificil şi complex!".

[Cronică a *Hotarelor de război* din *Revista sovietică de literatură pentru eliberarea colonială,* datată decembrie 1956.]

Lupta împotriva Opresiunii Imperialiste din Africa are Homer-ii şi Jack London-ii ei. Are, de asemenea, şi mărunţii ei psihologizatori, nu lipsiţi de un merit minor. Atunci cînd masele negre s-au pornit în marş, cînd fiecare zi aduce o nouă poziţie eroică a mişcărilor naţionaliste, ce putem spune despre acest roman care înfăţişează povestea unei iubiri dintre un tînăr britanic educat la Oxford şi o fată negresă ? Ea este singura reprezentantă a poporului în această carte, şi totuşi personajul ei rămîne umbrit, nedezvoltat, nesatisfăcător. Nu, această autoare trebuie să înveţe din literatura noastră, literatura sănătăţii şi progresului, că nimeni nu beneficiază de pe urma disperării. Acesta este un roman negativ. Detectăm influenţe freudiene. Există un element de misticism. În ce priveşte grupul de „socialişti" portretizat acolo, autoarea a încercat o satiră şi a eşuat. Există ceva nesănătos, chiar ambiguu în scrisul ei. Ar face bine să înveţe de la Mark Twain, al cărui umor robust este atît de drag cititorilor progresişti, cum să facă omenirea să rîdă de ceea ce este deja mort, înapoiat şi depăşit în istorie.

[Carnetul roşu continuă:]

13 noiembrie 1955

De la moartea lui Stalin din 1953, în PC a existat o stare de fapt despre care veteranii spun că ar fi fost imposibilă oricînd înainte. Grupuri de oameni, comunişti şi foşti comunişti împreună, se întîlneau să discute despre ce se întîmplă în Partid, în Rusia şi în Marea Britanie. Prima întîlnire la care mi s-a cerut să particip (iar acum eram deja în afara Partidului de peste un an) a constat din nouă membri şi cinci foşti membri. Şi nici unuia dintre noi, foştii membri, nu ni s-a aruncat obişnuitul „Sînteţi nişte trădători". Ne-am întîlnit ca socialişti, cu deplină încredere. Discuţiile au evoluat încet şi acum există un fel de plan vag - să îndepărtăm „birocraţia moartă" aflată în centrul partidului, astfel încît PC să se schimbe complet, să devină un adevărat partid britanic, fără loialitatea mortală faţă de Moscova şi obligaţia de a spune minciuni etc, un partid cu adevărat democratic. Mă trezesc din nou printre oameni plini de însufleţire şi hotărîre - printre ei, oameni care au plecat din partid cu ani în urmă. Planul

poate fl rezumat astfel: (a) Partidul, scăpat de „veteranii" care sînt incapabili să gîndească lucid, după atîţia ani de minciună şi înşelare, ar trebui să facă o declaraţie prin care îşi repudiază trecutul. Asta în primul rînd. (b) Să rupem toate legăturile cu partidele comuniste străine, în speranţa că şi alte partide comuniste vor reîntineri şi se vor desprinde de trecut, (c) Să-i chemăm împreună pe miile şi miile de oameni care au fost comunişti şi care au plecat din partid dezgustaţi, invitîndu-i să se alăture partidului reîntinerit. (d) Să...

[În acest punct, carnetul roşu era plin de decupaje din ziar legate de al Douăzecilea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, scrisori de la tot felul de oameni despre politică, agende ale întîlnirilor politice etc. Toată această masă de hîrtii fusese legată laolaltă cu elastice şi prinsă cu agrafe de pagină. Apoi scrisul de mînă al Annei începea din nou:]

11 august 1956

Nu pentru prima oară în viaţa mea îmi dau seama că mi-am petrecut săptămîni şi luni de activitate politică frenetică şi nu am realizat absolut nimic. Mai mult, că e posibil să fi prevăzut că nu voi realiza nimic. Al Douăzecilea Congres a dublat şi triplat numărul oamenilor, atît din partid, cît şi din afara lui, care vor un Partid Comunist „nou". Noaptea trecută am fost la o întîlnire care a continuat aproape pînă dimineaţa. Spre sfîrşit un bărbat care nu mai vorbise, un socialist din Austria, a ţinut un discurs scurt şi ironic, ceva de genul acesta: „Dragii mei tovarăşi... V-am ascultat pe toţi, uimit de resursele de credinţă ale fiinţei umane! Ceea ce spuneţi voi înseamnă următoarele: ştiţi că liderii Partidului Comunist Britanic sînt bărbaţi şi femei complet corupţi de munca într-o atmosferă stalinistă. Ştiţi că vor face orice ca să-şi păstreze poziţiile. Ştiţi, pentru că aţi dat o sută de astfel de exemple aici, în seara asta, că ei înăbuşă revoluţiile, măsluiesc alegerile, manevrează şedinţele, mint şi deformează. Nu există nici o şansă de a-i da afară prin mijloace democratice, în parte din cauză că sînt lipsiţi de scrupule, în parte din cauză că jumătate din membrii de partid sînt prea naivi ca să creadă că liderii lor sînt capabili de astfel de şmecherii. Dar de flecare dată cînd ajungeţi la acest moment al deliberărilor voastre, vă opriţi şi, în loc să trageţi concluziile evidente din ceea ce aţi spus, intraţi într-un fel de visare cu ochii deschişi şi vorbiţi de parcă tot ceea ce trebuie să faceţi este un apel la tovarăşii conducători să demisioneze cu toţii imediat, pentru că ar fi în interesul partidului să facă asta. Este ca şi acum v-aţi propune să faceţi apel la un spărgător profesionist să se retragă, din cauză că eficienţa lui strică reputaţia profesiunii sale".

Am rîs cu toţii, dar am continuat cu discuţiile. Nota umoristică pe care o folosise îl absolvise, ca să spunem aşa, de necesitatea unui răspuns serios.

După aceea m-am gîndit la asta. Cu mult timp în urmă decisesem că la o întîlnire politică adevărul iese la iveală exact dintr-un astfel de discurs, de obicei, sau remarcă ignorată la acel moment, fiindcă *tonul* ei nu este cel al întîlnirii. Ironic sau satiric, chiar furios sau ranchiunos - şi totuşi e adevărul, iar toate discursurile şi articolele acelea lungi sînt nişte prostii.

Tocmai am citit ceea ce am scris pe 13 noiembrie anul trecut. Sînt uimită de naivitatea noastră. Şi totuşi, am fost cu adevărat însufleţită de credinţa în posibilitatea unui PC nou şi onest. Chiar credeam că este posibil.

20 septembrie 1956

Nu m-am mai dus la nici o întîlnire. Mi se spune că ideea care pluteşte în aer e de a începe un nou „PC cu adevărat britanic", ca exemplu şi alternativă la actualul PC. Oamenii contemplă, aparent fără ezitări, existenţa a două PC rivale. Este, însă, evident ce s-ar întîmpla. Energiile ambelor ar fi ocupate de insultele pe care şi le-ar arunca de la unul la celălalt şi de negarea dreptului de a fi comunist al celuilalt. O reţetă a farsei. Dar nu e mai stupid decît ideea de a „da afară" vechea gardă prin mijloace democratice şi de reformare a partidului „din interior". Stupid. Totuşi pe mine m-a prins luni de zile, la fel ca pe alte sute de oameni cu

inteligenţă normală care fuseseră implicaţi în politică ani de zile. Uneori cred că singura experienţă din care oamenii sunt incapabili să înveţe este experienţa politică.

Oamenii se scurg din PC cu zecile, dezamăgiţi. Ironia este că sînt dezamăgiţi şi cinici exact în măsura în care înainte erau loiali şi inocenţi. Cei ca mine, care aveau puţine iluzii (cu toţii avem unele iluzii - a mea era că antisemitismul este „imposibil") rămîn calmi şi gata să înceapă din nou, acceptînd faptul că Partidul Comunist Britanic va degenera, probabil, într-o sectă minusculă. Noua expresie care pluteşte în aer este „regîndirea poziţiei socialismului".

Astăzi m-a sunat Molly. Tommy se implică în noul grup de tineri socialişti. Molly a spus că a stat într-un colţ ascultînd, în timp ce ei vorbeau. S-a simţit ca şi cum „s-ar fi întors în timp cu o sută de ani, în tinereţea ei", cînd a intrat în PC. „Anna, a fost extraordinar! A fost cu adevărat foarte *ciudat.* Iată-i pe aceşti tineri, fără nici un interes faţă de PC, şi pe bună dreptate, şi fără nici un interes faţă de Partidul Laburist, şi nu m-ar mira dacă ar avea dreptate în privinţa asta, vreo cîteva sute, risipiţi peste tot prin Marea Britanie, şi totuşi, cu toţii vorbesc de parcă Marea Britanie va deveni socialistă în cel mult zece ani, asta, bineînţeles, graţie eforturilor lor. Ştii, de parcă urmau să conducă Marea Britanie cea nouă, minunată şi socialistă, care se va naşte marţea viitoare. M-am simţit ca şi cum ar fi fost nebuni sau ca şi cum eu eram nebună... dar ideea e, Anna, că sunt şi ei exact cum eram noi, nu-i aşa? Ce zici? Şi chiar foloseau acel jargon îngrozitor de care noi am rîs ani şi ani de zile, de parcă tocmai îl inventaseră ei înşişi." Eu am spus: „Dar, Molly, sper că eşti încîntată că a devenit socialist, nu cine ştie ce carierist?". „Dar bineînţeles. Fireşte. Ideea e, nu cumva ei ar trebui să fie mai inteligenţi decît eram noi, Anna?"

[Carnetul galben continua:]

Umbra celei de-a treia persoane

Din acest punct al romanului, „cea de-a treia persoană" - anterior soţia lui Paul, apoi alter ego-ul mai tînăr al Ellei, format din fanteziile despre soţia lui Paul, apoi memoria lui Paul - devine Ella însăşi. Pe măsură ce Ella se fisurează şi se dezintegrează, se agaţă strîns de ideea Ellei întregi, sănătoasă şi fericită. Legătura dintre diferitele „a treia persoană" trebuie să fie foarte clară: legătura este normalitatea, dar şi mai mult decît atît - convenţionalitatea, atitudinile sau emoţiile adecvate vieţii „respectabile" cu care, de fapt, Ella refuză să aibă ceva de-a face.

Ella se mută într-un nou apartament. Julia e supărată, O zonă a relaţiei lor, obscură înainte, este acum expusă de atitudinea Juliei. Julia a dominat-o pe Ella. Ella s-a pregătit să fie dominată sau cel puţin s-a pregătit să arate ca şi cum ar fi astfel. Natura Juliei era, esenţial, generoasă - bună, caldă, altruistă. Şi totuşi acum merge pînă acolo încît se plînge prietenilor comuni că Ella a profitat de ea, că s-a folosit de ea. Ella, singură cu fiul ei în apartamentul mare, urît şi murdar pe care acum trebuie să-l cureţe şi să-l zugrăvească, se gîndeşte că, într-un fel, lucrul de care se plînge Julia este adevărat. A fost mai degrabă un fel de prizonier voluntar, păstrîndu-şi nucleul ascuns de independenţă al prizonierului. Plecarea din casa Juliei a fost ca plecarea unei fiice de la mama ei. Sau, se gîndeşte Ella confuză, amintindu-şi gluma neprietenoasă a lui Paul că ea era „căsătorită cu Julia" - ca ruperea unei căsnicii.

Pentru o vreme, Ella e mai singură decît a fost vreodată. Se gîndeşte mult la prietenia ruptă cu Julia. Pentru că e mai apropiată de Julia decît de oricine altcineva, dacă „apropiat" înseamnă încredere reciprocă şi experienţe împărtăşite. Totuşi, pe moment, prietenia aceasta nu mai înseamnă decît ură şi resentiment. Iar ea nu se poate abţine să nu se gîndească la

Paul, care a părăsit-o cu luni de zile în urmă. Peste un an deja.

Ella înţelege că, trăind cu Julia, a fost protejată de un anumit tip de atenţie. Acum e, categoric, „o femeie care trăieşte singură", iar asta, chiar dacă pînă acum nu şi-a dat seama, este foarte diferit de „două femei care locuiesc împreună".

De exemplu. La trei săptămîni după ce s-a mutat în noul ei apartament, o sună doctorul West. O informează că soţia lui e plecată în vacanţă şi o invită la cină. Ella se duce, nevenindu-i să creadă, în ciuda informaţiei prea atent paraşutate despre faptul că soţia lui e plecată, că va fi altceva decît o cină legată de anumite aspecte ale muncii de la birou. În timpul cinei, Ella înţelege treptat că doctorul West îi propune o aventură. Îşi aminteşte remarcile răutăcioase pe care el i le transmisese cu atîta grijă în momentul în care Paul o părăsise şi se gîndeşte că probabil el a desemnat-o, în mintea lui, pentru o ocazie ca asta. înţelege, de asemenea, că dacă ea, Ella, îl refuză în seara asta, el va parcurge o listă scurtă de trei sau patru nume, spunînd cu răutate: „Mai sînt şi altele, să ştii. Nu mă condamni la singurătate" .

Ella urmăreşte evoluţiile de la birou şi vede că, spre sfîrşitul săptămînii, Patricia Brent are o nouă atitudine faţă de doctorul West. Atitudinea de femeie dură, eficientă şi profesionistă s-a înmuiat, a devenit aproape o fetiţă. Patricia fusese ultima pe scurta listă a doctorului West, pentru că încercase și eşuase cu două dintre secretare. Ella priveşte încîntată cum doctorul West s-a ales cu ceea ce, pentru el, era cea mai proastă variantă; de asemenea, furioasă în numele sexului ei, pentru că Patricia Brent este categoric recunoscătoare şi se simte flatată; îngrozită că a accepta favorurile unui doctor West ar putea fi sfîrşitul propriului ei drum; enervantă şi amuzată că doctorul West, refuzat de ea, a ţinut să-i arate: „Tu nu m-ai vrut, dar vezi că mie nu-mi pasă ! " .

Şi toate aceste emoţii sînt deranjant de puternice, înrădăcinate într-un resentiment care nu are nimic de-a face cu doctorul West. Ellei nu-i plac aceste emoţii şi îi e ruşine. Se întreabă de ce nu îi e milă de doctorul West, un bărbat de vîrstă mijlocie nu foarte atrăgător, căsătorit cu o soţie în principiu competentă şi probabil plictisitoare. De ce să nu încerce şi el să aibă parte de puţin romantism ? Dar nu are rost. Ella îl detestă şi îl dispreţuieşte.

Cînd se întîlneşte cu Julia în casa unei prietene, relaţiilor lor sînt reci. „Din întîmplare", Ella începe să vorbească despre doctorul West. În cîteva clipe, cele două femei sînt din nou prietenoase, ca şi cum răceala nu ar fi existat niciodată. Dar acum sînt prietene pe baza unui aspect al relaţiei lor care înainte fusese întotdeauna unul subordonat - critica bărbaţilor.

Julia încununează povestea Ellei despre doctorul West cu următoarea relatare: un actor de la teatrul la care juca Julia a condus-o acasă într-o seară, a urcat pentru o cafea şi a început să se plîngă de căsnicia lui. Julia: „Eu eram cît se poate de amabilă şi îi dădeam o grămadă de sfaturi utile, ca de obicei, dar eram atît de plictisită să aud toate astea din nou, încît îmi venea să urlu". La patru dimineaţa, Julia a sugerat că e obosită şi că el ar trebui să se ducă acasă. „Dar, draga mea, ai fi crezut că l-am insultat de moarte. Îmi dădeam seama că, dacă nu mă avea în noaptea aceea, ego-ul lui avea să se dezumfle complet, aşa că m-am dus în pat." Bărbatul era impotent, povestea Julia amuzată. „A doua zi dimineaţă m-a întrebat dacă poate veni iar în seara aceea. Spunea că măcar atîta pot să fac, să-i dau şansa de a se răscumpăra. Cel puţin avea simţul umorului." Aşa că acest bărbat a petrecut o a doua noapte cu Julia. Cu rezultate la fel de proaste. „Bineînţeles, a plecat la ora patru, astfel încît soţioara lui să-1 poată crede că a lucrat pînă tîrziu. Tocmai cînd pleca, s-a întors spre mine şi a spus : «Eşti o femeie castratoare, m-am gîndit că aşa eşti de cînd te-am văzut»".

— Dumnezeule, spuse Ella.

— Da, zise Julia cu pasiune. Şi e ciudat, pentru că mi se pare un bărbat drăguţ. Adică nu m-aş fi. aşteptat niciodată la o astfel de remarcă din partea lui.

— Nu ar fi trebuit să te culci cu el.

— Dar ştii cum e - există de fiecare dată acel moment, în care un bărbat pare rănit în masculinitatea lui, lucru pe care nu poţi să-l suporţi, simţi nevoia să-l susţii.
— Da, dar după aceea ne lovesc cît de tare pot, aşa că de ce să faci asta?
— Da, se pare că nu învăţ niciodată.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Ella se întîlneşte cu Julia şi îi spune:
— Patru bărbaţi, cu care nici măcar nu am flirtat înainte, m-au sunat să-mi spună că soţiile lor sînt plecate şi fiecare avea o notă încîntată şi timidă în voce. Este cu adevărat extraordinar - cunoşti un bărbat, lucrezi cu el ani de zile, apoi e suficient ca soţia lui să plece pentru ca vocea să i se schimbe, şi par să creadă că o să te repezi să te bagi în patul lor. Ce Dumnezeu se petrece în mintea lor?
— E mult mai bine să nu ne gîndim la *asta.*

Ella îi spune Juliei, dintr-un impuls de a o îmbuna, de a o fermeca (şi, în timp ce vorbeşte, recunoaşte această nevoie ca fiind aceeaşi cu nevoia de a fermeca şi îmbuna un bărbat):
— Ei bine, cel puţin cînd trăiam în casa ta nu se întîmpla aşa ceva. Ceea ce, în sine, e ciudat, nu-i aşa?

Julia lasă să se vadă o urmă de triumf fulgerător, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Da, am fost şi eu bună de ceva atunci..."

Acum urmează un moment de disconfort: Ella lasă să treacă, din laşitate, şansa de a-i spune Juliei că s-a purtat urît în legătură cu plecarea ei; şansa de „a da totul pe faţă". Şi în tăcerea acestui disconfort, apare ideea, care decurge natural din „ceea ce, în sine, e ciudat, nu-i aşa?" - oare era posibil ca ei să le fi. crezut lesbiene?

Ella se mai gîndise la asta înainte, amuzată. Dar îşi spune: nu. Dacă ne-ar fi crezut lesbiene asta i-ar fi. atras, ar fi roit în jurul nostru. Fiecare bărbat pe care l-am cunoscut vreodată a vorbit cu încîntare - fie deschis, fie inconştient, despre Ilesbianism. E un aspect al incredibilei lor vanităţi: se văd pe ei înşişi ca salvatori ai acestor femei rătăcite.

Ella ascultă cuvintele amare pe care le foloseşte în mintea ei şi e tulburată de ele. Acasă, încearcă să analizeze amărăciunea care o domină. Se simte literalmente otrăvită de ea.

Se gîndeşte că nu a apărut nimic nou care să nu i se fi întîmplat toată viaţa ei. Bărbaţi căsătoriţi, temporar fără soţie, care încercau să aibă o aventură cu ea - etc, etc, cu zece ani în urmă nici măcar nu ar fi remarcat sau comentat aşa ceva. Lua toate aceste lucruri ca parte a riscurilor şi şanselor de a fi o „femeie liberă". Dar cu zece ani în urmă, şi-a dat seama Ella, ar fi simţit ceva ce atunci nu ar fi recunoscut. Sentimentul de satisfacţie, victoria asupra soţiilor; pentru că ea, Ella, femeia liberă, era mult mai plină de viaţă decît acele femei plictisitoare şi obosite. Privind în urmă şi recunoscînd această emoţie, îi este ruşine.

Se gîndeşte, de asemenea, că tonul pe care îl foloseşte ea cu Julia este cel al unei fete bătrîne înăcrite. Bărbaţi. Duşmanul. Ei. Se hotărăşte să nu i se mai confeseze Juliei sau, cel puţin, să elimine acel ton al amărăciunii seci.

La puţin timp după aceea, următorul incident. Unul dintre editorii de la birou lucrează cu Ella la o serie de articole care oferă sfaturi pentru problemele emoţionale - problemele care apar cel mai des în scrisorile primite. Ella şi acest bărbat petrec mai multe seri împreună la birou. Vor fi. şase articole, fiecare are două titluri, unul oficial şi altul cu care să glumească Ella şi colegul ei. De exemplu, „Vă plictisiţi uneori de casa dumneavoastră?" este, pentru Ella şi Jack: „Ajutor! O iau razna". Şi: „Soţul care îşi neglijează familia" devine „Soţul meu se culcă cu cine apucă". Şi aşa mai departe. Atît Ella, cit şi Jack rîd foarte mult şi îşi bat joc de stilul prea simplu al articolelor, dar le scriu cu grijă, dîndu-şi interesul! Amîndoi ştiu că glumele lor se datorează nefericirii şi frustrării scrisorilor care asediază biroul şi pe care nu cred că articolele lor le vor uşura cu ceva.

În ultima seară a colaborării lor, Jack o duce cu maşina acasă pe Ella. Jack e căsătorit, cu trei copii, şi are cam treizeci de ani. Ella îl place foarte mult. Ea îi oferă ceva de băut, el urcă împreună cu ea. Ea ştie că în curînd se va apropia momentul în care Jack o va invita să facă

dragoste cu el. Se gîndeşte : dar nu sînt atrasă de el. Insă aş putea fi, dacă aş reuşi să scap pentru un moment de umbra lui Paul. De unde ştiu că nu voi fi atrasă de el odată ce ajungem în pat? La urma urmei, nu am fost atrasă imediat de Paul, Acest ultim gînd o surprinde. Stă şi ascultă, în timp ce tînărul vorbeşte şi o distrează, şi se gîndeşte: Paul a spus întotdeauna, în glumă, dar de fapt serios, că la început nu am fost îndrăgostită de el. Acum o spun şi eu. Dar nu cred că e adevărat. Probabil că o spun pentru că o spunea el... Nu e de mirare că nu reuşesc să am nici un fel de interes faţă de un bărbat dacă mă gîndesc tot timpul la Paul.

Ella se culcă cu Jack. ÎI clasifică drept tipul de amant eficient. „Bărbatul care nu e senzual şi a învăţat cum să facă dragoste dintr-o carte, probabil intitulată *Cum să îţi satisfaci soţia."* Obţine plăcere din faptul că face o femeie să se culce cu el, nu din sexul însuşi.

Cei doi sînt veseli şi prietenoşi şi se bazează în continuare pe bunul-simţ al muncii lor împreună de la birou. Şi totuşi, Ella îşi reprimă nevoia de a plînge. Această depresie îi este familiară şi o combate astfel: nu este deloc depresia mea; este vinovăţie, dar nu vinovăţia mea; este vinovăţia din trecut, trebuie să aibă de-a face cu dublul standard pe care eu îl repudiez.

Jack o anunţă că trebuie să se ducă acasă şi începe să vorbească despre soţia lui.

— E fată bună, spune el, iar Ella îngheaţă din cauza condescendenţei din vocea lui. Mă asigur cît mai bine că nu mă bănuieşte deloc atunci cînd sar gardul. Bineînţeles că ea e destul de exasperată, cu grija copiilor, care pot să dea bătăi mari de cap, dar se descurcă. Îşi pune cravata şi îşi încalţă pantofii, aşezat pe patul Ellei. Emană bunăstare; are o faţă lipsită de semne, faţa deschisă a unui băieţandru.

— Sînt destul de norocos cu bătrîna mea, continuă el.

Dar acum în ceea ce spune există resentimente faţă de soţia sa, iar Ella ştie că această ocazie, faptul că se culcase cu ea avea să fie folosit cu subtilitate ca mijloc de denigrare a soţiei sale. Iar satisfacţia îl face voios, nu datorită plăcerilor dragostei, despre care ştie foarte puţine, ci din cauză că şi-a dovedit ceva lui însuşi. îşi ia la revedere de la Ella, spunînd:

— Ei bine, înapoi la ocnă. Soţia mea e cea mai bună din lume, dar nu e neapărat o parteneră de conversaţie extraordinară.

Ella se stăpîneşte, nu îi spune că o femeie cu trei copii mici, închisă într-o casă din suburbii cu un televizor, nu prea are nimic extraordinar despre care să vorbească. Profunzimea resentimentului ei o uimeşte. Ştie că soţia lui, femeia care îl aşteaptă într-un alt capăt al Londrei, la kilometri distanţă, îşi va da seama, în clipa în care el va intra în dormitor, că s-a culcat cu altă femeie, din cauza mulţumirii lui voioase de sine.

Ella se hotărăşte (a) că va rămîne castă pînă cînd se va îndrăgosti şi (b) că nu va discuta despre această întîmplare cu Julia.

A doua zi îi telefonează Juliei, se întîlnesc la prînz şi ea îi povesteşte totul Juliei. În timp ce face asta, se gîndeşte că, deşi a refuzat întotdeauna hotărît să i se destăinuiască Patriciei Brent sau cel puţin a refuzat să fie complice la criticile ei sardonice faţă de bărbaţi (Ella se gîndeşte că această maliţiozitate şi voioşie a criticilor Patriciei la adresa bărbaţilor este un fenomen care va cuprinde şi actualul ei resentiment, după ce se va mai înmuia, şi e hotărîtă să nu se întîmple asta), este dispusă să i se destăinuie Juliei, a cărei amărăciune se transformă rapid în dispreţ acid. Se hotărăşte să nu se mai complacă în astfel de conversaţii cu Julia, gîndindu-se că două femei a căror prietenie are la bază criticarea bărbaţilor sînt lesbiene - psihologic, dacă nu fizic.

De data aceasta îşi ţine promisiunea faţă de ea însăşi de a nu vorbi cu Julia. E izolată şi singuratică.

Acum se întîmplă ceva nou. începe să sufere chinurile dorinţei sexuale. Ella e înspăimîntată, pentru că nu-şi aminteşte să mai fi simţit dorinţă sexuală înainte, ca un fapt în sine, fără legătură cu un anumit bărbat - sau cel puţin nu din adolescenţă, iar atunci era întotdeauna în legătură cu o fantezie despre un bărbat. Acum nu poate dormi, se masturbează,

acompaniată de fantezii marcate de ură faţă de bărbaţi. Paul a dispărut complet: 1-a pierdut pe bărbatul cald şi puternic al experienţelor ei şi nu-şi poate aminti decît un trădător cinic. Îşi îndură dorinţa de sex în vid. Se simte deosebit de umilită, gîndindu-se că asta înseamnă că e dependentă de bărbaţi ca să „facă sex", să „fie deservită", să „fie satisfăcută". Foloseşte astfel de expresii violente pentru a se umili singură.

Apoi îşi dă seama că alunecă într-o minciună despre ea însăşi şi despre femei şi că trebuie să se agaţe de această idee: că, atunci cînd era cu Paul, nu simţea nici o foame sexuală care să nu fie declanşată de el; că, dacă el era departe de ea pentru cîteva zile, ea rămînea latentă pînă cînd el se întorcea; că foamea ei turbată actuală nu era pentru sex, ci era alimentată de toate celelalte senzaţii de foame emoţională din viaţa ei. Că, atunci cînd va iubi din nou un bărbat, va reveni la normal: adică o femeie a cărei sexualitate creşte şi scade ca răspuns la sexualitatea lui. Sexualitatea unei femei este, ca să spunem aşa, conţinută de un bărbat, dacă e un bărbat adevărat; într-un fel, ea este adormită de el, ea nu se gîndeşte la sex.

Ella se agaţă cu putere de această idee şi se gîndeşte: de fiecare dată, în viaţă, cînd traversez o perioadă de secetă, de paralizie, întotdeauna fac aşa: mă agăţ de un set de cuvinte, expresiile unui anumit tip de cunoaştere, chiar dacă ele sunt moarte şi lipsite de sens, dar ştiind că viaţa va reveni şi le va face şi pe ele să trăiască. Însă cît de ciudat e să trebuiască să te agăţi de un set de propoziţii şi să crezi în ele.

Între timp, bărbaţii o abordau şi ea îi refuza, pentru că ştia că nu poate să-i iubească. Cuvintele pe care le folosea pentru ea însăşi erau: nu mă voi culca cu un bărbat pînă nu voi şti că aş putea să-l iubesc.

Totuşi, cîteva săptămîni mai tîrziu, are loc următorul incident: Ella cunoaşte un bărbat la o petrecere. Merge din nou, conştiincios, la petreceri, urînd procesul de „a fi din nou pe piaţă". Bărbatul e scenarist, canadian. Nu o atrage fizic, neapărat. Dar e inteligent, cu acel umor transatlantic domol şi sarcastic care îi place ei. Soţia lui, care a venit şi ea la petrecere, e o fată superbă - cum ar veni, „frumoasă" ca profesiune. A doua zi dimineaţă, bărbatul îşi face apariţia acasă la Ella, neanunţat. A adus gin, apă tonică, flori; transformă o situaţie de genul „bărbatul vine să seducă fata pe care a cunoscut-o la petrecerea de aseară, aducînd flori şi gin" într-un joc. Ella e amuzată. Beau, rîd şi glumesc. De la rîs ajung să se culce împreună. Ella oferă plăcere. Nu simte nimic şi ar fi în stare să jure că nici el nu simte nimic. Pentru că, în momentul penetrării, îi trece prin cap ideea că e doar ceva ce el şi-a propus să facă şi asta e tot. Se gîndeşte: ei bine, fac asta fără să simt, aşa că de ce îl critic pe el? Nu e corect. Apoi se gîndeşte, răzvrătită: dar tocmai asta e ideea. Dorinţa bărbatului creează dorinţa femeii sau cel puţin aşa ar trebui, aşa că am dreptate să fiu critică.

După aceea, cei doi continuă să bea şi să glumească. Apoi el spune la întîmplare, fără legătură cu ce se întîmplase înainte:

— Am o soţie minunată, pe care o ador. Am o slujbă care îmi place. Şi acum am o fată.

Ella înţelege că ea e fata şi că această întreprindere, de a se culca cu ea, este un fel de proiect sau plan pentru o viaţă fericită. Îşi dă seama că el se aşteaptă ca relaţia să continue, i se pare de la sine înţeles că aşa va fi. Ea îi dă de înţeles că, în ceea ce o priveşte pe ea, interacţiunea lor a luat sfîrşit; în timp ce vorbeşte, pe faţa lui apare o strălfulgerare de vanitate hidoasă, deşi ea a spus asta blînd, pozitiv şi supus, ca şi cum refuzul ei s-ar fi datorat unor circumstanţe pe care ea nu le poate controla.

El o studiază cu asprime.

— Ce s-a întîmplat, scumpo, nu te-am satisfăcut?

Spune asta obosit şi confuz. Ella se grăbeşte să îl asigure că a satisfăcut-o, deşi nu a fost aşa. Dar ea înţelege că nu e vina lui, ea nu a mai avut un orgasm adevărat de cînd a părăsit-o Paul.

Ella spune, fără să vrea pe un ton sec:

— Ei bine, cred că nici unul din noi nu era prea convins.

Din nou privirea dură, obosită, clinică.

— Am o soţie minunată, declară el. Dar ea nu mă satisface sexual. Am nevoie de mai mult.

Asta o reduce la tăcere pe Ella. Se simte ca şi cum ar fi pe tărîmul nimănui, un tărîm emoţional pervers care nu are nici o legătură cu ea, deşi ea s-a rătăcit temporar pe acolo. însă îşi dă seama că el chiar nu înţelege care e problema cu ceea ce îi oferă el. Are un penis mare; e „bun la pat". Şi asta e tot. Ella se ridică, tăcută, gîndindu-se că acea oboseală a senzualităţii pe care el o are în pat este reversul oboselii reci faţă de lume pe care o are în afara patului. El se ridică, privind-o din cap pînă-n picioare. *Acum,* se gîndeşte Ella, acum o să se dezlănţuie, o să mă atace. Se pregăteşte să îndure.

— Am învăţat, spune el tărăgănat şi tăios din cauza vanităţii rănite, că nu e necesar să ai o femeie minunată în pat. E suficient să te concentrezi asupra unei părţi a ei – oricare parte. Există întotdeauna ceva minunat chiar şi la o femeie hidoasă. O ureche, de exemplu. Sau o mînă.

Ella izbucneşte brusc în rîs şi încearcă să-i prindă privirea, gîndindu-se că nu se poate să nu rîdă şi el. Pentru că în cele cîteva ore de dinainte să se culce împreună, relaţia lor fusese voioasă şi spirituală. Ceea ce tocmai a spus el este exact parodia unei remarci a unui donjuan filosof. Nu se poate să nu zîmbească. Dar nu, spusese asta cu intenţia de a răni, şi nu avea să-şi retragă cuvintele, nici măcar cu un zîmbet.

— Noroc că am mîini frumoase, dacă nu altceva, spune Ella în sfîrşit, foarte sec.

El se apropie de ea, îi ia mîinile şi le sărută, obosit şi simulînd senzualitatea:

— Minunate, păpuşă, minunate.

El pleacă, iar Ella se gîndeşte a suta oară că toţi aceşti bărbaţi inteligenţi îşi rezumă viaţa emoţională un nivel atît de scăzut în comparaţie cu debordarea de care se simt capabili cînd vine vorba de muncă, încît ar putea fi două fiinţe diferite.

În seara aceea Ella se duce acasă la Julia şi o găseşte pe aceasta în ceea ce ea clasifică drept „dispoziţie de Patricia" – adică mai degrabă sardonică, decît amară.

Julia îi spune Ellei, amuzată, că bărbatul, actorul care o numise o „femeie castratoare" apăruse în urmă cu cîteva zile cu flori, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— A fost cu adevărat foarte surprins că eu nu voiam să-i fac jocul. Era cît se poate de vesel şi prietenos. Iar eu stăteam acolo, privindu-l şi amintindu-mi cum am plîns în hohote după ce a plecat - îţi aminteşti, fuseseră două nopţi, iar eu am fost atît de dulce şi de amabilă, făcîndu-l să se simtă în largul său, şi apoi el a spus că sînt... şi nici măcar atunci nu am putut să îi răznesc sentimentele lui afurisite. Stăteam acolo şi mă gîndeam: Oare o fi uitat ce a spus sau motivul pentru care a spus-o ? Sau nu ar trebui să ne pese de ce spun ei? Ar trebui să fim suficient de tari ca să suportăm orice? Uneori mi se pare că toţi sîntem într-un azil de nebuni sexual.

Ella spune sec:

— Draga mea Julia, am ales să fim femei libere şi ăsta e preţul pe care îl plătim, asta e tot.

— Libere, spune Julia. Libere! Ce rost are să fim noi libere, dacă ei nu sînt? Jur pe viaţa mea că fiecare dintre ei, chiar şi cei mai buni dintre ei au aceeaşi concepţie învechită asupra noastră: nu putem fi decît femei bune sau femei rele.

— Şi cu noi cum rămîne? Spunem că sîntem libere, dar adevărul e că ei au erecţie cînd sînt cu o femeie de care nici nu le pasă, dar noi nu avem orgasm decît dacă îi iubim. Asta înseamnă libertate?

Julia spune:

— Atunci tu eşti mai norocoasă decît am fost eu. Ieri mă gîndeam: din zece bărbaţi cu care m-am culcat în ultimii cinci ani, opt au fost impotenţi sau au ejaculat prea repede. Eu dădeam vina pe mine - bineînţeles, toate facem la fel, nu e ciudat cum ne îndreptăm întotdeauna spre noi însene pentru a ne învinovăţi de orice? Dar pînă şi actorul ăla blestemat, cel care mi-a spus că sînt castratoare, a fost suficient de amabil ca să remarce, ah, desigur, în treacăt, că în

toată viaţa lui găsise doar o femeie cu care putea s-o facă. Dar nu-ţi imagina că a spus-o ca să mă facă să mă simt mai bine, nicidecum.
— Draga mea Julia, sper că nu te-ai apucat să-i numeri?
— Nu, cel puţin nu înainte să încep să mă gîndesc la asta.

Ella se trezeşte într-o nouă dispoziţie sau fază. Devine complet asexuată. O pune pe seama întîmplării cu scenaristul canadian, dar nu o interesează prea mult asta. Acum e rece, detaşată, autosuficientă. Nu numai că nu-şi mai aminteşte cum era să fie copleşită de dorinţă sexuală, dar nu poate să creadă că va mai simţi vreodată dorinţă. Ştie, însă, că această stare, a fi autosufcientă şi asexuată, este doar reversul stării de a fi dominată de sex.

O sună pe Julia ca s-o anunţe că a renunţat la sex, a renunţat la bărbaţi, pentru că „n-o mai interesează". Ella aude printre pîrîituri tonul sceptic amuzat al Juliei şi spune:
— Dar vorbesc serios.
— Bravo ţie, spune Julia.

Ella se hotărăşte să scrie din nou, caută în ea însăşi cartea care e deja scrisă acolo, aşteptînd să fie transcrisă. Petrece foarte mult timp singură, aşteptînd să discearnă conturul acestei cărţi din interiorul ei.

O văd pe Ella cum se plimbă încet printr-o cameră mare şi goală, gîndind şi aşteptînd. Eu, Anna, o văd pe Ella. Care, desigur, e Anna. Şi totuşi nu e, tocmai asta ar fi ideea. În momentul în care eu, Anna, scriu: Ella o sună pe Julia s-o anunţe etc, atunci Ella se îndepărtează de mine şi devine altcineva. Nu înţeleg ce se întîmplă în momentul în care Ella se separă de mine şi devine Ella. Nimeni nu înţelege. E suficient să-i spui Ella, în loc de Anna. De ce am ales numele Ella? O dată am cunoscut la o petrecere o fată pe nume Ella. Făcea cronică de carte pentru nu ştiu ce ziar şi citea manuscrise pentru un editor. Era mică, slabă şi negricioasă - acelaşi tip fizic ca şi mine. Purta părul legat la spate cu o fundă neagră. Am fost uimită de ochii ei, extraordinar de atenţi şi defensivi. Erau ferestrele unei fortăreţe. Oamenii beau mult. Gazda a venit să ne umple paharele. Fata a întins mîna - o mînă subţire, albă şi delicată, exact în clipa în care el pusese doar trei centimetri de băutură în paharul ei, ca să-l acopere. A dat calm din cap: „E suficient". Apoi a scuturat calm din cap, în timp ce el insista să îi umple paharul. El a plecat; ea a văzut că eu observasem. Şi-a luat paharul cu doar trei centimetri de vin roşu în el şi a spus: „Asta e cantitatea *exactă* de care am nevoie pentru nivelul potrivit de beţie". Eu am rîs. Dar nu, vorbise serios. A băut cei trei centimetri de vin roşu şi apoi a spus : „Da, asta e". A evaluat modul în care o afecta alcoolul - şi din nou a dat din cap uşor şi calm. „Da, a fost exact cum trebuie."

Ei bine, eu nu aş face niciodată asta. Asta nu e deloc Anna.

O văd pe Ella, izolată, plimbîndu-se prin camera mare, legîndu-şi părul negru şi lins la spate cu o fundă mare şi neagră. Sau stînd ore în şir în fotoliu, cu mîna ei delicată şi albă relaxată în poală. Stă încruntîndu-se la ei, gîndindu-se.

Ella găseşte în ea însăşi această poveste : o femeie, iubită de un bărbat care îi reproşează de-a lungul întregii lor relaţii de durată că nu îi e credincioasă, pentru că tînjeşte după viaţa socială pe care gelozia lui i-o interzice şi pentru că e „femeie de carieră". Această femeie, care, de-a lungul celor cinci ani ai relaţiei lor, de fapt nu a privit niciodată la alt bărbat, nu iese niciodată în oraş şi îşi neglijează cariera, devine, atunci cînd el o părăseşte, tot ceea ce îi reproşase el că ar fi. Devine promiscuă, trăieşte doar pentru petreceri şi e nemiloasă în cariera ei, sacrificîndu-şi bărbaţii şi prietenii. Ideea poveştii e că această nouă personalitate a ei a fost creată de el şi că tot ceea ce face ea - acte sexuale, acte de trădare de dragul carierei ei şi aşa mai departe fac parte din răzbunare : uite, asta ai vrut, asta ai vrut tu să fiu. Şi, cînd se întîlneşte din nou cu acest bărbat după o perioadă, cînd noua ei personalitate este ferm consolidată, el se îndrăgosteşte din nou de ea. Asta e ceea ce a vrut el dintotdeauna ca ea să

fie; iar motivul pentru care a părăsit-o a fost, de fapt, că ea era liniştită, supusă şi credincioasă. Dar acum, cînd el se îndrăgosteşte din nou de ea, ea îl respinge cu dispreţ: ceea ce este ea acum nu e ceea ce este ea „cu adevărat". El i-a respins sinele ei „adevărat". El a trădat o iubire adevărată şi acum iubeşte un fals. Cînd ea îl respinge, îşi păstrează sinele ei adevărat, pe care el 1-a trădat şi respins.

Ella nu scrie această poveste. Îi e teamă că, dacă o scrie, ar putea deveni adevărată.

Priveşte din nou în sinea ei şi găseşte:

Un bărbat şi o femeie. Ea, după ani de libertate, este cît se poate de pregătită pentru o iubire serioasă. El joacă rolul unui iubit serios, din cauza unei anumite nevoi de azil sau refugiu. (Ella ia ideea acestui personaj de la scenaristul canadian - de la atitudinea lui rece, de amant, deghizat de parcă se privea pe sine în acel rol, rolul unui bărbat căsătorit cu amantă. Acesta este aspectul canadianului pe care îl foloseşte Ella - un bărbat care se priveşte jucînd un rol.) Femeia, foarte înfometată, foarte intensă, îl face pe bărbat să fie încă şi mai îngheţat decît este el; deşi el îşi dă seama doar pe jumătate că e îngheţat. Nefiind posesivă, geloasă şi solicitantă, femeia se transformă într-un paznic de închisoare. E ca şi cum ea ar fi posedată de o personalitate care nu e a ei. Şi ea îşi priveşte cu surprindere această deteriorare a ei înseşi într-o scorpie, ca şi cum acest alt sine al ei n-ar avea nimic de-a face cu ea. Ea este convinsă că nu. Pentru că, atunci cînd bărbatul o acuză că e o spioană geloasă, ea îi răspunde, cu sinceritate: „Nu sînt geloasă, nu am fost niciodată geloasă". Ella se uită uimită la această poveste, pentru că în propria ei experienţă nu exista nimic care s-o fi putut sugera. Atunci de unde provenise ? Ella se gîndeşte la soţia lui Paul - dar nu, aceasta fusese prea umilă şi îngăduitoare ca să sugereze un astfel de personaj. Sau poate chiar soţul ei, degradant, gelos, abject şi făcînd scene feminine de isterie din cauza propriei lui incapacităţi de a fi bărbat? Poate că această persoană, se gîndeşte Ella, soţul ei, cu care a avut legătură doar pentru scurt timp şi aparent fără nici o implicare adevărată, este echivalentul masculin al femeii bărbătoase din povestea ei? Pe care, oricum, ea se hotărăşte să n-o scrie. Este scrisă înăuntrul ei, dar ea nu o recunoaşte ca fiind a ei. Poate că am citit-o undeva? - se întreabă ea; sau poate că mi-a povestit-o cineva şi am uitat că am auzit-o?

Cam în această perioadă Ella îi face o vizită tatălui ei. A trecut ceva timp de cînd nu 1-a mai văzut. Nimic nu s-a schimbat în viaţa lui. În continuare este liniştit şi absorbit de grădina lui, de cărţile lui, un militar care a devenit un fel de mistic. Sau a fost dintotdeauna mistic ? Ella se întreabă, pentru prima oară: oare cum trebuie să fi fost să fii căsătorită cu un astfel de bărbat? Se gîndeşte rareori la mama ei, moartă de atît de mult timp, dar acum încearcă să readucă la viaţă amintirile cu ea. Vede o femeie practică, agitată şi voioasă. într-o seară, în timp ce stă de cealaltă parte a şemineului faţă de tatăl ei, într-o cameră cu plafon alb şi grinzi negre, plină de cărţi, Ella se uită la el cum citeşte şi soarbe din whisky şi, în cele din urmă, se hotărăşte să vorbească despre mama ei.

Faţa tatălui ei capătă cea mai comică expresie alarmată; e clar că nici el nu s-a mai gîndit de ani de zile la femeia moartă. Ella insistă. în cele din urmă, el spune abrupt:

— Mama ta a fost prea bună pentru mine, în toate privinţele.

Apoi rîde, stînjenit, iar ochii lui îndepărtaţi şi albaştri au dintr-odată expresia uimită şi agitată a unui animal surprins. Rîsul o ofensează pe Ella, dar ea recunoaşte de ce - e enervată în numele soţiei, mama ei. Se gîndeşte: este foarte simplu, de fapt ce e în neregulă cu mine şi cu Julia. Avem roluri de amante, mult după ce epoca lor a trecut. Deşi tatăl ei şi-a ridicat din nou cartea, ca pe un scut, Ella spune cu voce tare:

— De ce prea bună ?

Tatăl ei, un bătrîn cu pielea arsă de soare, dintr-odată tulburat de emoţiile a treizeci de ani, spune pe deasupra cărţii:

— Mama ta a fost o femeie bună. A fost o soţie bună. Dar nu avea idee, nu avea idee absolut deloc... genul ăsta de lucruri îi scăpau complet.

— Te referi la sex? întreabă Ella, obligîndu-l să vorbească în ciuda neplăcerii ei de a asocia aceste idei cu părinţii ei.

Tatăl ei rîde, ofensat; ochii lui sînt din nou agitaţi:

— Bineînţeles, pe voi nu vă deranjează să vorbiţi despre astfel de lucruri. Eu nu vorbesc niciodată despre ele. Da, sex, dacă aşa îi spui tu. Nu era înzestrată cu aşa ceva, cam asta era situaţia.

Cartea, memoriile unui general britanic, este din nou ridicată împotriva Ellei. Ella insistă:

— Şi ce-ai făcut atunci ?

Marginile cărţii par să tremure. O pauză. Ea a vrut să spună: ai învăţat-o ? Dar vocea tatălui ei spune din spatele cărţii - vocea răspicată, dar ezitantă , răspicată pentru că e pregătită, ezitantă din cauza ambiguităţii lumii sale private:

— Cînd n-am mai putut suporta, m-am dus şi mi-am cumpărat o femeie. Ce-ai fi vrut?

Acel *ce-ai fi vrut* nu îi era adresat Ellei, ci mamei ei.

— Şi gelozia! Nu-i păsa de mine, dar era geloasă ca o pisică turbată.

Ella spune:

— Voiam să zic, poate că era timidă. Poate că ar fitrebuit s-o înveţi?

Pentru că îşi aminteşte cum Paul spunea: nu există femeie frigidă, doar bărbaţi incapabili.

Cartea coboară încet spre coapsele subţiri, ca nişte beţe, ale tatălui ei. Faţa gălbuie, uscată şi slabă s-a congestionat, iar ochii albaştri par exoftalmici, ca ai unei insecte:

— Uite ce e. Căsătoria, în ce mă priveşte, este... ei bine... Ei bine, iată-te pe tine aici, aşa că presupun că asta e justificarea ei.

Ella spune:

— Presupun că ar trebui să spun că-mi pare rău – dar vreau să ştiu mai multe despre ea. A fost mama mea, la urma urmei.

— Nu mă gîndesc la ea. De ani de zile. Mă gîndesc uneori la ea, atunci cînd tu îmi faci onoarea de a mă vizita.

— De aia am senzaţia că nu prea îţi face plăcere să mă vezi? spune Ella, dar zîmbind şi obligîndu-l să privească spre ea.

— Eu n-am spus asta, aşa-i? Nu simt asta. Dar toate aceste legături de familie - chestii de familie, căsătorie, genul acesta de lucruri mi se par destul de ireale. Tu eşti fiica mea, aşa cred. Trebuie să fii, ştiind-o pe maică-ta. Nu simt asta. Legături de sînge - tu simţi asta? Eu nu.

— Da, spune Ella. Cînd sînt aici cu tine simt un anumit tip de legătură. Nu ştiu ce anume.

— Nu, nici eu nu ştiu.

Bătrînul îşi revenise şi era din nou într-un loc îndepărtat, la adăpost de rănile emoţiilor personale.

— Sîntem fiinţe umane - orice ar însemna asta. Nu ştiu. Sînt încîntat să te văd, cînd îmi faci onoarea. Să nu crezi că nu eşti binevenită aici. Dar îmbătrînesc. Încă nu ştii ce înseamnă asta. Toate chestiile astea, familie, copii, genul acesta de lucruri mi se par ireale. Nu e ceea ce contează. Cel puţin pentru mine.

— Dar ce contează atunci ?

— Dumnezeu, presupun. Orice ar însemna asta. A, sigur, ştiu că pentru tine nu înseamnă nimic. De ce-ar însemna? Uneori întrezăresc ceva. In deşert- în armată, ştii. Sau în pericol. Uneori acum, noaptea. Cred că important e – să fii singur. Oamenii, fiinţele umane, genul acesta de lucruri – sunt un dezastru. Oamenii ar trebui să se lase în pace unii pe ceilalţi.

Tatăl ei ia o gură de whisky şi o priveşte fix, cu o expresie de parcă ar fi uimit de ceea ce vede.

— Tu eşti fiica mea, aşa cred. Nu ştiu nimic despre tine. Bineînţeles, te-aş ajuta cît de mult pot. Cînd o să dispar, o să primeşti banii pe care-i am — dar asta o ştii. Nu că ar fi mult. Dar nu vreau să aflu prea multe despre viaţa ta - presupun că oricum n-aş fi de acord cu ea.

— Nu, cred că n-ai fi.
— Soţul acela al tău, fraierul acela, nu putea să înţeleagă asta.
— Asta a fost cu mult timp în urmă. Ce-ar fi dacă ţi-aş spune că am iubit un bărbat căsătorit timp de cinci ani şi că ăsta a fost cel mai important lucru din viaţa mea?
— E treaba ta. Nu a mea. Şi, de atunci încolo, a bărbaţilor, presupun. Tu nu eşti ca mama ta, asta înseamnă ceva. Semeni mai mult cu o femeie pe care am avut-o eu după ce ea a murit.
— De ce nu te-ai căsătorit cu ea ?
— Era căsătorită. Legată de soţul ei. Ei, presupun că avea dreptate. In privinţa asta a fost cel mai bun lucru din viaţa mea, dar această privinţă - nu a fost niciodată cea mai importantă pentru mine.
— Nu-ţi pui niciodată întrebări legate de mine ? Ce fac ?
Nu te gîndeşti niciodată la nepotul tău?

Acum el era, în mod evident, în deplină retragere, nu îi plăcea deloc genul acesta de presiune.
— Nu. A, el e un băiat foarte drăguţ. întotdeauna mă bucur să-1 văd. Dar se va transforma într-un canibal, ca toţi ceilalţi.
— Canibal?
— Da, canibali. Oamenii sînt doar nişte canibali, în afară de cazul în care se lasă în pace unii pe alţii. În ce te priveşte pe tine - ce ştiu despre tine ? Eşti o femeie modernă, iar eu nu ştiu nimic despre ele.
— O femeie modernă, spune Ella sec, zîmbind.
— Da. Cartea ta, presupun. Presupun că urmăreşti ceva al tău, aşa cum facem cu toţii. Şi îţi urez succes în asta. Nu ne putem ajuta unii pe alţii. Oamenii nu se ajută, le e mai bine singuri.

Moment în care şi-a ridicat cartea, nu înainte de a-i fi transmis un ultim avertisment că acea conversaţie se terminase, prin intermediul unei priviri fixe, scurte şi abrupte.

Singură în camera ei, Ella priveşte în rezerva ei interioară, aşteptînd ca umbrele să se formeze, ca povestea să prindă contur. Vede un tînăr ofiţer de carieră, timid, mîndru şi nearticulat. Vede o soţie tînără, timidă şi veselă. Iar acum o amintire, nu o imagine, iese la suprafaţă. Ella vede scena: noaptea tîrziu, în dormitorul ei, ea se preface că doarme. Tatăl şi mama ei stau în mijlocul încăperii. El o ia în braţe, ea e ruşinoasă şi timidă ca o fetiţă. El o sărută, după care ea iese în fugă din dormitor, înlăcrimată. El stă singur, furios trăgîndu-se de mustaţă.

Rămîne singur, izolîndu-se de soţia lui prin cărţi şi acele vise seci şi sărăcăcioase ale bărbatului care ar fi putut să fie poet sau mistic. Şi, de fapt, atunci cînd el moare, în sertarele încuiate sînt găsite jurnale, poezii şi fragmente de proză.

Ella e surprinsă de această concluzie. Nu se gîndise niciodată la tatăl ei ca la un bărbat care ar fi putut să scrie poezie - sau pur şi simplu să scrie. Îşi vizitează din nou tatăl, de îndată ce poate.

Seara tîrziu, în camera tăcută în care focul arde încet în perete, ea îl întreabă:
— Tată, tu ai scris vreodată poezie ?

Cartea cade brusc pe coapsele lui subţiri, iar el o priveşte fix.
— De unde naiba ai ştiut ?
— Nu ştiu. Pur şi simplu m-am gîndit că poate ai scris.
— N-am spus niciodată nimănui.
— Pot să le văd?

El rămîne o vreme aşezat, trăgîndu-se de mustaţa lui bătrînă şi teribilă, acum albă. Apoi se ridică şi descuie un sertar. Îi întinde un teanc de poezii. Sînt toate poezii despre singurătate, pierdere, tărie, aventurile izolării. De regulă sînt despre soldaţi. T. E. Lawrence: „Un bărbat slab şi auster, printre bărbaţi slabi". Rommel: „Iar seara îndrăgostiţii se opresc în afara

oraşului, / Unde un acru de cruci se apleacă deasupra nisipului". Cromwell: „Credinţe, munţi, monumente şi stînci..." Din nou, T. E. Lawrence: „ ... însă traversează faleza sălbatică a sufletului". Şi din nou T. E. Lawrence, care a renunţat: „Claritatea, acţiunea şi recompensele curate, iar el s-a recunoscut înfrînt, ca tot ce ajunge la cuvînt".

Ella i le dă înapoi. Bătrînul sălbatic le ia şi le închide la loc.

— Nu te-ai gîndit niciodată să le publici?

— Nici gînd. La ce bun ?

— Mă întrebam şi eu.

— Sigur, voi sînteţi altfel. Scrieţi ca să publicaţi. Ei bine, presupun că aşa face lumea.

— N-ai spus niciodată, ţi-a plăcut romanul meu? L-ai citit?

— Dacă mi-a plăcut? Era bine scris, şi altele de genul ăsta. Dar acel sărman fraier, de ce voia să se sinucidă?

— Uneori aşa fac oamenii.

— Ce? Toţi vor asta, la un moment dat. Dar de ce să scrii despre asta?

— Ai putea să ai dreptate.

— Nu spun că am dreptate. Asta e părerea mea. E diferenţa dintre cei ca mine şi cei ca voi.

— Ce, că ne sinucidem ?

— Nu. Cereţi atît de mult. Fericire. Genul acesta de lucruri. Fericire! Nu-mi amintesc să mă fi gîndit la asta. Cei ca voi - păreţi să credeţi că vi se datorează ceva. E din cauza comuniştilor.

— Ce? spune Ella, uimită şi amuzată.

— Da, cei ca voi, sînteţi toţi comunişti.

— Dar eu nu sînt comunistă. Mă confunzi cu prietena mea Julia. Şi nici măcar ea nu mai e.

— E acelaşi lucru. V-au cucerit pe toţi. Toţi credeţi că puteţi să faceţi orice.

— Ei bine, cred că asta e adevărat - undeva, într-un colţ, al minţii „celor ca mine" există credinţa că orice e posibil. Voi păreţi să vă mulţumiţi cu atît de puţin.

— Mulţumiţi ? Mulţumiţi! Ce fel de cuvînt e ăsta ?

— Vreau să spun că sîntem gata să experimentăm cu noi înşine, în bine sau în rău, să încercăm să fim diferite tipuri de oameni. Dar voi pur şi simplu vă supuneaţi la orice.

Bătrînul stă, aprig şi ranchiunos.

— Prostănacul ăla tînăr din cartea ta nu se gîndea la altceva decît să se sinucidă.

— Poate pentru că *chiar* i se datora ceva, ni se datorează tuturor, şi el nu a primit acel ceva.

— Poate, ai spus? Poate? Tu l-ai scris, ar trebui să ştii.

— Poate că data viitoare o să încerc să scriu despre asta - oamenii care încearcă deliberat să facă altceva, încearcă să îşi spargă propria lor formă, cum ar veni.

— Vorbeşti de parcă... O persoană e o persoană. Un bărbat e ceea ce este. Nu poate fi nimic altceva. Nu poţi schimba asta.

— Ei bine, atunci cred că asta este adevărata diferenţă dintre noi. Pentru că eu cred că poţi schimba asta.

— Atunci nu vă înţeleg. Şi nici nu vreau. E suficient de rău să te descurci cu ceea ce eşti, fără să complici lucrurile şi mai mult.

Conversaţia cu tatăl ei declanşează o nouă linie de gîndire pentru Ella.

Acum, cînd caută schiţe pentru o poveste şi nu găseşte, iar şi iar, decît tipare ale înfrîngerii, morţii şi ironiei, le refuză deliberat. încearcă să forţeze tiparele fericirii sau vieţii simple. Dar eşuează.

Apoi se trezeşte gîndindu-se: trebuie să accept tiparele autocunoaşterii, ceea ce înseamnă nefericire sau cel puţin o formă de secătuire. Dar o pot face să fie o victorie. Un bărbat şi o femeie. Da. Amîndoi la capătul puterilor. Amîndoi cedînd, din cauza unei încercări deliberate de a-şi transcende propriile limite. Iar din acest haos, un nou tip de putere.

Ella priveşte în ea însăşi, ca într-un gol, pentru a găsi această poveste în imagini; dar povestea se rezumă la o serie de propoziţii seci din mintea ei. Aşteaptă, aşteaptă răbdătoare

ca imaginile să capete formă, să prindă viaţă.

[Pentru o perioadă de aproximativ optsprezece luni carnetul albastru consta din articole scurte, diferite ca stil nu doar de articolele anterioare, dar de orice altceva din aceste carnete. Secţiunea începea aşa:]

17 octombrie 1954: Anna Freeman, născută pe 10 noiembrie 1922, fiică a colonelului Frank Freeman şi a lui May Fortescue; a locuit în Baker Street nr. 22; a învăţat la Liceul de Fete din Hampstead; a petrecut şase ani în Africa Centrală - din 939 pînă în 1945; s-a căsătorit cu Max Wulf în 1945; o fiică, născută în 1946; a divorţat de Max Wulf în 1947 ; s-a înscris în Partidul Comunist în 1950, 1-a părăsit în 1954.

[Fiecare zi avea articolul ei, constînd în enunţuri scurte, factuale: „M-am trezit devreme. Am citit asta şi asta. Am văzut asta şi asta. Janet e bolnavă. Janet e bine. Molly a primit un rol care îi place/nu-i place etc". După o dată din martie 1956, de-a latul paginii era trasă o linie groasă şi neagră, marcînd sfîrşitul articolelor mici şi îngrijite. Iar ultimele optsprezece luni fuseseră eliminate, fiecare pagină, printr-o cruce groasă şi neagră. Iar acum Anna continua cu un scris diferit, nu cel mic şi clar al articolelor zilnice, ci fluent, rapid, pe alocuri aproape neinteligibil din cauza vitezei cu care fusese aşternut:]

Deci şi ăsta e un eşec. Carnetul albastru, care mă aşteptam să fie carnetul cel mai autentic, e mai rău decît oricare dintre celelalte. Mă aşteptam la o redare concisă a faptelor, care să prezinte un fel de tipar atunci cînd îl recitesc, dar acest fel de redare este la fel de falsă precum explicaţia oferită pentru ceea ce s-a petrecut pe data de 15 septembrie 1954, pe care acum o citesc stînjenită, din cauza emoţionalităţii ei şi a presupoziţiei că dacă scriu „la nouă şi jumătate m-am dus la toaletă să mă cac şi la două, să mă piş, iar la patru am transpirat", asta va fi mai real decît dacă aş fi scris pur şi simplu ce gîndeam. Şi totuşi încă nu înţeleg de ce. Pentru că, deşi în viaţă lucrurile precum mersul la toaletă sau schimbarea unui tampon atunci cînd eşti la ciclu sunt tratate la un nivel aproape inconştient, eu îmi pot aminti fiecare detaliu al unei zile de acum doi ani, pentru că îmi amintesc că Molly avea sînge pe fustă şi a trebuit s-o atenţionez să se ducă la etaj şi să se schimbe înainte să intre în cameră fiul ei.

Şi bineînţeles că asta nu este deloc o problemă literară: este la fel ca „experienţa" cu Mama Zahăr. Îmi amintesc cum îi spuneam că, în cea mai mare parte a timpului petrecut de noi împreună, sarcina ei era să mă facă să fiu conştientă, preocupată de realităţile fizice pe care le ignorăm, ne petrecem copilăria învăţînd să le ignorăm, pentru a putea trăi. Şi atunci ea mi-a dat răspunsul evident: acea „învăţare" din copilărie era un tip greşit de învăţare, altfel n-aş fi fost nevoită să stau într-un fotoliu din faţa ei de trei ori pe săptămînă, cerîndu-i ajutorul. La care eu am răspuns, ştiind că nu o să obţin nici o informaţie nouă mai departe sau, cel puţin, nu la nivelul la care îmi doream, de vreme ce ştiam că urma să-mi vorbească despre acea „intelectualizare" căreia ea îi atribuia problemele mele emoţionale: „Mi se pare că a fi psihanalizat e, în esenţă, un proces prin care eşti forţat să revii la infantilism şi apoi eşti salvat de acesta prin cristalizarea a ceea ce înveţi într-un fel de primitivism intelectual - eşti obligat să te întorci la mit, folclor şi tot ceea ce aparţine etapelor sălbatice sau nedezvoltate ale societăţii. Pentru că, dacă eu îţi spun ţie: recunosc în acest vis mitul ăsta şi celălalt, sau în acea emoţie faţă de tatăl meu, nu ştiu care povestire folclorică, sau atmosfera acelei amintiri este aceeaşi cu cea a unei balade englezeşti - atunci tu zîmbeşti, eşti satisfăcută. Din punctul tău de vedere, eu am trecut dincolo de copilărie, am transmutat-o şi am salvat-o, întrupînd-o în mit. Dar, de fapt, eu nu fac altceva sau tu nu faci altceva decît să pescuieşti printre amintirile copilăreşti ale unei persoane şi să le fuzionezi cu arta sau ideile care aparţin copilăriei unui

popor". La care, bineînţeles, ea a zîmbit. Iar eu am spus: „Acum folosesc propriile tale arme împotriva ta. Vorbesc nu despre ceea ce spui tu, ci despre modul în care reacţionezi. Pentru că momentele în care eşti cu adevărat încîntată şi entuziasmată, momentele în care faţa ta se însufleţeşte sunt cele în care eu spun că visul pe care l-am avut noaptea trecută era din acelaşi material ca povestea lui Hans Andersen despre Mica Sirenă. Dar atunci cînd încerc să folosesc o experienţă, o amintire, un vis în termeni moderni, cînd încerc să vorbesc despre ele critic, sec sau cu complexitate, pari aproape plictisită sau nerăbdătoare. Aşa că din asta deduc că ceea ce te încîntă cu adevărat, ceea ce te mişcă cu adevărat este lumea primitivului. îţi dai seama că eu nu am vorbit niciodată, nici măcar o dată despre o experienţă pe care am avut-o sau despre un vis, în modul în care cineva ar vorbi despre asta unui prieten sau în modul în care tu ai fi vorbit despre asta unui prieten, în afara acestei camere, fără să mă trezesc că te încrunţi - şi jur că încruntarea sau nerăbdarea e ceva de care nu eşti conştientă. Sau o să-mi spui că încruntarea e deliberată, pentru că tu crezi că eu nu sînt cu adevărat pregătită să depăşesc lumea mitului?".

— Şi ? spuse ea, zîmbind.

Eu am răspuns:

— Asa e mai bine - aşa mi-ai zîmbi dacă am discuta într-un salon - da, ştiu că o să-mi spui că ăsta nu e un salon, că sunt aici pentru că am probleme.

— Şi ? - zîmbind.

— O să subliniez ideea evidentă că poate cuvîntul „nevrolic" înseamnă starea de a fi foarte conştient - dezvoltat. Esenţa nevrozei este conflictul. Dar esenţa faptului de a trăi acum, pe de-a-ntregul, nu izolîndu-te de ceea ce se întîmplă, este conflict. De fapt, am ajuns la o etapă în care mă uit la oameni şi spun: el sau ea... sînt cît de cît întregi pentru că au decis să se izoleze într-o etapă sau alta. Oamenii rămîn sănătoşi la cap izolîndu-se, limitîndu-se singuri.

— Ai spune că în urma experienţei tale cu mine eşti mai bine sau mai rău?

— Acum ai revenit în cabinetul medical. Sigur că sînt mai bine. Dar acesta este un termen clinic. Mă tem să nu fiu mai bine cu preţul de a trăi în interiorul mitului şi viselor. Psihanaliza rezistă sau eşuează dacă reuşeşte sau nu să facă în aşa fel încît fiinţele umane să fie mai bune, moral mai bune, nu mai sănătoase clinic. De fapt, ceea ce mă întrebi tu pe mine este: sînt în stare să trăiesc mai uşor acum, faţă de înainte ? Sînt mai puţin conflictuală, mai puţin ezitantă, mai puţin nevrotică, pe scurt? Ei bine, ştii că da. Îmi amintesc cum stătea în faţa mea această bătrînă vigilentă şi viguroasă, cu bluza şi fusta ei eficiente şi părul alb tras în spate într-un coc grăbit, încruntîndu-se la mine. Eram încîntată de această încruntare - pentru o clipă, ieşisem în afara relaţiei analist-pacient.

— Uite ce e, am spus. Dacă eu aş sta aici povestindu-ţi un vis pe care l-am avut noaptea trecută, să zicem visul cu lupul, care e mai dezvoltat, tu ai avea pe faţă o anumită expresie. Şi ştiu ce înseamnă expresia asta, pentru că o simt şi eu - e vorba de recunoaştere. Plăcerea recunoaşterii, a unei mici operaţiuni de salvare, ca să spunem aşa, salvarea formei pentru ceva ce nu are formă. O altă bucăţică de haos salvată şi „numită". Ştii cum zîmbeşti cînd eu „numesc" ceva? E ca şi cum tocmai ai fi salvat pe cineva de la înec. Iar eu cunosc senzaţia aceasta. E bucurie. Dar există ceva teribil în ea - pentru că eu nu am cunoscut niciodată bucuria, trează, aşa cum o cunosc în somn, în timpul unui anumit tip de vis. Atunci cînd ies lupii din pădure sau atunci cînd se deschid porţile castelului sau cînd stau în faţa templului alb în ruine, pe nisipul alb, cu cerul şi marea albastre în spatele lui, sau atunci cînd zbor precum Icar - în timpul acestor vise, indiferent de materialul înspăimîntător pe care îl incorporează ele, aş putea plînge de fericire. Şi ştiu de ce - e din cauză că toată durerea, uciderea şi violenţa este închisă în siguranţă în poveste şi nu mă poate atinge.

Ea tăcea, privindu-mă concentrată.

Am spus:

— Poate o să spui că nu sînt gata să merg mai departe? Ei bine, eu cred că, dacă sînt capabilă să fiu nerăbdătoare, să îmi doresc asta, atunci probabil că sînt gata pentru etapa următoare?
— Şi care e etapa următoare?
— Etapa următoare, fără îndoială, este cea în care părăsesc siguranţa mitului, apoi Anna Wulf merge mai departe singură.
— Singură? spuse ea, adăugind apoi sec : eşti comunistă, sau cel puţin aşa spui, şi vrei să mergi singură. Asta nu e ceea ce voi numiţi o contradicţie?

Aşa că am rîs amîndouă şi ar fi putut să se termine aşa, dar eu am continuat:
— Vorbeşti despre un mecanism de individualizare. Care, pentru mine, pînă acum, a însemnat următorul lucru: că individul îşi recunoaşte părţile din viaţa lui anterioară, una după alta, ca aspecte ale experienţei general umane. Cînd individul poate să spună: ceea ce am făcut atunci, ceea ce am simţit atunci este doar o reflectare a acelui mare vis arhetipal, poveste epică sau etapă a istoriei, în acel moment devine liber, pentru că s-a separat de acea experienţă sau a încastrat-o ca pe o piesă de mozaic într-un tipar foarte vechi şi, prin actul de a o pune la loc, e liber de durerea ei individuală.
— Durere ? întrebă ea încet.
— Ei, draga mea, oamenii nu vin la tine din cauză că suferă de un exces de fericire.
— Nu, de regulă vin, ca şi tine, pentru că spun că nu pot simţi.
— Dar eu acum pot simţi. Sînt deschisă la orice. Dar imediat cum îţi dai seama de asta, tu spui repede: dă-o la o parte, dă durerea la o parte, ca să nu te poată răni, transform-o într-o poveste sau o istorie. Însă eu nu vreau s-o dau deoparte. Da, ştiu ce ai vrea să spun: că fiindcă am salvat atît de mult material privat al durerii - pentru că a naibii să fiu dacă o să-l numesc altfel - şi fiindcă „l-am lucrat", l-am acceptat şi l-am generalizat, datorită acestui lucru sînt liberă şi puternică. Ei, foarte bine, accept asta şi o spun. Şi acum? M-am săturat de lupi, castele, păduri şi preoţi. Mă pot descurca cu ei în orice formă doresc să se manifeste. Dar ţi-am spus, vreau să merg mai departe de una singură, ca Anna Freeman.
— Singură? spuse ea din nou.
— Pentru că sînt convinsă că există zone întregi ale mele alcătuite dintr-un tip de experienţă pe care femeile nu o aveau înainte...

Micul zîmbet începea deja să apară pe faţa ei - era „zîmbetul orientativ" al şedinţelor noastre, eram din nou analist şi pacient.

Am spus:
— Nu, nu zîmbi încă. Cred că trăiesc un tip de viaţă pe care femeile nu l-au trăit niciodată.
— Niciodată? zise ea.

În spatele vocii ei auzeam sunetele pe care ea le evoca întotdeauna în astfel de momente - valurile mării pe plaje antice, voci ale unor oameni morţi de secole. Avea capacitatea de a evoca senzaţia unor vaste zone de timp printr-un zîmbet sau un ton al vocii care mă puteau încînta, odihni, umple de bucurie - dar în momentul acela nu-mi doream încă asta.
— Niciodată, am spus.
— Detaliile se schimbă, dar forma este aceeaşi, zise ea.
— Nu, am insistat eu.
— In ce fel eşti diferită? Vrei să spui că înainte nu au mai existat femei artiste ? Că nu au mai existat femei care erau independente ? Că nu au mai existat femei care au insistat să aibă libertate sexuală ? Eu îţi spun că există un lung şir de femei care merge cu mult în urma ta, în trecut, iar tu trebuie să le cauţi, să le găseşti în tine şi să fii conştientă de ele.
— Ele nu se priveau pe ele însele aşa cum o fac eu. Nu simţeau aşa cum simt eu. Cum ar fi putut? Nu vreau să mi se spună, cînd o să mă trezesc îngrozită de un vis al distrugerii totale, din cauza exploziei bombei cu hidrogen, că oamenii simţeau la fel din cauza arbaletei. Nu e adevărat. Există ceva nou în lume. Şi nu vreau să aud, după ce m-am întîlnit cu cine ştie ce mogul din industria filmului, care are asupra minţii oamenilor o putere pe care nici un împărat

nu a avut-o vreodată, iar eu plec de acolo simţindu-mă complet călcată în picioare, că şi Lesbia s-a simţit la fel după o întîlnire cu negustorul ei de vinuri. Şi nu vreau să mi se spună, după ce am avut dintr-odată o viziune (deşi Dumnezeu ştie că asta e destul de greu) a unei vieţi care nu e plină de ură, frică, invidie şi concurenţă în fiecare clipă din zi şi din noapte, că ăsta e doar vechiul vis al vîrstei de aur, adus la zi...
— Şi nu e ? spuse ea, zîmbind.
— Nu, pentru că visul vîrstei de aur este de un milion de ori mai puternic, pentru că este posibil, aşa cum şi distrugerea totală e posibilă. Probabil *din cauză că* amîndouă sînt posibile.
— Şi atunci ce ai vrea să-ţi spun ?
— Aş vrea să pot distinge în mine ceea ce e vechi şi ciclic, istoria care se repetă, mitul, de ceea ce e nou, ceea ce eu simt sau gîndesc că ar putea fi nou...
Am văzut expresia de pe faţa ei şi am spus:
— Vrei să spui că nimic din ceea ce simt sau gîndesc eu nu e nou?
— Eu nu am spus niciodată... începu ea, apoi trecu la pluralul maiestăţii... Noi nu am spus sau sugerat niciodată că evoluţia viitoare a rasei umane nu este posibilă. Nu mă acuzi de asta, nu-i aşa? Pentru că este opusul a ceea ce spunem noi.
— Te acuz că te comporţi ca şi cum nu ai crede asta. Uite, dacă eu ţi-aş fi spus, cînd am venit aici în după-amiaza asta: ieri am cunoscut un bărbat la o petrecere şi am recunoscut în el lupul, cavalerul sau călugărul, tu ai fi dat din cap şi ai fi zîmbit. Şi amîndouă am fi simţit bucuria recunoaşterii. Dar dacă aş fi spus: ieri am cunoscut un bărbat la o petrecere și dintr-odată el a spus ceva şi eu m-am gîndit: *Da,* asta indică ceva, în personalitatea acelui bărbat există o crăpătură, ca o gaură într-un baraj, şi prin gaura asta viitorul ar putea să curgă într-o formă diferită - poate una groaznică sau minunnată, însă ceva nou. Dacă aş fi spus asta, te-ai fi încruntat.
— Ai cunoscut un astfel de bărbat? întrebă ea, practică.
— Nu. Nu am cunoscut. Dar uneori cunosc oameni, iar faptul că sînt crăpaţi în două, despicaţi, mi se pare că asta înseamnă că se păstrează deschişi pentru ceva.
După o lungă tăcere meditativă, ea spuse:
— Anna, n-ar trebui deloc să-mi spui toate astea.
Am fost surprinsă. Am zis:
— Cred că nu mă inviţi în mod deliberat să fiu nesinceră cu tine?
— Nu. Vreau să spun că ar trebui să scrii din nou.
Bineînţeles că eram furioasă şi bineînţeles că ea ştiuse că o să fiu.
— Vrei să sugerezi că ar trebui să scriu despre experienţa noastră? Cum? Dacă aş aşterne fiecare cuvînt al dialogului nostru dintr-o oră ar fi neinteligibil - asta dacă nu aş scrie şi povestea vieţii mele ca să-l explic.
— Şi?
— Ar fi o transcriere a modului în care mă vedeam eu pe mine însămi la un anumit moment. Pentru că transcrierea unei ore din prima săptămînă, să zicem, a întîlnirilor noaatre, si a unei ore de acum ar fi atît de diferite încît...
— Şi ?
— Şi, în plus, există probleme literare, probleme de gust la care tu s-ar părea că nu te gîndeşti niciodată. Ceea ce am făcut noi două, împreună, a fost să zdrobim ruşinea. În prima săptămînă în care te-am cunoscut nu aş fi fost în stare să spun: „Îmi amintesc senzaţia de repulsie, ruşine şi curiozitate violentă pe care am simţit-o atunci cînd l-am văzut prima oară gol pe tatăl meu". Mi-a luat luni de zile ca să demolez barierele din mine, astfel încît să pot spune ceva de felul acesta. Dar acum pot spune ceva de genul: „...pentru că voiam ca tatăl meu să moară şi..." - dar persoana care citeşte asta fără experienţa subiectivă, acel sentiment

de zdrobire, ar rămîne şocată, cum ţi se întîmplă la vederea sîngelui sau a unui cuvînt care e asociat cu ruşinea, iar şocul ar înghiţi orice altceva.

Ea spuse sec:

— Draga mea Anna, te foloseşti de experienţa noastră, împreună ca să-ţi întăreşti propriile justificări de-a nu scrie.

— O, Doamne, nu, nu asta vreau să spun deloc.

— Sau vrei să spui că anumite cărţi sînt pentru o minoritate?

— Draga mea doamnă Marks, ştii foarte bine că ar fi împotriva principiilor mele să recunosc o astfel de idee, chiar dacă aş avea-o.

— Foarte bine atunci, *dacă* ai avea-o, spune-mi de ce anumite cărţi sînt pentru o minoritate.

M-am gîndit şi apoi am spus:

— E o chestiune de formă.

— Formă ? Şi cum rămîne cu acel conţinut al tău ? Să înțeleg că cei ca tine insistă să separe forma de conţinut?

— Poate că cei ca mine le separă, eu nu. Cel puţin nu pînă în acest moment. Dar acum aş spune că e o chestiune de formă. Pe oameni nu îi deranjează mesajele imorale. Nu îi deranjează arta care spune că crima e bună, cruzimea e bună, sexul de dragul sexului e bun. Le place asta, dacă mesajul este oarecum voalat. Şi le plac mesajele care spun că crima e rea, cruzimea e rea, şi dragostea e dragoste pentru că dragostea e dragoste. Ceea ce nu suportă să li se spună este că nimic nu contează, nu suportă lipsa de formă.

— Deci operele de artă fără formă, dacă aşa ceva ar fi posibil, sînt pentru o minoritate?

— Dar eu nu susţin ideea că unele cărţi sînt pentru o minoritate. Ştii că nu fac asta. Nu susţin viziunea aristocratică asupra artei.

— Draga mea Anna, atitudinea ta faţă de artă e atît de aristocratică încît, atunci cînd scrii, scrii doar pentru tine însăţi **.**

— Şi toţi ceilalţi fac la fel, m-am auzit murmurînd.

— Care ceilalţi ?

— Ceilalţi, din lumea întreagă, care scriu cărţi pe ascuns, pentru că le e frică de ceea ce gîndesc.

— Deci ţie ţi-e frică de ceea ce gîndeşti ?

Şi întinse mîna după carnetul cu programări, asta însemnînd sfîrşitul orei noastre.

[În acest punct, încă o linie groasă şi neagră de-a latul paginii.]

Cînd am venit noi în apartamentul acesta şi mi-am aranjat camera cea mare, primul lucru pe care l-am făcut a fost să cumpăr măsuţa cu picioare încrucişate şi să îmi pun carnetele pe ea. Insă în celălalt apartament, din casa lui Molly, carnetele erau băgate într-o valiză de sub pat. Nu le-am cumpărat cu un plan. Nu cred că mi-am spus vreodată, pînă să vin aici: ţin patru carnete, un carnet negru, care are de-a face cu Anna Wulf, scriitoarea; un carnet roşu, care se ocupă de politică; un carnet galben, în care creez poveşti din experienţa mea; şi un carnet albastru, care încearcă să fie un jurnal. In casa lui Molly, carnetele erau ceva la care nu mă gîndeam niciodată, cu siguranţă nu ca muncă sau responsabilitate.

Lucrurile care sînt importante în viaţă te asaltează fără să-ţi dai seama, nu te aştepţi la ele, nu le-ai dat formă în mintea ta. Le recunoşti atunci cînd au apărut, asta e tot.

Cînd am venit în apartamentul acesta, a fost ca să fac loc, nu doar unui bărbat (Michael sau succesorul lui), ci şi carnetelor. Şi, de fapt, acum văd mutarea în acest apartament ca metodă de-a face loc carnetelor. Pentru că nu eram aici nici de o săptămînă cînd am cumpărat măsuţa cu picioare încrucişate şi am aşezat carnetele pe ea. Şi apoi le-am citit. Nu le mai citisem cap coadă încă de cînd începusem să le ţin. Şi m-au tulburat cînd le-am citit. Mai întîi, pentru că pînă atunci nu-mi dădusem seama cît mă afectase experienţa de a fi fost respinsă de Michael;

acum părea să-mi fi schimbat sau îmi schimbase întreaga personalitate. Dar, mai presus de orice, pentru că nu mă recunoşteam pe mine însămi. Corelaţia dintre ceea scrisesem şi ceea ce îmi aminteam părea falsă. Iar asta - neadevărul a ceea ce scrisesem – se datora unui lucru la care nu mă mai gîndisem înainte: sterilităţii mele. Acea notă critică, de defensivă, de neplăcere, tot mai profundă.

Acela a fost momentul în care m-am hotărît să folosesc carnetul albastru, acesta, doar ca înregistrare a faptelor. În fiecare seară mă aşezam pe taburetul de muzică şi îmi transcriam ziua - şi era ca şi cum eu, Anna, o ţintuiam pe Anna de pagină. În fiecare zi îi dădeam contur Annei, spunînd: azi m-am trezit la şapte, am pregătit micul dejun pentru Janet, am trimis-o la şcoală etc, etc; , şi mă simţeam ca şi cum aş fi salvat acea zi de la haos. însă acum citesc însemnările acelea şi nu simt nimic. Cuvintele nu înseamnă nimic. Au devenit nu forma în care este conturată experienţa, *dacă stau să mă gîndesc,* ci o serie de sunete lipsite de sens, ca atunci cînd vorbeşti cu bebeluşii, şi se rezumă doar la o parte a experienţei. Sau precum coloana sonoră a unui film care a pierdut legătura cu filmul. Cînd mă gîndesc că nu trebuie decît să scriu o expresie precum „am mers pe stradă" sau să iau o expresie dintr-un ziar, „măsurile economice care conduc la folosirea integrală a..." - şi cuvintele se dizolvă imediat, iar mintea mea începe să producă imagini care nu au nimic de-a face cu acele cuvinte, astfel încît fiecare cuvînt pe care îl văd sau aud pare o mică plută care se zbate într-o mare imensă de imagini. Aşa că nu mai pot să scriu. Sau doar dacă scriu repede, fără să privesc în urmă la ceea ce am scris. Pentru că, dacă privesc în urmă, atunci cuvintele înoată şi nu au nici un sens, iar eu sînt conştientă doar de mine,Anna, ca de bătaia unui puls într-un întuneric profund, iar cuvintele pe care eu, Anna, le scriu nu sînt nimic sau sînt ca secreţiile unei omizi sculptate să arate ca nişte panglici care se întăresc în aer.

Îmi dau seama că are loc prăbuşirea mea, Anna, şi acesta este modul în care devin conştientă de ea. Căci cuvintele sînt forme, iar dacă eu mă găsesc la un nivel la care conturul, forma şi "expresia nu sînt nimic, atunci eu nu sînt nimic, pentru că mi-a devenit clar, citind carnetele, că eu rămîn Anna din cauza unui anumit tip de inteligenţă. Această inteligenţă se dizolvă şi eu sînt foarte speriată.

Noaptea trecută am avut din nou acel vis, recurent, care, după cum i-am spus Mamei Zahăr, e cel mai înspăimîntător dintre toate tipurile de cicluri de vise. Atunci cînd ea mi-a cerut „să îi dau un nume" (să îi dau formă), eu am spus că era coşmarul despre distrugere. Mai tîrziu, am putut să merg mai departe: am spus că este coşmarul despre principiul răutăţii sau urii - bucuria răutăţii.

Prima oară cînd l-am visat, principiul sau silueta a luat forma unei vaze pe care o aveam atunci, o vază ţărănească de lemn din Rusia, pe care mi-o adusese cineva de acolo. O vază bulbucată, destul de veselă şi naivă ca formă şi acoperită cumodele roşu aprins, negre şi aurii. În visul meu, această vază avea o personalitate, iar personalitatea aceasta era coşmarul, pentru că reprezenta ceva anarhist şi incontrolabil, ceva distructiv. Această siluetă sau obiect, pentru că nu era uman, ci mai mult o specie de spiriduş sau zînă, dansa şi sărea cu o însufleţire smucită şi obraznică şi mă amenința nu doar pe mine, ci tot ce era viu, dar într-un mod impersonal şi fără motiv. Atunci am „numit" visul ca fiind despre distrugere. Data următoare cînd l-am visat, luni mai tîrziu, dar recunoscîndu-1 imediat ca fiind acelaşi vis, principiul sau elementul lua forma unui bătrîn, aproape un pitic, infinit mai terifiant decît obiectul-vază, pentru că era parţial uman. Acest bătrîn zîmbea, chicotea şi rîdea batjocoritor, era hidos, plin de viaţă şi puternic şi, din nou, ceea ce reprezenta el era pură răutate, ură, bucuria urii, bucurie într-un impuls distrugător. Atunci am „numit" visul ca fiind despre bucuria răutăţii. Şi am visat visul acela din nou, întotdeauna cînd eram foarte obosită sau stresată sau în vreun conflict, cînd simţeam că pereţii sinelui meu sînt subţiri sau în pericol. Elementul lua o varietate de forme, de obicei cea a unui bărbat foarte bătrîn sau femeie foarte bătrînă (şi totuşi

exista o sugestie a dublului sex sau a asexuării), iar personajul era întotdeauna foarte animat, în ciuda faptului că avea un picior de lemn, o cîrjă sau o cocoaşă sau era mutilat în alt fel. De asemenea, creatura era foarte puternică, cu o vitalitate interioară despre care ştiam că e produsă de o răutate lipsită de scop, fară obiect şi fără cauză. Îşi bătea joc, batjocorea şi jignea, dorea crimă, dorea moarte. Şi totuşi, vibra întotdeauna de bucurie. I-am spus Mamei Zahăr despre acest vis, recreîndu-l probabil a cincea sau a şasea oară, iar ea m-a întrebat ca de obicei:

— Şi cum îl numeşti ?

Iar eu am răspuns ca de obicei, prin cuvintele răutate, ură, bucurie în a răni; iar ea m-a întrebat :

— Doar calităţi negative, nu e nimic bun la el?

— Nimic, am spus eu, surprinsă.

— Şi nu există absolut nimic creator acolo ?

— Pentru mine nu.

Apoi ea îmi zîmbi în acel mod care ştiam că înseamnă că ar trebui să mă gîndesc mai bine la asta, iar eu am întrebat-o:

— Dacă acest personaj este o forţă primitivă şi creatoare, în bine ca şi în rău, atunci de ce îmi e atît de groaznic de frică de ea?

— Poate că, pe măsură ce vei visa mai profund, vei descoperi că vitalitatea e pe atît de bună, pe cît e de rea.

— E atît de periculos pentru mine încît, imediat ce simt atmosfera acelui personaj, încă dinainte ca personajul să apară şi să ştiu că începe visul, mă zbat şi ţip ca să mă trezesc.

— E periculos pentru tine atîta timp cît ţi-e frică de el...

Îmi spusese asta dînd din cap, acel gest matern, simplu şi hotărît care, în ciuda a orice, indiferent cît de adînc eram implicată în cine ştie ce durere sau problemă, mă făcea întotdeauna să rîd. Şi chiar am rîs adesea, în fotoliul meu, fără să mă pot abţine, în timp ce ea stătea zîmbind, pentru că vorbise aşa cum vorbesc oamenii despre animale sau şerpi: nu-ţi fac nici un rău dacă nu te temi de ele.

Şi m-am gîndit, cum mă gîndeam adesea, că ea voia să le aibă pe toate: pentru că, dacă acest personaj sau element îi era atît de familiar din visele sau fanteziile pacienţilor ei încît îl recunoştea instantaneu, atunci de ce faptul că acel lucru era pe de-a-ntregul rău părea să fie responsabilitatea mea? Însă cuvîntul „rău" este unul prea uman pentru un principiu resimţit a fi, în ciudat oricăror forme parţial umane pe care preferă să le adopte, în mod esenţial inuman.

Cu alte cuvinte, depindea de mine să oblig acest lucru să fie şi bun, pe cît era de rău? Asta voia ea să spună?

Noaptea trecută am visat din nou acest vis, iar de data aceasta era mai îngrozitor decît orice am trăit vreodată, pentru că am simţit groaza, neputinţa în faţa forţei necontrolate a distrugerii, atunci cînd nu mai exista nici un obiect sau lucru sau măcar un pitic care să o conţină. Eram într-un vis cu o altă persoană, pe care nu am recunoscut-o imediat; apoi am înţeles că această forţă răutăcioasă teribilă exista în acea persoană, care era un prieten. Şi astfel m-am forţat să mă trezesc din vis, ţipînd, şi cînd m-am trezit i-am pus un nume persoanei din visul meu, ştiind că, pentru prima oară, principiul era întrupat într-o fiinţă umană. Iar cînd mi-am dat seama cine era acea persoană, am fost încă şi mai înspăimîntată. Pentru că era mai sigur ca acea forţă înfricoşătoare teribilă să fie conţinută într-o formă asociată cu miticul sau magicul decît scăpată sau, cum ar veni, în libertate, într-o persoană, şi într-o persoană care avea puterea să mă mişte.

Odată ce m-am trezit cu adevărat şi am privit în urmă la acel vis din starea de trezie, mi s-a făcut teamă că, dacă elementul era acum în afara mitului şi în interiorul altei fiinţe umane, atunci asta nu însemna decît că poate scăpa şi în mine sau poate fi evocat cît se poate de uşor.

Acum ar trebui să transcriu experienţa de care era legat visul.

[In acest punct, Anna a tras o linie groasă şi neagră de-a latul paginii. După ea a scris:]

Am tras această linie pentru că nu voiam s-o exprim în scris. Ca şi cum a scrie despre asta m-ar fi atras şi mai mult înspre pericol. Totuşi trebuie să mă agăţ strîns de asta – că Anna, Anna care gîndeşte, poate să se uite la ce simte Anna şi să-i dea „nume".

Se întîmplă ceva nou în viaţa mea. Cred că mulţi oameni au conştiinţa unei forme, a unei desfăşurări în viaţa lor. Această conştiinţă le permite să spună: da, această nouă persoană e importantă pentru mine - el sau ea este începutul a ceva ce eu trebuie să trăiesc. Sau: această emoţie, pe care nu am mai simţit-o pînă acum, nu este atît de străină pe cît crezusem că va fi. De acum va face parte din mine şi trebuie să îi fac faţă.

Îmi e uşor acum, privind în urmă la viaţa mea, să spun: acea Anna, în acea perioadă, era o persoană aşa şi pe dincolo. Şi apoi, cinci ani mai tîrziu, era aşa şi pe dincolo. Un an, doi ani, cinci ani ai unui anumit tip de existenţă pot fi împachetaţi şi puşi de-o parte sau „numiţi" - da, în acea perioadă eram aşa. Ei bine, acum sînt în mijlocul unei astfel de perioade, iar cînd va lua sfîrşit mă voi uita în urmă la ea, cu nonşalanţă, şi voi spune: da, asta eram. Eram o femeie îngrozitor de vulnerabilă şi critică, folosindu-se de feminitate ca de un fel de standard sau etalon pentru a măsura şi respinge bărbaţii. Da - ceva de genul acesta. Eram o Anna care invita bărbaţii să o înfrîngă, fără ca măcar să fie conştientă de asta. (Dar acum sînt conştientă de asta. Şi a fi conştientă înseamnă a lăsa totul în urmă şi a deveni... ce?) Eram încremenită într-o simţire comună femeilor vremii noastre, care pot deveni ranchiunoase, lesbiene sau solitare. Da, acea Anna, în vremea aceea era...

[Încă o linie neagră de-a latul paginii:]

Cam cu trei săptămîni în urmă m-am dus la o întrunire politică. Era neprotocolară, acasă la Molly. Tovarăşul Harry, unul dintre universitarii de primă mînă din PC, fusese de curînd în Rusia, ca să afle, ca evreu, ce se întîmplase cu evreii în „anii negri" dinainte să moară Stalin. Se luptase cu şefii partidului ca să poată merge; ei încercaseră să-l oprească. El s-a folosit de ameninţări că, dacă nu îl lasă să plece şi nu îl ajută, va face public acest fapt. S-a dus, s-a întors cu informaţii îngrozitoare, iar acum ei nu voiau să le facă publice. Argumentul lui era cel obişnuit pentru „intelectualii" acestei perioade : măcar o dată Partidul Comunist ar trebui să recunoască şi să explice ceea ce toată lumea ştia că e adevărat. Argumentul lor, vechiul argument al birocraţiei comuniste - solidaritate cu Uniunea Sovietică indiferent de costuri, ceea ce însemna a recunoaşte cît mai puţin posibil. Au fost de acord să publice un raport limitat, eliminînd cele mai rele orori. Tovarăşul Harry organizase o serie de întîlniri pentru comunişti şi foşti comunişti în care vorbise despre ceea ce descoperise. Acum şefii erau furioşi şi îl ameninţau cu excluderea, îi ameninţau chiar şi pe membrii care mergeau la întîlnirile lui cu excluderea. Iar tovarăşul Harry urma să demisioneze.

Sînt vreo patruzeci şi ceva de oameni în livingul lui Molly. Toţi „intelectuali". Ceea ce ne spune Harry e rău, dar nu mult mai rău decît ce ştiam din ziare. Am observat un bărbat care stătea lîngă mine, ascultînd liniştit. Liniştea lui la această întrunire emoţionantă m-a impresionat. La un moment dat, ne-am zîmbit unul altuia, cu acea ironie dureroasă care acum este semnul speciei noastre. întrunirea formală s-a terminat şi au rămas cam zece oameni. Am recunoscut atmosfera de „întrunire închisă" - aveau să urmeze şi alte lucruri, noncomuniştii erau aşteptaţi să plece. Dar, după o ezitare, Harry şi ceilalţi au spus că putem să rămînem. Apoi Harry a vorbit iar. Ceea ce auzisem înainte era îngrozitor: ceea ce auzeam acum era mai rău pînă şi faţă de ce publicaseră cele mai virulente ziare anticomuniste. Acestea nu avuseseră ocazia să obţină date reale, Harry, însă, da. A vorbit despre torturi, bătăi, cele mai cinice tipuri de omoruri. Despre evrei închişi în cuşti concepute în Evul Mediu pentru tortură, despre torturarea lor cu instrumente luate din muzee. Şi aşa mai departe.

Ceea ce spunea acum era la un alt nivel al ororii decît ceea ce spusese înainte, la întrunirea de patruzeci de oameni. După ce a terminat, noi am pus întrebări; fiecare răspuns aducea ceva nou şi îngrozitor. Aveam în faţa ochilor un fenomen pe care îl cunoşteam foarte bine din propria noastră experienţă: un comunist hotărît să fie onest, însă luptîndu-se din răsputeri, chiar şi acum, ca să nu trebuiască să recunoască adevărul despre Uniunea Sovietică. După ce a terminat el de vorbit, bărbatul liniştit, al cărui nume s-a dovedit a fi Nelson (era american), s-a ridicat lansîndu-se într-un un exerciţiu pasional de elocvenţă. Cuvîntul este potrivit, pentru că vorbea bine şi, în mod evident, dintr-o vastă experienţă politică. O voce puternică şi exersată. Dar acum acuza. A spus că motivul pentru care partidele comuniste din Vest se prăbuşiseră sau urmau să se prăbuşească era acela că se dovediseră incapabile să spună adevărul, în orice privinţă; şi, din cauza îndelungii lor obişnuinţe de a spune minciuni lumii, nu mai puteau distinge adevărul nici măcar pentru ele însele. Iar în seara asta, continuă el, după al Douăzecilea Congres şi tot ceea ce aflaserăm despre condiţiile comunismului, am văzut un tovarăş de frunte, unul despre care ştiam că se luptase pentru adevăr în interiorul Partidului, împotriva unor oameni mai cinici decît el, împărţind în mod deliberat adevărul în două - unul, un adevăr moderat, pentru întrunirea publică de patruzeci de oameni, iar altul, un adevăr mai dur, pentru un cerc limitat. Harry era stînjenit şi nervos. Atunci nu ştiam de ameninţările pe care le primise din partea şefilor mari, pentru a-l opri să vorbească. A spus, însă, că adevărul era atît de îngrozitor încît el trebuia să ajungă la cît mai puţini oameni posibil - pe scurt, a folosit exact argumentele pe care le imputase birocraţilor.

Iar acum, dintr-odată, Nelson se ridicase şi se lansase într-o denunţare şi mai violentă, autoacuzatoare. Era isteric. Şi toţi deveniseră isterici - simţeam cum şi pe mine mă cuprinde isteria. Am recunoscut atmosfera visului „despre distrugere". Era senzaţia sau atmosfera de preludiu dinaintea intrării în scenă a personajului distrugerii. M-am ridicat şi i-am mulţumit lui Harry - la urma urmei, trecuseră doi ani de cînd fusesem membru de Partid şi nu aveam nici un drept la întrunirile închise. Am coborît la parter – Molly plîngea în bucătărie. A spus: „Pentru tine nu e nici o problemă, tu nu eşti evreică".

În stradă mi-am dat seama că Nelson coborîse în urma mea. A spus că mă conduce acasă. Era din nou liniştit, iar eu uitasem nota autoflagelantă a discursului său. E un bărbat de vreo patruzeci de ani, evreu, american, atrăgător, puţin *pater familias.* Ştiam că sînt atrasă de el şi...

[Încă o linie neagră, groasă. Apoi:]

Motivul pentru care nu vreau să scriu despre asta este acela că trebuie să mă chinui ca să scriu despre sex. Extraordinar cît de puternică este această interdicţie.

Complic lucrurile prea mult - am scris prea mult despre întrunire. Insă Nelson şi cu mine nu am fi intrat atît de uşor în comuniune daca nu am fi împărtăşit toată acea experienţă, chiar dacă fusese în ţări diferite. În prima seară a stat pînă tîrziu. Îmi făcea curte. Vorbea despre mine, despre tipul de viaţă pe care o avusesem. Iar femeile reacţionează întotdeauna imediat la bărbaţii care înţeleg că sîntem la un fel de frontieră. S-a dus la etaj să o vadă pe Janet dormind. Interesul lui faţă de ea era sincer. Avea şi el trei copii. Căsătorit de şaptesprezece ani. Căsătoria lui era o consecinţă directă a faptului că luptase în Spania. Tonul serii era serios, responsabil, matur. După ce a plecat, am folosit acest cuvînt - matur. Şi l-am comparat cu bărbaţii pe care îi întîlnisem în ultimul timp (de ce ?), bărbaţii-bebeluşi. Eram atît de binedispusă că m-am avertizat singură. Mă minunam, din nou, cît de uşor e, atunci cînd trăieşti în privaţiune, să uiţi iubirea, bucuria, încîntarea. Aproape doi ani deja, de întîlniri dezamăgitoare, un şir de respingeri emoţionale. Îmi lungisem poalele fustelor, emoţional vorbind, devenisem precaută în reacţii. Acum, după o singură seară cu Nelson, uitasem toate acestea. A venit să mă vadă a doua zi. Janet tocmai pleca să se joace cu prietenii ei. Nelson şi cu ea, instantaneu prietenoşi. El vorbea nu doar ca un potenţial amant. Îşi părăsea soţia, a

spus, avea nevoie de o relaţie adevărată cu o femeie. Avea să vină în seara aceea „după ce se culca Janet". L-am iubit pentru bunul-simţ al acelui „după ce se culca Janet" şi pentru înţelegerea faţă de genul de viaţă pe care o am eu. Cînd a venit în seara aceea întîrziase mult şi era într-o dispoziţie diferită - vorbăreţ, agitat, cu ochii zvîcnindu-i în toate părţile, fără să-i întîlnească niciodată pe ai mei. Am simţit cum starea mea de spirit se prăbuşeşte; am înţeles din propria mea nervozitate şi teamă, înainte ca mintea mea să înţeleagă, că asta va fi încă o dezamăgire. A vorbit despre Spania, despre război. Se condamna singur, cum făcuse şi la întîlnire, bătîndu-se cu pumnul în piept, isteric, pentru că luase parte la trădările Partidului Comunist. A spus că din cauza lui fuseseră împuşcaţi oameni nevinovaţi, deşi la momentul acela el nu crezuse că sînt nevinovaţi. (Dar în timp ce vorbea despre asta, eram încontinuu pătrunsă de senzaţia că, de fapt, nu-i pare rău cu adevărat; isteria, zgomotul e ca un scut de apărare împotriva sentimentului, pentru că e prea groaznic, vinovăţia pe care ar fi trebuit s-o simtă.) De asemenea, în anumite momente era foarte amuzant, cu acel simţ al umorului autoflagelator american. La miezul nopţii a plecat sau mai degrabă s-a furişat afară, încă vorbind foarte tare şi părînd vinovat. Se convingea singur, ca să spunem aşa. Am început să mă gîndesc la soţia lui. Dar nu voiam să recunosc ceva ce instinctele mele îmi spuneau foarte clar că este greşit. A doua zi dimineaţă a revenit, neanunţat. Nu recunoşteam omul zgomotos şi isteric - era sobru, responsabil şi amuzant. M-a dus în pat şi atunci mi-am dat seama ce era greşit. L-am întrebat dacă întotdeauna era aşa. Părea deconcertat (iar asta mi-a spus mai multe despre relaţiile lui sexuale decît orice altceva) din cauză că vorbeam deschis despre asta, în timp ce el se prefăcea că nu mă înţelege. Apoi a spus că are o frică mortală de sex, nu putea să rămînă înăuntrul unei femei mai mult de două secunde, şi că niciodată nu fusese altfel. Iar eu am văzut, din graba nervoasă şi instinctiv dezgustată cu care se îndepărtase de mine, din graba cu care se îmbrăcase, cît de profundă era frica lui. Mi-a spus că începuse să facă psihanaliză şi se aştepta ca în curînd să fie „vindecat". (Nu m-am putut abţine, mi-a venit să rîd la auzul cuvîntului „vindecat", acesta fiind modul în care vorbesc oamenii care încep psihanaliza, discursul clinic, ca şi cum te-ai supune în cele din urmă unei operaţii disperate care te va transforma în altceva.) După aceea, relaţia noastră s-a schimbat - un fel de prietenie, de încredere. Din cauza acestei încrederi, urma să continuăm să ne vedem.

Aşa am făcut. Asta a fost acum două luni. Ceea ce mă sperie acum e - de ce am mers mai departe cu asta ? Nu era o formă de automăgulire: îl pot vindeca pe acest bărbat. Nicidecum. Ştiu asta, am cunoscut prea mulţi dintre aceşti invalizi sexuali. Nu era, cu adevărat, compasiune. Deşi, în parte, era vorba şi despre asta. Mă uimeşte întotdeauna, la mine şi la alte femei, puterea nevoii noastre de a susţine bărbaţii. Asta e ironic, dat fiind că trăim într-o perioadă în care bărbaţii ne critică pentru că sîntem „castratoare" etc. - toate celelalte cuvinte şi expresii de acelaşi tip. (Nelson spune că soţia lui e „castratoare" - asta mă înfurie, gîndindu-mă la nefericirea pe care ea a trebuit s-o suporte.) Pentru că adevărul este că femeile au această nevoie instinctivă şi profundă de a edifica un bărbat ca bărbat. Molly, de exemplu. Presupun că asta e din cauză că bărbaţii adevăraţi devin din ce în ce mai puţini, iar noi sîntem înspăimîntate şi încercăm să creăm bărbaţi.

Nu, ceea ce mă îngrozeşte este disponibilitatea mea. Este ceea ce Mama Zahăr ar fi numit „partea negativă" a nevoii femeii de a împăca, de a se supune. Acum nu sînt Anna, nu am nici un fel de voinţă, nu pot ieşi dintr-o situaţie odată ce a fost creată, pur şi simplu merg mai departe.

După o săptămînă de cînd mă culcasem cu Nelson prima oară, mă găseam într-o situaţie în care nu aveam nici un fel de control. Bărbatul Nelson, bărbatul responsabil şi liniştit dispăruse. Nici măcar nu mi-1 mai puteam aminti. Pînă şi cuvintele, limbajul responsabilităţii emoţionale dispăruse. Era dominat de o isterie ascuţită, incontrolabilă, în care eram prinsă şi eu. Ne-am culcat a doua oară: în acompaniamentul unor autoacuzaţii foarte verbale şi de o ironie amară, care s-au transformat imediat în jigniri isterice la adresa tuturor femeilor. Apoi a

dispărut din viaţa mea pentru aproape două săptămîni. Eram mai nervoasă, mai deprimată decît îmi amintesc să fi fost vreodată. Şi devenisem asexuată, nu mai aveam nici un sex, nimic. Undeva, în depărtare, o puteam vedea pe Anna, care aparţinea unei lumi a normalităţii şi căldurii. O puteam vedea, dar nu îmi puteam aminti cum era să fii viu, cum era ea. Nelson m-a sunat de două ori, scuzîndu-se jignitor de ostentativ, pentru că nu era nevoie de aşa ceva - erau scuze pentru „o femeie", pentru „femei", pentru „inamic", nu pentru Anna; în momentele lui bune ar fi fost incapabil de o asemenea insensibilitate. În mintea mea îl eliminasem ca amant, dar intenţionam să-1 păstrez ca prieten. Exista o înrudire între noi, pe baza unui anumit tip de autocunoaştere, de disperare. Ei bine, şi apoi într-o seară a venit la mine, neanunţat şi cu cealaltă personalitate a lui, cea „bună". Ascultîndu-1 în momentul acela nu-mi puteam aminti cum trebuie să fi fost atunci cînd era isteric şi bîntuit. Stăteam acolo şi mă uitam la el, aşa cum mă uit la Anna cea normală şi fericită - el e imposibil de atins, ea e imposibil de atins, mişcîndu-se în spatele unui perete de sticlă. O, da, înţeleg acel perete de sticlă în spatele căruia trăiesc anumite tipuri de americani, îl înţeleg prea bine - nu mă atinge, pentru numele lui Dumnezeu nu mă atinge, nu mă atinge pentru că mi-e frică de sentimente.

În seara aceea el m-a invitat la o petrecere acasă la el. Am spus că o să merg. După ce a plecat, ştiam că n-ar trebui să merg, pentru că mă simţeam tulburată. Dar, la prima vedere, de ce nu ? Nu avea să fie niciodată amantul meu, aşa că eram prieteni, aşa că de ce să nu mă duc şi să-i cunosc prietenii, soţia ?

Imediat ce am intrat în apartamentul lor mi-am dat seama că nu-mi folosisem deloc imaginaţia, că preferasem să fiu absolut stupidă. Uneori îmi displac femeile, nu îmi place de nici una dintre noi, din cauza incapacităţii noastre de a gîndi atunci cînd ne convine să facem asta; preferăm să nu gîndim atunci cînd tindem să fim fericite. Ei bine, în timp ce intram în acel apartament am ştiut că preferasem să nu gîndesc şi mă simţeam ruşinată şi umilită.

Un apartament mare, închiriat, plin de mobilă anonimă, lipsită de gust. Iar eu ştiam că atunci cînd aveau să se mute într-o casă şi s-o umple cu propriile lor lucruri, alese de ei, tot anonime aveau să fie - acesta era felul lor de a fi, anonimitatea. Siguranţa anonimităţii. Da, şi înţelegeam şi asta, prea bine. Au pomenit chiria apartamentului şi nu mi-a venit să cred. Treizeci de lire pe săptămînă, o avere, o nebunie. Erau cam doisprezece oameni, toţi americani care aveau de-a face cu televiziunea sau cinematografia - oameni „de show-business"; şi bineînţeles că făceau glume despre asta.

— Sîntem din show-biz, de ce nu? Nu e nici o problemă cu *asta,* nu-i aşa?

Se ştiau toţi între ei, faptul că „se ştiau cu toţii" stătea la baza faptului că erau din show-business, a contactelor arbitrare ale muncii lor; şi totuşi erau prietenoşi, era o prietenie atrăgătoare, primitoare şi degajată. Mi-a plăcut, îmi amintea de prietenia degajată şi informală a oamenilor albi din Africa.

— Salut, salut! Ce mai faci ? Simte-te ca la tine acasă, chiar dacă ne-am întîlnit doar o dată. Insă îmi plăcea. După standardele englezeşti, erau toţi bogaţi. In Anglia oamenii care sînt la fel de bogaţi ca ei nu vorbesc despre asta. La aceşti americani există întotdeauna o atmosferă a banilor, a banilor neliniştiţi. Şi totuşi, cu toţi banii aceştia şi totul atît de scump (ceea ce ei par să ia ca de la sine înţeles), e o atmosferă de clasă mijlocie greu de definit. Stăteam acolo, încercînd s-o definesc. E un fel de normalitate deliberată, o reducere a individului; e ca şi cum toţi ar avea o nevoie incorporată de a se adapta la ceea ce se aşteaptă. Şi totuşi îţi place atît de mult de ei, sînt oameni atît de buni, încît îi priveşti cu durere din cauză că aleg să se reducă singuri, să îşi pună limite. Limitele sînt limite financiare. (Dar de ce? - jumătate dintre ei erau stîngişti, fuseseră puşi pe lista neagră, erau în Anglia pentru că în America nu puteau cîştiga. Dar bani, bani, bani încontinuu.) Da, simţeam neliniştea banilor, plutea în aer, ca o întrebare. Însă chiria apartamentului mare şi urît al lui Nelson ar fi întreţinut confortabil o familie engleză de clasă mijlocie.

Eram fascinată în secret de soţia lui Nelson - pe jumătate curiozitatea obişnuită, cum era această nouă persoană? Dar pe de altă parte îmi era ruşine - ce îi lipseşte ei şi am eu? Nimic - nimic din ce puteam vedem.

Era atrăgătoare. O evreică înaltă, foarte slabă, aproape osoasă; foarte atrăgătoare, cu trăsături uimitor de puternice, totul era apăsat, gura mare şi mobilă, nasul mare şi coroiat, dar mai degrabă frumos, ochii mari şi proeminenţi, uimitor de negri. Şi haine viu colorate şi elegante. O voce puternică şi ascuţită (pe care o detestam, detest vocile puternice) şi un rîs zdrobitor. Mult stil şi siguranţă de sine, pe care desigur o invidiam, întotdeauna o invidiez. Apoi, privind-o, mi-am dat seama că era o siguranţă de sine superficială. Pentru că nu îşi dezlipea ochii de Nelson. Niciodată, nici măcar pentru o clipă. (Cînd el nu o privea, îi era teamă.) Am început să recunosc acest fel de a fi al femeilor americance - competenţa, siguranţa de suprafaţă. Iar dedesubt, anxietate. O expresie nervoasă şi speriată a umerilor. Sînt speriate. Arată de parcă ar fi undeva într-un loc, de unele singure, şi s-ar preface că nu sînt singure. Au expresia oamenilor singuri, a oamenilor izolaţi. Dar se prefac că nu sînt singure. Mă înspăimîntă.

Ei bine, din clipa în care Nelson a intrat în cameră, ea nu şi-a mai luat ochii de la el. El a intrat cu o glumă, acel umor autoflagelator şi autodefinitoriu care mă sperie, pentru că acceptă atît de multe :

— Bărbatul a întîrziat două ore şi pentru ce ? - din cauză că s-a trosnit, ca să facă faţă evenimentului social fericit care îl aşteaptă.

(Şi toţi prietenii lui rîd - deşi ei erau evenimentul social fericit.)

Iar ea răspunse în acelaşi stil, voios, tensionat şi acuzator:

— Dar femeia ştia că el va întîrzia două ore, din cauza evenimentului social fericit, aşa că masa a fost programată să fie gata la ora zece, vă rog să nu vă faceţi nici un fel de grijă în privinţa asta !

Aşa că au rîs cu toţii, iar ochii ei, aparent atît de negri şi îndrăzneţi, atît de plini de o siguranţă de sine aparentă, erau fixaţi asupra lui, neliniştiţi şi temători.

— Whisky ? Nelson ? întrebă ea, după ce i-a servit pe alţii

Vocea ei devenise, dintr-odată, o implorare ascuţită.

— Unul mare, spuse el, agresiv şi provocator.

S-au privit unul pe celălalt pentru o clipă, a fost un moment revelator subit; ceilalţi glumeau şi rîdeau, ca să-1 acopere. Ăsta era un alt lucru pe care începeam să-1 înţeleg - se acopereau unul pe celălalt, încontinuu. Şi era un lucru care mă făcea să mă simt cît se poate de stingheră, privind acea atitudine prietenoasă relaxată, ştiind că ei stau la pîndă după momente periculoase precum acesta, astfel încît să le poată acoperi. Eram singura englezoaică prezentă, iar ei erau drăguţi în privinţa asta, pentru că sînt nişte oameni drăguţi, cu o generozitate instinctivă: făceau o grămadă de glume cu tentă autoironică despre atitudinile convenţionale ale americanilor faţă de englezi; şi erau foarte amuzanţi, iar eu am rîs foarte mult şi m-am simţit prost, pentru că nu ştiam cum să rîd relaxată de mine însămi, la rîndul meu. Am băut mult; era o reuniune la care oamenii îşi propun, din momentul în care intră pe uşă, să bea cît mai mult, cît mai repede posibil. Ei bine, eu nu sînt obişnuită cu asta, aşa că eram mai beată ca oricine, şi asta destul de rapid, deşi ei beau mult mai mult decît mine. Am observat o femeie micuţă şi blondă, într-o rochie de brocart verde chinezesc. Era cu adevărat frumoasă, mică şi graţioasă, o splendoare. Era sau este a patra soţie a unui bărbat negricios mare şi urît, un fel de magnat al cinematografiei. Băuse patru whisky-uri mari într-o oră, şi totuşi era calmă, controlată, fermecătoare; îşi privea neliniştită bărbatul cum bea, dădăcindu-1 să nu se îmbete prea rău.

— Băieţelul meu nu mai are nevoie de încă un pahar. Îi gîngurea ca unui bebeluş. Iar el:

— Ba da, băieţelul tău are nevoie de paharul ăla şi o să-1 şi bea.

Iar ea îl mîngîia şi îl alinta:

— Băieţelul meu nu o să-1 bea, nu, nu, pentru că aşa spune mămica lui.

Şi, Dumnezeule mare, el reuşi să se abţină. Ea îl mîngîia şi îl drăgălea, iar eu mă gîndeam că e insultător, pînă cînd mi-am dat seama că asta era baza mariajului lor – rochia chinezească verde şi minunată şi cerceii lungi, minunaţi, în schimbul acestei dădăciri şi alintări. Mă simţeam stînjenită. Nimeni altcineva nu era stînjenit. Mi-am dat seama de asta, cum stăteam acolo, mult prea ameţită, privindu-i; izolată, pentru că nu ştiu să glumesc întruna, pentru că, mai presus de orice, mi-era ruşine şi mi-era teamă că, data viitoare cînd avea să apară un moment periculos, ei n-aveau să îl acopere la timp şi va avea loc o explozie îngrozitoare. Ei bine, cam pe la miezul nopţii aşa s-a şi întîmplat, dar am înţeles că nu trebuia deloc să mă tem, pentru că ei erau mult mai avansaţi decît mine în unele aspecte ale rafinamentului, care depăşeau de departe tot ceea ce îmi era mie familiar, iar ceea ce îi izola de rănile cu adevărat dureroase era umorul lor conştient de sine şi autoparodiant. Adică asta era ceea ce îi proteja pînă în momentul în care violenţa exploda într-un alt divorţ sau cădere psihică în alcoolism.

Continuam să mă uit la soţia lui Nelson, atît de îndrăzneaţă, atrăgătoare şi plină de viaţă, cu ochii aţintiţi asupra lui Nelson în fiecare moment al serii. Ochii ei aveau un fel de expresie mărită, neutră, dezorganizată. Cunoşteam acea expresie, dar nu puteam să pun degetul pe ea, apoi mi-am amintit, în cele din urmă: ochii doamnei Boothby erau aşa atunci cînd începea să rîdă, la sfîrşitul poveştii; erau febrili şi dezorganizaţi, însă măriţi şi privind fix, în încercarea de a nu lăsa să se vadă starea în care era ea. Iar soţia lui Nelson era, îmi dădeam seama, blocată într-un fel de isterie permanentă şi controlată. Apoi am înţeles că toţi erau aşa, toţi erau oameni ajunşi la limita lor extremă, controlînd-o şi agăţîndu-se de ea, în timp ce isteria pîlpîia în vorbele înţepătoare şi ironice, în ochii vicleni şi precauţi.

Însă toţi erau obişnuiţi cu asta, trăiseră în interiorul ei ani de zile; pentru ei nu era ceva straniu, doar pentru mine. Şi totuşi, în timp ce stăteam acolo, într-un colţ - fără să mai beau nimic, pentru că mă ameţisem şi devenisem lucidă şi exagerat de sensibilă din cauză că băusem prea mult şi prea repede - şi aşteptam ca totul să se liniştească, am înţeles că ce se întîmpla nu era chiar atît de nou pentru mine pe cît îmi imaginasem; nu era nimic mai mult decît ceea ce văzusem într-o sută de căsnicii englezeşti, de case englezeşti; era acelaşi lucru dus cu o treaptă mai sus, dus înspre conştientizare şi inhibare. Am înţeles că, mai presus de orice, ei erau oameni inhibaţi, conştienţi tot timpul de ei înşişi; iar umorul venea din această luciditate, dintr-o conştiinţă de sine dezgustată. Umorul nu era deloc acel joc verbal nevinovat şi intelectualizat pe care îl folosesc englezii, ci un fel de dezinfectare, un mod de a face totul inofensiv, o „numire" pentru a putea scăpa de durere. Era ca atunci cînd ţăranii ating amulete pentru a se feri de deochi.

Se făcuse destul de tîrziu, după cum am spus, aproximativ miezul nopţii, cînd am auzit vocea soţiei lui Nelson, tare şi ascuţită, spunînd:

— Bine. Bine, ştiu ce urmează. Nu o să scrii scenariul ăla. Aşa că de ce ţi-ai pierde timpul cu Nelson, Bill?

(Bill era soţul mare şi agresiv al blondei dădăcitoare, micuţe şi pline de tact.)

Apoi continuă, adresîndu-i-se lui Bill, care părea decis să rămînă binedispus:

— O să vorbească la nesfîrşit luni de zile, dar în cele din urmă o să te refuze şi o să-şi irosească timpul cu altă capodoperă care n-o să ajungă niciodată pe scenă...

Şi izbucni în rîs, un rîs plin de scuze, dar sălbatic şi isteric. Apoi Nelson prelua prim-planul, ca să spunem aşa, înainte ca Bill să se poată apăra, cum era gata să facă:

— Aşa e, asta e soţia mea, iar soţul ei îşi iroseşte timpul scriind capodopere - dar, ei bine, am avut sau nu o piesă montată pe Broadway?

Ţipase ultimele cuvinte adresate ei, ţipase ca o femeie, cu faţa neagră de ură faţă de ea şi o expresie de groază pură, de panică. Toţi au început să rîdă, toţi oamenii din cameră au început să glumească şi să rîdă, ca să acopere momentul periculos, iar Bill spuse :

— De unde ştii că nu o să-1 refuz pe Nelson, poate că aşa o să fie, poate că e rîndul meu să scriu o capodoperă, simt cum îmi vine.

(Cu o privire spre soţia lui drăguţă şi blondă care spunea: nu-ţi face griji, dragă, ştii că nu fac altceva decît să acopăr, nu-i aşa?)

Dar acoperitul lor nu funcţiona, mecanismul de autoprotejare al grupului nu era suficient de puternic pentru acel moment de violenţă. Nelson şi soţia lui erau singuri, uitaseră de noi toţi, stînd în cealaltă parte a încăperii, închişi în ura lor reciprocă şi implorîndu-se reciproc, cu disperare şi dorinţă; nu mai erau conştienţi de prezenţa noastră. Şi totuşi, în ciuda a orice, foloseau umorul mortal, isteric şi autoflagelant. Vorbăria lor glumeaţă:

NELSON: Da. Ai auzit asta, scumpo? Bill o să scrie o *Moarte a unui comis-voiajor* a timpului nostru, o să mă bată la jocul ăsta, şi cine o să fie de vină - iubitoarea mea soţie, cine altcineva?

EA: (ascuţit şi rîzînd, cu ochii febrili de nelinişte, mişcîndu-se incontrolabil pe faţa ei, ca nişte moluşte mici şi negre care se zvîrcolesc sub cuţit): A, e vina mea, bineînţeles, a cui altcuiva ar putea fi ? Pentru asta sînt eu bună, nu-i aşa ?

NELSON: Da, bineînţeles că de asta eşti tu bună. Mă acoperi pe mine, ştiu asta. *Şi pentru asta te iubesc.* Dar am avut sau nu o piesă montată pe Broadway? Şi toate acele cronici frumoase ? Sau doar mi-am imaginat eu ?

EA: Acum doisprezece ani. A, atunci erai un bun cetăţean american, nu se întrevedea nici o listă neagră. *Şi de atunci încoace ce ai făcut ?*

NELSON: *OK, deci m-au înfrînt.* Crezi că nu ştiu asta? Trebuie să-mi scoţi ochii cu asta ? Ascultă-mă pe mine, ei nu au nevoie de plutoane de execuţie şi de închisori ca să înfrîngă oamenii. E mult mai uşor... ei bine, în ce mă priveşte *pe mine.* Da, în ceea ce mă priveşte *pe mine...*

EA: Eşti pe lista neagră, eşti un erou, ăsta e alibiul tău pentru tot restul vieţii...

EL: Nu, porumbiţo; nu, scumpo, tu eşti alibiul meu pentru tot restul vieţii mele - tu, care mă trezeşti în fiecare dimineaţă din viaţa mea la patru, ţipînd şi văicărindu-te că tu şi copiii o să ajungeţi în Bowery dacă eu nu mai scriu nişte porcării pentru bunul nostru prieten Bill, aici de faţă...!?

EA: (rîzînd, cu faţa schimonosită de rîs): Bun, deci eu mă trezesc la patru dimineaţa. Bun, deci mi-e frică. Vrei să mă mut în camera de oaspeţi?

EL: Da, vreau să te muţi în camera de oaspeţi. Mi-ar prinde bine acele trei ore din fiecare dimineaţă pentru lucru. Dacă mi-aş aminti ce înseamnă să lucrezi. *(Dintr-odată rîde.)* Numai că aş fi şi eu în camera de oaspeţi cu tine, spunînd că mi s-a făcut frică să nu ajung în Bowery. Cum ţi se pare proiectul ăsta ? Tu şi cu mine împreună în Bowery, împreună pînă cînd moartea ne va despărţi, iubire pînă la moarte.

EA: Ai putea să faci o comedie din asta, aş muri de rîs.

EL: Da, iubitoarea mea soţie ar muri de rîs dacă aş ajunge în Bowery. (Rîzînd.) Dar gluma e că, dacă ai fi acolo, eşuată în cadrul unei uşi, beată, aş veni la tine să mă linişteşti, da, ăsta e adevărul. Dacă ai fi acolo aş veni la tine, am nevoie de siguranţă, de asta am nevoie din partea ta, aşa spune analistul meu, şi cine sînt eu să-1 contrazic?

EA: Da, exact, de asta ai tu nevoie din partea mea. Şi asta primeşti. Ai nevoie de o mămică, pe cuvîntul meu. (Rîd amîndoi, aplecîndu-se unul spre celălalt, ţipînd de atîta rîs, fără să se poată abţine.)

EL: Da, tu eşti mămica mea. *El* aşa spune. El are întotdeauna dreptate. Ei, e OK să-ţi urăşti mămica, scrie la carte. Sînt conform modelului. Nu o să mă simt vinovat din cauza asta.

EA: O, nu, de ce să te simţi vinovat, de ce te-ai simţi tu vreodată vinovat?

EL: (ţipînd, cu faţa lui negricioasă şi atrăgătoare contorsionată): Pentru că tu mă faci să mă simt vinovat, cu tine sînt întotdeauna în eroare, aşa trebuie să fie, mămica are întotdeauna dreptate.

EA: (dintr-odată nemairîzînd, ci disperată şi neliniştită): Ah, Nelson, nu mă mai enerva încontinuu, nu mai face asta, nu pot suporta.

EL: (încet şi ameninţător): Deci nu poţi suporta? Ei bine, va trebui să suporţi. Pentru ce ? Pentru că eu am nevoie ca tu să suporţi, de aia. Hei, poate că *tu* ar trebui să mergi la analist. De ce trebuie să fac eu toată munca? Da, exact; poţi să te duci la analist, eu nu sînt bolnav, *tu eşti* bolnavă. Eşti *bolnavă!* (însă ea cedează, întorcîndu-se în altă parte, inertă şi disperată. El sare spre ea, victorios, dar îngrozit.)

EL: Şi acum ce ai? Nu-ţi convine, hm? De ce? De unde ştii că nu eşti tu aia bolnavă ? De ce trebuie să fiu eu întotdeauna cel în eroare? O, nu face faţa asta! încerci să mă faci să mă simt prost, ca de obicei, nu-i aşa? Ei bine, ai reuşit. Bine, eu sînt în eroare. Dar te rog să nu-ţi faci griji – nici pentru o clipă. întotdeauna eu sînt cel care e în eroare. Am spus asta, nu-i aşa? Am mărturisit, nu-i aşa? Tu eşti femeie, deci tu ai dreptate. Bine, bine, nu mă plîng, spun doar cum stau lucrurile - eu sînt bărbat, deci eu greşesc. Bine ?

Însă acum, dintr-odată, femeia micuţă şi blondă (care băuse cel puţin trei sferturi de sticlă de whisky şi era la fel de calmă şi de controlată ca o pisicuţă mică şi pufoasă, cu ochi dulci şi umezi, de-abia întredeschişi) se ridică în picioare şi spune:

— Bill, Bill, vreau să dansez. Vreau să dansez, scumpule.

Iar Bill se repede la pick-up şi camera răsună de Armstrong, din ultima lui perioadă, trompeta cinică şi vocea cinică şi binedispusă a bătrînului Armstrong. Iar Bill o ia în braţe pe frumoasa şi micuţa lui soţie şi dansează amîndoi. Dar e o parodie, o parodie a dansului voios şi sexy. Acum toată lumea dansează, iar Nelson şi cu soţia lui stau la marginea grupului, ignoraţi. Nimeni nu îi ascultă, oamenii nu mai suportă. Apoi Nelson spune tare, împungînd cu degetul spre mine:

— O să dansez cu Anna. Nu pot să dansez, nu pot să fac nimic, nu e nevoie să-mi spui asta - dar o să dansez cu Anna.

Mă ridic în picioare, pentru că toată lumea se uită la mine, spunînd din priviri: haide, trebuie să dansezi, trebuie.

Nelson se apropie şi spune tare, parodic:

— O să dansez cu Anna. Dansează cu mi-i-i-ine! Dansea-a-a-ază cu mine, Anna.

Ochii lui sînt disperaţi de atîta dezgust de sine, nefericire şi durere. Apoi, parodic:

— Haide, hai să ne futem, scumpo, îmi place stilul tău.

Eu rîd. (Îmi aud rîsul, ascuţit şi implorator.) Toţi rîd, uşuraţi, pentru că îmi joc rolul şi momentul periculos a trecut. Iar soţia lui Nelson rîde cel mai tare. Însă mă inspectează, intens şi temător, şi eu ştiu că deja am devenit parte a luptei maritale şi că întreaga idee cu mine, Anna, a fost probabil să mai adauge nişte combustibil la această luptă. Probabil că s-au bătut pentru mine, interminabil, în groaznicele ore dintre patru şi şapte dimineaţa, cînd se trezesc plini de anxietate (dar anxietate faţă de ce ?) şi se luptă pe viaţă şi pe moarte. Aproape că aud dialogul: dansez cu Nelson, în timp ce soţia lui ne priveşte, zîmbind dureros de atîta frustrare, şi îmi derulez în minte dialogul dintre ei:

EA: Da, probabil tu crezi că eu nu ştiu despre tine şi Anna Wulf.

EL: Chiar aşa, nu ştii şi nici n-o să ştii vreodată, nu-i aşa?

EA: Asta crezi tu, că nu ştiu, ei bine ştiu, nu trebuie decît să mă uit la tine!

EL: Uită-te la mine, scumpo! Uită-te la mine, păpuşă! Uită-te la mine, draga mea, uită-te, uită-te, uită-te! Ce vezi ? Lothario ? Don Juan ? Da, eu sînt. Aşa e. Mi-o trag cu Anna Wulf, e exact genul meu, aşa spune analistul meu, şi cine sînt eu să nu fiu de acord cu analistul meu?

După dansul sălbatic, dureros, în timpul căruia hohotesc cu toţii de rîs, dansează toţi parodic şi se îndeamnă unii pe alţii să ducă parodia mai departe, cu preţul vieţii lor, ne-am spus cu toţii noapte bună şi ne-am dus acasă.

La despărţire, soţia lui Nelson mă sărută. Ne sărutăm toţi unii pe alţii, o familie mare şi fericită, deşi eu ştiu şi toţi ştiu că oricare membru al acestui grup ar putea să părăsească familia mîine, din cauza ratării, a alcoolismului sau neconformităţii, şi să nu mai fie văzut niciodată. Sărutul soţiei lui Nelson pe obraji - mai întîi stîngul, apoi dreptul - e pe jumătate cald şi sincer, ca şi cum ar vrea să spună: îmi pare rău, nu ne putem abţine, nu are nimic de-a face cu tine, şi pe jumătate explorator, ca şi cum ar vrea să spună: aş vrea să ştiu ce îi oferi tu lui Nelson şi eu nu am.

Şi chiar schimbăm priviri, ironice şi acide, care spun: ei bine, nu are nimic de-a face cu nici una dintre noi, nicidecum!

Sărutul mă stînjeneşte, totuşi, şi mă simt o impostoare. Pentru că îmi dădeam seama de ceva ce ar fi trebuit să ştiu folosindu-mi inteligenţa, fără să fi călcat vreodată în apartamentul lor: că această legătură dintre Nelson şi soţia lui este amarnic de strînsă şi nu se va rupe toată viaţa lor. Sunt legaţi de cea mai strînsă legătură: provocarea nevrotică a suferinţei, experienţa suferinţei, oferită şi primită, suferinţa ca aspect al dragostei, înţeleasă drept cunoaştere a ceea ce este lumea, a ceea ce înseamnă creşterea.

Nelson e mereu pe punctul de a-şi părăsi soţia; n-o va părăsi niciodată. Ea se va văicări că e respinsă şi abandonată; nu ştie că nu va fi respinsă niciodată.

În seara următoare după petrecere eram acasă, stînd într-un fotoliu, epuizată. Îmi tot revenea în minte o imagine: era ca un cadru dintr-un film, apoi era ca şi cum aş fi văzut o secvenţă dintr-un film. Un bărbat şi o femeie, pe un acoperiş deasupra unui oraş agitat, dar zgomotul şi mişcarea oraşului sînt mult sub ei. Rătăcesc fără ţintă pe acoperiş, îmbrăţişîndu-se uneori, dar aproape experimental, ca şi cum s-ar gîndi: cum ar fi asta - apoi se despart din nou şi se plimbă fără ţintă pe acoperiş. Apoi bărbatul se duce la femeie şi îi spune: te iubesc. Şi ea spune, îngrozită: ce vrei să spui? El spune: te iubesc. Aşa că ea îl îmbrăţişează, iar el se îndepărtează, cu grabă nevrotică, iar ea spune: de ce ai spus că mă iubeşti? Şi el spune : voiam să văd cum ar suna. Şi ea spune : dar eu te iubesc, te iubesc, te iubesc - iar el se duce exact pe marginea acoperişului şi stă acolo, gata să sară - va sări dacă ea mai spune o singură dată: te iubesc.

După ce m-am culcat am visat această secvenţă de film - în culori. Acum nu mai era pe un acoperiş, ci într-o ceaţă rară şi vopsită, vălătuci de ceaţă coloraţi minunat, şi o femeie care rătăcea prin ea. Încerca să-l găsească pe el, dar cînd a dat peste el sau l-a găsit, el s-a îndepărtat nervos de ea; s-a uitat în urmă la ea, apoi departe, apoi şi mai departe.

A doua zi dimineaţa, după petrecere, Nelson m-a sunat şi m-a anunţat că voia să se căsătorească cu mine. Am recunoscut visul. L-am întrebat de ce spusese asta. A ţipat: „Pentru că aşa voiam". I-am spus că e strîns legat de soţia lui. Apoi visul sau secvenţa de vis s-a oprit, vocea lui s-a schimbat şi el a spus, ironic : „Dumnezeule, dacă e adevărat, atunci am probleme". Am mai vorbit puţin, apoi el mi-a spus că-i declarase soţiei lui că se culcase cu mine. Eram foarte furioasă, i-am spus că se folosea de mine în războiul cu soţia lui. El a început să ţipe şi să mă ocărască, aşa cum ţipase la ea cu o seară în urmă, la petrecere.

Am închis telefonul şi, în cîteva minute, Nelson era la mine. Acum se apăra în privinţa căsătoriei lui, nu faţă de mine, ci faţă de un observator invizibil. Nu cred că era foarte conştient că eram şi eu acolo. Mi-am dat seama cine era cînd mi-a zis că analistul Iui e într-o vacanţă de o lună.

A plecat, ţipînd şi strigînd la mine - la femei. O oră mai tîrziu, m-a sunat să-mi spună că îi pare rău, că era „scos din minţi" şi că asta era tot. Apoi a spus: „Sper că nu te-am rănit, Anna, nu-i aşa?". Asta m-a şocat - simţeam din nou atmosfera visului îngrozitor. Dar el a continuat:

„Crede-mă, nu voiam altceva decît să trăiesc o iubire adevărată împreună cu tine" - şi apoi, trecînd la o formă de invidie îndurerată - „dacă iubirea despre care ei spun că e posibilă e mai reală decît ceea ce se pare că primim". Apoi din nou, strident şi insistent: „Dar ceea ce vreau să te aud spunînd e că nu te-am rănit, trebuie să spui asta". Mă simţeam ca şi cum un prieten m-ar fi plesnit peste faţă sau m-ar fi scuipat sau, rînjind de plăcere, ar fi luat un cuţit şi l-ar fi răsucit în carnea mea. însă i-am răspuns că, bineînţeles, mă rănise, dar nu într-un mod care să trădeze ceea ce simţeam eu; vorbeam cum vorbise el, ca şi cum, la trei luni după începutul unei astfel de relaţii, faptul că fusesem rănită era un lucru la care oricine s-ar putea gîndi cu nonşalanţă.

El a spus:

— Anna, îmi dau seama - nu se poate să fiu chiar atît de rău... Dacă mi-aş putea imagina cum trebuie să fie cineva, dacă mi-aş putea imagina cum e să iubeşti cu adevărat pe cineva, să-i oferi cu adevărat ce are nevoie... Atunci asta ar fi ca o schiţă de viitor, nu-i aşa?

Ei bine, aceste cuvinte m-au mişcat, pentru că mie mi se pare că jumătate din ceea ce facem sau ceea ce încercăm să fim nu e altceva decît o schiţă de viitor pe care ne chinuim să ne-o imaginăm; aşa că am terminat această conversaţie sub toate aparenţele camaraderiei.

Dar apoi am stat, într-un fel de ceaţă rece, şi m-am gîndit: ce s-a întîmplat cu bărbaţii, de pot să vorbească astfel cu femeile ? Săptămîni de zile, Nelson mă implicase în viaţa lui şi îşi folosise tot farmecul, căldura şi experienţa de a implica femei, folosindu-le mai ales cînd eram furioasă sau cînd ştia că spusese ceva deosebit de înspăimîntător. Apoi se întoarce nonşalant spre mine şi spune: te-am rănit ? Pentru că mie asta mi se pare o formă de abrogare de la orice ar putea să semene cu un bărbat, în asemenea măsură încît atunci cînd mă gîndesc la însemnătatea pe care o cuprinde mi se face rău şi mă simt pierdută (ca şi cum aş fi într-o ceaţă rece undeva), lucrurile îşi pierd semnificaţia şi pînă şi cuvintele pe care le folosesc devin străvezii, ca un ecou, devin o parodie a semnificaţiei.

De-abia după ce m-a sunat să mă întrebe: „te-am rănit?", am visat şi am recunoscut asta ca fiind acea bucurie a distrugerii. Visul era o conversaţie telefonică între mine şi Nelson. Însă el era în aceeaşi cameră. Aparenţa lui exterioară era cea a bărbatului responsabil, călduros. Însă cînd a început să vorbească, zîmbetul lui s-a schimbat, iar eu am recunoscut răutatea subită şi nemotivată. Am simţit cuţitul răsucindu-se în carnea mea, între coaste, cu marginile lamei scrîşnind ascuţit pe os. Nu puteam vorbi, din cauza pericolului, din cauza distrugerii care venea din partea cuiva de care eram atît de apropiată, cineva pe care îl plăceam. Apoi am început să vorbesc în receptorul telefonului şi simţeam pe propria mea faţă începutul unui zîmbet, zîmbetul răutăţii. Am făcut chiar şi cîţiva paşi de dans, dansul rigid, cu smucituri din cap, aproape ca de păpuşă, al vazei animate. Îmi amintesc că mă gîndeam în vis: deci acum sînt vaza malefică, apoi voi fi bărbatul-pitic, apoi bătrîna cocoşată. Şi apoi ? Apoi vocea lui Nelson în receptor, în urechea mea: apoi vrăjitoarea, apoi vrăjitoarea cea tînără. M-am trezit, auzind cum răsună cuvintele cu o bucurie răutăcioasă: „Vrăjitoarea, apoi vrăjitoare cea tînără!".

Fusesem foarte deprimată. Depinsesem mult de acea personalitate - mama lui Janet. Mă întrebam încontinuu – cît de extraordinar e că, atunci cînd înăuntrul meu sînt inertă, agitată, moartă, pentru Janet pot totuşi să fiu calmă, responsabilă, vie?

Nu am mai avut visul acela. Dar acum două zile am cunoscut un bărbat în casa lui Molly. Un bărbat din Ceylon. Mi-a făcut avansuri pe care le-am respins. Îmi era teamă să nu fiu eu respinsă, un alt eşec. Acum îmi e ruşine. Am devenit o laşă. Sînt înspăimîntată din cauză că primul meu impuls, atunci cînd simt un bărbat atingînd o coardă erotică, este să fug, să fug oriunde, departe de suferinţă.

[O linie groasă şi neagră de-a latul paginii.]

De Silva din Ceylon. Era un prieten al lui Molly. ÎI cunoscusem mai demult, în casa ei. Venise în Londra cu cîţiva ani în urmă şi îşi cîştiga existenţa ca ziarist, dar destul de modest. S-a căsătorit cu o englezoaică. Impresionase pe cineva din partid prin felul lui de a fi sarcastic şi calm; făcea remarci inteligente despre oameni, crude, însă cu o detaşare ciudată. Cînd mi-l amintesc, îl văd stînd la distanţă de un grup de oameni, privind zîmbitor. Trăia împreună cu soţia lui viaţa de la periferia literaturii, cu spaghete şi dormit în sufragerie. Aveau un copil mic. Incapabil să îşi cîştige existenţa aici, s-a hotărît să se întoarcă în Ceylon. Soţia lui nu voia: el este fiul cel mai mic a unei familii suspuse, foarte snoabe, care era supărată că el se căsătorise cu o femeie albă. A convins-o pe soţia lui să se întoarcă împreună cu el. Familia lui nu a primit-o pe soţia lui în casă, aşa că el i-a găsit o cameră şi îşi petrecea jumătate din timp cu ea şi cu copilul şi cealaltă jumătate cu familia. Ea voia să se întoarcă în Anglia, dar el spunea că o să fie bine şi a convins-o să facă încă un copil, ceea ce ea nu voia. Imediat cum s-a născut acest al doilea copil, el a fugit.

Am primit dintr-odată un telefon de la el, întrebînd de Molly, care era plecată. Spunea că e în Anglia deoarece „cîştigase un pariu în Bombay, al cărui rezultat fusese un bilet gratuit pentru Anglia". Mai tîrziu am auzit că asta nu era adevărat: se dusese în Bombay ca jurnalist în misiune, iar acolo, dintr-un impuls, împrumutase bani şi zburase la Londra. Sperase că Molly, de la care împrumutase bani în trecut, o să-l găzduiască. Molly nu era, aşa că a încercat cu Anna. I-am spus că pe moment nu am bani să-i împrumut, ceea ce era adevărat, dar pentru că el pierduse complet legătura cu ce se întîmpla, l-am chemat la cină şi am invitat cîţiva prieteni care să-l cunoască. Nu a venit, dar a sunat o săptămînă mai tîrziu, mizerabil şi infantil, cerîndu-şi scuze şi spunînd că era prea deprimat să întîlnească oameni, „nu-şi putuse aminti numărul meu de telefon în seara cinei". Apoi l-am întîlnit acasă la Molly, care se întorsese. Era, ca de obicei, calm, detaşat, inteligent. Obţinuse o slujbă de ziarist şi vorbea cu afecţiune despre soţia lui, care „urmă să i se alăture, probabil săptămînă viitoare". Aceasta a fost seara în care mi-a făcut invitaţia şi eu am fugit. Pe bună dreptate. Dar teama mea nu era raţională, fugeam de orice bărbat, şi de aceea, atunci cînd m-a sunat a doua zi, l-am invitat la cină. Din felul în care mînca, mi-am dat seama că nu mănîncă suficient. Uitase că ne spusese despre soţia lui care venea „probabil săptămînă viitoare" şi acum spunea că „nu vrea să plece din Ceylon, e foarte fericită". Spunea asta într-un mod detaşat, de parcă s-ar fi ascultat singur spunînd-o. Pînă în acest moment fuseserăm mai degrabă veseli şi prietenoşi. Dar menţionarea soţiei lui a impus o notă nouă, simţeam asta. Îmi tot arunca priviri reci, întrebătoare şi ostile. Ostilitatea nu mă viza pe mine. Ne-am dus în camera mare. El se plimba de jur împrejur, animat, cu capul într-o parte, pretinzînd că mă ascultă şi aruncîndu-mi acele priviri rapide, impersonale şi interesate. Apoi s-a aşezat şi a spus:

— Anna, vreau să-ţi spun ceva ce mi s-a întîmplat. Nu, stai doar şi ascultă. Vreau să-ţi spun şi aş vrea ca tu să stai pur şi simplu şi să asculţi, fără să spui nimic.

M-am aşezat şi l-am ascultat din pură pasivitate, o stare care acum mă sperie, pentru că ştiu că ar fi trebuit să spun *nu,* şi exact în acel moment. Pentru că exista ostilitate şi agresiune - deloc personale. Dar atmosfera era plină de ele. Mi-a spus povestea aceasta, distant, detaşat, zîmbind şi uitîndu-se la faţa mea.

Cu cîteva nopţi în urmă se luase cu marijuana. Apoi ieşise pe stradă, undeva în Mayfair — „ştii, Anna, atmosfera de bogăţie şi corupţie, poţi s-o miroşi. Mă atrage. Mă duc uneori acolo şi miros corupţia, îmi dă o stare de exaltare". A văzut pe trotuar o fată şi s-a dus direct la ea şi i-a spus: „Eşti foarte frumoasă, vrei să te culci cu mine ?". Nu ar fi putut să facă asta, mi-a spus el, dacă nu ar fi fost beat sau luat de la marijuana.

— Nu mi se părea că e frumoasă, dar avea haine frumoase şi, imediat ce am spus asta, mi s-a părut frumoasă. Ea mi-a spus, foarte simplu, „da".

— Era o prostituată ? l-am întrebat.

El mi-a spus, uşor enervat, dar pe un ton calm (de parcă s-ar fi aşteptat să pun exact această întrebare şi chiar el mă determinase s-o fac):
— Nu ştiu. Nu contează.

Am fost uimită de modul în care spusese: Nu contează. Calm, precis - de parcă voia să spună: ce contează oricine altcineva, eu vorbesc despre mine. Ea i-a spus: „Cred că eşti arătos, mi-ar plăcea să mă culc cu tine". Şi sigur că el e un bărbat arătos, de-o frumuseţe strălucitoare, energică, viguroasă. Dar o frumuseţe rece. El i-a spus: „Aş vrea să fac ceva. O să fac dragoste cu tine ca şi cum aş fi îndrăgostit de tine cu disperare. Dar tu nu trebuie să-mi răspunzi. Trebuie să-mi oferi doar sex şi trebuie să ignori ceea ce spun eu. Promiţi?". Ea a spus, rîzînd: „Da, promit". S-au dus în camera lui.
— A fost cea mai interesantă noapte din viaţa mea, Anna. Da, jur, mă crezi? Da, trebuie să mă crezi. Pentru că eu m-am comportat ca şi cum aş fi iubit-o, ca şi cum aş fi iubit-o cu disperare. Şi chiar credeam că o iubesc. Pentru că – trebuie să înţelegi asta, Anna, o iubeam doar în noaptea aceea, cel mai minunat lucru pe care ţi-1 poţi imagina. Aşa că i-am spus că o iubesc, eram ca un bărbat îndrăgostit cu disperare. Dar ea ieşea încontinuu din rolul ei. La fiecare zece minute vedeam cum faţa i se schimbă şi îmi răspundea ca o femeie care e iubită. Atunci trebuia să opresc jocul şi să-i spun: nu, nu asta mi-ai promis. Eu te iubesc, dar tu ştii că nu vorbesc serios. Însă vorbeam serios. În noaptea aceea am adorat-o. Nu am fost niciodată atît de îndrăgostit. Dar ea strica încontinuu totul răspunzînd. Aşa că a trebuit să-i spun să plece, pentru că nu înceta să mă iubească.
— Era furioasă ? am întrebat eu.

(Pentru că pe mine mă apucase furia ascultînd şi ştiam că el voia să mă înfurii.)
— Da. Era foarte furioasă. M-a făcut în toate felurile. Dar pentru mine nu conta. M-a făcut sadic şi crud - tot felul de astfel de lucruri. Dar pentru mine nu conta. Făcusem un pact, ea fusese de acord, apoi mi-a stricat totul. Voiam să pot iubi o femeie, o dată în viaţă, fără să trebuiască să dau ceva în schimb. Dar bineînţeles că nu contează. Îţi spun asta pentru că nu contează. înţelegi asta, Anna?
— Ai mai văzut-o vreodată ?
— Nu, bineînţeles că nu. M-am dus din nou pe strada pe care o agăţasem, deşi ştiam că n-o s-o găsesc. Speram să fi fost o prostituată, dar ştiam că nu e, pentru că mi-a spus că nu e. Era o fată care lucra în una dintre cafenele. A spus că voia să se îndrăgostească.

Mai tîrziu, în seara aceea, mi-a spus povestea următoare :

Avea un prieten apropiat, pictorul B. Un bărbat căsătorit, însă a cărui căsătorie nu a fost niciodată satisfăcătoare sexual. (El spusese: *„Bineînţeles* că nu a fost niciodată satisfăcătoare sexual", iar cuvintele „satisfăcătoare sexual" sunaseră ca un termen clinic.) B. trăieşte la ţară. O femeie din sat vine în fiecare zi să facă curat în casă. Cam de vreun an, B. se culca cu femeia aceasta, în fiecare dimineaţă, pe podeaua bucătăriei, în timp ce soţia lui era la etaj. De Silva s-a dus să-1 viziteze pe B., dar B. era plecat. La fel şi soţia lui. De Silva a stat în casa lor, aşteptîndu-i să se întoarcă, iar femeia de serviciu venea în fiecare zi, ca de obicei. I-a spus lui De Silva că se culca cu B. de un an, că îl iubea pe B., „dar *bineînţeles* că nu sînt destul de bună pentru el, e doar din cauză că nici soţia lui nu e bună pentru el".
— Nu ţi se pare fermecător, Anna ? Expresia asta, soţia lui nu e bună pentru el - nu face parte din limbajul nostru, din limbajul celor ca noi.
— Vorbeşte în numele tău, i-am spus.

Dar el şi-a înclinat capul si a spus:
— Nu, mie mi-a plăcut asta — căldura expresiei. Aşa că am făcut şi eu dragoste cu ea. Pe podeaua din bucătărie, pe un soi de covor ţesut de mînă pe care îl au ei acolo, aşa cum făcea şi B. Am vrut să fac asta pentru că şi B. făcea la fel. Nu ştiu de ce. Şi, bineînţeles, pentru mine nu conta.

Apoi s-a întors soţia lui B. Venise să pună casa la punct pentru venirea lui B. L-a găsit pe De Silva acolo. A fost încîntată să îl vadă pe De Silva, pentru că el era prietenul soţului ei şi „ea încearcă să îi facă pe plac soţului ei în afara patului, pentru că în pat el n-o interesează". De Silva şi-a petrecut întreaga seară încercînd să afle dacă ea ştia despre faptul că soţul ei face dragoste cu femeia de serviciu.

— Apoi mi-am dat seama că nu ştia, aşa că am spus: „Bineînţeles, relaţia soţului tău cu femeia de serviciu nu înseamnă nimic, n-ar trebui să te superi". A explodat. Fierbea de gelozie şi ură. Poţi să înţelegi asta, Anna? Spunea întruna: „S-a culcat cu femeia aceea în fiecare dimineaţă, pe podeaua din bucătărie". Asta era fraza pe care o repeta întruna: „S-a culcat cu ea pe podeaua din bucătărie, în timp ce eu citeam la etaj".

Aşa că De Silva a făcut totul ca s-o împace pe soţia lui B., după cum se exprima el, şi apoi B. s-a întors acasă.

— I-am spus lui B. ce făcusem şi el m-a iertat. Soţia lui spunea că o să-l părăsească. Eu cred că îl va părăsi. Pentru că s-a culcat cu femeia de serviciu „pe podeaua din bucătărie".

L-am întrebat:

— De ce ai făcut-o ?

(În timp ce ascultam, încercam un sentiment de groază, însă o groază nepăsătoare extraordinar de rece, eram perfect apatică şi în acelaşi timp simţeam groază.)

— De ce? De ce întrebi? Ce contează? Voiam să văd ce o să se întîmple, asta e tot.

Zîmbea în timp ce îşi amintea şi vorbea. Era un zîmbet evocator, mai degrabă viclean, satisfăcut, interesat. Am recunoscut acel zîmbet - era esenţa visului meu, era zîmbetul personajului din visul meu. Îmi venea să ies din cameră în goană. Însă mă gîndeam: acest fel de a fi, acest „Voiam să văd ce o să se întîmple" intelectual este ceva ce pluteşte în aer, există în atît de mulţi oameni pe care îi cunoşti, e parte a ceea ce sîntem cu toţii. Este reversul lui „Nu contează, pentru mine nu a contat" - această expresie îmi răsuna întruna în urechi în timp ce De Silva vorbea.

De Silva şi cu mine ne-am petrecut noaptea împreună. De ce? Pentru că nu conta pentru mine. *A conta,* pentru mine, posibilitatea de a conta pentru mine fusese îndepărtată, la o mare distanţă. Ea aparţinea Annei care era normală, care mergea undeva, într-un orizont cu nisip alb, Anna pe care o puteam vedea, dar nu o puteam atinge.

Pentru mine, noaptea a fost mortală, la fel ca zîmbetul lui interesat şi detaşat. El însuşi era calm, detaşat, abstract. Pentru el nu conta. Insă în anumite momente cădea brusc în rolul unui copil mizerabil care are nevoie de mama lui. Aceste momente mă deranjau mai mult decît detaşarea rece şi curiozitatea. Pentru că mă gîndeam întruna, cu încăpăţînare: sigur e din cauza lui, nu a mea. Pentru că bărbaţii creează asemenea lucruri, ne creează pe noi. A doua zi dimineaţă, amintindu-mi cum mă agăţasem, cum mă agăţ întotdeauna de asta, mi s-a părut un gînd prostesc. De ce ar fî asta adevărat ?

A doua zi dimineaţă, i-am pregătit micul dejun. Mă simţeam rece şi detaşată. Epuizată - mă simţeam de parcă nu ar mai fi rămas nici un pic de viaţă sau căldură în mine. Mă simţeam de parcă el ar fi supt toată viaţa din mine. Dar eram cît se poate de prietenoşi. Mă simţeam prietenoasă şi detaşată de el. Exact cînd pleca, mi-a spus că o să mă sune şi eu i-am spus că nu o să mă mai culc cu el. I s-a schimbat faţa brusc, mocnind de-o furie violentă, şi am apucat să văd cum trebuie să fi arătat faţa lui atunci cînd fata pe care o agăţase pe stradă îi răspundea cînd el spunea că o iubeşte. Aşa arăta atunci cînd ea îi răspundea - furios şi violent. Dar eu nu mă aşteptasem la asta. Apoi masca de detaşare zîmbitoare a revenit la locul ei şi el a spus:

— De ce nu ?

Eu am spus:

— Pentru că ţie nu-ţi pasă deloc dacă te culci cu mine sau nu.

Mă aşteptam să spună: „Dar nici ţie nu-ţi pasă", ceea ce aş fi acceptat. Însă dintr-odată a redevenit copilul jalnic al momentelor din noaptea anterioară şi a spus:

— Ba da, îmi pasă.

Fără îndoială, era pe punctul de a se bate cu pumnul în piept ca să dovedească asta - am văzut cum şi-a oprit pumnul încleştat în drumul spre piept. Şi din nou am simţit atmosfera din visul cu ceaţă - lipsa de sens, golul emoţiei.

Am spus:

— Nu, nu îţi pasă. Dar vom continua ca prieteni.

El a coborît imediat, fără un cuvînt. În după-amiaza aceea m-a sunat. Mi-a spus două sau trei poveşti degajate, amuzate, maliţioase despre oameni pe care îi cunoaştem amîndoi. Ştiam că urmează şi altceva, pentru că simţeam teamă, dar nu-mi puteam imagina ce. Apoi îmi spuse, pe un ton abstract şi aproape indiferent:

— Aş vrea s-o laşi pe o prietenă de-a mea să doarmă în noaptea asta în camera ta de la etaj. Ştii, cea exact de deasupra camerei în care dormi tu.

— Dar e camera lui Janet, am spus eu.

Nu puteam înţelege ce voia de fapt să spună.

— Dar ai putea s-o muţi altundeva - de fapt, nu contează. Orice cameră. La etaj. O s-o aduc în seara asta, pe la zece.

— Vrei să aduci o prietenă de-a ta în apartamentul meu ca să rămînă peste noapte?

Eram atît de stupidă încît nu înţelegeam ce vrea să spună. Dar eram furioasă, aşa că ar fi trebuit să înţeleg.

— Da, spuse el detaşat.

Apoi, pe o voce abstractă şi calmă:

— Ei, oricum nu contează.

Şi a închis. Am rămas acolo, gîndindu-mă. Apoi am înţeles, paralizată de furie, aşa că l-am sunat. Am spus:

— Adică vrei să aduci o femeie în apartamentul meu ca să te culci cu ea?

— Da. Nu o prietenă de-a mea. Voiam să iau o prostituată de la gară şi s-o aduc. Voiam să mă culc cu ea exact deasupra camerei tale, ca să ne auzi.

Nu eram în stare să spun nimic. Apoi el mă întrebă:

— Anna, eşti furioasă?

Am spus:

— Nu te-ai fi gîndit la asta dacă n-ai fi vrut să mă înfurii.

Atunci el a scos un ţipăt ca de copil:

— Anna, Anna, îmi pare rău, iartă-mă.

A început să se văicărească şi să plîngă. Cred că se bătea în piept cu mîna cu care nu ţinea receptorul sau se dădea cu capul de perete - în orice caz, auzeam nişte bubuituri neregulate care puteau proveni din ambele surse. Şi ştiam foarte bine că plănuise asta încă de la început, încă din momentul în care mă sunase ca să-mi spună că aduce o femeie în apartamentul meu, ca să poată sfîrşi prin a se bate cu pumnul în piept sau a se da cu capul de perete, şi că ăsta era de fapt scopul. Aşa că am închis.

Apoi am primit două scrisori. Prima era calmă, răutăcioasă, impertinentă - dar mai presus de orice, irelevantă nu avea nici o legătură, era o scrisoare care ar fi putut să fie scrisă după zece situaţii diferite, fiecare dintre ele foarte diferită. Şi asta era ideea scrisorii - lipsa ei de sens. A doua scrisoare, două zile mai tîrziu, era văicăreala isterică a unui copil. A doua scrisoare m-a tulburat mai mult decît prima.

ÎI visasem pe De Silva de două ori. El este incarnarea principiului bucuriei de a induce durere. Era în visul meu nedeghizat, exact cum e în viaţă, zîmbitor, răutăcios, detaşat, interesat.

Ieri m-a sunat Molly. Auzise că îşi abandonase soţia fără un ban, cu cei doi copii. Familia lui, familia bogată de clasă mijlocie superioară, îi luase pe toţi acasă la ei. Molly: „Ideea

întregii poveşti e că, bineînţeles, el şi-a convins soţia să aibă al doilea copil, ceea ce ea nu voia, doar ca să se asigure că o ţintuieşte definitiv, iar ea o să-l lase liber. Apoi a întins-o în Anglia, unde presupun că se aştepta de la mine să-l mîngîi. Şi mai îngrozitor e că, dacă nu aş fi fost plecată la momentul crucial, probabil aş fi făcut-o, aş fi luat totul de bun: sărmanul intelectual singalez incapabil să-şi cîştige existenţa, a trebuit să-şi părăsească soţia şi cei doi copii ca să vină spre pieţele intelectuale bine plătite din Londra".

L-am întîlnit pe B., pe care îl cunoşteam de ceva timp, pe stradă, din întîmplare. M-am dus cu el la o cafea. Vorbea cu căldură despre De Silva. Spunea că îl convinsese pe De Silva „să fie mai bun cu soţia sa". Spunea că el, B., avea să pună jumătate din banii pentru o rentă lunară pentru soţia lui De Silva, dacă acesta promitea cealaltă jumătate.

— Şi plăteşte cealaltă jumătate? am întrebat.

— Ei, bineînţeles că nu, a spus B.

Faţa lui fermecătoare şi inteligentă era plină de scuze, nu doar pentru De Silva, ci pentru întregul univers.

— Şi unde e De Silva? am întrebat, ştiind deja răspunsul.

— O să vină să locuiască în satul de lîngă mine. E o femeie la care ţine. De fapt, femeia vine să îmi facă curat în fiecare dimineaţă. Însă va continua să ne facă curat, îmi pare bine de asta. E foarte drăguţă.

— Mă bucur, am spus eu.

— Da, ţin foarte mult la el.

Femei libere

4

Anna şi Molly îl influenţează pe Tommy în bine. Marion îl părăseşte pe Richard. Anna nu se simte ea însăşi.

Anna îi aştepta pe Richard şi pe Molly. Era destul de tîrziu, se apropia de unsprezece. Perdelele din camera albă şi înaltă erau trase, carnetele ascunse de priviri, o tavă cu băuturi şi sendvișuri aştepta pregătită. Anna stătea prăbuşită în fotoliu, în letargie, într-o stare de epuizare morală. Acum înţelesese că nu avea control asupra a ceea ce făcea. De asemenea, mai devreme în seara aceea, îl zărise pe Ronnie, în halat, prin uşa întredeschisă a camerei lui Ivor. Se părea că se mutase pur şi simplu înapoi, iar acum depindea de ea să-i dea afară pe amîndoi. Se surprinsese gîndindu-se: ce contează? Se gîndea chiar că ea şi cu Janet ar trebui să-şi facă bagajele şi să se mute, lăsîndu-le apartamentul lui Ivor şi Ronnie — orice ca să evite cearta. Nu o surprindea faptul că ideea aceasta nu era departe de nebunie, pentru că decisese că, foarte probabil, ea era nebună. Nimic din ce gîndea nu îi făcea plăcere; timp de cîteva zile observase cum îi trec prin minte idei şi imagini, fără vreo legătură emoţională şi fără să le poată recunoaşte ca fiind ale ei.

Richard-spusese că o ia pe Molly de la teatrul ei, unde acum juca rolul unei văduve delicios de frivole încercînd să aleagă între patru noi soţi, fiecare mai atractiv decît celălalt. Urma să aibă loc o conferinţă. Cu trei săptămîni în urmă, Marion, ţinută pînă tîrziu de Tommy, dormise

la etaj, în apartamentul gol în care locuiau pe vremuri Anna şi Janet. A doua zi, Tommy o informase pe mama lui că Marion avea nevoie de un *pied-â-terre* în Londra. Urma, bineînţeles, să plătească chirie integral pentru apartament, chiar dacă intenţiona să-l folosească doar ocazional. De atunci, Marion mai fusese acasă la ea doar o dată, ca să-şi ia nişte haine. Locuia la etaj şi, de fapt, îi părăsise pe tăcute pe Richard şi pe copii. Insă nu părea să-şi dea seama că făcuse asta, pentru că în fiecare dimineaţă avea loc cîte o scenă agitată, plină de reproşuri în bucătăria lui Molly, pe parcursul căreia Marion exclama că fusese foarte nepoliticos din partea ei să stea atît de tîrziu cu o seară în urmă, dar că în ziua aceea se va duce acasă şi va avea grijă de toate - „da, serios, promit, Molly", de parcă Molly ar fi fost persoana faţă de care era responsabilă. Molly îl sunase pe Richard, cerîndu-i să facă ceva. Dar el refuzase. Angajase o femeie în casă, de formă, iar secretara lui, Jean, era practic instalată deja. Richard era încîntat că Marion plecase.

Apoi s-a întîmplat altceva. Tommy, care nu părăsise adăpostul casei sale de la ieşirea din spital, s-a dus împreună cu Marion la o întrunire politică despre independenţa Africii. După aceea a existat o demonstraţie spontană în stradă, în faţa ambasadei ţării în cauză. Marion şi Tommy urmaseră mulţimea, majoritatea studenţi. Au existat hărţuieli cu poliţia. Tommy nu purta băţ alb, nu exista nici un semn exterior că e orb. Nu s-a îndepărtat atunci cînd i se ordonat asta şi a fost arestat. Marion, pe care mulţimea o despărţise de el pentru cîteva clipe, s-a aruncat asupra poliţiştilor, ţipînd isteric. Au fost duşi la secţia de poliţie, împreună cu alţi zece. A doua zi dimineaţă au fost amendaţi. Ziarele au publicat la loc vizibil o poveste despre „soţia unui cunoscut finanţist". Iar acum Richard o sunase pe Molly, care, la rîndul ei, refuzase să-l ajute. „Tu n-ai ridica un deget pentru Marion, acum îţi pasă doar din cauză că ziarele i-au luat urma şi ar putea afla despre Jean." Aşa că Richard a sunat-o pe Anna.

In timpul conversaţiei, Anna se privea cum stă, ţinînd receptorul telefonului, cu un zîmbet subţire şi fragil pe faţă, în timp ce ea şi cu Richard schimbau frazele ostilităţii lor. Se simţea ca şi cum ar fi fost obligată să facă asta, ca şi cum nici unul dintre cuvintele pe care ea şi Richard le foloseau nu ar fi putut să fie altfel şi ca şi cum ceea ce spuneau ei era dialogul unor maniaci.

Richard era furios şi incoerent:

— E o farsă absolută. Voi aţi urzit-o, asta aţi făcut, ca să vă răzbunaţi. Independenţa africană, ce farsă! Demonstraţie spontană. I-aţi asmuţit pe comunişti asupra lui Marion şi ea e atît de naivă că nici n-ar putea să recunoască un comunist. Asta doar pentru că tu şi cu Molly încercaţi să vă bateţi joc de mine.

— Dar bineînţeles că asta e tot, dragă Richard.

— Asta vi se pare vouă o glumă bună, s-o faceţi pe soţia unui director de companie comunistă.

— Bineînţeles.

— Şi o să mă asigur că veţi fi demascate.

Anna se gîndea: motivul pentru care toată povestea asta pare atît de înspăimîntătoare este că, dacă n-am fi în Anglia, furia lui Richard ar însemna oameni care îşi pierd slujba, merg la închisoare sau sînt împuşcaţi. Aici el e doar un bărbat irascibil, însă oglindeşte ceva atît de îngrozitor... iar eu stau aici, emiţînd sarcasme fără vlagă.

Anna spuse, sarcastic:

— Dragul meu Richard, nici Marion, nici Tommy nu au plănuit asta. Pur şi simplu au fost duşi de mulţime.

— Duşi de mulţime! Pe cine crezi că prosteşti ?

— Intîmplarea face că eram acolo. Nu ştii că demonstraţiile din acest moment anume au loc spontan ? Partidul Comunist şi-a pierdut influenţa asupra tinerilor, cîtă mai era, iar Partidul Laburist e prea respectabil ca să organizeze genul ăsta de chestii. Aşa că ceea ce se întîmplă este că grupuri de tineri se duc să-şi exprime părerile despre Africa, război şi aşa mai departe.

— Ar fi trebuit să ştiu că erai acolo.
— Nu, n-ar fi trebuit. Pentru că a fost o întîmplare. Veneam spre casă de la teatru şi am văzut mulţimea de studenţi care mergea repede pe stradă. M-am dat jos din autobuz şi m-am dus să arunc o privire. Nu am ştiut că Marion şi Tommy erau acolo pînă nu am citit în ziare.
— Şi ce ai de gînd să faci în privinţa asta?
— Nu am de gînd să fac nimic. Poţi să te ocupi şi singur de ameninţarea roşie.

Şi Anna închise telefonul, ştiind că acesta nu era sfîrşitul şi că, de fapt, va face ceva în privinţa asta, pentru că exista o anumită logică în funcţiune care o va obliga să facă asta.

Molly a sunat-o la puţin timp după aceea, în stare de colaps:
— Anna, trebuie să te întîlneşti cu Tommy şi să încerci să-i bagi minţile în cap.
— Tu ai încercat ?
— Asta e ciudat. Nici măcar nu pot să încerc. Îmi spun întruna - nu pot continua să trăiesc ca musafir în propria mea casă, iar Marion şi Tommy să preia conducerea ei. De ce-aş face-o? Dar apoi se întîmplă ceva ciudat, mă conving să mă duc şi să dau piept cu ei - însă nu poţi da piept cu Marion, ea nu e acolo. Iar eu mă trezesc gîndindu-mă: Dar de ce nu? Ce contează? Cui îi pasă? Mă trezesc dînd din umeri. Mă întorc de la teatru şi mă furişez la etaj, în propria mea casă, în aşa fel încît să nu-i deranjez pe Marion şi pe Tommy, simţindu-mă mai degrabă vinovată pentru că sunt acolo. Înţelegi asta?
— Da, din păcate înţeleg.
— Da. Dar ceea ce mă sperie e că - dacă chiar descrii situaţia în cuvinte -, ştii, a doua soţie a soţului meu s-a mutat în casa mea, pentru că nu poate trăi fără fiul meu şi aşa mai departe. Nu e doar *ciudat,* este... - dar, bineînţeles, asta nu are de-a face cu nimic. Ştii la ce mă gîndeam astăzi, Anna? Stăteam la etaj, tăcută ca un şoricel, ca să nu-i deranjez pe Marion şi pe Tommy, şi mă gîndeam să-mi împachetez pur şi simplu cîteva lucruri şi să plec în altă parte, să-i las acolo, şi mă gîndeam că generaţia de după noi o să se uite la noi şi o să se căsătorească la optsprezece ani, o să interzică divorţul, o să aibă coduri morale stricte şi tot aşa, pentru că altfel haosul este pur şi simplu prea îngrozitor...

Aici vocea lui Molly şovăi, iar ea încheie repede:
— Te rog întîlneşte-te cu ei, Anna, trebuie să faci asta, pentru că eu nu mai fac faţă la nimic.

Anna şi-a luat haina şi poşeta, gata să „facă faţă". Nu avea nici un fel de idee ce să spună sau măcar ce gîndea. Stătea în mijlocul camerei ei, goală ca o pungă de hîrtie, gata să se ducă la Marion şi la Tommy şi să le spună - ce? Se gîndi la Richard, la furia lui convenţională şi refractară; la Molly, cu tot curajul ei vărsat într-un plîns apatic; la Marion, care depăşise durerea înspre o stare de isterie apatică; la Tommy - însă nu era în stare să-l vadă decît pe el, faţa lui oarbă şi încăpăţînată, putea simţi un fel de forţă emanînd dinspre el, dar nu-i putea da un nume.

Dintr-odată, Anna chicoti. Şi auzi chicotitul: da, aşa chicotea Tommy în seara în care venise să mă vadă, înainte să încerce să se sinucidă. Ce ciudat, nu m-am auzit niciodată rîzînd aşa.

Ce se întîmplase cu acea persoană din interiorul lui Tommy care chicotise astfel ? Dispăruse complet - presupun că Tommy îl omorîse atunci cînd glonţul îi trecuse prin cap. Cît de ciudat că am scos acel chicotit vesel şi lipsit de sens! Ce o să-i spun lui Tommy? Nici măcar nu ştiu ce se întîmplă.

Despre ce e vorba aici? O să mă duc la Marion şi la Tommy şi o să le spun: trebuie să încetaţi cu această prefăcătorie, că vă pasă de naţionalismul african, ştiţi amîndoi foarte bine că e absurd! ?

Anna chicoti iar, din cauza lipsei de sens a frazei. Ei bine, ce ar spune Tom Mathlong? Se imagina pe sine însăşi stînd vizavi de Tom Mathlong la o masă dintr-o cafenea şi povestindu-i despre Marion şi Tommy. El ar fi ascultat-o şi ar fi spus: „Anna, îmi spui că aceşti doi oameni au decis să lucreze pentru eliberarea africană ? Dar de ce mi-ar păsa de motivele lor?". însă

apoi ar rîde. Da. Anna parcă auzea rîsul lui profund, plin, scuturat, ridicîndu-i-se din stomac. Da. Şi-ar fi pus mîinile pe genunchi şi ar fi rîs, apoi ar fi scuturat din cap şi ar fi spus : „Draga mea Anna, aş vrea să avem şi noi problemele tale".

Auzind rîsul, Anna se simţi mai bine. Adună în grabă diferite foi de hîrtie pe care i le sugerase gîndul la Tom Mathlong, le îndesă în poşetă, coborî alergînd în stradă şi o luă spre casa lui Molly. În timp ce mergea se gîndea la demonstraţia în timpul căreia fuseseră arestaţi Marion şi Tommy. Demonstraţia aceea nu semăna deloc cu demonstraţiile politice ordonate ale Partidului Comunist de pe vremuri sau cu întrunirile Partidului Laburist. Nu, era fluidă, experimentală - oamenii făceau anumite lucruri fără să ştie de ce. Fluxul de tineri se revărsase pe stradă, înspre sediul central, ca apa. Nimeni nu îi ghida sau controla. Apoi torentul de oameni înconjurase clădirea, strigînd slogane aproape ezitant, de parcă ar fi ascultat să vadă cum sună. Apoi sosirea poliţiei. Şi poliţia era şi ea ezitantă şi nehotărîtă. Nu ştiau la ce să se aştepte. Anna privise, stînd pe margine: sub mişcarea neîncetată şi fluidă a oamenilor şi a poliţiei exista un tipar sau motiv interior. Vreo zece sau douăzeci de tineri, toţi cu aceeaşi expresie pe faţă - o expresie fermă, gravă, hotărîtă, se mişcau în aşa fel încît să tachineze şi să provoace poliţia. Se repezeau pe lîngă un poliţist sau înspre el, atît de aproape încît o cască era înclinată în faţă sau un braţ smucit, aparent accidental. Se eschivau şi apoi reveneau. Poliţiştii supravegheau acest grup de tineri. I-au arestat unul cîte unul, pentru că se comportau în aşa fel încît trebuiau să fie arestaţi. Iar în momentul arestării, fiecare faţă afişa o expresie de satisfacţie, de mare realizare. Exista un moment de luptă individuală - poliţistul folosind atîta brutalitate cîtă îndrăznea, cu o expresie subită de cruzime pe faţă.

Între timp, masele de studenţi care nu veniseră pentru a da curs nevoilor lor private de a provoca şi de a fi pedepsiţi de autorităţi continuau să recite slogane, să-şi testeze vocea politică, iar relaţia lor cu poliţia era una complet diferită, nu exista nici o legătură între ei şi poliţie.

Dar ce expresie avusese faţa lui Tommy în momentul în care fusese arestat ? Anna ştia fără să trebuiască s-o fi. văzut.

Cînd a deschis uşa camerei lui Tommy, acesta era singur şi a întrebat imediat:

— E Anna?

Anna se abţinu să spună: De unde ai ştiut? Şi întrebă:

— Unde e Marion?

El răspunse, rigid şi suspicios:

— E la etaj.

Ar fi putut la fel de bine să spună cu voce tare: „Nu vreau să te vezi cu ea". Ochii lui negri şi goi erau fixaţi asupra Annei, aproape centraţi asupra ei, astfel încît ea se simţea expusă, atît de grea era privirea aceea fixă şi întunecată. Şi totuşi nu erau chiar centraţi; acea Anna căreia el îi interzicea sau pe care o avertiza era uşor la stînga ei. Anna simţi, uşor enervată, că e forţată să se dea mai la stînga, ca să intre direct în linia lui vizuală - sau non-vizuală. Anna spuse:

— Mă duc la etaj, nu, te rog, nu te deranja.

Pentru că el se ridicase pe jumătate, încercînd să o oprească. Anna închise şi urcă imediat scările înspre apartamentul în care locuise ea, împreună cu Janet. Se gîndea că îl părăsise pe Tommy pentru că nu avea nici o conexiune cu el, nu avea nimic de spus: că se ducea s-o vadă pe Marion, căreia nu avea să-i spună nimic.

Scările erau înguste şi întunecoase. Capul Annei se înălţă din puţul de întuneric spre curăţenia zugrăvită în alb a unui palier îngrijit. O zări prin uşă pe Marion, aplecată deasupra unui ziar.

Marion a întîmpinat-o cu un zîmbet vesel, sociabil.

— Uite! strigă ea, împingînd triumfătoare ziarul spre Anna.

Era o fotografie cu Marion, lîngă textul: „Este absolut dezgustător modul în care sînt trataţi sărmanii africani". Şi aşa mai departe. Comentariul era răutăcios, dar se pare că Marion nu îşi dădea seama de asta. Citea peste umărul Annei, zîmbind şi dîndu-i cîte un ghiont poznaş în umăr, aproape zvîrcolindu-se de o încîntare vinovată.

— Mama şi surorile mele sînt absolut furioase, sînt absolut scoase din minţi.

— Îmi imaginez, zise Anna sec.

Apoi îşi auzi vocea seacă, subţire şi critică şi o observă pe Marion cum tresare, îndepărtîndu-se de ea. Anna stătea în fotoliul cu tapiţerie albă. Marion stătea pe pat. Arăta ca o fetiţă mare, această matroană neîngrijită şi atrăgătoare. Arăta adorabilă şi cochetă.

Anna se gîndi: Se presupune că sînt aici ca s-o fac pe Marion să se confrunte cu realitatea. Care e realitatea ei? Un soi de onestitate înfiorătoare, declanşată de alcool. Şi de ce să nu fie aşa, de ce să nu-şi petreacă restul vieţii chicotind şi răsturnînd caschete de poliţişti şi conspirînd cu Tommy ?

— Mă bucur să te văd, Anna, zise Marion, după ce aşteptase ca Anna să spună ceva. Vrei nişte ceai?

— Nu, răspunse Anna, dezmeticindu-se. Dar era prea tîrziu, Marion ieşise deja din cameră şi intrase în mica bucătărie de alături. Anna a urmat-o.

— Ce apartament mic şi minunat, îmi place atît de mult, ai fost foarte norocoasă să locuieşti aici, eu n-aş fi reuşit să mă desprind de el.

Anna privea apartamentul, acel apartament mic şi fermecător, cu plafonul lui jos şi ferestrele curate şi sclipitoare. Totul era alb, strălucitor, proaspăt. Fiecare obiect din el îi provoca durere, pentru că acele camere mici şi zîmbitoare conţinuseră iubirea ei şi a lui Michael, patru ani din copilăria lui Janet, prietenia ei crescîndă cu Molly. Anna se sprijini de un perete, privind-o pe Marion, ai cărei ochi deveniseră sticloşi de isterie în timp ce juca rolul gazdei împiedicate, iar în spatele isteriei era o groază de moarte că Anna avea s-o trimită acasă, departe de acest refugiu alb din calea responsabilităţii.

Anna reuşi să se decupleze; ceva în sinea ei murise sau se îndepărtase de ceea ce se întîmpla. Devenise ca o cochilie. Stătea acolo, privind la cuvinte precum iubire, prietenie, datorie, responsabilitate şi ştia că toate sînt minciuni. Se trezi dînd din umeri. Iar cînd Marion o văzu cum dă din umeri, faţa ei căpătă o expresie adevărată de groază şi spuse:

— Anna!

Era o implorare.

Anna se uită la Marion cu un zîmbet despre care ştia că e gol şi îşi zise: ei bine, nu contează absolut deloc. Apoi se duse în cealaltă cameră şi se aşeză, golită.

Nu după mult timp, Marion intră cu tava cu ceai. Avea o privire vinovată şi sfidătoare, din cauza Annei, de la care se aşteptase să o înfrunte. începu să se agite cu linguriţele şi ceştile, pentru a o evita pe Anna care nu era acolo; apoi oftă, dădu la o parte tava de ceai şi faţa ei se linişti.

Spuse:

— Ştiu că Richard şi Molly ţi-au spus să vii să vorbeşti cu mine.

Anna rămase tăcută. Ar fi vrut să rămînă în tăcere pentru totdeauna. Apoi îşi dădu seama că va începe să vorbească. Se gîndi: mă întreb ce o să spun ? Şi mă întreb cine este persoana care va spune asta ? Cît de ciudat, să stai aici şi să aştepţi ceea ce o să spui. Apoi spuse, aproape visător:

— Marion, îţi aminteşti de domnul Mathlong?

(Îşi zise singură: o să vorbesc despre Tom Mathlong, nu-i aşa, ce ciudat!)

— Cine e domnul Mathlong?

— Liderul african. Îţi aminteşti, ai venit să mă vezi în legătură cu el.

— A, da, pentru o clipă uitasem numele.

— Mă gîndeam la el azi-dimineată.

— A, da?
— Da. Chiar aşa.
(Vocea Annei continua, calmă si detaşată. Se asculta vorbind.)
Marion părea inhibată şi tulburată. Se trăgea de o şuviţă de păr desprinsă, înfăşurînd-o pe degetul arătător.
— Cînd a fost aici, acum doi ani, era foarte deprimat, încercase timp de săptămîni de zile să se vadă cu ministrul coloniilor şi fusese ignorat. Era destul de sigur că în curînd avea să ajungă la închisoare. E un om foarte inteligent, Marion.
— Da,, sînt sigură că este.
Marion îi aruncă Annei un zîmbet rapid şi involuntar, ca şi cum ar fi spus: Da, eşti deşteaptă, ştiu unde baţi.
— M-a sunat într-o duminică şi mi-a spus că e obosit şi că are nevoie să se odihnească. Aşa că l-am dus la Greenwich, cu vaporaşul, pe rîu. La întoarcere era foarte tăcut. Stătea în vaporaş, zîmbind. Privea malurile. Ştii, Marion, e foarte impresionant, cînd te întorci dinspre Greenwich, toată masa asta compactă a Londrei? Clădirea Consiliului Local? Şi clădirile comerciale enorme. Cheiurile, vapoarele şi docurile. Şi Westminster...
(Anna vorbea încet, încă interesată să afle ce avea să spună.)
— Totul e acolo de secole. L-am întrebat la ce se gîndeşte. A spus: „Nu mă las descurajat de coloniştii albi. Nu m-am lăsat descurajat cînd am fost la închisoare ultima oară - istoria e de partea poporului nostru. Dar în după-amiaza aceasta am simţit greutatea Imperiului Britanic asupra mea, ca o piatră de mormînt". A spus: „îţi dai seama de cîte generaţii e nevoie ca să faci o societate în care autobuzele vin la timp? În care, la scrisorile de afaceri, se răspunde eficient? În care poţi avea încredere că miniştrii n-or să ia mită?". Treceam pe lîngă Westminster şi îmi amintesc că m-am gîndit cum foarte puţini dintre politicienii aceia aveau poate nici jumătate din calităţile lui - pentru că e un fel de sfînt, Marion...
Vocea Annei se frînse. Ea şi-o auzi şi se gîndi: acum ştiu ce se întîmpla. Sînt isterică. Am dat exact peste isteria lui Marion şi Tommy. Nu am nici un fel de control asupra a ceea ce fac. Se gîndea: folosesc un cuvînt precum „sfînt" - eu nu îl folosesc niciodată cînd sînt eu însămi. Nu ştiu ce înseamnă. Vocea ei continuă, mai subţire, aproape ascuţită:
— Da, e un sfînt. Un ascet, dar nu unul nevrotic. I-am spus că e foarte trist să te gîndeşti că independenţa Africii e transformată într-o problemă ce ţine de autobuze punctuale şi scrisori de afaceri îngrijit redactate. El a spus că poate e trist, dar aşa avea să fie judecată ţara lui.
Anna începuse să plîngă. Stătea acolo plîngînd, privindu-se pe ea însăşi cum plînge. Marion se uita la ea, aplecată în faţă, cu ochi strălucitori, curioasă, plină de neîncredere. Anna îşi controla lacrimile şi continuă:
— Am coborît la Westminster. Am trecut prin faţa Parlamentului. El a spus - presupun că se gîndea la acei politicieni dinăuntru - „N-ar fi trebuit să fiu politician deloc, într-o mişcare de eliberare naţională ajung să fie implicaţi tot felul de oameni, aproape accidental, aşa cum sînt frunzele aspirate într-un vîrtej". Apoi s-a gîndit la asta pentru o clipă şi a spus: „Cred că e foarte probabil ca, după ce o să ne obţinem independenţa, să mă trezesc din nou la închisoare. Nu sînt genul potrivit pentru primii cîţiva ani ai unei revoluţii. Nu mă simt confortabil ţinînd discursuri populare. Sunt mai fericit cînd scriu articole analitice". Am intrat undeva să bem un ceai şi el a spus : „Indiferent cum va fi, mă aştept să îmi petrec o bună parte din viaţă la închisoare". Aşa a spus !
Vocea Annei se frînse din nou. Se gîndea: Dumnezeule mare, dacă aş sta aici, privindu-mă, mi-ar fi scîrbă de toate sentimentalismele astea. Ei bine, mă scîrbesc singură. Şi spuse tare, cu vocea tremurînd:
— N-ar trebui să facem ca lucrurile astea, pe care le susţine el, să pară ceva ieftin.
Se gîndea: iar eu fac ca lucrurile pe care le susţine el să pară ceva ieftin, cu fiecare cuvînt pe care îl rostesc.

Marion spuse:
— Pare un om minunat. Dar nu pot fi toţi aşa.
— Sigur că nu. Are un prieten - care e bombastic şi demagog, bea şi se culcă cu cine apucă. El va fi, probabil, primul premier - are toate calităţile -, ştii, capacitatea de a vorbi cu oamenii.
Marion rîse. Anna rîse şi ea. Un rîs prea tare, necontrolat.
— Mai e unul, continuă Anna.
(Cine? se gîndi ea. Doar n-o să încep să vorbesc despre Charlie Themba?)
— E un lider de sindicat, pe nume Charlie Themba. E violent, pasional, certăreţ şi loial - ei, de curînd a cedat.
— A cedat? spuse Marion brusc. Ce vrei să spui?
Anna se gîndi: da, despre Charlie am vrut să vorbesc pînă acum. De fapt, probabil că în tot timpul acesta despre el încercam să aduc vorba.
— Prăbuşire psihică, atunci. Dar ştii, Marion, cu adevărat ciudat este că nimeni nu a recunoscut începutul prăbuşirii lui psihice... Pentru că politica de acolo - sînt violenţi, plini de intrigi, invidii şi ură - mai degrabă ca în Anglia elisabetană...
Anna se opri. Marion se încrunta, enervată.
— Marion, ştii că arăţi furioasă ?
— Da?
— Da, pentru că una e să te gîndeşti *sărmanii de ei,* şi alta să accepţi că politica africană poate avea vreo asemănare cu cea englezească - chiar şi din vremuri apuse.
Marion se înroşi, apoi rîse.
— Povesteşte mai departe despre el, spuse ea.
— Ei bine, Charlie a început să se certe cu Tom Mathlong, care era prietenul lui cel mai bun, apoi cu toţi ceilalţi prieteni ai lui, acuzîndu-i de un complot împotriva lui. Apoi a început să trimită scrisori ranchiunoase unor oameni ca mine, aici. Nu vedeam ceea ce ar fi trebuit să vedem. Apoi dintr-odată eu am primit o scrisoare - am adus-o cu mine. Ai vrea s-o vezi ?
Marion întinse mîna. Anna puse scrisoarea în palma ei. Anna se gîndea: cînd am pus scrisoarea asta în poşetă nu eram conştientă de ce... Scrisoarea era o copie la calc. Fusese trimisă mai multor oameni. Deasupra era scris grosolan, cu creionul, *Dragă Anna.*
„Dragă Anna, în ultima mea scrisoare ţi-am spus despre intrigile împotriva mea şi despre inamicii care complotează împotriva vieţii mele. Foştii mei prieteni s-au întors împotriva mea şi le spun oamenilor din regiunea mea, în discursuri, că eu sînt duşmanul congresului şi duşmanul lor. Între timp, eu sînt bolnav şi îţi scriu pentru a-ţi cere să-mi trimiţi mîncare curată, pentru că mă tem că voi fi otrăvit. Sînt bolnav, pentru că am descoperit că soţia mea era plătită de poliţie şi de guvernatorul însuşi. Este o femeie foarte rea, de care trebuie să divorţez. Două arestări ilegale s-au operat asupra mea, iar eu a trebuit să le suport, de vreme ce nu am nici un ajutor. Sînt singur în casa mea. Sînt privit de ochi, prin acoperiş şi prin pereţi. Mi se dau mîncăruri periculoase, de la carne de om (carne de om mort), pînă la carne de reptile, inclusiv crocodili. Crocodilul îşi va găsi răzbunarea. Noaptea îi văd ochii lucind la mine, iar botul lui intră prin perete spre mine. Grăbeşte-te să-mi vii în ajutor. Cu salutări frăţeşti, Charlie Themba.
Marion lăsă mîna în care ţinea scrisoarea să cadă lîngă ea. Rămase în tăcere. Apoi chicoti. Se ridică, precum o somnambulă, îi întinse Annei scrisoarea, se aşeză din nou, netezindu-şi fusta sub ea, şi îşi încrucişa mîinile. Spuse, aproape visătoare:
— Anna, toată noaptea trecută am stat trează. Nu pot să mă întorc la Richard, nu pot.
— Şi cu copiii cum rămîne ?
— Da, ştiu. Dar mai îngrozitor e că nu-mi pasă. Avem copii pentru că iubim un bărbat. Ei, aşa cred. Tu spui că pentru tine nu e adevărat, dar pentru mine este. ÎI urăsc pe Richard. Chiar îl urăsc. Cred că îl urăsc de ani de zile, fără să-mi fi dat seama.

Marion se ridică încet, cu aceleaşi mişcări somnambulice. Deasupra unui teanc de cărţi era o sticlă mică de whisky. Umplu pe jumătate un pahar şi se aşeză cu el în mînă, apoi luă o gură.
— Aşa că de ce să nu stau aici cu Tommy ? De ce ?
— Dar, Marion, asta e casa lui Molly...
În acest moment, se auzi un zgomot dinspre capătul de jos al scărilor. Tommy urca. Anna observă cum corpul lui Marion zvîcneşte, încercînd să-şi recapete stăpînirea de sine. Puse jos paharul şi se şterse repede la gură cu o batistă. Uitase de ea, gîndindu-se la scările acelea alunecoase: dar nu trebuie să merg să-l ajut...
Încet şi ferm, paşii orbi urcau scările. S-au oprit pe palier, în timp ce Tommy se întorcea, pipăind pereţii. Apoi a intrat înăuntru. Camera nefiindu-i familiară, s-a oprit cu mîna pe tocul uşii, apoi şi-a întors faţa lui întunecată şi oarbă spre centrul camerei, a dat drumul uşii şi a avansat.
— Mai la stînga, spuse Marion.
Tommy o coti la stînga, făcu un pas în plus şi se lovi cu genunchiul de marginea patului. Se întoarse rapid, ca să nu cadă, şi se aşeză la fel de smucit. Acum privea întrebător în jur.
— Eu sînt aici, spuse Anna.
— Eu sînt aici, spuse Marion.
Tommy îi zise lui Marion:
— Cred că e timpul să te apuci să găteşti cina. Altfel n-o să mai rămînă timp înainte de reuniune.
— Ne ducem la marea reuniune din seara asta, îi comunică Marion Annei, veselă şi vinovată.
Intîlni ochii Annei, răspunse cu o grimasă şi îşi întoarse privirea. În acel moment, Anna îşi dădu seama sau mai degrabă simţi că, indiferent ce se aşteptase de la ea să-i „spună" lui Marion, îi spusese. Acum Marion îi zise lui Tommy:
— Anna crede că procedăm greşit.
Tommy îşi întoarse faţa spre Anna. Buzele lui pline şi încăpăţînate păreau să se frămînte. Era o mişcare nouă - buzele lui bîjbîiau una după cealaltă, ca şi cum toată nesiguranţa pe care el refuza s-o lase să se vadă în orbirea lui răsărise aici. Gura lui, care înainte fusese semnătura vizibilă a voinţei lui întunecate şi ferme, întotdeauna controlată, acum părea singurul lucru necontrolat la el, pentru că nu-şi dădea seama că stă şi îşi frămîntă gura. În lumina clară şi superficială din camera mică, Tommy stătea agitat pe pat, foarte tînăr, foarte palid, un băiat lipsit de apărare, cu o gură vulnerabilă şi jalnică.
— De ce? întrebă el. De ce?
— Chestia e, spuse Anna, auzindu-şi din nou vocea cum răsună ironic şi sec, eliberată de toată isteria, chestia e că Londra e plină de studenţi care se agită pe lîngă poliţişti agresivi. Dar voi doi aveţi o poziţie bună din, care puteţi studia totul şi deveni experţi.
— Crezusem că ai venit aici ca s-o iei pe Marion de lîngă mine, spuse Tommy repede şi certăreţ, pe un ton pe care nimeni nu îl mai auzise de la el de cînd orbise. De ce să se întoarcă la tatăl meu? O să o obligi să se întoarcă?
Anna spuse:
— Uite ce e, de ce nu plecaţi voi doi în vacanţă pentru o vreme? Asta i-ar da lui Marion timp să se gîndească ce să facă. Şi ţi-ar da şi ţie ocazia să-ţi încerci aripile în afara acestei case, Tommy.
Marion spuse:
— N-am nevoie să mă gîndesc. Nu mă mai întorc. Ce rost are? Nu ştiu ce ar trebui să fac cu viaţa mea, dar ştiu că dacă mă întorc la Richard sînt terminată.
I se umpluseră ochii de lacrimi. Se ridică şi fugi în bucătărie. Tommy întoarse capul şi o ascultă îndepărtîndu-se; îi ascultă, aparent cu muşchii încordaţi ai gîtului, mişcările care se auzeau din bucătărie.

— Ai fost foarte bun cu Marion, spuse Anna, cu voce joasă.
— Da? răspunse el, jalnic şi lacom să audă asta.
— Chestia e că - trebuie să fii alături de ea. Nu e aşa de uşor atunci cînd se destramă o căsătorie de douăzeci de ani - aproape vîrsta ta.

Anna se ridică.
— Şi nu cred că ar trebui să fii atît de dificil cu noi toţi, spuse ea, cu o voce rapidă şi joasă, care, spre surpriza ei, suna ca o implorare.

Se gîndea: nu simt asta, de ce spun aşa ceva? Tommy zîmbea, atent, melancolic, roşind. Zîmbetul lui era direcţionat undeva dincolo de umărul ei stîng. Anna se mişcă spre linia privirii lui. Se gîndea: orice aş spune acum va fi auzit de vechiul Tommy, dar nu se putea gîndi la nimic ce-ar putea spune.

Tommy zise:
— Ştiu la ce te gîndeşti, Anna.
— La ce ?
— Undeva într-un colţ al minţii tale te gîndeşti: nu sunt decît o lucrătoare socială nenorocită, ce pierdere de timp!

Anna rîse, uşurată; el o tachina.
— Ceva de genul ăsta, răspunse ea.
— Da, ştiam că asta faci, spuse el, triumfător. Ei bine, Anna, m-am gîndit mult la genul ăsta de lucruri, de cînd am încercat să mă împuşc, şi am ajuns la concluzia că te înşeli. Cred că oamenii au nevoie ca alţi oameni să fie buni cu ei.
— E foarte posibil să ai dreptate.
— Da. Nimeni nu crede că toate lucrurile astea măreţe sînt de vreun folos.
— Nimeni? spuse Anna sec, gîndindu-se la demonstraţia la care asistase Tommy. Nu-ţi mai citeşte Marion din ziare ?

Tommy zîmbi, la fel de sec ca ea, şi spuse:
— Da, ştiu ce vrei să spui, dar cu toate acestea e adevărat. Ştii ce vor oamenii cu adevărat? Toţi, vreau să spun. Toţi oamenii din lume se gîndesc: aş vrea să existe măcar o altă persoană cu care să pot vorbi cu adevărat, care ar putea să mă înţeleagă cu adevărat, care să fie bună cu mine. Asta vor oamenii, cu adevărat, dacă spun adevărul.
— Ei bine, Tommy...
— A, da, ştiu că tu te gîndeşti că creierul meu a fost afectat de accident, şi poate că a fost, uneori eu însumi gîndesc aşa, dar asta cred eu că e adevărat.
— Nu acesta este motivul pentru care mă întrebam dacă... te-ai schimbat. E din cauza modului în care te porţi cu mama ta.

Anna văzu cum faţa lui se congestionează — apoi el lăsăcapul în jos şi rămase tăcut. Făcu cu mîna un gest care spunea: bine, dar lasă-mă singur, iar Anna spuse la revedere şi ieşi, trecînd pe lîngă Marion, care era cu spatele.

Anna s-a dus acasă, mergînd încet. Nu ştia ce se întîmplase între ei trei sau de ce şi nu ştia nici la ce s-ar fi putut aştepta cu toţii în perioada următoare. Dar ştia că o anumită barieră fusese doborîtă şi că acum totul avea să se schimbe.

A stat întinsă pentru o vreme, cînd Janet s-a întors de la şcoală s-a ocupat de ea, a surprins o imagine trecătoare a lui Ronnie, care îi spunea că se poate aştepta la un duel al voinţelor mai tîrziu şi apoi s-a aşezat, aşteptîndu-i pe Molly şi pe Richard.

Cînd i-a auzit urcînd scările, s-a oţelit pentru ciorovăiala inevitabilă, dar în cele din urmă nu a mai fost necesar. Au intrat aproape ca nişte prieteni. În mod evident, Molly era hotărîtă să nu întărite spiritele. De asemenea, nu avusese timp să se machieze după teatru, astfel că acel aspect însufleţit al ei care îl irita întotdeauna pe Richard era absent.

S-au aşezat cu toţii. Anna turnă de băut.
— M-am întîlnit cu ei, le raportă ea. Şi cred că totul o să fie în regulă.

— Şi cum ai realizat această miraculoasă schimbare ? întrebă Richard.
Cuvintele, dar nu şi tonul, erau sarcastice.
— Nu ştiu.
Tăcere, iar Molly şi Richard s-au uitat unul la celălalt.
— Chiar nu ştiu. Dar Marion spune că nu o să se întoarcă la tine. Cred că vorbeşte serios. Iar eu le-am sugerat să plece undeva, în vacanţă.
— Dar eu spun asta de luni de zile, zise Richard.
— Cred că dacă le-ai oferi lui Tommy şi Marion o călătorie legată de una dintre afacerile tale pe undeva şi le-ai sugera să inspecteze condiţiile, s-ar duce.
— Chiar mă uimeşte, spuse Richard, modul în care voi două veniţi cu idei pe care eu le-am sugerat cu mult timp în urmă de parcă ar fi sugestii noi şi strălucitoare.
— Lucrurile s-au schimbat, spuse Anna.
— Nu explici de ce, răspunse Richard.
Anna ezită, apoi i se adresă lui Molly, nu lui Richard:
— A fost foarte ciudat. M-am dus acolo, fără nici o idee în mintea mea ce să spun. Apoi am devenit isterică exact ca ei şi chiar am plîns. A funcţionat. înţelegi asta?
Molly se gîndi, apoi dădu din cap.
— Ei bine, eu nu înţeleg, spuse Richard, dar nu-mi pasă. Ce se întîmplă mai departe?
— Ar trebui să te duci s-o vezi pe Marion şi să pui lucrurile la punct - şi să n-o cicăleşti, Richard.
— Eu n-o cicălesc, ea mă cicăleşte pe mine, spuse Richard ofensat.
— Şi cred că în seara asta ar trebui să vorbeşti cu Tommy, Molly. Am senzaţia că ar putea fi pregătit să vorbească.
— În cazul acesta mă duc acum, înainte să se culce.
Molly se ridică, iar Richard odată cu ea.
— Îţi datorez mulţumiri, Anna, spuse el.
Molly rîse.
— Data viitoare revenim la ostilităţile normale, sînt sigură, dar e o plăcere, toată această *politesse,* măcar o dată.
Richard rîse - reticent, dar era un rîs; o luă pe Molly de braţ şi împreună coborîră scările.
Anna urcă la etaj, la Janet, şi rămase o vreme lîngă copilul adormit, în întuneric. Simţea obişnuitul impuls al iubirii protectoare faţă de Janet, dar în seara aceasta îşi examina critic această emoţie: nu cunosc pe nimeni care să nu fie incomplet, chinuit şi luptîndu-se, cel mai bun lucru pe care cineva îl poate spune altcuiva este că luptă - dar eu o ating pe Janet şi imediat mă gîndesc sau simt: ei bine, pentru ea o să fie altfel. Dar de ce ar fi ? Nu o să fie. O trimit la o astfel de luptă, dar nu asta e ceea ce simt atunci cînd mă uit la ea cum doarme.
Obosită şi refăcută, Anna ieşi din camera lui Janet, închise uşa şi rămase pe palier, în întuneric. Acum era momentul să îl înfrunte pe Ivor. Bătu la uşă, o deschise vreo zece centimetri şi spuse:
— Ivor, trebuie să pleci. Trebuie să pleci de aici mîine.
Tăcere, apoi o voce lentă şi aproape binedispusă:
— Trebuie să spun că înţeleg punctul tău de vedere, Anna.
— Mulţumesc, speram că o să înţelegi.
Închise uşa şi coborî la parter. Cît de uşor! se gîndi ea. De ce mi-am imaginat că o să fie dificil ? Apoi prin minte îi trecu o imagine mentală clară cu Ivor coborînd scările cu un buchet de flori. Bineînţeles, se gîndi ea, mîine va încerca s-o îmbuneze, va urca scările cu un buchet de flori în mînă, ca să-i facă pe plac.
Era atît de sigură că aşa se va întîmplă încît la ora prînzului aştepta, în timp ce el urca scările ducînd un buchet mare de flori, cu zîmbetul obosit al unui bărbat care e hotărît să-i facă pe plac unei femei.

— Pentru cea mai drăguţă proprietăreasă din lume, murmură el.

Anna luă florile, ezită, apoi îl pocni cu ele peste faţă. Tremura de furie.

Ivor rămase acolo zîmbind, cu faţa întoarsă, ca un bărbat care suferă o pedeapsă nemeritată.

— Ei, ei, spuse el. Ei, ei, ei.

— Ieşi afară, îi zise Anna.

Nu fusese atît de furioasă în viaţa ei.

Ivor urcă la etaj şi după cîteva clipe ea auzi zgomotele pe care le făcea împachetînd. Nu după mult timp coborî, cu cîte o valiză în fiecare mînă. Bunurile lui. Tot ce avea pe lume. Ah, cît de trist, acest sărman tînăr, toate bunurile lui închise în două valize.

Îi lăsă pe masă chiria pe care i-o datora - pe cinci săptămîni în urmă, pentru că avea dificultăţi cu banii. Anna observă, cu interes, că fusese nevoie să-şi reprime impulsul de a-i da banii înapoi. Intre timp, el stătea în picioare, obosit şi dezgustat: femeia asta lacomă de bani, ei bine, la ce te poţi aştepta?

Dar probabil că el scosese banii de la bancă sau îi împrumutase de undeva în dimineaţa aceea, ceea ce însemna că se aşteptase ca ea să rămînă fermă, în ciuda florilor. Probabil că îşi spusese: există o şansă să o îmbunez cu florile, o să încerc, merită să risc cinci şilingi pentru asta.

[Carnetul negru abandona acum intenţia lui iniţială de a se împărţi în două, *Sursa* şi *Banii.* Paginile lui erau acoperite cu decupaje din ziare, lipite şi datate, acoperind anii 1955, 1956, 1957. Fiecare dintre articolele acestea se referea la violenţă, moarte, revoltă şi ură într-o anumită parte a Africii. Exista o singură însemnare cu scrisul de mînă al Annei, datată septembrie 1956:]

Noaptea trecută am visat că urma să se facă un film de televiziune despre grupul de oameni de la hotelul Mashopi. Exista un scenariu pregătit, scris de altcineva. Regizorul mă asigura încontinuu: „Cînd o să vezi scenariul o să fii încîntată, este exact ceea ce ai fi scris tu însăţi". Dar, dintr-un motiv sau altul, nu am văzut niciodată scenariul. M-am dus la repetiţiile pentru filmul de televiziune. „Decorul" era sub eucalipţii de dincolo de linia ferată de lîngă hotelul Mashopi. Eram încîntată că regizorul redase atît de bine atmosfera. Apoi mi-am dat seama că „decorul" era de fapt realitatea: regizorul transportase, cumva, întreaga distribuţie în Africa Centrală şi filma povestea sub eucalipţi, cu detalii pînă la nivelul mirosului de vin înălţîndu-se din praful alb şi mirosul eucalipţilor în soarele arzător. Apoi am văzut camerele apropiindu-se pe şine, ca să filmeze. Camerele mi-au amintit de tunuri, prin modul în care se aţinteau şi se balansau pe deasupra grupului care aştepta să înceapă să joace. Filmarea a început. Mă simţeam tulburată. Apoi am înţeles că alegerea de către regizor a cadrelor şi a succesiunii schimba „povestea". Ceea ce avea să apară în filmul terminat urma să fie ceva foarte diferit de ce îmi aminteam eu. Nu aveam puterea de a-l opri pe regizor şi pe cameramani. Aşa că am stat pe margine şi am privit grupul (printre care era şi Anna, eu însămi, dar nu aşa cum mi-o aminteam eu). Spuneam replici pe care eu nu mi le aminteam, relaţiile lor erau complet

diferite. Mă simţeam frustrată. Cînd s-a terminat totul, iar cameramanii (care acum observasem că erau toţi negri, toţi tehnicienii erau negri) s-au îndepărtat cu camerele pe şine şi le-au demontat (pentru că camerele erau, de asemenea, şi mitraliere), eu i-am spus regizorului:
— De ce ai schimbat povestea mea?
Am văzut că nu a înţeles ce voiam să spun eu. Îmi imaginasem că o făcuse intenţionat, că decisese că istoria mea nu e bună. A părut mai degrabă jignit, fără îndoială surprins. A spus:
— Dar Anna, i-ai văzut pe oamenii aceia aici, nu-i aşa? Ai văzut ce am văzut şi eu ? Au spus acele cuvinte, nu-i aşa ? Am filmat doar ceea ce era aici.
Nu ştiam ce să spun, pentru că îmi dădeam seama că are dreptate, că ceea ce îmi „aminteam" eu era probabil neadevărat. Regizorul a spus, supărat din cauza supărării mele:
— Hai să bem ceva, Anna. Nu îţi dai seama că nu contează ce filmăm, atîta timp cît filmăm ceva?
O să închei acest carnet. Dacă Mama Zahăr mi-ar cere să „numesc" acest vis, aş spune că era despre „sterilitatea absolută". Şi, în plus, de cînd l-am visat, nu am mai reuşit să-mi amintesc cum îşi mişca Maryrose privirea sau cum rîdea Paul. Totul a dispărut.

[Urma o linie neagră dublă de-a latul paginii, marcînd sfîrşitul carnetului.]

[Carnetul roşu, ca şi carnetul negru, fusese ocupat cu decupaje din ziare, acoperind anii 1956 şi 1957. Acestea se refereau la evenimente din Europa, Uniunea Sovietică, China şi Statele Unite. La fel ca decupajele din aceeaşi perioadă asupra Africii, erau, în cea mai mare parte, despre violenţă. Anna subliniase cuvîntul „libertate" de fiecare dată cînd apărea, cu creion roşu. După ce se terminaseră decupajele, făcuse suma liniilor roşii, obţinînd un total de 679 de referiri la cuvîntul libertate. Singura însemnare de mîna ei din această perioadă era următoarea:]

Ieri a venit să mă vadă Jimmy. Tocmai s-a întors dintr-o vizită din Uniunea Sovietică, cu o delegaţie de profesori. Mi-a spus povestea aceasta. Harry Mathews, un profesor, a renunţat la slujba sa ca să lupte în Spania. A fost rănit, a stat zece luni în spital cu piciorul fracturat. În acest timp s-a gîndit la Spania - treburile murdare ale comunismului etc, a citit mult şi a devenit suspicios faţă de Stalin. Obişnuita luptă din interior - cu PC, apoi expulzarea, apoi s-a alăturat troţkiştilor. S-a certat cu ei, i-a abandonat. Incapabil să lupte în război, din cauza piciorului său mutilat, s-a pregătit să predea copiilor înapoiaţi. „Se înţelege de la sine că pentru Harry nu există copil stupid, ci doar copil nenorocos." Harry a petrecut războiul într-o cameră mică, spartană, de lîngă King's Cross, săvîrşind mai multe acte de eroism, salvînd oameni din clădiri bombardate şi în flăcări etc. „Era o legendă în zonă, dar bineînţeles că atunci cînd oamenii începeau să-1 caute pe eroul şchiop care îl salvase pe copil sau pe sărmana bătrînă, Harry nu mai era nicăieri, pentru că se înţelege de la sine că s-ar fi dispreţuit singur dacă şi-ar fi asumat meritul pentru faptele lui eroice." La sfîrşitul războiului, Jimmy, revenit din Burma, s-a dus să-1 vadă pe prietenul său Harry, dar s-au certat. „Eu eram membru de partid sută la sută şi iată-1 pe Harry, un troţkist mizerabil, aşa că ne-am spus cuvinte grele şi ne-am despărţit pentru totdeauna. Dar eu ţineam la nătărăul ăla afurisit, aşa că voiam tot timpul să aflu ce s-a mai întîmplat cu el." Harry avea două vieţi. Viaţa lui exterioară era numai sacrificiu şi dedicare. Nu numai că lucra la şcoala pentru copii înapoiaţi, şi cu mult succes; dar îi invita pe copiii din zonă (una săracă) în apartamentul lui pentru ore, în fiecare seară. Îi învăţa literatură, îi făcea să citească, îi pregătea pentru examene. Într-un fel sau altul, preda optsprezece ore pe zi. „Se înţelege de la sine că el consideră somnul o pierdere de timp, s-a antrenat să doarmă patru ore pe noapte." A locuit într-o singură cameră, pînă cînd văduva

unui pilot militar s-a îndrăgostit de el şi 1-a transferat în apartamentul ei, unde avea două camere. Ea avea trei copii. El o trata cu bunătate, iar dacă viaţa ei îi era acum dedicată lui, viaţa lui era dedicată copiilor, la şcoală şi pe stradă. Asta era viaţa lui exterioară. Între timp învăţa rusă. Şi colecţiona cărţi, broşuri, decupaje din ziare despre Uniunea Sovietică. Construia o imagine asupra istoriei reale a Uniunii Sovietice, sau mai degrabă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, din 1900 încoace.

Un prieten 1-a vizitat pe Harry, cam prin 1950, şi i-a povestit lui Jimmy despre el. „Obişnuia să se îmbrace într-un fel de cămaşă de safari sau tunică şi sandale, şi avea tunsoare militară. Nu zîmbea niciodată. Un portret al lui Lenin pe perete - ei, asta se înţelege de la sine. Unul mai mic al lui Troţki. Văduva plutind respectuos în fundal. Copii venind în grabă de pe stradă sau plecînd. Şi Harry, vorbind despre Uniunea Sovietică. Deja vorbea ruseşte fluent şi cunoştea istoria internă a fiecărei gîlcevi sau intrigi, ca să nu mai spunem a marilor băi de sînge, de la începutul începuturilor. Şi la ce foloseau toate acestea? - Anna, n-o să ghiceşti niciodată." „Ba da, bineînţeles că da", am spus eu. „Se pregătea pentru acea zi." „Bineînţeles. Ai ghicit din prima. Sărmanul zănatic se gîndise la tot - va veni ziua în care toţi tovarăşii din Rusia vor vedea, brusc şi în acelaşi moment, lumina. Vor spune «Ne-am abătut din drum, am pierdut cărarea cea dreaptă, orizonturile noastre sînt neclare. Dar acolo, în St Pancras, Londra, Anglia, există tovarăşul Harry, care ştie totul. O să-1 invităm şi o să-i cerem sfatul»". Timpul a trecut. Lucrurile mergeau tot mai rău, dar din punctul de vedere al lui Harry, mergeau tot mai bine. Cu fiecare nou scandal din Uniunea Sovietică, părea că moralul lui Harry creşte. Teancurile de ziare se înălţau pînă la tavan în camerele lui Harry şi se revărsau în camerele văduvei. Vorbea ruseşte ca un băştinaş. Stalin a murit — Harry a dat din cap şi s-a gîndit: de acum nu mai durează mult. Apoi al Douăzecilea Congres: bine, dar nu suficient de bine. Apoi Harry s-a întîlnit cu Jimmy pe stradă. Vechi duşmani politici, s-au încruntat şi au devenit ţepeni. Apoi au dat din cap şi şi-au zîmbit. Harry îl duce pe Jimmy în apartamentul văduvei. Beau ceai. Jimmy spune: „Trimitem o delegaţie în Uniunea Sovietică, eu o organizez, ai vrea să vii ?". Harry se iluminează dintr-odată. „Imaginează-ţi, Anna, eu stăteam acolo, ca un tîmpit, gîndindu-mă: ei bine, pînă la urmă sărmanul troţkist e bine intenţionat, încă are o slăbiciune pentru Alma Mater a noastră. Dar în tot acest timp el se gîndea: a venit ziua mea. Mă întreba întruna cine sugerase numele lui şi era evident că e important pentru el, aşa că nu i-am spus că ideea îmi trecuse prin cap exact în momentul acela. Însă eu nu mi-am dat seama că el credea că partidul însuşi, şi chiar de la nivelul Moscovei, îl chema în ajutor. În fine, ca să scurtez povestea, plecăm toţi spre Moscova, treizeci de profesori britanici fericiţi. Iar cel mai fericit, sărmanul Harry, care are toate buzunarele tunicii sale militare pline de documente şi hîrtii. Ajungem la Moscova, iar el are un aer fragil şi expectativ. E amabil cu noi ceilalţi, iar noi, înţelegători, o punem pe seama faptului că ne dispreţuieşte pentru vieţile noastre comparativ frivole, dar e hotărît să nu arate asta. În plus, cei mai mulţi dintre noi sîntem foşti stalinişti, şi nu se poate nega că zilele astea mulţi stalinişti tresar cînd se întîlnesc cu troţkişti. În fine. Delegaţia urmează drumul ei presărat cu flori al vizitelor la fabrici, şcoli, palate de cultură şi la Universitate, ca să nu mai vorbim de discursuri şi banchete. Şi iată-1 pe Harry, în tunică şi cu piciorul invalid şi gravitatea lui revoluţionară, încarnarea vie a lui Lenin, numai că proştii ăia de ruşi nu l-au recunoscut deloc. Îl adorau, desigur, pentru marea lui seriozitate, dar au întrebat de mai multe ori de ce poartă haine atît de bizare şi chiar, după cum îmi amintesc, dacă are o durere ascunsă. Intre timp, vechea noastră prietenie se refăcuse şi noaptea discutam despre una şi alta în camerele noastre. Am observat că el mă privea cu tot mai multă confuzie. Am observat că devenea agitat. Dar încă nu aveam idee ce se petrece în mintea lui. Ei bine, în ultima seară a vizitei noastre, trebuia să mergem la un banchet cu o organizaţie de profesori, dar Harry nu voia să vină. Zicea că nu se simte bine. Cînd m-am întors de la banchet, m-am dus să-1 văd şi iată-1 stînd într-un scaun lîngă fereastră, cu piciorul

invalid întins în faţa lui. S-a ridicat să mă întîmpine, absolut strălucitor, apoi a văzut că eram doar eu şi mi-am dat seama că asta fusese o lovitură pentru el. M-a interogat şi a descoperit că fusese invitat în delegaţie doar pentru că eu mă gîndisem la asta atunci cînd l-am văzut pe stradă. Îmi venea să-mi dau palme pentru că-i spusesem. Îţi jur, Anna, că în momentul în care am început să înţeleg, îmi doream să fi inventat cine ştie ce poveste despre «Hruşciov însuşi» etc. Spunea întruna: «Jimmy, trebuie să-mi spui adevărul, tu m-ai invitat, a fost doar ideea ta?», la nesfîrşit. Era cu adevărat îngrozitor. Ei bine, dintr-odată a intrat interpreta, să vadă dacă avem tot ce ne trebuie pentru noapte şi să-şi ia la revedere, pentru că dimineaţa nu aveam să ne mai vedem. Era o fată de vreo douăzeci sau douăzeci şi doi de ani, o frumuseţe absolută, cu cozi blonde şi ochi cenuşii. Jur că fiecare bărbat din delegaţie era îndrăgostit de ea. Pica de oboseală, pentru că nu e uşor să dădăceşti treizeci de profesori britanici timp de două săptămîni, prin toate acele palate şi şcoli. Dar dintr-odată Harry şi-a văzut şansa. A tras un scaun şi a spus: «Tovarăşă Olga, te rog ia loc». Fără să lase loc de proteste. Ştiam ce urma să se întîmple, pentru că el descărca teze şi documente de pe tot cuprinsul trupului său şi le aranja pe masă. Am încercat să-l opresc, dar el a făcut pur şi simplu semn către uşă. Cînd Harry îţi face semn către uşă, ieşi. Ei bine, m-am dus în camera mea şi am fumat, aşteptînd. Asta era pe la unu noaptea. Trebuia să ne trezim la şase, ca să plecăm spre aeroport la şapte. La şase, Olga a intrat în cameră, albă de epuizare şi absolut perplexă. Da, ăsta e cuvîntul, perplexă. Mi-a spus: «Am venit să vă spun că eu cred că ar trebui să aveţi grijă de prietenul dumneavoastră, Harry, cred că nu se simte bine, e prea agitat». Ei bine, i-am povestit Olgăi despre palmaresul lui din războiul din Spania şi despre actele lui de eroism şi am mai inventat încă vreo două sau trei, iar ea a spus: «Da, e clar că e un bărbat deosebit». Apoi aproape şi-a rupt fălcile căscînd şi a plecat să se culce, pentru că a doua zi trebuia să înceapă să lucreze cu altă delegaţie de clerici iubitori de pace din Scoţia. Apoi a intrat Harry. Era sfrijit ca o fantomă şi mort de emoţie. Întreaga fundaţie a vieţii lui se prăbuşise. Mi-a povestit ce se întîmplase, în timp ce eu încercam întruna să-l grăbesc, pentru că trebuia să plecăm la aeroport şi nici unul dintre noi nici măcar nu ne schimbaserăm hainele de cu o seară în urmă..."

Se pare că Harry descărcase hîrtii şi decupaje pe masă şi apoi începuse o prelegere despre istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, începînd de pe vremea *Iskrei.* Olga stătea în faţa lui, înăbuşindu-şi căscatul, zîmbind plină de farmec şi păstrînd acea politeţe amabilă datorată oaspeţilor progresişti din străinătate. La un moment dat, l-a întrebat dacă e istoric, dar el a răspuns: „Nu, sînt socialist, la fel ca dumneata, tovarăşă". A purtat-o prin anii de intrigi, eroism şi bătălii intelectuale, fără să-i scape nimic. Pe la vreo trei dimineaţa ea a spus : „Vreţi să mă scuzaţi o clipă, tovarăşe ?". A ieşit din cameră, iar el a rămas gîndindu-se că ea se dusese după poliţie, iar acum o să fie arestat şi „trimis în Siberia". Cînd Jimmy l-a întrebat cum i se părea să dispară în Siberia, posibil pentru totdeauna, Harry a răspuns că: „Pentru o clipă ca asta, nici un preţ nu e prea mare". Pentru că, bineînţeles, el uitase deja că i se adresează Olgăi, interpreta, blonda drăguţă de douăzeci de ani al cărei tată fusese ucis în război, care avea grijă de mama ei văduvă şi care intenţiona să se căsătorească cu un ziarist de la Pravda primăvara următoare. În acel moment Harry se adresa deja Istoriei înseşi. Aştepta poliţia, vlăguit de acceptarea extatică, dar cînd Olga s-a întors, a adus două pahare cu ceai pe care le comandase de la restaurant. „Serviciul este îngrozitor, dincolo de cuvinte, Anna, aşa că îmi imaginez că Harry a stat o vreme acolo, aşteptînd cătuşele." Olga s-a aşezat, împingînd spre el un pahar cu ceai şi a spus: „Vă rog continuaţi, îmi cer scuze că v-am întrerupt". La puţin timp după aceea a adormit. Harry tocmai ajunsese la momentul în care Stalin aranjase asasinarea lui Troţki în Mexic. Se pare că Harry stătea acolo, întrerupt în mijlocul propoziţiei, privind la Olga, la codiţele ei sclipitoare care alunecaseră peste umerii ei aplecaţi, la capul căzut într-o parte. Apoi Harry şi-a strîns hîrtiile la un loc şi le-a luat de acolo. A trezit-o cu

blîndeţe, cerîndu-şi scuze că o plictisise. Ea era copleşită de ruşine din cauza impoliteţii ei, dar i-a explicat că, deşi îi făcea plăcere munca ei de interpretă pentru tot felul de delegaţii, era o muncă grea, „Şi, în plus, mama mea e invalidă şi cînd ajung seara acasă trebuie să fac toată treaba". Şi-a împreunat mîinile şi a spus: „Vă fac o promisiune. Vă promit că atunci cînd istoricii noştri de partid vor rescrie istoria Partidului Comunist în concordanţă cu revizuirile necesare din cauza distorsiunilor impuse în epoca tovarăşului Stalin, vă promit că o s-o citesc". Se pare că Harry fusese copleşit de stînjeneala ei din cauză că se purtase nepoliticos. Au petrecut cîteva minute dîndu-şi unul altuia asigurări. Apoi Olga s-a dus să-l vadă pe Jimmy ca să-i spună că prietenul lui e „prea agitat".

L-am întrebat pe Jimmy ce s-a întîmplat mai departe. „Nu ştiu. A trebuit să ne îmbrăcăm şi să ne facem bagajele rapid, apoi am zburat spre casă. Harry era tăcut şi arăta mai degrabă rău, dar asta e tot. A insistat să-mi mulţumească pentru că l-am luat în delegaţie: o experienţă foarte preţioasă, spunea el. M-am dus să-l văd săptămîna trecută. S-a căsătorit, în sfîrşit, cu văduva şi ea e însărcinată; nu ştiu ce dovedeşte asta, dacă dovedeşte ceva."

[Aici o linie neagră dublă marca sfîrşitul carnetului roşu.]

[Carnetul galben continua:]

***1** POVESTIRE SCURTĂ

O femeie, înfometată de dragoste, cunoaşte un bărbat mai tînăr decît ea, mai tînăr probabil în experienţă emoţională decît în ani; sau poate în profunzimea experienţei sale emoţionale. Ea se amăgeşte în legătură cu natura acestui bărbat; pentru el, e doar încă o aventură.

*2 POVESTIRE SCURTĂ

Un bărbat foloseşte limbajul maturilor, limbajul oamenilor maturi emoţional, ca să cucerească o femeie. Ea înţelege încet că acest limbaj provine dintr-o idee din mintea lui, nu are nimic de-a face cu emoţiile lui; în realitate, el este un adolescent, sentimental. Şi totuşi, ştiind asta, ea nu se poate abţine să fie mişcată şi cucerită de acel limbaj.

*3 POVESTIRE SCURTĂ

Am văzut de curînd, într-o cronică despre o carte: „Una dintre acele aventuri nefericite - femeile, chiar şi cele mai drăguţe dintre ele, au tendinţa de a se îndrăgosti de bărbaţi nedemni de ele". Cronica, desigur, scrisă de un bărbat. Adevărul este că atunci cînd „femeile drăguţe" se îndrăgostesc de „bărbaţi nedemni", asta e întotdeauna fie din cauză că bărbaţii le-au „numit" aşa, fie din cauză că au un fel de a fi ambiguu, nedefinit, imposibil pentru bărbaţii „buni" sau „drăguţi". Bărbaţii normali, buni, sînt definiţi, compleţi şi fără potenţialităţi. Povestea ar fi despre prietena mea Annie în Africa Centrală, o „femeie drăguţă" căsătorită cu un „bărbat drăguţ". El era funcţionar public, stabil şi responsabil, care scria poezie proastă pe ascuns. Ea s-a îndrăgostit de un miner beţiv şi afemeiat. Nu un angajat al vreunei mine, director, reprezentant sau proprietar. Bărbatul se muta de la o mică mină la alta, toate precare, întotdeauna pe punctul de a se îmbogăţi sau de a da faliment. Părăsea o mină atunci cînd aceasta era epuizată sau era vîndută unui mare cartel. Într-o seară eram cu ei doi. El tocmai venise de la o mină din savană, la vreo cinci sute de kilometri distanţă. Şi iat-o pe ea, destul de grasă, congestionată, o fată drăguţă îngropată într-o matroană. El a privit-o şi a spus: „Annie, tu te-ai născut să fii nevastă de pirat". Îmi amintesc cum am rîs toţi, pentru că era

ridicol - piraţi în acea cameră mică din suburbia oraşului; piraţi, un soţ drăguţ şi bun şi Annie, soţia cea bună, atît de vinovată din cauza acestei aventuri, mai mult a imaginaţiei decît a cărnii, cu minerul rătăcitor. Dar îmi amintesc cît de recunoscător 1-a privit ea atunci cînd a spus asta. Minerul a băut pînă a murit, ani mai tîrziu. Am primit o scrisoare de la ea, după ani de tăcere: „Iţi aminteşti de X? A murit. Cred că o să mă înţelegi - sensul vieţii mele a dispărut". Această poveste, tradusă în termeni englezeşti, ar trebui să fie „soţia drăguţă de suburbie îndrăgostită de un golan de cafenea incurabil, care spune că o să se apuce de scris, şi poate chiar o face", dar nu despre asta e vorba. Povestea trebuie scrisă din punctul de vedere al soţului cît se poate de responsabil şi decent, incapabil să înţeleagă atracţia faţă de acest golan.

*4 POVESTIRE SCURTĂ

O femeie sănătoasă, îndrăgostită de un bărbat. Se trezeşte că devine bolnavă, cu simptome pe care nu le mai avusese în viaţa ei. Înţelege încet că boala nu e a ei, înţelege că bărbatul este bolnav. Înţelege natura bolii, nu de la el, din modul în care se poartă sau din ce spune, ci din modul în care această boală se reflectă în ea însăşi.

*5 POVESTIRE SCURTĂ

O femeie care se îndrăgosteşte, împotriva voinţei ei. E fericită. Şi totuşi, în mijlocul nopţii, se trezeşte. El sare în picioare, ca şi cum ar fi în pericol. Spune: nu, nu, nu. Apoi, luciditate şi control. Se întinde din nou încet, în tăcere. Ea ar vrea să îi spună: la ce spuneai „nu" ? Pentru că este foarte înspăimîntată. Nu o spune. Se scufundă din nou în somn, şi plînge în somnul ei. Se trezeşte; el este încă treaz. Ea îi spune, neliniştită, astea sînt bătăile inimii tale? El, posomorit: nu, ale tale.

*6 POVESTIRE SCURTĂ

Un bărbat şi o femeie au o aventură. Ea, înfometată de dragoste, el, căutîndu-şi refugiu. Într-o după-amiază el spune, foarte atent: „Trebuie să mă duc să văd..." Dar ea ştie că e un pretext, în timp ce ascultă o lungă explicaţie detaliată, pentru că e foarte dezamăgită. Îi spune: „Sigur, sigur". El spune, cu un rîs subit, tare şi tineresc, foarte agresiv: „Eşti foarte îngăduitoare", iar ea spune: „Ce vrei să spui, îngăduitoare? Nu sînt temnicera ta, nu face din mine o femeie americană". El intră în patul ei, foarte tîrziu, şi ea se întoarce spre el, de-abia trează. Simte braţele lui deasupra ei, precaute şi măsurate. Înţelege că el nu vrea să facă dragoste cu ea. Penisul lui e moale, însă el se freacă de coapsele ei (şi asta o enervează, această naivitate). Ea spune, tăios: „Mi-e somn". El se opreşte. Ea se simte prost, pentru că el ar putea fi jignit. Dintr-odată îşi dă seama că el are erecţie. E dezamăgită pentru că el o vrea doar pentru că 1-a refuzat. Însă să se simtă îndrăgostită, aşa că se întoarce spre el. După ce sexul ia sfîrşit, ea ştie că pentru el n-a însemnat decît să-şi ducă la capăt o sarcină. Spune tăios, înţelegînd instinctiv, fără să ştie că urma să o spună: „Ai făcut dragoste cu altcineva". El spune imediat. „Cum ţi-ai dat seama?". Apoi, ca şi cum nu ar fi rostit cuvintele „cum ţi-ai dat seama", spune: „Nu e adevărat. Îţi imaginezi tu". Apoi, din cauza tăcerii ei încordate şi nefericite, adaugă posomorit: „N-am crezut că o să conteze. Trebuie să înţelegi, eu nu iau asta în serios". Această ultimă remarcă o face să se simtă umilită şi distrusă, ca şi cum n-ar mai exista ca femeie.

*7 POVESTIRE SCURTĂ

Un bărbat rătăcitor ajunge întîmplător în casa unei femei care îi place şi de care are nevoie. Este un bărbat cu o experienţă îndelungată a femeilor care au nevoie de dragoste. De obicei el se controlează. Dar de data aceasta, cuvintele pe care le foloseşte, emoţiile pe care el şi le permite sînt ambigue, pentru că el are nevoie de bunătatea ei pentru o vreme. Face dragoste cu ea, dar pentru el sexul nu este mai bun sau mai rău decît ceea ce a simţit de o sută de ori înainte. Îşi dă seama că nevoia lui de un refugiu temporar 1-a împins în capcana de care îi e cel mai groază: o femeie care spune „te iubesc". El întrerupe relaţia. Îşi ia la revedere, formal, încercînd să păstreze o formă de amiciţie. Pleacă. Scrie în jurnal: „părăsit Londra". Anna plină de reproşuri. Mă urăşte. Ei bine, asta e. Şi o altă însemnare, luni mai tîrziu, în care ar putea să scrie fie: „Anna s-a căsătorit, bun", fie „Anna s-a sinucis. Păcat, era o femeie drăguţă".

*8 POVESTIRE SCURTĂ

O artistă - pictoriţă, scriitoare, nu contează ce anume, trăieşte singură. Dar întreaga ei viaţă e orientată în jurul unui bărbat absent, pe care îl aşteaptă. Apartamentul ei este prea mare, de exemplu. Mintea ei e plină de conturul bărbatului care va intra în viaţa ei între timp ea încetează să mai picteze sau să scrie. Insă în mintea ei este tot „o artistă". In cele din urmă un bărbat intră în viaţa ei, un fel de artist, dar unul care încă nu s-a cristalizat ca atare. Personalitatea ei ca „artistă" se contopeşte cu a lui, el se hrăneşte din ea, lucrează cu ajutorul ei, ca şi cum ea ar fi un dinam care îl alimentează cu energie. In cele din urmă el ajunge un artist adevărat, realizat; artista din ea moare. In momentul în care ea nu mai e artistă, el o părăseşte, are nevoie de o femeie care să aibă această calitate, pentru a putea crea.

*9 ROMAN SCURT

Un american „fost comunist" vine la Londra. Fără bani, fără prieteni. Pus pe lista neagră din lumea filmului şi televiziunii. Colonia americană din Londra sau, mai degrabă, colonia americană „fostă comunistă" îl ştie ca pe acel bărbat care a început să critice atitudinile staliniste în Partidul Comunist cu trei sau patru ani înainte ca ei să aibă curajul s-o facă. Se duce la ei să le ceară ajutorul, crezînd că, dat fiind că evenimentele îi dăduseră dreptate, ei vor uita de ostilitatea lor. Dar atitudinea lor faţă de el este aceeaşi ca pe vremea cînd ei erau membri de partid sau tovarăşi de drum supuşi. El este încă un renegat, asta în ciuda faptului că atitudinea lor s-a schimbat şi acum se bat cu pumnul în piept că nu s-au despărţit de partid mai devreme. Printre ei se naşte un zvon că acest nou american - un bărbat care înainte era un comunist absolut, dogmatic, iar acum se bate isteric cu pumnul în piept - este agent FBI. Colonia acceptă zvonul ca adevăr şi îi refuză bărbatului prietenia şi ajutorul. În timp ce îl ostracizează, vorbesc, foarte siguri pe ei, despre poliţia secretă din Rusia, despre comportamentul Comisiei pentru Activităţi Antiamericane şi despre informatori, foştii comunişti. Americanul cel nou se sinucide. Apoi stau toţi în cerc şi rememorează incidente din trecutul politic, găsind motive să îl dispreţuiască, pentru a-şi îneca vinovăţia.

*10

Un bărbat sau o femeie care, din cauza unei anumite probleme mentale, a pierdut simţul timpului. Un film, evident, minunat ce poţi face cu el. Ei bine, n-aş avea niciodată şansa să îl scriu, aşa că nu are nici un rost să mă gîndesc la el. Dar nu mă pot abţine să nu mă gîndesc la el. Un bărbat al cărui „simţ al realităţii" a dispărut; şi, din cauza asta, are un simţ al realităţii mai profund decît oamenii „normali". Astăzi Dave a spus, destul de nonşalant: „Bărbatul ăla al tău, Michael, faptul că el te refuză, n-ar trebui să laşi asta să *te* afecteze. Cine eşti *tu,* dacă poţi fi distrusă de faptul că cineva e suficient de prost ca să nu te iubească?". Vorbea de parcă

Michael „încă m-ar fi respins", nu ca şi cum ar fi trecut ani de atunci. Şi bineînţeles că vorbea despre el însuşi. A fost, pentru o clipă, Michael. Simţul meu al realităţii a tremurat şi s-a sfărîmat. Dar exista ceva foarte clar acolo, cu toate acestea, un fel de iluminare, deşi era greu de spus ce. (Acest gen de comentariu ţine de carnetul albastru, nu de acesta.)

*11 ROMAN SCURT

Doi oameni împreună, în orice fel de relaţie - mamă, fiu; tată, fiică; iubiţi; nu contează. Unul din ei este nevrotic rău. Nevroticul îi dă propria stare celuilalt, care o ia, cel bolnav devine sănătos, cel sănătos se îmbolnăveşte. Îmi amintesc că Mama Zahăr mi-a spus o poveste despre un pacient. Un tînăr venise să o consulte, convins că are probleme psihologice disperate. Ea nu vedea nimic în neregulă la el. I-a cerut să îl trimită pe tatăl lui la ea. Unul cîte unul, toată familia, cinci în total, au venit în cabinetul ei de consultaţii. Ea i-a considerat pe toţi normali. Apoi a venit mama. Ea, aparent „normală", era în realitate extrem de nevrotică, dar îşi păstra echilibrul transferîndu-şi starea asupra familiei, mai ales asupra fiului ei. În cele din urmă, Mama Zahăr a tratat-o pe mamă, deşi era mare bătaie de cap s-o convingă să vină la tratament. Iar tînărul care venise prima oară a descoperit că presiunea de deasupra lui se ridicase. Îmi amintesc că Mama Zahăr a zis: da, adesea cel mai „normal" membru al unei familii sau al unui grup e cel care e de fapt bolnav, dar doar din cauză că au personalităţi puternice, aceştia supravieţuiesc, pentru că alţii, personalităţi mai slabe, îşi exprimă boala prin ei înşişi. (Acest gen de comentariu ţine de carnetul albastru, trebuie să menţin distincţia.)

*12 POVESTIRE SCURTĂ

Un soţ, necredincios soţiei sale, nu din cauză că e îndrăgostit de altă femeie, ci pentru a-şi afirma independenţa faţă de condiţia de om căsătorit, se întoarce acasă după ce s-a culcat cu cealaltă femeie, foarte hotărît să fie discret, dar face „accidental" ceva care îl trădează. Acest „accident", parfum, ruj sau faptul că a uitat să îşi spele mirosul de sex, este, de fapt, motivul pentru care a făcut asta, dar el nu ştie. Avea nevoie să îi spună soţiei lui: „Nu o să-ţi aparţin".

*13 ROMAN SCURT, URMÎND SĂ SE INTITULEZE „BĂRBATUL CARE S-A ELIBERAT DE FEMEI"

Un bărbat de vreo cincizeci de ani, burlac sau poate căsătorit pentru scurtă vreme, soţia lui a murit sau a divorţat. Dacă e american, e divorţat, dar dacă e englez, îşi ţine ascunsă pe undeva soţia aceasta, poate chiar trăieşte cu ea sau împart locuinţa, dar fără nici un contact emoţional real. La cincizeci de ani, el a avut vreo douăzeci de aventuri, trei sau patru serioase. Aceste aventuri serioase au fost cu femei care sperau să se căsătorească cu el şi întîrziau s-o facă, rămînînd la ceea ce erau de fapt nişte căsătorii fără legături formale, iar el rupea relaţia în momentul în care ar fi trebuit să se căsătorească cu ele. La cincizeci de ani, el este uscat, neliniştit în privinţa sexualităţii sale, are cinci sau şase prietene, toate foste amante, acum căsătorite. El este zănaticul în cinci sau şase familii, vechiul prieten de familie. Este ca un copil, dependent de femei, devine tot mai nesigur şi ineficient, întotdeauna sună cîte o femeie care vrea să facă ceva pentru el. În exterior e un bărbat spilcuit, ironic şi inteligent, care creează impresie asupra femeilor mai tinere pentru vreo săptămînă. Are aventuri cu fete sau femei mult mai tinere, apoi se întoarce la femeile mai bătrîne care îndeplinesc funcţia de bone sau dădace amabile.

*14 ROMAN SCURT

Un bărbat şi o femeie, căsătoriţi sau într-o relaţie de lungă durată, îşi citesc în secret unul altuia jurnalele (şi amîndoi îşi fac din asta un punct de onoare) în care gîndurile asupra celuilalt sînt notate cu cea mai mare francheţe. Amîndoi ştiu că celălalt citeşte ceea ce scrie el/ea, dar pentru o vreme obiectivitatea este păstrată. Apoi, încet, ei încep să scrie fals, mai întîi inconştient; apoi conştient, astfel încît să-1 influenţeze pe celălalt. Se ajunge la situaţia în care fiecare ţine două jurnale, unul de uz privat, încuiat, al doilea, ca să-1 citească celălalt. Apoi unuia îi scapă ceva sau face o greşeală, iar celălalt îl/o acuză că i-a găsit jurnalul secret. O ceartă teribilă care îi îndepărtează unul de celălalt pentru totdeauna, nu din cauza jurnalelor iniţiale - „amîndoi ştiam că citim *acele* jurnale, asta nu conta, dar cum poţi fi atît de necinstit încît să îmi citeşti jurnalul privat!".

*15 POVESTIRE SCURTĂ

Un american, o englezoaică. Ea se aşteaptă, prin toate atitudinile ei, să fie posedată, să fie luată. El, prin toate atitudinile şi emoţiile lui, se aşteaptă să fie luat. El se consideră un instrument pe care ea îl foloseşte pentru propria plăcere. Impas emoţional. Apoi ei discută despre asta: discuţia despre atitudinile lor emoţionale şi sexuale se transformă într-o comparaţie a celor două societăţi diferite.

*16 POVESTIRE SCURTĂ

Un bărbat şi o femeie, amîndoi mîndri şi experimentaţi sexual, rareori se întîlnesc cu alţii la fel de experimentaţi. Dintr-odată, amîndoi sînt afectaţi de o vădită neplăcere faţă de celălalt, o emoţie care, examinată (iar ei se pricep foarte bine la autoexaminare), se dovedeşte a fi neplăcere faţă de ei înşişi. Şi-au găsit oglinda, s-au uitat atent, au făcut o grimasă, s-au părăsit. Se întîlnesc apoi, cu un soi de recunoaştere ambiguă şi devin buni prieteni pe această bază, după o vreme, această prietenie ironică şi ambiguă se transformă în iubire. Dar iubirea le este interzisă din cauza primei lor experienţe puternice, lipsite de emoţie.

*17 POVESTIRE SCURTĂ

Doi libertini, bărbat şi femeie, împreună. întîlnirea lor urmează acest ritm ironic. El o ia, ea e precaută, din cauza experienţei, dar încet cedează emoţional. In momentul în care ea i se oferă emoţional, emoţiile lui dispar, el îşi pierde dorinţa faţă de ea. Ea, rănită şi nefericită. Se întoarce spre alt bărbat. Dar în acest moment, primul bărbat o găseşte din nou dezirabilă. În timp ce el e excitat de ideea că ea s-a culcat cu altcineva, ea e paralizată din cauză că el e excitat nu de ea, ci de faptul că ea a fost cu altcineva. Totuşi, treptat, ea îi cedează emoţional. Şi exact în momentul în care pentru ea e cel mai bine, el paralizează iar emoţional, îşi găseşte altă femeie, ea, alt bărbat şi aşa mai departe.

*18 POVESTIRE SCURTĂ

Aceeaşi temă ca în *Logodnica* lui Cehov. Dar de data aceasta femeia nu se schimbă pentru a se adapta la diferiţi bărbaţi, unul după altul; se schimbă ca reacţie la un singur bărbat care este un cameleon psihologic, astfel că în decursul unei zile ea poate căpăta cinci sau şase personalităţi diferite, fiecare în opoziţie sau în armonie cu el.

*19 ASPRA ŞCOALA ROMANTICĂ A SCRISULUI

Băieţii ieşiseră sîmbătă seara, gaşca de prieteni adevăraţi, credincioasă şi vijelioasă, de sîmbătă seara, Buddy, Dave şi Mike. Ningea. Rece ca gheaţa. Frigul oraşelor în tăticul oraşelor, New York. Dar credincios nouă. Buddy, cel cu umeri de gorilă, s-a dat la o parte privind fix. S-a scărpinat la şliţ. Buddy visătorul, cu ochi negri ca noaptea, cu privirea sumbră, se masturba adesea în faţa noastră, inconştient, pur, o puritate ciudată. Iar acum stătea sub fulgii de zăpadă care cădeau, albi, pe umerii lui trişti şi aplecaţi. Dave 1-a placat îmbrîncindu-1 pe jos şi împreună s-au rostogolit în zăpada inocentă, Buddy cu răsuflarea tăiată. Dave şi-a înfipt pumnul în stomacul lui Buddy, ah, iubirea adevărată a prietenilor adevăraţi, bărbaţi jucîndu-se împreună sub stîncile reci ale Manhattanului, într-o seară de sîmbătă adevărată. Buddy a leşinat, rece. „Îl iubesc pe nemernicul ăsta", a spus Dave, în timp ce Buddy stătea răşchirat, ignorîndu-ne pe noi şi tristeţea oraşului. Eu, Mike, Mike cel care umblă singur, stăteam la o parte, cu povara de a şti asupra mea, la optsprezece ani şi singuratic, privindu-i pe prietenii mei adevăraţi, Dave şi Buddy. Buddy s-a trezit. Saliva îi umpluse buzele aproape moarte şi se scurgea în straturile de zăpadă. La fel de albă ca saliva. S-a ridicat în picioare, gîfîind, 1-a văzut pe Dave acolo, cu mîinile pe rotule, privindu-1, cu dragoste în ochii lui trişti din Bronx. Şi-a ridicat partea stingă a pumnului păros către bărbia lui Dave, 1-a lovit şi acum Dave a căzut lat, în zăpada rece ca moartea. Buddy rîdea, Buddy stătea rîzînd, aşteptînd la rîndul lui. Dumnezeule, ce nebun. „Ce-o să faci, Buddy ?", am spus eu, Mike cel care merge singur, dar care îşi iubeşte prietenii lui adevăraţi. „Ha, ha, ha, vezi ce moacă a făcut?", a spus el, tăvălindu-se cu respiraţia tăiată, ţinîndu- se de şliţ. „Ai văzut?" Dave gîfăia. Trezindu-se la viaţă, s-a rostogolit, a gemut, s-a ridicat în picioare. Atunci Dave şi cu Buddy s-au bătut cu adevărat, rîzînd de bucurie, pînă cînd, rîzînd, au căzut fiecare în zăpadă. Eu, Mike, Mike cel cu vorbe înaripate, eram trist şi bucuros. „Hei, îl iubesc pe ticălosul ăsta", a gîfîit Dave, aruncîndu-şi un pumn în burta lui Buddy, iar Buddy, parîndu-1 cu antebraţul, a spus: „Doamne, îl iubesc". Dar eu am auzit muzica dulce a tocurilor cui pe trotuarul rece ca gheaţa şi am spus: „Hei, băieţi". Am aşteptat. Ea a venit, Roşie, din dormitorul ei închiriat întunecos, pe tocurile ei cui cu răpăit dulce. „Hei, băieţi", spune Roşie zîmbind dulce. O priveam. Trişti acum, o priveam pe Roşie cea cu carne mîndră, cum pivotează pe adevăratul ei sex de-a lungul străzii, zvîcnind din fundul ei rotund ca o minge, transmiţînd un mesaj de speranţă inimilor noastre. Apoi Buddy, Buddy al nostru, s-a tras la o parte, ezitant, cu ochii trişti, şi a spus ochilor noştri trişti: „O iubesc, băieţi". Doi prieteni au mai rămas atunci. Dave cel cu pumnii tari şi Mike cel cu vorbe înaripate. Am rămas acolo, privind cum prietenul nostru Buddy, cu destinul vieţii asupra sa, a dat din cap şi a plecat după Roşie, cu inima lui curată bătînd în ritmul dulcilor ei tocuri cui. Atunci deasupra noastră au bătut aripile unei vremi mistice, printre fulgii albi de zăpadă, vremea ce avea să ne învîrtejească pe toţi după ale noastre Roşie, spre moarte şi înmormînare în case ieftine. Era tragic şi minunat să îl vedem pe Buddy al nostru intrînd în dansul imemorial al fulgilor de zăpadă sortiţi, cu chiciura uscată colindîndu-i chircită pe guler. Iar dragostea pe care am simţit-o atunci a fost fantastică, masivă, tristă şi neştiutoare de scopurile timpului, dar adevărată şi chiar serioasă. Noi, cei doi prieteni rămaşi, l-am iubit atunci, în timp ce ne întorceam, cu pardesiele noastre lungi fîlfîind în jurul picioarelor pure. Mai departe deci, Dave şi eu, eu-Mike, trişti, fiindcă pasărea tragică a aluziei atinsese sufletele noastre perlate, el-Dave şi eu-Mike, mai departe deci, năuci de viaţă. Dave s-a scărpinat la şliţ, încet, Dave cel pur, care obişnuia să se scarpine solemn. „Doamne, Mike", a spus el, „să scrii asta într-o bună zi, pentru noi toţi". Se bălbîia, nearticulat, lipsit de vorbe înaripate, „O s-o scrii, nu-i aşa, prietene? Cum sufletele noastre au fost ruinate aici, pe trotuarul alb de zăpadă al Manhattanului, urmăriţi de acest cîine al iadului, Mamona capitalistă a banilor?". „Doamne, Dave, te iubesc", i-am spus atunci, cu sunetul meu băieţesc chinuit de dragoste. Şi l-am lovit, drept în osul maxilarului, bîlbîindu-mă de atîta dragoste pentru lume, dragoste pentru prietenii mei, pentru toţi acei Dave, Mike şi Buddy. A căzut imediat și atunci eu, Mike, 1-am luat în braţe, dragul meu,, te iubesc, prietenia în oraşul

junglă, prietenia tinereţii tinere. Pură. Iar vînturile timpului băteau, sortite zăpezii, asupra umerilor noştri puri şi iubitori.

Dacă m-am apucat iar de parodie, atunci e timpul să mă opresc.

[Carnetul galben se termina aici, cu o dublă linie neagră.]

[Carnetul albastru continua, dar fără date:]

Oamenii auziseră că a rămas liberă camera de la etaj şi mă sunau pentru asta. Eu le spusesem că nu vreau s-o închiriez, dar nu aveam bani. Au venit două fete angajate, auziseră de la Ivor că am o cameră. Dar apoi mi-am dat seama că nu voiam fete. Janet şi cu mine, şi încă două fete, un apartament plin de femei, nu voiam asta. Apoi nişte bărbaţi. Doi dintre ei au definit imediat atmosfera; tu şi cu mine, singuri în acest apartament, aşa că i-am trimis la plimbare. Trei aveau nevoie să fie dădăciţi, epave şi orfani, ştiam că, după mai puţin de o săptămînă, aş fi fost pusă în poziţia de a avea grijă de ei. Aşa că atunci m-am hotărît să nu mai închiriez camere. O să-mi iau o slujbă, mă mut într-un apartament mai mic, orice. Între timp, Janet îmi punea întrebări: păcat că Ivor a trebuit să plece, sper să găsim din nou pe cineva la fel de drăguţ ca el şi aşa mai departe. Apoi, din senin; a spus că vrea să meargă la o şcoală cu internat. Prietena ei de la şcoala de zi o să meargă. Am întrebat de ce şi ea a spus că voia alte fete cu care să se joace. M-am simţit imediat tristă şi respinsă, apoi furioasă pe mine însămi că mă simţeam aşa. I-am spus că o să mă gîndesc la asta - banii, partea practică. Dar lucrul la care voiam de fapt să mă gîndesc era caracterul lui Janet, ce i s-ar potrivi. M-am gîndit adesea că, dacă nu ar fi fost fiica mea (nu vreau să spun genetic, ci fiica mea pentru că eu am crescut-o), ar fi fost cel mai convenţional copil posibil. Şi aşa şi este, în ciuda unei aparenţe de originalitate. În ciuda influenţei casei lui Molly, în ciuda îndelungatei mele relaţii cu Michael şi a dispariţiei lui, în ciuda faptului că ea e produsul a ceea ce se numeşte o „căsnicie destrămată", cînd mă uit la ea nu văd altceva decît o fetiţă fermecătoare şi inteligentă într-un mod convenţional, destinată prin natura ei unei vieţi neproblematice. Aproape că am scris: „Sper să fie aşa". De ce? Nu prea mă interesează oamenii care n-au încercat să-şi testeze deliberat frontierele, să experimenteze, însă cînd vine vorba de propriul tău copil, nu suporţi ideea tuturor acestor lucruri. Atunci cînd mi-a spus: „Vreau să merg la o şcoală cu internat", cu şarmul uşor irascibil pe care îl foloseşte acum, încercîndu-şi aripile ca femeie, ceea ce voia de fapt să-mi spună era: „Vreau să fiu obişnuită şi normală". Spunea: „Vreau să ies din această atmosferă complicată". Cred că aşa şi este, pentru că nu poate să nu fie conştientă de depresia mea care tot evoluează. Este adevărat că, lîngă ea, o alung pe Anna cea apatică şi speriată. Dar probabil simte că acea Anna este acolo. Şi, bineînţeles, motivul pentru care nu vreau să plece este chiar ea, este normalitatea mea. Cu ea trebuie să fiu simplă, responsabilă, afectuoasă, ea mă ancorează în normalitatea din mine însămi. Cînd o să plece la şcoală...

Astăzi m-a întrebat iar:

— Cînd o să merg la şcoala cu internat, vreau să merg cu Mary.

(Mary e prietena ei.)

I-am spus că va trebui să plecăm din acest apartament mare, să luăm unul mai mic, şi că va trebui să-mi găsesc o slujbă. Însă nu imediat. Pentru a treia oară, o companie de film cumpărase drepturile *Hotarelor de război,* dar nu avea să iasă nimic de aici. Oricum, cel puţin aşa sper. Nu aş fi vîndut drepturile dacă aş fi crezut că filmul se va face. Banii ne vor ajunge, cu un trai simplu, chiar dacă Janet merge la şcoala cu internat.

Am investigat şcolile progresiste.

I-am spus lui Janet despre ele, ea a zis:
— Vreau să merg la un internat obişnuit.
— Nu e nimic obişnuit la un internat convenţional de fete din Anglia, am spus eu - sînt unice în lume.
Ea a spus:
— Ştii foarte bine ce vreau să spun. Şi, în plus, Mary se duce.
Janet va pleca peste cîteva zile. Astăzi Molly m-a sunat şi mi-a spus că există în oraş un american care caută o cameră. I-am spus că nu vreau să închiriez camere. Ea a spus :
— Dar eşti singură în apartamentul acela enorm, nici n-o să trebuiască să dai ochii cu el.
Am insistat, iar apoi ea a spus:
— Ei bine, mie mi se pare pur şi simplu un comportament antisocial. Ce s-a întîmplat cu tine, Anna?
Acel *ce s-a întîmplat cu tine* m-a lovit. Pentru că... bineînţeles că e antisocial, dar mie nu-mi pasă. Ea a spus:
— Fie-ţi milă, e un stîngist american, nu are nici un ban, e pe lista neagră, iar tu stai într-un apartament cu toate camerele alea goale.
Eu am spus:
— Dacă e un american scăpat în Europa, înseamnă că scrie romanul american eroic, se ocupă cu psihanaliza, a avut una dintre acele căsătorii americane îngrozitoare, iar eu va trebui să îi ascult necazurile - vreau să zic problemele.
Dar Molly nu a rîs, ci mi-a zis:
— Dacă nu ai grijă de tine o să ajungi ca toţi ceilalţi oameni care au plecat din partid. Ieri m-am întîlnit cu Tom, a plecat din partid din cauza Ungariei. Înainte era un fel de părinte spiritual neoficial pentru zeci de oameni. S-a transformat în altceva. Am auzit că dintr-odată a dublat chiria camerelor din casa lui şi a încetat să mai predea, şi-a luat o slujbă la o agenţie de publicitate. L-am sunat să-1 întreb ce dracu' face şi el a spus: „Am fost luat de fraier prea mult timp". Aşa că fii atentă, Anna.
I-am zis că americanul poate să vină, cu condiţia să nu trebuiască să-1 văd, iar atunci Molly mi-a spus:
— Nu e rău, l-am cunoscut, groaznic de impertinent şi încăpăţînat, dar ei toţi sînt aşa.
Eu am spus:
— Eu nu cred că sînt impertinenţi, ăsta e un stereotip din trecut, americanii din zilele noastre sînt calmi şi distanţi, au un geam sau un zid gheaţă între ei şi restul lumii.
— Dacă zici tu, a spus Molly, dar acum am treabă. După aceea m-am gîndit la ceea ce spusesem, era interesant pentru că nu ştiam că mă gîndisem la asta pînă cînd nu am spus-o. Dar era adevărat. Da. Ei pot fi impertinenţi şi zgomotoşi, dar cel mai adesea sînt binedispuşi, da, asta e caracteristica lor, buna dispoziţie. Iar dedesubtul isteriei, teama de implicare. Stăteam şi mă gîndeam la americanii pe care îi cunoscusem. Foarte mulţi deja. Îmi amintesc de weekendul petrecut cu F., un prieten al lui Nelson. La început m-am simţit uşurată, m-am gîndit: în sfîrşit un bărbat normal, slavă Domnului. Apoi am înţeles că totul era în capul lui. Era „bun la pat". „Viril" într-un mod conştiincios şi foarte atent. Dar fără căldură. Totul era calculat. Soţia „de acasă", faţă de care era condescendent prin fiecare cuvînt pe care îl rostea (dar de fapt îi era frică de ea - îi era frică nu de ea, ci de obligaţiile faţă de societate pe care le reprezenta ea). Şi aventurile atente, lipsite de implicare. Calcula exact cantitatea potrivită de căldură - totul era rezolvat: pentru o relaţie aşa şi pe dincolo, atîta emoţie. Da, acesta e felul lor de a fi, calculat, viclean şi rece. Bineînţeles, emoţia e o capcană, te dă pe mîinile societăţii, de aceea oamenii şi-o calculează.
Am încercat să revin la starea mentală în care eram cînd mă duceam la Mama Zahăr. Nu pot să simt, îi spuneam. Nu-mi pasă de nimeni pe lume, în afară de Janet. Asta fusese acum

şapte ani deja? - ceva de genul acesta. Cînd am plecat, i-am spus: m-ai învăţat să plîng, mulţumesc foarte mult, mi-ai redat simţirea şi e prea dureros.

Ce demodat din partea mea, să caut un vraci care să mă înveţe să simt. Pentru că acum, dacă mă gîndesc, înţeleg că oamenii de pretutindeni se chinuie, dimpotrivă, să nu înţeleagă, să nu simtă. Rece, rece, rece, acesta e cuvîntul. Ăsta e stindardul. Mai întîi în America, iar acum noi. Mă gîndesc la grupurile de oameni tineri, politice şi sociale, din jurul Londrei, prietenii lui Tommy, noii socialişti - asta au în comun, un fel de a fi care se bazează pe emoţii calculate, pe răceală.

Într-o lume atît de îngrozitoare cum e asta, să limitezi emoţia! Ce ciudat că nu mi-am dat seama pînă acum.

Iar împotriva acestei retrageri instinctive în non-simţire, ca protecţie împotriva durerii, Mama Zahăr. Îmi amintesc că i-am spus, exasperată: „Dacă ţi-aş spune că a căzut o bombă cu hidrogen şi a ras jumătate din Europa, tu ai plescăi din limbă, nţ, nţ, şi apoi, ca şi cum eu aş plînge şi m-aş văicări, m-ai invita, cu o încruntare sau un gest dojenitor, să îmi amintesc sau să iau în calcul cine ştie ce emoţie pe care aş fi exclus-o intenţionat. Care emoţie ? Păi, bineînţeles, bucuria. Gîndeşte-te, copila mea, ai spune sau ai sugera tu, la aspectele creatoare ale distrugerii! Gîndeşte-te la consecinţele creatoare ale puterii conţinute de atom! Lasă-ţi mintea să poposească asupra acelor prime lame de iarbă verde şovăitoare, care vor ieşi la lumină din lavă, peste un milion de ani!". Bineînţeles, a zîmbit. Apoi zîmbetul s-a modificat şi a devenit sec, acesta era unul din momentele din afara relaţiei analist-pacient pe care le aşteptam. A spus: „Draga mea Anna, este oare posibil ca, la urma urmei, pentru a rămîne întregi la minte, să trebuiască să învăţăm să ne bazăm pe acele lame de iarbă care vor răsări peste un milion de ani?".

Dar ceea ce îi paralizează pe oameni nu e doar groaza de pretutindeni, teama de a fi conştienţi de ea. E mai mult decît atît. Oamenii ştiu că fac parte dintr-o societate moartă sau muribundă. Ei refuză emoţia pentru că la sfîrşitul fiecărei emoţii se găsesc proprietatea, banii, puterea. Muncesc şi îşi dispreţuiesc munca, astfel că se paralizează singuri. Iubesc, dar ştiu că e o iubire pe jumătate, deformată, aşa că preferă să se paralizeze singuri.

Este posibil ca, pentru a menţine în viaţă iubirea, simţirea, tandreţea, în viitor să fie necesar să simţim aceste emoţii ambigue, chiar şi pentru ceea ce e fals şi degradat, sau pentru ceea- ce este totuşi o idee, o umbră doar în imaginaţia strunită... sau, dacă ceea ce simţim este durere, atunci trebuie s-o simţim, recunoscînd că alternativa e moartea. Orice e mai bun decît viclenia, calculul, lipsa de implicare, refuzul de a oferi din teama de consecinţe... O aud pe Janet cum urcă scările.

Janet s-a dus astăzi la şcoală. Uniforma e opţională, iar ea a ales s-o poarte. Extraordinar, copilul meu să vrea uniformă, îmi amintesc de o perioadă din viaţa mea în care nu m-aş fi simţi confortabil în uniformă. Paradox: cînd eram comunistă, nu eram în serviciul bărbatului cu uniformă, ci dimpotrivă. Uniforma este o tunică urîtă, verde salvie, cu bluză galben-maronie. Este croită să o facă pe o fată de vîrsta lui Janet, doisprezece ani, cît mai urîtă posibil. De asemenea, mai există şi o pălărie urîtă, rotundă şi tare, de un verde închis. Verdele pălăriei şi cel al tunicii sînt urîte împreună. Totuşi, ea e încîntată. Uniforma a fost aleasă de directoare pe care am chestionat-o - o englezoaică bătrînă admirabilă savantă, uscată şi inteligentă. Îmi imaginez că femeia din ea a murit înainte ca ea să împlinească douăzeci de ani, probabil că ea a lichidat-o. Îmi dau seama că, trimiţîndu-i-o pe Janet îi ofer copilului o figură paternă? Dar, foarte ciudat, avusesem încredere deplină că Janet i se va opune, refuzînd, de exemplu, să poarte uniforma cea urîtă. însă Janet nu vrea să se opună la nimic.

Felul de a fi al fetiţei, şarmul capricios, de copil răsfăţat, pe care cu un an în urmă îl purta ca pe o rochie drăguţă, a dispărut în clipa în care şi-a luat uniforma. Pe peronul gării era o fetiţă drăguţă şi strălucitoare într-o uniformă hidoasă, în mijlocul unei turme de astfel de fetiţe, cu micii ei sîni ascunşi, tot farmecul înfrînt, cu atitudine practică. Văzînd-o, am jelit

după o fată negricioasă, vioaie, zveltă, cu ochi negri, însufleţită de o nouă sexualitate, animată de cunoaşterea instinctivă a puterii ei. Şi, în acelaşi timp, am observat că m-am gîndit la un lucru cu adevărat crud: draga mea copilă, dacă vei creşte într-o societate plină de bărbaţi precum Ivor şi Ronnie, plină de bărbaţi înfricoşaţi care îşi calculează emoţiile aşa cum sînt cîntărite alimentele, atunci ai face bine să te modelezi după domnişoara Street, directoarea. Mă simţeam, din cauză că acea fată fermecătoare fusese ascunsă privirii, de parcă ceva infinit de preţios şi vulnerabil fusese ferit de durere. Iar în asta exista o maliţie triumfătoare, orientată împotriva bărbaţilor: bun, deci voi nu ne preţuiţi? Atunci o să ne păstrăm pentru momentul în care o să faceţi din nou asta. Ar fi trebuit să-mi fie ruşine din cauza răutăţii şi maliţiei mele, dar nu-mi era, gustam prea multă plăcere în asta.

Americanul, domnul Green, venea astăzi, aşa că i-am pregătit camera. M-a sunat să-mi spună că era invitat să petreacă o zi la ţară, putea oare să vină mîine ? Multe scuze atente. M-am enervat, făcusem aranjamente pe care trebuia să le schimb. Mai tîrziu, Molly mi-a dat telefon să-mi spună că prietena ei Jane i-a spus că ea, Jane, îşi petrecuse ziua cu domnul Green, „arătîndu-i Soho". Eram furioasă. Apoi Molly mi-a spus:

— Tommy s-a întîlnit cu domnul Green şi nu 1-a plăcut, spunea că e dezorganizat, ăsta e un punct în favoarea domnului Green, nu crezi? Lui Tommy nu-i plac oamenii care sînt aşa. Nu ţi se pare că asta e ciudat? E mare socialist, şi prietenii lui la fel, şi sînt toţi aşa de respectabili şi mic-burghezi încît - nu trebuie decît să facă cunoştinţă cu cineva care are puţină viaţă în el şi încep să devină moralişti. Şi, bineînţeles, acea soţie oribilă a lui Tommy e mai rea decît oricine. S-a plîns că domnul Green nu e altceva decît un golan, pentru că nu are o slujbă permanentă. Ai mai auzit aşa ceva? Fata aia s-ar descurca perfect ca soţie a unui om de afaceri de provincie, cu uşoare înclinaţii liberale, pe care le-ar folosi să-şi uluiască prietenii conservatori. Şi e nora mea. Scrie o carte mare despre chartişti şi pune deoparte două lire pe săptămînă, ca să facă economii pentru bătrîneţe. În fine, dacă Tommy şi acea căţea nu-1 plac pe domnul Green, înseamnă că tu probabil o să-1 placi, aşa că virtutea nu trebuie neapărat să fie propria ei răsplată.

Ei bine, am rîs la toate acestea, apoi m-am gîndit că dacă pute am rîde nu eram într-o stare chiar atît de proastă pe cît credeam. Mama Zahăr îmi spusese o dată că îi luase şase luni ca să îl facă pe un pacient deprimat să rîdă. Dar nu există nici o îndoială că plecarea lui Janet, lăsîndu-mă singură în acest apartament mare, mi-a înrăutăţit starea. Sînt apatică şi inactivă. Mă gîndesc întruna la Mama Zahăr, dar într-un mod nou, ca şi cum însuşi faptul că mă gîndesc la ea m-ar putea salva. De la ce? Nu vreau să fiu salvată. Pentru că plecarea lui Janet mi-a amintit şi de altceva - timpul, cum poate fi timpul atunci cînd nu se depun presiuni asupra ta. Nu m-am mai mişcat în largul meu, negrăbită, de cînd s-a născut Janet. A avea un copil înseamnă să fii atent la ceas, să n-ai niciodată libertatea de a amîna ceva ce trebuie făcut la un anumit moment din faţa ta . Se trezea la viaţă o Anna care murise atunci cînd se născuse Janet. In după-amiaza aceasta stăteam pe podea, privind cum se întunecă cerul, o locuitoare a unei lumi în care poţi spune: „după lumină, se pare că s-a făcut seară", în loc de : „exact peste o oră trebuie să pun la foc legumele", şi dintr-o dată m-am întors la o stare mentală pe care o uitasem, ceva din copilăria mea. Obişnuiam să stau noaptea în pat şi să joc ceea ce eu numeam Jocul". Mai întîi cream camera în care stăteam, obiect cu obiect, „numind" totul, pat, scaun, perdele, pînă cînd încăperea devenea întreagă în mintea mea, apoi ieşeam din cameră, cream casa, apoi ieşeam din casă, cream încet strada, apoi mă ridicam în aer, priveam în jos asupra Londrei, la întinderile enorme ale Londrei, dar păstrînd în acelaşi timp în minte camera, casa şi strada, apoi Anglia, forma Angliei în Regatul Unit, apoi micul grup de insule aşezate lîngă continent, apoi încet, încet, cream lumea, continent cu continent, ocean cu ocean (dar ideea Jocului" era de a crea această vastitate în timp ce păstram în micimea minţii mele dormitorul, casa şi strada) pînă ajungeam la punctul la care ieşeam în spaţiu şi priveam lumea, o minge luminată de soare pe cer, învîrtindu-se şi rostogolindu-se sub mine. În acelaşi timp

încercam să-mi imaginez o picătură de apă roind de viaţă sau o frunză verde. Uneori puteam atinge ceea ce voiam, o cunoaştere simultană a vastităţii şi micimii. Sau mă concentram asupra unei singure creaturi, un peşte mic şi colorat dintr-o piscină sau o singură floare sau o molie, şi încercam să creez, să „numesc" fiinţa florii, moliei, peştelui, construind încet în jurul ei pădurea, marea sau aerul adiind al nopţii care îmi mişca aripile. Şi apoi, brusc, ţîşneam din micime în spaţiu.

Era uşor în copilărie. Acum mi se pare că trebuie să fi trăit ani de zile într-o stare de exuberanţă datorită Jocului". Însă acum e foarte greu. În după-amiaza aceasta eram epuizată după cîteva clipe. Am reuşit, doar pentru cîteva secunde, să privesc pămîntul cum se învîrte sub mine, în timp ce lumina soarelui se înălţa deasupra pîntecelui Africii, iar cele două Americi cădeau în întuneric.

Saul Green a venit să vadă camera şi să-şi lase lucrurile. L-am dus direct în cameră, el a aruncat o privire şi a spus:

— Bine, bine.

O spusese atît de nonşalant, încît l-am întrebat dacă se aştepta să se mute curînd. Mi-a aruncat o privire rapidă şi precaută, ceea ce ştiam deja că îi este caracteristic, şi s-a lansat în nişte explicaţii lungi şi atente, pe acelaşi ton pe care îl folosise în scuzele lui despre ziua de la ţară. Amintindu-mi de asta, i-am spus :

— Mi se pare că ţi-ai petrecut ziua explorînd Soho cu Jane Bond.

A părut uimit, apoi ofensat - dar ofensat extraordinar de tare, ca şi cum l-aş fi prins cu cine ştie ce infracţiune; faţa lui s-a schimbat, devenind precaută şi atentă, şi s-a lansat din nou într-o lungă explicaţie despre schimbarea planurilor etc, iar explicaţia era încă şi mai xtraordinară, de vreme ce era evident neadevărată. Dintr-odată m-am plictisit şi i-am spus că l-am întrebat despre cameră din cauză că intenţionam să mă mut în alt apartament, aşa că, dacă avea de gînd să stea mai mult, ar fi trebuit să-şi caute altceva. A spus că era bine - era bine. Era ca şi cum n-ar fi ascultat şi nu ar fi văzut camera deloc. Apoi i-am turuit discursul meu de proprietărească, despre faptul că nu existau „nici un fel de restricţii", făcînd din asta o glumă, dar el nu a înţeles, aşa că a trebuit să-i explic că dacă voia să aducă fete în camera lui nu mă deranja. Am fost surprinsă de rîsul lui - tare, abrupt, ofensat. A spus că se bucura că presupusesem că e un tînăr normal; asta era ceva atît de american, reacţia automată cu care eşti obişnuit atunci cînd vine vorba de virilitate, aşa că nu am făcut gluma pe care intenţionasem să o fac, despre ocupanţii anteriori ai camerei. Una peste alta, aveam senzaţia că totul scrîşneşte, e discordant, aşa că am coborît la bucătărie, lăsîndu-l să vină după mine dacă voia. Făcusem cafea, iar el a intrat în bucătărie înainte să iasă din casă, aşa că i-am oferit o ceaşcă. A ezitat. Mă examina, în viaţa mea nu mai fusesem supusă unei examinări sexuale atît de brutale precum aceasta. Nu exista nici un fel de umor în ea, nici un fel de căldură, doar privirea comparativă a crescătorului de vite. Era atît de francă încît am spus:

— Sper că iau notă de trecere.

Iar el a izbucnit din nou în rîsul său abrupt şi ofensat şi a spus:

— Bine, bine.

Cu alte cuvinte, fie nu fusese conştient că face o listă cu datele mele fiziologice, fie era prea pudibond ca s-o recunoască. Aşa că am lăsat-o baltă şi am băut cafea. Mă simţeam inconfortabil cu el, nu ştiam de ce - era ceva în atitudinea lui. Şi există ceva enervant în aspectul lui, ca şi cum te-ai aştepta instinctiv ca, atunci cînd te uiţi la el, să găseşti ceva ce pînă la urmă nu găseşti. E blond şi e tuns scurt, ca o perie blondă sclipitoare. Nu e înalt, deşi mi se părea întruna că ar fi, apoi mă uitam din nou şi descopeream că nu e. E din cauză că hainele lui sînt, toate, prea mari pentru el, atîrnă în jurul lui. Te-ai aştepta să fie acel gen de american blond, mai degrabă îndesat şi cu umeri largi, cu ochi verzi-cenuşii şi faţă pătrată: acum îmi dau seama că mă uitam întruna la el, aşteptînd să văd acel bărbat şi descoperind un bărbat zvelt, necoordonat, cu hainele atîrnînd de pe umerii lui largi, apoi el îmi surprindea

privirea şi mi-o susţinea. Ochii lui sînt cenuşii-verzui, niciodată lăsînd garda jos. Ăsta e cel mai izbitor lucru la el, nici pentru o secundă nu lasă garda jos. I-am pus una sau două întrebări dintr-un sentiment de camaraderie faţă de „un socialist din America", dar am renunţat pentru că el îmi evita întrebările. Ca să spun ceva, l-am întrebat de ce purta haine aşa de mari, iar el a părut uimit, ca şi cum ar fi fost surprins că am observat, apoi a devenit evaziv şi mi-a spus că slăbise mult, că în mod normal avea cu vreo patruzeci de kilograme în plus. L-am întrebat dacă fusese bolnav, iar el a fost din nou ofensat, sugerînd prin atitudinea lui că se simţea de parcă asupra lui se exercita o presiune sau era spionat. Pentru o vreme am stat amîndoi în tăcere, în timp ce eu îmi doream să plece, de vreme ce părea imposibil să spun ceva care să nu-l irite. Apoi am spus ceva despre Molly, de care el nu pomenise. Am fost surprinsă să văd cum se schimbă. Un anumit gen de inteligenţă se aprinsese brusc în el, nu ştiu cum să spun altfel: toată atenţia i s-a focalizat, iar eu am fost uimită de modul în care vorbea despre ea, extraordinar de acut, despre caracterul şi situaţia ei. Mi-am dat seama că nici un alt bărbat pe care îl cunoscusem, cu excepţia lui Michael, nu era capabil de astfel de înţelegere rapidă a unei femei. M-a izbit faptul că o „numea", ar fi fost încîntată să-l audă vorbind...

[De la acest punct din jurnal - sau cronică -, Anna a marcat anumite momente cu asteriscuri, pe care le-a numerotat.]

...iar asta m-a făcut curioasă, sau mai degrabă invidioasă, pentru că am spus (*1) ceva despre mine, iar el a început să vorbească despre mine. Mai degrabă mi-a ţinut o prelegere. Era ca şi cum aş fi ascultat o prelegere din partea unui pedant imparţial, despre pericolele, capcanele şi avantajele de a fi o femeie care trăieşte singură şi aşa mai departe. Mi-am dat seama, şi asta îmi dădea o senzaţie extrem de ciudată de dislocare, de neverosimil, că era acelaşi bărbat care cu zece minute în urmă mă examinase sexual cu atîta răceală, aproape cu ostilitate; şi totuşi, în ce spunea acum nu era nimic din acel fel de a fi, şi nimic, de asemenea, din acea curiozitate pe jumătate mascată, acel moment subit de nerăbdare şi de lins pe buze cu care eşti obişnuită. Dimpotrivă, nu îmi pot aminti nici un alt bărbat care să fi vorbit cu o astfel de simplitate, francheţe şi camaraderie despre genul de viaţă pe care eu şi femeile ca mine o duceam. La un moment dat am rîs, pentru că eram „numită" la un nivel atît de înalt (*2), însă mi se ţinea o prelegere de parcă aş fi fost o fetiţă, şi nu cu cîţiva ani mai mare ca el. Mi s-a părut ciudat că nu m-a auzit izbucnind în rîs, nu se punea problema să fi fost jignit în vreun fel de rîsul meu sau să aştepte pînă terminam de rîs sau să întrebe de ce rîd, pur şi simplu a continuat să vorbească de parcă ar fi uitat că sînt acolo. Mă simţeam cît se poate de inconfortabil, fiindcă, pentru Saul Green, eu nici nu mai existam, propriu-zis. Prin urmare, m-am bucurat cînd am pus capăt întrevederii, din motive practice, pentru că aşteptam o persoană de la compania care voia să cumpere *Hotare de război.* Cînd aceasta a venit, am hotărît să nu vînd drepturile romanului. Chiar vor să facă filmul, mă gîndesc, aşa că ce rost ar fi avut să rezist atîţia ani doar ca să-l dau acum şi doar pentru că e prima oară cînd nu am bani. Aşa că i-am spus că nu îl vînd. A presupus că l-am vîndut altcuiva, nu putea să creadă că există un scriitor care să nu vîndă, pentru un preţ suficient de mare. Continua să mărească preţul, absurd, iar eu continuam să-l refuz; era ca o farsă, am început să rîd - mi-a amintit de momentul în care am rîs şi Saul nu m-a auzit: nu ştia de ce rîd şi continua să se uite la mine de parcă eu, Anna cea reală, care rîdea, nu existam. Iar cînd a plecat, se simţea o vădită neplăcere de ambele părţi. În fine, ca să ne întoarcem la Saul, cînd i-am spus că aştept să vină cineva am fost uimită de modul în care a sărit în picioare, de parcă ar fi fost dat afară, da, chiar aşa, de parcă l-aş fi dat afară, în loc de-ai spune că aştept o persoană cu nişte treburi. Apoi şi-a controlat gesturile defensive de-a o lua la goană, a dat din cap, foarte rece şi rezervat, şi a coborît imediat scările. După ce a plecat, m-am simţit prost pentru această întîlnire, plină de

stridenţe şi discordanţe, şi am hotărît că făcusem o greşeală lăsîndu-l să vină în apartamentul meu, dar mai tîrziu i-am povestit lui Saul despre faptul că nu voiam să vînd romanul pentru o ecranizare, la rîndul meu defensivă, pentru că sînt obişnuită să fiu tratată ca şi cum aş fi nebună, iar el a considerat de la sine înţeles că aveam dreptate. A spus că motivul pentru care îşi abandonase, în cele din urmă, slujba de la Hollywood era acela că acolo nu mai rămăsese nimeni care să creadă că un scenarist ar putea să refuze bani ca să nu facă un film prost. Vorbeşte ca toţi oamenii ăştia care au lucrat la Hollywood - cu un fel de disperare sumbră, ca şi cum nu i-ar veni să creadă că poate exista ceva atît de corupt. Apoi a spus altceva care m-a uluit:

— Trebuie să luăm poziţie tot timpul. Da, bun, uneori luăm poziţie pentru cauze greşite, dar ideea e pur şi simplu să luăm poziţie. Eu am un avantaj asupra ta într-o privinţă...

(Am fost şocată, de data aceasta în mod neplăcut, de cît
de ursuz a spus că are un avantaj asupra mea într-o privinţă,
de parcă am fi fost într-un fel de competiţie sau bătălie.)

— ... anume că presiunile exercitate asupra mea pentru a ceda au fost mult mai directe şi evidente decît presiunile din ţara aceasta.

Înţelegeam ce vrea să spună, dar voiam să-l aud definind asta, aşa că i-am zis:

— Să cedezi la ce?

— Dacă nu ştii, nu pot să-ţi spun.

— O, dar ştiu.

— Cred că da. Sper că da.

Apoi, puţin posac:

— Crede-mă, ăsta e singurul lucru pe care l-am învăţat în iadul ăla - oamenii care nu sînt gata să ia o poziţie undeva, uneori din cauze eronate, nu vor rezista, vor trăda. Şi nu-mi spune: *Să trădeze ce ?* Dacă ar fi uşor să spui exact ce, n-ar mai fi nevoie ca, uneori, noi toţi să trebuiască să luăm poziţie în nişte cauze eronate. N-ar trebui să ne temem să fim naivi sau proşti, e singurul lucru de care nici unul dintre noi nu ar trebui să se teamă...

Începuse să-mi ţină iar o prelegere. Mie îmi place să mi se ţină prelegeri. Îmi plăcea ce spune. Şi totuşi, în timp ce vorbea, din nou fără să fie conştient de mine - jur că uitase că sînt acolo -, eu îl priveam, de la adăpostul acestei uitări a lui, şi îi observam postura, cum stătea cu spatele la fereastră arătînd ca o caricatură a acelui american tînăr pe care îl vedem în filme - masculul sexy, numai testicule şi erecţie. Mergea încet, cu degetele mari agăţate de curea şi celelalte degete relaxate, dar arătînd, cum ar veni, înspre organele lui genitale, postură care mă amuză întotdeauna atunci cînd o văd în filme, pentru că se potriveşte cu figura de american tînără, neuzată, băieţoasă - acel chip băieţos, dezarmant şi postura de mascul. Iar Saul îmi ţinea o prelegere despre presiunile societăţii de a te conforma, folosindu-se de această postură sexy. Era o postură inconştientă, dar îmi era adresată mie, şi avea un aer atît de primitiv, încît am început să mă enervez. Mi se vorbea, în acelaşi timp, pe două limbi diferite. Apoi am observat că şi Saul arăta diferit. Mai devreme mă uitasem întruna la el, stînjenită, din cauza modului în care mă aşteptam să văd ceva diferit de ceea ce era el, şi îl vedeam pe bărbatul subţire şi osos, cu haine largi, atîrnînd. De data aceasta, purta haine care îi veneau. Păreau noi. Mi-am dat seama că probabil se dusese în oraş şi îşi cumpărase haine noi. Purta blugi noi şi curaţi, strînşi pe corp, şi o geacă strîmtă, albastru închis. Arăta zvelt, cu noile haine care îi veneau, şi totuşi încă părea în neregulă, cu umerii prea largi şi oasele proeminente ale şoldurilor. I-am întrerupt monologul şi l-am întrebat dacă şi-a cumpărat haine noi doar din cauza a ceea ce îi spusesem eu în dimineaţa aceea. S-a încruntat şi mi-a răspuns ţeapăn, după o pauză, că nu voia să arate ca un ţăran:

— Nu mai mult decît e necesar.

Din nou m-am simţit inconfortabil şi i-am spus:

— Nu ţi-a mai spus nimeni înainte că hainele atîrnă pe tine ?

Nu a zis nimic, era ca şi cum nu aş fi vorbit, ochii lui erau contemplativi. Am spus:
— Dacă nu ţi-a spus nimeni, mă rog, trebuie că ţi-a spus oglinda.

A rîs grosolan şi a spus:
— Doamnă, zilele astea nu-mi face plăcere să mă uit în oglindă, înainte credeam despre mine că sînt un băiat atrăgător.

În timp ce rostea aceste cuvinte, părea să-şi fi intensificat postura aceea sexy, epatantă. Acum puteam să mi-l imaginez cum arată atunci cînd carnea i se potriveşte cu structura osoasă: largă, solidă, un bărbat puternic şi blond, strălucind de sănătate, cu ochi cenuşii-verzui, calculînd vicleni. Dar hainele noi şi îngrijite măreau discordanţa din aspectul lui; părea să fie ceva foarte în neregulă cu el, mi-am dat seama că arăta bolnav, faţa lui avea o albeaţă nesănătoasă. Şi totuşi se afişa, fără să privească spre mine, Anna, dar provocîndu-mă sexual în mod direct. Mă gîndeam cît de ciudat este că acelaşi bărbat capabil de asemenea pătrundere faţă de femei, de o asemenea căldură, sub forma cuvintelor pe care le spunea. Aproape că l-am provocat şi eu, la rîndul meu, spunînd ceva de genul: ce naiba vrei, folosind cu mine limbajul adulţilor, şi apoi stînd acolo ca un cowboy eroic cu nenumărate revolvere invizibile atîrnate de şolduri? Dar între el și mine exista o foarte mare distanţă, iar el a început să vorbească din nou, ţinînd prelegeri la nesfîrşit. În fine, am spus că sînt obosită şi m-am dus să mă culc.

Am petrecut ziua de azi cu jocul. Spre după-amiază am ajuns la punctul înţelegerii degajate pe care o urmăream. Mi se pare că, dacă pot atinge un fel de autodisciplină, în loc să citesc fără scop sau să gîndesc fară scop, îmi pot învinge depresia. Foarte rău pentru mine că Janet nu e aici, dimineaţa nu e nevoie să mă ridic din pat, viaţa mea nu are nici o formă exterioară. Trebuie să-i dau o formă interioară. Dacă „jocul" nu funcţionează, o să-mi iau o slujbă. Trebuie să-mi iau oricum, din motive financiare. (M-am trezit nemîncînd, numărînd bănuţii, urăsc atît de mult ideea de a munci.) O să-mi găsesc cine ştie ce muncă socială - la asta sînt bună. Foarte linişte astăzi. Nici urmă de Saul Green. Mai tîrziu mă sună Molly - îmi spune că lui Jane Bond „i s-au aprins călcîiele" după domnul Green. Adaugă că ea crede că orice femeie care se combină cu domnul Green nu poate fi întreagă la mine. (Un avertisment?) (*3) „E un bărbat cu care să te culci într-o noapte şi apoi să te asiguri cît poţi de bine că i-ai uitat numărul de telefon. Asta, vreau să zic, în cazul în care noi am mai fi acel gen de femei care se culcă cu un bărbat pentru o noapte. Ei, mă rog, ce vremuri...

Dimineaţa aceasta m-am trezit simţindu-mă ca niciodată. Aveam gîtul încordat şi ţeapăn. Eram conştientă de respiraţia mea - trebuia să mă forţez ca să respir profund. Şi, mai ales, mă durea stomacul, sau mai degrabă zona de sub diafragmă. Era ca şi cum toţi muşchii ar fi fost strînşi într-un ghem. Şi simţeam un fel de teamă difuză. Această senzaţie a fost cea care, în cele din urmă, m-a făcut să resping autodiagnosticul de indigestie sau răceală la gît, de la stat în curent etc. Am sunat-o pe Molly şi am întrebat-o dacă are vreo carte cu simptome medicale şi, dacă da, dacă vrea să-mi citească descrierea stării anxioase. În modul acesta am descoperit că sufeream de o stare anxioasă - i-am spus că voiam să verific o descriere dintr-un roman pe care îl citeam. Apoi am încercat să-mi dau seama de ce aveam o stare anxioasă - nu îmi fac griji din cauza banilor, faptul că nu am bani nu m-a tulburat în viaţa mea, nu mi-e teamă să fiu săracă, şi oricum întotdeauna poţi să cîştigi bani, dacă te hotărăşti s-o faci. Nu îmi fac griji în legătură cu Janet. Nu văd nici un fel de motiv pentru care să fiu anxioasă. „Numirea" stării în care sînt drept stare „anxioasă" mi-a atenuat pentru o vreme simptomele, dar în seara aceasta (*4) au devenit foarte agresive. Extraordinar.

Azi a sunat telefonul foarte devreme - Jane Bond, pentru Saul Green. Am bătut la uşă, nici un răspuns. De cîteva ori nu se întorsese deloc, toată noaptea. Eram pe punctul de a-i spune că nu s-a întors, dar mi-am dat seama că ar fi lipsit de tact, dacă ei chiar „i se aprinseseră călcîiele" după el. Am bătut din nou la uşă, m-am uitat înăuntru. Era acolo. Uluită

de modul în care dormea, într-o curbă strînsă, sub pătura bine întinsă. L-am strigat, dar nu a răspuns. M-am apropiat, i-am pus mîna pe umăr, nici o reacţie. Dintr-odată m-am speriat - era atît de nemişcat, încît pentru o clipă m-am gîndit că e mort, zăcea într-o nemişcare absolută. Nu-i puteam vedea decît faţa, albă ca hîrtia. Ca o hîrtie fină, uşor mototolită. Am încercat să-l întorc. Foarte rece la atingere – simţeam cum frigul suie pe mîinile mele. Eram îngrozită. Simt şi acum în palme carnea lui era rece şi grea, prin pijamale. Apoi s-a trezit - dar brusc. În acelaşi timp, şi-a pus braţele în jurul gîtului meu, cu un gest de copil speriat, şi s-a ridicat în fund, cu picioarele deja coborînd peste marginea patului. Părea îngrozit. Am spus :
— Pentru numele lui Dumnezeu... e Jane Bond la telefon.

Privea în gol - a fost nevoie de o lungă jumătate de minut pînă cînd cuvintele au ajuns la el, iar eu le-am repetat. Apoi s-a dus împleticindu-se la telefon. A spus, foarte abrupt:
— Da, da, nu.

Am trecut pe lîngă el şi am coborît scările. Toată povestea mă tulburase. Simţeam acea răceală a morţii în palme. Apoi braţele din jurul gîtului meu, vorbind un limbaj diferit de tot, ce însemna el atunci cînd era treaz. L-am strigat să vină să bea o cafea. Am repetat de mai multe ori. A coborît, foarte liniştit, foarte palid, cu garda sus. I-am dat cafeaua. Am spus:
— Ai un somn foarte greu.

El a spus:
— Ce? Da.

Apoi a început să zică ceva despre cafea, dar pe la mijlocul frazei a tăcut. Nu auzea ce îi spuneam. Ochii lui erau în acelaşi timp concentraţi, prudenţi şi absenţi. Nu cred că mă vedea. Stătea acolo, amestecînd în cafea. Apoi a început să vorbească - şi jur că vorbea la întîmplare, ar fi putut să aleagă orice subiect. Vorbea despre cum să creşti o fetiţă. Era foarte inteligent în privinţa asta, şi foarte academic. A vorbit şi iar a vorbit - eu am spus ceva, dar el nu şi-a dat seama de asta. Vorbea - m-am trezit cu mintea absentă, apoi pe jumătate atentă la ce spunea, mi-am dat seama că aşteptam cuvîntul *eu* în ceea ce spunea. Eu, eu, eu, eu, eu – am început să mă simt ca şi cum cuvîntul „eu" era un glonţ tras spre mine, ca gloanţele unei mitraliere. Pentru o clipă mi-am imaginat că gura lui mobilă, care se mişca repede, e un fel de mitralieră. Am intervenit, el nu a auzit, am intervenit din nou, spunînd:
— Ştii foarte multe despre copii, ai fost căsătorit?

A tresărit, cu gura uşor deschisă, m-a privit fix. Apoi rîsul tare, abrupt şi tînăr:
— Căsătorit, cred că glumeşti ?

M-am simţit ofensată, era în mod atît de evident un avertisment la adresa mea. Acest bărbat, care mă avertiza pe mine, o femeie, asupra căsătoriei, era o persoană foarte diferită de bărbatul care vorbea agitat, care înşira vorbe inteligente (dar punctate la fiecare secundă de cuvîntul „eu") despre cum să creşti o fetiţă astfel încît să devină „o femeie adevărată", şi din nou foarte diferită de bărbatul care mă dezbrăcase din ochi în prima zi. Am simţit cum mi se strînge stomacul şi pentru prima oară am înţeles că starea mea de anxietate i se datora lui Saul Green. Am dat la o parte ceaşca mea de cafea şi am spus că era timpul să-mi fac baia. Uitasem cum reacţionează, ca şi cum ar fi fost lovit cu pumnul sau cu piciorul, atunci cînd cineva îi spune că are altceva de făcut. Pentru că din nou a sărit de pe scaun de parcă i s-ar fi ordonat. De data asta i-am spus:
— Saul, pentru numele lui Dumnezeu, relaxează-te.

A făcut o mişcare instinctivă de a fugi, pe care şi-a controlat-o. Momentul de autocontrol a fost în mod vizibil o luptă cu sine însuşi, în care erau implicaţi toţi muşchii săi. Apoi mi-a zîmbit şiret şi fermecător şi a spus:
— Ai dreptate, bănuiesc că nu sînt cea mai relaxată persoană din lume.

Eu eram încă în halatul de noapte şi trebuia să trec pe lîngă el în drum spre baie. În timp ce treceam pe lîngă el şi-a luat instinctiv „postura de mascul", cu degetele mari vîrît sub curea, restul degetelor îndreptate în jos şi privirea fixă şi intenţionat sardonică a unui crai. Am spus:

— îmi pare rău că nu sînt îmbrăcată ca Marlene Dietrich, în drumul ei spre camera din dos.

Rîsul ofensat, tare şi tineresc. Am renunţat şi m-am dus să fac baie. M-am întins în cadă, încordată de tot felul de temeri, dar observînd simptomele unei „stări anxioase" cu detaşare. Era ca şi cum o necunoscută, afectată de simptome pe care eu nu le trăisem niciodată, pusese stăpînire pe trupul meu. Apoi am făcut curat în casă şi m-am aşezat pe podeaua din camera mea, încercînd „jocul" . Nu am reuşit. Şi, dintr-odată, mi-am dat seama că o să mă îndrăgostesc de Saul Green. Mi-am amintit că la început mi-am bătut joc de ideea asta, apoi am examinat-o, apoi am acceptat-o: era mai mult decît acceptare - mă luptam pentru ea, ca pentru ceva ce mi se cuvenea. Saul a stat toată ziua acasă, în camera lui. Jane Bond a sunat de două ori, o dată cînd eu eram în bucătărie şi am auzit. El îi spunea, în modul lui precaut şi detaliat, că nu putea să meargă la cină la ea acasă pentru că . . . apoi o poveste lungă despre o excursie în Richmond. M-am dus să iau cina la Molly. Nici una dintre noi nu a pomenit de Saul în relaţie cu mine, de unde am înţeles că eram deja îndrăgostită de Saul şi loialitatea bărbat-femeie, mai puternică decît loialitatea prieteniei, se impusese deja. Molly s-a străduit să-mi explice totul despre cuceririle lui Saul în Londra şi nu exista nici o îndoială că mă avertizează, dar exista de asemenea şi ceva posesiv în asta. In ce mă priveşte, cu fiecare femeie pe care ea spunea că el o impresionase, în mine creştea o hotărîre calmă şi secret triumfătoare, iar această senzaţie era legată de postura lui de crai, cu degetele mari sub curea şi privirea fixă, rece şi sardonică, şi nicidecum de bărbatul care mă „numise". Cînd m-am întors, el era pe scări, probabil intenţionat. L-am invitat la cafea. A făcut o remarcă melancolică despre faptul că eu sînt norocoasă, avînd prieteni şi o viaţă aşezată, referindu-se la faptul că luasem cina cu Molly. I-am spus că nu-l invitasem pentru că spusese că are un angajament.

— De unde ştii? a zis el repede.

— Pentru că te-am auzit cînd i-ai spus asta lui Jane la telefon.

Privirea fixă, defensivă şi uimită – nu putea să spună mai clar decît atît: ce te priveşte pe tine ? Eram furioasă şi am spus:

— Dacă vrei să ai conversaţii telefonice private, nu trebuie decît să duci telefonul în camera ta şi să închizi uşa.

— Aşa o să fac, a spus el aspru.

Din nou discordanţa şi neplăcerea, genul de moment în care chiar nu ştiam cum să mă descurc. Am început să-i pun întrebări despre viaţa lui din America, insistînd în ciuda barierei răspunsurilor lui evazive. La un moment dat i-am spus:

— Iţi dai seama că nu răspunzi niciodată direct la o întrebare – care e problema?

A răspuns, după o pauză, că încă nu era obişnuit cu Europa, că în State nimeni nu întreba niciodată pe altcineva dacă fusese comunist.

I-am spus că era păcat că bătuse atîta drum pînă în Europa şi folosea mecanismele de apărare americane. A spus că am dreptate, dar că îi era foarte greu să se adapteze, şi am început să discutăm despre politică. Saul este, ca noi toţi, amestecul obişnuit de amărăciune, tristeţe şi hotărîre de a menţine un anumit echilibru. M-am dus la culcare, hotărînd că a mă îndrăgosti de acest bărbat ar fi stupid. Stăteam în pat, examinînd termenul „îndrăgostită" ca şi c um ar fi fost numele unei boli pe care puteam decide să nu o fac.

Saul are obiceiul de a se afla prin preajmă atunci cînd fac cafea sau ceai - îl văd urcînd scările, foarte ţeapăn, dînd ţeapăn din cap. In astfel de momente emană singurătate, izolare, îi simt singurătatea, ca o răceală în jurul lui. Îl invit formal să mi se alăture, el acceptă formal. În seara asta mi-a spus, stînd vizavi de mine:

— Am un prieten acasă. Exact înainte să plec eu spre Europa, mi-a spus că se săturase de aventuri, se săturase să şi-o pună. Cu timpul devine ceva foarte sec şi lipsit de sens.

Am rîs şi am spus:

— De vreme ce prietenul tău e atît de citit, trebuie să ştie că asta e o stare obişnuită, după prea multe aventuri.

Saul a spus, repede:

— De unde ştii că e citit ?

Momentul discordant familiar: mai întîi, din cauză că era atît de evident că vorbea despre sine însuşi, iar la început eu crezusem că e ironic. Apoi, pentru că s-a retras brusc în el însuşi, plin de suspiciune şi prudenţă, ca după incidentul cu telefonul. Dar cel mai rău era că nu spusese: „De unde ştiai că sînt citit", ci „că *el* e citit", şi totuşi era evident vorba despre el. După ce m-a privit scurt, ca pentru a mă avertiza de ceva, chiar s-a uitat în altă parte, de parcă ar fi privit fix la altcineva, la *el.* Deja recunosc aceste momente nu după şablonul cuvintelor, nici măcar al privirilor, ci după strîngerea bruscă de teamă din stomac. La început simt acea anxietate îngreţoşată, tensiunea, apoi reaud rapid ceva ce spusesem sau mă gîndesc la un incident şi îmi dau seama că a existat acea discordanţă, acel şoc, ca o crăpătură într-o substanţă, prin care curge altceva. Acest altceva este îngrozitor, îmi este ostil.

Nu am spus nimic după schimbul de replici despre prietenul citit. Mă gîndeam că contrastul dintre inteligenţa lui rece şi analitică şi momentele de stîngăcie (folosesc cuvîntul stîngăcie ca să ascund de mine însămi ceea ce era înspăimîntător) este incredibil. La propriu, aşa că rămîn tăcută în intervalul de timp cît îmi ia să inspir şi să expir. întotdeauna, după astfel de momente, cînd mi-e frică, apare şi o formă de compasiune, şi mă gîndesc la momentul în care a ridicat braţele spre mine în somn, ca un copil singur.

Mai tîrziu a revenit asupra „prietenului" său. Exact ca şi cum nu l-ar mai fi pomenit înainte. Aveam senzaţia că uitase că vorbise despre el, cu doar jumătate de oră în urmă. I-am spus:

— Acest prieten al tău...

(Şi din nou el a privit spre centrul camerei, departe de noi amîndoi, la acel prieten.)

— ... are de gînd să renunţe *să şi-o pună* sau e doar un mic impuls spre experimentare?

Am auzit accentul pe care îl pusesem pe cuvintele „să şi-o pună" şi mi-am dat seama de ce o spusesem cu iritare. Am continuat:

— De fiecare dată cînd vorbeşti despre sex sau dragoste spui: el şi-a pus-o, eu mi-am pus-o sau ei şi-au pus-o.

A rîs abrupt, ca de obicei, dar fără să înţeleagă, aşa că am spus:

— Întotdeauna la reflexiv.

El a spus, repede:

— Ce vrei să spui ?

— Am o senzaţie de confuzie extraordinară, cînd te aud – cu siguranţă *eu* mi-o pun, *ea* şi-o pune, *ele* şi-o pun, dar tu, ca bărbat, nu ţi-o pui, tu i-o pui.

A spus, încet:

— Doamnă, te pricepi de minune să mă faci să mă simt ca un ţăran.

Dar era o parodiere a expresiei primitive americane: „te pricepi de minune să mă faci să mă simt ca un ţăran".

Ochii lui sclipeau de ostilitate. Şi eu eram plină de ostilitate. Ceva ce simţisem zile întregi fierbea în mine. Am spus:

— Acum cîteva zile vorbeai despre modul în care te-ai luptat, împreună cu prietenii tăi americani, împotriva limbajului care degradează sexul - te descriai ca un puritan originar, Saul Galahad apărătorul, dar vorbeşti despre a ţi-o pune, nu spui niciodată *o femeie,* spui o tipă, o paraşută, o fetiţă, o păpuşă, o păsărică, vorbeşti despre cur şi ţîţe, de fiecare dată cînd pomeneşti despre o femeie, eu o văd fie ca pe un fel de manechin din vitrină, fie ca un morman de părţi dezmembrate, sîni, picioare sau fese.

Eram furioasă, desigur, dar mă simţeam ridicol, ceea ce mă înfuria şi mai tare. I-am spus:

— Bănuiesc că asta e ceea ce voi aţi numi să fii demodat, dar să dea naiba dacă înţeleg cum poate un bărbat să aibă o atitudine sănătoasă faţă de sex dacă nu poate vorbi despre altceva în

afară de cur şi fetiţe cărora le-o bagi sau le-o înfigi şi aşa mai departe. Nu e de mirare că nenorociţii de americani au o grămadă de probleme cu nenorocita lor viaţă sexuală.

După o vreme, Saul mi-a spus, foarte sec:

— Este pentru prima oară în viaţa mea cînd sînt acuzat că sînt antifeminist. Poate te-ar interesa să afli că sînt singurul american pe care îl cunosc care nu le acuză pe femeile americane de toate păcatele sexuale posibile, îţi imaginezi că nu ştiu că bărbaţii le învinovăţesc pe femei pentru lipsurile lor?

Ei bine, asta bineînţeles că m-a înmuiat, mi-a oprit furia. Am vorbit despre politică. Pentru că pe acest subiect nu sîntem în dezacord. E ca şi cum aş fi din nou în partid, dar pe vremea în care comunist însemna să ai standarde înalte, să lupţi pentru ceva. El a fost dat afară din partid pentru că a fost „antistalinist prematur". Apoi a fost pus pe lista neagră în Hollywood pentru că era comunist. E una dintre poveştile clasice, deja arhetipale ale timpului nostru, dar diferenţa dintre el şi ceilalţi este că el nu era ranchiunos sau acrit.

Am reuşit, pentru prima oară, să glumesc cu el, în aşa fel încît rîsul lui să nu fie defensiv. Poartă blugii lui cei noi, o geacă albastră nouă, tenişi. I-am spus că ar trebui să-i fie ruşine că poartă uniforma non-conformismului american; el a spus că nu e suficient de adult ca să se alăture minusculei minorităţi a fiinţelor umane care nu au nevoie de uniformă.

Sînt îndrăgostită cu disperare de acest bărbat.

Am scris ultima propoziţie acum trei zile, dar nu mi-am dat seama că trecuseră trei zile decît atunci cînd în sfîrşit a căpătat un sens. Sînt îndrăgostită şi timpul zboară. Cu două seri în urmă am vorbit pînă tîrziu, acumulînd tensiune. Îmi venea să rîd, pentru că e întotdeauna caraghios modul în care se comportă doi oameni, ca să spunem aşa, înaintea sexului; în acel moment eu simţeam o reticenţă, tocmai din cauză că eram îndrăgostită; şi jur că fiecare dintre noi ar fi putut să rupă acest flux şi să spună noapte bună. În cele din urmă, el a venit, m-a luat în braţe şi a spus:

— Sîntem amîndoi oameni singuri, hai să fim buni unul cu celălalt.

Am sesizat o umbră de posomoreală în cuvintele lui, dar am preferat să n-o aud (*5). Uitasem cum e să faci dragoste cu un bărbat adevărat. Şi uitasem cum e să fii în braţele unui bărbat pe care îl iubeşti. Uitasem cum e să fii îndrăgostită în aşa fel încît un simplu pas pe scări să-ţi facă inima să bată, iar căldura umărului său în palma mea să fie toată bucuria care există în viaţă.

Asta a fost cu o săptămînă în urmă. Nu pot spune nimic altceva, decît că am fost fericită. (*6) Sînt atît de fericită, atît de fericită. Mă trezesc stînd în camera mea, privind lumina soarelui pe podea, şi sînt într-o stare pe care o ating după multe ore de concentrare asupra „jocului" - un extaz calm şi încîntător, o unicitate a orice, astfel încît o floare în vază este unică, iar încordarea lentă a unui muşchi este energia încrezătoare care pune în mişcare universul. (*7) Iar Saul e relaxat, o persoană diferită de bărbatul care a intrat în apartamentul meu, tensionat şi suspicios, iar starea mea de teamă a dispărut, persoana bolnavă care a locuit în trupul meu pentru o vreme (*8) a dispărut.

Citesc ultimul paragraf ca şi cum ar fi fost scris despre altcineva. În noaptea în care l-am scris, Saul nu a coborît să doarmă în camera mea. Fără nici o explicaţie. Pur şi simplu nu a venit. A dat din cap, rece şi ţeapăn, şi a urcat la etaj. Am rămas trează şi m-am gîndit cum, atunci cînd o femeie începe să facă dragoste cu un nou bărbat, în ea se naşte o fiinţă, din reacţii emoţionale şi sexuale, care creşte după propriile ei legi, propria ei logică. Fiinţa din mine era respinsă de faptul că Saul se dusese tăcut la culcare, astfel că am văzut-o cum tremură, cum se îndoaie în ea însăşi şi se împuţinează. A doua zi dimineaţă am băut cafea, iar eu îl priveam peste masă (era extraordinar de alb şi părea foarte încordat) şi mi-am dat seama că dacă îi spun: de ce nu ai venit noaptea trecută în camera mea, de ce nu mi-ai dat cine ştie ce explicaţie că nu ai venit, s-ar încrunta şi ar deveni ostil.

Mai tîrziu, în ziua aceea, a venit în camera mea şi a făcut dragoste cu mine. Nu era cu adevărat „a face dragoste" – impulsiv -, se hotărîse pur şi simplu să facă dragoste. Fiinţa dinăuntrul meu care este femeia îndrăgostită nu s-a implicat, refuza să se lase minţită.

Aseară a spus:

— Trebuie să mă duc să mă întîlnesc...

A urmat o poveste lungă şi complicată.

Am spus:

— Sigur.

Dar el a continuat cu povestea, iar eu m-am enervat. Ştiam despre ce era vorba, desigur, dar nu voiam să ştiu, asta în ciuda faptului că scrisesem adevărul în jurnalul galben. Apoi el a spus, ursuz şi ostil:

— Eşti foarte înţelegătoare, nu-i aşa?

Spusese asta ieri, iar eu am notat în carnetul galben. Am spus tare, dintr-odată:

— *Nu.*

Pe faţa lui a apărut o expresie oarbă. Mi-am amintit că ştiu expresia aceea oarbă, o mai văzusem şi nu voiam s-o văd. Cuvîntul înţelegătoare îmi e atît de străin, nu are nimic de-a face cu mine. A venit în patul meu, tîrziu, şi eu ştiam că tocmai se întorcea de la o femeie cu care se culcase. Am spus:

— Te-ai culcat cu o altă femeie, nu-i aşa?

El a devenit ţeapăn şi a spus, posac:

— Nu.

Dar eu nu am spus nimic, iar el a zis:

— Dar asta nu înseamnă nimic, nu-i aşa?

Cel mai ciudat era că bărbatul care spusese nu, apărîndu-şi libertatea, şi bărbatul care spusese, implorator, că nu înseamnă nimic erau doi bărbaţi diferiţi, nu puteam să fac legătura între ei. Tăceam, din nou în ghearele fricii, apoi un al treilea bărbat a spus, fratern şi afectuos:

— Acum culcă-te.

M-am culcat, supusă faţă de acest al treilea bărbat prietenos, conştientă de alte două Anne, diferite de copilul supus – Anna, femeia îndrăgostită respinsă, rece şi nefericită într-un colţ al fiinţei mele, şi o Anna sardonică, ciudat de detaşată, care privea şi spunea: „Ei, ei!".

Am dormit prost, cu vise groaznice. Visul care revenea încontinuu era cel cu mine însămi şi bărbatul răutăcios, bătrîn şi pitic. în visul meu, chiar dădeam din cap în semn de recunoaştere - deci iată-te, ştiam că la un moment dat o să apari! Bărbatul avea un penis mare, proeminent, care îi ieşea printre haine şi mă ameninţa, era periculos pentru că eu ştiam că bătrînul mă urăşte şi vrea să-mi facă rău. M-am trezit şi am încercat să mă liniştesc. Saul era întins lîngă mine, o greutate de carne inertă, densă şi rece. Era întins pe spate, dar chiar şi în somn postura lui era defensivă. În lumina slabă a dimineţii devreme îi vedeam faţa, defensivă. Eram conştientă de mirosul puternic şi acru. M-am gîndit: nu poate fi de la Saul, e prea pretenţios; apoi am simţit mirosul de acreală emanînd din carnea gîtului său şi am ştiut că e mirosul fricii. Îi era frică. În somn era prizonierul fricii, şi a început să scîncească, precum un copil înfricoşat. Ştiam că e bolnav (deşi în timpul săptămînii în care fusesem fericită refuzasem să ştiu asta) şi m-am simţit plină de iubire şi compasiune şi am început să-i masez umerii şi gîtul, să se încălzească. Spre dimineaţă, Saul devine foarte rece, frigul emana dinspre el, împreună cu mirosul fricii sale. După ce s-a încălzit, m-am pus iar să dorm şi, instantaneu, eram bătrînul, bătrînul devenisem eu, dar eram şi bătrîna, deci eram asexuată. Eram, de asemenea, rea şi distructivă. Cînd m-am trezit, Saul era din nou rece în braţele mele, o greutate înfrigurată. Îmi spuneam: am fost bătrînul răutăcios şi bătrîna cea rea, sau amîndouă, aşa că ce mai urmează? între timp, în cameră intrase lumina, o lumină gri, şi l-am văzut pe Saul. Carnea lui care, dacă ar fi fost sănătos, ar fi fost carnea caldă, de culoare alburie a tipului său de bărbat – bărbatul puternic şi blond, cu umeri largi şi carnea tare - era gălbuie, atîrnînd pe

oasele mari ale feţei lui. S-a trezit dintr-odată, înspăimîntat, dintr-un vis, şi s-a ridicat defensiv, uitîndu-se după duşmani. Apoi m-a văzut pe mine şi a zîmbit: puteam să văd cum ar fi arătat zîmbetul lui pe faţa largă şi bronzată a lui Saul Green cel sănătos. Dar zîmbetul lui era galben şi îngrozit. A făcut dragoste cu mine, de frică. Frica de a fi singur. Nu era dragostea contrafăcută pe care femeia îndrăgostită, acea fiinţă instinctivă, o repudia, ci dragoste din frică, iar Anna căreia îi era frică a reacţionat, eram două fiinţe înfricoşate, făcînd dragoste cu groază. Iar creierul meu era cu garda sus, temător.

Timp de o săptămînă nu s-a apropiat de mine, din nou fără nici o explicaţie, nimic, era un necunoscut care intra, dădea din cap şi urca la etaj. Timp de o săptămînă am privit cum fiinţa aceea feminină se împuţinează, apoi devine furioasă, devine geloasă. Era o gelozie groaznică, rea, pe care nu nu mi-o recunoşteam. M-am dus la etaj la Saul şi l-am întrebat:

— Ce fel de bărbat e acela care face dragoste cu o femeie zile la rînd, şi după toate aparenţele asta îi face plăcere, apoi dispare fără măcar o minciună politicoasă?

Rîsul tare şi agresiv. Apoi a spus:

— Ce fel de bărbat, mă întrebi ? Nu ai decît să întrebi.

Am spus:

— Presupun că scrii acel mare roman american, tînărul erou în căutarea unei identităţi.

— Exact, a spus el.

— Dar eu nu sînt pregătită să accept acest ton de la locuitori ai vechii lumi care, din cine ştie ce motiv pe care eu nu-l înţeleg, nu au nici urmă de îndoială în privinţa identităţii lor.

Era dur, ostil şi rîdea; şi eu eram dură şi rîdeam. Savurînd momentul rece de ostilitate pură, am spus:

— Ei bine, succes, dar nu mă folosi pe mine în experimentele tale.

Şi am coborît la parter. După cîteva minute a coborît şi el. Nu mai era un fel de tomahawk spiritual, ci bun şi responsabil. A spus:

— Anna, tu cauţi un bărbat, pentru viaţa ta, şi ai dreptate, meriţi să ai unul, dar...

— Dar?

— Tu cauţi fericirea. E un cuvînt care pentru mine nu a însemnat niciodată nimic, pînă cînd nu te-am văzut pe tine cum îl produci ca pe melasă din situaţia aceasta. Dumnezeu ştie cum ar putea cineva, chiar şi o femeie, să facă fericire din aceste circumstanţe, dar...

— Dar?

— Acesta sînt eu, Saul Green, şi nu sînt fericit, n-am fost niciodată.

— Deci eu mă folosesc de tine.

— Exact.

— Atunci e corect, pentru că şi tu te foloseşti de mine.

Faţa lui s-a schimbat, părea uimit.

— Scuză-mă că amintesc asta, am spus, dar sînt sigură că ţi-a trecut prin cap că asta faci! ?

El a rîs, un rîs adevărat, nu cel ostil.

Apoi am băut cafea şi am vorbit despre politică sau mai degrabă despre America. America lui e rece şi crudă. A vorbit despre Hollywood, despre scenariştii care erau „roşii", care au căzut în conformismul de a fi „roşii" din cauza presiunii lui McCarthy, despre scenariştii care au devenit respectabili şi au căzut în conformismul anticomunismului. Despre bărbaţii care îşi turnau prietenii comisiilor inchizitoriale. (*9) Vorbeşte despre asta cu un fel de furie detaşată şi amuzată. A spus o poveste despre şeful său, care îl chemase în birou ca să-l întrebe dacă e membru al Partidului Comunist. Saul nu era membru atunci, de fapt fusese dat afară din partid cu ceva timp înainte, dar a refuzat să răspundă. Plin de regret, şeful i-a spus atunci că trebuie să-şi dea demisia. Saul şi-a dat demisia. Cîteva săptămîni mai tîrziu a cunoscut la o petrecere un bărbat care a început să plîngă şi să se autoacuze. „Eşti prietenul meu, Saul, îmi place să te consider astfel." Auzisem tonul acesta într-o duzină de poveşti de la Saul, de la Nelson, de la ceilalţi. În timp ce vorbea, simţeam în sinea mea o emoţie care mă neliniştea, presiunea acută

şi furioasă a dispreţului faţă de şeful lui Saul, faţă de scenariştii „roşii" care s-au refugiat în comunismul conformist, faţă de informatori. I-am spus lui Saul:
— Totul e foarte rău, dar ceea ce spunem noi, atitudinea noastră provine din presupunerea că te poţi aştepta ca oamenii să fie suficient de curajoşi pentru a-şi apăra gîndirea individuală.

Saul a ridicat capul, tăios şi provocator. De obicei, atunci cînd vorbeşte o face orbeşte, cu ochii neutri, vorbeşte cu sine însuşi. Doar atunci cînd întreaga lui personalitate a apărut în spatele ochilor lui reci şi cenuşii mi-am dat seama cît de mult mă obişnuisem cu acest fel de a fi al lui - vorbind cu el însuşi, de-abia conştient de mine. A zis:
— Ce vrei să spui?

Mi-am dat seama că era prima oară cînd mă gîndisem atît de limpede la toate acestea, faptul că el e aici mă face să gîndesc limpede, pentru că experienţele noastre sînt atît de similare, şi totuşi noi sîntem atît de diferiţi ca oameni. Am spus:
— Uite, să ne gîndim la noi, nu există nici unul dintre noi care să nu fi făcut asta, să spună în public un lucru şi în privat un altul, un lucru către un prieten, altul către inamic. Nu există nici unul dintre noi care să nu fi cedat acestei presiuni, teama de a fi considerat trădător. Îmi amintesc cel puţin o duzină de ocazii în care m-am gîndit: motivul pentru care sînt îngrozită să spun asta, sau chiar să mă gîndesc la asta, este că mi-e frică să nu fiu considerată o trădătoare în partid.

Mă privea fix, cu ochi duri, cu un fel de sarcasm. Cunosc acel sarcasm, e „sarcasmul revoluţionar" şi fiecare dintre noi l-am folosit la un moment dat, şi de aceea nu l-am înfruntat, ci am continuat:
— Aşa că ce vreau să spun e că exact genul de persoană la care, pe vremea noastră, te-ai fi putut aştepta prin definiţie să fie neînfricată, deschisă şi sinceră s-a dovedit a fi denunţătoare, mincinoasă şi cinică, fie din frica de tortură sau închisoare, fie chiar din teama de a nu fi considerat trădător.

Saul a lătrat, în mod mecanic:
— Discurs de clasă de mijloc, despre asta e vorba, ei bine, în momentul ăsta originile tale îşi fac simţită prezenţa, nu-i aşa?

Pentru o clipă n-am ştiut ce să spun, pentru că nimic din ce îmi spusese el vreodată, nici un ton pe care îl folosise vreodată nu m-ar fi putut pregăti pentru acea remarcă: era o armă din arsenal, batjocură şi sarcasm, şi m-a luat prin surprindere. Am spus:
— Nu asta e ideea.

El a spus, pe acelaşi ton:
— Cel mai elegant text de provocare a unui comunist pe care l-am auzit de mult timp încoace.
— Şi presupun că criticile tale faţă de vechii tăi prieteni din partid sînt doar comentarii imparţiale?

Nu a răspuns, se încrunta. Am spus:
— Uitîndu-ne la America, ştim că o întreagă *intellighentsia* poate fi tiranizată să adopte atitudini anticomuniste banale.

El a remarcat brusc:
— De aceea îmi place foarte mult această ţară, aici nu s-ar putea întîmpla asta.

Din nou senzaţia de discordanţă, de şoc. Pentru că ceea ce spusese el era sentimental, clişee din arsenalul liberal, aşa cum celelalte remarci erau clişee din arsenalul comunist. Am spus:
— În timpul Războiului Rece, cînd vînătoarea comunismului era în toi, intelectualii de aici erau la fel. Da, ştiu că toată lumea a uitat despre asta, acum toţi sînt şocaţi de McCarthy, dar în acelaşi timp, intelectualii noştri minimalizau toate acestea, spunînd că lucrurile nu erau atît de rele pe cît păreau. Exact aşa cum făceau şi omologii lor din State, în general, liberalii noştri apărau, fie deschis, fie implicit, Comisia pentru Activităţi Antiamericane. Un jurnalist important putea să publice într-un tabloid o scrisoare isterică în care să spună că dacă ar fi ştiut că X şi Y, vechi prieteni de-ai lui, erau spioni, s-ar fi dus aţă la MI5 să dea informaţii despre

ei. Nimeni nu l-ar fi blamat. Şi toate societăţile şi organizaţiile literare erau angajate în cel mai primitiv tip de anticomunism - ceea ce spuneau, sau în mare parte, era desigur adevărat, dar ideea e că spuneau pur şi simplu ceea ce puteai găsi în orice zi în tabloide, fără nici o încercare de a înţelege cu adevărat ceva, erau doar ţipete, o haită de cîini lătrînd. Aşa că ştiu foarte bine că, dacă presiunea ar fi crescut doar cu puţin, i-am fi văzut pe intelectualii noştri manipulînd Comisii pentru Activităţi Antibritanice şi, între timp, noi, comuniştii, am fi minţit că ce e alb e negru.

— Şi'?

— Şi, judecind după ceea ce am văzut că s-a întîmplat în ultimii treizeci de ani, în democraţii, nemaivorbind de dictaturi, numărul de oameni dintr-o societate care sînt pregătiţi să se opună unui curent, să lupte cu adevărat şi cu orice preţ pentru un adevăr este atît de mic, încît...

Saul a spus brusc:

— Scuză-mă.

Apoi a plecat, cu mersul lui orb şi ţeapăn.

Am rămas în bucătărie, gîndindu-mă la tot ceea ce tocmai spusesem. Eu şi cu oamenii pe care îi cunoşteam bine, unii dintre ei oameni de calitate, ne prăbuşiserăm în conformismul comunist şi ne minţiserăm pe noi înşine şi pe ceilalţi. Iar intelectualii „liberali" sau „liberi" puteau fi şi fuseseră împinşi foarte uşor înspre statutul de vînători de vrăjitoare de un fel sau altul. Erau puţini oamenii cărora chiar le păsa de libertate, de adevăr. Erau foarte puţini. Foarte puţini oameni aveau curaj, genul de curaj de care trebuie să depindă o democraţie reală. Fără oameni cu acest tip de curaj, o societate liberă moare sau nu se poate naşte.

Am stat acolo, descurajată şi deprimată. Pentru că în noi toţi, cei crescuţi într-o democraţie occidentală, există credinţa incorporată că libertatea se va întări, va supravieţui presiunii, iar această credinţă pare să supravieţuiască oricărei probe contrarii. Această credinţă este, probabil, în sine un pericol. În timp ce stăteam acolo, am avut o viziune a lumii fără naţiuni, sisteme, blocuri economice, care se întăresc şi se consolidează; o lume în care ar deveni din ce în ce mai ridicol pînă şi să vorbeşti despre libertate sau despre conştiinţa individuală. Ştiu că s-a scris despre acest gen de viziune, e ceva ce ai citit, dar pentru o clipă nu erau cuvinte, idei, ci ceva ce am simţit, în substanţa cărnii şi a nervilor mei, ca adevărat.

Saul a coborît din nou scările, îmbrăcat. Acum era ceea ce eu numesc „el însuşi", şi a spus simplu, cu un fel de umor capricios:

— Îmi pare rău că am plecat, dar nu puteam suporta ceea ce spuneai.

Am zis:

— Fiecare direcţie de gîndire pe care o urmez zilele astea se dovedeşte a fi sumbră şi deprimantă. Probabil că nici eu nu pot suporta.

S-a apropiat de mine şi m-a luat în braţe. A spus:

— Ne consolăm unul pe celălalt. Pentru ce, mă întreb?

Apoi, încă ţinîndu-mă în braţe :

— Trebuie să nu uităm că oamenii cu genul nostru de experienţă sînt meniţi să fie deprimaţi şi lipsiţi de speranţă.

— Sau poate că tocmai oamenii cu genul nostru de experienţă sînt cei mai predispuşi să cunoască adevărul, pentru că noi ştim de ce am fost capabili noi înşine ?

L-am invitat la prînz şi am discutat despre copilăria lui. O copilărie proastă obişnuită, cămin destrămat etc. După prînz s-a dus la etaj, spunînd că vrea să lucreze. Aproape imediat a coborît şi s-a sprijinit de tocul uşii, remarcînd:

— Înainte puteam să lucrez ore în şir, acum nu pot lucra mai mult de o oră fără pauză.

Am simţit iar discordanţa. Acum, după ce m-am gîndit bine la toate acestea, e foarte clar, dar atunci eram confuză. Pentru că el vorbea de parcă ar fi lucrat o oră, în loc de cinci minute, poate. Stătea acolo, pozînd, agitat. Apoi a spus:

— Am acasă un prieten ai cărui părinţi s-au despărţit cînd el era copil. Crezi că e posibil să-l fi afectat?

Pentru o clipă n-am putut răspunde, pentru că „prietenul“ era atît de evident el însuşi. Dar vorbise despre părinţii lui cu mai puţin de zece minute în urmă.

Am spus:

— Da, sînt destul de sigură că despărţirea părinţilor tăi te-a afectat.

A tresărit, cu faţa contractată de suspiciune, şi a spus:

— De unde ai ştiut ?

(*10) Am spus:

— Ai memorie proastă, mi-ai spus despre părinţii tăi acum cîteva minute.

Era animat, precaut, gînditor. Faţa lui era tăioasă din cauza gîndurilor suspicioase. Apoi a spus, într-un vîrtej de cuvinte:

— A, mă gîndeam la prietenul meu, asta e tot...

S-a întors şi s-a dus la etaj. Eu am rămas acolo, confuză, punînd lucrurile cap la cap. Uitase, în mod sincer, că îmi spusese. Şi mi-am amintit cinci sau şase ocazii din ultimele cîteva zile - îmi spunea ceva, apoi pomenea din nou acel lucru peste cîteva minute ca şi cum ar fi fost un subiect nou. Ieri, de exemplu, mi-a spus: „Îţi aminteşti cînd am venit prima oară aici", vorbind de parcă ar fi venit aici cu multe luni în urmă. Şi altă dată mi-a spus: „Atunci cînd am fost la restaurantul indian", iar noi fuseserăm acolo să luăm prînzul în ziua aceea.

Am intrat în camera mare şi am închis uşa. Avem o înţelegere că, atunci cînd uşa mea e închisă, să nu fiu deranjată. Uneori, cu uşa închisă, îl aud cum se plimbă într-o parte şi-n alta deasupra mea, sau coboară pînă la jumătatea scărilor - e ca o presiune asupra mea să deschid uşa, ceea ce şi fac. Dar astăzi am închis uşa bine, m-am aşezat pe pat şi am încercat să mă gîndesc. Transpiram uşor, aveam mîinile reci şi nu puteam să respir cum trebuie. Eram încordată de anxietate şi îmi spuneam întruna: asta nu e starea mea anxioasă, nu e a mea - nu mă ajuta deloc. (*11) M-am întins pe podea pe spate, cu o pernă sub cap, mi-am relaxat membrele şi am jucat „jocul". Sau am încercat. Inutil, pentru că îl auzeam pe Saul la etaj, bîntuind. Fiecare mişcare pe care o făcea el trecea prin mine. M-am gîndit că ar trebui să ies din casă, să mă întîlnesc cu cineva. Cu cine ? Ştiam că nu pot discuta despre Saul cu Molly. Cu toate acestea, am sunat-o, iar ea m-a întrebat nonşalantă:

— Ce mai face Saul ?

— Bine, am spus eu.

Ea a spus că se întîlnise cu Jane Bond, care e „în ultimul hal după el". Nu mă mai gîndisem la Jane Bond în ultimele zile, aşa că am vorbit repede despre ceva şi m-am întins din nou pe podea. Aseară Saul a spus: „Trebuie să fac o mică plimbare, altfel nu voi putea dormi". Lipsise cam trei ore. Jane Bond locuieşte cam la jumătate de oră de mers pe jos, zece minute cu autobuzul. Da, sunase pe cineva înainte să plece. Asta însemna că aranjase cu Jane, din casa mea, să se întîlnească şi să facă dragoste, se dusese la ea, făcuseră dragoste, se întorsese în patul meu, dormise. Nu, aseară n-am făcut dragoste. Pentru că, inconştient, eu mă apăram de durerea de a şti. (însă nu îmi pasă, cu inteligenţa mea, fiinţa din interiorul meu e cea care e geloasă, care e prost dispusă şi vrea să rănească şi ea înapoi.)

A ciocănit şi a spus prin uşă:

— Nu vreau să te deranjez, mă duc să mă plimb puţin.

Fără să ştiu că aveam să fac asta, m-am dus la uşă şi am deschis-o - deja începuse să coboare scările - şi am întrebat:

— Te duci să te întîlneşti cu Jane Bond ?

El a înţepenit, apoi s-a întors încet şi m-a înfruntat:

— Nu, mă duc să mă plimb.

Nu am spus nimic, pentru că mă gîndeam că nu e posibil să mintă, cînd îl întreb direct. Ar fi trebuit să-l întreb: „Te-ai întîlnit cu Jane Bond seara trecută?". Acum îmi dau seama

că n-am făcut-o pentru că mi-a fost teamă că o să spună „nu".

Am făcut cine ştie ce remarcă veselă şi neimportantă, m-am întors şi am închis uşa. Nu puteam să gîndesc şi nici măcar să mă mişc. Eram bolnavă. Îmi spuneam întruna: trebuie să plece, trebuie să plece de aici. Dar ştiam că nu puteam să-i cer să plece, aşa că îmi spuneam mie încontinuu: atunci tu trebuie să încerci să te detaşezi.

Cînd s-a întors, ştiam că îi aşteptasem paşii ore întregi. Era deja aproape întuneric. A strigat tare un salut exagerat de prietenos şi s-a dus direct în baie. (*12) Stăteam acolo, gîndindu-mă : e pur şi simplu imposibil ca acest bărbat să se întoarcă direct de la Jane Bond şi să se ducă şi să se spele după ce a făcut sex, ştiind că eu trebuie să ştiu ce face. E imposibil. Şi totuşi ştiam că e posibil. Mă zvîrcoleam, ca să pot spune: „Saul, te culci cu Jane Bond?".

Cînd a intrat înăuntru am spus-o. El a rîs în felul său tare şi grosolan şi a spus:

— Nu, nu mă culc.

Apoi s-a uitat la mine mai atent, s-a apropiat şi m-a luat în braţe. A făcut asta atît de simplu şi călduros, încît am cedat imediat. A spus, foarte prietenos:

— Acum, Anna, eşti mult prea sensibilă în privinţa a orice. Ia lucrurile mai uşor.

M-a mîngîiat puţin, apoi a spus:

— Cred că ar trebui să încerci să înţelegi ceva - noi suntem nişte oameni foarte diferiţi. Şi încă ceva, modul în care stăteai aici înainte să vin eu nu îţi făcea bine. Dar e în regulă, acum sînt aici.

După asta m-a întins pe pat şi a început să mă aline, ca şi cum aş fi fost bolnavă. Şi de fapt eram. Mintea mea fierbea şi stomacul meu fierbea. Nu puteam gîndi, pentru că bărbatul care era atît de blînd era acelaşi cu bărbatul care mă făcea să fiu bolnavă. Mai tîrziu a spus:

— Şi acum pregăteşte-mi cina, o să-ţi facă bine. Dumnezeule, tu eşti o femeie cu adevărat casnică, ar trebui să fii căsătorită undeva, cu un bărbat drăguţ şi aşezat.

Apoi a spus, posomorit:

— Dumnezeule, întotdeauna aleg din astea.

I-am pregătit cina.

Dimineaţa aceasta, devreme, a sunat telefonul. Am răspuns şi era Jane Bond. L-am trezit pe Saul, i-am spus, am ieşit din cameră şi m-am dus în baie, unde am făcut o grămadă de zgomot, apa curgînd etc. Cînd m-am întors, el era din nou în pat, ghemuit şi pe jumătate adormit. Mă aşteptam să-mi povestească ce spusese sau ce voia Jane, dar el nu a vorbit despre acel telefon. Eram din nou furioasă. însă toată noaptea trecută fusese caldă şi afectuoasă, se întorsese spre mine ca un îndrăgostit, în somn, sărutîndu-mă şi atingîndu-mă, şi chiar spunîndu-mi numele, deci era acolo pentru mine. Nu ştiam ce să cred. După micul dejun a spus că trebuie să plece. Mi-a explicat îndelung, cu detalii, că trebuie să se întîlnească cu un bărbat din industria filmului. Ştiam, din cauza expresiei încăpăţînate, de lemn, de pe faţa lui, că se duce să se întîlnească cu Jane Bond, aranjase o întîlnire cu ea cînd îl sunase. Imediat cum a plecat, am urcat în camera lui. Totul era extrem de ordonat şi îngrijit. Apoi am început să caut printre hîrtiile lui. Îmi amintesc cum mă gîndeam - fără măcar să mă uimească asta, ci ca şi cum ar fi fost dreptul meu, pentru că el minţise - că asta era prima oară în viaţa mea cînd citeam scrisorile sau hîrtiile private ale unei persoane. Eram furioasă şi scîrbită, dar foarte metodică. Am găsit, într-un colţ, un teanc de scrisori prinse cu un elastic, de la o fată din America. Fuseseră iubiţi, ea se plîngea că nu-i scrie. Apoi încă un teanc de scrisori de la o fată din Paris - din nou, plîngeri că el nu scrisese. Am pus scrisorile la loc, nu cu atenţie, ci la întîmplare, şi m-am uitat după altele. Apoi am găsit teancuri de jurnale. (*14) Mi se părea ciudat că jurnalele erau înşiruite cronologic, nu amestecate ca ale mele. Am răsfoit cîteva de la început, fără să le citesc, ci oprindu-mă la cîte o impresie, o listă nesfîrşită cu locuri noi, diferite slujbe, o listă nesfîrşită cu nume de fete. Iar ca un fir roşu prin diversitatea de nume de locuri şi nume de femei, detalii despre singurătate, detaşare, izolare. Stăteam acolo, pe patul lui, încercînd să cuplez cele două imagini, bărbatul pe care îl cunoşteam şi cel înfăţişat acolo,

care se autocompătimeşte, e rece, calculat, lipsit de emoţii. Apoi mi-am amintit că, atunci cînd îmi citesc carnetele, nu mă recunosc. Atunci cînd cineva scrie despre sine însuşi se întîmplă ceva ciudat. Adică despre şinele direct, nu cel proiectat. Rezultatul e rece, nemilos, sever. Iar dacă nu e sever, atunci este lipsit de viaţă - da, asta e, lipsit de viaţă, îmi dau seama, cînd scriu asta, că m-am întors la acel punct din carnetul negru în care am scris despre Willi. Dacă Saul ar spune, despre jurnalele lui, sau, rezumîndu-şi şinele lui mai tînăr, pentru un sine de mai tîrziu: am fost un porc, pentru modul în care m-am purtat cu femeile. Sau: am dreptate să mă port cu femeile în modul acesta. Sau: eu doar scriu o cronică a ceea ce s-a întîmplat, nu fac judecăţi morale despre mine însumi - ei bine, indiferent ce ar spune, ar fi irelevant. Pentru că în jurnalele lui nu există însufleţirea. viaţa, farmecul. „Willi îşi lăsă ochelarii rotunzi să scînteieze înspre oamenii care îl priveau şi spuse..." „Saul, pătrăţos şi solid, rînjind uşor - rînjind batjocoritor la propria lui poză de seducător, spuse tărăgănat: hai, scumpo, hai să ne futem, îmi place stilul tău." Am continuat să citesc însemnări, la început îngrozită de cruzimea lor rece, apoi traducîndu-le, cunoscîndu-l pe Saul, în viaţă. Aşa că m-am trezit schimbînd încontinuu stările, de la furie, furia unei femei, la încîntarea pe care o simţi cînd ceva e viu, încîntarea recunoaşterii.

Apoi încîntarea a dispărut, cînd am dat de o însemnare care m-a speriat, pentru că deja o scrisesem, în urma altui tip de cunoaştere, în carnetul meu galben. Mă sperie că, atunci cînd scriu, s-ar părea că am un fel de îngrozitoare a doua vedere sau ceva de genul ăsta, un fel de intuiţie; e un fel de inteligenţă care prea dureroasă ca să fie folosită în viaţa obişnuită; n-ai putea trăi deloc dacă ai folosi-o pentru viaţă. Trei însemnări: „Trebuie să plec din Detroit, am scos din asta tot ce îmi trebuia. Mavis îmi face probleme. Cu o săptămînă în urmă eram nebun după ea, acum nimic. Ciudat". Apoi: „Mavis a venit seara trecută la apartamentul meu. Joan era cu mine. A trebuit să ies pe hol şi s-o fac pe Mavis să plece". Apoi: „Primit o scrisoare de la Jake din Detroit. Mavis şi-a tăiat venele cu lama. Au dus-o la spital la timp. Păcat, o fată drăguţă". Nu mai era nici o referire la Mavis. Eram furioasă, cu furia rece şi răzbunătoare a războiului sexelor; atît de furioasă, încît mi-am blocat pur şi simplu imaginaţia. Am abandonat mulţimea de jurnale. Mi-ar fi luat săptămîni să le citesc şi nu mă interesa. Acum eram curioasă să ştiu ce scrisese despre mine. Am găsit data la care venise în acest apartament. „M-am întîlnit cu Anna Wulf. Dacă rămîn în Londra, e destul de bine. Mary mi-a oferit o cameră, dar am simţit probleme acolo. E bună la pat, dar atît. Anna nu mă atrage. Un lucru bun, dată fiind situaţia. Mary a făcut o scenă. Jane la petrecere. Am dansat, practic ne-am futut pe ringul de dans. Mică, zveltă, băieţoasă - m-am dus cu ea acasă. Ne-am futut toată noaptea - o, Doamne!" „Azi, vorbeam cu Anna, nu-mi amintesc nimic din ce am spus, nu cred că a observat ceva." Nici o însemnare cîteva zile. Apoi: „Ce ciudat, îmi place de Anna mai mult decît oricine altcineva, dar nu-mi face plăcere să mă culc cu ea. Poate e timpul să trec mai departe? Jane îmi face probleme. Ei bine, să mă pupe în cur toate femeile astea, *la propriu*!" „Anna îmi face probleme în legătură cu Jane. Ei bine, cu atît mai rău pentru ea." „M-am despărţit de Jane. Păcat, e femeia cea mai bună la pat pe care am avut-o în ţara asta nenorocită. Marguerite, la cafenea." „A sunat Jane. Îmi face probleme cu Anna. Nu vreau probleme cu Anna. Intîlnire cu Marguerite."

Asta era azi, deci plecase spre Marguerite, nu spre Jane. Sînt şocată de mine însămi pentru că nu sînt şocată că citesc hîrtiile private ale cuiva. Dimpotrivă, sînt plină de o bucurie triumfătoare, urîtă, pentru că l-am prins.

(*15) însemnarea „nu-mi face plăcere să mă culc cu Anna" m-a rănit atît de profund încît pentru cîteva clipe nu am putut respira. Mai rău, n-am înţeles-o. Mai rău, pentru cîteva clipe mi-am pierdut încrederea în judecata fiinţei feminine care reacţionează sau nu, în funcţie de faptul că Saul face dragoste din convingere sau nu. Ea nu poate fi minţită. Pentru o clipă, mi-am imaginat că ea se amăgise singură. Mi-era ruşine că îmi păsa mai mult de faptul că el nu voia să se culce cu mine, de vreme ce, în cel mai bun caz, aş fi fost „bună la pat", decît de

faptul că mă plăcea. Am pus jurnalele la loc, dar neglijent, dispreţuitor, la fel cum pusesem şi scrisorile, şi am coborît la parter să scriu asta. Dar sînt prea confuză ca să scriu raţional.

Tocmai am urcat ca să mă mai uit o dată la jurnal – scrisese „nu-mi place să mă culc cu ea" în săptămîna în care nu coborîse de la etaj. De atunci, făcuse dragoste ca un bărbat care e atras de o femeie. Nu înţeleg, nu înţeleg nimic.

Ieri m-am obligat să îl înfrunt:

— Eşti bolnav, şi dacă da în ce fel?

El a spus, cum aproape că mă aşteptam:

— De unde ţi-ai dat seama ?

Am izbucnit pur şi simplu în rîs. El a spus, precaut:

— Cred că, atunci cînd ai probleme, trebuie să strîngi din dinţi şi să nu laşi asta să afecteze alţi oameni.

Spusese asta serios, ca un bărbat responsabil. Am spus:

— Dar, de fapt, exact asta faci. Despre ce e vorba?

Mă simţeam de parcă aş fi fost prinsă într-o ceaţă psihologică. El a spus, serios:

— Speram că nu o arunc asupra ta.

— Nu mă plîngeam, i-am zis. Dar cred că nu e bine deloc să ţii secret, ar trebui să scoţi lucrurile la lumină.

Dintr-odată coroziv şi ostil, mi-a spus:

— Vorbeşti ca un psihanalist nenorocit.

Mă gîndeam la modul în care poate fi cinci sau şase oameni diferiţi, într-o conversaţie; chiar aşteptam ca persoana responsabilă să revină. A revenit şi a spus:

— Nu sînt într-o formă prea bună, e adevărat. îmi pare rău dacă se vede. O să încerc să mă descurc mai bine.

— Nu despre asta e vorba, am spus eu.

A schimbat subiectul, cu hotărîre; avea o expresie hăituită şi rănită pe faţă, era un bărbat care se apără.

L-am sunat pe doctorul Paynter şi i-am spus că voiam să ştiu care e problema cu cineva care nu are deloc simţul timpului şi pare să fie mai mulţi oameni diferiţi. El mi-a răspuns:

— Nu pun diagnostice la telefon.

— Ah, termină, i-am zis.

Mi-a spus:

— Draga mea Anna, cred că ar fi mai bine să-ţi faci o programare.

— Nu e pentru mine, am spus, e pentru un prieten.

Dar el a tăcut. Apoi a spus:

— Te rog să nu te alarmezi, ai fi surprinsă să afli cîţi oameni fermecători merg pe stradă şi nu sînt decît nişte fantome ale lor înşişi. Fă-ţi programare.

— Care e cauza?

— Păi, riscînd o presupunere, dar fără să mă aventurez, aş spune că se datorează timpului în care trăim.

— Mulţumesc, am zis.

— Deci nu faci programare ?

— Nu.

— Foarte rău, Anna, asta e mîndrie spirituală, dacă eşti mai mulţi oameni, ale cui să fie picioarele, în caz că ai vrea să te pui pe picioare?

— O să transmit mesajul celui interesat, am răspuns.

M-am dus la Saul şi i-am spus:

— L-am sunat pe doctorul meu şi el crede că sînt bolnavă, i-am spus că am un *prieten* - înţelegi ?

Saul m-a privit tăios şi hăituit, dar a rînjit.
— Spune că ar trebui să-mi fac programare, dar că nu ar trebui să mă alarmez deloc din cauză că sînt mai mulţi oameni deodată şi nu am simţul timpului.
— Aşa ţi se pare că sînt eu ?
— Păi, da.
— Mersi. Presupun că are dreptate, în privinţa asta.
Astăzi mi-a spus:
— De ce să irosesc bani pe psihiatru, cînd mă tratezi tu, gratis ?
Spusese asta cu sălbăticie, triumfător. I-am spus că nu era corect să mă folosească în rolul ăsta. Mi-a spus, cu aceeaşi ură triumfătoare:
— Englezoaico! Corect! Toată lumea se foloseşte de ceilalţi. Tu te foloseşti de mine ca să-ţi creezi un vis hollywoodian de fericire, iar în schimb eu o să folosesc experienţa ta de vraci.
O clipă mai tîrziu făceam dragoste. Cînd ne certăm, ne urîm, apoi din ură apare sexul. E sex dur, violent, diferit de tot ceea ce ştiam eu, neavînd nimic (*16) de a face cu fiinţa care e femeia-îndrăgostită. Ea îl reneagă complet.
Astăzi m-a criticat în pat pentru o mişcare, iar eu mi-am dat seama că mă compara cu cineva. Am remarcat că există şcoli diferite de a face dragoste, iar noi proveneam din şcoli diferite. Ne uram unul pe celălalt, dar totul era într-o atmosferă binevoitoare. Pentru că el a început să se gîndească la asta, apoi a rîs în hohote.
— Iubirea, a spus el, sentimental ca un şcolar, e internaţională.
— Sexul, am spus eu, e o chestiune de stil naţional. Nici un englez nu ar face dragoste ca tine. Mă refer, desigur, la cei care fac dragoste.
El a început să compună un şlagăr - „îmi place stilul tău naţional, dacă şi ţie îţi place de al meu".
Pereţii acestui apartament ne apasă. Zile în şir stăm aici singuri. Sînt conştientă că amîndoi sîntem nebuni. El spune, rîzînd ascuţit:
— Da, sînt nebun, am avut nevoie de toată scurta mea viaţă ca să-mi dau seama, şi acum ce? Să presupunem că îmi place să fiu nebun, atunci cum rămîne?
Între timp, anxietatea mea a devenit permanentă, am uitat cum e să te trezeşti normal; însă observ starea în care sînt şi chiar mă gîndesc: ei bine, nu voi mai suferi niciodată de propria mea stare anxioasă, aşa că aş putea foarte bine să o experimentez pe a altcuiva, cît am posibilitatea.
Uneori încerc să joc Jocul". Uneori scriu în carnetul acesta şi în cel galben. Sau privesc lumina de pe podea cum se modifică, în aşa fel încît o scamă de praf sau un nod al lemnului se măresc şi devin simboluri de capul lor. La etaj, Saul se plimbă într-o parte şi în alta, într-o parte şi în alta, sau există perioade lungi de tăcere. Atît tăcerea, cît şi zgomotul de paşi reverberează de-a lungul nervilor mei. Atunci cînd iese din apartament „să se plimbe puţin", nervii mei par să se întindă şi să îl urmeze, ca şi cum ar fi legaţi de el.
Azi a intrat în cameră şi am ştiut, din instinct, că se culcase cu altcineva. L-am înfruntat, nu pentru că eram rănită, ci pentru că sîntem doi adversari, iar el a spus:
— Nu, ce te face să crezi asta ?
Apoi faţa lui a devenit lacomă, vicleană, tainică, iar el a spus:
— Dacă vrei, pot produce un alibi.
Am rîs, deşi eram furioasă, iar faptul că am rîs m-a refăcut. Sînt nebună, obsedată de o gelozie rece pe care nu am mai simţit-o niciodată, sînt genul de femeie care citeşte scrisori şi hîrtii private; da, cînd rîd, mă vindec. Lui nu i-a plăcut rîsul meu, pentru că a spus:
— Deţinuţii învaţă să vorbească un anumit limbaj.
Iar eu am spus:
— Dacă pînă acum n-am fost niciodată temnicer, iar acum am devenit aşa ceva, poate că e din cauză că tu ai nevoie de asta.

Faţa lui s-a înseninat, s-a aşezat pe patul meu şi a spus, cu simplitatea la care poate să treacă de la o clipă la alta:
— Problema e că, atunci cînd ne-am acceptat unul pe celălalt, tu ai luat fidelitatea ca de la sine înţeleasă, iar eu nu. Eu nu am fost niciodată credincios cuiva. Nu s-a întîmplat.
— Mincinosule, am spus. Vrei să spui că, atunci cînd o femeie începe să ţină la tine sau te prinde, pur şi simplu treci la următoarea.

A rîs, în felul său franc şi tineresc, în locul rîsului ostil şi tineresc, şi a spus:
— Şi poate că şi asta are un sens.

Eram pe punctul de a-i spune: atunci treci mai departe. Mă întrebam de ce n-o fac, ce fel de logică personală urmam, prin intermediul lui. În fracţiunea de secundă în care aproape că am spus: atunci treci mai departe, el mi-a aruncat o privire rapidă şi speriată şi a spus:
— Ar fi trebuit să-mi spui că asta contează pentru tine.
— Atunci îţi spun acum că pentru mine contează, am spus eu.
— Bine, a răspuns el precaut, după o pauză.

Faţa lui avea acea expresie tainică şi vicleană. Ştiam cît se poate de bine la ce se gîndea.

Astăzi a ieşit pentru cîteva ore, după o convorbire telefonică, iar eu m-am dus imediat la etaj şi am citit însemnările recente din jurnalul lui. „Gelozia Annei mă scoate din minţi. M-am întîlnit cu Marguerite. M-am dus acasă la ea. O copilă drăguţă." „Marguerite, rece cu mine. M-am întîlnit cu Dorothy, acasă la ea. O să plec pe furiş săptămîna viitoare, cînd Anna se duce s-o viziteze pe Janet. Cînd pisica nu-i acasă!"

Am citit asta cu un triumf rece.

Şi totuşi, în ciuda acestora, există ore de prietenie afectuoasă, în care vorbim la nesfîrşit. Şi facem dragoste. Dormim împreună în fiecare noapte, e un somn profund, minunat. Apoi prietenia se transformă în ură, în mijlocul unei propoziţii. Uneori, apartamentul e o oază de afecţiune iubitoare, apoi dintr-odată devine un cîmp de luptă, pînă şi pereţii vibrează de ură, ne dăm tîcoale ca două animale, iar lucrurile pe care ni le spunem sînt atît de îngrozitoare încît, atunci cînd mă gîndesc la ele după aceea, rămîn uluită. Şi totuşi, sîntem perfect capabili să spunem aceste lucruri, să ascultăm ceea ce am spus şi apoi să explodăm în rîs, pînă cînd ne tăvălim pe jos de rîs.

M-am dus să o văd pe Janet. Tot drumul am fost nefericită, pentru că ştiam că Saul face dragoste cu Dorothy, indiferent cine era ea. Nu am reuşit să mă dezbar de asta cît am stat cu Janet. Pare fericită - distantă faţă de mine, o şcolăriţă preocupată de prietenii ei. În timp ce mă întorceam cu trenul, m-am gîndit din nou cît de ciudat este - timp de doisprezece ani, fiecare minut al fiecărei zile a fost organizat în jurul lui Janet, programul meu era determinat de nevoile ei. Însă ea se duce la şcoală şi asta e tot, eu revin instantaneu la o Anna care nu a născut-o niciodată pe Janet. Îmi amintesc că Molly îmi spunea acelaşi lucru: Tommy s-a dus într-o vacanţă cu nişte prieteni, cînd avea şaisprezece ani, iar ea a petrecut zile întregi umblînd prin casă, uimită de ea însăşi. „Mă simt de parcă n-am avut niciodată un copil", spunea ea întruna.

Cînd ajung aproape de apartament, tensiunea din stomacul meu creşte. Acasă deja mi-era rău, m-am dus direct în baie să vomit. Nu am mai vomitat niciodată, în viaţa mea, de la tensiunea nervoasă. Apoi am strigat la etaj. Saul era acasă. A coborît, voios. Salut! Cum a fost etc. În timp ce îl priveam, faţa lui a căpătat o expresie precaută şi misterioasă, în spatele căreia era triumfător, iar eu m-am văzut pe mine însămi, rece şi răutăcioasă. El a spus:
— De ce te uiţi la mine aşa ?

Apoi:
— Ce încerci să afli ?

M-am dus în camera mare. Acel - ce încerci să afli, era o notă nouă între noi, un pas în jos spre o nouă profunzime a răutăţii. In timp ce spusese asta, dinspre el veneau valuri de ură pură. M-am aşezat pe pat şi am încercat să gîndesc. Mi-am dat seama că ura mă făcuse să-mi

fie frică fizic. Ce ştiu eu despre bolile mentale ? Absolut nimic. Insă instinctul îmi spunea că nu trebuie să-mi fie frică.

A venit după mine, în cameră, şi s-a aşezat lîngă pat, fredonînd o melodie de jazz şi privindu-mă. A spus:

— Ţi-am cumpărat nişte discuri de jazz. Jazzul o să te relaxeze.

— Bine, am spus eu.

— Eşti atît de englezoaică, nu-i aşa ?

Spusese asta posomorit, cu neplăcere.

— Dacă nu-ţi place de mine, atunci pleacă, am spus eu.

Mi-a aruncat o privire rapidă şi surprinsă şi a ieşit. L-am aşteptat să se întoarcă, ştiind cum avea să fie. Era calm, liniştit, fratern şi afectuos. A pus un disc la pick-up-ul meu. Am examinat discurile, Armstrong din prima perioadă şi Bessie Smith. Am stat în linişte, ascultînd, iar el mă privea. Apoi a spus:

— Ei bine ?

— Toată muzica e binedispusă, caldă şi primitoare, am răspuns eu.

— Ei bine?

— Nu are nimic de-a face cu noi, noi nu sîntem aşa.

— Doamnă, eu mi-am format caracterul cu Armstrong, Bechet şi Bessie Smith.

— Atunci între timp s-a întîmplat ceva cu el.

— Ce s-a întîmplat între timp cu el e ceea ce s-a întîmplat cu America.

Apoi a spus, posomorît:

— Presupun că, din cîte îmi dau seama, ai un talent natural şi pentru jazz, chiar era nevoie de asta...

— De ce trebuie să fii atît de competitiv în orice privinţă ?

— Pentru că sînt american. E o ţară competitivă.

Am văzut că fratele liniştit dispăruse, revenise ura. Am spus:

— Cred că ar fi mai bine ca noaptea asta să stăm separaţi, uneori eşti prea mult pentru mine.

Era surprins. Apoi faţa lui s-a controlat - cînd se întîmplă asta, faţa lui defensivă şi suferindă pare să se ia pe ea însăşi în mînă, la propriu. A spus încet, cu un rîs prietenos:

— Nu te învinovăţi. Sînt prea mult şi pentru mine.

A plecat. Cîteva minute mai tîrziu, cînd eram în pat, a coborît, s-a apropiat de pat şi a spus, zîmbind:

— Dă-te mai încolo.

— Nu vreau să ne certăm, am spus eu.

— Nu ne putem abţine.

— Nu ţi se pare ciudat, pe ce temă alegem să ne certăm? Nu-mi pasă deloc cu cine te culci, iar tu nu eşti bărbatul care să agreseze femeile sexual. Aşa că, evident, ne certăm despre altceva. Ce?

— O experienţă interesantă, a fi nebun.

— Chiar aşa, o experienţă interesantă.

— De ce o spui aşa?

— Peste un an, amîndoi o să ne uităm în urmă şi o să spunem: deci aşa eram atunci, ce experienţă fascinantă.

— Şi ce e în neregulă cu asta ?

— Megalomani, asta sînt cei ca noi. Tu spui: sînt aşa cum sînt din cauză că Statele Unite sînt aşa, politic, aşa şi pe dincolo, eu sînt Statele Unite. Iar eu spun: eu sînt poziţia femeilor timpului nostru.

— Probabil că amîndoi avem dreptate.

Ne-am culcat, prietenoşi. Dar somnul ne-a schimbat pe amîndoi. Cînd m-am trezit, el stătea întins pe o parte, privindu-mă cu un zîmbet dur. A spus:

— Ce visai ?
— Nimic, am spus.

Apoi mi-am amintit. Avusesem un vis groaznic, iar principiul răutăcios şi iresponsabil era incorporat în Saul. Mă batjocorise, rîzînd, cît durase îndelungatul coşmar. Mă ţinuse strîns în braţe, ca să nu mă pot mişca, şi spusese: „O să-ţi fac rău, îmi place asta".

Amintirea era atît de rea încît m-am dat jos din pat, îndepărtîndu- mă de el, şi m-am dus în bucătărie să fac cafea. El a intrat înăuntru, îmbrăcat, cam după o oră, cu faţa ca un pumn.
— Ies pe-afară, a spus.

A mai întîrziat puţin, aşteptînd ca eu să spun ceva, apoi a coborît scările încet, uitîndu-se în urmă ca să-l opresc. M-am întins pe spate, pe podea, am pus Armstrong din prima lui perioadă şi am invidiat lumea lejeră, voioasă şi binevoitor ironică din care venea muzica. Saul a intrat în cameră, patru sau cinci ore mai tîrziu, cu faţa însufleţită de un triumf răzbunător. A spus:
— De ce nu spui nimic ?
— Nu e nimic de spus.
— De ce nu te opui ?
— Iţi dai seama cît de des mă întrebi de ce nu mă opun ? Dacă vrei să fii pedepsit pentru ceva, caută pe altcineva.

Apoi acea schimbare extraordinară, cînd eu spun ceva, iar el se gîndeşte la asta. A spus, interesat:
— Trebuie să fiu pedepsit? Hmmm, interesant.

S-a aşezat lîngă patul meu, trăgîndu-se de bărbie, încruntat. A remarcat:
— In clipa asta nu cred că-mi place foarte mult de mine. Şi nici de tine.
— Nici mie nu-mi place de tine, şi nici de mine. Dar, de fapt, nici unul dintre noi nu sîntem astfel, aşa că de ce ne-am deranja atîta să nu ne plăcem unul pe altul?

Faţa lui s-a schimbat din nou. A spus, viclean:
— Crezi că ştii ce am făcut eu, bănuiesc.

Nu am spus nimic, iar el s-a ridicat şi a început să se plimbe repede prin cameră, aruncîndu-mi încontinuu priviri rapide, aprige:
— N-o să ştii niciodată, nu-i aşa? N-ai cum să ştii asta.

Faptul că nu am spus nimic nu se datora hotărîrii de a nu ne certa sau de a-mi păstra autocontrolul, ci era în sine o armă la fel de rece, în cadrul luptei. După o tăcere suficient de îndelungată, am zis:
— Ştiu ce ai făcut, ai făcut sex cu Dorothy.

Saul a spus repede:
— De unde ştii ?

Apoi, exact ca şi cum n-ar fi spus asta:
— Nu-mi pune întrebări, iar eu n-o să te mint.
— Nu-ţi pun întrebări, ţi-am citit jurnalul.

S-a oprit din defilatul prin cameră şi a rămas pe loc, privind în jos spre mine. Faţa lui, pe care o priveam cu un interes rece, a arătat frică, apoi furie, apoi un triumf secret. A spus:
— Nu am făcut sex cu Dorothy.
— Atunci cu altcineva.

A început să ţipe, bătînd din mîini în aer, cu mandibula scrîşnind cuvintele:
— Mă spionezi, eşti cea mai geloasă femeie pe care am cunoscut-o vreodată. De cînd am venit aici, nu m-am atins de nici o femeie şi asta e ceva, pentru un băiat american viguros, ca mine.

Am spus, răutăcioasă:
— Mă bucur că eşti viguros.

El a ţipat:

— Sînt un mascul. Nu sînt un animal de companie al femeilor, care să stea închis.

A continuat să ţipe, iar eu am recunoscut senzaţia pe care o avusesem cu o zi în urmă, de a coborî încă o treaptă în nevolnicie. *Eu, eu, eu, eu, eu,* ţipa Saul, dar totul era deconectat, era o lăudăroşenie vagă şi împroşcată, iar eu mă simţeam ca şi cum aş fi fost împroşcată cu gloanţe de mitralieră. A continuat la nesfîrşit, *eu, eu, eu, eu, eu,* iar eu am încetat să mai ascult, apoi mi-am dat seama că tăcuse şi că mă privea cu anxietate.

— Ce-i cu tine? mi-a spus el.

S-a apropiat, a îngenuncheat lîngă mine, mi-a întors faţa spre a lui şi a spus:

— Pentru numele lui Dumnezeu, trebuie să înţelegi că pentru mine sexul nu e important, pur şi simplu nu e important.

— Vrei să spui că sexul e important, nu e important cu cine.

M-a dus în braţe în pat, tandru şi plin de compasiune. Mi-a spus, dezgustat de sine:

— Mă pricep foarte bine să adun cioburile, după ce am trîntit o femeie la pămînt.

— De ce trebuie să trînteşti femeile la pămînt ?

— Nu ştiu. Pînă cînd nu m-ai făcut să fiu conştient de asta, nu mi-am dat seama.

— M-aş bucura să-ţi angajezi un vraci. Eu o tot spun, o tot spun, o să ne înnebuneşti pe amîndoi.

Am început să plîng. Mă simţeam ca în visul de noaptea trecută, ţinută strîns în braţe, în timp ce el rîdea şi îmi făcea rău. Între timp, Saul era bun şi tandru. Apoi mi-am dat seama dintr-odată că toată povestea, acest ciclu de tiranizare si tandreţe, era pentru momentul în care putea să mă consoleze. M-am dat jos din pat, furioasă pe faptul că eram luată de sus şi furioasă pe mine pentru că permiteam asta, şi mi-am aprins o ţigară.

El a spus, posomorit:

— Poate că te trîntesc eu la pămînt, dar nu stai mult acolo.

— Norocul tău, poţi avea plăcerea să o faci iar şi iar.

A spus gînditor, evident meditativ, privindu-se de la o anumită distanţă:

— Dar spune-mi, de ce?

Am ţipat la el:

— Ca orice american, ai probleme cu maică-ta. Te-ai concentrat asupra mea, de parcă ai vrea să fiu mama ta. Trebuie să fii mai deştept decît mine tot timpul, e important ca eu să fiu depăşită. E important să minţi şi să fii crezut. Apoi, cînd eu sînt rănită, sentimentele tale ucigaşe faţă de mine, faţă de mamă, te sperie, aşa că trebuie să mă consolezi şi să mă alini...

Ţipam, isterică.

— M-am plictisit de toată povestea asta, m-am plictisit de discuţiile de copii mici. Mi-e greaţă de banalitatea lucrurilor ăstora...

M-am oprit şi m-am uitat la el. Avea faţa unui copil care fusese plesnit.

— Iar acum simţi plăcere pentru că m-ai făcut să ţip la tine. De ce nu eşti furios? Ar trebui să fii - te numesc, Saul Green, şi te numesc la un nivel atît de jos încît ar trebui să fii furios. Ar trebui să te simţi ruşinat, la treizeci şi trei de ani, să stai aici şi să accepţi acest gen de supra-simplificare din partea mea.

Cînd m-am oprit, eram epuizată. Eram în interiorul unei cochilii de tensiune pe care o puteam mirosi clar, ca un abur stătut al epuizării nervoase.

— Continuă, a spus el.

— Asta e ultima porţie de interpretare gratuită pe care o primeşti din partea mea.

— Vino aici.

A trebuit să mă duc. M-a tras jos, lîngă el, rîzînd. A făcut dragoste cu mine. Am reacţionat, la răceala lui aprigă. Era uşor să reacţionezi la răceală, pentru că nu mă putea răni, ca tandreţea. Apoi am simţit cum devin tot mai inertă. Din cauză că ştiam asta, mi-am dat seama, înainte chiar să mă gîndesc, că era ceva nou aici, nu făcea dragoste cu mine, mi-am spus,

nevenindu-mi să cred: făcea dragoste cu altcineva. Apoi şi-a schimbat vocea şi a început să vorbească cu un accent profund din sud, pe jumătate rîzînd şi agresiv:
— Ei, domniţă, eşti bună la pat, da, asta fără îndoială, o s-o spun oricui.
M-a atins altfel, nu mă atingea pe mine. Şi-a trecut mîna peste şoldurile şi fesele mele şi a spus:
— O formă de femeie sănătoasă, fără îndoială.
Am spus:
— Ne încurci, eu sînt cea slabă.
Şoc. L-am văzut ieşind, literal, din personalitatea care fusese. S-a rostogolit pe spate, cu mîna deasupra ochilor, gîfîind puţin. Apoi a spus, dar nu cu accentul de sud, ci al lui, cu vocea de crai cu care spusese: „sînt un băiat american viguros":
— Scumpo, ar trebui să mă iei încet, ca pe un whisky bun.
— Atunci asta te defineşte, am spus.
Din nou, şoc. S-a luptat să iasă din personalitatea aceea, a gîfîit, s-a forţat să respire încet, apoi a spus normal:
— Ce e în neregulă cu mine ?
— Vrei să spui, ce e în neregulă cu noi. Amîndoi suntem nebuni. Sîntem în interiorul unui cocon de nebunie.
— Tu!
Spusese asta ursuz.
— Eşti cea mai normală femeie afurisită pe care am cunoscut-o vreodată.
— Nu pe moment.
Am rămas mult timp întinşi, în tăcere. El îmi mîngîia tandru braţul. Zgomotul camioanelor de pe strada de sub noi se auzea tare. Cu mîngîierea tandră de pe braţ, simţeam cum tensiunea mă părăseşte. Toată nebunia şi ura dispăruseră. Apoi încă una din acele după-amiezi lungi, întunecîndu-se încet, departe de lume, şi noaptea lungă şi întunecată. Apartamentul e ca un vapor care pluteşte pe o mare întunecată, pare să plutească, izolat de viaţă, autonom. Am pus noile discuri şi am făcut dragoste, iar cei doi oameni, Saul şi Anna, care erau nebuni, erau altundeva, undeva în altă cameră.
(*17) Am avut o săptămînă în care am fost fericiţi. Telefonul nu a sunat. Nu a venit nimeni. Am fost singuri. Dar acum s-a terminat, înăuntrul lui s-a închis un întrerupător, aşa că eu stau şi scriu. Văd că am scris - fericire. Ajunge. Nu are nici un rost ca el să spună, „tu produci fericirea ca pe melasă". În timpul săptămînii nu am simţit deloc dorinţa de a mă apropia de masa aceasta cu carnetele. Nu era nimic de spus.
Astăzi ne-am trezit tîrziu, am pus discuri şi am făcut dragoste. Apoi el s-a dus sus, în camera lui. A coborît cu faţa ca o toporişca, iar eu m-am uitat la el şi am ştiut că acel întrerupător fusese comutat. S-a plimbat prin cameră şi a spus:
— Sînt agitat, sînt agitat.
Era foarte antagonic, aşa că i-am spus:
— Atunci ieşi în oraş.
— Dacă ies, o să mă acuzi că mă culc cu cineva.
— Pentru că asta vrei tu ca eu să fac.
— Ei bine, plec.
— Păi pleacă.
Stătea uitîndu-se la mine, plin de ură, iar eu am simţit cum muşchii stomacului mi se contractă, iar norul de anxietate se aşază ca o ceaţă întunecată. M-am uitat cum săptămâna de fericire dispare încet. Mă gîndeam: peste o lună, Janet o să fie acasă, iar această Anna va înceta să existe. Dacă ştiu că pot comuta întrerupătorul acestui suferind neajutorat pentru că e necesar pentru Janet, atunci o pot face acum. De ce nu o fac? Pentru că nu vreau, de aia. Ceva

trebuie dus pînă la capăt, un anumit model trebuie epuizat complet... Saul a simţit că mă retrăsesem de lîngă el, a devenit anxios şi a spus:
— De ce să plec, dacă nu vreau să fac asta ?
— Atunci nu pleca, am spus.
— O să mă duc să lucrez, mi-a zis el abrupt, încruntîndu-se.

A ieşit. Peste cîteva minute a coborît şi s-a sprijinit de uşă. Eu nu mă mişcasem. Stăteam pe podea aşteptîndu-l, pentru că ştiam că va coborî. Se făcea întuneric, camera mare era plină de umbre, cerul îşi schimba culoarea. Stătusem privind cerul umplîndu-se de culori, pe măsură ce întunericul cobora pe străzi şi, fără să încerc, intrasem în detaşarea „jocului". Eram parte a oraşului teribil şi a milioanelor de oameni, în acelaşi timp eram aşezată pe podea şi deasupra oraşului, privind în jos spre el. Cînd Saul a intrat, mi-a spus acuzator, sprijinit de tocul uşii :
— N-am mai fost aşa niciodată, atît de legat de o femeie, că nici măcar nu mă pot duce să mă plimb fără să mă simt vinovat.

Tonul lui era departe de ce simţeam eu, aşa că am spus:
— Ai stat aici o săptămînă, fără ca eu să-ţi cer asta. Aşa ai vrut tu. Acum dispoziţia ta s-a schimbat. De ce ar trebui să se schimbe şi dispoziţia mea?

A spus, precaut:
— O săptămînă e mult.

Mi-am dat seama din modul în care spusese asta că, pînă să folosesc eu cuvintele, o săptămînă, el nu-şi dăduse seama cîte zile trecuseră. Eram curioasă să ştiu cît crezuse el că a trecut, dar îmi era frică să întreb. Stătea încruntat, privindu-mă lateral şi ciupindu-se de buze ca şi cum ar fi fost un instrument muzical. A spus, după o pauză, cu faţa schimonosită de viclenie:
— Dar abia alaltăieri am văzut filmul acela.

Ştiam ce făcea: voia să pretindă că acea săptămînă fusese două zile, în parte ca să vadă dacă eu eram convinsă că fusese o săptămînă, în parte din cauză că ura ideea că îi dăruise unei femei o săptămînă din viaţa lui. Se întuneca în cameră, iar el îşi mijea ochii ca să-mi vadă faţa. Lumina din cer făcea ca ochii lui cenuşii să strălucească, iar părul lui blond şi pătrat să sclipească. Părea un animal însufleţit şi ameninţător. Am spus:
— Ai văzut filmul acum o săptămînă.

El a spus, rece:
— Dacă aşa spui tu, trebuie să te cred.

Apoi a sărit spre mine, m-a prins de umeri şi m-a scuturat:
— Te urăsc pentru că eşti normală, te urăsc din cauza asta. Eşti o fiinţă umană normală. Ce drept ai tu la asta? Mi-am dat seama dintr-odată că tu îţi aminteşti totul, probabil că îţi aminteşti tot ce am spus eu. Iţi aminteşti tot ce ţi s-a întîmplat ţie, e insuportabil.

Degetele lui s-au înfipt în umerii mei, iar faţa lui era însufleţită de ură.
— Da, îmi amintesc totul, am spus eu.

Dar nu triumfător. Eram conştientă de mine însămi, aşa cum mă vedea el, o femeie în mod inexplicabil stăpînă pe evenimente, deoarece putea privi în urmă şi vedea un zîmbet, o mişcare, un gest; putea auzi cuvinte, explicaţii – o femeie în interiorul timpului. îmi displăcea solemnitatea, pompa acelui custode mic şi înţepat al adevărului. Cînd el a spus: „E ca şi cum ai fi prizonier, să trăieşti cu cineva care ştie ce ai spus săptămîna trecută, sau care poate spune: acum trei zile ai făcut asta şi asta", m-am simţit şi eu prizonieră alături de el, pentru că tînjeam să mă eliberez de memoria mea dominatoare şi cîrcotaşă. Simţeam cum mi se estompează simţul identităţii. Mi s-a strîns stomacul şi a început să mă doară spatele.
— Vino aici, a spus el.

S-a îndepărtat, făcînd semn spre pat. L-am urmat, obedientă. Nu aş fi putut să-l refuz. Mi-a spus, printre dinţi:
— Haide, haide.

Sau mai degrabă:
— Hai, hai.

Mi-am dat seama că se întorsese în trecut cu cîţiva ani, probabil că atunci avea douăzeci de ani. Am spus nu, pentru că nu voiam acel animal mascul, violent şi tînăr. Faţa i se aprinsese de-o cruzime rînjită şi batjocoritoare, iar el a spus:
— Spui nu. Foarte bine, scumpo, ar trebui să spui nu mai des, îmi place.

A început să mă mîngîie pe gît, iar eu am spus nu. Aproape plîngeam. La vederea lacrimilor mele, vocea lui s-a transformat în tandreţe triumfătoare, mi-a sărutat lacrimile, ca un rafinat, şi a spus:
— Hai, scumpo, hai.

Sexul a fost rece, un act de ură, detestabil. Fiinţa feminină care se dilatase, crescînd, şi torsese timp de o săptămîna, s-a refugiat într-un colţ, tremurînd. Iar Anna care fusese capabilă să savureze, împreună cu inamicul, sexul combativ, era inertă, nu mai lupta. A fost rapid şi urît, iar el a spus:
— Englezoaică nenorocită, nu eşti bună de nimic în pat.

Dar eu mă eliberasem pentru totdeauna de el, nu mai putea să mă rănească, şi am spus:
— E vina mea. Ştiam că n-o să fie bine deloc. Nu suport atunci cînd eşti crud.

El s-a aruncat pe burtă şi a rămas liniştit, gîndindu-se. A murmurat:
— Cineva mi-a spus asta, de curînd. Cine ? Cînd ?
— Una din celelalte femei ale tale ţi-a spus că eşti crud, nu-i aşa?
— Cine? Eu nu sînt crud. Nu am fost crud niciodată. Sînt crud?

Persoana care vorbea atunci era persoana bună. Nu ştiam ce să spun, mi-era teamă să nu o îndepărtez şi s-o aduc înapoi pe cealaltă. A spus:
— Ce să fac, Anna ?
— De ce nu te duci la un vraci? am spus eu.

La asta, ca şi cum acel întrerupător ar fi fost comutat, Saul a rîs, în felul său zgomotos şi triumfător, şi a spus:
— Vrei să mă împingi spre casa de nebuni? De ce să plătesc un analist, cînd te am pe tine ? Ca să fii o persoană normală şi sănătoasă trebuie să plăteşti tariful. Nu eşti prima persoană care îmi spune să mă duc la un doctor de cap. Ei bine, nu accept să-mi dicteze nimeni.

A sărit jos din pat şi a strigat:
— Eu sînt eu, Saul Green, eu sînt ceea ce sînt eu, ceea ce sînt eu. Eu...

A început discursul cu *eu, eu, eu* ţipat mecanic, dar dintr-odată s-a oprit sau s-a întrerupt, gata să continue - a rămas cu gura deschisă, tăcut, apoi a spus:
— Eu, vreau să spun că eu...

Erau ultimele rafale sporadice ale mitralierei, după care Saul a spus normal:
— Plec, trebuie să plec de aici.

A plecat, urcînd scările în salturi, cu o energie frenetică. L-am auzit cum deschide sertare şi le închide izbindu-le. M-am gîndit: poate că pleacă de aici de tot? Dar peste cîteva clipe era jos, bătînd la uşă. Am spus:
— Intraţi, domnule Green.

A intrat şi mi-a spus, cu o neplăcere politicoasă şi formală:
— M-am hotărît că aş vrea să mă plimb. Rîncezesc, închis în acest apartament.

Mi-am dat seama că, în timpul petrecut în camera lui, ceea ce se întîmplase în ultimele cîteva minute se modificase în mintea lui. Am spus:
— Foarte bine, e o seară minunată pentru o plimbare.

Mi-a spus, cu un entuziasm, cu o inocenţă copilărească:
— Doamne, ai dreptate.

A coborît scările ca un prizonier care evadează. Am rămas întinsă mult timp, auzind cum îmi bate inima şi simţind cum îmi fierbe stomacul. Apoi am venit să scriu asta. Şi totuşi,

despre fericire, despre normalitate, despre rîs – nici un cuvînt nu va fi scris. Peste cinci sau zece ani, cînd voi citi asta, va fî cronica a doi oameni, nebuni şi cruzi.

Noaptea trecută, după ce am terminat de scris, am scos whisky-ul şi mi-am turnat jumătate de pahar. Sorbeam cu guri mici, bînd metodic, în aşa fel încît băutura să alunece pînă jos şi să lovească tensiunea de sub diafragma mea, să o îngheţe şi să o facă nedureroasă. M-am gîndit: dacă aş rămîne cu Saul, aş putea să ajung uşor beţivă. M-am gîndit: cît de convenţionali sîntem - faptul că eu mi-am pierdut voinţa, am crize de gelozie maniacală, sînt capabilă de bucurie dominatoare şi răutăcioasă în timp ce manipulez un om care e bolnav, nimic din toate acestea nu mă şochează la fel de mult ca gîndul că aş putea deveni alcoolică. Insă a fî alcoolic nu înseamnă nimic, în comparaţie cu restul. Am băut whisky, gîndindu-mă la Saul. Mi l-am imaginat cum iese din acest apartament ca să telefoneze, de jos, uneia dintre femei. Gelozia îmi străbătea fiecare venă din trup, ca o otravă, modificîndu-mi respiraţia, făcîndu-mi ochii să doară. Apoi mi l-am imaginat cum se împleticeşte prin oraş, bolnav, iar eu eram speriată, gîndindu-mă că n-ar fî trebuit să-l las să plece, deşi nu aş fi putut să-l opresc. Am rămas aşa mult timp, făcîndu-mi griji pentru faptul că el era bolnav. Apoi m-am gîndit la cealaltă femeie şi gelozia a început să lucreze din nou în sîngele meu. ÎI uram. Mi-am amintit tonul rece al jurnalelor lui şi l-am urît pentru asta. M-am dus la etaj, spunîndu-mi că nu ar trebui, dar ştiind că o s-o fac, şi m-am uitat în jurnalul lui curent. Era expus nonşalant, m-am întrebat dacă scrisese ceva ca să văd eu; în ultima săptămînă nu era nici o însemnare, dar sub data de astăzi: „Sînt un prizonier. Înnebunesc încet din cauza frustrării".

Mi-am urmărit furia răutăcioasă explodînd în interiorul meu.

Pentru o clipă m-am gîndit, raţional, că în timpul acelei săptămîni fusese atît de relaxat şi fericit cît putea fi el, aşa că de ce mă simţeam rănită de acea însemnare ? Dar eram rănită şi nefericită, ca şi cum însemnarea ar fi anulat acea săptămînă pentru amîndoi. Am coborît la parter şi m-am gîndit la Saul fiind împreună cu o femeie. Am stat acolo, privindu-mă cum mă gîndesc la Saul împreună cu o femeie. M-am gîndit: are dreptate să mă urască şi să prefere alte femei, sînt detestabilă. Şi am început să mă gîndesc cu jind la acea femeie necunoscută, bună, generoasă şi suficient de puternică încît să-i ofere ce avea el nevoie fără să ceară nimic în schimb.

Mi-o amintesc pe Mama Zahăr, cum m-a „învăţat" ea despre faptul că obsesiile geloziei sînt, în parte, o formă de homosexualitate. Dar în acel moment lecţia păruse mai degrabă academică, nu avea nimic de-a face cu mine, Anna. M-am întrebat dacă aş vrea să fac dragoste cu acea femeie cu care era el acum.

Apoi a existat un moment de înţelegere, mi-am dat seama că intrasem (*18) direct în nebunia lui: el căuta un personaj înţelept, bun, ca o mamă, care să fie de asemenea partener de joacă sexuală şi soră; şi, din cauză că eu devenisem parte din el, asta era ceea ce căutam şi eu, atît pentru mine însămi, pentru că aveam nevoie de ea, şi pentru că voiam să devin ea. Am înţeles că nu mă mai puteam separa de Saul, iar asta m-a speriat mai mult decît orice. Pentru că ştiam, cu inteligenţa mea, că acest bărbat repetă la nefîrşit un tipar: curtează o femeie cu inteligenţa şi empatia lui, revendicînd-o emoţional; apoi, cînd ea începea să îl revendice la rîndul lui, fugea. Şi, cu cît femeia era mai bună, cu atît mai repede începea el să fugă. Ştiam asta, cu mintea mea, şi totuşi stăteam acolo, în camera mea întunecoasă, privind la strălucirea ceţoasă şi umedă a cerului mov de noapte londonez, tînjind cu toată fiinţa mea la acea femeie mitică, tînjind să fiu ea, doar de dragul lui Saul.

M-am trezit că stau întinsă pe podea, incapabilă să respir din cauza tensiunii din stomac. M-am dus în bucătărie şi am mai băut nişte whisky, pînă cînd anxietatea a mai cedat puţin. M-am întors în camera mare şi am încercat să redevin eu însămi, privind-o pe Anna, un personaj mic şi neimportant dintr-un apartament vechi şi urît, dintr-o casă degradată şi urîtă, înconjurat de pustiurile Londrei întunecate. Nu puteam. Eram disperată de ruşine că sînt închisă în Anna, în

terorile unui mic animal lipsit de importanţă. Îmi spuneam întruna: afară este lumea, iar mie îmi pasă atît de puţin că timp de o săptămînă nici măcar nu am citit ziarul. Am luat ziarele acelei săptămîni şi le-am împrăştiat în jurul meu, pe podea, în timpul acelei săptămîni lucrurile evoluaseră - aici un război, dincolo un conflict. Era ca şi cum aş fi pierdut cîteva episoade importante dintr-un serial, dar puteam să deduc ce se întîmplase în ele din logica internă a poveştii. Mă simţeam plictisită şi stătută, ştiind că, fără să citesc deloc ziarele, aş fi putut să ghicesc destul de bine, din experienţă politică, ce se întîmplase în săptămînă aceea. Senzaţia de banalitate, dezgustul banalităţii se amesteca cu frica mea şi, dintr-odată, am avansat spre o nouă înţelegere, o nouă cunoaştere; această cunoaştere venea de la Anna, micul animal speriat care stătea pe podea, ghemuit. Era „jocul", dar provenea din teroare, eram invadată de teroare, teroarea coşmarurilor, trăiam frica de război aşa cum o trăieşti în coşmaruri, nu cîntărirea intelectuală a probabilităţilor, a posibilităţilor, ci cunoscînd, cu nervii şi imaginaţia mea, frica de război. Ceea ce citeam în ziarele presărate peste tot în jurul meu a devenit real, nu o frică abstractă, intelectuală. Exista un fel de deplasare a echilibrelor creierului meu, a modului în care gîndisem, acelaşi tip de realiniere ca atunci cînd, cu cîteva zile înainte, cuvinte precum democraţie, libertate cedaseră sub presiunea unui nou tip de înţelegere a mişcării reale a lumii spre puterea întunecată şi dură. *Ştiam,* dar desigur că acest cuvînt, scris, nu poate să transmită modul de a fi al acestei cunoaşteri, că ceea ce există deja, orice ar fi, are logica şi forţa lui, că marile arsenaluri ale lumii au forţa lor interioară, iar teroarea mea, teroarea nervoasă reală a coşmarului, era parte a acelei forţe. Am simţit asta, ca o viziune, printr-un nou tip de cunoaştere. Şi am ştiut că cruzimea şi răutatea şi acel *eu, eu, eu, eu* al lui Saul şi al Annei erau parte a acestei logici a războiului; şi ştiam cît de puternice sînt aceste emoţii, într-un mod care nu avea să mă părăsească niciodată, care avea să devină parte a modului în care vedeam eu lumea.

Dar acum, scriind asta şi citind ceea ce am scris, nu e nimic acolo, doar cuvinte pe hîrtie, nu pot comunica, nici măcar mie însămi atunci cînd citesc din urmă, cunoaşterea distrugerii ca forţă. Noaptea trecută stăteam întinsă pe podea, simţind ca o viziune puterea distrugerii, simţind-o atît de puternică, încît nu o s-o mai pierd niciodată, dar cunoaşterea nu constă în cuvintele pe care le scriu acum.

Gîndindu-mă la modul în care războiul va exploda şi va urma haosul, mi-era frig şi transpiram de frică, apoi m-am gîndit la Janet, la fetiţa încîntătoare şi mai degrabă convenţională, la şcoala ei de fete, şi m-am înfuriat, eram atît de furioasă că oricine, de oriunde, putea să-i facă rău, încît m-am ridicat în picioare, capabilă să resping teroarea. Eram epuizată, groaza mă părăsise, rămînînd închisă în rîndurile tipărite ale ziarelor. Eram inertă de epuizare şi nu mai simţeam nevoia să-i fac rău lui Saul. M-am dezbrăcat şi m-am băgat în pat, din nou normală. Mi-am dat seama ce uşurare trebuie să simtă Saul atunci cînd mîinile nebuniei se desprind de pe gîtul lui, iar el se gîndeşte: au dispărut, pentru o vreme.

Stau întinsă, gîndindu-mă la el, caldă şi detaşată, puternică.

Apoi îi aud paşii afară, furişaţi, şi imediat întrerupătorul meu s-a comutat, am simţit un val de frică şi anxietate. Nu voiam să intre înăuntru sau mai degrabă nu voiam ca proprietarul paşilor furişaţi şi atenţi să intre înăuntru. A stat o vreme în faţa uşii mele, ascultînd. Nu ştiu cît era ceasul, dar judecind după lumina de pe cer era dimineaţa devreme. Am auzit cum urcă scările pe vîrfuri, foarte atent. îl uram. Eram îngrozită că puteam să-l urăsc atît de devreme. Am rămas întinsă, sperînd că avea să coboare. Apoi m-am furişat la etaj, spre camera lui. Am deschis uşa şi, în lumina slabă de la fereastră, l-am văzut încovrigat îngrijit şi ordonat sub pături. Mi s-a strîns inima de milă. M-am strecurat în pat, lîngă el, iar el s-a întors şi m-a tras mai aproape. Mi-am dat seama, din modul în care mă strîngea, că se rătăcise la întîmplare pe străzi, bolnav şi singuratic.

În dimineaţa aceasta l-am lăsat dormind, am făcut cafea, am făcut curat în apartament şi m-am forţat să citesc ziarele. Nu ştiu *cine* va coborî scările. Stau aici, citind ziarele, dar fără

nervii cunoaşterii, ci doar cu inteligenţa mea, şi mă gîndesc la modul în care eu, Anna Wulf, stau aici, fără să ştiu cine va coborî scările, bărbatul tandru, fratern şi afectuos, care mă cunoaşte pe mine, Anna, sau copilul ascuns şi viclean, sau nebunul plin de ură.

Asta a fost cu trei zile în urmă. În aceste ultime trei zile am fost în vîltoarea nebuniei. Cînd a coborît scările părea foarte bolnav; ochii lui erau animale ascuţite, strălucitoare şi precaute, în cercurile umflate de carne maronie, gura lui era strînsă, ca o armă. Avea un aer voios de soldat, iar eu ştiam că toate energiile lui sînt absorbite de simpla încercare de a se menţine laolaltă. Toate celelalte personalităţi ale lui fuzionaseră în această fiinţă care lupta doar pentru supravieţuire. Mi-a aruncat priviri rugătoare repetate, de care nu era conştient. Era doar o creatură ajunsă la propriile ei limite. Ca răspuns la nevoia acestei creaturi, m-am simţit tensionată şi gata să preiau stresul. Ziarele zăceau pe masă. Cînd a intrat în cameră, le dădusem la o parte, simţind că teroarea prin care trecusem eu cu o noapte în urmă era prea aproape, prea periculoasă pentru el, deşi pe moment eu însămi nu o simţeam. A băut cafea şi a început să vorbească despre politică, privind din cînd în cînd spre teancul de ziare. Era o vorbire compulsivă, nu vorbirea cu *eu, eu, eu* prin care acuza şi sfida triumfător lumea, ci vorbirea care să-l menţină laolaltă. A vorbit, a vorbit, fără ca ochii lui să se implice în ceea ce spunea.

Dacă aş avea înregistrări din astfel de momente, ele ar cuprinde fraze amestecate, jargon şi remarci disparate. În dimineaţa aceea era o înregistrare politică, un talmeş-balmeş de jargon politic. Stăteam şi ascultam cum se scurge torentul de clişee, pe care le etichetam: comunist, anticomunist, liberal, socialist. Eram în măsură să le delimitez: comunist, american, 1954. Comunist, englez, 1956. Troţkist, american, începutul anilor '50. Antistalinist prematur, 1954. Liberal, american, 1956. Şi aşa mai departe. Mă gîndeam, dacă chiar aş fi psihanalist, că aş putea să folosesc acest torent de baliverne, să prind ceva din ele, să mă concentrez asupra acelui lucru, pentru că Saul e un om profund politic şi aici este el cel mai serios. Aşa că i-am pus o întrebare. Vedeam cum ceva din el s-a oprit. A tresărit, şi-a revenit, a deschis gura, ochii i s-au limpezit şi m-a văzut. Am repetat întrebarea, despre colapsul tradiţiei politice socialiste din America. Mă întrebam dacă e bine să opresc acest flux de cuvinte, de vreme ce era folosit pentru a se menţine laolaltă, să îl împiedice să se prăbuşească. Apoi, ca şi cum un aparat, poate o macara, ar fi acceptat o povară grea, am văzut cum trupul lui se tensionează şi se concentrează, iar el a început să vorbească. Spun el, luînd de la sine înţeles că pot să indic o personalitate. Că există un el care este acest bărbat real. De ce să presupun că una dintre personalităţile lui îl reprezintă mai mult pe el însuşi decît altele ? Dar asta fac. Cînd a vorbit atunci, era bărbatul care gîndea, judeca, comunica, auzea ce spun eu, accepta responsabilitatea.

Am început să discutăm despre starea stîngii din Europa, fragmentarea mişcărilor socialiste de pretutindeni. Discutasem, desigur, despre asta şi înainte, adesea, dar niciodată atît de calm şi limpede. Îmi amintesc cum mă gîndeam că era ciudat să fim atît inteligenţi într-un mod atît de detaşat cînd eram amîndoi bolnavi de tensiune şi anxietate. Şi m-am gîndit că vorbeam despre mişcări politice, despre dezvoltarea sau înfrîngerea uneia sau alteia dintre mişcările socialiste, în timp ce noaptea trecută eu ştiusem, în cele din urmă, că adevărul timpului nostru e războiul, iminenţa războiului. Şi mă întrebam dacă e o greşeală că vorbim pur şi simplu despre aceste lucruri, concluziile erau atît de deprimante, depresia aceasta era tocmai ceea ce contribuise la îmbolnăvirea lui. Dar era prea tîrziu, şi era o uşurare să am vizavi de mine o persoană reală, în schimbul unui papagal flecar. Apoi am făcut o remarcă, nu mai ştiu ce anume, şi întreg acest cadru al lui s-a cutremurat, iar el a intrat în altă viteză, cum altfel aş putea spune? - a primit o lovitură undeva înăuntrul lui şi s-a comutat înapoi, la altă personalitate, de data aceasta era băiatul pur, socialist, de clasă muncitoare, un băiat, nu un bărbat, iar torentul de slogane a reînceput, întregul lui trup se smucea şi gesticula agresiv faţă

de mine, pentru că agresa o liberală de clasă mijlocie. Stăteam acolo şi mă gîndeam cît de ciudat era că, deşi ştiam că nu e „el" cel care vorbeşte în clipa aceea şi că agresiunea lui e mecanică şi provenită dintr-o personalitate mai timpurie, totuşi mă rănea şi mă înfuria, simţeam cum începe să mă doară spatele şi cum stomacul mi se încleştează, reacţionînd. Ca să scap de reacţia asta m-am dus în camera mea cea mare, iar el m-a urmat strigînd:
— Nu suporţi, nu suporţi, englezoaică nenorocită.

L-am luat de umeri şi l-am zgîlţîit. L-am zgîlţîit pînă a redevenit el însuşi. A deschis gura, a inspirat profund, şi-a pus capul pe umărul meu pentru o clipă, apoi s-a împleticit pînă la patul meu şi s-a prăbuşit pe el, cu faţa înainte.

M-am dus la fereastră şi am privit afară; încercam să mă calmez gîndindu-mă la Janet. Dar ea părea departe de mine. Lumina soarelui - era un soare palid de iarnă, era departe. Ceea ce se întîmpla pe stradă era departe, oamenii care treceau nu erau oameni, erau marionete. Am simţit o schimbare înăuntrul meu, o îndepărtare lentă şi ezitantă de mine însămi, şi am ştiut că această schimbare este încă o treaptă coborîtă spre haos. Am atins materialul perdelei roşii, iar senzaţia simţită de degetele mele era moartă şi alunecoasă, slinoasă. Am văzut această substanţă, procesată de aparate, o substanţă moartă, care atîrnă ca o piele moartă sau un cadavru lipsit de viaţă la ferestrele mele. Am atins planta din ghiveciul de pe pervaz. Adesea, atunci cînd ating frunzele plantei, simt înrudirea cu rădăcinile care lucrează, frunzele care respiră, dar acum părea neplăcută, ca un animal sau un pitic mic şi ostil, întemniţat în ghiveciul de ceramică şi urîndu-mă pe mine pentru că îl întemniţez. Aşa că am încercat să le invoc pe Annele mai tinere, mai puternice, şcolăriţa din Londra şi fiica tatălui meu, dar nu puteam să le văd pe aceste Anne decît ca separate de mine. Aşa că m-am gîndit la colţul unui cîmp din Africa, m-am făcut să stau pe scînteierea albicioasă a nisipului, cu soarele pe faţă, dar nu mai puteam simţi căldura acelui soare. M-am gîndit la prietenul meu, domnul Mathlong, dar şi el era îndepărtat. Am rămas acolo, încercînd să ating conştienta unui soare galben şi arzător, încercînd să-l invoc pe domnul Mathlong, şi dintr-odată nu eram deloc domnul Mathlong, ci nebunul Charlie Themba. Am devenit el. Era foarte uşor să fii Charlie Themba. Era ca şi cum ar fi stat acolo, un pic într-o parte a mea, dar parte din mine, cu silueta lui mică, ţepoasă şi întunecată şi faţa mică, inteligentă şi arzînd de indignare privindu-mă. Apoi Charlie Themba s-a topit în mine. Eram într-o colibă, în Provincia de Nord, soţia mea era duşmanul meu, colegii mei din Congres, înainte prieteni ai mei, încercau să mă otrăvească şi undeva în stufăriş zăcea un crocodil mort, omorît cu o lance otrăvită, iar soţia mea, cumpărată de duşmani, era pe cale să-mi dea să mănînc carne de crocodil, iar cînd aceasta avea să-mi atingă buzele urma să mor, din cauza duşmăniei furioase a strămoşilor mei revoltaţi. Simţeam mirosul de carne rece şi putrezită, în stufărişul de pe rîu, şi apoi am văzut ochii soţiei mele privind prin stuful din care era făcută coliba mea, judecind să vadă dacă putea intra în siguranţă. A intrat aplecîndu-se pe uşa colibei, cu fustele ţinute într-o parte de mîna ei vicleană şi mincinoasă pe care o uram, iar în cealaltă mină o farfurie de tinichea pe care zăceau fîşii de carne puturoasă pe care trebuia să le mănînc eu.

Apoi am văzut în faţa ochilor mei scrisoarea pe care mi-o scrisese acest bărbat şi am ieşit din coşmar, ca şi cum aş fi coborît dintr-o fotografie. Stăteam la fereastră, transpirată de groază pentru că eram Charlie Themba, nebun şi paranoic, bărbatul urît de bărbaţii albi şi renegat de tovarăşii lui. Am rămas acolo, inertă din cauza epuizării reci şi am încercat să-l invoc pe domnul Mathlong. Dar, deşi îl puteam vedea clar, mergînd puţin aplecat de spate printr-o porţiune de praf însorită de la un bordei cu acoperiş de tablă la altul, zîmbind curtenitor, cu zîmbetul lui întotdeauna blînd şi oarecum amuzat, domnul Mathlong era separat de mine. M-am agăţat de perdelele de la fereastră, ca să nu cad, am simţit între degete răceala lor alunecoasă, ca o carne moartă, şi am închis ochii. Cu ochii închişi, am înţeles printre valurile de greaţă că eu eram Anna Wulf, pe vremuri Anna Freeman, stînd la fereastră într-un apartament urît din Londra, şi că în spatele meu, în pat, era Saul Green, un american rătăcitor.

Dar nu ştiu cît am stat acolo. Mi-am revenit, ca atunci cînd ieşi dintr-un vis, fără să ştii în ce cameră urmează să te trezeşti. Mi-am dat seama că, asemenea lui Saul, nu mai aveam simţul timpului. Am privit cerul rece şi alburiu şi soarele rece şi distorsionat şi m-am întors cu precauţie, ca să privesc în cameră. În cameră era mai degrabă întuneric, iar focul de la soba cu gaz se reflecta cald pe podea. Saul zăcea foarte nemişcat. Am străbătut precaută podeaua, care părea să se smucească şi să se umfle sub mine, şi m-am aplecat deasupra lui Saul ca să-l privesc. Dormea, iar frigul părea să iasă din el. M-am întins lîngă el, adoptînd curba spatelui lui. Nu s-a mişcat. Apoi, dintr-odată, eram normală şi am înţeles ce însemnase cînd am spus că eu sînt Anna Wulf şi acesta e Saul Green şi că am un copil pe nume Janet. L-am strîns şi mai tare, iar el s-a întors brusc, cu o mînă ridicată pentru a para o lovitură, şi m-a văzut. Faţa lui era complet albă, oasele îi ieşeau în evidenţă prin pielea subţire, ochii de un gri bolnav, lipsit de strălucire. Şi-a aruncat capul între sînii mei şi eu i l-am luat în braţe. A adormit din nou, iar eu am încercat să simt timpul. Dar timpul mă părăsise. Am rămas aşa, cum greutatea rece a acestui bărbat lipită de mine, ca şi cum aş fi. avut gheaţă lipită de mine, şi am încercat să-mi încălzesc carnea, pentru a o încălzi pe a lui. Dar frigul lui se strecura în mine, aşa că l-am împins blînd sub pături şi am rămas amîndoi sub ţesătura caldă. Încet, frigul a dispărut şi carnea lui s-a încălzit, lîngă a mea. Acum mă gîndeam la experienţa mea de a fi Charlie Themba. Deja nu mi-o mai puteam aminti, cum nu-mi mai puteam „aminti" modul în care înţelesesem că în noi toţi lucrează războiul. Cu alte cuvinte, eram din nou normală. Dar cuvîntul „normală" nu însemna nimic, aşa cum nici cuvîntul „nebună" nu însemna nimic. Eram oprimată de o cunoaştere a imensităţii, simţeam povara vastităţii, dar nu ca atunci cînd jucam „jocul", ci doar în aspectul ei de lipsă de sens. M-am ghemuit, fără să văd nici un motiv pentru care ar fi. trebuit să fiu nebună sau normală. Şi, privind dincolo de capul lui Saul, totul în cameră părea viclean, ameninţător, ieftin şi lipsit de sens, şi chiar şi acum puteam simţi perdelele alunecoase şi moarte între degete.

Am dormit şi am visat visul. De data aceasta nu exista nici o deghizare nicăieri. Eu eram personajul pitic răutăcios, masculin-feminin, principiul bucuriei în distrugere; Saul era contra-partea mea, masculin-feminină, fratele şi sora mea, şi dansam amîndoi într-un loc deschis, sub nişte clădiri albe enorme, care erau pline de maşinării hidoase, amenințătoare şi negre, care anunţau distrugere. Dar în vis, el şi cu mine, sau ea şi cu mine, eram prietenoşi, nu eram ostili, eram împreună în ura aceea răutăcioasă. Exista o nostalgie şi o tînjire îngrozitoare în vis, tînjirea după moarte. Ne-am apropiat şi ne-am sărutat, iubitori. Eram groaznici, şi chiar şi în vis ştiam asta. Pentru că am recunoscut în vis celelalte vise pe care le avem cu toţii, în care esenţa iubirii, a tandreţei, este concentrată într-un sărut sau o mîngîiere, dar acum era mîngîierea celor două creaturi pe jumătate umane, celebrînd distrugerea.

Exista o bucurie teribilă în vis. Cînd m-am trezit, camera era întunecoasă, strălucirea focului foarte roşie, plafonul mare şi alb plin de umbre liniştite, iar eu eram plină de bucurie şi pace. M-am întrebat cum putea să mă lase liniştită un vis atît de groaznic, dar apoi mi-am amintit de Mama Zahăr şi m-am gîndit că, poate, pentru prima oară, visasem visul într-un mod „pozitiv" - deşi nu ştiu ce înseamnă asta.

Saul nu se mişcase. Eu eram înţepenită şi mi-am mişcat umerii, iar el s-a trezit, speriat, şi a ţipat „Anna !", de parcă eu eram în altă cameră sau în altă ţară.

— Sînt aici, i-am spus.

Penisul lui era umflat. Am făcut dragoste. În modul în care am făcut dragoste exista căldura cu care făcusem dragoste în vis. Apoi el s-a ridicat şi a spus:

—Dumnezeule, cît e ceasul?

— Cinci sau şase, presupun, i-am spus eu.

— Dumnezeule, a spus el, nu pot să-mi dorm viaţa aşa.

Şi a ieşit grăbit din cameră.

Am rămas în pat, fericită. Faptul de a fi fericită, bucuria care mă umplea atunci era mai puternică decît toată nefericirea şi nebunia din lume, sau cel puţin aşa simţeam eu. Dar apoi fericirea a început să se topească, iar eu am rămas acolo, gîndindu-mă: ce este acest lucru de care noi avem atîta nevoie? (Prin noi, înţelegînd femeile.) Şi ce valoare are ? Fusesem fericită cu Michael, dar pentru el nu însemnase nimic, pentru că altfel nu m-ar fi. părăsit. Şi acum eram fericită cu Saul şi încercam să apuc fericirea ca şi cum ar fi fost un pahar cu apă şi mie mi-ar fii fost sete. Dar dacă te gîndeşti la ea, dispare. Nu voiam să mă gîndesc la ea. Dacă m-aş fi gîndit, nu ar fi rămas nimic între mine şi mica plantăpitic din ghiveciul de pe pervaz, între mine şi oroarea alunecoasă a perdelelor sau chiar crocodilul aşteptînd în stuf.

Am rămas întinsă pe pat în întuneric, ascultîndu-1 pe Saul cum bufneşte şi trosneşte deasupra mea, şi eram deja trădată. Pentru că Saul uitase „fericirea". Prin actul de a se duce la etaj, pusese un hău între el şi fericire.

Dar eu vedeam asta nu ca o simplă respingere a Annei, ci ca o respingere a vieţii înseşi. M-am gîndit că undeva, aici, există o capcană înspăimîntătoare pentru femei, dar nu înţeleg încă ce este. Pentru că nu există nici o îndoială în legătură cu noul ton al femeilor, tonul celui trădat. Se vede în cărţile pe care le scriu, în modul în care vorbesc, pretutindeni, tot timpul. Este o notă de orgă, solemnă şi autocompătimitoare. Este în mine, Anna cea trădată, Anna cea neiubită, Anna căreia i se refuză fericirea şi care nu spune: de ce mă respingi, ci de ce respingi viaţa?

Cînd Saul s-a întors, s-a oprit în faţa mea, energic şi agresiv, cu ochii mijiţi, şi a spus:

— Ies pe-afară.

Iar eu am spus:

— Bine.

A ieşit, prizonierul care evadează.

Am rămas unde eram, epuizată de efortul de a nu-mi păsa că el trebuia să fie prizonierul care evadează. Emoţiile mele erau întrerupte, dar mintea mea continua să funcţioneze, producînd imagini, ca un film. Verificam imaginile sau scenele pe măsură ce se derulau, pentru că puteam să le recunosc ca fantezii comune ale unui anumit tip de persoane, un bun comun împărtăşit de milioane de oameni. Am văzut soldatul algerian întins pe un pat de tortură şi eram şi acesta, întrebîndu-mă cît voi putea să rezist. Am văzut un comunist într-o închisoare comunistă, dar închisoarea era cu siguranţă în Moscova şi de data aceasta tortura era intelectuală, de data aceasta exista o luptă în cadrul termenilor dialecticii marxiste. Punctul final al acestei scene era acela în care prizonierul comunist recunoştea, dar după zile de dispute, că luase poziţie din cauza conştiinţei lui individuale, acel moment în care o fiinţă umană spune: „Nu, nu pot să fac asta". La care temnicerul comunist doar a zîmbit, nu era nevoie s-o spună, atunci ai mărturisit că ai greşit. Apoi am văzut soldatul din Cuba, soldatul din Algeria, cu puşca în mînă, în gardă. Apoi recrutul britanic, aruncat în războiul din Egipt, ucis inutil. Apoi studentul din Budapesta, aruncînd o bombă artizanală înspre un tanc rusesc mare şi negru. Apoi un ţăran, undeva în China, defilînd într-o procesiune de milioane de oameni.

Aceste imagini fulgerau prin faţa ochilor mei. M-am gîndit că, în urmă cu cinci ani, imaginile ar fi fost diferite şi că peste cinci ani vor fi din nou diferite, dar că acum ele erau ceea ce îi leagă pe oamenii de un anumit fel, care nu se cunosc individual, laolaltă.

Cînd imaginile au încetat să se producă, le-am trecut iar în revistă, numindu-le. Mi-am dat seama că domnul Mathlong nu apăruse. M-am gîndit că, în urmă cu cîteva ore, fusesem efectiv nebunul domn Themba, şi fără nici un efort conştient din partea mea. Mi-am spus că voi fi domnul Mathlong, mă voi obliga să fiu acest personaj. Am pregătit decorul în toate modurile posibile. Am încercat să mă imaginez ca bărbat negru în teritoriile ocupate de albi, umilit în demnitatea lui umană. Am încercat să mi-1 imaginez pe el, la şcoala misiunii,

apoi studiind în Anglia. Am încercat să-1 creez şi am eşuat complet. Am încercat să-1 fac să apară în camera mea, un personaj curtenitor şi ironic, dar am eşuat. Mi-am spus că eşuasem din cauză că acest personaj, spre deosebire de toţi ceilalţi, avea un fel de a fi detaşat. Era bărbatul care executase acţiuni, jucase roluri despre care el credea că sunt necesare pentru binele celorlalţi, chiar în timp ce păstra o îndoială ironică asupra rezultatelor acţiunilor sale. Mi se părea că acest tip anume de detaşare era ceva de care aveam cu toţii mare nevoie în vremea aceasta, dar că foarte puţini oameni o au, iar pe mine, fără îndoială, mă despărţea de ea o mare distanţă.

Am adormit. Cînd m-am trezit se făcea dimineaţă, vedeam plafonul meu palid şi stagnant, perturbat de luminile străzii, iar cerul era de un violet plin, umed şi cu o lună de iarnă. Trupul meu plîngea că e singur, din cauză că Saul nu era aici. Nu am mai dormit. Eram dizolvată de acea emoţie detestabilă, femeia-trădată. Am rămas cu dinţii încleştaţi, refuzînd să gîndesc, ştiind că tot ce gîndeam avea să provină din acea emoţie solemnă şi umedă. Apoi l-am auzit pe Saul intrînd; a intrat tăcut şi pe furiş şi a urcat imediat scările. De data aceasta nu m-am ridicat. Am ştiut că asta însemna că dimineaţă avea să fie ranchiunos faţă de mine, fiindcă vinovăţia, nevoia lui de a trăda, avea nevoie de liniştirea constantă a faptului că eu mă duceam la el.

Cînd a coborît, se făcuse tîrziu, aproape ora prînzului, iar eu mi-am dat seama că acesta era bărbatul care mă ura. Mi-a spus, foarte rece:

— De ce mă laşi să dorm aşa de tîrziu?

Eu am spus:

— De ce ar trebui să-ţi spun eu la ce oră să te scoli?

El a spus:

— Trebuie să mă duc la un prînz. E un prînz de afaceri.

Ştiam, din modul în care o spusese, că nu era un prînz de afaceri şi că rostise cuvintele în modul acela ca eu să-mi dau seama că nu e.

M-am simţit din nou foarte bolnavă, m-am dus în camera mea şi mi-am scos carnetele. El a intrat înăuntru şi a rămas lîngă uşă, privindu-mă. A spus:

— Presupun că scrii o cronică a crimelor mele!

Părea încîntat că fac asta. Eu puneam la loc trei dintre carnete.

— De ce ai patru carnete ? a spus el.

— In mod evident, din cauză că a fost necesar ca eu să mă fragmentez, dar de acum înainte o să folosesc doar unul.

Eram interesată să mă aud spunînd asta, fiindcă pînă atunci nu o ştiusem. El stătea în uşă, ţinîndu-se de tocul uşii cu amîndouă mîinile. Cu ochii mijiţi înspre mine, urîndu-mă. Am văzut uşa albă, cu modelele ei demodate şi inutile, foarte clar. M-am gîndit la modul în care modelele de pe uşă aminteau de un templu grec, de acolo provin, de la coloanele unui templu grec; şi cum apoi amintesc de un templu egiptean, şi apoi snopul de stuf şi crocodilul. Şi iată-1 acolo pe american, strîngînd această istorie cu amîndouă mîinile de frică să nu cadă, urîndu-mă pe mine, temnicerul lui. I-am spus, cum îi spusesem şi înainte:

— Nu ţi se pare extraordinar că amîndoi sîntem oameni ale căror personalităţi, indiferent ce ar însemna acest cuvînt, sînt suficient de mari ca să includă tot felul de lucruri, politică, literatură şi artă, dar acum, cînd sîntem nebuni, totul se reduce la un mic lucru, că eu nu vreau ca tu să pleci şi să te culci cu altcineva, şi că tu trebuie să mă minţi în privinţa asta ?

Pentru o clipă a fost el însuşi, gîndindu-se la asta, apoi a dispărut sau s-a topit şi duşmanul ascuns a spus:

— Nu o să mă prinzi în capcană aşa, să nu cumva să crezi asta.

A urcat la etaj, iar cînd a coborît iar, după cîteva minute, a spus vesel:

— Doamne, dacă nu plec, întîrzii. Ne vedem mai tîrziu, scumpo.

A plecat, luîndu-mă cu el. Simţeam cum o parte a mea iese din casă cu el. Ştiam cum pleacă el. A coborît scările împleticit, s-a oprit o clipă înainte să înfrunte strada, apoi a pornit atent, cu mersul defensiv al americanilor, mersul oamenilor pregătiţi să se apere, pînă cînd a văzut o bancă sau poate o treaptă pe undeva şi s-a aşezat. Îşi lăsase demonii în urmă, în apartamentul meu, şi pentru o clipă era liber. Dar eu simţeam frigul singurătăţii care venea dinspre el. Frigul singurătăţii mă înconjura de pretutindeni.

M-am uitat la carnet, gîndindu-mă că dacă aş putea scrie în el Anna s-ar întoarce, dar nu îmi puteam face mîna să se întindă şi să apuce stiloul. Am sunat-o pe Molly. Cînd a răspuns, mi-am dat seama că nu puteam comunica cu ea ce mi se întîmpla, nu puteam vorbi cu ea. Vocea ei, practică şi voioasă ca întotdeauna, suna ca măcăitul unei păsări ciudate, iar eu mi-am auzit propria voce, voioasă şi goală.

— Ce-ţi mai face americanul ? a spus ea.

— Bine, am spus eu. Ce mai face Tommy?

— Tocmai s-a angajat să ţină o serie de prelegeri prin toată ţara despre viaţa minerului, ştii. Viaţa Minerului.

— Bun.

— Sigur. În acelaşi timp spune că se duce să lupte fie cu FLN - Frontul de Eliberare Naţională în Algeria, fie în Cuba. Au venit mai mulţi la mine aseară, toţi spun că pleacă, nu contează ce revoluţie e, dacă e revoluţie.

— Soţiei lui n-o să-i placă asta.

— Nu, asta i-am spus lui Tommy, cînd m-a înfruntat, foarte agresiv, sugerînd că vreau să-l opresc. Nu eu, pragmatica ta soţie, i-am spus. Ai binecuvîntarea mea, i-am spus, orice revoluţie de oriunde, indiferent, pentru că, evident, nici unul dintre noi nu suportă viaţa pe care o duce. Mi-a spus că sunt foarte negativistă. Mai tîrziu m-a sunat ca să-mi spună că, din păcate, de data asta nu se putea duce să lupte, pentru că urma să ţină o serie de prelegeri despre Viaţa Minerului. Anna, mi se pare mie ? Am senzaţia că trăiesc într-un soi de farsă neverosimilă.

— Nu, nu ţi se pare.

— Ştiu, de asta e atît de rău.

Am lăsat jos telefonul. Podeaua dintre mine şi pat se smucea şi se umfla. Pereţii păreau să se umfle înăuntru, ca apoi să plutească şi să dispară în spaţiu. Pentru o clipă am rămas în spaţiu, cu pereţii dispăruţi, ca şi cum aş fi stat deasupra unor clădiri în ruine. Ştiam că trebuia să mă culc, aşa că am traversat cu atenţie podeaua care se smucea spre pat şi m-am întins. Dar eu, Anna, nu eram acolo. Apoi am adormit, deşi ştiam, în timp ce aţipeam, că nu e un somn obişnuit. Vedeam trupul Annei întins pe pat. Iar în cameră au intrat, unul după altul, oameni pe care îi cunoşteam. S-au aşezat la picioarele patului şi păreau că încearcă să intre în trupul Annei. Eu stăteam într-o parte, privind, interesată să văd cine mai intră în cameră. Maryrose a intrat, o fată blondă şi drăguţă, zîmbind politicos. Apoi George Hounslow, doamna Boothby şi Kimmy. Aceşti oameni s-au oprit, au privit-o pe Anna şi au trecut mai departe. Eu stăteam într-o parte, întrebîndu-mă: pe care dintre ei îl va accepta ea ? Apoi am ştiut răspunsul, pentru că a intrat Paul, care era mort, şi i-am văzut zîmbetul lui grav şi capricios în timp ce se apleca asupra ei. Apoi Paul s-a dizolvat în aer, iar eu, ţipînd de frică, mi-am croit drum cu greu printr-o mulţime de fantome indiferente pînă la pat, spre Anna, spre mine însămi. M-am luptat să reintru în ea. Mă luptam cu frigul, un frig îngrozitor. Mîinile şi picioarele mele erau înţepenite de frig, iar Annei îi era frig din cauză că era plină de Paul cel mort. Vedeam zîmbetul lui calm şi grav pe faţa Annei. După o luptă, care era pentru viaţa mea, m-am strecurat din nou înăuntrul meu şi am rămas întinsă, rece, rece. În somnul meu eram din nou în Mashopi, dar acum fantomele erau aranjate în jurul meu, ca stelele la locurile lor, iar Paul era o fantomă printre ele. Ne-am aşezat sub copacii de eucalipt, în lumina prăfoasă a lunii, cu mirosul vinului dulce răsturnat în mări şi luminile hotelului care străluceau pe partea

cealaltă a drumului. Era un vis obişnuit, iar eu ştiam că Anna scăpase de dezintegrare din cauză că îl putusem visa. Visul s-a estompat, într-o durere nostalgică mincinoasă. Mi-am spus, în somn, păstrează-ţi cumpătul, poţi s-o faci dacă ajungi la carnetul albastru şi scrii. Îmi simţeam inerţia mîinii, care era rece şi incapabilă să se întindă după un stilou. Dar în schimbul unui stilou, în mînă ţineam o puşcă. Şi nu eram Anna, ci soldatul. Simţeam uniforma pe mine, dar una pe care nu o cunoşteam. Stăteam undeva, într-o noapte răcoroasă, cu grupuri de soldaţi care treceau liniştiţi prin spatele meu, ocupaţi să primească de mîncare. Auzeam clinchetul metalului pe metal, puştile clădite una peste alta. Undeva în faţa mea era inamicul. Dar nu ştiam cine e inamicul, care era cauza mea. Am văzut că aveam pielea întunecată. La început m-am gîndit că sînt african sau negru. Apoi am văzut păr negru strălucind pe antebraţul meu de culoarea bronzului, care ţinea o puşcă pe care sclipea luna. Mi-am dat seama că sînt pe o coastă de deal din Algeria, eram un soldat algerian şi luptam cu francezii. însă creierul Annei lucra în capul acestui bărbat, iar ea se gîndea: da, o să ucid, chiar o să torturez, pentru că trebuie s-o fac, însă fără convingere. Pentru că nu mai e posibil să organizezi, să lupţi şi să ucizi fără să ştii că din asta răsar noi tirani. Totuşi, trebuie să lupţi şi să organizezi. Apoi creierul Annei s-a stins ca flacăra unei luminări. Eram algerianul, crezînd, plin de curajul credinţei, în vis a pătruns din nou teroarea, din cauză că Anna era din nou ameninţată cu dezintegrarea totală. Teroarea m-a scos din vis şi nu mai eram santinela care face de gardă în lumina lunii, în timp ce grupuri de tovarăşi trec prin spatele ei, spre focurile cu masa de seară. Am sărit de pe solul uscat, mirosind a soare al Algeriei şi eram în aer. Acesta era visul cu zborul şi trecuse mult timp de cînd îl visasem, aproape am plîns de bucurie că zburam din nou. Esenţa visului cu zborul este bucuria, bucuria mişcării uşoare şi libere. Eram sus, în aerul de deasupra Mediteranei, şi ştiam că pot să merg oriunde. Am zburat spre Est. Voiam să merg în Asia, voiam să vizitez ţăranii. Zburam imens de sus, cu munţii şi mările dedesubtul meu, călcînd aerul cu picioarele, fără efort. Am trecut pe deasupra unor munţi mari şi sub mine era China. Am spus, în visul meu: sînt aici pentru că vreau să fiu un ţăran alături de alţi ţărani. Am coborît deasupra unui sat şi am văzut ţăranii muncind la cîmp. Am comandat picioarelor să mă coboare încet pe pămînt. Bucuria visului era mai intensă decît orice simţisem vreodată şi era bucuria libertăţii. Am coborît pe pămîntul străvechi al Chinei, şi o ţărancă stătea în uşa colibei ei. M-am apropiat de ea şi exact aşa cum Paul stătuse aplecat deasupra Annei, cu o clipă mai devreme, avînd nevoie să devină ea, la fel stăteam şi eu lîngă ţărancă, avînd nevoie să intru în ea, să fiu ea. Era uşor să devin ea. Era o femeie tînără şi însărcinată, dar deja îmbătrînită de muncă. Apoi mi-am dat seama că creierul Annei e încă în ea şi aveam gînduri mecanice pe care le clasificam drept „progresiste şi liberale". Apoi ea era aşa şi pe dincolo, formată de această mişcare, de acest război, de această experienţă, eu o „numeam", dintr-o personalitate străină. Apoi creierul Annei a început, aşa cum făcuse şi pe coasta de deal din Algeria, să pîlpîie şi să se estompeze. Iar eu am spus: „Nu lăsa această teroare a disoluţiei să te sperie şi să te descurajeze de data aceasta, rezistă". Dar teroarea era prea puternică. M-a îndepărtat de ţărancă şi am rămas într-o parte a ei, privind-o cum merge pe un cîmp ca să se alăture unui grup de bărbaţi şi femei care munceau. Purtau uniforme. Dar acum teroarea distrusese bucuria, iar picioarele mele nu mai puteau călca aerul. Am păşit iar şi iar, frenetic, încercînd să urc şi să trec de munţii care mă despărţeau de Europa, care acum, de unde stăteam, părea o coajă minusculă şi neînsemnată a marelui continent, ca o boală pe care urma să o fac din nou. Dar nu puteam zbura, nu puteam părăsi cîmpia pe care lucrau ţăranii şi teama de a fi prinsă acolo m-a trezit. M-am trezit într-o după-amiază tîrziu, cu camera plină de întuneric şi traficul urlînd pe strada de jos. Am trezit o persoană care se schimbase în urma experienţei de a fi alţi oameni. Nu-mi păsa de Anna, nu-mi plăcea să fiu ea. Am devenit Anna doar dintr-un simţ obosit al datoriei, aşa cum aş fi îmbrăcat o rochie murdară.

Apoi m-am ridicat, am aprins lumina şi am auzit zgomot la etaj, ceea ce însemna că Saul se întorsese. Imediat ce l-am auzit, stomacul mi s-a strîns şi revenisem în interiorul Annei bolnave, care nu avea nici un fel de voinţă.

L-am strigat şi el mi-a răspuns tot strigînd. Vocea lui era voioasă, teama mea a dispărut. Apoi el a coborît şi teama a revenit, pentru că avea pe faţă un zîmbet în mod conştient capricios, iar eu m-am întrebat: Ce rol joacă? S-a aşezat pe patul meu, mi-a luat mîna şi s-a uitat la ea cu admiraţie, cu o privire în mod conştient pofticioasă. Am ştiut atunci că o compară cu mîna unei femei pe care tocmai o părăsise sau a unei femei pe care voia să cred eu că tocmai o părăsise. A remarcat:

— Poate că pînă la urmă îmi place mai mult lacul tău de unghii.

— Dar nu m-am dat cu lac de unghii, am spus eu.

— Ei bine, dacă te-ai fi dat, probabil că mi-ar fi plăcut mai mult.

Îmi tot întorcea mîna, privind-o cu o surpriză amuzată şi uitîndu-se la mine ca să vadă cum iau surpriza lui amuzată. Mi-am tras mîna. El a spus:

— Presupun că o să mă întrebi unde am fost.

Nu am spus nimic.

— Nu-mi pune întrebări, iar eu n-o să te mint.

Nu am spus nimic. Mă simţeam ca suptă în nisipuri mişcătoare sau împinsă pe o bandă transportoare spre o maşină de tocat. M-am îndepărtat de el, spre fereastră. Afară era o ploaie întunecată şi sclipitoare, iar acoperişurile erau umede şi întunecate. Frigul lovea în geamurile ferestrelor.

A venit după mine, m-a luat în braţe şi m-a ţinut aşa. Zîmbea, un bărbat conştient de puterea sa asupra femeilor, văzîndu-se în acest rol. Purta puloverul lui albastru pe corp, cu mînecile suflecate. Vedeam cum părul deschis de pe antebraţul lui sclipeşte. M-a privit în ochi şi a spus:

— Jur că nu mint. Jur. Jur. Nu am avut altă femeie. Jur.

Vocea lui era plină de intensitate dramatică, iar ochii erau focalizaţi, într-o parodiere a intensităţii.

Nu l-am crezut, dar Anna din braţele lui 1-a crezut, chiar dacă eu priveam spre noi doi, cum jucăm aceste roluri, nevenindu-mi să cred că sîntem capabili de o asemenea melodramă. Apoi m-a sărutat. In clipa în care i-am răspuns, s-a desprins şi a spus cum spusese şi înainte, cu posomoreala lui caracteristică în astfel de momente:

— De ce nu te lupţi cu mine ? De ce nu te lupţi cu mine ?

Eu răspundeam întruna:

— De ce să lupt? De ce trebuie tu să lupţi?

Mai spusesem asta înainte, mai făcusem toate acestea înainte. Apoi el m-a condus de mînă la pat şi a făcut dragoste cu mine. Eram interesată să văd cu cine face dragoste, pentru că ştiam că nu eram eu. Părea că această altă femeie avea nevoie de multe mustrări şi încurajări în dragoste şi era copilăroasă. Pentru că el făcea dragoste cu o femeie copilăroasă, care avea pieptul plat şi mîini foarte frumoase. Dintr-odată a spus:

— Da, o să facem un copil, ai dreptate.

După ce s-a terminat, el s-a rostogolit într-o parte, gîfîind, şi a exclamat:

— Dumnezeule, ăsta ar fi sfîrşitul, un copil, m-ai termina cu adevărat.

Eu am spus:

— Nu eu sînt cea care s-a oferit să-ţi facă un copil, eu sînt Anna.

El şi-a smucit capul în spate ca să se uite la mine, 1-a lăsat din nou în jos, a rîs şi a spus:

— Aşa e. Eşti Anna.

M-am dus la baie şi mi-a fost foarte rău, iar cînd m-am întors am spus:

— Trebuie să mă culc.

M-am întors pe o parte şi m-am culcat, ca să scap de el. Dar în somn m-am apropiat de el. Era o noapte a visului. Jucam roluri, unul după altul, împotriva lui Saul, care juca şi el roluri. Era ca şi cum am fi fost într-o piesă, ale cărei replici se modificau încontinuu, ca şi cum un dramaturg ar fi scris aceeaşi piesă de nenumărate ori, dar uşor diferit de fiecare dată. Am jucat unul împotriva celuilalt fiecare rol bărbat-femeie imaginabil. Cînd fiecare ciclu al visului ajungea la sfîrşit, am spus:

— Ei bine, am trăit asta, nu-i aşa, ei bine, era şi timpul.

Era ca şi cum aş fi trăit o sută de vieţi. Eram uimită de cît de multe roluri de femeie nu jucasem în viaţă, refuzasem să joc sau nu mi se oferiseră. Chiar şi în somn ştiam că acum eram condamnată să le joc, pentru că le refuzasem în viaţă.

A doua zi dimineaţă m-am trezit lîngă Saul. El era rece, iar eu a trebuit să-l încălzesc. Eu eram eu însămi, şi puternică. M-am dus direct la masa cu picioare încrucişate şi am deschis acest carnet. Am scris mult timp, înainte ca el să se trezească. Probabil că se trezise şi mă privise o vreme cum scriu, înainte ca eu să-l văd. A spus:

— În loc să faci o cronică a păcatelor mele în jurnalul tău, de ce nu scrii încă un roman?

Am spus:

— Ţi-aş putea da o duzină de motive de ce nu, aş putea vorbi pe acest subiect ore în şir, dar motivul real este că am crampa scriitorului. Asta e tot. Şi e prima oară cînd o recunosc.

— Poate, a spus el.

Avea capul înclinat într-o parte şi zîmbea afectuos. Am văzut afecţiunea, şi asta m-a încălzit. Apoi, cînd i-am zîmbit şi eu, zîmbetul lui s-a întrerupt, faţa lui a devenit posomorită, iar el a spus energic:

— Oricum, mă scoate din minţi să ştiu că tu eşti aici şi joci toate cuvintele astea pe degete.

— Oricine ne-ar putea spune că doi scriitori n-ar trebui să fie împreună. Sau, mai degrabă, că un american competitiv n-ar trebui să fie cu o femeie care a scris o carte.

— Aşa e, a spus el. E o provocare la adresa superiorităţii mele sexuale, şi asta nu e o glumă.

— Ştiu că nu e. Dar te rog nu-mi mai ţine prelegeri socialiste pompoase despre egalitatea dintre bărbaţi şi femei.

— Probabil că o să-ţi ţin prelegeri pompoase, pentru că îmi face plăcere. Dar nu o să cred eu însumi în ele. Adevărul e că simt invidie faţă de tine pentru că ai scris o carte care a avut succes. Şi am ajuns la concluzia că am fost întotdeauna ipocrit şi că, de fapt, îmi place o societate în care femeile sînt cetăţeni de categoria a doua, îmi place să fiu şef şi să fiu măgulit.

— Bun, am spus eu. Pentru că într-o societate în care nici un bărbat din zece mii nu înţelege măcar vag modul în care femeile sînt cetăţeni de categoria a doua, noi trebuie să ne bazăm pe compania bărbaţilor care cel puţin nu sînt ipocriţi.

— Şi acum, că am stabilit asta, ai putea să-mi faci nişte cafea, pentru că ăsta e rolul tău în viaţă.

— Cu mare plăcere, am spus eu.

Am luat micul dejun binedispuşi, vorbind unul cu celălalt. După micul dejun mi-am luat coşul de cumpărături şi am mers pe Earl's Court Road. Îmi plăcea să cumpăr mîncare şi alte lucruri şi îmi făcea plăcere să ştiu că, mai tîrziu, urma să gătesc pentru el. Însă eram şi tristă, ştiind că nu va dura. M-am gîndit: el o să plece în curînd, şi atunci o să se termine, plăcerea de a avea grijă de un bărbat. Eram gata să mă întorc acasă, dar am rămas la colţul străzii, într-o ploaie subţire şi cenuşie, printre umbrele agitate şi trupuri care se împingeau, şi m-am întrebat de ce aşteptam acolo. Apoi am traversat strada, spre o librărie, şi m-am apropiat de o tejghea plină de carnete. Existau acolo carnete asemănătoare cu acestea patru, pe care le am eu. Dar nu erau ce voiam eu. Am văzut un carnet mare şi gros, destul de scump, şi l-am deschis. Avea hîrtie albă şi groasă, de calitate, neliniată. Hîrtia era plăcută la atins, puţin poroasă, dar mătăsoasă. Avea coperte grele, de un auriu şters. Nu mai văzusem niciodată un carnet asemănător, şi am întrebat-o pe vînzătoare pentru ce era făcut, iar ea mi-a spus că un

client american îl comandase special pentru el, dar nu mai venise să-1 ia. Plătise în avans, aşa că nu era atît de scump pe cît mă aşteptasem. Chiar si aşa, era scump, dar îl voiam, şi l-am luat acasă cu mine. Îmi face plăcere să îl ating şi să îl privesc, dar nu ştiu pentru ce îl vreau.

Saul a intrat în camera mea, bîntuind peste tot, agitat, a văzut noul meu carnet şi s-a aruncat asupra lui.

— O, ce drăguţ e, a spus el. Pentru ce e ?

— Încă nu ştiu.

— Atunci îl vreau eu, a spus.

Era cît pe ce să spun: „Foarte bine, e al tău", privind în mine o nevoie de a da care ţîşnea precum apa dintr-o balenă. Eram enervată pe mine însămi, pentru că voiam carnetul, dar aproape că i-1 dădusem. Ştiam că această dorinţă de supunere face parte din ciclul sadomasochist în care ne aflam amîndoi. Am spus:

— Nu, nu ţi-1 dau.

M-a costat foarte mult s-o spun - m-am şi bîlbîit. El a luat carnetul în mînă şi a spus, rîzînd:

— Îl vreau, îl vreau, îl vreau.

— Nu, am spus eu.

El se aşteptase să i-1 dau, pentru că făcuse o glumă cu acel *îl vreau, îl vreau, îl vreau* ; iar acum stătea privindu-mă pieziş şi murmurînd, fără să rîdă deloc, îl vreau, îl vreau, îl vreau, pe un ton de copil. Devenise un copil. Am văzut cum noua personalitate sau, mai degrabă, cea veche, intra în el aşa cum un animal pătrunde într-un desiş. Trupul i s-a curbat şi s-a ghemuit, a devenit o armă; faţa lui, care atunci cînd e „el însuşi" e binedispusă, şireată şi sceptică, era faţa unui mic criminal. Se smucea într-o parte şi-n alta, cu carnetul în mînă, gata să fugă pe uşă; (*19) şi l-am văzut clar, copilul de mahala, membru al unei găşti de copii de mahala, şterpelind ceva de pe tejgheaua unei prăvălii sau fugind de poliţie.

Am spus:

— Nu, n u ţi-1 dau.

Aşa aş fi vorbit cu un copil, iar el a redevenit, încet, el însuşi, toată tensiunea scurgîndu-se din el; a pus carnetul jos, din nou binedispus, chiar recunoscător. M-am gîndit cît de ciudat era ca el să aibă nevoie de autoritatea cuiva care putea să spună „nu", însă el intrase în viaţa mea, care spuneam „nu" cu atît de multă greutate. Pentru că acum eu spusesem „nu", iar el lăsase carnetul jos, flecare linie a lui exprima copilul lipsit, căruia i se refuzase ceva ce-şi dorea foarte mult. Eram copleşită, îmi venea să-i spun „Ia-1, pentru numele lui Dumnezeu, nu e important". Dar acum nu puteam s-o spun şi mă speria cît de repede acest lucru neimportant, carnetul nou şi drăguţ, devenise parte a luptei.

A rămas o vreme acolo, lîngă uşă, oropsit; în timp ce eu îl priveam, s-a îndreptat de spate, iar eu am văzut cum, în copilăria lui, se îndreptase de spate de o mie de ori, îşi încordase umerii şi „strînsese din dinţi", cum îmi spusese că trebuie să facă toată lumea, atunci cînd are necazuri.

Apoi a spus:

— Ei bine, mă duc sus să lucrez.

A urcat încet scările, dar nu s-a apucat de lucru, pentru că îl auzeam cum bîntuie la etaj. Apoi tensiunea s-a strecurat din nou, deşi pentru cîteva ore scăpasem de ea. Am privit cum mîinile durerii îmi apucă stomacul, iar degetele durerii se înfig în muşchii gîtului meu şi în noada mea. Anna căreia îi era rău s-a întors şi m-a locuit. Ştiu că paşii bîntuitori de la etaj erau cei care o invocaseră. Am pus un disc cu Armstrong, dar buna dispoziţie inocentă a muzicii era prea îndepărtată. L-am schimbat cu Mulligan, dar autocompătimirea lui era vocea bolii din apartamentul meu, aşa că am stins muzica şi m-am gîndit: Janet se va întoarce acasă în curînd şi trebuie să opresc asta, trebuie s-o opresc.

A fost o zi întunecoasă şi rece, nici măcar o sclipire de iarnă a soarelui, iar acum afară plouă. Perdelele sînt trase şi ambele sobe cu gaz sînt aprinse. Camera e întunecoasă, pe

tavan sînt două modele pîlpîind încet de lumină roşu-aurie de la sobe, iar focul de gaz e o strălucire roşie a cărei impetuozitate nu are nici o putere de a penetra frigul mai departe de cîţiva centimetri dincolo de barele grătarului. Stăteam acolo, privind la carnetul nou şi drăguţ, învîrtindu-1 şi admirîndu-1. Saul scrisese pe prima pagină cu creionul, fără ca eu să văd, vechiul blestem al şcolarilor:

Oricine citeşte asta
Va fi blestemat,
Aşa vreau eu.
Saul Green, carnetul *lui. (!!!)*

M-a făcut să rîd, aşa că aproape m-am dus la etaj să i-1 dau. Dar nu o să fac asta, nu, nu o s-o fac. O să pun la păstrare carnetul albastru, alături de celelalte. O să pun la păstrare cele patru carnete. O să încep un nou carnet, tot ce sînt eu într-un singur carnet.

[Aici carnetul albastru se termină cu o linie neagră groasă şi dublă.]

Carnetul auriu

Carnetul auriu

Oricine citeşte asta
Va fi blestemat
Aşa vreau eu.
Saul Green, carnetul *lui. (!!!)*

E atît de întuneric în apartamentul ăsta, atît de întuneric, e ca şi cum întunericul ar fi forma frigului. Am străbătut apartamentul, aprinzînd peste tot luminile, întunericul s-a retras în faţa ferestrelor, o formă rece care încearcă să pătrundă înăuntru. Dar cînd am aprins lumina în camera mea cea mare, am ştiut că nu era bine, lumina îi era străină, aşa că am lăsat întunericul

să revină, controlat de cele două sobe cu gaz şi de lumina focului. M-am întins şi m-am gîndit la micul pămînt, pe jumătate în întuneric rece, învîrtindu-se în spaţiile imense ale întunericului. La puţin timp după ce mă întinsesem, a intrat Saul şi s-a întins şi el lîngă mine.
— Ce cameră extraordinară, a spus el, e ca o lume.

Braţul lui de sub gîtul meu era cald şi puternic, şi am făcut dragoste. El a dormit, iar cînd s-a trezit era cald, nu plin de acel frig mortal care mă înspăimîntă. Apoi el a remarcat:
— Ei bine, *acum* poate că voi putea lucra.

Egoismul lui era atît de direct, ca şi al meu atunci cînd voiam ceva, încît am început să rîd. A rîs şi el, şi nu ne puteam opri. Ne-am tăvălit pe pat de rîs, apoi pe podea. Apoi el a sărit în picioare de pe podea, spunînd cu tonul lui englezesc afectat:
— Aşa nu se poate, nu se poate deloc.

Şi a ieşit, încă rîzînd.

Demonii ieşiseră din apartament. Aşa credeam, stînd goală în patul meu, încălzită de căldura celor trei focuri. Demonii. Ca şi cum frica, teroarea, anxietatea nu ar fi fost în interiorul meu, în interiorul lui Saul, ci o forţă din afară care îşi alegea momentele în care venea şi pleca. Aşa credeam, minţindu-mă singură; pentru că aveam nevoie de acel moment de fericire pură - eu, Anna, stînd goală pe pat, cu sînii apăsaţi între braţele mele goale, şi mirosul de sex şi de transpiraţie. Mi se părea că puterea caldă a fericirii trupului meu era suficientă ca să alunge toată frica din lume. Apoi la etaj au început iar paşii, mişcîndu-se, energic, dintr-un loc în altul deasupra mea, ca nişte armate mărşăluind. Mi s-a strîns stomacul. Am privit cum fericirea mea se topeşte şi dispare. Dintr-odată eram într-o nouă stare de a fi, una străină mie. Mi-am dat seama că trupul meu îmi este neplăcut. Asta nu mi se mai întîmplase niciodată; şi chiar mi-am spus: hei, asta e ceva nou, este ceva despre care am citit. Îmi amintesc că Nelson îmi spunea cum uneori se uita la trupul soţiei lui şi îl ura, pentru feminitatea lui; îl ura din cauza părului de la subsuoară şi din zona pubisului. Uneori, spunea el, o vedea pe soţia lui ca pe un fel de păianjen, numai braţe şi picioare apucătoare în jurul unei guri centrale, păroasă şi devoratoare. M-am ridicat în pat şi m-am uitat la picioarele mele subţiri şi albe şi la braţele mele subţiri şi albe, la sînii mei. Centrul meu umed şi lipicios părea dezgustător, şi cînd mi-am văzut sînii nu m-am putut gîndi la altceva decît la cum erau atunci cînd erau plini de lapte şi, în loc ca asta să fie plăcut, mi se părea insuportabil. Această senzaţie de a fi străină de propriul meu trup îmi făcea capul să plutească, pînă cînd, căutînd ceva de care să mă apuc, m-am ancorat singură de gîndul că ceea ce trăiam eu nu era deloc gîndul *meu.* Trăiam, în imaginaţie, pentru prima oară, emoţiile unei lesbiene. înţelegeam, pentru prima oară, literatura homosexuală a dezgustului. Mi-am dat seama cît de multă senzaţie homosexuală pluteşte liber peste tot, şi în oameni care nu ar recunoaşte acest termen ca aparţinîndu-le.

Sunetul de paşi de la etaj se oprise. Nu mă puteam mişca, eram blocată de dezgustul meu. Apoi am ştiut că Saul va coborî la parter şi va spune ceva ce va reflecta ceea ce gîndeam eu; conştiinţa acestui fapt era atît de clară, încît am stat pur şi simplu şi am aşteptat, într-un aer stătut, greu de atîta dezgust de sine, aşteptînd să aud cum urma să sune acest dezgust cînd va fi rostit tare de vocea lui, vocea mea. A coborît, s-a oprit în uşă şi a spus:
— Dumnezeule, Anna, ce faci acolo, aşa goală?

Iar eu am spus, cu o voce detaşată şi cinică:
— Saul, îţi dai seama că am ajuns la punctul la care ne influenţăm unul altuia dispoziţia şi cînd sîntem în camere diferite ?

Era prea întuneric în camera mea ca să-i văd faţa, dar conturul trupului său, stînd animat lîngă uşă, exprima o nevoie de a evada, de a fugi de Anna care stătea goală şi respingătoare pe pat. A spus, cu vocea scandalizată a unui băiat:
— Ia-ţi ceva pe tine.
— Ai auzit ce am spus ?

Pentru că el nu auzise. A zis:
— Anna, ţi-am spus, nu sta acolo aşa.
— Ce crezi că e acel lucru care îi face pe oamenii ca noi să trebuiască să experimenteze totul? Ceva ne mînă să fim cît mai multe lucruri sau cît mai mulţi oameni diferiţi posibil.
A auzit asta şi a spus:
— Nu ştiu. Eu nu trebuie să încerc, e ceea ce sînt eu.
— Nici eu nu încerc. Sînt mînată. Crezi că oamenii care au trăit mai demult erau chinuiţi de ceea ce nu experimentaseră? Sau doar noi?
A spus, posomorit:
— Doamnă, nu ştiu şi nu-mi pasă, aş vrea doar să fiu eliberat de asta.
Apoi a spus, prietenos, nu din dezgust:
— Anna, tu îţi dai seama cît de al naibii de frig e aici? O să te îmbolnăveşti dacă nu te îmbraci. Eu ies în oraş.

A plecat. În timp ce paşii lui coborau scările, dispoziţia mea de dezgust de sine s-a dus cu el. Am stat acolo, delectîndu-mă cu trupul meu. Pînă şi un rid mic şi uscat al pielii, pe interiorul coapsei, începutul îmbătrînirii, îmi făcea plăcere. Mă gîndeam: da, aşa ar trebui să fie, am fost atît de fericită în viaţa mea, nu o să-mi pese că îmbătrînesc. Dar chiar în timp ce spuneam asta, senzaţia de siguranţă s-a topit iar. Revenisem la dezgust. Am rămas în mijlocul camerei mari, goală, lăsînd căldura să mă lovească dinspre cele trei puncte de încălzire, şi ştiam, şi era o iluminare - unul dintre acele lucruri pe care l-ai ştiut dintotdeauna, dar nu l-ai înţeles niciodată cu adevărat pînă acum: că toată normalitatea depinde de asta, că ar trebui să fie o încîntare să simţi asprimea unui covor sub tălpile catifelate, o încîntare să simţi cum căldura loveşte pielea, o încîntare să stai în picioare, ştiind că oasele se mişcă uşor sub carne. Dacă asta dispare, atunci convingerea vieţii dispare şi ea. Dar eu nu simţeam nimic din toate astea. Textura covorului era ceva oribil pentru mine, un lucru procesat şi mort; trupul meu era un fel de legumă subţire, săracă şi ţepoasă, o plantă lipsită de soare, iar cînd mi-am atins părul de pe cap, era mort. Am simţit cum podeaua se umflă sub mine, pereţii îşi pierdeau densitatea. Ştiam că descind într-o nouă dimensiune, mai departe de normalitate decît fusesem vreodată. Ştiam că trebuie să ajung repede în pat. Nu puteam să merg, aşa că m-am lăsat în patru labe, m-am tîrît spre pat şi m-am vîrît în el, ghemuindu-mă. Dar eram lipsită de apărare. Stînd întinsă acolo, mi-am amintit-o pe Anna care putea visa la comandă, care controlează timpul, se mişcă uşor şi e acasă la ea în lumea subterană a somnului. Dar nu eram acea Anna. Zonele de lumină de pe tavan deveniseră nişte ochi mari şi atenţi, ochii unui animal care mă privea. Era un tigru, care stătea întins pe tavan, iar eu eram un copil *ştiind* că e un tigru în cameră, chiar în timp ce creierul meu îmi spunea că nu este. Dincolo de peretele cu trei ferestre bătea un vînt rece, lovind geamurile şi făcîndu-le să se cutremure, iar lumina de iarnă subţia perdelele. Nu erau perdele, erau fîşii de carne puturoasă şi acră lăsate de animal. Mi-am dat seama că eram într-o cuşcă în care animalul putea sări cînd dorea. Frica şi mirosul de carne moartă mă îmbolnăveau, putoarea de tigru. Şi, în timp ce stomacul mi se legăna, am adormit.

Era genul de somn pe care îl cunoşteam doar de cînd eram bolnavă: foarte uşor, de parcă aş fi stat sub apă, în timp ce somnul adevărat zăcea în straturi fără fund sub mine. Şi astfel, tot timpul am fost conştientă că stau întinsă în pat, conştientă că dorm şi gîndind cu o extraordinară luciditate. Totuşi, nu era la fel ca atunci cînd, în vis, stătusem la o parte şi o văzusem pe Anna dormind, privind celelalte personalităţi cum se apleacă deasupra ei, ca s-o invadeze. Eram eu însămi, însă ştiam ce gîndeam şi visam, astfel că exista o personalitate diferită de Anna care dormea; însă cine era această persoană, nu ştiu. Era o persoană preocupată să prevină dezintegrarea Annei.

În timp ce zăceam la suprafaţa apei-vis şi începeam să mă scufund foarte încet, această persoană a spus: „Anna, trădezi toate lucrurile în care crezi; eşti scufundată în subiectivitate,

în tine însăţi, în propriile tale nevoi". Dar Anna care voia să se strecoare sub apa întunecată nu răspundea. Persoana dezinteresată a spus : „întotdeauna te-ai considerat o persoană puternică. însă acest bărbat e de o mie de ori mai curajos decît tine - a trebuit să se lupte cu asta ani de zile, dar tu, după doar cîteva săptămîni, eşti gata să renunţi complet". Dar Anna care dormea era deja sub suprafaţa apei, legîndîndu-se împreună cu ea şi dorindu-şi să coboare în adîncurile întunecate de sub ea. Persoana admonestatoare spunea: „Luptă. Luptă. Luptă". Stăteam legănîndu-mă sub apă, vocea a tăcut şi eu am ştiut că adîncurile apei de sub mine deveniseră periculoase, pline de monştri, crocodili şi lucruri pe care nici nu mi le puteam imagina, atît erau de bătrîne şi de tiranice. Însă pericolul lor era ceea ce mă trăgea în jos, voiam pericolul. Apoi, prin apa asurzitoare, am auzit o voce spunînd: „Luptă. Luptă". Am văzut că apa nu era deloc adîncă, ci doar un strat subţire şi acru de apă de pe fundul cuştii mizerabile. Deasupra mea, dincolo de plafonul cuştii, stătea culcat tigrul. Vocea a spus: „Anna, ştii cum să zbori. Zbori". Aşa că m-am tîrît încet în genunchi, ca o femeie beată, prin apa joasă şi murdară, apoi m-am ridicat în picioare şi am încercat să zbor, călcînd apa stătută cu picioarele. Era atît de dificil încît aproape am leşinat, aerul era prea rarefiat, nu putea să mă ţină. Dar mi-am amintit cum zburasem înainte şi, cu foarte mare efort, luptîndu-mă cu fiecare pas cu care mă împingeam în sus, m-am ridicat şi am apucat barele de sus ale cuştii, deasupra cărora stătea culcat tigrul. Mirosul de respiraţie fetidă mă sufoca. Dar m-am ridicat printre bare şi am stat lîngă tigru. Era liniştit, clipind din ochii lui verzui la mine. Deasupra mea era încă acoperişul clădirii şi a trebuit să împing aerul în jos cu picioarele şi şi păşesc în sus prin el. Din nou m-am luptat şi m-am zbătut şi, încet, m-am înălţat, iar acoperişul a dispărut. Tigrul stătea întins, relaxat, pe o cuşcă mică şi ineficientă, clipind din ochi, cu o labă întinsă cu care îmi atingea piciorul. Ştiam că nu are de ce să-mi fie frică de tigru. Era un animal minunat şi strălucitor, stînd întins în lumina caldă a lunii. I-am spus tigrului: „Asta e cuşca ta". Nu s-a mişcat, dar a căscat, arătîndu-şi şirurile albe de dinţi. Apoi s-a auzit un zgomot de bărbaţi care veneau după tigru. Am spus: „Fugi, repede". Tigrul s-a ridicat, a dat din coadă şi şi-a mişcat capul în toate părţile. Acum puţea a frică. Auzind larma vocilor de bărbaţi şi picioarele lor alergînd, tigrul mi-a sfîşiat antebraţul cu laba, pur şi simplu de frică. Am văzut cum mi se scurge sîngele pe mînă. Tigrul a sărit de pe acoperiş în jos, aterizînd pe trotuar, şi a dispărut alergînd în întuneric, pe lîngă gardurile caselor. Am început să plîng, plină de regret, pentru că ştiam că bărbaţii vor prinde tigru şi îl vor băga în cuşcă. Apoi am văzut că braţul meu nu era deloc rănit, deja se vindecase. Am plîns de milă, spunînd: tigrul e Saul, nu vreau să fie prins, vreau să alerge sălbatic prin lume. Apoi visul, sau somnul, a devenit foarte subţire, aproape de trezire, însă nu chiar trezire. Mi-am spus: trebuie să scriu o piesă despre Anna, Saul şi tigru. Partea din mintea mea preocupată de această piesă a continuat să lucreze, gîndindu-se la ea, ca un copil care mută cărămizi pe o podea – mai mult, un copil căruia i s-a interzis să se joace -, pentru că ştia că e o formă de eschivare, a crea modele cu Anna, Saul şi tigrul era un pretext pentru a nu gîndi; modelele faptelor şi vorbelor pe care le rosteau Anna şi Saul erau forme ale durerii, „povestea" jocului avea să fie conturată de durere, iar asta era o formă de eschivare. între timp, cu acea parte a minţii mele care, o ştiam, era personalitatea dezinteresată care mă salvase de la dezintegrare, am început să îmi controlez somnul. Această personalitate dominatoare insista că trebuie să las la o parte piesa despre tigru, trebuie să încetez să mă mai joc cu cărămizile. A spus că, în loc să fac ceea ce fac de obicei, să inventez poveşti despre viaţă, astfel încît să nu privesc direct spre ea, ar trebui să mă întorc şi să privesc la scene din viaţa mea. Acest privit în urmă avea un fel de a fi remarcabil, ca un păstor care îşi numără oile sau ca repetiţia unei piese, un fel de a fi al verificării, al atingerii ca să te reasiguri. Era acelaşi act ca atunci cînd eram copil şi aveam coşmaruri rele în fiecare noapte: înainte să adorm, în fiecare noapte, stăteam trează, amintindu-mi tot ceea ce, în timpul zilei, avusese un fel de a fi al fricii ascunse; ceea ce ar putea deveni parte a unui coşmar. Trebuia să „numesc" lucrurile înspăimîntătoare de mai multe ori, într-o litanie îngrozitoare; ca un fel de dezinfectare a minţii

conştiente, înainte să adorm. Dar acum, în somn, mintea nu făcea ca evenimentele trecute să devină inofensive, prin numirea lor, ci *se asigura că încă sînt acolo.* Şi totuşi ştiu că, după ce mă asiguram că sînt încă acolo, trebuia să le „numesc" într-un mod diferit, şi de asta mă forţa personalitatea dominatoare să mă întorc în urmă. Am revizitat, mai întîi, grupul de sub eucalipţii din gara Mashopi, în lumina mirosind a vin a lunii, cu modelele întunecate ale frunzelor pe nisipul alb. Dar groaznica falsitate a nostalgiei dispăruse de acolo; era lipsită de emoţie, ca un film derulat în viteză. Şi totuşi trebuia să îl privesc pe George Hounslow cum se apropie cu umerii lui largi, aplecaţi, dinspre camionul negru oprit lîngă şinele sclipitoare, sub stele, ca să se uite cu foamea lui temătoare la Maryrose şi la mine şi să îl aud pe Willi cum îmi fredonează fals la ureche măsurile din opera lui Brecht şi să îl văd pe Paul aplecat uşor spre noi, cu politeţea lui batjocoritoare, după care zîmbeşte şi se duce la căminul cu dormitoare de lîngă stîncile rostogolite de granit. Şi apoi ne-am luat după el şi mergeam pe poteca de nisip. El stătea aşteptîndu-ne, înfruntîndu-ne şi zîmbind victorios şi liniştit, privind nu spre noi, grupul care ţopăia spre el în lumina arzătoare a soarelui, ci dincolo de noi, spre hotelul Mashopi. Unul cîte unul ne-am oprit şi noi şi ne-am întors să privim. Clădirea hotelului părea să fi explodat într-un nor învîrtejit, dansînd de petale sau aripi albe, sub cerul profund, albastru şi aburos. Apoi ne-a pătruns o senzaţie de ameninţare, şi ne-am dat seama că fuseserăm supuşi unei iluzii optice, fuseserăm amăgiţi. Priveam explozia unei bombe cu hidrogen şi o floare albă se desfăcea sub cerul albastru, cu o asemenea perfecţiune a formelor umflate, plisate şi turbionare încît nu ne puteam mişca, deşi ştiam că sîntem ameninţaţi de ea. Era incredibil de frumoasă, forma morţii, şi am stat acolo privind-o în tăcere, pînă cînd tăcerea a fost invadată încet de zgomote, foşnet, ţîrîit, zgîriat, iar cînd ne-am uitat în jos am văzut lăcustele, de cîţiva centimetri grosime, cu fecunditatea lor obscenă, rostogolindu-se peste tot în jurul nostru. Proiecţionistul invizibil care opera acest film a întrerupt acum scena, ca şi cum ar fi spus: „E de ajuns, ştiţi că e încă acolo". Şi imediat a început să proiecteze o nouă parte a filmului. Se derula încet, pentru că exista o anumită problemă tehnică şi, de mai multe ori, el (proiecţionistul invizibil) a dat filmul înapoi, astfel încît să îl parcurgem iar. Problema era că filmul nu era clar, fusese filmat prost. Doi bărbaţi, care erau la fel, dar separaţi, păreau că se luptă, într-un duel mut al voinţei, ca să apară în acest film. Unul era Paul Tanner, bărbatul din clasa muncitoare care devenise doctor şi al cărui tip de ironie seacă şi critică îl susţinuse în bătălia aceasta, însă un tip de ironie care luptase cu idealismul din el şi încet îl învinsese. Celălalt era Michael, refugiatul din Europa. Cînd aceste două personaje au fuzionat, în cele din urmă, o nouă persoană a fost creată. Puteam să văd momentul, era ca şi cum forma unei fiinţe umane, o matriţă deja creată pentru a conţine personalitatea lui Michael sau a lui Paul Tanner, se umfla şi se transforma, ca şi cum un sculptor lucrîndu-şi din interior materialul ar fi schimbat forma statuii apăsînd cu proprii lui umeri şi cu propriile lui coapse materialul care fusese Paul sau Michael. Această nouă persoană avea o constituţie mai zdravănă şi felul de a fi eroic al unei statui, dar, mai presus de orice, îi simţeam puterea. Apoi a vorbit, iar eu am auzit sunetul subţire al vocii reale înainte să fie înghiţită sau absorbită de noua voce puternică: „Dar, draga mea Anna, noi nu sîntem nişte rataţi, aşa cum credem că sîntem. Ne petrecem viaţa luptîndu-ne să-i facem pe oameni doar ceva mai puţin stupizi decît sîntem noi, ca să accepte adevăruri pe care oamenii mari le-au ştiut dintotdeauna. Au ştiut dintotdeauna, au ştiut de zece mii de ani că a închide un om în carceră îl poate transforma într-un nebun sau un animal. Au ştiut dintotdeauna că un om speriat de poliţie şi de proprietarul său e un sclav. Au ştiut dintotdeauna că un om speriat e crud. Au ştiut dintotdeauna că violenţa naşte violenţă. Şi noi ştim asta. Dar marile mase ale lumii ştiu asta? Nu. Este sarcina noastră să le-o spunem. Pentru că oamenilor mari nu le pasă. Imaginaţia lor e deja ocupată cu mijloace de-a coloniza planeta Venus; creează deja, în minţile lor, viziuni ale unei societăţi pline de fiinţe umane libere şi nobile. Între timp, fiinţele umane sînt cu zece mii de ani în urma lor, încătuşate de frică. Oamenilor mari nu le pasă. Şi

au dreptate. Pentru că ei ştiu că noi sîntem aici, cei care rostogolesc bolovanul. Ştiu că noi vom continua să împingem bolovanul în sus, pe pantele abrupte ale unui munte imens, în timp ce ei stau în vîrful acelui munte, deja liberi. Toată viaţa noastră, noi, tu şi cu mine, ne vom folosi toată energia şi tot talentul pentru a împinge bolovanul încă un centimetru pe munte în sus. Iar ei se bazează pe noi şi au dreptate; şi acesta este motivul pentru care, la urma urmei, nu sîntem inutili". Această voce s-a stins, dar filmul se schimbase deja. Acum era superficial. Scenă după scenă pîlpîia, aprinzîndu-se şi stingîndu-se; ştiam că această scurtă „vizitare" a trecutului era concepută în aşa fel încît să îmi amintesc că mai am de lucrat la el. Paul Tanner şi Ella, Michael şi Anna, Julia şi Ella, Molly şi Anna, Mama Zahăr, Tommy, Richard, doctorul West – oamenii aceştia apăreau pentru scurt timp, distorsionaţi de viteză, şi dispăreau din nou, apoi filmul s-a întrerupt sau mai degrabă s-a terminat, dezmembrîndu-se în scrîşnete. Iar proiecţionistul a remarcat, în tăcerea care a urmat (şi vocea lui m-a izbit, pentru că era o voce nouă, mai degrabă voioasă, practică şi batjocoritoare, o voce a bunului-simţ): „Şi ce te face să crezi că accentul pe care l-ai pus tu e cel corect ?". Cuvîntul „corect" avea o rezonanţă parodică, de ecou. Era o caricatură a cuvîntului *corect* din jargonul marxist. De asemenea, avea o anumită o afectare, precum cea a unui profesor. Cum am auzit cuvîntul „corect" am fost lovită de o senzaţie de greaţă, şi cunoşteam bine acea senzaţie — era greaţa de a fi sub presiune, de a încerca să-ţi lărgeşti limitele dincolo de ceea ce fusese posibil. Am ascultat, cuprinsă de greaţă, vocea care spunea: „Şi ce te face să crezi că accentul pe care l-ai pus tu în privinţa asta e cel corect?", în timp ce el, proiecţionistul, începuse să deruleze din nou filmul sau mai degrabă filmele, pentru că erau mai multe, iar eu am putut, urmărindu-le cum pîlpîiau sub ochii mei pe ecran, să le izolez şi să le „numesc". Filmul din Mashopi; filmul despre Paul şi Ella; filmul despre Michael şi Anna; filmul despre Ella şi Julia; filmul despre Anna şi Molly. Am văzut acum că toate erau convenţionale, filme bine făcute, ca şi cum ar fi fost făcute într-un studio; apoi am văzut titlurile: aceste filme, care erau tot ce uram eu mai mult, fuseseră regizate de mine. Proiecţionistul continua să le deruleze foarte repede, oprindu-se asupra genericelor, iar eu am auzit rîsul său batjocoritor cînd pe ecran au apărut cuvintele *în regia Annei Wulf.* Apoi mai derula cîteva scene, fiecare dintre ele strălucind de neadevăr, false şi stupide. Am strigat la proiecţionist: „Dar nu sînt ale mele, nu eu le-am făcut". Moment în care proiecţionistul, aproape plictisit de atîta încredere de sine, a lăsat scenele să dispară, aşteptînd să-i dovedesc că greşeşte. Şi acum era groaznic, pentru că mă confruntam cu sarcina de a recrea ordine din haosul care devenise viaţa mea. Trecuse timpul şi memoria mea nu mai exista, iar eu nu reuşeam să disting între ceea ce inventasem eu şi ceea ce ştiusem, şi ştiam că ceea ce inventasem era fals în întregime. Era un vîrtej, un dans dezordonat, ca dansul fluturilor albi în licărirea de căldură de deasupra unei văi umede şi nisipoase. Proiecţionistul încă aştepta, sardonic. Gîndurile lui mi-a pătruns în minte. Se gîndea că materialul fusese ordonat de mine ca să se potrivească cu ce ştiam eu, şi de aceea era complet fals. Dintr-odată a spus cu voce tare: „Cum ar arăta June Boothby, fata aceea? Pariez că nu poţi s-o redai pe June Boothby". La care mintea mea s-a acuplat într-o viteză care îmi era străină şi am început să scriu o povestire despre June Boothby. Nu reuşeam să opresc fluxul de cuvinte şi plîngeam de frustrare, în timp ce scriam în stilul celei mai insipide şi timide reviste de femei; dar şi mai înspăimîntător era faptul că insipidul se datora unei foarte uşoare modificări a propriului meu stil, un cuvînt aici şi altul dincolo: „June, o fată de abia şaisprezece ani, stătea pe un şezlong pe verandă, privind prin frunzişul luxuriant al ploii aurii spre drum. Ştia că urmează să se întîmple ceva. Cînd mama ei a intrat în cameră, în spatele ei, şi a spus: June, vino şi ajută-mă cu masa de seară a hotelului - June nu s-a mişcat. Iar mama ei, după o pauză, a ieşit din cameră fără să vorbească. June era convinsă că şi mama ei *ştia.* S-a gîndit: Dragă mamă, ştii ce simt eu. Apoi s-a întîmplat. Un camion a oprit în faţa hotelului, lîngă pompa de benzină, iar *el* s-a dat jos. Fără să se grăbească, June a oftat şi s-a ridicat. Apoi, ca şi cum ar

fi fost îmboldită de o putere exterioară, a ieşit din casă şi s-a îndreptat, pe cărarea pe care mama ei o folosise cu cîteva clipe înainte, spre hotel. Tînărul care stătea lîngă pompa de benzină părea conştient de apropierea ei. S-a întors. Ochii lor s-au întîlnit..." L-am auzit pe proiecţionist cum rîde. Era încîntat că nu puteam împiedica cuvintele să apară, era încîntat ca un sadic. „Ţi-am spus", mi-a zis el, cu mîna deja ridicată pentru a da drumul filmului din nou. „Ţi-am spus că nu poţi s-o redai." M-am trezit în camera întunecoasă şi înăbuşitoare, iluminată în trei locuri de focuri strălucitoare. Eram epuizată de atîta visat. Mi-am dat seama instantaneu că mă trezisem pentru că Saul era în apartament. Nu auzeam nici o mişcare, dar îi simţeam prezenţa. Ştiam pînă şi unde este, stînd imediat în spatele uşii de pe palier. Parcă îl vedeam, într-o postură tensionată şi indecisă, ciupindu-se de buze şi întrebîndu-se dacă să intre sau nu. Am strigat:

— Saul, sînt trează.

A intrat şi a spus, prefăcîndu-se voios:

— Bună, credeam că dormi.

Ştiam cine fusese proiecţionistul din visul meu. Am spus:

— Ştii, ai devenit un fel de conştiinţă interioară sau critic. Tocmai te-am visat astfel.

Mi-a aruncat o privire lungă, rece şi vicleană, apoi a zis:

— Dacă eu am devenit conştiinţa ta, atunci e o glumă, căci şi tu eşti, fără îndoială, a mea.

— Saul, nu sîntem deloc buni unul pentru celălalt.

El era pe punctul de a spune: „Poate că eu nu sînt bun pentru tine, dar tu eşti bună pentru mine", pentru că pe faţa lui apăruse o expresie capricioasă, şi conştientă, însă în acelaşi timp arogantă, compunînd masca pe care o puteam asocia cu aceste cuvinte. L-am oprit spunînd:

— Va trebui să te rupi. Ar trebui s-o fac eu, dar nu sînt suficient de puternică. Îmi dau seama că eşti mult mai puternic decît mine. Crezusem că e invers.

I-am privit chipul străbătut succesiv de furie, neplăcere şi suspiciune. Mă privea pieziş, cu ochii mijiţi. Ştiam că acum va începe să lupte, cu personalitatea care m-ar fi urît pentru că îi răpeam ceva. Ştiam, de asemenea, că atunci cînd era „el însuşi", s-ar fi gîndit la ceea ce spusesem eu şi, fiind responsabil, chiar ar fi făcut ceea ce îi cerusem.

Între timp, a spus posomorit:

— Deci mă dai afară.

— Nu asta am spus.

Mă adresam bărbatului responsabil.

— Nu ascult ordinele tale, aşa că va trebui să mă dai afară

Fără să ştiu că aveam să fac asta, m-am ridicat şi am spus:

— Pentru numele lui Dumnezeu, opreşte-te, opreşte-te, opreşte-te, opreşte-te.

El s-a tras în spate, instinctiv. Ştiam că, pentru el, o femeie ţipînd isteric însemna că urma să fie lovit. M-am gîndit cît de ciudat era ca noi doi să fim împreună, să ne fi apropiat atît de mult unul de celălalt, pentru că eu nu lovisem în viaţa mea pe nimeni. Chiar s-a mutat la capătul patului şi s-a aşezat, gata să fugă de o femeie ţipînd şi lovind. De fapt, nu ţipînd, ci plîngînd:

— Nu vezi că e un ciclu, ne învîrtim în cerc la nesfîrşit?

Faţa lui era întunecată de duşmănie, ştiam că avea să lupte împotriva plecării. Mi-am întors faţa de la el, m-am străduit să-mi stăpînesc greaţa din stomac şi am spus:

— Oricum, vei pleca singur atunci cînd se va întoarce Janet.

Nu ştiusem că aveam să spun asta sau că o gîndisem. M-am gîndit la asta. Sigur că era adevărat.

— Ce vrei să spui? a întrebat el, interesat, nu ostil.

— Dacă aş avea un fiu, ai fi rămas. Te-ai fi identificat cu el. Cel puţin pentru o vreme, pînă ai fi depăşit momentul. Dar de vreme ce am o fată, vei pleca, pentru că ne vei vedea ca pe două femei, doi duşmani.

A dat încet din cap. Am spus:
— Cît de ciudat, întotdeauna sînt copleşită de sentimente de damnare, destin, inevitabilitate. Dar a fost o întîmplare că am avut o fată şi nu un băiat. Doar pură întîmplare. Deci e o întîmplare că tu vei pleca. Viaţa mea se va schimba complet din cauza asta.

Mă simţeam mai uşoară, mai puţin încătuşată, agăţîndu-mă de întîmplare. Am spus:
— Cît de straniu, naşterea unui copil e momentul în care femeile simt că îşi urmează un fel de destin inevitabil. Dar chiar în miezul a ceea ce ni se pare cel mai necesar, e ceva ce e doar întîmplare.

Saul mă privea pieziş, lipsit de duşmănie, cu afecţiune. Am spus:
— La urma urmei, nimeni din lume nu ar putea să facă din faptul că am avut o fată şi nu un băiat altceva decît întîmplare. Imaginează-ţi, Saul, dacă aş fi avut un băiat, noi doi am fi avut ceea ce yankeii numesc „o relaţie". O relaţie lungă. S-ar fi putut transforma în orice, cine ştie?
Saul a spus liniştit:
— Anna, te chinui eu chiar atît de mult?

Am spus, cu exact acel tip de posomoreală ca lui – împrumutată de la el în momentul în care el n-o folosea, ca să spunem aşa, pentru că acum el era blînd şi ironic:
— Nu am petrecut atîta timp cu vracii ca să nu-mi dau seama că nimeni nu-mi face nimic, îmi fac eu singură.
— Să lăsăm vracii la o parte, a spus el, punîndu-şi mîna pe umărul meu.

Zîmbea, îngrijorat pentru mine. Pentru că în clipa aceea era în întregime acolo, persoana bună. Dar deja vedeam în spatele feţei lui puterea cea neagră; revenea în ochii lui. Se lupta cu el însuşi. Am recunoscut acea luptă ca fiind lupta pe care o dusesem eu în somn, pentru a refuza accesul personalităţilor străine care voiau să mă invadeze. Lupta lui Saul ajunsese atît de dură, încît a închis ochii, cu fruntea transpirată. L-am luat de mînă, iar el s-a agăţat de mîna mea şi a spus:
— Bine, Anna, bine. Bine. Nu-ţi face griji. Ai încredere în mine.

Am stat pe pat, strîngîndu-ne unul altuia mîinile. El şi-a şters transpiraţia de pe frunte, apoi m-a sărutat şi a spus:
— Pune nişte jazz.

Am pus nişte Armstrong din prima perioadă. M-am aşezat pe podea. Camera mare era o lume, cu umbrele şi cu strălucirea focului ei încătuşat. Saul stătea întins pe pat, ascultînd jazz, cu o expresie de mulţumire pură pe faţă.

Exact atunci nu mi-am putut-o „aminti" pe Anna cea bolnavă. Ştiam că e acolo, pregătită, aşteptînd să intre în scenă la apăsarea cine ştie cărui buton - dar asta era tot. Am rămas tăcuţi mult timp. Cînd am început să vorbim, mă întrebam cine vor fi cei doi oameni care aveau să vorbească. Mă gîndeam că, dacă ar exista o înregistrare a nenumăratelor ore de discuţii din camera aceea, discuţiile, lupta, disputele şi boala, ar fi o înregistrare a o sută de oameni diferiţi trăind acum, în diferite părţi ale lumii, vorbind, ţipînd şi întrebînd. M-am întrebat ce persoană ar începe să ţipe cînd eu aş începe să vorbesc, şi am spus:
— Mă gîndeam.

Asta este deja o glumă, cînd unul dintre noi spune: „Mă gîndeam". Saul a rîs şi a spus:
— Deci te gîndeai.
— Dacă o persoană ar putea fi invadată de o personalitatea care nu-i aparţine, de ce n-ar putea oamenii - vreau să spun oamenii ca mase - să fie invadaţi de personalităţi străine.

Saul a rămas aşa, pocnind din buze pe muzica de jazz şi ciupind o chitară imaginară. Nu a răspuns, a făcut doar o grimasă care spunea: Te ascult.
— Ideea e, tovarăşe...

M-am oprit, auzind cum folosisem cuvîntul, cum facem toţi acum, cu o nostalgie ironică. Mă gîndeam că aceasta era verişoara primară, cu vocea batjocoritoare a proiecţionistului - era o ipostază a neîncrederii şi a distrugerii.

Saul a spus, punînd de o parte chitara lui imaginară:
— Ei bine, tovarăşă, dacă vrei să spui că masele sînt contaminate cu emoţii din afară, atunci sînt încîntat, tovarăşă, că îţi susţii ferm principiile socialiste, în ciuda a orice.

Folosise cuvîntul „tovarăşă" şi „mase" ironic, dar acum vocea lui a devenit ranchiunoasă:
— Deci tot ce trebuie să facem, tovarăşă, este să aranjăm ca masele să fie umplute, ca multe alte recipiente goale, cu emoţii bune, utile, pure şi paşnice, la fel ca noi.

Vorbea mult dincolo de ironie, nu exact cu vocea proiecţionistului, dar nici departe de ea. Eu am spus:
— Acesta e genul de lucru pe care l-aş spune eu, acest gen de zeflemea, dar tu nu faci asta aproape niciodată.
— Pe măsură ce mă despart de acest revoluţionar sută la sută, observ că intru în unele ipostaze a tot ceea ce urăsc eu. Asta din cauză că nu am trăit niciodată cu intenţia de a deveni ceea ce se cheamă matur. Mi-am petrecut toată viaţa, pînă de curînd, pregătindu-mă pentru momentul în care cineva ar spune: „Ia pușca asta" sau „condu această fermă colectivă" sau „organizează manifestaţia asta". Am crezut întotdeauna că o să mor înainte să ajung la treizeci de ani.
— Toţi bărbaţii tineri cred că o să moară înainte să ajungă la treizeci de ani. Nu pot suporta compromisul îmbătrînirii. Şi cine sînt eu ca să spun că nu au dreptate ?
— Eu nu sînt *toţi* bărbaţii. Sînt Saul Green. Nu e de mirare că a trebuit să plec din America. Nu a mai rămas nici unul care să vorbească limba mea. Ce s-a întîmplat cu toţi aceştia - pe vremuri cunoşteam o grămadă. Eram toţi cei care schimbă lumea. Acum merg cu maşina prin ţara mea, căutîndu-mi vechi prieteni, şi toţi sînt căsătoriţi sau prosperi şi au conversaţii private şi alcoolice între ei despre *valorile* americane, care sînt infecte.

Am rîs, din cauza modului posomorit în care spusese „căsătoriţi". El a ridicat privirea, să vadă de ce am rîs, şi a spus:
— A, da, da, vorbesc serios. Intru în apartamentul nou şi frumos al unui vechi prieten şi îi spun: „Hei, ce naiba faci, cu slujba asta, ştii că e infectă, ştii că te distrugi singur?". Şi el îmi spune: „Şi cum rămîne cu soţia şi copiii mei ?". Eu zic: „E adevărat ce am auzit - că ai început să îţi torni vechii prieteni?". Şl el mai înghite repede un pahar şi spune: „Dar, Saul, e vorba de soţia şi copiii mei". Doamne, da. Aşa că urăsc soţia şi copilaşii, şi am dreptate să îi urăsc. Da, bine, rîzi, ce poate fi mai amuzant decît tipul meu de idealism - e atît de demodat, de naiv! Există un lucru pe care nu mai poţi să-l spui nimănui, se pare: tu ştii, în adîncul sufletului tău, că n-ar trebui să trăieşti aşa. Atunci de ce faci asta ? Nu, poţi s-o spui, eşti un infatuat... ce rost are s-o spui, oamenii au rămas fără un anumit tip de curaj. Ar fi trebuit să plec în Cuba, la începutul acestui an, şi să mă alătur lui Castro, şi să fiu omorît.
— Evident că nu, de vreme ce nu te-ai dus.
— Determinismul îşi face iar apariţia, în ciuda întîmplării pe care o salutai acum cîteva clipe.
— Dacă vrei neapărat să fii omorît, există o duzină de revoluţii pretutindeni, în care poţi să fii omorît.
— Nu sînt făcut să trăiesc viaţa aşa cum este organizată pentru noi. Ştii ce, Anna? Aş da orice ca să fiu din nou pe vremea în care eram în gaşca de copii idealişti de la colţul străzii, care credeau că pot schimba orice. E singura perioadă din viaţa mea în care am fost fericit. Da, bine, ştiu ce vrei să spui.

Aşa că nu am spus nimic. El a ridicat capul ca să se uite la mine şi a spus:
— Dar, bineînţeles, vreau s-o spui.

Aşa că am spus:
— Toţi bărbaţii americani se uită în urmă şi tînjesc după vremea în care erau într-un grup de tineri, înainte ca asupra lor să se exercite presiunea de a avea succes sau de a se căsători. De fiecare dată cînd întîlnesc un bărbat american, aştept momentul în care faţa lui se înseninează cu adevărat - atunci cînd vorbeşte despre grupul lui de amici.

— Mersi, a spus el, posomorit. Asta definitivează cea mai puternică emoţie pe care am simţit-o vreodată - şi o şi elimină.
— Asta e problema cu noi toţi. Toate emoţiile noastre puternice sînt definitivate, una după alta. Din cine ştie ce motiv, ele sînt irelevante pentru timpul în care trăim. Asta e cea mai puternică nevoie a mea - să fiu cu un anumit bărbat, dragoste şi toate astea. Am un talent real pentru asta.

Mi-am auzit vocea posomorită, aşa cum fusese a lui cu o clipă în urmă. M-am ridicat şi m-am dus la telefon.
— Ce faci?

Am format numărul lui Molly şi am spus:
— O sun pe Molly. Ea o să spună: ce mai face americanul tău? Eu o să spun : am o aventură cu el. O aventură – ăsta e cuvîntul. Întotdeauna mi-a plăcut cuvîntul acesta, atît de rafinat şi vesel! Ei, şi ea o să spună: ăsta nu e cel mai raţional lucru pe care l-ai făcut în viaţa ta... Eu o să spun că nu. Asta va definitiva toată povestea. Vreau s-o aud spunînd asta.

Ascultam cum sună telefonul în apartamentul lui Molly.
— Aş spune, acum, cam cinci ani din viaţa mea - atîta am iubit un bărbat care mă iubea. Dar bineînţeles că pe vremea aceea eram foarte naivă. Punct. *Asta* e definitivare. Apoi am traversat o perioadă în care căutam bărbaţi care să mă rănească. Aveam nevoie de asta. Punct. *Asta* e definitivare.

Telefonul continua să sune.
— Am fost comunistă pentru o vreme. Per ansamblu, a fost o greşeală. Însă o experienţă utilă, din care ar fi trebuit să reţin cît mai multe. Punct. *Asta* e definitivare.

Din casa lui Molly nu răspundea nimeni, aşa că am pus receptorul jos.
— Deci va trebui s-o spună altă dată, am zis eu.
— Dar nu va fi adevărat, a zis el.
— Poate că nu. Dar, cu toate acestea, aş vrea s-o aud.

O pauză.
— Ce se va întîmpla cu mine, Anna?

I-am răspuns, ascultînd să văd ce spun, ca să aflu ce gîndesc:
— Iţi vei croi drum prin situaţia în care eşti acum. Vei deveni un bărbat foarte blînd, înţelept şi bun, la care oamenii vor veni atunci cînd au nevoie să audă că... sînt nebuni pentru o cauză dreaptă.
— Doamne, Anna!
— Vorbeşti de parcă te-aş fi insultat!
— Din nou vechiul nostru prieten, maturitatea! Ei bine, n-o să mă las tiranizat de *aşa* ceva.
— Ah, dar înţelepciunea e totul, nu-i aşa?
— Nu, nu este!
— Dar, sărmanul meu Saul, nu te poate ajuta nimeni, direct spre asta te îndrepţi. Cu toţi acei oameni minunaţi pe care îi cunoaştem, de vreo cincizeci sau şaizeci de ani. Ei bine, *există* vreo cîţiva dintre ei... oameni minunaţi, maturi, înţelepţi. Oameni *adevăraţi,* asta e expresia, care radiază seninătate. Şi cum au ajuns să fie aşa? Ei bine, *noi* ştim cum, nu-i aşa ? Fiecare dintre aceşti nenorociţi are un trecut de crimă emoţională, ah, cadavrele triste şi însîngerate presărate pe drumul către maturitate al bărbatului înţelept şi senin sau al femeii de cincizeci şi ceva de ani! Pur şi simplu nu poţi să ajungi înţelept, matur etc, dacă nu ai fost un canibal dement timp de vreo treizeci de ani.
— Mă apuc imediat de canibalism.

Saul rîdea, însă mohorît.
— O, nu, nu o să te apuci. Recunosc un candidat pentru seninătatea şi înţelepciunea vîrstei mijlocii de la un kilometru. La treizeci de ani luptă ca nebunii, scuipă foc şi sfidare şi îşi croiesc pansamente sexuale în toate direcţiile. Şi te văd pe tine acum, Saul Green trăind aspru

şi izolat, la limită, într-un apartament friguros de undeva, şi bînd din cînd în cînd chibzuit dintr-un whisky bun. Da, parcă te văd, vei fi ajuns deja din nou la silueta ta reală. Vei fi unul dintre acei bărbaţi de vîrstă mijlocie duri, direcţi şi puternici, ca un urs brun năpîrlit, cu părul tău periuţă auriu-grizonant chibzuit la tîmple. Şi probabil că îţi vei fi pus şi ochelari. Şi vei fi devenit tăcut, pînă atunci va fi deja ceva natural. Şi văd chiar şi o barbă blondă şi îngrijită, moderat grizonantă. Toţi o să spună: îl ştii pe Saul Green ? Ei, ăla bărbat! Cîtă putere! Cît calm ! Cîtă seninătate ! Şi să nu uiţi că, din cînd în cînd, cîte unul dintre cadavre va scoate un behăit subţire şi autocompătimitor – îţi mai aminteşti de mine?
— Cadavrele, aş fi crezut că ştii, sînt toate pînă la unul de partea mea, iar dacă nu înţelegi asta, nu înţelegi nimic.
— Ba da, înţeleg, dar asta nu înseamnă că e mai puţin deprimant modul în care victimele sînt întotdeauna dispuse să-şi ofere carnea şi sîngele lor.
— Deprimant! Eu sînt un lucru bun pentru oameni, Anna. Îi trezesc, îi zgîlţîi şi îi împing pe drumul cel mai potrivit.
— Prostii. Oamenii care sînt, ah, atît de dispuşi să fie victime sînt cei care au renunţat să fie ei înşişi canibali, nu sînt suficient de duri sau nemiloşi pentru drumul aurit spre maturitate şi ridicatul din umeri cu atîta înţelepciune. Ei ştiu că au abandonat. Ceea ce vor ei să spună cu adevărat e: eu am abandonat, dar aş fi bucuros să-ţi ofer ţie carnea şi sîngele meu.
— Ronţ, ronţ, ronţ, a spus Saul.

Faţa lui era încleştată în aşa fel încît sprîncenele lui blonde se întîlneau într-o linie aspră de-a lungul frunţii, iar dinţii i se vedeau, rînjind furios.
— Ronţ, ronţ, ronţ, am spus eu.
— Şi înţeleg că tu nu eşti canibal ?
— O, ba da. Dar am oferit şi eu, din cînd în cînd, ajutor şi confort. Nu, nu sînt pentru sfinţenie, eu voi fi unul dintre cei care rostogolesc bolovanul.
— Ce-i asta ?
— Există un munte mare şi negru. E stupiditatea umană. Există un grup de oameni care împing un bolovan pe munte în sus. După ce au urcat cîţiva metri, apare un război, sau tipul greşit de revoluţie, iar bolovanul se rostogoleşte în jos – nu pînă la capăt, întotdeauna reuşeşte să se oprească la cîţiva centimetri mai sus de unde a pornit. Aşa că grupul de oameni îşi pune umărul la bolovan şi începe să împingă din nou. Între timp, în vîrful muntelui stau cîţiva oameni mari. Uneori ei privesc în jos, dau din cap şi spun: bun, cei care rostogolesc bolovanul sînt încă la datorie. Dar între timp noi meditäm la natura spaţiului sau la cum va fi atunci cînd lumea se va umple de oameni care nu urăsc, nu se tem şi nu ucid.
— Hmm. Ei bine, eu vreau să fiu unul dintre oamenii mari din vîrful muntelui.
— Ghinion pentru amîndoi, amîndoi rostogolim bolovanul.

Dintr-odată, Saul a sărit de pe pat în picioare, ca un arc negru de oţel care se declanşează, cu ură în spatele ochilor săi, la fel de brusc ca şi cum ar fi apăsat cineva pe un buton, şi a spus:
— O, nu, nici vorbă, nu, eu n-am de gînd să... nu o să... eu, eu, eu.

M-am gîndit, ei bine, deci *el* s-a întors, nu-i aşa? M-am dus în bucătărie, am luat o sticlă de whisky, m-am întors, m-am aşezat pe podea şi am băut whisky-ul, în timp ce el vorbea. Am stat întinsă pe podea, privind modelele de lumină aurie de pe tavan, ascultînd ritmurile neregulate ale ploii puternice de afară şi simţind cum tensiunea îmi cuprinde stomacul cu amîndouă mîinile. Anna cea bolnavă revenise. *Eu, eu, eu, eu,* ca o mitralieră ejaculînd regulat. Ascultam şi nu ascultam, ca în timpul unui discurs scris de mine, dar rostit de altcineva. Da, asta eram eu, asta era toată lumea, acel *eu, eu, eu.* Eu sînt. Eu voi. Eu nu voi. Eu aş. Eu vreau. Saul se plimba prin cameră ca un animal, un animal vorbitor, cu mişcări violente şi încărcate de energie, o forţă fantastică scuipîndu-şi eu-ul, Saul, Saul, eu, eu vreau. Ochii lui verzi erau concentraţi, fără să vadă, gura lui, ca o lingură, o cazma sau o mitralieră, trăgea, voma limbaj încins şi agresiv, cuvinte ca nişte gloanţe.

— Nu o să mă las distrus de tine. De nimeni. Nu o să mă las redus la tăcere, încătuşat, domesticit, să mi se spună taci din gură, stai la locul tău, fă ce ţi se spune, nu o să las... Spun ceea ce gîndesc, nu cred lumea ta.

Simţeam cum violenţa puterii lui negre atacă fiecare nerv din mine, simţeam muşchii stomacului meu fierbînd, muşchii spatelui încordaţi ca nişte cabluri, stăteam cu sticla de whisky în mînă, sorbind din ea mereu, simţind cum mă cuprinde beţia, ascultînd, ascultând... Mi-am dat seama că stăteam acolo de multă vreme, ore poate, în timp ce Saul defila şi striga. O dată sau de două ori am spus ceva, am aruncat cuvinte împotriva torentului lui de fraze, şi era ca şi cum un aparat, reglat sau setat de un mecanic să se oprească pentru scurt timp la sunetele din afară, s-a oprit, s-a întrerupt singur, mecanic, cu gura sau deschizătura metalică deja în poziţia de a ejacula următorul torent de *eu, eu, eu, eu, eu, eu.* La un moment dat m-am ridicat, fără ca el să mă vadă cu adevărat, pentru că nu mă vedea, decît ca pe un duşman la care trebuia să strige, şi am pus Armstrong, în parte pentru mine însămi, strîngînd aproape, ca pe o plapumă, muzica pură şi binevoitoare, şi am spus:

— Ascultă, Saul, ascultă.

El s-a încruntat uşor, cu sprîncenele zvîcnind, şi a spus mecanic:

— Da? Ce?

Apoi *eu, eu, eu, eu, eu, eu,* o să vă arăt eu tuturor, cu moralitatea şi dragostea şi legile voastre, *eu, eu, eu, eu.* Aşa că am scos discul cu Armstrong şi am pus muzica lui, rece şi cerebrală, muzica detaşată pentru bărbaţii care refuză nebunia şi pasiunea, şi pentru o clipă Saul s-a oprit, apoi s-a aşezat, de parcă i-ar fi retezat cineva muşchii coapselor, cu capul în piept şi ochii închişi, ascultând ritmul de tobe încet, ca de mitralieră, al lui Hamilton, tobele care umpleau camera aşa cum o făcuseră şi cuvintele lui, apoi a spus:

— Dumnezeule, ce am pierdut cu toţii, ce am pierdut, ce am pierdut, cum am putea să ne întoarcem la asta, cum am putea să ne întoarcem la asta din nou.

Apoi, ca şi cum asta nu s-ar fi întâmplat, am văzut cum muşchii coapselor lui se încordează şi îl propulsează în picioare, şi am închis aparatul, de vreme ce el nu-şi asculta decît propriile cuvinte, *eu, eu, eu.* M-am întins din nou şi am ascultat cum cuvintele pocnesc în zid şi ricoşează peste tot, *eu, eu, eu,* ego-ul gol. Îmi era atât de rău, eram încleştată într-un ghem de muşchi dureroşi, în timp ce gloanţele zburau şi pocneau, şi pentru o clipă mi-am pierdut cunoştinţa şi mi-am revăzut coşmarul în care ştiam, dar chiar ştiam, cum aşteaptă războiul, cu mine alergînd pe străzi pustii de clădiri mîzgălite cu alb, într-un oraş tăcut, dar pline de fiinţe umane, tăcute şi ele, care aşteaptă, în timp ce altundeva aproape, containerul mic şi urît al morţii exploda încet, încet, exploda în tăcerea aşteptării, răspîndind moarte, năruind clădirile, zdrobind substanţa vieţii, dezintegrînd structura cărnii, în timp ce eu ţipam, fără sunet, nimeni nu auzea, exact aşa cum toate celelalte fiinţe umane din clădirile tăcute ţipau şi nimeni nu le auzea. Cînd mi-am recăpătat cunoştinţa, Saul stătea sprijinit cu spatele de perete, cu muşchii coapselor şi spatelui înfundaţi în perete, privindu-mă. Mă văzuse. Îşi revenise, pentru prima oară în ore întregi. Avea o faţă albă, din care i se scursese sîngele, iar ochii lui erau cenuşii, chinuiţi şi plini de oroare, fiindcă eu zăceam acolo întinsă, contorsionată de durere. Mi-a spus, cu vocea lui:

— Anna, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai arăta aşa.

Dar apoi el a ezitat şi nebunul a revenit, pentru că acum nu era doar *eu, eu, eu, eu,* ci *eu* împotriva femeilor. Femeile temniceri, conştiinţe, voci ale societăţii, iar Saul direcţiona împotriva mea un torent pur de ură, pentru că eram femeie. Şi acum whisky-ul mă moleşise şi mă abrutizase, iar eu simţeam în mine emoţia moleşită, slabă şi abrutizată, femeia trădată. O, vai, nu mă iubeşti, nu iubeşti, bărbaţii nu mai iubesc femeile. O, vai, şi degetul meu arătător graţios, cu capăt roz, îndreptat spre pieptul meu trădat, alb şi cu capăt roz, şi am început să plîng cu lacrimi de slăbiciune abrutizate, diluate cu whisky, în numele femeilor. În timp ce plîngeam, am văzut cum scula i se ridică sub blugi şi m-am umezit. M-am gîndit, batjocoritor,

ah, deci acum o să mă iubească, o s-o iubească pe Anna cea sărmană şi trădată, şi pieptul ei alb şi rănit. Apoi el a spus cu vocea scandalizată a unui şcolar, a unui pedant:
— Anna, eşti beată, ridică-te de jos.
Iar eu am spus:
— Nu vreau.
Plîngeam, savurînd slăbiciunea. Aşa că el m-a tras în picioare, scandalizat şi plin de dorinţă, şi a intrat în mine, avea o erecţie puternică, dar era ca un şcolat care face dragoste cu prima Iui femeie, prea repede, plin de ruşine şi ardoare. Apoi am spus, nesatisfăcută, folosind propriul lui limbaj:
— Acum comportă-te ca la vîrsta ta.
El a spus, scandalizat:
— Anna, eşti beată, culcă-te să-ţi treacă.
Aşa că m-a acoperit, m-a sărutat şi a ieşit în vîrful picioarelor, ca un şcolar vinovat, mîndru de primul lui act sexual, iar eu l-am văzut, l-am văzut pe Saul Green, băiatul american bun, sentimental şi ruşinat, după ce a făcut sex cu prima lui femeie. Am rîs şi iar am rîs. Apoi am dormit şi m-am trezit rîzînd. Nu ştiu ce visasem, dar m-am trezit din pură voioşie, şi am văzut că Saul e lîngă mine.
Era rece, aşa că l-am luat în braţe, plină de fericire. Ştiam, datorită fericirii mele, că în somn trebuia să fi zburat uşor şi vesel, ceea ce însemna că nu aveam să fiu întotdeauna Anna cea bolnavă. Dar cînd el s-a trezit, era epuizat din cauza orelor de *eu, eu, eu, eu,* iar faţa lui era galbenă şi chinuită. Ne-am dat jos din pat, amîndoi epuizaţi, şi am băut cafea şi am citit ziarele în tăcere, incapabili să spunem ceva, în bucătăria mare şi viu colorată. După o vreme, el a zis:
— Ar trebui să lucrez.
Dar amîndoi ştiam că nu o să facem asta; ne-am întors; în pat, prea obosiţi ca să ne mişcăm, iar eu chiar mi l-am dorit din nou pe Saul cel de noaptea trecută, plin de o energie neagră şi criminală — atît de înspăimîntător era să-l văd în halul ăsta de epuizat. Apoi el a spus:
— Nu pot să zac aici.
— Nu, am spus eu.
Dar el nu s-a mişcat. Într-un tîrziu abia s-a ridicat sau s-a tîrît jos din pat. Iar eu m-am gîndit: cum o să poată pleca de aici, o să aibă nevoie de energie ca să facă asta. Şi, chiar dacă tensiunea din stomac îmi răspunsese, eram interesată s-o văd pe viu. El mi-a spus, provocator:
— Mă duc la plimbare.
— Bine, am spus eu.
M-a privit pe furiş, s-a dus să se îmbrace şi apoi s-a întors înapoi. Mi-a spus:
— De ce nu mă opreşti?
Iar eu am spus:
— Pentru că nu vreau.
— Dacă ai şti unde mă duc, m-ai opri.
Iar eu am spus, auzind cum vocea mea se aspreşte:
— Ah, ştiu că te duci la o femeie.
— Ei bine, n-o să ştii niciodată, nu-i aşa?
— Nu, şi nu contează.
Stătuse în uşă, dar acum a intrat în cameră, ezitant. Avea aerul că ar fi interesat.
Mi-am amintit cuvintele lui De Silva: „Voiam să văd ce se întâmplă".
Sau voiam să vadă ce se întâmplă. Şi eu la fel. Simţeam în mine, mai puternic decît orice altceva, un interes răutăcios, categoric bucuros - ca şi cum el, Saul, şi cu mine eram două cantităţi necunoscute, două forţe anonime, fără personalitate. Era ca şi cum camera conţinea

două fiinţe complet maligne care, dacă cealaltă ar fi murit brusc sau ar fi început să ţipe de durere, ar fi spus: „Ei bine, deci asta e, nu-i aşa ?".
— Nu contează, spuse el.
Acum era posomorit, dar era un fel de posomoreală ezitantă, ca o repetiţie a posomorîrii, sau ca o reluare prea învechită pentru a fi convingătoare.
— Spui că nu contează, dar urmăreşti fiecare mişcare pe care o fac ca un spion.
I-am spus, cu o voce veselă şi voioasă, acompaniată de rîs, ca un reflux slab al inhalării (un rîs pe care l-am auzit la femei supuse unui stres acut şi pe care îl copiam):
— Sînt un spion pentru că tu mă faci să fiu aşa.
A rămas tăcut, dar arăta ca şi cum ar fi ascultat, ca şi cum cuvintele pe care urma să le spună îi proveneau de pe urma unei înregistrări:
— N-o să mă las înţărcuit de nici o femeie din lume, nu s-a întîmplat pînă acum şi nici nu se va întâmpla.
Acel „nu s-a întîmplat pînă acum şi nici nu se va întâmpla" s-a auzit într-un elan grăbit, ca şi cum un disc ar fi fost dat repede înainte.
Eu am spus, cu aceeaşi voce ucigător de răutăcioasă:
— Dacă prin „înţărcuire" înţelegi faptul că femeia ta ştie fiecare mişcare pe care o faci, atunci eşti înţărcuit acum.
Şi m-am auzit emiţînd acel rîs exhalat, slab, dar triumfător.
— Asta crezi tu, a spus el răutăcios.
— Asta ştiu.
Dialogul se epuizase singur, iar acum ne-am privit unul pe celălalt, interesaţi, şi eu am spus:
— Ei bine, nu va mai trebui să repetăm niciodată asta.
Iar el a spus, la fel de interesat:
— Sper că nu.
După care a plecat, în grabă, condus de energia acestui dialog.
Am rămas acolo, gîndindu-mă: pot afla adevărul ducîndu-mă la etaj şi uitîndu-mă în jurnalul lui. Dar ştiam că nu aş face-o şi că n-o s-o mai fac niciodată. Toate astea se terminaseră, însă eram foarte bolnavă. M-am dus în bucătărie după cafea, dar mi-am pus o măsură mică de whisky. M-am uitat la bucătărie, foarte strălucitoare, foarte curată. Apoi m-a atacat ameţeala. Culorile erau prea strălucitoare, ca şi cum ar fi fost fierbinţi. Şi am devenit conştientă de toate defectele bucătăriei, care de obicei îmi fac plăcere - o crăpătură în emailul alb şi sclipitor, praful de pe o bară, zugrăveala care începea să se decoloreze. Eram copleşită de o senzaţie de ieftin şi neplăcut. Bucătăria trebuie zugrăvită din nou, dar nimic nu schimba faptul că apartamentul era atît de vechi, iar pereţii se degradau, într-o casă care se degrada. Am stins lumina din bucătărie şi m-am întors în camera aceasta. Dar în curînd părea la fel de rea ca bucătăria. Perdelele roşii aveau o strălucire ameninţătoare, stridentă, iar albul pereţilor era pătat. M-am trezit că dau ture camerei încontinuu, holbîndu-mă la pereţi, la perdele, la uşă, dezgustată de substanţa fizică din care era făcută camera, în timp ce culorile mă atacau prin irealitatea lor fierbinte. Mă uitam la cameră aşa cum m-aş uita la faţa cuiva pe care îl cunosc foarte bine, căutînd semne de forţare sau tensiune. La a mea sau a lui Saul, de exemplu, ştiind ce este în spatele feţei mele îngrijite şi calme, ce e în spatele feţei largi, deschise şi blonde a lui Saul, care arată bolnăvicios, aşa este, dar cine dintre cei care nu au trăit asta ar putea să ghicească explozia de posibilităţi care se desfăşoară în mintea lui ? Sau la faţa unei femei din tren, cînd dintr-o frunte tensionată sau un ghem de durere îmi dau seama că undeva zace ascunsă o lume tulburată şi mă minunez de puterea fiinţelor umane de a se păstra laolaltă sub presiune. Camera mea cea mare, la fel ca bucătăria, îşi pierduse cochilia confortabilă care mă conţinea, transformîndu-se într-un atac insistent, dintr-o sută de puncte diferite, asupra atenţiei mele, ca şi cum o sută de inamici ar fi aşteptat ca atenţia mea să scadă,

astfel încît ei să se poată strecura în spatele meu şi să mă atace. O clanţă care avea nevoie să fie lustruită, o urmă de praf pe zugrăveala albă, o dîră gălbuie acolo unde roşul perdelelor se estompase, masa pe care stau ascunse vechile mele carnete - toate acestea mă asaltează, revendicîndu-mă, cu valuri fierbinţi de greaţă legănătoare. Ştiam că trebuie să mă duc în pat şi din nou a trebuit să mă tîrăsc pe podea ca să ajung la el. M-am întins în pat şi, înainte să adorm, am ştiut că proiecţionistul mă aşteaptă.

De asemenea, am ştiut ce avea să mi se spună. Iar cunoaşterea aceasta era o formă de „iluminare". În ultimele săptămîni de nebunie şi atemporalitate avusesem aceste momente de „a şti" unele după altele, însă nu există nici o modalitate de a pune în cuvinte acest tip de cunoaştere. Dar aceste momente fuseseră atît de puternice, ca nişte iluminări rapide ale unui vis care îţi rămîne după ce te-ai trezit, încît ceea ce aflasem va face parte din modul în care simt viaţa pînă cînd voi muri. Cuvinte. Cuvinte. Mă joc cu cuvinte, sperînd că o anumită combinaţie, chiar una întîmplătoare, va spune ceea ce doresc eu. Poate ar fi mai bine cu muzică? Dar muzica îmi atacă urechea interioară ca un duşman, nu e lumea mea. Realitatea este că adevărata experienţă nu poate fi descrisă. Mă gîndesc, cu amărăciune, că un şir de asteriscuri, ca într-un roman de modă veche, ar fi dat mult mai bine. Sau un anumit tip de simbol, poate un cerc sau un pătrat. Absolut orice, dar nu cuvinte. Oamenii care au trecut prin asta, acel loc din ei înşişi în care cuvintele, tiparele, ordinea se dizolvă, vor înţelege ce vreau să spun, iar ceilalţi nu. Dar odată ce ai trecut pe acolo, există o ironie teribilă, un ridicat din umeri teribil, şi nu e o problemă de a te lupta cu locul acela sau de a-l renega, de corectitudine sau greşeală, ci pur şi simplu de „a şti" că e acolo, întotdeauna. E o problemă de a te înclina în faţa lui, ca să spunem aşa, cu un fel de curtoazie, ca în faţa unui vechi inamic: foarte bine, ştiu că eşti acolo, dar trebuie să păstrăm aparenţele, nu-i aşa? Şi, poate că simpla condiţie a existenţei tale este tocmai păstrarea aparenţelor, crearea de tipare — te-ai gîndit la asta?

Aşa că tot ce pot spune este că înainte de a adormi am „înţeles" de ce trebuia să dorm, ce avea să spună proiecţionistul şi ce urma să învăţ. Deşi o ştiam deja; aşa că visarea însăşi avea deja acel fel de a fi al cuvintelor rostite după ce s-a petrecut evenimentul sau a invocării unui lucru învăţat, în scopul accentuării.

Imediat cum a început visul, proiecţionistul a spus, cu vocea lui Saul, foarte practică: „Şi acum o să le parcurgem pur şi simplu din nou". Eu eram stînjenită, pentru că îmi era teamă că voi vedea acelaşi set de filme pe care îl văzusem înainte — sclipitoare şi ireale. Dar de data aceasta, deşi erau aceleaşi filme, aveau un alt fel de a fi, pe care în vis l-am numit „realist"; aveau un fel de a fi aspru, cred, şi mai degrabă smucit, al unui film rusesc sau german timpuriu. Bucăţi de film încetineau pentru intervale foarte lungi de timp, în timp ce eu urmăream, absorbită, detalii pe care în viaţă nu avusesem timp să le observ. Proiecţionistul spunea întruna, cînd ajungeam într-un punct la care el voise să mă facă să ajung: „Asta e, doamnă, asta e". Şi din cauză că el mă direcţiona, am privit încă şi mai atent. Mi-am dat seama că toate lucrurile cărora le acordasem importanţă sau cărora tiparul vieţii mele le acordase importanţă acum treceau rapid pe lîngă mine, neimportante. Grupul de sub eucalipţi, de exemplu, sau Ella stînd întinsă în iarbă cu Paul, sau Ella scriind romane, sau Ella dorindu-şi moartea în aeroplan, sau porumbeii căzînd sub carabina lui Paul — toate acestea dispăruseră, fuseseră absorbite, cedaseră locul pentru ceea ce era cu adevărat important. Astfel că am privit, pentru un timp enorm, observînd fiecare mişcare, modul în care doamna Boothby stătea în bucătăria hotelului din Mashopi, cu fesele ei solide proiectate ca un raft sub presiunea corsetelor ei, pete de transpiraţie întunecată la subsuori, faţa congestionată de epuizare în timp ce tăia carnea rece de pe diferite încheieturi de animale şi păsări şi asculta vocile tinere şi crude de dincolo, şi rîsul şi mai crud, printr-un perete subţire. Sau auzeam fredonatul lui Willi, chiar în spatele urechii mele, fredonatul dizarmonic, disperat şi singuratic; sau îl priveam în reluare, iar şi iar, ca să nu îl uit niciodată, cum mă privea lung şi

rănit atunci cînd flirtam cu Paul. Sau îl vedeam pe domnul Boothy, bărbatul corpolent din spatele barului, privind la fiica lui şi la tînărul ei. Vedeam privirea lui invidioasă, dar lipsită de ranchiună către această tinereţe, după care întorcea ochii şi întindea mîna, ca să ia un pahar gol şi să-l umple. Şi îl vedeam pe domnul Lattimore, bînd la bar, fără s-o privească atent pe doamna Boothby, în timp ce îi asculta rîsul frumoasei lui soţii roşcate. L-am văzut, iar şi iar, cum se apleacă, nesigur din cauza beţiei, ca să mîngîie cîinele roşcat şi pufos, îl mîngîia Ia nesfîrşit. „Gata?", a spus proiecţionistul, punînd altă scenă. L-am văzut pe Paul Tanner întorcîndu-se acasă dimineaţa devreme, vioi şi eficient pentru că se simţea atît de vinovat, l-am văzut cum îşi priveşte în ochi soţia care stătea în faţa lui, într-un şorţ înflorat, mai degrabă stînjenit şi implorator, în timp ce copiii îşi mîncau micul dejun, înainte să meargă la şcoală. Apoi s-a întors, încruntat, şi a urcat la etaj ca să-şi ia o cămaşă curată de pe un raft. „Gata?", a spus proiecţionistul. Apoi filmul a început să se deruleze foarte repede, făcea să treacă fulgerător, ca un vis, feţe pe care le văzusem cîndva pe stradă şi le uitasem, mişcarea lentă a unui braţ, mişcarea unei perechi de ochi, toate spunînd acelaşi lucru — filmul depăşise acum experienţa mea şi pe cea a Ellei, depăşise carnetele, pentru că exista o fuziune şi, în loc să vedem scene, oameni, feţe, mişcări şi priviri separate, erau toate la un loc, apoi filmul devenise enorm de lent din nou, devenise o serie de momente în care mîna unui ţăran se aplecase pentru a arunca seminţe pe pămînt, sau o piatră sclipea în timp ce apa o eroda încet, sau un bărbat stătea pe un deal uscat în lumina lunii, stătea etern, cu puşca pregătită în mînă. Sau o femeie stătea trează în întuneric, spunînd: nu, nu o să mă sinucid, nu, n-o s-o fac.

I-am strigat proiecţionistului, care acum tăcea, că e de ajuns, dar el n-a răspuns, aşa că am întins mîna ca să opresc aparatul. Încă adormită, citesc cuvinte de pe o pagină scrisă de mine : aici a fost vorba de curaj, dar nu genul de curaj pe care să-l fi înţeles eu vreodată. E un gen de curaj mic şi dureros, care stă la rădăcina fiecărei vieţi, fiindcă nedreptatea şi cruzimea stau la rădăcina vieţii. Iar motivul pentru care mi-am îndreptat atenţia doar către ceea ce era eroic, frumos sau inteligent este că nu voi accepta nedreptatea şi cruzimea, aşa că n-o să accept această mică tenacitate, care e mai mare decît orice.

Am privit aceste cuvinte scrise de mine şi faţă de care eram critică; apoi m-am dus cu ele la Mama Zahăr. I-am spus:

— Am revenit iar la firul de iarbă, care va scoate capul printre bucăţile de oţel ruginit la o mie de ani după ce bombele au explodat şi crusta pămîntului s-a topit. Pentru că forţa voinţei din firul de iarbă este la fel ca mica tenacitate dureroasă. Nu-i aşa? (În vis zîmbea sardonic, atentă la capcane.)

— Şi? a spus ea.

— Dar ideea e că eu nu cred că sînt pregătită să mă plec prea mult în faţa afurisitului de fir de iarbă, nici măcar acum.

La care ea a zîmbit, stînd în fotoliul ei pătrăţoasă şi dreaptă, mai degrabă prost dispusă din cauza încetinelii mele, din cauză că ratam înţelegerea ideii atît de invariabil. Da, arăta ca o gospodină nerăbdătoare care a rătăcit ceva sau e în întîrziere.

Apoi m-am trezit într-o după-amiază tîrzie, camera era rece şi întunecoasă, iar eu deprimată; eram toată un piept alb de femeie, plin de săgeţi crude masculine. Mă durea nevoia de Saul şi voiam să-l batjocoresc şi să-l jignesc. Apoi bineînţeles că el ar fi spus: ah, sărmana Anna, îmi pare rău, după care am fi făcut dragoste.

Povestire scurtă sau roman scurt, comic şi ironic: o femeie, îngrozită de capacitatea ei de a ceda în faţa unui bărbat, hotărăşte să se elibereze. Îşi ia cu hotărîre doi amanţi şi se culcă cu ei în nopţi alternative — momentul de eliberare producîndu-se atunci cînd ar fi fost în stare să spună că s-a bucurat de fiecare din ei în mod egal. Cei doi bărbaţi devin instinctiv conştienţi de existenţa celuilalt; unul, gelos, se îndrăgosteşte serios de ea; celălalt devine rece şi rezervat. Totuşi, deşi ea este disperată din cauză că se simte la fel de „lipsită de libertate" ca întotdeauna, îi anunţă pe ambii bărbaţi că acum a devenit complet emancipată, că a dobîndit,

în sfîrşit, idealul plăcerii sexuale şi emoţionale depline cu doi bărbaţi deodată. Bărbatul rece şi rezervat e interesat să audă asta şi face remarci detaşate şi inteligente despre emanciparea feminină. Bărbatul de care, de fapt, ea este îndrăgostită o părăseşte, rănit şi îngrozit. Ea rămîne cu bărbatul pe care nu îl iubeşte şi care nu o iubeşte, purtînd conversaţii psihologice inteligente.

Ideea acestei poveşti m-a intrigat şi am început să mă gîndesc cum ar trebui scrisă. De exemplu, cum s-ar modifica dacă aş folosi-o pe Ella în locul meu ? Nu mă mai gîndisem la Ella de mult timp, şi mi-am dat seama că, bineînţeles, ea se schimbase în acest interval; probabil că devenise mai defensivă, de exemplu. Am văzut-o cu o pieptănătură schimbată - probabil că îşi lega din nou părul la spate, arătînd severă; probabil purta haine diferite. O priveam pe Ella cum se mişcă prin camera mea; apoi am început să-mi imaginez cum ar fi ea cu Saul - mult mai inteligentă, cred, decît mine, mai calmă, de exemplu. După o vreme mi-am dat seama că făceam ce mai făcusem şi înainte, creînd o „a treia persoană" - femeia radical mai bună decît mine. Pentru că puteam, fără nici un dubiu, să marchez punctul în care Ella părăsea realitatea, părăsea modul în care, de fapt, s-ar fi comportat din cauza naturii ei, însuşindu-şi cu mare generozitate o personalitate inaccesibilă ei. Dar nu îmi displăcea această nouă persoană pe care o cream; mă gîndeam că, foarte posibil, aceste lucruri minunate şi generoase alături de care mergem în imaginaţia noastră ar putea prinde existenţă pur şi simplu din cauză că avem nevoie de ele, pentru că ni le imaginăm. Apoi am început să rîd, din cauza distanţei dintre ceea ce îmi imaginam eu şi ceea ce eram eu de fapt, ca să nu mai spunem ce era Ella.

Am auzit paşii lui Saul urcînd scările şi eram interesată să ştiu cine va intra înăuntru. Imediat ce l-am văzut, deşi părea bolnav şi obosit, mi-am dat seama că în ziua aceea demonii nu aveau să intre în camera mea; şi poate că nici nu aveau să mai intre vreodată, pentru că ştiam şi ce intenţionează să spună.

S-a aşezat pe marginea patului meu şi a spus:

— E ciudat să te văd rîzînd. Mă gîndeam la tine în timp ce m-am plimbat.

L-am văzut cum se plimbase pe străzi, trecînd prin haosul imaginaţiei sale, agăţîndu-se de idei sau de seturi de cuvinte ca să se salveze. Am spus:

— Ei bine, la ce gîndeai ?

Aşteptam să vorbească pedagogul.

— De ce rîdeai?

— Pentru că te-ai vînturat printr-un oraş nebun, creînd seturi de axiome morale care să ne salveze, ca mottourile de pe pocnitorile de Crăciun.

El a spus sec:

— Păcat că mă cunoşti atît de bine, eu credeam că o să te uluiesc cu autocontrolul şi strălucirea mea. Da, presupun că e vorba exact de mottouri de pe pocnitorile de Crăciun.

— Ei bine, să le auzim.

— În primul rînd, tu nu rîzi suficient, Anna. M-am gîndit. Fetele rîd. Bătrînele rîd. Femeile de vîrsta ta nu rîd, sînteţi toate prea al naibii de ocupate cu treburile serioase ale supravieţuirii.

— Dar de fapt rîdeam de mă stricam - rîdeam de femeile libere.

I-am povestit intriga povestirii mele scurte, iar el a ascultat, zîmbind crispat. Apoi a spus:

— Nu asta am vrut să spun, am vrut să spun că nu rîzi cu adevărat.

— O să-mi trec în agendă.

— Nu, n-o spune aşa. Ascultă, Anna, dacă nu crezi că lucrurile pe care le trecem în agendele noastre ni se vor îndeplini, atunci nu avem nici o speranţă. Vom fi salvaţi de ceea ce ne însemnăm cu toată seriozitatea în agende.

— Trebuie să credem în planurile noastre ?

— Trebuie să credem în planurile noastre minunate şi imposibile.

— Bun. Ce urmează?

— În al doilea rînd, nu mai poţi continua aşa, trebuie să te apuci din nou de scris.
— Evident că, dacă aş putea, aş face-o.
— Nu, Anna, asta nu e de ajuns. De ce nu scrii acea povestire scurtă despre care tocmai mi-ai spus? Nu, nu am nevoie de toate dulcegăriile pe care mi le oferi de obicei — spune-mi, într-o propoziţie simplă, de ce nu. N-ai decît să le zici mottouri de pe pocnitorile de Crăciun, dacă vrei, dar în timp ce mă plimbam m-am gîndit că, dacă ai putea simplifica motivul ăsta în mintea ta, să-l reduci la ceva, atunci ai reuşi să-l priveşti cu atenţie şi să-l învingi.

Am început să rîd, dar el a spus:

— Nu, Anna, dacă nu faci asta o să înnebuneşti cu adevărat.
— Foarte bine atunci. Nu pot să scriu povestirea aceea sau oricare alta din cauză că, în momentul în care mă aşez să scriu, cineva intră în cameră, se uită peste umărul meu şi mă opreşte.
— Cine? Ştii cine?
— Sigur că da. Poate fi un ţăran chinez. Sau unul dintre luptătorii de gherilă ai lui Castro. Sau un algerian care luptă în Frontul de Eliberare Naţională. Sau domnul Mathlong. Stau cu toţii aici în cameră şi spun, de ce nu faci ceva pentru noi, în loc să stai aici şi să mîzgăleşti?
— Ştii foarte bine că nici unul dintre ei nu ar spune asta.
— Nu. Dar *tu* ştii destul de bine ce vreau să spun. Ştiu că ştii. Este blestemul nostru, al tuturor.
— Da, ştiu. Dar, Anna, o să te oblig să scrii. Ia o foaie de hîrtie şi un creion.

Am pus o coală de hîrtie curată pe masă, am luat un creion şi am aşteptat.

— Nu contează dacă eşuezi, de ce eşti atît de arogantă ? Începe, pur şi simplu.

Mintea mi s-a golit, cuprinsă de un soi de panică, şi am pus creionul jos. L-am văzut cum mă priveşte fix, comandîndu-mi, obligîndu-mă - am luat iar creionul.

— Atunci o să-ţi dau eu prima propoziţie. Sînt cele două femei care eşti tu, Anna. Scrie: *Cele două femei erau singure în apartamentul din Londra.*
— Vrei sa încep un roman cu *Cele două femei erau singure în apartamentul din Londra?*
— De ce o spui aşa ? Scrie, Anna.

Am scris.

— O să scrii cartea aceasta, o s-o scrii, o s-o termini.

Am spus:

— De ce e atît de important pentru tine ca eu să fac asta ?
— Ah, a spus el, simulînd ironic disperarea, bună întrebare. Ei bine, pentru că, dacă poţi s-o faci tu, atunci pot şi eu.
— Vrei să-ţi dau prima propoziţie din romanul tău ?
— Să auzim.
— *Pe costişa aridă a unui deal din Algeria, un soldat se uita cum licărea lumina lunii pe puşca lui.*

Saul a zîmbit.

— Eu aş putea scrie asta, tu nu.
— Atunci scrie-o.
— Cu condiţia să-mi dai carnetul tău.
— De ce?
— Am nevoie de el. Atîta tot.
— Bine.
— Va trebui să plec, Anna, ştii asta?
— Da.
— Atunci găteşte ceva de mîncare. N-am crezut niciodată că o să spun unei femei: găteşte pentru mine. Consider simplul fapt că pot spune asta ca pe un pas spre ceea ce ei numesc a fi matur.

Am făcut de mîncare şi ne-am culcat. În dimineaţa aceasta eu m-am trezit prima, iar faţa lui, dormind, era bolnavă şi subţire. M-am gîndit că era imposibil să plece, nu puteam să-l las, nu era în stare de asta.

S-a trezit şi eu mă luptam cu dorinţa de a-i spune: nu poţi să pleci. Trebuie să am grijă de tine. O să fac orice, dacă îmi spui că rămîi cu mine.

Ştiam că şi el se luptă cu propria lui slăbiciune. Mă întrebam ce s-ar fi întîmplat dacă, în urmă cu toate acele săptămîni, nu şi-ar fi pus braţele în jurul gîtului meu, inconştient, în somn. Mi-am dorit, atunci, ca el să-şi pună braţele în jurul gîtului meu. Stăteam, luptîndu-mă să nu-l ating, în timp ce el se lupta să nu apeleze la mine, şi eu mă gîndeam cît de extraordinar e că un act de bunătate, de milă, poate fi o asemenea trădare. Creierul meu şi-a pierdut cunoştinţa de atîta epuizare şi, în acest timp, durerea milei m-a copleşit şi l-am adăpostit pe Saul în braţele mele, ştiind că e o trădare. El s-a agăţat de mine, imediat, într-un moment de autentică apropiere. Apoi, imediat, falsitatea mea a creat-o pe a lui, pentru că a murmurat, cu o voce de copil:

— Ce copil cuminte.

Nu cum i-ar fi şoptit mamei lui, pentru că acele cuvinte nu ar fi putut niciodată să fie ale lui, erau scoase din literatură. Şi le murmurase insipid, parodic. Dar nu tocmai. Însă cînd m-am uitat în jos, spre el, am văzut cum faţa lui ascuţită şi bolnavă lasă să se vadă mai întîi falsitatea sentimentală care însoţea cuvintele, apoi o grimasă de durere şi apoi, observînd, îngrozit, că mă uit la el, şi-a mijit ochii provocator, a ură, şi ne-am uitat unul la celălalt neputincioşi, cu ruşinea şi umilinţa noastre reciproce. După care trăsăturile feţei i s-au relaxat. Pentru cîteva secunde a adormit, şi-a pierdut cunoştinţa, aşa cum mi se întîmplase şi mie mai devreme, exact înainte să mă aplec şi să-l iau în braţe. Apoi s-a smuls din somn, numai tensiune şi luptă, s-a smuls din braţele mele, privind alert şi pragmatic prin cameră după duşmani, şi s-a ridicat în picioare; toate într-o clipă, atît de repede s-au succedat aceste reacţii. A spus:

— Nu putem, nici unul din noi, să coborîm vreodată mai jos de atît.

— Nu, am spus eu.

— Ei bine, *asta* chiar s-a terminat, a spus el.

— Definitivată şi încuiată, am spus.

El s-a dus sus să-şi împacheteze cele cîteva lucruri în geanta şi valizele lui.

A coborît din nou imediat şi s-a sprijinit de uşa camerei mele celei mari. Era Saul Green. L-am văzut pe Saul Green, bărbatul care intrase în apartamentul meu cu cîteva săptămîni în urmă. Purta noile haine strînse pe corp pe care şi le cumpărase ca să-şi acopere slăbiciunea. Era un bărbat îngrijit şi micuţ, cu umeri prea mari şi oasele proeminente ale unei feţe prea ascuţite, insistând asupra faptului că acesta era un trup îndesat, cu carne fermă, că acesta urma să fie din nou un bărbat puternic, cu umeri largi, după ce avea să scape de boală şi să se însănătoşească. Vedeam cum, lîngă bărbatul mic, subţire şi blond, cu peria lui de păr auriu şi faţa bolnavă şi galbenă, stă un bărbat puternic şi ferm, cu carne negricioasă, ca o umbră absorbind trupul care o aruncă, între timp, Saul părea gata de acţiune, uşor, agil pe picioare şi precaut. Stătea cu degetele mari la curea şi celelalte degete îndreptate în jos (dar acum era ca o parodie elegantă a posturii unui crai), sardonic şi provocator, cu ochii lui reci şi cenuşii la pîndă, dar suficient de prietenoşi. Aveam faţă de el sentimentele pe care le-aş fi avut faţă de un frate, ca şi cum, întocmai ca în cazul unui frate, n-ar fi contat cît de mult ne rătăciserăm unul de celălalt, cît de depărtaţi eram, întotdeauna aveam să fim carne din carnea celuilalt şi să avem aceleaşi gînduri. Saul a spus:

— Scrie prima propoziţie în carnet pentru mine.

— Vrei s-o scriu eu pentru tine ?

— Da, scrie-o.

— De ce?

— Faci parte din echipă?
— Nu simt asta, urăsc echipele.
— Atunci gîndeşte-te la ea. Există cîţiva dintre noi în lume, şi ne bazăm unii pe ceilalţi chiar dacă nu ne ştim unul altuia numele. Dar ne bazăm tot timpul unul pe celălalt. Sîntem o echipa, noi sîntem cei care nu au cedat, care vor continua să lupte. Ascultă-mă pe mine, Anna, uneori iau o carte şi spun: ei bine, deci tu ai scris-o primul, nu-i aşa? Bravo ţie. Bun, atunci nu mai trebuie s-o scriu eu.
— Bine, o să scriu prima propoziţie pentru tine.
— Bun. Scrie-o, iar eu o să mă întorc să iau carnetul şi să spun la revedere, apoi o să plec.
— Unde te duci?
— Ştii foarte bine că habar n-am.
— La un moment dat va trebui să ştii.
— Bine, bine, dar eu încă nu sînt matur, ai uitat?
— Poate că ar fi mai bine să te întorci în America.
— De ce nu? Iubirea e aceeaşi în întreaga lume.

Am rîs, m-am dus la carnetul nou şi frumos, în timp ce el cobora scările, şi am scris: „Pe costişa aridă a unui deal din Algeria, un soldat se uita cum licărea lumina lunii pe puşca lui".

[Aici scrisul Annei ia sfîrşit, iar carnetul auriu continuă cu scrisul lui Saul Green, un roman scurt despre soldatul algerian.]

Acest soldat era un fermier conştient că ceea ce simţea el faţă de viaţă nu era ceea ce se aştepta de la el să simtă. De către cine? De un invizibil *ei,* care ar putea fi Dumnezeu, Statul, Legea sau Ordinea. Soldatul e capturat, torturat de francezi, evadează, se întoarce în Frontul de Eliberare Naţională şi se trezeşte torturînd prizonieri francezi, după ce primeşte ordine să facă asta. El ştie că ar trebui să simtă faţă de asta ceva ce, de fapt, nu simte. într-o noapte, tîrziu, discută despre starea lui mentală cu unul dintre prizonierii francezi pe care 1-a torturat. Prizonierul francez e un tînăr intelectual, student la filosofie. Acest tânăr (cei doi vorbeau pe ascuns, în celula prizonierului) se plînge de faptul că e într-o închisoare intelectuală. Recunoaşte, recunoscuse de ani de zile că nu a avut niciodată vreun gînd sau emoţie care să nu cadă instantaneu în două categorii, una însemnată „Marx", alta „Freud". Gîndurile şi emoţiile lui erau ca nişte bile rostogolindu-se spre găuri predeterminate, se plînge el. Tînărul soldat algerian găseşte asta interesant, lui nu i se întâmplase deloc aşa, ceea ce îl îngrijora pe el — deşi, desigur, de fapt nu îl îngrijora, dar el credea că ar fi trebuit — era că nimic din ce gîndea sau simţea el nu era ceea ce se aştepta de la el. Soldatul algerian spune că îl invidiază pe francez — sau, mai degrabă, simţea că *ar trebui* să-1 invidieze. În acelaşi timp, studentul francez spune că îl invidiază din adîncul inimii: ar vrea ca o dată, măcar o dată în viaţă să simtă ceva care să fie al lui, spontan, nedirecţionat, necomandat de bunicii Freud şi Marx. Vocile celor doi tineri s-au înălţat mai mult decît era înţelept, mai ales cea a studentului francez, care îşi deplîngea situaţia. Vine ofiţerul comandant, care îl găseşte pe algerian discutînd ca un frate cu prizonierul pe care ar trebui să-1 păzească. Soldatul algerian spune: „Domnule, am făcut ce mi s-a ordonat: l-am torturat pe acest om. Nu mi-aţi spus că nu trebuie să vorbesc cu el". Ofiţerul comandant decide că acest bărbat este un fel de spion, probabil recrutat în timp ce fusese prizonier. Ordonă să fie împuşcat. A doua zi dimineaţă, soldatul algerian şi studentul francez sunt împuşcaţi împreună, pe coasta dealului, cu soarele răsărind pe feţele lor, unul lîngă celălalt.

[Acest roman scurt a fost ulterior publicat şi a fost primit destul de bine.]

Femei libere

5

Molly se căsătoreşte şi Anna are o aventură...

Cînd Janet a întrebat-o prima oară pe mama ei dacă poate să se ducă la internat, Anna fusese reticentă. Detesta tot ceea ce reprezentau şcolile cu internat. După ce s-a interesat despre diferite şcoli „progresiste", a vorbit din nou cu Janet; dar între timp fetiţa venise acasă cu o prietenă de-a ei, deja elevă la o şcoală cu internat convenţională, ca s-o ajute să-şi convingă mama. Cei doi copii, cu ochii strălucitori şi speriaţi că Anna ar putea refuza, vorbeau despre uniforme, dormitoare, ieşiri cu clasa şi aşa mai departe, iar Anna a înţeles că o şcoală „progresistă" era exact ceea ce Janet nu şi-ar fi dorit. De fapt, tot ce spunea ea era „Vreau să fiu obişnuită, nu vreau să fiu ca tine". Se uitase la lumea dezordinii şi experimentului, în care oamenii trăiau de pe o zi pe alta, ca nişte mingi jonglînd încontinuu în vîrful unor jeturi de apă ţopăitoare, păstrîndu-se deschişi pentru orice nouă senzaţie sau aventură, şi decisese că nu era pentru ea. Anna spuse:
— Janet, îţi dai seama cît de diferit o să fie faţă de tot ceea ce ai cunoscut tu vreodată ? înseamnă să mergi la plimbare în şir indian, ca soldaţii, să arăţi ca toţi ceilalţi şi să faci

lucrurile regulat, la anumite ore. Dacă nu eşti atentă, o să ieşi de acolo ca un bob de mazăre procesat, exact ca toate celelalte boabe.
— Da, ştiu, spuse zîmbind fata de treisprezece ani.

Zîmbetul spunea: „Ştiu că tu deteşti toate acestea, dar de ce ar trebui să le detest şi eu?".
— Te vei simţi în deplin dezacord.
— Nu cred, răspunse Janet, dintr-odată ursuză.

Se retrăgea din faţa ideii că ar putea să accepte vreodată stilul de viaţă al mamei ei suficient de mult ca să intre în conflict din cauza lui.

Iar Anna a înţeles, atunci cînd Janet s-a dus la şcoală, cît de mult depinsese de disciplina pe i-o impusese faptul de a avea un copil - trezirea la o anumită oră dimineaţa, culcarea suficient de devreme ca să nu fie obosită, pentru că trebuia să se trezească devreme, pregătirea de mese regulate, organizarea dispoziţiilor ei în aşa fel încît s-o n-o tulbure pe fetiţă.

Era singură în apartamentul enorm. Trebuia să se mute în unul mai mic. Nu voia să mai închirieze camere, ideea încă unei experienţe precum cea cu Ronnie şi Ivor o speria. Şi o speria însuşi faptul că se simţea speriată — şi tot ceea ce se întîmpla cu ea, faptul că se retrăgea din faţa complicaţiilor oamenilor, refuza să se mai implice. Era o trădare a ceea ce ea simţea că ar fi trebui să fie. In cele din urmă, ajunse la un compromis: avea să stea în apartament încă un an, avea să închirieze o cameră, avea să îşi caute o slujbă adecvată.

Totul părea să se fi schimbat. Janet plecase. Marion şi Tommy plecaseră şi ei în Sicilia, pe banii lui Riehard, luînd cu ei un mare număr de cărţi despre Africa. Intenţionau să îl viziteze pe Dolci, ca să afle dacă puteau, după cum spunea Marion, să îl ajute cumva pe sărmanul om. „Ştii, Anna, că ţin în permanenţă o fotografie de-a lui pe birou?".

Molly era şi ea singură în casa goală, după ce îşi pierduse fiul în favoarea soţiei de-a doua a fostului ei soţ. I-a invitat pe fiii lui Riehard să stea cu ea. Riehard era îneîntat, deşi încă o învinovăţea pe Molly pentru felul în care îşi ducea viaţa, din punctul lui de vedere, motivul pentru care fiul său era acum orb. Molly s-a ocupat de băieţi în timp ce Riehard plecase în Canada cu secretara lui ca să aranjeze finanţarea a încă trei oţelării. Această călătorie era un fel de lună de miere, de vreme ce Marion era acum de acord să divorţeze.

Anna descoperi că îşi petrecea cea mai mare parte a timpului ei nefăcînd absolut nimic şi decise că remediul pentru starea ei era un bărbat. Îşi prescrisese o asemenea soluţie singură, ca un medicament.

Şi primi un telefon de la un prieten de-al lui Molly, care nu avea timp de el: era ocupată cu fiii lui Riehard. Acest bărbat era Nelson, un scenarist american pe care ea îl întâlnise acasă la Molly şi cu care luase cina de cîteva ori.

Sunînd-o, Nelson îi spuse:
— Trebuie să te avertizez în privinţa întîlnirii cu mine. Sînt în pericol ca, pentru a treia oară, să îmi găsesc soţia imposibilă.

La cină au discutat mai ales despre politică.
— Diferenţa dintre un roşu din Europa şi un roşu din America e că în Europa un roşu e comunist; dar în America el e un om care nu şi-a scos niciodată carnet de partid, din precauţie sau laşitate. In Europa există comunişti şi tovarăşi de drum. In America există comunişti şi foşti roşii. Eu — şi insist asupra diferenţei, am fost roşu. Nu vreau să am probleme şi mai mari decît am acum. Ei bine, acum că mi-am definit poziţia, vrei să mă iei la tine acasă în noaptea asta?

Anna se gîndea: există un singur păcat adevărat, anume să te convingi singur că locul doi e orice altceva decît locul doi. Ce rost are să tînjeşti la nesfîrşit după Michael?

Aşa că şi-a petrecut noaptea cu Nelson. Acesta avea, după cum Anna şi-a dat seama curînd, probleme sexuale serioase; dar s-a trezit conspirînd cu el, din cavalerism, prefăcîndu-se că nu exista nimic serios în neregulă. S-au despărţit a doua zi dimineaţă cu prietenie. Apoi ea s-a trezit plîngînd, într-o depresie josnică şi neputincioasă. Şi-a spus că medicamentul pentru asta

e să nu stea singură, ci să-1 sune pe unul dintre prietenii ei bărbaţi. Nu a făcut aşa ceva, era incapabilă să dea ochi cu oricine, cu atît mai puţin să aibă altă „aventură".

Anna se trezi că îşi petrece timpul într-un mod curios. Citise întotdeauna ziare şi reviste în mari cantităţi; suferea de viciul celor ca ea, *trebuia* să ştie ce se întîmpla pretutindeni. Dar acum, după ce se trezea tîrziu şi îşi bea cafeaua, se aşeza pe podeaua din camera cea mare, înconjurată de cinci sau şase ziare şi o duzină de reviste şi le citea încet, iar şi iar. Încerca să potrivească lucrurile laolaltă. În vreme ce, înainte, cititul avea ca scop să-şi facă o imagine despre ceea ce se întîmpla peste tot în lume, acum o anumită formă de ordine care îi era familiară dispăruse. Era ca şi cum mintea ei devenise o zonă cu diferite cîntare, cîntărea fapte, evenimente, unul în comparaţie cu celălalt. Nu era o problemă de secvenţialitate a evenimentelor, a succesiunii lor probabile. Era ca şi cum ea, Anna, ar fi fost punctul central al conştiinţei, atacată de un milion de fapte necoordonate, iar punctul central avea să dispară dacă ea se dovedea incapabilă să cîntărească aceste fapte, să le ia pe toate în calcul. Astfel, se trezea holbîndu-se la declaraţia: „Riscul de aprindere de la radiaţia termică a unei explozii de suprafaţă de 10 MT se va răspîndi asupra unui cerc cu raza de aproximativ 40 de kilometri. Un cerc de foc cu raza de 40 de kilometri acoperă o arie de 5000 de kilometri pătraţi, iar dacă arma detonează aproape de punctului ochit intenţionat, cercul va include cele mai dens populate secţiuni ale complexului ţintă, ceea ce înseamnă că, în anumite condiţii atmosferice senine, toţi şi toate din cadrul acestei zone uriaşe vor fi. probabil supuşi unui grav risc termic, iar mulţi vor fi arşi în acest holocaust* — iar acum nu cuvintele erau cele teribile, ci faptul că ea nu îşi putea imagina ceva care să se coreleze cu ceea ce spuneau ele: „Sînt o persoană care distruge încontinuu posibilităţile unui viitor, din cauza numărului de perspective alternative asupra cărora mă pot concentra în prezent". Astfel că Anna privea fix aceste două seturi de cuvinte, pînă cînd cuvintele însele păreau să se desprindă din pagină şi să dispară, ca şi cum s-ar fi desprins de propriul lor înţeles. Însă înţelesul rămînea, neconfirmat de cuvinte, şi probabil era şi mai teribil (deşi ea nu ştia de ce), deoarece cuvintele nu reuşiseră să-1 izoleze. Şi astfel, după ce fusese înfrîntă de aceste două seturi de cuvinte, Anna le dădea la o parte şi îşi îndrepta atenţia asupra unui alt set: „Se înţelege prea puţin în Europa faptul că în Africa nu există nici un *status quo,* aşa cum este el prevăzut în prezent". „Formalismul, cred (şi nu, cum sugerează domnul Smith, un neo-neo-romantism), ar putea fi moda următoare." Astfel încît Anna îşi petrecea ore întregi concentrîndu-se asupra fragmentelor de text selectate, în curînd se apucă de o nouă activitate. Decupa cu atenţie bucăţi de text din ziare şi reviste şi le prindea pe pereţi cu piuneze. Pereţii albi din camera cea mare erau complet acoperiţi cu decupaje mici şi mari din ziare. Anna se plimba atentă pe lîngâ pereţi, privind la declaraţiile prinse pe ei. Cînd rămase fără piuneze, îşi spuse că era stupid să continue cu o ocupaţie lipsită de sens; şi totuşi, şi-a luat o haină, a coborît în stradă, a cumpărat două cutii cu piuneze şi a prins metodic de pereţi fragmentele de text încă neancorate. Dar ziarele se adunau, aterizau în fiecare dimineaţă pe preşul ei, într-un pachet mare şi gros de texte, şi în fiecare dimineaţă ea se străduia să ordoneze acest nou stoc de materiale — şi se ducea să mai cumpere piuneze.

Se gîndi că înnebuneşte. Aceasta era „căderea" pe care o prevăzuse, „cedarea". Şi totuşi, nu i se părea că ar fi nici măcar uşor nebună; ci mai degrabă că oamenii care nu erau la fel de obsedaţi ca ea de oglinda incipientă a lumii din ziare erau, dintr-o îngrozitoare necesitate, depăşiţi de situaţie. Însă ştia că e nebună. Şi, chiar dacă nu se putea împiedica de la ocupaţia obsesivă şi atentă de a citi teancurile de text, de a decupa bucăţi şi de a le prinde de pereţi, ştia că în ziua în care Janet va veni acasă de la şcoală, va deveni vechea Anna, Anna cea responsabilă, iar obsesia va dispărea. Ştia că faptul că mama lui Janet trebuia să fie normală şi responsabilă era mult mai important decît necesitatea de a înţelege lumea, iar un lucru depindea de celălalt. Lumea nu avea să se lase niciodată înţeleasă, ordonată de cuvinte, „numită", decît dacă mama lui Janet rămînea o femeie care era capabilă să fie responsabilă.

Conştiinţa faptului că Janet avea să fie acasă peste o lună o sîcîia pe Anna din interiorul obsesiei ei faţă de faptele din ziare. Această conştiinţă o conduse spre cele patru carnete, pe care le neglijase încă de la accidentul lui Tommy. Răsfoia la nesfîrşit paginile carnetelor, dar nu avea nici o legătură cu ele. Ştia că un anumit tip de vinovăţie, pe care nu îl înţelegea, o separa de ele. Vinovăţia era, desigur, legată de Tommy. Nu ştia, nu avea să ştie niciodată, dacă încercarea de sinucidere a lui Tommy fusese declanşată de citirea carnetelor ei; sau, în cazul în care asta era adevărat, dacă exista ceva anume ce îl supărase sau dacă doar era ea arogantă. „E arogant, Anna; e iresponsabil." Da, el spusese asta; dar, în afară de faptul că ştia că îl dezamăgise, că nu putuse să îi ofere ceva ce el avea nevoie, Anna nu înţelegea ce se întîmplase. Într-o după-amiază s-a culcat şi a visat. Ştia că e un vis pe care îl mai avusese adesea, într-o formă sau alta. Avea doi copii. Unul era Janet, dolofană şi sclipind de sănătate. Celălalt era Tommy, un bebeluş micuţ, iar ea îl înfometa. Sînii ei erau goi, pentru că Janet supsese tot laptele din ei, şi astfel Tommy era slab şi firav, stingîndu-se de foame în faţa ochilor ei. Şi chiar a dispărut complet, într-un rotocol de carne palidă, osoasă şi inchizitorială, înainte ca ea să se trezească, din cauza unei anxietăţi, a unei sfîşieri interioare şi vinovăţii febrile. Dar trează nu putea să înţeleagă de ce l-ar fi visat pe Tommy înfometat de ea. Şi, în plus, ştia că în alte vise din acest ciclu, personajul „înfometat" putea fi oricine, poate cineva pe lîngă care trecuse pe stradă şi a cărui faţă o obsedase. Însă nu exista nici o îndoială că se simţea responsabilă pentru această persoană întrevăzută pe jumătate, pentru că altfel de ce ar fi visat că îl - sau o — dezamăgeşte?

După acest vis, s-a întors febrilă la lucru, decupînd ştiri şi prinzîndu-le de perete.

În seara aceea, în timp ce stătea pe podea şi asculta jazz, disperată din cauza incapacităţii ei de a „înţelege sensul" acestor bucăţi de text, încercă o nouă senzaţie, o imagine a lumii nouă şi pînă atunci neînţeleasă. Aceasta înţelegere era cu totul teribilă; o realitate diferită de orice cunoscuse înainte ca realitate; care venea dintr-o ţară a senzaţiei pe care nu o vizitase niciodată. Nu era faptul de a fi „deprimată", sau de a fi „nefericită", sau de a fi „descurajată"; esenţa acestei experienţe era de aşa natură încît astfel de cuvinte, cum ar fi bucurie sau fericire, erau lipsite de sens. Trezirea la această stare de „iluminare" — care era atemporală, astfel încît Anna nu ştia cît timp durase, dar ştia că avusese o experienţă pentru care nu existau cuvinte — depăşea regiunea în care cuvintele puteau fi făcute să aibă sens.

Însă din nou stătea în faţa carnetelor, îngăduind mîinii cu stilou (care arăta, cu măruntaiele lui la vedere, ca o creatură marină, un cal de mare) să întîrzie deasupra primului, apoi a altuia, pentru a permite naturii acestei „iluminări" să decidă ea însăşi unde ar trebui să fie scrisă; dar cele patru carnete, cu diferitele lor subdiziviuni şi categorii, au rămas aşa cum erau, iar Anna a lăsat stiloul jos.

Încercă diverse arii de muzică, nişte jazz, cîteva bucăţi de Bach, nişte Stravinski, gîndindu-se că poate muzica ar putea spune ceea ce cuvintele nu puteau; dar aceasta era una din dăţile tot mai frecvente în care muzica părea s-o irite, părea să-i atace membranele urechii ei interioare, care respingea sunetele de parcă acestea ar fi fost nişte inamici.

Şi-a spus: nu ştiu de ce îmi este încă atît de greu să accept că, de fapt, cuvintele sînt defectuoase şi imprecise prin însăşi natura lor. Dacă aş fi crezut că sînt capabile să exprime adevărul, nu aş ţine jurnale pe care refuz să le arăt cuiva — desigur, cu excepţia lui Tommy.

În noaptea aceea, Anna de-abia dacă a dormit; rămăsese trează, regîndind gînduri atît de familiare ei, încît era plictisită pînă şi de apropierea lor - gînduri politice, tipare de acţiune ale timpului nostru. Era o descindere în banalitate, deoarece, ca de obicei, ea conchisese că orice act pe care l-ar putea îndeplini era lipsit de credinţă, cu alte cuvinte, lipsit de credinţa în „bine" şi „rău", pur şi simplu un fel de act provizoriu, în speranţa că avea să iasă bine, dar fără mai mult decît această speranţă. Totuşi, din această atitudine a minţii, ea s-ar putea trezi foarte bine luînd decizii care puteau s-o coste viaţa sau libertatea.

S-a sculat foarte devreme şi, în curînd, s-a trezit în mijlocul bucătăriei, cu mîinile pline de bucăţi de ziar şi piuneze, iar pereţii camerei ei mari complet acoperiţi cu decupaje pînă unde putea ea să ajungă. A fost şocată, astfel că a lăsat la o parte noile decupaje şi teancurile de ziare şi reviste. Se gîndea: dar nu există nici un motiv raţional pentru care să fiu şocată de faptul că am început într-o a doua cameră, cînd nu am fost şocată de acoperirea completă a primei camere - sau, cel puţin, nu suficient de şocată pentru a mă opri.

Cu toate acestea, Anna se simţea încurajată, pentru că n-avea de gînd să mă prindă fragmente de texte, care ofereau informaţii inasimilabile, de pereţi. Stătea în mijlocul camerei mari, spunîndu-şi ei înseşi să cureţe pereţii. Dar era incapabilă s-o facă. Se mişca din nou dintr-un punct în altul, în jurul camerei, corelînd o declaraţie cu alta, un set de cuvinte cu altul.

În timp ce făcea asta, sună telefonul. Era un prieten al lui Molly. Un stîngist american avea nevoie de o cameră pentru cîteva zile. Anna a glumit că, dacă era american, însemna că scrie un roman eroic, face psihanaliză şi e pe cale să divorţeze de a doua soţie, dar i-a spus că poate să-i dea o cameră. El a sunat-o mai tîrziu ca să-i spună că avea să treacă în după-amiaza aceea, pe la cinci. Anna s-a îmbrăcat să-1 primească, dîndu-şi seama că nu se mai îmbrăcase de cîteva săptămîni, cu excepţia ieşirilor la cumpărături după puţină mîncare şi piuneze. Puţin înainte de cinci, el a sunat din nou ca să spună că nu putea veni, trebuia să se întîlnească cu agentul lui. Anna a rămas uimită de detaliile minuţioase pe care el i le oferea în privinţa întîlnirii cu agentul. Cîteva minute mai tîrziu, prietenul lui Molly, Milt (americanul), a sunat iar ca să spună că se ducea la o petrecere, nu voia şi Anna să vină ? Anna era enervată, şi-a reţinut nervii, a refuzat invitaţia, s-a îmbrăcat din nou în halat şi a revenit pe podea, înconjurată de ziare.

Tîrziu, în seara aceea, s-a auzit soneria. Anna a deschis uşa şi 1-a văzut pe american. Acesta şi-a cerut scuze că nu a sunat, iar ea şi-a cerut scuze că nu e îmbrăcată.

Era tînăr, de vreo treizeci de ani, 1-a evaluat ea; avea păr des, castaniu deschis, ca o blană sănătoasă, o faţă slabă şi inteligentă, cu ochelari. Era americanul viclean, competent şi inteligent. Ea îl cunoştea bine, îl „numise" de o sută de ori mai rafinat decît echivalentul lui englez, prin asta vrînd să spună că era locuitorul unei ţări a disperării încă necartografiată de către Europa.

El începu prin a-şi cere scuze, în timp ce urcau scările, pentru că se dusese la agentul lui; dar ea 1-a întrerupt întrebîndu-1 dacă s-a simţit bine la petrecere. El a rîs abrupt şi a spus:

— Ei bine, m-ai prins.

— Puteai foarte bine să spui că vrei să mergi la o petrecere, spuse ea.

Erau în bucătărie, examinîndu-se unul pe celălalt, zîmbind. Anna se gîndea: o femeie fără bărbat nu se poate întîlni cu un bărbat, orice bărbat, de orice vîrstă, fără să se gîndească, măcar pentru jumătate de secundă, poate că acesta e *bărbatul.* Ăsta e motivul pentru care eram enervată din cauză că minţise despre petrecere. Cît de plictisitoare sunt toate astea, aceste emoţii atît de previzibile.

Ea spuse:

— Vrei să vezi camera?

El stătea cu mîna pe spătarul scaunului de bucătărie vopsit în galben, pentru că băuse prea mult la petrecere, şi îi răspunse:

— Da, aş vrea.

Dar nu s-a mişcat. Ea continuă:

— Ai un avantaj asupra mea: eu nu am băut. Dar sunt unele lucruri pe care trebuie să ţi le spun. în primul rînd, ştiu că nu toţi americanii sînt bogaţi, chiria e mică.

Îi zîmbi.

— In al doilea rînd, tu scrii acel roman american eroic şi...

— Greşit, încă nu am început.

— De asemenea, faci psihanaliză, pentru că ai probleme.
— Greşit din nou, am fost o dată la un psihiatru şi am decis că mă pot descurca mai bine pe cont propriu.
— Ei, ăsta e un lucru bun, cel puţin se va putea vorbi cu tine.
— De ce eşti atît de defensivă ?
— Eu aş fi spus agresivă, rîse Anna.

Observă, cu interes, că la fel de uşor ar fi putut să şi plîngă. El spuse:
— Am venit la această oră necuvenită pentru că vreau să dorm aici în noaptea asta. Am fost la Y, care, dintre toate oraşele, este locul care îmi place cel mai puţin. Mi-am luat libertatea de a-mi aduce valiza, pe care, cu o viclenie transparentă, am lăsat-o în faţa uşii.
— Atunci adu-o înăuntru, spuse Anna.

El coborî scările, ca să aducă valiza. Anna se duse în camera cea mare ca să-i aducă lenjerie pentru pat. Intră înăuntru fară să se gîndească; dar cînd îl auzi cum închide uşa în spatele ei, îngheţă, înţelegînd cum trebuia să arate camera aceea. Podeaua era vălurită cu ziare şi reviste; pereţii erau tapetaţi cu decupaje; patul era nefăcut. Se întoarse spre el cu cearşafurile şi feţele de pernă, spunînd:
— Dacă ai putea să-ţi faci patul singur...

Dar el era deja în cameră, examinînd-o din spatele lentilelor concentrate cu viclenie. Apoi s-a aşezat pe masa ei cu picioare încrucişate, unde erau carnetele, legănîndu-şi picioarele. S-a uitat la ea (ea se văzu dintr-odată, într-un halat roşu decolorat, cu părul curgîndu-i în şuviţe drepte şi negre, în jurul unei feţe nemachiate), la pereţi, la podea şi la pat. Apoi spuse, cu o voce simulînd uluirea:
— Doamne.

Dar faţa lui arăta preocupare.
— Mi s-a spus că eşti stîngist, spuse Anna rugător.

Era interesată de faptul că asta era ceea ce spusese instinctiv, ca explicaţie pentru starea de fapt.
— Postbelic, de epocă.
— Aştept să spui: eu şi ceilalţi trei socialişti din State o să...
— Ceilalţi *patru.*

S-a apropiat de un perete de parcă l-ar fi pîndit, şi-a scos ochelarii ca să se uite la hîrtii (lăsînd să i se vadă ochi care înotau în miopie) şi a spus din nou:
— Doamne.

Şi-a pus ochelarii la loc cu grijă şi a spus:
—Am cunoscut o dată un bărbat care era un corespondent de ziar de prima mînă. Dacă tu, în mod foarte normal, vrei să ştii ce relaţie exista între noi, el era cel care îndeplinea rolul de tată. Un roşu. Apoi s-a lăsat prins de una şi alta, da, asta ar fi o modalitate de a descrie lucrurile pînă şi acum, şi în ultimii trei ani stă într-un apartament cu apă rece din New York, cu ferestrele acoperite, citind ziare. Are ziare depozitate pînă la tavan. Spaţiul pardoselii a scăzut, să zicem, la o evaluare rezervată, la doi metri pătraţi. Era un apartament mare, înainte ca ziarele să preia controlul.
— Mania mea a durat doar cîteva săptămîni.
— Simt că e de datoria mea să-ţi spun... e ceva ce se poate instala şi poate prelua controlul - de exemplu, asupra prietenului meu. Pe care îl cheamă Hank, apropo.
— Evident.
— Un om bun. E trist să vezi că se întîmplă aşa ceva.
— Din fericire, eu am o fată care se va întoarce acasă de la şcoală luna viitoare, pînă atunci o să fiu normală.
— S-ar putea să devină ceva subteran, a spus el, stînd pe masă şi legănîndu-şi picioarele lui slabe.

Anna se apucă să schimbe aşternuturile patului.
— Asta e pentru mine?
— Pentru cine altcineva?
— Paturile nefacute sînt specialitatea mea.
S-a apropiat de ea tăcut, în timp ce ea se apleca deasupra patului. Ea spuse:
— Am avut parte de suficient sex rece şi eficient.
El s-a întors la masă şi a remarcat:
— Ca noi toţi. Ce s-a întîmplat cu tot acel sex cald şi dedicat despre care citim în cărţi?
— A dispărut în subteran, răspunse Anna.
— În plus, eu nici măcar nu sînt eficient.
— Nu ai fost niciodată aşa? întrebă Anna, marcînd un punct.
Apoi s-a întors, patul era făcut. Şi-au zîmbit unul altuia, ironic.
— Îmi iubesc *soţia.*
Anna rîse.
— Da. De aia divorţez de ea. Sau ea divorţează de mine.
— Ei bine, o dată m-a iubit un bărbat — vreau să spun, *cu adevărat.*
— Şi ?
— Şi mi-a dat papucii.
— De înţeles. Iubirea e prea dificilă.
— Şi sexul prea rece.
— Vrei să spui că de atunci ai fost castă ?
— Nicidecum.
— Nici nu-mi imaginam.
— Chiar şi aşa.
— După ce ne-am precizat poziţiile, putem să mergem la culcare? Eu sînt puţin beat şi mi-e somn. Şi nu pot dormi singur.
Acel *nu pot dormi singur* fusese spus cu cruzimea rece a cuiva aflat într-o situaţie extremă. Anna a fost surprinsă, apoi s-a lăsat pe ea deoparte ca să-1 examineze cu adevărat. El stătea zîmbind pe măsuţa cu picioare încrucişate, un bărbat care se ţinea laolaltă cu disperare.
— Eu încă pot dormi singură, spuse Anna.
— Atunci din avantajul poziţiei tale poţi fi generoasă.
— Totul e perfect.
— Anna, am nevoie de asta. Cînd cineva are nevoie de ceva, îi dai ce are nevoie.
Ea nu a spus nimic.
— Nu o să-ţi cer nimic, nu o să am pretenţii şi o să plec atunci cînd îmi spui.
— Da, fără îndoială, spuse Anna.
Şi dintr-odată se înfurie; tremura de furie.
— Nici unul dintre voi nu cere nimic - decît totul, dar numai atîta timp cît aveţi voi nevoie.
— Aşa sînt vremurile în care trăim, spuse el.
Anna izbucni în rîs. I se spulberase furia. Rîsul lui era unul subit, tare şi uşurat.
— Unde ţi-ai petrecut noaptea ?
— Cu prietena ta, Betty.
— Nu e prietena mea. E prietena unei prietene.
— Am petrecut trei nopţi cu ea. După a doua mi-a spus că mă iubeşte şi că o să-şi părăsească soţul pentru mine.
— Foarte direct.
— Tu n-ai face aşa ceva, nu-i aşa ?
— Aş putea. Ca orice femeie căreia îi place de un bărbat.
— Dar, Anna, trebuie să *înţelegi...*
— O, înţeleg foarte bine.

— Atunci nu e nevoie să-mi fac patul ?

Anna a început să plîngă. El s-a apropiat de ea, s-a aşezat lîngă ea, a înconjurat-o cu braţul.

— E o nebunie, spuse el. Umbli prin lume - eu umblu prin lume, ţi s-a spus asta ? —, deschizi o uşă şi în spatele ei dai de cineva în necaz. De fiecare dată cînd deschizi o uşă, găseşti pe cineva distrus.

— Poate că alegi tu uşile.

— Chiar şi aşa, a existat un număr uluitor de uşi care - nu plînge, Anna. Adică, în cazul în care asta nu îţi face plăcere, şi nu pare să fie aşa.

Anna s-a întins pe perne şi a rămas tăcută. El stătea cocoşat lîngă ea, ciupindu-se de buză, melancolic, inteligent şi hotărît.

— Ce te face să crezi că în dimineaţa celei de-a doua zile nu o să spun: aş vrea să rămîi cu mine.

El răspunse, precaut:

— Eşti prea inteligentă.

Anna spuse, la rîndul ei ranchiunoasă din cauza precauţiei lui:

— Ăsta o să fie epitaful meu. Aici se odihneşte Anna, care întotdeauna a fost prea inteligentă. I-a lăsat să-i scape.

— Ar putea fi şi mai rău, ai putea să-i păstrezi, ca altele despre care aş putea să-ţi povestesc...

— Presupun că da.

— O să-mi iau pijamalele şi mă întorc.

Singură, Anna şi-a scos halatul, a ezitat între o cămaşă de noapte şi pijamale şi a ales cămaşa de noapte, ştiind instinctiv că el ar prefera pijamalele — un gest de autodefinire, cum ar veni.

El a intrat în cameră, în halat şi cu ochelari. I-a făcut semn cu mîna, cum stătea ea în pat. Apoi s-a dus la un perete şi a început să deslipească bucăţile de ziare.

— Un mic serviciu, a spus el, dar unul care cred că trebuia făcut de mult deja.

Anna asculta zgomotul slab al ziarelor rupte şi pocnetele uşoare, în timp ce piunezele căzeau pe podea. Stătea cu braţele sub cap, ascultînd. Simţea că e protejată şi că cineva are grijă de ea. La fiecare cîteva minute înălţa capul, să vadă cum avansează. Pereţii albi au ieşit încet la lumină. Treaba a durat mult, peste o oră. În cele din urmă, el a spus:

— Ei, s-a rezolvat. încă un suflet redat normalităţii.

Apoi şi-a depărtat braţele ca să adune acrii de tipărituri murdare, depozitînd ziarele sub măsuţa cu picioare încrucişate.

— Ce sînt carnetele acestea? încă un roman?

— Nu. Dar mai de mult am scris un roman.

— L-am citit.

— Ţi-a plăcut?

— Nu.

— Nu?

Anna era încîntată.

— Ah, bine.

— *Ipocrit.* Acesta e cuvîntul pe care l-aş folosi, dacă aş fi întrebat.

— O sa-ţi cer să rămîi în a doua dimineaţă. Simt că asta se apropie.

— Dar ce sînt aceste carnete legate salutar ?

A început să deschidă copertele.

— Nu vreau să le citeşti.

— De ce nu? spuse el, citindu-le.

— O singură persoană le-a citit. A încercat să se sinucidă, nu a reuşit, a orbit, şi acum s-a transformat în ceea ce a încercat să evite prin sinucidere.

— Trist.

Anna îşi ridică capul, ca să-1 vadă. Avea pe faţă un zîmbet deliberat solemn.
— Vrei să spui că e doar vina ta ?
— Nu neapărat.
— Ei bine, eu nu sînt un potenţial sinucigaş. Aş spune că sînt mai degrabă cineva care se hrăneşte cu femei, care suge vitalitatea celorlalţi, dar nu sînt sinucigaş.
— Nu e nevoie să te lauzi cu asta.
O pauză. Apoi el spuse:
— Ei, ba da, de fapt, şi, după ce am întors asta pe toate *părţile,* aş zice că e ceva ce merită declarat. Ceea ce şi fac. Nu mă laud. Declar. Definesc. Cel puţin ştiu asta. Asta înseamnă că pot învinge. Ai fi surprinsă de cît de mulţi oameni pe care îi cunosc se sinucid, sau se hrănesc cu alţi oameni, dar nu-şi dau seama de asta.
— Nu, n-aş fi surprinsă.
— Nu. Dar eu ştiu asta, ştiu ce fac, şi de asta o să înving.
Anna a auzit un pocnet uşor, poc, în timp ce copertele carnetelor ei se închideau. Apoi a auzit vocea tînără, voioasă şi vicleană:
— Ce încercai să faci ? Să încătuşezi *adevărul* ? Veridicitatea şi aşa mai departe?
— Ceva de genul ăsta. Dar nu foloseşte la nimic.
— Nu foloseşte la nimic nici să laşi acel vultur al vinovăţiei să te atace, nu foloseşte la absolut nimic.
Anna rîse. Iar el începu să fredoneze, un fel de şlagăr:

Vulturul vinovăţiei,
Se hrăneşte din mine şi din tine,
Nu lăsa vulturul vinovăţiei să te atace,
Nu-1 lăsa să trăiască...

S-a dus la pick-up-ul ei, i-a examinat discurile şi a pus Brubeck. A spus:
— Casa de acasă. Am plecat din State dornic de noi experienţe, dar peste tot găsesc muzica pe care am lăsat-o în urmă.
S-a aşezat, ca o cucuvea solemnă şi veselă, cu ochelarii lui, zvîcnind din umeri şi ţuguindu-şi buzele pe muzica de jazz.
— Nu există nici o îndoială, spuse el, asta îţi dă o senzaţie de continuitate, da, ăsta e cuvîntul, o senzaţie clară de continuitate, să treci dintr-un oraş în altul cu aceeaşi muzică, şi în spatele fiecărei uşi, un nebun ca tine.
— Eu sînt nebună doar temporar, spuse Anna.
— A, da. Dar ai trecut prin asta. E suficient.
S-a apropiat de pat, şi-a scos halatul şi s-a urcat în pat ca un frate, prietenos şi nonşalant.
— Nu te interesează să ştii de ce sînt într-o formă atît de proastă? întrebă el după o pauză.
— Nu.
— O să-ţi spun oricum. Nu pot să mă culc cu femeile care îmi plac.
— Banal, spuse Anna.
— O, sînt de acord. Banal pînă la tautologie şi plictiseală.
— Şi destul de trist pentru mine.
— Şi pentru mine, nu crezi ?
— Ştii ce simt acum?
— Da. Crede-mă, Anna, că ştiu, şi îmi pare rău, nu sunt prost.
O pauză. Apoi el spuse:
— Te gîndeai: şi cu mine cum rămîne?
— Destul de ciudat, dar da.
— Vrei să ţi-o trag? Aş putea, la o adică.

— Nu.
— Nu, mă gîndeam că n-o să vrei şi ai dreptate.
— Chiar şi aşa.
— Cum ţi-ar plăcea să fii în locul meu? Femeia de care îmi place cel mai mult pe lume e soţia mea. Ultima oară cînd i-am tras-o a fost în luna noastră de miere. După asta, s-a lăsat cortina. Trei ani mai tîrziu, ea s-a supărat şi a spus „destul". Tu o învinovăţeşti? Sau eu? Dar ei îi place de mine mai mult decît de oricine altcineva pe lume. Ultimele trei nopţi le-am petrecut cu prietena ta, Betty. Nu-mi place de ea, dar îmi place un anumit mod al ei de a da din fund.
— Ah, nu face asta.
— Vrei să spui că ai mai auzit toate astea ?
— Într-un fel sau altul, da.
— Da, toţi le-am mai auzit. Să intru în motivele sociologice - da, ăsta e cuvîntul, motivele sociologice pentru asta ?
— Nu, le ştiu.
— Mă gîndeam eu că le ştii. Bine. Da, bine. O să înving. Ţi-am spus, eu cred foarte mult în raţiune. Aş spune aşa — dacă îmi dai voie? Cred foarte mult în *a şti* ce e în neregulă, a recunoaşte asta şi a o spune: o să înving.
— Bun, a spus Anna, şi eu la fel.
— Anna, îmi place de tine. Şi mulţumesc că m-ai primit aici. Înnebunesc dacă dorm singur.
Apoi, după o pauză:
— Eşti norocoasă că ai copilul ăsta.
— Ştiu. De aia eu sînt normală şi tu eşti nebun.
— Da. Soţia mea nu vrea un copil. Adică, ea ar vrea. Dar mi-a spus: Milt, nu am de gînd să fac un copil cu un bărbat căruia i se scoală pentru mine doar cînd e beat.
— Cu cuvintele astea? spuse Anna, cu ranchiună.
— Nu, păpuşă. Nu, scumpo. Să zicem: nu am de gînd să fac un copil cu un bărbat care nu mă iubeşte ?
— Cîtă neghiobie, spuse Anna, plină de amărăciune.
— Nu pe tonul ăsta, Anna. Sau va trebui să plec.
— Nu ţi se pare că e ceva oarecum extraordinar în acea stare de lucruri în care un bărbat intră în apartamentul unei femei şi spune: trebuie să împart patul cu tine, pentru că dacă dorm singur mă prăbuşesc în spaţiu, dar nu pot să fac dragoste cu tine pentru că dacă fac asta o să te urăsc ?
— Cu ce e mai extraordinar decît alte anumite fenomene despre care am vorbit?
— Nu, spuse Anna chibzuit. Nu.
Apoi adăugă:
— Mulţumesc pentru că ai luat prostiile alea de pe perete. Mulţumesc. Încă vreo cîteva zile şi aş fi luat-o razna cu adevărat.
— Mi-a făcut plăcere. Sînt un ratat, Anna, în momentul în care vorbim, nu e nevoie să mi-o spui, dar există un lucru la care mă pricep, cînd văd pe cineva că are probleme, ştiu ce măsuri drastice trebuie luate.
Au adormit.
Dimineaţa, Anna l-a simţit rece ca un mort în braţele ei, o greutate de un frig teribil, ca şi cum ar fi îmbrăţişat moartea. L-a frecat pînă cînd, încet, s-a încălzit, apoi s-a trezit. Cald, treaz şi recunoscător, a pătruns-o. Dar în acel moment ea era deja înarmată împotriva lui, nu se putea împiedica să nu fie tensionată, nu se putea relaxa.
— Iată, a spus el după aceea, ştiam eu. Nu am avut dreptate?
— Ba da, ai avut. Dar un bărbat cu o erecţie mare, colosală, are ceva la care e greu să rezişti.
— Chiar şi aşa, ar fi trebuit să rezişti. Pentru că acum va trebui să cheltuim amîndoi o grămadă de energie ca să nu ne detestăm unul pe celălalt.

— Dar nu-aş spune că te detest, dimpotrivă.

Se îndrăgeau unul pe celălalt, erau trişti, prietenoşi şi apropiaţi, ca oamenii care sînt căsătoriţi de douăzeci de ani.

El a stat acolo cu ea cinci zile, dormind în patul ei în fiecare noapte.

În ziua a şasea, ea a spus:

— Milt, vreau să rămîi cu mine.

O spusese parodic, un fel de parodie furioasă, autopedepsitoare, iar el a spus, zîmbitor şi melancolic:

— Da, ştiu că e timpul să plec mai departe. E timpul să plec mai departe. Dar de ce trebuie să fac asta, de ce trebuie ?

— Pentru că eu vreau ca tu să rămîi.

— De ce nu poţi rezista? De ce?

Ochelarii lui sclipeau neliniştit, iar gura lui zîmbea cu precauţie, dar el era palid, iar fruntea îi strălucea de transpiraţie.

— Trebuie să ne accepţi pe noi amîndoi, trebuie, nu-ţi dai seama de asta ? Nu înţelegi că totul e mult mai rău pentru noi decît e pentru tine? Ştiu că eşti ranchiunoasă, o placi pentru tine însăţi şi ai dreptate, dar dacă nu ne poţi accepta pe noi amîndoi, ca să ne scoţi la liman...

— Şi tu la fel, a spus Anna.

— Nu. Pentru că tu eşti mai dură, eşti mai bună, eşti în poziţia de a putea suporta.

— O să găseşti o altă femeie bine temperată în următorul oraş.

— Dacă sînt norocos.

— Sper să fii.

— Da, ştiu că speri asta. Ştiu. Şi îţi mulţumesc... Anna, o să învinge. Ai toate motivele să crezi că nu o să fac asta. Dar aşa o să fac. Ştiu că da.

— Atunci succes, spuse Anna, zîmbind.

Înainte să plece, au stat în bucătărie, amîndoi aproape înlăcrimaţi, nedorind să se despartă.

— Nu vei ceda, nu-i aşa, Anna ?

— De ce nu?

— Ar fi păcat.

— Şi, în plus, poate că vei mai dori să treci pe aici cîndva, pentru o noapte sau două.

— Foarte bine. Ai dreptul să spui asta.

— Dar data viitoare eu voi fi ocupată. În primul rînd că o să-mi iau o slujbă.

— Ah, nu-mi spune, lasă-mă să ghicesc. O să faci asistenţă socială ? O să fii — lasă-mă să-mi dau seama singur — o să fii asistentă socială psihiatrică sau o să predai la şcoală sau ceva de genul ăsta?

— Ceva de genul ăsta.

— Toţi ajungem aici.

— Tu, însă, o să scapi de asta din cauza romanului tău eroic.

— Răutăcios, Anna, răutăcios.

— Nu simt că aş fi bună. Mi-ar plăcea să ţip, să urlu şi să sparg totul.

— După cum spuneam, ăsta e secretul tenebros al vremurilor noastre, despre care nimeni nu vorbeşte, dar de fiecare dată cînd deschizi o uşă eşti întîmpinat de un ţipăt ascuţit, disperat, inaudibil.

— Ei bine, mulţumesc pentru că m-ai scos — de unde mă băgasem.

— Oricînd.

S-au sărutat. El a coborît scările agil, cu valiza într-o mînă, întorcîndu-se la capătul lor ca să spună:

— Ar fi trebuit să-mi ceri — o să-ţi scriu.

— Dar n-o să ne scriem.

— Nu, dar hai să salvăm aparenţele, cel puţin *aparenţele* de...

Apoi a dispărut, fluturînd mîna.

Cînd Janet s-a întors acasă, Anna era pe cale să găsească un alt apartament, mai mic, şi să-şi ia o slujbă.

Molly o sunase pe Anna, ca să-i spună că se căsătoreşte. Cele două femei s-au întîlnit în bucătăria lui Molly, unde Molly a făcut salată şi omletă.

— Cine e ?

— Nu îl cunoşti. E ceea ce numeam noi înainte un om de afaceri progresist. Ştii, băiatul evreu sărman din East End care se îmbogăţeşte şi îşi salvează conştiinţa dînd bani pentru Partidul Comunist. Acum pur şi simplu dau bani pentru cauze progresiste.

— Ah, are bani ?

— Nenumăraţi. Şi o casă în Hampstead.

Molly s-a întors cu spatele la prietena ei, în timp ce Anna digera asta.

— Ce o să faci cu casa asta?

— Nu ghiceşti?

Molly s-a întors, cu o voce care îşi recăpătase energia fostei ei ironii. Zîmbetul ei era prefăcut şi curtenitor.

— Doar nu vrei să spui că o s-o ia Marion şi Tommy ?

— Cine altcineva? Te-ai întîlnit cu ei?

— Nu, şi nici cu Richard.

— Ei bine. Tommy e cît se poate de hotărît să o ia pe urmele lui Richard. S-a instalat deja şi preia controlul, iar Richard se va retrage încet şi se va stabili undeva cu Jean.

— Vrei să spui că e cît se poate de fericit şi mulţumit ?

— Ei bine, săptămîna trecută l-am văzut pe stradă cu o bucăţică bună, dar să nu tragem concluzii pripite.

— Nu, să nu facem asta.

— Tommy e foarte hotărît să nu fie foarte reacţionar şi neprogresist, ca Richard. Spune că lumea va fi schimbată de eforturile marilor afaceri progresiste şi de presiunile exercitate asupra ministerelor.

— Ei bine, el, cel puţin, e în acord cu vremurile noastre.

— Te rog, nu face asta, Anna.

— Ei, ce mai face Marion?

— Şi-a cumpărat un magazin de rochii în Knightsbridge. O să vîndă haine bune — ştii, haine *bune,* cum ar veni diferite de cele elegante? E deja înconjurată de un cîrd de mici homosexuali care o exploatează, ea îi adoră, chicoteşte tot timpul, bea *puţin* prea mult şi i se pare că sînt extraordinar de amuzanţi.

Molly îşi ţinea mîinile în poală, unite la vîrfurile degetelor, manifestînd un fel de „fără comentarii" tăcut.

—*Ei bine.*

— Şi cum e cu americanul tău ?

— Ei bine, am avut o aventură cu el.

— Nu e cel mai raţional lucru pe care l-ai făcut în viaţa ta, ar fi trebuit să-mi dau seama.

Anna rîse.

— Ce e aşa de amuzant?

— Dacă te căsătoreşti cu un bărbat care are o casă în Hamsptead o să te izolezi foarte mult de această competiţie emoţională.

— Da, slavă Domnului.

— Eu o să-mi iau o slujbă.

—Vrei să spui că nu te apuci de scris?

— Nu.

Molly s-a întors, a scos omletele pe farfurii şi a umplu un coş cu pîine. Se chinuia să nu spună nimic.
— Îţi aminteşti de doctorul North? a spus Anna.
— Bineînţeles.
— A deschis un fel de centru matrimonial social - semioficial, semiprivat. Spune că trei sferturi din oamenii care vin la el cu dureri şi suferinţe, de fapt au probleme în căsnicia lor. Sau nu au o căsnicie.
— Iar tu o să distribui sfaturi bune.
— Ceva de genul ăsta. Şi o să mă înscriu în Partidul Laburist şi o să predau de două ori pe săptămînă un curs seral pentru copii delincvenţi.
— Deci amîndouă o să ne integrăm în viaţa britanică la rădăcinile ei.
— Eu evitam cu grijă acest ton.
— Ai dreptate - de vină e ideea asta, că tu o să faci muncă socială matrimonială.
— Mă pricep foarte bine la căsniciile altora.
— O, sigur. Ei bine, poate că în una din zilele astea o să mă descoperi în fotoliul acela din faţa ta.
— Mă îndoiesc.
— Şi eu. Nimic nu se compară cu a şti exact dimensiunile patului care ţi se potrivesc.
Enervată pe ea însăşi, Molly şi-a ridicat mîinile într-un gest de iritare, s-a strîmbat şi a spus:
— Ai o influenţă proastă asupra mea, Anna. Eram perfect resemnată pînă să apari tu. De fapt, cred că o să ne descurcăm foarte bine.
— Nu văd de ce nu, răspunse Anna.
O mică tăcere.
— Totul e foarte ciudat, nu-i aşa, Anna ?
— Foarte.
La puţin timp după aceea, Anna a zis că trebuie să se întoarcă la Janet, care probabil că venise deja de la cinema, unde se dusese cu o prietenă.
Cele două femei s-au sărutat şi s-au despărţit.